T.M.CLELAND
R.F.D. 2
DANBURY · CONN.

Ex Bibliotheca
De Cardenas

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

AVERY LIBRARY

Avery

N

AA
520
Se68

Prefaz.e incompleta
(T178)
225.00
acq.

44257.S Apr. 25. 1947 GT

124

SEBASTIANI SERLII BONONIENSIS

DE ARCHITECTVRA LIBRI QVINQVE,

Quibus cuncta ferè Architectonicæ facultatis myſteria doctè, perſpicuè, vberrimeq́; explicantur,

A' IOANNE CAROLO SARACENO ex Italica in Latinam linguam nunc primùm tranſlati atque conuerſi.

Jn quibus, præter orationis perpetuam continuatamq́; ſeriem, & propriæ ædificiorum menſuræ, & conſentaneæ quoque ſtructurarum omnium deſignationes perquàm eleganter inſertæ accommodatæq́; fuerunt.

Necnon extraordinarius quinquaginta portarum libellus in operis calce adiunctus hic demum conſpicitur.

VENETIIS,

Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem, & Joannem Chriegher. 1569.

AD IOANNEM DELPHINVM ANDREAE FILIVM, PATRITIVM VENETVM, TORCELLANVM'QVE EPISCOPVM.

IOANNIS CAROLI SARACENI PRAEFATIO.

VETVSTISSIMA quidem & à ſacroſanctis Theologis recepta confirmataque, AMPLISSIME ANTISTES, ea exiſtit ſententia: à prima mundi conſtitutione, quæcunque materiæ innituntur, generationis beneficio cuncta in lucem deinde promi atq; deduci. Quod inde potiſsimum contingere affirmant, propterea quòd agentia naturalia haud tantummodo aptis & accommodatis alterationibus ſubiecta eis occurrentia afficiunt commouentque: verùm quamprimùm ſubiecta diſpoſita rectè fuerint ac præparata, ſtatim formis, vnde propriæ rerum iam genitarum fluunt eſſentiæ, propriæque & conſentaneæ actiones emanant, mox illa perficiunt atque conſignant. In cuius nempe rei confirmationem elementa, mixta, lapides, metalla, plantas, & animantia adducere licet. Indeque adeò fit, vt ad huiuſcemodi rerum ortus expediendos diuina actio nec ſola nec abſque alterius intermedij opera, ſed ſecundarum cauſarum inſuper acceſsione atq; interuentu concurrat: Necnon ex eo quoque contingit, vt, cùm eiuſmodi res ab agentibus materiæ coniunctis implicitiſque eſſentias ſuas proximè & continenter acceperint; quamprimùm formæ à conſimilibus impreſſæ agentibus euanuerint, mox funditus ipſæ quoque intereant atq; marceſcant, nec indiuiduam vllo pacto, ſed ſpecificam duntaxat æternitatem conſequantur. Verùm vni homini tantummodo id diuinitus quippe tributum uidemus, ut eius conformationem diuinum numen abſque rei alterius mox aggrediatur atque perficiat ſocietate. Quanuis enim corpus à parentibus, ſeminis menſtruorumque interceſsione, formatum proprijſque organis diſtinctum & inſignitum conſpicitur: intellectus tamen, vnde humanum genus præclaram adeò ſublimemque acquirit eſſentiam, à ſolo Deo abſque alterius agentis auxilio mox procreatur, & in corpus rite compoſitum ſtatim infunditur atque deſcendit. Quapropter, cùm originis ſuæ ſplendorem ex æternitatis fonte quamprimùm homo hauſerit atque combiberit, haud mirum certè videtur, eum poſt corporis interitum integram adhuc indiuiduamque ſuijpſius æternitatem conſeruare. Cùm igitur præſtantiæ nobilitatiſque ſuæ Deum tantummodo homo recognoſcat authorem, pro virili mehercle eniti & contendere, necnon labores omnes alacri

animo ſubire perferreque debet, vt in diuinitatem denuò reuertatur atq; recurrat: præſertim cùm id rebus cunctis natura inſitum eſſe perſpiciatur, vt ſingulæ proximæ originis memores ad eam redire relabique quammaximè affectent: quemadmodum flumina ad mare contendere, leuiaq; corpora ſuperas partes petere, necnon grauia ad infera loca decurrere natura duce conſueuerunt. Quæ quidem cùm ita ſeſe habeant, illud obſecro nunc perſcrutemur ſtudioſeque inquiramus, quænam in Deo potiſsimum reperiuntur: ut his nobis cognitis atq; perſpectis, diuinitatis ſeduli facti imitatores ad eam propius accedere appropinquareque valeamus; necnon Architecturæ celebritatem atq; præſtantiam ex eo, quòd ipſa nos cum Deo quoquomodo copulat atque coniungit, clariſsimè colligamus. Deo igitur tria quammaximè commendanda profectò admirandaque tribuuntur, nempe contemplatio, actio, factioque. Contemplatio, qua intercedente Deus recurrentis circularisq; comprehenſionis ſpecie ſeipſum acriter meditatur, & in ſemetipſo tanquam in eminenti ac præſtantiſsima cauſa, effectus omnes inde tanquã radios è Solari lumine deriuatos clariſsimè intuetur atq; diſcernit. Actio, cuius merito Deus in beatiſsimorum ſpirituum illorum cœtu tot Angelorum ordines inter ſeſe concordes & vnanimes retinet, Cœlorumque conuerſiones æquabili iure & certiſsimis legibus moderatur, necnon elementorum odia temperat, hoſtiliaque eorum placat ingenia. Quinetiam ad inferiora delapſus plantis & animantibus ſumma quadam liberalitate congrua accommodataq; præſtat alimenta; & in humanum genus potiſsimum toties ſeſe beneficum, mitem, & ſalutarem exhibuit; & mundo hoc inferiori cœleſtibus flammis denique abſumpto, tanquam æquiſsimus iudex bonis cœleſtia præmia, æternáque facinoroſis ſupplicia impartiet atq; perſoluet. Factio demum, cuius vi Deus, temporibus ab eius immutabili voluntate olim præfinitis, ingentem machinæ corporeæ huiuſce ſtructuram condidit architectatúsque fuit: in ſacroſanctum videlicet immobiléque Cœli Empyrei templum, & in ampliſsima ſplendidiſsimaque deinceps mobilium naturaliumque Cœlorum prætoria, necnon in quatuor denique inferiora Elementorum cœnacula diſtinctam ac diſtributam. Cœlum inſuper celeberrimi Pictoris munere fungens, formoſis & coruſcantibus luminibus exornauit: octauoque orbi quadragintaocto imagines illas Poëtarum carminibus Aſtrologorumque monumentis inſignes aptauit: necnon lacteam ſemitam, quam veteres propter mirum candorem Cęlicolarum domicilium eſſe exiſtimarunt, eôdem adiunxit. Diuinaque præterea accedente pictura, vapores per aëra ſparſim diffuſi radijsque Solaribus contacti, varijs nempe coloribus imbuti infectique fuerunt: quemadmodum ex Iridis elegantia inprimis, & Auroræ formoſitate perſpicere licet. Quinetiam tellurem diuinus Pictor quamplurimis & iucundiſsimis colorum generibus illuſtrare decreuit: quemadmodum agrorum viriditates, perſpicuitates aquarum, gemmarum margaritarumque nitor, metallorumque ſplendor, necnon florum fructuumque innumera multitudo atque varietas; cùm candidi hi, crocei illi, alij purpurei, nonnulli cyanei demum exiſtant; ſatis ſuperque teſtantur. Nec præclarum hoc admirandumque ædificium picturæ tantummodo lumine ſummus ille Architectus duxit cohoneſtandum, ſed innumerabilibus infinitiſque propemodum ſcalpturis locupletandum illud inſuper eſſe exiſtimauit; plantarum, animantium, ipſorumque hominum diſsimilibus adeò ac multiplicibus generibus procreatis: quæ ſi cum immortalibus, puriſsimiſque, &

ab omni

ab omni materiæ labe ſeiunctis conferantur Ideis, è Platonicorum ſententia Idearum imagines, exempla, & ſimulachra iure mehercle nuncupanda videbuntur; præſertim ipſomet Moyſe, cuius Platonem ſtudioſiſsimum extitiſſe comperimus, in mundi procreatione hominem mixtum quoddam ad Dei imaginem ſimilitudinemque formatum delineatumq; vocitante: perinde ac illud ſapientiſsimus legiſlator ſignificare voluerit, nempe hominem è materia conſtitutum Idealis ſeparatique hominis, qui in diuina mente reſidens diuino ipſimet numini ſimpliciſsima quadam adiungitur connectiturque ratione, ſculptam imaginem eſſe effictumque exiſtere ſimulachrum. Verè nanque Deus ſingularis ſimpliciſsimaque eſſe fertur Idea, quæ diſsimillimis rerum in inferiori hoc orbe procreatarum ſpeciebus comparata, prout illæ inter ſeſe quamplurimum diſsidentes vel ad eam propius acceſſerint uel ab eadem longius abfuerint, propter eiuſmodi relationum atque proportionum diuerſitates Idearum complurium quoque ſortitur ſubitque rationes. At legiſlator, cæteris plantarum & animantium cum diuina Idea tanquam obſcurioribus fortaſſe atque longinquioribus ſimilitudinibus prætermiſsis; humani tantummodo generis, vtpote quod è cunctis,quæ materiæ innituntur adhærentque, ad Deum quamproximè accedat, diuinoque numini cæteris ſimilius exiſtat, mentionem duxit habendam. Verùm de his hactenus: modò inceptum iam perſequamur argumentum. Cùm igitur tria hæc à nobis commemorata, contemplationem videlicet, actionem, factionemque Deo tribui aſsignarique ſentiamus: in earum unaquaque, pro viribus tamen, diuinam aucupari ſimilitudinem, diuinaq; ſectari veſtigia homini licet. Cùm enim ſcientiarum doctrinarumque auxilio rerum ſibi ille acquiſiuerit cognitionem, mox naturæ totius inſpector & contemplator euadit: & eouſque contemplando progredi nonnunquam & proficere poſſet, vt intellectu ſpeculatorijs habitibus ſatis ſuperque diſpoſito ac erudito, agens intellectus cum intellectu poteſtatis haud ſecus quàm forma cum materia denique coniungatur: adeò vt ex eiuſmodi copula intellectus quidam in actu proueniat, qui, angelorum intelligentiarumque more, haud temporaria in poſterum, obſcura, diſcurrenteque cognitione; verùm momentanea, clariſsima, immobilique penitus viſione ſeipſum contemplans, creatorem vnaque omnia, quæcunque procreata fuerunt, è ueſtigio intueatur atque dignoſcat. Quod deinde ad diuinam ſpectat actionem, homo moralium virtutum beneficio Deo ſimilis effici poteſt: quarum ductu animi compreſsis & caſtigatis affectibus, necnon actionibus ad geometricum medium directis & ad laudabilem mediocritatem redactis, in terris quidem ſynceram, innoxiam, & ab omni labe alienam vitam traducet; poſt mortem verò ſyderea Angelorum, iucundiſsimáque Cœlicolarum conſuetudine ſtatim fruetur. Quod demum ad diuinam factionem conducit, ad eam imitandam nulla aptior aut accommodatior mehercle quàm ipſamet Architectonica facultas eſſe videtur: quæ, pacis tempore, curias, baſilicas, templa, porticus, theatra, amphitheatra, circos, thermas, portus, aquæductus, palæſtras, bibliothecas, conſimileſque generis huiuſce ſtructuras perficiens, ſuperbiam ſplendorémque ſuum quammaximè nobis declarat: belli autem tempeſtate, mœnibus, foſsis, aggeribus, vineis, turribus, munitionibus, propugnaculis, pontibus, caſtris, arietibus, baliſtis, ſcorpionibus, catapultis, tormentis, claſsibus, cæteríſque machinis conſimilibus ſeſe terribilem admodum metuendámque oſtendit: Necnon

(id demum, quod è cunctis operibus manuum artificio elaboratis attonitos in primis obſtupenteſque nos reddere ſolet) horologiorum præclaro ſubtilique inuento, quod ad Gnomonicem tertiam Architecturæ partem Vitruuius redegiſſe uidetur, & rotarum æquabili prorſus conſtantique motione Cœleſtem ipſum Architectum quoquomodo pro viribus æmulatur. Quis igitur Architecturæ præſtantiam nobilitatemque ſummam non concedendam exiſtimet, cùm ea haud ſecus quàm tertio curru in altum euecti ſublimes adeò extollamur, vt ad diuinitatem ipſammet appropinquare, vniuerſitatiſque creatori ſimiles tandem effici valeamus? Cuiuſmodi nempe ſimilitudo eò perfectior & exactior apparet, quòd quemadmodum Deus, vt ſuprà habitum fuit, in mundi procreatione duabus præſtantiſsimis facultatibus, Pictura videlicet Sculpturaque, ad eum condecorandum uſus fuiſſe conſpicitur: haud ſecus Architectus etiam, & colorum lumine, & ſimulachrorum ſtatuarumque formoſitate, lautiora ſplendidioraq; ædificia reddere conſueuit. Verùm haud in communi tantummodo orbis conformatione Deus eximium & ſingularem ſeſe præſtitit Architectum: dum artificis partes ille ſuſcipiens ex prima materia, quam legiſlator inanis vacuæque telluris nomine deſignauit, aptiſsimo ordine accurataque diſtributione elementorum conclauia perfecit, purioribus nempe atque ſincerioribus Chaos ipſius partibus, è Platonicorum ſententia, ad ampliſſimas Cœlorum curias fabricandas reſeruatis: quin inſuper in propriorum quoq; ædificiorum ſtructuris Architecti ſibi ille partes vendicauit, cùm Noe iuſtiſsimo & æquitatis amantiſsimo viro arcæ formam ad aquarum diluuium effugiendum proprio ore præſcripſit; necnon cùm Moyſi in admirando illo, quod à ſanctiſsimo viro cum Deo in Sina monte quadraginta diebus & quadraginta noctibus habitum fuit, colloquio tabernaculi modum ſpeciemque commonſtrauit: quod, Iſraelitico populo id temporis peregrinante, huc quidem atque illuc circunferendum exponebatur, poſtremò autem in ſolidi immotique templi formam Hieroſolyma præclara Dei ciuitate à ſapientiſsimo Salomone redactum conſtitutumque fuit. In quibus ambabus, tum arcæ videlicet tum tabernaculi quoque, ſtructuris Deum & Noe & Moyſi proprios longitudinum, latitudinum, & altitudinum modulos terminaſſe, aptas & conuenientes diſtributiones reddidiſſe, parietum fines præſcripſiſſe, tam infimis pauimentis quàm ſummis contignationibus ſpatia idonea aſsignaſſe, necnon apertionum formas atque capacitates denique ſtatuiſſe, quemadmodum ſapientiſsimum decet Architectum, comperimus. Quinetiam illud nequaquam prætereundum certè exiſtimamus, nempe Deum in Architectonicis operibus tanquam in proprijs ædibus habitare olim conſueuiſſe; cum ſibi dilectis hominibus frequentiſsimè colloquens, & reſponſa oraculaque grauiora ibi ſæpius exercens, necnon maximam eius vim atque potentiam miraculis ibidem editis ſubinde declarans: cuiuſmodi quidem omnia in Moſaico tabernaculo, Hieroſolymitanoque templo diuinitus olim acta fuiſſe perſpicimus. Id inſuper adde, Architectonicam facultatem Deo tam gratam tamque iucundam extitiſſe, vt ad eius opera inſtituenda neminem niſi criminis ac ſceleris prorſus immunem admittendum eſſe ſuomet docuerit exemplo: cùm Dauidi ſanctiſsimo alioqui viro, tanquam humanis cœdibus inquinato, humanoque ſanguine aſperſo atque polluto Hieroſolymitani templi interdixerit conſtitutionem, nobiliſsimæque Architecturæ huiuſce munus Salomoni Dauidis filio tanquam parente iu-

te iuſtiori ſynceriorique reſeruandum ſatius exiſtimarit. Nec iniuria quidem, cùm humano generi ſuum in Deum ſtudium ac pietatem nullo certiori, illuſtriori, diuturniorique argumento, quàm ſacris templorum ſtructuris exterius patefacere liceat. Quapropter minimè mirum quoque videtur, ſi ad ſacras eiuſmodi delubrorum Architecturas atque dedicationes iuſtiſsimos tantummodo pijſsimóſque viros Deus admittendos cenſuerit. Quinetiam illud ad ædificatoriæ facultatis præſtantiam comprobandam animaduerſione hic dignum occurrit, quòd cùm Deus rudem indiſtinctámque tellurem tanquam Chaos quoddam hominibus olim propoſuiſſet, duabus tantummodo facultatibus turpem hanc indigeſtámque molem humanum ingenium perficere dearticularéque valet, nempe Agricultura atq; Architectura. Agricultura quidem aruorum cultui, campeſtrium locorum amœnitati, vbertatíque agrorum potiſsimum incumbere ſolet: Architectura verò ſtructurarum innumeris propemodum formis vrbes oppidáque munita, elegantia, ſplendida, tutáque reddere conſueuit. Etſi hæ duæ facultates inter ſeſe adeò implicitæ annexæque conſpiciuntur, vt altera alteri non parum opituletur atq; conducat: cùm & in vrbanis ædificijs horti, labyrinthi, fontes, vineta, topiaria, pratáque ſuperaddita præclarè nonnunquam reſpondeant: & viciſsim arua varijs frugum arborúmque generibus conſita Architecti operibus, nempe conclauibus, quæ hominum, & ſtabulis, quæ iumentorum vſui inſeruiunt, neceſſariò indigeant; necnon frumentarias, vinarias, olearias, penariáſque cellas Architecti manus ac operam efflagitantes inprimis requirant; Aquęductibus quoq; ad agros irrigandos ſummo artificio ab eodem adhibitis atque perductis. Nec tamen, cùm tibi Architectum nominamus, minutum artificem quempiam aut operarium intelligito: Architecti nanque laus & induſtria in iudicando potius quàm in operando, & in præcipiendo magis quàm in exequendo ſita eſſe deprehenditur. Quemadmodum enim moralium virtutum Prudentia, & contemplantium habituum Sapientia, Politicáque demum habituum ipſorum agentium ſupremæ, moderatrices, & duces exiſtunt: haud ſecus Architectura quoq; artium omnium, quæ manuum miniſterio vſúque indigent, præſes, Regina, præfectáque nuncupabitur, ſingulis operandi modum terminúmque præſcribens; necnon pro arbitratu artificum opera accipiens, reijciens, corrigens, immutans, amplificans, diminuens, eáque, prout commodius viſum fuerit, multipliciter demum verſans atque pertractans. Quid? Eruditiſsimi viri facultatem hanc, quam tot laudibus effers atq; proſequeris, attigerunt'ne forſitan, inquies? Maximè quidem. Omitto nanq; Vitruuium, Plinium, Varronem, Catonem, Frontinum, alióſq; doctiſsimos viros de ea præclarè admodum conſcripſiſſe. Necnon illud etiam prætermitto, poëtam aut hiſtoricum celebrem ingenua hac liberalíque facultate deſtitutum vix poſſe quenquam reperiri. Id vnum in præſentia dixiſſe ſufficiat, nempe duo philoſophiæ totius lumina, Ariſtotelem videlicet atque Platonem, in conſcriptionibus ſuis de ea locutos quandoque fuiſſe. Ariſtotelem enim ſeptimo Politicorum libro de vrbis ſitu, de priuatorum atque de magiſtratuum ædibus, de mœnibus, de templis, déque conſimilibus ſtructuris doctiſsimè quidem, vt ſolet, diſceptantem reperimus. Verùm vberius deinde Philoſophus magíſque ex profeſſo in Mechachanicis quæſtionibus de Architectonica facultate pertractat: quo nempe in loco cùm admirabilium eorum, quæ in maximis oneribus exigua vi mouendis impellendiſq;

lendíſque conſiſtunt, rationes attingat, Architecti quodammodo formam habitumq; aſſumpſit. Platonem quinetiam, ſexto legum volumine, facultatis huiuſce elegantia præcepta tradidiſſe conſpicimus. Ibi nanq; Plato nouæ vrbis conſtructionem aggreſſus, eam in ſublimi eminentique loco primùm conſtituit; rotundiori figura, vt munitiorem illam & inquinamentis ſordibusque minus obnoxiam redderet, ipſi attributa. Templa deinde circa forum collocat atque diſtribuit, iuxtáque templa tum Senatorias curias, tum iudiciaria forenſiáque prætoria diſponit: vt ſacrarum ædium vicinitate permoti, & qui vrbis regendæ gubernandæque patrocinium ſuſceperunt, & qui iuris dicendi iuſtitiæque adminiſtrandæ partibus funguntur, propria ipſisque, vt decet, aſsignata præſtent officia: illud pro certo ſibi perſuadentes, quæcunque vel rectè vel perperam egerint, à Dijs, qui proxima templa incolentes eorum acta, progreſsiones, cogitataque omnia taciti obſeruant, mox fore iudicanda. Ad priuata deinde pertranſit ædificia, necnon ad Gymnaſia præterea deſcendit, indéque ad ſpectantium conſeſſus atq; theatra progreditur: poſtremóque mœnibus circunductis vrbem ab inimicorum aggreſsionibus tutam & inexpugnabilem reddit. Præclara mehercle diſtributio, & quam perſpicax quiuis ſapiensque Architectus haud immeritò commendauerit. Nec ſolùm ex veterum authorum ſcriptis doctiſsimorumque virorum præceptis Architecturæ nobilitas pręſtantiaque colligitur; verùm ex eo inſuper, quòd nihil prorſus, in quo Satrapæ, Principes, Reges, ipſique Imperatores demum facultates opéſque ſuas libentius quàm in Architectonicis operibus profundunt, reperitur: quinimo ſummi primarijq; viri in nouis ædificiorum molibus extruendis ridiculi quodammodo eſſe, & propemodum inſanire videntur. Cuinam ampliſsimæ illæ & prodigioſæ Pyramides ignotæ ſunt obſecrò & inauditæ? in quarum extructionibus perficiendis tot hominum millia à ſuperbiſsimis Aegyptiorum Regibns, graui quidem atque intolerabili ſumptu, tandiu occupata, exagitata, defatigataque fuerunt: & in quibus attollendis Iſraëliticus populus quamplurimos annos Pharaonum ſæuitie, Deo nempe id permittente, laborauit, inuigilauit, atque inſudauit. Quis inſuper Babyloniæ mœnia, egregium nempe & celeberrimum Reginæ Semiramidis opus, ignorat? Quorum ambitus ſexaginta paſſuum millia complectebatur, altitudine ducentorum pedum, latitudineque pedum quinquagenum exiſtente, necnon ducentis quinquaginta turribus ſtatis interuallis murorum coronam & circuitum explentibus: & in quæ conſtruenda terdecies centena hominum millia adhibita, anni vnius ſpatio, manus operaſque contuliſſe feruntur. Dianæ Epheſiæ templum quadringentorum vigintiquinque pedum longitudine, centum viginti pedum latitudine, columniſque centum vigintiſeptem ſuffultum, quarum ſingulæ ad pedum ſexagenum altitudinem pertingebant, nonne ducentorum vigintique annorum ſpatio Aſiam vniuerſam ſolicitam implicitamq; detinuit? Mauſoli Cariæ Reguli monumentum ab Artemiſia coniuge in iucundiſsimam viri memoriam inſtitutum, nonne propter maximum eius artificium inter ſeptena orbis miracula à priſcis habitum enumeratumque fuit? Phariam quinetiam turrem, quæ procul errantibus nautis certos curſus fidaque itinera nocturnis ignibus commonſtrabat, quàm incredibili ſumptu à Ptolemeo Rege eductam olim confectamque fuiſſe arbitraris? Cyri Medorum Regis lautiſsima quondam ac ſplendidiſsima domus à Memnone præſtantiſsimo Architecto

cto

cto conſtructa, quò ſcilicet lapides auro cõiuncti illigatiq; refulgebant, qua intuentium animos admiratione affeciſſe, quoúe ſtupore eoſdem repleuiſſe memoratur? Verùm, externis ꝑtermiſsis, quid de operoſis mirificiſq; Romanorũ ſtructuris tibi dicendũ videtur? Quiſnã ingentia templa, magnificas ædes, iucũdiſsima balnea, ampliſsima theatra, præclara amphitheatra, capaciſsimos circos, marmorea monumenta, rectiſsimos calles, ſpatioſas plateas, ſubterraneas cloacas, innumerámq; Aquæductuum multitudinem, qui in vrbe illa terræ Oceaniq́ue imperium olim poſsidente frequentiſsimi conſpiciebantur, pro meritis laudare commendareúe poterit? Quid de Marco Aemylio Scauro Syllæ priuigno dicemus? Qui Theatrum omnium, quotquot humana induſtria fabricata fuerunt, ampliſsimum ſumptuoſiſsimúmque in ædilitate ſua perfecit: Cuius Scena trecentis & ſexaginta columnis, ſingulis ad pedum trigintaocto altitudinem pertingentibus, enitebat: imaq; pars Scenæ erat marmorea, media è vitro conſtabat, ſummaque demum inauratis tabulis refulgebat, inauditóque & luxurioſo operum genere cuncta emicuiſſe feruntur: Aenea ſigna inter columnas repoſita, ad tria millia conſcendiſſe exiſtimantur: Theatrique cauea, octoginta hominum millia capiebat. Quid de Lucullo deinde ſubiungemus? Cuius ſplendidiſsima ædificia Romæ, Neapoli, in Tuſculanóque agro regijs ſumptibus extructa ſummoq; artificio elaborata; pulcherrimis inquam thalamis, ſpatioſiſsimis cœnaculis, & altiſsimis deambulacris tanquam in ſpecula quadam reſidentibus diſtincta; necnon hortorum amœnitate, thermarum mollicie, viuariorumq́ue & piſcinarum vbertate florentia, ſignorum inſuper ac tabularum exquiſitiſsimo concurrente apparatu; Tuberonem Stoicum tanta admiratione affecerunt, vt eum togatum Xerxem philoſophus appellaret. Quid de Cæſare Dictatore? Qui præterquàm quòd foſsis perducendis, pontibus iaciendis, copijs ſuis caſtris valloque muniendis, necnon machinarum demum ad hoſtilia agmina proterenda hoſtileſq́ue vrbes inuadendas expugnandaſq́ue artificio, militarem ſeſe eximiúmque præſtitit Architectum: Romæ Circum Maximum ſtadiorum trium longitudine, ſtadijq́ue vnius latitudine, cum ædificijs quaternûm iugerum, ducenta ſexagintaque hominum millia ſedentia excipientem in populi vniuerſi gratiam conſtruxit. Quid de Auguſto? Qui tot ſpecioſa præclaráque adeò Romæ ædificia inſtituit, vt dictum illud in ore frequenter habere conſueuerit, vrbem, quam lateritiam accepiſſet, marmoream ſeſe relinquere. Quid de Caligula? Qui Xerxem, quem, ſuperbiſsimo ponte extructo, ab Aſia in Europam innumerabilem Perſarum exercitum accepimus traduxiſſe, æmulatus à Baijs ad Puteolanas moles pontem trium millium ſexcentorũq; ferè paſſuum longitudine perduxit; terrenoq́ue aggere quamplurimo ſuperiecto, continentis ſpecie eum figurauit, in Appiæque viæ formam eundem compoſuit atque direxit: adeò vt noctu cum tota Prætorianorum cohorte Imperator ibi aſsiſtens, innumeriſq́ue hominum turmis ad ſpectaculum hoc vndique confluentibus, funalium luminumq́ue ſplendore paſsim illuceſcente, ſeſe & mare in continentis ſpeciem, & noctem in diei fulgorem & claritatem permutaſſe iactaret. Liburnicas quinetiam ex cedro, eaſque ingentis magnitudinis naues inſtituit, eburneis gemmatiſq́ue puppibus inſtructas, necnon verſicoloribus velis diſtinctas: adeoque capaces illæ exiſtebant, vt & cœnacula, & porticus, & triclinia, & balnea, & hortos deniq; vitium pomiferarumq́ue arborum varietate inſignes ibi intueri fas eſſet; quibus,

animi

animi gratia, inter choros ac ſymphonias molliſsimus Imperator Campaniæ littora peragrabat. Quid de Claudio? Qui mirum illum Aquæductum perfecit, per quem fontes à quadrageſimo lapide ad eam excelſitatem, ut in omnes vrbis montes paſsim attollerentur, perducti deriuatique fuerunt: compluribus inſuper, per quos aquis tranſitus comparabatur, perfoſsis collibus, necnon altiſsimis arcubus in conuallibus eductis compoſitisque. Oſtiæ quinetiam portum numeroſiſsimæ claſsis capacem, triginta hominum millibus perpetuò laborantibus, ægrè poſt undecim annos abſoluit; brachijs duobus, ijsque latiſsimis, dextra uidelicet ſiniſtraque, circunductis: quem quidem eò maiori admiratione dignum exiſtimamus, quòd portus hic in continenti, mari deinde ad eum undiq; immiſſo, fuit extructus: in cuius faucibus turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes curſum nauigia dirigerent, altiſsimam collocauit excitauitque. Quin Imperatoris audacia uel temeritas eò uſque proceſsit, ut Fucini lacus in Marſorum Romanis finitimorum regione exiſtentis emiſſarium inſtitueret; qui quidem cæteros omnes, quotquot Italiæ extabant, lacus amplitudine exuperabat: In hocque difficili laborioſoque opere expediendo, per tria paſſuum millia montem partim effodere partim excindere oportuit; ad aquas uidelicet è lacu exhauriendas, atque in nouum canalem deriuandas traducendasque. Quid de Nerone? Cuius aurea domus poſt dirum crudeleque Romanæ vrbis incendium extructa, cùm à Palatino monte ad Exquilias uſque perducta fuiſſet, porticus ſingulas miliaris unius longitudine; ſtagnumque, maris inſtar, ædificijs ad urbium ſpeciem undiq; circunſeptum habuiſſe memoratur. Rura inſuper aruis atque uinetis, & paſcuis ſyluisque, uariaque præterea generis omnis pecudum ferarumque multitudine referta ibi conſpiciebantur. In cæteris partibus cuncta auro lita, diſtincta gemmis, unionumque conchis refulgebant. Cœnationes eburneis tabulis, ijsque uerſatilibus erant laqueatæ: ut flores ex fiſtulis, & unguenta deſuper ſpargerentur. Primarium denique præcipuumq; cœnaculum, rotundam formam ſphæricamque figuram præſeferebat; perpetuoq; diebus ac noctibus uice mundi circumagebatur. Talem profectò Neronianam domum ſcriptores prædicant extitiſſe, qua ſumptuoſiorem illuſtrioremúe aliam nec oculis contemplari, nec mente perſpicere excogitareúe quiſpiam potuiſſet. Quid de Veſpaſiano? Qui duo illa celeberrima ſplendidiſsimaque inſtituit ædificia, nempe templum Pacis; opus quippe tum propter materiæ precium, tum etiam propter exquiſitiſsimum artificium, tum demum propter tabularum ſignorumque lautiſsimam ſupellectilem quammaximè commendandum, adeò ut ad ſacram ædem hanc inuiſendam contemplandamque è cunctis mundi partibus frequentiſsimi homines accurrerent atque aduolarent: necnon Amphitheatrum præterea præclaram adeò diſtributionem nactum & aſſecutum, ut ad ſpectacula intuenda innumera aſsidentium multitudo perquàm commodè ibi collocari & conſiſtere poſſet, hodieque Coloſſeum vulgo appellatur. Quid de Tito Veſpaſiani filio? Cuius Thermæ hodiernis quoq; temporibus, nonnullis earum ueſtigijs ſuperextantibus, inuicti Imperatoris illius liberalitatem atque magnificentiam declarant. Quid de Domitiano? Qui compluribus, tam ſacris uidelicet quàm prophanis ſtructuris ſuperadditis, Romanam vrbem & inſtauraſſe & locupletiorem reddidiſſe memoratur. Quid de Traiano? Qui in Iſtro, rapidiſsimo nempe, uorticoſo, & propter gurgitum altitudinem præcipiti fluuio, lapideum pontem ex-

truxit:

truxit: cui, & propter ſummam loci difficultatem, & propter admirandam operis magnitudinem, vix aliud toto terrarum orbe ædificium conferre meritò potuiſſes. Viginti ſtabant ex quadrato lapide pilæ: quarum altitudo centum & quinquaginta pedum præter ſuppoſita fundamenta habebatur, latitudo ſexaginta pedes continebat, diſtabantque inter ſeſe centum & ſeptuaginta pedum interuallo, fornicibusque demum circunductis ſimul coniungebantur & cohærebant. Quin inſuper celeberrimam illam ingentemque in Foro columnam erexit, quam elegantiſsimis ſcalpturis ad miraculum propemodum elaborauit excoluitque, quemadmodum ex fragmentis adhuc ſuperextantibus conijcere licet, eique ex ſuo nomine Traianæ columnæ appellationem impoſuit tribuitque. Verùm neminem Imperatorem luxum vnquam maiorem, maioremque animi faſtum ac ſuperbiam quàm Heliogabalum oſtendiſſe comperimus: qui ædes ſuas haud aureis tantummodo cœnaculis argenteisque cubiculis illuſtrandas exornandasque duxit, gemmis inſuper, vnionibus, margaritis, pretioſiſsimisque lapidum omnium generibus paſsim illuceſcentibus, ac Solaris luminis aſtrorumque inſtar vbique irradiantibus atque nitentibus; verùm equorum quoque iumentorumque ſtabula aureis ſolis operuit, argenteiſque pauimentis inſtrauit: Nouaque ſibi præterea ac magnificentiſsima balnea perpetuò apparari, ſtatimque poſt ablutionem dirui diſſoluique iubebat. Longum profectò foret, ſi opes in Architectonicis operibus conſumptas & exhauſtas, theſaurosque in ædificiorum moles ſponte erogatos profuſosque ſigillatim nunc recenſere vellemus: quaſi id ſibi firmiſsimè Principes perſuadeant, in humanis nihil præſtantius aut præclarius omnino quàm Architecturam; nihilque prorſus, quod hominum mentes in maiorem admirationem pertrahat, & ad tacitam propemodum venerationem compellat, quàm ſplendida recteque diſtributa ædificia reperiri. Nec immeritò hoc factum videtur. Summi nanque aliorumque præſides viri nulla magis apta idoneaque ratione immortalitatem nanciſci, aliorumque hominum cætum ad ſui nominis memoriam quaſi diuini cuiuſdam numinis piè ſancteque recolendam inducere poſſunt, quàm Architectonicis operibus in medium propoſitis: ijſque præſertim, quæ ad communem mortalium cunctorum ſpectant vtilitatem, & ad publicum communeque humanæ ſocietatis beneficium diriguntur. Hinc eueniſſe videmus, apud priſcos inſignium præclararumq; vrbium conditores Poëtarum præconijs, Hiſtoricorumque monumentis immortalitati conſecratos fuiſſe. Quàm clarè Dardani, qui Troianæ vrbis prima iecit fundamenta, nomen, propter Virgilij Homerique carmina, perſonat atque refulget? Quàm latè Cadmi Thebarum Bæotiarum conditoris fama diſcurrit ac peruagatur? Quibus laudibus Reginam Semiramim, Babyloniæ ædificatricem, ornari extollique paſsim audimus? Quàm honorifico ſermone Buſyridem, Aegyptiarum Thebarum conditorem, nominare proſequiúe ſolemus? Quàm recens hucuſque Regis Ogdoi viridiſque memoria, propter Memphyticæ vrbis ſtructuram, conſeruatur? Quanta famæ celebritate Archiam Syracuſarum, Agenorem Tyri, Ninum Niniuis in Aſſyria, Darium Suſarum in Perſide, Alexandrum Macedonem Alexandriæ, Ocnum Mantuæ, Neleum Pyli, Antenorem Patauij præclariſsimos fundatores hodiernis hucuſque temporibus per hominum ora circunferri intelligimus? Poſtremò Amazones Epheſi, Dido Carthaginis, Aſcanius Albæ, & Romulus denique ipſius Romæ vetuſtiſsimi conditores, quibus elogijs

ab Hiſtoricis

ab Hiſtoricis condecorantur, cohoneſtantur, & ad ſydera vſque efferuntur? Vnde Architectura his nominibus maxima vel inprimis commendatione digna videtur: tum quòd homines ex agreſti, ferino, inhumanoque viuendi genere, ciuitatum oppidorumque conuentibus excogitatis, ad manſuetam, ciuilem, ſocialemq; vitam olim illa traduxit: tum quòd nullum opus Principibus Regibusq; ipſis conuenientius, nec humano inſuper generi beneficentius, nec quod Hominem in Heroëm permutare facilius poſsit, nec vbi magnificentia animique magnitudo magis, quàm in Architectonicis molibus eluceſcat, reperitur: præſertim ſi nullis quanuis immodicis ſumptibus, nulliſque ingentibus quanuis pecuniarum iacturis perterriti Principes, Architecti quinetiam iudicio, acumine, præclaraque diſtributione accedente, ad communem vſum communemque mortalium vtilitatem opera ab eis inſtituta retulerint. Quid? Quòd facultatis huiuſce beneficio humanum ingenium haud naturam tantummodo æmulatur, verùm naturæ ipſius vires frequenter exuperat quoque peruincitque? Cùm ab Architectis & montes perfoſsi, & valles impletæ, & colles æquati, & rupes exciſæ, & ſcopuli patefacti, & terræ viſcera denudata, & flumina directa, & maria maribus conſociata, & lacus exinaniti, & paludes ſiccatæ, & ſinus concluſi, & marium vada pertentata, & nouæ inſulæ excitatæ, & aliæ inſulæ demum continenti adiunctæ atque continuatæ fuiſſe tradantur. Quinetiam (mirabile dictu) Architectura eadem ſuffragante, immania & vaſtiſsima pondera contra propriam eorum vim in altum ſæpe attolli conſpicimus. Nec in molli tantùm & vmbratili vita artis huiuſce ſplendorem atq; magnificentiam contemplator: verùm in bellis quoque id tecum inſuper cogitato, quoties vnicum Architectum proprij ingenij viribus confiſum integras hoſtium legiones, armataque inimicorum agmina fudiſſe, proculcaſſe, atque oppreſsiſſe contigerit. In cuius rei fidem, exemplorum multitudine reiecta, Archimedem vnum adducere libet: qui admirandis machinis ab eo fabricatis, & ſumma quadam agilitate perlibratis verſatiſque, Romanorum, qui maximis copijs terra marique Syracuſas id temporis oppugnabant, minas ita contempſit, eorumque vires adeò attriuit atque perfregit: vt Marcellus Imperator cùm propter diuinum Archimedis ingenium de ciuitate per vim capienda iam deſperaſſet, ad neceſſarium potius quàm Romano homine dignum conſilium coactus diuerterit, vt eam obſidione cingeret, & per otium ac famem exuperare denique pertentaret. Demetrij item Regis exemplum haud hic profectò reticebimus: qui in machinis tam maritimis quàm terreſtribus fabricandis adeò excellentem egregiumque ſeſe præſtitit Architectum, vt illud non minus verè quàm eleganter de eo dici conſueuerit; Demetrij opera magnitudine ſua amicis ſtuporem, pulchritudine verò etiam hoſtibus ipſis delectationem ſolita eſſe afferre. Vnde, propter mirum in machinarum apparatu ipſius ingenium atque ſolertiam, Expugnator vrbium ab omnibus paſsim appellabatur. Machinaque illa inprimis in bello contra Rhodios ſuſcepto, quam Helepolin vocitarunt, nauesque binæ, quarum altera ſexdecimremis altera quindecimremis erat, à Rege ſummo artificio elaboratæ atque perfectæ, quàm-maximè celebre conſpicuumque apud gentes omnes eius nomen reddiderunt. Etſi, quod ad nauium attinet conſtructionem, Ptolemæus Philopater dictus Reges omnes ſuperiores longo exuperauit interuallo. Hic enim quadragintaremem fieri iuſsit, quæ proculdubio ſingulas, quotquot viſæ antea fuerant, naues mole ac magni-

SEBASTIANI SERLII DE GEOMETRIA

Liber Primus,

A IOANNE CAROLO SARACENO ex Italica in Latinam linguam nuper tranſlatus.

SCIENTIAE omnes, Mathematicæq́; præſertim, antequam problematum ſuorum conſtructiones aggrediantur, terminorum nonnullorum, qui aliquam forſitan incipientibus obſcuritatem inducere poſſent, ſignificationes patefacere conſueuerunt. Quapropter nos quoq́;, cùm in hoc primo libro Geometricas nonnullas commentationes demonſtrationesq́; ſimus expoſituri, complurium uocum, quarum frequentiſsimus erit uſus, antea uim intelligentiamq́; recludemus: ne earum ignoratio quaſi atra nubes cæcas obſcuriſsimasq́; operi noſtro quandoque tenebras offundat. Vt igitur rectè Methodiceq́; incedamus, à Puncti tanquam ſimpliciſsimi cuiuſdam principij explicatione exordientes, Punctum ſiue Signum, quod Græci σημεῖον appellant, cuiuſcunque diuiſionis ac partitionis penitus expers eſſe dicemus.

PVNCTVM.

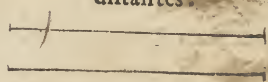
Linea, Recta præſertim, quam Græci εὐθεῖαν γραμμὴν uocitarunt, eſt à puncto ad punctum per longitudinem ſolam citra latitudinem ullam æquabilis perpetuaq́; protenſio.

Linea.

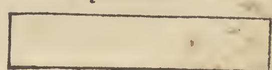
Lineæ Aequediſtantes, Græcè παράλληλοι, eæ nempe dicuntur, quę idem interuallum, eandemq́; prorſus intercapedinem inter ſeſe ubiq́; ſeruare retinereq́; conſpiciuntur.

Parallelæ aut Aequediſtantes.

Superficies, quæ Planum quoque & Area à Latinis, à Græcis autem ἐπιφάνεια appellari conſueuit, longitudine & latitudine ſimul abſq́; ullo omnino profunditatis ueſtigio inſignita eſſe definitur.

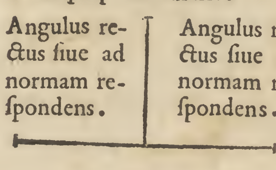
Superficies.

Angulus, Grecè γωνία, ex mutuo duarum linearum contactu, altera earum in alteram inclinata, conſurgit.

Angulus Rectus, Græceq́; ὀρθὴ γωνία nuncupatus, ex linea alteri lineæ ad perpendiculum inſiſtente, quæ Κάθετος dicitur, originem ſuam deducit.

Linea ad perpendiculum ſiue perpendicularis.

Quòd ſi Linea inſiſtens ad unam propius quàm ad alteram partem lineæ ſubiectæ uergerit atq́; inclinauerit, ita ut hinc & illinc duo impares anguli ſeſe proferant atque conſurgant, alter quidem recto maior, alter uerò eodem recto minor: minor quidem Acutus, & ὀξεῖα γωνία maior autem Obtuſus, & ἀμβλεῖα γωνία propriè nuncupandus uidetur.

Angulus acutus ſeu recto minor.

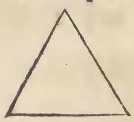
Angulus obtuſus ſeu recto maior.

Angulus planus pyramidalis.

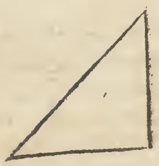
Angulus Planus, atque in Pyramidis formam conſtructus, quem Greci ἐπίπεδον καὶ πυραμοειδέα γωνίαν appellarent, angulus quidam acutus exiſtit, qui a duabus rectis longitudine æqualibus, quæ ab eodem ſigno deductæ latius ſemper latiusque ſeiunguntur, conficitur ac procreatur.

Triangulum Aequilaterum.

Triangulum Aequilaterum, Græcè ἰσόπλευρον, tribus lateribus ſeſe mutuò contingentibus, longitudineq; comparibus; & tribus item acutis & æqualibus angulis comprehenditur ac terminatur.

Triangulum duorum æqualium laterum.

Triangulum duorum æqualium laterum, Græcè ἰσοσκελὲς, etſi tum orthogonium, tum oxygonium, tum demum amblygonium ad libitum noſtrum confici poſsit; tamen propria quadam peculiariq; ratione duabus rectis longitudine paribus, quarum una alteri perpendiculariter inſiſtit, & tertia utraq; earum longiori circunſcribitur ac definitur: in quo quidem triangulo alter angulorum rectus, reliqui autem duo æquales acutiq; proculdubio exiſtent.

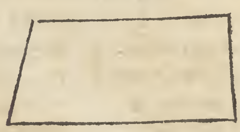
Triangulum trium laterum inæqualium.

Triangulum trium laterum inæqualium, Græcè σκαληνὸν, etſi ipſum quoq; non ſecus atq; Iſoſceles pro trium angulorum diuerſitate trifariam diuidi poſsit: propriè tamen a nobis hic ſumptum atq; conſideratum tribus rectis longitudine differentibus, & tribus item inæqualibus angulis, altero quidem obtuſo, reliquisq; duobus acutis deſignabitur & concludetur. Et hac ratione tres ſpecies triangulorum ex uaria laterum diſpoſitione emanantes cum tribus item eorundem triangulorum ſpeciebus ex diuerſitate angulornm deductis perbellè conſociaſſe uidemur, æquilaterum uidelicet ad oxygonium, iſoſcelem deinde ad orthogonium, ſcalenumq; poſtremò ad amblygonium redigentes.

Superficies Aequediſtantium laterum, Græcè παραλληλόγραμμον, ea nempe eſſe dicitur, quæ quatuor lateribus comprehenditur, quorum duo queq; oppoſita inter ſeſe comparata eandem ubiq; diſtantiam, eandemq; prorſus intercapedinem ſeruant.

Quadrangula ſuperficies inæqualium laterum.

Superficies quadrangula inæqualium laterum, Grecè τραπέζιον, figura quædam quatuor lateribus longitudine imparibus comprehenſa appellatur: quæ uel duos obtuſos, duosq; acutos angulos; uel unum rectum, ex reliquis tribus modò duobus obtuſis, poſtremoq; acuto; modò contrà duobus acutis, tertioq; obtuſo exiſtente; uel quacunque alia ratione diſpoſitos angulos indiſcriminatim habere ſolet.

Rhombus.

Rhombus, Græcè ῥόμβος, ex quatuor lateribus longitudine æqualibus, duobus acutis duobusq; obtuſis exiſtentibus angulis, tanquam ex terminis conſtituitur; quæ quidem figura a piſcis cuiuſdam ſimilitudine Rhombi ſibi uendicauit appellationem: Necnon Amygdala quoque a nonnullis, propterea quòd Amygdalæ ſpeciem præſeferat, fuit cognominata. Hæc autem Rhomboica ſiue Amygdalaris figura, ſola angulorum ipſorum directione, ad quadrati elegantiam atque formoſitatem quamprimùm redigi poſſet.

Figura

Figura plurium & inæqualium laterum.

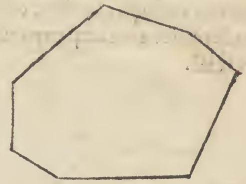
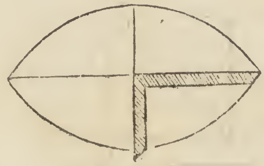

Figura plurium & inæqualium laterum, Græcè χῆμα πολυγώνιον καὶ ἀνισόπλευρον, ea nimirum a Geometris eſſe definitur, quæ pluribus lateribus in unum compulſis & congregatis, longitudineq́; inter ſeſe differentibus cingitur atque concluditur. Quanuis autem pręſens figura tanquam exemplum quoddam hic a nobis appoſita ſeptem lateribus inæqualibus, ſeptemq́; obtuſis angulis inſtructa conſpicitur: aliæ tamen quoq; complures figurarum ſpecies tum maiori tum minori laterum numero circunſcriptæ poterunt deſignari, eaque ratione formari, ut nonnullæ partes quidem angulorum acutie deprimantur, nonnullæ uerò immodica eorundem extenſione attollantur, nonnullæq́; demùm ipſorum angulorum rectitudine ad perpendiculum & exactiſsimam regulam dirigantur. Quanam autem ratione huiuſcemodi multiplices polygoniæq́; figuræ, quæ diuerſis earum proſpectibus, uarijsq́; ipſarum collocationibus Architecto negotium faceſſere ſolent, ad quadrati perfectionem atque formoſitatem redigantur, ſub calcem primi huiuſce uoluminis rei iſtius explicationem differemus.

Superficies plana curuilinea atq; biangula.

Superficies plana curuilinea bianguláq;, duabus curuis & orbicularibus lineis terminatur. Quæ quidem figura ad ea, quæ in præſenti uolumine a nobis poſtea dicentur, quamplurimùm profectò conducet; necnon ex ipſa abſolutiſsima norma, regulaq; deducetur; hincq́; nimirum arcuum nonnullorum, quos recentiores ſatis inepto uocabulo tertios acutos appellant, ſpecies effluxit: quam quidem & oſtijs, & arcubus, & feneſtris impreſſam & aptatam ubique nobis conſpicere licet.

Circulus, Græcè κύκλος, eſt plana quædam perfectiſſimaq́; figura unica tantùm linea circunſepta, quæ circunferentia, ambitus, ſiue corona a Latinis, à Græcis autem περιφέρεια uocatur: in cuius medio iacet punctum, a quo omnes rectæ ad circunferentiam eductæ æquales exiſtunt. Punctumq́; illud intermediũ Centrũ a nobis, itemq́; a Græcis κέντρον appellatur. Diameter autem ſiue Dimetiens circuli, Græceq́; διάμετρος, recta quædam ab uno circunferentiæ puncto ad punctum oppoſitum per medium centrum extenſa nuncupatur, quæ integrum circulum in duos æquos ſemicirculos ſeparat atq; diſtinguit. Vnde in quocunque perfecto abſolutiſsimoq; circulo tria hęc nuper commemorata tanquam præcipua inſigniorǎq;, centrum uidelicet, circunferentia, atq; diameter, conſiderari frequentiſsimè ſolẽt.

Circunferentia.

Centrũ.

Diameter.

Semicirculus.

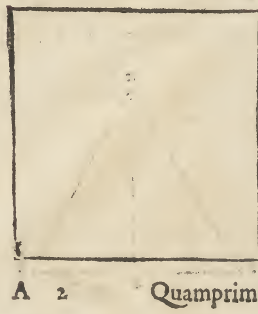

Angulus rectus.

Perpendicularis linea.

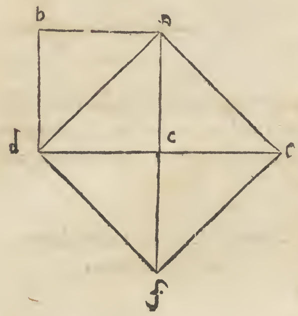
Semicirculus, Græcè ἡμικύκλιον, dimidia circuli ipſius portio eſſe definitur: in qua linea a circunfetentiæ apice ad diametrum in perpendiculi morem deducta, eamq́; in centro contingens duos angulos rectos ex utraque parte conficere, totumq́; diametrum in duos ſemidiametros proſcindere, necnon ipſa quoque ſemidiametri munere officioq́; fungi uidetur.

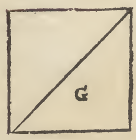
Quadratum perfectum.

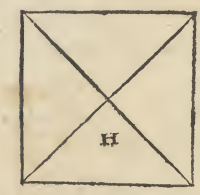

Quadratum, Græcè τετράγωνον, plana, & perfecta quædam exiſtit figura, quaternario tum æqualium laterum, tum etiam rectorum angulorum numero circunſcripta.

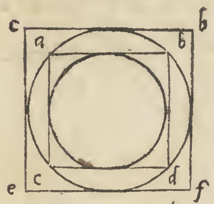
Quamprimùm autem Architectus rerum hucuſq; dictarum cognitionem ac intelligentiam fuerit aſſecutus, haud hic profectò conſiſtere, uerùm ulterius quoque proficiſci & progredi debet; eiq; in primis incumbere, ut ſuperiores figuras & augere, & diminuere, & partiri, proportionis ſemper diligenti habita ratione, optimè calleat: necnon quamcunque formam figuramq; imperfectam ipſi propoſitam, eademmet area atq; capacitate ſeruata, ad perfectionem ei conuenientem promptè expediteq; redigere ſciat.

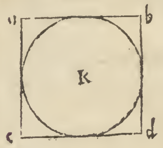

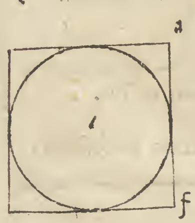

Primùm igitur, quod ad figurarum ſpectat conduplicationem, quadrati perfecti conduplicatio hac ratione conficienda uidetur. Proponatur nobis perfectum abſolutumq; Quadratum A B C D, quatuor nempe lateribus inter ſeſe æqualibus, & quatuor angulis rectis diſtinctum ac comprehenſum; protrahaturq; ab angulo A ad angulum oppoſitum D diagonalis linea A D: ex hac linea ſtatim quadratum maius quadrati propoſiti duplum procreabitur atq; conſurget. Et ecce tibi huiuſce rei manifeſta compendioſaq; demonſtratio. Cùm quadratum minus, protracta linea diagonali, in duo æqua trigona reſoluatur; & cùm Quadratum maius, duabus productis diagonalibus, quatuor trigona duobus prioribus, ſingula ſingulis nimirum æqualia contineat & comprehendat; ex trigonorum utiq; conduplicatione ſequitur etiam conduplicatio quadratorum: quemadmodum ex duarum figurarum G & H hic appoſitarum inſpectione atq; dimenſione unicuique perſpicere licet.

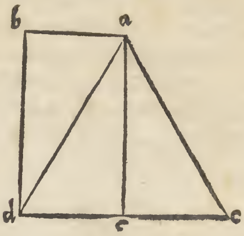
Eadem quoque propemodum ratione circulorum conduplicatio inueſtiganda inueniendaq; uidetur. Proponatur circulus minor perfecto quadrato A B C D undequaque concluſus & circunſeptus: Exterius deinde eo adhibito artificio circulus maior circulo minori concentricus deſignetur, ut ipſe quatuor angulos quadrati A B C D ubique contingat: Circulum hunc maiorem minoris duplum eſſe hac ratione concludo. Cùm circulus minor in quadrato A B C D collocetur, itemq; maior in quadrato C B E F reſideat: cùmque quadratum maius, ut ex ſuperioribus deduci poteſt, minoris duplum exiſtat: Circulum quoque maiorem, ſi cum minori conferatur, duplum eius eſſe conſequitur: quemadmodum ex duorum circulorum K & L ſeparatim deſignatorum collatione quiuis percipere ualet. Hincq; nimirum Vitruuius Tuſcanæ baſis ab eo tam eleganter deſcriptæ proiecturam prominentiamque deſumpſit. Necnon ex eodem fonte Vitruuiana illa demonſtratio effluxiſſe emanaſſeq; uidetur, cùm ex operum proiecturarumque, quæ ſolido fundamento innituntur, conduplicatione ipſamet etiam fundamenta conduplicanda eſſe concludit.

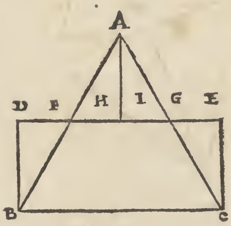
His iam peractis & abſolutis Architectum eò promouendum arbitramur, ut triangulas figuras in quadrangulas primùm, mox in quadratas tanquam perfectiſsimas conuertere permutareq; ſciat: cuius quidem rei perficiundæ complures modos, multiplicesque rationes in medium nunc proferemus. Primùm igitur triangulo ęquilatero A B C propoſito, diuidatur baſis B C in duas æquas portiones, fiatque ſectio hæc ſiue diuiſio in puncto E: Mox à uertice A ad ſignum E deducatur linea A E, quæ triangulum æquilaterum A B C à principio

propoſitum

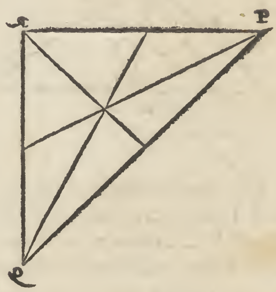
propoſitum in duo triangula A B E & A E C æquilatera æquiangulaque, & idcirco æqualia nimirum proſcindet. Deinde æqualium horum triangulorum duorum alterum, uerbi cauſa A E C alteri, ſcilicet A B E, in quadranguli formam aptetur atque adiungatur, parallelogrammo A B D E extructo ac figurato. Quod quidem parallelogrammum A B D E cùm citra ullam controuerſiam triangulo æquilatero A B C exiſtat æquale, ſequitur nos ſcopum & finem iam nobis propoſitum attigiſſe, & trīangulam ad quadrangulam ſuperficiem denique redegiſſe.

Alia quinetiam ratione trianguli propoſiti ſectio, eiuſque in parallelogrammum conuerſio effici poteſt. Eſto triangulum A B C, ut ſuprà, æquilaterum; ſeceturque tum latus A B tum latus A C in duas partes æquales, A B quidem in puncto F, A C uerò in puncto G: protrahaturque per ambo inciſionis ſigna, F ſcilicet & G, perpetua linea D F G E, quæ baſi trianguli propoſiti B C, à qua æquè diſtat, æqualis quoque ponatur: hæque duæ æquales & æquediſtantes lineæ duabus item æqualibus & æquediſtantibus lineis, uidelicet D B & E C, coniungantur: Exterius deinde triangulum A F G, linea A K lineæ D E ad perpendiculum inſiſtente, in duo H & I æqua triangula reſoluatur. Cùm igitur duo triangula D F B, & G E C tum inter ſeſe, tum etiam duobus triangulis H & I æqualia prorſus exiſtant, ſicut ex 4. 15. & 26. primi elementorum deduci optimè poteſt: ui communiſſimi illius pronunciati (Si æqualibus uel eidem potius ęqualia inſuper addantur, tota quoque æqualia fore) irregulari ſuperficie F G B C utrobique adiecta, conſequitur tandem parallelogrammum D E B C triangulum æquilaterum A B C iam nobis propoſitum area & capacitate omnino adæquare.

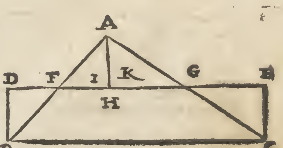
Proponatur deinde triangulum rectangulum duorum æqualium laterum tertio latere reliquorum utroque maiore exiſtente, & ſingula latera bifariam in duas partes æquales diuidantur, deducanturq; ab oppoſitis angulis ad ſingula inciſionum puncta tres lineæ; integrum triangulum in duo æqua triangula hac ratione undequaq; erit diuiſum: cuius quidem rei exemplum ex trīangulo P Q R deſcripto percipere optimè licet. Hoc autem haud in iſoſcele rectanguloq; tantummodo, ſed in cæteris quoque triangulorum omnium ſpeciebus ueriſsimum eſſe comperietur.

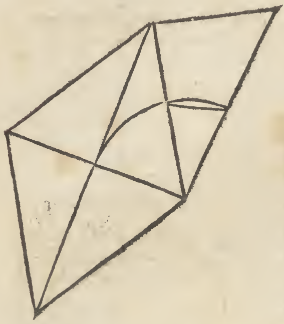
Verùm idem triangulum P Q R ad quadrangulam ſuperficiem hoc pacto etiam redigetur. Diuidatur linea P Q in duas partes æquales, necnon linea P R in duas æquas item portiones ſecetur; producaturq; per ambo inciſionum ſigna linea S V, quæ uſque ad T extenſa æquæ longitudinis cum baſi Q R trianguli propoſiti conſtituatur; deducaturq; poſtremò à T ad R perpendicularis linea T R. Cùm in deſcripta figura triangula P S V & V T R æqualia exiſtant, irregulari figura S V Q R utrique communiter addita, iſoſcelem triangulum P Q R nobis propoſitum S T Q R quadrangulo æquum prorſus exiſtere neceſſariò tandem colligitur.

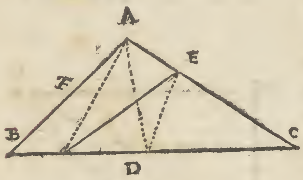
Proponatur demùm triangulum amblygonium trium laterum inæqualium A B C, ipſum quoque haud aliter quàm ſuperiores triangulorum ſpecies ad quadrangulam, & in longius productam ſuperficiem reducetur. Diuidatur nanque tum latus A B tum latus A C in duas partes æquales, tranſuerſaq; per ambo inciſionum ſigna extendatur linea F G, quæ ex utraque parte continuata baſi B C trianguli propoſiti æqualis reddatur: hæq; duæ lineæ D E & B C æquediſtantes & æqua-

les duabus pariter æqualibus æquediſtantibusque lineis D B & E C connectantur: Exterius deinde triangulum A F G, linea A H ſupra lineam F G ad perpendiculum ſeſe attollente, in I & K duo minora impariaque triangula abſcindatur. Cùm triangulum G E C triangulo K, necnon triangulum D F B triangulo I æquale prorſus exiſtat; irregulari ſuperficie F G B C utrobique communiter adiecta, ſcalenum triangulum A B C à principio iam deſignatum parallelogrammo D E B C nouiſsimè extructo æquum omnino exiſtere perbellè declaratur.

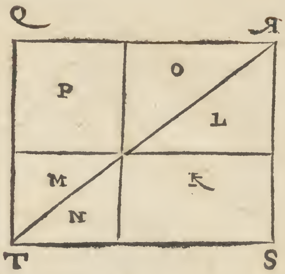
Verùm cùm triangulum duorum æqualium laterum, quod iſoſceles nuncupatur, tranſuerſa ſectione in duas partes æquales proſcindere nonnunquam contingat, idcirco huiuſce quoque diuiſionis modum ac rationem doceamus. Proponatur igitur nobis triangulum quoddam iſoſceles in Pyramidis formam acuminatum, tranſuerſa, & in duas partes æquales ipſius ſectio hac ratione conficienda uidetur. Erigatur ſuper alterum quoduis duorum æqualium laterum trianguli propoſiti perfectum abſolutiſsimumque quadratum; cuius centro notato, & altero circini pede trianguli uertici ſeu acumini infixo, pedem alterum ad centrum quadrati extendito, & arcum ad duo trianguli latera circunducito: duo illa trianguli puncta ab ipſa circinatione intercepta erunt termini quammaximè accõmodati pro acuminati trianguli ęqua diuiſione conficienda, recta quadam linea ab uno ad alterum extenſa. Cui ſiquis impudens fortaſſe reluctari contenderet, plana trianguli iam diuiſi in quadrangulas ſuperficies primùm, & has in quadratam aream poſtremò redigito, & hac ratione ueritatem adinuenito. Huiuſce autem metamorphoſeos conficiendæ modum ac regulam paulopoſt ſubiungemus.

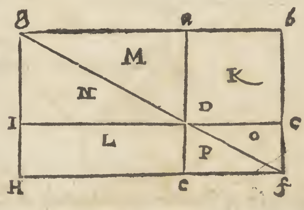
Verum enimuero Architecto altera inſuper difficultas negotium faceſſere poſſet. Occurret ipſi fortefortuna ſolum aliquod triangularis figuræ, quod inęqualibus lateribus terminabitur & concludetur: & in altero quidem laterum, nec tamen in medio ipſius, uel fons natura ſcaturiet, uel puteus arte perfoſſus reſidebit: Solum autem in duas æquas portiones ea ratione ab Architecto erit diuidendum, ut ſingulæ fontanis aut putealibus undis liberè, & abſque alterius impedimento perfrui poſsint, quid obſecro ei erit agendum? Rem ipſam propoſitam, ut facilius percipi queat, figura illuſtremus. Sit triangulum ſcalenum A B C, fonſque uel citra uel ultra medium lateris B C, uerbicauſa in ipſo G ſigno collocetur; educaturque à G ad A linea G A ſubobſcura,& punctis tantummodo deſignata: Poſtmodum B C linea in ſigno D in duas æquales partes diuiſa, à D ad A linea altera ſubobſcura producatur, quæ quidem D A nuncupetur. Hęc linea D A etſi triangulum A B C in duo æqualia ſpatia fortaſſe diſtinguit, attamen ad rem noſtram facere nequaquam uidetur. Vt igitur ſcopum nobis propoſitum aſſequamur, à ſigno D ad latus A C linea quædam ſubobſcura, quæ ab ipſa A G linea æquè diſtet, producatur, atque D E uocitetur: Demùm ab ipſo G fonte puteo'ue ad E linea G E patens continuaque extendatur. Hæc linea G E cùm & triangulum A B C in duas æquales partes ſeiungat, & ad aquas hauriendas abſque alterius impeditione commodiſsimum aditum utrique parti concedat, ad propoſitum noſtrum mirificè confert. Quòd ſiquis fortè hęſitauerit, ambas trianguli portiones ad quadrangulas primùm, moxq; ad quadratas ſuperficies reducat, & ueritatem manibus ipſis propemodum, ni fallor, continget: quemadmodum & ſuprà admonuimus, & iamiam huiuſce conuerſionis peragendę rationem modumque explicabimus.

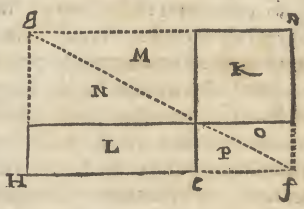
Quonam artificio tum quadrata & circularia plana cõduplicari, tum etiam diuerſæ triangulorum propoſitorum ſpecies ſecari ac diuidi queant, dilucide iam interpretati fuiſſe uidemur. At Architectus ſuperioribus nondum contentus illud inprimis aſſequi cupiet, ut magnitudinem omnem propoſitam quoquouerſus augere; & perfectum inſuper abſolutumq; quadratum, quacunque parte ei oblata, amplificare; atq;, ut ſummatim complectar, quælibet ei occurrentia quacunque proportionis ſpecie multiplicare, maioraque reddere calleat. Studioſorum igitur uoluntati pro uiribus morem gerere, honeſtiſsimisque eorum poſtulatis ſatisfacere contendamus. Eſto Quadratum minus A B C D, quod in Quadratum maius, cuius area prædictum quadratum, tribus quartis inſuper adiectis, contineat, transferre permutareque libet. Primùm quidem tres illæ quartæ, quæ ſuperſunt, quadrato A B C D iuxtaponentur, & parallelogrammum E D ſeparatim conſtituent, ita ut totum

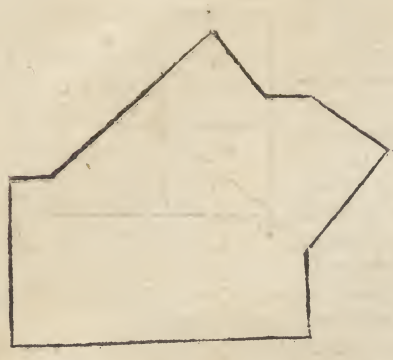
ut totum poſtea ac integrum parallelogrammum A E C G Quadratum propoſitum, tribus eius quartis inſuper adiectis, complectatur. Si autem integrum hoc parallelogrammum ad quadrati perfectionem atque elegantiam redigere uoluerimus, alterum quadratum quadrato priori A B C D æquale cum parallelogrammo A E C G continuabitur & coniungetur, quod quidem E F G H dicetur: Deinde lineæ totius A F medio ſigno notato, circa ipſum quaſi centrum ſemicirculus circunducatur, qui ambas A F lineæ extremitates contingat; Lineaq; D B ad arcum uſque ſemicirculi producatur: Partem huiuſce lineæ à B ad circunferentiam uſque ſemicirculi extenſam eſſe latus quadrati quadrato ſuperiori A B C D, tribus eius inſuper quartis adiunctis, æqualis aſſeuero, & hac ratione confirmo. Omnes iam cõmemoratæ figuræ in parallelogrãmo Q R S T collocentur ac reponantur, ita ut parallelogrammum K parallelogrammo D F, & ex eo parallelogrammo quoq; C E, & quadratum P quadrato nouiſsimè extructo æqualia prorſus exiſtant: & ab angulo T ad oppoſitũ angulũ R dimetiens linea T R producatur: ſatis conſtat totũ parallelogrammum Q R S T à dimetiente linea T R in duas æquas portiones diuiſum fuiſſe. Euclidis autem pronunciato nobis fauente hunc in modum argumentemur. Si ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relinquuntur, æqualia utique exiſtent: Cùm igitur duo triangula, Q T R & S R T, æqualia omnino eſſe conſpiciantur: ſi ab ipſis duo æqua triangula O & L, & duo inſuper alia inter ſeſe item æqualia M & N ſuſtulerimus; Quadratum P ipſi K parallelogrammo ęquum prorſus exiſtere colligemus. Qua quidem regula ſuppeditante ſingula quadrata propoſita quacunque addita portione augere, & uniuerſam mox aream atque capacitatem ad quadrati perfectionem redigere nobis licebit. Quapropter cùm ad quamplurimos uſus hæc regula conferat, ab Architecto etiam atque etiam memorię commendanda eſſe uidetur.

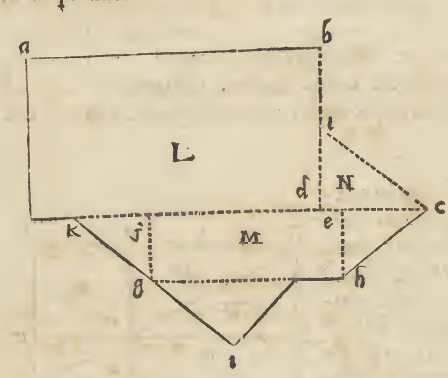
Quemadmodum autem quadrangulam omnem ſuperficiem in quadratam commutandi rationem tradidimus, ita nunc è contrario quadratum omne propoſitum in altera parte longiorem ſuperficiem conuertendi uiam modumq́ue explicemus. Quadrato A B C D expoſito, à ſigno D deducatur linea tantæ longitudinis, quantam ſuperficiei conficiundæ latitudinem mente deſignaſti, quæ ſit exempli gratia D E: Deinceps a ſigno E protrahatur linea E F, quę tum lineæ A B tum etiam lineæ D C æqualis, & ab earum utraque æquè diſtans ponatur: Poſtmodum tres lineæ iam commemoratæ, tum ſuprema A B, tum media quoque D C, tum infima poſtremò E F, in continuum & in directum ad læuam extendantur; necnon à puncto C linea C F ipſi lineę D E ęqualis, ab eaque ęquediſtans ſuper lineam E F ad perpendiculum dirigatur: A puncto autem F ad punctum D oppoſitum dimetiens linea F D aſcendat, quę eò producatur, quouſque ambę lineę B A & F D in unum conueniant, ſitque punctus conuenientię atque concurſus G; à quo demùm linea G I H ſuper utramque lineam, tum C D I, tum F E H, ad angulos rectos erigatur: Parallelogrammum D E I H quadrato propoſito A B C D ęquum eſſe hac ratione confirmo. Cùm & quadratum & parallelogrammum, quę K & L breuitatis cauſa a nobis appellabuntur, ab una eademq; quadrangula ſuperficie G E F H comprehendantur: cumque ſuperficies hęc quadrangula à diagonali linea F G in duo ęqua triangula G B F & G H F reſoluatur: ſi ab ipſis duo ęqua trigona primò M & N, necnon duo ęqualia item poſtremò O & P abſtulerimus, parallelogrammum L quadrato K ęquum eſſe profectò conſequitur. Cuius quidem rei ecce tibi exemplar G A H F propter maiorem facilitatem hic appoſitum ac deſignatum.

At Architecto poſſet figura quoque plurium & inęqualium laterum quandoque proponi, quę non in quadrangulam ſolùm, uerùm in quadratam etiam ſuperficiem ab eo eſt redigenda: tum ut figura, amplitudine ipſius cognita atque capacitate perſpecta, pluris aut minoris pro meritis eius ęſtimetur: tum etiam ut ſi ager fortaſſe, aut planum quodcunque hac uel illa ratione compoſitum ac figuratum compluribus hominibus diuidendum occurrat, Architectus reductionis huiuſce beneficio ipſum iuſtè rectęque diſtribuere poſsit: Et hęc regula decempedatoribus quoque, quibus ſcilicet aruorum metiendorum cura demandatur, abſque ullo etiam numerorum auxilio perutilis erit: Necnon hęc eadem regula nos ab artificum, ſutorumque pręſertim fallacijs & latrocinijs tutos ſecuroſque reddet; cum ea opitulante quamlibet ad ueſtes conficiendas aptam accommodatamque materiam, cuiuſcunque ordinis atq; menſurę ea eſſe dicatur, ad quadrangulam ſuperficiem ſtatim prompteque reducere ualeamus. Quęcunque igitur figura aut huic deſignatę perſimilis, aut ab ea diuerſa, uel plurium uel pauciorum laterum in medium expo-

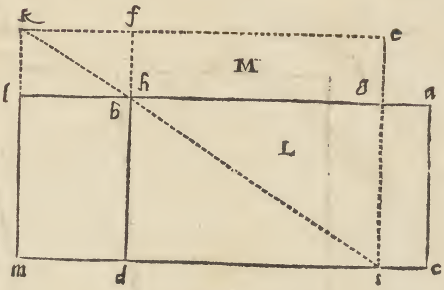
dium expoſita fuerit, quadratā aut quadrangulā ſaltem rectangulamq; ſuperficiē te fabricari inprimis oportet, quę tantę magnitudinis & quantitatis exiſtat, quanta ex figura propoſita commodè pōt deduci. Quòd ſi ex eo, quod ſupereſt, alia quadrāgula rectangulaq; ſuperficies detrahi poteſt, bene quidem nobiſcum actum erit: Sin minus, ex reſiduo illo plura triangula erunt deducenda, quæ poſtea in quadrangulam ſuperficiem, quemadmodum ſupra docuimus, ſtatim commutari debebunt. Cunctæque poſteriores figuræ, in quas figuram a principio propoſitam diſſoluiſti, ſeparatim eoq; ordine ſunt collocandæ, ut maior principem ſibi locum aſſumat, cæteræq; deinceps ſequantur, necnon proprijs & conuenientibus characteribus ſingulæ diſtinguantur. Verùm ut res hæc, quæ alioqui difficilis obſcuraq; uidetur, exemplorum lumine quodam appoſito & facilitate inclareſcat, præſentem figuram quaſi ſpecimen aliquod tibi ſubiecimus, etſi alię quoq; præter hanc complurium & infinitarum propemodum formarum effici queunt.

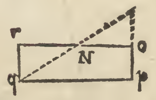

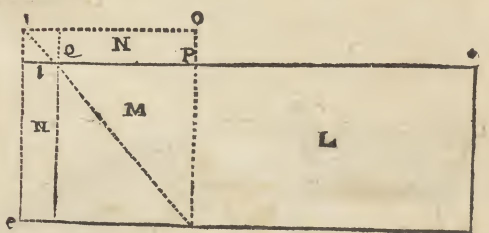
Eſto, exempli gratia, figura compluribus lateribus & imparibus angulis terminata, quemadmodum & iam antea admonuimus, & ex præſenti deſignatione percipi optimè poteſt. Ex ea, ut ad quadrangulam formam commodè reducatur, quadrangula primùm rectangulaq; figura pro uiribus noſtris maxima detrahetur, quę A B C D literis diſtinguatur, & breuitatis cauſa L à nobis inſcribatur. Quadrangula hæc ſuperficies cùm non totam integram'ue propoſitam complectatur figuram, aditum quammaximè commodum prȩſtat, ut alteram inſuper quadrangulam ſuperficiem E F G H ex ea deducamus: Ambæq; figuræ eo ordine poſtea collocentur, ut supernè parallelogrammum E F G H, infernè autem parallelogrammum A B C D conſtituatur, quemadmodum ex altera deſignatione a nobis appoſita perſpicere optimè licet: Lineaq; E G extendatur, quouſque ſubiectam lineam D C ad angulos rectos in I ſigno contingat; Hæc nempe linea G I ex ampliori figura L particulam quandam, uidelicet A C G I detractam ſecludet: Treſq; deinceps lineę ęquediſtantes, ſumma E F, media A B, & infima C D in continuum directumque producantur: Deinde ab angulo I ad oppoſitum angulum H diagonalis linea extendatur; & à puncto K, ubi diagonalis hęc linea producta ſummam lineam continget, linea quędam uerſus infimam ad perpendiculum decurrat, quæ K l m nuncupetur. His confectis quadratum B D l m ratione iam ſæpe a nobis adducta ſuperiori parallelogrammo, quod M inſcribere libet, ęquum eſſe facillimè demonſtratur: Ambęque figurę, tam inferior L quàm ſuperior M, ad unam tantummodo, eandemque quadrilateram rectangulamq; ſuperficiem L A M C denique redigentur, quemadmodum ex ſecunda eadem deſignatione mox conijcere potes. Verùm cùm duę quadrangulæ ſuperficies L & M iam confectæ integram illam ſuperioremque figuram explere minimè queant, quinimo triangulum N quoq; ſuperſit, idcirco triangulū ipſum prædictū ex regulæ ſuperioris doctrina in parallelogrammum O R P Q eſt commutandum, ſicut figura tertia clariſsimè patefacit: quod quidem parallelogrammum ſupra ambo parallelogramma L & M in unum coniuncta copulataque extenſum non ſecus, ac iandudum fecimus, cum ipſis ſimul in continuum directumque poſtea producatur; ita ut ex tribus, L, M, & N parallelogrammis coniunctis unum tantummodo A S T C, idque ſatis amplum parallelogrammum conſtituatur: quod quidem ex quarta deſignatione perſpicuè, ni fallor, eluceſcit. Eadem quoque ratione quotquot triangula ex figura plurium laterum, impariumque angulorum principiò à nobis propoſita, alia'ue conſimili ſuperfuerint, in quadrilateras rectangulaſque ſuperficies antea commutata prioribus parallelogrammis deinceps continuabuntur & coniungentur. Quamprimùm autem parallelogrammum unum ac integrum ex pluribus conflatum ad propoſitæ figuræ amplitudinem excreuerit, & æqualitatem peruenerit; ſtatim nos ſuperiorum memores præceptionum ipſum in perfectum abſolutumque conuertemus quadratum, & hac ratione exoptatum denique finem conſequemur. Vnde quæcunque polygonia implicitaq; figura, dummodo rectilinea exiſtat, ad quadratum hoc pacto demum reducetur. Quòd ſi curuæ cum rectis commixtæ lineæ ad eam formandam terminandamque concurrerint, poterit quiſpiam fortaſſe ingenij ſolertia & acumine fretus ad ueritatem propius accedere, haud tamen exactam illam abſolutamq; adæquationem aſſequetur. Nec enim curuam lineam cum recta conferri ulla ratione poſſe exiſtimamus: ſecus etenim circuli in quadratum conuerſio, cui tot celeberrimi philoſophi, præſtantiſsimique Mathematici nequicquam inuigilarunt, excogitata iam adinuentaque prorſus fuiſſet.

Eſto

Eſto præterea aut linea, aut uirgula quędã, aut aliud quodcunque conſimile in partes inæquales diuiſum; aliaq; inſuper magnitudo hac lõgior ea dem omnino ratione, ut breuior, in partes inæquales exponatur diuidenda; lineaque minor A B, maiorque A C exempli gratia nuncupetur. Ipſa quidem maior ſub minori primùm collocabitur ac reponetur. Poſtmodum à ſuperioris minoriſque lineæ ambabus extremitatibus duæ lineæ laterales inter ſeſe æquediſtantes & æquales ad lineam infernè poſitam, ſuperiorique pror ſus æqualem in perpendiculi morem dirigantur: Lineaque maior deinde parallelogrammo confecto tranſuerſa quadam ratione itaque coaptetur, ut altero ſui apice B, altero autem A lineam contingat: Mox à cunctis breuioris lineæ ſectionibus perpendiculares excitatæ ad lineam A B longiorem tranſuerſamque deducantur: Signa uniuerſa, quibus perpendiculares modò deductæ tranſuerſam illam maioremque lineam abſcindent, termini ſectionum lineæ maioris minoris lineæ iam diſſectæ partibus commenſuratarum nimirum exiſtent. Quò magis autem productior linea A C à principio expoſita contractiorem A B longitudine ſuperauerit, eò pronior apice ſuo inferiori ſuper eam decumbet. Prędictaque regula non ſolùm Architecto ad complura, quemadmodum iamiam oſtendemus, conferet atque conducet: uerùm alijs quoque opificibus ad eorum opera à minori ad maiorem quantitatem, conſimili omnino ratione ſeruata, transferenda promouendaq; quamplurimum, ni fallor, momenti eſt allatura.

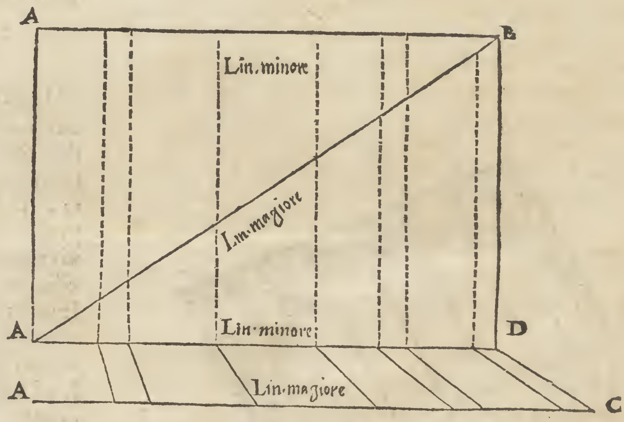

A B, linea minor

A B dimetiens, linea maior

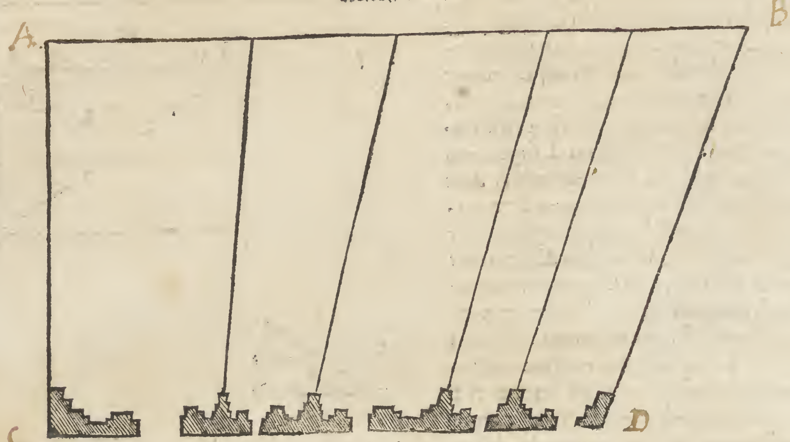
A D, linea minor

A C linea maior

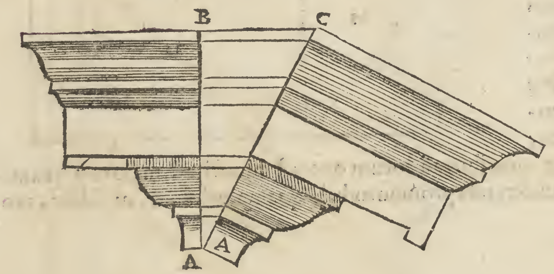

Sint, uerbi gratia, complures ædes ac latitudine differentes, quarum omnium frons militari uiæ expoſita poſtico ad hortorum amœnitates conuerſo anguſtior exiſtat: quæ quidem ędes uel flammarum incendio, uel bellorum tumultu adeò conſumptæ deformatęque remanſerunt, ut in fronte duntaxat nuda antiquorum finium ueſtigia ſuperſint, nec quicquam ex tanta mole pręter quatuor extremos angulos A B C D conſpici diſcerni'ue poſsit. Cùm eiuſmodi fabrica ſuperioribus annis complurium eſſet dominorum; nec pręter terminorum, ut diximus, in fronte derelictorum ueſtigia aliæ nunc ędium diuiſiones appareant: poterit nimirum prudentiſsimus Architectus, linea A B poſticum ſignificante quaſi maiori, lineaque C D frontem pręſeferente tanquam minori, ad regulam ſuperiorem confugiens antiquorum dominorum lites dirimere, & ſuum unicuique iuſtiſsimè retribuere; quemadmodum ex ſubiecta conijci facillimè poteſt figura.

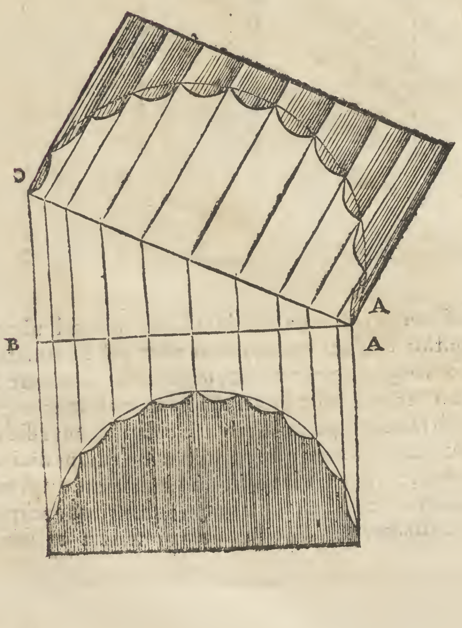
Linea maior.

Linea minor

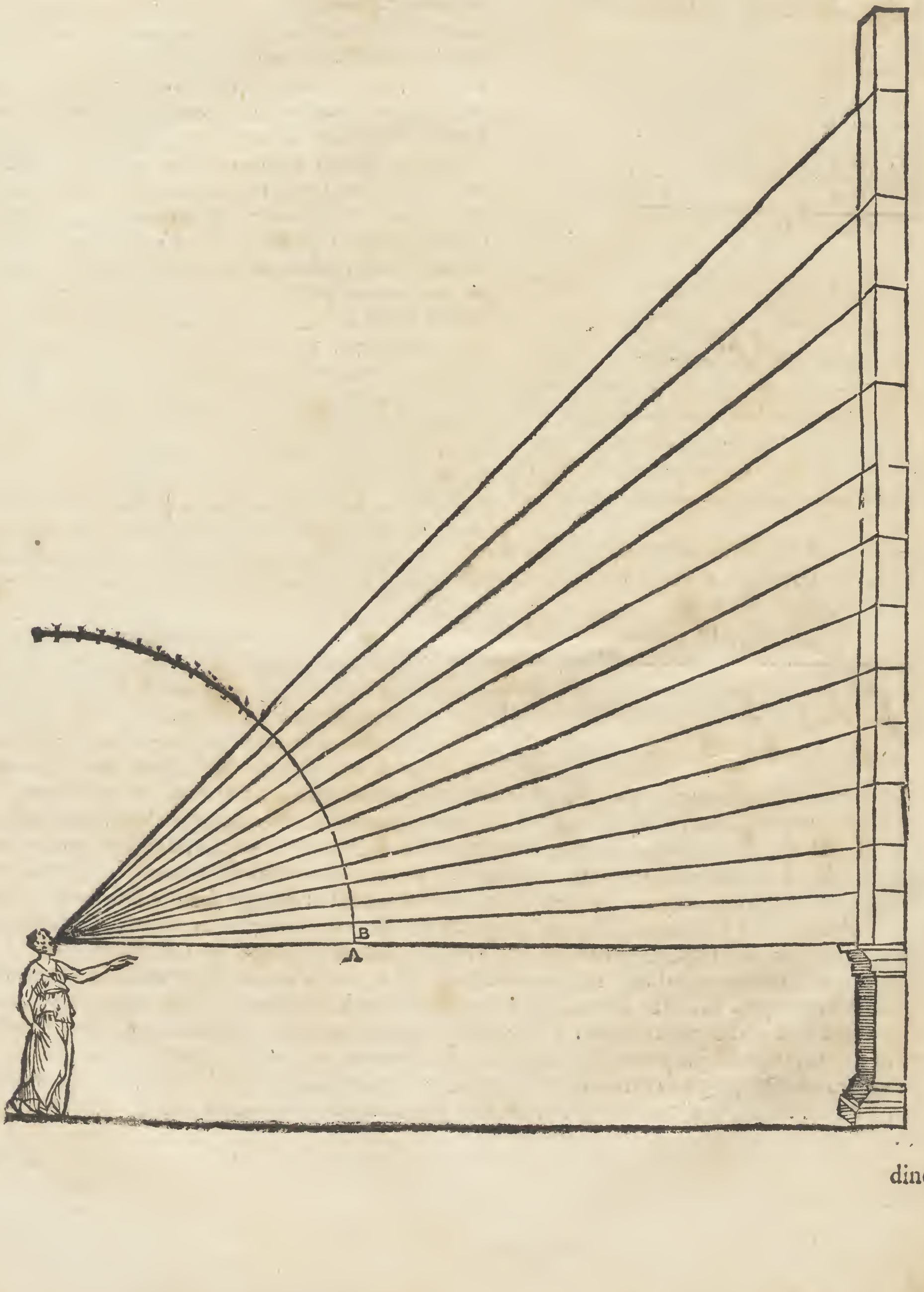

Volet inſuper Architectus coronicem aliquam fortefortuna propoſitam unà cum omnibus eius ornamentis amplificare, eademq́; prorſus ubique ſeruata proportione ex minori ad maiorem quantitatem promouere, quidnam obſecro ei erit agendum? Ad Regulam ſuperiorem mox properabit, propoſitamq́ue coronicem, quantum quoq́; modo ipſi libuerit, ſtatim augebit: & quantò coronicem altera maiorem reddere ſtatuerit, tantò ulterius lineam B C producet, quemadmodum præſens patefacit figura.

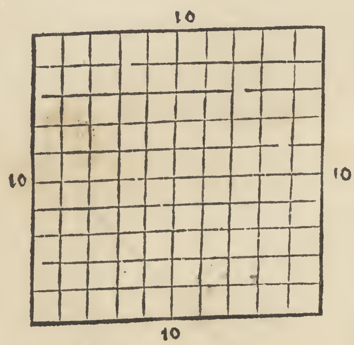
Item ſi Architectus ſtriatam columnam aut in altum erectam, aut in plano iacentem deſcriptamq́ue ex minori ad ampliorem magnitudinem, conuenienti proportione ſeruata, traducere uoluerit; eadem regula uſus propoſitum ſuum mox aſſequetur. Quamuis autem hic Doricam tantùm propter faciliorem addiſcentium intelligentiam columnam deſcripſerimus, idem tamen in cęteris quoque columnarum omnium ſpeciebus uerum eſſe comperies. Nec ſuperior Regula ad ædium diuiſiones recognoſcendas, ad coroniceſq́ue amplificandas, & ad columnas maiores craſsioreſq́ue conficiendas, quemadmodum demonſtrauimus, uerùm ad alia quoq; innumerabilia propemodum tibi conducet: quibus, ne opus hoc noſtrum in immenſum quandoque uolumen excurrat, tanquam breuitatis amantes nunc ſuperſedere decreuimus, eorum aliorumq́; conſimilium inueſtigatione Architecturæ ſtudioſis remiſſa.

Quæcunque ab oculorum noſtrorum acie longius recedunt, eouſque diminuuntur, donec aeris ſpatium maximum intermediumq́ue eorum proſpectum nobis omnino contendit eripitq́ue: Quamobrem eadem res etſi conſimilem ubique retinet magnitudinem, tamen ſi cum uiſu noſtro conferatur, non ęquè magna; ſed modò maior oculo propius admota, modò minor ab eo longius ſemota apparebit. Si igitur longinqua æquè ac proxima eandemmet rei propoſitæ magnitudinem & quantitatem præſeferre uoluerimus, cùm hoc naturæ prorſus repugnet, ab arte nimirum petenda ſunt nobis auxilia. Quapropter Architectus ſi, aliqua ſibi altitudine oblata, à ſummo ad imum gradatim deſcendens res omnino conſimiles, alteras alteris ſuperſtruere atque accumulare decreuerit, ita ut & ſummæ, & mediæ, & infimę eandemmet nobis magnitudinem repræſentent, conſentaneæ partium ſingularum diſtantiæ inprimis curam habebit. Primùm igitur locorum habito delectu, uel columna, uel turris, uel paries, uel aliud quodcunque feneſtris, ſignis, literis, aut alio quouis illecebrarum genere exornandum condecorandumq́ue ei proponatur, commodiorem aſpectui noſtro diſtantiam ſtatim accipiet, necnon ſcandentis oculi altitu-

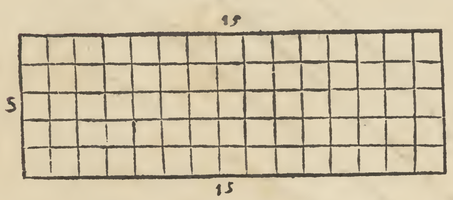

dinem

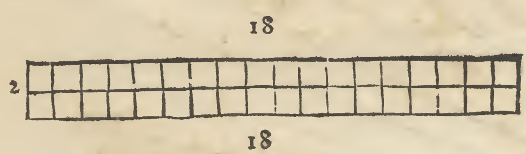
dinem diligenter conſiderabit : Deinde oculo ipſo quaſi centro conſtituto,& circuli quadrante non longè ab eo circunducto , ab oculo uſque ad locum exornandum perpendicularem extendito : Poſtmodum ab infima loci parte ſenſim aſcendens , quodcunque ornamentorum genus excogitaſti , effingere aut effodere incipito,quod tantæ ſit magnitudinis , quanta à cæteris conſimilibus ſibique gradatim ſuccedentibus ornamentis ad oculos noſtros eſt deferenda ; & ab apice primi huiuſce ornamenti alia recta perducatur : Portio quidem circunferentiæ ipſius circuli ab his duabus rectis , à uertice ſcilicet pedeque ornamenti ad oculum uſque productis,intercepta erit quaſi communis quædam menſura partium omnium, in quas tota circunferentia eſt diuidenda : Tandem ab ipſo centro per medias circunferentiæ ſectiones uſque ad columnam , turrim , ſiue parietem nobis aduerſum rectæ complures extendantur , quæ locum perpoliendum exornandumque ita diſtinguent , ut eius interceptæ ſectiones , ornamentaque in his ſectionibus collocata,quanuis ſenſim ac pedetentim augentur , eiuſdem tamen magnitudinis & quantitatis intuentibus ſemper eſſe uidebuntur . Eadem quoque regula uſi , numerorum inſuper auxilio opitulante, propoſitæ cuiuſcunque altitudinis menſuram ſtatim inueniemus.

Inter Quadrangulas omnes figuras Quadrata tanquam perfectior nobiliorem præſtantioremque nimirum ſibi uendicat ſedem : & quantò quadrangula quæcunque figura à quadratæ plus excidit perfectione,tantò imperfectior utique exiſtimatur atque cenſetur ; etſi latera fortaſſe omnia , quæ utranque circumplectuntur , ſimul iuncta ad eandem quantitatem magnitudinemque conſcendant . Eſto nanque , exempli gratia, rectangulum quadratum quaternis lateribus inter ſeſe prorſus æqualibus circunſeptum , ita ut latus quodcunque in decem æquas omnino particulas diuidatur , omniaque ſimul iuncta in quadragenarium utique numerum creſcant : Eſto deinde quadrangula rectangulaque ſuperficies altera parte longior , cuius longitudo quindecim , & latitudo quinque particulas ſuperi oribus prorſus æquales complectatur,lateraq; omnia ſimul capta quadragenarium numerum eundem conficiant . Etſi tum quadratæ tum quadrangulę ſuperficiei lineares termini hac ratione diuiſi ad eandemmet particularum ſummam perueniant , attamen quadratum in ſeſe multiplicatum atque recurrens centum , rectangulum uerò altera parte longius ſeptuagintaquinque duntaxat eiuſdem quantitatis areolas comprehendet . Quadrati nanque lateri bus unà multiplicatis , denarioq; decies repetito cente ſimus ; inæqualibus autem rectanguli lateribus ſimul ductis , & quindenis unitatibus quinquies coaceruatis quintus & ſeptuageſimus numerus tandem conſurget : quemadmodum ex ſubiecta figura quiuis percipere poteſt .

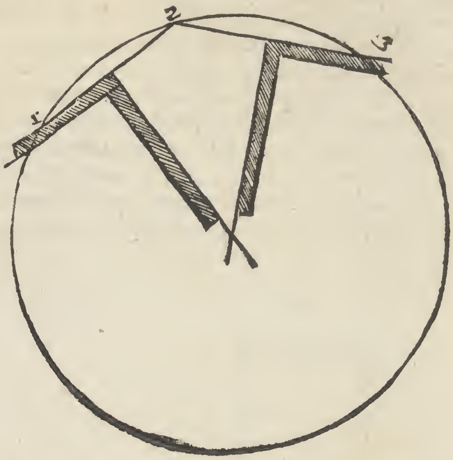

Quòd ſi cùm iam confectum quadratum in centeſimum uſque numerũ excreuerit,altera inſuper quadrilatera figura,quæ ſuperiori longior exiſtat deſignetur,cuius longitudo in decem & octo,latitudo uerò in duo ſuperiorib.conſimilia ęqualiaq; ſegmenta ſecetur:ambo hi quidẽ numeri pro quatuor laterum parallelogrammum terminantium numero bis repetiti non ſecus atque antecedentes quadragenarium eundem numerum procreabunt : attamen duobus eius inæqualibusque lateribus ſimul ductis , decemque & octo unitatibus bis congeſtis accumulatiſq; trigintaſex areolæ prioribus æquales duntaxat prouenient . Ex quo nempe quantum perfectiora corpora imperfectioribus præſtant, iudicari perſpicuè licet . Necnon idem humano inſuper generi euenire uidemus : Homo enim quò propius mente ſublatus ad immenſam Idealemque Dei perfectionem accedit , eò prudentior ſapientiorque utique euadit : quò longius autem à fulgentiſsimo lumine illo recedit in ſenſuum illecebras tenebraſque detruſus , à uirtutum abſolutiſsima æqualitate in tantò inæqualiores uitiorum deformitates quaſi in barathrum quoddam præcipitatur . Huiuſce autem , quam nuper adduximus , demonſtrationis propter faciliorem intelligentiam figuram hic appoſuimus . Eademque præceptio non ſolùm Architectis ad inæqualium figurarum areas capacitateſque promptè expediteq; cognoſcendas , uerùm mercatoribus quoque ad mercium conducendarum precia ex earum quantitate ſtatim dijudicanda diſcernendaque , necnon ad alia inſuper innumerabilia , quæ breuitatis gratia ſilentio prætereunda exiſtimamus , mirificè profectò conducet.

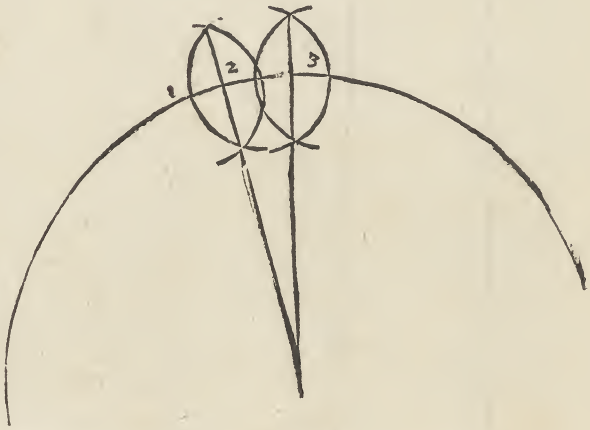

Tribus

Tribus ſignis punctis'ue, dummodo ne in eadem iaceant recta, ad libitum aſſumptis atque ſignatis, unius circinationis circunductionisque ambitu ſingula feriendi hæc utiq; ratio exiſtet. A primo ſigno ad ſecundum recta quędam perducatur, eaq;, medio ſigno ipſius accepto, in duas ęquales abſcindatur portiones: à quo, norma ad angulos rectos accommodata, quemadmodum ex ſubiecta perſpici poteſt figura, linea alteri normæ ipſius lateri perpetuò adhęrens deducatur. Itemque à ſecundo ad tertium ſignum altera linea extendatur: cuius medio puncto adinuento, normaq;, ut modò diximus, opitulante linea recta decurrat. Signum interſectionis ambarum defluentiũ linearum commune trium propoſitorum punctorum utique centrum indicabit. Quæ quidem puncta, quacunque ratione à nobis fuerint diſpoſita & collocata, ut eorũ centrum inueniamus, ad præſentem regulam ſtatim confugiemus.

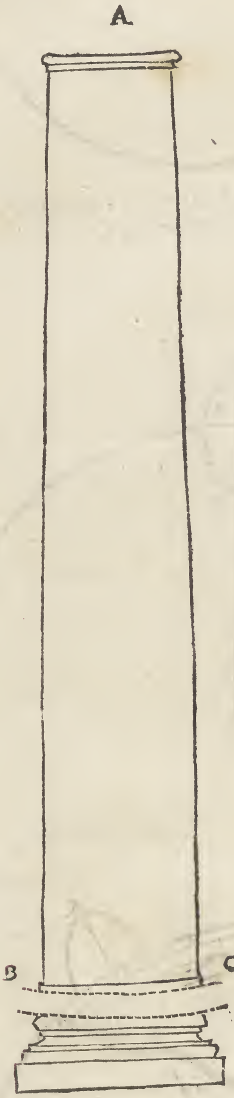
Poſſumus quinetiam ad eiuſdem trium punctorũ centri inuentionem ita peruenire, uidelicet tum à primo ad ſecundum, tum à ſecundo ad tertium duas inter ſeſe ſimiles curuilineasq; ſuperficies deſcribendo, mox ab earum angulis ad partem inferiorem duas lineas deducendo: quarum communis tandem contactus trium propoſitorum ſignorum centrum nobis aperiet atque recludet, quemadmodum ex ſubiecta patet deſignatione.

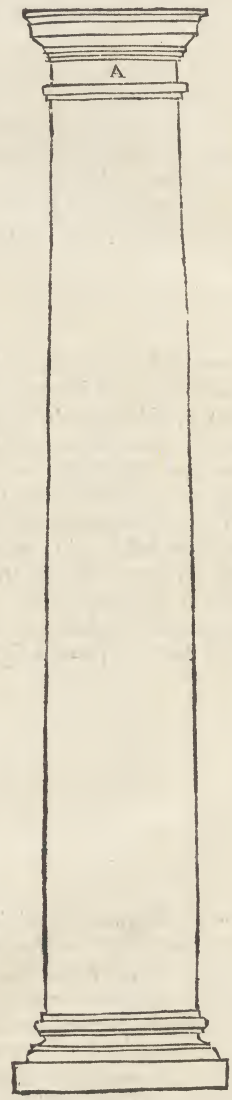

Hæc autem Regula etſi minimi fortaſſe momenti cuipiam uideri poſſet, Architecto tamen in quamplurimis uſui eſſe comperietur: quemadmodum ſi rotundi ſphæricique corporis inſigne aliquod fragmentum quanuis exiguum ante oculos ei proponatur; ipſe, hac Regula dirigente, centrum, diametrumq;, necnon circunferentiam fragmenti illius propoſiti tibi expeditiſsimè deſignabit, quod ex præſenti nimirum conſtat figura.

Complures tũ uetuſtiores tũ etiã recentiores paſsim à nobis conſpiciuntur columnæ, quarũ infimæ prominenteſq́; partes nonnihil diuulſæ confractęq́; uidentur: quod quidẽ ea de cauſa frequenter accidere ſolet, uel quoniã in earũ conformatione ſpiræ nec ad regulam ſiue ad libellam admodũ cõplanatæ, nec ęquo plano'ue omnino contactu baſibus ſuis illæ aptatæ accõmodatęq́; fuerunt: uel quoniã eis à principio nec ęqualiter nec ad perpendiculum ſuper baſes erectis aut collocatis, ex maiori ipſarũ ad unã quàm ad alterã partẽ inclinatione euenit, ut altera pars nimia ponderis mole grauata nõnihil incõmodi ſenſerit, & idcirco ad ipſius extremi marginis, quẽ haud ineptè forſitan limbũ ſeu apophygẽ appellare poſſemus, fracturã uiã aditumq́; patefecit. Verùm cùm primùm Architectus Geometriæ lumine adiutus ad intimas reconditasq́ue linearum uires penetrarit, hac nempe ratione procedens ſuperiores fracturas, ſublimiumq́ue columnarum deformationes euitabit. Imam columnæ partem deflexam incuruatamq́ue inprimis conſtituet, quemadmodum primæ co-

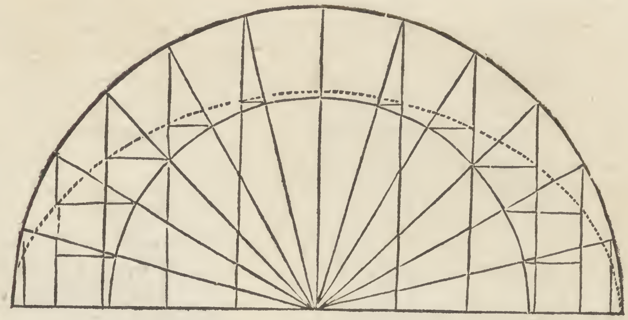

lumnæ hic appoſitæ figura demonſtrat, eiuſq́ue baſim pro curuaminis inflexionisq́ue ipſius columnæ quantitate excauabit: quibus perfectis columna ad perpendiculum ſuper baſem erecta, nullo uel imi columnæ marginis uel baſis prorſus incommodo in propria ſede mox collocabitur & conquieſcet. Columnæ uerò gibboſitas, baſisq́ue ipſius concauitas hac ratione deſcribenda uidetur, ut altero circini crure A ſummæ columnæ uertici infixo, & reliquo ad B uſque infimam partem diducto, circinatio uſque ad ſignum C ipſi B oppoſitum extendatur: quæ & columnæ conuexum, & baſis inſuper concauum tibi mox deſignabit. Conſimilem quoque rationem in columnarum capitulis diſponendis obſeruabimus & perſequemur, ſicut columnæ alterius hic appoſitæ deſcriptio clariſsimè patefacit.

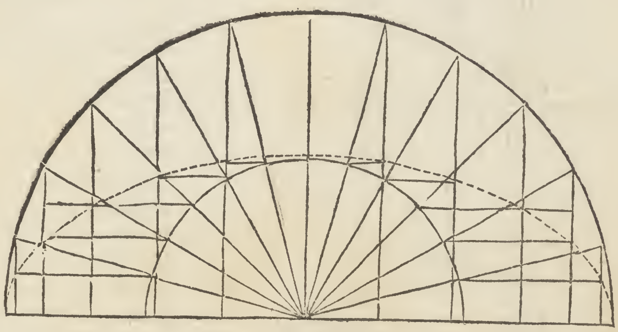
Volet

Volet quinetiam Architectus pontem, aut arcum, aut teſtudinẽ aliquã ſemicirculo humiliorem fabricari: quod quidem etſi complures ſtructores diuturno uſu tantummodo freti aſſequuntur, filoque dirigente teſtudinata tum oculorum ſenſui blandientia, tum cum ouatis quoque figuris circino deſignatis optimè conuenientia moliuntur; attamen ſi doctus ſapiensque Architectus in operibus ſuis conſtruendis rationem, ut par eſt, præeuntem ſequi uoluerit, hac nempe uia tutus incedet.

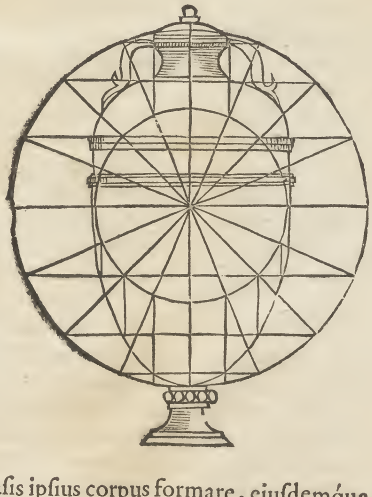

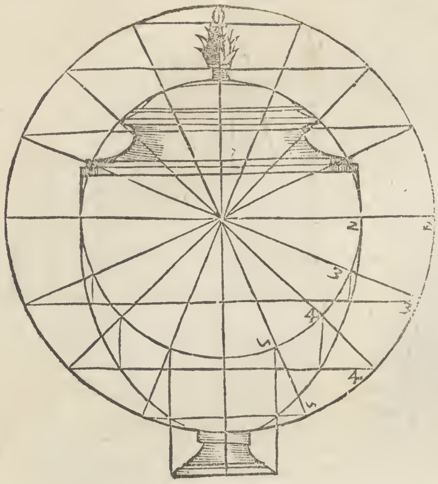
Arcus ædificandi latitudine primùm deſignata, medioque ipſius adinuento, perfectum abſolutumq; ſemicirculum circunducet: Mox alterum ſemicirculum ambitu quidem minori, & arcui propoſito altitudine æqualem intra primum collocabit: Circulique maioris æquales deinde portiones aſſumptæ rectis ab earum ſignis ad centrum uſque deductis coniungentur: Poſtmodum punctis illis, quibus rectæ à circuli maioris circunferentia ad centrum extenſæ circuli minoris peripheriam abſcindunt, notatis, ab ipſis aliæ rectæ ad ſuperiores perpendiculares ipſæ quoque ad perpendiculum dirigantur, in quarum communi contactu puncta ſignentur; & ab uno puncto ad alterum punctum perpendicularium, nouiſsimarumque harum linearum linea curua perpetuaque extendatur, quæ doctæ potius expertæque manus uſum quàm circini ipſius operam efflagitabit: cuius quidem rei ecce tibi ſubiectum appoſitumque exemplar.

Quòd ſi arcum teſtudinem'ue propoſitam humiliorem adhuc efficere, & in minorem altitudinem attollere nobis libuerit, eademmet regula prorſus ſeruata circulum duntaxat interiorem præcedenti minorem conficiemus. Quantò autem amplioris ſemicirculi ambitus in plura ſegmenta fuerit diuulſus, tantò melius atque facilius curuam illam lineam, quæ manu poſtremò deſignatur, circunducemus. Et hac regula edocti concameratarum, & lunatarum quoque teſtudinum armamenta promptiſsimè expediemus. Præſentem autem figuram, ſuperiori certè quàmſimillimam, hic apponendam idcirco iudicauimus, ut altitudinum differentia in arcubus erigendis clarius diſcerni ac percipi poſsit. Et hinc nonnulla inſuper alia tanquam ex fonte quodam mox deducemus.

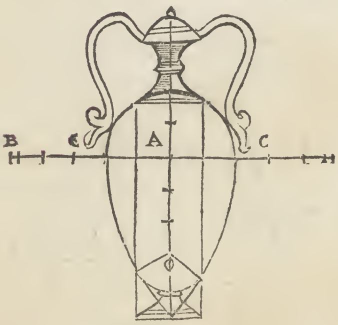

Verùm ex diligenti regulæ ſuperioris, quam nuper docuimus, notatione animaduerſioneq; id inſuper nobis ſuccurrit, ut ea opitulante, necnon linearum ſuppeditante ratione, uaſa formarum figurarumq; diſsimilium componamus: Neque in compoſitionum modis explicandis multum laboris ſuſcepturi uidemur, cùm figuræ deſignatione conſpecta ac diligenter animo rectata, ſtudioſus Architectus eandem regulam ad complures alias uaſorum formas ducendas mox queat accommodare. Id unum admonuiſſe ſat erit, ut, pro uaſis componendi maiori craſsitudine ambituq; capaciori, circulus minor eiuſdemmet quantitatis deſcribatur, intraq; maiorẽ collocetur: lineiſq; deinde tum à centro tum per tranſuerſum protractis, & perpendicularibus inſuper adiectis, integrum uaſis ipſius corpus formare, eiuſdemque os producere, & pedem extendere, prout magis libuerit, perſpicaciſsimus poterit Architectus.

Quòd ſi uas elegantius formoſiuſq; tibi conficiendum propoſueris, circulum interiorem, pro uaſis componendi amplitudine capacitateque adæquanda, maioris ambitus quàm præcedentem conſtitues. Primùm quidem centrales, tranſuerſæque mox lineæ producentur. Vbi autem centrales ipſæ lineæ circuli iam deſcripti circunferentiam attingent, his ſignis contactuum notatis, ordinataque numerorum ſerie inſcriptis atque diſtinctis, à ſecundo ſigno ad tranſuerſam ſecundam, itemq; à tertio ad tertiam, necnon à quarto ad quartam, demum à quinto ad quintam propriæ accommodatæque perpendiculares deducentur. His perfectis ſigna, ubi perpendiculares hæ lineas tranſuerſas offendent, erunt termini uaſis ipſius corpori formando atque effingendo quammaximè conſentanei. A prima autem linea circuli iam deſcripti ſuperiora capeſſens, collum & operculum uaſis inde depromes. Anſarum poſtremò, & Pedis, cæterorumque ornamentorum curam ſolertis induſtrijque Architecti iudicio relinquemus.

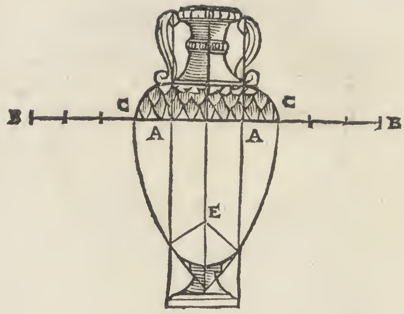

Rectarum curuarumque linearum uim atq; artificium circino perluſtrare, perpulchrum certè uidetur: ſæpe nanq; ex huiuſcemodi meditatione diutius repetita complurium inopinata inſperataque inuentio ſuccedere ſolet, quod quidem ſuperioris noctis exemplum patefecit. Cùm enim ouatæ formæ figuræque deſignandæ rationem ea, quam Albertus Durerus uir acris utique & perſpicacíſsimi ingenij memoriæ prodidit, breuiorem animo mecum ipſe reuoluerem, antiquiſsimi uaſis ſpeciem, eiuſque effingendi rationem modumque excogitaui; pede quidem in oui acumine reſidente; collo autem, ore, & anſarum utraque ſupra rotundiorem ipſius ambitum collocatis. At antequam ad ſubtiliora indaganda procedamus, rationem oui configurandi tradendam inprimis exiſtimamus. Duæ lineę ad angulos rectos in crucis formam atque ſimilitudinem ſeſe primùm interſecent, lineaque ſubiecta in decem partes æquales, itemque perpendicularis linea in nouem æquas portiones abſcindatur; quarum quatuor ad ſuperna conſcendant, quinq; uerò ad inferiora delabantur. Centro autem A medio iacente, ibique latere circini immobili infixo pro quatuor partium lineę ſubiectæ quantitate ſemicirculus ad perpendicularis lineæ ſuperiora ſpectans atque declinans ſignetur, amboque ſemicirculi huiuſce latera C nuncupentur: Deinde altera circini cuſpide in termino B lineæ ſubiectę quaſi in centro firmata, & altera uſque ad ſignum C ipſi B oppoſitum diducta, arcus ad partem inferiorem circumagatur: qui quidem arcus pro dextrę læuæque numero bis formatus ac repetitus in acutum angulum infrà terminabitur & coniungetur, & hac ratione quinque inferiores perpendicularis lineæ portiones complectetur: Poſtmodum duabus perpendicularibus à ſuperiori ſemicirculo ad quartam diametri ipſius partem hinc inde deductis ſubtenſiſque, ſigna, quibus hæ curuas arcuataſque lineas in imo contingent, ſtatim notentur: Deinceps altero circini radio in puncto O ſtabilito, ab uno duorum ſignorum, quæ modò annotauimus, primùm deſcendendo moxque aſcendendo ad reliquum uſque alter circunducatur, & hoc pacto denique ouata compleatur figura. Quibus iam peractis infima perpendicularis lineæ portio uaſis ipſius pedi elaborando aſsignabitur: Collum autem & os duas partes ſummas, mox ſemicirculus duas alias ſubſequentes occupabunt: Et hac ratione profectò nouem lineæ perpendicularis ſegmenta aptè accommodateque diſtributa fuiſſe uidebuntur. Anſæ demum & operculum uaſis ipſius, quaſi totius operis appendices, ad prudentis opificis arbitrium ultimo loco imponentur.

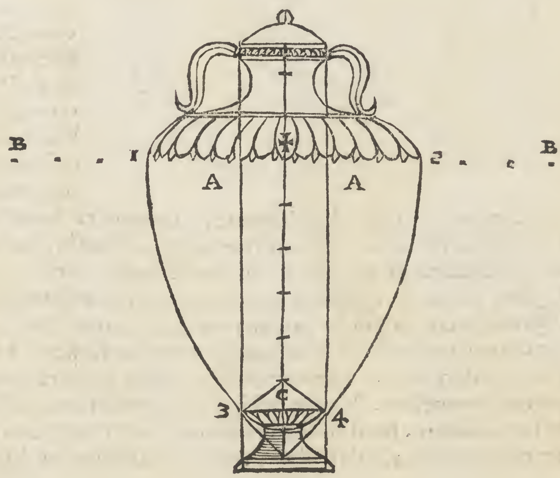
Alter quinetiam uaſis effingendi modus ratioque ſuperiori propemodum conſimilis tradi aſsignarique poteſt. Exponatur, ut iam diximus, crux quædam ex duabus lineis ad angulos rectos ſeſe abſcindentibus conſtituta, tranſuerſaque linea in decem, perpendicularisque in octo æqualia ſegmenta diuidatur: Alteraque circini ipſius cuſpide in ambabus tranſuerſæ lineæ extremitatibus, quæ B uocitantur, infixa, & reliqua ad punctum C è regione poſitum extenſa, ſeptemque tranſuerſæ lineæ utrinque interceptis ſegmentis, duæ lineæ curuæ ad partem inferiorem inflectantur, quæ ad ultimum uſque perpendicularis lineæ ſignum circunductæ neceſſariò in unum ibi conuenient: Deinceps duabus perpendicularibus ad A ſigna intermedia excitatis, & ad inferiora uſque deductis, ubi ipſæ curuas lineas contingent, ibi tanquam in termino ad uas

acuminandum

acuminandum atque anguſtandum quammaximè accommodato conſiſtemus: Circiniq; latere in ſigno E quieſcente, & altero ad terminum nuper inuentum diducto, latus hoc mobile expeditumq; ab una duarum perpendicularium ad alteram uſque circunducemus; & hac ratione uaſis ipſius fundum, quod pedi ſuppoſito mox innitetur, inueniemus: Poſtmodum altera circini cuſpide in A ſigno collocata, reliqua pro quantitate ſegmenti A C ad partem ſuperiorem, donec cum ſua perpendiculari in unum concurrat, circunducatur: hæ quidem circunductiones bis repetitæ utranq; partem, dextram læuamque, quaſi gemini ſinus complectentur. His demum perfectis concauum prominentemque uaſis ipſius uentrem iam elaboratum habebis, cuius guttur & os duo ſuperiora perpendicularis lineæ à principio olim diuiſæ occupabunt ſegmenta. Anſarum poſtremò, cęterorumq; ornamentorum adiectiones docta opificis manu aptè appoſiteque diſtinguentur.

Nonnulla inſuper alia uaſorum genera à ſuperioribus diuerſa formari effingiq; poſſunt: uerùm cęteris omiſsis uaſis huiuſce ſpeciem, quam ſubiecta nunc expreſsimus figuratione, & compoſitionem tantummodo perſequamur. Eandem igitur, ſicut in ſuperioribus, duarum linearum ad angulos rectos ſeſe interſecantium crucem conſtituemus, eo ſolùm diſcrimine intercedente, quòd hic lineam ſubiectam quidem in duodecim, perpendicularem autem in octo æqualia partiemur ſegmenta; & ex utroque ipſius latere duæ rectæ æquales ſuper duo ſubiectæ lineæ ſegmenta crucis interſectioni propinquiora ad perpendiculum deducentur: Circinique deinde immobili ueſtigio in ſigno B ad læuam impreſſo, & altero ad unitatem extenſo arcus uſque ad imam perpendicularis medięque linee extremitatem circumagatur. Dextrum autem ac ſiniſtrum tum hic tum ubiq; locorum non quidem ad nos intuentes, uerùm ad ipſammet figuram referēda exiſtimamus: unde hac ratione quod nobis erit dextrum, illi ſiniſtrum exiſtet, & contrà quod nobis ſiniſtrum uidebitur, illi dextrum euadet. Pariter immobili eiuſdem circini latere ipſi B ſigno ad dexteram applicito, & altero ad binarium uſque diducto arcus priori conſimilis deſcribatur: Poſtmodum circino per dexteram eandem adhuc euagante, & altero quidem eius telo punctum inter A & unitatem medium feriente, reliquum ad ipſammet unitatem expanſum, ad ſupernaque circunductum circuli quadrantem deſignet: Itemq; circino ad læuam conuerſo, & altera ipſius cuſpide in ſigno inter A & binarium ſtabilita, reliqua ab eodem binario ad ſuperiora conſcendens quadrantem alterum priori omnino conſimilem depingat. Hi duo quadrantes ulnarum inſtar perpendicularis lineæ à principio iam diuiſæ ſegmentum unum tantummodo complectentur, duoq; ſuccedentia ſegmenta gutturis anſarumque derelinquentur conformationi. Mox ad inferiora delapſi, & altero circini radio ad C punctum accommodato, circinoque pro duorum ſegmentorum capacitate ad curuam uſque lineam diducto, radium alterum à ternario ſigno ad quaternarium uſque circunuoluemus: ex qua quidem circunductione uaſis ipſius fundum, quod pede ſuppoſito, ſicut præſenti patet deſignatione, ſuſtentabitur ac fulcietur, ſtatim conſurget.

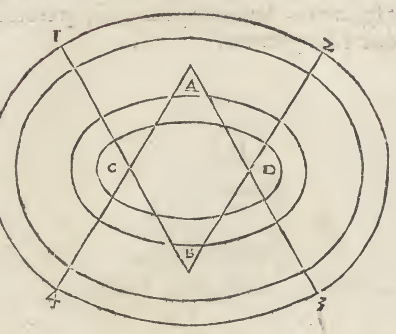

Altera quinetiam humiliorum, magiſque prominentium uaſorum ſpecies ex ſphærica rotundaque figura deduci poteſt, cruce duarum æqualium linearum formata, & in ſex æqua ſegmenta undequaque diſtincta. Primùm quidem perfecta abſolutaque circinatio deſcribetur; qua in duas æquas portiones diuiſa, altera pars, inferior uidelicet ſemicirculus, uaſis ipſius fundo elaborando aſsignabitur, præter tria ſegmenta altero uaſis tum in ſublime attollendi, tum etiam magnificentius exornandi gratia inſuper adiuncto: Quintum ſegmentum deinde in gutturis, ſextum denique in operculi confectionem diſtribuetur, nullo prorſus horum membrorum, quæ infra hic deſignata couſpiciuntur, propter ſegnitiem aut ſocordiam prætermiſſo.

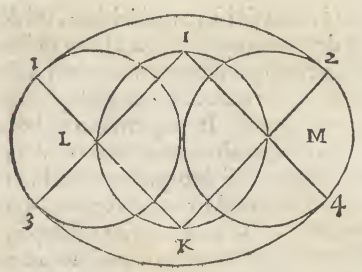
 Pes autem

Pes autem uaſi fulciendo ſubſtratus præter ſenarium ſegmentorum numerum, quæ in uaſis ipſius proceritate formanda conſumpta fuerunt, ſeptimum ſingulis eorum altitudine æquale ſortietur. Quanuis autem ſex generum duntaxat uaſorum conficiendorum modum rationemque docuimus, tamen ex ijſdem regulis innumerabilia propemodum, cunctaque diſsimilia uaſorum aliorum genera deduci poſſent, ad quorum omnium cultum & elegantiam innumera quoque ornamentorum genera poſſent excogitari: quæ quidem, ne linearum extenſionibus, huiuſcemodi inuolucris adiectis, confuſionem ullam perturbationem'ue afferremus, cõſultò in deſignationibus noſtris prætermiſſa fuerunt.

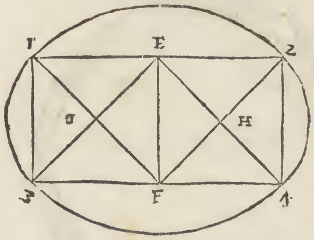
Ad Ouatas figuras deſcribendas complures uiæ nimirum & aditus patent: uerùm nos utpote breuitatis ſtudioſiſsimi quatuor tantummodo regulas huic negotio quammaximè accõmodatas hic inſeremus. Primùm quidem propter figuræ hic appoſitæ, primoq; ordine collocatæ intelligentiam duo æquilatera implicitaque ſimul triangula deſignentur; ad quorum latera numerorum characteribus, 1, 2, 3, 4, diſtributa quatuor arcus circunducantur: quibus arcubus conficiendis quatuor item, A, B, C, D, centra diſtincta aſsignentur, præſenti figura à quocunque quatuor centrorum propoſitorum magis libuerit, incepta atque inchoata. Primùm igitur altero circini crure in ſigno B collocato, reliquum ab unitate ad binarium uſque circunducatur: Deinde altero circini eiuſdem pede in ſigno A quieſcente, à ternario ad quaternarium uſque alter circumagatur: Poſtmodum circini prædicti uertice ſigno D innitente, a binario alter ad ternarium uſque circunferatur: Poſtremò circini commemorati cuſpide C ſignum feriente, altera ab unitate ad quaternarium uſque circunuoluatur. Quibus nimirum quaternis arcubus perfectis, ouatam figuram mox deſignatam & completam habebis. Quantò autem ipſam in longius producere, compreſsioremque reddere ſtatues; tantò, centris ijſdem ſeruatis, arcuatas lineas in interiorem partem concludes: At quantò eam ad globum rotunditatemque propius accedere uoles, tantò orbiculares lineas à centris propoſitis maiori interuallo diſtantes in exteriorem partem compelles. Verùm etſi ipſa, centrorum interuallis relaxatis, ſphæricæ rotundæque deſignationi, ut iam diximus, ſimilior ſemper euadit: cùm tamen non unum, ſed complura ad eius conſtitutionem centra requirantur, abſolutiſsimi circuli perfectionem ac dignitatem nunquam mehercle aſſecutura uidetur.

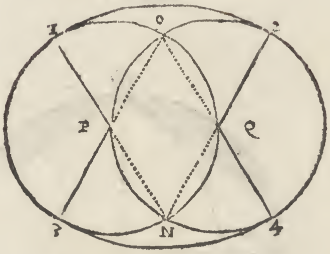
Antecedenti figura iam expedita, ſubſequentis, quæ hic deſignata conſpicitur, modò explicationem aggrediamur. Quatuor rectis inter ſeſe prorſus æqualibus, ſeſeq; mutuò abſcindentibus, ut in ſuperiori deſcriptione, productis quaterna earum centra, I, K, L, M, primò notentur; treſque circuitiones eiuſdem omnino capacitatis ac ambitus, quemadmodum præſens patefacit figura, mox deſignentur. Deinde altero circini pede K ſignum comprimente, alter ab unitate ad binarium uſque percurrat: Poſtmodum eiuſdem circini crure in I ſigno firmato, reliquum a ternario ad quaternarium numerum circunuolitet. Quibus confectis ouatam figuram pullorum ouis, ni fallor, quamſimillimam mox conſtructam habebis.

Duabus ſuperioribus iam abſolutis ad tertiam ouatam deſignationem, cuius exemplar hic appoſitum habes, enucleandam exponendamque tranſeamus. Duo primùm quadrata tum angulorum conformi rectitudine, tum laterum abſolutiſsima æqualitate conſpicua deſcribantur, amboque uno eodemque latere eorum utrique deſeruiente unà coniungantur: & quatuor diagonijs per tranſuerſum extenſis totidem centra, duo quidem G & H in medio quadratorum, duoque reliqua inſuper E & F in amborum capitibus collocata notentur. Circini poſtea cuſpide in F ſigno ſtabilita, reliqua ab unitate ad binarium uſque numerum circumagatur: Necnon eodem circini telo in E centro firmato, alterum a ternario ad quaternarium uſq; rotetur: Item circini eiuſdem apice G centrum occupante, alter ab unitate ad ternarium uſque diſcurrat: Poſtremò

ſtremò uno circini ipſius radio ad H centrum pertingente, à binario alter ad quaternarium uſque numerum conuertatur. Quibus perfectis formam ouatæ perſimilem a nobis hic deſignatam ſtatim habebis.

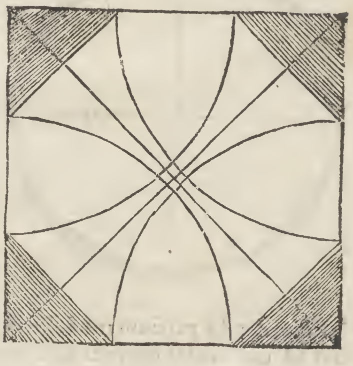

Ad quartam demum ouatæ figuræ conſtruendæ rationem nunc deſcendamus. Primùm quidem duo æquales circuli, quorum alter alterius centrum ambitu ſuo pertingat, efficientur: anguliq́ue ex mutuo curuarum linearum contactu prouenientes duo utique N & O centra nobis ſuppeditabunt, necnon reliqua duo P & Q inſuper à circulorum propoſitorum centris promptiſsimè eliciemus. His quatuor centris habitis atq; notatis, quatuor rectæ per ea utique pertranſeuntes quaſi commemoratorum circulorum diametri extendantur: Deinde circini pede N ſignum deprimente, alter ab unitate ad binarium circunflectatur: Necnon eiuſdem circini cuſpide O ſignum uulnerante, reliqua à ternario ad quaternarium uſque in orbem excurrat. Quibus tandem abſolutis, ouatam figuram & propter deſcriptionis facilitatem, & propter uenuſtatem aſpectus, & propter eius commodam quoq; tractabilitatem quammaximè cõmendandam mox formatam atque conſtructam habebis.

Orbiculari figuræ complures rectilineæ ſuperficies, quæ eius ambitum atq; capacitatem quoquomodo imitantur, deinde ſuccedunt, quemadmodum octogona, exagona, & pentagona; quarum prima octo, media ſex, poſtrema quinque lateribus concluditur, & pari quoque angulorum numero ſingulæ terminantur: quibus deinceps aliæ complurium linearum angulorumq́ue multitudine circunſcriptæ ſuperaddi poſſunt figuræ, quæ quidem cunctæ rotunditatem ipſam tanquam formarum omnium perfectiſsimam pro uiribus imitari contendunt. Verùm nos cęteris omiſsis tres illas, quas modò commemorauimus, duntaxat tanquam prętantiores oratione nunc perſequemur.

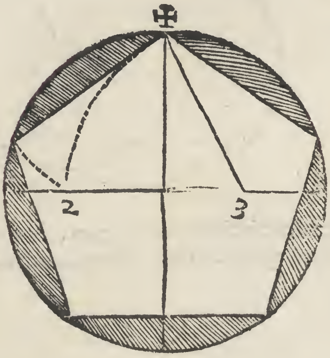
Octogona ſuperficies, quam hic appoſitam uides, ex ęquilatero ęquianguloq́ue quadrato hac utique ratione deducetur. Duabus diagonijs primùm decuſſatim productis, alterum circini radium ad unum angulorum quadrati mox applicabimus; & reliquo ad medium quadrati eiuſdem centrum extenſo, ab uno eius latere uſque ad alterum latus circuli quadrantem deſcribemus: Idemq́ue pro trium reliquorum quadrati angulorum numero ter repetentes ſigna illa, quibus curuę lineę quadrati ipſius latera abſcindent, tanquam terminos ad octogonam figuram deſignandam quammaximè accommodatos conſtituemus. Verùm poſſet inſuper octogonę ſuperficiei deſcriptio ex circulo quoque deduci, cruce uidelicet ex duobus diametris ad perpendiculum ſeſe intercidentibus primùm conflata, mox ſingulis circuli ipſius quadrantibus in duo ęqua ſegmenta diuiſis, ex quibus octo æqualium partium numerus ſtatim conſurget. Attamen octogoni figurandi ratio ex quadrati diuiſione, quam modo tradidimus, accepta certior atque artificioſior meo quidem iudicio eſſe uidetur.

Exagona uerò ſuperficies, ad cuius conſtitutionem ſex latera ęqualia efflagitantur, hoc modo faciliimè expedietur. Circulo deſignato, circinoq́ue neque diducto neque contracto, uerùm idem met interuallum, quo circulum deſignaſti, retinente, circinum ipſius circuli circunferentię metiendę applicabis: qua quidem

quidem menſura pro totius circunferentiæ ambitu explendo ſexies repetita, & ſex ſignis, quibus circini latera propoſitam peripheriam contingunt, notatis, ſexq; linearum ductu coniunctis atque continuatis mox exagonum confectum formatumq; habebis. Vnde cùm ſemidiameter ſexta circunferentiæ portio exiſtat, hinc nimirum id arbitror effluxiſſe, ut compluribus Italiæ locis Circinus Sextæ ſibi uendicauerit appellationem.

At Pentagonæ ſeu quinque laterib us circunſeptæ figuræ conſtructio, cùm ex imparium laterum, ternariumque excedentium numero conſtet, haud eam profectò, quam ſnperiores, nobis præſtat facilitatem: Verùm ut hanc quoque artificioſè & affabrè conſtruamus, hac nempe ratione incedendum exiſtimamus. Perfecto abſolutoque circulo deſignato, crucem ex duobus diametris, quorum alter alteri ad perpendiculum inſiſtit, mox conſtituito. Ad læuam deinde figuræ conuerſus ſemidiametrum in duas æquas portiones diuidito, mediumque diuiſionis ſignum ternario numero annotato; à quo ad circuli ſummitatem paruæ cuiuſdam crucis imagine ſignificatam circinum extendito, alteroque circini ipſius ueſtigio in ternario conſiſtente à cruce illa ſuperiori uſque ad tranſuerſum diametrum arcum deducito: Moxque à ſigno per binarium ſignificato, quo arcus à ſumma cruce deſcendens ſubiectum diametrum intercidit, ad crucem ſuperiorem eandem, rectam lineam intelligito: Rectam hanc pentagoni conficiendi latera ſingula iuſtiſsima quadam ratione dimenſuram tibi affirmamus. Quinimo ex eadem figuratione nequaquam immutata Decagonum quoque deducere licet: diametri na nque portio à centro propoſiti circuli, binarioque numero intercepta ſingula Decagoni latera communiter metietur. Necnon præſens deſignatio ſexdecagoni etiam latus nobis ſuppeditabit: recta nanque ab unitate circunferentiæ ſignum demonſtrante ad binarium uſque deducta ſingulorum ſexdecagoni laterum certiſsimam tibi menſuram & quantitatem oſtendet.

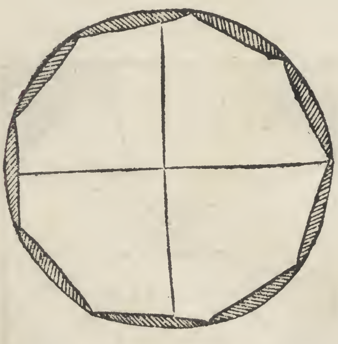
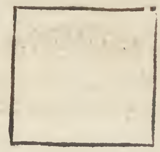

Figura hic à nobis appoſita ad circunferentiam cuiuſcunque propoſiti circuli in quot partes libuerit, quanuis plurimas ac diſpares quoque, diuidendam, maximam nimirum utilitatem eſt allatura. Verùm ne partium ingenti numero propoſito obſcuriores quandoque indiſtinctique uideamur, in nouem tantummodo ſegmenta deſignatum hunc circulum partiri ſtatuemus. Quod quidem ut aſſequamur, circuli totius aſſumpto quadrante, ipſum in nouem pariter ſegmenta partiemur; ex quibus quatuor duntaxat ſimul accepta collectaque, nonam totius circunferentiæ mox deſignabunt portionem. Eadem quoq; ratione, in quotquot partes expoſitam aliquam circunferentiam partiri uoluerimus, eius quadrante primùm accepto, in tot etiam ſegmenta ipſum diuidemus: quorum ſegmentorum quatuor ſimul aſſumpta coniunctaque, ſingularum circunferentiæ totius diuidendæ partium modulos & quantitatem patefacient. Hanc autem regulam, cùm præclaris opificibus ad emendatas operum diſtributiones, iuſtiſsimaſque diuiſiones conficiendas mirificè proſit, memoriæ inprimis commendandam exiſtimamus. Quibus iam peractis, proportionum modò explicationem aggrediamur.

Quadrangulæ ſuperficies, ſi una cum altera conferatur, complurium quidem ac diuerſarum proportionum ſpecies procreaturæ uidentur: Verùm nos ex multiplici earum farragine ſeptem duntaxat tanquam cæteris inſigniores atque præſtantiores nunc ſeligemus: quę Architectis, prout locorum aptitudines ferunt, ac temporum perſuadent opportunitates, & ex uſu eſſe, & quamplurimum ſuffragari profectò conſpiciuntur.

Prima

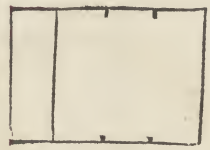
Prima hæc deſignatio quadratam elaboratamq; ſuperficiem ante oculos nobis proponit; quæ, propter ſummam tum quatuor laterum tum etiam quatuor rectorum angulorum æqualitatem,æqualitatis quoq; proportionem effundit: necnon ad eandem inſuper tanquam ad regulam quandam & normam cæteræ omnes quadrangulæ ſuperficies ab huius præſtantia atque formoſitate degenerantes, reducuntur poſtremò ac referuntur.

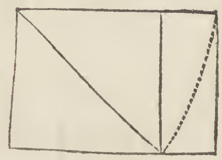
Secunda hic appoſita figura cùm integrum quadratum, quarta eius parte inſuper adiecta, complectatur, ſi cum ip ſo conferatur quadrato, ſeſquiquartam obtinet proportionem.

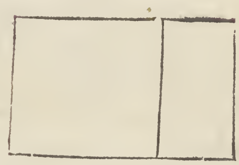
Deſcriptio hæc tertia cùm quadratum, & tertiam amplius eius comprehendat portionem,cum ipſo quadrato comparata ſeſquitertiam dicitur rationem habere.

Quarta, quam hic delineauimus, forma diagonalem tibi refert proportionem, quæ hac utique conficietur ratione. Quadrato extructo ab angulo ad oppoſitum angulum dimetiens ſiue diagonalis linea perducatur; quæ unà cum quadrati ipſius latere ad rectum angulum coniuncta, parallelogrammum irrationale & cum propoſito quadrato omnino incommenſurabile procreabit: nec inter quadratum confectum, & parallelogrammi huiuſce exceſſum ſpecies aliqua proportionis in medium afferri,explicari ue poteſt.

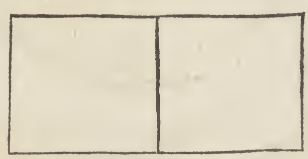
Quinta hæc ſuperficies cùm integrum quadratum, dimidiamque eius præterea capacitatem contineat, cum eo collata ſeſquialteram ſubit proportionem.

Sexta hæc, quam uides, figura cùm & totum quadratum, & ex tribus eius æquis ſegmentis duo inſuper complectatur, tertias ſuperbipartientem parit proportionem.

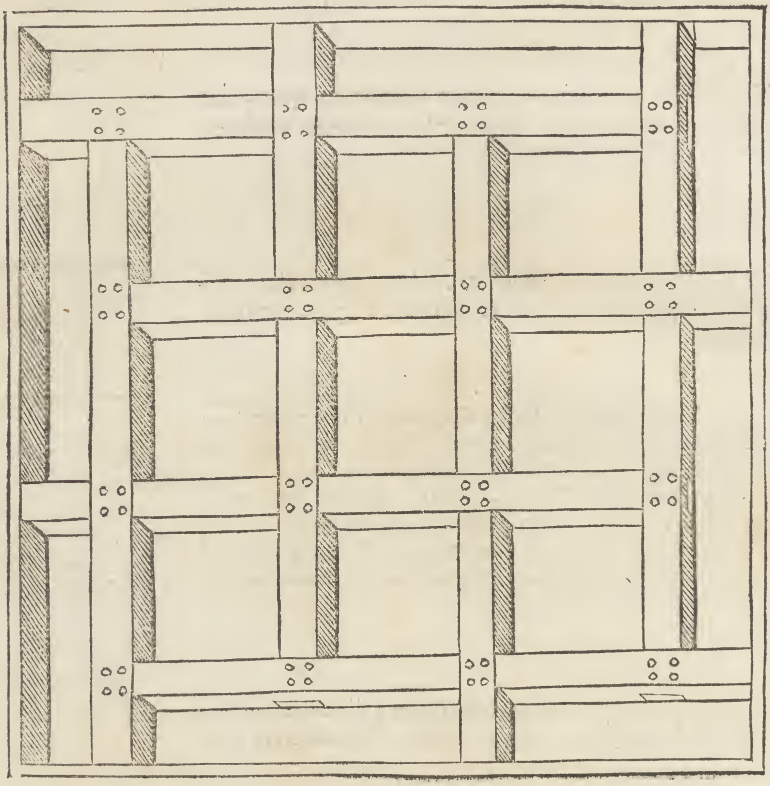

Septima, quam hic appoſitam intueris, deſignatio cùm unum alteri quadratum continuet coniungatque,ſi ad ſimplex quadratum referatur, duplam proportionem introducit.Nec antiquorum ædificiorum,quę propter elegantes eorum diſtributiones quammaximè commendantur, ullum proportionem hanc duplam exceſsiſſe comperies: niſi quiſpiam ambulationes fortaſſe, porticus, foresque inſuper, feneſtrasque nonnullas, quæ metam à nobis conſtitutam aliquantulum ſupergreſſæ fuerunt,in medium adducat. At ueſtibula, cęnacula, cubicula, cętereque conſimiles habitationes,peritorum cunctorum iudicio,duplam proportionem pertranſire minimè debent: alioquin opifices nec elegantię, nec ſymmetrię, nec incolentium commoditati quicquam conſuluiſſe exiſtimabuntur.

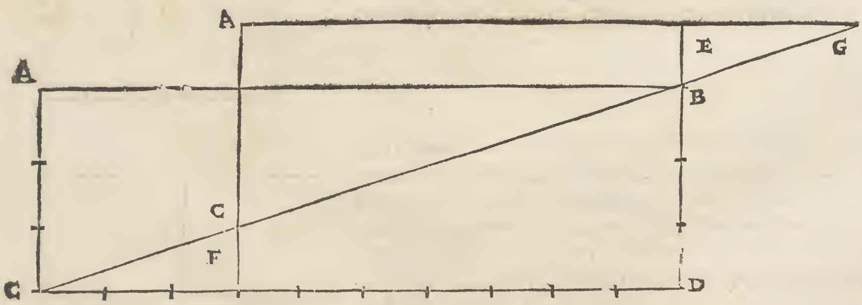

Complura pręter opinionem Architecto ſępius accidere ſolent: Verbi gratia, ut huiuſce rei exemplum aliquod afferamus, contignatio ei fortefortuna pedum xv. ſpatio ac interuallo producenda extruendaque committetur: uerùm, compluribus tignis ipſi propoſitis, nullum eorum ad tantam utique longitudinem

dinem pertinget, quinimo ſingula bipedali quantitate à prædicta deficient longitudine; quibus tamen, nulla alia prorſus ſuppetente materia, pro contignatione conficienda neceſſariò erit utendum: quid obſecro miſer ille Architectus ſibi conſilij capiet? Rationem hic deſcriptam perſequetur,& opus ſuum quamſolidiſſimum reddet, altero nimirum tignorum capite parieti infixo,reliquoque abſque ulla fultura ſuſpenſo remanente, quemadmodum ex ſubiecta perſpici poteſt figura.

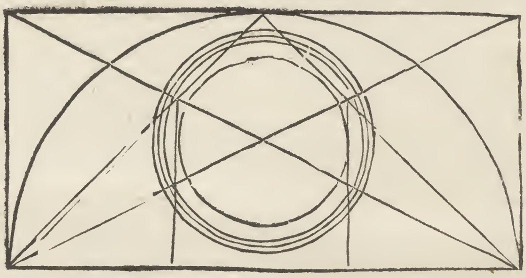
Noui quidam inopinatiq; caſus Architectum nõnunquam uexare perturbareq; conſueuerunt, quibus profectò, niſi Geometriæ primordia teneat,ſeſe expedire aut explicare nequaquam poſſet: cuius hoc quidem in præſentia nobis occurit exemplũ.

Tabula in x. tantummodo pedum longitudinem, triumque duntaxat latitudinem extenſa ei fortè proponetur: quam in oſtioli formam 7 pedum altitudine, & pedum 4 latitudine componere oportet. Si ipſe tabulæ longitudinem in duo æqua ſegmenta partiri, unumque alteri ſuperponere uoluerit, cùm duæ latitudines ſimul iunctæ ab 6 pedum tantummodo quantitatem pertingant, ab oſtij iam deſignata altitudine uno pede deficient. Sin alterum tabulæ caput, trium pedum ablata quantitate, diminuere ſtatuerit, ſegmentum hoc inutile prorſus exiſtet: tabula nanque ſeptempedalem longitudinem, tripedali eadem latitudine remanente, tunc erit aſſecuta; cùm tamen oſtij conficiendi latitudinem quadrupedalem fore iam antea dixerimus.

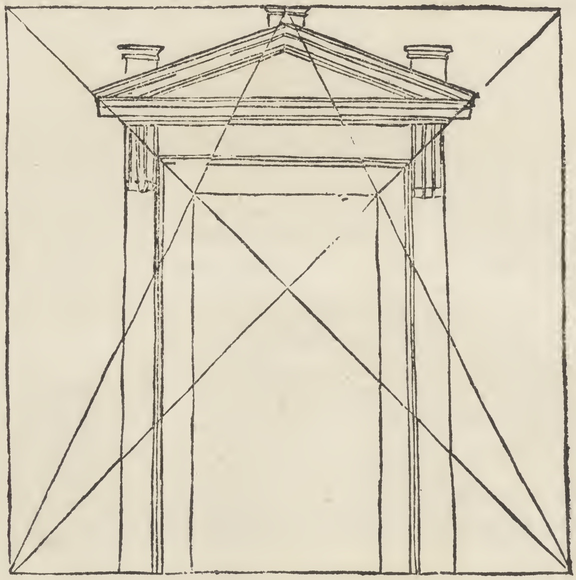
mus. Vt igitur propoſitum ſcopum attingamus, hac utique procedemus ratione. Cùm tabula pedes denos longa, treſque lata principiò à nobis ſuppoſita fuerit, quatuor nimirum anguli, A,B,C, D, eam terminabunt. Diagonali igitur linea ab angulo C ad oppoſitum angulum B extenſa, tabulaque hac ratione in duo æqua ſegmenta per tranſuerſum diuiſa,ſegmentum unum alteri ita aptetur atque ſuperponatur,ut angulus A ad angulum B, & item angulus C ad angulum D trium pedum interuallo propius accedat. Ex hac quidem tabulæ figuratione commutata id conſequi inprimis uidetur, ut ambo ipſius capita,tum A F, tum E D, in quadrupedalem altitudinem attollantur: & ab A ad E uſque diſtantia non ſecus quàm ab F ad D ſeptempedalem retineat extenſionem. Quapropter tabula A E F D, prout oſtioli conficiendi captus dimenſuſque efflagitabat, 7 pedes longa, & pedes 4 lata à nobis tandem reddita fuit: binaque triangula, C F, & E B G inſuper remanſerunt.

Verùm Architecto id quoque nonnunquam occurrere ſolet, ut ad fanum aliquod illuminandum, uel amplum lateque patens, uel anguſtum exiguumque illud exiſtat,in pariete oculum quempiam ei perfodere oporteat: nec tamen oculi huiuſce certa quantitas, definita'ue magnitudo ipſi erit præſcripta, uerùm id ad Architecti nutum ac libitum relinquetur: Qui niſi ſenſuum illuſionibus aſſentiri, ſed rationis monitis atq; præceptis potius obtemperare uoluerit, linearumque ductu opus ſuum perficere decreuerit; in nullum reprehenſionis genus, peritorum cunctorum iudicio, unquam incurret. Probus igitur Architectus ſpatij, in quo ſedem oculo feneſtrato deſignauit, latitudine primùm dimenſa, ſemicirculoque ibi deſcripto,eum rectarum quatuor linearum ambitu undequaque concludet: Mox duabus diagonalibus in hoc parallelogrammo per tranſuerſum collocatis, necnon duabus rectis ab infimis angulis ad ſemicirculi ipſius cacumen extenſis; ubi diagonales illæ ſuperiores duas haſce nouiſsimas lineas,quæ ad ſemicirculi apicem modò perductæ fuerunt, contingent intercidentque; ibi termini duarum perpendicularium deducendarum conſtituentur, quæ nobis oculi effodiendi latitudinem ſtatim determinabunt, ſicut ex ſubiecta perſpici poteſt figura. Ornamenta demum adiecta ſextam diametri oculi ipſius portionem requirunt.

Haud ſecus etiam, ſi Architecto templi alicuius fores extruendæ proponentur, ſymmetriæ utique memor hac incedet ratione. Medij templi inanem ſpatioſamque latitudinem metietur: quæ in ſacellis parietum ſtatim lateribus, in baſilicis uerò, quibus alæ pteromataque utrinque dependent, duplici pilarum antarum'ue ordine hinc indeque interiecto concludetur; cui quidem latitudini pari inſuper altitudine adiecta, quadratum mox deſignatum habebit: Deinceps iiſdem lineis, quibus ad oculum templi effodiendum iandudum utebatur, nunc quoque perductis, & forium apertionem & ornamentorum collocationem quamprimùm ad iuſtiſsimam ſymmetriam & conuenientem proportionem deducet: cuius quidem rei en tibi exemplum hic appoſitum & figuratum. Quòd ſi in ſacrarum ædium fronte propter eius amplitudinem triplices ualuarum apertiones, triplicataque oculorum lumina conſtituenda uidebuntur: mediæ quidem apertioni,

apertioni, medioque oculo tanquam nobiliori laxior & patentior utique ſedes, extremis autem ſiue angularibus quaſi ignobilioribus anguſtiores breuioresque fines, eadem utrobique retenta proportionis ſpecie, aſsignabuntur. Quanuis autem Candidiſsime Lector præter has, quas enumerauimus, cæteræ quoque complures, infinitæque propemodum linearum ſectiones diuiſionesque ſuperſint: ne tamen prolixiores quandoque præter æquum & bonum uideamur, Geometricis commentationibus modum terminumq; hic ſtatuendum eſſe exiſtimamus.

FINIS PRIMI LIBRI SEBASTIANI SERLII AD GEOMETRICAM facultatem ſpectantis Ioanne Carolo Saraceno interprete exiſtente.

SEBASTIANI SERLII
DE OPTICA FACVLTATE
Liber Secundus,

A IOANNE CAROLO SARACENO
ex Italico idiomate conuerſus, & nunc primùm Latinitate donatus.

Optica Superficierum ipſarum Pertractatio.

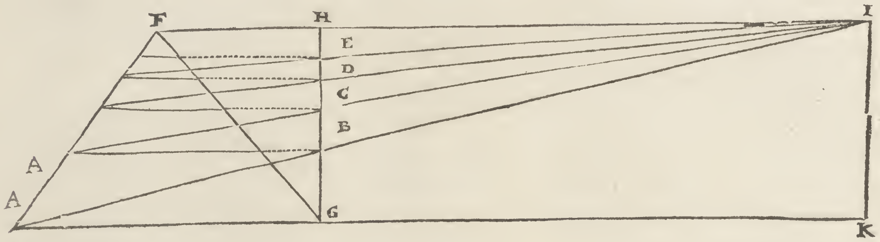
QVANVIS ſubtiliſſima illa facultas, quam Opticen appellant, propter corporum præſertim è planis in ſublime ſeſe attollentium naturam & conditionem eam difficultatem præſeferat, ut literarum monumentis uix queat commendari; quinimo longè melius atq; facilius familiari collocutione, aſſiduaq́; ipſorum corporum tractatione, quàm ſcriptis aut deſignationibus explicetur: Cùm tamen in ſuperiori uolumine de Geometria, ſine qua Proſpectuum ſcientia conſiſtere minimè poſſet, ſatis ſuperq́; diſſeruerimus; Optices quoq; breuem quandam, & quantum ratio ædificatoria poſtulare uidetur, in præſentia cognitionem afferre contendemus. Nec tamen in eo tempus nunc conterendum exiſtimamus, ut ueram ſcientiæ huius definitionem, propriamq́; ipſius originem perluſtremus: philoſophicæ nanq; generis huiuſce diſceptationes commentationesq́; ab Euclide Mathematicorum omnium principe eruditiſſimè nimirum pertractatæ fuerunt. Verùm nos diſputationibus his tanquam à propoſito noſtro alienis omiſsis, & ad Architecturæ uſum duntaxat atq; utilitatem reſpectantes, Opticen eam nunc eſſe definiemus, quæ ædificiorum, necnon ſuperficierum & corporũ generatim frontes lateraq́; perpendit, & à Vitruuio Scenographiæ nomine donata fuiſſe uidetur. Hæc autem, quam Opticen dicimus, ex tribus lineis potiſſimum conſtituitur atq; formatur. Prima quidem linea plana, ex qua cætera deinde originẽ ducunt, appellatur. Altera autem ad ſignũ, quod nonnulli uiſum, nonnulli uerò, & rectius quidem, Horizonta tanquam uiſus noſtri terminatorem finitoremq́; uocitarunt, extenditur atq; pertingit. Poſtrema demum diſtantiæ linea nuncupatur, quæ ad Horizontis libellam perpetuò conſtituta modò ei propinquior, modò ab eodem remotior, quemadmodum aliàs demonſtrabitur, exiſtit. Horizontis autem altitudo ad oculi noſtri libramentum ſemper eſt efferenda: Verbi cauſa ſi ædem aliquam Architectus, quæ ab imo ſolo ſpectantium pedibus attrito prima ſui exordia initiaq́; deſumpſerit, in pariete exprimere & referre uoluerit; Horizontis ipſius altitudo oculorum noſtrorum aciei primùm eſt adæquanda, necnon diſtantia ex commodiore atq; opportuniore propoſiti loci regione eſt deducenda: Si nanq; ædes in horti aut ambulationis cuiuſpiam fronte fuerit deſignata, diſtantia in ambulationis hortiq́; propoſiti faucibus conſtituetur: Eademq́; ratione ſi in cænaculo aut cubiculo quodã è regione in-

gredientium hæc eadem deſignatio conſpicienda exhibeatur, mox ab ipſomet ingreſſu aditùq; diſtantia accipietur: Sin iuxta patentiores uias ſemitasq́ue ſecundum parietis longitudinem egregium aliquod opus fuerit elaboratum, diſtantia ex oppoſito latere ad parietem ipſum conuerſo ſtatim aſſumetur. Quòd ſi fortefortuna viæ anguſtiores uideantur, vt abſcedentium proſpectuum ratio conueniens ac ſymmetria ſeruetur, eas utique laxiores amplioresq́ue mente concipiemus: Quò enim diſtantia fuerit maior, longiusq́ue extiterit interuallum; quæ ſibi inuicem ſuccedentia ibi effinguntur ſimulachra, ab oculis noſtris eò magis magisq́ue remoueri exiſtimabuntur. Quòd ſi deſignandarum ædium origo atq; ueſtigium quatuor vel ſex vel plurium pedum altitudine ſolum ipſum exuperaret, Horizon, vt iam admonuimus, ad viſum profectò collocandus videretur: verùm quia nulla prorſus ædium planicies ſpectantibus appareret, ſuperioraq; inſuper haud mediocri quidem intuentium offenſa incommodoq́ue nimis abrupta ac præcipitia viderentur, idcirco ſupra ædium ipſarum baſes Horizontem nonnihil efferre & collocare tunc æquum eſſe ducemus, quod prudenter tamen & accuratè efficiendum cenſemus. Nec enim nonnullorum inſcitia & arrogantia nobis probatur, qui in ſumptuoſorum ædificiorum frontibus triginta aut quadraginta pedum altitudine hiſtoriam, vel aliud quippiam conſimile figurandum iudicarunt, ædium quoq; imaginibus in loca tam ardua tamq; ſublimia congeſtis. Verumenimuero in huiuſcemodi errata nunquam mehercle præclaros ac ſapientes uiros prolapſos fuiſſe uidemus: quinimo Andream Mantiniam, nonnullosq́ue inſuper illuſtres opifices, ſi quando imagines & ſimulachra oculis noſtris longè ſuperiora in excelſo quopiam ac edito loco collocanda duxerunt, Optica facultate eos admonente, nullam prorſus planiciem ſubſternendam eſſe exiſtimarunt. Ex quo, vt ſuprà iam diximus, Opticen Architecturæ non modò vtilem, verùm neceſſariam quoque inprimis exiſtere, clariſſimè apparet: quinimo nec Opticum Architecturæ ignarum, nec Architectum Optices imperitum boni aut recti quippiam effecturum arbitramur: quod quidem à ſummis nonnullis viris, qui tempeſtate noſtra in tam præclara difficiliq; ſcientia excelluerunt, exemplis petitis demonſtrari confirmariq; poteſt. Bramantem, qui Architecturam iam conſopitam atque iacentem patrum noſtrorum memoria ab inferis, vt ita dicam, excitaſſe videtur; nonne & Picturam & Opticen quoque, antequam ſeſe ad præſtantiſſimam hanc facultatem applicuiſſet, complexum fuiſſe reperimus? Vrbinatem illum diuinumq; propemodum Raphaëlem, antequam ad rationem ædificatoriam ſeſe contuliſſet, nonne & pictorem celeberrimum, & egregium proſpectuum contemplatorem iudicemq; accepimus extitiſſe? Balthaſarem quinetiam Petruccium Senenſem & in Graphica & in Optica facultate adeò floruiſſe comperimus, vt, cùm nonnullarum columnarum aliarumq́ue antiquitatum menſuras ſtudioſiſſimè ſectaretur, easq́ue ad proſpectum accommodare contenderet, proportionum & modulorum artificio mirificè delectatus, cæteris omnibus poſthabitis, Architecturæ quamprimùm incubuerit; in eaq́ue ſummo ſtudio ſummaq́ue uigilantia adeò profecerit, vt nulli prorſus inferior haberetur. Hieronymus inſuper Zenga, vir acutiſſimi nimirum & perſpicaciſſimi ingenij, nonne & pingendi rationem, & optices quoque ſcientiam egregiè calluiſſe memoratur? Cuius rei Scenæ atque theatra in Franciſci Mariæ Ducis Vrbinatis gratiam mira quadam arte compoſita & extructa ampliſſimam fidem utique præſtant: moxq́ue, eodem Duce victum opemq́ue liberaliter ſuppeditante, Architecturæ perfectam & abſolutiſſimam cognitionem fuit aſſecutus. Iulius Romanus diuini Raphaëlis alumnus, ab eoq́ue & in pingendi & in proſpectuum rationibus optimè inſtructus, nonne his intercedentibus ad Architectonica ſtudia aditum viamq́ue ſibi muniuit? Ego quoq;, etſi omnium

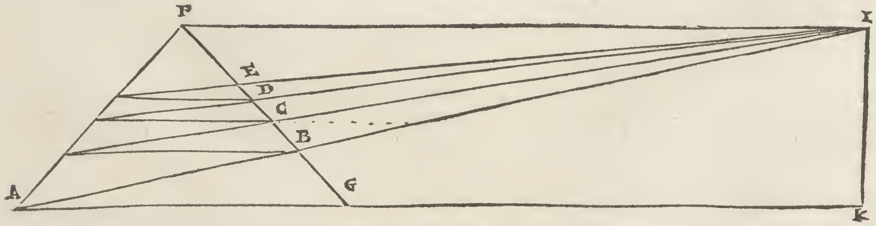
fortaſſe

fortaſſe minimus, in deſignationibus atque in proſpectibus diu quidem multumque laboraui, quorum mediocri ſaltem imbutus cognitione ad Architecturam percipiendam ſtatim me contuli: eaque voluptate ex horum ſtudiorum frequentia atq; conſuetudine animum meum affici ſentio, vt dies noctesque eis inuigilare nec moleſtum nec graue profectò mihi videatur. Verùm vt, vnde primùm diſceſſit, eodem noſtra reuertatur oratio, id etiam atque etiam tibi affirmo, quòd in proſpectuum delectu habendo maxima cura animaduerſioq; nimirũ ab Architecto eſt adhibenda. Quapropter nos, Muſarum numine prius inuocato, ad munus noſtrum abſoluendum iam accingamur: atque, vt probatum ordinem & laudabilem modum in ſcribendo retineamus, ab infimis & facilioribus ad ſuperiora difficilioraque gradatim aſcendemus.

CVM igitur, ut iam diximus, in ſcientijs à ſimplicioribus atque humilioribus ad ſumma, magisque compoſita ac inuoluta ſit contendendum: quanam ratione perfectum abſolutumque quadratum, unde cætera poſtea deducentur, inflexo inclinatoque ſitu collocandum uidetur, tradendum inprimis exiſtimamus. Proponatur quadrati conſtituendi baſis A G, Horizontisq; altitudo, quemadmodum ſuprà admonuimus, ad oculi ipſius aciem æquata & perlibrata intelligatur; & in F ſigno exempli gratia, quò omnes lineæ cõcurrunt, Horizon ipſe modò ponatur: Necnon ab A & G propoſitæ baſis extremitatibus duæ lineæ utrinque in Horizontali angulo terminantes excitentur: Lineaq; plana A G in continuum & directum ad K ſignum uſque producta, Horizontalis linea æquali ſpatio ab ea, parique interuallo ubique diſtans extendatur; & quò è longinquiori quadratum deſignandum intueri libuerit, eò amplius ab H ſigno recedemus: at nunc I ſigno diſtantiæ conſtituto ac definito, ab A ad I rectam ducemus. In quocunque autem ſigno linea A I perpendicularem H G tetigerit atque ſecuerit, quod quidem in B modò contingit, ibi terminum inflexi inclinatiq; quadrati mox ſtatuemus, quemadmodum ex ſubiecta figura quiuis percipere poteſt. Quòd ſi plura inſuper quadrata eadem ratione gradatim decreſcentia deſignare libuerit, ab angulo ſupra A mox conſtituto ad I rectam aliam extendemus: ſignumq; C, quo ipſa eandem G H perpendicularem abſcindit, quaſi terminum alterius diminuentis quadrati capiemus. Itemq; ab angulo ſuperiori ſecundi huiuſce quadrati ad A conuerſo, recta ad I uſque diſtantiæ ſignum perducatur: & puncto D, quo ipſa perpendicularem intercidit, tertij quadrati fugientis metam atque terminationem definiemus. Conſimiliter quoque in hac quadratorum ſerie connectenda procedentes, ad Horizontalem lineam denique peruenire poſſemus.

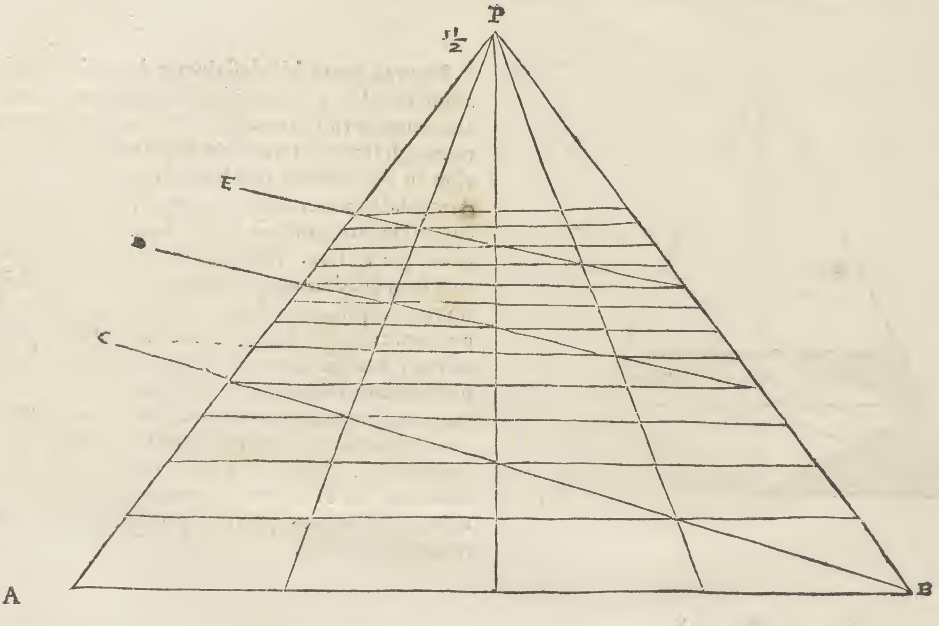
Regula à nobis hactenus tradita ac aſsignata ex H G, quæ normæ linea appellatur, totam uim, omneq; robur ſuum deſumpſiſſe uidetur: at cùm prolixior, & propter linearum anfractus perturbata quodammodo exiſtat, alteram & breuiorem & ſimpliciorem utique hic apponemus. Quadrati nanque latere A G ad K uſque ſignum producto atq; continuato, duabuſque lineis ex utroque latere cum Horizonte connexis & copulatis; necnon duabus parallelis, altera Plana, altera Horizontali, in perpetuam longitudinem extenſis atq; diductis; oculique interuallo ab angulo G modò longiori modò breuiori ad intuentium libitum conſtituto, & I K diſtantiæ lineam ſignificante, ab eaque ad angulum A recta quadam in radij morem emiſſa: ubi radius hic lineam G P diſſecuerit, ibi quadrati prioris terminus mox annotabitur & ſtatuetur. Quòd ſi cæterorum etiam quadratorum ſeriem gradatim tibi propoſueris deſcribendam, ad ſuperiorem figuram ſtatim confugito, eiuſque deſignationem ad unguem imitator. Quanuis autem plana compluribus inſuper modis ad proſpectum accommodari conſueuerunt, hunc unum tamen tanquam & memoratu breuiorem, & deſcriptu præterea ſimpliciorem faciliorem q; cæteris anteponendum eſſe exiſtimauimus.

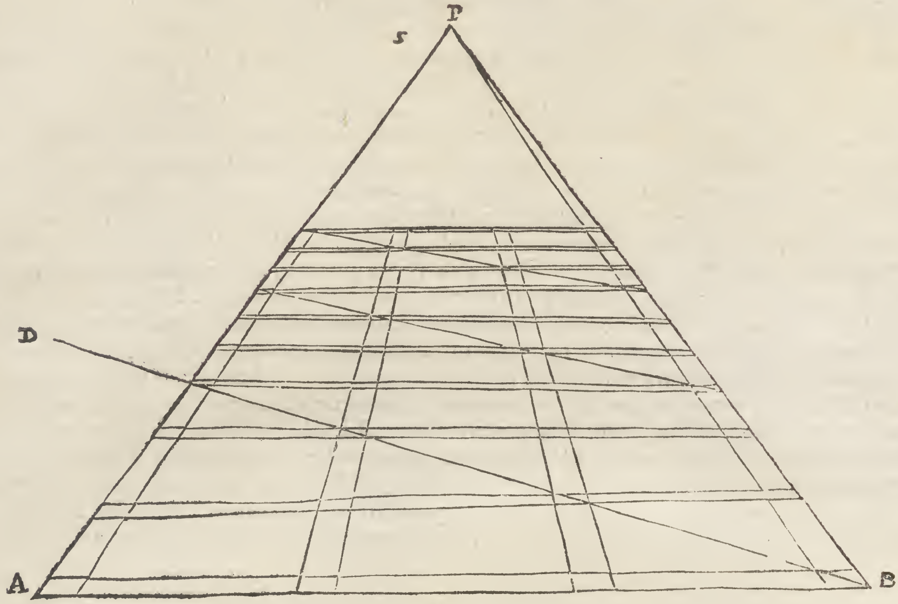
Complurium quidem planorum, necnon complurium diſtantiarum frequens meditatio, & aſsidua ſæpiuſque repetita exercitatio Architecto neceſſaria eſſe conſpicitur. Quapropter ne nos quoq; pro uiribus facultatis huiuſce ſtudioſis defuiſſe uideamur, plani hic appoſiti, quod ex compluribus conſtat quadratis, compoſitionem interpretandam explicandamque aggrediemur. Linea quidem plana A B pro operis conficiendi magnitudine, longitudineq; producatur, quæ in tot ſegmenta, quot quadratorum conſtruendorum

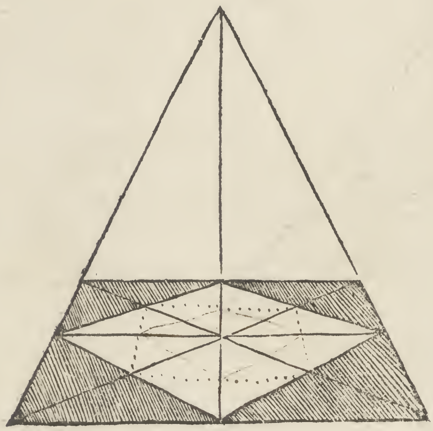
deſignata

deſignata poſtulabit latitudo, diuidetur; & à cunctis ſegmentis ad P ſignum Horizontale rectæ extendentur: Poſtmodum diſtantia ab Horizonte maiori aut minori remotione, ſeu longiori breuiori'ue interuallo ad libitum conſtituta; & hic quanuis propter inopiam ſpatij terminum ſuum ſuamque metam minimè fuerit aſſecuta, ab angulo A pro lineæ planæ integra dimidiaque inſuper longitudine diſtante: cùm plana ipſa linea quatuor quadratorum conficiendorum ſpatio in longitudinem porrigatur, primum quadratum ſexdecim minora & anguſtiora ambitu ſuo, ut mox apparebit, complectetur quadrata. Ab angulo enim B ad diſtantiam uſque recta quadam extenſa, ſigna cuncta, quibus recta hæc Horizontales lineas intercidet diuidetque, quaſi fines ac termini ſexdecim diminuentium quadratorum capientur: Quamobrem quatuor parallelis ab ipſa plana linea pari interuallo ubique diſtantibus, & per ſigna modò notata tranſeuntibus perductis, omnia iam commemorata quamprimùm conſurgent quadrata. Quòd ſi alia inſuper quadrata à plana ipſa linea remotiora adhuc deſignare uolueris, ab extrema quarti ordinis parallela ſupra B conſiſtente ad propoſitam diſtantiam rectam alteram priori omnino conſimilem perducito: & ſigna communem rectæ huiuſce, linearumque Horizontalium contactum indicantia terminos quatuor quadratorum ſingulis claſsibus diſtribuendorum tibi quamprimùm ſignificabunt; quæ quidem quadrata quater repetita ſexdecim quadrata numero haud aliter quàm ſuperiora procreabunt. Similiter etiam ſi ab octaua parallela ſupra B conſtituta ad diſtantiam uſque tertiam lineam extenderis, ſexdecim quadratorum aliorum multitudinem, quemadmodum in ſuperioribus, mox deſignatam habebis. Idemque inſtitutum perſequentes, huiuſcemodi quadratorum deſcriptorum ſerie ad Horizontem ipſum tandem perueniemus. Tranſuerſæ autem lineæ, quarum extrema ad dexteram declinantia characteribus C, D, E uides inſcripta, quaſi in diſtantiæ denique ſigno omnes in unum coeuntes & concurrentes profectò intelligi debent. Dextrùm uerò atque ſiniſtrum, quemadmodum aliàs diximus, non quidem ad noſtrum aſpectum, ſed ad ipſammet referto figuram.

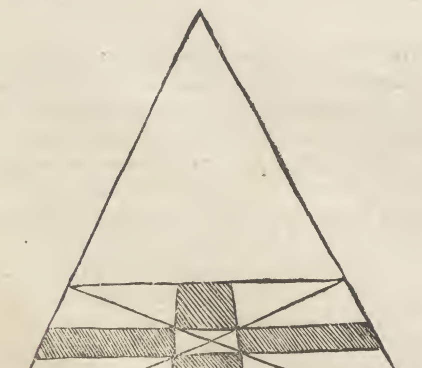

At ſi planum aliquod fortaſſe complurium quadratorum maiorum comitatu faſcijs quibuſdam undique circunfuſis, ſeptum atque inſignitum deſignare uolueris, præceptionem noſtram hanc accipe huic negotio quammaximè accommodatam. Exponatur linea plana A B, quæ tum in latiora quadratorum intermediorum ſpatia, tum etiam in anguſtos faſciarum utrinque diſpoſitarum calles ad libitum noſtrum diuidatur, & à ſegmentis ad Horizontem rectæ complures perducantur: Poſtmodum, diſtantia conſtituta, ab angulo B ad ipſam diſtantiam B D recta contendat: quæ ubicunque Horizontales lineas ſecuerit, ibi fines & quadratorum deſignationibus, & faſciarum marginibus conuenientes ſtatuentur. Item ſi amborum numerum adaugere & multiplicare uolueris, à ſummo quartæ faſciæ ipſius angulo ad propoſitam diſtantiam rectam extendito: quæ quocunque in lineas Horizontales incurret, ibi ſigna notata quaſi termini proprij faſciarum quadratorumque ſecundis claſsibus inſtruendis diſtribuentur. Idem in reliquis claſsibus diſponendis pariter obſeruato. Diſtantiæ uerò ſignum in præſenti figura ab angulo A tantum utique aberit, quantum planæ ipſius lineæ extenditur longitudo. Quanam autem ratione in hoc quadratorum genere diuerſæ figurarum formarumque ſpecies, modò Amygdalæ, quadrato ſcilicet intra quadratum extructo, modò crucis imaginem referentes, necnon exagonæ inſuper octogonæq; ſunt collocandæ; breui dilucidaq; ſimul, ni fallor, oratione exponemus.

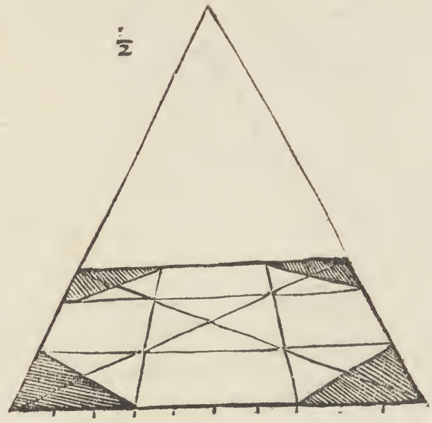
Figura, quam hic deſcriptam intueris, quadrati aliud intra ſeſe pari magnitudine quadratum ambientis exemplar tibi demonſtrat, ita ut quadrati interioris anguli latera exterioris undequaque contingat: uerùm in diminuente quadrato forma hæc collocata Amygdalæ ſpeciem quandam præſeferre uidetur. Ratio autem Amygdalaris figuræ huiuſce conſtruendæ ea utique exiſtet. Primùm, ut in ſuperioribus habitum fuit, quadratum, quacunque diſtantia ad libitum hominis capta, conficietur: moxque ab angulo ad oppoſitum angulum duæ diagonales tranſuersà perducantur, duæque lineæ ad angulos rectos decuſſatim poſtmodum ſubiungantur: quibus expeditis media ſingulorum quadrati exterioris laterum ſigna notata quatuor interioris quadrati angulos nobis ſtatim ſuppeditabunt. Præſensque figura, abſque ulla prorſus diſtantiæ uel Horizontis moleſta inquiſitione, cuicunque decreſcenti quadrato perbellè aptari accommodarique poteſt.

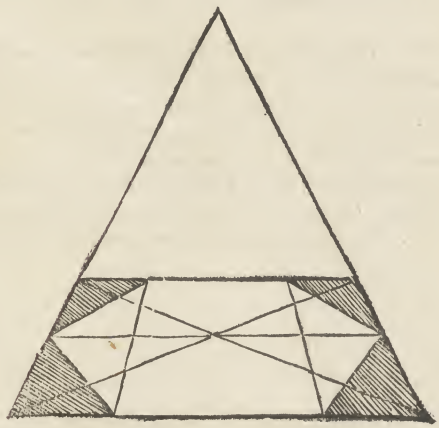
Alterum autem, quod hic appoſuimus, diagramma crucem ex quatuor æquis lateribus conflatam, & in perfecto abſolutoque quadrato collocatam repoſitamque demonſtrat; cuius quidem quadrati linea plana in quinque portiones diuiſa, media earum crucis ipſius latitudini deſignatur: lineisque Horizontalibus extenſis, necnon diagonalibus inſuper ductis, crucem mox diſtinctam formatamque habebis, quæ in quocunque nimirum diminuente quadrato collocari optimè poteſt.

Octogona

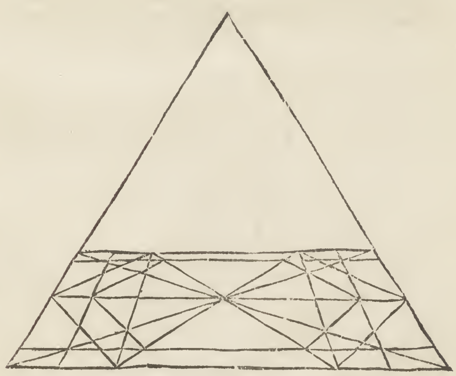
Octogona figura octo laterum numero circunſcri-
pta compluribus quidem rationibus, eiſque difficiliori-
bus ad proſpectum deduci ſolet: cùm tamen tum in prę
ſentia, tum ubique locorum breuitati ſimul atque faci-
litati quammaximè ſtudeamus, è cunctis unam cæteris
longè faciliorem expeditioremque ſeligemus. Quadra-
to igitur aptè appoſiteq; inprimis ad proſpectum accom
modato, linea plana in decem æqua ſegmenta mox ſece
tur & diuidatur; ac tribus utrinque, quatuorque in me-
dio ſegmentis relictis, lineæ Horizontales primò, dia-
gonaleſque poſtremò ducantur, & à communibus Ho-
rizontalium atque diagonalium interſectionibus duæ
mediæ lineæ à plana ipſa linea æquè diſtantes ad utranq;
partem extendantur: & ubicunque tum hæ parallelæ
quadrati maioris latera, tum mediæ Horizontales extre
mas, imam uidelicet ſummamque, quadratorum nimi-
rum lineas offendent; ibi fines angulis octogonam figu
ram complectentibus ſtatuentur, quemadmodum ex
præſenti clariſsimè habetur deſcriptione.

At nunc exagonam quoque, quæ ſex laterum nume-
ro circunuallatur, figuram ad proſpectum deducendi ra-
tionem modumq; doceamus. Perfecto inprimis abſolu-
toque quadrato, ut iam diximus, in commodiori diſtan
tia collocato, & plana ipſius linea in quatuor æquas por
tiones diuiſa, duæ mediæ medio ſpatio, duæque angula
res ſpatijs extremis diſtribuantur: moxq; tum Horizon-
talibus tum diagonalibus lineis extenſis, à ſigno commu
nem diagonalium contactum indicante linea ipſi planæ
parallela ad ambas partes ducatur. Vbi hæc parallela duo
angularia quadrati, dextrum uidelicet ſiniſtrumque, late-
ra offendet; ibi duo extremi rectique anguli conſtituen-
tur: Item ubi mediæ Horizontales imam ſummamque
quadrati eiuſdem lineam attingent, ibi quatuor reliqui
anguli obtuſi medijque apponentur: Quibus iam expe-
ditis, & ab angulis ad propinquiores angulos lineis perdu
ctis, exagonum ſex lateribus munitum ac terminatum
quamprimùm habebis.

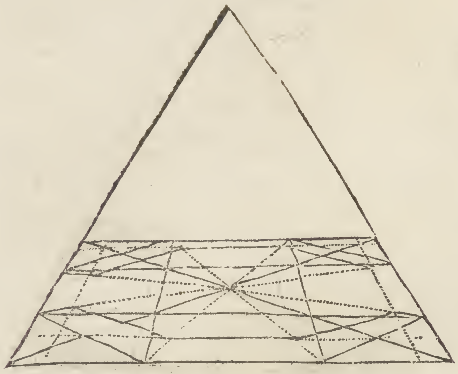

Quibus rationibus ſimplices puræque ſuperficies, tum
quadratæ complures, tum exagonæ, tum octogonæ ſunt
deſignandæ, ipſique proſpectui accommodandæ, hacte-
nus quidem tradidiſſe uidemur: modò reliquum eſt ut
duplicium commixtarumque, quæ ſimplicibus ſingulis
faſciam quandam ambientem circumponunt, conſtitu-
tionem compoſitionemque aggrediamur. Exagona igi-
tur ſimplicique ſuperficie, quemadmodum poſtremò do
cuimus, formata; eaque pro faſciæ circumponendæ ſpa-
tio ac latitudine utrinque relaxata, quadratique ipſius, in
quo forma hæc exagona collocatur, latera, tam dextrum
uidelicet quàm læuum, feriente; præter ſuperiores Hori-
zontales duas alias occultas, & punctis tantummodo deſi-
gnatas lineas ad Horizontem item perducemus: & duas
alias inſuper parallelas, alteram imam, alteram autem ſum
mam à diagonalium, occultarumque Horizontalium con
tactibus in interiori quadrati ipſius ſpatio ad utranq; par-

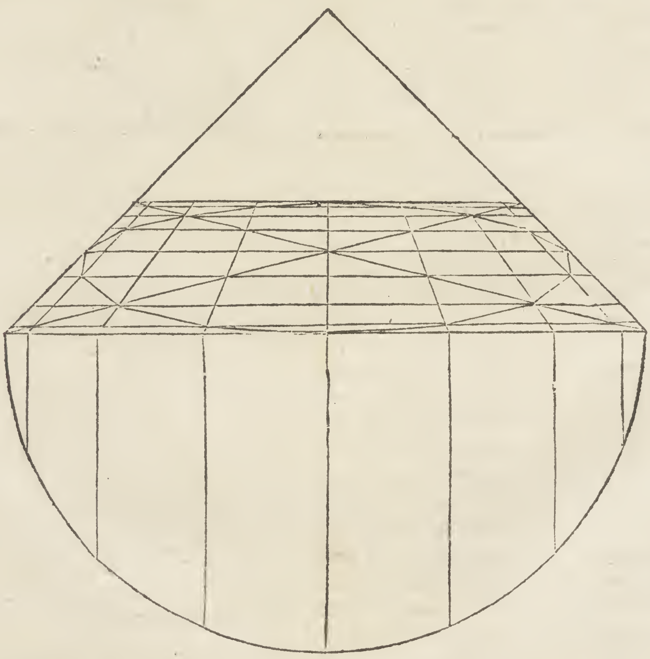
tem extendemus: quæ quidem duæ parallelæ non ſecus ac duæ illæ Horizontales punctis tantummodo deſi
gnentur, & iam quadratum faſcia circunuolutum habebimus. Ab omnibus angulis deinde exagoni deſigna
ti ad centrum uſque lineis punctim & occultè continuatis, ſigna, quibus hæ quatuor lineas interiores, duas ui
delicet Horizontales duasq; parallelas quadratũ intimũ circuncludentes abſcindent, quaſi fines ad exagoni
interioris angulos deſcribendos accõmodati capiẽtur: moxq; ab uno termino ad terminũ alterũ lineis exten-
ſis, faſciã ac zonam exagonũ hoc intimum undequaq; complectentem iam perfectam & elaboratã habebis.

Idem

Idem pariter artificium ad octogoni ipſius conduplicationem faciendam adhibebimus. Octogona nanq; figura, quemadmodum ſuprà docuimus, in exteriori quadrato primùm conſtituta, deinde interiori quadrato à faſcia cuiuſcunque latitudinis uoluerimus circunſepto, à cunctis octogoni ipſius angulis obſcuras quaſdam lineas ad centrum poſtmodum deducemus; quæ ubi faſciæ intimas lineas attingent, ibi termini interioris octogoni angulis componendis ſtatuentur: Vnde ab angulo ad proximum angulum lineis perductis, faſciam prædictum octogonum circumplectentem mox completam abſolutamque conſpiciemus. Formæ autem, quæ hactenus à nobis commemoratæ fuerunt, in quouis quadrato, quod in plano iaceat ad proſpectum accommodato, reponi collocari'ue queunt: nec propter diſtantiam inueniendam laborare nos quicquam oportet, ſed regulam modò aſsignatam tantummodo perſequemur. Id unum in præſentia ſubiungere libet, quòd octogona hæc ſpecies, itemque faſciæ eam ambientes, cunctorum laterum medijs ſignis adinuentis, & manus aptitudine atque dexteritate quadam ad orbiculares lineas tam interiores quàm exteriores circumagendas adhibita, ad rotunditatis elegantiam ac uenuſtatem quamprimùm redigi poſſunt.

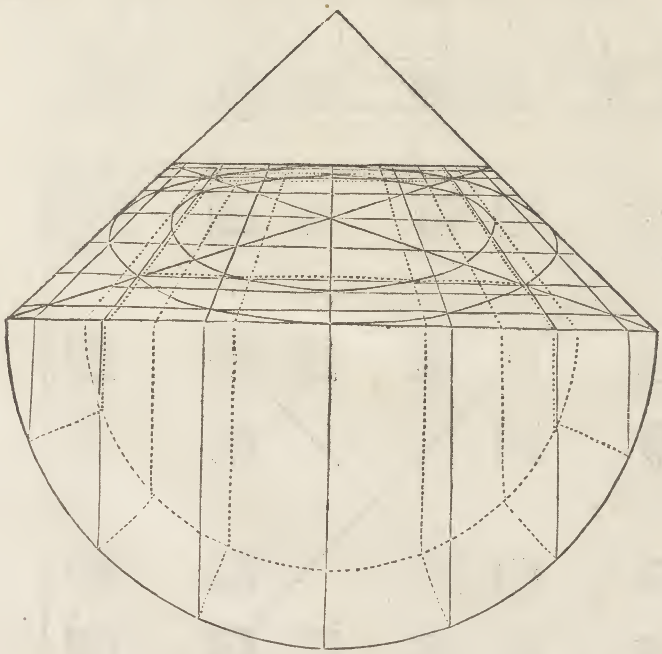
Etſi, quopacto ex octogona ſuperficie rotunda figura ſatis aptè appoſiteque deducatur, modò tradidiſſe uidemur, aliam tamen hic tutiorem perfectioremque octogonæ ſuperficiei rotundandæ ſubiungemus rationem: quò enim forma aliqua in gyrum ſeſe conuoluens ex plurium laterum multitudine fuerit conſtituta, eò ad abſolutam exactamque rotunditatem propius nimirum accedit. Vt igitur propoſitum aſſequaris, ſemicirculum inprimis te circunducere oportet; eiuſque peripheriam in tot æqualia, quot libuerint, partieris ſegmenta, dummodo cuncta in unum compoſita & collecta parem aliquem numerum procreent atque conficiant. Quantò autem in plura eam diduces ſegmenta, tantò rotundior perfectiorque forma utique euadet. Verùm in ſubiecta figura ſemicirculum in octo, ut uides, diſtinximus portiones; adeò ut tota poſtea

completaque circinatio, ſi eandem diuidendi rationem perſequaris, ſexdecim æqua complectetur ſegmenta. Plana igitur linea una eademque cum ſemicirculi ipſius diametro exiſtente, à cunctis peripheriæ ſegmentis perpendiculares ad eam perducantur, moxque ab eiuſdem diuiſionibus rectæ lineæ ad Horizontem contendant. Poſtmodum, diſtantiæ ratione animaduerſa habitoque delectu, quadratum quatuor lineis concluſum & comprehenſum deſignetur: diagonijſque productis, à ſignis, quæ communem diagonalium harum

harum ac Horizontalium linearum contactum ſeu concurſum demonſtrant, tot quoque parallelæ ad ambas partes extendantur; moxque quatuor & ſexaginta quadrata ſeſe conſpicienda exhibebunt: quæ in medio interiorique quadrati ipſius ſinu laxiora, ſub extremis autem quadrati eiuſdem finibus terminis'ue anguſtiora utique apparebunt. Medio poſtea lateris quadrati maioris accepto, ſignum ibi primùm notetur, quod anguſtiſsimi quadrati angulus nimirum exiſtet, deinde aliud ſignum in oppoſito quadrati eiuſdem minimi angulo conſtituatur: & conſimili deinceps ratione ab angulo ad oppoſitum angulum ſignis in diametri morem inſtructis diſpoſitiſque, termini complures in orbem ſeſe conſequentes & conuoluentes iam ſtare conſpicientur. Poſtremò à ſigno ad ſignum flexuoſis quibuſdam lineis docta potius ac artifice manu, quàm ulla prorſus circini ipſius ope deſcriptis ac figuratis, diminuentem & ad Opticas leges conſtructam rotunditatem ad exoptatum denique finem perduces. Præſentem autem deſignationem, ſtudioſiſsime Lector, cùm ad quamplurima uſui ea fore uideatur, cumque nos frequentiſsimè eius in poſterum mentionem ſimus habituri, tibi ſæpius ſæpiusque uerſandam pro noſtra authoritate tractandamque præcipimus.

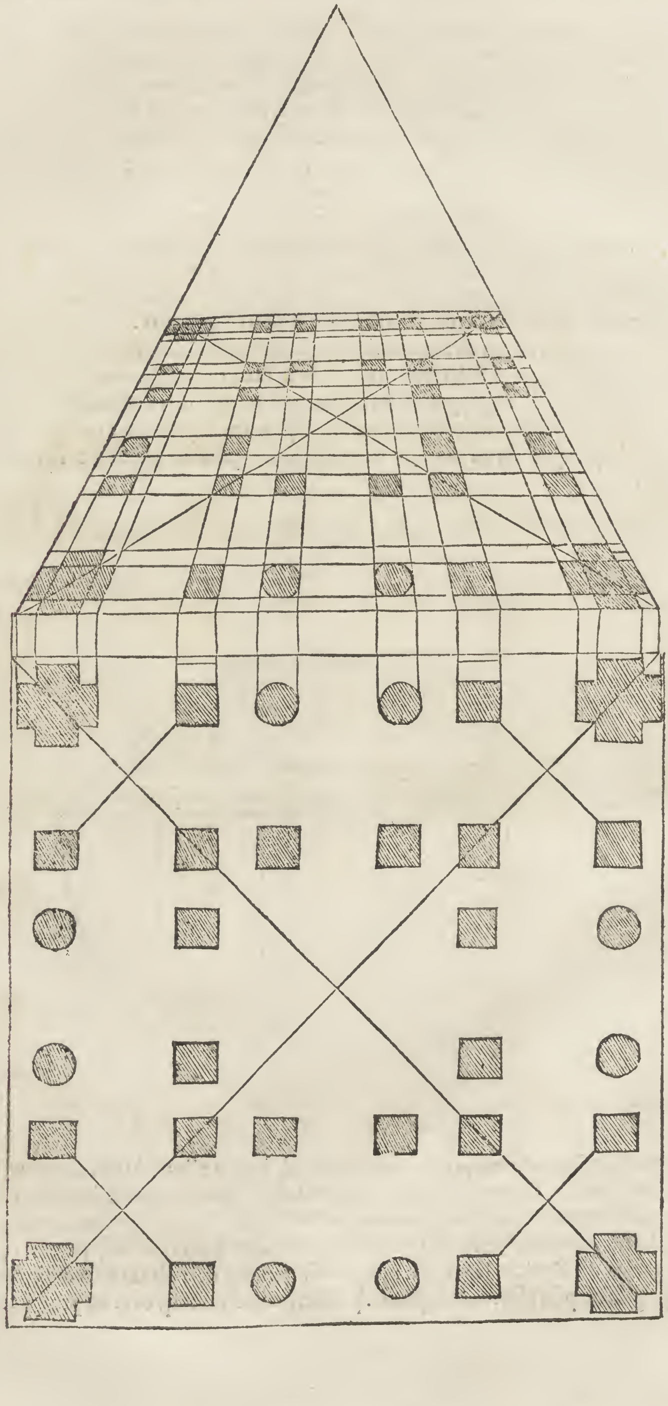
Verùm euge præſtantiſsime iuuenis haud hic profectò conſiſte, quin modum inſuper atque rationem, qua rotunditatem mediam faſcia undequaque ambiente conſtringere poſsis, meditare. Quamprimùm igitur faſciæ latitudinem definieris, eadem prorſus intercapedine ſeruata, interiorem ſemicirculum ab exteriori diſtantem circunducito: ambabusque peripherijs earundem rectarum per utraſque ad commune centrum defluentium auxilio in æqua conſimiliaque ſegmenta diuiſis, ab interioris hemicycli ſegmentis ad planam lineam perpendiculares perducito: uerùm omnes hæ nouiſsimæ lineæ ſuperioribus adiectæ, propter confuſionem euitandam, punctis quibuſdam minutioribus deſignentur: Perpendicularibusque ad Horizontem uſque punctim continuatis, ubi rectæ à minoris ſemicirculi extremitatibus ad Horizontem ipſum extenſæ diagonales lineas abſcindent, ibi termini faſciæ quadratum interius ambientis ſtatuentur: Mox ab angulis omnibus amplioris rotunditatis lineæ punctis item ſignatę ad centrum confertim omnes proficiſcantur, quæ ubi in Horizontales lineas punctis minutioribus adumbratas incurrent, ibi anguli ad interiorem circunferentiam ſiue rotunditatem formandam accommodati capientur. Poſtremò ab angulo ad angulum linearum flexibus manuum opera circunductis, quemadmodum ſubſcripta patefacit figura, rotunditatem faſcia undequaque circunligatam & irretitam habebis. Nec te, quiſquis es, qui ad Architectonica ſtudia animum applicuiſti, duabus hiſce propoſitis deſignationibus quanuis difficiliorib. diutius inſiſtere pęniteat: nec enim abſque earum cognitione opera complura, quorum ſæpe ſæpius indiget uſus, decenter conſtrui queunt. Contrà uerò quiſquis eas ad manum habuerit, mira quadam facilitate cuncta ad exoptatum denique finem perducet.

Verùm id inſuper Architecto nonnunquam occurret, ut ædificium aliquod tum exterius, tum etiam interius oculis noſtris ſubijcere uelit. Quapropter ſi certo quodam & compendioſo itinere propoſitum ſuum aſſequi cupiet, totius ædificij aream opticè eum inprimis conſtituiſſe oportebit: mox à planicie, fabricæ ipſius partes conſpiciendæ excitabuntur; cæteris in eodem plano ad reliquas ædificij partes ſignificandas derelictis. Si igitur area aliqua ad Opticas leges erit nobis effingenda, ut rectam eius deſignationem efficiamus, primò quidem propriam ipſius formam figuramq; deſcribemus, moxq; eam ad proſpectum accommo-

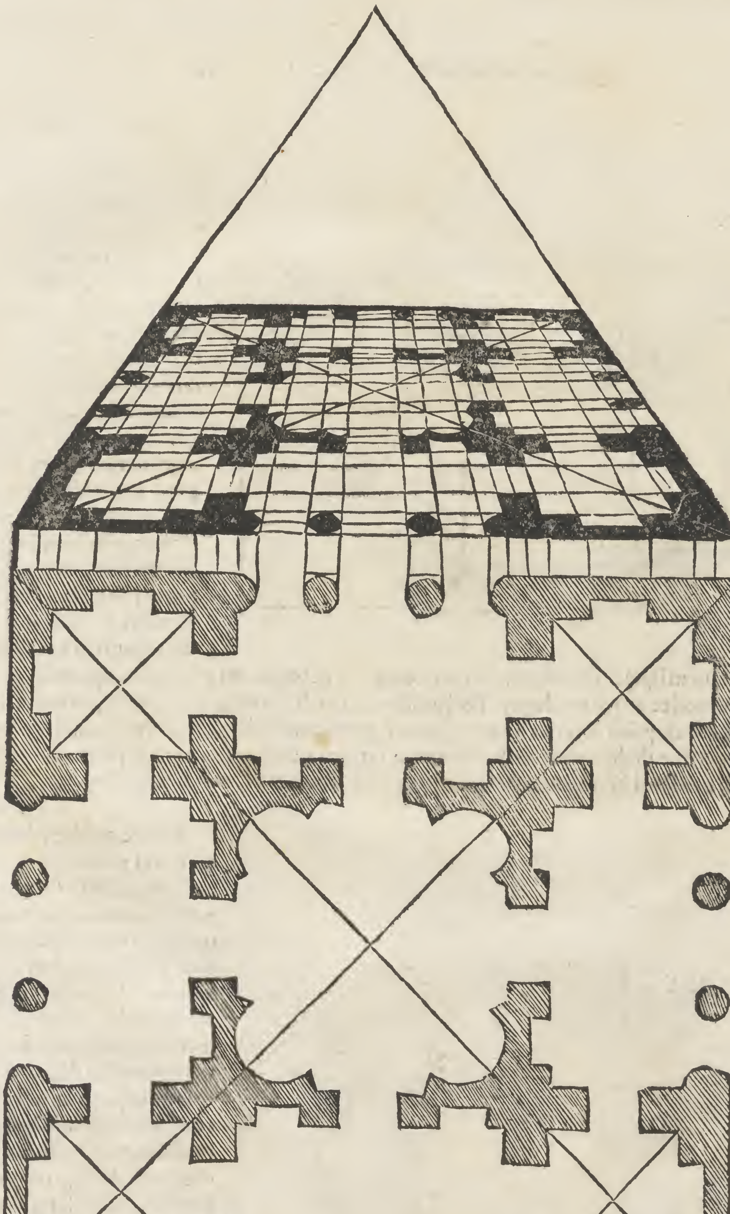
dabimus

dabimus ac traducemus: Quod nempe ut facilius percipi poſsit,uacuum undiq; & inane hoc ædificium appoſuimus. Idq; firmiſsimè tibi perſuadeas uelim,ſi deſignationum harum noſtrarum uim ac artificium perfectè cognoueris,te alia quoque his longè difficiliora ad proſpectuum rationem quamprimùm fore deductu rum. Quopacto autem præſens ædificium à nobis figuratum paulatim diminui & contrahi debeat, cùm per ſe patens ac manifeſtum hoc eſſe uideatur,haud eſt profectò quòd in huiuſce rei explicationem multum laboris inſumamus. Singulis nanque lineis ab angulis & lateribus rerum earum, quæ proprijs formis deſignatæ circunſcriptæque fuerunt,ad planiciei ipſius, quam abſcedentem quodammodo & fugientem efficere uolumus,lineam translatis atque perductis,moxque eiſdem cum Horizonte copulatis, necnon commodioris diſtantiæ habito delectu,& diminuente quadrato inſuper concluſo ac circunſepto, duabusque diagonijs tandem extenſis: hæ columnarum omnium,cunctarumque pilarum collocationem atque conformationem citra ullum errorem nobis ſuppeditabunt. Quæ quidem eò facilius conſequemur,ſi,quæ ex ſuperioribus iam didicimus,memoria firmiter tenaciterque retinuerimus.

Subſequen-

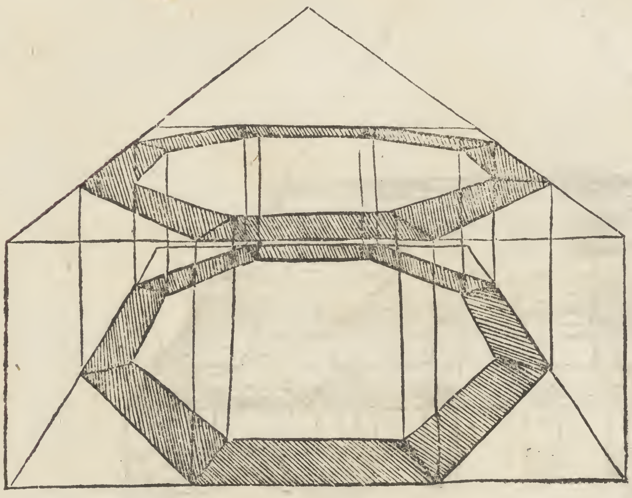
Subſequens figura præcedenti difficilior aliquantulum magisque inuoluta eſſe uidetur: à patentioribus nanque ad obſcuriora, atque à ſimplicioribus ad magis compoſita gradatim proficiſcendo rerum cognoſcen darum ueritas humanis mentibus facilius nimirum illabitur imprimiturq;. Quod quidem inſtitutum ſi ad artis facultatis'ue ullius confert explicationem, ad Architecturæ inprimis ſcientiam tanquam cæterarum longè difficillimam percipiendam addiſcendamque profectò conducet: Quinimo ſi quis in hac celeberrima præſtantiſsimaque facultate longius progredi & quammaximè excellere concupierit, nihil utique oſcitanter ipſi prætereundum exiſtimamus: uerùm omnes neruos potius, ut aiunt, ad ſingularum rerum intelli gentiam aſſequendam intendet, & horum ſtudiorum uehementiſsimo flagrans amore in ea totus denique incumbet. At ſiquis rerum difficultate perterritus, modò hac modò illa ſubobſcuriori deſignatione ſibi oblata, citra ullam animaduerſionem conniuentibus oculis eas præterierit (etſi facilitati & claritati in dicen do quammaximè certè ſtudemus) id illum inprimis admonitum uolumus, eum in hac facultate parum ad-

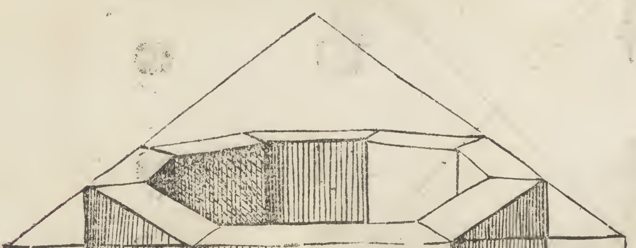
modum

modum profectum . Quanam igitur ratione ad proſpectum ſubiecta deducatur figura, abſque ulla prorſus explicatione facillimè percipi poteſt: quæcunque enim in altera deſignatione modò à nobis tradita præceptaque fuerunt, hic denuo quoque ſunt iteranda ac repetenda . Id unum in præſentia ſubiungemus, communes diagonalium atque Horizontalium interſectiones eas utique fore, quæ totum hoc opus moderabuntur. Quanuis autem duabus iam deſcriptis cæteræ quoque complures arearum ſpecies ſuperaddi poſſent, cùm tamen ad alia ſit nobis in præſentia properandum, duas haſce tantùm propoſito noſtro ſatis ſuperque fore exiſtimamus: induſtrius nanq; & perſpicaciſsimus Architectus harum exemplar intuitus ac imitatus alias quoque, quotquot ei occurrerint, promptè expediteque deſignabit. Quòd ſi conſpicuas etiam nonnullas ædificiorum partes ab ipſa planicie educere atque in altum extollere ipſi libuerit, propriam antea partium aſſurgentium formam, eademmet prorſus areæ accepta obſeruataque menſura, deſcribet: moxq;, regula normaque opitulante, ſuper diminuentem aream partes eaſdem eriget & excitabit, quemadmodum uberius diffuſiusque poſtea oſtendemus.

Optica corporum ipſorum Pertractatio. *Cap.* 3.

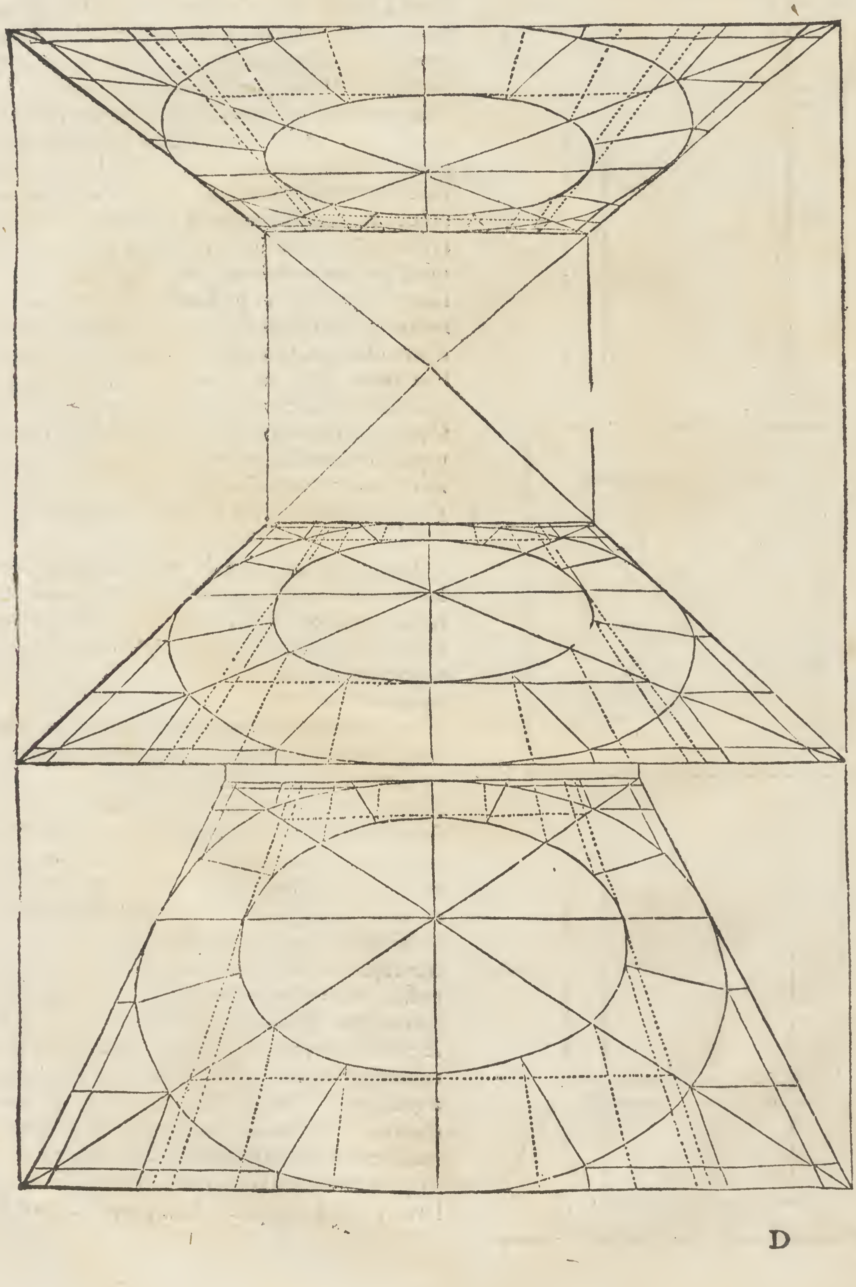
Quod ad planorum ſuperficierumq; complures formas, diuerſaq; genera ſpectat, abundè iam locuti fuiſſe uidemur: Nunc uerò ad corpora, quæ è planis in altitudinem attolluntur, orationem noſtram deflectemus. Cùm igitur in ſuperioribus octogonam ſuperficiem tum ſeparatim, tum etiã faſcia quadam ambiente conſtrictam deſignare Architectũ iam docuerimus, uolet ipſe fortaſſe octogonũ inſuper corpus, ut puteum quempiam octo angulis concluſum ac circunſcriptum ad optica præcepta, proſpectuumque rationem accommodare. Octogonam formam, quemadmodum in ſuperioribus habitum fuit, in ima profundiorique parte primùm conſtituet: & quantã putei ipſius è fundo ſupra terram emergentem altitudinẽ mente conceperit, ad tantam utique altitudinem formam eandem octogonam promoueat prouehatq;, eamq; ad Horizontem accommodet atque perducat: Poſtmodum à cunctis formæ ipſius octogonæ atq; ſuperioris, tam uidelicet exterioribus quàm interioribus angulis, ad pares conſimileſque formæ eiuſdem inferioris angulos perpendiculares lineæ deducantur: & hac tandem ratione octogonum corpus perſpicuum atq; tranſlucens, quemadmodum præſenti ſubiecimus deſignatione, conſtructum formatumque habebit.

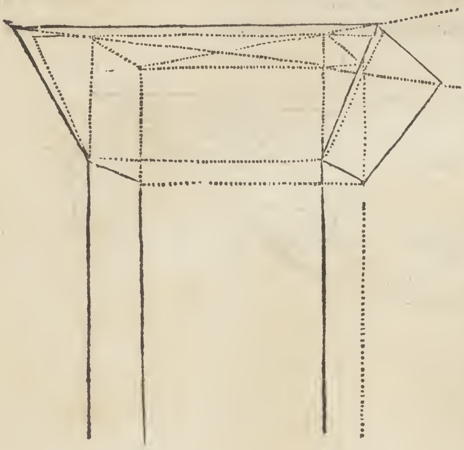
Et hæc quidem de octogono corpore, quod pellucidum perſpicuumq; appellamus, dicta ſufficiant, cuius configurandi modum atque rationem optimè nimirum tenebis, antequam ad denſum ſolidumq; corpus conſtruendum accedas: Quod, ſicut appoſita deſignatio oſtendit, cum altero forma atque menſura conuenire prorſus ui detur, eo tantummodo diſcrimine intercedẽte, quòd corporis huiuſce lineæ, quæ uiſu comprehendi minimè poſſunt, occultæ & latentes exiſtunt. Nec inter perſpicuum ſolidumq; corpus quicquã aliud intereſt, quàm ſi nuda cadaueris alicuius oſſa, carneque prorſus deſtituta; idemq; corpus uiuens, & carnis mollitie atq; tenuitate ſuppoſitorum oſſium duritiem ſoliditatemq; operiente contectum

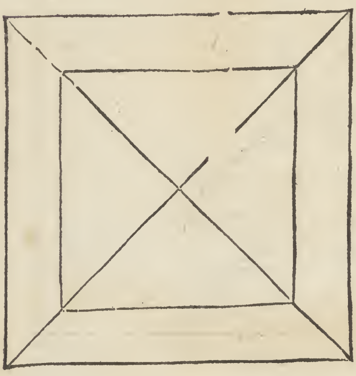
tectum aſpiciantur. Sicut enim pictores quicunque hominum & animantium diſſectiones ſæpe ſæpius contemplati fuerunt, ijs, qui eorundem corporum extimam tantummodo faciem, externaque duntaxat lineamenta intuiti ad interiora minimè penetrarunt, præſtantiores excellentioresq; iudicantur: haud ſecus Optici, quibuſcunque abditarum occultarumq; linearum uis atque artificium innotuerit, ijs longè præſtabunt, quibus apertæ duntaxat manifeſtæque partes erunt cognitæ atque perſpectæ. Nec illud tamen inficiamur, quin, cùm in occultis & latentioribus partibus cognoſcendis diu exercitati fuerimus, easque memoria optimè continuerimus, ad deſignationes poſtea & opera deſcendentes primis ac præcipuis ſolummodo uti debeamus; necnon uſum, rationis tamen contemplationisque gubernaculo ſemper dirigente, in compluribus conſtruendis ſequamur.

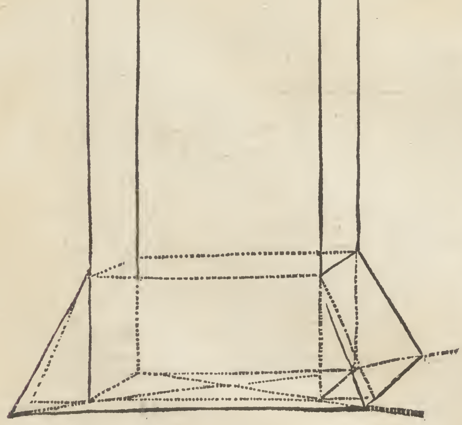
Tres, quas hic deſcriptas intueris, grammicę deformationes, ſingulæ ex quadrato ratione ſuperius à nobis adducta eliciuntur, omnesque ſimul, ut par eſt, ad unum eundemque Horizontem concurrunt. Ad complura autem earum uſus extenditur atque transfertur: Quinimo ſiquis eas promptè expediteq; ad manum habuerit, quamcunque rotunditatis propoſitæ ſpeciem abſque ulla prorſus hæſitatione mox rectè conſtruere, appoſiteque collocare ualebit: Contrà uerò, his ignoratis, te in orbiculatis & circularibus formis

rudem & nullius precij artificem eſſe comperies. Hincque ſphæricæ ſolidæque ſtructuræ tum columnatæ, tum ſine ulla columnarum fultura, necnon ſcalarum cochlearum inſuper genera deducuntur. Quibus enim rationibus graduum rotundationes ſunt faciendæ, præſentibus deſignationibus circunſpectis ac diligenter conſideratis, ſtatim utique inuenies: Hincq; nimirum inclinantium deficientiumq; Rotarum Opticam deformationem atque collocationem, ut ex ſubiecto patet exemplari, accipere licet. Atque, ut ſummatim rem perſtringamus, ſubiectæ figuræ ad infinita propemodum tibi conducent. Haud igitur frequens earum ſtudium, aſsidueque repetitum moleſtum aut ſuperuacaneum tibi obſecrò uideatur: præſertim cùm arcuum quoque diminuentium inclinata conuerſio & collocatio, quæ longè difficillima eſſe cenſetur, ex ijſdemmet deſcriptionibus tanquam ex fonte quodam uberrimo deriuetur. Veruntamen ſiquis ad Architectonica ſtudia primùm accedens hæc tanquam nimis cupidus ſtatim, primoque impetu intelligere experiretur; eum nequicquam laboraturum, quin potius ſuſpenſum perplexumque remanſurum exiſtimarem: At ſi tùm per Geometricas, tum per Opticas etiam, quæ à nobis traditæ hucuſque fuerunt, commentationes gradatim ac pedetentim inceſſerit; niſi horum quoque & cæterorum deinceps intelligentiam aſſequetur, ſtupidum uiri & obtuſum ingenium quammaximè deplorandum eſſe tunc iudicarē. Quas igitur in præſentia delineauimus, tres numero ſuperficies exiſtunt: in quibus perpendicularibus lineis à cunctis tam uidelicet interioribus quàm exterioribus terminis formarum ſuperiorum ad terminos inferiorum deductis, perſpicuum translucidumque corpus mox deſignatum habebis; occultioribus autem & obſcurioribus lineis contectis, plenum ſolidumque corpus quamprimùm conſurget. Quòd ſi profundum aliquod corpus, cuius ima pars conſpici poſsit, deſcribendum proponatur; binæ harū ſuperficierum, altera ſuper alteram compoſita coaceruataque, & propoſiti corporis altitudinem adæquantes tibi erunt deſignandæ; latentioresque partes, quæ diſcerni minimè poſſunt, occultandæ atq; tegendæ: & hac utique ratione imum corpus, profundiori ipſius parte ſub aſpectum noſtrum cadente, deſcriptum expeditumq; prodibit. Nec ullam obſecro, Candidiſsime Lector, capias admirationē, ſi in rebus ipſis explicandis declarandiſque prolixiores quandoque uideamur: ſicut enim principiò admonuimus, Opticæ facultatis huiuſce intelligentiam longè facilius & expeditius uocali oratione, & frequenti corporum ipſorum attrectatione uerſationeque, quàm exanimi ſcriptura fictiſq; deſignationibus homines conſequuntur.

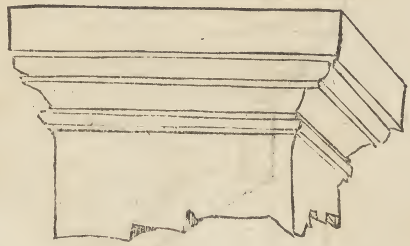

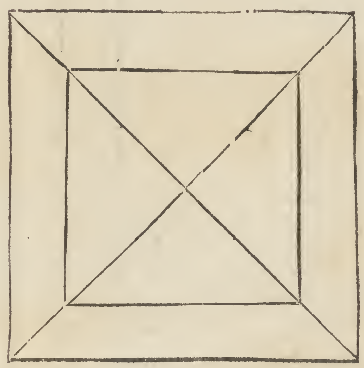
Plerique amnes cùm de montibus præcipites ruunt, ualles maximo impetu aggredientes, & alueum quandoq; mutantes, quantum agri colono huic adimunt auferuntque, tantum alteri adijciunt atque reſtituunt. Haud ſecus etiam Optico in angulorum ipſorum proſpectu contingit: quantum enim de interiori, aſpectuique noſtro propinquiori angulo detrahitur ac imminuitur, tantundem angulo exteriori atque remotiori tribuitur ac ſuperadditur: quod quidem optimè, ni fallor, ex ſubiecta deſignatione cuiuis percipere licet. Tibi autem id inprimis, ſtudioſiſsime Lector, memoriæ commendandum præcipio, medium uidelicet quadratum quadratæ columnæ craſsitudinem; minoremque portionem quadratum extrinſecus ambientem, tam baſis quàm capituli ipſius columnæ proiecturā, prominentemq; craſsitudinē ſignificare: Inferior autē figura baſim, & ſuperior capitulū columnæ eiuſdem deſignant. Verùm quanam poſtea ratione hæc omnia ſint diminuenda cōtrahendaq;, iam accipe. Primò quidem columnam è regione abſq; ulla craſsitudine prorſus effinges, eique baſim præterea capitulumque adijcies, proiecturis tam dextra quàm ſiniſtra æqualibus conſtitutis, & ad uniuerſum hoc opus expediendum occultæ quædam lineæ minutioribus punctis tātummodo connotatæ, quemadmodum ſubiecta patefacit deſcriptio, erunt tibi adhibendæ. Poſtmodum columnæ ipſius latere, quod conſpiciendum proponitur ad Horizontem

uſque

uſque perducto; partiſq; diminuentis & decreſcentis, quemadmodum poſtea oſtendemus, craſsitudine inuenta; columnæq; inſuper ima profundiorique parte conſtituta, ab angulo ad oppoſitum angulum diagonales quædam occultæ producantur, & ab angulo baſis (de ea nanque in præſentia ſermonem habemus) qui ad aſpectum propius accedit, linea ad Horizontem extendatur; quæ infrà continuata eouſq; deducatur, donec diagonij lineam in ima columna iam deſignatam contingat: ibi nimirum diminutionis anguli ipſius terminus ſtatuetur. Mox ab angulo hoc diminuente ad alterum accreſcentem plana quædam linea perducatur, quæ, ſicut ratio quoque efflagitare uidetur, infra imam columnam aliquantulum deprimetur. Hac nempe ratione baſis ipſius proiectura, & quantum ea extra planum extendatur atque procurrat, & quanta anguli unius detractio ac imminutio, alteriusque adiectio & incrementum exiſtat, optimè tandem patefaciet ac præſeferet. Demùm à ſuperiori baſis ipſius linea, parte aſpectui noſtro propinquiori item aſſumpta, ad Horizontem recta ducatur; & pariter ab inferiori angulo ac decreſcente ad eundem Horizontem recta alia extendatur: quæ ubi imæ columnæ diagonalem lineam interſecuerit, ibi alterius anguli terminus ſtatuetur, quemadmodum ex appoſita deſignatione cuiuis perſpicere licet. Quęcunque autem de columnarum ſpiris ac baſibus dicta à nobis fuerunt, ad ipſarum quoque capitula transferentur.

Tres à nobis adiunctæ figuræ cum ſuperioribus conuenire omnino uidentur, eo tantùm diſcrimine intercedente, quòd ſimplices, proprijſq; ornamentis deſtitutæ illæ quidẽ, hæ autẽ ornatæ, mẽbrorumq; ſuorũ appoſitione auctę amplificatæq; eſſe conſpiciuntur. In ſuperiorib. igitur propter confuſionẽ, necnon difficultatem obſcuritatemq; euitandam, qua ratione columnarum membra ſunt effingenda atq; formanda, explicare conſultò prætermiſimus; uerùm ibi primorum terminorum duntaxat, primorumque elementorum declarationem duximus præponendam, ut ea uidelicet frequenter repetita intellectui noſtro firmius utique imprimantur hæreantq;: proximè autem nunc præſentes ſubiecimus deſignationes, ut gratiſsimum earum aſpectum ac ſymmetriam aliqua ſaltem ex parte deguſtare poſsis: In poſterum denique, obſeruata captataque temporis opportunitate, propter rei ſummam, ut modò diximus, difficultatem integram abſolutamq; columnarum deformationem, cunctis earum membris appoſitis & ornamentis adiectis, occultarumque linearum ductu figuratis, differemus; rationem inſuper, ut ſingulorum membrorum, quæ incrementa nonnulla ſuſcipiunt, terminos inuenire ualeamus, ibi demũ explicaturi ac tradituri. Illud interea reliquũ eſſe uidetur, ut in propoſita figurataq; columna tum baſis tũ capituli coronices, earumq; incremẽta, & decrementa diligenter perpendamus: & eiuſmodi nempe coronicum diſpoſitiones memoria ſunt à nobis firmiter retinendæ, ut his optimè inſtructi in ſequentibus deinceps operum conficiendorũ rationem facilius aſſequamur. Scientia nanq; & contemplatio in intellectu quidem manet: uerùm uſus deinde operumq; conſtructio, diuturna manuum ipſarum exercitatione uerſationeq; comparatur, & earum induſtriæ ſolertiæq; committitur ac demandatur. Ex quo nimirum id arbitror contigiſſe, ut Leonardus Vincius, peritiſsimus nempe Architectus, nunquam de operib. ſuis uehementer lætari aut gloriari uideretur & pauca admodũ ab ea abſoluta elaborataq; fuiſſe cõperiuntur: Cuius quidem rei, nonnunquam rogatus, eam rationem in medium adducere ſolitus erat, quòd manibus intellectus ipſius aſſequi perfectionem ſibi nequaquam liceret. Verùm hoc preclariſsimi uiri inſtitutum ſi ego quoq; ſectandum imitandumq; mihi propoſuiſſem, nec ullum antea meorum operum in lucem egredi permiſiſſem, nec eorum ullum poſthac in medium omnium proferri ac diuulgari ſuſtinerem. Vt enim uerum proloquar fatearque, ſiue quid reipſa conſtruam atque conficiam, ſiue quid literarum monumentis tradam atq; conſignem, mihi plenè abſoluteque ſatisfacere nequeo. Verùm, ut aliàs quoque me dixiſſe recordor, exiguum illud talentum, quod Deo Optimo maximo propter ſummã quandã eius liberalitatẽ mihi tribuere cõmodareq; uiſum fuit, ad uſũ ſtudioſorumq; cunctorũ utilitatẽ cæteris quoq; cõicare ac impertire,

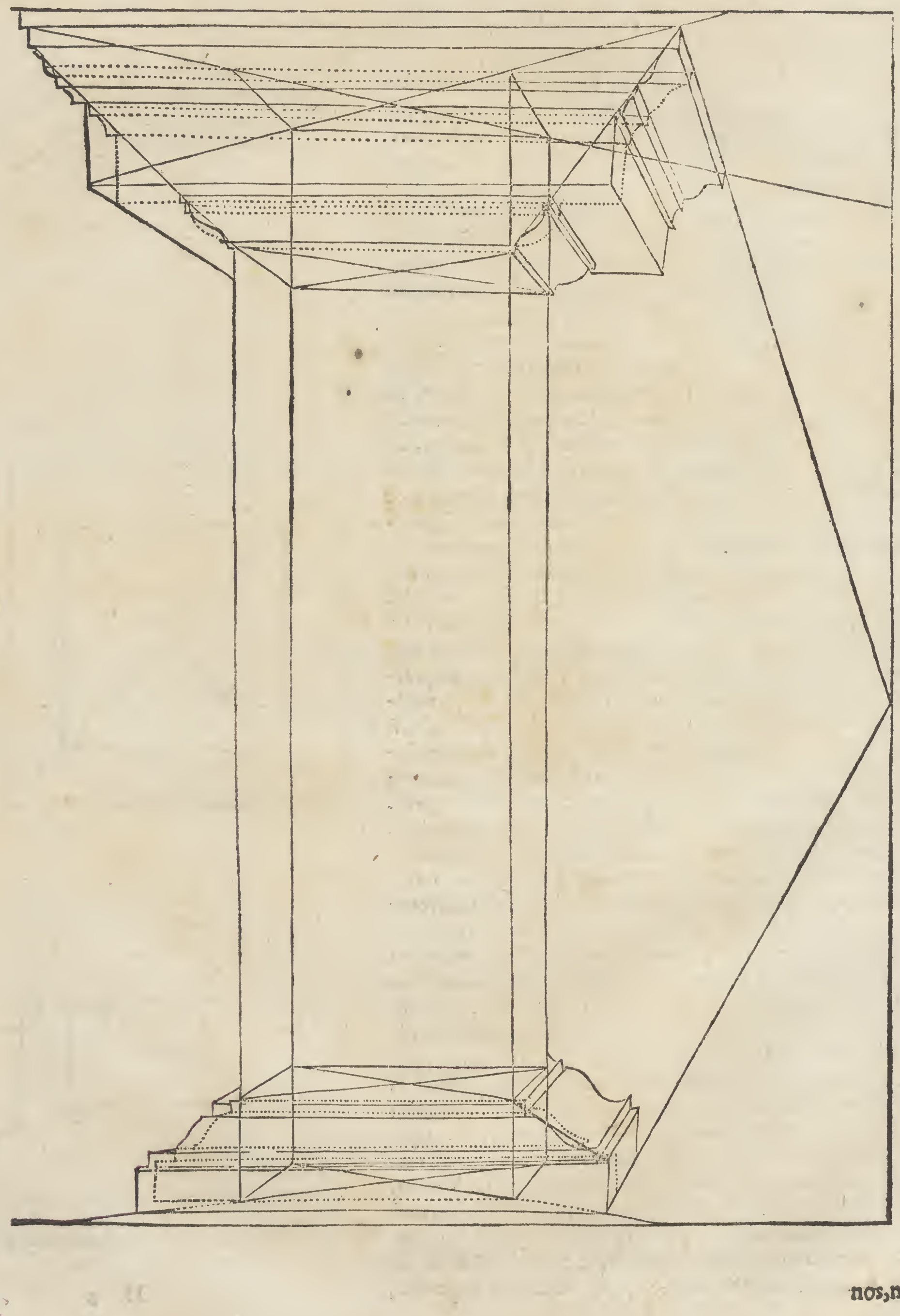

 quàm

quàm ſub terra propter ſegnitiẽ aut ſocordiã abſq; ullo prorſus emolumẽto defodere malo. Etſi enim his, qui quamplurima ſcire expetunt, rerumq; omnium propoſitarum exactam abſolutamq; cognitionem aſſequi ſtudent, ſatisfacere nequaquam potuerimus: ſi tamen hi, qui uel nihil adhuc, uel parum admodum in Architectonicis ſtudijs profecerunt, aliquam ſaltem ex ſcriptis noſtris utilitatem acceperint, munus noſtrum ſatis ſuperq; nos expleuiſſe perfeciſſeq; exiſtimabimus.

Quoniam, ut modò diximus de columnarum proiecturis ad opticam rationem accommodandis ſermonem habentes, membrorum cunctorum propter eorum incrementa terminos inuenire perdifficile quidem ualdeq; laborioſum exiſtit, ſiue ea è loco ſuperiori, ſiue ex inferiori regione ſpectanda contempladaq; aggrediaris: ut orationis noſtræ ſenſum ac intelligentiam facilius & expeditius aſſequaris, aliam rurſus columnarum deſignationem atque deformationem, cunctis earum membris ac ornamentis appoſitis, ſubiungemus. Altera nanque deſcriptione proximam, quam nuper confecimus, antecedente angulorum duntaxat termi-

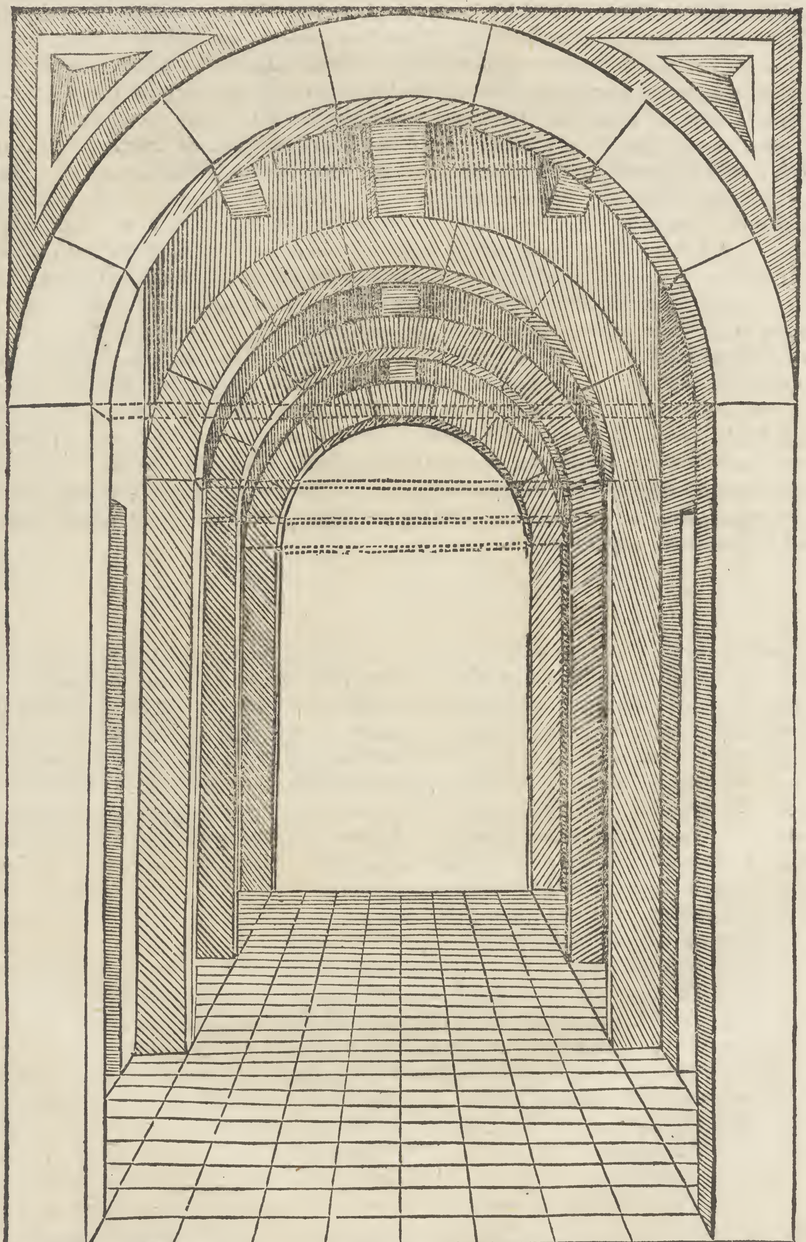

nos, nulla

nos, nulla prorſus membrorum ibi habita mentione,perquirere inuenireque docuimus: Nunc uerò,quopacto membrorum omnium incrementa reperire ualeamus, modum atque rationem trademus. Primò quidem baſis,omnibus eius particulis ac ornamentis adiectis, necnon proiecturis inſuper iuſta ratione ac ſymmetria diſtributis, haud aliter quàm ſi è regione collocata fuiſſet,conſtituatur: ad quod utique munus expediendum occultiores lineæ ſunt adhibendæ. Deinde propoſitæ baſis,ut iam oſtendimus, imminutiones atque incrementa aſſumantur: lineaque plana infra baſim tantum utique deprimetur, quantum ipſa baſis eiuſdem fundum excedit. Mox ab angulo plinthi inferioris duæ lineæ eductæ in maiorem aliquantulum altitudinem, quàm plinthus ſuperior, attollantur. Poſtmodum ab angulis plinthi ſuperioris duæ rectæ ad Horizontem ducantur,quæ duas lineas ab inferiori plintho iam excitatas contingant: ibiq; plinthi maioris aliquantulum ac amplioris termini,qui perpetuarum ac ſtabilium linearum extenſionibus cōtineantur,ſunt ſtatuendi. Deinceps ab angulo plinthi aſpectui noſtro propinquiori ad ſuperiorem baſis ipſius terminum recta ducatur: in qua membra omnia iam à nobis commemorata ſequenti ratione,quemadmodum mox audies,terminabuntur ac finientur.Ab Horizonte ad cunctos membrorum baſis ipſius,quam lineis occultioribus diſtinctam formatamq; conſpicis,angulos rectæ complures ducantur:quæ lineam à plinthi maioris angulo exeuntem,& ad ſuperiorem uſque primæ ipſius baſis terminum profluentem contingant. Vbicunque igitur Horizontales lineæ lineam hanc ſecuerint atque tetigerint,ibi termini membrorum omnium incrementa ſuſcipientium ac fines deſignabuntur. Quibus quidem membris ad angulum aſpectui uiciniorem compoſitis & conſtitutis,cuncta ad Horizontem denique perducentur. Poſtquam autem angulum hunc decreſcentem, ornamentis appoſitis,quemadmodum ex baſi à nobis ſubiecta perſpicere licet, formaueris atq; diſtinxeris: haud aliter quoque ad alterum angulum accreſcentem conuerſus,in eo exornando atque perpoliendo elaborare debebis. Quæcunque uerò de columnarum baſibus tradita hucuſque à nobis præceptaq; fuerunt, ad coronices quoq; applicanda accommodandaq; eſſe uidentur. Ei autem Lector inprimis ut mentem adhibeas rogo,quòd perpendiculares omnes lineæ lineas, quas modò commemorauimus, Horizontales interſecare ac abſcindere debent, quemadmodum deſignatio hic à nobis appoſita clariſsimè oſtendit: quę quidem deſignationes in huiuſcemodi rebus explicatu difficilioribus ad earum intelligentiam aſſequendam plus momenti,quàm ipſamet oratio frequenter habere conſpiciuntur. Nec propterea quòd commentationum harum noſtrarum ueritas ſtudioſorum ipſorum mentibus extemplò innoteſcere minimè poteſt, eis mox diffidendum aut deſperandum eſſe cenſemus: aſsidua nanque ſæpiuſq; repetita lectio ad ueram exactamq; dictorum noſtrorum intelligentiam eos tandem perducet. Id unum modò ſuperioribus adiungemus, nempe coronicem,quam hic deſcriptam intueris, omnibus tum eleuatioribus tum etiam depreſsioribus angulis optimè inſeruituram; cunctis, etiam ſi præter hæc appoſita alia quoq; membrorum genera adijcerentur,ad Horizontem ſemper redactis.

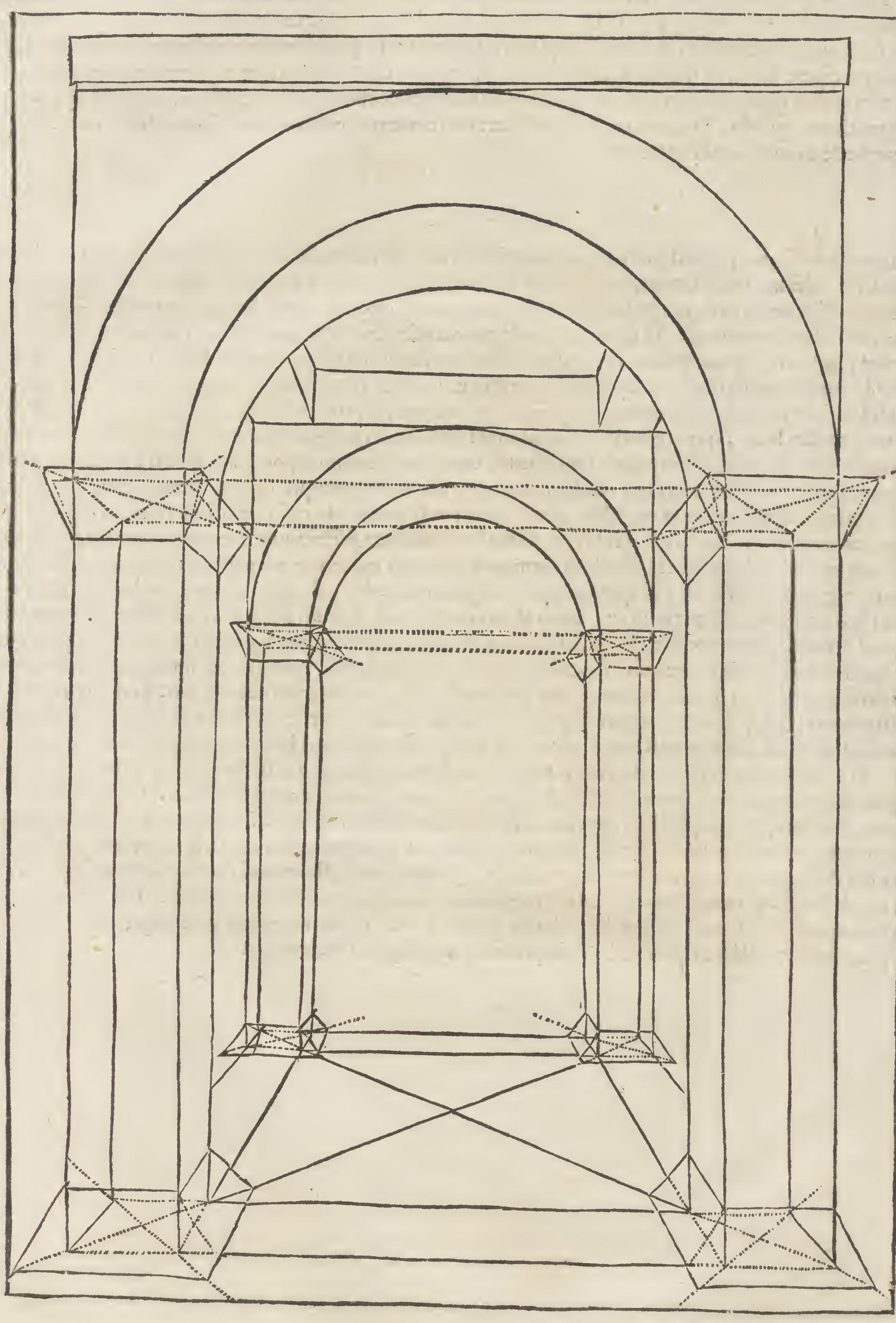
Ad columnas ſuper planum aliquod deinceps collocandas erigendasq;, quarum ſerie inſtructa ac ordinata arcuatæ porticus,alia'ue conſimilia mox efferātur,complures uiæ nimirum ac aditus patent: Verùm hanc unam tanquam faciliorem è cæteris rationem in præſentia nos ſeligemus. Inprimis quidem planum ſatis amplum compluribus quadratis, ut à principio docuimus, in eo deſignatis conſtituetur, & ad eam uſq; diſtantiam, quæ nobis commodior uiſa fuerit ac opportunior, proferetur; quadratorum ſingulorum, exempli gratia, ſpatio bipedali concepto, & columnarum craſsitudine bipedali quoque exiſtente: quanuis ipſæ propterea quòd utrinque, dextra uidelicet ac ſiniſtra, cum parietibus coniunguntur atq; cohærent, ſuis lateribus pedalem craſsitudinem minimè excedunt. Binis autem primis columnis octo quadrata media intercurrere intercedereque uidentur. Mox earum craſsitudine ad Horizontem perducta, ijsque in altitudinem mente iam à nobis conceptam deſignatamque eductis ac terminatis, ſemicirculus ab unius uertice ad apicem alterius circumagatur: quo in quotquot partes numero uoluerimus poſtea diuiſo, omnes ad proprium centrum, quod in media linea ſuperiori ex punctis conſtituta, ambarumque columnarum uertices contingente deducentur. Reliquum autem centrum ad partis inferioris ipſius arcus craſsitudinem effingendam accommodatum ex media linea huic ſubſiſtente capietur: cunctiſq; terminis item ad Horizontem perductis, primum arcum mox conſtructum ac deſignatum habebis. Cæteræ deinceps remotiores columnæ non ſecus ac præcedentes octo quadratorum interuallo ab ſeſe inuicem diſtabunt, quadratumque ſpatium ipſæmet ſuis lateribus undequaque occupabunt: in quibus ſecundis nimirum columnis haud aliter quàm in primis tibi erit elaborandum. Necnon eadem prorſus cura ac diligentia ad tertiarum,& quartarum columnarum inſuper coniugationes eſt adhibenda.Modò autē Optica arcuū ipſorū diminuentium collocatione duximus ſuperſedendum,ne Lectoris mentem, tot rebus in unum congeſtis atq; coaceruatis, nimium quandoque defatigemus: uerùm hoc ad opportuniorem utiq; locum reſeruabimus ac differemus. Quadratorum oſtiorum, quæ utrinque appoſita conſpiciuntur,partes nonnullæ primarum columnarum adumbrantur atq; prępediuntur obiectu: at coniunctas amborum apertiones quatuor quadratorum interuallum complecti hac ratione facillimè demonſtratur. Ab angulo nanquè oſtij ad columnam bini pedes interſunt:oſtij autem pars illa, quæ, ut iam diximus, columnæ latet obiectu,pro columnæ eiuſdem craſsitudine binos item ſibi uendicat pedes: unde totius oſtij huiuſce uacuitas & laxamentum quadrupedale utique ſpatium intercipit. Quo quidem interuallo rurſus pro oſtij alterius ex altera parte collocati apertione repetito, amborum

oſtiorum hiatum & laxitatem octo pedum fore conſequitur. Quorum quidem ſumma in unum compoſita, & ad quadratorum ipſorum quantitatem redacta quatuor quadratorum interuallum utique complectetur, cùm ſingula quadrata bipedale ſpatium admittere iam antea ſuppoſuerimus. Tignorum autem, quæ arcubus ipſis ſuperponuntur, ſeries ac diſpoſitio, cùm per ſeſe cuicunque pateat, nullam quippe orationis noſtræ explicationem efflagitare uidetur. Columnarum baſes poſtremò capitulaque, ne legentes, tot rebus in unam deſignationem collatis, quandoque confundantur, hic apponenda minimè duximus: Verùm quod conſultò fuit hic prætermiſſum, mox in ſequenti pagina reſtituetur.

Subſequentes

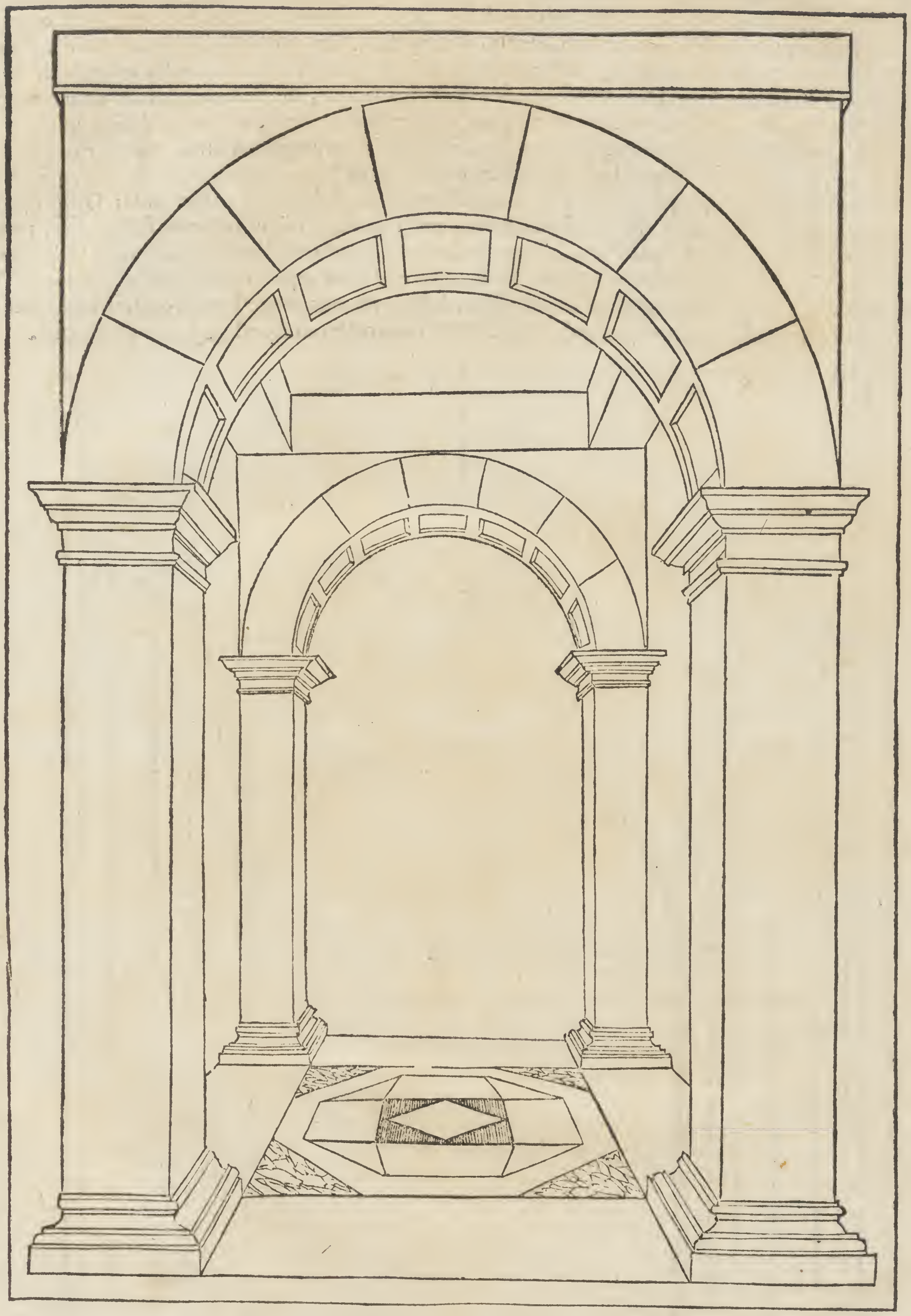
Subſequentes arcus idcirco à nobis conſtructi deſignatique fuerunt, ut ijs tum baſes ſuas ſubijcere, tum propria quoque capitula ſuperinducere ualeamus: quæ quidem omnia quibus rationibus diminui augeriq; debent, duabus lectionibus ſuperioribus ſeparatim iam oſtendiſſe uidemur, ut nunc ad huiuſcemodi rerum genera operibus ipſis aptanda, ad uſumq; deducenda ſimus inſtructiores. Si præſentibus nanque uocali oratione mentis noſtræ intima cogitata exponere ac interpretari poſſemus, longè melius atque facilius ab aſtantibus ea utique perciperentur: Verùm cùm ſcriptionibus & deſignationibus abſentium, poſterorumque utilitati longius proſpicere ſtatuerimus, nil mirum cuiquam eſſe debet, ſi, ut animi noſtri ſenſus legentes expeditius attingant, prolixiori ſæpius uberioriq; utamur oratione. Inprimis autem ut occultarum ac patentium linearum anguli facilius diſtinguantur ac ſecernantur, breuiorem diſtantiam, imumq; Horizon-

tem nunc conſtituimus; necnon columnas, diuerſam a ſuperiori quadratorum complurium inſtituto ratio nem ſecuti, ſuper ipſum planum in præſentia ſic utique collocamus. Primis duabus columnis, earum craſſitudine ad libitum noſtrum definita, ſuper planiciei lineam erectis, duabusque extremis lineis ad unamquanque columnam deſignandam tantummodo acceptis, ad Horizontem ambæ mox perducantur: earũq; intercapedo, quemadmodum ſuprà quoque admonuimus, mente concipiatur ac terminetur; quæ quidem intercapedo duabus ex partibus pariter ſtatuatur: Poſtmodum ab extima parte dexterioris columnæ ad læuæ partis diſtantiam recta ducatur, eademque ratione ex altero latere recta huic omnino conſimilis extendatur. Ambæ hæ diagonales primarum columnarum craſsitudinem nobis ſignificabunt, ſupra columnarum earundem lineas ſeſe mutuò interſecantes: necnon eædemmet planiciem ſuppoſitam ſupergreſſæ in ter minos duarum longinquiorum columnarum denique incurrent;quemadmodum ex occultioribus lineis ſuper planum conſtitutis perſpici poteſt.De partium autem inferiorum craſsitudinibus & in ſuperioribus iandudum ſermonem habuimus, & idem quoque ex quatuor rectis punctim ſuper columnarum ſcapos deſigna tis cuiuis percipere licet, in quibus medijs centra ad arcuum circunductiones accõmodata reponuntur.Excauatorum autem quadratorum ſupra arcus ipſos conſtituendorum modus ratioq; ex ſubiecta clariſsimè pa tet deſignatione: quibus, ſi quando teſtudinum aut concamerationum extruendarum fortè nos ſatietas ceperit, perbellè nimirum uti poterimus.

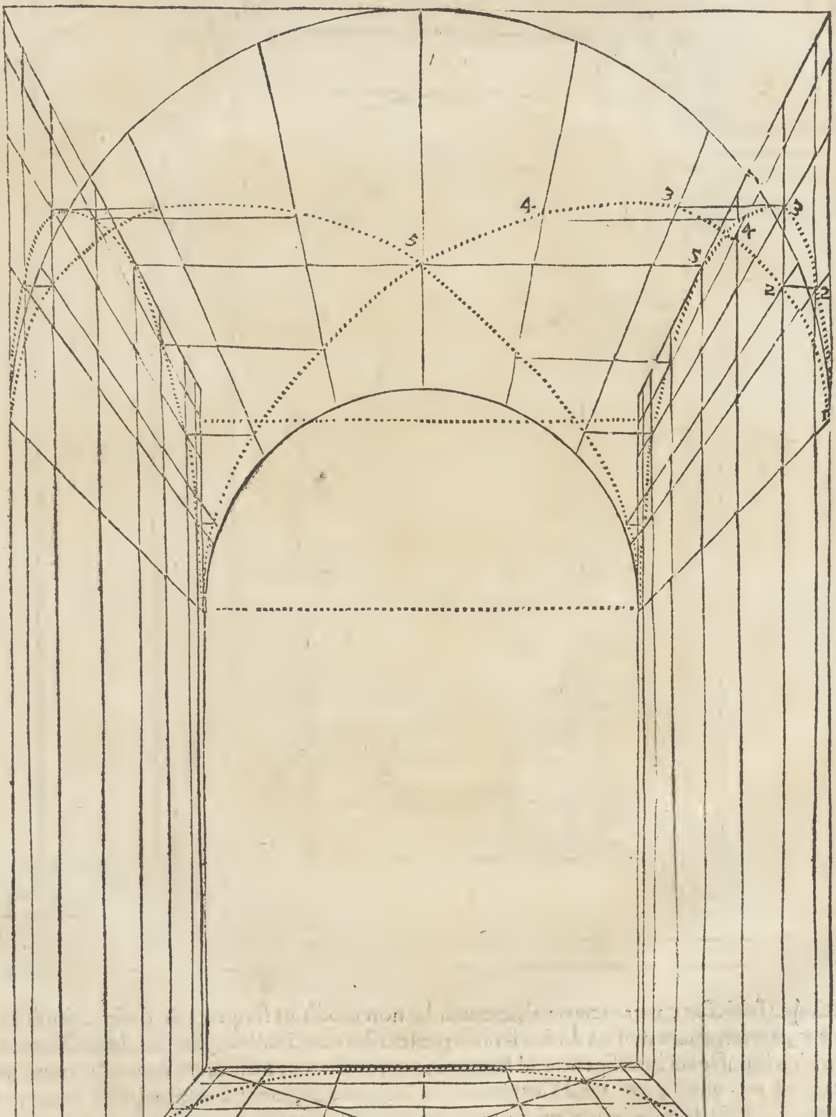
Poſterior hæc figura præcedenti omnino conſimilis baſium tantummodo capitulorumque membra ei ſu peraddidiſſe uidetur, ut de futurorum operum conuenientia, cùm ad finem & exitum denique ea fuerint perducta, rectius antea iudicare poſsimus: etſi huiuſcemodi operum conficiendorum præiudicium ſuperius quoque, ni fallor, attulimus. Id tamen à facultatis huiuſce ſtudioſis memoriter tenendum exiſtimamus, quòd cùm primùm ipſi præceptionum harum noſtrarum ſenſum uimque optimè fuerint aſſecuti, in operibus deinde conſtruendis uſui quamplurimum tribuant; præter rerum hucuſque dictarum,& in memoria pe nitus inſidentium recordationem manus quoque dexteritate, &, ut ita dicam, æquitate quadam adhibita. Rationem etenim hanc, quam planiciei ſiue planam appellant, tanquam cæteris compendioſiorem ſequen tes quamplurima deinde, uſu inprimis opitulante, conſtruere homines poterunt: quæ ſi à prudenti artifice, manuum inſuper in deſignationibus iandiu exercitatarum attritarumque opera concurrente, perficientur, optimè nimirum ſingula eorum membra conuenient; ut in præſentia ex inferiori parte arcus ſubiecti intelligere ac animaduertere licet, qui quidem in complura quadrata diſtributus hac nempe conficietur ratione. Duo centra pro arcus huiuſce craſsitudine formanda primùm capientur,parsq; eius inferior in octo ſegmen ta, exempli gratia, diuidetur; ex quibus quadrati ipſius caueæ ſex, duoque reliqua balteo ſeu cingulo qua dratum illud ambienti aſsignabuntur. Item ab uno centro ad alterum octonæ, quæ minores ſemper mino resque reddantur, partes conſtituentur. His ita diſpoſitis, pro unius partis à ſuperiori centro deorſum uergentis quantitate circino contracto, ſuperior cingulus deſignabitur: moxque ad unius partis ab inferiori centro ſurſum tendentis quantitatem circino compreſſo,cingulus inferior deſcribetur. Deinceps quadratorum diſtributio, faſcijs eorum inſuper duplicatis, iuſtiſsima ratione erit conficienda, quadratorum eorundem craſsitudine ad libitum noſtrum accepta, & ad centrum inferiori ipſo centro paulului eleuatius conſtituta. Hac autem regula ſuppeditante complurium formarum atque diſtributionum genera promptiſsimè expedientur, prudenti tamen conſilio,& firmo certoque iudicio ſemper adhibito. Quapropter horum omnium, aliorumque conſimilium operum abſolutiones opificis eruditum ingenium,& doctas inſu per ma nus requirent, primos quidem operum ſuorum terminos ex præceptionibus noſtris haurientis, reliquis deinde ex uſu & frequenti exercitatione ab eo petitis. Verùm nonnulli moroſi, ut ſæpius contingit, difficilesque reperientur, qui nos nimiæ fortaſſe arrogantiæ atque temeritatis inſimulabunt. His autem id unum reſponſum uolumus, ſi nos aliqua in re deeſſe cognouerint, ipſimet ſupplere ne dedignentur; & hac ratione,quantum inter dicta factaque interſit,profectò intelligent ſentientque.

Modus

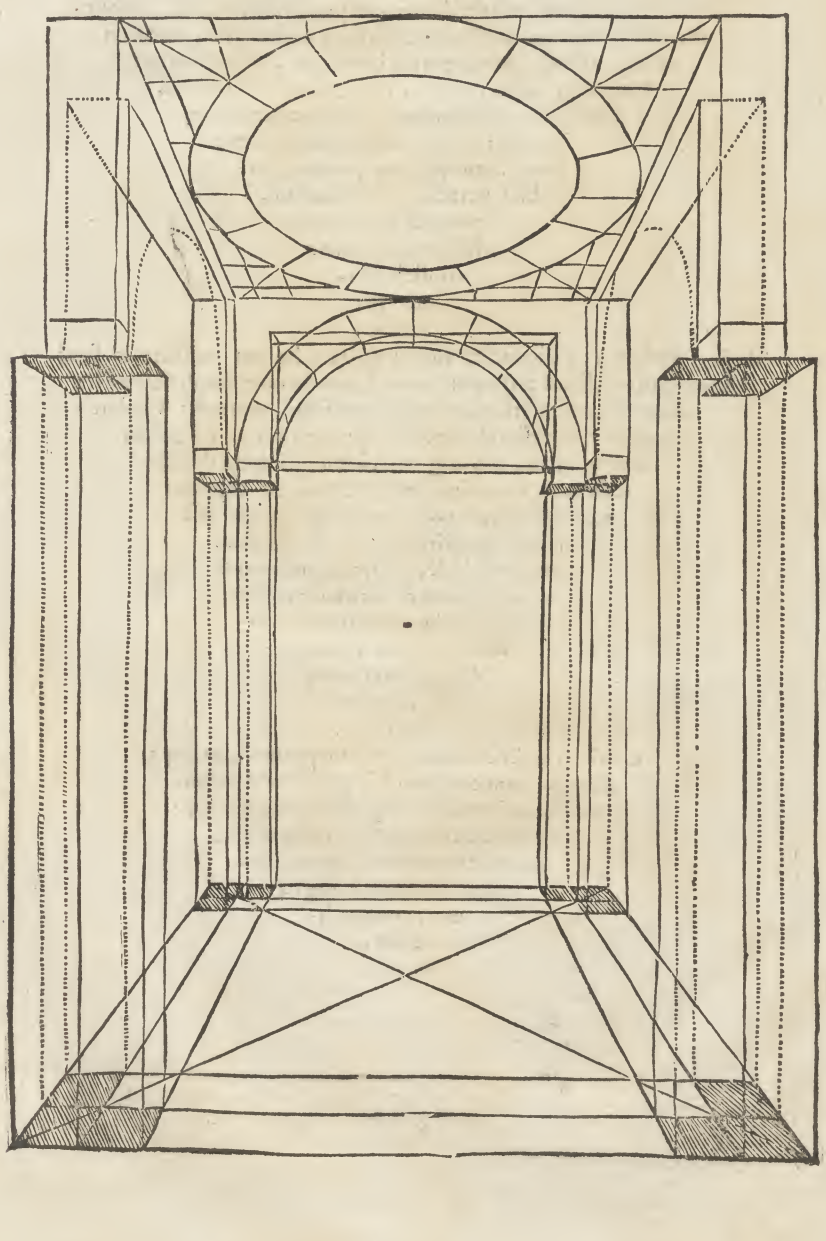
Modus ratioque ſubiectæ concamerationis extruendæ, non modò ut ſcriptura & deſignationibus poſteris ipſis tradatur, uerùm etiam ut uiua doctoris uoce præſentibus diſcipulis explicetur, difficillima utiq; exiſtit: attamen cùm huiuſce rei intelligentia ad ſtudioſorum cunctorum utilitatem quamplurimum proficiat atq; conducat, id pro uirili parte modò explanare ac declarare enitemur. Primùm igitur arcus tum latitudine tum altitudine definita, moxq́; in planicie quadrato, haud ſecus quàm ſi inter quatuor pilarum paraſtatarum'ue angulos conſtitueretur, deſcripto, maioris arcus ambitus in octo æqualia diuidatur ſegmenta: quæ quidem cuncta ad Horizontem, & ad arcus uſque minoris circinationem deducantur. Mox earundem partiũ uel ſegmentorum ope circulus intra quadratum iuxta regulam ſuperiorem à nobis traditam deſignetur, cuius termini in planiciei ipſius linea numerorum characteribus notabuntur, 5, 4, 3, 2, 1. Deinceps ijdem termini, 5, 4, 3, 2, 1, à ſemicirculo incipiente ſurſum ad læuam traducantur, cunctiq́; ad Horizontem pariter redigantur:

digantur: necnon omnes inſuper lineæ, quæ à plani ipſius circinatione oriuntur,in altitudinem educantur. Poſtmodum quocunq; eædem interſectiones,quæ in prædicta,ut modò uidimus,habentur circinatione, ſuperius inciderint: ibi ambo ij ſemicirculi,alter quidem ad dexteram,alter uerò ad læuam conſtitutus,deſcribentur. Quibus expeditis,inter amborum ſummitates quinario numero figuratas recta extendatur: quæ vbi mediam lineam ex amplioris arcus peripheria decidentem attinget, ibi medius terminus concameratæ teſtudinis ſtatuetur. Eademq; ratione à cunctis ſignis, quæ amborum ſemicirculorum deſignandorum uiam modumq; iam nobis aperuerunt,rectis extenſis,quocunq; hæ arcus amplioris lineas offenderint atque ſecuerint(hoc autem ſepties contingit) inde termini duorum aliorum ſemicirculorum accipientur, qui ab angulis inferioribus exeuntes propter cameræ ipſius conſtitutionem ad ſuperiora conſcendunt. Quapropter apta compoſitaq; artificis manu à termino ad terminum puncta quædam minutiora mox deſignante, propoſita iam concameratio ſenſim formabitur ac effingetur, quemadmodum ſubiecta hic abundè,ni fallor, demonſtratur figura. Haud ſecus etiam,proſpectu & Horizonte ad latus appoſito,erit nobis efficiendum. Verùm præſens hæc,quæ è regione & in fronte conſtituitur, deſignatio memoriæ eſt antea optimè commendanda: facilius enim eæ quoq;, quarum proſpectus ad alterum latus collocatur,poſtmodum expedientur.

Poſt-

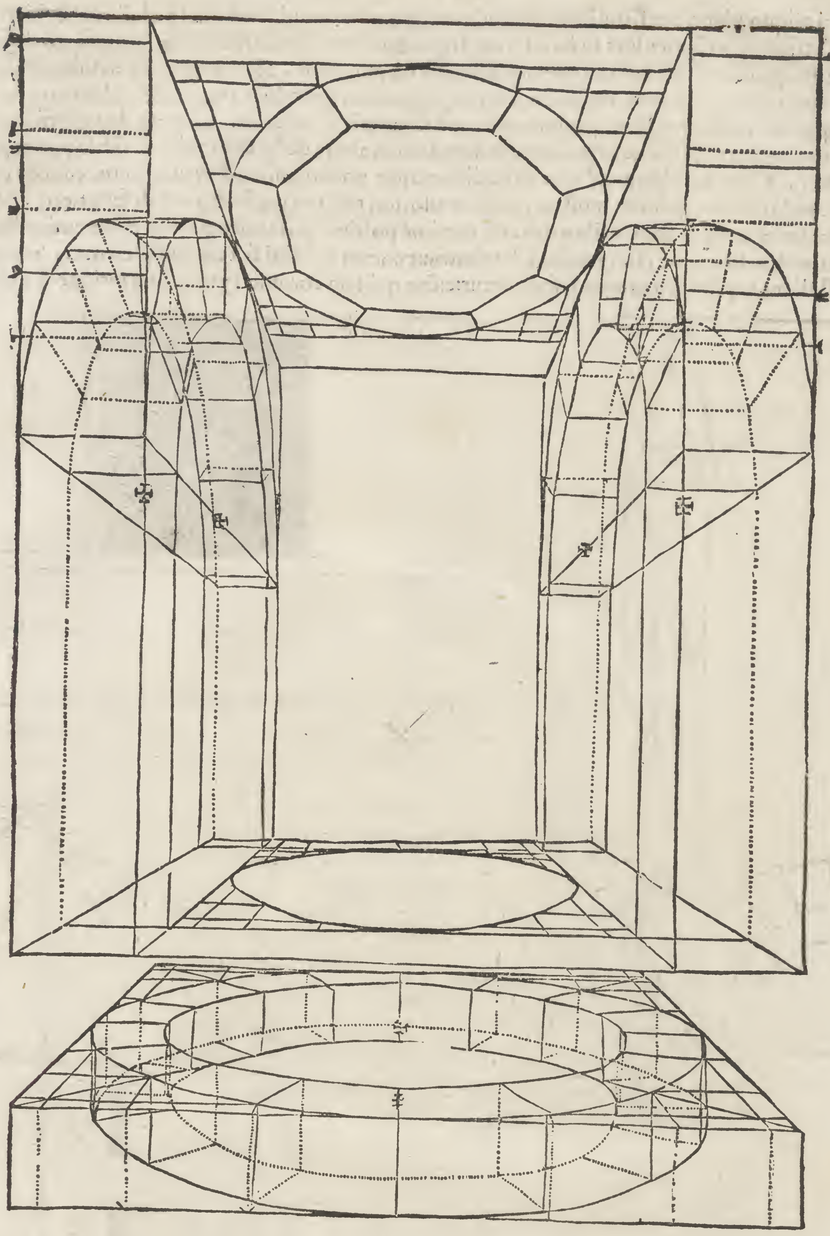
Poſtquam hactenus concameratæ teſtudinis arcum, ſimplicem illum quidem ad proſpectum accommodauimus; corporeum modò arcum, opticamque ipſius collocationem in præſentia ſubiungemus. Verùm antequam rei huiuſce demonſtrationem, difficiliorem eam quidem, attingamus; pilas, quibus huiuſcemodi arcus incumbunt, inprimis conſtituemus: quarum deſcriptio ita per ſeſe patens manifeſtaq; exiſtit, ut orationis lumen haud magnopere efflagitare poſtulareque uideatur. In præſenti autem deſignatione nec anteriorem arcum, nec arcus ad latera apponendos cenſuimus, ne cæterarum partium proſpectum impediremus: uerùm lateralium arcuum ueſtigia nonnulla tantùm ſubiecimus. Huiuſcemodi autem arcus, quos laterales appellamus, ex quadrato ſemper deduci conſueuerunt, quemadmodum ex eorum quadrata utique textura intelligere licet. At arcũ poſteriorem tanquã reliquis partibus minimè officientem dũtaxat hic deſignauimus: cuius forma rotunda in ſuperiori parte conſtituta rationem, qua ſphæricam teſtudinem, aut catilli imaginem quandam, aut eandemmet rotundam figuram, ſed aliquantulum excauatam ibi collocare poſſemus, nobis tradit oſtenditq;. Pilarum deinceps cunctarum originem duarum utiq; diagonalium extenſiones moderantur; pilæq; ſingulæ trium integrorum, unaq; cohærentium quadratorum ſpatium adæquare uidentur: Angulare quidem quadratum angulum ipſum conſequitur; ſuper cætera autem duo quadrata arcus ipſi eriguntur, qui cùm quaternario numero comprehendantur, in Cœlo perfectum abſolutumq; conſtituent quadratum: quò concamerationes, ſphœricæ'ue teſtudines, catillorum'ue imagines, alia'ue conſimilia conſtrui accõmodari'ue poterunt. Quòd ſi præter has noſtras inſtitutiones longius adhuc proſequi quiſpiam

forte

forte uoluerit,hac regula duce ſemper utatur: Et ſi cui ſcripturæ ſenſus difficilior obſcuriorq́; uidetur, in exemplar ſubiectum quaſi in lucidiſsimum ſpeculum oculis coniectis,modicoq́; ſtudio inſuper addito,ex ſeſe abſq; explicationis ullius ope huiuſce generis rerum conficiendarum modum rationemq́; profectò comperiet.

Ad arcus diminuendos & Opticè deſcribendos quænam requiruntur,ex ijs placidiſsime Lector, quæ habita hucuſq; fuerunt,te abundè iam perſpexiſſe arbitramur. Et olim quidem in tribus rotundioribus ſuperficiebus propoſitis,qua ratione ſphæricum ſolidumq́; corpus eſſet conſtituendum, cumulatè nimirum abſoluiſſe uidemur: uerùm idem in præſenti quoq; deſignatione clarius ac manifeſtius oſtendemus. Quapropter rotundum corpus in infimo loco hic collocatum binis arcubus inſeruire,inprimis eſt cogitandum: cuius perfecta conformatione,quemadmodum & aliàs docuimus,& longè melius ex appoſito ſchemate nunc perſpici poteſt, unà cum arcubus,qui Opticè collocantur, emergentibus, ſupra Horizontem ſublime eſt attollendum: & eædemmet lineæ,quæ ſuper planum conſtitutæ ex utraque parte dimidij corporis ad angulos inclinant, ad dextram læuamq́;, ſicut ex ipſamet patet deſcriptione, traijci debent. Idq́; inprimis eſt aduertendum, quòd duæ cruces in propoſiti corporis planicie figuratæ rotunditatum ipſarum centra nobis oſtendunt. Crux quidem inferior inferioris, ſuperior item ſuperioris peripheriæ centrum demonſtrat. Binæ autem hæ cruces arcus altitudinem æquare, & corpus quoddam conficere formareq́; uidentur. Verùm id quoque prætermittendum neutiquam exiſtimamus, ſtabiles uidelicet perpetuaſque lineas exteriores peripherias, occultas uerò punctiſq́; notatas partes interiores effingere atque formare; adeò ut arcus tanquam ex fragmentis conſtituti quodammodo introſpiciantur atq; traluceant: ex quorum fragmentis, quæ in arcuum ipſorum profundioribus partibus diſponuntur, cõplurium diuiſionum diſtributionum'ue conficiendarum rationes deduci poſſunt. Cuicunque autem arcuum horum conſtitutio familiaris extiterit,haud ei ſemper tantos ſubire labores,implicitas'ue huiuſcemodi deſignationes repetere profectò opus erit: Verùm duabus tantummodo lineis tanquam primis & inſigniori bus acceptis, uſu atq; exercitatione cætera deinde edocente,propoſitos arcus fœliciſsimè expediet atq; diſtinguet: eoq́; magis, quòd arcus ipſe in fronte conſtitutus arcus hoſce diminuentes deinde, & Opticè collocatos adeò impedire & occultare conſueuit,ut eorum aſpectum vix nobis concedere uideatur. Quapropter nos, ne duorum abſcedentium inclinatorumq́; arcuum proſpectum impediremus,eum conſultò hic prætermittendum exiſtimauimus.Ex corporibus autem hiſce rotundioribus complura inſuper alia, quemadmodum in ſuperioribus etiam diximus, depromere nobis licebit.

Quod ad columnarum ſuper ipſa plana arcuatam ſpectat diſpoſitionem, hæc iam dicta ſufficiant. Quæ
autem de quadratarum columnarum generibus à nobis hactenus tradita commemorataq́; fuerunt, eadem-
met ad rotundas inſuper teretesq́; columnas ſunt transferenda: tam enim baſes, quàm capitula, cæteraq́ue de
mum omnia rotundiori figura prædita ac inſignita ex quadratis originem ſuam deducere comperiuntur.
Idq́ue Lectorem admonendum in primis cenſemus, ſi ipſe corpus proxima deſignatione nuper elaboratum
memoria optimè continuerit, fore ut non modò ad hæc, uerùm ad cætera quoque complura uſum eius atq;
rationem extendat: quæ quidem omnia ſi ſigillatim recenſere, legentiumq́; aſpectui ſubijcere uellemus, ex
compendioſa quadam rerum Opticarum pertractatione, quam paucis abſoluere decreuimus, in immenſum
utiq; uolumen opus hoc noſtrum produceremus; nec ſatis otij ad reliqua uolumina, quæ polliciti ſumus,
conſcribenda perficiendaq́; nobis fortè ſuppeteret: quot enim in ædificijs conſtruendis occurrere ſolent,
tot quoq, ad proſpectum deducere, Opticisq́; deſignationibus figurare profectò oporteret. Verùm id obſe-
cro in preſentia aggrediamur, ut quanam ratione ædificia, quæ tum è regione, tum ex altero latere tantum-
modo intuentibus conſpicienda proponuntur, è planis aſſurgant, oſtendamus. Quemadmodum autem in ſu
perioribus habitũ fuit, breuior ſimul tutiorq́; rei huiuſce conficiendæ modus ex complurium quadratorũ in

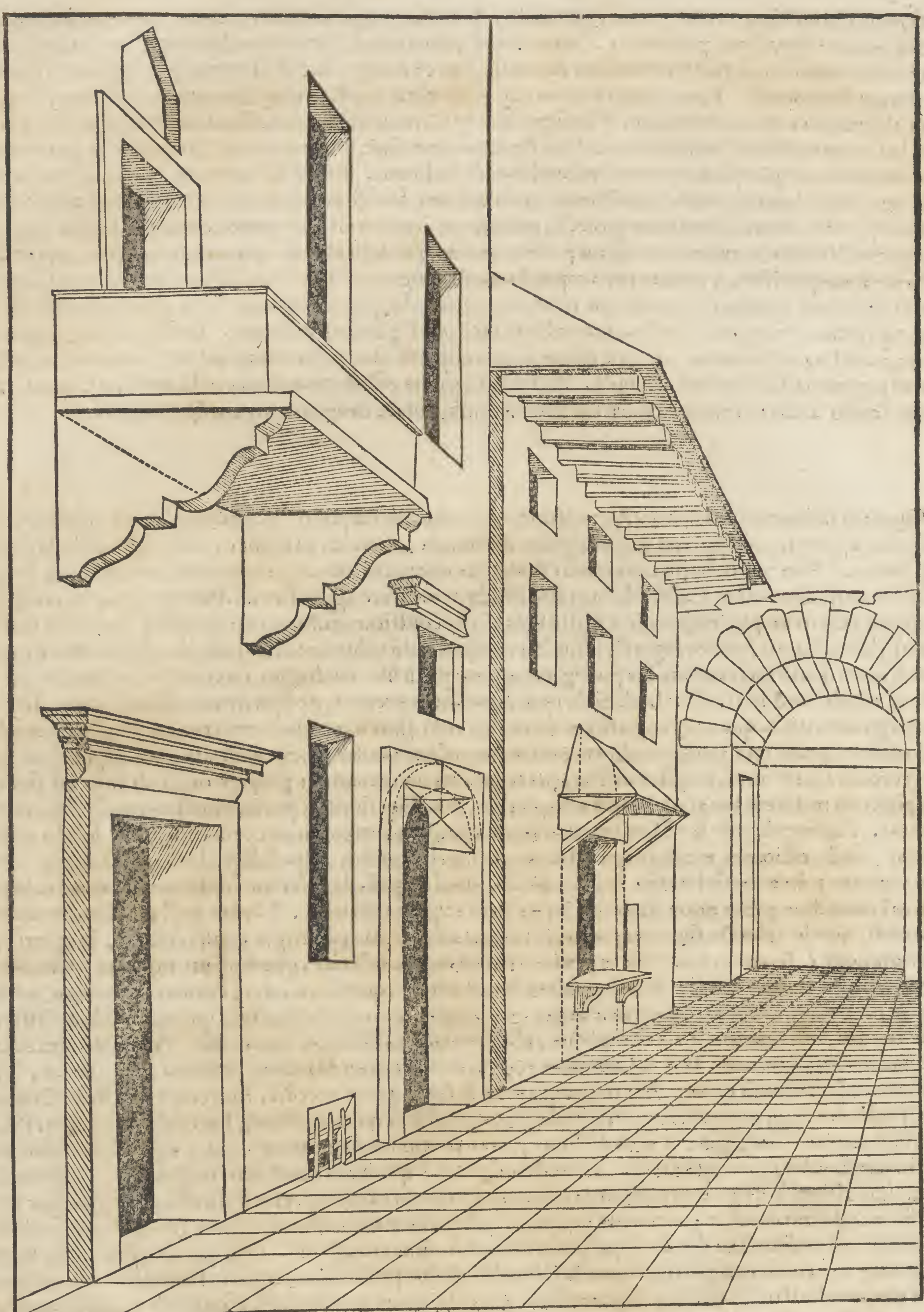
patentiori aliquo plano conſtitutione ſumendus accipienduſque uidetur; uel pedali, uel cubitali, uel cuiuſcunque alterius generis menſura in huiuſcemodi quadratorum dimenſu à nobis accepta ac definita: nunc uerò ſingula quadrata bipedalia, exempli gratia, eſſe ſupponantur. Sicut autem hic in ſubiecta, quę è regione conſtituitur, figura quatuor quadratorum utique ſpatium inter duas intercedit columnas, columnæque ipſius ſcapus unum ſibi uendicat quadratum: haud ſecus etiam in maiori diſtantia duę uiciniores columnæ quatuor media intercipient quadrata, quemadmodum in altera deſignatione hanc ſubſequente intueri unicuique licet. Columnis igitur ad eam altitudinem, quæ nobis commodior uiſa fuerit, eductis, earum mox arcus circunducantur: quorum quidem conſtruendorum ratio ex pręſenti patet deſcriptione. Quanuis autem poſteriores arcus ab intuentibus diſcerni minimè poſsint, eos tamen partim ex patentioribus, partim ex obſcurioribus lineis hic effingendos curauimus, ut eorum termini ſaltem conſpiciantur. Supra arcus deinde epiſtylium, zophorus, coronixq; ſtatuentur: cuius quidem coronicis proiectura ratione à nobis ſuo lo-

co ſuperius

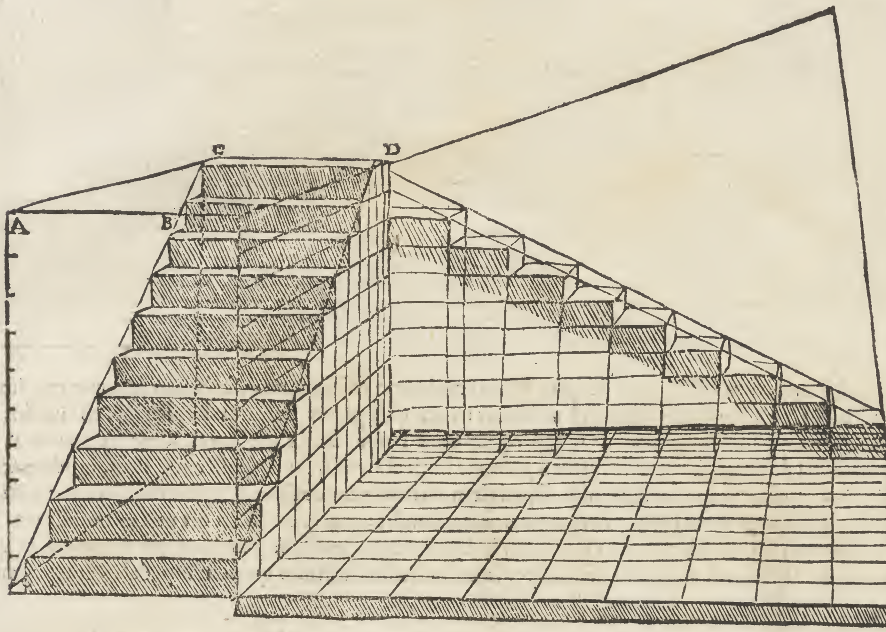
co ſuperius iam aſsignata conficietur, quemadmodum duæ diagonales ad coronicis ipſius proiecturam appoſitæ innuere ſignificareq; uidentur. Superiorem quinetiam coronicem, eadem regula opitulante, rectiſsimè conſtruemus; quemadmodum tum ex medio tum ex ſummo anguli alterius, quò diagonales illæ extenduntur, perſpici poteſt. Fores autem ſub porticu conſtitutæ quadratorum duorum latitudinem, & quaternum altitudinem aſſecutæ fuerunt. Clauique bini in plano, ut ita dicam, affixi feneſtræ ipſius ſupra coronicem in fronte exiſtentis latitudinem nobis oſtendunt: quæ ſi perfectionem atq; integritatem ſuam haberet, ad quaternum utique quadratorum conſcenderet altitudinem. Iidem inſuper claui in plano inter columnas, quæ contrahuntur, medij conſiſtentes inclinantium feneſtrarum determinant latitudinem: quæ ad quatuor quadratorum altitudinem profectò pertingunt, uerùm ab imminente coronice earum impeditur proſpectus. Remotior autem arcus ipſius portio, quemadmodum planum quoque demonſtrat, à porticu diuulſa ſeparataq; exiſtit. A baſium uerò capitulorumq; deſignationibus hic abſtinendum eſſe cenſuimus, ne cætera tot rerum inuolucris quandoque confunderentur atq; perturbarentur: at ea quoq;, ut aliàs oſtendimus, non ſecus ac ſi appoſita fuiſſent, ſubaudienda ſubintelligendaq; uidentur. Eadem autem regula dirigente, complura ædificiorum genera è planis in altitudinem educentur: cuius quidem rei perficiendæ in ſequenti pagina uaria afferemus exempla. Poſtremò arcuum cunctorum centra in Horizontali linea, quæ à primo centro arcus in fronte collocati originem ſumit, notata deſignataque conſpiciuntur.

Quanam ratione arcus in porticibus cōſtituendis columnis ſuppoſitis incumbere debent, nonnullaq; inſuper alia ad porticuum ipſorum diſpoſitionem ſpectantia, abundè, ni fallor, cuncta iam oſtenſa declarataq; fuerunt: Nunc uerò, facilitati inprimis ſtudentes, quopacto ædium, aliorum'ue conſimilium frontes è planis in altitudinem ſunt excitandæ atq; attollendæ, monſtrare aggrediemur. Planum igitur ex complurib. quadratis in ſatis amplū longitudinis ſpatiū extenſis ſit conſtitutum, ſingulaq; quadrata bipedalia exiſtant. Moxq; primo frontis huiuſce ingreſſu oſtiū ſeſe conſpiciendū exhibeat: cuius latitudo cùm in duorū quadratorū & ſemis ſpatiū inclinatione ſua porrigatur, quinq; pedū ſibi uendicabit interuallum: altitudo autē cùm quinq; quadratorū in tranſuerſa planicie intercapedinem occupet, pedum denum quantitatem aſſequetur: antepagmenta uerò, quæ uulgò pilaſtratæ dicuntur, cùm dimidium quadratum earum proclinata impleant collocatione, pedis unius magnitudinem minimè excedent; eademque pedalis diſtantia zophoro aſsignabitur: coronix autem tantò amplior exiſtet, quantum eius incrementum propter oculi ab imo ad ſummum proſpicientis maiorem longinquitatem efflagitabit, & ex ſuperioribus præceptionibus conſtructio eius deducetur. Podium deinde ſeu Menianum, eiuſque mutuli in antepagmentorum oſtij ipſius ſolido collocabuntur, unde oſtiolum medium ipſi oſtio utique ſuperincumbet, bipedalique latitudine finietur. In altero præterea primæ partis huiuſce angulo oſtium aliud ſexpedali latitudine conſtituetur, quod uel quadratùm uel rotundum, prout nobis libuerit, formabitur atque conficietur. Verùm quid ego demens menſuras eiuſmodi, quæ in ſubiecta figura expreſſæ, & accurata diligentia perſcriptæ conſpiciuntur, longiori proſequor oratione? Id unum ſtudioſos in præſentia admonuiſſe ſufficiat, quæ è planis oriuntur, ternario numero inprimis comprehendi: Primò quidem longitudines, quemadmodum Frontes Lateraque ædificiorum, in tot pedum quantitatem extenſa atque continuata: Secundò latitudines, quemadmodum Oſtiorum, Feneſtrarum, Officinarum ſeu Tabernarum, aliorumque conſimilium laxamenta: Poſtremò altitudines, quemadmodum Portarum item & Luminum excelſitates, necnon Meniana præterea, Coronices, Tecta, Columnas, & eiuſmodi cætera. His tribus quartum inſuper genus accedit, Murorum uidelicet, Columnarum, Paraſtatarumq; nonnullarum craſsitudo. Longitudines quidem, itemq; Latitudines, necnon Pilarum Paraſtatarum'ue ſeries, quæ, ut aliàs diximus, inter latitudines connumerantur, ex inclinantibus atque diminuentibus ſumuntur quadratis: Altitudines autem è quadratis tranſuerſis deducuntur. Quemadmodum cùm oſtium hic figuratum decempedalem altitudinem obtineat, eius dimenſio ab angulo hoc propiori è linea angulum eundem procreante capietur, quæ quidem recta linea uocitatur, & quinque quadratis in ea acceptis aſcendens hæc dimenſio propoſiti oſtij altitudinem explebit. Quæque de oſtio dicta fuerunt, eademmet in cæteris quoque intelligenda ſubaudiendaque profectò uidentur. Parietis autem craſsitudo, cùm eam quadrati unius ſpatium ſibi uendicare clariſsimè pateat, bipedalis utique erit. Aedis uerò alterius proiecturam ſex pedum è planicie acceptorum quantitas dimetitur, eamque trium quadratorum ſpatium ſibi ſumpſiſſe comperiemus. Atque, ut paucis rem complectamur, cuncta hæc, ut iam diximus, è planicie ortum ducentia ad uarias partes poſtmodum diffunduntur. Coronices autem, columnasq;, cæteraque ornamenta nequaquam hic appoſuimus, ut deſignatio noſtra clarior, captuq; facilior exiſtat. Verùm ſolers profectò, inuentorumq; uarietatibus affluentiſsimus Architectus, terminis quamprimùm ſibi cognitis & perſpectis, iudicioque mox adhibito, elegantium recteque diſtributorum ædificiorum ſymmetrias perſequetur: Et nos quoque otium fortaſſe ac temporis opportunitatem nacti ſub calcem præſentis uoluminis aliquod huiuſce rei exemplar afferemus.

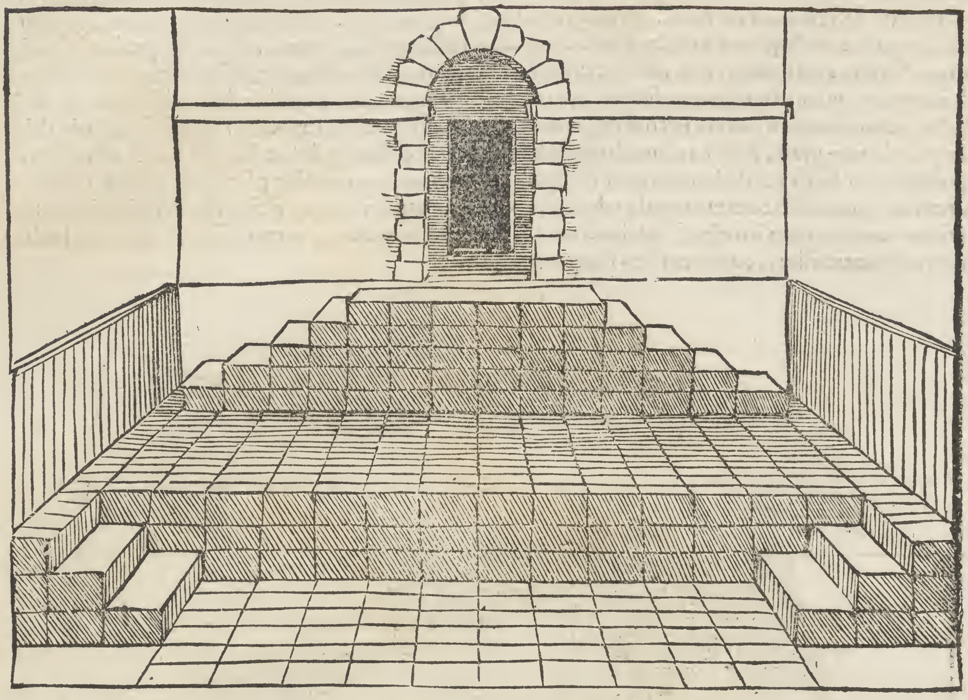

Scalarum quidem rationes, propterea quòd ipſæ in ædificiorum conſtructionibus non modò utiles, ſed etiam apprimè neceſſariæ exiſtimantur, complures hic recenſere demonſtrareque decreuimus, à faciliori-bus primùm exordio ſumpto. Scalarum ordinarij conſuetique gradus altitudine ſemipedali, pedalique latitudine planicieque paſsim ab omnibus terminantur. Quapropter nos quoque in propoſita planicie, quadratis pedalibus aſſumptis, ſcalam pedes quinos in altitudinem erigere, eius latitudine tripedali exiſtente, aggrediemur. In prima igitur plani ipſius linea latitudinis accepta menſura,& quinque pedum interuallis in ea ſignatis; mox pedes ijdem quinq; ſuper duos ſcalæ erigendæ angulos A & B ad perpendiculum ſtatuentur,& in decem ſegmenta iuſtiſsima ratione diuidentur: quæ quidem ſegmenta omnia ad Horizontem occultioribus lineis perducantur. Poſtmodum quadrata nouem ſecundùm longitudinem numerentur: lineaq; quadam, quæ lineam B interſecet, erecta, ibi poſtremæ gradationis angulus utique ſtatuetur: cui tripedalis quadrataq;

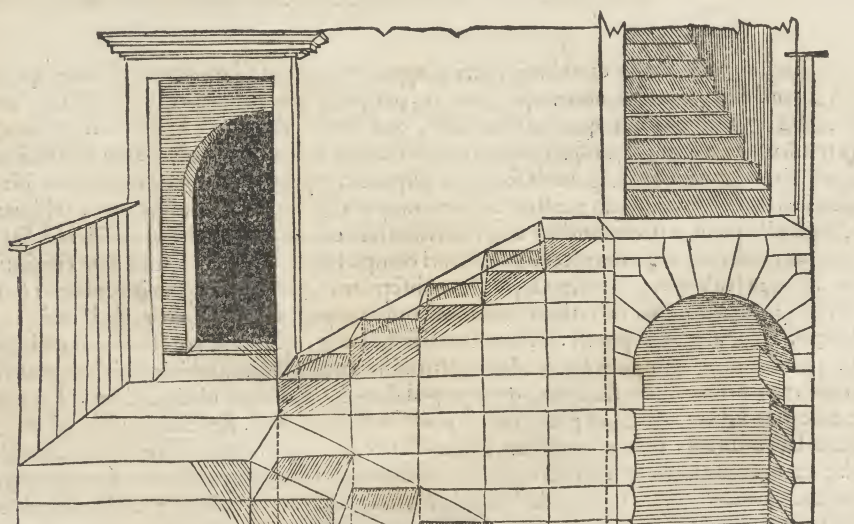
quadrataque areola ſiue retractio, quam uulgus requiem appellat, deinceps ſuccedet; retractionisq; huiuſce anguli, C, D, nimirum exiſtent. Primæ deinde infimæque gradationis conformationem aggreſsi, ab extremis angulis areolæ primæ huiuſce gradationis duas rectas producemus, cunctasq; quadratorum ipſorum lineas ſurſum attollemus: quæ ubi rectas modò commemoratas attingent, ibi graduum cunctorum anguli ſtatuentur, quemadmodum ex ſubiecta patet deſignatione. Scala quidem hæc obliquam & inclinatam habet collocationem, altera uerò ſemiperfecta dimidiaque tantùm apparet: quæ à ſuperioris altitudine adæquanda uno gradu deficiens, quadrupedalem duntaxat & ſemipedalem inſuper habet aſcenſum, tripedalemque non ſecus ac illa latitudinem obtinet, quemadmodum occultæ plani ipſius lineæ eidem ſcalæ ſubſtantes oſtendunt. Hac autem regula edocti ſcalas, ad quantamcunque altitudinem uoluerimus, medijs quibuſdam tamen areolis interpoſitis, educemus; à plani ipſius pedibus, tam in directis quàm in inclinatis ſcalarum collocationibus, commenſibus ſemper acceptis.

Scalarum quæcunq; imperfectæ dimidiæq; tantùm apparent, admirandam & magnificam ſpeciem utiq; præſeferunt; & in deſcriptionibus, ubicunque libuerit, perquàm aptè expediteq; collocantur, multiplexq; earum uſus exiſtit: quinimo in ipſis quoque ſtructuris, quæ lenem facilemq; habent aſcenſum, perquàm commodæ nimirum uidentur, & proſpicientium oculis blandæ iucundæque admodum eſſe ſentiuntur. Publicis autem locis ſcalarum huiuſce generis forma ac diſpoſitio inprimis conducit: cùm enim binæ ad oppoſitas partes inſtructæ ſibi mutuum præſtent reſponſum, per alteram quidem aſcendere, reliquamque deſcendere abſque ulla penitus occurrentium atq; aduerſantium offenſione expeditiſsimè licet. Quanuis autem duo tantummodo hic ſcalarum aſcenſus deſcripti conſpiciuntur: aliarum tamen tum conſimilium tum diſsimilium quoque ſcalarum genera, exemplar hoc obſeruantes, per noſmetipſos inueniemus & conſtruemus. Verùm quo artificio, qua'ue ratione ſcalæ hic à nobis appoſitæ conficiuntur, facillimè, ut arbitror, abſque ulla explicatione percipi poteſt: Sicut enim aliàs diximus, quadrata communium pedum menſura definiuntur; gradationibus ſingulis ſemipedalem altitudinem, earumque planiciȩ pedalem quantitatem, & ſcalis utriſque, tam primis quàm ſecundis, quinquepedalem latitudinem obtinentibus. Horizon autem ſublimis admodum eſt collocatus, ut plana uiſu expeditius diſcernantur. Ruſtica ianua haud amplius quàm in tripedalem latitudinem, & in altitudinem ſexpedalem extenditur: quæ quidem etſi clauſa uidetur, eam tamen adapertam atque patentem efficere, aliaque præterea ei adiungere poſſemus: duæque angulares uerſuræ dextra læuaque conſtitutæ, quò gradatio tertia & areola ſiſtitur, in quinquepedalem haud ſecus quàm ipſamet ſcala latitudinem dilatandæ profectò fuiſſent; uerùm hic propter ſpatij, paginæq; ipſius anguſtiam pedales factæ fuerunt. Lineæ demùm illæ ſuper gradationes erectæ ferreos uectes, uel humiliores quaſdam latioreſque columellas, quas hodie Baluſtrias uocant, ad ſcandentium ſuſtentationem & fulcimentum excogitatas imitantur, quæ cæteris etiam ſubſequentibus gradibus tum propter incumbentium commoditatem, tum etiam ne quandoque per noctem luminibus deſtituti ex alto imprudentes decideremus, ſunt apponendæ: at hic propter confuſionem euitandam continuatam earum ſeriem interpellauimus.

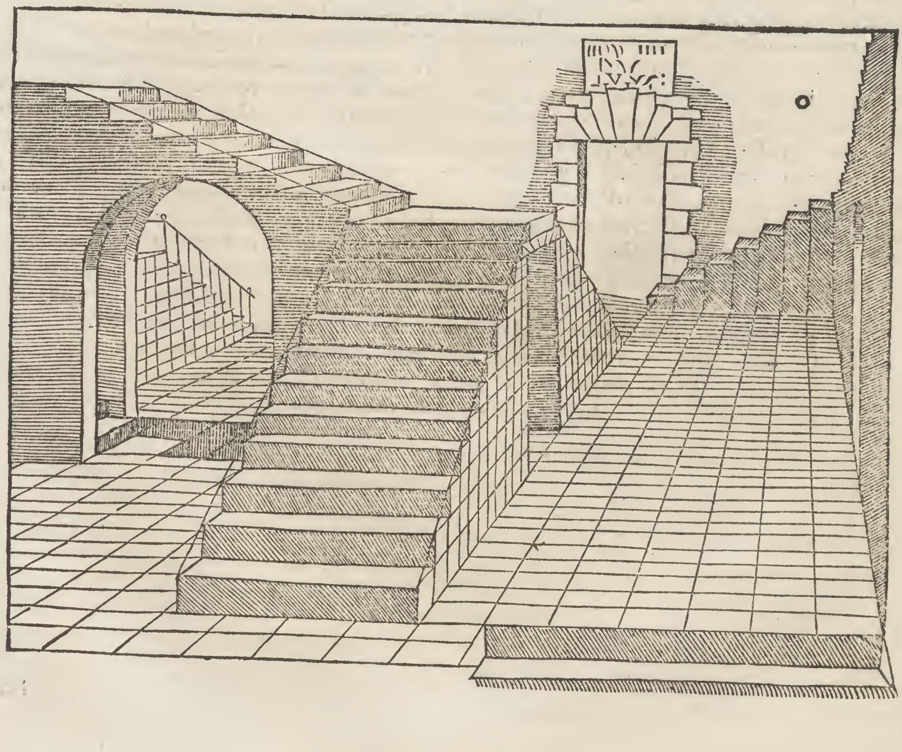
Ex compluribus, quæ ad Opticas deſignationes conducere exiſtimantur, ſcalarum rationes maximas nimirum utilitates ac uenuſtates præſtare uidentur: quæ quò plures uerſuras habuerint, eò melius commodiusque munere ſuo funguntur. Quapropter duas haſce ſcalas uertentes nunc figurauimus, quas dimidias tantùm depinximus; earum tamen planicie ſubiecta, conſpicuaq; exiſtente. Prior quidem ſcala ternos pedes in altitudinem aſcendit, itemq; tripedalem latitudinem obtinet, quemadmodum planicies occultioribus lineis ſub areola ſeu requie deſignata nobis oſtendit: quæ quidem areola ut commodiorem nobis præſtet uerſuram, latitudinem duplo maiorem habebit, ſicut ſexpedalis planicies ipſi ſuppoſita patefacit. Huic autem areolæ oſtiolum quoddam deſuper imminet: cuius latitudo quidem bipedalis, antepagmentaq;

ad utranq;

ad utranq; partem collocata ſemipedalia exiſtunt; cunctaq; ſimul compoſita ad tripedalem magnitudinem extenduntur, totiuſq; areolæ explent interuallum. Lineæ uerò ſtantes,& ad dexteram areolæ partem excitatæ podium, cui tutò hærere incumbereque poſsimus,uel ex ferreis uectibus, uel ex lapideis fulcimentorū generibus conſtans præſeferunt,quæ in ſingulis pariter gradationibus,antequam ad areolam pertingas,ſunt diſponenda: Verùm, ne horum adiectione præſentem deſignationem implicitam perturbatam'ue reddere-mus,ea nequaquam hic duximus inſerenda. Huiuſce generis autem fulcimentorum altitudinem,ut manus commodius firmari ſuſtinerique poſsit,bipedalem,ſemipede inſuper addito,eſſe decet. Qua ratione deinde ſcalarum propoſitarum utraque, tam uidelicet prior quàm poſterior, è planicie in altum aſſurgat,etſi abſq; ullius explicationis ope per ſeſe intelligi poſsit, pauca tamen hæc propter nonnullos ingenio tardiores hebetiores'ue duntaxat adiungentur. Ruſtica ianua ſub altera areola ſiue retractione conſtituta ſcalæ ipſius latitudinem minimè prætergreditur,quemadmodum planicies ipſi ianuæ ſubſtrata commonefacere nos uidetur. Interior ianua poſtremò ſecundæ huic retractioni ſiue areolæ ſuperpoſita tertiam ſcalam cæteris altiorem conſpiciendam proponit,quam è regione ſiue in fronte deſcriptam intueris: quæ quidem ſi recta iuſtaque ratione eſſet à nobis conficienda,tripedalem planiciem ruſticæ ianuæ ſubſtantem hic quoq; extendere,ab eaque præſentem ſcalam in altitudinem gradatim attollere, quemadmodum in altera mox demonſtrauimus,profectò oporteret.

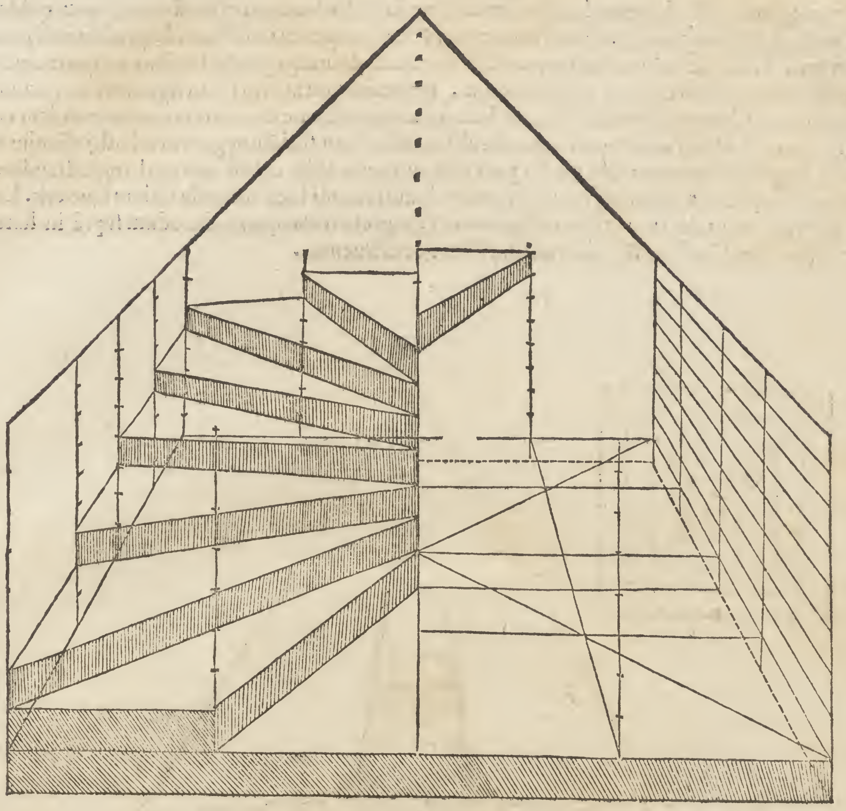
Differentium ſcalarum,quæ hic deſignatæ conſpiciuntur,nonnullas abſque interpretationis ullius ope facilem ſui intelligentiam exhibituras certò ſcio, præſertim ſcalam illam medianam, quæ ex utraq; parte commodos præſtat aſcenſus, necnon ſuperiorem alteram ad altiora ſcandentem: illa nanq; è planicie cæterarum more ſublimis aſſurgit, hæc autem ſexpedalem intercipit latitudinem, quemadmodum infra primæ areolæ quadratum ueſtibulum in pauimento pedum ſenum ſpatium item occupante clariſsimè apparet. Quod uerò ad duos arcus ſecundæ ſcalæ ſuppoſitos attinet, eorum craſsitudines pedales utique exiſtunt: & idcirco ſcala ad inferiora deſcendens,quæ è cæterarum ſcalarum conſuetudine à plano originem ſuam deducit, quadrupedalem obtinet latitudinem. Altera autem, quæ ab arcuum ambitu liberata ulterius procedit, ſcala qua ratione conficiatur, perſpicuè admodum patere arbitror: duarumq; gradationum, quæ ad læuam appoſitę conſpiciuntur, conſtructio atque artificium ſatis,ni fallor,intelligitur: eiuſque perfectio atq; abſolutio, ſi pauimentum ad læuam amplius extenderetur, melius adhuc & clarius nimirum diſcerneretur. Scala deinde remotior iuxta ruſticam ianuam collocata quemadmodum è planicie in altum aſſurgat, dilucidè quidem percipitur: quæ gradatim aſcendens in areolam quandam in interiori parte conſtitutam, & in ſcalam deinceps altiora atque interiora loca adhuc petentem incurrit; ſcalęq; nouiſsimę huiuſce commenſus non ſecus ac reliquarum à pauimento accipiuntur: gradus enim ſemipedali altitudine, pedalique planicie terminantur. Verùm huiuſcemodi ſymmetrię in tanta exemplaris exiguitate uix locum habere uiden-

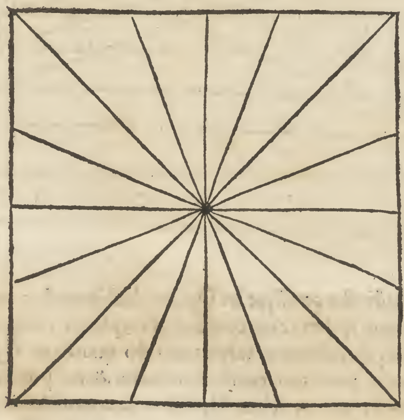

tur:

tur: ſed cogitatione ac mente firmiter comprehenſæ,& ad maiorem quantitatem deinde traductæ, optimè nimirum conuenire ac reſpondere comperientur. Sub ſcala denique hac poſtrema oſtium quoddam intercurrit quinquepedali latitudine definitum. In expoſita quidem planicie,ſcalarumque iam deſignatis exemplis figuras compluribus ſituum ac poſitionum uarietatibus egregius pictor aptiſsimè collocabit,alias directas, nonnullas gradibus inſidentes, aliaſque demum proſtratas ſimul & reclinatas: quarum omnium expediendarum rationes breuibus percurremus. Figuræ pedibus quocunque loco inſiſtentibus, rectorum quadratorum, quorum ſuprà iam mentionem habuimus, quina tantummodo capiantur,& tanta altitudine figuram ipſam conſtitues: communia nanq;, & mediocri commodaque ſtatura formata hominum corpora prolixiora nequaquam eſſe conſpiciuntur: Prædictamque menſuram, ſiue propius ſiue longius ſiue medio quodam interuallo humanam formam depinxeris, ſemper obſeruato. Sin ſuper ſcalam figuram aliquam erectam ac ſtantem effinges, gradus illius, quo ipſa conſiſtet, menſuram accipito, & quinquepedalem altitudinem figuræ tribuito. Haud aliter quoque, ſi eam rectà iacentem deſignare uolueris, tibi erit efficiendum. Si demùm eam in planicie iacentem ſimul & reclinatam longiuſque recedentem imitari exoptabis, diminuentium atque inclinantium quadratorum quina ipſi aſsignato: & hac ratione figura tam in exemplari quàm in opere ipſo conſpecta munere ſuo optimè tandem fungetur.

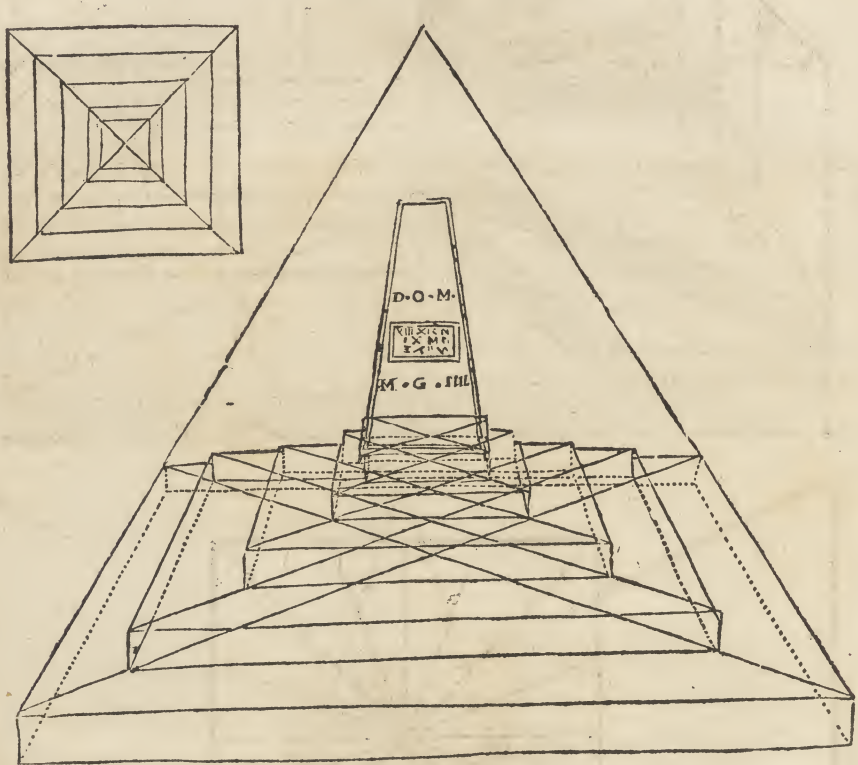
Scalarum complurium genera in ſuperioribus quidem recenſuimus: uerùm alię inſuper preter eas comperiuntur, quarum artificium, niſi eorum, quę hactenus dicta fuerunt, plenam perfectamque intelligentiam aſſecuti fuerimus, uix utique deguſtare nobis licebit; quemadmodum duarum ſcalarum, quarum formas hic inferius ſubiecimus,deſignationes ſatis ſuperque indicare uidentur. Prima quidem cochlidem quadratamque ſcalam repręſentat: cuius texturam ſiquis rectè perceperit, rotundam quoque, regulę ſuperioris ad corporum rotundorum conformationem conducentis auxilio, promptè expediteque conficiet. Figura P, cochleę imam aream minori forma concluſam, ut comprehendi contineriqúe commodius poſsit,ſignificat. Hęc eadem area inclinata etiam ſtatuetur, primaque planicies à pauimento in ſemipedalem altitudinem excitata mente concipietur. Poſtmodum cuncti gradationum anguli in eandem altitudinem directi educentur, in ipſis lineis ſemipedibus primę planiciei, unde huiuſcemodi lineę originem ducunt,altitudini prorſus æqualibus dimenſis atque notatis. Quini autem gradus anteriores ad eandem altitudinem omnes conſcendent, qui cum prima planicie ſimul accepti nouem conficiunt gradationes: cunctique ad Horizontem perducentur, anguloſque tum ad dexteram tum ad lęuam appoſitos terminabunt. Haud ſecus etiam gradus ex altera parte conſtituti angularium harum gradationum altitudinem adęquabunt. Singulorum igitur graduum terminis à lineis ſeſe in altum erigentibus definitis, media excitabitur terminatio, tot quoque ſemipedibus primę planiciei mediæ parem altitudinem obtinentibus in eadem linea ſignatis.Prima deinde gradatio in ſemipedis unius altitudinem educatur, pari quoque in centro ipſo altitudine definita; rectiſque duabus extenſis, primæ gradationis ſcanſionem mox conſtructam & formatam habebis. Eademque prorſus arte ad ſecundam gradationem, quæ à ſiniſteriori angulo ſuam accipit terminationem, effingendam adhibita, ab eius angulo ad Horizontem recta linea perducatur: qua quidem tertiæ gradationis terminum attingente, ab eo tertiam gradationem ſemipedem unum altam conſtituito; & ab eodem rurſus duabus rectis ad centrum continuatis, tertiæ gradationis mox altitudo apparebit. Haud ſecus etiam à tertiæ angulo ad Horizontem recta extendatur, quæ quartæ gradationis terminationem contin get: moxque eius altitudine ſurſum educta, rectiſq; duabus ad centrum continuatis, quartæ gradationis quamprimùm ſcanſionem expedies.Item à quartæ angulo linea quintæ gradationis terminum prætercurrente ad Horizontem uſque perducta, quintæque gradationis eiuſdem altitudine erecta, duabuſque lineis ad centrum extenſis, ipſius aſcenſionem perficies. Pariter ab angulo quintæ recta per ſextæ gradationis angularem terminationem mediam ad Horizontem uſq; pertingente, eiuſque altitudine elata, linearumque duarum extenſionibus ad centrum peruenientibus, ſextæ gradationis planiciem aſcendentem habebis. A cuius angulo ad ſeptimæ gradationis terminum non quidem Horizontalem, quemadmodum in cæteris (præſens nanque gradatio ad alterum quadratæ cochleæ latus ſpectare uidetur) ſed perpendicularem lineam potius extendes. Eademq; ratione gradatim procedendo, cùm ſiniſtræ gradationes ex altera parte ordine conſimili omnino, quo dexteræ hucuſque deſcriptæ, conuertantur, regulam modò aſsignatam diligenter obſeruato, nec errorem ullum unquam committes.

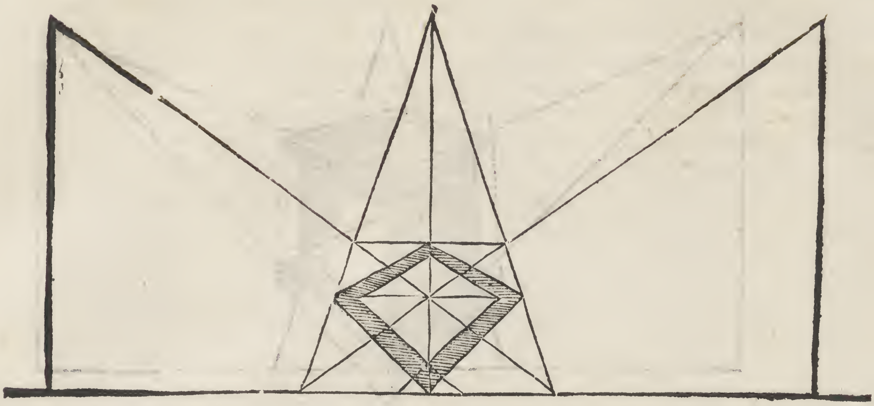
Ne ſcalarum genus aliquod inexplicitum inexploratum'ue relinquamus, earum præſertim, quarum frequentior uſus tempeſtate noſtra eſſe conſpicitur; ſcalæ, quæ undique præſtat aſcenſus, typum hic figurauimus: cuius aream, etſi minori forma, quàm par ſit, deſcriptam, ad dexteram collocauimus, eiuſque aſcenſio talis nimirum exiſtet. E plano quadratum perfectumque corpus, propendens tamen aliquantulum & inclinatum, in ſublime excitetur; cuius altitudo ſemipedalis erit, ſpatioſamque planiciem conſtituet, in qua diagonales extendantur: & ab interioribus angulis in prima planiciei hiuſce linea ex utroque latere pedis unius ſpatium relinquatur, eaque terminatio occultioribus lineis ad Horizontem perducatur; quæ quidem ubi diagonales lineas contingent, ibi quatuor ſecundæ gradationis anguli ſtatuentur: Quibus ad ſemipedis unius duntaxat altitudinem eductis (ubi ſcilicet primæ planiciei fundum inuenietur) ab angulo ad oppoſitum

oppoſitum angulum recta ducatur,duæque cæteræ lineæ ad Horizontem extendantur ; quæ quidem Horizontales lineæ in duos angulos ulteriores incurrent , & hac utique ratione ſecundæ gradationis perficies conformationem . Haud ſecus in tertia,in quarta,& in cæteris deinceps gradationibus ad quantamcunq; altitudinem conſcendentibus tibi erit elaborandum . Pyramidatam autem illam figuram , ut uacuum paginæ ipſius laxamentum decoræ & ſpecioſæ formæ huiuſce interpoſitione exornaremus,apponendam cenſuimus. Nonnunquam uerò id uſu uenire poſſet, ut alicubi conſimilium ſcalarum genera ad oſtij alicuius introitum conſtituere aggrederemur,quarum media pars tantummodo alibi uel ad tribunal ingrediendum , uel ad aram aliquam ſuppliciter inuiſendam,uel ad cætera huiuſcemodi loca adeunda ſatis utique erit. Eademq; ratione pariter tum rotundæ,tum etiam octogonæ uel exagonæ ſcalæ,quemadmodum ſuprà in harum formarum generibus abundè oſtendiſſe uidemur, facillimè conſtruentur.

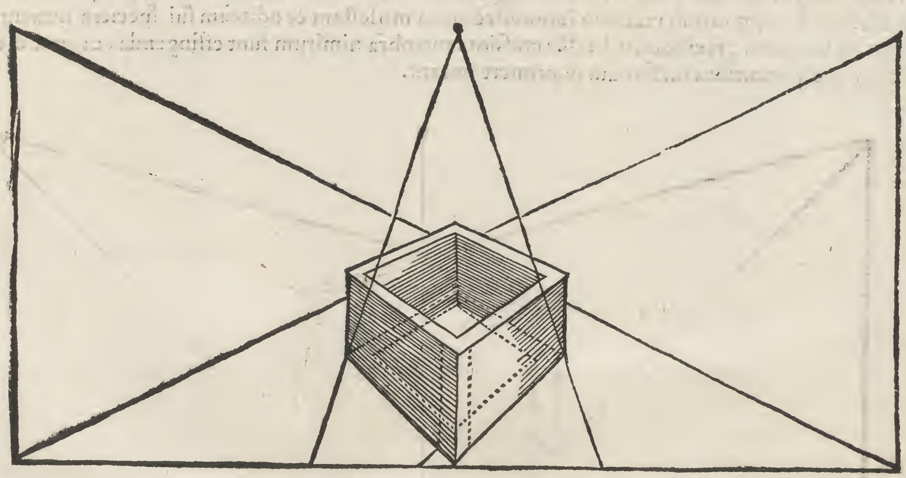

Architectonicæ facultatis ſtudioſos eouſque in Optice inſtituendos nobis propoſueramus,ut quaſcunq; ædes conficiendas elaborandaſque ipſi in ſe recepiſſent , Graphicis deſignationibus eas ad proſpectum componere accōmodareque poſſent , ſimpliciores tantummodo quaſdam rerum conſimilium terminationes , ueluti ſimplicium duplicatarumq; arearum conformationes,& corporum nonnullorum in altum eductiones nos tradituros exiſtimantes,ſic utique rebus Opticis extremam manum tandem impoſituri. Verùm,ut plerunque fit, oratione ex uno in alterum latius euagante,in acriores & arduas quaſdam diſceptationes , uirium noſtrarum tenuitate nequaquam reſpondente , ſenſim deſcendimus : Ad quod quidem onus ſuſcipiendum amicorum nonnullorum , quorum authoritatem magni profectò ęſtimandam iudicamus , preces atq; obſecrationes nos compulerunt . Quapropter cùm uoluminis huiuſce modum iam ſtatuere decreuiſſemus, difficiliora aggredi nunc uidemur : quę etſi ipſa quoq; ad Horizontem atq; diſtantiam non ſecus atq; ſuperiora perducuntur, extraquadrata tamen appellari conſueuerunt,quemadmodum pręſenti ſchemate patet, quod abſolutum quadratum,cuius angulus planiciei lineam contingit, deſignat. Huiuſce autem quadrati ſicut duo latera ęquali utrinque ratione conſpiciuntur,ita quoque diſtantię in ſigno D conſtitutę pares exiſtunt.Quantò autem quadratum plus inclinare & propendere uoluerimus,tantò longiori interuallo diſtantias collocabimus.Faſcię uerò quadratum ambientis maior minor'ue latitudo,ab interuallo inter angulum C & angulum A medio exiſtente,modò longiori modò breuiori definietur. Cunctiq; quadrati huiuſce termini ad diſtantias contendunt , nullo eorum prorſus ad Horizontem proficiſcente, niſi de altero quadrato huic circumpoſito ſermonem fortaſſe habuerimus.

Qua

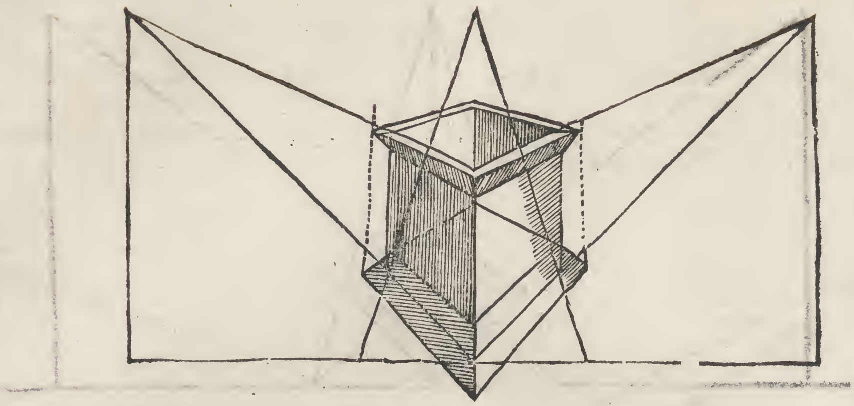

Qua ratione inclinata diminuensq́; ſup{e}rficies extra quadratam normæ rectitudinem ſit collocanda, nuper iam oſtendiſſe uidemur. Nunc uerò quopacto corpus etiam æquè magnum, eodemmet Horizonte iiſdemq́; terminis manentibus, ex ea educatur, monſtrare aggrediemur: quod quidem corpus uacuum introrſus exiſtit, & ad quodcunq; altitudinis faſtigium, prout opportunius commodiusq́; eſſe ducemus, extolletur. Verùm nos in præſentia humile idcirco ipſum conſtituimus, ut eius ima pars commodius conſpici poſsit. Ad quot autem præſentis deſignationis uſus extendatur, ſtudioſis utique iudicandum relinquimus: idq́; tantùm illos admonitos uolumus, deſcriptionem hanc ad eò plura uel pauciora eſſe profuturam, quò plus uel minus iudicio ipſi præſtiterint. Et hęc de quadratis corporibus dicta ſufficiant: Modò, qua inſuper ratione ad coronicum conſtitutiones eadem applicari accommodari'ue queant, in ſequentibus explicare tentabimus.

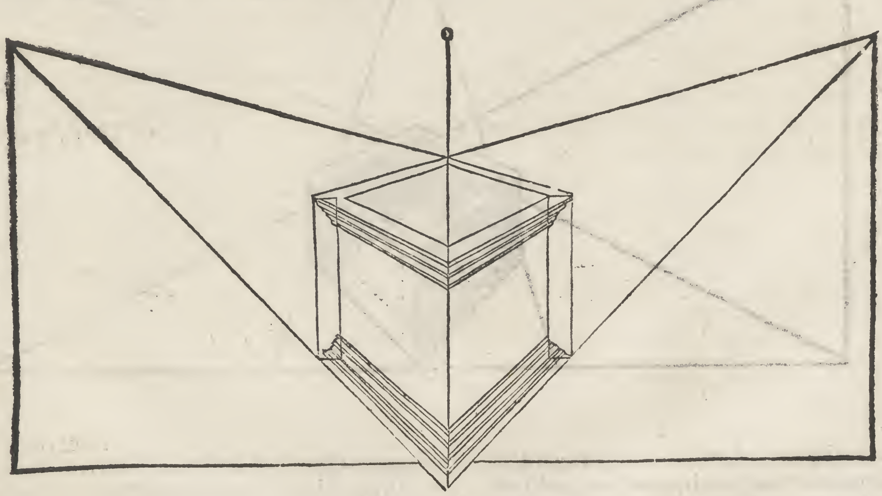

Præſens figura, eadem Horizontis atque diſtantiarum, quemadmodum in ſuperioribus, remanente conſtat diſpoſitione: nec aliud quippe intercedit diſcrimen, niſi quòd hic & Horizon & diſtantię humiliores aliquantulum atq; depreſsiores conſtituuntur. Vt autem corpus hoc tum in ſummo tum in imo prominentibus coronicibus exornetur, earum magnitudinem inprimis ſtatuere oportebit: Poſtmodum diagonalibus tum in ſummis tum in imis ſolidi corporis partibus extenſis, ſuperioribus coronicibus propriam & conuenientem aſsignabimus proiecturam: Deinde ab earum angulis perpendiculares ad inferiora decidentes inferiorum quoque coronicum, quę (ut iam diximus) ad diſtantias, minimè autem ad Horizontem contendunt, proiecturam definient. Vnde quemadmodum quaterni corporis ipſius anguli in interiori concluduntur quadrato, ita è contrario imæ ſummeq́; coronices extra quadratum ſpatium procurrere conſpiciuntur. Hęcque de puris tantùm & ſimplicisſimis coronicibus, ne legentium animi primo impetu confuſi quandoque impliciti'ue reddantur, dicta fuerunt: Nunc uerò earum membra & ornamenta apponemus.

De nudis,

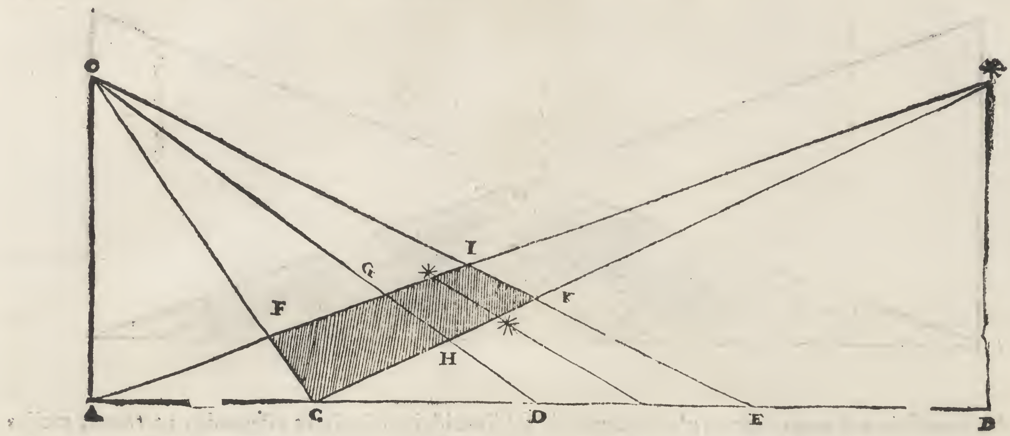

De nudis,propriorumq; membrorum ornatu deſtitutis coronicibus,quæ quadrata corpora extra normam ac regulam, quadratum'ue aſpectum collocata circumambiunt,hactenus ſermonem habuimus: & eiuſmodi corpora coronarijs finibus ſimpliciter antea circunſcribi profectò oportuit.Nunc autem eædemmet coroni ces ſuis membris auctæ amplificatæq; figurantur;quæ quidem membra diuerſis quoque rationibus ab Archi tecto tum ædiſiciorum uarietates,tum etiam ædificantium conditiones & facultates diſtinguente apponentur:eorum inſuper diminutionibus & accretionibus, quemadmodum & in cæteris coronicum generibus aliàs demonſtrauimus,& ex ſubiecta deſignatione facillimè percipi poteſt, aptè appoſiteque conſtitutis; & membris illis,quæ in ipſis operibus deinde collocata pulchriora & elegantiora intuentibus uidebuntur, ſicut prudentem & ſcitum artificem decet,potiſsimum acceptis. Nonnullæ etenim mehercle reperiuntur coroniees,quarum proſpectus ſublimis adeò & eminens erit,ut ſumma membra ſub ipſa corona mox reſidentia aciem oculorum noſtrorum propemodum effugient:ſicut contrà nonnullæ humiles & depreſſę, oculiſq; patentes adeò exiſtent,ut earum membra immodicè aucta moleſtam & odioſam ſui ſpeciem intuentibus exhibebunt.In his igitur graciliora,at in illis craſsiora membra nimirum ſunt effingenda, ut gratiorem & iucundiorem proſpicientibus ſui ſenſum imprimere queant.

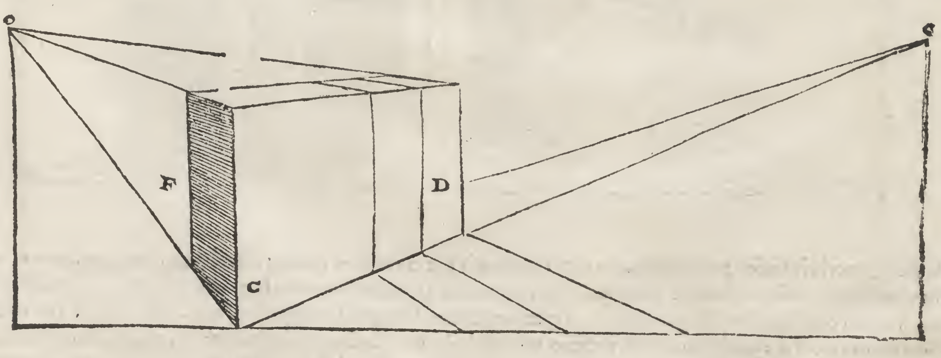

Quatuor ſuperiores deſignationes extra normę rectitudinē,rectūq; angulū conſtitutæ in eo quidē conueniunt,quòd & diſtantias utraſq; habent æquales,& paria earū latera ſub aſpectum optimè cadūt: Verùm hęc inferius appoſita figuratio,cùm eius Horizontes & diſtantiarū & Horizontis munere ſimul fungantur, diuerſa profectò erit ab illis.Primùm igitur plana linea A B ſupponatur, eaque,ſignis, C, D, E, medijs notatis,in quatuor paria diuidatur ſegmenta:Poſtmodum linea C D ad dexterum,lineaq; A C ad ſiniſtrum Horizontem perducantur,quæ perfectum utique & decreſcens quadratum,ex uno ſcilicet quàm ex altero latere magis conſpicuum,deſignabunt;cuius anguli,F,G,H,C,nimirum exiſtent. Quòd ſi quadratum hoc ſemiquadratum amplius in longitudinem extendere uolueris,ſegmentum D E medium diuidito,& à ſigno diuiſionis ad dexte-

ad dexterum Horizontem rectam perducito; quæ quidem ſtellę figuram in altera ſui extremitate recipiens ſemiquadrati incrementum priori adijciet quadrato. Quòd ſi alterum ſemiquadratum inſuper addendum cenſueris, ab E deinceps ad dexterum Horizontem rectam extendito: & alterum quadratum priori adiectum, totamque ſuperficiem ex duobus integris quadratis cōſtantem habebis. Ad complura autem, quæ utpote breuitatis ſtudioſiſsimi ſilentio nunc pręterimus, inuentum hoc ſolerti conducet Architecto. Dextrum denique ac ſiniſtrum non quidem ad noſtrum aſpicientium, uerùm ad figurarum conſpectarum ſitum atque collocationem referenda eſſe aliàs admonuimus.

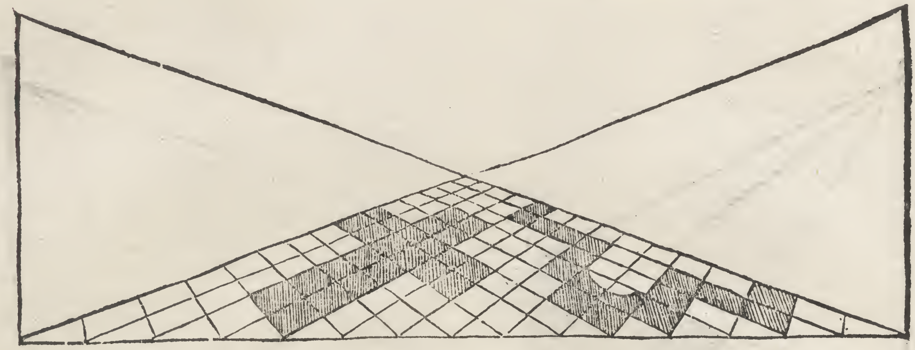
Corpus, quod infra deſcriptum intueris, è ſuperiori educitur ſuperficie, eademque prorſus Horizontium diſpoſitione remanente conſtituitur; & in duorum quadratorum expanditur longitudinem, quadratique unius altitudinem petit. Plana nanque linea in ſuperficie CD ſignata, diminuenſq; latus FC æqualia utique exiſtunt: Pariter etiam primi anguli corporis huiuſce altitudo tanta, quanta lineæ eiuſdem portio eſſe conſpicitur. Quapropter corpus hoc perfectum & conduplicatum eſſe quadratum neceſſariò conſequitur, conduplicatum inquam longitudine: quod quidem propterea addidiſſe uidemur, ne de cubi duplicatione nos loqui imprudens fortaſſe quiſpiam intelligeret. Huiuſcemodi autem corpus hic figuratum, quemadmodum ſuprà etiam admonuimus, ad uaria diuerſaque inſuper nobis opitulabitur expedienda. Quòd ſi complura adhuc in longitudinem extendere, & ſuperioribus adijcere tibi libuerit quadrata, planiciei lineam in tot partes amplius, quot quadrata conficienda tibi propoſuiſti, producito atque continuato, & præceptionem hanc noſtram ueriſsimam ſemper eſſe comperies. Poſtremò ſi, coronicibus appoſitis, corpora hæc exornare & condecorare ſtatueris, modum atque rationem ſuperius à nobis iam aſsignatam ſequeris, & opus tuum perquàm elegantiſsimum reddes.

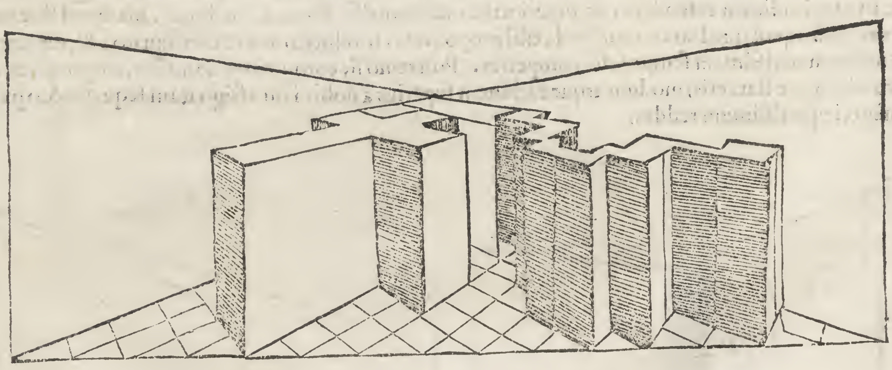
Verùm ſi in planicie aliqua rerum complurium uarietates effingendæ fuerint & conformandæ, pauimentum quoddam inprimis, quemadmodum ſubiectum oſtendit exemplar, erit tibi deſignandum; mox ſuper ipſum, cohærentium quadratorum ſerie inſtituta, quodcunque magis libuerit, deformabitur: & quantò minora anguſtioraque erunt quadrata, eò formæ deſcribendę maiori conuenientia ac ſymmetria perficientur. Crucis imaginem in hac planicie, ut uides, extructam, ut ſtudioſorum ingenia tantùm excitaremus, figurandam curauimus: uerùm huiuſcemodi forma ad ſacras quoque ædes, Chriſtianorum moribus, comparandas optimè reſpondebit. Altera autem, quę proximè hanc collocatur, fundamenti ędificij alicuius

F exiguam

exiguam portionem oſtendit. At hęc omnia ad ampliorem deinde formam traducta, & quadratorum complurium multitudine ſuperaddita, multiplici ornatu & formarum mira quadam uarietate augeri amplificarique poſſunt, Horizontium nonnunquam mutatione peracta, & rebus inſuper ex una magis quàm ex altera parte ſeſe conſpiciendas exhibentibus, dummodo ad parem altitudinem Horizontes ſemper conſcendant.

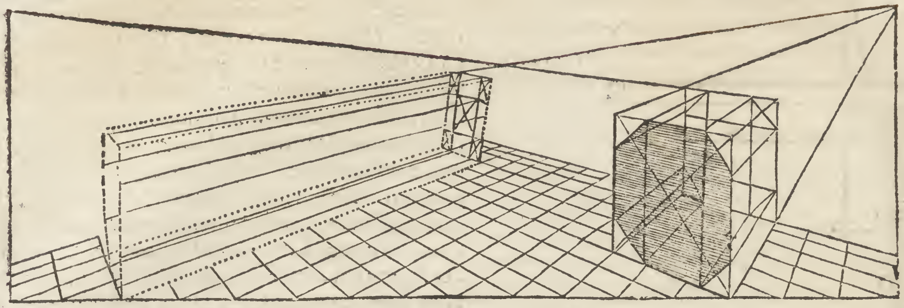

Ex ſuperficierum propoſitarum planis corpora in ſublime idcirco duximus efferenda, ut eorum melius percipiatur conuenientia & ſymmetria, necnon ut eoſdem Horizontes corporibus ipſis optimè conuenire monſtremus, quemadmodum, periculo facto, unicuique certò conſtabit. Si autem uerum nequaquam eſt reticendum, huiuſce generis omnia, quę extra normę rectitudinem conſtituuntur, & extraquadrata ſuperius à nobis appellata fuerunt, integrum uolumen ſeparatim efflagitarent: At nos, ut tres uel quatuor tantùm deſignationes conſcriberemus, arduum hoc difficileque argumentum pertractandum ſuſcepimus. Veruntamen pede iam collato, denarium generis huiuſce figurarum numerum explere ſtatuimus, ſtudioſis cæterorum indagine deinde relicta: quorum aliquem & meliori ingenio præditum, & ſtabiliori conſtantiorique affectum natura alia, quorum conſcriptiones atque deſignationes à nobis hic prætermittuntur, complura ex ſeſe inuenturum firmiſsimè nobis perſuademus.

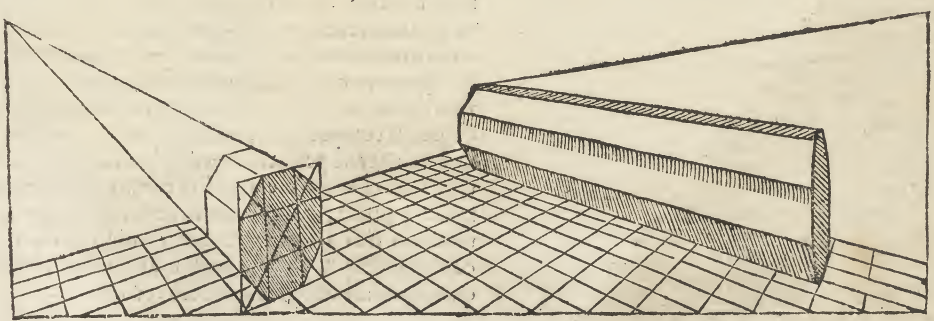

Super generis huiuſce pauimenta, quæ ex quadratis extra rectum eorum aſpectum ſunt conſtituta, complura quidem, ut dictum fuit, ad libitum induci collocariq; poſſunt: uerùm hic octogonam columnam trium quadratorum craſsitudine, & quadratorum quatuordecim longitudine figurauimus. Hęc utiq; cùm octo lateribus terminetur, è quadrato, ut à principio monſtrauimus, deducatur oportet: & in ſubiecto quadrato tū occultiores lineę, tum etiam octo angulorum terminationes lineis patentioribus expreſſæ conſpiciuntur. Quoniam uerò columna hæc obliquè & à latere nimium uidetur, idcirco alteram deſcripſimus columnam, quæ cùm ad Horizontem propius accedat, directiorem ſui ſpeciem è regione intuentibus exhibet: nec tamen in quatuordecim pedum, ſicut prior, ſed in ſeptempedalem tantummodo porrigitur longitudinem. In eius autem fronte octogona forma, cætereq; columnæ eiuſdem partes translucentes optimè diſcernuntur. Quòd ſi columna hec ſiniſtro pauimenti ipſius angulo propinquior foret, eius craſsitudo è regione ſpectantibus magis profectò appareret, non adeò tamen, ut formam ſuam integram abſolutam'ue conſpiciendam unquā exhiberet, cùm ſemper extra quadratæ formæ rectitudinem ea ſit poſita & conſtituta.

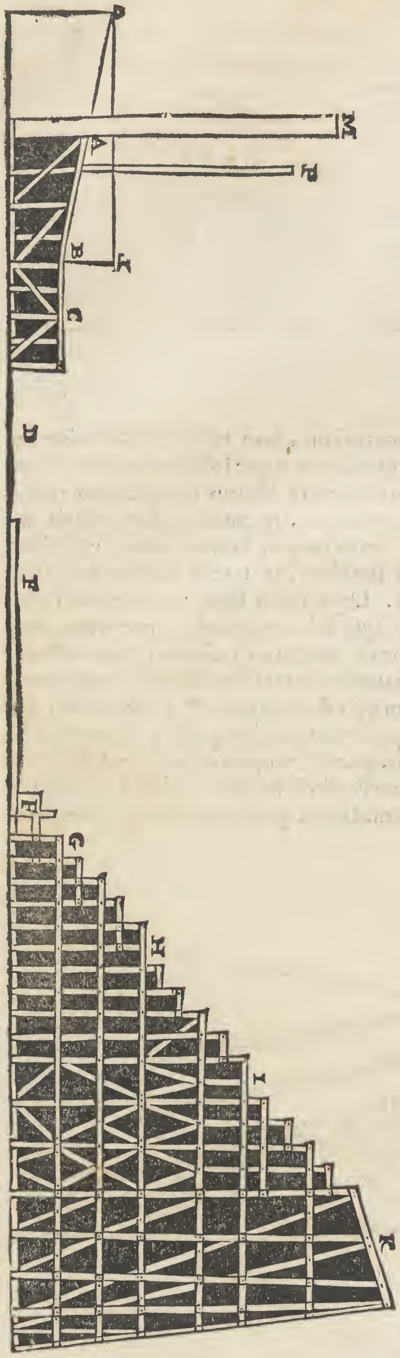
Quæ

Quæ infrà deſcribuntur columnę, cum ſuperioribus omnino conueniunt, uno tantùm diſcrimine eas ſeiungente, quòd perſpicuam quidem & pellucidam illę, hę uerò pleniorem atque ſolidiorem habent conſtitutionem; ex quibus ſolers Architectus rationem hanc à nobis monſtratam ſecutus complurium rerum poſtea inuentionem deducet: etſi pręter hanc alię quoque habentur rationes, quemadmodum telaria aut oſtiaria illa, quam Albertus Durerus tradidiſſe uidetur. Alia quinetiam ex propria forma accepta reperitur, optima quidem ea, & quam tutò ſequaris; uerùm difficilis adeò & inuoluta, ut uocali tantùm oratione, nulloque prorſus ſcripturę genere communicari explicari'ue poſsit. Quapropter hanc unam meritò tanquam cęteris faciliorem eligimus. Et niſi pręſenti uolumini, ut ad reliqua deinceps grauiora pertranſeamus, modum iam imponere ſtatuiſſemus, diuerſa corporum & ędificiorum genera ad rationem hanc noſtram profectò deduxiſſemus: quę haud eam certè difficultatem obſcuritatem'ue, quam ſuperioribus annis hominum uulgus ei tribuebat, reipſa nunc habere comperitur. Verùm quia de Scenarum & comicorum tragicorumq; apparatuum generibus, quę tempeſtate noſtra, in Italia pręſertim, maxima pompa & magnificentia extruuntur, nonnulla dicenda ſuperſunt; idcirco rationem hanc, quam extraquadratam appellamus, in pręſentia dimittemus, eius diligentiori examine atque inueſtigatione ſtudioſis remiſſa: quorum aliquem cęteris curioſiorem atque uigilantiorem in ea ſummopere profecturum, diuino quaſi numine afflati, uaticinamur.

Cùm de Scenarum ac Theatrorum generibus, quę hodiernis temporibus maxima ſymmetria, ſummoq; artificio adhibito comparantur, in poſterum ſimus acturi, opus ſanè difficile ac arduum, ob Scenici pręſertim Horizontis perquàm diuerſam à ſuperioribus Horizontibus collocationem, Orthographiam hanc præmittendam idcirco exiſtimauimus, ut in Scenarum rationibus intelligendis tum Ichnographia Orthographiæ lumine, tum etiam Orthographia Ichnographiæ auxilio facilius percipi queat. Attamen ſi rectò & conuenienti ordine procedere uoluerimus, Ichnographiæ primùm omni ſtudio incumbemus: Sin ea perfectam, ut par eſſet, nobis cognitionem nequaquam præſtiterit, ab Orthographia deinde exactam abſolutamque rei huiuſce intelligentiam petemus. A Scenico igitur pauimento anterius conſtituto exordium ſumemus, quod quidem ad oculi altitudinem conſtitutum & peræquatum eſſe deſideramus, & C ſigno hic demonſtratur. à B autem uſque ad A, pauimentum in ipſo A nona parte elatius ut comperiatur oportet. Craſſius autem illud arrectarium M litera ſuprapoſita inſcriptum, parietem in cænaculi fronte collocatum oſtendit:

dit: Arrectarium uerò gracilius litera P deſignatum, extremum Scenæ parietem præſeferre uidetur: O terminus quidem Horizontalis exiſtit. Linea deinde, quæ ab L ad O punctis notata conſpicitur,& ad libellam utique reſpondet, quocunque in extremum Scenæ parietem deſinet, ibi Horizon terminabitur ac ſtatuetur; parietiſque illius Horizon tantummodo erit: ipſaque linea ædium, quæ è regione directæ conſtituuntur, frontibus tanquam proprius & ſempiternus Horizon aſsignabitur. Aedium uerò inclinatæ, quæque introrſus recedunt, partes longinquiorem utique habebunt Horizontem, O ſigno uidelicet figuratum. Nec mirum eſſe debet, ſi ædes Scenicæ, cùm duas frontes, quæ ad binas differenteſque ſpectant regiones, obtinuerint, duos pariter ſibi uendicauerint Horizontes. Et hæc de Scenarum Orthographia ſatis ſuperque cenſentur. Proſcenium deinde litera D repræſentat,& mox Orcheſtram ſemipedali altitudine ab imo ſolo ſurſum eductam E litera oſtendit. In F optimatum purpuratorumque ſedes comparantur. Primæque ſtatim gradationes, G ſigno indicante, matronarum ſeſsimonio deſignantur: & quò altius conſcenderimus, eò ignobiliores mulieres ibi ſedentes conſtituentur. Duo poſtmodum laxiora ſpatioſioraque interualla, alterum quidem in H, alterum autem in I, poſita & collocata quaſi termini quidam extremi medijs gradationibus ciuium nobiliorumque uirorum cætus ſedentes intercipient. I poſtmodum iam pertranſito, in ſuperioribus gradationibus ignobiliores diſponentur. Ingens denique ſpatium, K litera demonſtrante, ad plebem excipiendam fuit excogitatum: & pro loci magnitudine modò amplioribus, modò anguſtioribus finibus circunſcribetur. Noſque in Theatro Scenaque illa honorificentiſsima, quam ſuperioribus annis Vincentiæ extruximus, componenda ſingulas præceptiones iam traditas diligentiſsimè obſeruaſſe uidemur: atq; inter extrema Theatri cornua pedes circiter octuaginta medij intercedebant; ſubdialis areæ uaſtitate ad Theatri conformationem laxius utique ſpatium quàm ad Scenæ, quæ porticus cuiuſdam, cui innitebatur, obiectu in anguſtiorem locum concludebatur, ſuppeditante. Munimenta deinde & compactiones materiæ ſequenti iamiam ratione à nobis tunc perfectę expeditęque fuerunt. Cùm autem Theatrum poſt ſe nihil haberet, in quod incumbere innitiq; poſſet; ut moles tutior ac firmior redderetur, exteriorem eius circunferentiam adminiculis quibuſdam contrà poſitis & ab imo ſenſim accliuibus, firmam & quammaximè ſtabilem profectò reddidimus.

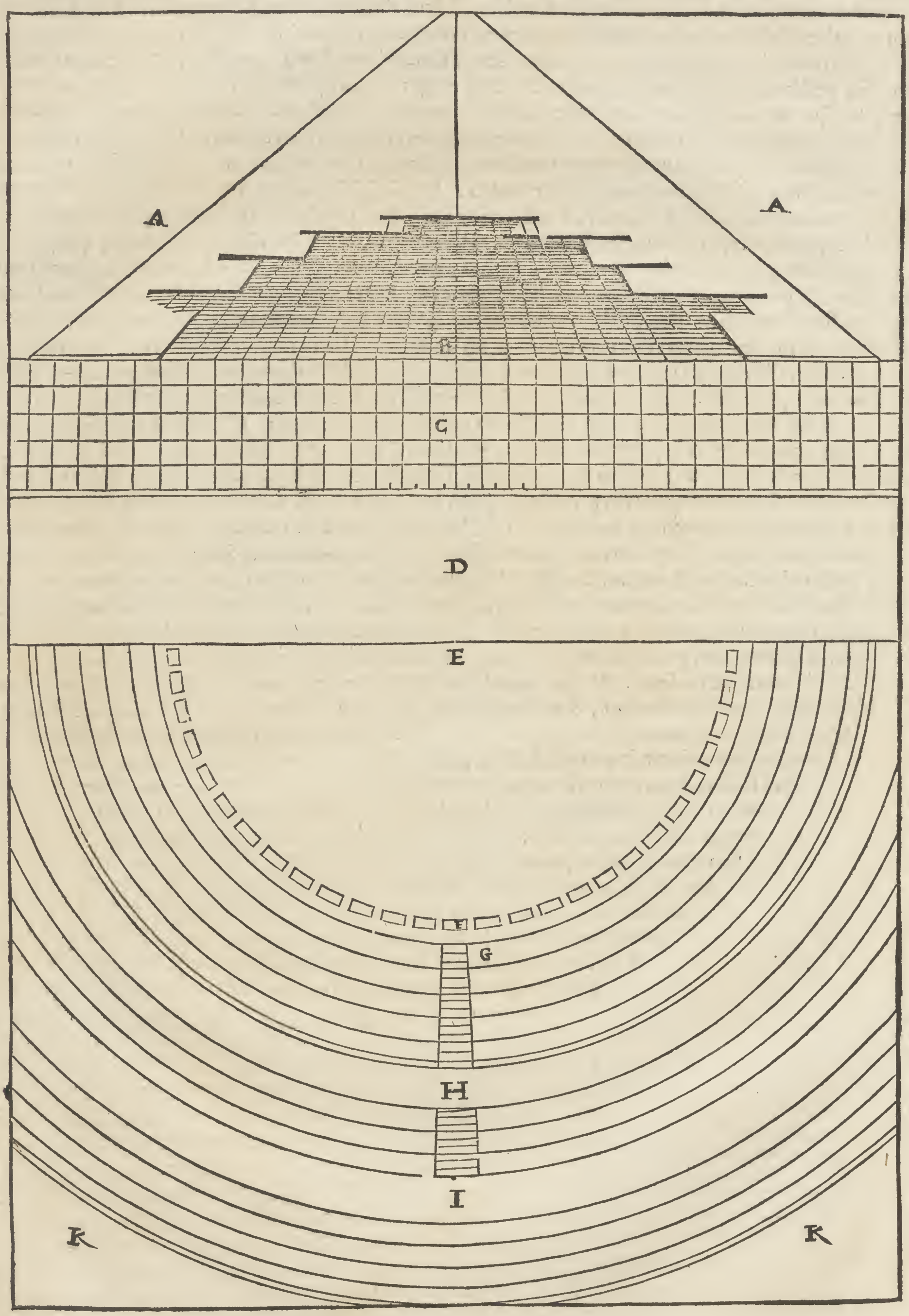
De miro Scenarum artificio perelegans diſputatio.

E' cunctis operibus, quæ hominum manibus extructa atque elaborata tum aſpectui ſummam iucunditatem, tum animo incredibilem admirationem præſtare conſueuerunt, meo quidem iudicio Scenici alicuius apparatus, uelo quamprimùm ſubducto, noua ſpectantibus forma, decoraque ſpecies haud in poſtremis habenda uidetur: ibi nanque in puſillo quidem ambitu, Optica facultate docente, ſuperba palatia, ingentia templa; ædes complures tum proximæ, tum etiam remotiores; latè uagantes plateæ, diuerſorumq; ædificiorum generibus inſtructæ; uiæque nonnullæ inſuper in longitudinem rectiſsima quadam ratione productæ,

quæ tranſuerſarum uiarum aliarum occurſu mediæ diuiduntur, mirifica diſtributione collocantur. Quinetiam triumphales arcus, ſublimesque columnæ, Pyramides, Obeliſci, aliaque complura innumerabili ferè tum maiorum tum minorum tum mediorum luminum, ſymmetriarum habita inprimis ratione, multitudine fulgentia ibidem ſtatuuntur: eademque lumina eo artificio inter ſeſe componuntur, ut Adamantes, Pyropos, Sapphyros, Smaragdos, aliosque nitentes & pretioſiſsimos lapides quaſi ęmulari imitarique uideantur. Hic bicornem atque lucentem Lunam ſenſim ex latebris emerſiſſe, & ad ſuperiora gradatim adeò conſcendiſſe comperies, ut ſpectantium oculos eius motionem nequaquam diſcernentium egregiè deluſerit atq; fefellerit. Alibi Solem orientem, eiusq; perennem & continuatam uerſationem attendere licet: quodq; haud uerisimile forſitan duxeris, ſub fabulæ ipſius exitũ eundem ad occaſum adeò opportunè iam perueniſſe conſpicies, ut artificis ſolertiam ac diligentiam uix pro meritis laudare admirari'ue poſsis. Necnon ea inſuper attonitos & obſtupentes hominum animos reddere ſolent, dum ipſi (modò tempeſtiuè id fiat) uel Deum aliquem ex æthere delabentem, uel planetam aera peruolantem, uel noui & inuſitati commenti alicuius ſpeciem oculis intuentur. Quid autem de ſaltantium & canentium choris regia pompa & apparatu magnifico inſtructis, ueſtimentorum complurium nouitate & elegantia conſpecta, tibi dicendum uidetur? Viri quinetiam puerique nouas animantium formas induti ferarum geſtus, ſaltus, & curſus tam aptè compoſiteq; imitantes inducuntur, ut aſsidentium animi ſumma quadam admiratione capiantur. Quæ quidem omnia ea uoluptate mortales uiſus, humanasque mentes afficere ſolent, ut opus nullum arte confectum atque elaboratum hoc uenuſtius aut elegantius excogitari poſsit. De his igitur, cùm in Optica modò uerſemur facultate, pauca quædam dicenda arbitramur. Verùm cùm ratio hæc Optica, quam nunc explicandam pertractandamq; ſuſcepimus, à ſuperioribus proſpectuum meditationibus nonnihil differre uideatur; propterea quòd illæ in æqualibus parietibus planisque ſuperficiebus conſiderantur, hæc uerò ad materiæ inæqualitatem magis accedit, & prominentium operum conſtructiones molitur: nil mirum etiam, ſi methodum aliam nunc, longeque ſuperiori diſsimilem inſtituemus. Primùm igitur ad uſus communiores ſolum, eius fronte ad oculi altitudinem pertingente, à tergo autem nona parte altius conſtituatur, tota planicie in nouem æqua ſegmenta primùm diſtributa; moxque ſoli parte poſteriore, quæ ad Horizontem accedit, pro unius ſegmentorum illorum magnitudine ſeſe attollente: Sitque ſolum hoc ob ſaltationes atque geſticulationes tutius exercendas ad normam complanatum, & firmiſsima ratione conſolidatum. Cliuum autem prędictum maximam utique commoditatem præſtare reipſa perſpeximus. Cùm enim ſuperioribus annis Vincentiæ, copioſa nimirum & magnificentiſsima Italię ciuitate, Theatri extruendi prouincia nobis demandata fuiſſet; materiatamque Scenam ampliorem profectò, quàm ętate noſtra alia unquam uiſa eſſet, conſtruxiſſemus: propter admiranda intermediaq; ſpectacula, quę, Scenicis actoribus quieſcentibus, ibi erant exhibenda, quemadmodum Currus, Elephantes, & genera ſaltationum complura; ante Senę ipſius cliuum ſolum duodenum pedum latitudine, & pedum ſexaginta longitudine extenſum & peræquatum collocauimus. Quam quidem ſtructuræ à nobis excogitatæ rationem & Scenicis ludis celebrandis percommodam, & ſpectatu amplam atque magnificam eſſe res ipſa declarauit. Primum autem hoc ſolum, eius pauimento plano exiſtente, Horizonti nequaquam profectò congruebat neque conſentiebat: quinimo ſoli huiuſce quadrata omnia perfecta abſolutaque fuerunt: A' cliui deinde inclinatæque ſuperficiei exordio cuncta quadrata ad Horizontem proficiſcebantur, & pro rata ab eo diſtantia ſenſim decreſcere conſpiciebantur.

Quoniam autem nonnulli in extremo Scenæ pariete ac termino Horizontem conſtituerunt, quem quidem in proprio ſolo ad parietis ipſius initium collocare utique decet, quò ſcilicet ædes omnes in unum concurrere & conuenire uidentur; nos Horizontem ulterius ſtatuendum ac producendum exiſtimauimus: quod ex ſententia adeò ſucceſsit, ut in huiuſcemodi Scenicis ædificijs conſtruendis hanc rationem perpetuò deinde proſecuti fuerimus. Necnon eandem Architectis omnibus, qui horum ædificiorum generibus oblectantur, imitandam proponimus ac ſuademus: quemadmodum & in ſequenti pagina mox demonſtrabitur, & in Theatri Scenæque Orthographia explicanda iandudum oſtenſum declaratumque fuit.

Cùm autem Scenarum Scenicorum'ue apparatuum tria genera à ſcriptoribus inprimis commemorentur, Comicum, Tragicum, atque Satyricum, de Comico nunc ſermonem inſtituemus. Cuius quidem ædificia ciuium priuatorumq́ue hominum facultatibus conſentanea accommodataq́ue eſſe debent: & eiuſmodi nempe apparatuum genera in amplo aliquo & undequaque contecto cænaculo, in cuius fronte conclauia agentium Scenicorumq́ue ludionum commodis inſeruientia, quaſi abdita lateant, plerunque conſtituuntur, ibiq́; ſolum ratione ſuperius tradita ſubſternitur: cuius Orthographia iam expedita, modò Ichnographiam aggrediemur. Primùm igitur C, ſoli ipſius in quadrata diſtincti planiciem oſtendit, quadrataq́ue hæc ſingula bipedalia, exempligratia, ſupponantur: itemq́ue pendentis inclinatæq́ue ſuperficiei quadrata bipedalia quoquouerſus exiſtant. Sicut autem in Orthographia iam antea admonuimus, Horizontem in extremo

Scenæ pariete nequaquam ducimus collocandum: uerùm quantum ab inclinatæ planiciei B exordio ad parietem uſque ſpatij intercurrit, tantundem interualli ultra parietem ad Horizontis poſitionem producatur: duæque lineæ punctis ſignatæ poſtremum cænaculi ipſius parietem è regione exiſtentem demonſtrant. Et hac utique ratione tum ædium, tum etiam cæterorum omnium, quorum imagines in Scenicis apparatibus conſpiciuntur, abſceſſus inclinationesque maiorem lenitatem ac uenuſtatem habere uidebuntur: Singulis enim propendentibus quadratis uſque ad Horizontem perductis, & pro rata diſtantia decreſcentibus, ædes ipſæ, quæ craſsioribus lineis in cliuo deſignatis figurantur, tum directæ tum etiam tranſuerſæ in ſublime attollentur. Scenicas autem ædes ex telarijs, telis ſuperinductis, ſemper conſtruximus, foribus, prout uſus expoſtulauerit, partim è regione ſtantibus atque directis, partim obliquè ſitis & proclinatis; modiceque eminentes expreſsiones è materia compactas, & picturis perquàm commodas conuenientesque appoſuimus, quemadmodum ſuo loco deinceps oſtendemus. Totum autem à telarijs ad cænaculi uſque parietem ſpatium interceptum, quod A litera ſignificatur, agentium uſibus relinquetur, poſtremumque Scenæ parietem à pariete ipſius cænaculi bipedali ſpatio ſaltem diſtare ſemper oportet; ut interiores uidelicet tranſitiones, locorumque uariæ commutationes clanculum abditeque ab Hiſtrionibus peragi poſsint. Poſtmodum ad parem Horizontis altitudinem terminus planiciei B ipſius initio mox extollatur, qui quidem L appellationem ſortietur; indeque ad Horizontem linea punctis ſignata, & ad libramentum collocata perducatur: & quò linea hęc extremum parietem continget, ibi parietis ipſius Horizon, ad telarij alterius uſum nequaquam conducens, ſtatuetur: prædictaque Horizontalis linea ſtabilis firmaquę eſto; ipſa nanque telarijs cunctis è regione conſpectis ad rerum nonnullarum craſsitudines facilius expediendas inſeruiet. Superior autem Horizon ultra parietem conſtitutus ad omnes ædium abſceſſus inclinationesque mirificè profectò conducet. Verùm quoniam ad hæc exequenda murum ipſum dirui neceſſariò oporteret, à quibus ſtructurarum demolitionibus omnino abſtinere debemus: idcirco paruum exemplar, antequam operibus hiſce manum admoueamus, ex duriore membrana materiaque ſimul componere ſoliti ſumus: & ſymmetrijs atque diſtributionibus diligenter antea exploratis, ſingula membra à perpuſilla hac forma ad ampliorem magnitudinem iuſtiſsima deinde ratione traducimus. Quòd ſi noſtræ hæ inſtitutiones difficiliores forſitan alicui ſubobſcuræque uidebuntur, næ ille in exemplaribus compluribus extruendis diutius ſeſe exerceat atque laboret: uſu nanque & ſtudio ſimul adhibito, ad tantorum operum conformationes perficiendas promptior ac paratior tandem reddetur. Quoniam autem cænacula, quanuis ampla fuerint, ad Theatrorum moles excipiendas ſuſtinendas'ue nequaquam apta accommodata'ue exiſtunt: nos quidem ut ueterum exempla quoquomodo pro uiribus imitemur, Theatri portionem illam duntaxat, quæ in ampliori aliquo cænaculo collocari continerique poteſt, hic appoſuimus. D igitur, Proſcenium inprimis oſtendit: & E ſemicirculus, Orcheſtram Proſcenium gradationis unius aſcenſu exuperantem demonſtrat; ubi ſedes complures Patribus, natuq; maioribus excipiendis, F litera admonente, inſtrui circunfundique ſolent. Primæ deinceps gradationes G, matronarum nobiliorumque fœminarum conſeſſui deſtinantur. H & I, duo laxiora itinera ciuium iuuentutem mediã utrinq; concludentia deſignant. Gradus ſubſequentes deinde ad ignobiliorum uirorũ ſeſsimoniũ inſtituuntur. Eiuſmodi autem gradationibus ſcalę propter commodiores pręſtandas aſcenſiones inſertæ interpoſitæque fuerunt. Loca demùm ſpatioſiora, K litera indicante, ut popularibus quoq; ad ſpectacula uiſenda aditus aliquis pateat, in ſummo extructa poſitaq; fuerunt: quæ quidem pro locorum magnitudine aut paruitate amplioribus item aut anguſtioribus finibus terminabuntur: & quò maior ampliorque locus extiterit, eò Theatrum ad formæ ſuæ perfectionem propius accedet.

De Scena Comica.

Quantum ad Theatralem & Scenicam ſpectat Ichnographiam, copioſè quidem, ni fallor, & luculenter diſſeruimus: Modò Scenarum Opticam & exactam magis diſputationem aggrediemur. Cùm autem, ut ſuprà dictum fuit, tria earũ genera afferantur, Comicum ad Comœdias, Tragicum ad Tragedias, & Satyricum ad Satyras peragendas excogitatum; Comicarum antea Scenarũ diſpoſitiones patefaciemus: in quibus priuata ædificia, ut ciuium, cauſidicorum, negociantium, paraſitorum, & huiuſce ordinis conditionisque perſonarum extruentur. Inprimis autem nec lenæ domum, nec cauponis tabernam prætermittendam exiſtimamus: fanumque inſuper aliquod, ut ædium in ſubiecta planicie, quæ ſolum nuncupatur, diſpoſitio ac diſtributio melius efficiatur, quam maximè efflagitamus. Verùm etſi quemadmodum tum Scenica ædificia ſuper plana erigantur, tum etiam Scenarum ipſarum aream ſiue ueſtigium, quod uulgò planta dici conſueuit, aliquantulum excitari, à ſoloque efferri oporteat; & quopacto inſuper, quoq; loco Horizontem deceat collocari, ſatis ſuperque iam oſtendiſſe uidemur: Attamen ut in ædium ipſarum conformationibus artifices inſtructiores reddantur, præſentem hic appoſuimus deſignationem: quam facultatis huiuſce ſtudioſis nonnihil momenti atque utilitatis allaturam cenſemus. Id tamen fatemur, nos in hoc typo tanquam nimis anguſto ſymmetrias omnes obſeruare minimè potuiſſe; at inuentioni tantummodo aliqua ſaltem ex parte conſuluiſſe ſat erit, ut homines poſtea admoniti ædes, quæ in operibus optimè conueniunt atque reſpondent, ſeligere

gere ualeant: qualis, ut exemplum aliquod afferamus, perforata quædam porticus eſſet, quæ ad ulterius ædificium conſpiciendum aditum nobis præſtaret; cuiuſmodi primæ huiuſce porticus ſpecies, cuius arcus recentiori opere aſtructi fuerunt, eſſe uidetur. Podia deinde ſeu Meniana, quæ ab alijs ſuggeſtus, & conciones à nonnullis appellari conſueuerunt, in ædium lateribus inclinatis & fugientibus quammaximè præſtant. Item coronices quoque, quarum terminationes extra angulos procurrunt, circunſectæ & pictis deinceps coronicibus coniunctæ atque continuatæ, magnum quid præſeferunt. Pariter etiam ædes, quæ extra uehementius prominent, pergratum & magnificum habent aſpectum: cuiuſmodi eſt Lunæ inſigne ſortita, quam hic deſcripſimus, taberna. Id autem in delectu habendo præcipuè obſeruandum atque animaduertendum uidetur, ut humiliora anguſtioraque domicilia anteponantur, quibus interiora ædificia confeſtim immineant aſſurgantque: quemadmodum poſt lenæ ipſius domunculam, quæ harpagonum atque hamorum geſtat inſigne, ædes mox ſuccedens, propter eius excelſitatem, pompæ & magnificentiæ ſpeciem quandam oſtentat; Scenæque longè melius implet uacuitates, quàm ſi ædificiorum interiorum culmina gradatim decreſcerent. Quanuis autem in præſenti ſchemate deſcriptæ figuratæque ædes ex una parte tantummodo illuminentur, media tamen luminum conſtitutio elegantiorem uenuſtioremque habet ſymmetriam: frequentiora nanq;, & in ſcenam propendentia funalia media utique collocantur. Cunctæque illæ quadratæ & orbiculares areolæ, quæ per ædificia paſsim conſpiciuntur, artificioſa lumina colorum, per quos effunduntur, uarietatibus affecta atque inſignita repræſentant: quorum conficiendorum rationes in extremo hoc libro mox afferemus. Poſt feneſtras uerò, quæ è regione ſunt conſtitutæ, uel uitrea uel chartacea lumina perquàm aptè inſtruentur: quæ ſi pictarum telarum inuolucris fuerint contecta, eò melius utique reſpondebunt. Quòd ſi quæcunque in tam præclara ſplendidaque materia occurrunt dicenda, literarum monumentis conſignare uelimus, prolixiori quippe oratione eſſet nobis utendum. Quapropter his, qui huiuſcemodi ſtudijs oblectantur, eorum inuentionem derelinquemus

De Scena

De Scena Tragica.

Tragica Scena ad Tragica poemata recitanda fuit inſtituta : ideoq́ue in ea ædes magnificæ & ſumptuoſę ſunt apparandæ. Quemadmodum enim tum antiquorum tum etiam recentiorum poetarum ſcripta teſtantur, amatoriæ pugnæ, inopinatiq́ue euentus, necnon acerbiſsima & crudelia funera in Optimatum, Ducum, Principum, & Regum ipſorum aulis accidiſſe memorantur. Quamobrem meritò in Tragicis apparationibus cuncta ædificia lautiora atque ſplendidiora conſtituentur, ut ex ſubiecta deſignatione perſpici poteſt: in quã, terminorum anguſtijs repugnantibus, magnificas illas & regias ſtructuras, quæ in laxioribus atque patentioribus ſpatijs commodius utique diſtribuerentur, collocare nequaquam potuimus. Verùm id unum Architecto, qui ad huiuſcemodi opera animum adhibuerit, ſatis eſſe debebit, ſi ad rerum conſimilium inuentionẽ paululum ei ſuffragati fuerimus ; ut ipſe deinde, locorum opportunitatibus & perſonarum conditionibus perſpectis, in operando cautior exiſtat. Quemadmodum autem in Comicis Scenis effingendis ſuprà habitum fuit, quæcunque contemplantibus elegantiora & formoſiora uidentur, ea ſunt à nobis potiſsimum ſeligenda : nec quin ædiculas amplioribus ſtructuris propter rationes iam traditas præponamus, quicquam uereri debemus. Verùm cùm in Scenicis ædificijs comparandis telaria frequentiſsimè adhiberi conſpiciantur, nonnullæ quandoque occurrunt difficultates, ut materiei prominentijs neceſſariò ſit nobis utendum, quemadmodum ex ſiniſtro, quod ſubiecimus, ædificio perſpicitur : ibi nanque pilæ ſtereobatæ, quod baſſamentum uulgus appellat, gradibus quibuſdam ſuppoſitis, innituntur. Quo quidem in loco ſtereobatam parum eminentibus expreſsionibus ſuper planum aſſurgentem formari oportet : moxq́ue duo telaria, alterum è regione conſtitutum, reliquo inclinato ac propendente, excitabuntur ; quæ ad plutei uſque primis arcubus ſuperimpoſiti faſtigium tantùm pertingent. Quoniam autem ſecundorum arcuum altitudines, ut pluteus locum ſuum obtineat, diminuuntur contrahunturq́ue : bina quoque propterea, quæ in ſuperis partibus collocantur, telaria, ut opus conuenientem aſſequatur perfectionem contrahenda neceſſariò diminuendaq́ue uidebuntur. Quæq́ue de hoc ædificio ſeparatim dicta fuerunt, eadem ad cætera quoq; ædificia, quorum membra contrahuntur nonnulla, ad easq́ue ædes præſertim, quæ in anteriori parte ſpectantur, traducenda accommodandaq́ue erunt. Quòd ſi hęc remotiora longiusq́ue ſepoſita forent ; telarium unum dun

taxat, cunctis partibus rectè deſignatis, colorumq; lumine illuſtratis, profectò ſufficeret. De lampadum uerò artificioſa compoſitione, in Comicarum Scenarum genere abundè diſſeruimus. Cuncta deinde, quę ſumma tectorum faſtigia exuperant, quemadmodum fornacium ſpiramenta, perſonanteſque turres, & eiuſmodi cętera; etſi hic appoſita minimè fuerunt, tamen ſupra aſſerem aliquem ſubtiliorem collocabuntur ac diſponentur, undique circumęquata; & extremarum linearum ductibus, necnon intermediorum colorum ſplendoribus diſtincta atque illuſtrata. Haud ſecus marmorea ęnea'ue ſimulachra ex craſsiore membrana, uel ex tenuioribus aſſeribus rectè adumbrata, & iuſtiſsima ratione circunſecta perficientur: poſtmodum per apta & opportuniora loca diſtribuentur, ea diſtantia eoque interuallo conſtituto, ut ſpectantes ſignorum latera tranſuersò intueri minimè poſsint. Nec nos pręterit in hiſce Scenarum generibus nonnullos humanas effigies in uiuentium ſtatum habitumque compoſitas ſummo artificio expreſsiſſe, ut mulierem aliquam uel feneſtræ aſsidentem, uel intra fores ſtantem: necnon ferarum quoque ueriſsimos & quaſi ſpirantes uultus imitatos fuiſſe. Hæc quidem, quanuis artificioſa, nobis tamen nequaquam probantur: cùm enim motu careant, & uitalem ſtatum præſeferre contendant, inepta & ridicula certè uidentur. At ſi uel hominem, uel canem, uel beſtiam quamuis dormientem, præclaram quandam nacti occaſionem, ſimulauerimus: cùm hoc immoto figurarum illarum ſtatui quammaximè congruat atque conſentiat, à natura & à ueri ſimilitudine neutiquam recedemus. Quòd ſi ſtatuæ alia'ue ſimulachra è marmore aut ex alia materia conflata, uel hiſtoriæ alicuius aut fabulæ euenta in pariete coloribus fuerint imitanda atque exprimenda, à uitalibus geſtis ac notis abſtinendum ſemper eſſe cenſemus. Verùm quopacto uiuentia quoq; motione prædita ſunt effingenda, in poſtrema uoluminis huiuſce parte deinceps modum ac rationem trademus.

De Scena Satyrica.

Satyrica Scena propter Satyras publicè peragendas fuit adinuenta: in quibus quicunque immoderatè ac petulanter uitam traducunt, carpuntur, & maledictis ac contumelijs exagitantur: quinimo priſcis tempo-

ribus

ribus nequam & impuri homines ſumma quadam libertate in Satyris,omnibus conuitiorum & contumeliarum modis præſentes afficiebantur. Quod quidem licentiæ genus improbis & impudentibus duntaxat, quemadmodum ruſticis,olim permiſſum fuiſſe,pro comperto habere debemus: eoque magis, quòd Vitruuius de Scenarum formis ſermonem inſtituens,ad Satyricas Scenas apparandas exornandasque, ſyluas, antra,colles,montes,prata,flores,& fontium latices,necnon agreſtes quaſdam paſtoraleſque caſas, ut ex præſenti habetur deſignatione,adhibendas eſſe putat.Quoniam autem hęc per hyemem plerunque, arborum, herbarum,& florum ornatu deſtitutam anni partem,tempeſtate noſtra exerceri conſueuerunt;uiridia idcirco ac topiaria eiuſmodi opera,ab arte petito auxilio,è ſerico elegantiſsimè confici poterunt: quæ longè maiori,quàm ſi naturalia forent,laude ac admiratione proſequenda uidentur.Quemadmodum enim in Comicarum Tragicarumque Scenarum apparationibus, Graphico artificio ædes conſimiliumque ſtructurarum genera exprimuntur:pariter in Satyricis Scenis quoque diſponendis arborum,herbarum, & florum uarietates ſerica textura imitari profectò licebit. Hæc autem quò ſplendidioribus ac liberalioribus ſumptibus perficiuntur,eò maiori laude atque commendatione digna cenſentur:& meritò quidem,cùm illuſtrium huiuſcemodi operum extructiones ad magnanimos,præclaros,& liberaliſsimos Principes, fædęque auatitiæ acerrimos hoſtes ſpectare uideantur. Noſque in Scenis nonnullis,quæ à ſapientiſsimo Architecto Hieronymo Zenga in benefactoris ſui Franciſci Mariæ Vrbinatis Ducis gratiam compoſitæ conſtructęque olim fuerunt,hæc omnia abundè cumulateq; perſpeximus:tantam enim Principis liberalitatem atque magnificentiam,tantam Architecti ipſius induſtriam atq; ſolertiam,tantam operum denique elegantiam ac uenuſtatē ibi adeſſe intelleximus;ut opus Architectonicum hoc pulchrius,artificioſius,ac ſumptuoſius nullum profectò in hodiernum diem uſque nos conſpexiſſe fateamur.Proh Dij immortales, quàm egregium & admirandum ſpectaculum illud erat,tot arborum & fructuum,tot herbarum ac florum inſignes uarietates ſerico perfectiſsimo & uerſicolore intertextas contemplari?Ripas quinetiam,& ſaxa conchis marinis,cochleis,alijſque beſtiolarum generibus affluentia,necnon coraliorum differentibus truncis inſignia;& cōchilia inſuper margaritas geſtantia,cancroſq; marinos ſaxis ipſis inſertos,tot rerum aliarum copia & pulchritudine ſimul adiecta, ibi uidiſſes:ut ſi cuncta ſigillatim à nobis nunc demonſtranda explicandaque forent,huic argumento nimium utique inſiſteremus. Quid autem Satyros,Nymphas, Syrenes, & complures alias mirificas ac monſtroſas animantium formas commemorem eo artificio, pro rata earum magnitudine,uiris pueris'ue ſubſtantibus circumpoſitas; ut ipſi motu inceſſuque proprio uiuentium horum animantium genera,mores,geſtus, ſaltus, atque excurſiones optimè imitarentur? Quòd niſi in dicendo prolixiores eſſe uereremur,ſuperbas paſtorum nonnullorum ueſtes auro ſericoque contextas,& pretioſiſsimis ferarum pellibus ſuffultas exponeremus. Piſcatorum quorundam inſuper habitus ac ornamenta cęteris nec pompa nec arte profectò cedentia, retiaq; ipſorum ex aureis filis compoſita, cunctaque demum piſcantium arma nitido ac fulgentiſsimo auro contecta recenſere poſſemus. Nec puellarum quinetiam greges cuſtodientium, Nympharumque ſplendidiſsimę tunicæ ſilentio eſſent prætereundę. Verùm huiuſce generis omnia ſolertis ac induſtrij Architecti iudicio curæque prorſus committentur:qui, Principis liberalitate atque magnificentia proprijs uotis reſpondente,celeberrima eiuſmodi opera ad exoptatum finem perducet;utque omnia ad libitum ipſe perficiat,planè ei permittimus ac aſſentimur.

De Scenarum luminibus arte confectis.

In Scenarum generibus exponendis nos rationem ac artem, qua permeantia lumina, & diuerſorum colorum ſpecies referentia conflare poſsimus, tradituros eſſe polliciti ſumus. Ad promiſſa igitur, ut probos ac bonos uiros decet, abſoluenda modò accingamur. Primùm igitur de cœleſti colore Sapphiro perſimili, eoq́; inſuper elegantiori dicemus. Salis Ammoniaci glebam ſumito, & ſcaphium tonſorium uel aliud quodcunque uas ex aurichalco confectum comparato, in idq́; aquæ digitum unum infundito. Deinde ſalis huiuſce gleba fundum & latera uaſis bene fricato atque comprimito, donec totum ſal eliqueſcat, digitali aquæ alia rurſus aliaq́; ſemper adiecta: & quò maiorem aquæ quantitatem infundes, & colorem formoſiorem reddere uoles, eò plures Ammoniaci ſalis glebas confringito. Vaſe igitur hac aqua uſque ad labra completo, per linteum ipſam in aliud uas transfundito ac percolato, & aquam cæleſti pulcherrimoque colore conſpicuam mox confectam habebis. Quòd ſi colorem hunc clariorem adhuc & ſplendidiorem efficere concupieris, puriorem aquam Ammoniaco ſali admiſceto: Et hoc nempe artificio colorem eundem, ſpecie ipſius nequaquam uariante, modò in clariorem modò in obſcuriorem, prout tibi libuerit, commutabis. Sin Sapphirinam hanc aquam ad Smaragdi colorem accedere uolueris, crocum uel largiore uel breuiore menſura, prout clarius obſcurius'ue colorem hunc imitandum tibi propoſueris, in eam infundes. Cóſimilium autem temperationum proportiones nequaquam hic appoſuimus: uſu nanque docente, complures colorum obſcuriorum clariorum'ue differentias atque uarietates inducemus. Sin Carbunculi aut Pyropi fulgorem exprimere contendes, rubrum uinum uel immodico infectum colore, uel nitidius aliquantulum aſſumes: & ita tum ſplendidiores, tum obſcuriores carbunculos perfectiſsima ratione imitaberis. Quòd ſi uinum fortaſſe defuerit, Braſilium lignum, quod Verzinum uulgò appellatur, in fruſtula conciſum accipito; & in ahenum aquæ plenum, alumine adiecto, illud infundito: Aquam autem ita temperatam efferueſcere facito ac deſpumato, & per craſsius aliquod linteum denique percolato; puriſsima lympha, ſi ſplendidiorem eam reddere uolueris, ſuperaddita. Si uerò Balanitæ, quem Balaſcium nos Itali appellare ſolemus, colorē exprimere tibi libuerit: albicante quodam & rubente ſimul uino, quod Itali goraceum nuncupare conſueuerunt, accepto, mox propoſitum aſſequeris. Pari etiam ratione uina fulua, prout purgatiore uel minus purgato extiterint colore, Chryſopraſios atque Topazios ęmulari uidebuntur. Limpidiſsima autem aqua, abſque rei alterius ſocietate, per linteum aliquod transfuſa Adamantum referet claritatem: quos ut rectius imitari poſsimus, nonnullis acuminatis quadratiſque formis neceſſariò erit utendum. Quapropter ſpeculares officinas adeundo, uitreę ampullæ, quarum in herbarum ſuccis exprimendis diſtillandiſque frequentiſsimus conſpicitur uſus, huiuſcemodi formis inſignitę comparabuntur, quæ puriſsimis lymphis mox erunt implendæ. Colorum uerò, quos iam enumerauimus, ita inſtruendorum, ut radij proprietatibus eorum imbuti transfundantur, ratio talis exiſtet. Poſt picturas loco ad hos colores diſponendos opportuno tenuem aſſerem, pro luminum ipſorum diſtributionibus perterebratum ſtatuemus: cui alium aſſerem ad uitrea uaſa artificioſis liquoribus completa ſuſtinenda accommodatum ſubijciemus. Poſtmodum prædictorum uaſorum partes magis incuruatæ ad aſsis ſuperioris foramina incumbentes aptabuntur: & ne quandoque ſaltantium ſtrepitu corruant, diligenter eſt attendendum. Deinde poſt uitreas ampullas lucernam ſiue lampada, ut lux ęqualis eademq́; ſemper exiſtat, occultabimus: quarum ſi partes ad lampada conuerſę planitiem, quin potius concauitatem quandam habuerint; uberiori luce profectò complebuntur, ipſique colores longè melius transfundentur. Pariter etiam ad rotundiora foramina, quæ diminuentem & inclinatum habent aſpectum, uitrea uaſa eiuſdem generis erunt accommodanda. At ſi uehementiori intenſiorique lumine ſpectantium oculos ferire uoluerimus, poſt uitreum uas amplum cereum ſtatuemus, poſt quem item ſcaphium tonſorium coruſcans ac recens conflatum ponemus: cerei nanque ſeu funalis illius lumen ſcaphium contingens, ab eoque reſiliens ſplendores nonnullos radiorum Solarium inſtar mox conuehet atque tranſmittet. Quòd ſi ſpatia quædam quadrata quaſi Amygdalę ſpeciem referentia extiterint, uel alijs formis circunſcripta fuerint ac terminata, uitreæ laminæ colorum uarietatibus depictæ ibi, lucernis facibus'ue poſtpoſitis, ſtatuentur. Nec tamen artificioſa eiuſmodi lumina Scenæ ipſius illuminandæ illuſtrandæque partibus fungi tibi perſuadeas uelim: maxima nanque cereorum & funalium, quę ante Scenam appenduntur, copia & multitudo munus hoc ſatis ſuperque præſtatura uidetur. Quinetiam candelabra nonnulla cereos affixos ſuſtinentia ſupra Scenam perquam commodè inſtruentur: quibus ſi uas aquæ plenum, camphora iniecta, ſuperpoſuerimus; flammis eam corripientibus, ſplendidiſsimum lumen, grato quodam odore concomitante, oculis ac naribus profectò ſentiemus. Verùm ſi id nonnunquam fortefortuna euenerit, ut rem aliquam flagrantem ardentem'ue introducere uelimus: aqua ex uino corrupto diſtillatoque confecta, quam uitis aquam uulgus appellat, eaq́; potentiſsima quidem rem illam madefaciemus, moxque face propius admota ignem aliquandiu manſurum excitabimus atque accendemus. Quanuis autem de ignibus alia complura dicenda ſuperſunt, in præſentia tamen hæc ſatis futura uidentur. Nunc uerò, quod reliquum eſt, ad eorum, quę ſpectatoribus maximas afferunt uoluptates, explicationem deſcendamus. Scena inani quandoque & actoribus uacua remanente, in eo quoque ingenij ſui uires oſtentare Architecto licebit, ſi uidelicet ſigilla nonnulla ea magnitudine comparauerit, prout ſpatij permeandi peragrandique exiget amplitudo: quæ ex craſsiore membrana, coloribus in-

ductis,& undique circunſecta conſtituentur,ligneæque regulæ in Scena tranſuerſa ratione collocatæ innitentur, quò uidelicet arcus aliquis ſuperincumbet; & coagmentatione quadam ſecuriclatis cardinibus, quam ad hirundinis caudam expreſſam noſtrates appellant,ſupra ſolum extructa ac figurata, prædicta regula in interiori coagmentationis compactionisque ipſius collocabitur parte: Moxque abditus aliquis membranacea ſigilla poſt arcum quaſi ſeſe mouentia ac ſpatium illud peragrantia ſenſim concomitabitur atque compellet. Necnon id mirum & quammaximè artificioſum exiſtimabitur, ſi ſigillis ſonantium & canentium ſpeciem præſeferentibus,eodem temporis articulo ſymphoniaci remiſſam ac tacitam cantionem poſt Scenam modulabuntur. Nonnunquam peditum etiam equitum'uè currentium ſimulata agmina introducuntur: qui quidem mutis quibuſdam uocibus tacitiſque clamoribus, tympanorum inſuper ſtrepitu tubarumque ſonitu adiecto,ſpectantium animos incredibili afficiunt uoluptate. Quòd ſi Planetam uel aliud quodcunque aera tranſcurrere ac peruolare uoluerimus,rei illius imagine in duriore membrana artificioſè depicta ac circunſecta, poſt ultimas atque remotiores Scenæ ipſius ædes tenuiſsima quædam ac ferrea linea tranſuerſa extendatur: annuliſque nonnullis in hac linea inſertis, ipſique membranæ adhæreſcentibus,filum atri coloris altero quidem ſui capite membranæ eidem connectatur, & ex altera parte quiſpiam reliquum fili eiuſdem caput manibus comprehendens membranam ad ſe adducat. Verùm ne ſpectatores artificis dolos quandoque ac fraudes intelligant, ea diſtantia inprimis eſt eligenda, ut filum ferreaque linea ab intuentibus diſcerni minimè poſsint. Cùm autem in Scenicis ludis, occaſione quandoq; poſtulante,tonitrua,fulgura,fulminaque ſint effingenda; qua ratione, his rectè expreſsis &ſimulatis, ſpectantibus terrorem incutere poſsimus,tradendum modò uidetur.Tonitrua igitur ſic erunt excitanda.Cùm Scenæ, ut antea admonuimus, in cænaculi alicuius fronte,cui ſolum quippiam ſuperimminet, conſtituantur: grauis atque lapidea pila ſolum illud tranſcurrens,tonitrui ſonitum præſeferet. Fulguris deinde ſpeciem hoc pacto imitabimur. Aliquis poſt Scenam in loco eminentiori collocetur; & arculam iuniperi gummi in farinam redacto, quam uernicis puluerem nuncupare ſolemus, inſtructam, eius operculo anguſtis foraminibus pleno undequaque exiſtente, manu contineat; atque in medio operculo candela accenſa ſtatuatur: manu quidem uiri huiuſce in altum uehementius ſublata, puluis quoque in altum proſiliens, & candelæ ardentis contactu inflammata, coruſcantium fulgurum referet claritatem. Fulminum ſpecies denique hoc modo exprimetur. Ferrea linea tranſuerſa ac ima petens in Scena procul extendatur,in eaq; accenſibilis radius crepitante auro circumamictus inſeratur: tonitruo autem obſtrepente, ſub eius finem caudatam facem maximo impetu emittemus,eodemq; tempore radium illum accendemus,& fulminis terrifica ſpecie cunctorum aſsidentium animi profectò obſtupeſcent. Verùm ſi ſingula, quæ ad hoc ſpectant argumentum, oratione nunc proſequi uellem, longior fortaſſe atque prolixior cuipiam uideri poſſem. Ne igitur in hoc uitium aut reprehenſionem incurram, rebus Opticis hic finem imponam.

FINIS SECVNDI LIBRI SEBASTIANI SERLII AD OPTICAM facultatem, Proſpectuumq; ſcientiam attinentis, Ioanne Carolo Saraceno interprete exiſtente.

SEBASTIANI SERLII DE ROMANIS alijsq; compluribus, quæ tum in Italia tum extra Italiam reperiuntur, antiquitatibus Liber Tertius.

A IOANNE CAROLO SARACENO EX ITALICO in Latinum ſermonem nunc primùm tranſlatus.

Noua quinetiam ADDITIONES nunc demum inſerta adiunctaq; fuerunt.

VENETIIS,

Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem, & Ioannem Chriger.

M D LXVIII.

AD CHRISTIANISSIMVM GALLIAE REGEM FRANCISCVM VALESIVM,

SEBASTIANVS SERLIVS BONONIENSIS.

CVM veterum Romanorum in operoſis molibus extruendis magnificentiam & iudicium animo mecum ipſe ſæpius reuoluerem & cogitarem; quod quidem ex complurium ædificiorum fragmentis, quæ tum ueteri Romæ, tum etiam alijs Italiæ vrbibus, necnon extra Italiam quoque paſſim conſpiciuntur, comprehendi ac percipi optimè poteſt; nouum quoddam uolumen, in quo Romanas antiquitates ſeparatim niſi omnes, at pleraſq; ſaltem conſcriberem, reliquis uoluminibus noſtris de Architectura pertractantibus adiungendum putaui: vt qui huiuſcemodi ſtudijs oblectantur, vbicunq; locorum extiterint, in has deſignationes tanquam in ſpeculum quoddam luminibus ſtatim coniectis, ædificiorum illorum admiranda ueſtigia contemplari ac dignoſcere queant: quæ niſi æuo præſenti adhuc ſupereſſent, incertam fortaſſe literarum monumentis, quæ Romanorum magnificentiam ac magnanimitatem maximis laudibus proſequuntur, ac dubiam fidem adhiberemus. Cùm autem præclara hæc beneficaq; facultas, quam Architecturam appellamus, priſtinum ſplendorem, quem ſuperioribus & fortunatiſſimis illis ſeculis tum apud Romanos, tum apud Græcos antea bonarum artium conditores obtinuit, iam recuperare videatur: cumq; tu generoſiſſime Rex non ſolùm cæterarum ſcientiarum cognitionem, &, quod longè difficilius habetur, vſum ipſarum quoque præclarè fueris aſſecutus; verùm in Architectonicis inſuper ſtudijs te quammaximè excellentem atq; præſtantem oſtendas, ſicut tot ac tantorum operum, quæ in ampliſſimo tuo Regno paſſim inſtituiſti, extructiones affatim demonſtrant: omni cura ac diligentia ad præſens volumen conſcribendum à nobis adhibita, opus hoc noſtrum ſub ſacris tuis ac regijs auſpicijs promulgandum eſſe conſtitui, ea potiſſimum ſpe adductus ac perſuaſus, quòd exiguum hoc munus, præclari tui nominis aura aſpirante, vires & incrementum haud contemnendum ſumpturum eſſe confido. Nec illud mihi quaſi arroganti cuidam exprobrari velim, quòd ego omnium fortaſſe minimus lucubrationes meas tanto Regi dedicare ueritus minimè fuerim. Superiori nanque anno cùm per Ruthenorum Epiſcopum volumen aliud à me conſcriptum ad te tranſmiſiſſem, tu me non ſolùm in tuorum familiarium numerum aſcripſiſti; verùm etiam, vt librum hunc ad exoptatum finem perducerem, trecentos coronatos tanquam viaticum quoddam liberaliſſimè contuliſti. Quapropter ego, tanta in potentiſſimo Rege humanitate ac liberalitate perſpecta, alacrior & audacior iam redditus telam, vt aiunt, olim inceptam magno meo quidem labore totam ferè contexui: quam, etſi imperfectam adhuc, quaſi ſingularis in te pietatis noſtræ monumentum nunc tibi trado aſſignoq;. Imperfectam verò eam appello, cùm tot elegantiſſimarum antiquitatum, quæ in Gallia ſumma diligentia cuſtodiuntur, multitudo ei deeſſe videatur. Quemadmodum enim à Mompolerio, clariſſimo tuo nomine apud Venetos Oratore, ſæpius accepimus, eæ tot profectò ac tales exiſtunt, vt volumen ſeparatum earum

explicationes atque deſignationes vtique poſtularent. Cuius quidem rei exemplum è vetuſtiſſima Nemauſi ciuitate, è qua Antoninus Pius prodiiſſe memoratur, accipi poteſt: tot enim antiquitates ibi nunc quoque ſupereſſe conſpiciuntur, vt quantus Romanorum in eam amor atque beneuolentia extiterit, hinc conijci facillimè queat. Ibi enim pulcherrimum illud Amphitheatrum Dorico opere perfectum, & ex materia adeò ad vetuſtatem compoſita ac comparata coagmentatum, eoque demum artificio elaboratum Romani conſtruxerunt, vt in hodiernum diem integrum atq; incorruptum perduret. Complures quinetiam ſtatuæ marmoreæ, & innumerabilia propemodum tum latinis tum græcis literis inſculpta epitaphia ibi cernuntur. Nec duas octogonas illas ac vetuſtiſſimas turres, quæ cum vrbis ipſius mœnibus cohærent, ſilentio prætermittendas exiſtimo: ex ijs nanq; munitionum, quibus antiqui ad ciuitates tuendas ac defendendas vſi fuerunt, ratio deduci optimè poteſt. Fontem inſuper, vel lacum potius aquis exuberantem, atque ad radices montis conſtitutum, eiusque profunditatem quis obſecro conticebit? Cui formoſiſſimum & miro quodam artificio diſtributum, Corinthioq; genere elaboratum Deæ Veſtæ fanum deſuper imminet. Summo quinetiam monte amplum adeò monimentum, vt turris magnæ obtinuerit appellationem, extructum conſpicitur. Verùm quidnam de formoſiſſima æde illa Corinthia, quæ, temporis diuturnitate eam nequicquam oppugnante, commodam adhuc incolentibus præſtat habitationem, quæſo dicemus? Extra Nemauſi vrbem deinde circiter ſexdecim millia paſſuum illuſtre profectò ac ſingulare Romanæ liberalitatis exemplum proponitur: qui vt, aquis à monte ad montem deriuatis, fontis, quem modò diximus, perpetuitati atque incremento proſpicerent, mirum illum Aquæductum conſtruxerunt: cuius faſtigium, cùm inter duos altiſſimos montes ſit conſtitutus, rapidiſſimo quoq; torrente illàc pertranſeunte, cæterorum omnium ædificiorum, quæ in ea regione proximè collocantur, ſummitates nimirum excedit. Aquæductus hic, de quo ſermonem habemus, vt ad montium cacumen pertingat, triplices arcuum ordines, alteros alteris ſuperpoſitos, omnesq; ruſtico opere conflatos, ſortitur. Primi quidem & infimi, qui quinq; numero eſſe dicuntur, in tantam vtique altitudinem aſſurgunt, vt vna tantummodo pila excelſæ turris imaginem referat: primusq; hic ordo ruſtico opere, eoq; craſſiore ac rudiore conſtare videtur. Quinq; his arcubus, cùm montes quò ſuperiores, eò in maiorem maioremq; latitudinem ſemper extendantur, vndecim alij ipſi quoque haud ſecus quàm priores excelſi, ruſticoq; opere, elegantiori tamen aliquantulum fabricati, innituntur. Deinceps ſuper hos arcus vndenos trigintaſex alij numero collocantur, ſinguliq; arcuum vndecim mediorum ſupra ſe duos geſtare conſpiciuntur: verùm propter montium relaxationem ſummi hi ac nouiſſimi arcus ad tantam vtique multitudinem aſcendunt. Super quos demùm aquæductus ad montium libellam dirigitur, per quem liquida vis atque poteſtas intra Nemauſi ipſius mœnia longiſſimo tractu deniq; ferebatur. Præterea Sancti Heremigij oppido præclarum monimentum triplicibus arcuum ordinibus, alteris ſuper alteros incumbentibus, inſtructum habetur. Infimus ordo præter baſim ſubſtantem ex Ionico, haud ſimplici eo quidem, ſed compoſito opere conſtat, planasq; in angulis diſpoſitas habet columnas, medijsq; ſpatijs egregiæ & iucundiſſimæ viſuntur ſcalpturæ. Hic quidem equeſtris pugna committitur: ibi pedites manus conſeruere: alibi præclara venatio exercetur: quarto demum & vltimo loco palmæ atque triumphi maxima pompa conſpicui inducuntur. Primo huic ordini alius ſuperior deinceps ſuccedit Corinthio genere extructus, & angularibus columnis definitus: qui quidem complurium feneſtrarum lumine claret, varioq; inſuper elegantium operum ornatu niteſcit. Hinc demum ſphæricum templum, denis Corin-

thijs,

thijs, ſtriatis, atque gracilioribus columnis ſummam eius teſtudinem fulcientibus, aſſurgit. Jn medio autem templo duo marmorea ſimulachra humana forma aliquantò ampliora, mas inquam & femina, conſiſtunt: eorum capitibus, alijsq; membris nonnullis temporis vetuſtate & belli iniuria conſumptis ac detruncatis. E' regione templi deinde triumphalis arcus varijs ornamentorum generibus inſignis profectò conſpicitur. Verùm quid de Arelatis vrbis antiquitatibus, præſertim de uetuſtiſſimo illo Amphitheatro dicemus? Quid etiam de antiquiſſima æde, quæ in Foro Julij Narbonenſis Galliæ ciuitate reperitur, & de ampliſſimo Amphitheatro, quod non longè ab vrbe diſtat, ſubiungemus? Sancti Chamantis oppido proximè Auenionem, pontem binis, vtroq; videlicet cornu, portarum apertionibus adeò inſignem ſpectares, vt triumphalis arcus magnificentiam præſeferre ille videatur. Pariter etiam de Corinthio templo Viennæ, Mariæ Magdalenæ cultui ſacro, & de alijs, quæ ſub latiſſimi regni tui ditione continentur, innumerabilibus propemodum in præſentia conticebo; horum omnium explicationibus in id temporis uſque reſeruatis, cùm, tua liberalitate nobis vires ſuggerente, cuncta admiranda hæc perluſtrauero: tunc enim & ſingula nobis dimenſis, & eorum exemplaribus acceptis ac deſignatis, cum reliquis lucubrationibus noſtris ad communem ſtudioſorum omnium utilitatem in lucem ea pariter quoq; proferentur. Quæ quidem, niſi benignitate opeq; tua ſubueniente, ad exitum perducere nunquam mehercle licebit. Jnterim, pro manſueto ac facili ingenio à Deo Optimo Maximo tibi elargito, exiguum hoc uolumen humaniter accipe; quod regia tecta ingreſſum uires authoritatemq;, ni fallor, quamprimùm aſſumet: meq; totum tibi trado atq; deuoueo, tuis iuſſis, ſi modò periculum feceris, libentiſſimè vtique obtemperaturus. Vale.

DE AN-

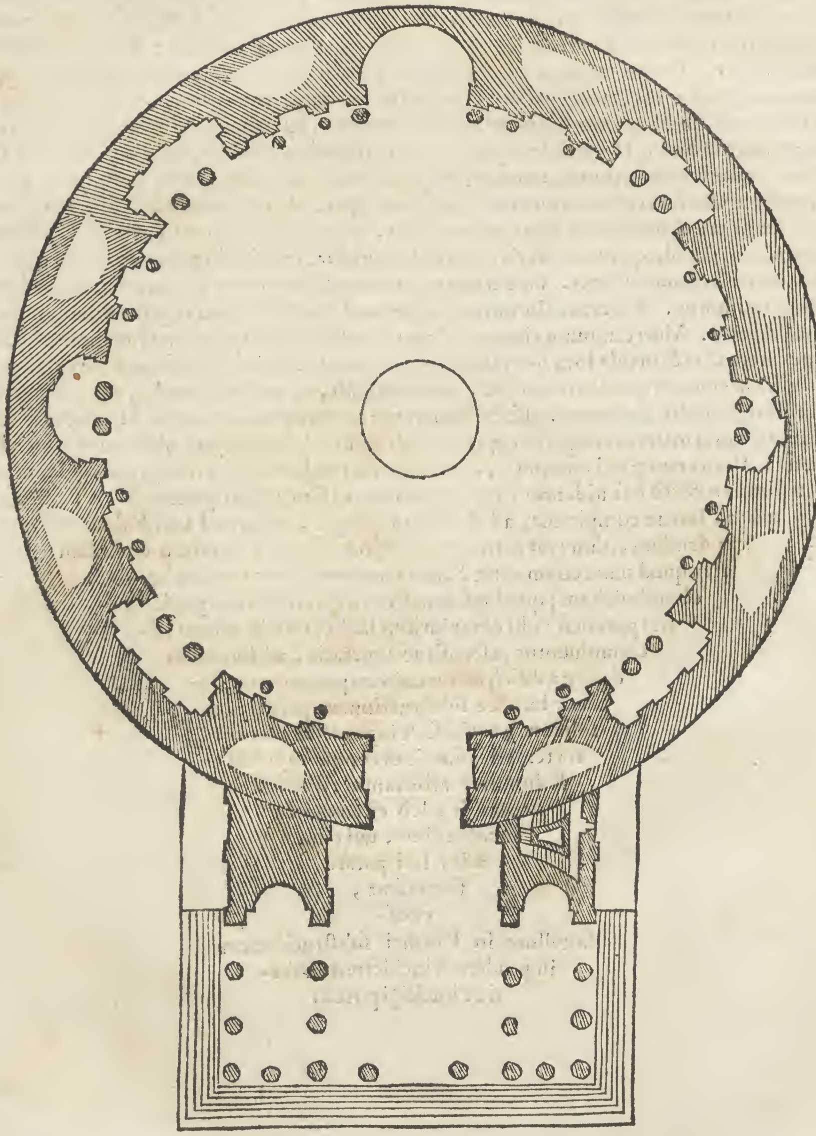
VETERVM ac antiquorum ædificiorum, quæ Romæ incorrupta adhuc atque illibata ſeruantur, Pantheon (ſi unius tantummodo corporis elegantiam ſpectes) pulchritudine, integritate, ac artificio cæteris longè ducimus præferendum, eoq; maiori admiratione dignum illud exiſtimamus, quòd cùm membra complura ad eius compoſitionem accedant, tam aptè appoſiteque omnia ad corporis totius ſymmetriam conducunt, ut quicunq; diligenter partium cunctarum conuenientiam atq; reſponſum attenderit, nihil quicquam in eo prætermiſſum eſſe fateatur. Id autem inde euenire arbitramur, quòd ſapiens Architectus præclaræ molis huiuſce inuentor & fabricator ex omnibus formis perfectiorem, ipſam uidelicet rotunditatem, ſibi delegiſſe uidetur: unde Rotundam quoque, uocabulo ex forma nimirum accepto, eam homines paſsim appellant. Interior nanque eius altitudo latitudinem adæquare omnino conſpicitur. Forſitan etiam ſolers Architectus cùm uniuerſa, dummodo recto & conuenienti ordine incedant, unum ſummumque caput, è quo inferiora deinceps originem ducunt, obtinere perſpexiſſet: hoc pariter ædificium unico duntaxat lumine, eoq; in ſuperiori parte conſtituto, illuſtrari uoluit, ut lux ſupernè accedens in omnes partes æquali mox ratione diffunderetur; quod ex ſententia ipſi nimirum ceſsiſſe uidetur: nam præterquam quòd cætera ampla copioſaque luce complentur, ſex illa delubra, quæ in parietum craſsitudinibus abdita, obſcura utique ac tenebroſa eſſe deberent; feneſtris tamen nonnullis, quæ in ſuperis eorum partibus conſtituuntur, lumenq; ſecundum à ſupremo lumine deriuatum in ea transfundunt, intercedentibus, conuenienti ſplendore perfruuntur. Quapropter nulla quanuis exigua minimaque ædificij particula reperitur, quæ proprio lumine ſit deſtituta. Nec eius partes tantummodo immotas & conſiſtentes mira quadam gratia perfuſas eſſe iudicabis: uerùm etiam quicunque præclarum hoc templum ingrediuntur, etſi aſpectu formaq; extiterint mediocri, uenuſtate tamen ac dignitate mox eos ſenties augeri. Cuius quidem rei cauſam atque rationem in æthereum lumen, quod undique citra ullam impeditionem expeditiſsimè peruagatur, conijciendam exiſtimamus. Nec temere hoc factum mehercle uidetur. Cùm enim antiquitas fanum hoc Deorum omnium cætui ſumma religione conſecraſſet, & idcirco ſimulachra quamplurima in eo eſſent collocanda; quod ex tabernaculis, ſcaphis, alijſque apertionibus optimè declaratur: ea ſigna profectò, ut ſynceram ſui ſpeciem intuentibus immittere poſſent, cuncta almæ lucis uſum atq; commoditatem requirebant. Vnde quicunque ſignorum & prominentium operum ſuppellectili indulgent, eiuſmodi loca, quæ lucem ex ſuperiori parte combibunt, aucupari ſemper deberet. Nec enim, mendicantium more, lumen quanuis imbecillum ſuppliciter propemodum petere cogeremur: uerùm quocunq; loco ſigna conſtituerentur, mox artificis excellentiam, propriamq; eorum perfectionem intuentibus patefacerent. Quinetiam idipſum ad picturas ſpectandas contemplandaſque mirum in modum conferret, dummodo eæ ad lucis huiuſce proſpectum deformatæ elaborataæque fuiſſent. Quam quidem conſuetudinem egregij pictores ſectari plerunque uidentur: qui cùm pictis imaginibus maiorem aliquam uim & prominentiam afferre conantur, tunc lumen è ſuperis partibus captant. Verùm ad artificioſa eiuſmodi opera contemplanda ac perpendenda peritiores tantummodo ſunt admittendi: aliàs nanque pro eis debita laude ignominiam potius calumniamque ſubirent; Graphicæ enim artis ignari umbrarum obſcurationibus quammaximè offenduntur: Etſi Titiani, celeberrimi quidem pictoris, opera, ad cuiuſcunque luminis aſpectum fuerint deformata, eam utique obtinent lenitatem, & excellenti adeò colorum temperatura inficiuntur; ut quibuſcunque hominum generibus & conditionibus ea contemplantibus maximam afferant uoluptatem, & ſummam quandam prominentiam præſeferant. Verùm, ut iam inceptum argumentum repetamus, cùm Panthei conſtructio, niſi nos animus fallit, cuncta Architectonica opera, quæ tempeſtate noſtra conſpiciuntur, arte ac ſymmetria antecellat; iurè primum locum ei conceſsiſſe, ipſumque tanquam omnium præſtantiſsimum nobiliſsimumque cæteris prætuliſſe atque præpoſuiſſe uidemur. Huic id inſuper accedit, quòd ſacroſanctam hanc ædem à Bonifacio Pontifice diuino cultui addictam deuotamque olim fuiſſe accepimus. Primus templi huiuſce conditor, ſi Plinij authoritatem ſequamur, Marcus Agrippa fuiſſe memoratur: qui, Auguſto Cæſare præclaram hanc ædem Dijs immortalibus deſignante, cùm ipſi ſupremum diem obeunti ne fundamenta quidem iacere licuiſſet, piam fortunatiſsimi imperatoris illius uoluntatem mox adimpleuit. Fuitque templum hoc anno à Chriſti aduentu decimoquarto, & à mundi conſtitutione quinque millibus, ducentis, & tribus circiter annis inceptum. Capitula ipſius, Plinio hoc aſſerente, ærea exiſtebant: & Diogenem Athenienſem Sculptorem Caryatides in columnis perquàm eleganter effinxiſſe idem author ſubiungit; necnon ſtatuas in faſtigio collocatas quàmmaximè commendari ſolitas eſſe, etſi propter immodicam loci altitudinem haud celebres multùm exiſterent, idem quoque teſtatur. Templum hoc fulminum telis ignibuſque impetitum, Traiano duodecim annos circiter Romæ iam imperante, conflagrauit, anno à Chriſti exortu centeſimo decimotertio uertente, & ab origine mundi quinque millibus, trecentis, & undecim annis elapſis: & Lucij Septimij Seueri deinde, Marcique Aurelij Antonini opera unà cum omnibus ornamentis refectum inſtauratumque fuit, quemadmodum epiſtylij in fronte collocati inſcriptio clariſsimè oſtendit; quæ quidem ornamenta tunc primùm confecta fuerunt: Caryatides enim, quas Diogenes columnis antea inſculpſerat, alia quippe ratione diſpoſitæ fuiſſe uidentur. Verùm poſterioris huiuſce Architecti iudicium atque prudentiam uix ſatis unquam laudari poſſe cenſemus. Iudicium quidem admiramur, quòd ædificij membra tam aptè inter ſeſe cohærent, & ad corporis totius ſymmetriam

metriam atque integritatem tam eleganter conſpirant; nec opera ipſa ſcalpturarum complurium multitudine confundenda perturbanda'ue ſapientiſsimus opifex exiſtimauit, quin eas proprijs tantummodo & conuenientibus locis, ut copioſius deinde oſtendemus, diſtribuit ac collocauit: & hac ratione, quantum ingenio atque iudicio ipſe præſtiterit, grauiſsimum teſtimonium poſteritati reliquit. Prudentiam quoque eiuſdem commendamus, quòd Corinthium genus ac ordinem in toto opere ſibi imitandum propoſuit, nec in eo aliam ædificandi rationem paſſus eſt admiſceri; Cunctæq; menſuræ in membris omnibus ita ad unguem obſeruatæ fuiſſe comperiuntur, ut ex tot à nobis conſpectis atque dimenſis ædificijs nullum profectò, quod cum eo conferri poſsit, ſecernere ualeamus. Quid plura tibi dicam? Templum hoc quaſi diuinum quoddam exemplar, Ideamque totius Architecturæ in medium omnium proponendum exiſtimamus. Verùm his, tanquam ad Architectum erudiendum nequicquam facientibus, prætermiſsis, ad ſingulas membrorum quorunque menſuras examinandas deſcendemus. Vt autem in antiquitatibus explicandis Methodicè procedamus, primùm Ichnographiam, uidelicet areæ, uel, ut uulgo loquuntur, plantæ deſcriptionem exponemus. Deinde Orthographiam, quaſi dixeris erectæ frontis imaginem, quam uulgus Profilum appellat, ſubiungemus. Poſtremò Sciographiam, quæ rei cuiuſque frontem lateraq; ſimul explorat, definiemus. Quapropter ſubſequens figuratio Panthei aream palmo ueteri Romanorum dimenſam inprimis oſtendet. A Porticu igitur orationis noſtræ exordio ſumpto, columnarum craſsitudinem palmorum ſenum, & minutorum uigintinouem eſſe dicemus: Intercolumnia ſingula palmos octo, minutaque nouem intercipiunt: Veſtibuli latitudo pro foribus templi conſtituta palmis xl definitur: Pilarum porticus ipſius frontes columnarum ſequuntur rationem: Scapharum, quæ mediæ inter pilas collocantur, & Nichij uulgo dicuntur, latitudo decempalmaris, membraq; ex utroq; latere conſtituta bipalmaria exiſtunt: Forium latitudo palmos xxvj & ſemis obtinet. Templi totius laxamentum, ideſt ſpatium inter parietem utrunque uacuum & inane in palmos cxciiij extenditur: totq; palmos etiam altitudo, quæ à pauimento exordium ſumens uſq; ad labrum ſuperioris conſcendit apertionis, ſibi uendicaſſe reperitur. Apertionis ipſius latitudo palmorum xxxvj. & ſemis habet interuallum. Delubra ſex, quæ in muri craſsitudine reſident, ſingula palmorum xxvj, minutorumq; x x x latitudinem ſortiuntur; murumque pro dimidia latitudinis parte interiorem perrumpunt, quadratarum & angularium columnarum craſsitudine dempta. At primarium delubrum in palmorum xxx porrigitur latitudinem, & ſemicirculi figuram conſtituit, angularibus columnis, ut modò diximus, ſubductis. Columnarum deinde, quæ in delubris ſingulis ſtatuuntur, craſsitudo palmos v ferè, tribus duntaxat minutis inde detractis, complectitur. Parem etiam quadratæ & angulares delubrorum eorundem columnę craſsitudinem imitantur. Tabernaculorum uerò, quæ media inter delubra conſiſtunt, columnæ bipalmari craſsitudine finiuntur. Muri templum circumambientis craſsitudinem palmi xxxj. metiuntur, etſi in ea complura quippe interuacua & inania loca ſpectantur: præter ampla etenim delubrorum laxamenta inter duo quæque delubra uacuitates quædam interſunt, quas nonnulli, ut aer in uiſceribus terræ conceptus per eas expirari efflarique poſsit, adapertas eſſe exiſtimarunt: at nos ea ratione magis id effectum eſſe arbitramur, ne tanta materiæ congeſtæ copia ac multitudo ædificium quaſi obſtrueret atque deprimeret: Vacua nanq; etſi complura, cùm tamen rotundiori figura omnia concludantur, tutiſsima profectò eſſe uidentur, nec ruinam aut caſum ullum pertimeſcunt. Scala, quæ ad læuam conſpicitur, ad dexteram quoque, utpote ad ueſtibulum conſcendendum, olim erat extructa: Necnon inde per ſecretum quoddam iter, quod nunc etiam extat, circa templum ſuper delubra homines obambulabant; quod quidem iter ad exteriores nos gradationes perducit: ubi compluribus ſcalis, quæ in orbem circunuoluuntur, aſcenſis ac ſuperatis, ad ſummum deniq; ædificij totius culmen pertingimus. Fabricæ huiuſce ſubſtructionem perpetuam ſolidamq; extitiſſe, & ingens ſpatium extra templi ipſius fines complexam fuiſſe homines arbitrantur: quod ex nonnullis adeò circumcirca incolentibus, qui cùm ædes ſibi parare ſtatuiſſent, effoſſa tellure in Panthei ſubſtructionem imprudentes inciderunt, haberi ac intelligi poteſt.

Palmum Romani uetuſtiores in digitos duodenos, & digitos ſingulos in quaterna æqua ſegmenta, quæ minuta appellantur, diuiſerunt. Palmaris autem eiuſmodi menſura ad preſens ædificium unà cum membris omnibus dimetiendum adhibetur: noſque dimidiam eiuſ magnitudinem hic infrà delineauimus.

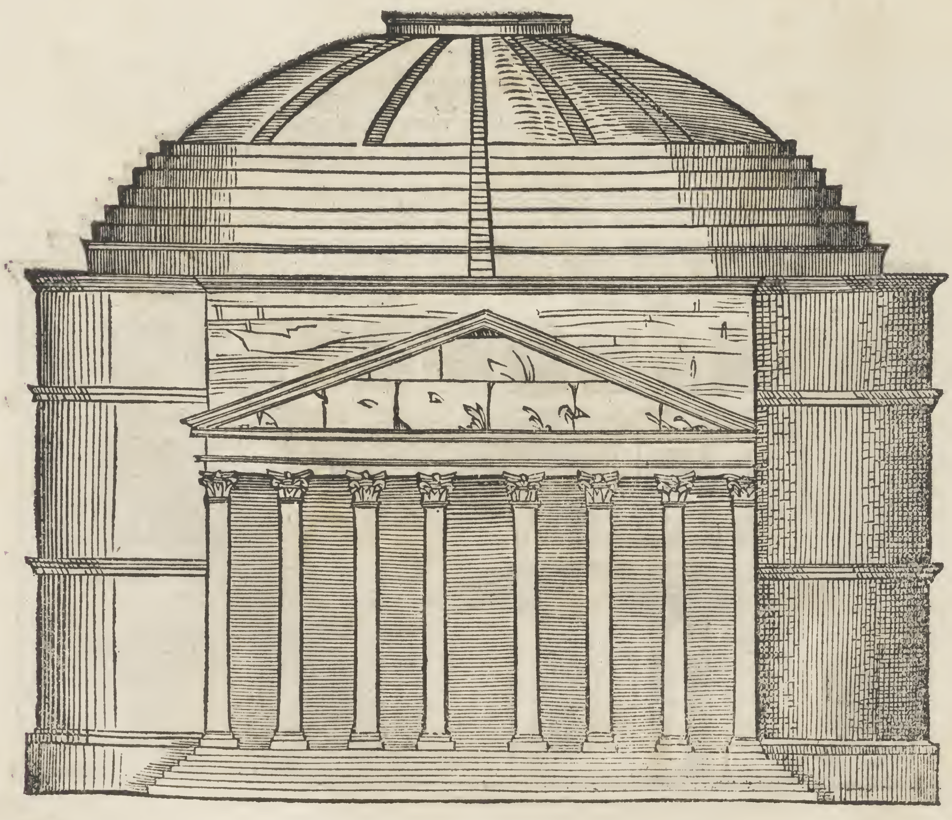

PANTHEI ICHNOGRAPHIA.

PANTHEI EXTERIOR SPECIES.

Schema ſubiectum exteriorem Panthei uniuerſi formam ſpeciemq; demonſtrat,fronte eius anteriori poſita. Quanuis autem per decliues quoſdam gradus ad ipſum accedentes nunc deſcendamus, extructionis ſuæ tamen olim initio à planicie ſeptem gradationibus in altitudinem aſcendebat. Nec mirum cuiquam ſit uetuſtiſsimum hoc ædificium,tot ſeculis iam elapſis,integritatem ſuam hodiernis quoque temporibus incorruptam ſeruare:nec enim primi conditores in ſubſtructionibus fundamentis'ue templi huiuſce conſtituendis parſimoniæ & pecuniarum compendio quicquam conſuluerunt. Quinimo id homines affirmant, quàm ampla eius circunferentia extiterat,tantundem aliud ſpatij inſuper atq; telluris ad fundamentorum ſolidationes adiectum fuiſſe: quod nonnullorum proximè habitantium teſtimonio confirmatur, qui proprias ſibi domos conſtruere aggredientes, fundamenta hæc ex optima ſolidaq; materia abſque labore ullo ſibi parata adinuenerunt. Verùm ſingula ædificij huiuſce membra, quæ è planicie in altum aſſurgunt,quæſo dimetiamur. Columnæ,quæ in porticu diſpoſitæ erectæque conſiſtunt, craſsitudine quidem,ut iam diximus,palmorum ſex & minorum xxix; altitudine uerò palmorum liiij & minutorum xxix, ſpiris capitulisque exemptis, terminantur. Baſes palmorum trium minutorumq; xix, capitulaq; palmorum ſeptem & minutorum xxxvij altitudinem aſſecuta fuerunt.Epiſtylium palmorum v, zophorus palmorum v & minutorum xiij, coronix palmorum iiij & minutorum ix altitudinem obtinent.Faſtigium autem in fronte conſtitutum, etſi nullius ſcriptoris,quem hucuſque legerimus,authoritatem afferre poſsimus, argenteis ſtatuis inſtructum & exornatum fuiſſe nos quoque communem aliorum opinionem ſecuti exiſtimamus. Romanorum etenim Imperatorum magnificentiam animo nobiſcum reuoluentes in hanc ſententiam facilè utique inducimur: eoq; magis,quòd ſi Gotthi,Vandali,aliæq; Barbarorum nationes, quæ Romano nomini infeſtæ urbem illam præclariſsimam ſæpius adortæ depopulatæque fuerunt, ad æs animum adieciſſent; epiſtylia, cæteraque porticus ornamenta ex ære conflata profectò diripuiſſent. Verùm quocunque ſit modo,ueſtigia nonnulla, quæ olim ibi ſtatuas è metallo fabricatas extitiſſe declarant,in hodiernum diem uſque perdurant.A ſuprema deinde coronice locis compluribus per opportunas gradationes teſtudinem ipſam obambulare,& ad ſummum uſq; cacumen conſcendere poſſumus, quemadmodum ex ſubiecta patet deſignatione.

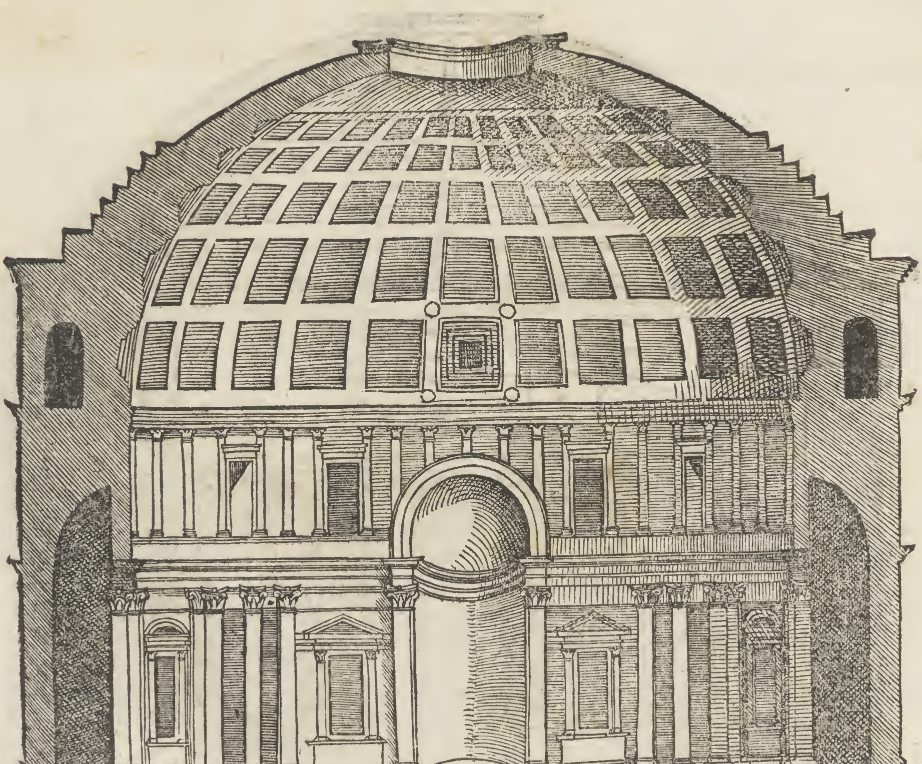
TEMPLI

TEMPLI SPECIES INTERIOR.

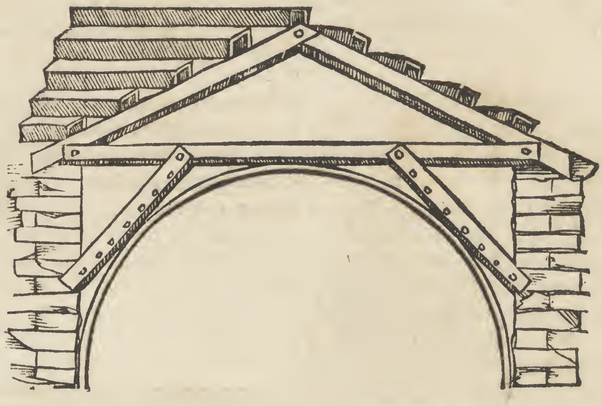
Sequens figura Panthei formam interiorem recludit, quæ ex abſoluta perfectaque nimirum accipitur rotunditate: quanta enim à pariete ad parietem exiſtit latitudo, tanta à pauimento ad ſuperiorem apertionem altitudo eſſe uidetur. Quemadmodum enim ſuprà habitum fuit, tum latitudinis tum etiam altitudinis interiores diametri in palmos cxciiij producuntur: Necnon à pauimento ad ſummæ coronicis faſtigium, & à faſtigio deinde ad teſtudinis ipſius cacumen, quò ſcilicet apertio conſiſtit, tantundem extat interualli. Quadrata, quæ in teſtudine ſeu cœlo quaſi contexta reperiuntur, omnia ad medij illius quadrati ſimilitudinem & formam accedunt; eaque, nonnullorum, quæ adhuc extant, ueſtigiorum indicio, argenteis laminis cœlatis honeſtata & illuſtrata olim fuiſſe exiſtimantur: Si nanque ornamenta hæc ænea extitiſſent, quidni reliquum æs etiam, quo porticus referta plenaq; conſpicitur, ablatum iandiu & aſportatum fuiſſet?

Neminem autem ex eo admirationem capere uolumus, ſeſe in his, quæ ad Opticen attinere uidentur, nec imminutiones ſeu decreſcentias, nec craſsitudines, nec planities ullas contemplari: Sat enim modò habemus, ſi, ipſis ab area ueſtigio'ue excitatis, altitudines tantùm iuſtiſsima ratione dimenſi fuerimus; ne fortè, decreſcentijs adhibitis, propriæ exactæque amittantur menſuræ. Verùm in Optico uolumine tum ſuperficierum tum corporum diuerſorum uariæ inclinationes imminutionesq; ſeparatim oſtenduntur, necnon ædium complurium ac differentium Opticæ collocationes deſignantur. At nunc in his antiquitatibus figurandis metiendisq; proſpectuum artificio ſuperſedendum eſſe arbitramur. Rerum autem à coronice ad inferiora deſcendentium menſuras nequaquam hic apponemus: cuncta nanque in proceſſu deinde & ſigillatim figurabimus, & exactiſsimè dimetiemur.

Medianum delubrum etſi cum reliquo opere optimè quidem conuenit atque conſentit: attamen ex peritorum complurium ſententia, cùm eius arcus quinq; ſuperiorum columnarum ſcapos contra antiquorum opificum inſtituta immnuat atque perrumpat, haud uetuſtum profectò, ſed recens potius à Chriſtum profitentibus auctum adiectumq; opus eſſe cenſetur. Quæ enim Chriſto deuouentur conſecranturque templa, delubrum & aram quandam primariam, cæterisque ampliorem habere conſueuerunt.

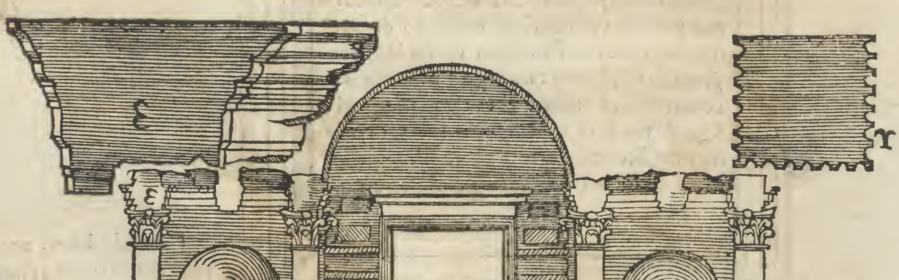

Ornamen-

Ornamentum, quod hic deſcriptum intueris, nunc quoque ſupra Panthei ipſius porticum extat: æneiſque tabulis totum, ſicut præſenti ſchemate patet, conſtare uidetur. Circulus quidem nullus apparet, ſed fornicea æneaque teſtudo exculta admodum elaborataque inibi erat: quinimo, propter ſæpius iam à nobis adductas rationes, argentea ornamenta ibi refulſiſſe homines ſuſpicantur. Verùm ex quanam certò conſtarent materia, pro comperto haberi minimè poteſt. Vnum illud tanquam ueriſsimum, eo, quod nunc extat, inſpecto, affirmandum & aſſeuerandum cenſemus, hoc opus perpulchrum nempe & elegantiſsimum extitiſſe.

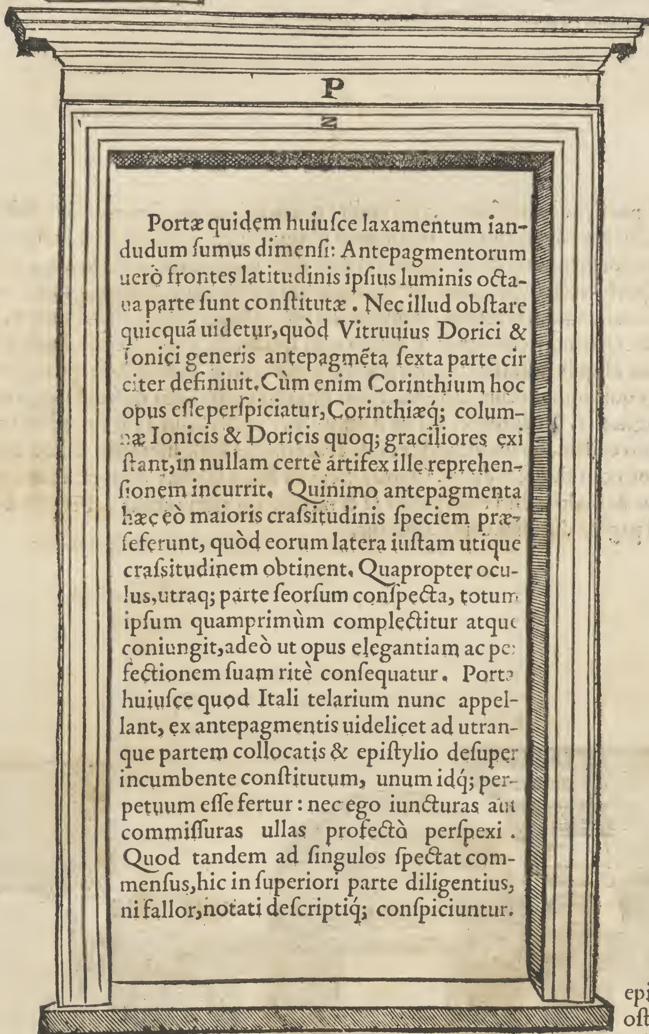
Subiecta figura interiorem porticus ipſius frontem oſtendit; quam utique porticum, ſeu ueſtibuli latera, ſeu frontem, ſeu exteriorem faciem contempleris, marmoreo ubique opere inſtructam & locupletatam reperies. At facies quidem exterior temporis diuturnitate, cœliq; inclementia iam deformata conſumptaq; fuit. Pilæ quaternæ, eadem ſpecie eodemque numero ſtriaturarum, prout depinximus, conueniente, ſtriatæ fuiſſe conſpiciuntur. Quoniam autem teretum columnarum partes ſuperiores contrahuntur, ubi ſcilicet imum epiſtylium columnæ craſsitudinem æquat: ſi ipſum cum quadratis pilis, quæ nullam prorſus habent contracturam, conſociare aliquis ſtatuiſſet, imum profectò epiſtylium debitam ſuam collocationem nequaquam aſſecutum fuiſſet: quinimo tantum utiq; lateribus ſingulis epiſtylium defeciſſet, quantum teretis columnæ contractura efflagitaſſet. Quapropter ſolers Architectus epiſtylium tantum adeò reſilire uoluit, quanta columnæ diminutio exiſtit, quemadmodum ſubiecta conſtat deſignatione: & hac ratione ſymmetriæ & conuenientiæ optimè conſuluiſſe uidetur. Quod autem ad fores ſpectat dimetiendas, apertionis latitudini palmi xx minutaque duo, altitudini uerò palmi xl & minuta iiij aſcribuntur. Proprij deinde ſinguliqúe commenſus, ſequenti pagina diffuſius explicabuntur.

Porticus ipſius oſtium, interiorq; diſpoſitio.

Baſis hæc planis columnis,quæ Antæ uocantur,& in ſecundo ordine ornatus gratia adhibentur,ſupponitur. Eiuſmodi autem baſes optimo nimirum conſilio atque iudicio ita conſtructæ fuerunt; cùm enim ab aſpectu longius recedant,pro duobus aſtragalis unum tantummodo obtinuerunt: duo nanque opus minutum & inuolutum nimium utique rediđiſſent.

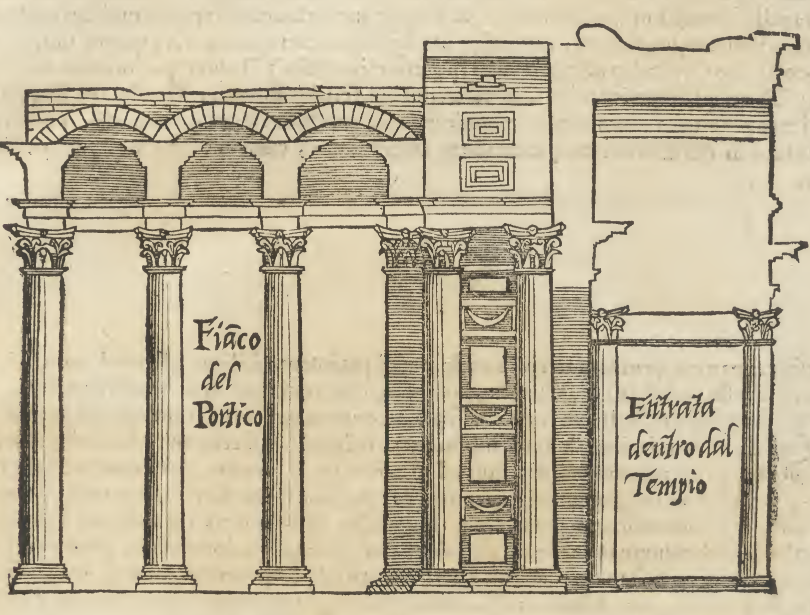

Portæ quidem huiuſce laxamentum iandudum ſumus dimenſi: Antepagmentorum uerò frontes latitudinis ipſius luminis octaua parte ſunt conſtitutæ. Nec illud obſtare quicquã uidetur,quòd Vitruuius Dorici & Ionici generis antepagmẽta ſexta parte circiter definiuit.Cùm enim Corinthium hoc opus eſſe perſpiciatur,Corinthiæq; columnæ Ionicis & Doricis quoq; graciliores exiſtant,in nullam certè artifex ille reprehenſionem incurrit. Quinimo antepagmenta hæc eò maioris craſsitudinis ſpeciem præſeferunt, quòd eorum latera iuſtam utique craſsitudinem obtinent. Quapropter oculus,utraq; parte ſeorſum conſpecta, totum ipſum quamprimùm complectitur atque coniungit,adeò ut opus elegantiam ac perfectionem ſuam ritè conſequatur. Portæ huiuſce quod Itali telarium nunc appellant, ex antepagmentis uidelicet ad utranque partem collocatis & epiſtylio deſuper incumbente conſtitutum, unum idq; perpetuum eſſe fertur: nec ego iuncturas aut commiſſuras ullas profectò perſpexi. Quod tandem ad ſingulos ſpectat commenſus,hic in ſuperiori parte diligentius, ni fallor,notati deſcriptiq; conſpiciuntur.

Coronix hæc, zophorus, & epiſtylium ſupra templi quidem oſtium conſiſtunt. Quod autem ad eorum attinet menſuras, epiſtylium latitudinis ianuæ octaua parte definitur: Zophorus,cùm purus abſque ulla ſit prorſus ſcalptura, epiſtylio tertia parte minor exiſtit: coronix ad eandem epiſtylij ipſius altitudinem conſcendit. Singula membra demum eam utique cum toto opere ſeruant rationem, ut, circino adiuuante, cunctarum partium proportiones ad unguem profectò reperientur.

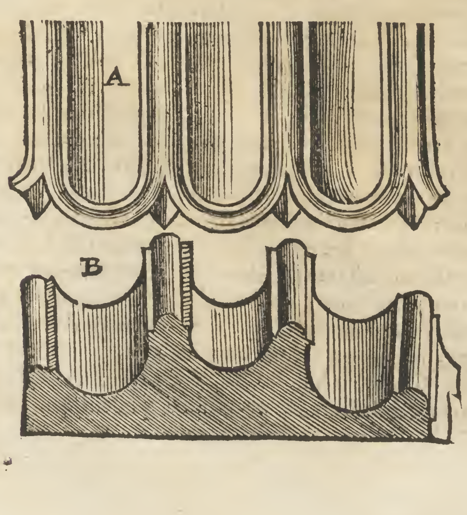
Vt formoſiſsimi huiuſce & miro quodam artificio compoſiti ædificij ſingulę partes explicentur,è quibuſcunque lateribus ſpectantium oculis eius ſpecies formaque proponenda uidetur. Cùm igitur eius frontem hucuſque è regione contemplati fuerimus, cunctis eiuſdem partibus,quæ rectà conſpici poſſunt,inſuper deſignatis: qua ratione porticus quoque, ueſtibulum, templiq; aditus ad latera collocantur, modò oſtendemus. De menſuris quidem; columnarum, pilarumque exteriorum,& cæterorum ornamentorum craſsitudines altitudineſque in ſuperioribus iam expeditæ fuerunt; unde nihil eſt quòd hæc eadem nunc repetantur, ſed rerum tantummodo ſitus aptitudineſque ex præſenti habebuntur deſignatione: quæ quanuis puſilla forma hic deſcriptæ uidentur, maiorum tamen dimenſiones ac ſymmetrias, pro rata proportione, ad unguem imitantur. Breuiores columnæ templi ipſius aditum quaſi obſtruentes, pilarum more, planæ utique exiſtunt: earumque commenſus, cùm delubris quoque uſus ipſarum inſeruiat,deinceps exponemus. Forniceæ autem æneæque teſtudinis, cuius ſuprà iam mentionem habuimus, ambitus trium horum intercolumniorum ſpatia comprehendebat.

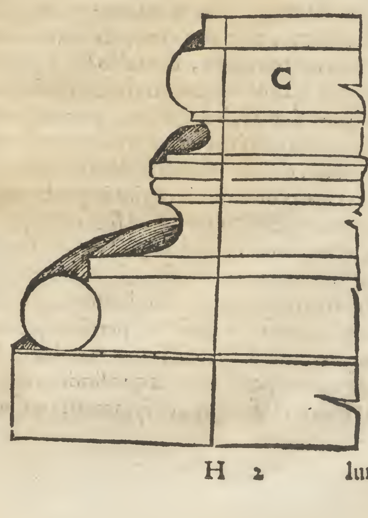

Porticus lateralis diſpoſitio.

Templi interior aditus.

At cùm ſtriatis columnis templum hoc abundare atq; refertum eſſe conſpiciatur, ut ſingulas cunctarum menſuras nunc perſequamur, haud nobis animus ſuadere uidetur: uerùm earum tantummodo,quæ in maiori delubro conſtitutæ Panthei ipſius fores ex aduerſo intuentur, columnarum ſtriges tanquam cæteris elegantiores & maiori artificio elaboratas ſaltem hic attingemus.Subſcripta igitur figura,A nempe & B, co

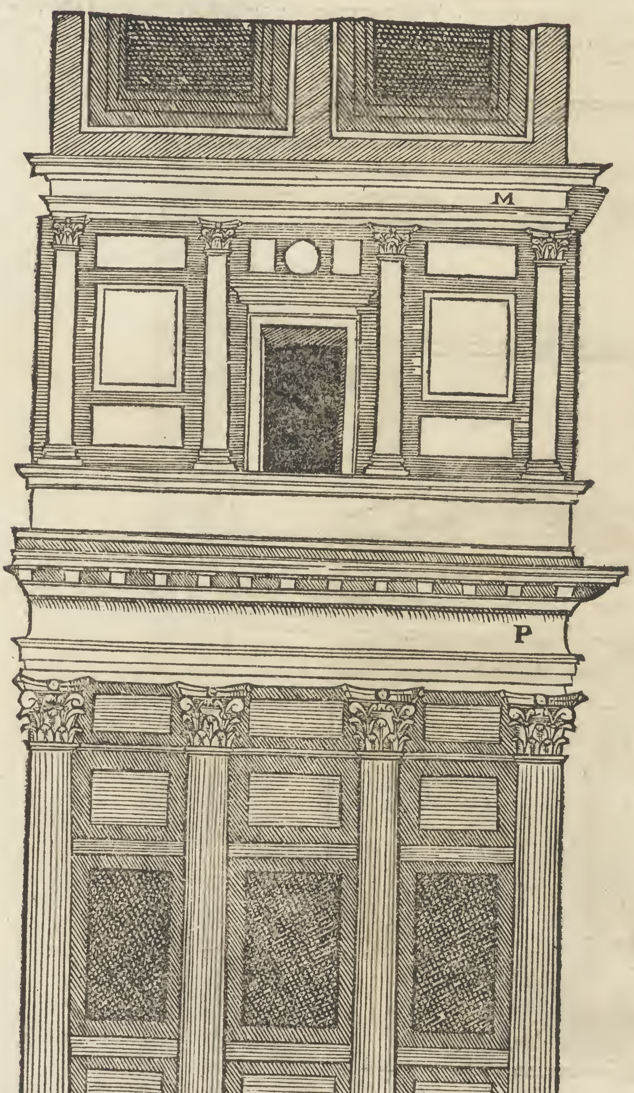

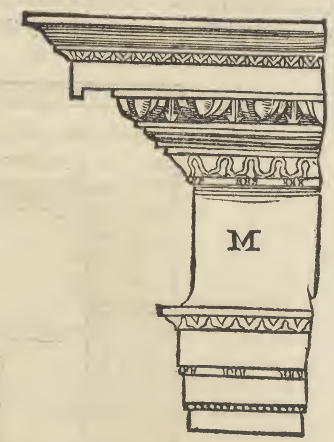
lumnæ Ichnographiam & Orthographiam, uidelicet ueſtigium & rectitudinem, nobis oſtendit: A quidem columnæ ſcapum & rectitudinem, B uerò columnæ eiuſdem ueſtigium & arcam demonſtrante. Et hæc de columnarum ipſarum formis dicta ſufficiant; nunc uerò ad earum membra dimetienda accedamus. Canaliculi uigintiquatuor numero exiſtunt, ſinguliq́ue in minutorum ix ſemiſq; longitudinem deducuntur. Aſtragalus cum binis regulis unà acceptis minutorum quatuor ac ſemis occupat interuallum: Aſtragalo quidem tria conceduntur minuta; ei autem, quod ſupereſt, minutum unum ſemiq; derelinquitur: quo in æqua deinde ſegmenta diuiſo, regularum utraque iuxta aſtragalum collocata tres minuti unius quartas ſibi requirit. Hæc nempe ſtriatura aſpectui quammaximè iucunda eſſe uidetur: & conſimili prorſus opere baſilicæ, quæ foro tranſitorio adiacet, ualuæ expolitæ perfectæq́ue fuerunt. Baſis C litera inſcripta primarij delubri columnis, quarum mentionem iandudum habuimus, ſubſternitur; cuius quidem altitudo palmis duobus, minutis xj & ſemi definitur: eiusq́ue diſtributio talis nimirum exiſtit. Plinthus inferior xix minutorum altitudinem petit. Torus inferior minuta xvij ſibi uendicat: Regula ſupra eum conſtituta minuta tria & ſemi; Scotia ſeu Trochilus inferior minuta octo, tertia minuti unius parte adiecta: Regula aſtragalis ſuppoſita minuti dimidium, & Regula item aſtragalis ſuperincumbens tantundem: Aſtragali ambæ ſimul, minuta ſex & ſemi; earumq́ue utraque ſeparatim minuta tria, quarta minuti unius addita parte: Scotia ſiue Orbiculus aſtragalis ſuperpoſitus minuta ſex: Talus ſuperiori toro ſubſtratus minutum unum; Torus ipſe ſuperior minuta ſeptem, duabus tertijs adiunctis: Quadra ſeu Regula toro ſuperſtans, quæ inter columnæ ipſius membra reponitur atque connumeratur, minuta tria. Huiuſce baſis denique proiectura in minutorum xxiij extenditur interuallum, cuius modum atque proportionem infra ſubiecimus.

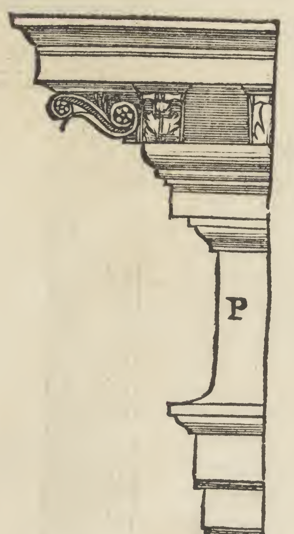
Sequens figura partem quandam templi interiorem, à pauimento ſcilicet uſque ad coronicis ipſius apicem, unde mox teſtudo ſeſe in auras attollit, nobis proponit; quinimo in eadem deſignatione, qua ratione inſuper quadrata intra teſtudinem collocata ſupra coronicem mox oriri atque emergere incipiant, intueri licet. Quapropter deſcriptionis huiuſce infima pars, delubri ſiue ſacelli unius latitudinem oſtendit: quæ quidem delubra cùm ſex numero eſſe dicantur, duo in hemicycli formam, & quatuor reliqua in quadrangulam alteraq́ue ſui parte longiorem diſpoſitionem componuntur; uerùm eandem omnia utique frontium ſimilitudinem atque collocationem præſeferunt; ſingulaq́ue delubra duas rotundiores habent columnas, eorum angulis deinde columnas quadratas poſsidentibus, quemadmodum tum ex præcedenti areæ typo, tum ex ſubſequenti quoque habetur deſignatione; quæ etſi ad proſpectuum rationes opticosq́ue ſitus nequaquam fuerit deſcripta, nec delubri ambitus ſiue conuerſio in ea conſpici queat, ut de eius rotunditate uel quadratura certum iudicium poſsit afferri, nec inſuper ulla partium contractio aut diminutio propter exactas propriasq́ue menſuras ad unguem perſequendas adhibita fuerit; quin tamen delubrum hic figura tum quadratam formam obtineat, minimè dubitandum uidetur: quod ex quadratis feneſtrarum in interioribus delubrorum partibus reconditarum conſtitutionibus ſatis, ni fallor, intelligi poteſt. Columnarum craſsitudo palmos v ferè, tribus duntaxat minutis deficientibus, obtinet: Baſium altitudini palmi duo minutaq; xxj aſsignantur: Columnæ ſcapus, ſi capitulum dempſeris, palmorum xl ſpatium intercipit; Capituliq; ipſius altitudo palmos v minutaq; xxx ſortitur; unde tota integraq; columna, baſi inſuper & capitulo ſimul adiectis, palmos circiter xlviij fuit aſſecuta. Epiſtylij deinde, zophori, & coronicis altitudo palmos xiij, palmiq́ue unius dimidium præterea complectitur: qua in partes x mox diſtributa, tres epiſtylio, tres item zophoro, & quatuor reliquę demum coronici aſcribuntur. Cæterorum autem membrorum explicationes, cùm ea ex propria forma deducta fuerint, & in P ſubſcriptum exemplar iuſtiſsima quadam ratione translata, conſultò hic à nobis prætermittuntur. Quinimo ex coronicis huiuſce diſpoſitione acre & ſubtiliſsimum Architecti iudicium perpendi & conijci debet, qui cùm mutulos ibi conſtituiſſet, inſculptos denticulos eodem apponendos eſſe nequaquam exiſtimauit, ne ſcilicet in grauiſsimum illud & communiſsimum tot ueterum & recentiorum quoq; Architectorum erratum prolaberetur: cunctæ etenim coronices, quibus mutuli & denticuli ſimul inſculpti affiguntur, tanquam prauæ & uitioſæ à Vitruuio ſecundo quarti uoluminis capite improbantur. Quanuis autem in coronice hac denticuli forma conſpicitur, cùm tamen denticuli minimè ſint inſculpti, in nullam utique reprehenſionem incurrunt. Supra coronicem pluteus imponitur, qui in palmorum ſeptem minutorumq́ue ſex altitudinem excitatur; & haud aliter, quàm ſubſequentes deinde columnæ, parùm eminentibus conſtat expreſsionibus. Columnæ hæ quidem, epiſtylio, zophoro, & coronice ſimul adiectis, in palmos xxx minutaq; xxxvj ſublimes extolluntur: qua altitudine in partes v diſſecta, partium earum una epiſtylio, zophoro, & coronici coniunctim tribuitur; eademq́ue figuræ ſequentis initio mox litera M ſignatur, maximam utique cum uero, è quo deducta fuit, exemplari proportionem atque ſimilitudinem gerens. Coronicis huiuſce & epiſtylij membra partim ſimplicia partim inſculpta, ea ſymmetria eoque artificio ſunt diſtributa, ut ne minima quidem confuſio inde

oriatur:

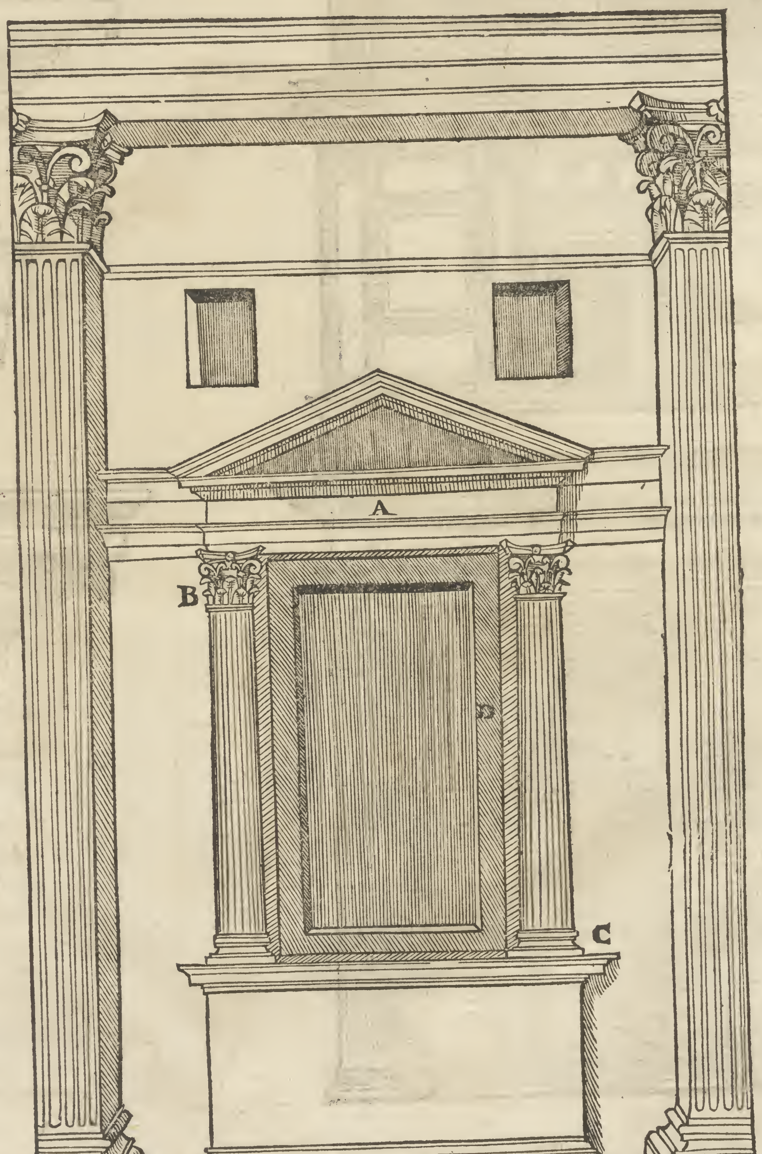
oriatur: quinimo ex media ſolidorum membrorum inter inſculpta collocatione, mira profectò uenuſtas ac elegantia emanare uidetur. Feneſtra deinceps in ſuperiori delubri parte ſita, ad ipſum utique illuminandum fuit excogitata: quæ lux nimirum, quanuis recto ductu rectoque ſtatim itinere nequaquam accedat, cùm tamen è ſumma templi apertione in perpendiculi morem deſcendat, per feneſtram ingrediens delubro ſatis profectò luminis affert atque miniſtrat. Cùm autem columnæ, ut iam diximus, modicis conſtent prominentijs; inter eas, necnon in ſuperioribus feneſtrarum partibus exquiſiti lapides complures arctiſsimè compacti, & inter ſeſe coagmentati cernuntur: primæque coronicis zophorus ex optimo conſtat porphyrite.

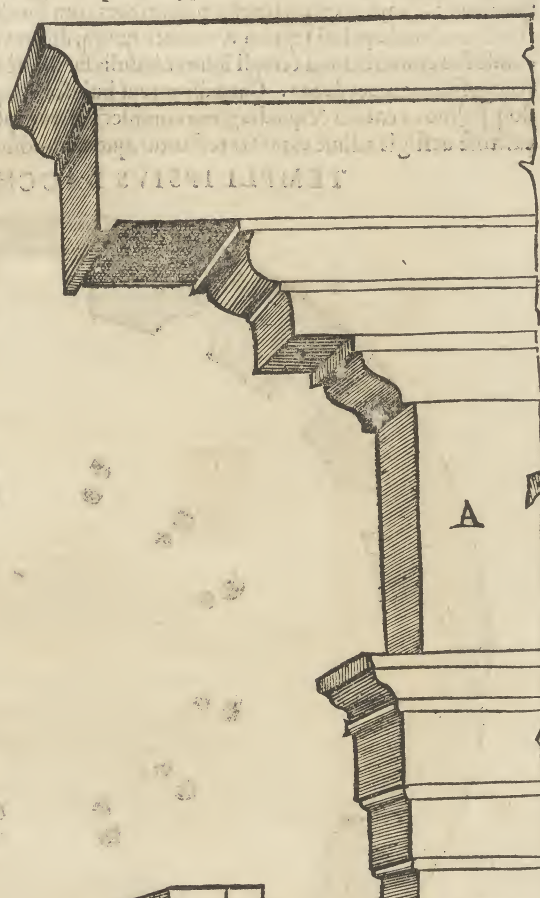

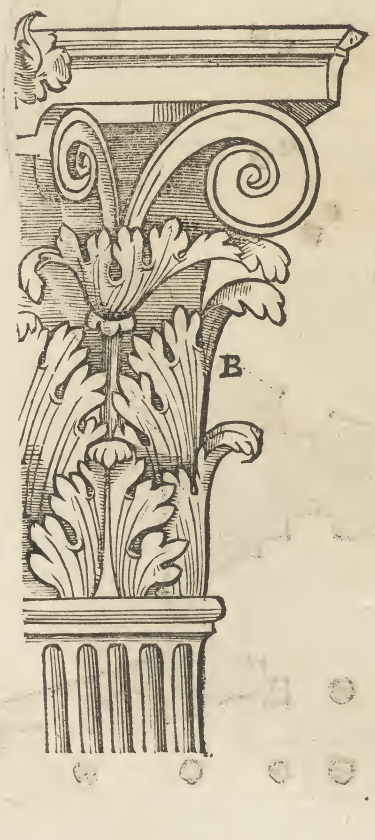
Præſens deſignatio unius tabernaculorum illorum, quæ media inter delubra conſiſtunt, ſpeciem refert: columnæq; ex utraque parte conſtitutæ quadratas delubrorum columnas, quæ pilæ uocantur, oſtendunt. Et hoc in loco ſapientiſsimum utique Architecti conſilium quammaximè commendandum exiſtimamus: qui cùm epiſtylij, zophori, coronicisque præcinctionem moliretur, nec quadrata columna extra parietem tantum egrederetur, ut tota coronicis ipſius proiectura poſſet collocari; ſimam, quam gulam rectam uulgus appellat, duntaxat ibi perfecit, cæterorumque membrorum ornatum in faſciam permutauit, adeò ut opus hac ratione & uenuſtatem ſuam ſit aſſecutum, & cum reliquis conuenire mirificè uideatur. Duæ feneſtellæ lumini nequaquam peruiæ exiſtunt, ſed tanquam idolorum ſedes potius & receptacula excauatæ fuerunt. Pes tabernaculi in palmorum ix & minutorum xij altitudinem educitur: Columnarum craſsitudo bipalmaris eſſe conſpicitur; earumq; ſcapi in palmos xvj, ſpiris capitulisque detractis, ſublimes attolluntur: Spiræ ſeu Baſes palmi unius, Capitulaque palmorum duorum & ſemis altitudinem obtinent: Epiſtylio palmus unus, zophoro epiſtylium circumambienti, & ex egregio porphyrite conſtanti tantundem aſsignatur: Coronix palmum unum & ſemi, Faſtigium palmos v; Epiſtylium, quod tabernaculum ipſum ambit atque circundat, palmum unum, tribus quartis adiectis, in altitudinem petit. Cæteræ menſuræ deinceps ex ſubiecta melius intelligentur deſignatione. Tabernaculorum autem tria quidem rectilineis faſtigiatisq; frontibus, tria uerò curua pro quadrantis circuli unius ambitu ſinuataque exiſtunt.

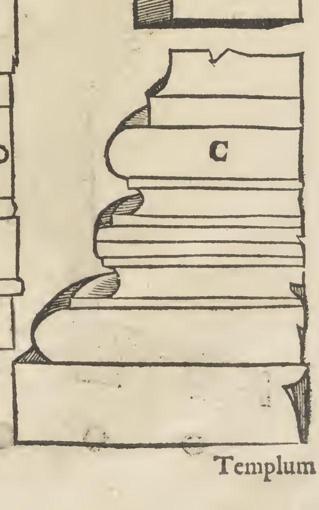
Quaternæ

Quaternæ ſubſcriptæ figuræ tabernaculi modò deſignati membra quædam eſſe uidentur, quemadmodū quatuor literę,A,B,C,D,utrobiq; poſitæ,ſibiq; mutuò reſpondentes oſtendunt.Quod autem ad menſuras attinet,altitudines iam explicitæ expeditæq; fuerunt: Idq; Architecto in præſentia ſat erit,quòd membra ſingula,ſumma adhibita diligentia,& proportione ad unguem prorſus ſeruata, è maiori quantitate in puſillam hanc formam deriuata traductaq; fuerunt. Quòd ſi nonnullis fortaſſe Vitruuianæ diſciplinæ ſtudioſis coronicis huiuſce altitudo,ſi cum epiſtylio & zophoro conferatur,modum ac ſymmetriam excedere uideatur; quinimo nec nos,ut uerum fateamur,adeò ſublimem eam conſtituere auſi fuiſſemus; attamen ſi ibi è loco inferiori & multum utiq; diſtante ſuſpiciatur,cùm propter longinquitatem haud immodicam altitudinem habere exiſtimetur,percommodam nimirum ſeruat proportionem.Capitulum uerò à Vitruuij conſtitutionib.plurimùm utiq; aberrat:ſolum enim abſq; abaci ſeu operculi adiectione altius profectò,quàm Vitruuius cum abaco ſimul accepto ipſum definiuit,eſſe perſpicitur.Nec tamen hoc quicquam obſtante,eiuſmodi capitulorum genera cætera cuncta,quotquot Romæ extant,capitula,approbantibus omnibus,forma & pulchritudine uincit.Nec tabernacula tantùm,uerùm etiam delubra,& porticus ipſe demum eaſdem capitulorum habent diſpoſitiones.Quapropter id,quod principiò aſſeruimus, hic denuò confirmamus,nullum ædificium,quod ſymmetriæ ac ordinis hoc ſtudioſius aut obſeruantius foret, à nobis conſpectum unquam fuiſſe. Quòd ſi obſeruationes,quæq; intra quæque extra conſpiciuntur, cunctas ſigillatim exponere aggrederemur; prolixiores & garruli cuipiam fortaſſe uideri poſſemus. Templo huic igitur ſuprema manu impoſita,reliquas antiquitates iam perſequamur.

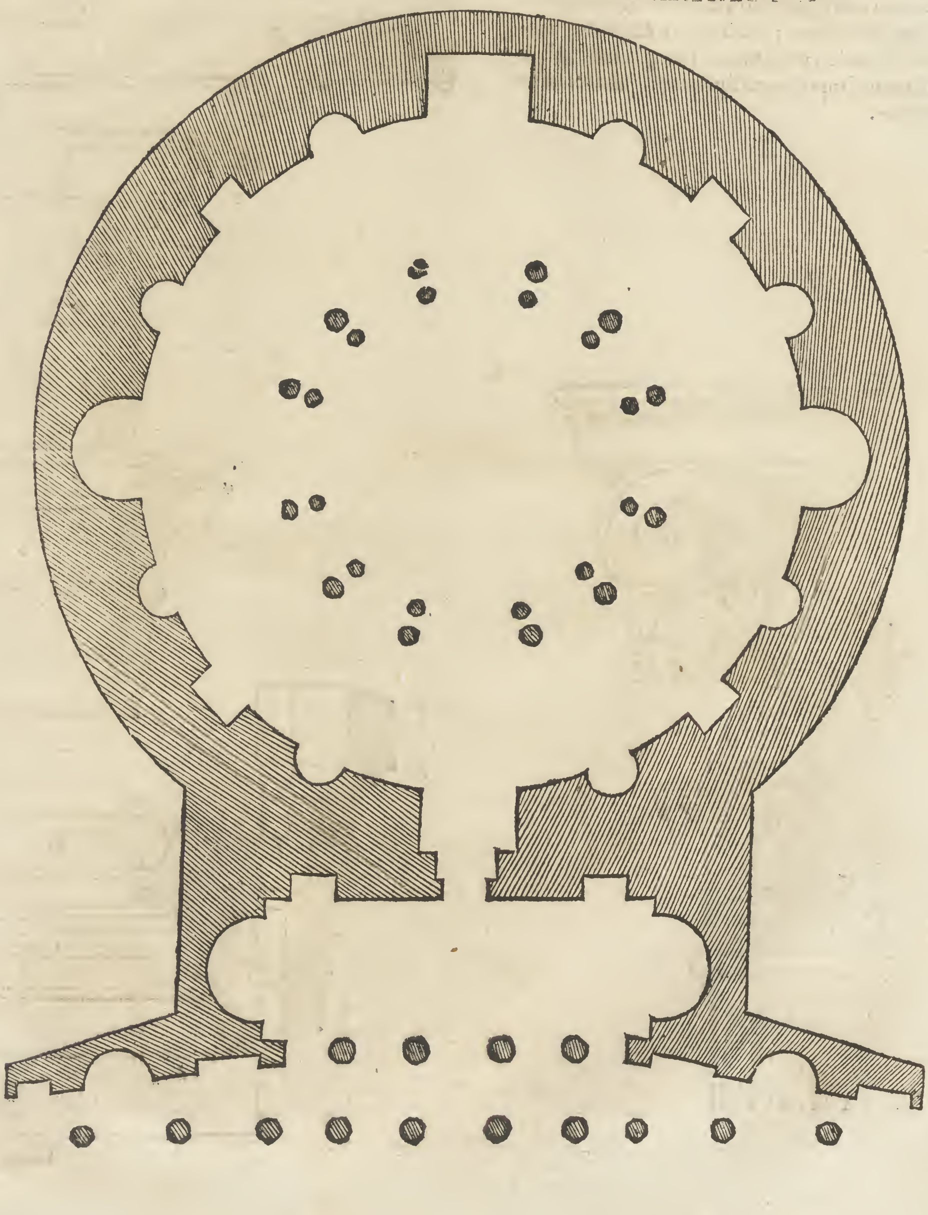

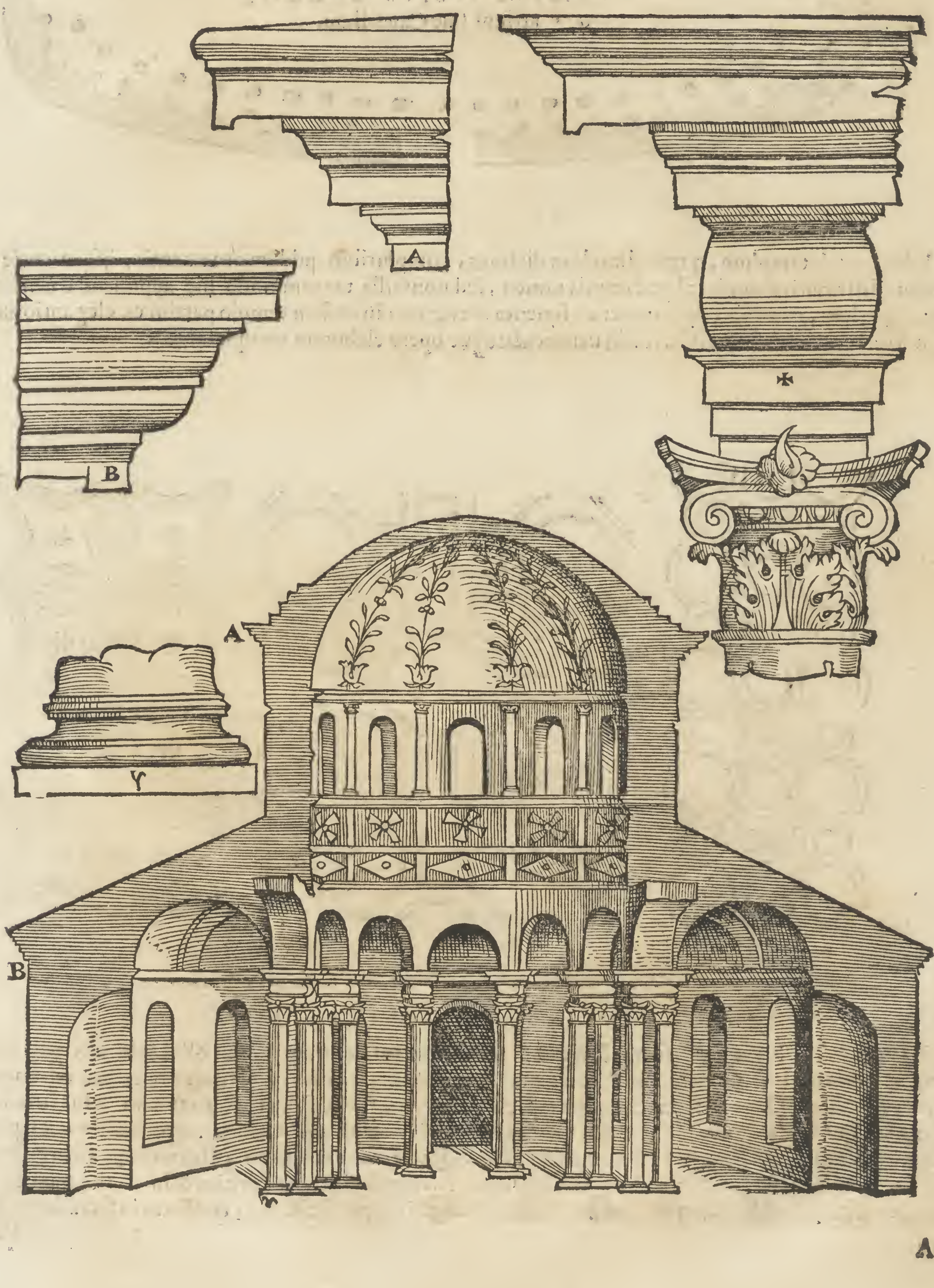
Templum hoc Baccho ab antiquis olim conſecratum,uetuſtiſsimum quidem eſſe cenſetur; & integrum adhuc,atq; complurium operum uarietate elaboratum,necnon diuerſis & perpulchris lapidibus inſtructum eſſe conſpicitur:eiuſq; pauimentum,parietes, medianaq; teſtudo,necnon fornices eam circumambientes, è ſectili teſſellatoq; opere conſtant;totiuſq; ædificij ſtructura compoſita nimirum exiſtit. Interior diameter, qui à pariete ad parietem perducitur,in palmos centum extenditur: medianumq; corpus columnarum complexu quaſi zona quadam præcinctum palmorum quinquaginta obtinet interuallum.Intercolumniorum ſpatia diuerſa admodum incertaq; eſſe uidentur: Quippe Medium interuallum ſub ueſtibuli ipſius aditu conſtitutum,palmis nouem minutiſq; triginta definitur: ſpatiumq; huic è regione aduerſum palmis nouem minutiſq; nouem terminatur.Interualla ſcaphis ſeu conchis,quos Nichios noſtrates appellant, patentioribus oppoſita palmos octo & minuta unum atq; triginta ſibi requirunt.Quaterna autem, quæ ſuperſunt, interualla; nonnulla quidem palmos ſeptem minutaq; octo,nonnulla uerò palmos ſeptem minutaque duodecim ſortiuntur. Veſtibuli & item Delubri ſeu Sacelli ueſtibulo oppoſiti laxamenta, intercolumnijs ſibi obiectis reſpondent: & pariter etiam ſcaphæ patentiores cum ſuis intercolumnijs omnino conueniunt. Scaphis anguſtioribus deinde palmi ſeptem & minuta quinq; duntaxat obtigerunt.Porticus præterea fornicato opere circunductæ commenſus,à templi ipſius modulis facillimè accipientur: quam ſinus ſeu cauædium ouata forma compoſitum antecedebat. Cauædij autem huiuſce longitudo palmos quingentos & octogintaocto,latitudoq; palmos centum & quadraginta complectebatur:ipſumq; columnis inſigne admodum conſpicuumque extitiſſe ueſtigia adhuc extantia teſtantur,quemadmodum ex ſubiecta figura cuiuis perſpicere licet.

TEMPLI IPSIVS BACCHI ICHNOGRAPHIA.

Tem

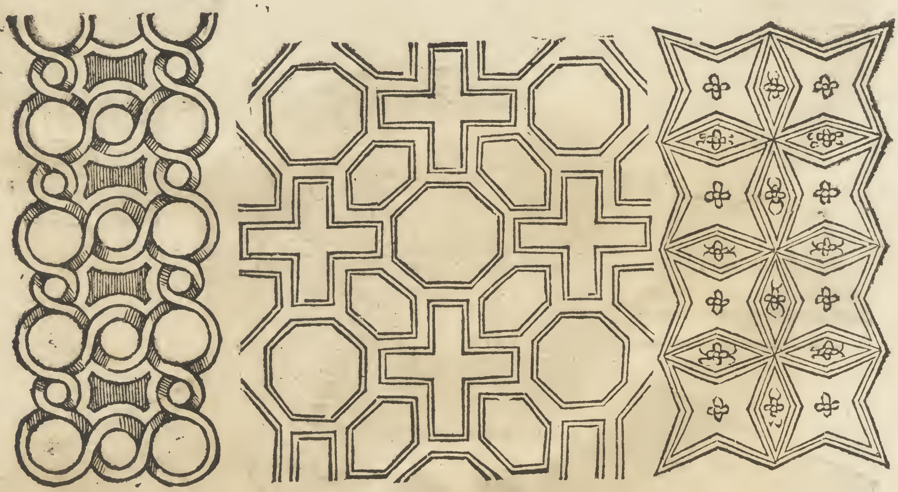
Templi huiuſce Ichnographiam, modulis etiam appoſitis, iam oſtendiſſe uidemur. Modò in ſubſcripta deſignatione eius Orthographiam, & frontis interiorem tantummodo erectionem perſequemur: de exteriori nanque, cùm ea omni ornamentorum genere prorſus ſit deſtituta, nos uerba facere minimè oportet. Partium igitur contectarum altitudo, à pauimento ad cœlum uſque, palmis octogintaſex definitur: Columnæ palmorum duorum & minutorum quatuordecim craſsitudinem, & palmorum duorum atq; uiginti minutorumque undecim altitudinem habent: Baſes ad palmi unius minutorumq; ſeptem; Capitula ad palmorum duorum, quarta inſuper addita; Epiſtylium & Zophorus item ad palmi unius, quarta præterea adiecta, altitudines eriguntur: Coronix in palmos duos & ſemis aſſurgit. Membra autem minutiora, cùm diligenter accurateq; à nobis hic fuerint expreſſa, ex ſubſcripta deſignatione optimè patent. Templumq ue hoc extra Vrbem habetur, Sanctæ Agnetis cultui ſacrum.

Area infra collocata Cauædium ante Bacchi ædem conſtitutũ,& periſtylio circumambiente comprehenſum, ſicut ueſtigia nonnulla fragmentaque ſignificant, nobis oſtendit. Singulis autem intercolumnijs ſcaphæ aduerſæ & columellis quibuſdam diſtinctæ ac inſignitæ reſpondebant; quæ, Deorum ſimulachris & imaginibus impoſitis, in maxima utique apud priſcos ueneratione habebantur. Cauædium hoc ouatam figuram oblongam admodum retinebat, eius longitudine palmos quingentos & octogintaocto, latitudineque palmos centum & quadraginta occupante.

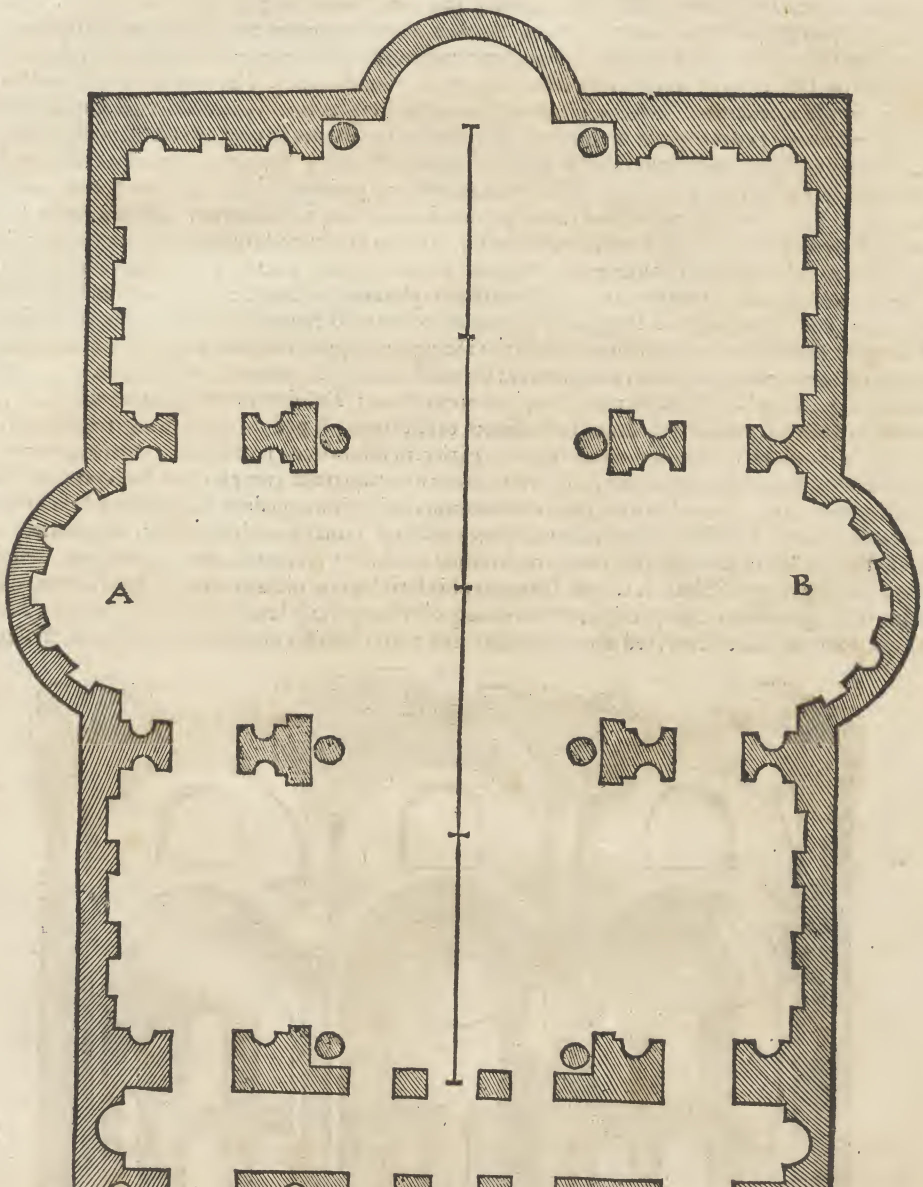
Liberi patris templum, quemadmodum diximus, compluribus quidem ornamentis, iiſque uariè accurateque diſtributis abundat: haud omnia tamen, ſed nonnulla tantummodo hic apponenda cenſuimus. Ternaque hæc, quæ ſubſcripta intueris, inuenta & cogitata in eodem templo partim ex elegantiorum lapidum ſtructura confecta, partim ſectili uermiculatoque opere elaborata conſpiciuntur.

Templum hoc Pacis Veſpaſianus Imperator apud Romanum forum primus olim inſtituit, quod à Plinio ſummis quidem laudibus celebratur; & ſcalpturarum uarijs generibus, albarijsque operibus quammaximè certè præſtabat. Quinimo præter cætera templi ornamenta Veſpaſianus, Nerone iam defuncto, cuncta tam ænea quàm marmorea ſimulachra, quæ ſæuiſsimus ille Imperator ex locis compluribus quàmplurima nempe collegerat, in fano hoc reponenda curauit. Quinetiam Veſpaſianus & ſuammet, & liberorum quoque formas imagineſque ex nouo quodam marmore ferrei coloris atque duritiæ, & in Aethiopum regionibus procreato, quod Baſalten antiqui uocabant, & magni utique faciebant, conflatas in ſacra hac æde collocauit:

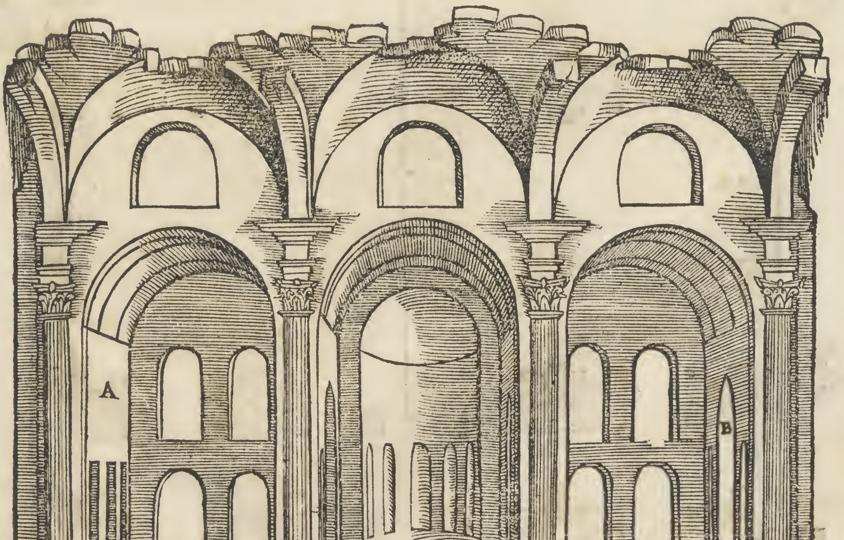
locauit: cuius primarium delubrum, ingenti ſtatua marmorea, quæ ex compluribus conſtabat ſegmentis, appoſita, intuentium animos uehementi ſtupore replebat. Coloſsi huiuſce fragmenta complura in Capitolio hucuſque ſeruantur: noſque, cæteris omiſsis, id ſolum referemus, pedem unum ibi extare, cuius ungula pollici inhærens eam magnitudinem obtinet, ut nobis recumbentibus perquàm commodam ſedem præſtiterit. Ex quo mira certè Coloſsi ipſius amplitudo percipi poteſt: uaſtumq; hoc ſimulachrum ex optimo aliquo artifice prodijſſe iurè cenſetur.

TEMPLI PACIS ICHNOGRAPHIA.

Templum

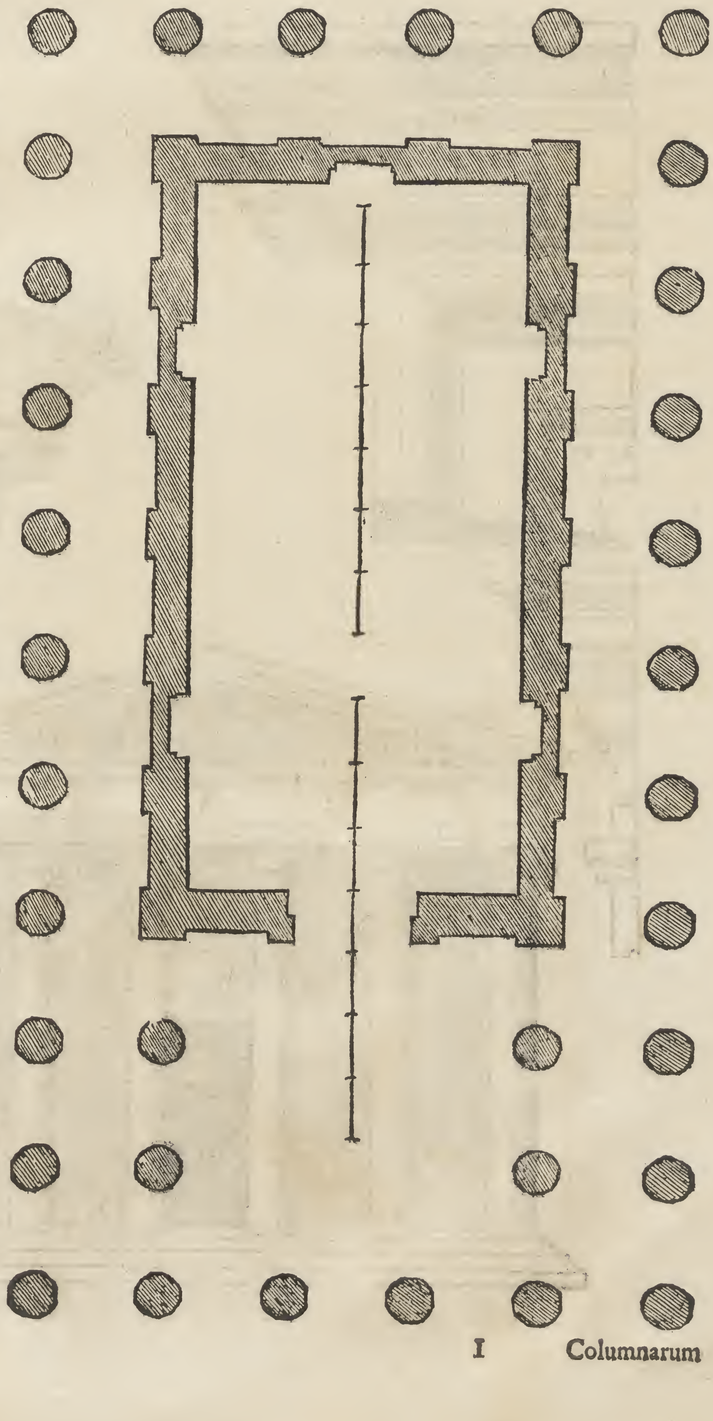
Templum nuper commemoratum, ſi Serlium ſequamur, è brachialibus modulis commenſus ſuos accepiſſe uidetur; brachiaque ſingula in duodecim partes æquales, quæ unciæ uocantur, ab eo diuiduntur; mediaq́; linea in præcedenti areæ typo expoſita brachij tertiam partem oſtendit. At nos, qui Serlium latinè loquentem inducimus, cùm hoc menſuræ genere antiquos probatosq́; authores nullibi uſos fuiſſe reperiamus, brachia ſingula in pedes binos permutantes, brachiales modulos in pedales conduplicatos elegantiſsimè conuertemus: Serlijq́; deinceps diuiſionem ſequentes, pedes ſingulos in duodecim uncias partiemur, adeò ut unaquæq; brachialis uncia in binas pedales uncias diſſoluatur; præcedentemq́; lineam pedis unius duas tertias ſignificare aſſeremus. Falsò etenim cubitum nonnulli, quo moduli genere Latini frequentiſsimè utuntur, cum brachiali eiuſmodi menſura à recentioribus introducta eundem prorſus eſſe ſibi perſuaſerunt, cùm cubitus à brachio tertia ſui parte amplius contineatur atque comprehendatur, adeò ut cubiti ſinguli ſeſquipedales, ſingula autem brachia bipedalia exiſtant. Nec illud certè pro faciliori nominum, quibus utemur, intelligentia hic prætereundum uidetur, nempe ueteres pedem in duodecim æquas portiones, quas uncias appellarunt, diſtinxiſſe, uariaq́; pro earum numero ipſis nomina tribuiſſe. Duodenum etenim partium propoſitarum unam duntaxat Vnciam, duas Sextantem, tres Quadrantem, quatuor Trientem, quinq; Quincuncē, ſex Semiſſem, ſeptem Septuncem, octo Beſſem, nouem Dodrantem, decem Dextantem, undecim Deuncem, & duodecim Pedem nuncupare conſueuerunt. His uiſis ad templi expoſiti membra dimetienda accedamus. Primùm igitur porticus ipſius longitudinem pedes ducenti & quadragintaquatuor, latitudinemq́; pedes triginta metiuntur: Scapharum laxamenta in porticus eiuſdem capitibus conſtituta, uicenis pedibus terminantur: Pilæ in ipſomet ingreſſu diſpoſitæ decempedalem craſsitudinem habent, & ſpatium inter pilas medium uicenos ſibi uendicat pedes: Apertiones deinde ex utroq; tum porticus tum templi ipſius latere exiſtentes, pedibus tricenis atque duobus inſuper finiuntur: Templi totius longitudo in pedes trecentos & quadraginta circiter, latitudoq́; in pedes ducentos & quinquaginta excurrit: Medium caput centum & ſex inſuper obtinet pedes: Pilarum frontes, quibus teretes innituntur columnæ, in pedum decem & nouem ſpatium porriguntur: Columnarum ipſarum craſsitudines pedes octo & dodrantem ſortitæ fuerunt; columnæq́; ſingulæ ſtrigium uigintiquatuor numero, elegantia, atq; formoſitate conſpicuæ, maximam utiq; uenuſtatem intuentibus præſeferunt: Strigium ſingularum mediæ uacuitates dextantem, earumq́; latera extrema quadrantem aſſequuntur: Primarij delubri laxamentum pedes circiter ſexagintaquatuor intercipit, & in hemicycli formam integram rotundatur: Delubra ex utroq; latere conſtituta, A ſcilicet & B, in pedum ſeptuagintaquatuor latitudinem explicantur; & pedum duorum atq; triginta extenſione, hemicycli capacitatem nequaquam adæquante, parietem interiorem perfodiunt: Parietes templum circunſiſtentes pedum uigintiquatuor craſsitudinem obtinent, quanuis compluribus locis propter arcus ſuppoſitos graciliores exiſtant: Pariter etiam delubrorum circinationes, pedum duodenum propemodum craſſitudinem habent: Pilis binis interiectæ uacuitates, pedibus nonaginta definiuntur: Scapharum complurium deinceps, & feneſtrarum, aliorumq; conſimilium moduli ex accurata noſtra & artificioſa deſignatione optimè intelligentur. Et hæc de templi Ichnographia ſatis ſuperq; dicta uidentur. Quod autem ad eiuſdem ſpectat Orthographiam, cùm planicies ruinis undiq; obruta opertaq́; lateat, ab imo ad ſummum ædem hanc dimetiri nobis minimè licuit: ſed cùm nonnullas areæ partes nobiſcum animo reputaſſemus, & ruinas, quæ

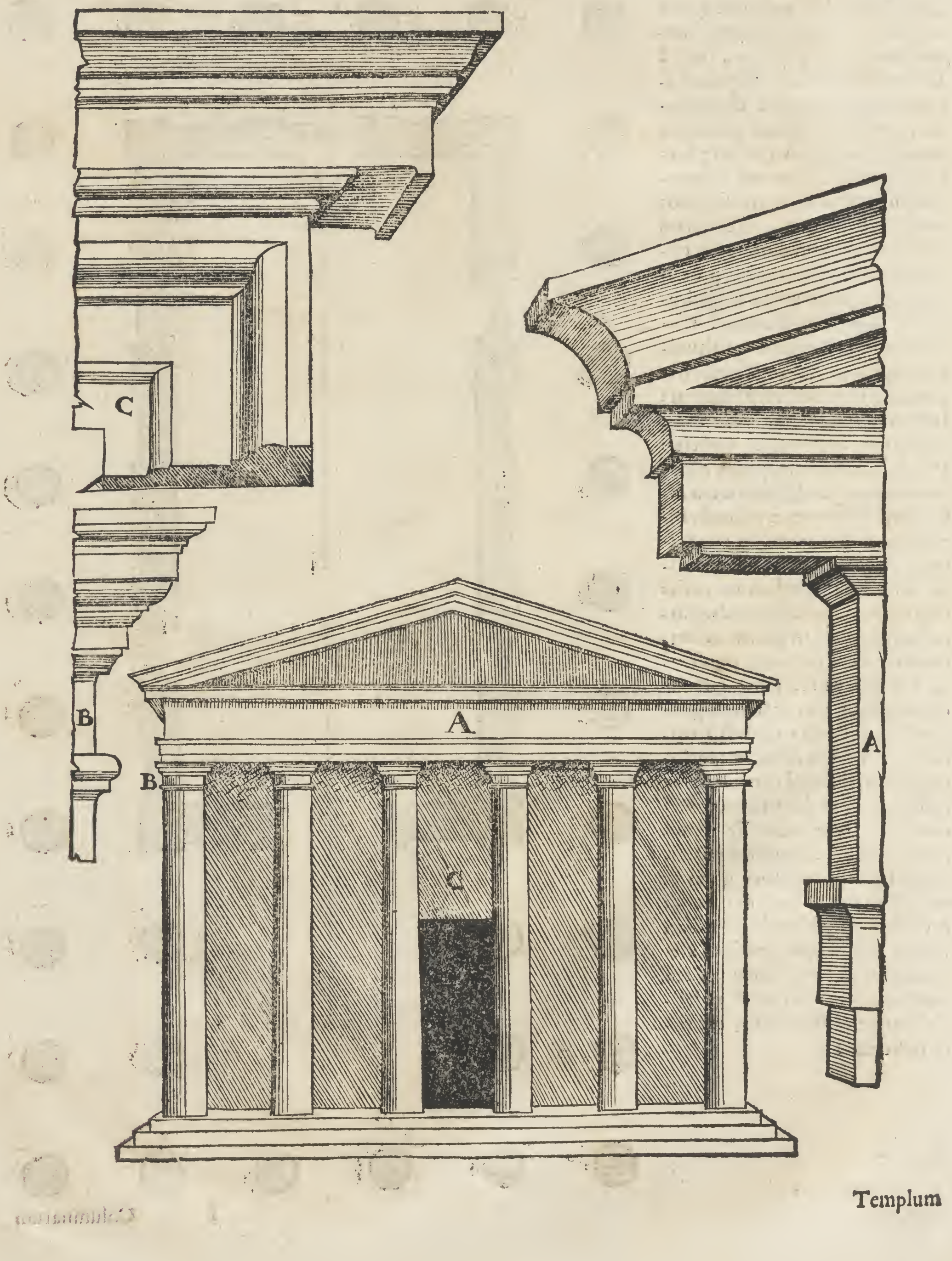
adhuc

adhuc extant, diligenter meditati fuiſſemus, ſubiectam conſtituimus Orthographiam. Nec illud nobis certò conſtat, an columnæ ſtylobatis ſuppoſitis innitantur necne, cùm ſtylobatarum nulla ueſtigia prorſus appareant. Quanuis autem Plinius quammaximè hoc commendet ædificium, nonnulla tamen malè cohærentia uitioſeq; inſtructa in eo deprehenduntur, præſertim coronix ſummis impoſita columnis: quæ, nullius rei adiectione eam concomitante, ſola nudaq; turpiter ibi conſiſtit.

Aedes hæc Pietatis Fanum appellatur, Tullianoque carceri proxima adiacet; totaque ex Tyburtino lapide conſtat, albario opere ſummis eius partibus tantùm contectis; comminutaque & mutilata maxima quidem ex parte nunc eſſe conſpicitur: Et quanuis feneſtrarum nulla prorſus extant ueſtigia, in noſtra tamen Ichnographia aptis & opportunioribus locis eas diſpoſuimus. Aedificij huiuſce commenſus è brachiali menſura in ſexaginta particulas, quæ minuta uocantur, diſtributa à Serlio quidem accipiuntur: lineaq; per medium templum extenſa brachij quartam partem oſtendit. At nos hoc menſuræ genus tanquam à recentioribus tantummodo excogitatum, nec à Latinis ſcriptoribus unquam receptum probatum'ue dimittentes, pro brachialibus pedalibus modulis duplicatis utemur; Serlijq; deinde diuiſionem ſequentes, in minuta ſexaginta ſingulos pedes abſcindemus, brachiali minuto unoquoq; in duo pedis minuta reſoluto, lineamque productam ſemipedis unius magnitudinem ſignificare dicemus. Columnarumq; inprimis craſsitudines bipedale, minutorumq; triginta ſex ſibi uendicant ſpatium: Intercolumnia pedes ſenos & minuta octo uigintique explent: Portæ laxamentum, pedes octonos minutaque uigintinouem intercipit: Parietum craſsitudo bipedali, minutorumque quadraginta interuallo definitur: Templi longitudo quidem in pedes trigintaſex minutaq; quadraginta, latitudo verò in pedes ſeptemdecim extenditur atq; producitur: Porticus templum circuncurrens laqueata, ac teſſeris grandioribus diſtincta profectò exiſtebat. Verùm anterior ſpatioſaque templi facies cùm ſit ob uetuſtatẽ penitus deformata, quodnam tecti operimenti'ue genus habuerit, diſcerni minimè poteſt. Aedis huiuſce columnæ ſpiris & regulis omnino ſunt deſtitutæ: & ex Tyburtino lapide olim conflatæ, albarijsque operibus circuntectæ fuerunt. Binas autem eius frontes, anteriorem uidelicet, atque poſteriorem, extitiſſe iudicamus.

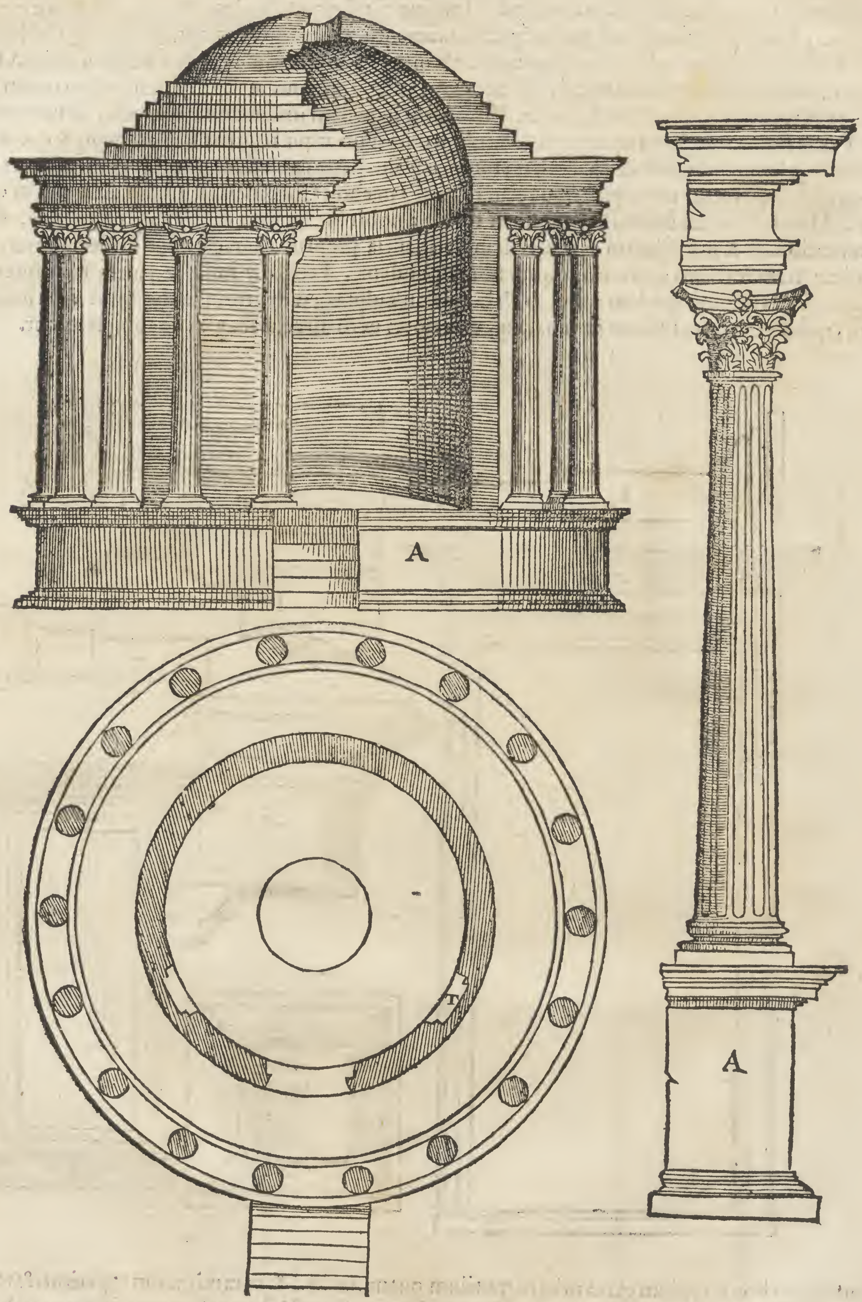

Columnarum capitulorumq; ſimul altitudo in pedes uiginti, ſenis duntaxat minutis exceptis, erigitur: ima que earum craſsitudo bipedale, minutorumq; trigintaſex; ſumma autem bipedale, minutorumq; triginta obtinet interuallum: Capitula, aſtragalis & regulis ſimul adiectis, in pedem unum minutaq; trigintaquatuor attolluntur: Epiſtylium pedis unius minutorumq; duodenum, Zophorus tripedalem & minutorum quadragintaduo, coronixq; bipedalem & minutorum ſexdecim altitudinem petunt: Faſtigij, à ſummo uidelicet cymatio ad imam uſque coronicem, expeditiſsimum interuallum pedes quaternos quaternaq; item minuta ſibi capit. Singula membra deinceps proprijs characteribus diſtincta modulos ſuos rite aſſequuntur, & forma aliquantulum ampliori deſcripta uidentur: quæ quidem membra, maxima adhibita diligentia, & ſymmetria ad unguem ſeruata, è maioribus deducta deriuataq; fuerunt.

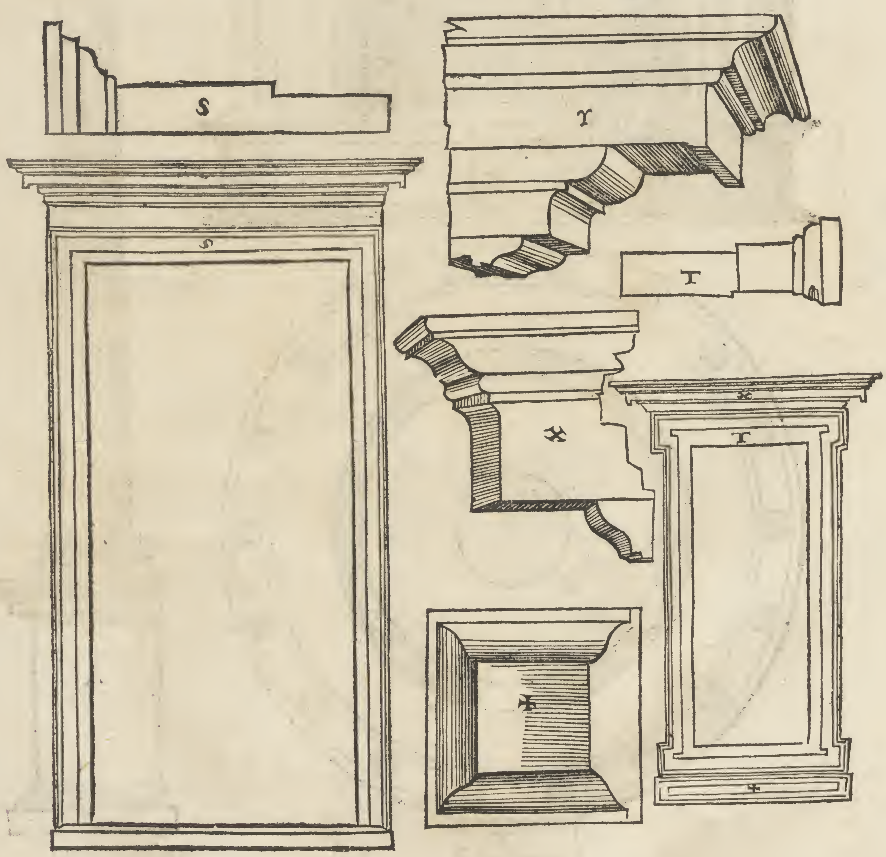
Templum

Templum hoc Tyburi ad flumen Anienem eſt conſtitutum , quod nonnulli Veſtæ ſacrum olim extitiſſe arbitrantur,nunc uerò temporum iniuria magna ex parte dirutum ac deformatum eſſe conſpicitur,Corinthioq́ue opere mirificè quidem excultum atque elaboratum fuiſſe uidetur: atque ab imæ telluris planicie anteriori parte pro ſubiecti ſtereobatæ ipſius altitudine in ſublime educitur,at parte deinde poſteriori plus quàm pedibus quatuordecim à ſuppoſito ſtereobate in altum aſſurgit.

Templum modò deſignatum à pedalibus modulis, quorum ſinguli in ſexaginta diuiduntur minuta,haud aliter quàm ſuperior Pietatis ædes ſuos accipiet habebitq; commenſus: Columnarumq; inprimis craſſitudo bipedali & minutorum quatuor trigintaq;interuallo definitur: Intercolumnium quinquepedale & minutorum octo obtinet laxamentum: Inter columnas & parietem pedes quini intercedunt: Parietis craſſitudo bipedali minutorumq; ſex & uiginti ſpatio terminatur: Templi interioris media uacuitas & laxamentum pedes xxv intercipit: Stylobata A litera inſcriptus,quem Pedeſtalum uulgus appellat, cum columna & om-

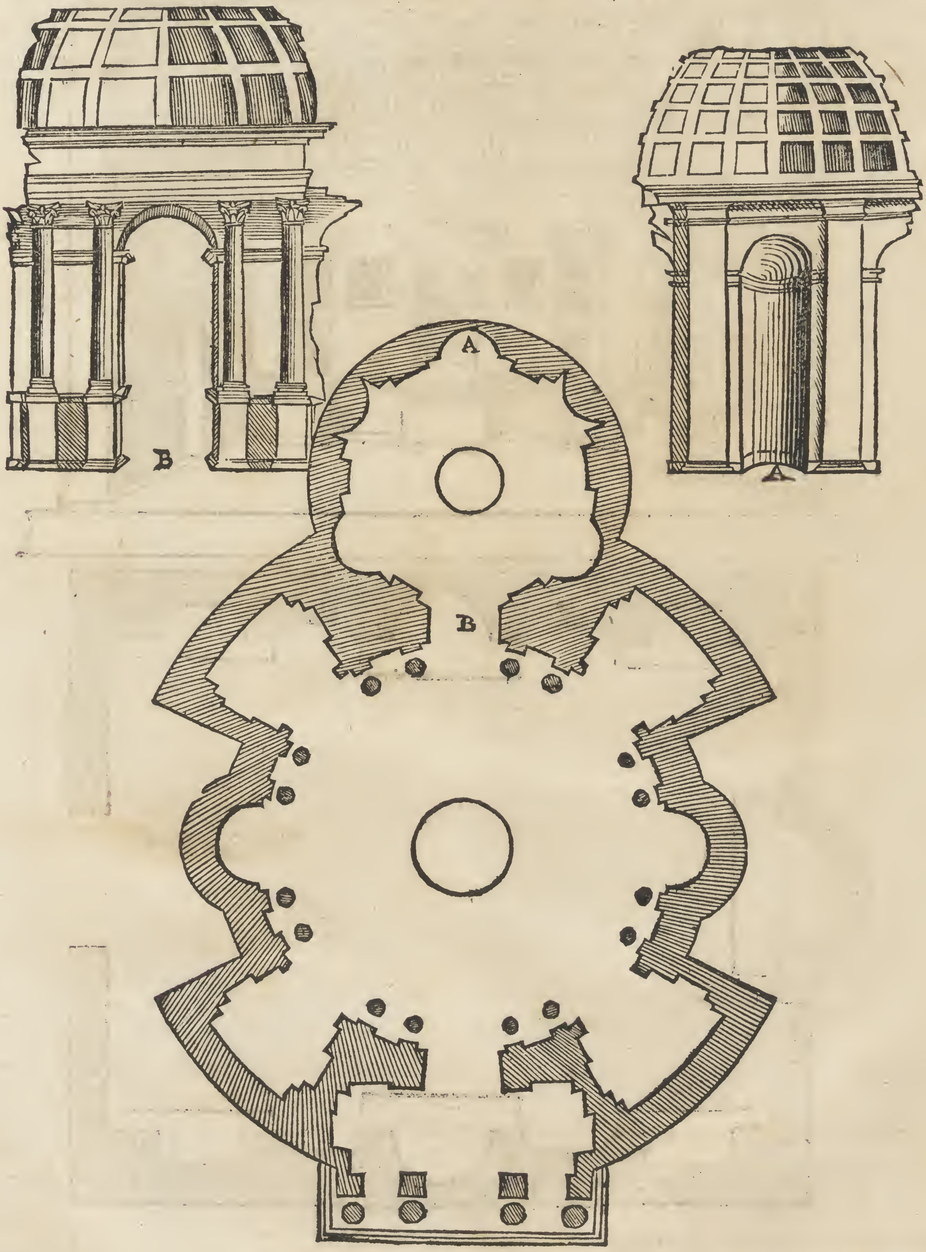
nibus ornamentis ſimul adiectis, ubiq; templi totius ordinem atq; diſpoſitionem comitatur: Stylobatæ ipſius baſis, pedis unius ſemisque altitudinem habet; Medium autem eiuſdem corpus, quinquepedale & minutorum xxxvj obtinet interuallum; Coronixq; demum in pedem unum & minuta quindena aſſurgit: Spiræ ſeu Baſis columnæ altitudo, in pedem unum minutaque ſeptendecim attollitur; Columnæ ſcapus aſcendens, in pedes uicenos erigitur: Capitulum bipedalem & minutorum quadragintaocto altitudinem petit; Epiſtylium, zophorus, coronixque in pedes quinos circiter educuntur. Ianua hic ſubſcripta S & Y, ab imo ad ſummum in pedes decem & octo contendit; imaque eius latitudo pedes octonos, octonaq; item minuta cōplectitur: Luminisq; demũ in ſuperiori parte laxamentũ, pedes ſeptenos minutaq; xlviij ſibi habet; & hac ratione Vitruuij ſummas ianuæ partes contrahentis inſtitutiones optimè quidē ſeruaſſe uidetur. Oſtij deinde antepagmenta pedē unum minutaq; xlv occuparunt: Summũ autem Epiſtylium pedem unum minutaq; xlij ſibi uendicat: Zophorus in pedē unum, Coronixq; in pedem unum minutaq; xxiiij ſurſum attollitur. Feneſtra T & X literis inſcripta tripedalem & minutorum trium atque triginta latitudinem, & decempedalem minutorumq; ſenum altitudinem percurrit; ſummæq; eius partes non ſecus ac oſtij contractiores exiſtunt: Antepagmentis pes unus ternaque tribuuntur minuta: necnon Coronicis altitudini tantundem quoq; aſsignatur. Membra autem minutiora ampliori forma à nobis hic figurata deſcriptaq; cernuntur: ſingulaque exactam rationem & iuſtiſsimam ſymmetriam retinentia proprijs characteribus diſtinguuntur, quorum bini eadem litera inſcripti optimè nimirum ſibi reſpondent. Feneſtræ huiuſce partes tum interiores tum etiam exteriores ſummo quidem artificio elaboratæ inſculptæq; uidentur, uno duntaxat diſcrimine eas ſeparante, quòd interiores inflexæ inſinuatæq;, exteriores uerò directæ magis eſſe conſpiciuntur.

Romanum hoc templum extra urbem mutilum quammaximè & comminutum reperitur, & teſtaceum ferè totum exiſtit; nec ornamentorum, quę hic appoſuimus, ibi ueſtigium ullum prorſus apparet: Verùm quantum ex areæ diſpoſitione conijcere licet, & de conueniente ei altitudine iudicium poteſt afferri, ratio hic à nobis deſcripta, A & B, à uero haud procul utiq; aberrat. Areæ uerò moduli in præſentia duntaxat habentur, è quibus operis in altum aſſurgentis diſpoſitio quoq; ſatis commodè poteſt deduci. Subiecta igitur area è palmo Romanorum antiquo, cuius magnitudo in Panthei explicatione fuit à nobis definita, ſuos commenſus ſuasq; terminationes accepiſſe uidetur. Fores inprimis palmorum duorum atque uiginti latitudinem habent; templiq; diameter in palmos nonagintaſex & ſemis extenditur: Binæ autem ſcaphæ ex utraq;

parte

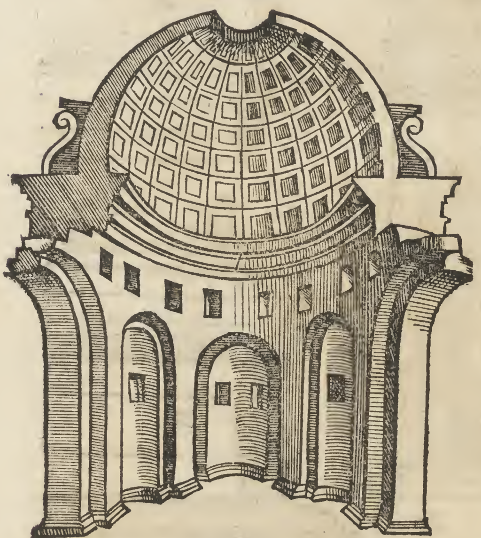
collocatæ,ſacelliq; interioris oſtium,necnon quaterna item delubra in ipſomet ueſtibulo aditúque parem cum foribus ipſis latitudinem obtinent: at delubrorum eorundem partes interiores mox dilatantur, parieteſq; in lateribus conſtituti ad templi eiuſdem centrum omnes concurrunt. Quaterna autem modò commemorata delubra obliquo tranſuerſoq; lumini aditum atque ingreſſum præſtitiſſe opinamur: ideoque templi huiuſce peripheriam ex utroq; latere, A & B, ad interiora ſeceſsiſſe conſpicimus, quę forma diſpoſitioq; haud improbanda quidē nobis uidetur. Sacelli diameter palmis trib. & ſexaginta definitur. Delubra tā concaua q̃ curua in palmorū quindenum latitudinē porriguntur. Curua quidem, quę bina exiſtunt, quemnam exitum in ſuperis partib. haberent, nobis minimè conſtat: nec enim eorū perpendicula uſq; adeò extolluntur, ut ſummarū terminationū rationem ac modū oſtendant; ueruntamen hoc ex recta laterum in ſublime aliquantulum aſſurgentiū diſpoſitione conijci poteſt. Quanuis autē, ut iam diximus, ędis huiuſce Orthographia perfectionē & abſolutionē ſuā hodie nequaquā retineat, perpendicula tamen, ut noſtra fert ſententia, in altū eduximus: Et hac ratione figura B ad dextrū latus appoſita templi, A uerò in ſiniſtro latere collocata ſacelli partem quandam nobis proponit. Dextrum autem & ſiniſtrum haud quidem ad nos intuentes, uerùm ad figurę ipſius conſpectę ſitum atque collocationem referenda eſſe memento.

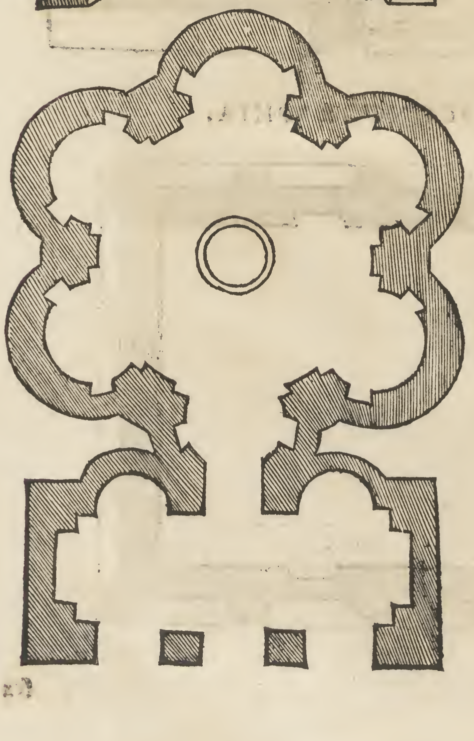

Templum, cuius ſpeciem infrà deſignatam contemplaris, extra urbem confractum atque diuulſum iacet; & teſtaceum ferè uniuerſum, nec amplum admodum eſſe perſpicitur: nec lucem aliunde niſi ex oſtij feneſtrarumque in edito loco atque è regione ſitarum, quę ſupra coronices uidelicet excauatę fuerunt, apertionibus imbibiſſe olim uidetur. At reliqua, quotquot ibi extant, foramina, ſtatuarum uel idolorum uel rerum huiuſcemodi aliarum excipiendarum collocandarumque munere fungebantur. Aedis huiuſce moduli, propterea quò d in itinere imprudenter amiſsi fuerunt, hic minimè recenſentur: at Architecto inuentiò ſaltem ac diſpoſitio uſui quamplurimum erit. Id tamen è memoria nequaquam excidit, templi interioris tam aream quàm ſummitatem quadratum ac dimidiam partem inſuper occupaſſe.

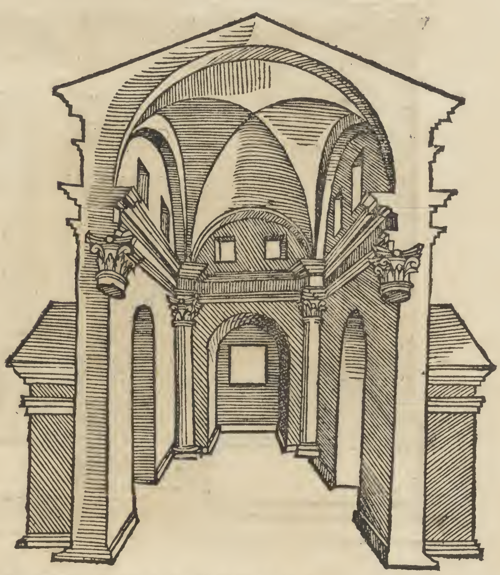

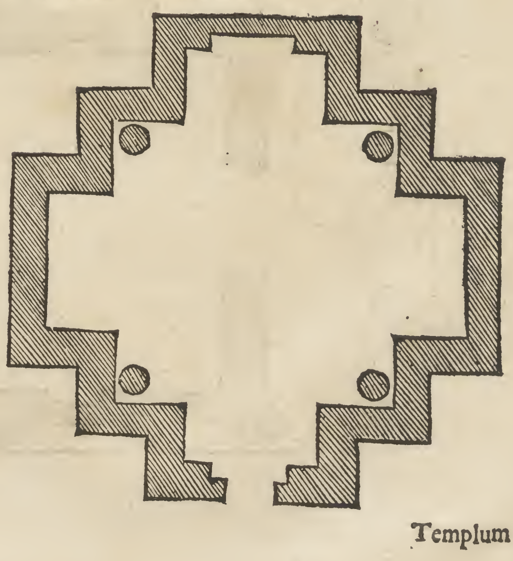
Preſens ſacellum puſillum quidem atq; teſtaceum exiſtit,& palmo ueteri Romanorum ſuos explet commenſus. Porticus nimirum palmorũ quadraginta longitudine,& palmorum ſexdecim latitudine definitur: Oſtij laxamentum palmos decem ſibi uendicat: Scaphę eandem latitudinem omnes, palmorum ſcilicet quatuordecim,aſſequuntur: Interſcaphia ſexpalmaria exiſtunt. Quod uerò ad altitudinum ſpectat rationem,à pauimento ad epiſtylium uſq; palmos quadraginta intercedere; & epiſtylium,zophorum, coronicemq; in palmos circiter nouem conſcendiſſe iudicamus: Vnde ſi teſtudini palmos unum atque uiginti continenter tribuerimus,tota altitudo ad palmos circiter ſeptuaginta pertinget. Palmi autem magnitudinem atque menſuram in Panthei Ichnographia ſuprà iam definiuimus.

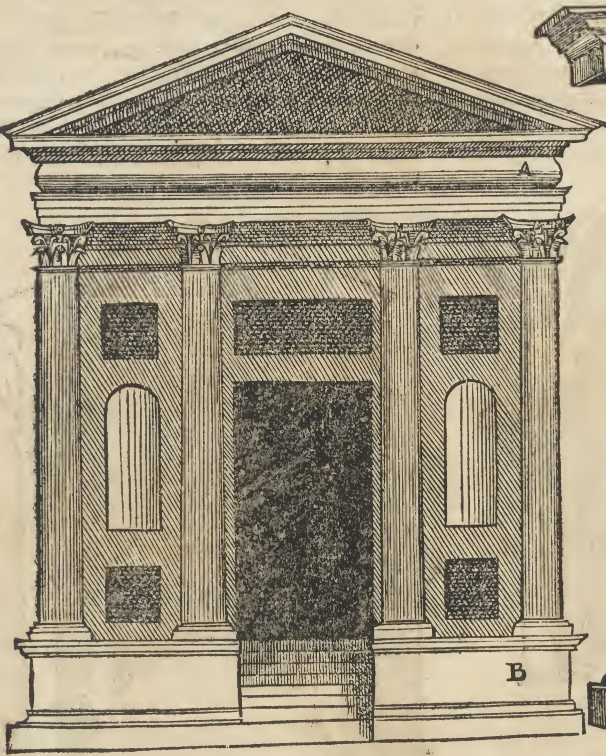

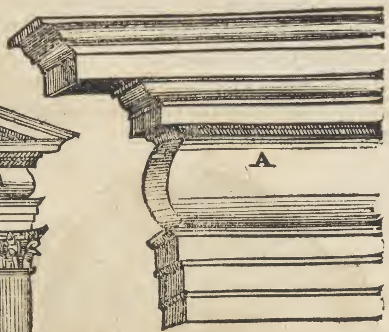
Sacra hęc ędicula ex teſta & ex marmore conſtans, maxima quidem ſui parte nunc conſumpta atque diruta, extra Romę ipſius mœnia reperitur; & monumentum quoddam hoc olim extitiſſe pleriq; arbitrantur: quatuor autem paribus angulis atque lateribus ea circunſcripta uidetur. A pariete ad parietem palmi triginta medij intercedunt, Muraliſq; craſsitudo bipalmaris ac ſemis eſſe conſpicitur: Delubrorum decempalmaris, & Oſtij quinquepalmaris exiſtit latitudo: Columnę, baſibus capituliſq; ſimul adiectis,palmorum uigintiduorum & ſemis altitudinem, eædemque bipalmarem craſsitudinem obtinent: Epiſtylium, zophorus, coronixq; in palmos quatuor ſublimes aſſurgunt: A coronice ad teſtudinis uſque cacumen palmi circiter undecim medij intercurrunt: Singulorum denique delubrorum arcus in palmorum uiginti altitudinem extolluntur.

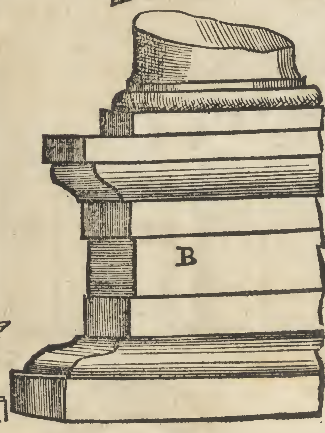

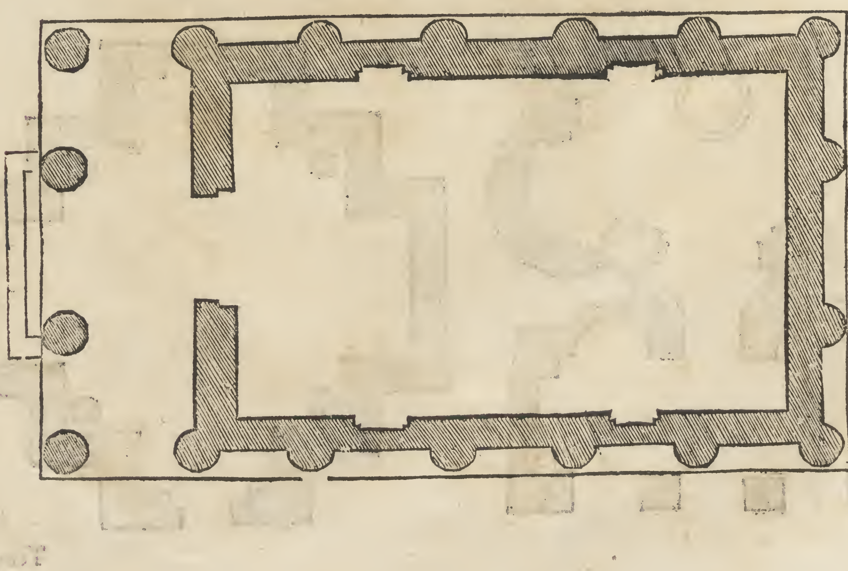
Templum infrà deſignatum Tyburi quammaximè lacerum atq; dilaniatum propè flumen offenditur; & ex utraq; , tam anteriori uidelicet quàm poſteriori, parte faſtigiatum uidebatur; columnæque in lateribus conſiſtentes minus quàm dimidiæ extra parietem porriguntur: Præſensq; ædes à pedalib. modulis, quorum ſinguli in ſexaginta diuiduntur minuta, haud ſecus quàm Pietatis templum ſuperius à nobis deſcriptum, ſuos petit commenſus. Semipedalem autem magnitudinem ibidem appoſuimus. Templi quidem latitudo, à pariete uidelicet ad parietem, pedibus duobus atque uiginti, longitudo uerò pedibus trigintaſex definitur: Parietes bipedali & minutorum duorum atque uiginti craſsitudine terminantur: Columnæ ad porticum condecorandam adhibitæ bipedalem duarumque tertiarum inſuper craſsitudinem ſortiuntur: Earum altitudines, baſibus capitulisque ſimul aſſumptis, ad pedes uigintiquatuor uſque pertingunt: Epiſtylium, zophorus, coronixque in pedes ſenos ſublimes eriguntur: Faſtigium à ſumma ipſa coronice ad cacumen uſque, pedum

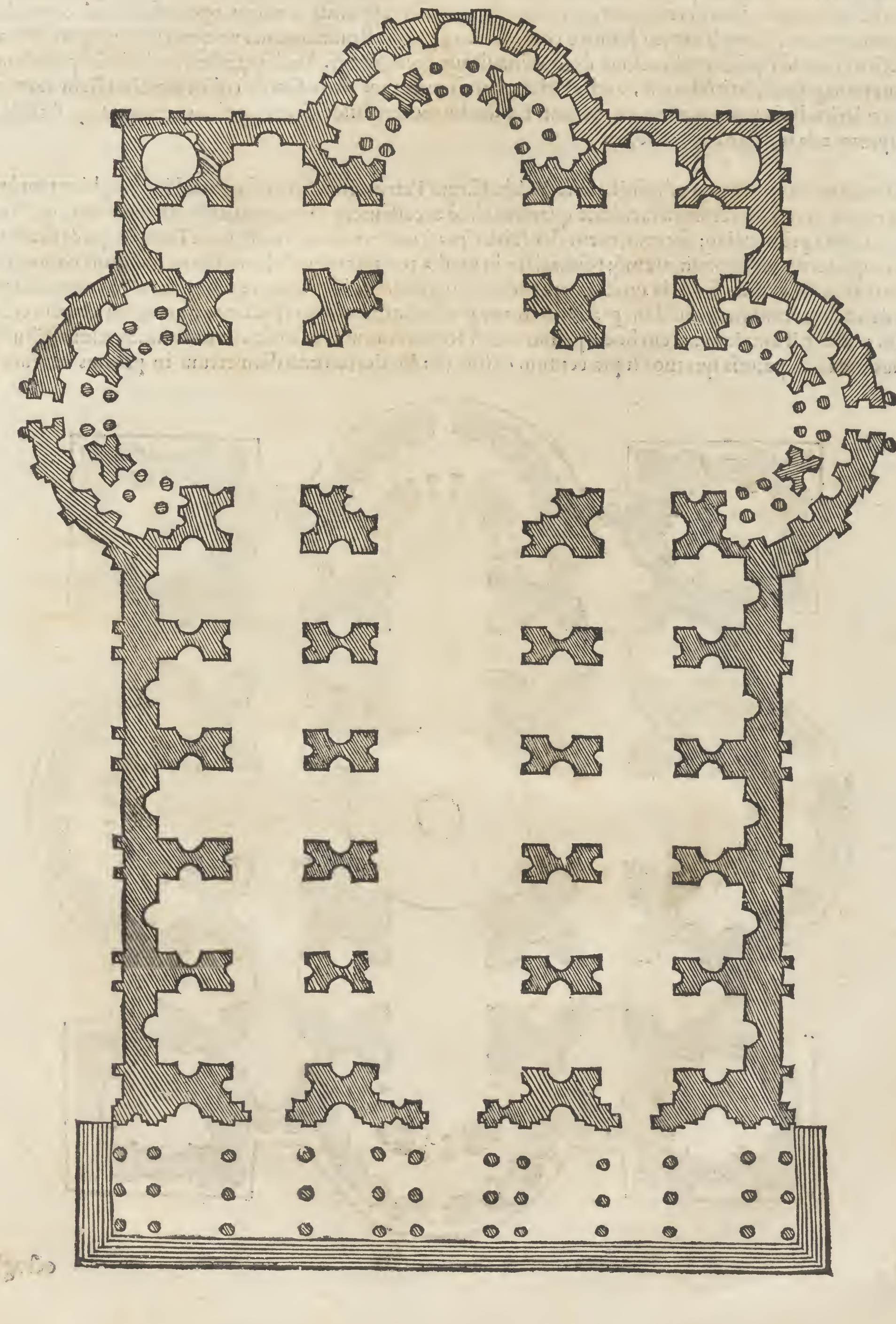
TEMPLI TYBVRTINI ICHNOGRAPHIA.

ſex

ſex occupat interuallum: Stereobata, quod Baſſamentum uulgus appellat, ab ima planicie aſſurgens pedes ſeptenos in in altum educitur. In fronte quidem anterioriq; parte, propter templi ipſius deformationem, nec oſtij nec ſcapharum ulla prorſus apparent ueſtigia; uerùm nos ornatus & elegantiæ cauſa ea appoſuimus, nec præſentem deſignationem ſymmetria & concinnitate deſtitutam eſſe arbitramur. Quinimo etſi nec in parietibus nec in poſterioribus ædis ipſius partibus, feneſtrarum ullæ conſpiciantur apertiones: nos tamen in areæ deſignatione aptioribus atq; opportunioribus locis, prout noſtra fert ſententia, eas collocauimus. Membrorum tam imæ crepidinis quàm ſummæ coronicis modulos haud ſigillatim nunc recenſebimus: ſed deſcriptiones noſtras cum ueris exemplaribus, quorum adhuc nonnulla extant fragmenta, omnino conuenire, ad ſtudioſorum utilitatem ſatis ſuperq; fore cenſemus.

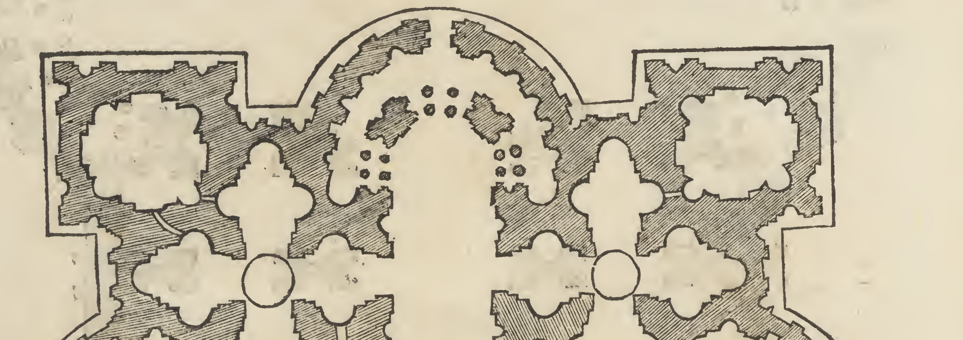
Etſi in uoluminis huiuſce præfatione nos de antiquitatibus tantummodo acturos polliciti ſumus, egregia tamen nonnulla recentiorum etiam authorum, qui tempeſtate noſtra claruerunt, opera ſilentio prætereunda

mini-

minimè exiſtimamus; præſertim cùm tot perſpicaciſsima ingenia præſenti æuo in Architectonica facultate adeò excelluiſſe conſpiciantur. Iulio igitur ſecundo Pontifice Maximo exiſtente, Bramantem quendam ex Durantio oppido Vrbinatis ditionis profectum in Architectura adeò floruiſſe comperimus, ut, Pontificis eiuſdem liberalitate authoritateq; ſuffragante, primus ipſe ueram ædificandi rationem, quæ ab antiquioribus ſeculis ad ea uſque tempora demerſa &, ut ita dicam, ſepulta iacuerat, denuò excitaſſe, & ad ſuperos quodammodo reuocaſſe uideatur. Bramantes igitur Diui Petri Baſilicæ ſuperbam molem Romæ primus inſtituiſſe memoratur: ſed, fato urgente, nedum opus inceptum abſoluere minimè ualuit, uerùm exempli quoque partes nonnullas imperfectiores ipſe reliquit. Quapropter complura deinde præclariſsima ingenia huic rei perficiundæ totis uiribus incubuerunt: è quorum numero Raphaelem Vrbinatem Graphicæ & Architectonicæ ſimul facultatis primas obtinentem, Bramantis ueſtigia inceptaq; perſecutum hoc noſtra quidem ſententia perpulchrum, induſtrioq; Architecto uſui inprimis futurum exemplar conſtituiſſe accepimus. Nec ſingulas tamen hic templi dimenſiones patefecimus: cùm enim partes omnes iuſtiſsimam ſymmetriam & æquabilem proportionem retineant, ex nonnullis menſuris appoſitis in totius operis facillimè cognitionem perueniemus. Templi autem huiuſce commenſus è palmo Romanorum antiquo, cuius magnitudinem in ſuperiori Panthei ipſius explicatione determinauimus, colliguntur. Media quidem ambulatio palmorum duorum nonagintaq; latitudinem, ambulationes uerò ex utraq; parte ſitæ & collocatæ dimidiam tantùm prædictæ latitudinis partem aſſecutæ fuerunt. Ex duabus autem hiſce dimenſionibus totius quoq; diſtributio ac ſymmetria optimè cognoſcetur.

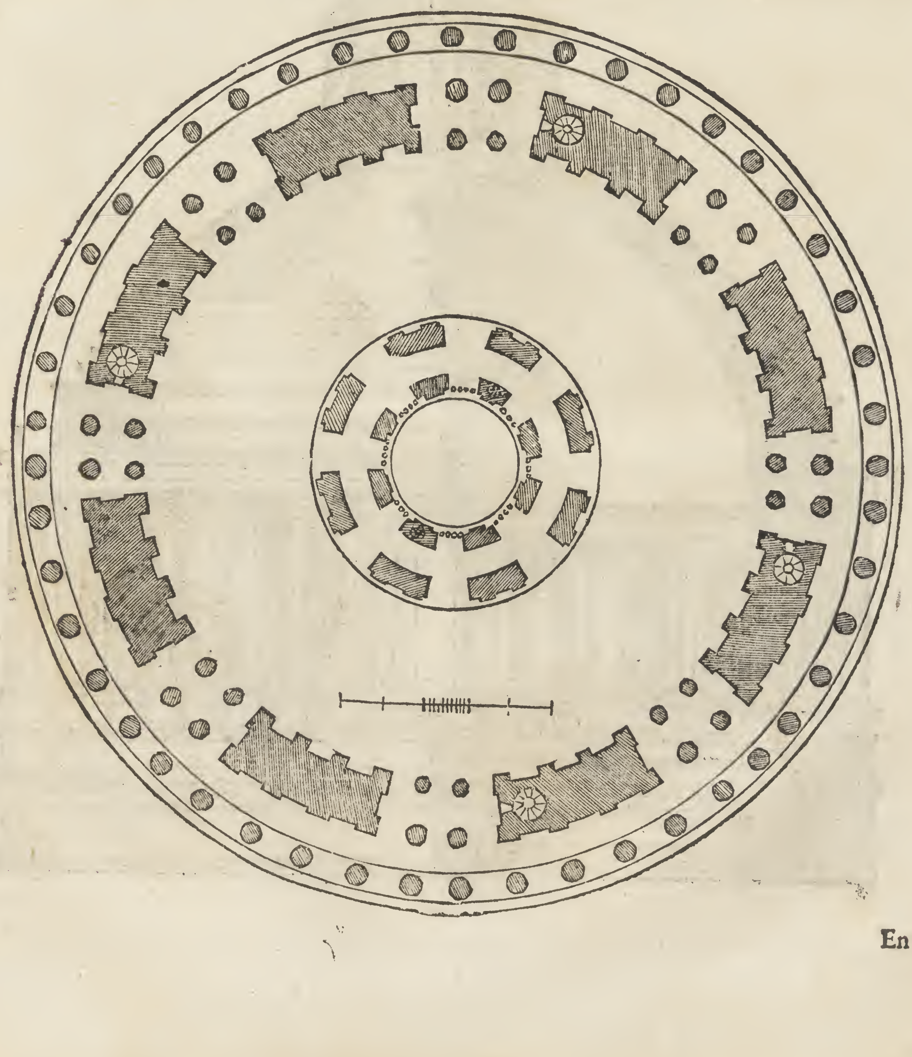
Iulio eodem Pontificatum adminiſtrante, Balthaſſarem Petruccium Senenſem haud in Graphica tantùm, uerùm etiam in Architectonica facultate quammaximè excellentem Romæ extitiſſe comperimus: qui Bramantis incepta primordiaq; ſecutus, exemplar ſubſcripta à nobis ratione conſtruxit. Templo quidem adeundo fores quaternas deſignauit, aramq; primariam in media templi totius ſede tanquam nobiliori collocauit: Quatuor angulis deinde ſacraria quatuor aptanda adiungendaq; uidebantur, quibus turres in pyramidis uerticem deſinentes ornatus cuiuſdam gratia, in fronte præſertim ad urbem ſpectante, perquàm eleganter ſuperſtrui poſſent. Templum autem hoc è palmo ueteri Romanorum ſuos capit commenſus. Spatium igitur inter pilas medium palmis quatuor ſupra centum definitur: Media teſtudo diametrum in palmos centum &

octogin-

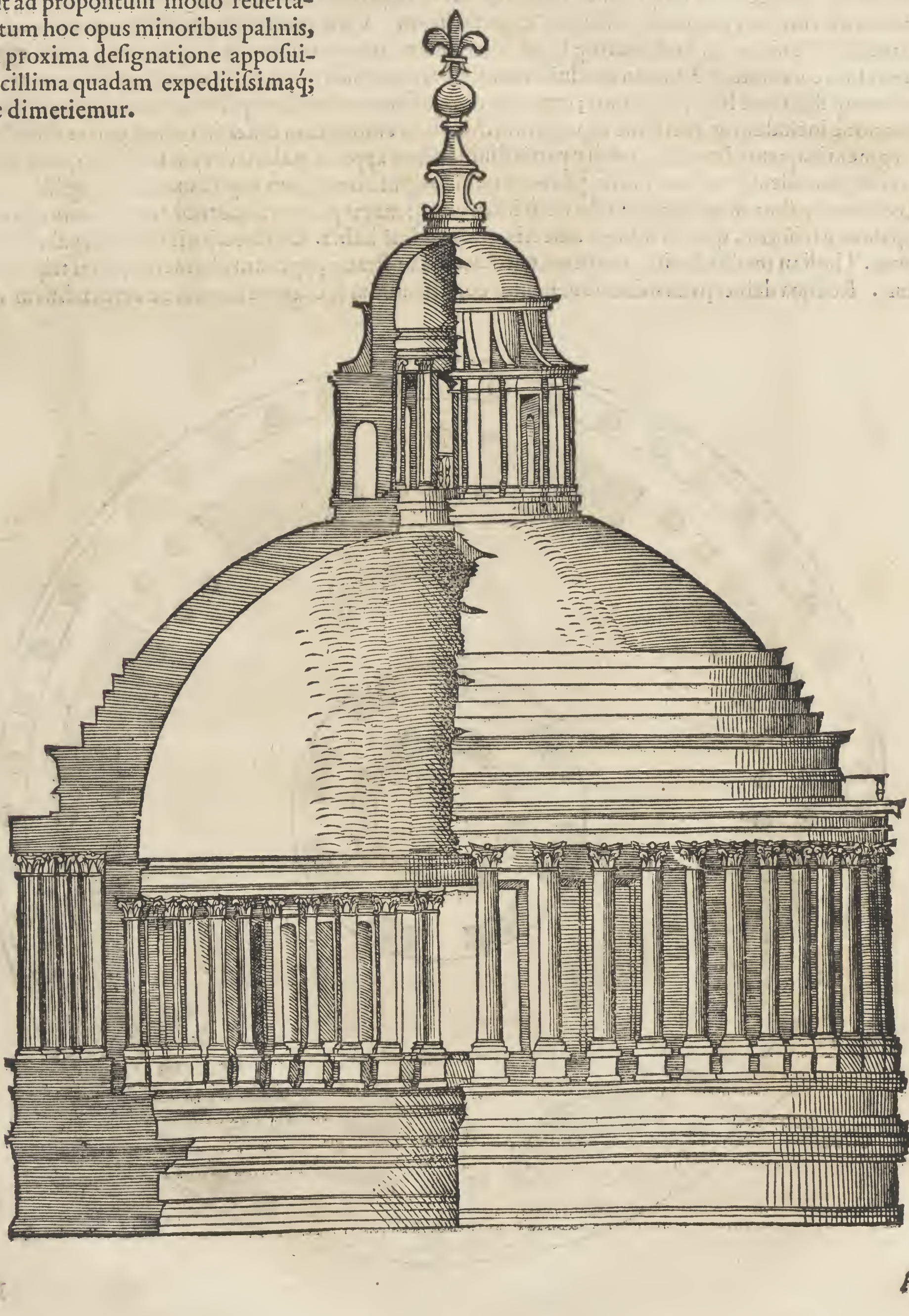
octogintaocto ſeſe porrigentem obtinet: Teſtudinum autem minorum diametri palmis ſexagintaquinque terminantur: Sacrariorum inania ſpatioſaq; laxamenta palmos centum intercipiunt: Antæ Pilæ'ue quaternæ in medio conſtitutæ quatuor arcus deſuper incumbentes ſuſtinent, qui teſtudinem deinde aſſurgentem ſublimiaq; petentem extollunt: Quaterniq; arcus prædicti iam extructi abſolutiq; conſpiciuntur, eorumq; altitudines in palmos ducentos & uiginti eriguntur. His arcubus deinceps Cælum incuruum ſiue Hemiſphærium columnarum magnifico inſtructum apparatu, ſummaq; teſtudine tandem contectum imponi debebat: quod quidem à Bramante, antequam ſupremum diem obiret, ita præceptum fuit ad unguem ac inſtitutum. Hemiſphærij autem huiuſce aream ſequenti pagina mox deſcriptam deſignatamq; reperies.

Subiecta figura Cœli, quod, ut iam diximus, ſuper quatuor arcus erigendum imponendumq; erat, aream perbellè demonſtrat. Ex quo Bramantem audacem potius gloriæq; nimis appetentem, quàm prudentem prouidum'ue extitiſſe perſpicitur: tam uaſta enim ponderoſaq; moles ut tuta ac ſtabilis conſiſtere poſſet, ſolidiſsimam utique efflagitabat ſubſtructionem, nec quatuor arcubus ad tantam altitudinem eductis tanta machina profectò erat committenda. Idq; ita eſſe eo potiſsimum argumento comprobatur, quòd pilæ arcubus fulciendis ſubiectæ, etſi nullo adhuc impoſito onere opprimuntur, diſſolui tamen & labefactari incipiunt, rimiſq; iam locis nonnullis diſsiliunt atque fatiſcunt. Cùm tamen inuentum hoc elegans admodum præclarumq; eſſe uideatur, Architectoq; haud mediocrem inſuper utilitatem ſit allaturum, eius typum hic ſubijciendum curauimus: Et ne in modulis omnibus recenſendis prolixiores quandoq; habeamur, primos inſignioreſq; duntaxat hic apponemus; cæteræq; dimenſiones minoribus palmis, qui medij in ſubiecta areæ deſignatione includuntur, facillimè expedientur. Menſura enim, quam uides, in quinq; partes diſſecta; ſingulisq; ſegmentis, quemadmodũ ex mediæ partis diuiſionibus apparet, palmis decem tributis: quina ſegmenta ſimul collecta, eademq; ratione diuiſa, palmorũ quinquaginta numerum explebunt. Primæ quidem exterioreſq; columnæ palmorũ quinq;, ſecundæ uerò interioreſq; magis palmorũ quatuor, tertiæ demũ ac omniũ intimæ palmorũ triũ, trib. quartis inſuper adiectis, craſsitudinẽ habẽt. Cęli interioris uacuitas palmis clxxxviij definitur. Tholi in medio deniq; conſtituti, quẽ Laternã noſtrates appellant, diametrũ palmi trigintaſex metiuntur. Reliqua deinceps ex minoribus palmis commenſuum ſuorum rationem ac certitudinem ducent.

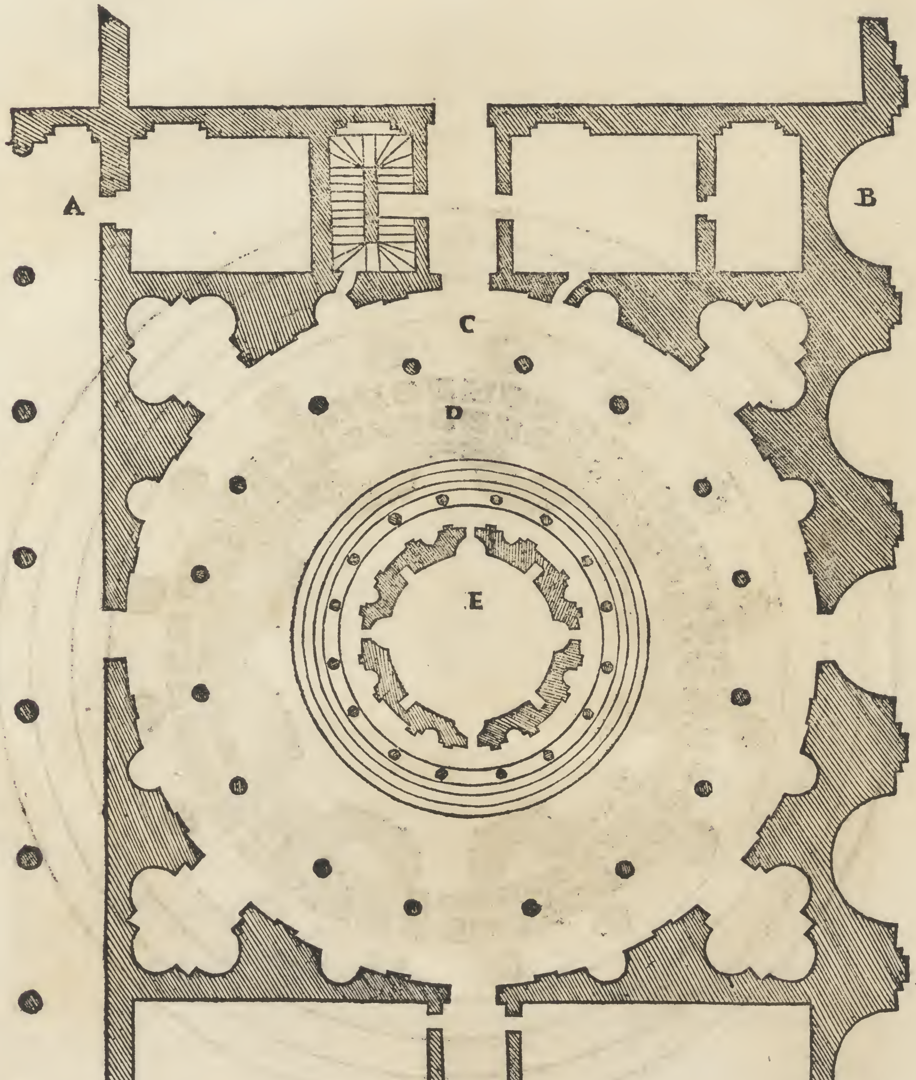
Entibi

En tibi ſuperioris areæ tam interior quàm exterior Orthographia; ex qua ædificij, quod pilis quatuor duntaxat in tantam altitudinem aſſurgentibus deſuper incumbit, immane pondus & vaſtiſſima moles conijci poteſt: quæ quidem ſi humilis ex ima telluris planicie mox eſſet educenda, nedum ſublimis in tam arduo loco ſtatuenda deſignaretur, cuiuslibet prudentis opificis mentem ſollicitare exagitareque profectò debuiſſet. Quapropter Architectum timidiorem potius aliquantulum quàm nimis confidentem futurum exiſtimamus: Si nanque timidior extiterit, operum ſuorum firmitati atque ſecuritati diligenter attendet; aliorumque conſilia, ſi oportuerit, æquo ac libenti animo accipiet; nec unquam ferè his moribus præditus in periculoſum aliquod erratum propter inſcitiam aut arrogantiam incurret: Verùm ſi animi impetu quodam præceps feretur, & amicorum ſententijs ſpretis atq; contemptis, proprijq; ingenij uiribus malè expenſis, ſibi uni quamplurimum tribuet, ſeque unum tantummodo audiet; minimè mirum exiſtet, ſi opera ab eo constructa breui temporis poſtmodum interuallo per ſeſe concident ac diſſoluentur. Quapropter effrænem audaciam ab arrogantia, & arrogantiam ab ignoratione proficiſci denique concludamus: & metum ſuique ipſius diffidentiam, qua nos uel nihil uel parum admodum ſcire profitemur, tanquam ueræ uirtutis aſſeclam eam perpetuò comitari aſſeueremus. Verùm, ut ad propoſitum modò reuertamur, totum hoc opus minoribus palmis, quos in proxima deſignatione appoſuimus, facillima quadam expeditiſſimaq; ratione dimetiemur.

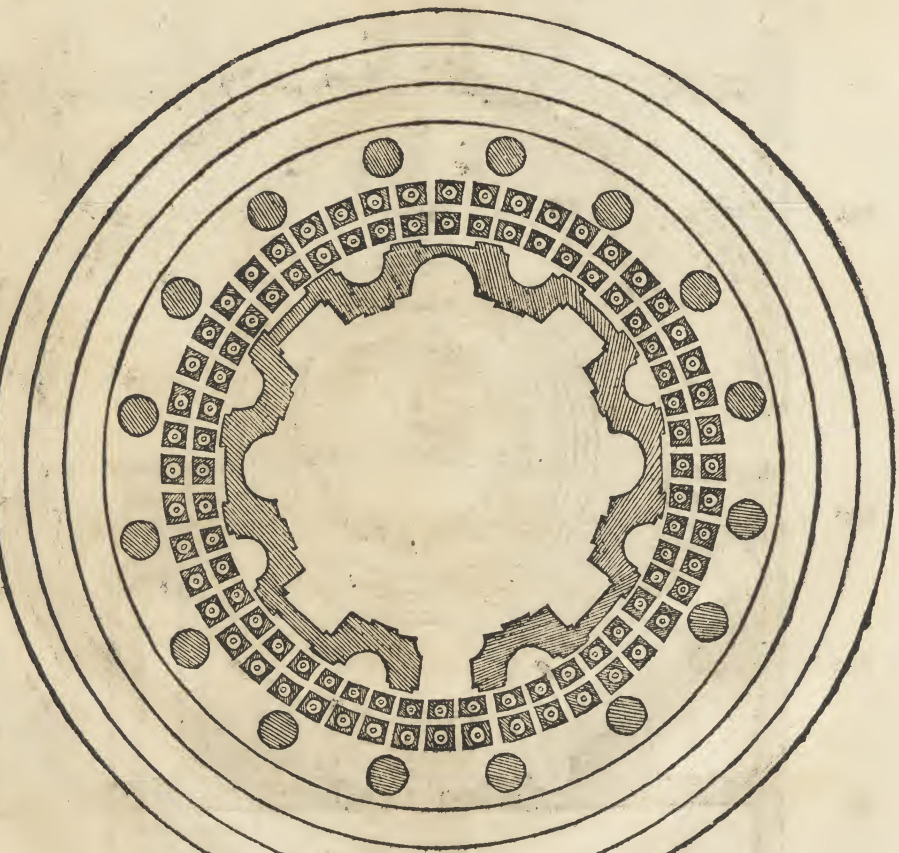

Area,

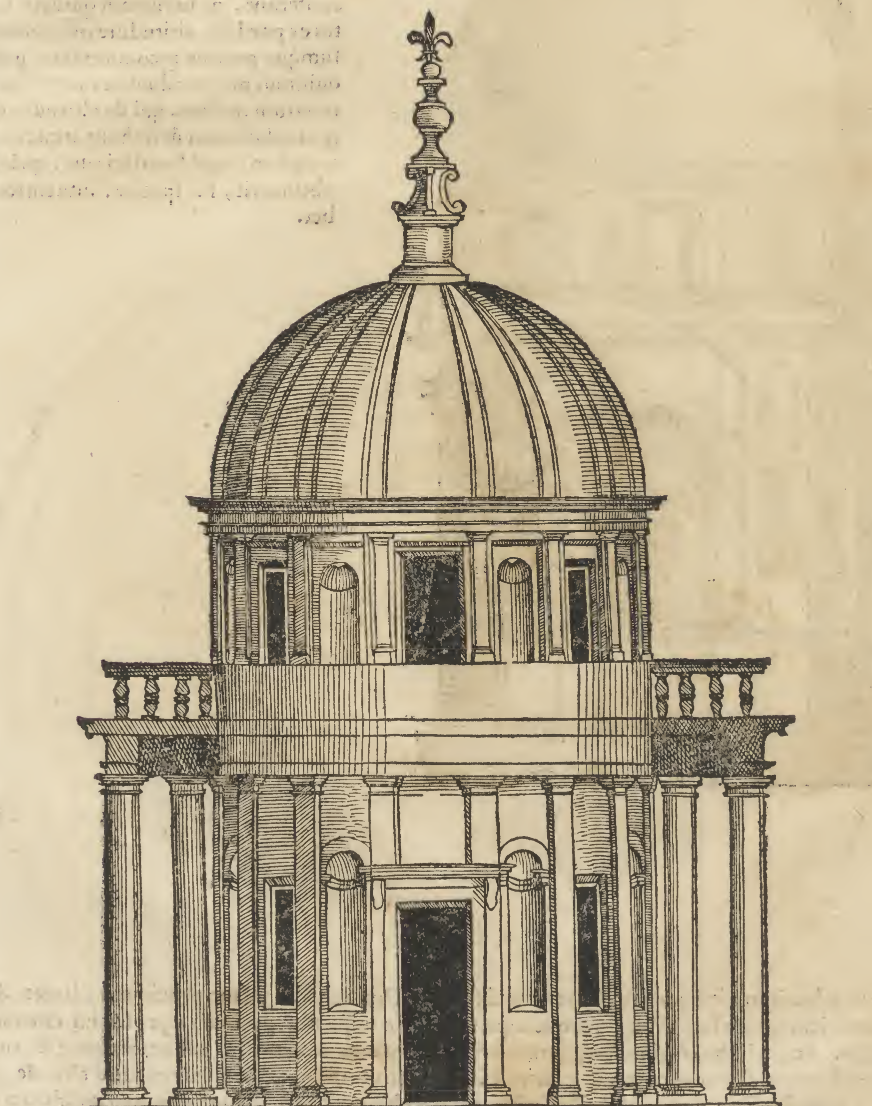
Area, cuius exemplar hic ſubſcriptum intueris, Bramantis inuentum extitiſſe memoratur: etſi ad opus, quod cum uetuſtiori opere erat omnino conſenſurum, traducta minimè fuit. B, Petri fanum trans Tyberim in Ianiculo monte, quem Montē Aureū nunc appellant, extructum repræſentat: A, clauſtrum uetuſtū nobis deſignat: Medianam autem, quæ intercedit, partem Bramantes antiquioris operis ueſtigia perſecutus ſic fertur inſtituiſſe: C, porticum in angulis quaterna ſacella gerentem demonſtrat: D, cauędiū ſeu periſtylium tibi refert: E, ſacram ædiculam ab eodem Bramante conſtitutam imitatur, cuius modulos ampliori latioriq́ue forma in ſequentibus oſtendemus. Singulos autem areæ huiuſce commenſus hic nequaquam interpretamur: ſat enim inuentum hoc, Architecto haud inutile prorſus futurum, aperuiſſe nobis eſſe uidetur.

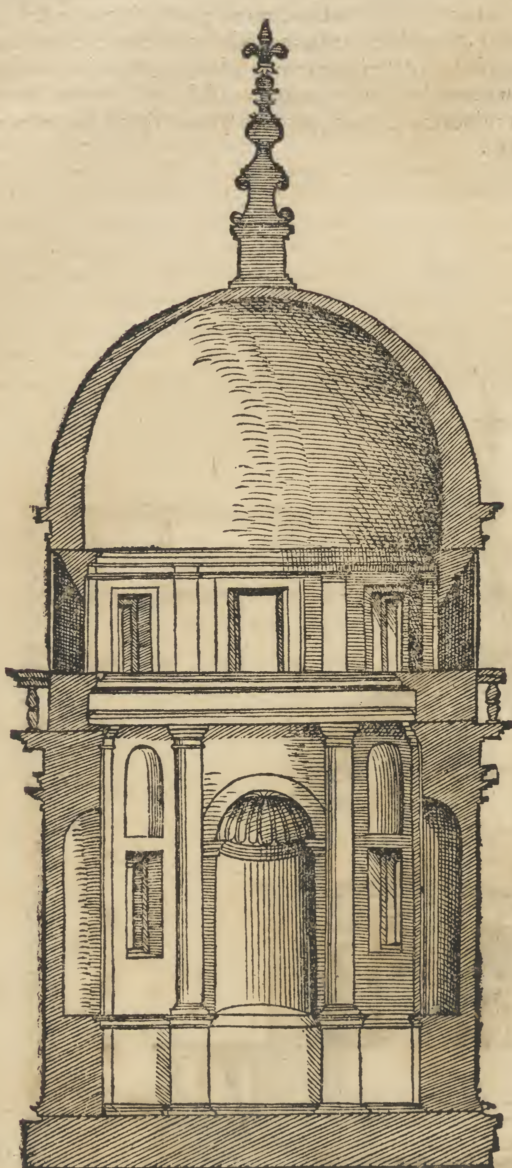

Aediculam à Bramante confectam nos in præſentia diffuſius explicaturos , modò polliciti ſumus: quæ haud latius quidem peruagatur, ſed ob Apoſtolorum principis, qui ibidem cruci affixus fuiſſe narratur, gratam duntaxat recordationem extructa fuiſſe cenſetur. Templum hoc pede Romanorum antiquo, qui ſexdecim digitis conſtat, ſuos explet abſoluitq; commenſus; ſinguliq́ue digiti, quatuor minutorum ſibi uendicant interuallum: & huiuſcemodi menſuræ genus ex palmi, quo Pantheum ſumus dimenſi, ſuprà à nobis habita deſcriptione mox eluceſcet. Templi igitur huiuſce diametrum, pedes uigintiquinque minutaq́ue uigintiduo perficiunt expediuntq́ue: Porticus templum circumambientis latitudo ſeptempedalis exiſtit: Columnarum craſsitudo pedalis, minutis uigintiquinque ſuperadiectis, eſſe uidetur: Oſtium tripedalem & ſemis latitudinem obtinet: Exigua illa quadrata, orbiculis inſcriptis, quæ porticum circumplectuntur, lacunaria columnis ſuperiora demonſtrant: Parietes demum quinquepedali craſsitudine finiuntur. Reliqui deinceps commenſus ex iam dictis facillimè cognoſcentur.

Templi Ichnographia iam abſoluta eiuſdem Orthographia modò ſuccedit,quæ partem tantummodo refert exteriorem: uniuerſumque hoc ædificium Dorico opere, quemadmodum ex præſenti quoque habetur deſignatione,formatum elaboratumque fuiſſe conſtat. Singulorum autem modulorum explicationes conſultò nunc dimittemus: ex proxima nanque areæ iam habita deſcriptione mox ædificij quoque in altum eductio erectioque eluceſcit; præſertim cùm ſubiectum exemplar,quanuis exiguum, debitam attamen & conuenientem obſeruet proportionem; è maiorique in minorem formam, proprijs ſymmetrijs ad unguem expreſsis,à nobis redactum huc fuerit atque concluſum.

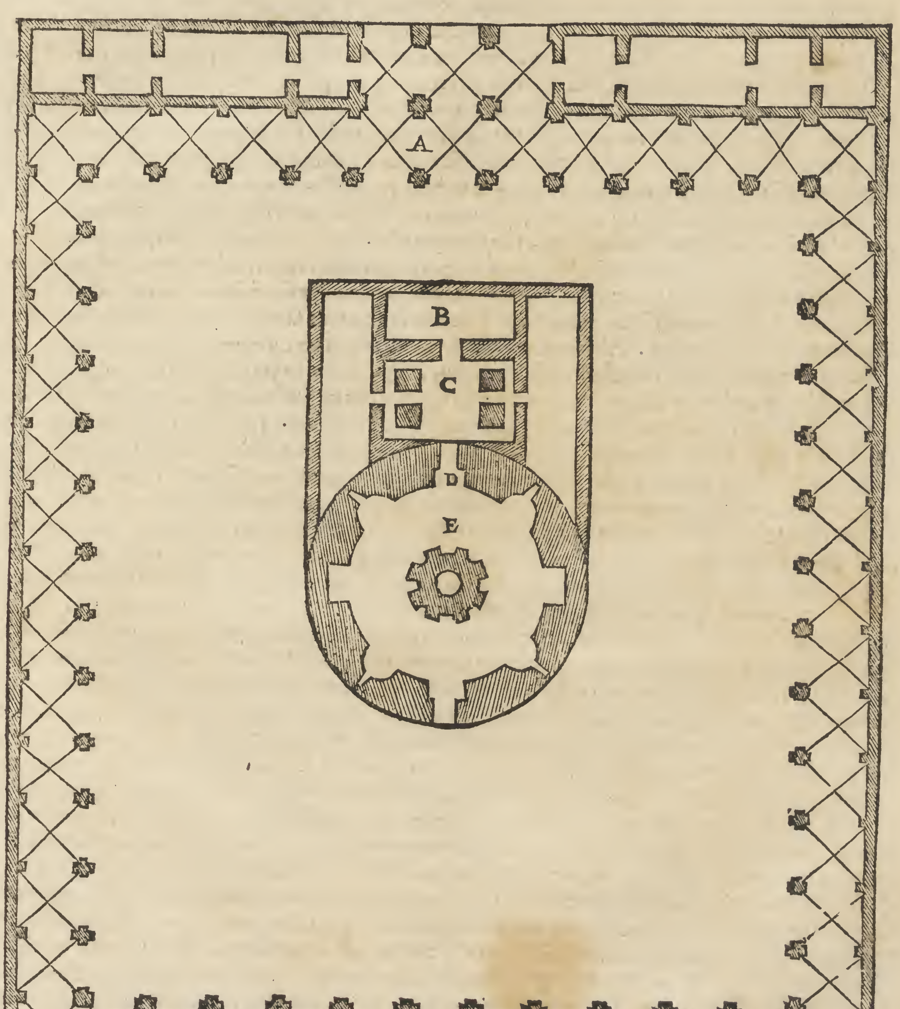

Templi Petro dedicati, quod à Bramante in Ianiculo conſtructum accepimus, faciem exteriorem habes iam deſignatam; nunc uerò eiuſdem interiorem diſpoſitionem patefaciemus: quæ, ut iam diximus, eam retinet ſymmetriam, ut Architectus, area adiuuante, modulos omnes nullo ferè negotio expedire queat. Quanuis autem templum hoc ad immodicam conſcendere altitudinem uideatur, adeò ut altitudo latitudinem duplo quidem excedat: attamen, ſi operis deinde ſpectes rationem, propter complures feneſtrarum ſcapharumque ibi exiſtentium apertiones, quæ ad uiſum extendendum ac diſsipandum quammaximè conferunt, ne minimam quidem ſuſpicientes ex prædicta altitudine offenſionem, nullumque prorſus incommodum patiuntur: quinimo propter duplices ambientium coronarum ordines, qui de altitudinis ratione quamplurimum detrahunt atque deducunt, templum longè humiliorem, quàm re ipſa obtinuerit, ſui ſpeciem intuentibus exhibet.

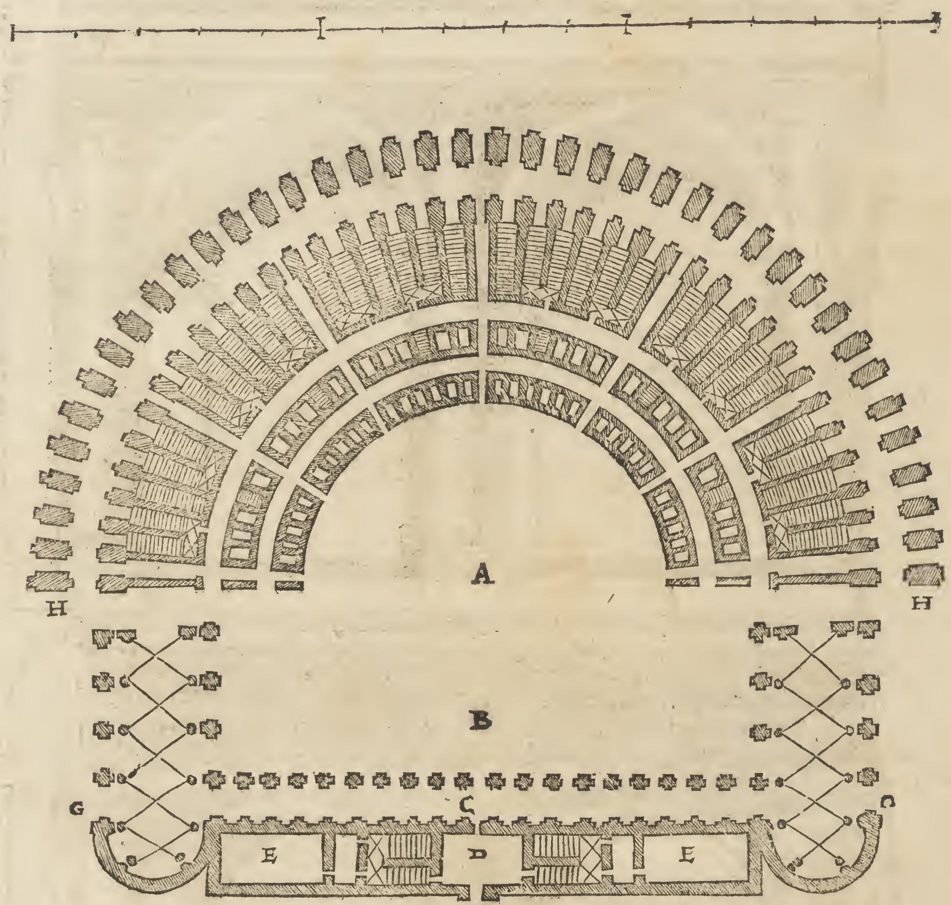
Præſens ædificium extra portam Capenam uia Appia Diui Sebaſtiani fano proximum adiacet, & ad ſoli uſque planiciem totum ferè dirutum atque æquatum eſſe conſpicitur, porticuum præſertim circumambientium ſeries. At mediana constructio, cùm ex opere ſolidiſsimo conſtet, tota adhuc integraq; ſeruatur, lateritiaque, nullo prorſus ornamentorum genere ibi conſpecto, exiſtit: Et cùm lumen haud aliunde quàm ex oſtio & ex anguſtioribus quibuſdam feneſtellis, quæ ſcaphis quaternis adiunctæ fuerunt, ædificium hoc hauriat atque combibat, nil utique mirum ſi cæcum quoque ac tenebroſum eſſe uidetur. Eius area inprimis maioribus Romanorum palmis ſuos explet commenſus: longitudines autem latitudineſque arundineis moduli à Serlio quidem noſtro explicantur, ſingulæque arundines decempalmares ab eodem conſtituuntur. At nos, qui in antiquitatibus hiſce dimetiendis antiquiores etiam & à ueteribus uſitatas menſuras adhibendas exiſtimamus, arundines ſingulas decupla auctas proportione ad palmares modulos redigemus. Porticus igitur,

tur,quam litera A inſcripſimus,in palmorum quadringentorum nonagintatrium extenditur longitudinem: cæteræ autem productiores porticus,palmorum quingentorum ſexagintatrium longitudinem aſſequuntur: Porticuumque earundem latitudo palmis xxxij definitur: Angularium pilarum, omnibus membris adiectis,craſsitudo palmis xij terminatur.Ex hiſce autem modulis reliquarum partium quoque dimenſiones eluceſcent.Quod uerò ad medianam attinet conſtructionem, ſpatium B hypæthram ac ſubdiualem ambulationem oſtendit,palmorum lxxvj longitudine,& palmorum xxxiiij latitudine circunſcriptam.C item,locum ſubdiualem & abſolutiſsima ratione quadratum, necnon palmorum xl interuallum undique complectentem demonſtrat: Pilæ quaternę decempalmarem craſsitudinem obtinent. Parietis rotundum ſphericumue ędificium ambientis craſsitudo palmos xxiiij ſibi uendicat: Pars D conſonante deſcripta, fornicatam obtinet concamerationem: Mediana autem pars, E uocali eam demonſtrante,ſolidum quoddam fornicee teſtudini fulciendę ſubiectum ſuppoſitumq; deſignat, in quo medio hiatus ſiue apertio quędam conſiſtit.Mediana autem hęc,quam ſolidam eſſe dicimus,ſtructura ſcapharum, quę ſcaphis parietum aduerſis alternatim reſpondent,elegantiſsima ſerie inſtructa conſpicitur. Altitudines uerò, tum propter immodicas obſtructiones tum propter greges armentaque ibi ſtabulantia,dimetiri nequaquam potuimus: Quinetiam, cùm nullum ferè Architectonicę ſubtilitatis argumentum, quod notari obſeruarique poſsit, ibi reliquum eſſe uideatur; ſi nos quoque Orthographię ipſius nullam prorſus rationem habuimus, nequaquam admirari homines debent.

Theatrum hoc Auguſtus Romanorum inclytus Imperator Marcelli ex Octauia ſorore nepotis nomine fertur olim inſtituiſſe, quapropter Marcelli quoque Theatrum id homines appellare conſueuerunt, intraq; urbis ipſius mœnia conſiſtit, eiusque pars quædam exterioris porticus adhuc ſupereſſe conſpicitur: quæ duplici tantùm genere, Dorico ſcilicet ac Ionico, conſtat, egregium nempe ac probatiſsimum opus, quanuis Doricæ columnæ tum proprijs baſibus tum etiam imis præcinctionibus carent, uerùm porticus ipſius ſolo abſque ullo prorſus ſubiecto ſtylobate ſimpliciter innituntur. Theatri quidem huiuſce area ſuperioribus temporibus uix profectò cognita erat, nec longius abeſſe uidetur, cùm Maximi ciues Romani ex ordine Senatorio honeſtiſsimaque familia genus ducentes ædes, quarum ſitus & collocatio qnandam Theatri ſubſtanris partem occupabat, deſignarunt; earumque extruendarum prouincia Balthaſari Senenſi, præſtantiſsimo nempe Architecto, demandata, atque tellure propter fundamentorum iactus depreſsioneſque conſtituendas egeſta, complura diuerſaque coronicum theatri huiuſce fragmenta mox reperta fuerunt, areæque inſuper diſpoſitio magna ex parte quidem innotuit: Quapropter perſpicaciſsimus Architectus, retectæ partis illius forma conſpecta, in totius quoque cognitionem facillimè penetrauit; moxque ſpatijs maxima cura diligentiaque commenſis, theatri exemplum, quod iamiam deſignatum deſcriptumque reperies, tale compoſuit. Et nobis etiam, qui Romæ tunc interfuimus, coronicum earundem contemplandarum dimetiendarumque facultas exhibita fuit: formasque adeò elegantes ibi conſpeximus, ut in antiquitatum fragmentis perluſtrandis nos ſimiles nunquam hactenus uidiſſe meminerimus; capitulis Doricis præſertim, & arcuum incumbis animaduerſis, quæ cum Vitruuianis inſtitutis quammaximè conuenire profectò uidentur. Pariter etiam Zophorus, triglyphi, methopæque haud inuenuſtam quidem ſui ſpeciem intuentibus exhibebant. Veruntamen coronix Dorica ibi conſtituta, quanuis egregiè admodum ſit elaborata, membrorumque inſuper numeroſo & eleganti præſtet comitatu; opificem tamen à Vitruuij præſcriptionibus longius receſsiſſe, & in membris effingendis audaciorem atque licentiorem aliquantulum extitiſſe aſſeueramus: Quinetiam coronix eadem adeò ſublimis effertur, ut, ſi epiſtylij zophorique ſpectes rationem, duas utique prædictæ altitudinis tertias duntaxat ſatis fore arbitreris. Nec tamen Architectum, ut uel hoc uel conſimilium antiquiorum operum exempla paulò liberiora, quàm par eſſet, ſecutus imprudens erret, ſuademus (errata autem, quæcunque in ratione ædificatoria à Vitruuianis diſsident inſtitutis, appellamus) nec tantum ut ſibi tribuat uolumus, ut in coronice uel alia re qualibet extruenda, quancunque ille proportionem & ſymmetriam cõſpexerit atq; obſeruauerit, mox indiſcriminatim ſequatur ac imitetur. Nec enim propterea quòd antiquiores aliquid effecerunt, ſibi quoque idem licere arbitretur, uerùm totius reliqui inſuper ædificij conſenſus atque harmonia diligenter eſt perpendenda. Huic illud etiam accedit, quòd antiquorũ opificũ nonnullorũ licentiam ac arrogantiã nequaquã profectò imitari debemus: qui, niſi ratione fortaſſe aliud dictante ac ſuggerente, Vitruuij placita atq; decreta tanquam ſanctiſsimas quaſdam leges ſtudioſiſsimè ſectabimur & amplectemur. Ab omni etenim antiquitate ad hæc uſque tempora neminem eo doctius aut accuratius de Architectura conſcripſiſſe reperimus. Quòd ſi in cæteris ſigillatim elegantioribus & ingenuis diſciplinis præclarum aliquem uirum primas ſemper obtinuiſſe uidemus, cuius uerbis tanquam oraculi cuiuſdam reſponſis omnes certiſsimam minimeque dubiam fidem præſtare conſueuerunt: quis obſecrò, niſi indoctus fortaſſe quiſpiam menteque captus, Vitruuium in Architectonica facultate cæteris anteponendum eſſe negabit? quis'ue eius ſcripta, niſi ratio aliud quandoque ſuaſerit, tanquam ſacroſancta minimeque tranſgredienda non perpetuò colat ac ueneretur? eiſque non multò maiorem, quàm ullis Romanorum operibus tribuat autoritatem? Qui etſi è Græcorum fontibus ueram ędificandi rationem principiò hauſerint atque deduxerint; Græcorum uiribus tamen deinde perfractis, imperioque penitus abrogato, Romanorum fortaſſe nonnullos uictoriæ nomine inſolentiores iam redditos, & faſtu ſuperbiaque intumeſcentes, Græcorum quoque in ædificando leges contempſiſſe, à uero haud alienum uidetur. Quòd ſi mirificas eorum moles atque extructiones, quæ temporis uetuſtate partim conſumptæ, partim immaniſsimorum hoſtium feritate deſtructæ olim euerſæque fuerunt, nunc intueri poſſemus; Græcorum opera ædificiaque Romanis fabricis atque ſtructuris longè profectò ſuperiora eſſe fateremur. Quapropter quicunque Vitruuiana dogmata impugnabunt, & à Vitruuianis inſtitutionibus deſciſcent, ijſque præſertim, quarum ſenſus atque intelligentia clarior perſpicuaque admodum eſſe conſpicitur, quale id utique, de quo nunc diſceptamus, Doricum genus exiſtit; cùm authorem tot ſeculis à ſapientum cunctorum ordine receptum probatumque calumnientur, tanquam impuri & nequam homines ex Architectorum familia & contubernio mox ſeparandi ſegregandique uidebuntur. Verùm cùm ſtudioſorum utilitati conſulentes extra rem ſatis iam euagati fuerimus, modò priſtinum argumentum repetamus. Theatri igitur aream pede Romanorum antiquo ſumus dimenſi: Partemque medianam primùm A litera inſcriptam, quam ſcilicet Orcheſtram appellant, pedum cxciiij diametrum obtinuiſſe, & hemicycli ambitu circunductam fuiſſe reperimus: Extremi cornuum, quæ H litera notantur, anguli pedes ccccxvij medios intercipiunt: B, quod Proſcenium nuncupatur, inane & ſpatioſum undique exiſtit: C, Scenæ ipſius porticum, quæ pulpitum medium complectebatur, deſignat: D, ueſtibulum quoddam, ſcalis ex utraque parte compoſitis, & ad loca nonnulla per E literam ſignificata, quæ Hoſpitalia uocantur, nos perducentibus, repræſentat: Porticus uerò G ex utroque latere conſtitutæ, quæ Verſuræ dicuntur, deambulationibus inſeruiebant. At hæc cùm ædificiorum aliorum ſuperincumbentium molibus obruantur, ſupra tellurem nunc minimè extare conſpiciuntur. De ſingulis autem tum Scenæ tum etiam Theatri gradationumque modulis, nihil eſt quòd in præſentia diſſeramus; in celeberrimi nanque illius Amphitheatri, quod Coloſſeum uulgus appellat, explicatione cuncta hæc diligen-

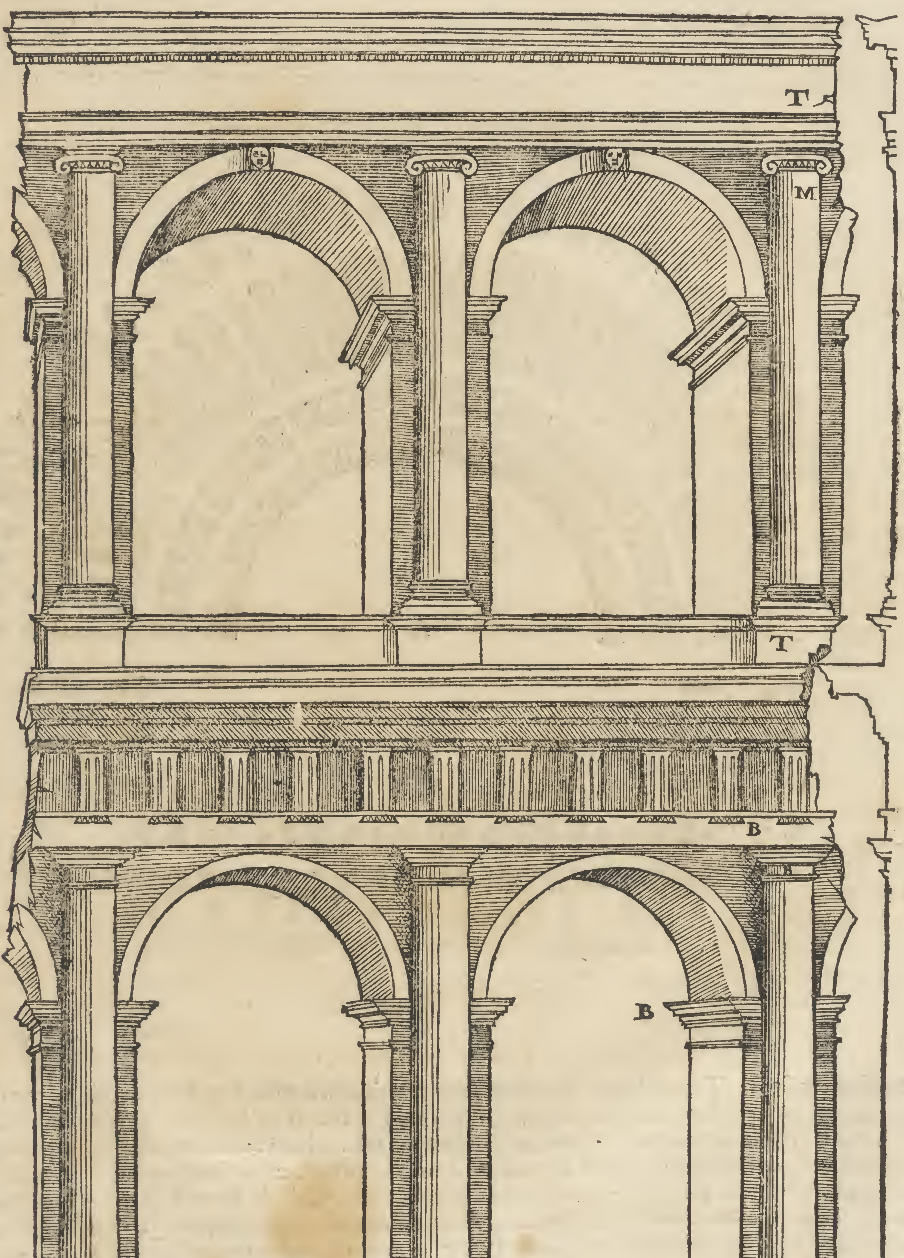
diligentiſsimè perſequemur; indeque Theatri huiuſce diſpoſitio ſatis commodè deducetur. Partem uerò Theatrum extrinſecus ambientem ſequenti pagina mox oſtendemus, Eiuſque dimenſiones brachialibus modulis ijſque communioribus ab authore explicantur: Singula autem brachia in duodecim, quæ unciæ nuncupantur, ab eodem utique diſtinguuntur; unciæque ſingulæ in quinque diſtribuuntur minuta: Lineaque ſubiecta brachij quadrantem deſignat. At nos, conſuetudine noſtra nequaquam immutata, brachiales hoſce modulos in pedales duplicatos conuertemus; pedes ſingulos in uncias duodecim, & in quinq; minuta ſingulas uncias diuidentes; adeò ut ſingulæ brachiales unciæ in binas uncias pedales, minutaq; ſingula brachialia in duo pedalia minuta deinceps permutabuntur: lineamque productam ſemipedalem quantitatem preſeferre dicemus.

Subſequens figura, Theatri ipſius Marcelli partem exteriorem demonſtrat, & à pedalibus, quos iamiam explicuimus, modulis ſuos petit commenſus. Primi quidem infimique ordinis columnæ tripedali, minutorumque xxvj craſsitudine finiuntur: parsque ſuperior mox ſub capitulo conſtituta bipedalem, minutorumq; xxxij craſsitudinem obtinet: Capituli altitudo mediam imæ columnæ craſsitudinem adæquare uidetur; capitulique huiuſce deſcriptionem ſequenti uolumine in Dorici ordinis B litera inſcripti explicatione longè uberiorem profectò & accuratiorem offendes: Arcus autem inferioris incumbæ B litera ſignificatæ, capituli ibidem collocati altitudinem æquant: Paraſtatæ, quæ uulgo Pilaſtratæ dicuntur, ex utroque columnæ ipſius latere conſtitutæ xxxviij ſibi uendicant minuta: Singulorum arcuum apertiones in pedes xiiij ferè, decem & octo tantummodo minutis detractis, extenduntur; ijdemque in pedes xxij minutaque xxxij ſublimes eriguntur. Epiſtylium pedis unius minutorumque xxxviij altitudinem petit: Zophorus bipedali mi-

nuto-

nutorumq́ue ſexdecim altitudine definitur: Coronixq́ue uniuerſa tripedalem minutorumq́ue uiginti inſuper altitudinem occupat. Superioris poſtmodum arcus latitudo à latitudine inferioris ne minimum quidem diſſentit, at in pedum xxj minutorumq́ue xxxvj altitudinem ſcandit: Stylobatæ, quos Pedeſtala uulgus appellat, ab inferiori primaq́ue coronice ad columnarum ſuperiorum ſcapos attollendos, in bipedalem & minutorum octo altitudinem educuntur: Secundi ordinis columnæ bipedali & minutorum xlviij craſsitudine terminantur; & pedum xxij minutorumq́ue liiij, ſpiris capitulisq́ue detractis, altitudinem aſſequuntur: Spiræ ſeu Baſes in pedem unum & minuta xxviij ſublimes eriguntur: Capitulorum altitudines, à regulis uidelicet aſtragalorum ſuper columnas exiſtentibus uſque ad eorundem aſtragalorum uertices, in pedis unius minutorumq́ue duodenum ſpatium attolluntur: At Volutæ ex aſtragalis minuta xlj infrà dependent, itaq;

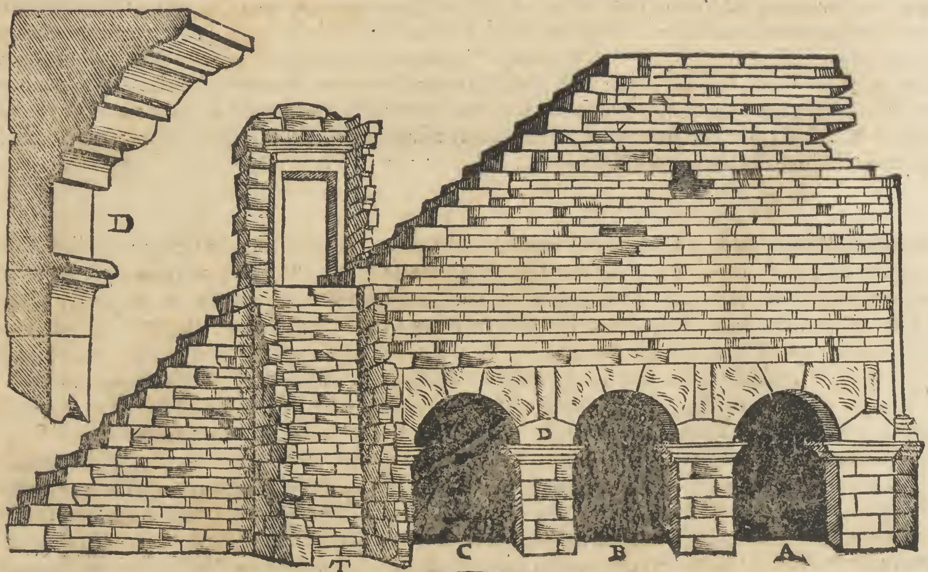
ab ima

ab ima uoluta ad ſummum uſque cymatium minuta xciij intercedunt: Capituli ipſius abaco, tripedalis latitudo contingit: Volutæ autem quadrupedalem latitudinem explent: Epiſtylium in pedem unum minutaque lviij, Zophorus in pedem unum minutaque lvj, Coronix in pedes ternos & minuta xxxvj ſublimes aſcendunt. Id uerò inprimis ſtudioſos commonefaciendos cenſemus, coronicem hanc, ſi cum Vitruuianis modulis ac ſymmetrijs conferatur, duplo maiorem, quàm par eſſet, altitudinem conſecutam fuiſſe. Nec tamen arrogantiæ atque temeritatis idcirco infamiam ſubire, nec antiquorum operum, quorum præclariſsima exempla recentioribus Architectis ſectanda imitandaque proponuntur, acerrimi iudices aut delatores haberi quandoque uelimus. Ad eum nanque finem potiſsimum noſtræ referuntur cogitationes, ut opera ex arte elaborata à uitioſis & inconſultis operibus ſecernamus: Nec tamen id proprijs uiribus freti, ſed Vitruuij authoritate ſuffulti aſſequi contendemus, elegantium recteque conſtructarum antiquitatum, quæ ſcilicet ad ſapientiſsimi Architecti illius inſtituta atque præceptiones quamproximè accedunt, teſtimonio inſuper concurrente. Columnarum autem ſecundi huiuſce ordinis, quem Ionicum appellant, baſes, ſtylobataſque ſubiectos, & arcuum incumbas, necnon epiſtylia inſuper, zophoros, & coronices: cuncta quidem eiuſmodi membra ſequenti uolumine, mox Ionici ordinis examine incipiente, deſignata & T litera inſcripta comperies. Haud ſecus etiam Ionicorum capitulorum genera, in eiuſdem ordinis pertractatione M litera offendes notata.

Polæ, uetuſtiſsima quidem & mari proxima Dalmatiæ urbe, theatrum maxima ex parte adhuc ſupereſſe uidetur, ex eoq; artificis acumen nimirum atque ſubtilitatem perſpicere licet; qui, montis deſuper incumbentis opportunitate conſpecta, ad nonnullas theatri gradationes comparandas eo eleganter admodum uſus fuit: Orcheſtram autem, Scenam, cæteraque membra ad Scenicorum ædificiorum compactiones requiſita in plano ipſo diſpoſuit atque conſtruxit. Et mehercle fragmenta reliquiæ'ue, quæ per ea loca paſſim inueniuntur, ædificium hoc & artis operumque ſubtilitate, & lapidum materiæq; decore egregium utique & præſtantiſsimum olim fuiſſe teſtantur. Id autem ſummam inprimis contemplantibus affert admirationem, quòd ingens ibidem columnarum & ſeparatarum & coniunctarum multitudo aliquando extitiſſe perſpicitur; angulique nonnulli quadratarum & ſemiteretum colomnarũ in unum congredientium, Corinthioque opere perfectarum ornatu inſignes admodum ibi ſpectantur: Theatrique totius tam extimæ quàm intimæ partes Corinthio genere extructæ elaboratæque fuerunt. Præſens uerò ædificium nouo recentiorum pedum genere ſuos abſoluit commenſus, ſingulique pedes in partes æquales duodecim, quæ unciæ uocantur, diſtribui ſolent: Et en tibi tertia pedis unius portio inferius deſignata. Sequens autem figura Theatri huiuſce Ichnographiam & Orthographiam quoque in medium proponit, noſque eius modulos ſigillatim nunc exponemus. Orcheſtræ ambitus ſemicirculi peripheria comprehenſus, diametro pedum cxxx circiter definitur: Gradationum circinationes, binis quoque latioribus præcinctionibus connumeratis, in pedes ſeptuaginta circiter porriguntur: Præcinctio T conſonante inſcripta, ſi cum Scenici pulpiti planicie conferatur, in decimaquarta gradatione conſiſtit: Porticus Theatrum ambientis latitudo, quindenos complectitur pedes: Pilarum quidem ad hoſpitalia ſpectantium frontes, in pedes ſeptenos ac ſemis; reliquarum uerò pilarum, quæ porticum circuncludunt, frontes, necnon columnarum etiam ſcapi in pedes quinos circiter extenduntur: Spatiaque ſingula binis pilis interiecta, pedibus denis propemodum terminantur. Et hæc de Theatri Ichnographia ſatis ſuperque uidentur. Bina ampliora quadrata, O litera ea demonſtrante, hoſpitalia deſignant; quæ ad T ueſtibulum commodos olim præſtabant ingreſſus, unde ad medium poſtea gradationum laxamentum aditus ſuppetebat: quemadmodum in Theatri eiuſdem Orthographia ex T literæ appoſitione perſpicere licet, ubi pars inferior ueſtibuli portionem quandam demonſtrat. Hoſpitalia pedes xlv ſortiuntur: Scenæ pauimentum in pedes xxj dilatatur: Porticus latitudinem pedes xxvij metiuntur, eiusque longitudo ædificij totius magnitudinem æquat. Structura ſupra Theatri aream deſignata, Theatri eiuſdem refert Orthographiam. Arcus quidem A, porticum repræſentat: Bini autem arcus, C, B, gradationibus ſubſtant: D coronix, arcuum incumbas, quas uulgus Impoſtas appellat, oſtendit. Ad Theatrum hoc conſcendendum nullus utique ſcalarum uſus poſtulabatur; montis enim iugum ad ipſum adeundum maximam profectò commoditatem atque opportunitatem pręſtabat: Quinetiam Theatri eiuſdem aſcenſionem Scenę ipſius latera exhibebant, ideoq; graduum nonnullorum opera ad hoc efflagitari uidebatur.

Theatrum

THEATRI ORTHOGRAPHIA.

Theatrum hoc,ut iam admonuimus,miro quidem uarioque ornamentorum genere copioſum & locu-
ples erat, uiuoque ſaxo conſtabat,Corinthioque opere egregiè admodum magnificeque extructum atq; ela
boratum olim fuiſſe apparet: Quinimo,ſicut diſsipatę ibidem teſtantur reliquię , Scena,columnis ſupra co
lumnas erectis & comparatis,inque tum ſimplicibus tum duplicibus quoque tam in interioribus quàm in
exterioribus partibus diſpoſitis & conſtitutis,ualuarumque inſuper & feneſtrarum apparatu magnifico con-
currente,

currente, prædiues & ſumptuoſa quammaximè exiſtebat. Intimæ quidem ædificij partes, propterea quòd collapſæ iam ſunt ac diſſolutæ, propriorum modulorum exiguam admodum nobis ſuppeditabunt cognitionem: At partium exteriorum ſymmetriæ cùm in propatulo magis eſſe conſpiciantur, accuratius à nobis quoque in præſentia referentur. Primus ordo, quem ruſticum appellant, ſimplex ille quidem, columnarumq; ornatu ac elegantia penitus deſtitutus, è ſolo, uniuerſa quoque, quæ per E literam ſignificatur, coronice ſimul accepta, pedes ſexdecim circiter in altum attollitur: Primorum ſtylobatarum altitudo quinquepedalis ferè exiſtit: Columnæ, baſibus capitulisque ſimul adiunctis, ad pedum duorum & uiginti circiter altitudinem eriguntur: Pilarum columnarumque unà coniunctarum acceptæ craſsitudines, quinque pedum interuallo poſtmodum finiuntur: Columnarum uerò ſimplicium craſsitudines, bipedales ac ſemis ferè eſſe uidentur: Arcuum apertiones decempedales, eorumque altitudines pedum uiginti eſſe exiſtimantur: Epi-

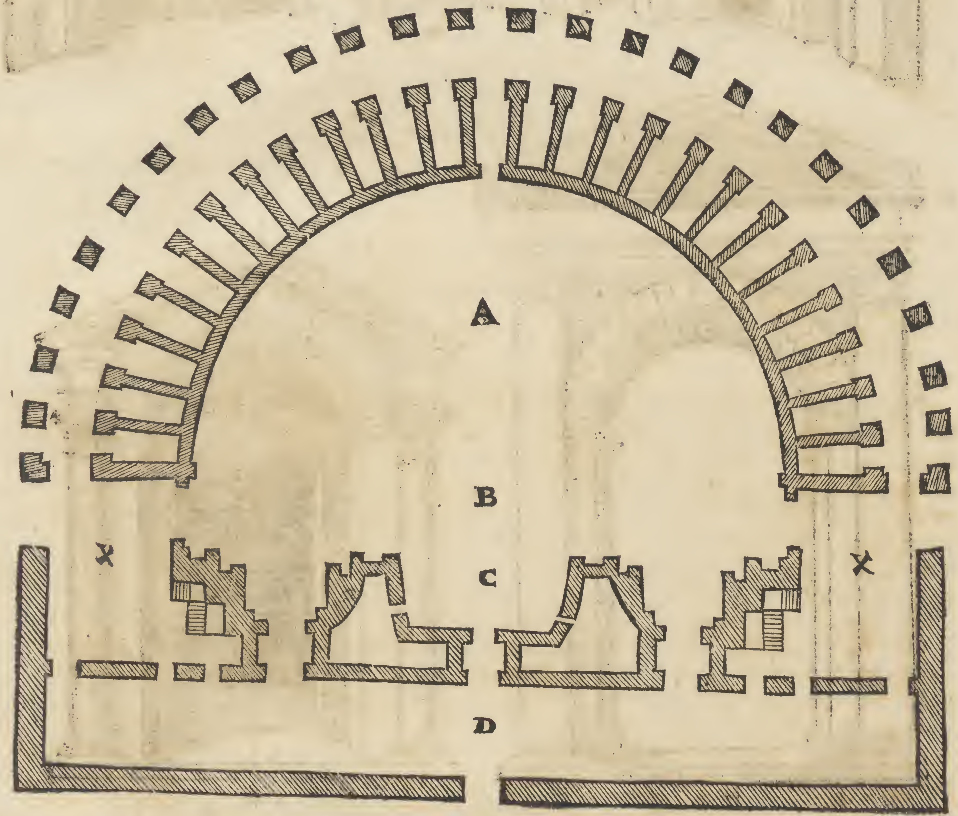

ſtylium,

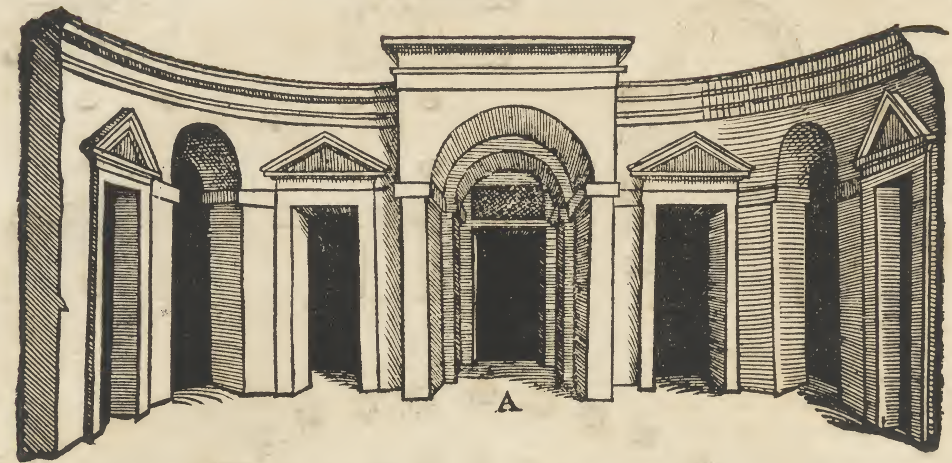
ſtylium,Zophorus,coronixque quinquepedalem,ni fallor,altitudinem obtinent: Stylobatæ ſecundi deinceps X conſonante notati, quadrupedalem ac ſemis propemodum altitudinem aſſequuntur: Mox columnæ in pedes ſexdecim circiter ſublimes aſſurgunt: Epiſtylio demum,zophoro, coronicique quadrupedalis altitudo contingit. Singulorum uerò membrorum ſymmetrias nunc minimè perſequemur: at eæ ex ſubiectis, quæ ueris exemplaribus quamſimillimæ utique exiſtunt, deformationibus facillimè perſpicientur. Scenæ autem, cæterarumque partium modulos nequaquam hic appoſuimus: uerùm in præſenti deſignatione, P conſonante, Scenici porticus partem quandam ſolùm oſtendimus; itemque conſonante F coronicem, zophorum,epiſtyliumque in ſummo Scenæ ipſius collocata demonſtrauimus. Capitula,quæ per S literam innuuntur,in interioribus partibus ſemiteretibus quibuſdam columnis, quæ è quadratis pilis nonnullis egrediebantur,eleganter admodum ſuperinducta fuerunt:quibus in rebus ſummum nempe artificium,operumq; complurium miram profectò uarietatem contemplari fas erat. Quinimo cuncta, quemadmodum iam antea admonuimus, tum marmoris candore ac elegantia, tum artis præſtantia ac dignitate adeò enitebant; ut cum Romanis antiquitatibus meritò poſsint conferri. Coronix,Zophorus,ac Epiſtylium, quæ A litera deſignantur,ſummas theatri partes concludebant. Coronix B litera inſcripta,ſecundorum arcuum incumbas ſignificat: Epiſtylium, Zophorus,Coronixque, C litera ea demonſtrante,Coronicem primis arcubus deſuper impendentem oſtendunt: Coronix deinceps, D litera eam indicante, arcuum primorum repræſentat incumbas: Coronix demum E nota ſignatâ, ſupra ruſticum ſtereobaten ædificium ipſum circuncurrit: Lineaque mox ſubiecta pedis, unde præſens ædificium ſuos habet commenſus, tertiam partem oſtendit. Nec te ullam, Candidiſsime Lector, ex eo capere uolumus admirationem, ſi modulos omnes certa conſtantique ratione ſigillatim hic proſecuti fuiſſe nequaquam uidemur: Theatralis enim ædificij huiuſce ſymmetrię à uiro in Graphica potius facultate,quàm in metiendi ratiocinandi'ue arte inſtructo aut erudito obſeruatę animaduerſęque fuerunt.

Ferento,uetuſtiſsima nimirum & Vetulonio proxima ciuitate, theatri cuiuſdam collapſi dirutiq;, quod nec operum multitudine nec ornamentorum uarietate admodum affluxiſſe uidetur,nonnulla ſuperſunt ueſtigia; nec enim ullę ibi ſpectantur reliquię, unde theatrum hoc ſuperbum aut magnificum olim extitiſſe conijci poſsit: quinimo & quadratę pilę in porticu,& ſcalę inſuper ſimplicisſima quadam ratione conſtitutæ ibi quondam fuiſſe intelliguntur,etſi propter ruinarum oppreſsiones ſcalarum ſitus atque diſpoſitiones uix utique cognoſcantur. Scenæ quidem ratio à cæteris Scenarum generibus, quemadmodum ex ſubiecta habetur Ichnographia, longè diſsidet atque diſſentit: nec ab imo ſolo tanta pars excitata aut in altitudinem educta adhuc ſupereſſe conſpicitur, ut de Scenæ Pulpiti'ue forma atque collocatione certum iudicium poſsit afferri. Areæ ſpatia antiquiorum pedum genere ſumus olim dimenſi: Primumque ab A Orcheſtra in hemicycli morem circunducta exordientes,eius diametrum pedes cxlj & ſemis obtinuiſſe dicemus: Integrum theatri ipſius corpus, cuneis uidelicet,uniuerſaque porticu, angularique pila ſimul acceptis, in pedes xxxv extenditur atque percurrit: Angularis pila quinquepedalis quoquouerſus exiſtit: Porticus ipſius ingreſsio ad Scenam perducens, pedibus continetur octonis: Cuneus pedum duorum uigintique ſpatio terminatur: Parietis Orcheſtram ambientis craſsitudo tripedalis & ſemis eſſe uidetur: Hoſpitalia X duplici conſonante inſcripta, in pedum xl ſemiſque longitudinem,& in pedum xxx latitudinem peruagantur: Porticus theatrum obſtruentis ſepientiſque latitudo undenis pedibus definitur, Pilæque tripedalem undique ac ſemis latitudinem obtinent: Singulorum arcuum hiatus, pedes nouem aſſequuntur: B Orcheſtræ inanis ſpatioſaque latitudo, uicenis pedibus abſoluitur: Locus Pulpito C deſignatus, pedum xl ſemiſque longitudinem, pedumque xij latitudinem explet: Pulpitique oſtium pedibus ix comprehenditur: Spatium D conſonante notatum, poſt Scenam conſtitutam collocatamque porticum ſignificare profectò deberet; cùm tamen nulla prorſus columnarum ibi ueſtigia appareant, parietem potius ripæ inſidentem ibidem extitiſſe ſuſpicamur: Spatijque huiuſce latitudo,in pedes xix ac ſemis expanditur atq; diſcurrit. Iuxta Theatrum hoc ad læuam duorum ædificiorum nonnulla extant ueſtigia, uerùm diminuta adeò confractaque illa iacent, ut eorum fines atq; terminationes diſcerni minimè poſsint. At ædificium F ab alijs proximis & conterminis ædibus circunſeptum undique fuiſſe uidetur,eiuſdemque F latitudinem pedes xxxj metiuntur: Cellarum ambarum maiores intercapedines decempedales & ſemis, minores autem octopedales ſemiſque exiſtunt: Periſtylia quaternis columnis diſtincta,pedum xxvij quadrantiſq; longitudine, pedumque denum ac ſemis latitudine concluduntur. Alterum autem ædificium E litera inſcriptum, uicenorum pedum circiter latitudinem eſt aſſecutum: Scaphæ ſeu Conchæ ad utrunque latus appoſitæ,in pedes ſeptendecim dilatantur. Totius uerò ædificij huiuſce longitudo,ad pedes lx uſq; producitur: à theatro autem pedum cxlj,& ab altero ædificio pedum lxxvj ac ſemis interuallo abeſſe uidetur.

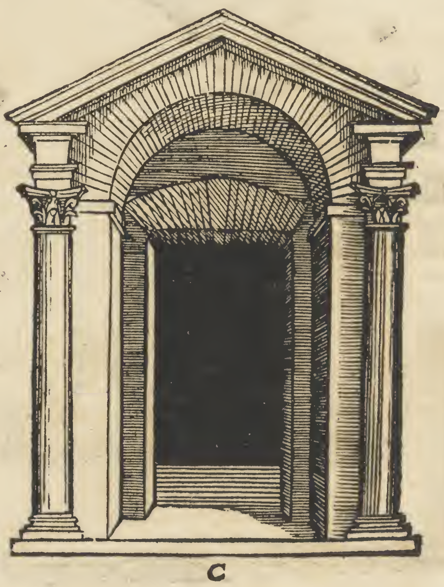

Figuram A, quam hic ſubſcriptam intueris, theatri Scenam quandam olim extitiſſe arbitramur, eaq; inter Fundos Tarracinamque media collocatur. Verùm Theatri obſcura adeò exiguaque ueſtigia ſuperſunt, ut nec ipſum, nec Scenæ partem hanc dimetiri nobis libuerit; quam dirutam ac demolitam longè magis, quàm ex præſenti ſchemate quiſquam conijcere poſsit, offendimus: ſed eius ſpeciem raptim & properè craſſiore, ut aiunt, Minerua perſcripſimus. Oſtium B litera inſcriptum, Spoletio reperitur, & Dorico opere iandiu elaboratum ac peruetuſtum eſſe conſpicitur: Nec in eius modulis accipiendis nos quicquam laborauimus, ſed confeſtim atque extemplo inuentionis formæque typum arripuimus, Veruntamen eius latitudinem, quindenum pedum maiorum circiter eſſe iudicauimus. Oſtium C deniq; inter Forum Flaminij & Romam medio loco conſtitutum, ab itineris rectitudine nonnihil deflectit. Quanuis autem eius ſtructura, arcu epiſtylij Zophoriq; perpetuitatem abſcindente, licentior & liberior paululum uideatur, inuentionem attamen haud omnino improbamus; nec eius, præter longitudinem latitudinemque, aliud quicquam ſumus dimenſi: quarum hæc denis octonis pedibus, illaque pedibus uicenis, altero dimidioque inſuper addito, continetur: ſacellumque aut monumentum aliquod hoc antiquitus forſitan extitiſſe putamus. Verùm quicquid illud fuiſſe dicatur, ſpeciem aſpectui blandam admodum iucundamque eſſe conſtat.

A

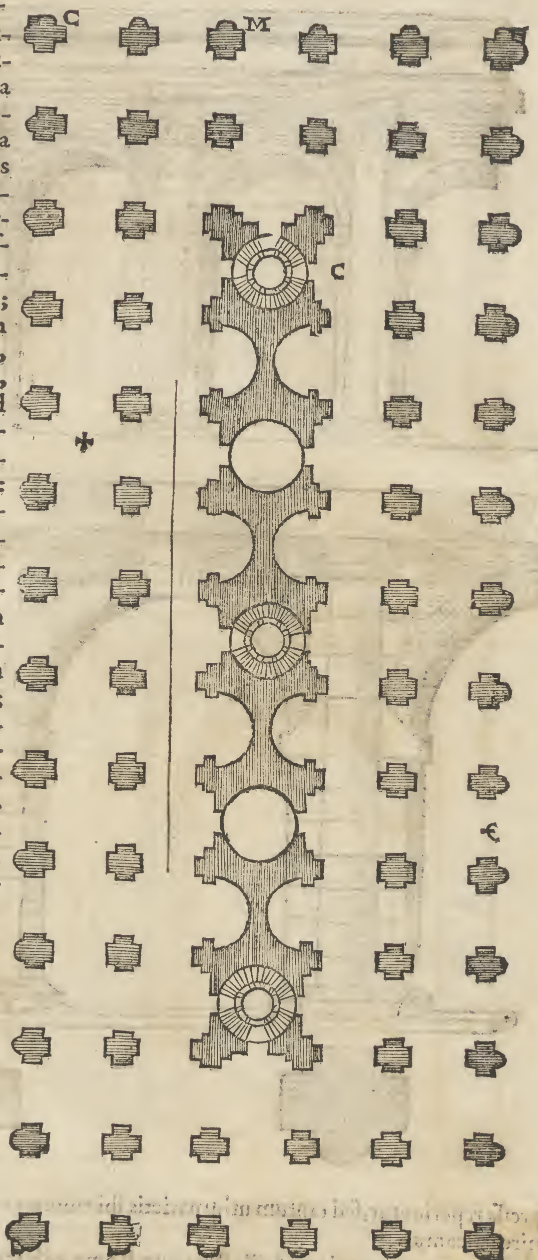

B C

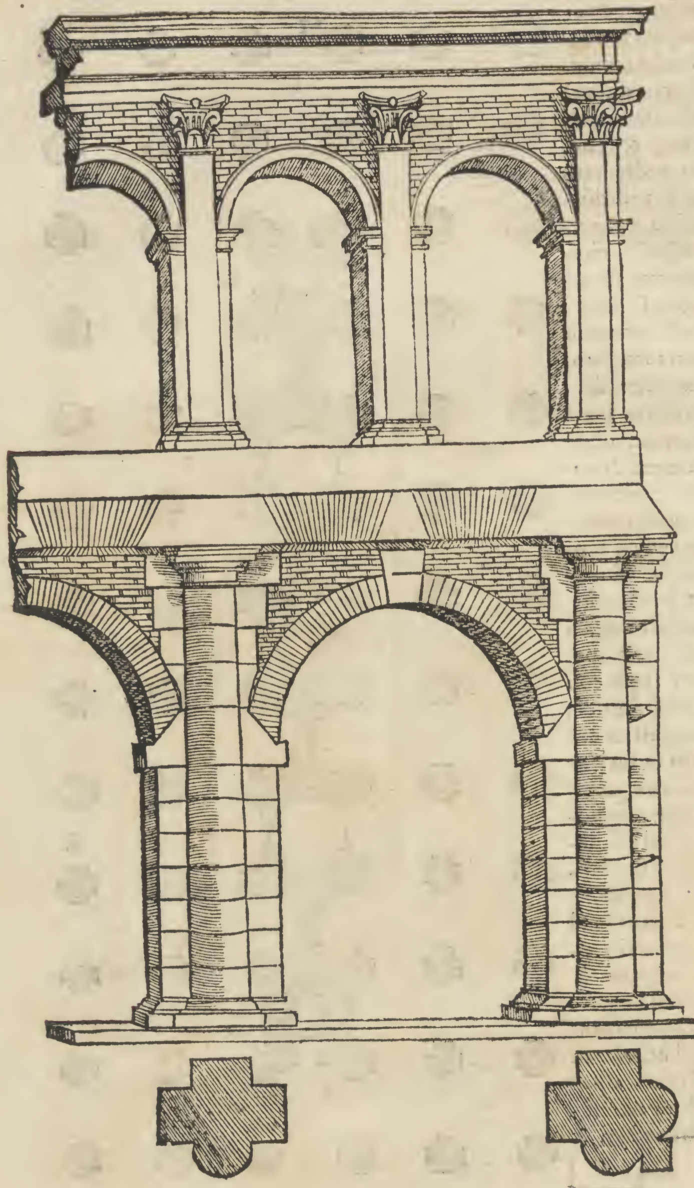
Præſens hoc ædificium nonnulli Pompeianam porticum, alij uerò Marij domicilium quondam fuiſſe arbitrantur, at hominum uulgus Cacabarium nunc ipſum appellat: quod cùm nullam prorſus habitationum opportunitatem commoditatem'ue præſtet, negociantium tantummodo uſibus olim inſeruiſſe uidetur. Ampliſsimum autem & longè lateq; diſcurrens hoc ædificium quondam fuiſſe exiſtimatur: & quanuis dirutum ac deformatum uniuerſum ferè nunc eſſe conſpicitur, loca tamen quamplurima nunc quoq; ambitu ſuo complectitur: ſtructuræque huiuſce notæ adhuc atque ueſtigia in ædium complurium humilioribus terreniſque partibus offenduntur. Lineaque illa inprimis uiam à Floræ ipſius campo ad Iudaicam plateam nunc tendentem deſignat: Crux, Sanctæ Crucis honeſtiſsimæ quidem familiæ ædes oſtendit: D, Iudaicum forum demonſtrat: M, Macelli ipſius locum figurat: C, buſtuarium ad Seruatoris ædem conſtitutum proponit: C media linea interciſum, nobiliſsimæ Ceſiorum familiæ anteriorem domum reſpectat. Ex quibus expoſiti nunc ædificij magnitudo amplitudoque mox iudicari & colligi poteſt. Tres illæ delineatæ rotunditates tanquam ſcalæ quædam ad ſupera loca petenda conſcendendaque homines perducebant: Duas autem uacuas inaneſque rotunditates, quia nulla prorſus ſcalarum ibi apparent ueſtigia, ad lotij expulſionem atque ad mingentium neceſsitatem ſub diuo conſtructas olim fuiſſe credendum uidetur. Aedificij huiuſce aream brachialibus ijſdem modulis, quibus Marcelli theatrum ſuperius adductum, Serlius noſter metatur atq; definit, tertiamque brachialis menſuræ quantitatem, ex minutis ſcilicet uiginti conſtantem,

tem,inter obeliſcos poſtmodum deſcriptam deſignatamque reperies. At nos brachialibus modulis,ut ſæpius iam admonuimus, in pedales conduplicatis, ſingulisque pedibus in ſexaginta minuta diſtinctis,adeò ut brachiale minutum unumquodque in duo minuta pedalia diſcindatur; & tertia brachialis menſuræ quantitate in duas pedis unius tertias permutata,negotium noſtrum expeditiſsimè tranſigemus. Nec enim, ut aliàs diximus,perſuaderi nobis ulla poteſt ratione, brachiales eiuſmodi modulos à recentioribus introductos ad cubitales citra maximum errorem redigi poſſe; cùm, ſi ueram & exactam dimetiendi rationem perſequi uoluerimus, brachiũ cubitum integrum, & tertiam amplius eius partem comprehendat, adeò ut brachialis ad cubitalem menſuram haud aliter quàm quatuor ad tria, ſeſquitertiam obtineat proportionem. Pilæ igitur ſeptempedali,columnæque quadrupedali craſsitudine finiuntur: Intercolumnia cuncta, pedum undeuiginti interuallo diſtinguuntur; Angulares pilæ cęteris tantò maiores exiſtunt,quantum angulus ille ad uerſuram conſtitutus efflagitare uidetur: quod optimo nimirum conſilio ſummoque iudicio factum eſſe conſtat, hoc enim ad anguli eductionem operum ſoliditate & elegantia muniendam atque con decorandam quamplurimũ certè conducit.Hincq; Architecti quanam ratione angulorum,pilis & columnis ſimul agglutinatis, conſtructio ſit facienda, ut anguli ſcilicet ad ſeriem columnarum cæterarum reſpondeant, addiſcent; ita nanq; angulorum ſoliditati longè melius,quàm ſi ipſi ad medianarum pilarum ſeriem directi deductique fuiſſent, conſultum atque proſpectum apparet: Anguli etenim,qui ad intimas partes ſecedunt, ſi latus illud per diagonalem poſtmodum lineam aſpexerimus, rotundiore columna angulum ipſum occupante, huic proſpectus rationi atque collocationi imperfectiores certè uidebuntur. Meritò igitur,quemadmodum iam antea admonuimus,anguli huiuſce diſpoſitionem, cùm ad omnes Opticos ſitus, aſpectuumque diuerſitates egregiè inprimis ea reſpondere comperiatur, quammaximè probandam & commendandam iudicamus.

De huiuſce quidem ędificij area ſatis ſuperque locuti iam ſumus, modò ad partium in ſublime ſeſe attollentium formam atque diſpoſitionem explicandam accedamus, etſi rei huiuſce ueſtigia pauca admodum nunc ſupereſſe conſpiciuntur: Attamen ex parte ea,quę etſi recondita, incolumis tamen adhuc ſeruatur, exterioris cruſtę ſaltem notitiam aſſequemur. Ingenioſum enim mehercle, ſi operis ſoliditatem perpenderis, commentum hoc eſſe intelliges,primo ordine pręſertim,quem etſi epiſtylio,triglyphis,coroniceque deſtitutum, Doricum tamen appellare licebit,perſpecto: Doricum enim genus, Doricamque formam ſubtiliter admodum elaboratam, & operum ſoliditate ac firmitate pręſtantem,compluribus inſuper tum naturalium ſaxorum tum lateritij operis quoque artificioſis compactionibus atque connexionibus adiunctis, ut ex ſubiecta patet deſignatione,ibi adeſſe cognouimus. Pilarum quidem columnarumque ſimul craſſitudines,& arcuum pręterea latitudines iam declaratæ expeditæque fuerunt,nunc ad altitudines explicandas dimetiendasque tranſeamus. Columnarum ſcapi, baſibus capitulisque ſimul adiectis, in pedes xxxiiij eriguntur: Arcus deinde in pedes xxx attolluntur: Cunei ipſi arcui deſuper incumbentis altitudo quadru

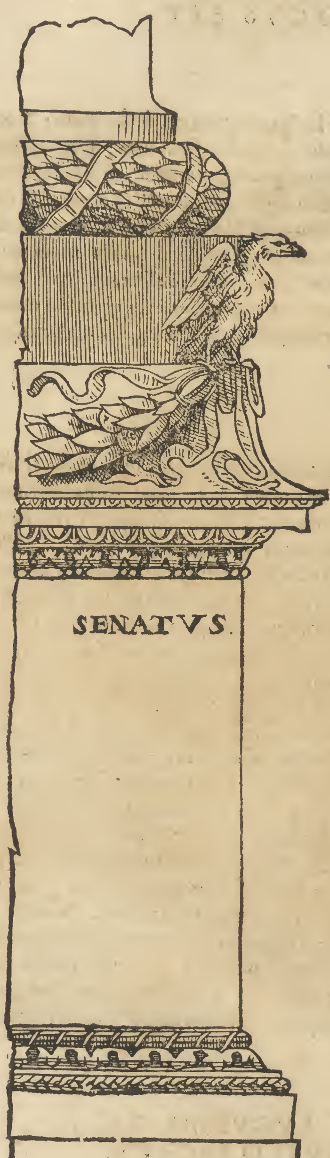
 pedalis

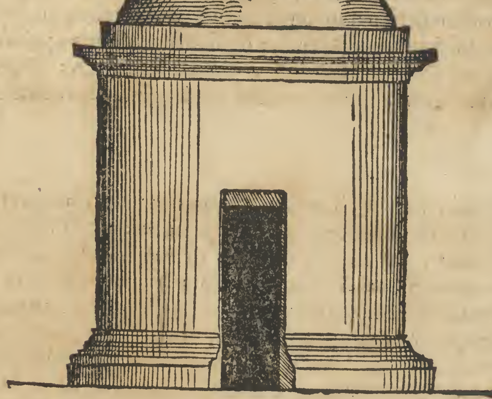

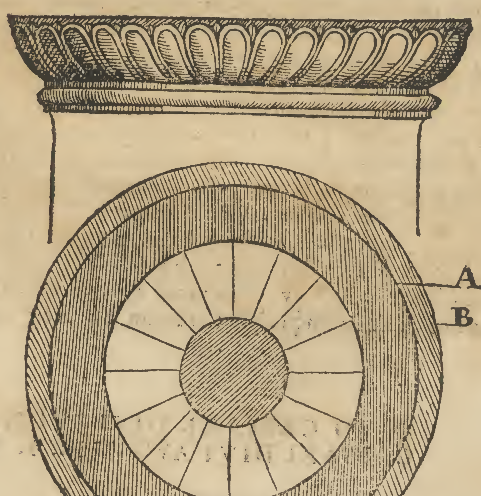
pedalis exiſtit: Compactiones illæ ſuperiores epiſtylij rationem habentes,in quaternos ferè pedes aſſurgunt:totidemq; pedes faſciæ eis ſuperpoſitæ obtigerũt. Verùm alter ordo deinceps,propterea quòd antę pilæ'ue mediæ ſuperioris pondus,ſubiecti arcus innititur apertioni, res quidẽ ab ædificandi ratione quammaximè abhorrens,uix profectò ferendus aut tolerandus uidetur. Attamen cùm & propter cuneum arcui mox imminentem, & propter anticuneum cuneo deſuper impendẽtẽ, & propter faſcię ſummas partes obtinentis uires atq; ſoliditatẽ, & propter laterum arcus ipſius robur ac firmitatem, primus ordo quamfirmiſsimus ac ſolidiſsimus exiſtat: hinc pilas ſuperiores ſtructuræ huic ſubiectę ualidiſsimęque innitentes, arcum inferiorem haud tam grauiter depreſsiſſe contingit;uelut ſi arcus, epiſtylio, zophoro, coroniceq; tantummodo ſuperadditis, ſimpliciori quadam ratione extructus fuiſſet. Quapropter his rationibus perſuaſi,& eiuſmodi ſubſtructionis genere animaduerſo,inuẽtum hoc improbandum nequaquam exiſtimamus.Superiores arcus in pedes octonos dilatantur,& in pedes duodeuiginti conſcendunt: Pilæ quadrupedali duarumq; tertiarum, Columnę uerò bipedali tertięq; partis inſuper craſsitudine finiuntur: Eædemque, baſium unà & capitulorum adiectione, in pedes xxij,quadrante ſuperaddito,mox eriguntur, Corinthioque opere conſtant: Epiſtylium, zophorus,coronixq; in pedes quinos ac ſemis aſſurgunt; etſi coronicis,zophori,epiſtylijq; huiuſce membra ſigillatim dimetiri nequaquam potuimus:nec enim hæc diſtincta aut expreſſa reperiuntur,ſed tantum utiq; parietis ibi eminere conſpicitur,ut trium prædictorum altitudinem definire ualeamus.

Inter cæteras præclaras & illuſtres,quæ Romæ adhuc extant,antiquitates duæ marmoreæ hiſtoriarũ ſculptarum arte ac elegantia inſignes,quarum alteram Antonianam, Traianam alteram appellant, ſpectantur columnæ: uerùm nos Traianæ,utpote quæ altera integrior & magis incolumis nunc eſſe uidetur,explicationẽ afferre tentabimus.Columnã hanc à Traiano Imperatore aiunt olim inſtitutã fuiſſe,quæ tota ex marmore conſtat,& ex plurib.partib.tam arctè coniunctis atq; compactis formatur,ut ex uno perpetuoq; lapide omnino conflata abſolutaq; iudicetur. Vt autẽ modulos omnes ſigillatim recenſeamus,ab imo ſtereobate,quod Baſſamentum uulgus appellat,exordiemur.Primæ igitur gradationis è terra mox ſurgentis altitudo tripalmaris exiſtit: Baſis ipſius Plinthus in palmũ unũ minutaq; octo excitatur: necnon tantundẽ ſculptæ cælataq; baſi aſsignatur: Purũ ſimplexq; ſtereobatæ ipſius interuallũ,palmorũ duodecim minutorumq; ſex altitudinẽ petit:Inſculpta eiuſdem corona in palmũ unũ minutaq; decem ac ſemis erigitur:Faſciculus,quẽ ex Vitruuij more Encarpũ forſitan appellare poſſemus,in palmos duos minutaq; decẽ attollitur:Tota columnę baſis palmorũ ſex & minutorũ uigintiocto altitudine terminatur,& hac utiq; diſtribuitur ratione.Plinthus,quo loci Aquilæ ſimulachrũ cõſiſtit(quaternæ etenim Aquilarũ effigies ad quaternos angulos ibi ſitæ appoſitęq; fuerunt)in palmorũ triũ minutorũq; decẽ educitur altitudinẽ:Torus plintho ſuperior in palmos tres minutaq; octo effertur:Regula minutorũ denũ altitudine definitur:Colũnę ſcapus in palmos cviij minutaq; nouẽ ſublimis

ſublimis aſſurgit: Aſtragalus ſub ouiclo conſtitutus,reguli s inſuper ſimul acceptis,ad dena pertingit minuta: Ouiclum,quod Vitruuius Echinum appellat,bipalmarem & minutorum duorum adhuc altitudinem obtinet: Plinthus Echino ſuperior,palmorum duorum & minutorum undenum altitudinem æquat. Columnę huic ſtylobata rotundiori forma inſignitus deſuper incumbit imminetq;,ad quem cochlidis ſcalæ exitus tandem pertingit, eundemq; pedibus quamcommodiſsimè circuncirca poſſumus peragrare: planicies nanq; in palmos duos ſemiq; extenditur ac dilatatur. Stylobatæ quidem huiuſce altitudo,ad palmos undenos omnino conſcendit: uerùm infimæ baſi palmi duo,ſuperioriq; coronæ palmus unus, ſummæq; demum teſtudini palmi tres ac ſemi pro rata altitudinis parte obtigerunt. Stylobatæ uerò eiuſdem craſsitudo,duodenum palmorum denumq; minutorum exiſtit. Columnæ ſumma deinde craſsitudo palmis xiiij,imaque palmis xvj terminatur. Circinatio quidem A,ſuperiorem craſsitudinem; circinatio uerò B, craſsitudinem inferiorem deſi

gnat. Cochleæ tripalmaris:medijq; orbiculi,quem maſculum appellant,quadripalmaris latitudo eſſe uidetur. Stereobata demum, palmorum xxiiij minutorumque ſex latitudinem occupat: quo nempe in loco binæ uictoriæ ſcriptum titulum quendam geſtantes cælatæ conſpiciuntur: iiſque trophæa complura ſcalpturis perquàm elegantibus expreſſa infrà ſuccedunt. Titulo autem hæ literarum notæ impreſſæ inuſteq; fuerunt.

S P Q R

IMP. CAESARI DIVI NERVAE. F. NERVAE
TRAIANO AVG. GERMANIC. DACICO
PONT. MAX. TRIB. POT. XVII. COS. VI.
PP. AD DECLARANDVM QVANTAE AL-
TITVDINIS MONS ET LOCVS SIT
EGESTVS.

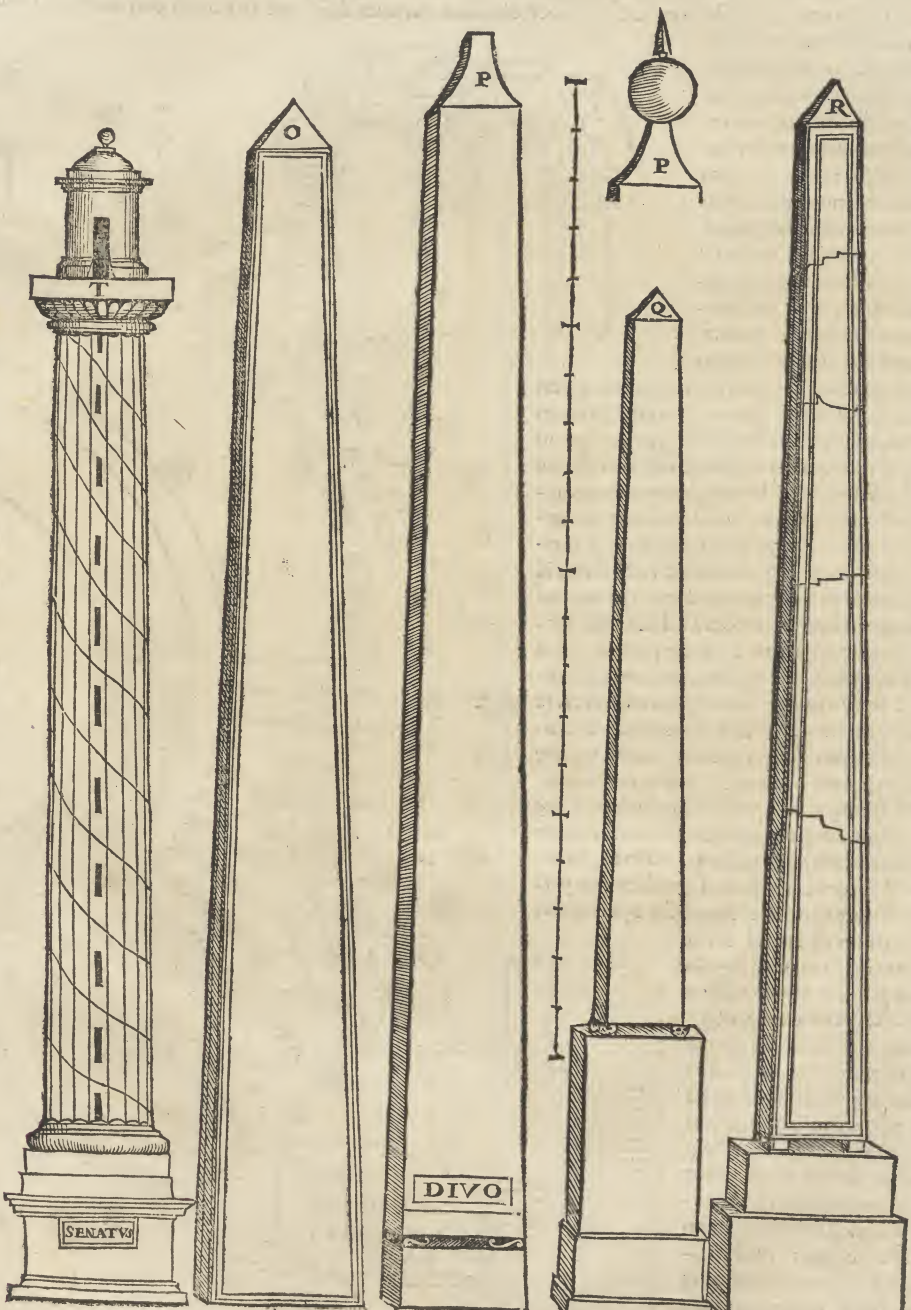
Columna hæc,ut iam diximus, egregijs hiſtoriarum ſignis atque ſcalpturis tota eſt deformata; & tortili atque clauiculata ſpirataq;, quaſi in flexuoſæ uitis morem compoſita, conſtat ſtructura; Doricaque ratione ſtriata conſpicitur.In ipſius autem ſulcis ſeu canaliculis ſigna tam aptè reponuntur, ut eorum prominentiæ columnæ formã ne minimũ quidẽ impediant immutent'ue.Inter ſigna uerò feneſtrę nonnullæ interpoſitæ cochlidem interiorem lumine complent, nec tamen hiſtoriarum,quæ ſibi deinceps ordine ſucceden tes xliiij numero exiſtunt,ſeriem quicquam exturbant. Columnæ autem uniuerſæ formam ſequenti pagina poſtmodum deſignatam reperies, eiusque membrorum ſeparatim hanc antea delineationem deſcriptionemque ſubiecimus. Membra quidem hæc omnia è palmo Romanorum antiquo, qui ex duodenum digitorum conſtat interuallis, ſuos capiunt commenſus: Digitique ſinguli in quatuor diuiduntur minuta, adeò ut palmum unumquenq; minuta quadragintaocto metiantur.

Satis copioſè, ni fallor, Traianę columnæ,membrorumque ſingulorum comme nſus in ſuperioribus iam explicuiſſe uidemur: modò totius integræque columnæ formam ueræ perſimilem atque diſpoſitionem afferre tentabimus, nec in eius modulis iterum recenſendis temporis aut laboris quicquam inſumemus, uerùm typo ſubſequente T litera inſcripto Traianæ columnæ imaginem duntaxat referemus. Obeliſcorum autem originem, quibus'ue rationibus Romam translati olim fuiſſe dicuntur, Plinio argumentum hoc uberrimè pertractante, nos in præſentia commemorare exponere'ue minimè oportet: at ipſorum proſequi ſymmetrias,nonnullorumque, quos Romæ conſpeximus,dimenſique ſumus, collocationes formaſq; conſcribere haud omittemus. Primus quidem Obeliſcus O litera deſignatus, extra portam Capenam in Circo offenditur,Aegyptijsque monſtris inſculptus ferè totus conſpicitur; imamque craſsitudinem decem palmorum ac ſemis obtinet,eius altitudine palmorum octoginta exiſtente: ipſeq; è palmo Romanorum antiquo,cuius magnitudinem in ſuperiori Panthei explicatione definiuimus,proprios modulos accepiſſe uidetur. Cæteri deinceps Obeliſci recentiori quodam brachialium modulorum genere, quorum ſinguli ſexaginta conſtant minutis, apud Serlium ſuos expediunt abſoluuntque commenſus: Tertiam autem brachialis menſuræ quantitatem media linea inter Obeliſcos conſtituta, & in partes uiginti diſtributa proponit. At nos, ne barbarè, ſed latinè candideque loquamur, brachiales eiuſmodi modulos in pedales dupla auctos proportione permutabimus: & pedi unicuiq; ſexaginta itẽ aſsignantes minuta,minuto unicuiq; brachiali duo pedalia minuta æquè pollere dicemus;lineamque inter Obeliſcos extenſam duas pedis unius tertias præſeferre contendemus. Obeliſcus igitur P conſonantis ſigno figuratus,in Vaticano iuxta Petri Baſilicam aſsiſtit,Aegyptioq; lapide conſtat:& in uertice Caij Cæſaris cineres in urna compoſitę conditeq;, nunc quoque extare creduntur. Ima quidem Obeliſci huiuſce craſsitudo pedibus ix minutiſque xxiiij, altitudo uerò pedibus lxxxv, ſummaque demum craſsitudo pedibus vj & minutis octo comprehenditur ac definitur: ad imamque ipſius radicem hæ literę in epitaphij ordinem digeſtę ac diſtributę leguntur.

DIVO CAESARI. DIVI IVLII. F. AVGVSTO. TI.
CAESARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM.

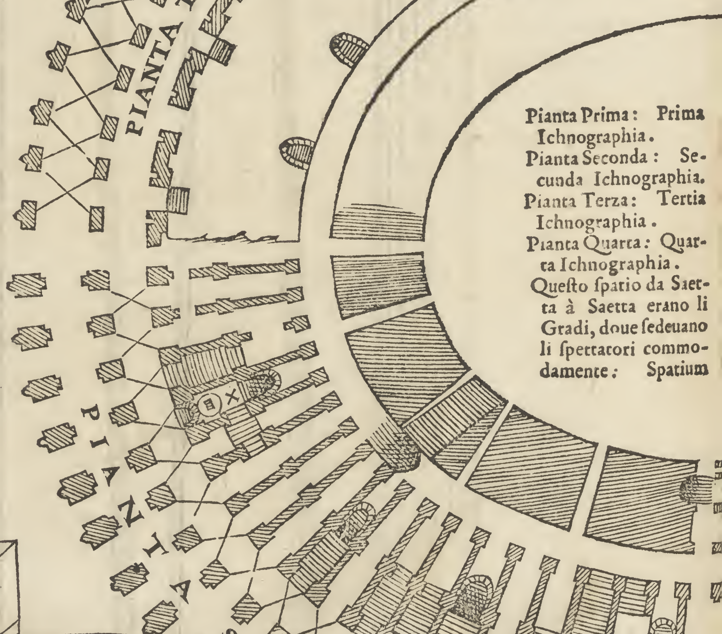
Obeliſcus Q conſonante diſtinctus, ad Rocchi fanum media uia atque in terna ſegmenta diuulſus reperitur: alterque ei perſimilis haud longè propè Auguſtam terra undequaque obrutus & contectus eſſe putatur. Ima eius craſsitudo pedibus quaternis minutiſque xlviij definitur, altitudo in pedes liij minutaque xlviij aſcendit, ſummaque demum craſsitudo tripedali decemque minutorum ſpatio

ſpatio continetur. Stereobata, quod Baſſamentum uulgo nuncupatur, integer perpetuusque abſq; ulla partium conglutinatione exiſtebat. Poſtremus Obeliſcus R conſonantis inſcriptione donatus, in Antonini Caracallę circo ſtatuitur; &, quemadmodum ex eius deſignatione perſpicitur, fractus ac diminutus compluribus locis eſſe uidetur: Ima quidem craſsitudo quinario pedum denarioq; minutorum numero comprehenditur, altitudo uerò in pedes lvj minutaq; xxxij contendit, craſsitudoq; ſumma tandem tripedali minutorumque ſenum magnitudine terminatur. Cunctiq; ſtylobatę hic à nobis deſcripti, cum ueris exemplaribus maximam utique ſimilitudinem gerunt. Quanuis autem pręter hos alij complures nobis incogniti forſitan Romę habeantur Obeliſci: eorum tamen duntaxat, quorum contemplandorum dignoſcendorumq; facultas nobis exhibita fuit, formas in pręſentia modulosque tradidimus.

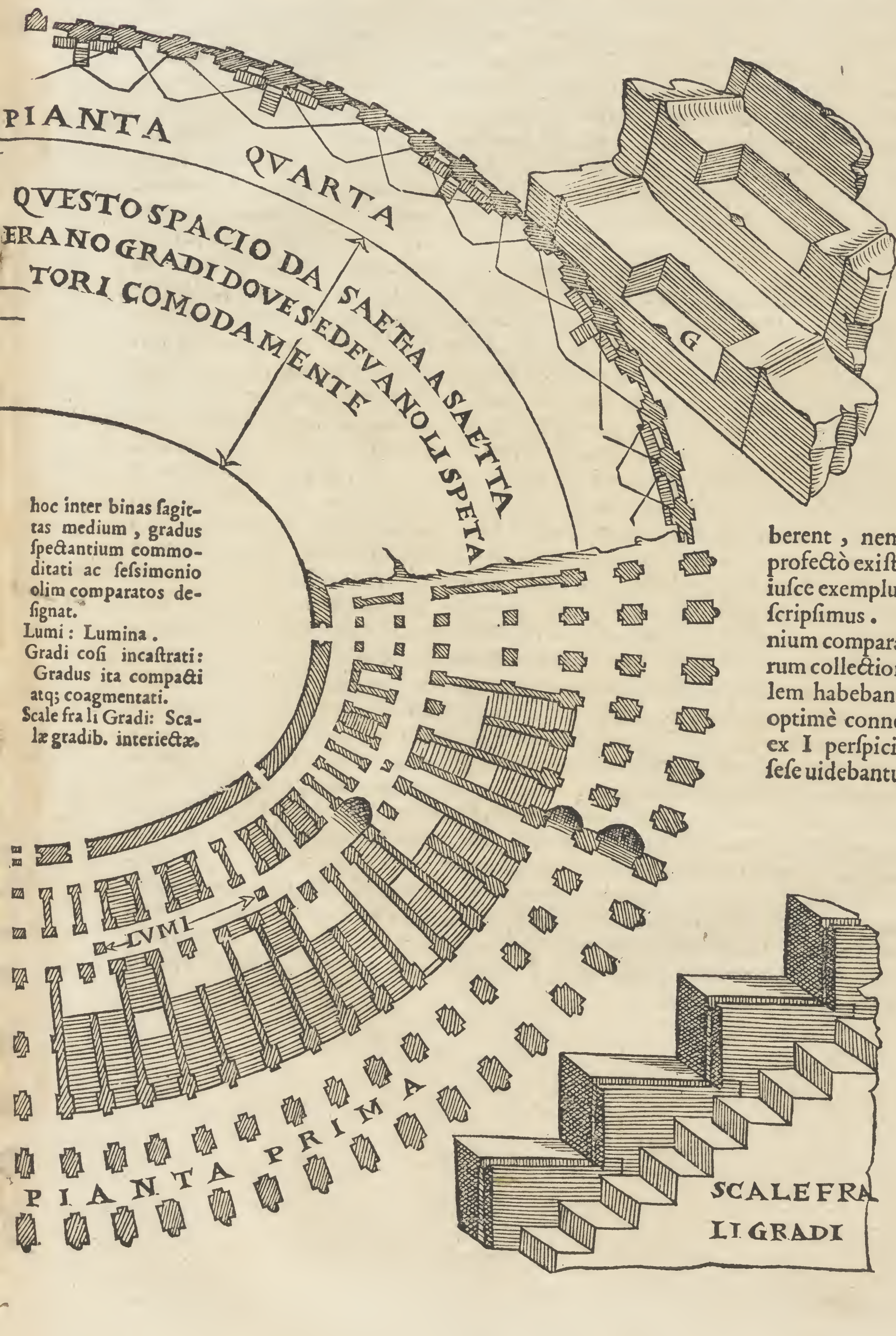
Romanum illud Amphitheatrum, quod uulgus Coloſſeum appellat, à Veſpaſiano Imperatore in media urbe, quemadmodum Auguſtus antea deſignarat, fuit conſtitutum: noſque ipſius Ichnographiam, areæ uidelicet deſcriptionem, ut mirum ædificij huiuſce artificiũ probè intelligatur, pro quatuor ordinum, qui ibidem ſpectantur, uarietatibus in quatuor membra item diſtinximus. Area hæc palmo Romanorum antiquo in ſuperiori Panthei ipſius pertractatione à nobis iam expoſito & declarato ſuos abſoluit expletque commenſus. Verumenimuero à parte exteriori primùm exordientes, pilarum frontes decempalmares, ſex inſuper minutorũ adiectione, eſſe dicemus: Columnarũ craſsitudines quadripalmares exiſtunt: Pilæq; utrinque ad latera poſitæ, palmos tres minutaq; duo ſibi uendicant: Medij inter duas quaſq; pilas hiatus media'ue laxamenta, palmos uiginti requirunt: Quaterni autẽ primarij aditus & illuſtriores acceſſus, in palmorũ duorũ ſupra uiginti latitudinẽ expãduntur: Lateraria pilarũ craſsitudo duodenũ palmorũ eſſe conſpicitur: Primaq; porticus duorũ atq; uiginti, Altera uerò, quæ interior exiſtit, uiginti palmorũ tantũmodo latitudinem occupat, ambæq; fornicatis inflexionib. conſtant. Reliquarũ partium deinceps ad centrũ contẽ dentiũ modulos, propter cõfuſionẽ euitandã, hic minimè perſequemur: ex partibus nanque exterioribus modò dimenſis interiorum quoque ſymmetriæ, quæ, proportionis ſpectata ratione, ſibi inuicem ſemper ſuccedunt, deſcriptionum præſertim auxilio concurrente, facillimè cognoſcentur. Secundæ areæ poſtmodum exterior ſpecies primæ ordinem atq; diſpoſitionem imitatur, eo tantùm diſcrimine ambas ſeiungente, quòd hic propter minorem laterum pilarum ipſarum craſsitudinẽ porticus maiorem quàm ibi, palmi unius adiectione, latitudinem aſſequuntur; itemq; interiores porticus hic haud fornicatæ quidem, ſicut ibi, uerùm concameratæ potius exiſtunt: in intimaq; porticu exiguæ nonnullæ teſtudines X conſonante deſcriptæ aperiuntur, in quibus medijs quadrata ſpiramenta ad loca illa fortaſſe, utpote obſcuriora, luce perfundenda conueſtiendaq; excogitata, excauataq; fuerunt. Tertiæ areæ deinde exterior ſpecies, ſecundæ iamiam declaratæ formam & exemplum ſectatur: uerùm porticus tantò utique latiorem, quantò tenuiorem pilæ craſsitudinem habent, intercapedinẽ ſortiuntur. Exterior autem porticus cõcamerata, at interior fornicata potius eſſe uidetur. Oſtiaq; deinceps V litera inſcripta ad gradationes primos aditus primos'ue ingreſſus aperientia, ſpectantium cætus ad certa deſtinataq; loca pro ſingulorum dignitate mox perducebant. Quartæ areæ poſtremò exterior facies à ſuperiorum diſpoſitione nequaquã diſſentit, præterquam quòd in ea nec arcuum ullę circunductiones adeſſe, columnęq; planæ in antarũ morẽ deformatæ, medijsq; ſpatijs feneſtrę, quemadmodũ in Orthographia clarius poſtmodum oſtendetur, interpoſitę olim fuiſſe conſpiciuntur.

Areæ huiuſce quartæ & nouiſsimæ conſtitutio ſuſpenſos quammaximè & ambiguos profectò nos reddere ſolet, utrum totum ſpatium inter porticus utriuſque latitudinem interiectum contectum aliquando, an cœlo undique expoſitum aeriq́ue peruium ſemper extiterit: Adeò enim conſumpta hæc pars ac diſſoluta eſſe uidetur, ut introrſus nullæ pilarum notæ aut ueſtigia prorſus appareant; etſi è partibus exterioribus, quæ parieti incumbunt, camerarum nonnullarum tum maiorum tum minorum, quemadmodum ex præſenti perſpicitur Ichnographia, indicia quædam colliguntur. Scalæ autem, quæ parieti innituntur, quantum conijcere fas eſt, ad exteriores luminum apertiones conclauibus quibuſdam ſubiectis imminentes, expeditos idoneosq́ue præſtabant aſcenſus; quod ſequenti pagina ex ſcalarum Orthographia clarius adhuc elucebit. Ambitus ille uniuerſus duarum ſagittarum extenſionibus definitus, gradationibus ad aſsidentium commoditatem extructis compoſitisq́ue refertus ac ſtipatus undique erat: quæ adeò latę exiſtebant, ut, ſingulis otioſè laxeq́ue ſedentibus, per eaſdem gradationes abſque aliorum impedimento aliquis deambulare perquàm cõmodè expediteq; potuiſſet. His gradibus ſcalę paſsim interpoſitæ, ad certas deſtinataſq́ue ſedes homines tranſmittebant, quemadmodũ G & H figurationes affatim demonſtrãt. Quinetiam ijſdem gradibus canaliculi nonnulli è ſuperioribus partibus ad inferiores, propter aquarum & lotij deflu xiones, patefacti ada pertiq; fuerunt: Humores enim, cùm ad ima loca faciles decliueſque curſus haberent, nemini moleſti aut infenſi profectò exiſtebant. Rei autem huiuſce exemplum, in ſchemate H perſcripſimus. Gradus hi ad ſeſsimonium comparati, ne pluuiarum aquarum collectiones eis inſiderent, digitalem habebant declinationem, & quã optimè connexi compactiq́ue, ſicut ex I perſpicitur deſignatione, inter ſeſe uidebantur.

hoc inter binas ſagittas medium, gradus ſpectantium commoditati ac ſeſsimonio olim comparatos deſignat.
Lumi: Lumina.
Gradi coſi incaſtrati: Gradus ita compacti atq; coagmentati.
Scale fra li Gradi: Scalæ gradib. interiectæ.

Romani Amphitheatri, quod Coloſſeum uulgo nunc appellatur, aream, propter quadruplicem ædificij huiuſce ſtructuram, quadrifariam quoq; diuiſimus atque deſcripſimus: modò ad eius Orthographiam explicandam exponendamque iam accedemus, hincq; interioris diſpoſitionis maxima pars quoque innoteſcet. Sequens igitur figura totius ædificij partes ab imo ſolo in ſublime excitatas ea utique ratione proponit, ac ſi media eius forma diſſecta diuiſaq; fuiſſet. Cunctæq; primùm gradationes ad ſedes ſpectatoribus diſtribuendas inſtruuntur, ſecretarum quinetiam ambulationum ſitus atque collocationes ſubiunguntur, ſcalarumque inſuper aſcendendarum complures uiæ multiplicesque rationes deſignantur: quæ ſcalæ nimirum cùm & expeditos præſtarent aſcenſus, & commodiſsimos quoq; deſcenſus exhiberent, ad id potiſsimum conducere uidebantur; ut Amphitheatrum ingenti hominum multitudine & compleri, & exinaniri abſq; ullo prorſus occurſantium impedimento celerrimè poſſet. Exterior quinetiam ædificij ſtructura, quaq; ratione parietum craſsitudines ad interiora ſeſe contrahentes paulatim diminuebantur, hinc utique cognoſcetur: cuiuſmodi quidem extenuationes atque contractus maiorem ædificio præſtant firmitatem atq; ſtabilitatem. Idq; ita eſſe, eo confirmatur argumento, quod in exteriori facie partes nonnullæ ab imo ad ſummum hodiernis quoque temporibus integræ & incolumes ſupereſſe conſpiciuntur, quanuis partes ad interiora ſpectantes collapſæ iam fuerint atque conciderint. Hoc autem, ut iam admonuimus, idcirco eueniſſe uidetur, quoniam ædificium opere ſubtiliori & leuiori ad centrum pedetentim cogitur atque contrahitur, & in pyramidis formam denique terminatur. At hanc ædificandi conſuetudinem Venetijs neutiquam obſeruari uidemus, quin oppoſitum potius ordinem in fabricando ibi homines ſectari paſsim animaduertimus: parietes etenim exteriores ad perpendiculum quidem diriguntur, at interiores deinde magis utique diminuuntur: Idque propterea ab ijs effici opinor, ut ſuperis partibus maiora amplioraque ſpatia contingant. Verùm quod ad huiuſcemodi ædificiorum conſeruationes quamplurimum opitulatur, id eſſe reor, quòd nec arcus nec teſtudines ullæ, quæ parietes propellant, ibi extruuntur: quinimo maxima tignorum, quæ parietibus inſeruntur, multitudo eos cum materia quamarctiſsimè copulat atque coniungit: ipſæque ædes tandiu conſeruantur atque perdurant, quandiu materia à labe carieque incolumem ſeſe tuetur, quæ ſtatis deinde temporibus reficitur ac renouatur. Haud tamen Veneta hæc ædificiorum genera, uelut antiqua, eaq; præſertim, quę Romani Amphitheatri rationem modumque imitantur, diuturnitati conſulent unquam aut immortalitati. Verùm inceptum iam argumentum perſequamur. Quoniam igitur, ut diximus, Amphitheatri intimæ partes dirutæ ſunt adeò ac deformatæ, ut ſpatij interioris, quod à linea in extremitatibus ſagittis inſtructa medium ſecatur atque diuiditur, nulla ueſtigia prorſus appareant; nec inſuper, an ſuprema illa pars, à graduum uidelicet terminationibus uſque ad exteriorem circunferentiam pertingens, duplici porticu tota erat contecta, an unica tantummodo ſimplicique porticu ibi exiſtente, reliqua pars ſub dio erat expoſita & collocata, ulla nunc extant indicia: idcirco duplicem eius deſignationem ſubiecimus, alteram quidem ex propria ipſius Orthographia, quæ reliquo operi ſimul annectitur, deductam; alteram uerò ſeorſum à reliquo opere gradibus deſuper incumbentem: hæcque cum illa, quę ad opus traducta conſpicitur, duorum liliorum utrobique ad ſtylobatas conſtitutorum reſponſu id indicante, optimè nimirum conuenire uidetur. Verùm ſi ex camerarum, quæ cum interiori pariete coniunctæ adhuc copulatæque ſuperſunt, quemadmodũ ex areæ quartæ ſuperiori patet deſcriptione, ueſtigijs iudicium aliquod eſt afferendum; ſingularem porticum ibi extitiſſe, reliqua parte ad plebem excipiendam Cœlo expoſita ac peruia remanente, cenſemus: & hac utiq; ratione longè affluentiorem hominum multitudinem, quàm ſi porticus geminatæ duplicatæque fuiſſent, collocari ibi potuiſſe concludimus. Verumenimuero ad gradationum infima exordia redeundo, ne quippiam pro uiribus noſtris intactum inexploratum'ue relinquamus, propter ædificij caſus lapidumq; fragmenta mediam plateam ruinis adeò oppletam eſſe pronuntiamus, ut primorum graduum è planicie ſeſe attollentium forma ac diſpoſitio nullo pacto dignoſci ſecerni'ue queat. At, quemadmodum ab ijs, qui rem curioſius perſecuti medullitus eam cognoſcere uoluerunt, relatum nobis iam fuit, prima imaque gradatio è planicie tantum aſſurgebat, ut feræ ſæuaque animantia in ſpectantium conſeſſum irruere minimè poſſent: Et podium quoddam, quod pluteum quoq; appellare conſueuimus, ibidem aderat, itioque ſatis lata & ad ipſum circumobeundum percommoda adiungebatur, C litera hęc omnia affatim demonſtrante. Bini arcus, maior ſcilicet minorque, ſupernam apertionem illam geſtantes, tanquam ſpiramenta nonnulla ad lucem effundendam aptiſsima eſſe uidebantur. Loca demum eleuatiora ac ſubdiualia gradationes ipſas exuperantia, quę A litera inſcripta conſpiciuntur, apertiones quaſdam, quę à ſcalis exterius appoſitis ad intimas Theatri ſedes homines perducebant, referunt oſtenduntq;.

Exterior

ROMANI AMPHITHEATRI, QVOD Coloſſeum appellatur, Orthographia.

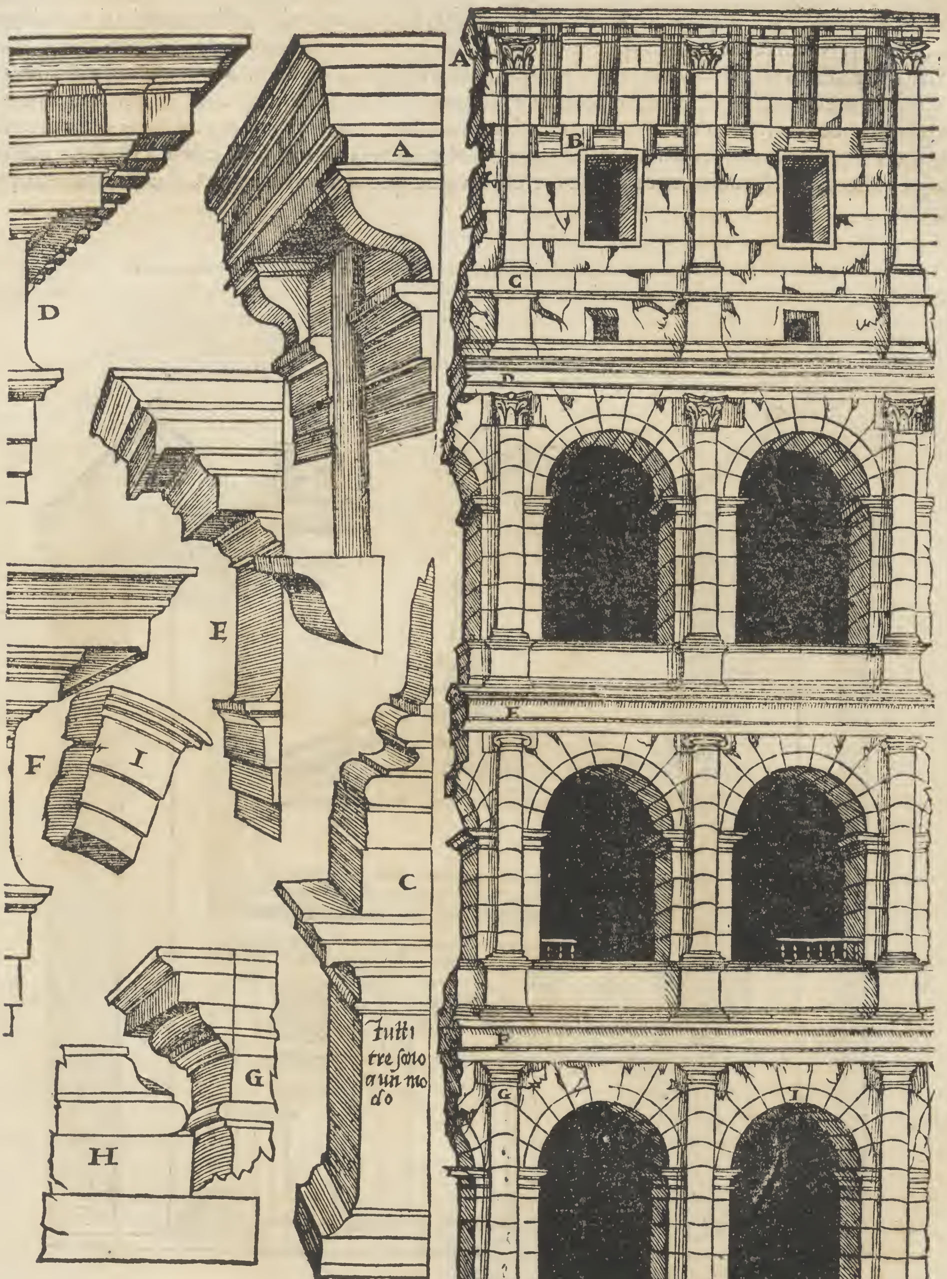

Membrum hoc Amphitheatri cum ea, quæ ſuprà è regione opponitur, deſignatione continuatur atque cohæret, ſicut ex mutuo duorum aſteriſcorum reſponſu clarè percipitur.

Exterior

Exterior Romani Amphitheatri forma ſpeciesq; quadruplici ordine conſtat, quorum primus è terra mox ſeſe attollens Doricum genus imitatur: quanuis enim zophorus ipſe triglyphis, metopis, guttis, epiſtylioq; ſit deſtitutus, nec ſub corona fulmina guttæ'ue ullæ conſpiciantur; Doricum tamen opus hoc nuncupare licebit. Huic Ionicus ordo deinde ſuccedit: etſi enim nec ſtriatæ nec canaliculis ullis diſtinctæ hic adſint columnæ, Ionici tamen appellationem meritò ei tribuemus. Hunc Corinthius ordo deinceps conſequitur, ſolido quidem opere abſque ullo ſcalpturarum conſtans ornatu, capitulis tantùm exceptis: quæ tamen cùm ad immodicam altitudinem efferantur, nec uenuſtè nec eleganter admodum perfecta elaborata'ue fuerunt. Quartus poſtremusq; ordo Compoſiti appellationem ſortitur, etſi eundem Latinum, nonnulli tanquam proprium Romanorum inuentum, alijque Italicum nuncuparunt. At nos Compoſiti nomen propter mutulos ſaltem, qui in zophoro hic collocantur, uerè proprieq; ei conuenire arbitramur: nec enim aliorum ordinum quempiam præter hunc zophoro mutulos appoſuiſſe uidemus. Nonnulli rationem, qua Romani ad præſens ædificium quadruplici ordine diſtinguendum adducti fuerunt; nec illud unico genere potius perpetuoq; ritu, quemadmodum cętera, tum Veronæ ſcilicet è ruſtico opere, tum etiam Polæ ex opere Corinthio, theatra, conſtruxerunt, ſciſcitantur. His id utique reſpondendum exiſtimamus, quòd Romani cùm in totum orbem terrarum, easque nationes præſertim, unde tres ædificandi rationes emanarunt, imperij ſui terminos protuliſſent; hæc quoque tria ædificandi genera ſibi gradatim ſuccedentia conſociare, Compoſitumq; ordinem ab eis poſtremò excogitatum in ſummo quaſi cæterorum Principem ſtatuere & collocare uoluerunt: id nempè ſignificantes, quòd uictoribus, cùm uniuerſam Græciam ſubactam in triumphum iam abduxiſſent, de Græcorum quoque operibus ex propria ſententia inſtruendis componendisq; triumphare licebat. Verùm his omiſsis ad Amphitheatri partem exteriorem dimetiendam modò accedamus. Aedificium hoc è planicie in duorum graduum altitudinem aſſurgebat, ſecunda quidem gradatione palmorum quinque, prima uerò palmorum duorum latitudinem obtinente: eius autem altitudo minor quàm palmaris utique exiſtebat: Columnæ ipſius baſis ad duorum palmorum altitudinem uix certè pertingit, Doricæq; baſis formam nequaquam imitatur: Columna palmorum quatuor minutorumque duorum craſsicie intumeſcit; palmorũq; trigintaocto inſuper & minutorũ quinq;, baſi capituloq; ſimul adiunctis, altitudine definitur: Capitulũ palmorũ duorum circiter altitudinem petit: Paraſtatæ ex utroq; columnæ ipſius latere conſtitutæ tripalmares, trium minutorum inſuper additione, eſſe uidentur: Arcus palmorum uiginti latitudine, & palmorum trigintatrium altitudine continetur: Ab imo arcu ad imum uſque epiſtylium palmi quinq; minutaq; ſex intercedunt: Epiſtylium in palmorum duorum minutorumq; octo, zophorus in palmorum trium minutorumq; duorum, itemq; Coronix in tripalmarem duorumque minutorum altitudinem educuntur. Stylobata deinde ad alterum ordinem, Ionicum ſcilicet ſpectans, in palmos octo minutaque undecim ſublimis aſcendit: Columna baſi capituloq; ſimul conſociata, in palmorum xxxv erigitur altitudinem, & palmorum iiij craſsitudine inflatur: Paraſtatæ & arcus, ordinis inferioris iamiam expoſiti modulos imitantur, eo tantùm excepto, quòd arcus huiuſce altitudo in palmos xxx duntaxat effertur: Ab imo arcu ad imum uſque epiſtylium palmi v minutaque vj intercurrunt: Epiſtylium in palmorum trium, zophorus in palmorum duorum minutorumq; ix, Coronix in palmorum trium minutorumque ix altitudinem ſcandit. De tertio ordine, Corinthio ſcilicet, tum propter eius ſimplicitatem, tum quia Ionici ordinis nuperrimè expoſiti modulos ad unguem ferè ſectatur, nihil eſt quòd in præſentia loquamur. Quapropter quarti ordinis poſtremò, quem Compoſitum appellamus, declarationem aggredientes, ſtylobatam in palmos xij mox attolli dicemus: Regula ipſi quamprimùm ſuccedens, palmos iiij obtinet: Columna, baſi capituloque ſimul adiectis, palmorum xxxviij minutorumque vj altitudinem æquat: Epiſtylij, zophori, coronicisque altitudo decempalmaris ferè eſſe conſpicitur; & in tres partes ſcinditur ac diſtribuitur: una coronici, zophoro, cui mutuli adiunguntur, altera, poſtremaq; epiſtylio tradita ac aſsignata. Verùm qua de cauſa Architectus ille mutulos zophoro apponẽdos eſſe iudicauit, nouum quidem inuentum, nec antea ab ullo fortaſſe excogitatum; quarto uolumine capite viij Compoſiti ordinis pertractationem auſpicantes, ſententiam noſtram proferemus. Quarti ordinis huiuſce columnæ planæ utique & quadratæ, quæ Antæ proprio uocabulo nuncupantur, exiſtunt, parumque eminentibus conſtant expreſsionibus. Reliquæ autem omnes, quotquot extant, columnæ teretes eſſe uidentur; duaſque tertias integræ perfectæq; rotunditatis, extra pilas ipſas egrediuntur. Mutuli feneſtris deſuper incumbentes nonnullos ſuſtinebant rudentes, qui per coronicum foramina quædam traiecti demittebantur; ijſque uela ſuper uniuerſum Amphitheatrum ad Solis æſtus declinandos, & repentinas tempeſtates cohibendas extenſa religari ſolebant. Cur autem columnæ ad unam eandemque craſsitudinem omnes formatæ fuerunt, neque ſuperiores inferioribus, quemadmodum ratio efflagitare uidetur, graciliores exiſtunt, Vitruuio præſertim ſecundum ordinem à primo quartæ partis imminutione contrahente: quarto uolumine de columnis agentes, ſententiam noſtram proferemus. Verùm ut præclari huiuſce ædificij membra ſingula rectius intelligantur, ante Amphitheatri Orthographiam ea proprijs characteribus diſtincta, & cum ueris maximam profectò ſimilitudinem gerentia hic deſignauimus.

Iſpolo,

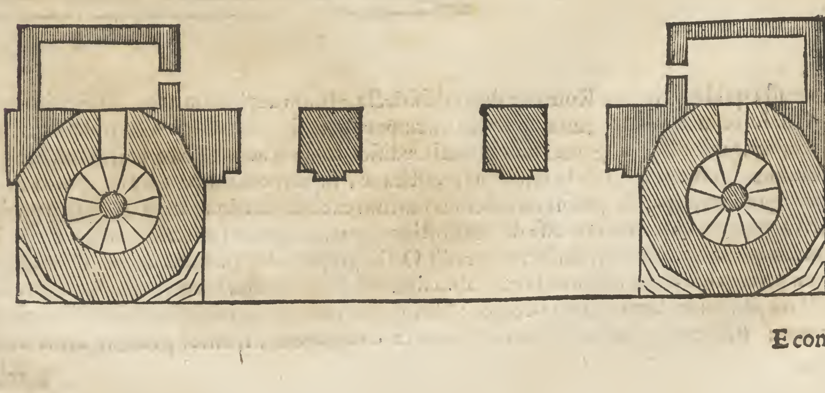

Iſpolo,uetuſta quidem ciuitate Romanæ ditioni ſubiecta,oſtium antiquum utiq; , & Dorico opere, quan uis nec triglyphi,nec metopæ,nec guttæ epiſtylio inſculptæ ibi adſint,elaboratum conſpicitur : ueruntamen columnis,baſibus,capitulisq; diligenter conſideratis,ædificij inſuper uetuſtate concurrente,antiquum opus id eſſe arbitramur.Licet enim turres in lateribus conſtitutæ , ſuperis earum partibus recentiores imitentur ſtructuras:reliquæ tamen partes ipſarum,uerticibus tantùm exceptis,antiquitatem quandam potius redolere uidentur.Quoquomodo tamen res eſſe dicatur,oſtium opus antiquum ſanè eſſe conſtat: cuius Ichnographiam primùm ſubiecimus,moxq; eiuſdem ſuccedit Orthographia.Aream hanc ueteri Romanorum pede, cuius tertiam partem hic deſignauimus,ſumus olim dimenſi.Inter ambas turres pedes lxx intercedunt: Medianum oſtium pedum xx latitudinem occupat : Minoraque oſtia ex utroque latere conſtituta,in denos pedes dilatantur: Pilarum, quæ inter bina oſtia mediæ collocantur, frontes pedibus denis terminantur.

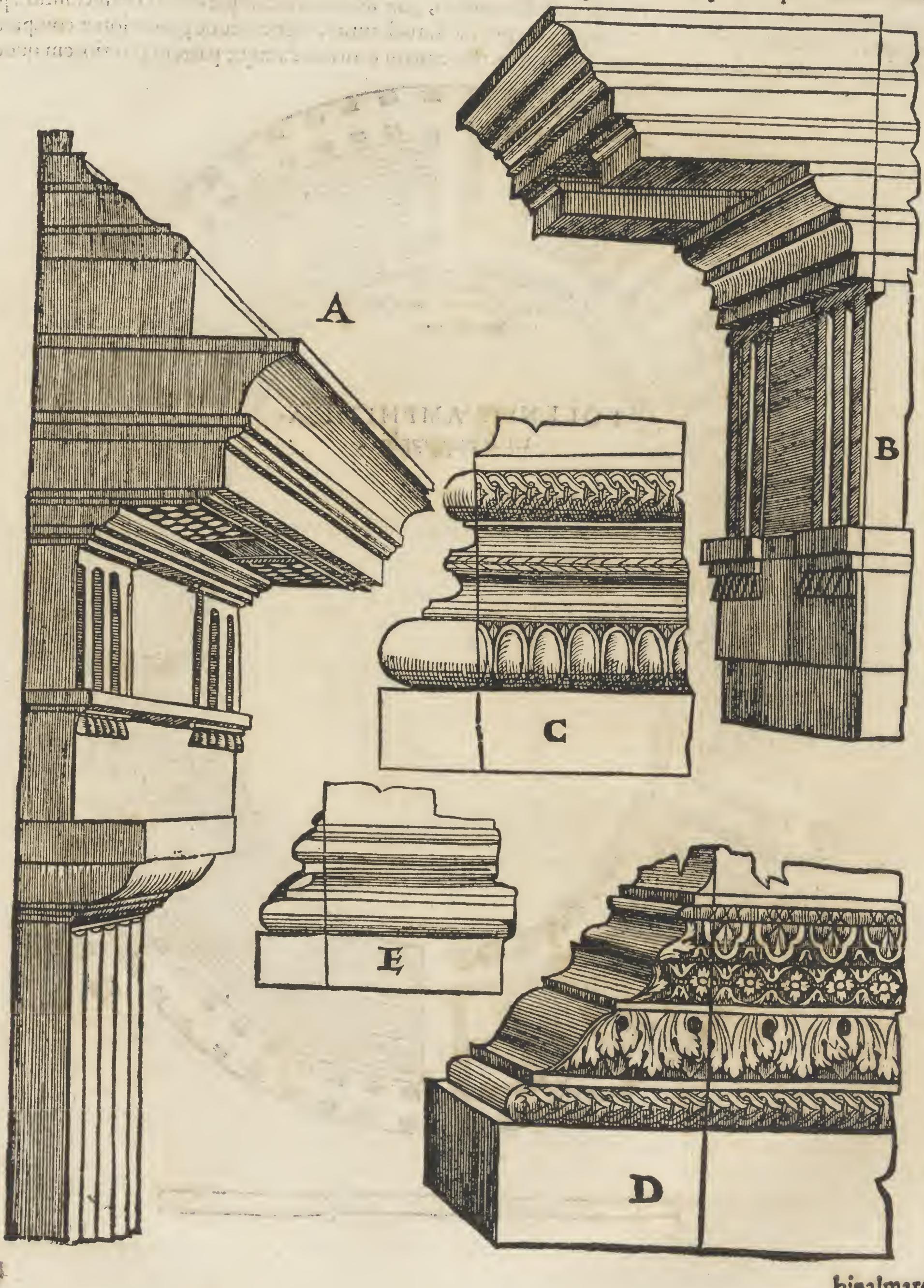
Altitudinum

Altitudinum modulos nunquam hactenus explorauimus, ſed inuentionis ſpeciem admirati eam duntaxat perſcripſimus. Quin turres, tum propter murorum firmitatem tum etiam propter interiores cochlides ſummo quidem artificio conſtructas uetuſtiſsimasque, antiquiſsimę, prout iam admonuimus, exiſtant, minimè dubitamus; earumque diametri in pedes xxx producuntur: Interior quinetiam cochlea ibidem ſeptempedali latitudine extat. Iuxta turrium partes interiores ciuitatem ſpectantes binæ ad latera cellæ conſiſtunt, pedum xxv longitudinem, pedumque xij latitudinem obtinentes; quæ cæteris ædificij partibus adhærent, iuſtaque parietum craſsitudine circunſeptæ fuerunt; earumque alteram uulgus Orlandi carcerem paſsim appellat.

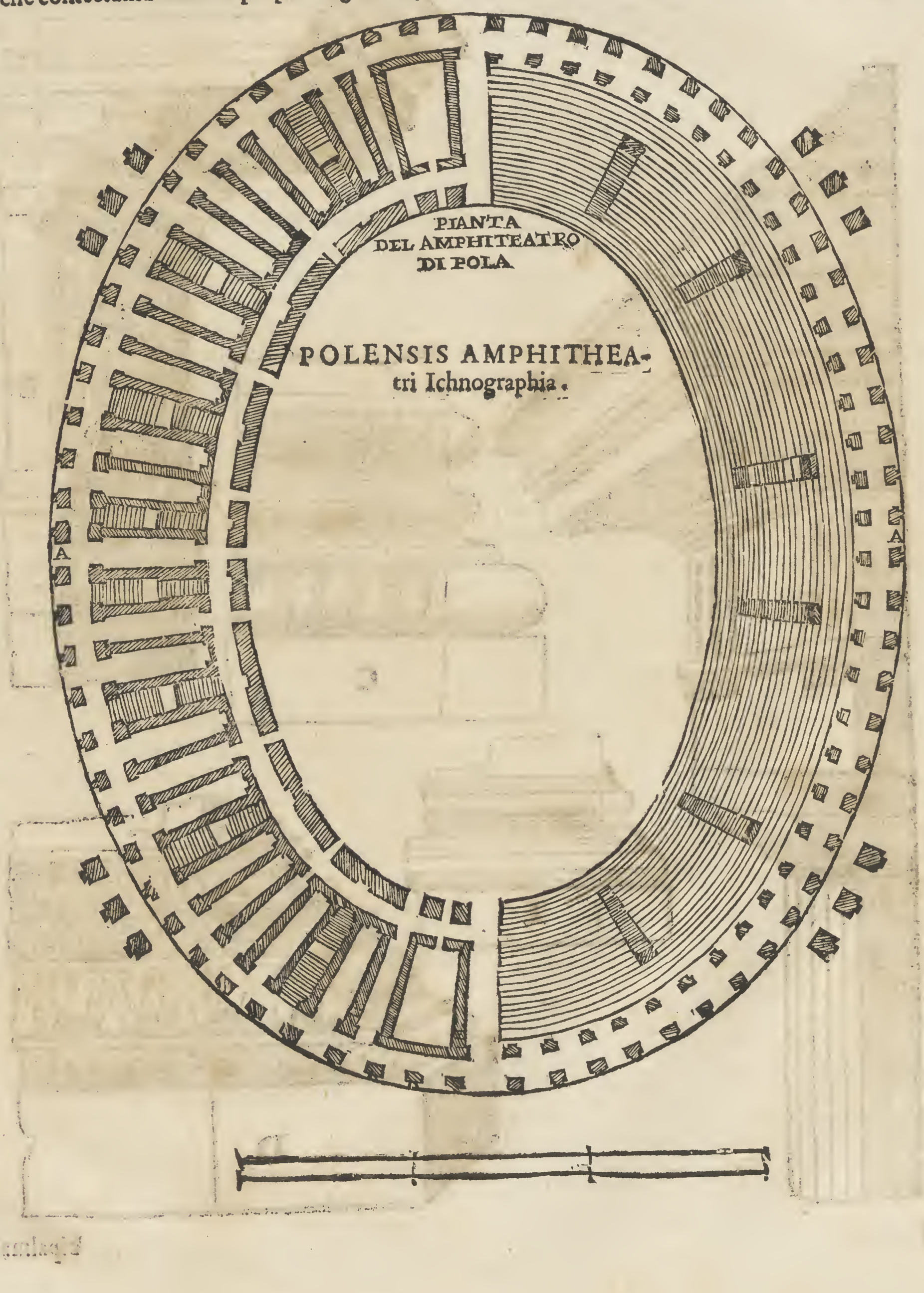
Coronices,Stereobatæ,& Baſes hic deſignatæ antiquitatum fragmenta nonnulla à nobis olim conſpecta referunt ac imitantur.Prima hęc deſignatio, A litera eam demonſtrante,columnę partem quandam oſtendit : Epiſtylium,zóphorus,coronixque , ſummo quinetiam ſtereobatę adiuncto,ex perpetuo continuoq; lapide conſtabant ; & ad pedum undenum antiquiorum altitudinem,ſingulis partibus iuſtiſsima ratione diſtributis,conſcendebant.Fragmentum hoc extra urbem ad flumen Anienem , quem nunc uulgus Tuberonem appellat,ponte Nomentano fuit olim repertum . Altera deinde coronix B ſigno inſcripta,in fundamentis Baſilicę Petri conſtituendis eſt adinuenta,& Bramantis iuſſu ibidem repoſita fuit ac reſtituta.Membra cuncta ex uno perpetuoque lapide conſtabant,ipſaq; ad ſex pedum antiquiorum altitudinem pertingebat : Subiectumq; à nobis exemplar ueros modulos propriasque ſymmetrias ad unguem profectò imitatur. Baſis C ad Diui Marci ædem egregiè quidem elaborata,Corinthioq; opere effícta conſpicitur ; nec in inſignem extollitur altitudinem , uerùm ſeſquipedalis tantùm exiſtit : pręſensque deſignatio ad ueram eius formam quamproximè accedit. D ſtereobata in platea , quam Capranicam uocant , fuit adinuentus ; & quanuis maximo artificio inſculptus, diſſolutus tamen diſsipatusq; fuit : Baſis ipſa , ſi plinthum detraxeris,

bipalmarem

bipalmarem ferme altitudinem obtinet,cunctaque eius membra miram utique retinent proportionem ac ſymmetriam. Poſtremò baſis E, quam ruinis compluribus inuolutam atque ſepultam inuenerunt,haud excellenti quidem magnitudine prędita uidebatur: noſque,aſtragali toro ſuperiori deſuper incumbentis ratione animaduerſa,Compoſitam eam extitiſſe iudicamus.Quanuis autem membrorum cunctorum formas ac ſymmetrias ſigillatim hic minimè perſequamur,è maioribus tamen in minora ſpatia ad proportionis regulam huc à nobis tranſlata traductaque illa fuiſſe firmiſsimè aſſeueramus.

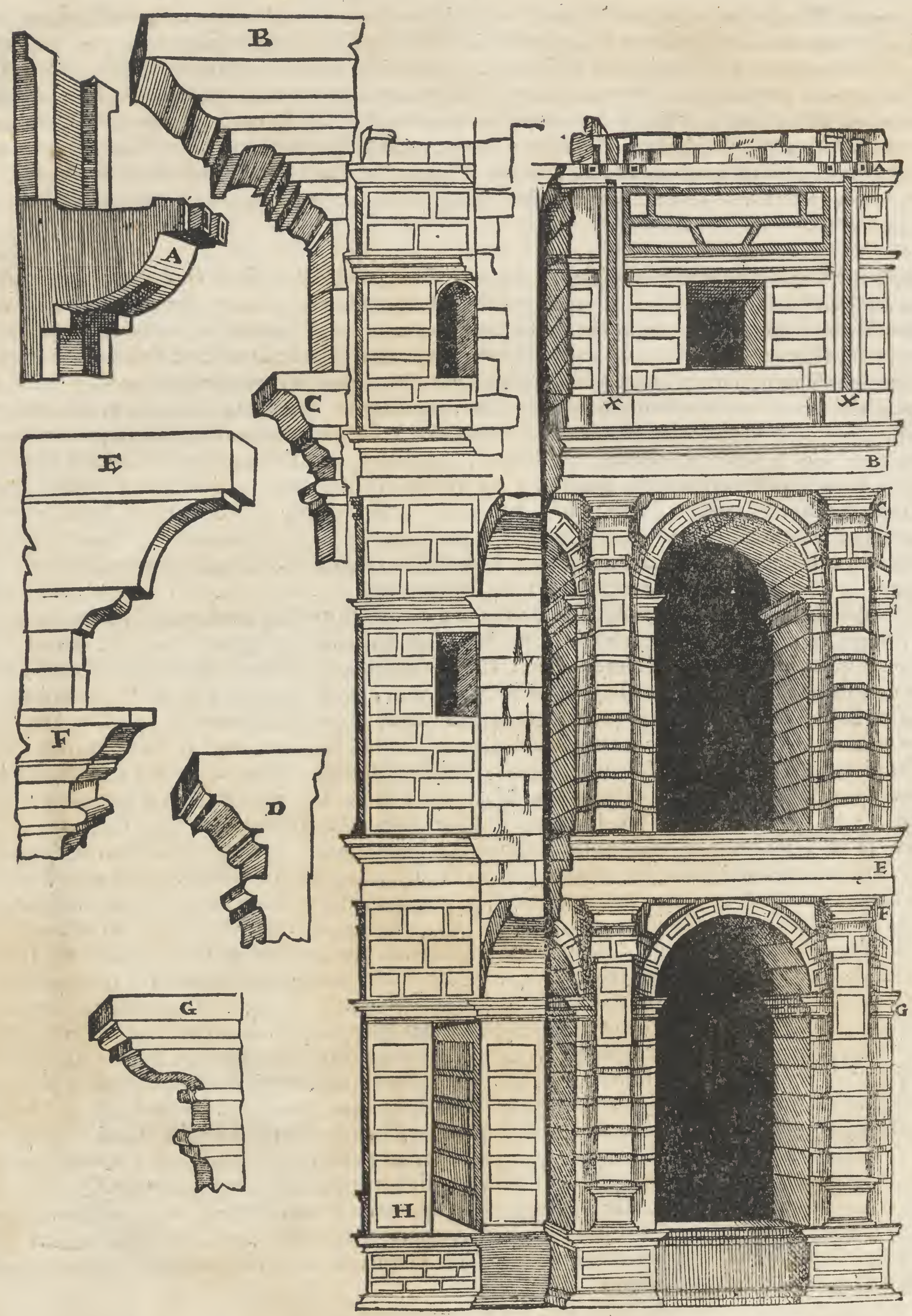
Pola Iſtriæ ciuitate,Amphitheatrum hoc in medio oppido conſtituitur, quod incolume adhuc ac integrum conſeruatur. Nihil autem ædificij huiuſce præter ambitum ſeu alam exteriorem quatuor illis adminiculis,quorum ſingula pilarum trium ſerie inſtruuntur,ſuffultam apparet.Ipſaque adminicula,quæ contrafortia noſtrates appellant,propter parietis alam tanquam laxiorem & infirmam fortaſſe ſtabiliendam & conſtringendam quaſi munimenta quædam extrinſecus adhibita fuiſſe arbitramur: ea tamen aſpectui perbellè uenuſteque admodum reſpondere planè conſtat. Quapropter ædificij parietes tantùm, quos A litera inſcripſimus,extructi olim fuerunt: Verùm ex foraminibus, quæ in interioribus partibus conſpiciuntur, priſcos,ſiquando ludi celebrandi ſpectaculaque peragenda ſtatuebantur, ligneas tunc gradationes comparare ſolitos eſſe coniectamus.At nos propter figuram perficiendam exornandamque partem interiorem quoq;,

prout

prout eam rectè conſtrui potuiſſe iudicamus, exteriori iam aſtructæ copulauimus. Amphitheatrum hoc pedis recentioris cuiuſdam genere in duodecim uncias diſtributo, cuius tertiam partem ſub præſenti deſignauimus Ichnographia, fuit olim à nobis definitum. Arcus quidem minoris exiſtimationis, pedum ix & ſextantis latitudinem aſſequuntur: At quaterni arcus inſigniores atque primarij, pedum xv & trientalem inſuper latitudinem obtinent: Pilarum frontes deinde quadrupedales & ſextantes ſtatuuntur: Columnæ bipedales & ſextantes eſſe uidentur: Paraſtatæ utrinque conſtitutæ, pedales exiſtunt: Pilæq; ad latera appoſitæ, quinquepedales & quadrantales eſſe dicuntur: Inter pilas demum, quę pro munimento & adminiculo exterius adhibentur, & pilarum in gyrum ſeſe conuoluentium aciem, tripedale & trientale ſpatium inſuper intercedit.

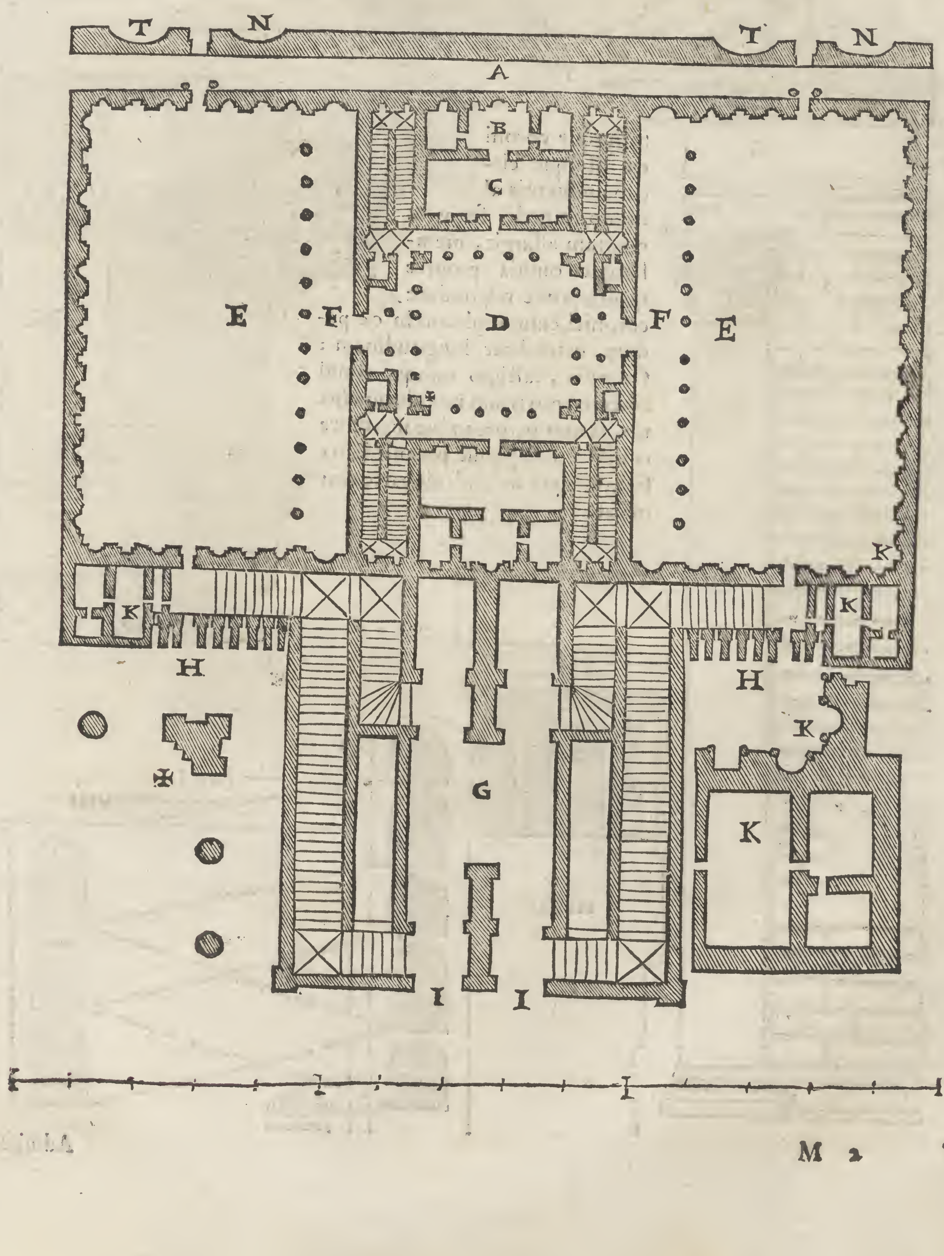
Polenſis Amphitheatri Ichnographiam iam expediuimus, modò ad eiuſdem Orthographiam explorandam explicandamque accedemus. Quapropter ab infimis partibus exordientes, ſtereobatę primùm nullos commēſuum terminos aſsignabimus aut ſtatuemus; nec enim montis accliuitate impediente, propriam planiciem æqualitatem'ue ille obtinet: quinimo propter montis eiuſdem cliuum haud ſtylobatæ tantùm, uerùm totus inſuper primorum arcuum ordo, coronixque eorum ſuperior deperduntur; & montis ipſius iugum ad planiciei ſecundi ordinis altitudinem coæquatur. Infimi igitur ſtereobatæ altitudine prætermiſſa minimeque dimenſa, & ad partes ſuperiores oratione traducta, ſtylobatæ columnæ fulciendæ ſuppoſiti altitudinem bipedalem & ſemis eſſe dicemus: Columna, capitulo ſimul adiecto, pedum xvj circiter altitudinem petit: Arcus in pedes xvij & ſemis attollitur: Epiſtylium in pedem unum ac dodrantem aſſurgit: Zophori altitudo dodrantalis exiſtit: Coronix in pedem unum & dextantem aſcendit: Plutei ſupra coronicem mox collocati altitudo, coronicis eiuſdem altitudinem æquat: Columnaque ſuperior, ſi capitulum ſimul addideris, in pedes xxj & dodrantem erigitur: Arcus pedum xviij unciæque unius, & arcuata conuerſio pedis unius & dodrantis altitudine terminatur: Epiſtylium, zophorus, coronixque, membrorum eorundem inferiorum ſibi ſimilium & æqualium omnino modò dimenſas altitudines conſequuntur. Stereobatæ, quem X conſonante inſcriptum intueris, altitudo quadrupedalis & trientalis inſuper eſſe uidetur: à quo ad coronicis uſque ipſius initium pedes xix intercedunt: Coronixq; deinde pedalem ac ſemis altitudinem habet. Et hæc de Ampitheatri propoſiti Orthographia dicta ſufficiunt, quam ſequenti pagina P conſonante deſignatam ſtatim offendes. Verùm quoniam, ut in areæ deſcriptione iam habitum fuit, præſens Amphitheatrum quatuor circumcirca lateribus triplicium pilarum aciebus, tanquam uacui & omni introrſus auxilio deſtituti parietis armamentis & munitionibus quibuſdam firmatur: earum ſitum atq; collocationem intuentium oculis hic ſubijciendam curauimus. Quapropter figura Q, muniminum & anteridum eiuſmodi latera; H, pilarum ſpeciem; & I demum, parietis Amphitheatri Orthographiam deſignat: Et inter pilam H & I parietem tripedale ac trientale ſpatium inſuper intercurrit, adeò ut uiri duo iuxtà paritérq; deambulantes commodiſsimè illàc tranſire poſſent. Prædictorum autem anteridum atque adminiculorum, quæ Contrafortia noſtrates appellant, ſinguli ordines proprium utique ſolum ad ſpectantium aliquot comitatum excipiendum quammaximè opportunum habere comperiuntur: uerùm nec ſcalæ ibi adſunt, nec ſcalarum ulla prorſus extant ueſtigia. At ſolorum huiuſcemodi uſus, quemadmodum lapides ante feneſtrarnm nonnullarum apertiones conſtituti atque perterebrati teſtantur, ingenuis tantùm & nobilioribus uiris peruius exiſtebat. Vt autem ædificij huiuſce coronices facilius dilucidiusq; intelligantur, eas iuxta anteriden forma aliquantulum ampliore, ut membra ſcilicet tum aptius dimetiri tum commodius quoq; intelligere homines ualeant, ſeparatim deſignauimus: cum ueris etenim formis exempla hæc à nobis deſcripta perbellè quidem conuenire & concordare uidentur. Præſentes autem coronices, quemadmodum planè conſtat, à Romani Amphitheatri ſuprà iam deſignatis coronicibus quamplurimum utique diſsident. Noſque, ſi animi noſtri ſenſum depromere licet, in coronicibus extruendis nunquam mehercle Romani Amphitheatri, ſed Polenſis potius exempla ueſtigiaque ſequeremur: harum etenim coronicum genera & maiorem operi uenuſtatem adijciunt, & maiorem quoque artificis induſtriam atque ſolertiam præſeferunt. Quinimo id firmiſsimè nobis perſuademus, bina hæc Amphitheatra nequaquam ex uno eodemq; artifice, uerùm è diuerſis potius & diſsimillimis ingenijs ptodijſſe; Romaniq; Amphitheatri conditorem Germanum forſitan quempiam extitiſſe ſuſpicamur: coronices enim ibi appoſitæ, Germanorum ædificiorum mores & ritus nonnihil profectò ſapere ac redolere uidentur.

Sub Quirinali,quem Caballinum nunc montem appellant,ubi ſcilicet equi illi Praxitelis Phidiæq; manu tam egregiè elaborati conſiſtunt,prçclaræ ædis regijque domicilij nonnulla hodiernis quoq; temporibus ueſtigia ſuperſunt : cuius pars altera quidem montis iugo inſidebat,reliqua autem ſcalis ſubnixa montis eiuſdem uertici recumbebat,quemadmodum ex Orthographia à nobis appoſita clariſsimè conſtat. Aedificij huiuſce area à Serlio brachiali menſura , cuius quartam partem hic ſubſcriptam intueris,fuit perluſtrata: At nos latini ſermonis candorem & puritatem affectantes,brachialem hanc menſuram in ueterum ſcriptis ac monumentis nequaquam repertam ad pedalem elegantiſsimè redigemus,brachijs ſingulis in pedes binos permutatis,& brachij unius quadrante infrà notato ad ſemipedalem quantitatem ſignificandam aſſumpto. Nec enim brachialem hanc recentiorum menſuram cum cubito omnino cóuenire,ſæpe iam antea admonuimus, cùm brachium ad cubitum eandemmet rationem,quam quatuor ad tria,obtinere luce clarius conſtet . Idq;

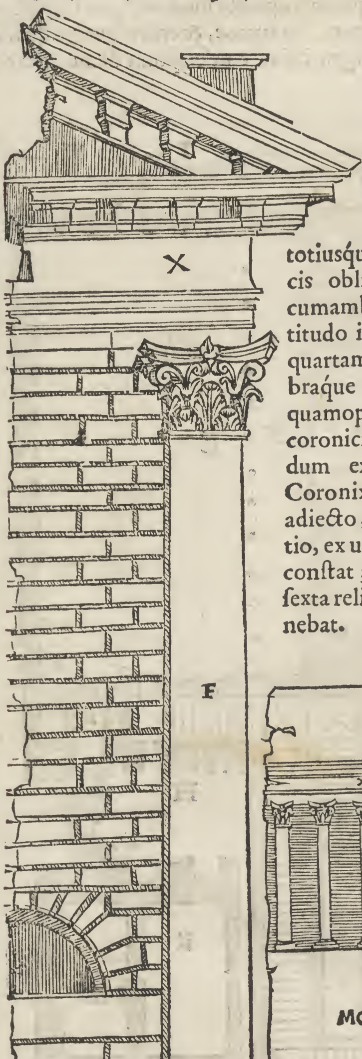
lectorem

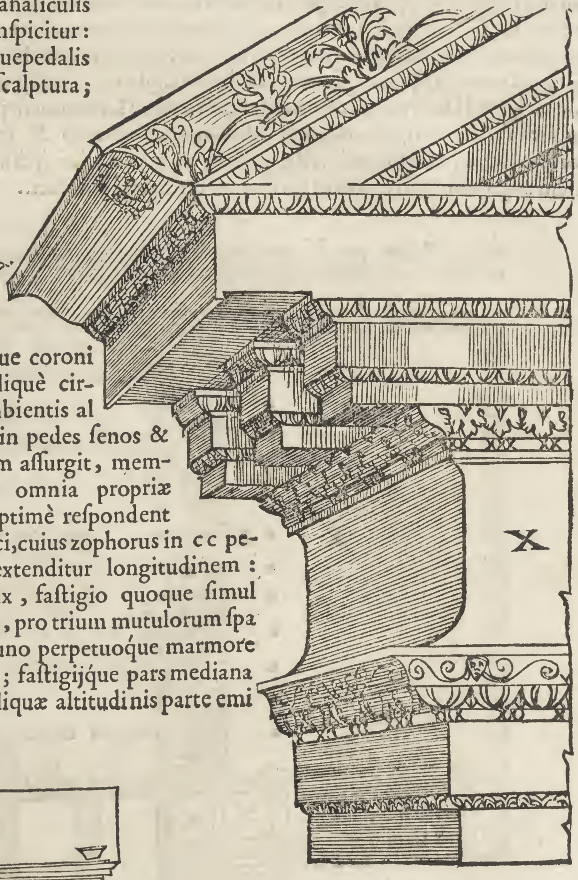
lectorem inprimis admonendum exiſtimamus, in ſcaphis ſeu conchis T & N, Tyberis Niliq́ue præſtantiſsimorum fluminum ſimulachra olim reperta, ad Vaticanum Pontificum hortum exornandum atq; condecorandum fuiſſe deinde tranſlata. A, ſemitam ſeu itionem quandam pedum xx latitudinem obtinentem deſignat: B, ſingulis quadratorum lateribus pedes xxiiij diſtribuit: C, in pedum lxxij longitudinem, & in pedum xxxvj latitudinem porrigitur: Periſtylium D in quadrati formam compoſitum, lateribus ſingulis pedum lxxij extenſionem largitur: Porticus ex utraq; parte collocatæ, pedum viij latitudinem habent: Spatia, quæ ipſis C & B ex aduerſo reſpondent, æquales prorſus cum ijs modulos ſortiuntur: Quatuor ſcalarum hinc inde coniectarum latitudines, octopedales exiſtunt: E, ſinus duos, quorum uterq; in pedum ccxxviij longitudinem, & in pedum cxxv latitudinem excurrit, deſignat: Porticus F, in pedum xxvj latitudinem porriguntur: Scalæ primariæ ad palatij ſolum pauimentum'ue aſcendentes, pedum xxij latitudinem aſſequuntur: Spatium iuxta angulos K ſitum & collocatum, pedum xxv latitudine, & pedum xxxiij longitudine definitur: Partes ambæ H litera inſcriptæ, tanquam anterides & adminicula quædam ad ſcalarum ſuſtentationem excogitatæ fuerunt: G, xyſtum ſeu aream, unde lumen ad interiora loca penetrabat, oſtendit: Ambæ apertiones, I litera demonſtrante, ad ſcalarum radices imaq; exordia conſiſtunt; ipſaq; ædificij ſtructura, ex ſumma ſcalarum gradatione atque terminatione initium capiebat: Faſtigiumq; in medio conſtitutum & magnificum quid ac ſplendidum præſeferens, in tantam utique latitudinem patebat, quanta medianæ parti, xyſtis porticibusque ſublatis, obtigiſſe uidetur: Duæ figuræ poſtremò K litera connotatæ, & crucis imago, quam infrà ſeorſum deſcriptam intueris; illæ quidem angulum ædificij diligentiſsimè conſcriptum demonſtrant, hæc autem angulum xyſti mediani formatum clariſsimè patefacit.

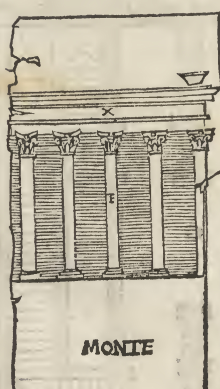

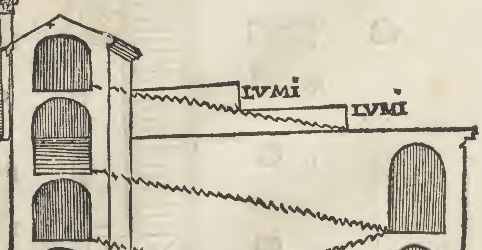
 Tres

Tres ſubſcriptæ figuræ ſuperbi huiuſce ædificij membra ſigillatim proponit. Infima quidem, anterioris partis ædiũ Orthographiã forma anguſtiore imitatur;ſcalaſq;, per quas ad ædificij ſolũ in montis iugo conſtitutum aſcendentes ferebantur,perbellè deſignat: magnificæq; nimirum & ſcandentibus quammaximè commodæ ſcalæ hæ olim fuiſſe exiſtimantur.Pars montis dorſo incumbens,quo loci columnæ F litera inſcriptæ ſtatuuntur,mediani ædificij latus,porticus uidelicet extra ſolidam ædificij ipſius ſtructuram procurrentes,demonſtrat.Columna autem hæc ampliori forma deſignata,& E literæ indicio à reliquis ſeiuncta,ad faſtigij anterioris angulum conſtituitur; ipſaq; una quadratam ſibi formam aſſumpſit, cæteris omnibus tereti figura circunſcriptis definitisque: & iurè quidem,nec enim angularis columna, cùm epiſtylium membraq; cætera,quorum anguli columnæ ipſius ſolido nequaquam innituntur, ſupra ſe receptura uideatur, teres rotunda'ue eſſe debet.Quadrata igitur hæc columna ima quidem parte ſexpedali, ſumma autem quadrupedali ac ſemi circiter craſsitudine terminatur; &, baſi inſuper capituloq; ſimul adiectis, in pedes lviij erigitur atque conſcendit; ab imoque ad ſummum canaliculis diſtincta, ſtriataque uniuerſa ferè eſſe conſpicitur: Epiſtylij itemque zophori altitudo quinquepedalis exiſt it, ipſeque zophorus egregia eminet ſcalptura; totiusque coronicis obliquè circumambientis altitudo in pedes ſenos & quartam aſſurgit, membraque omnia propriæ quamoptimè reſpondent coronici,cuius zophorus in c c pedum extenditur longitudinem: Coronix, faſtigio quoque ſimul adiecto, pro trium mutulorum ſpatio, ex uno perpetuoque marmore conſtat; faſtigijque pars mediana ſexta reliquæ altitudinis parte eminebat.

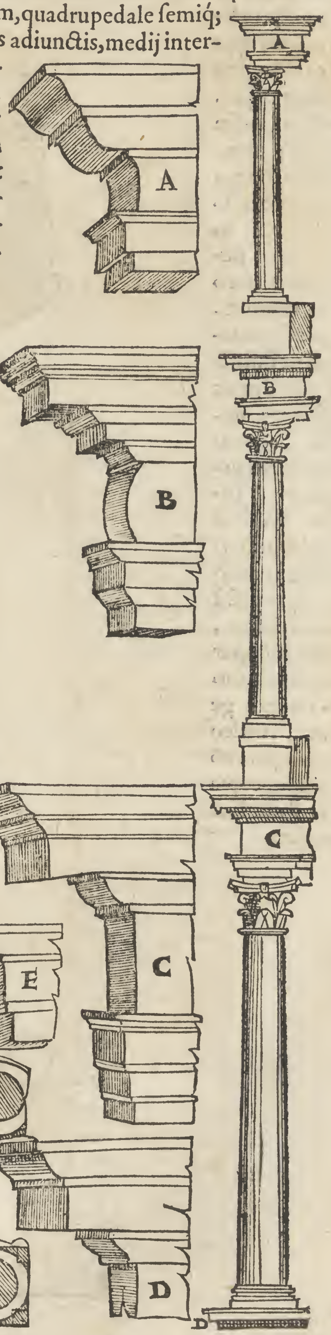

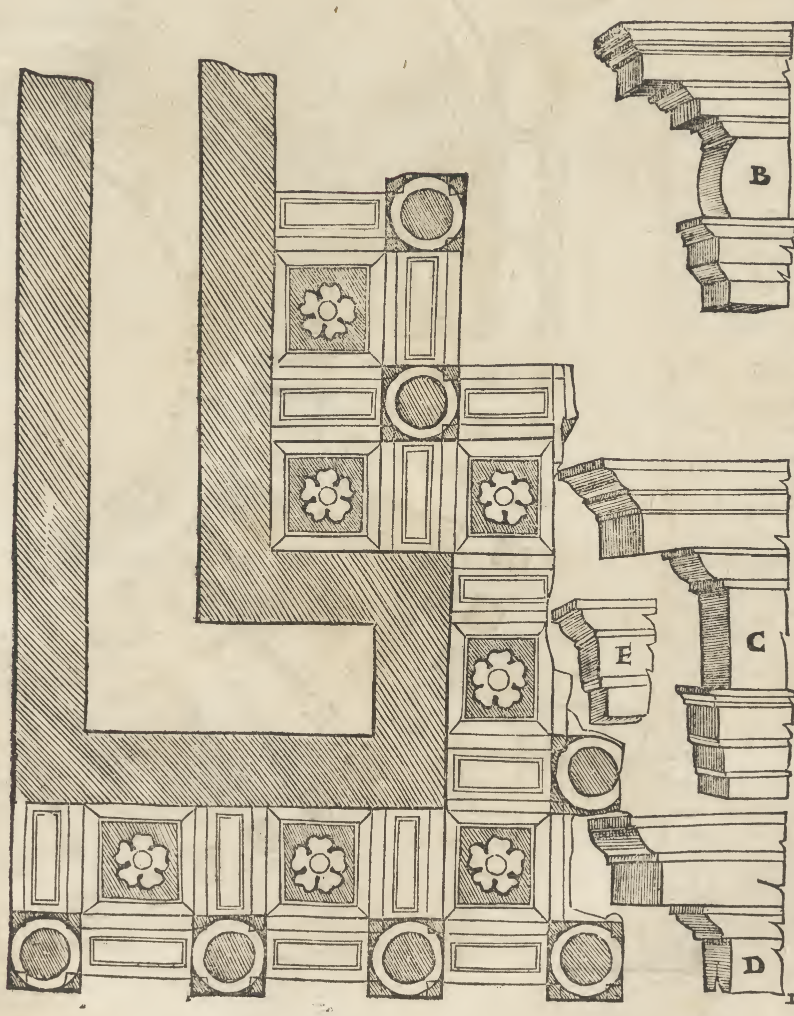

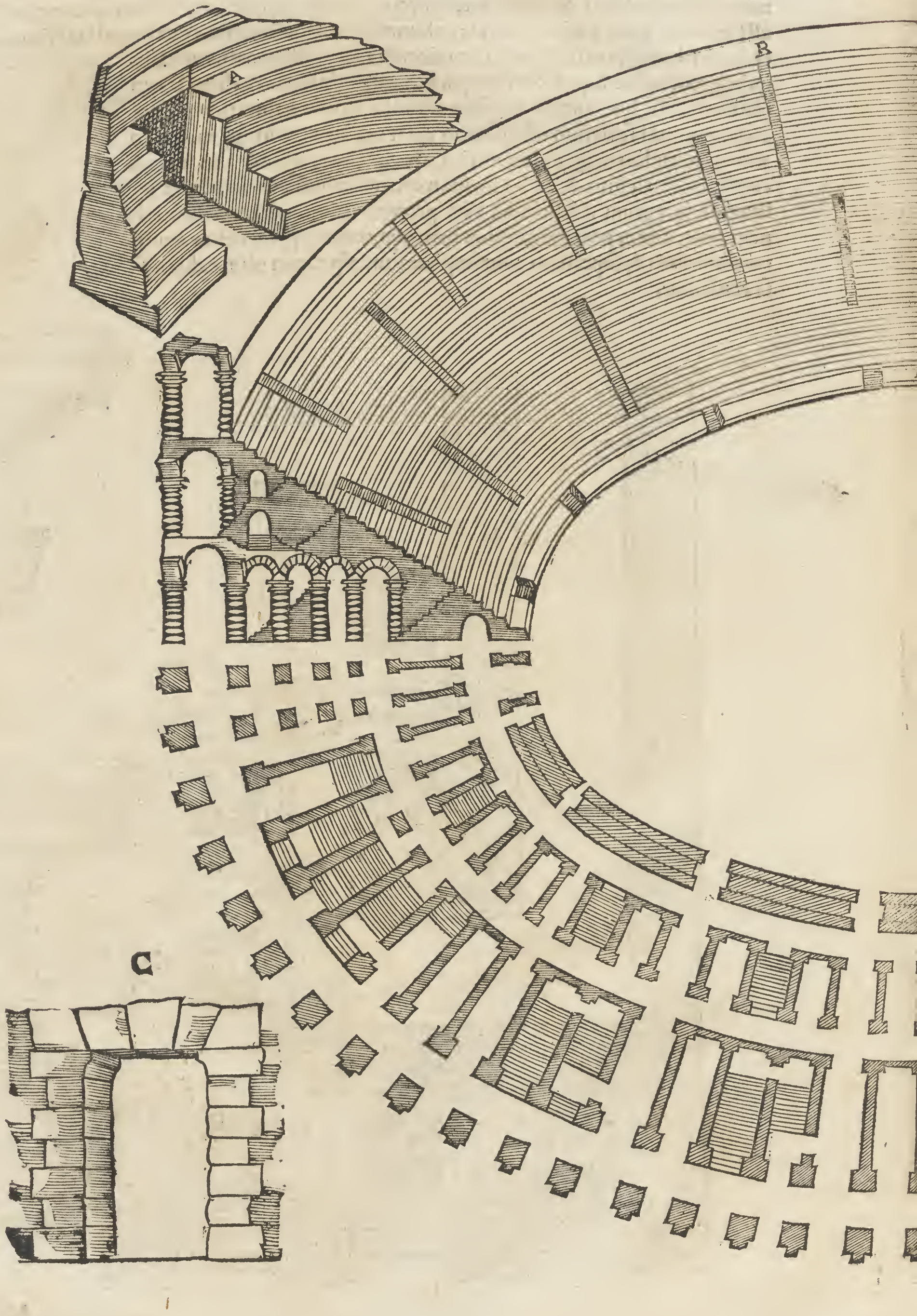
Admiranda quidem opera & cõplurium formarum uarietate inſignia à Romanis olim extructa fuerunt, quorum uſus propter ruinas & excidia dignoſci aut percipi minimè poteſt: idq́; uerum eſſe pręſentis ædificij, quod Seueri Septizonium appellant,argumento potiſsimum confirmatur. Eius autem unus adhuc angulus incolumis ſupereſſe ſpectatur,ipſamq́; ſtructuram triplici ordine diſtinctam,Corinthioq́; opere elaboratam fuiſſe conſtat,eamq́ue ex aliorum ædificiorum partibus diſſolutis compoſitam & coagmentatam prodijſſe arbitramur: tum enim ſimplices tum ſtriatæ quoq; columnæ, necnon capitula, aliaq́; membra diuerſorum generum in unum confuſa & congeſta huc eſſe uidentur. Aedificij huiuſce altitudines nequaquam accepimus; ſed areæ modulos duntaxat, & domiciliorum craſsitudines obſeruauimus. Quantum autem conijcere licuit,ordinum ſibi gradatim ſuccedentium ſuperiorem ab inferiore quarta parte deficere, prout Vitruuius de Theatris ſermonem inſtituens ſcriptum reliquit,comperimus. Subſcripta figura ædificij aream, & lacunarium columnis deſuper incumbentium conuexa repræſentat: & eodem pedis genere, quo Polenſe Theatrum ſuperius à nobis deſcriptum,ſuos expedit abſoluitq́ue commenſus. Parietis craſsitudo tripedalis ac ſemis primùm exiſtit: Spatium inter ambos parietes deinde interiectum,quadrupedale ſemiq́; eſſe uidetur: Inter parietem atque columnas pedes quini,tribus quartis adiunctis,medij intercedunt:Idemq́; prorſus intercolumniorum interuallum habetur: Singulæq́; columnæ bipedalem & quadrantalem inſuper craſsitudinem obtinent. In hoc autem ædificio nec ullæ adſunt habitationes, nec aſcendentium ſcalarum ulla prorſus extãt ueſtigia, at longè maiorem eius amplitudinem quandoq; extitiſſe perſpicitur; adeoq́; alijs locis & cubicula, & triclinia,& ſcalas forſitan extructas fuiſſe arbitramur: ipſumq́ue integrum ædificium, tum propter columnarum multitudinem, tum etiam propter inſignes ornamentorum apparatus,magnificum inprimis & ſuperbum contemplantibus aſpectum olim exhibuiſſe cenſemus.

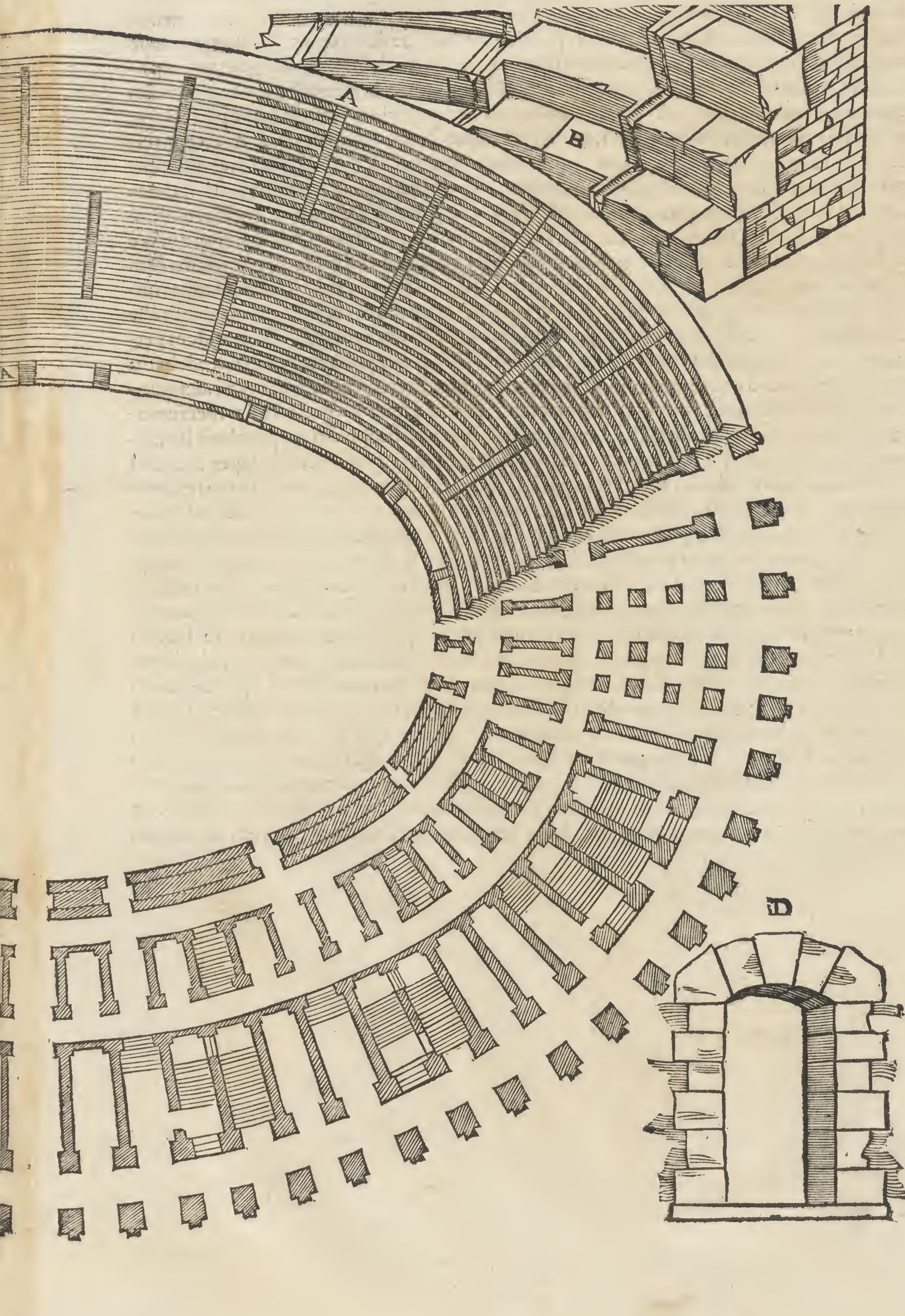

ſtriatæ

E' compluribus & præclaris, quæ Veronæ ad hæc uſque tempora perdurant, antiquitatibus Amphitheatrum quoddam, quod nunc Arenæ ſortitur appellationem, ruſtico opere perfectum elaboratumque habetur: eiusque en tibi area hic deſignata, ex qua laterum quoque erectiones aliqua ſaltem ex parte innoteſcent. Apertiones illæ gradibus eminentiores oſtiola quædam, quæ ſcalis extrinſecus appoſitis ſuccedentia ad eoſdem gradus aditum patefaciebant, oſtendunt: unde mox homines deſcendentes certas ſedes ſingulorum conditionibus ac dignitatibus conuenientes petebant. Figura quidem A, qua ratione oſtiola proprijs gradationibus reſpondebant, perbellè demonſtrat. At figura B, quomodo ſcalæ gradibus interpoſitæ deſcendentes atque aſcendentes ad propria loca tranſmittebant, eleganter deſignat; necnon graduum præterea firmiſſimas compactiones atque connexiones intueri ibidem licet: anguſtique illi canales ad cœleſtes aquas depellendas, fœtidosque mingentium humores abſque ullo ſpectantium incommodo deuehendos excogitati fuerunt. Gradus quinetiam, ut imbribus faciliores præſtarent decurſus, proni aliquantulũ inclinabant. Interius ædificiũ complurium oſtiolorum duobus, quæ infrà delineauimus, conſimiliũ apertionibus, & aliorum quoque generum, ruſtico tamen opere cõſtantium, copia & multitudine abundat.

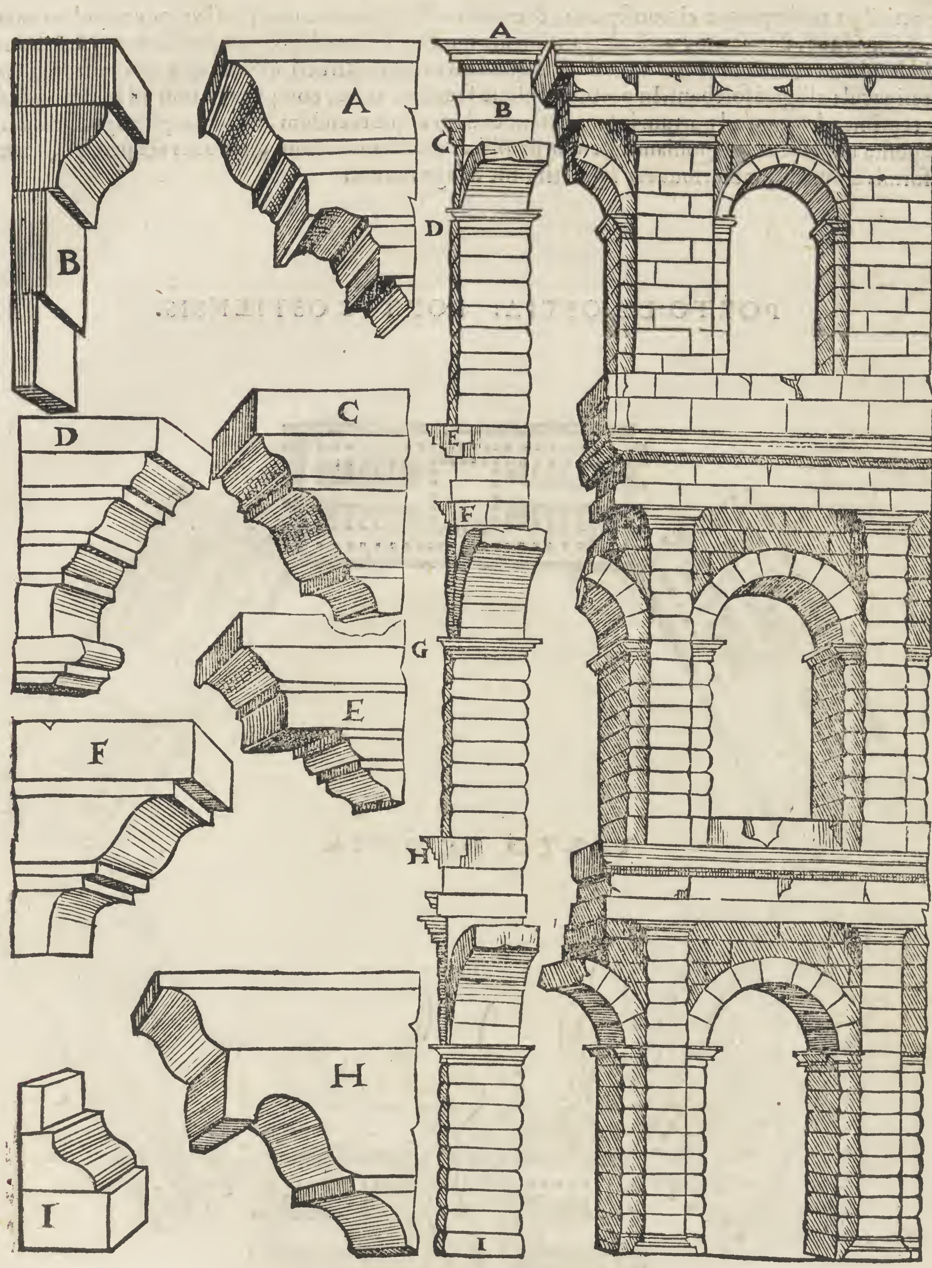

Ad eius autem aream dimetiendam pedem eundem, quo Polenſe Theatrum ſuprà dimenſi iam ſumus, rurſus accipiemus. Ab extimis igitur partibus initio ſumpto, pilarum craſsitudinem pedibus octonis tertiaque definiemus: Columnæque præterea, quæ planæ eſſe uidentur, tripedali craſsitudine tertiaque parte inſuper terminantur: Paraſtatæ arcum erigentes ſuſtinentesque, bipedales ac ſemis exiſtunt: Arcuum latitudo pedibus x j & ſemi continetur: at quaterni arcus primarij, cæteris magnitudine & amplitudine præſtant: Pilæ ad latera conſtitutæ, ſexpedales eſſe dicuntur: Porticus circumambiens pedum x i i j latitudinem obtinet, fornicataque conſtat conuerſione: Mediana porticus deinde fornicea item teſtudine tecta, in pedes i x ac ſemis expanditur & dilatatur: Porticus adhuc interior in fornicis quoque ſicut antecedentes, morem inflexa, pedum v i i j & ſemis latitudinẽ habet. Verùm ad duo ueſtibula mox quinque porticus patulæ ac ſpatioſæ conſiſtunt, quarum ſummæ ſphæricæque conuerſiones pilis ſuppoſitis ſecurè innituntur, quem admodum ex præſenti Ichnographia clariſſimè perſpici poteſt: earumque media cæteras dextra ſiniſtraque conſtitutas latitudine uincit. Reliqui moduli deinceps à peritioribus uiris, & perſpicacib. ingenijs facillimè percipientur.

Areæ

Areæ Amphitheatri propoſiti modulos inſigniores iam abſoluiſſe, necnon laterum inſuper erectiones ali qua ex parte ſaltem attigiſſe uidemur: modò partem exteriorem, quæ ruſtico nimirum opere conſtat, aggreſſi eius ſymmetrias nunc perſequemur. Craſsitudinibus autem & latitudinibus iam expeditis, altitudinum quoque commenſus atq; rationes in præſentia afferre tentabimus. Primi quidem & infimi arcus altitudo, pe dibus xxiij definitur: Columnæ in pedes xxvij excitantur: Epiſtylium, zophorus, coronixq; in pedes ſenos aſſurgunt: Pluteus deſuper incumbens, bipedalis & ſemis exiſtit. Secundus deinde atq; ſuperior arcus pedum xxiiij altitudinem petit, & pedum xij latitudine terminatur: Columnæq; ſcapus, in pedes xxvii ac ſemis edu citur: Coronix, zophorus, & epiſtylium pedum quinq; ac ſemis altitudinem obtinet. Pluteus deinceps ad tertium ſupremumq; ordinem ſpectans, quadrupedalis & ſemis eſſe conſpicitur: Arcus ipſe in ſummo conſti tutus in pedes ix tertiamq; partem inſuper dilatatur, & in pedes ſeptendecim ac ſemis aſcendit: Pilæ ſuperiores, quæ cæteris latitudine præſtant, in pedes uicenos ac ſemis attolluntur, eisq; ſtatuas iuſta magnitudine præditas olim incubuiſſe arbitramur: Tertia nouiſsimaq; coronix, pedum quinque altitudinem explet. Proprias autem coronicum ſymmetrias modò recenſere haud utique oportet: ut nanq; eas è ueris ac maioribus formis ad puſilla hæc exemplaria illis, quantum fieri potuit, ſimillima traduceremus, ſummum nempe ſtudium & maximam diligentiam adhibuimus: & ſequenti pagina ſtatim eas deſcriptas deſignatasq; reperies, quibus exterioris Amphitheatri Orthographia deinde ſuccedit; ipſiq; Orthographiæ, frontis exterioris Amphitheatri pars quædam adiacet adhæretq;. Vniuerſum autem hoc ædificium ruſtico opere perfectum, Veronenſique ſaxo præduro conſtructum eſſe perſpicitur. At coronices lautius aliquantulum & elegantius elaboratæ fuerunt; earumq; forma à coronicibus, quæ Romæ comperiuntur, longè diſsidet atq; diſſentit: quin ex Polenſi Amphitheatro potius eæ deductæ fuiſſe uidentur. Quod autem ad Amphitheatri huiuſce plateam attinet, quæ Arena uulgo nuncupatur, ab arena uidelicet, quæ propter ludorum & ſpectaculorum complures formas uariaque genera ibi peragenda diffundebatur, nomine indito; imum ſolum nunquam me hercle conſpeximus. Verùm, quemadmodum ab incolis nonnullis natu grandioribus accepimus, ludis cam peſtribus iam abſolutis, ſpectatoribus nequaquam abeuntibus, per aquæductus occultos fluuiales latices immittebantur, & breui plateam uniuerſam lacunæ inſtar humores effuſi inundabant: & lintribus nauiculisque inuectis, Neptunij ludi naualiaq; certamina maximo ſpectantium applauſu agebantur. Quibus tandem perfectis, lintribusq; reuerſis, per nares quaſdam apertas aquæ defluentes breui temporis curriculo diſcedebant; adeò ut loci alueum, ſicut antea, ſicco pede poſtmodum tranſire unicuiq; liceret. Quæ quidem etſi admiranda & incredibilia propemodum uideantur: attamen ſi Romanæ potentiæ atque magnificentiæ meminerimus, & hæc, & his longè maiora uera extitiſſe facilè concedemus. Verùm poſtquam de præclaris Romanorum operibus ſermonem inſtituimus, id ſuperioribus etiam adiungere libet, quòd Veronæ ſuper Atheſim celeberrimum nempe fluuium, quem Adicem noſtrates appellant, duo uetuſtiſsimi pontes extructi reperiun tur, inter quos perpulchrum & mirum certè ſpectaculum aderat: quò ingens hominum multitudo ad naualia certamina, quæ in flumine exercebantur, intuenda contemplandaq; confluebat. Spectaculum hoc ad ripam fluminis conſtitutum, montis à tergo impendentis latere nitebatur; & ad montis ſuperiora deinceps theatrum quoddam accedebat, cuius Scena cum ſpectaculo, eo tamen inferior aliquantulum, coire uidebatur: At cùm theatrum, ut modò diximus, in montis accliuitate ſumma nempe arte extructum elaboratumq; reſideret, in ſummo iugo tandem amplum ædificium cæteris omnibus præponendum tanquam in ſpecula quadam eminebat. Verùm hæc opera uetuſtate ac temporum iniuria ita diruta nunc conſumptaq; iacent, ut ad fragmenta omnia perquirenda colligendaq; & temporis iactura maxima opus eſſet, & ſumptus immodici neceſſariò eſſent adhibendi: At nos cùm membra nonnulla ſparſim in monte conſpexerimus, reliqua deinde animo complectentes ſumma quidem afficimur admiratione, attonitique tandem obſtupeſcimus. Nec tamen Romani præclara hæc opera temere aut inconſultò Veronæ extruxiſſe uidentur: nec enim toto Italiæ ambitu, ſeu uallium amœnitates, ſeu ridentes collium aſpectus, ſeu ardua montium iuga, ſeu aquarum uitreos ſinus & argenteos latices contempleris, locum ullum hoc iucundiorem inueniri poſſe cenſemus. Et quod magni inprimis ubique æſtimatur, ciues, qui urbem hanc incolunt, & animi magnitudine, & morum ſuauitate quammaximè præſtant,

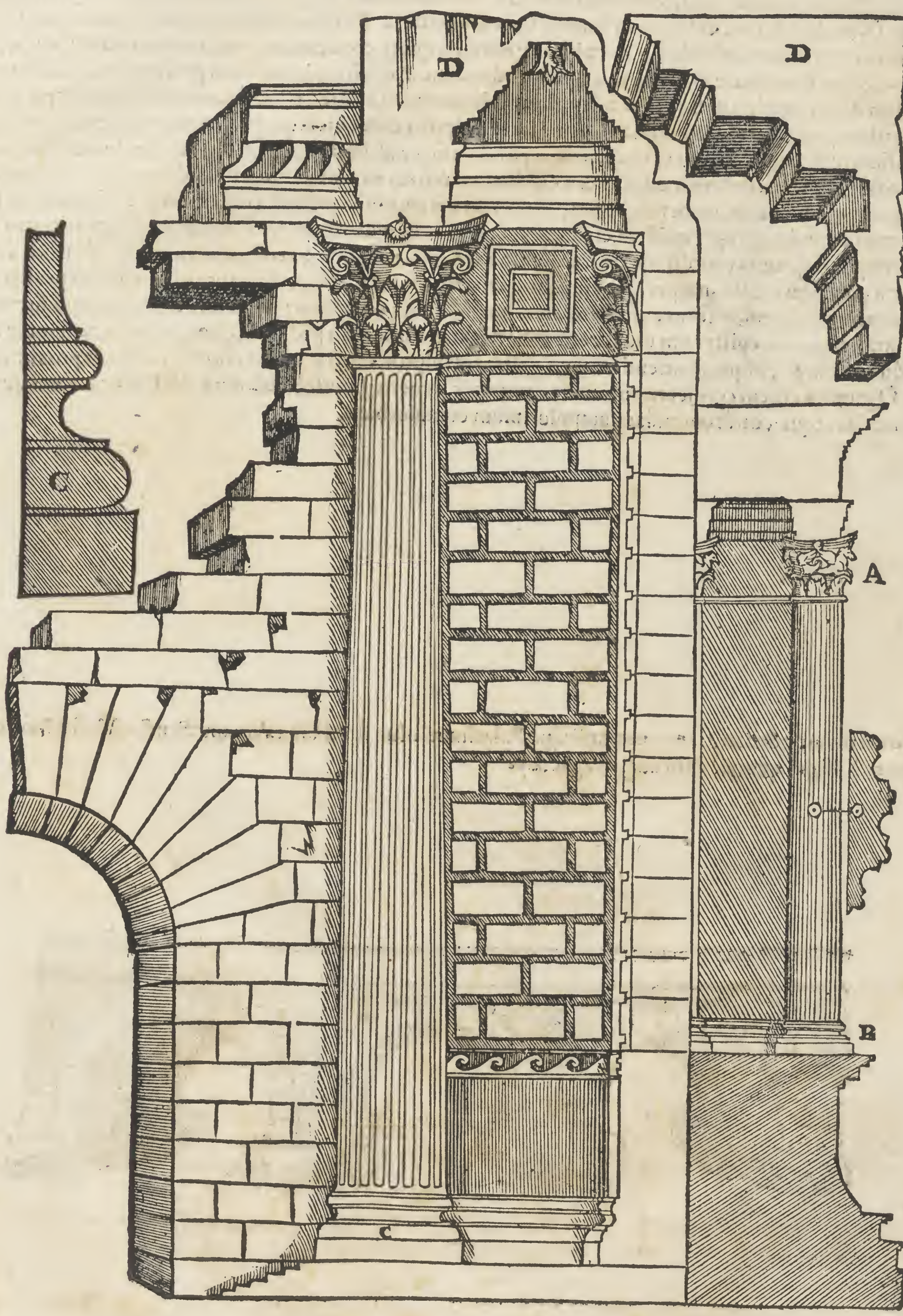
Romani quidem ob animi magnitudinem atq; præſtantiam ſemper ea conati aggreſsique fuerunt, quæ & terreſtrem & naualem eorum potentiam declarare, Romanorumq; ingeniorum uim atq; ſolertiam patefacere poſſent. Quapropter urbis ſecuritati inprimis & commodo conſulentes, mirificum illum Oſtiæ portum condiderunt: qui & propter ſummam loci opportunitatem, & propter ſuperbas ædificiorum moles, & propter tutam præſertim & inexpugnabilem operis rationem, uix pro meritis laudari unquam commendari'ue poterit. Exagona igitur forma, ſex uidelicet lateribus circunſcripta, Oſtienſi huic portui fuit attributa, lateraque ſingula MCLX palmorum longitudine finiuntur: ex quo conſtructionis huiuſce amplitudo, ſatis, ni fallor, percipi iudicariq; poteſt. Latera autem ſingula peramplum ſpatioſumq; Xyſtum

ſtum porticibus undequaque circunſeptum, & quaternas horreorum, quæ porticuum eorundem complexu conſtringuntur, diuiſiones, ambulatione media quadam intercedente, comprehendunt. Secundum litus deinde ad mare, columnarum trunci miro quodam ordine inſtructi diſpoſitique iacebant, quibus nauium retinacula alligari ſolebant. In portus denique faucibus turres complures, tum ad hoſtes propulſandos ac reprimendos, tum ad portum ipſum defendendum atque tuendum, tanquam propagnacula mira arte compoſita reſidebant. Quoniam autem in puſillis exemplaribus rerum diuiſiones uix percipi queunt, idcirco formis aliquantò maioribus eas ſigillatim hic deſignauimus.

PORTO DE OSTIA: PORTVS OSTIENSIS.

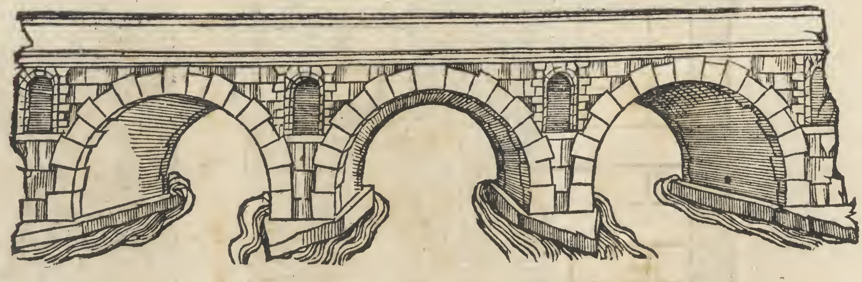
Romanarum antiquitatum complures extant, quæ etſi uel temporis uetuſtate collapſæ, uel hoſtium immanitate quondam euerſæ fuerunt, adeò ut nec certum nec firmum de ipſis iudicium poſsit afferri; tamen ex nonnullis earum fragmentis, Romanorum magnificentiam & magnanimitatem contemplari admirariq́; licet: in cuius nempe rei confirmationem uetuſtum hoc, quod ſub ſequitur, ædificium à ſolerti nimirum & ſapiente aliquo Architecto, prout ueſtigia ſatis ſuperq́; indicare uidentur, compoſitum proferemus. Fori autem tranſitorij Baſilica, ædes hæc appellari conſueuit; eiuſque amplitudo atque maieſtas è columnarum altitudinibus, quarum tamen, ſuperiori deficiente corona, ſummæ terminationes nequaquam apparent, conijci poteſt: quinimo nec ullæ prorſus circumcirca ibi adſunt coronæ, ut quodnam ſtructuræ genus ſuper is ædificij huiuſce partibus incumberet, dignoſcere ualeamus. Antiquum hoc opus brachiali menſura à recentioribus inuenta, & in ſexaginra minuta diuiſa, cuius tertiam partem inter Obeliſcos ſuprà iam deſignatam reperies, à Serlio fuit olim perluſtratum: At nos Latini ſermonis nequaquam immemores, brachialium ho-

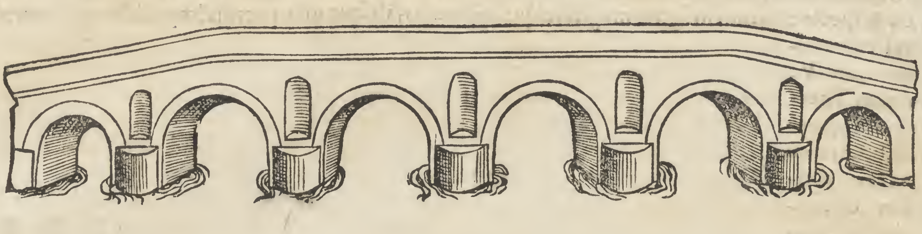
rum

rum modulorum numerum geminantes eos in pedales rectiſsimè conuertemus,ſingulis pedibus in ſexaginta minuta nunc diſtributis,adeò ut brachiale unumquodq; minutum binis minutis pedalibus æquale prorſus exiſtat. Præſentis autem ædificij columnæ,ſeptem mediocris altitudinis gradationibus à planicie diſtabant: Columnæ C litera inſcriptæ craſsitudo ima quidem eius parte ſexpedalis, parte uerò ſuperiori ſub capitulo conſtituta quinquepedalis,minutis uiginti ſuperadiectis,eſſe uidetur: Eademq; columna,baſi capituloq; ſublatis,pedum xlix minutorumq; quinquaginta altitudinem petit: Baſis autem in pedes ternos,capitulumq; in pedes ſenos minutaq; lij ſublimia aſſurgunt: Epiſtylium in pedes quaternos & minuta xlvj conſcendit: Corona inter columnam & pilam columnę oppoſitam collocata,& D ſigno à cæteris ſeiuncta, tripedalem minutorumque xxxvj altitudinem obtinet: Superior quidem corona,ut iam admonuimus,nulla extare perſpicitur: Pila columnę obiecta,plana nimirum quadrataq; exiſtit,& eandem omnino teretis columnæ proportionem conſequitur,parsq; eius ſuperior hic quoque haud aliter quàm ibi contrahitur: Capitulum, Panthei ipſius capitulorum formam atq; rationem ſectatur: Baſis C, ampliori forma ſeparatim à nobis deſignata conſpicitur,& ueros exemplaris ſui modulos ad unguem profectò imitatur: Itemq; coronicem D, maiori forma deſcriptam à nobis hic eſſe conſtat. Verumenimuero maioris columnæ ſymmetrijs iam expreſsis declaratisque, B columnæ minoris quoq; commenſus nunc perſequamur: quę quidem elegantiſsimo ſtereobate ei ſubiecto,ad pedum duodenum circiter altitudinem pertingente, fulcitur ac ſuſtentatur.Columna igitur hæc bipedali primùm,duabus tertijs adiectis,craſsitudine terminatur; & in ſuperis partibus contrahendis,columnæ maioris iam habitam conſequitur proportionem: eademq;,baſi capituloque ſimul aſſumptis,pedum xxvij tertiæque partis inſuper altitudinem petit: Baſis ſeorſum altitudo dimidiam columnæ craſsitudinem æquat; & ex ijſdem membris, ex quibus ſuperior columna iam declarata, & cum membris illius maximam utique proportionem gerentibus conſtituta eſſe uidetur: Capitulum in pedes ternos aſcendit,egregiè quidem elaboratum, eiusq; ampliorem atq; patentiorem deſignationem mox ſub Compoſiti generis exordijs quarto uolumine habebis: Eademq; columna rurſus ex duriore conſtat mixtura, necnon ſtriata inſuper, proxima hoc innuente figura, eſſe perſpicitur; pilamq; com preſsis ſignis modicè prominentem,& formæ eiuſdem omnino ſibi habet obiectam: Membra denique, quæ ſummæ incumbunt columnæ, epiſtylium uidelicet,zophorus,atq; coronix,in pedes octonos circiter attolluntur: Coronaque mutulos,abſque denticulis tamen,geſtat inſculptos, & ad Panthei coronicem quamproximè accedit. Quantum autem conijcere potuimus, minores generis huiuſce columnæ ad Baſilicæ fores quaſdam exornandas atque condecorandas quamplurimum conducebant.

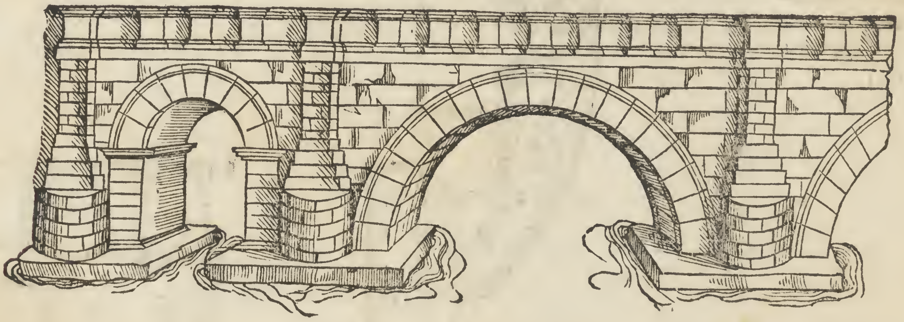
Pontem hunc Senatorium, nonnullique Palatinum olim dicebant: At nunc Sanctæ Mariæ Pontem, & Pontem Xyſtum quoque cum uulgus appellat.

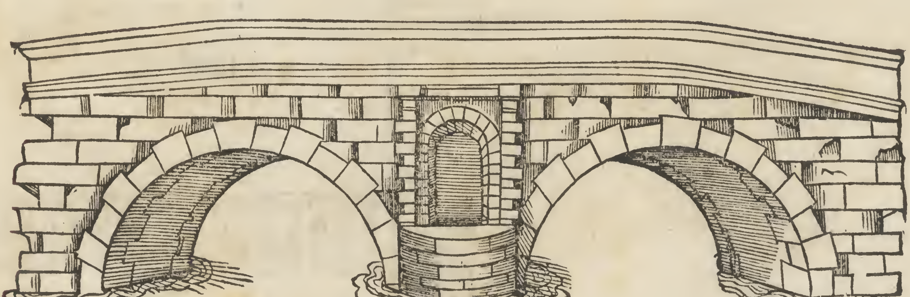
Pons hic Miluius nuncupatur: at uulgus Mollem Pontem eum appellare conſueuit.

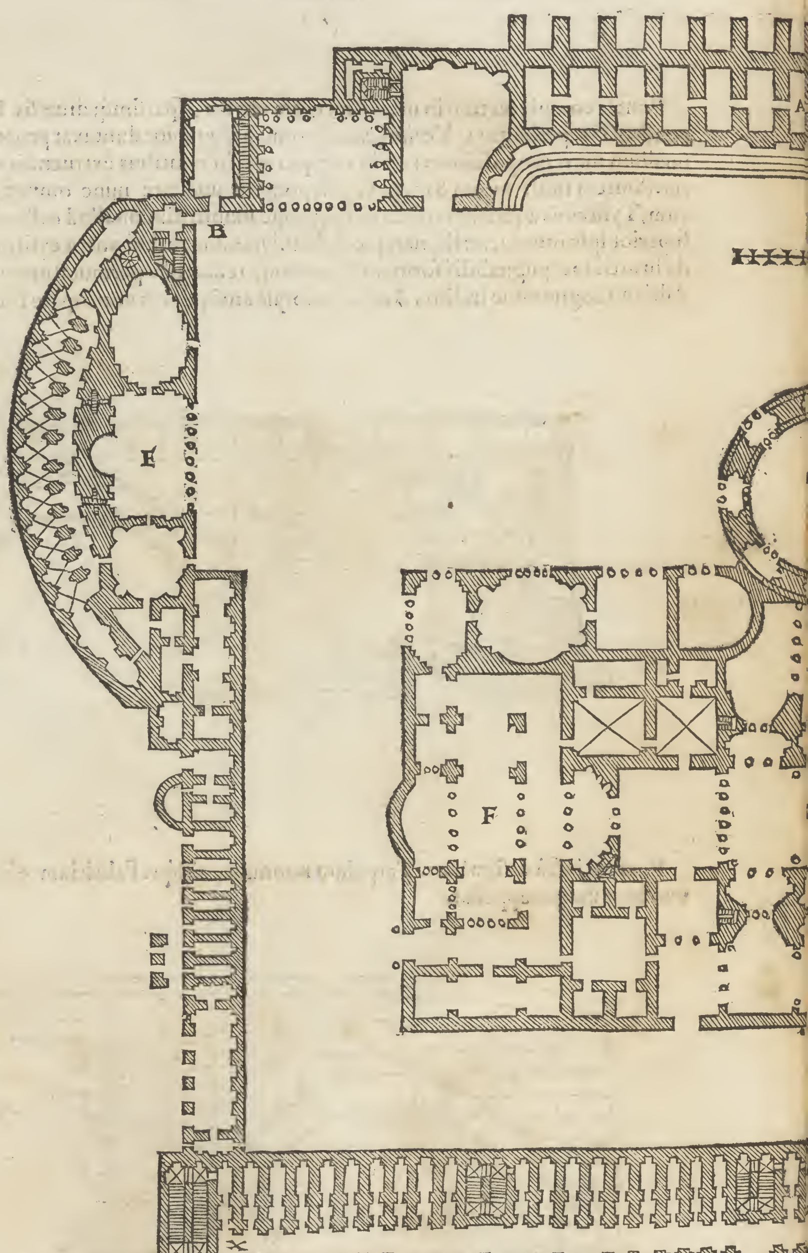
Pontes complures tum in urbe, tum extra urbem, ſparſimq; diuerſis Italiæ regionibus à Romanis olim constructi reperiuntur: Verùm, cæteris omiſsis, quatuor duntaxat propter ſolertem eorum inuentionem in medium nunc propoſuimus: unde antiquorum in pontibus extruendis modus ratioque facillimè deducetur. Pontem ſubſcriptum Sancti Angeli pontem uocitare nunc omnes conſueuerunt, & meritò quidem; cùm, Tyberinis aquis ſubterfluentibus, propè munitiſsimum illud caſtrum Angelo cuſtodi ac præſidi ſacrum ſuperior ipſe immineat: ibi nanque Adriani monumentum antea extitiſſe memoratur, quod à poſteris deinde in arcis inexpugnabilis formam ſpeciemq; redactum permutatumque fuit. Pontem autem, ab Aelio Adriano cognomine indito, Aelium quoque antiquiores nuncupare ſolebant.

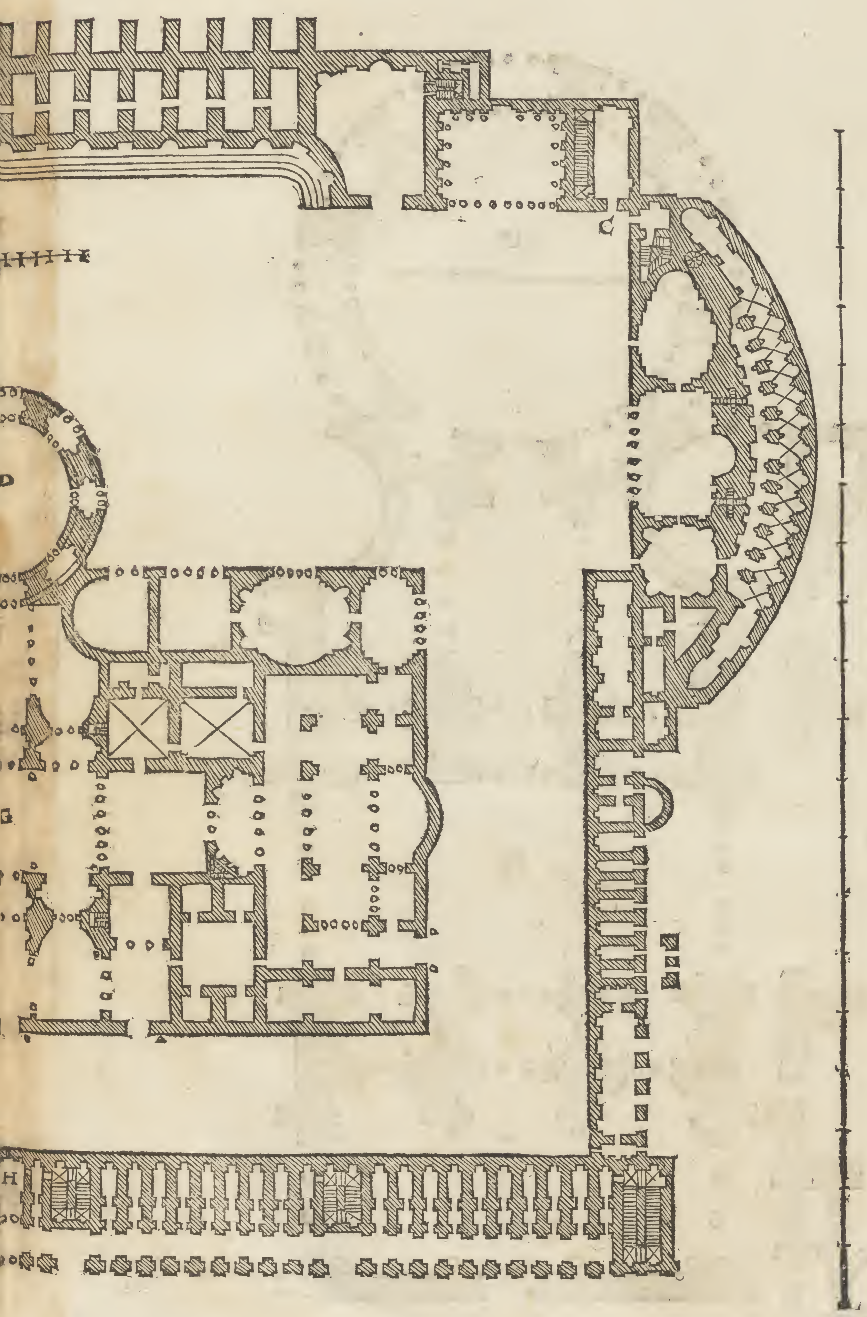
Pontem infrà deſignatum Tarpeium nonnulli, alijque Fabritium olim uocarunt: at nunc Quadricipitem eum uulgus appellat.

E' Thermarum complurium, quæ Romæ extant, copia & multitudine Antonianæ, mea quidem ſententia, cæteris præferendæ eſſe uidentur: Et quanuis Diocletianæ maiori ambitu atque amplitudine continentur; Antonianas tamen hic deſignatas, tum propter membrorum aptiorem collocationem elegantioremq́ue diſtributionem, tum propter miram ſingularum partium conuenientiam atque conſenſum, cæteris omnibus anteponendas eſſe minimè dubitamus. In platea nanque B C quæcunque ludorum genera, & ſpectaculorum inſignes magnificiq́ue apparatus, abſque ulla prorſus impeditione, commodiſsimè inſtrui exerceriq́ue poterant. Verùm cùm Thermarũ uſus, quanuis ludorum complurium celebritatibus obeundis inſeruirent, ad balnea tamen potiſsimum referrentur: idcirco in A parte ædificij huiuſce poſteriore aquarum receptacula ſeruabantur, quæ aquæductuũ miniſterio perpetuis humoribus affluentia, lauantium uſibus commodisq́ue maximas nimirũ præſtabant opportunitates.

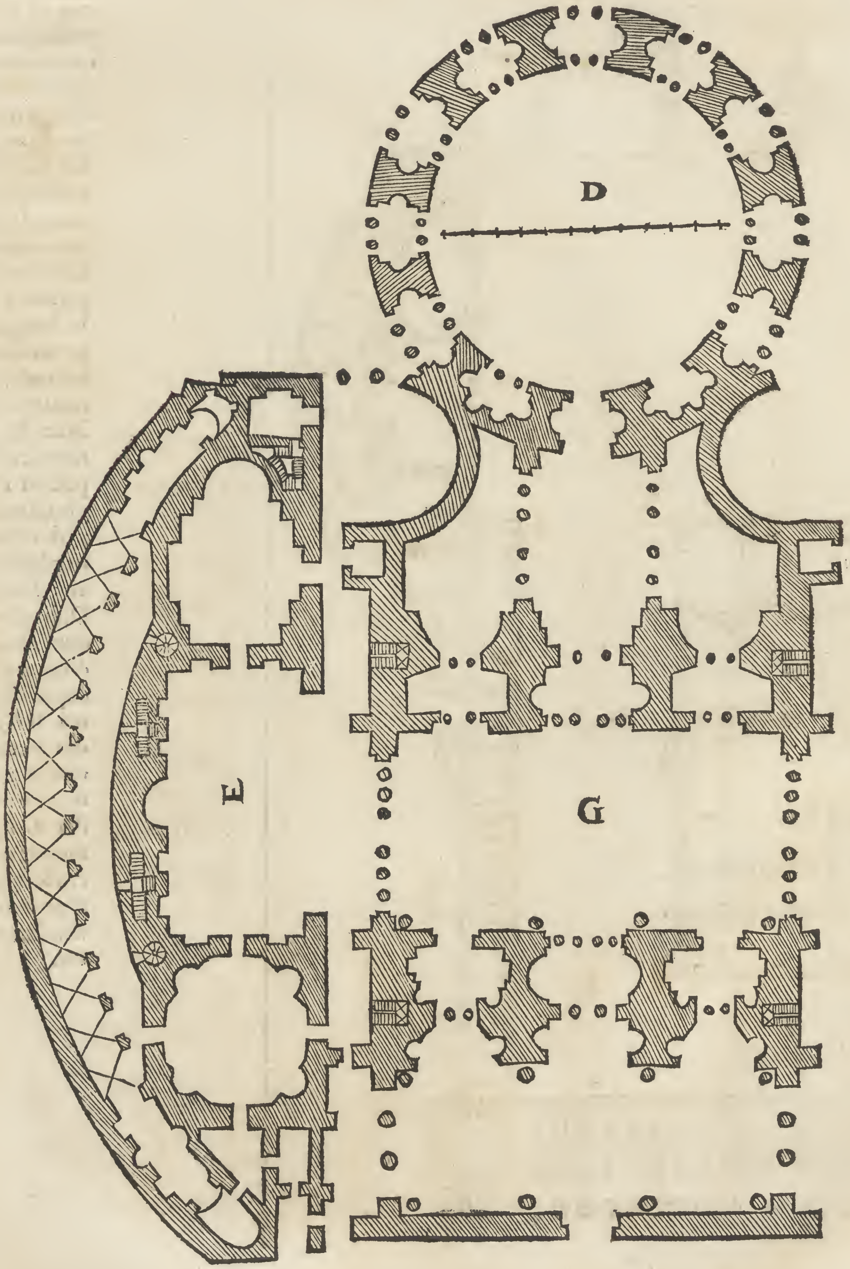

Præſentis areæ ſymmetriæ brachiali quadam menſura à recentioribus excogitata, cuius tertiam partem ad latus ædificij poſitam intueris, commenſæ definitæque fuerunt: lineaq́; illa in media platea conſtituta centenos brachialium horum modulorum deſignat, eaque duce cuncta ferè areæ propoſitæ ſpatia dimetiri licebit. Nos tamen, ne prolixiores quandoque uideamur, haud omnium quidem, ſed primorum duntaxat atq; inſigniorum commenſuum nunc ſermonem habebimus: illud antea præfati, quòd cùm brachialis menſuræ huiuſce genus, ut ſæpe iam diximus, à probatis ſcriptoribus reijciatur, nos Latinitatis ſplendorem atque elegantiam quammaximè diligentes, brachiales hoſce modulos in pedales duplo tantummodo auctos commutabimus; adeoq́ue linea ad latus appoſita duas pedis unius tertias æquabit, lineaq́; altera in media reſidens platea pedes ducentos ſignificabit. Primùm igitur ſingula aquarum caſtella ſeu conceptacula, pedum lx longitudine, pedumq́ue xxxij latitudine terminantur: Pars deinde X conſonante notata, in pedum clxij longitudinem, & in pedum lxxviij latitudinem excurrit: Rotunditas D, diametrum pedum cxxxvj medium ambit atq; cõplectitur: Platea B C, in pedes Mcccc continuatur atq; producitur: Pars media G ſigno demonſtrata, pedũ ccx longitudine, & pedum cxx latitudine terminatur.

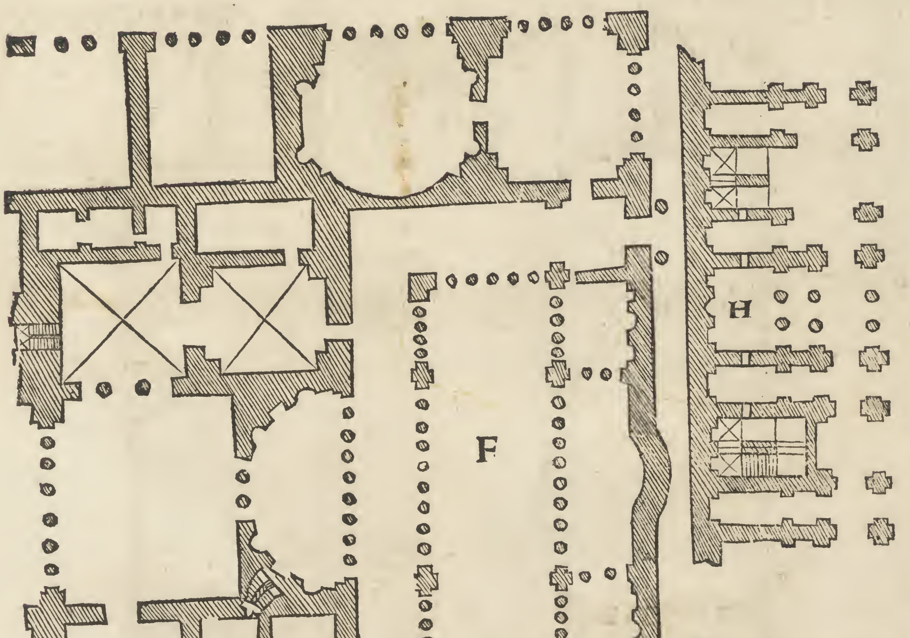

Cùm

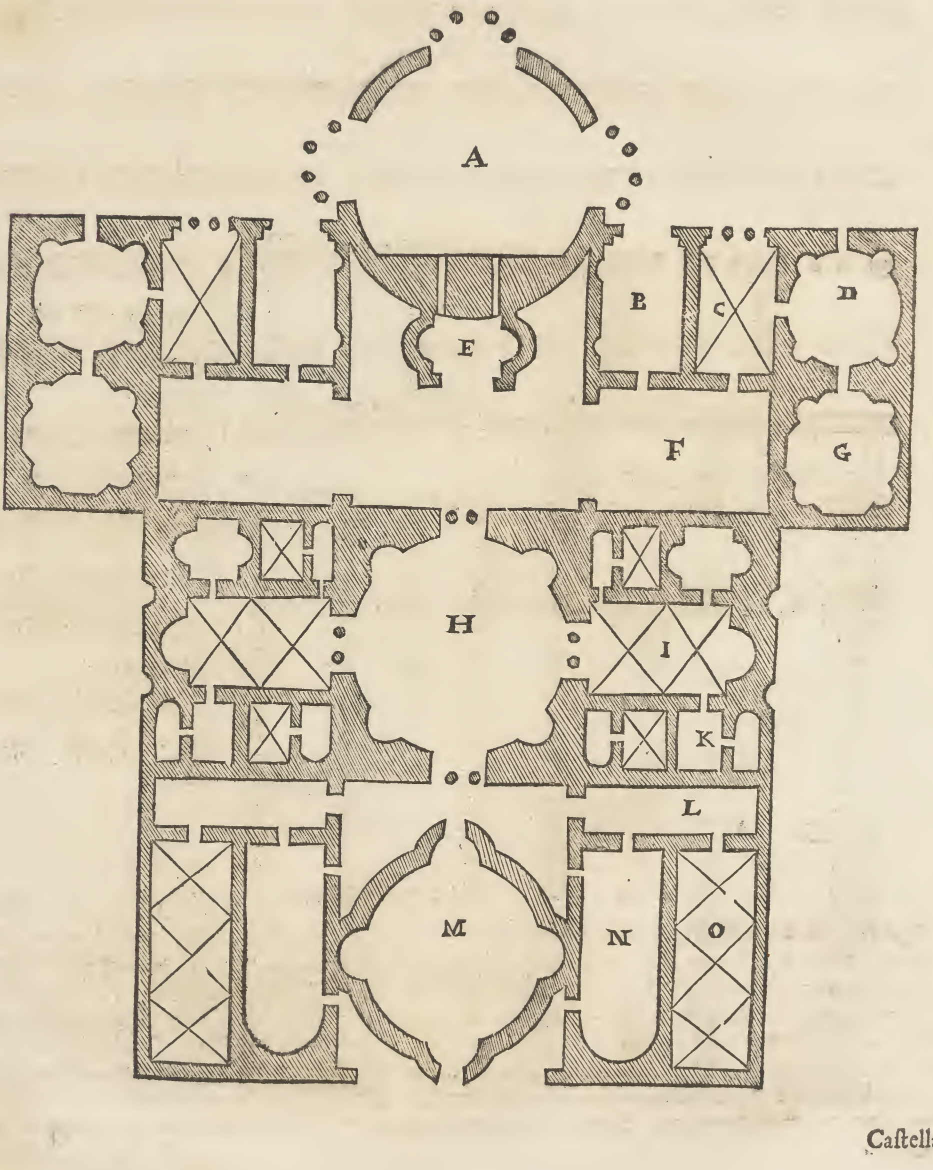
Cùm in ſuperiori Ichnographia, propter partium omnium in unum congeſtarum obſcuritatem exilitatemque, ſingula membra ægrè cognoſcantur ac diſcernantur; idcirco in ſubſequentibus ambabus deſignationibus, membrorum nonnullorum expreſsiores imagines uberioraque exempla ſeorſum conſtituemus: quemadmodum perſpicacisſimus Architectus, characterum notis animaduerſis, ijsque cum Ichnographia iam habita collatis, facillimè nimirum percipiet.

Etſi ſubiectæ figuræ confuſæ implicitæque,& ex pluribus partibus conflatæ uideantur, eas tamen Thermarum ſuperiorum membra ſignificare induſtrius mox intelliget Architectus: literarum præſertim, quæ ſparſim ſignatæ fuerunt,indicijs quamprimum eius mentem excutientib. & ad ſuperiorem Ichnographiam ſtatim reuocantibus. Id unum tamen admonendum eum eſſe iudicamus,nempe duo illa membra, H & X, à reliqua deſignationis parte F litera inſcripta, eſſe abiungenda: figurasque inſuper hic collocatas, quanuis anguſtis excudentium formarum finibus interclusæ ſeſe propemodum contingere uideantur,ternas tamen membrorum ſeparatorum abiunctorumque imagines præſeferre: eorumq; ſegregatio ad ſtructuræ totius pleniorem cognitionem,& faciliorem intelligentiam nos profectò conducet. Proprios autem modulos nequaquam hic duximus recenſendos, propterea quòd Architecto inuentionis potius quàm modulorum rationem uſui futuram exiſtimamus.

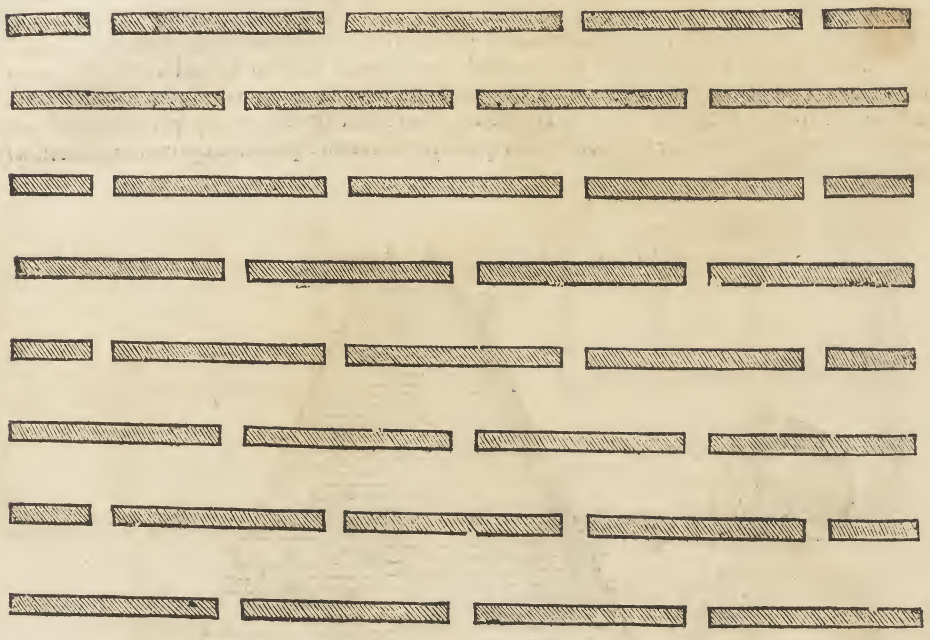

Titi Romanorum Imperatoris thermæ cæteris quidem minores exiſtunt, unde haud immeritò minorum Thermarum uulgo appellationem obtinuerunt: eas tamen propter laudabilem ordinem rectamque diſtributionem quammaximè commendamus. Aream autem palmo Romanorum antiquo, quem in Antonianarum thermarum modulis recenſendis ſub tertiæ brachialis menſuræ partis, ſiue ſub duarum pedis unius tertiarum nomine ſuprà iam deſignauimus, ſumus olim commenſi. Rotundæ igitur orbicularisq; formæ, quam A uocali inſcriptam intueris, diameter palmorum cl circiter magnitudine terminatur: B, palmorum lxxx longitudine, & palmorum lj latitudine definitur: C, palmos lxxx in longitudinem, & palmos lx in latitudinem peruagatur: D, ſi diametrum eius ſpectes in palmos centum excurrit: Itemq; ueſtibulum E, diametro eius ſumpto, in palmos quinquaginta circiter extenditur: F, palmorum cxx longitudinem, & palmorum lxx latitudinem propemodum obtinet: G figura octo lateribus circunſcripta, ad palmos ferè centum conſcendit: Rotunditatis H diameter, ad palmos cl pertingit: I figura, ad centenos pedes conſurgit, & ex duobus quadratis ferè conſtituta uidetur: Bina ſpatia K, undequaque palmos ſortiuntur xxx: L, palmorum cxxv longitudinem, & palmorum xxx latitudinem petit: Orbicularis figuræ M diameter, palmos cxx ſortitur: N & item O, palmorum cxlviij longitudine, & palmorum lvij latitudine conſtringuntur. Aquarum autem caſtella & receptacula mox deſcribemus.

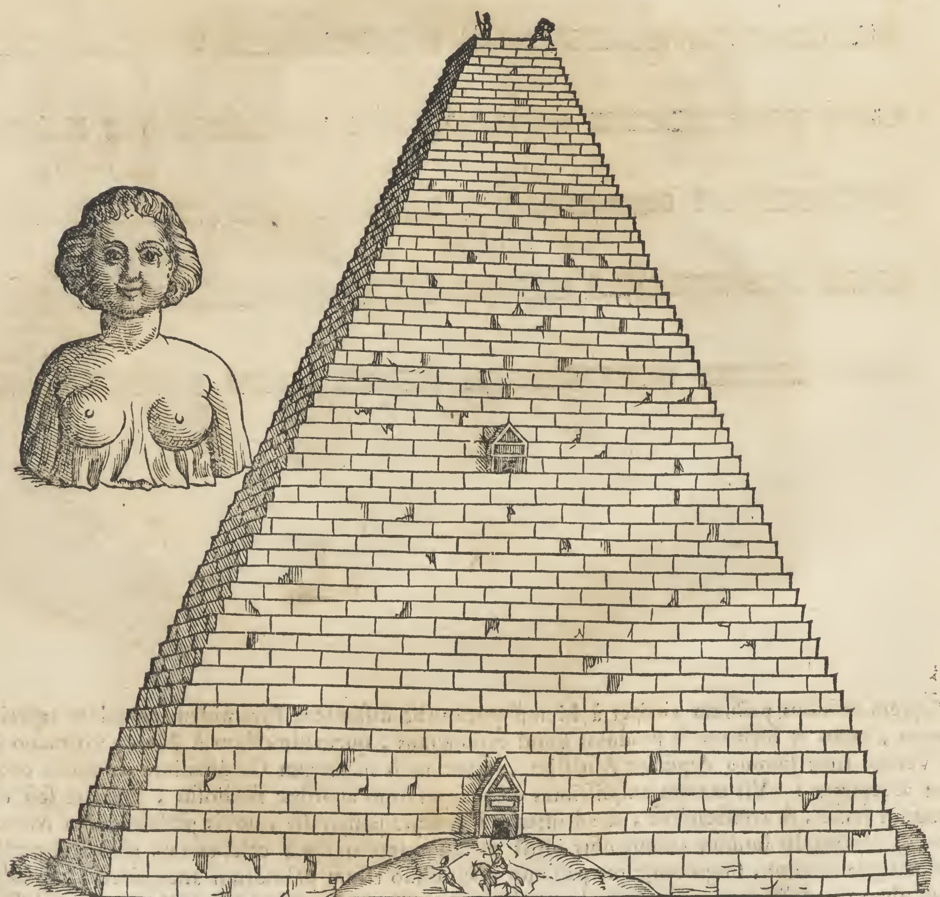
Caſtellæ

Caſtella & receptacula aquarum in Titi ipſius Thermis conſtituta , propter maximum eorum artificium, ſumma nempe admiratione proſequeuda uidentur : arcus enim huiuſcemodi receptacula operientes eo ſibi inuicem ordine ſuccedunt , ut ſi medius aliquis in eorum quocunque conſtiterit, mox continenti oculorum obtutu cæteros omnes percurrere poſsit . Hunc locum nempe uulgus Septem Atriorum cognomine appellat , & iurè quidem , cùm & ſpatia media numero ſeptenario contineantur , & oſtiorum inſuper directi conuerſique aſpectus undequaque ſeptenarij exiſtant . Parietum craſsitudines, quadrupedales ac ſemis eſſe conſpiciuntur : Arcus in ſex pedum latitudinem porriguntur, ab unoque eorum ad alterum pedum uigintiſeptem interuallum habetur : Itemque ab uno pariete ad alterum pedes quindeni circiter intercedunt : Tectaque in fornicis morem inflexa, iuſtam & conuenienrem altitudinem aſſequuntur . Parietum autem & fornicum incruſtationes ſiue tectoria , ex duriore quippe conſtant materia.

Septem millibus paſſuum circiter à Memphytica urbe diſtantem Pyramidem quandam reperiri autumant , cuius & formam & modulos ſimul exponemus , quemadmodum à Marco Grimano Patritio Veneto tunc ſummo Aquileiæ Antiſtite , nunc uerò in ſacrum Cardinalium ordinem cooptato olim accepimus : Vir etenim ampliſsimus & antiquitatum apprime ſtudioſus , ipſemet ſeſe eam & metatum fuiſſe , & conſcendiſſe , & ad interiora quoque penetraſſe , nobis perhumaniter narrare ſolebat . Pyramidis huiuſce commenſus iuſtis paſſuum interuallis à celeberrimo uiro tunc perluſtrati exploratique fuerunt , ſingulorumque paſſuum magnitudo trium palmorum antiquiorum modulos aliquantulum exceſsiſſe putatur . Singula quadratæ baſis latera paſſus cclxx circiter complectuntur,

uniuerſaque Pyramis ex rediuiuo & præduro lapide conſtat, eiusque præcinctiones in ſatis conuenientem longitudinem extenduntur; itaque toto opere aptantur ac diſponuntur, ut ad ſummum uerticem uſque, etſi quammaximè difficilem incommodumque, præſtent aſcenſum: Singulæ etenim tripalmarem ac ſemis circiter altitudinem petunt, nec tantum utique prominentis planiciei nactæ fuerunt, ut ſcandentium ueſtigia ijs tutò commodeue poſsint inniti. A baſi autem uſque ad uerticem ducentæ circiter ac decem præcinctiones habentur, ſingulæque eandem prorſus altitudinem obtinent, adeò ut ſtructuræ totius altitudo baſis ſuppoſitæ latitudini æqualis omnino uideatur. Pyramidem hanc monumenti uſum olim habuiſſe inde potiſsimum conijcitur, quòd in interioribus partibus quoddam reperitur conclaue, prægrandeque ſaxum in medio ibi conſiſtit: unde egregium aliquod ſepulchrum ibidem extitiſſe haud immeritò homines ſuſpicantur. Verùm ad conclaue ipſum aditus atque acceſsio difficilis nimirum periculoſaque extat: nanque mox in ingreſſu ad læuam lapidea ſcala Pyramidem interiorem circumambiens offenditur, in eaque media tam immanis patet hiatus, adeoq; præceps fertur uorago, ut eius ſpectaculum intuentibus ſummum profectò terrorem incutiat; & per ſcalarum huiuſcemodi horribiles fataleſque gradationes ad ipſum conclaue tandem homines perducuntur. In media autem Pyramidis eiuſdem præcinctione ueſtibulum aliud interius extat, uerùm obſtructum adeò obſtipatumque, ut penetrari minimè queat. Poſtremò in uertice planum quatuor lateribus, quibus ſingulis octo paſſuum aſsignatur interuallum, terminatum concluſumq; reſidet: planumque hoc, pyramide iam extructa abſolutaque, ultimo loco tandem confectum & impoſitum fuit, ſummaſque eius partes nequaquam in mucronis ſeu cuſpidis formam acuminatam prodijſſe hac ratione clariſsimè apparet. Tota autem exactam perfectamque integritatem ſuam adhuc ſeruare retinereque conſpicitur, niſi quòd propter operis diuturnitatem lapides nonnulli è proprijs ſedibus aliquantulum exturbati diuulſique fuerunt. Haud procul à Pyramide humani capitis ſimulachrum ſummo reliqui corporis trunco adhærens ſpectatur, quod ex uiuo lapide eoque perpetuo conſtat; facieſque tantummodo octo paſſuum ſibi uendicat interuallum, & trucem nimirum atq; deformem retinet aſpectum: ibiq; ſpecus nonnulli atq; hiatus interiores Aegyptijs literis inſcripti cernuntur, qui antiquiſsimam ſepulchralium monumentorum ſpeciem formamque præſeferunt.

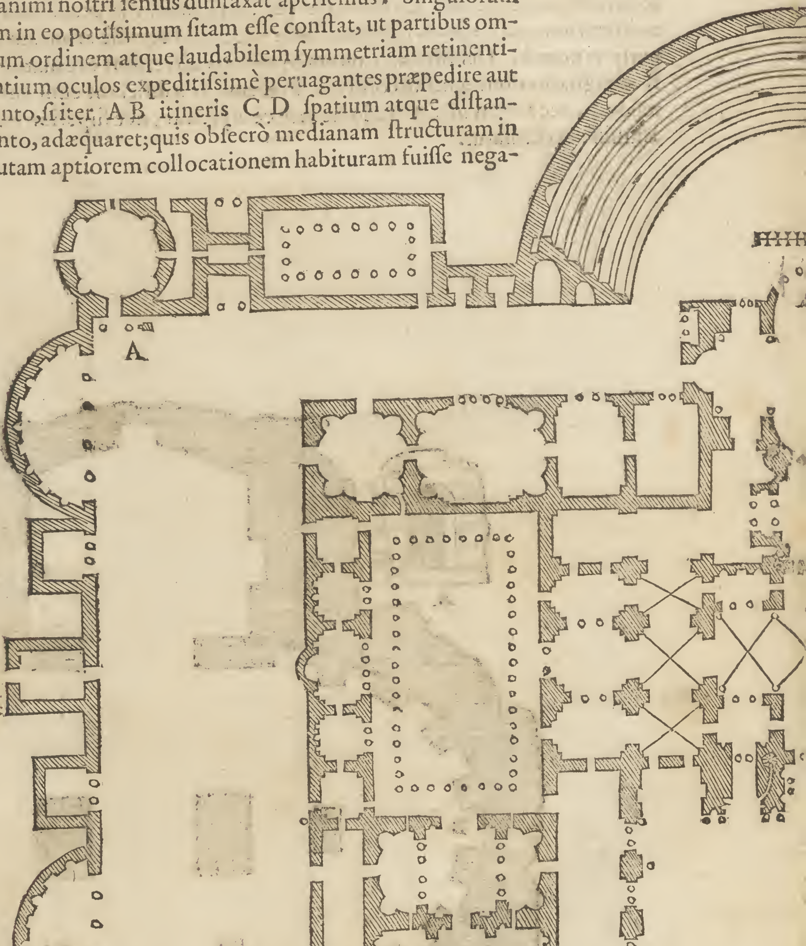

Hieroſolymis

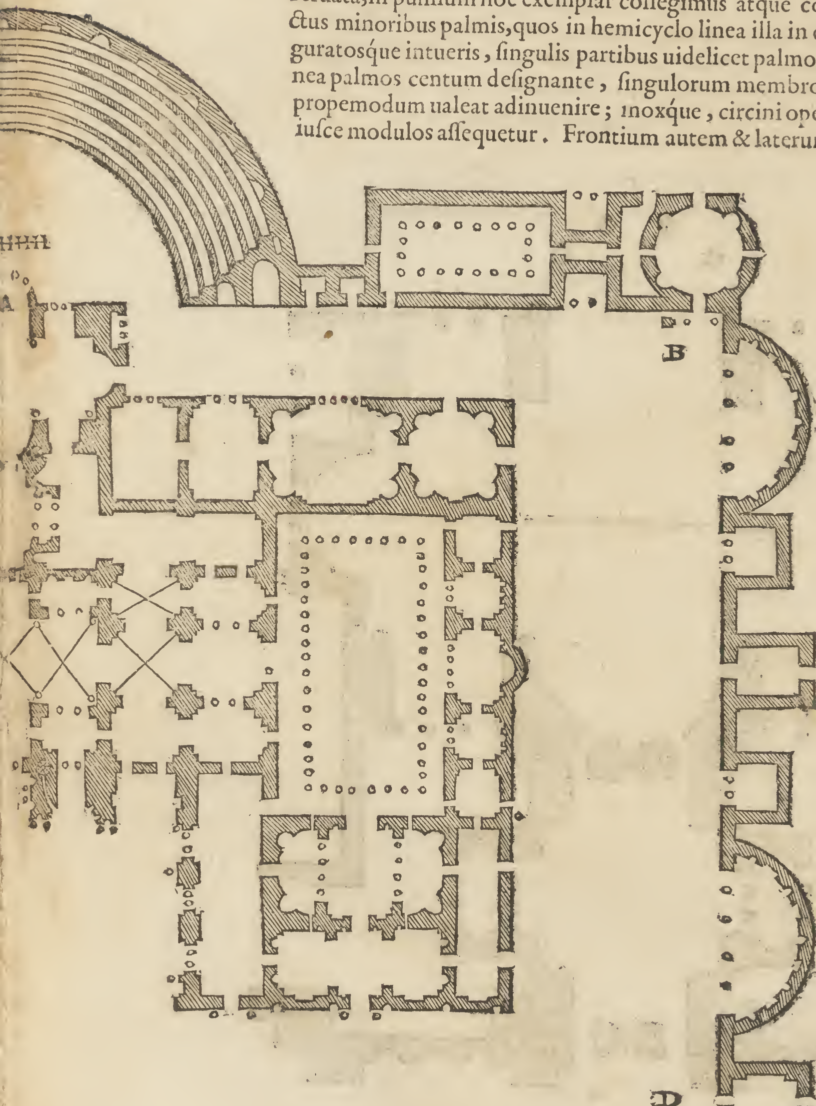
Hieroſolymis in lapideo ac ſolidiſsimo monte ferramentorum ui & manuum opera olim perterebrato, ſatis amplum extat ædificium, cuius ſitum atque rationem ſubiecta expreſsimus figuratione. Ne autem propter medianæ cellæ amplitudinem ædificium quandoq; corrueret, duæ pilæ medium locum ſortitæ cæteris maiores craſsioreſque, duæ uerò ad latera appoſitæ mediocres, duæque demum anteriores cæteris minores atque graciliores conſtitutæ fuerunt: quæ pilæ, ut iam admonuimus, teſtudinem ſuperiorem ſcalpelli plagis ictibusq; exciſam fulciunt atque ſuſtentant. Primo quidem ingreſſu quatuor puſilla habentur delubra; quibus in medio capaciorique ſinu decem & octo deinde ſuccedunt: parſque poſtrema tandem & in intimis recidens penetralibus, duo tantùm ſacella & clauſum inſuper oſtium complectitur, quod ſacrorum miniſtros ulterius olim progredi potuiſſe ſignificat oſtenditq;. Et in his nempe ſacellis atque delubris Regum Hieroſolymitanorum iam defunctorum corpora condi ſolebant, prout ſummus ille Aquileiæ quondam Antiſtes, nunc uerò Cardinalis ampliſsimi munere fungens, qui & uerbis rei huiuſce ſcientiam, & pictura inſuper ſacris manibus compoſita eiuſdem typum nobis aperuit atq; ſubiecit, animi quandoque gratia exponere & narrare conſueuerat. Commenſus quidem è memoria exciderant, at delubri omnium anguſtiſsimi latitudinem humani corporis longitudinem ſaltem adæquaſſe arbitramur, unde totius ædificij amplitudo mox perſpici poteſt. Delubrorum autem in montis uiſceribus excauatorum modus ratioque ex ſubiectis A & B deſignationibus optimè conſtat. Præſenſque ædificium cùm ſub monte iuſtam magnitudinem nacto reſideat, nec lucem ullam modò habere conſpicitur, nec ſuperioribus temporibus cœleſti ſydere unquam affulſiſſe exiſtimatur.

Thermæ Diocletianæ, prout reliquiæ ſupra terram extantes adhuc confirmant, lautum profectò ac ſplendidiſsimum opus præſeferunt: præter enim ingentes ac uarias locorum diſtributiones, necnon immodicos & inſignes ornamentorum apparatus, maxima columnarum ibi quondam exiſtentium copia & multitudo, admirandaq; earundem craſsitudo ædificij amplitudinem & maieſtatem affatim demonſtrant. Quinimo artificioſa areæ ipſius diſtributio, propter formarum inde prouenientium uarietatem, ſolerti induſtrioq; Architecto uſui quamplurimum futura uidetur. Id tamen à nemine ſanæ mentis negari poſſe arbitramur, quin in hoc ædificij genere aſymmetriæ & diſcrepantiæ complures, quæ æuo præſenti tanquam mendoſæ & uitioſæ tolerari minimè poſſent, conſpiciantur. Nec tamen, ut tanto Imperatori, totque Architectorum, qui ea tempeſtate floruerunt, cætui ac multitudini detrahamus, hanc in reprehendendis illorum operib. licentiam atque authoritatem nobis uindicamus (etſi id temporis Architecti, ſi cum ſuperioribus conferantur, rudiores & ineptiores aliquantulum extitiſſe uidentur) ſed ſumma ueneratione antiquitatem excolentes, ad communem ſtudioſorum cunctorum utilitatem, qui ſcripta monumentaque hęc noſtra ſibi legenda proponent, modeſtè & humaniter animi noſtri ſenſus duntaxat aperiemus. Singulorum ædificiorum elegantiam & uenuſtatem in eo potiſsimum ſitam eſſe conſtat, ut partibus omnibus in unum conſpirantibus, & rectum ordinem atque laudabilem ſymmetriam retinentibus, nihil ſit prorſus, quod contemplantium oculos expeditiſsimè peruagantes præpedire aut offendere poſsit. Hoc iacto fundamento, ſi iter A B itineris C D ſpatium atque diſtantiam, nullo prorſus obiecto impedimento, adæquaret; quis obſecrò medianam ſtructuram in exteriori & ambiente ædificio conſtitutam aptiorem collocationem habituram fuiſſe negabit?, adeoque omnes uiæ tunc, nullo penitus obſtaculo impediente, liberiores expeditioresque forent. Parsq; inſuper mediani ædificij A litera inſcripta, quæ è cæterarum partium perpendiculari rectitudine egreſſa ad theatrum inclinat atque propendet, perpetuum uiæ curriculum nequaquam proſcinderet aut obrueret: quinimo inter mediam ipſam ſtructuram atq; theatrum ſpatium illud intercurrens, quod in Theatrorum coagmentationibus Proſcenij ſibi uendicat appellationem, eleganter admodum patuiſſet; & hac ratione uiæ omnes, cunctaq; itinera circumcirca ambientia patula, perampla, ſpatioſaque nimirum extitiſſent; uniuerſumq; poſtremò ædificium partium omnium mutuum conſenſum, ęquabilem proportionem, aſpectuiq; iucundiſsimam ſymmetriam obtinuiſſet, nec in ullum notæ aut reprehenſionis genus profectò incurriſſet. De capitum uerò tum A & C,

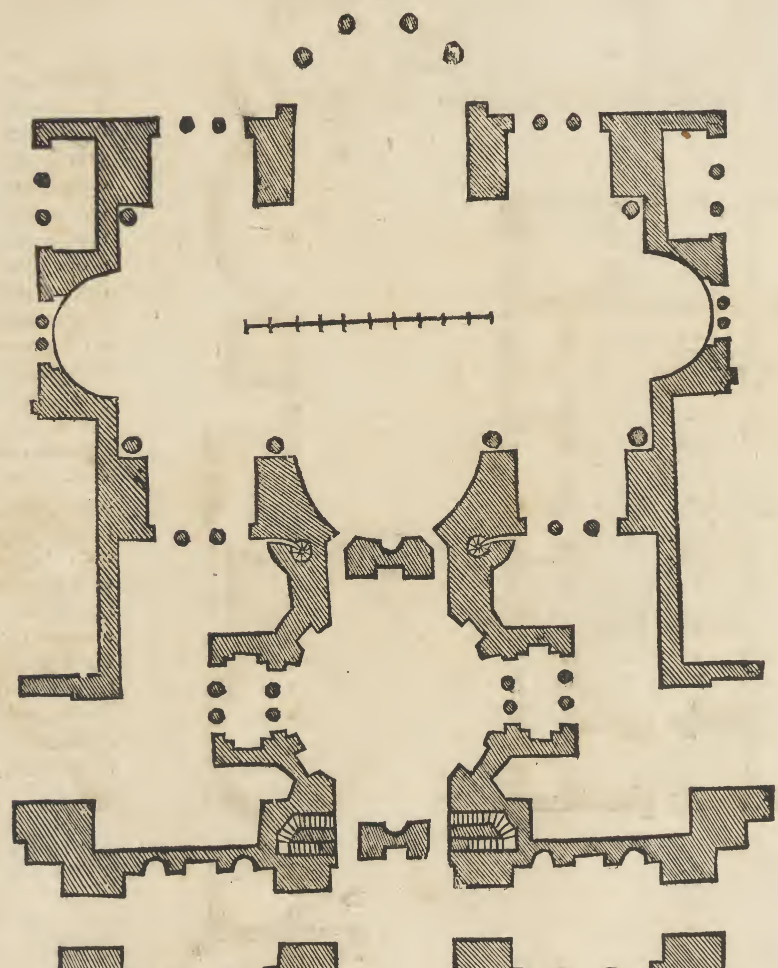

tum B & D, quorum partes exteriores diſsidentibus ac diſsimillimis formis inſtructæ conſpiciuntur, mendoſa incompoſitaq; ratione nos loqui minimè oportet: nec enim tã grauia manifeſtaq; errata Architecti perſpicaciſsimi iudicium unquam effugient. Attamen, quemadmodum iam admonuimus, tot adeoq; elegantes diſtributionum rationes hic extant, ut ſolerti Architecto haud mediocrem quidem utilitatem eæ allaturæ uideantur. A uobis autem, quicunque antiquitatum defendendarum curam & patrocinium ſuſcepiſtis, ſi liberiori paululum oratione in antiquorum opera inuecti, uobis fortaſſe nonnihil iniurij moleſtiq; fuimus, ſupplices ueniam precamur: peritorum enim cenſuræ atque iudicio ſententias noſtras expendendas denique examinandasque libentiſsimè reſeruamus. Areæ quidem huiuſce commenſus palmorum antiquiorum modulis explorati indagatique fuerunt. At cùm in præſenti Ichnographia ad inuentionis potius quàm ad rei cuiuſcunque alterius rationem animum adiecerimus, idcirco à modulis ſigillatim recenſendis, quibus diutius nimirum inſiſtendum fuiſſet, nunc abſtinebimus hoc uno contenti, quòd areæ formam atque diſpoſitionem, ea diligentia inprimis adhibita, eaque proportione ad unguem obſeruata, in puſillum hoc exemplar collegimus atque contraximus; ut induſtrius Architectus minoribus palmis, quos in hemicyclo linea illa in decem partes diſtributa expreſſos figuratoſque intueris, ſingulis partibus uidelicet palmos decem ſignificantibus, totaque linea palmos centum deſignante, ſingulorum membrorum ſymmetrias atque commenſus propemodum ualeat adinuenire; moxque, circini opera adiuuante, pleroſque ædificij huiuſce modulos aſſequetur. Frontium autem & laterum deſignationem tribus rationibus potiſsimum adducti hic prętermittimus: tum ſcilicet propter ruinarũ undiq; circunſtantium, ut parum admodũ ædificij integrum incolumeque ſuperſit, deformitates: tum etiam propter dimenſionum capiendarum incommoda atque difficultates: tum poſtremò, quoniam opus hoc, prout conijcere licet, nequaquã priſca illa aureaq; præſtantiſsimorum Architectorum ætate extructum compoſitumq; fuiſſe uidetur; quinimo, etſi ornamentorum ſumptuoſis & magnificis conſtet apparatibus, diſcrepantiæ tamen, aſymmetrię, & errores complures ibi adeſſe perſpiciuntur. Quoniam autem in exili adeò anguſtaque Ichnographia ſingulorũ membrorum rationes formæq; uix dignoſcuntur, idcirco ſequenti pagina medianæ ſtructuræ partes clariori & euidentiori pictura mox diſtinguentur.

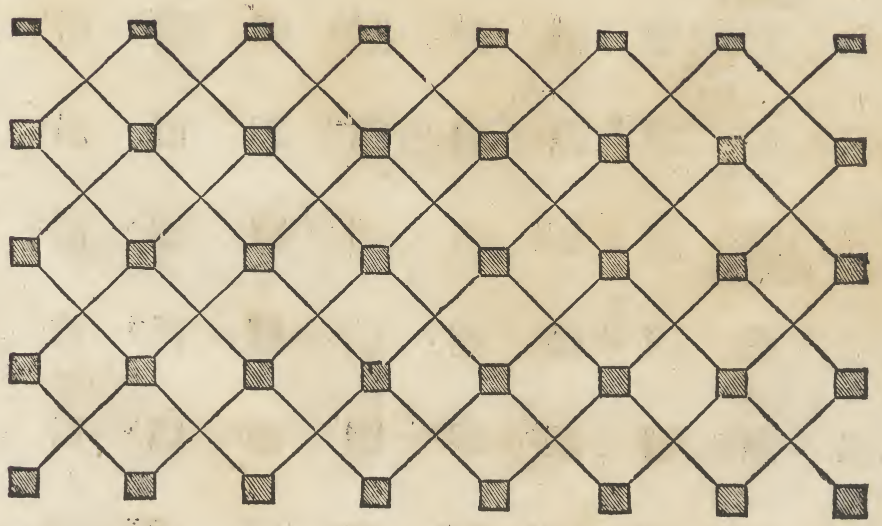

Cùm

Cùm, ut modò admonuimus, Diocletianarum Thermarum Ichnographia anguſtis adeò ſpatijs finibusque concluſa, propriæ ſingulorum membrorum diſpoſitiones uix innoteſcant: idcirco partem medianam A literæ nota indicioque à reliquis ſeiunctam, ampliori hic forma ſubiecimus ac deſignauimus. Quapropter linea illa media palmos centum ſignificante, mox diligens Architectus ea duce, circinique opera inſuper adiuuante, cunctos ferè modulos ex ſeſe inueniet atque comperiet.

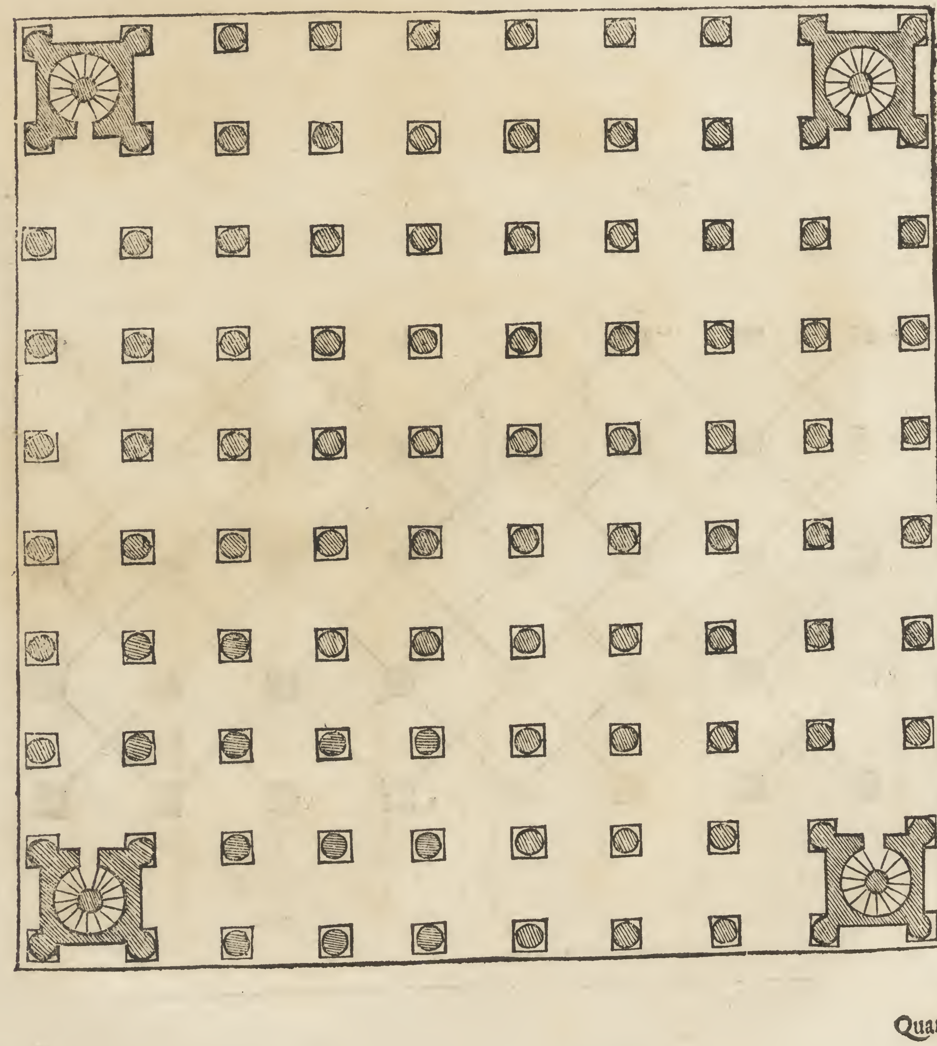
Thermæ Diocletianæ, quemadmodum ſuprà quoque dictum iam fuit, uarijs profectò ludorum atque ſpectaculorum uſibus inſeruiebant, at balneis præſertim & ablutionibus perennes humorum copias ſubminiſtrabant: quæ per occultos aquæductuum canales è longinquis partibus petitæ ac deriuatæ, in ſpecubus nonnullis & amplioribus ſinibus denique ſeruabantur. Diocletianarum autem thermarum caſtella iam collectos conglobatoſque humores continentia, ſubiecta hic expreſsimus figuratione. Ibi nanque pilæ nonnullæ craſsiores extabant, quibus concameratæ teſtudines deſuper incumbebant, parieteſque circumcirca optimis cruſtationum generibus ſuperinductis in alarum ſimilitudinem extendebantur: nec laterales parietes tantummodo, ſed cameræ quoque ſuperiores, inferioraque pauimenta materia ad uetuſtatem adeò compoſita conſtant, ut in hodiernum diem uſque perdurent. Pilarum craſsitudines lateribus ſingulis quadrupedales exiſtunt: Et inter binas quaſque pilas pedum duodenum ſpatium intercurrit (de pedibus autem Romanorum antiquioribus nunc ſermonem habemus.) Quanuis enim Thermæ palmaribus modulis à nobis ſuperius terminatæ definitæque fuerunt, hæc tamen aquarum caſtella ſeu receptacula pedales ſortiuntur commenſus. Subiecta autem linea pedis antiquioris tertiam partem demonſtrat.

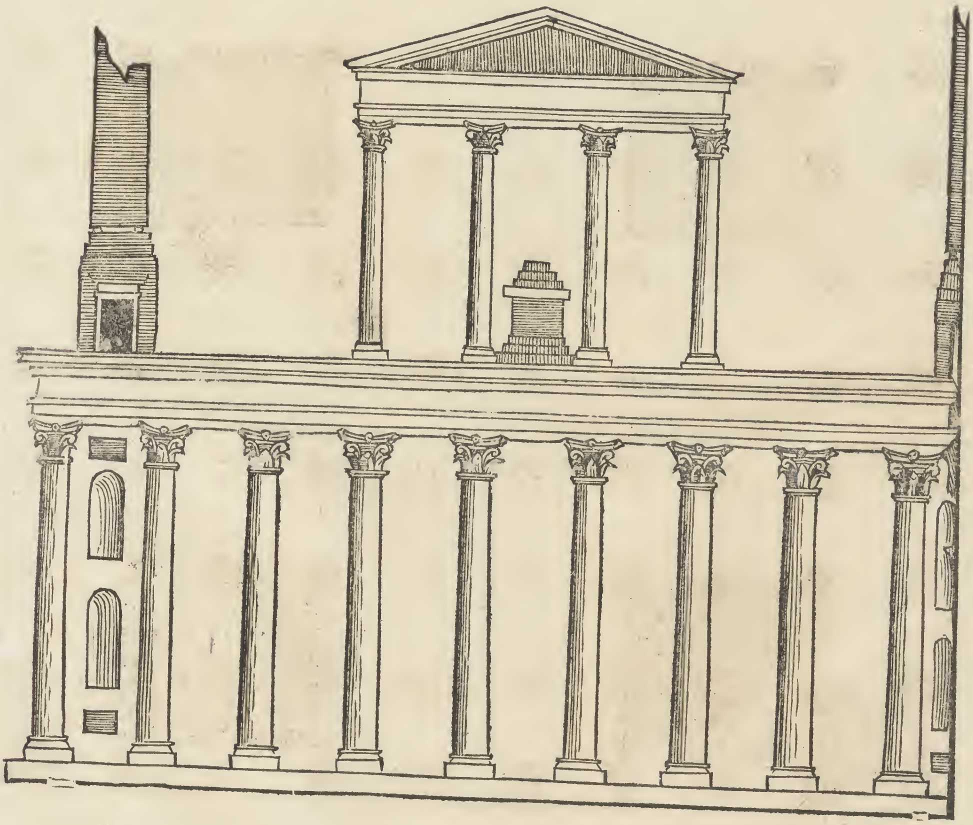
Quanuis

Quanuis Græci, tum Vitruuij tum aliorum etiam grauiſsimorum authorum teſtimonio, primi Architecturam inueniſſe, fundaſſe, atque excoluiſſe memorentur: tamen tum propter ingentes bellorum tumultus, tum etiam propter nationum exterarum complurium diuerſis temporibus in Græcos ſæuiſsimam acerbiſsimamque tyrannidem, Græcorum regiones adeò uexatæ, deſtructæ, profligatæque remanſerunt, ut perquam paucorum ædificiorum ueſtigia è tellure paululum ſeſe ibi attollere conſpiciantur. At nonnullis id nobis renunciantibus, ſigna adhuc & notæ ædificij cuiuſdam apparent: quod, prout iudicari fas eſt, centum in ſublime columnis ad tantam utique altitudinem eductis extollebatur, ut cùm earum nonnullæ ad hæc uſque tempora incolumes ſuperſint, fortis quiſpiam & robuſtiſsimus uir puſillum aliquod ſaxum in altum adeò, ut columnæ apicem attingeret, emittere, propellereque nunquam potuerit, nec totam eius craſsitudinem duo uiri apertis & expanſis manibus complecti ſimul ualuerint. Quoniam uerò in angulis ſolida nonnulla quaternis præcincta columnis, ſed propter ruinarum uaſtitates è terra parum admodum emergentia conſpiciuntur: ea ſcalarum uſus ad ſummas ædificij partes conſcendendas, atque opportunitates olim ptæſtitiſſe cenſentur, ibique porticum antiquitus extitiſſe homines arbitrantur; in eiuſque partibus eminentioribus ſacrificia fortaſſe alia'ue conſimilia ad cultum diuinum attinentia, ut ab uniuerſo populo ſpectari commodius poſſent, peragi à ſacerdotibus olim conſueuiſſe opinantur. Aedificij autem aream infra ſubſcriptam deſignatamque contemplare.

Quanuis

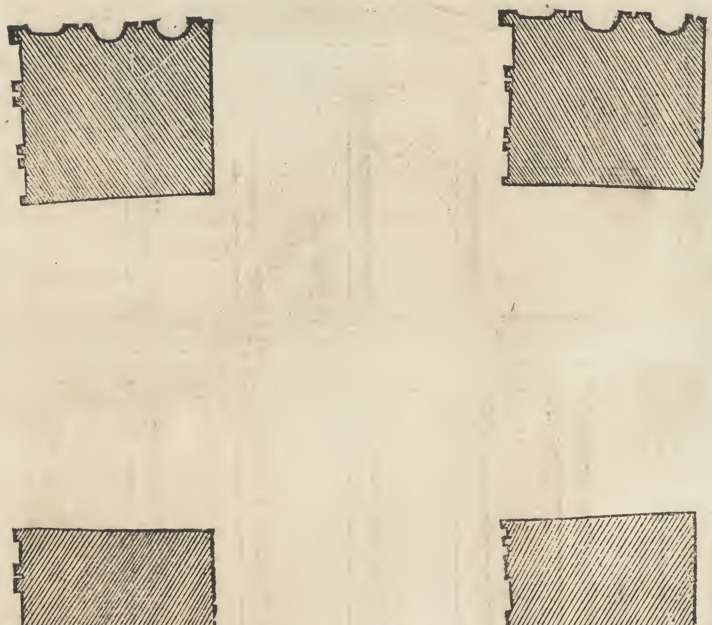
Quanuis præſentis ædificij, quemadmodum iam diximus, præter columnas nonnullas nihil reliqui ſupra terram extare uideatur; nec modulos eius certos aut definitos ab alijs acceperimus, quinimo nec eius formam ſpeciem'ue oculis unquam contemplati fuerimus: exemplum tamen ipſius etſi haud uerum fortaſſe, ueriſimile tamen nobiſque probabile hic conſcribere placuit. Etſi autem nullum huic ſimile ab Architecto formatum hucuſque aut extructum opus fuiſſet: ſiquis tamen in patentiori aliqua planicie ædificium in ſublime excitatum hac ratione perduceret, magnificum illud nimirum atque ſuperbum, quatuor præſertim angularium Obeliſcorum magnitudine concurrente, futurum eſſe iudicarem. Columnarum inferiorum craſsitudines, quinquepalmares ſaltem fore pronunciamus; earumque craſsitudines, baſibus capituliſque ſimul adiunctis, palmis liij circiter definimus: Epiſtylio, zophoro, coronicique, palmorum denum circiter altitudinem tribuimus. Ne autem ſuperioris ordinis columnarum baſes à coronæ ſubſtantis proiectura ullum acciperent impedimentum, quin ex infimo loco ſpectantes eas diſcernere poſſent: gradationum aliquot ad eam utiq; altitudinem, quæ opticæ rationi conſentanea foret, ſcandentium aſcenſio columnarum ſecundarum baſibus neceſſariò eſſet ſubijcienda: & ſecundum hunc ordinem quartæ partis ſubductione, quemadmodum quarto uolumine ſæpeſæpius admonuimus, primo humiliorem atque graciliorem eſſe debere exiſtimamus. Siqui autem noſtrum hoc ædificij genus tanquam uerum minimè admittent (nec enim id alicubi nos unquam uidiſſe meminimus) ipſum tanquam fictum & commentitium quiddam ſaltem accipient. Illud tamen pro comperto firmiſsimè aſſeueramus, in Græcia porticum centum columnis inſignem olim extitiſſe. Quinetiam hoc nonnulli addidiſſe uidentur, nempe columnas, quæ in Panthei ipſius porticu conſiſtunt, inde Romam traductas & exportatas fuiſſe.

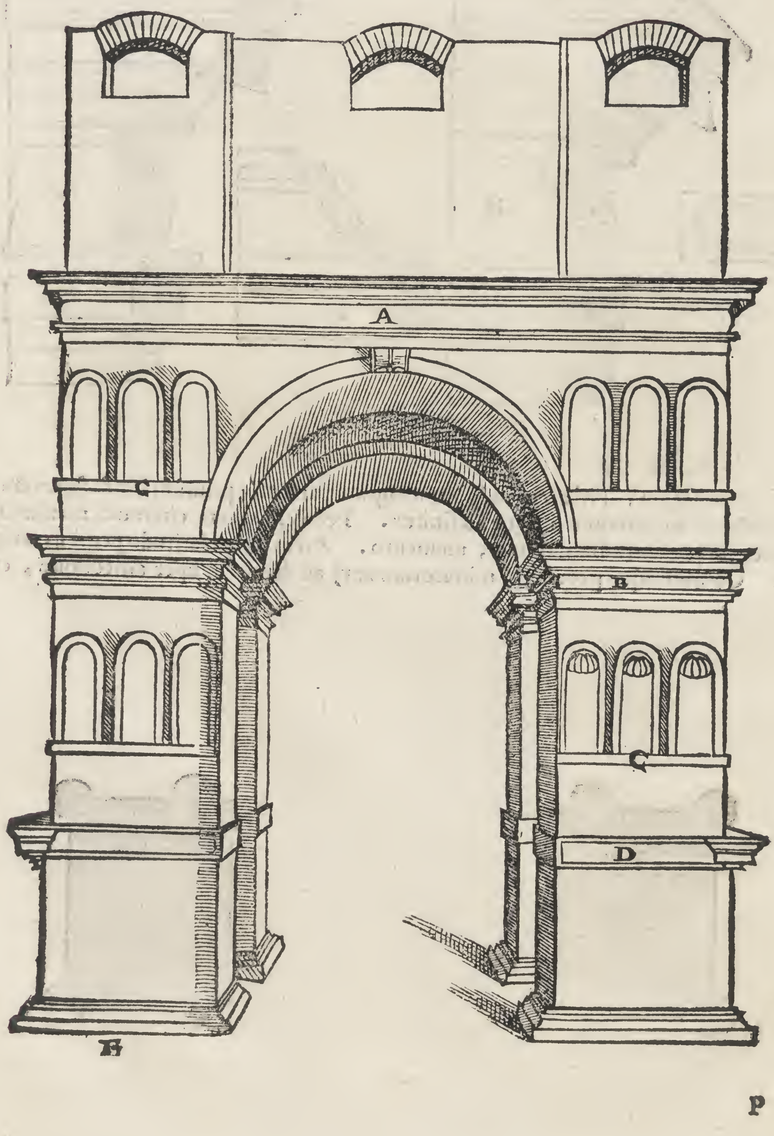
Romæ

Romæ triumphales quidem complures & ueteres arcus habentur, quibus præſens quoque ædificium tanquam arcuatum quoddam opus à pleriſque ſolet annumerari ; ueruntamen acutiores porticum ad negociantium conuentus peragendos hanc potius extitiſſe arbitrantur : nec alienum forſitan erit , ſi ab eadem gente ſeparatim porticum hanc olim extructam fuiſſe crediderimus , quemadmodum nunc quoque in opulentiſsimis urbibus mercatores loca nonnulla ſibi propria , etſi à cæteris nequaquam ſeiuncta habere conſueuerunt . In foro autem Boario porticus hæc conſtituta uidebantur, eamque ueteres quaſi Iano ſacram addixerant , & palmis antiquioribus ſuos abſoluit commenſus . Quaternæ uerò , ſubiecta Ichnographia hoc indicante , eius patent apertiones , interque binas quaſque pilas palmi x x i j medij interiacent : Scaphæ autem ſeu conchæ, quocunque nomine eas nuncupare tibi libuerit , x l v i i j circumcirca inſtructæ diſpoſitæque conſpiciuntur , quarum ſexdecim tantùm ſtatuarum collocationibus aptæ accommodatæque cenſentur , cæteris , quæ parietum interiora leuiter admodum penetrarunt , fictis & ſimulatis exiſtentibus . Scaphæque omnes , prout è ueſtigijs ſuperextantibus conijciendum uidetur , columellis modica prominentibus ſcalptura inſtructæ exornatæque olim fuiſſe cognoſcuntur , Ionicique generis ſymmetrias utique imitabantur : At temporum iniuria eiuſmodi ornamenta ſubducta detractaque fuerunt.

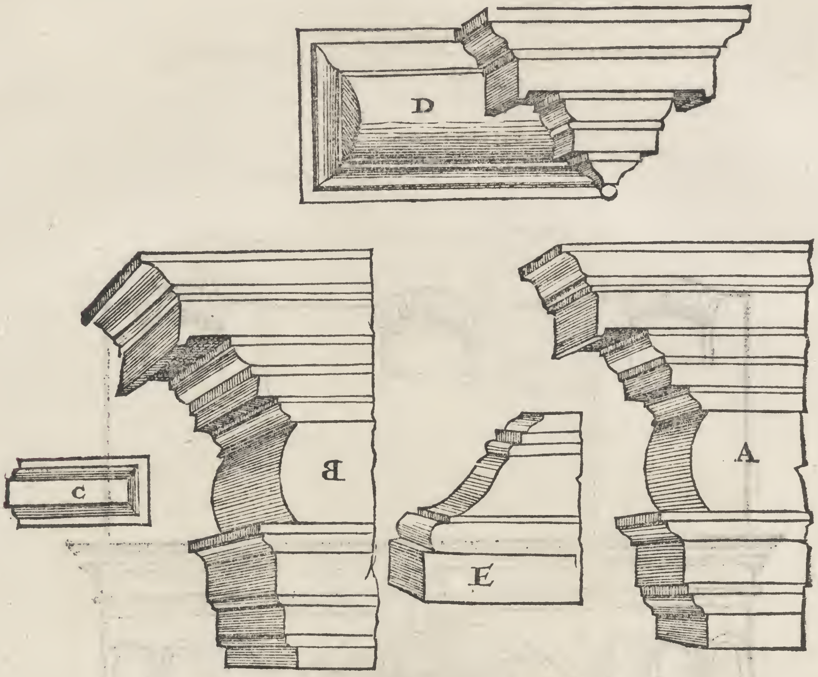
SEQVENTIS AEDIFICII ICHNOGRAPHIA.

Arcus quidem in palmos xliiij eriguntur: Infima baſis E, palmi unius tertiæque partis inſuper altitudinem obtinet: Faſcia D, cuius anguli coronicibus appoſitis eminent, eandemmet baſis conſequitur altitudinem. Architecti autem iudicium, qui ne incertas negociantium ambulationes, eorumque uagos errantesque motus exturbaret, coronicum proiecturas in partibus inferioribus nullas conſtituendas putauit, uehementer commendamus. Cęterarum deinceps coronicum altitudines dimenſi minimè ſumus, ſed formas tantummodo, maxima cura nimirum diligentiaque adhibita, explorauimus: quarum typos ſequenti pagina iamiam ſubijciemus.

Quinque coronicum hic ſubiectarum ſpecies tanquam ornamenta quædam porticui nuperrimè deſignatæ adiunguntur. Baſis E, Faſciaque D, modulis earum,ut uiſum fuit,acceptis,è maioribus formis ad hāſce minores,proportionis ſpectata ratione,à nobis traductę redactęque fuerunt. Verùm ad cæteras coronices deinde deſignandas,propter immodicas earum altitudines, dioptram adhibuimus:ipſæq;, & altitudinum eductionibus & membrorum inſuper appoſitionibus parum admodum inter ſeſe differre conſpiciuntur.Zophori,quemadmodum ex A & B figurationibus perſpicitur,puluinati exiſtebant: C demum faſceola ſub primis ſcapharum concharum'ue ordinibus extendebatur.

Arcuata ſubſequens figura, Titi arcus uulgò nuncupatur:areamq; primùm hic deſignatam ſubiecimus, quæ pedalibus antiquorum modulis utique definitur. Pedalem autem eiuſmodi menſuram in minuta lxiiij diſtingui,prout ſuprà iam admonuimus, memento. Arcus igitut latitudo pedibus xviij minutiſque xvij continetur: Columnæque pedalem, minutorum xxvj ac ſemis inſuper adiectione, craſsitudinem habent.

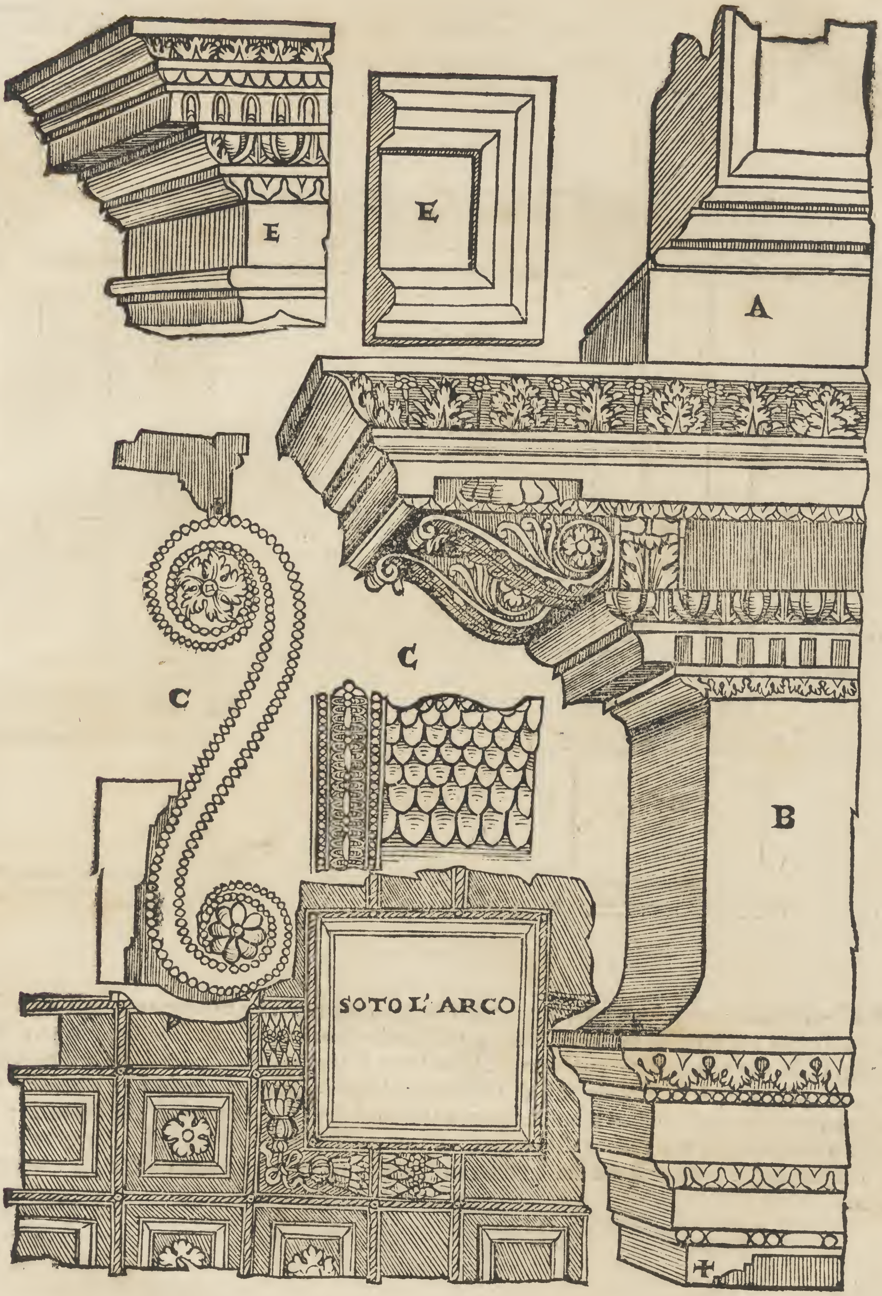

Præſentis quidem arcus latitudines craſsitudinesque iam expeditæ fuerunt, nunc uerò ad altitudines dimetiendas accedemus. Arcuatæ apertionis altitudo eius latitudine duplo maior exiſtit: Stylobatæ ipſius baſis, bipedalem, quatuor tantùm minutis deficientibus, altitudinem eſt aſſecuta: Stylobatęq; eiuſdem coronix in minuta xxxv ſublimis aſcendit: Columnæ ipſius baſis, plintho ſubſtante ſimul adiuncto, ad pedalem circiter altitudinem educitur: Membraq; hæc uniuerſa, necnon columnæ capitulum inſuper, ſymmetrijs diligenter obſeruatis, quarto uolumine mox ſub Compoſiti generis exordio deſcripta deſignataque reperies: Purum ſimplexq; ſtylobatæ interuallum, quadrupedalem ac ſemis altitudinem obtinet: Columnæ ipſius ſcapus, baſi capituloque detractis, in pedes xvij minutaque xiij ſublimis aſſurgit: Capitulo pedalis utique, minutis xxvij adiunctis, altitudo contingit: Epiſtylium in pedem unum minutaq; xix erigitur: Zophorus pedalem & minutorum xvij inſuper altitudinem aſſequitur: Coronix bipedalem ſexque minutorum præterea altitudinem attingit: Stereobata inſcriptioni ſubſtratus, zophorum adæquare uidetur: Inſcriptionis ſpatium denique, pedum ix minutorumque xij altitudinem, & pedum xxiij latitudinem occupat. Singulorum autem membrorum exactas deſignationes, perfectioresque deſcriptiones in ſequentibus afferemus.

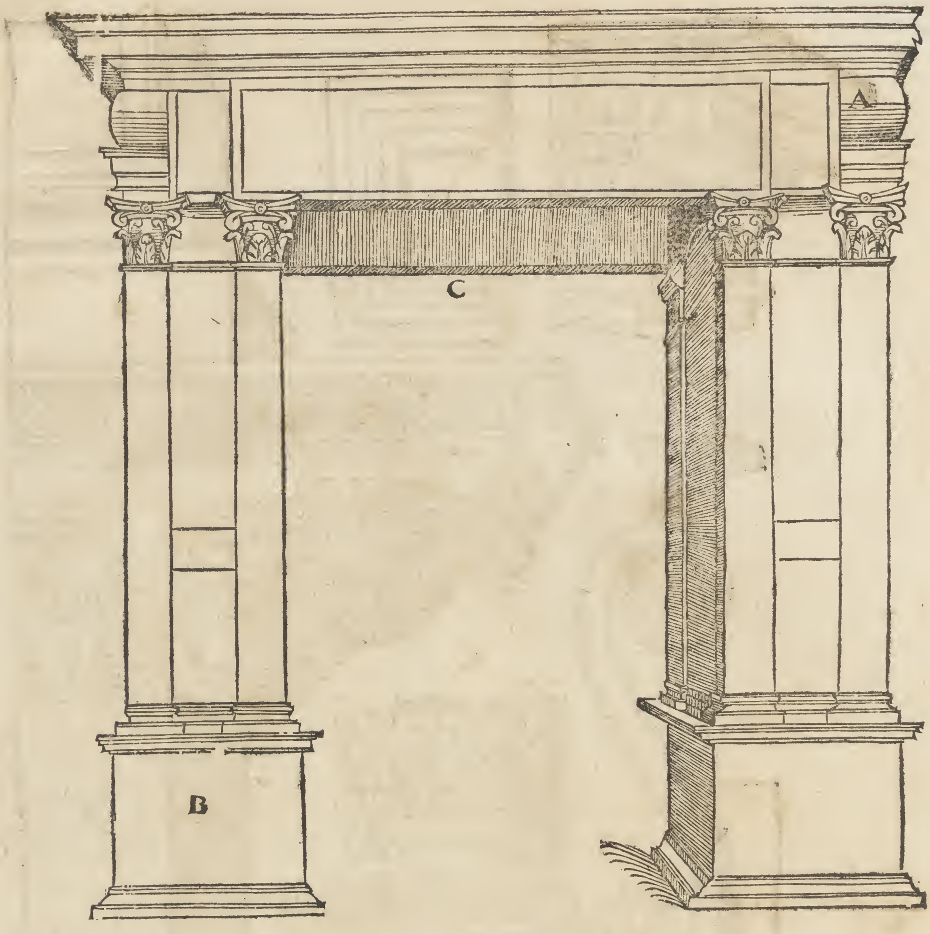

Sub arcu hoc quidem quadrata duodecim numero, uarijs ornamentorum generibus aucta amplificataq; ſtatuuntur; mediaque eorum ſede quadratum cæterorum ampliſsimum, Iouisque effigiem ſummo nempe artificio gerens inſculptam collocatur.

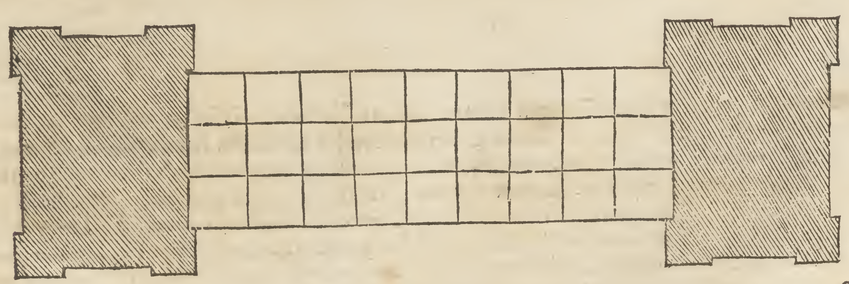
Maximum nempe & nobis ſcribentibus & alijs legentibus faſtidium ſatietatemque afferremus, necnon uehemens inde exoriretur confuſio, ſi coronicum membra cuncta parteſque ſigillatim exponere, & modulos omnes ad unguem recenſere uellemus: in membris nanque dimetiendis haud pedales tantùm moduli, ſed pedum quoque minuta, & minutorum etiam particulæ neceſſariò eſſent adhibendæ. Quapropter, his omiſsis, ei potiſsimum ſtuduiſſe uidemur, ut in membris omnibus ex amplioribus eorum formis ad minora hæc exemplaria traducendis ea ratione inprimis atque proportione uteremur, ut ſtudioſorum quilibet, circino opitulante, ſymmetrias omnes expeditiſsimè aſſequi poſſet. Id tamen negandum minimè exiſtimamus, quin pleriq; Romanorum arcuum ornatus à Vitruuianis quamplurimùm inſtitutis recedant: quod inde eueniſſe arbitramur, quòd huiuſcemodi arcus ex aliorum ædificiorum manubijs compacti conſtitutiq; fuerunt. Quinetiam Architecti forſitan illi, cùm generis huiuſce extructiones ſuperbis triumphantium uſibus inſeruirent, & manuum forteſortuna celeritatem efflagitarent, antiquorum præceptis obſeruationibusque neglectis, liberiores in operando & audaciores extiterunt. Sequentium autem deſignationum A quidem, ſicut iam admonuimus, baſim titulo inſcripto ſubiectam oſtendit: B, nouiſsimam coronicem, zophorum, epiſtyliumq; proponit. Coronicem autem pluribus certè rationibus perſuaſi licentiorem eſſe iudicamus: Primò nanque, ſi cum epiſtylio conferatur, ad nimiam utique altitudinem conſcendit: Pretere a membrorum numeroſior, quàm par ſit, multitudo ibidem extat; & mutuli denticulique præſertim, quorum in eadem coronice exornanda coniunctio & copulatio à Vitruuio tanquam uitioſa reprehenditur atque improbatur. Attamen cùm egregiè admodum inſculpta elaborataque ea eſſe conſpiciatur, cymatium præſertim ſuperius, iurè mehercle laudanda commendandaque uidetur. Quòd ſi nos coronicem huic perſimilem conficiendam aggrederemur, talem ordinem utique nobis obſeruandum proponeremus. Cymatium minus, coronamque maiorem conſtitueremus, mutulos ne minimum quidem permutandos exiſtimamus, denticulos inſculptos nequaquam apponeremus, ſed inſculpto cymatio contenti duntaxat eſſemus: Præſens epiſtylium ſatis quidem nobis probatur. Duo membra C litera inſcripta, mutuli arcui deſuper incumbentis frontem & Orthographiam oſtendit: Duo item membra E uocali à cæteris ſeiuncta, alterum arcus incumbam, alterum faſciam inter binas arcus eiuſdem columnas diſcurrentem demonſtrat: Arcus incumba E nota ſignata, membris locuples admodum & præpotens eſſe uidetur, quinimo ex eorum multitudine confuſio quædam magis exoritur. Quòd ſi membra ipſa commodiore & magis accurata diſtributio ne inter ſeſe compoſita ordinataque fuiſſent, altero quidem inſculpto elaboratoque, reliquo autem puro atque ſimpliciori exiſtente; tunc opus probatiorem ordinem nimirum, & iucundiorem partium omnium diſtributionem conſecutum fuiſſet. Qua quidem in re Architecti, qui Pantheum olim inſtaurauit, iudicium admirari ſuſpicereque debemus: nec enim præſtantiſsimus uir in ornamentis appingendis ullam prorſus eorum confuſionem induxit. Opera demum, quæ ſub arcu in inferioribus partibus collocantur, egregiè admodum elaborata, & rectiſsimè diſtributa fuiſſe conſpiciuntur: nec enim perturbatas aut confuſas obtinent collocationes, quinimo & miros diſtributionum ordines, & operum copioſos atque inſignes ornatus intueri ibidem licet. Verùm ij forſitan, qui Romanis antiquitatibus addicuntur, nos tanquam in præclaris artificum operibus condemnandis liberiores & modeſtiæ fines ttanſgredientes accuſabunt: quos, ut orationis noſtræ ſenſum benignè excipiant, & in meliorem partem interpretentur, ſupplices obſecramus. Ad id enim potiſsimum omnes ingenij noſtri cogitationes referuntur, ut Architecturæ ignaros, qui ſcripta hæc monumentaque noſtra æquis animis acceperint, eaque attentè ac ſtudioſè perlegerint, ſcientiæ huius principia primordiaque doceamus. Permagni enim intereſt, utrum antiquorum opera, ſicut extant, ad unguem imitati fuerimus, an Vitruuij authoritate ſuffulti pulchrum à turpi ſeiungere, & rectum à prauo in ratione ædificatoria ſeligere ualeamus. Et merhercle Architecti perfectio abſolutioque in eo potiſsimum ſita eſſe uidetur, ne ipſe in iudicando fallatur quandoque uel erret; quemadmodum compluribus frequenter euenire uidemus, qui proprijs ſententijs pertinaciter inſiſtentes, opera ſua ad Romanarum antiquitatum exempla ab eis conſpecta dirigere & conformare tantummodo ſtudent: nec de operum rationibus perſcrutandis aut cognoſcendis quicquam ſolliciti, id unum ſciſcitantibus reſponſum afferre conſueuerunt, Antiquos ita feciſſe, & ſic ſtulti erratorum ſuorum ueniam aſſequi ſperant. Quinetiam (hominum dementiam obſecro & arrogantiam audite) in ea imprudentes nonnunquam uerba prorumpunt, Vitruuium ſcilicet humanam conditionem nequaquam exuperaſſe, & ſe quoque homines eſſe ad noua excogitanda inueniendaque inſitam ingenitamque proprietatem gerentes: Nec illud miſeri attendunt, Vitruuium ſeſe & à doctiſsimis uiris, qui ea tempeſtate floruerunt, quamplurima didiciſſe; & ex ſtudioſa authorum accurataque lectione, necnon ex præſtantium artificum operibus frequenter conſpectis, & diligenter animo retractatis, innumera propemodum collegiſſe, ſubinde teſtari.

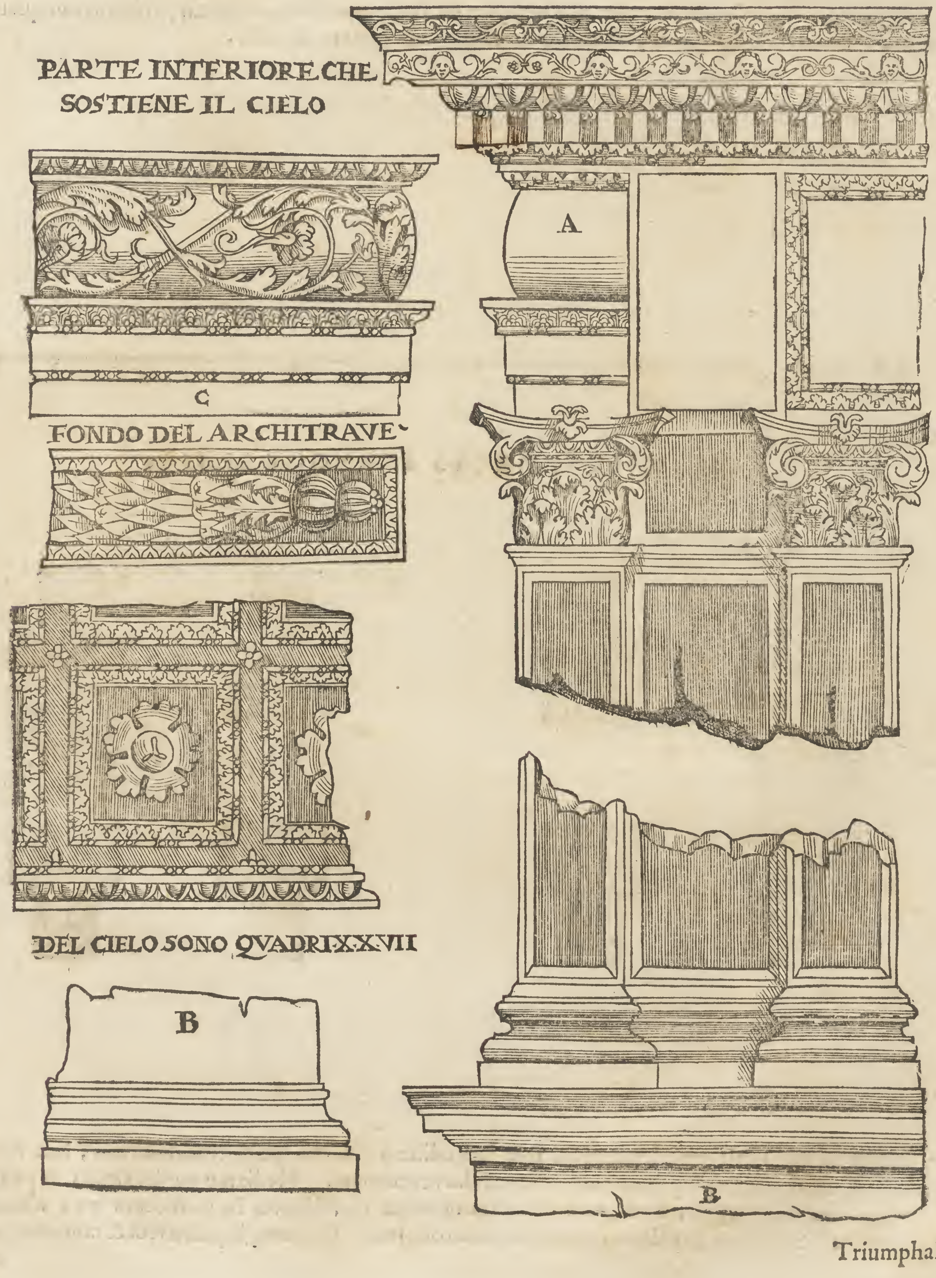
In Velabro prope ædem Diuo Georgio ſacram præſens ſpectatur ædificium, ab argentarijs nempe & boum conductoribus, Lucio Septimio Seuero & Marco Aurelio Antonino Romæ imperantibus, olim extructum: quod ex opere Compoſito ſculpturarum uarietate undique excultum elaboratumque conſtat. Nec, propterea quòd zophori epiſtylijque ſpatium tabellæ ipſius obſcuratur & præpeditur adiectione, admirari quicquam debemus: Cùm enim multa opus eſſet conſcriptione, zophorus profectò ad eam excipiendam continendamq; ſufficere nequaquam uidebatur; ideoque perſpicaciſsimus opifex hac ratione ipſum diſpoſuit conſtruxitque. Nec tamen, cùm perfectam zophori formam in angulis ſaltem reliquerit, legum Architectonicarum eum oblitum fuiſſe, operis'ue ſeriem aut ordinem funditus ſuſtuliſſe dicemus.

Præſentis ædificij modulos omnes nequaquam hic perſequemur: eius nanque acceptę iam à nobis dimenſiones itinerum, ut nonnunquam accidere ſolet, difficultatibus imprudenter amiſſæ fuerunt. Id tamen è memoria adhuc minimè excidit, ſpatium uidelicet inter duas pilas medium duodenis antiquioribus pedibus circiter definiri, necnon apertionis altitudinem pedibus uiginti propemodum terminari: Pilarum & Antarum omnium craſsitudines ſimul acceptæ, quadrupedales ac ſemis circiter eſſe dicuntur: Epiſtylio, zophoro, coronicique tantundem aſsignatur. En autem tibi ſuperioris ædificij Ichnographia, in cuius cœlo ſupremoque ambitu quadrata quindecim numero egregiè admodum inſculpta elaborataque reſident.

Subiectæ hæ deſignationes membrorum ædificij propoſiti uenuſtates ac elegantias ſigillatim demonſtrant; quæ quidem ſtructura ornamentorum copia & multitudine nulli prorſus Romanarum antiquitatum poſthabenda uidetur. Nec enim ſpatium aliquod ſignis aut ſcalpturis uacuum ibi ſenties adeſſe, nec operis quippe rationem improbandam exiſtimamus; quinimo ſingula membra concinnè admodum inter ſeſe reſpondent, ſuperiori coronice tantùm excepta: quæ propter immodicas exciſionum ſeu ſcalpturarum profuſiones confuſa nonnihil perturbataque exiſtit, & infra Ouiclum errata duo ſumma nempe animaduerſione digna intueri ibidem licet. Primò quidem inter denticulum & ouiclum nulla prorſus regulæ diuiſio interiacet, res ad opera diſtinguenda ac ſeiungenda apprime neceſſaria, præſertim cùm membra omnia exciſa inſculptaq; fuerint. Deinde (& hoc quammaximè uitioſum cenſetur) ſub denticulo bina opera & forma & ſcalpturis quamſimillima extant: quod quidem erratum haud tantùm nos in propriorum operum extructionibus ſummopere effugeremus, uerùm id inſuper aſſeueramus, uitium hoc in ædificando nulla ratione profectò admittendum ferendum'ue eſſe; quinimo huiuſcemodi monſtra ab hominum conſpectu arcenda omnino ſecludendaque uidentur.

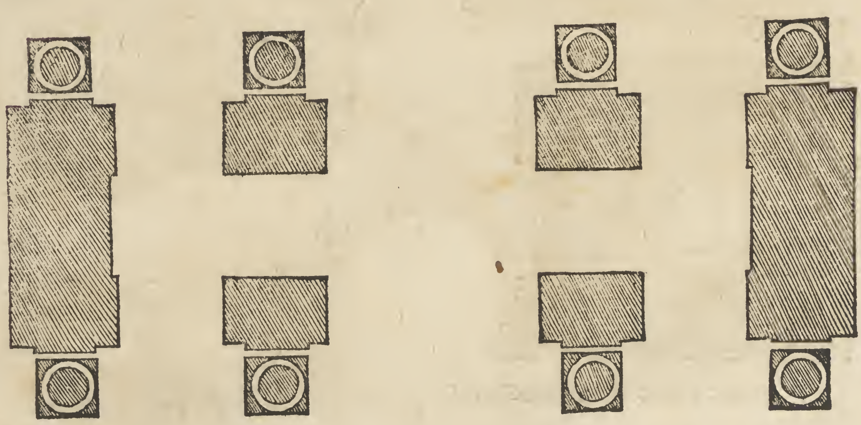

Triumphalis

Triumphalis hic arcus ſub Capitolio iacet atquę ſtatuitur, eumque Lucio Septimio Seuero Romæ olim imperantę, eiusquę nomine extructum fuiſſe, ex ipſamet perſpicitur inſcriptione: quinetiam eundem ex aliorum ædificiorum manubijs conſtat prodijſſe; necnon & totum opus egregijs ſcalpturis inſuper honeſtatum, & eius latera, frontes, ac terga magnificè admodum inſtructa elaborataque fuiſſe conſpiciuntur. Arcus hic nempe Romanorum palmorum modulis ſuos explet commenſus, palmis ſingulis in duodecim digitos, ſingulisque digitis in quatuor minuta diſtributis; unde palmus integer in xlviij digitales particulas diſtinguetur. Arcus quidem mediani latitudo, palmorum xxij & minutorum xv ac ſemis ſpatio definitur: Arcuum uerò ad latera conſtitutorum laxamenta, palmorum ix minutorumque xxx intercapedine abſoluuntur: Tranſuerſa autem arcus eiuſdem craſsitudo, palmos xxiij & minuta xxv ſibi requirit: Oſtiola intra arcus ipſius ambitum collocata, palmorum vij & minutorum xxx latitudinem petunt: Pilæ, columnis ſimul adiunctis, palmorum viij minutorumque vij craſsitudinem ſortiuntur: Teretum columnarum craſsitudines bipalmares, minutis xxx ſuperadditis, eſſe uidentur: Planæque demum columnæ, quæ Antæ dicuntur, minutorum xxj craſsitudinem obtinent. Arcus hic ad ſummos uſque ſtylobatas obrutus demerſusque latet: Quanuis autem nonnullæ partes modulorum explorandorum gratia retectæ à nobis, & ad lucem perductæ fuerunt; ſtylobatæ tamen ipſius baſim, quæ ruinis compluribus difficilioribus, quàm ut amoueri exportarique poſsint, occultatur, dimetiri nunquam ualuimus. Subiecta autem linea, Romani palmi dimidiam partem oſtendit.

SEPTIMIANI ARCVS ICHNOGRAPHIA.

Areæ præſentis arcus modulos omnes, tam latitudinum ſcilicet quàm craſsitudinum, iam expediuimus: nunc ad altitudinum ſymmetrias perſequendas accedamus. Medianus quidem arcus in palmorum xlv minutorumque trium, arcus uerò ad latera utrinque conſiſtentes in palmorum xxv altitudinem educuntur: Stylobatæ in palmos denos circiter attolluntur: Columnę bipalmarem & minutorum xxxj

insuper

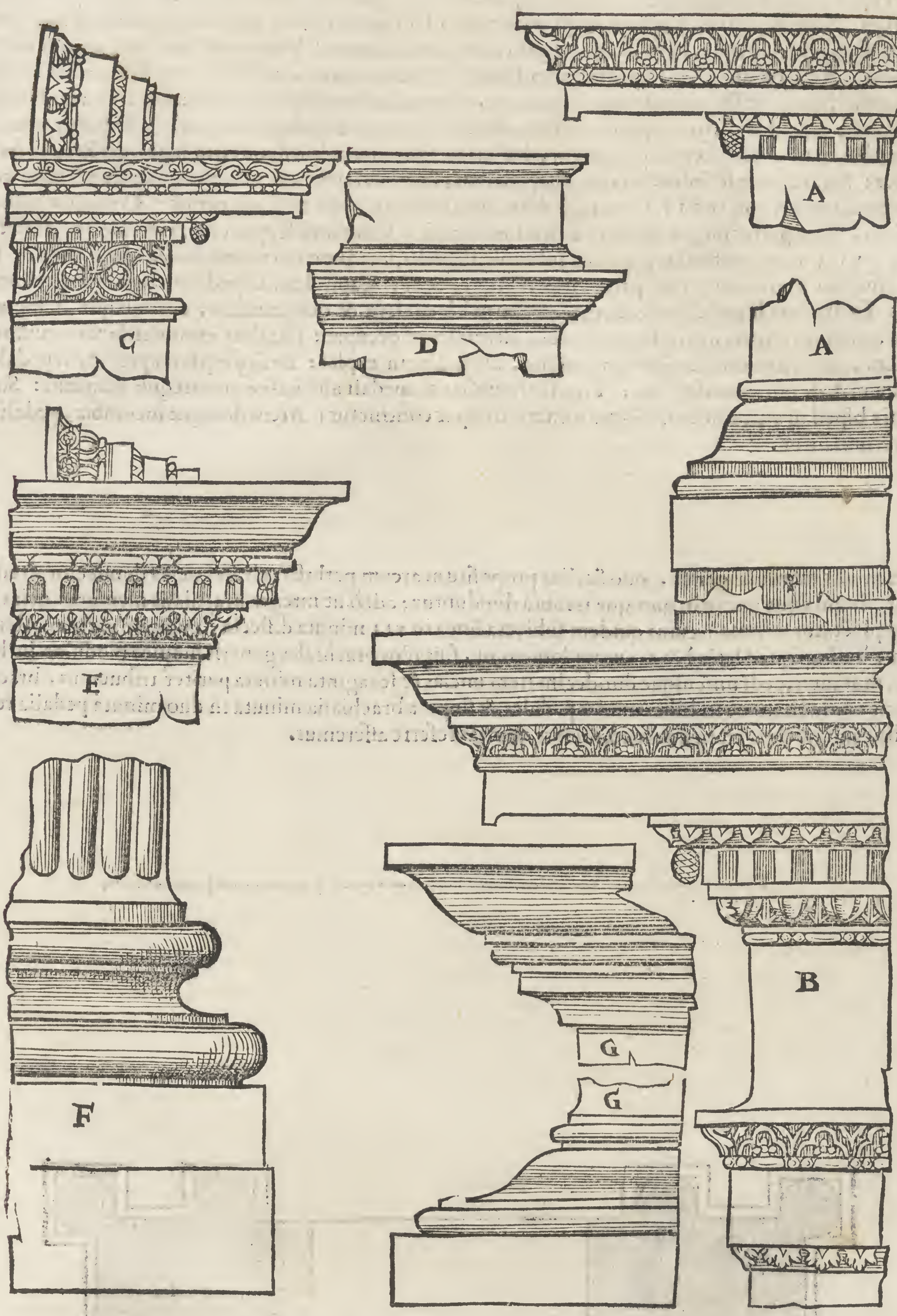
inſuper, quemadmodum diximus, craſsitudinem partibus inferioribus obtinent, at ſuperæ partes bipalmarem & minutorum xvj tantummodo craſsitudinem ſortiuntur; earumque altitudines ad palmos xxiij & minuta xxv conſcendunt: Epiſtylium in palmum unum minutaque xxx, zophorus in palmum unum minutaque tria, coronix denique in palmos duos minutaque xiiij eriguntur: Plinthi ſuperioris crucis imagine deſignati altitudo, ad minuta xxix pertingit: Baſis ei mox ſuccedentis altitudo, ſemipalmaris exiſtit: Suprema demum coronix, in palmum unum minutaque duo ſurſum contendit. Singula membra dcinceps ſequenti pagina & uberius explicata, & ampliori quoque exactiorique forma deſcripta deſignataque comperies.

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO, M. FIL. SEVERO PIO.
PERTINACI AVG. PATRI PATRIAE PARTHICO ARABICO,
ET PARTHICO ADIABENICO PONTIF. MAX. TRIBVNIC.
POTEST. XI. IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET IMP. CAES.
M. AVRELIO. L. FIL. ANTONINO AVG. PIO FELICI
TRIBVNIC. POTEST. VI. COS. PROCOS. P. P.
OPTIMIS, FORTISSIMIS'QVE PRINCIPIBVS
OB REMPVBLICAM RESTITVTAM IMPERIVMQ. POPVLI
ROMANI PROPAGATVM INSIGNIBVS VIRTVTIBVS
EORVM DOMI FORIS'Q. S. P. Q. R.

Triumphalis

Triumphalis arcus in Lucij Septimij gratiam olim extructi tum latitudines, tum altitudines etiam ſatis ſuperque expoſitæ declaratæque fuerunt: modò ſingulorum membrorum explicationem aggrediemur. Verùm, quemadmodum iam diximus, ſtylobatæ ipſius baſim nequaquam profectò dimetiri potuimus; at eam ſtylobatæ, cuius altitudinem decempalmarem circiter eſſe determinauimus, ſuperiorem coronicem adæquare coniectamus: quapropter cùm ſumma coronix in palmum unum attollatur, parem baſi quoque altitudinem tribuemus. Membrorum autem prædictorum typos in ſubſequentibus deſignationibus G litera inſcriptos expreſsimus: Columnæque ipſius baſim proximè ibidem F litera notatam offendes: cui quidem baſi præter eius plinthum alium adhuc inferiorem laterculum ſubiecerunt, ea forſitan ratione compulſi, ut columnæ ad tantam per ſeſe altitudinem conſcendendam nequaquam ſufficientes, plinthorum duorum ſubſtratorum adminiculo opitulante, ad eam commodius tutiusque peruenirent. Capitulum autem minimè hic appoſuimus: quarto enim uolumine mox ſub Compoſiti ordinis incipiente pertractatione, capitulum huic omnino perſimile deſcriptum, & C litera à reliquis deſignationibus ſeiunctum reperies; nanque præſentis quoque arcus conſtructio Compoſiti operis ſpeciem redolere uidetur. Epiſtylium palmi unius minutorumque xxx altitudinem ſcandit: Zophorus in palmum unum minutaq; tria ſublimis aſcendit, qui cùm ſcalpturarum multitudine præſtet, humiliorem certè, quàm par eſſet, altitudinem eſt aſſecutus. Zophorus enim (ſi Vitruuij authoritatem ſequamur) quartæ partis adiectione epiſtylio ipſo altior conſtitui debet, hic autem humilior quàm ipſummet epiſtylium eſſe conſpicitur. Coronix bipalmarem & minutorum xiiij. inſuper altitudinem petit, quæ, ſi cum membris cæteris conferatur, altior præter æquum & bonum eſſe uidetur; eiuſque magnitudo, proiectura altitudinem exuperante, longè amplior utique apparet. Quapropter ex membrorum aſymmetrijs atque inconcinnitatibus arcum ex uarijs aliorum ædificiorum exuuijs compactum olim fuiſſe iudicamus. Epiſtylij autem coronicisque typum, litera B indicante, ſubiunximus. Baſis ſupra coronicem mox conſtituta, ſemipalmarem altitudinem obtinet: Supremæ demum coronici, palmi unius duorumque minutorum altitudo contingit: quæ etſi longius extra reliquarum operis partium fines metasque procurrit, tantum abeſt ut eam improbemus, ut & ipſam ſummopere laudandam, & Architecti iudicium quammaximè commendandum potius exiſtimemus. Vehementior etenim proiectura, coronicis ſpeciem è loco inferiori eam contemplantibus longè maiorem & ampliorem oſtendit: cumque materiæ parum in eius confectionem inſumatur, proiectura deinde ſupplente, ædificio & minor oppreſsio & maior dignitas ſimul accedit. Hincq; Architecti iudicium eluceſcit: ſi ei nanque coronix aliqua in altum extruenda committatur, nec ipſe ædificium opprimere aut ui ponderis labefactare uoluerit, uel ſi fortè lapidum operi congruens magnitudo ipſi defuerit; coronicis proiectura longius educta, mox perbellè ſibi ipſe proſpiciet. Huiuſcemodi autem coronicis diſpoſitionem ex A deſignatione intelligere licet. Coronix deinde maiorem arcum excipiens, C nota indicatur, cuius proiecturam hoc loco minimè comprobamus; quinimo nos coronicis huiuſce proiecturam quadrato ipſius minorem conſtituiſſemus, ne ea arcus proſpectum nobis quandoq; contenderet aut præpediret. D, faſciam à columna ad columnam perductam, & minorum arcuum utrique deſuper imminentem oſtendit, quæ C coronici iam dictæ perbellè quidem reſpondet. Coronix E demum minoribus arcubus ſuſtinendis inſeruit, quæ ſima preſſaque admodum eſſe uidetur, nec eam nos talem utique effeciſſemus. Coronices nanque, quarum coronæ iuſtam & conuenientem proiecturam haud aſſecutæ fuerunt, inuenuſtæ quammaximè & inconcinnæ eſſe conſpiciuntur: quinimo coronicis elegantia atq; uenuſtas in eo potiſsimum ſita eſſe cenſetur, ut corona iuſtam altitudinem iuſtamq; proiecturam ſit aſſecuta. Quapropter illud tanquam communiſsimum præceptum ſtatuemus, coronis ſcilicet maiorem altitudinem quàm ſimis, quas rectas gulas paſsim noſtrates appellant, eſſe tribuendam, coronarumq; inſuper proiecturas earum ſaltem altitudinibus eſſe adæquandas: Idq; pro comperto habeas uelim, ita diſpoſitas atque inſtructas coronices peritioribus Architectis uehementer placituras. Et hoc nempe tanquam rem maximi certè momenti, ut iuniores artifices tum in operando tum etiam in iudicando cautiores atq; prudentiores exiſtant, haud iniuria hic admonuiſſe uidemur.

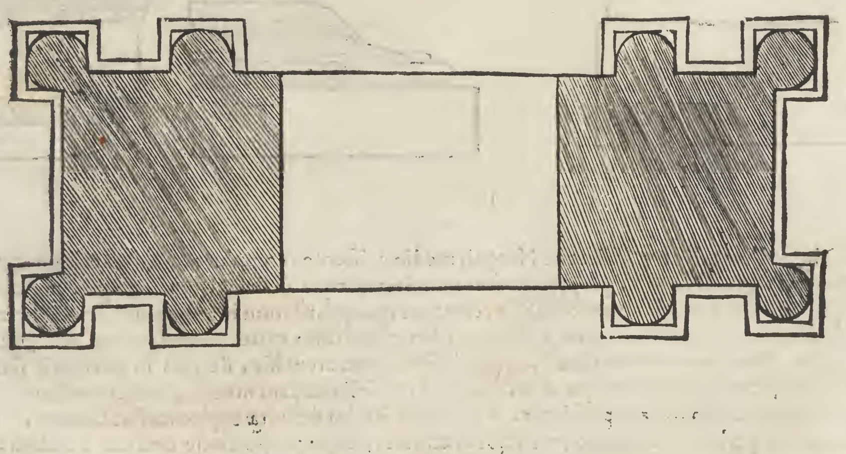

In agro Neapolitano, Romæ ſcilicet ac Neapoli medio exiſtente, complures extant antiquitates: priſci nanque Romani regionibus illis, propter earum amœnitates atque delicias, mirificè quidem delectabantur. Quapropter cùm præſens arcus & illuſtris & integer quoque, necnon in propatulo ac celeberrimo loco conſtitutus reſideat, cæteris arcubus à Romanorum gente olim extructis hunc etiam annumerandum eſſe iudicamus. Beneuento autem citra Neapolis ipſius urbem arcus hic, de quo in præſentia ſermonem habemus, constructus reperitur: eiuſque dimenſiones brachiali quadam menſura à recentioribus excogitata, cuius quintam partem infrà appoſuimus, ab authore iandiu definitæ exploratæque fuerunt. At nos Latinæ orationi ac puritati inſeruientes, modulos brachiales, dupla proportione tantùm adhibita, ad pedales

dales expeditiſsimè redigemus; lineamque expoſitam tanquam duas pedis unius quintas ſignificantem accipiemus. Subiecta igitur figura prędicti arcus refert Ichnographiam: qui quidem in cuius gratiam compoſitus olim fuiſſe dicatur, ex ſubſcripto titulo clariſsimè habetur. Verùm ad eum dimetiendum iam accedamus. Arcus pedum xvj latitudinem habet: Columnarum craſsitudo bipedalis exiſtit: Quæ ad arcus ipſius latera conſiſtunt antepagmenta, tantundem aliud craſsitudinis ſortiuntur: Intercolumnia ſexpedalia eſſe uidentur: Atcus apertionis ſuæ altitudinem latitudine duplo maiorem aſſequitur: Stylobatæ baſis unà cum plintho accepta tripedalem, duabus tertijs minutisque duodecim ſuperadiectis, altitudinem obtinet: Simplexque ſtylobata in quinquepedalem, duarum tertiarum minutorumq; duodenum comitatu, altitudinem conſcendit: Coronicis deinceps altitudo pedalis ac ſemis exiſtit: Columnæ ipſius baſis pedalem, ſexta parte inſuper addita, altitudinem petit: Columnæ ſcapus, baſi capituloque detractis, in pedes xviij duasque tertias præterea ſublimis aſcendit, imaque eius craſsitudo bipedalis exiſtit; ſumma uerò eiuſdem craſsitudo ſexta parte circiter contrahitur: Capitulum tripedalem fermè altitudinem obtinet: Epiſtylium bipedalem ac ſemis, zophorus bipedalem & quincuncem, coronixque demum bipedalem ac ſemis, media uncia ſuperadiecta, altitudinem occupat: Plinthus coronici ſuperincumbens tripedalem, uncia una dimidiaque ſuperaddita, altitudinem explet: Baſis plintho ſuperior, in pedalem altitudinem & dextantem aſcendit: Tituli inſcriptio octopedali altitudine trienteque definitur: Suprema coronix bipedali altitudine tribusque minutis inſuper continetur: Arcus denique incumbæ, pedali altitudine terminantur.

Brachialis menſuræ genus, quo Serlius propoſitum arcum perluſtrauit, in uncias duodecim ab eo diſtribuitur, ſingulæque unciæ in quinque minuta diuiduntur; adeò ut integra brachialis menſura uncias xij, & lx complectatur minuta: cuius quidem ſubiecta linea in xii minuta diſſecta, quintam partem oſtendit. At nos, ne barbarè, ſed latinè & accuratè loquamur, ſingulos brachiales generis huiuſce modulos in bipedales per mutantes, pedi unicuique duodecim item uncias & ſexaginta minuta pariter tribuemus, brachialem unciam unamquanque in binas uncias pedales, & ſingula brachialia minuta in duo minuta pedalia reſoluentes, lineamque expoſitam duas pedis unius quintas referre aſſeremus.

Beneuentani

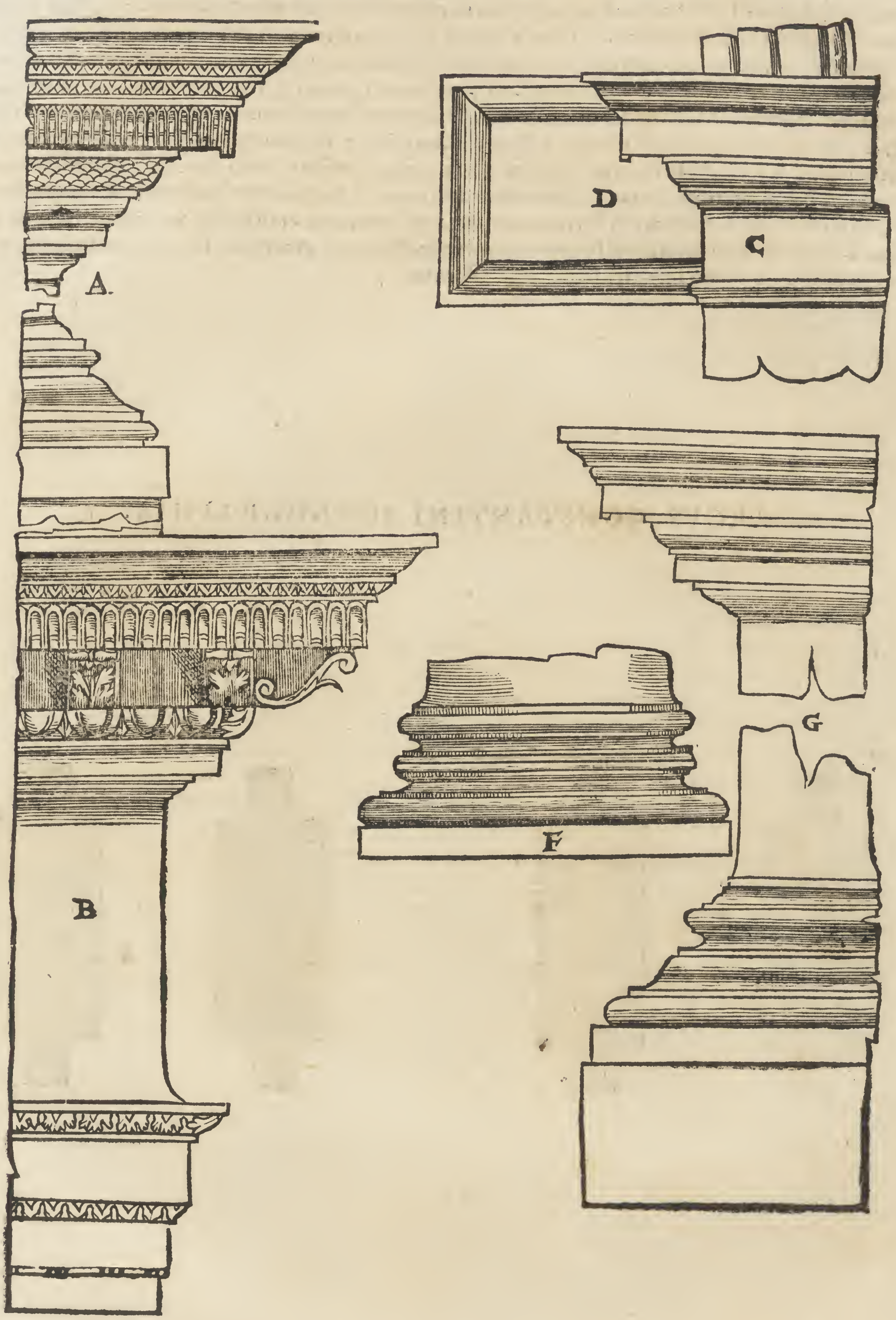

Beneuentani arcus, quem nuper iam deſignauimus, ornamenta ad uerorum propriorumq́ue ſimilitudinem quamproximè accedentia nunc conſcribemus. Stylobatæ ipſius baſis coronixq́ue, F nota hic commonſtrantur: quæ quidem membra & artificioſè extructa,& ad coronices cohoneſtandas inprimis apta eſſe uidentur. Stylobatæ baſis, plintho ei ſubſtante ſimul accepto, tripedalem, ut ſuprà iam diximus, duarum tertiarum duodenumq́ue minutorum inſuper adiectione, altitudinem obtinet; Coronixq́ue pedalem ac ſemis altitudinem petit: Columnę baſis pedali, ſexta parte ſnperaddita, altitudine gaudet, & ex opere Corinthio ſimpliciter conſtat, columnæq́ue ipſius rationi perbellè reſpondet, quemadmodum ex E deſignatione quiuis percipere poteſt. Capitulum autem, cùm quarto uolumine ſub Compoſiti ordinis exordio capituli genus quoddam huic omnino perſimile deſcripſerimus, hic nequaquam appoſuimus: arcus

Q nanque

nanq; preſentis conſtitutio ex Cõpoſito genere deriuatur. Epiſtyliũ, zophorus, coronixq;, quæ columnæ ſuperinducuntur, C litera ſeparatim notantur, mẽbraq; hæc reliquo ædificio quamoptimè certè reſpondent. Quanuis enim coronix, cùm altior aliquãtulũ exiſtat, à Vitruuiana regula atq; inſtitutione deſciſcat, mẽbrorũ omniũ tamẽ iuſtiſsimã ſeruat proportionẽ: nec prauã aliarũ paſsim coronicũ, quæ mutulos denticulosq;, nefandã profectò atque in rõne ædificatoria deteſtabilẽ, ut aliàs diximus, ſocietatẽ cõiungunt, cõſuetudinẽ imitatur. Prudens nanque Architectus etſi coronici huic denticuli formam appoſuit, denticulos tamen, ut uitium prædictum effugeret, nequaquam inſculpſit. Idem quoque Architectus ille, qui Pantheum olim inſtaurauit, in prima atque interiori delubrorum templum circumambientium coronice formanda ac ſtatuenda, meditatus fuiſſe uidetur. Quapropter quicunque ſeſe Architectum profitetur, ne in adeò obſcæna quandoque prolabatur errata, diligenter attendet: neque aliorum Architectorum exempla paulò liberiora ſecutus hanc erroribus ſuis excuſationem adhibebit, antiquos uidelicet ita feciſſe, & idcirco ſibi quoq; idem licere. Quanuis enim nonnulli hac ratione frequentius uti conſueuerunt, cùm tot celeberrimos Architectos haud in Italia tantùm, uerùm in cæteris quoque regionibus compluribus coronices, mutulis denticuliſque ſimul inſculptis, conſtruxiſſe uideamus, morem iam inualuiſſe, atq; in conſuetudinem legemq; perpetuam haud immeritò defluxiſſe: Nos tamen hanc ædificandi rationem nec in proprijs operibus componendis unquam amplecteremur, nec alijs eam ſectandam imitandamque ſuaderemus. Baſis inſcriptioni ſubſtantis plinthus, qui coronice ſuperior exiſtit, & B ſigno à cæteris ſeparatur, tripedalem, quadrante ſuperaddito, altitudinem obtinet: Baſiſque ipſa plintho mox ſuccedens, pedalem & dextantis inſuper altitudinem habet: Inſcriptionis ſpatium octopedalem & trientalem præterea altitudinem petit: Coronix demum ſuperior bipedali ac ſemis altitudine definitur. Verùm baſis inferior cùm parum proiecturæ obtinuerit, infernè eam contemplantibus optimè reſpondere uidetur. At ſuperior coronix, de qua nunc ſermonem habemus, ſi cum titulo inſcripto conferatur, ad nimiam utique prouehitur altitudinem: quæ ſi eſſet humilior, ipſaq; corona maior inſuper ac prominentior exiſteret, aſpectui forſitan iucundior foret. Quòd ſi, ſcalpturis parcius diſtributis, membra eo ordine eaq; diſtinctione ſibi mutuò ſuccederent, ut alterum purum ac ſimplex, reliquum uerò ſculptum atque elaboratum fuiſſet; opus maiori adhuc laude atque commendatione dignum profectò extitiſſet. Verumenimuero complures perſpiciuntur Architecti, qui & populi gratiam aucupantes, & ineptijs ſuis fucos adhibere ſtudentes, ſcalpturis omnia complent: nec illud miſeri intelligunt, ſeſe, ſcalpturarum multitudine appoſita, & operibus ſuis confuſionem atque errorem inducere, & formarum ipſarum decorem atque elegantiam polluere. Quòd ſi ſolidorum & ſimplicium operum conſtructiones hactenus unquam à ſummis uiris magni habitæ æſtimatæque fuerunt, hac tempeſtate id certè contingit. Poſtrema demum figura D litera inſcripta, arcus incumbas oſtendit; in quo quidem membro nihil eſt, quod iurè reprehendere poſsis: è corona autem in faſciam arcum ipſum, ut ex propria habetur deſignatione, circumambientem permutatur, pedalemque altitudinem obtinet. Quanuis autem præſens incumbarum deſignatio ſcalpturis omnino ſit deſtituta, illas tamen inſculptas fuiſſe meminimus: at in earum forma ſpecieque conſcribenda, ſcalpturarum exprimendarum obliuio nos utique cepit.

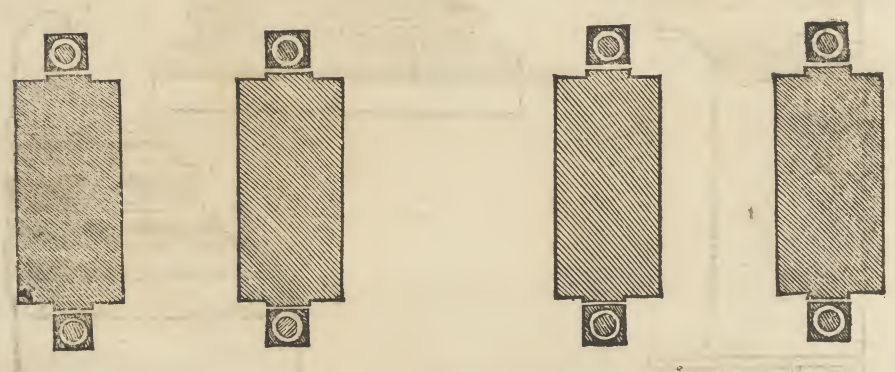
Haud

Haud procul à Romano Amphitheatro, quod uulgus Coloſſeum appellat, inſignis nempe extat arcus, compluribus quidem ornamentorum generibus, ſtatuarumque collocationibus, necnon hiſtoriarum uarietatibus excultus atque refertus; Conſtantinoq; Imperatori dedicatus olim fuiſſe memoratur, Traſiumq; arcum eum homines paſsim appellant. Quanuis autem ipſe tum ruinarum congeſtionibus, tum terræ quoq; acceſsionibus maxima quidem ex parte obrutus demerſusque lateat: attamen adeò ſublimis ac arduus effertur, ut eius uacuæ tranſitiones, eæq; præſertim, quæ ad latera ſtatuuntur, duorum quadratorum altitudines excedant. Arcus hic, ut iam diximus, aſpectui quippe iucundus & præclarus exiſtit, necnon ornamentorum & ſcalpturarum copia ac multitudine præſtat: At coronices, de quibus ſequenti pagina mox

diſſeremus, etſi ſcalpturis ſunt admodum copioſæ, nec formam tamen elegantiorem, nec ſatis aptam diſpoſitionem aſſecutæ fuiſſe uidentur. Palmis autem Romanorum antiquioribus, quorum modulos in Thermarum Antonianarũ ſuperiori deſignatione iam figurauimus, palmaribus inſuper minutis concurrentibus, arcuatum hoc opus ſumus olim dimenſi. Et primùm quidem Ichnographiam hic præmittemus. Maior arcus palmorum xxij & minutorum xxiiij; Arcuum autem minorum uterque, palmorum xj minutorumq; xj ac ſemis latitudinem obtinet: Pilæ palmorum ix & minutorum iiij craſsitudine finiuntur: Laterum arcus ipſius craſsitudo palmorum xxij ac ſemis exiſtit, adeò ut pars arcus eiuſdem interior quadrati perfectioris intercapedinem propemodum ſortiatur: Stylobatæ tripalmarem & minutorum xxix inſuper, Columnæque bipalmarem & minutorum xxvj præterea craſsitudinem complectuntur: Columnæque à ſummo ad imum ſtrijs diſtinctæ inſignitæque fuerunt; exactamq; ſuam rotunditatem, columnarum oppoſitarum obiectu interueniente, ſunt aſſecutæ.

ARCVS CONSTANTINI ICHNOGRAPHIA.

Propoſiti arcus latitudines craſsitudineſque iam expoſitæ declaratæque fuerunt, modò eiuſdem altitudines perſequemur. Stylobatæ quidem baſis, plintho ſimul adiuncto, palmi unius minutorumque xxx altitudinem explet: Stylobata abſque membrorum ſuorum adiectione ſeorſum acceptus, palmorum vij & minutorum v altitudine terminatur: Eiuſque coronix in minuta xlij ſublimis aſſurgit: Plinthi baſi columnæ ipſius ſubſtantis altitudo, minutorum xxxij altitudinem æquat: Ipſaque baſis in minuta lx educitur: Columna, baſi capituloque deductis, palmorum xxvj & minutorum xxv altitudinem petit: Capitulo bipalmaris & minutorum xxxv altitudo contingit, eiusq; forma ad Compoſitum genus ſpectare uidetur: Epiſtylium palmi vnius & minutorũ xj altitudinẽ habet: Zophorus epiſtylio ipſo longè humilior quidẽ exiſtit, at ſcalpturarum

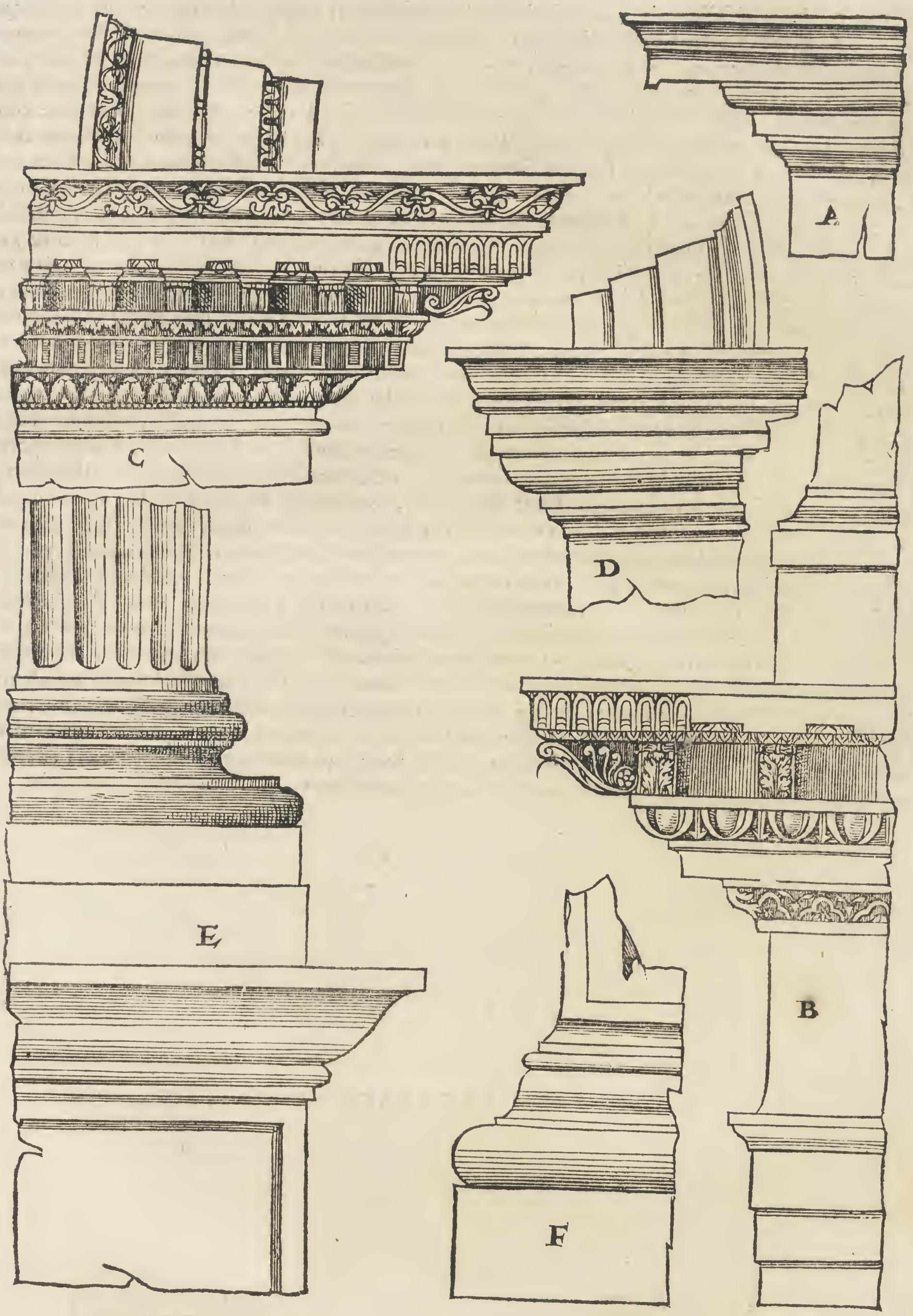
ſcalpturarum uenuſtate & elegantia præſtat: Coronix demum in palmi unius & minutorum xxi extollitur altitudinem. Plinthi deinceps, qui ſecundo ordini ſuperas partes agenti ſubſternitur, altitudo tripalmaris, minutis ix ſuperadditis, extat; ab eoque ad ſupremæ coronicis apicem pedes xii medii intercedunt: At coronicis ipſius altitudini metiendæ, minuta xxxiii aſcribuntur. Stylobatarum deinde ſummæ coronici inſiſtentium moduli, nequaquam à nobis explorati fuerunt; iiſque ſimulachra nonnulla deſuper imminebant. Quinetiam coronici inferiori B, ſtatuę quædam ſuperpoſitæ, quaternis pilis innitebantur: quarum imaginum uultus habituſque, captiuos, de quibus triumphus agebatur, exprimebant. Literæ tandem ſubiectæ, ſupra arcum in ſpatio A deſcriptæ comperiuntur, necnon complures aliæ inſuper diuerſis arcus eiuſdem ſpatiis impreſſæ leguntur.

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO MAX. P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R.
QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS MAGNITVDINE
CVM EXERCITV SVO TAM DE TYRANNO, QVAM DE OMNI
EIVS FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS REMPVBLICAM VL-
TVS EST ARMIS ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

De arcus in Conſtantini gratiam olim extructi proportionibus ac ſymmetrijs abundè, ni fallor, peregimus: modò ad coronices ſigillatim explicandas dimetiendasque accingemur. Baſis F litera inſcripta, ſtylobatæ ipſius arcus fulciendo ſupponitur, quæ palmi unius minutorumq; xxx altitudine definitur: Plinthi baſi ſubſtantis altitudo, ad minuta xxviij conſcendit: Quod reliquum ſpatij deinceps habetur, membris ſtylobatæ ipſius, ueri exemplaris formam ſecuti, iuſtiſsima ratione diuiſimus ac diſtribuimus: Stylobatæ coronix ſub baſi, quæ E nota diſtinguitur, conſtituta minutorum xlij altitudinem petit; & eadem prorſus, qua hic deſcripſimus, ratione diſtributa fuiſſe uidetur: Plinthus baſi columnæ ipſius ſubſtratus, quem ad columnas extollendas potius quàm ob uſum aut neceſsitatem aliquam ibi appoſitum iudicamus, minutorum xxxij altitudinem explet: Baſisque uniuerſa in minuta liij conſcendit: Columnarum capitulorumque altitudines cùm iandudum expoſuerimus, haud eſt cur eas denuò repetamus: Capitulorum autem formas atque diſpoſitiones, cùm quarto uolumine in Compoſiti ordinis pertractatione capitula nonnulla his omnino conſimilia habeantur, conſultò nunc prætermittimus: Epiſtylij item, zophori, coroniciſque altitudines iam declaratæ fuerunt. Ipſaq; coronix caſtigata admodum, nec adeò profuſa ſoluta'ue, ut aliæ forſitan in arcu eodem conſpectæ coronices, eſſe uidetur: quales arcus mediani incumbæ C litera inſcriptæ utique exiſtunt, quæ & formæ amplitudine, & membrorum inſuper multitudine ſummam atq; primariam coronicem excedunt; membraque ipſius confuſa implicitaque eſſe conſpiciuntur; eaque preſertim, quæ ſimul aptari coniungique minime poſſunt, quemadmodum denticuli mutulique, perperam hic commixta & conſociata fuerunt. Quinetiam ſi denticuli hic nulli extitiſſent, coronicis tamen modus ratioque ad arcum extollendum nequaquam apta idonea'ue fuiſſet. Qua quidem in re artificis, qui Marcelli theatrum olim conſtruxit, induſtriam & ſolertiam quammaximè commendamus: arcuum nanque ibi circunductorum incumbas elegantiores & accuratius, quàm aliàs unquam uiderimus, compactas eſſe affirmamus; ex ijsque operum conſimilium expediendorum rationes deduci & colligi optimè poſſunt. Minorum arcuum incumbæ D litera inſcriptæ, ad palmi unius minutorumque xxiij & ſemis altitudinem educuntur: quæ, ſi duo illa plana inter aſtragalum ſuperiorem & ouiclum ſeu echinum inferiorem conſtituta in unum tantummodo planum conueniſſent, quod aptam ſibique congruam nactum proiecturam plinthi coronæ'ue locum obtinuiſſet, aſpectui longè ſuauiores & iucundiores certè extitiſſent. Baſis A ſecundo ordini ſubſtituta, in minuta xvj duntaxat attollitur: Supremaque tandem coronix in minuta xliij conſcendit. Quæ quidem coronicis altitudo, ſi maximi interualli ſpectes rationem, humilior profectò uideretur, niſi uehementior proiectura maiorem ampliorem'ue eius ſpeciem reddidiſſet: cùm enim in ſublimi loco editam homines ex inferiori parte contemplentur, proiectura uehementius deinde excurrente, longè maior, quàm ſit, ab intuentibus iudicatur. Et mehercle coronicis huiuſce modus ac diſpoſitio quammaximè nobis probatur: omnesque coronices inſuper ea ratione extructæ, ut coronarum proiecturæ quadratis earum areis maiores amplioresq; exiſtant, præterquàm quòd aſpectui uenuſtiores atque concinniores eſſe uidentur; cùm ex leuiori quoque nec tam uaſto craſſo'ue lapide conſtituantur, ſubſtantibus ædificijs faciliori pondere incumbunt, eaque minori detrimento & incommodo afficiunt. Nec tamen Architectis in proiecturis educendis immodicam libertatem, & effuſiorem licentiam idcirco permittimus. Verùm quicunque rei huiuſce plenam & exactam cognitionem aſſequi concupierit, Vitruuium de Ionicis Doricisq; coronis uberrimè diſſerentem audiat atq; percurrat.

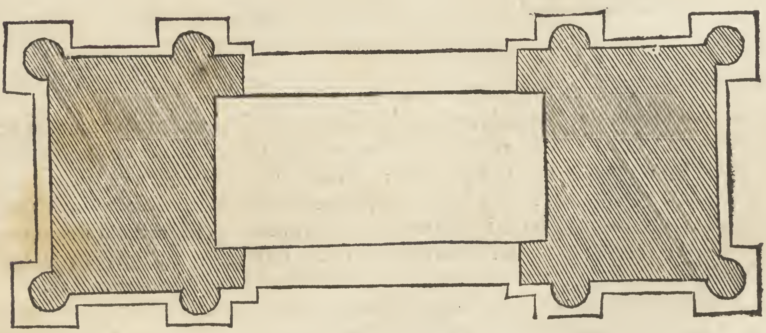
Extra

Extra Anconæ ipſius urbem ampla quædam portuque ſuperior moles in pontum excurrit, quæ immodicis ſumptibus & maxima artificum manu ad naues ab Euri ac Subſolani flatibus uehementioribus defendendas, & incolumes conſeruandas fuit olim perducta: In ſummaq; eius parte aquas deſpectante triumphalis arcus è marmore conſtans, Corinthium opus ſimpliciter, extat; nec præter capitula egregiè quidem elaborata aliæ uiſuntur ſcalpturæ: eaque ibi adeſt uenuſtas ac ſymmetria, iſque membrorum omnium cum integra ædificij ſtructura habetur conſenſus & harmonia, ut etſi quis artem attingere nequaquam ualuerit, pulchritudine tamen mirificè delectetur: quicunque uerò artificium probè intellexerint, haud ſolùm, tanta cunctarum partium ſymmetria & conuenientia perſpecta, contenti diſcedent; uerùm opifici inſuper ipſi, qui tam eleganti & accurata ædificij diſtributione ab eo excogitata præclaram addiſcendi proficiendiq; occaſionem

occaſionem poſteritati reliquerit, quamplurimum ſeſe debere fatebuntur. In operis autem huiuſce ornamentorum generibus Corinthium ordinem tam diligenter obſeruatum, & uſq; adeò expreſſum comperies; ut, quem cæterorum arcuum cum hoc conferre poſsis, haud facilè inuenias. Quinetiam ipſe ob partium ſolidiſsimam compactionem adhuc in integritate ſua incolumis perſiſtit, etſi complura certè in eo deſiderantur ornamenta. Inſignem hunc arcum, quantum iudicare fas eſt, Nerua Traianus inſtituit: cuius ſimulachrum truci ac terribili uultus ſpecie, populos ſcilicet Marte ab eo ſuperatos, ne quandoque ab ipſius imperio deſciſcerent, admonente, ſummo arcu equo memorant inſediſſe; & ſignum tum ex ære conflatum, tum egregiè inſculptum elaboratumq; prædicant extitiſſe. Inter columnas autem ſupra coronicem E litera deſignatam, literarum ibi impreſſarum ſenſu hoc denotante, ſtatuæ nonnullæ æneæ conſiſtebant. Quædam etiam foraminum ueſtigia ſparſim conſpiciuntur, quæ æneos faſciculos aut alia huiuſce generis ornamenta ex ære conflata olim ibi fuiſſe teſtantur: quæ quidem omnia à Gottis, Vandalis, aliјſque feris & immaniſsimis gentibus direpta deinde exportataq; fuerunt. Præſens arcus pede Romanorũ antiquo, cuius tertiã partẽ in thermarũ Diocletianarũ pertractatione ſupra iã deſignauimus, ſuos explet cõmenſus: eiuſq; Ichnographiam primùm hic infrà ſtatuemus. Arcus quidem intercapedo, decempedalem latitudinem obtinet: Interior eius craſsitudo, pedibus ix minutiſque duobus continetur: Columnæ bipedali & minutorum xj craſsitudine finiuntur: Intercolumnia ſeptempedalia, minutis v ſuperadditis, extant: Columnæ pedem unum minutaque xj extra ſolidum ipſum procurrunt: Arcus eiuſdem apertio pedum xxv tertiæque partis inſuper altitudinem petit: Nec tanta utique altitudo, quanuis cum decempedali nuper expoſita latitudine collata duorum quadratorum ſpatium excedit, ſi totam molem uno obtutu ſimul aſpexerimus, uiſui moleſtiæ aut incommodi quicquam affert: Stylobatæ, coronicibus ſimul adiunctis, quinquepedalem altitudinem ſortiuntur; eorumq; latitudo tripedalis & minutorum xv ac ſemis exiſtit: Baſis, ſi plinthum quoque ſubſtantem addideris, pedali & minutorum xxxvj altitudine clauditur: Columnæ ſcapus ad capituli initium uſque pertingens, in pedes xix minutaque xxij ac ſemis attollitur; eiuſdemq; craſsitudo ſub capitulo conſtituta, pedis unius & minutorum lvj ſpatio continetur: Capitulum, abaco ſimul accepto, bipedali & minutorum xxiiij inſuper altitudine terminatur; quorum abaco minuta x contingunt. Capituli autem deſignationem quarto uolumine ſub Corinthij ordinis exordio explicatam offendes: Epiſtylium in pedem unum minutaque xii, zophorus in pedem unum minutaq; x v i i i, coronix demum in pedem unum minutaq; x x i i ſublimes aſcendunt: Plinthus deinceps coronici ſuperincumbens, pedis unius minutorumq; ſex ac ſemis altitudinem æquat: Baſis plintho mox ſuccedens, minutorum x x x altitudinem explet: Inſcriptionis ſpatium ad ſummæ coronicis initium conſcendens, in pedes ſenos minutaque x x i i effertur. Summam autem coronicem, ut uerum fateamur, dimenſi minimè ſumus.

ANCONITANI ARCVS ICHNOGRAPHIA.

Plotinæ

Angulares hæ literæ in intercolumniorum ſpatijs, alteræ nempe in dextero, cæteræq́; in ſiniſtro intercolumnio ſunt reponendæ.

PLOTINAE
AVG.
CONIVGI. AVG.

DIVAE
MARTIANAE
AVG.
SORORI AVG.

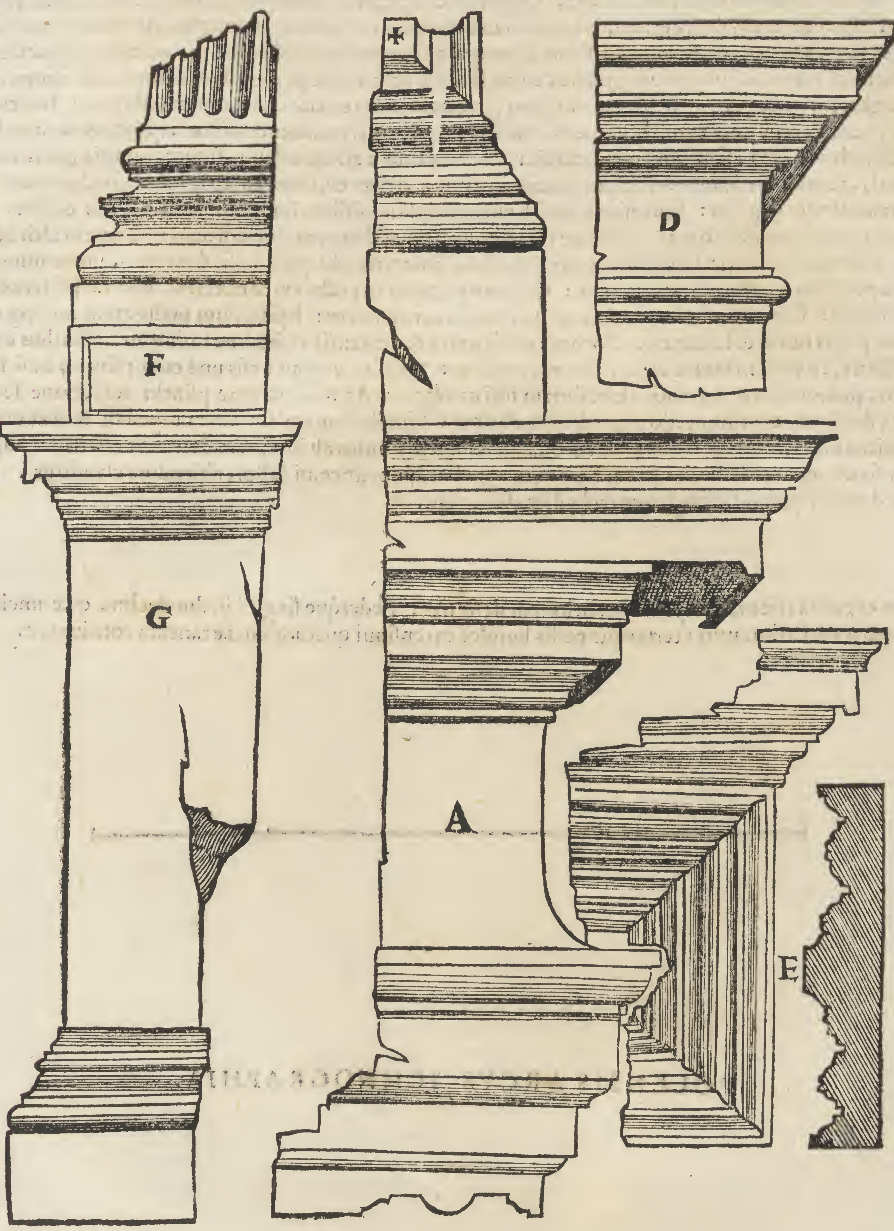

DeAnco-

De Anconitani arcus ſymmetrijs ſatis iam locuti fuiſſe uidemur. Nunc uerò, ut coronicum membra facilius expeditiusque intelligantur, eorum typos ſeparatim conſcribemus, ab infimis partibus, quæ primæ è latebris ſeſe exerunt & attolluntur, exordium ſumentes. Stylobatæ G litera inſcripti, eius coronicibus quoque ſimul aſſumptis, altitudo quinquepedalis exiſtit: Plinthus baſi ſtylobatæ ipſius ſubſtratus, minutorum xviij altitudine definitur: Baſisque mox ſuccedens minutorum xix, tertia parte ſuperaddita, altitudinem petit: Stylobatæ eiuſdem coronix in minuta xx, tertiamq; partem amplius aſcendit: Tantundem arulæ, quæ baſi F ſubſternitur, etiam contingit; quam quidem arulam ob columnas excitandas adiectam putamus: nec indecora tamen uidetur, cùm opuſculo quodam circumambiente & ſatis eleganti, quod eam à baſis ipſius plintho ſecernit, eniteat. Baſis autem cùm ex Corinthio opere tota ſimpliciter conſtet, mirificè nobis probatur: eaq; limbo ſeu apophygi ſimul accepta, minutorum xliij altitudinem explet: Eademq; baſis inſuper minutorum xvj ac ſemis obtinet proiecturam: Stylobatæ craſsitudo tripedalis & minutorum xj ac ſemis exiſtit: Columna deinceps bipedalem & minutorum xj craſsitudinem habet: Eiuſdemq; canaliculi extra ſolidum procurrentes, tredecim numerantur, ſingulique minutorum vij ac ſemis latitudinem aſſequuntur: Regulæque eos ſeparantes ac diſtinguentes, minutorum duorum ac ſemis ſpatio terminantur: Capituli, ſi Abacum dempſeris, altitudo columnæ imam craſsitudinem æquat; ipſumq; pulcherrima nempe forma inſtructum conſpicitur. Ex quo Vitruuianum codicem perperam deprauateq; legi ſuſpicamur, & Vitruuium capitulum, abaco dempto, imæ columnæ craſsitudini adæquandum uoluiſſe exiſtimamus: pleraque enim capitula à nobis conſpecta atque dimenſa ſine abaco prædictam altitudinem aſſequi, columnæque craſsitudinem nonnunquam excedere ſenſimus; quod in Panthei ipſius capitulis, quorum exemplum ſub uoluminis huiuſce initijs pagina 91 B inſcriptum notauimus, clarè admodum perſpicitur. Epiſtylium columnæ ſuperincumbens pedalem ac minutorum xij, zophorus pedalem minutorumque xviij, coronixque pedalem & minutorum xxii altitudinem ſortiuntur; ipſeque zophorus A litera inſcribitur: Plinthus coronice ſuperior, in pedem unum minutaque ſex ac ſemis attollitur: moxque Baſis ſuccedens minuta explet xxx: Spatium tituli monumentum excipiens, in pedes ſenos minutaque xxij conſcendit, ibique crux figurata conſpicitur: Arcus incumbæ D conſonante inſcriptæ, pedis unius & minutorum xv altitudine gaudent: Superioris autem coronicis modulos ignoramus: Menſulæ cunei'ue, quomodocunq; ipſum nuncupare libuerit, ſupra arcum extantis altitudo, tripedalis minutorumq; xxx eſſe uidetur; parsque eius ſuperior pedem unum & minuta xiiii inſuper, inferior uerò pedem unum tantummodo extra ſolidum ipſum egreditur atq; procurrit, & ſigni B appoſitione à nobis notatur. Puſilla & oblongiora tetragona quaternario numero definita, quæ, deſuper incumbentibus coronicibus, inter columnas media collocantur, ad dimidiata ſigna impoſita ſuſtinenda excogitata fuiſſe putantur: eorumq; typos, ſigno E indicante, expreſsimus, necnon Orthographiam & ſcalpturas eorundem ſubiecimus; egregiis etenim operibus ad centrum uſque propemodum referta atque elaborata fuerunt. Coronicis ſuperſtructæ altitudo, minutis xxxii definitur. Nos quidem altitudines omnes, ſingulas'ue proiecturas nec membratim, nec exquiſitè perſecuti hic ſumus: ueruntamen, ut eas è propriis exemplaribus ad minores huiuſce modi formas iuſtiſsima ratione traduceremus, quam plurimùm certè laborauimus.

Ad commenſus autem accipiendos pedem Romanum antiquiorem, cuius tertiam partem in Thermis Diocletianis explicandis pagina 161 iam deſignauimus, hic adhibuiſſe videmur.

Pola,

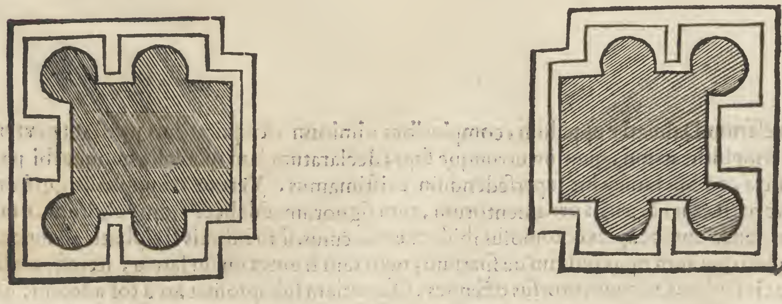
Pola, præclarum Dalmatiæ oppidum, compluribus nimirum antiquitatibus præſtat: præter enim Theatrum atque Amphitheatrum, quorum utrunque ſuprà declaratum iam fuit, alia quoque ibi paſsim conſpiciuntur ædificia, quibus tamen hic ſuperſedendum exiſtimamus. Verùm triumphalis quidam arcus Corinthio opere perfectus, & uarijs ornamentorum, tum ſignorum uidelicet, tum foliorum, tum nouitatum complurium generibus locuples & copioſus ibidem extat: cuius, ſi ab infimis ſtylobatis ad ſuperas partes gradatim aſcenderis, nullum opus nullum'ue ſpatium, quin tam frontes quàm latera, itemq; craſsitudines interiores gerat inſculptas, uacuum prorſus offendes. Quinetiam ſub ipſomet arcu tot adeoque uaria ſcalpturarum genera reſident, ut, ſi omnium deſignationes eſſent nobis ſigillatim conſtituendæ, immenſum utiq; ſpatium,

ſpatium eæ ſibi requirerent & poſtularent. Quapropter ne curioſi fortè prolixioresque uideamur, ſuperuacaneis reiectis partes eas tantummodo, quarum inuentiones ac ſymmetriæ inſignes Architecto præſtabunt utilitates, in p ræſentia attingemus. Arcus Ichnographiam primùm ſubiecimus, ad eumq; dimetiendum nouo quodam recentiorum pedum genere, cuius tertiam partem hic perſcriptam intueris, uſi fuimus. Arcus primùm apertio pedum xij ac ſemis latitudinem, pedumque xxj circiter altitudinem obtinet: Interior pilarum, quæ ad arcus latera conſtituuntur, craſsitudo quaternis pedibus definitur: Columnæ ſingulæ pedalem & dodrantalem, ſemiuncia ſuperaddita, craſsitudinem aſſequuntur: Intercolumnia pedis unius & quadrantis, ſemiunciæq; inſuper diſtantia terminantur: Arcus eiuſdem antepagmenta, pedis unius & ſextantis latitudinem æquant: Plinthi, qui baſi ſtylobatæ ipſius ſubſternitur, altitudo pedalis exiſtit: Baſis trientalem altitudinem habet: Stylobatæ quadratum, tripedalem; eiusque corona, trientalem altitudinem explet: Plinthus columnæ baſi ſubſtratus trientalem, columnæque ipſius baſis dextantis, unciæ unius quadrante ſuperaddito, altitudinem petunt: Columnæ ſcapus in pedes xvj & unciam, quartæ partis adiectione, conſurgit: Capitulum in pedes binos unciamq; unam effertur: Epiſtylium pedis unius unciæq; unius, zophorus pedis unius & ſextantis, Coronix pedis unius & dextantis altitudine finiuntur: Plinthus coronici ſuperſtans, in pedem unum & ſextantem attollitur: Stylobatæ ipſius baſis unà cum plintho baſi ſuperimpoſito, pedis unius & ſextantis altitudinem ſibi uendicat: At baſis abſque plinthi adiectione ſeorſum accepta, dextantis tantummodo altitudinem obtinet: Simplex autem ſtylobata bipedali & ſextantis inſuper altitudine continetur: Eiusque corona ad ſemipedis unius altitudinem duntaxat effertur: Superior tandem ſcotia, quam Vitruuius Liſim coronam appellat, quincunce, ni fallor, altitudine clauditur. Et tot quidem de ſubſequentis arcus ſymmetrijs dicta ſufficiant.

Linea expoſita trientalem pedis quantitatem deſignat: Pedesque ſinguli in duodecim, quæ unciæ uocantur, partes diſtribuuntur: tertiæque pedis huiuſce extenſioni quatuor unciæ tantùm contingunt.

POLENSIS ARCVS ICHNOGRAPHIA.

Subiecti

Subiecti quidem arcus ſymmetriæ iam exploratæ fuerunt: At ſequenti pagina ſingula membra tum ubrius pertractabuntur, tum proprijs deſignationibus clarius oſtendentur. Grandiuſculæ autem hæ literæ primùm in zophoro Y inſculptæ conſpiciuntur.

SALVIA. POSTVMA. SERGI. DE SVA PECVNIA.

Subſequentes hæ literæ deinde, quæ maiuſculæ item exiſtunt, in tribus ſtylobatis, quos X, H, & A notis inſcriptos intueris, inciſę impreſſæque fuerunt.

L. SERGIVS. C. F.
AED. II. VIR.

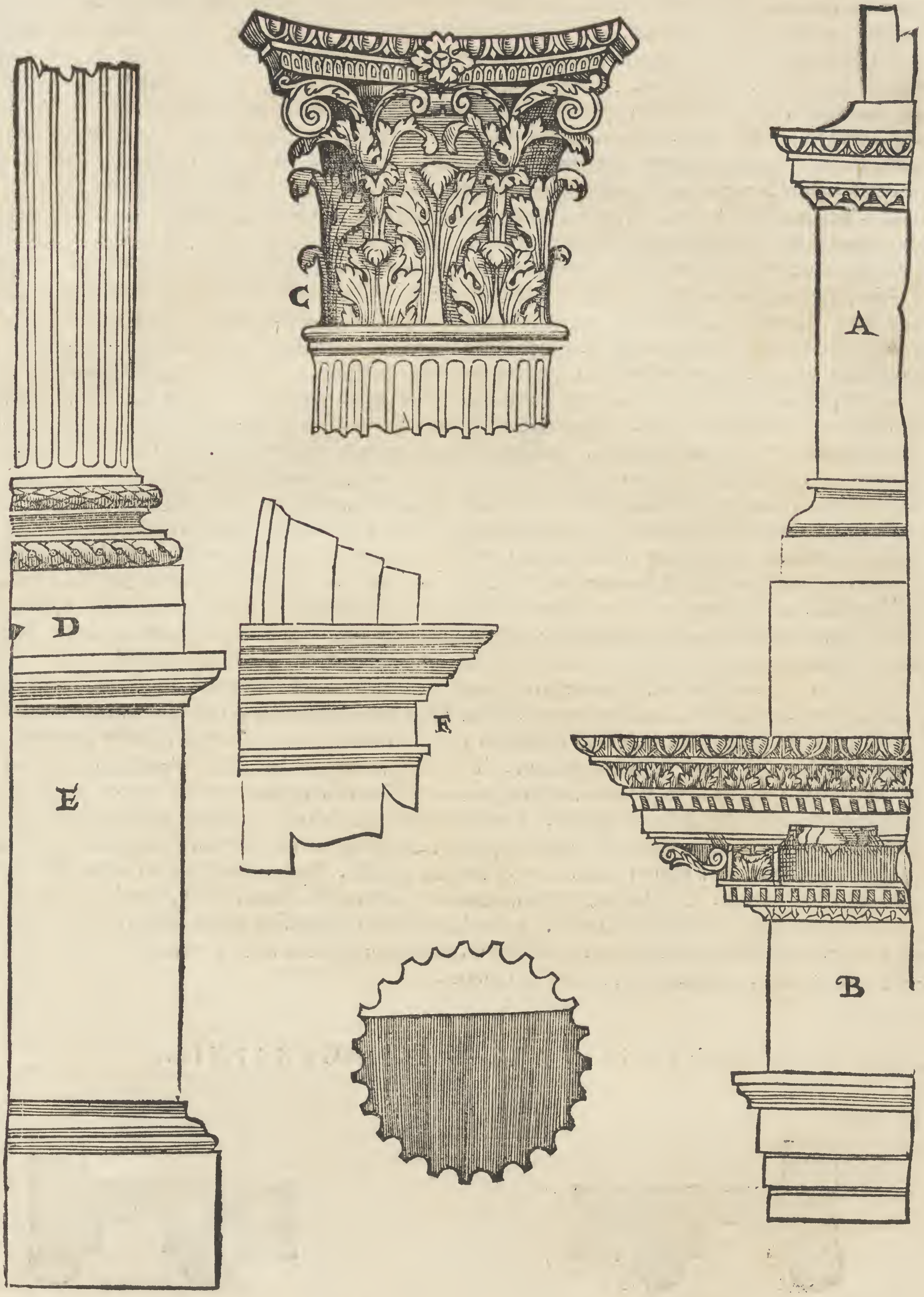
L. SERGIVS L. F. LEPIDVS
AED. TRIB. MIL.
LEG. XXIX.

C. SERGIVS. C. F. AED.
AED. II. VIR. QVINQ.

L Polenſis

Polenſis quidem arcus communiores modulos iam abſoluimus, eiuſque formam unà expoſuimus, necnon elegantiſsima ſumptuoſaque eiuſdem ornamenta aliqua ex parte ſaltem attigimus: Nunc uerò proprios membrorum modulos aperire & patefacere contendemus, ab eoque primùm, quod ſupra tellurem priores obtinet collocationes, exordi emur. Plinthus ſtylobatæ ipſius baſi ſubſtratus in pedem unum excitatur, quanuis alter longè excelſior, obrutus tamen atque depreſſus, ſubſideat: Cymatium autem plintho ſuperincumbens unà cum aſtragalo, ad trientalem altitudinem pertingit: Stylobatę quadratum tripedalem, ſuperiusque eius cymatium trientalem altitudinem obtinet: Plinthus columnæ ipſius baſi ſuppoſitus, trientalis item exiſtit: Ipſaq; columnæ baſis dextantis altitudinem æquat, ſcalpturiſque egregiè admodum elaborata eſſe uidetur; & quanuis Doricam formam præſeferat, ſcalpturarum tamen elegantia ad Corinthium opus magis declinat: Columnæ à ſummo ad imum uſque ſtriatæ conſpiciuntur, & extra ſolidum ipſum procurrunt, quemadmodum ex appoſito ſchemate apparet: Capitulum, abaco ſimul accepto, ad bipedalem, unciæ unius adiectione, altitudinem pertingit, eiuſque ſeparatim altitudo columnæ craſsitudinem utique excedit; perelegans illud quidem, oculorumque ſenſui perbellè reſpondens, necnon ſcalpturarum pompa & faſtu, quemadmodum ex propria conſtat deſignatione, magnificè inſtructum. Hanc autem Corinthiorum capitulorum ad columnas rationẽ & ſymmetriã aſpectui ſemper iucundiorẽ, quàm ſi eorum, abacis ſimul acceptis, altitudines columnarum craſsitudines adæquarent, futuram exiſtimamus. Et quanuis Vitruuius poſtremam hanc capitulorum formam atque diſpoſitionem cæteris prætuliſſe uideatur: tamen, ut aliàs diximus, Vitruuiani codicis lectio deprauata forſitan eſſe poſſet, quod eo præſertim exemplo comprobatur. Si nanque capituli Corinthij conſtitutio, quemadmodum author idem teſtatur, ex uirginalis oris ſtatu habituque profluxit, uirginalis quippe faciei rectè compoſitæ altitudinem latitudine ipſa maiorem exiſtere omnibus conſtat: capitulumque ad hanc ſimilitudinem excogitatum propter calathum monumento ſuperimpoſitum, teſta quinetiam, quæ abacum ſignificat, in ſummo uertice collocata, ad maiorem adhuc altitudinem eò conſcendet. Quapropter & hac ratione perſuaſi, & tot antiquitatum exemplis, quæ locis compluribus extant, paſsim conſpectis, ſymmetriam atq; proportionem iam aſsignatam quammaximè laudandam & commendandam iudicamus. Epiſtylium pedis unius unciæque unius, zophorus pedis unius & ſextantis, coronix denique pedis unius & dextantis altitudinem ſortiuntur. Ipſaq; coronix, quanuis ſcalpturarum multitudine inſignis, liberior tamen perturbataq; apparet. Nanque præter confuſionem ex immodico ſignorum apparatu prouenientem, Echini ſuper ipſammet ſimam collocatio, cùm aſpectui incommoda certè & inſuauis exiſtat, haud immeritò quidem reprehendenda & deteſtanda uidetur: eoq; magis, quòd Echino, cùm egregiè & artificioſè admodum ſit inſculptus, partes ſuperiores, nullo membro prorſus ſuperimpoſito, quod illum ab imbrium iniurijs incolumem tueatur atque defendat, quammaximo certè eius incommodo aſcriptæ aſsignatæque fuerunt. Verùm tunc etiam haud ſecus, quàm apud nos, licentiores atq; audaciores complures extabant Architecti: qui, operum ordine & conditione nequaquam perſpecta, ſed uulgo tantummodo gratificari ſtudentes, ſcalpturarum multitudinem citra ullum delectum in omnibus adhibere conſueuerunt: & tam Doricas extructiones, quæ operum grauitatem ſoliditatemque requirunt, quàm Corinthij generis ædificia, quæ propter eorum molliorem & teneriorem proprietatem ornamentorum complurium uarietatibus gaudent, ſcalpturis complent atque referciunt. At periti mehercle & ſolertes Architecti reruminprimis naturas diſtinguentes, propriaſque earum conditiones mox ſeparantes; ſi Dorica opera aggredientur, probata antiquorum exempla, quæ Vitruuianis conſtitutionibus firmius adhærent, ſibi ſectanda imitandaque proponent: ſin Corinthijs manus admouerint, proprias ordinis huiuſce ſymmetrias ac uenuſtates ad ea condecoranda exornandaq; adhibebunt. Hæc autem non ad doctiores, qui monitis noſtris nequaquam indigere uidentur, ſed ad ignaros potius, ne imprudentes quandoq; errent, cautiores reddendos dixiſſe ſufficiat. Verùm his in præſentia omiſsis, & inceptum iam argumentum perſequentes crepidinem, quæ in tres ſtylobatas deinde excitatur, iam expoſita coronice ſuperiorem eſſe affirmamus: quæ quidem ne à ſubſtante coronice, cuius proiectura ex inferiori parte ſuſpicientibus crepidinis baſim contenderet & præpediret, occultetur obſcureturue, plintho pedalis magnitudinis ſuppoſito altior aliquantulum effertur. Huic baſis ſuperior deinde ſuccedit, quæ in dextantem aſcendit: Crepidinis purum ſimplexque interuallum, bipedalem unciæque unius inſuper altitudinem obtinet: Coronixque eius ſuperior ſemipedali altitudine definitur, quæ quidem coronix lepore & uenuſtate haud mediocriter circunfuſa uidetur: membraque eius, cùm inter duo ſculpta ſolidum ac purum membrum conſtituatnr, quamoptimè diſtinguuntur. Coronici huic membrum illud, quod à Vitruuio, ſi rectè mentem eius aſſequimur, Coronæ Liſis appellationem obtinuit, ſuperſtruitur; & quincuncem ſibi uendicat altitudinem: Supra Liſim deinceps lapides nonnulli extant, imperfectiores minimeque abſoluti, quibus alia quoque ſuperiora adhuc extitiſſe creduntur: Prædicti autem lapides in dextantis altitudinem attolluntur: Eademq; item dextantis altitudo, arcus ipſius aſsignatur incumbis, quę liberius nimirum licentiusque extructę fuerunt. Quanuis autem tria membra, altera alteris ſuperſtructa atque congeſta, inter ſeſe diuerſa ac diſsimilia eſſe conſpiciuntur: cùm tamen eorum proiecturæ omnino conueniant atque conſentiant, de operis uenuſtate nonnihil detrahere & imminuere profectò uidentur. Sequentium membrorum denique ad ſuperiorem arcus totius deſignationem reſponſus ac ſymmetriæ, characterum appoſitionibus animaduerſis, quamprimùm innoteſcent.

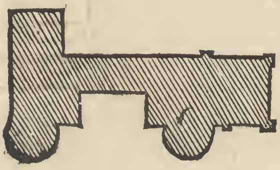

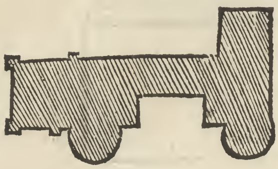
Veronæ, præclara & antiquiſsima ciuitate, complures nimirum arcus ſpectantur: at ad ueteris caſtri fores arcuata quædam conſtructio & ob formæ totius præſtantiam, & ob ſymmetriæ partium conſenſum quãmaximè commendanda reperitur. Arcus huiuſce, prout conijcere fas eſt, & frons & poſticum ſcalpturarum delicijs & uenuſtatibus enitebat: duęq; item in lateribus adituum ſeu ueſtibulorum apertiones, ad eum olim homines tranſmittebant, quemadmodum è ueſtigijs ſuperextantibus ſatis ſuperque colligitur: Nos tamen lateris unius tantummodo ſubiecimus Ichnographiam. Ad hunc autem arcum dimetiendum idem prorſus pedalis menſuræ genus, quo Polenſem arcum nuper deſcriptum ſumus commenſi, à nobis adhibitũ fuit: Eiusq; primùm hiatus in pedum denum ac ſemis latitudinẽ patet: Columnarũ craſsitudines bipedales

 & ſextantes

& ſextantes exiſtunt: Intercolumnia quadrupedalia & quadrantalia inſuper eſſe conſpiciuntur: Arcus antepagmenta, quas uulgus pilaſtratas appellat, bipedalia, ſextante ſuperadiecto, eſſe uidentur: Arcus eiuſdem latera interiora, quadrupedalem & ſemis craſsitudinem habent: Tabernacula inter columnas conſtituta, in bipedalem dextantiſque latitudinem extenduntur. Et hæc quidem de latitudinibus & craſsitudinibus ſatis ſuperque exiſtimantur. Ad altitudines modò dimetiendas tranſeuntes, ſtylobatæ columnæ ipſius perpediculum fulcientis baſim, plintho ſimul accepto, pedalem & quadrantalem præterea altitudinem obtinuiſſe affirmamus: Stylobata quadrupedalem & quadrantalem inſuper, ſemiuncia adiecta, ſibi uendicat altitudinem: Eiuſque coronix dextante, & ſemiuncia addita terminatur: Columnæ baſis in pedem unum excitatur: Columna, baſi capituloque detractis, pedum xvij & quadrantis altitudinem petit: Capitulum in pedes binos & trientem ac ſemis aſſurgit: Epiſtylium pedalem ac ſemis, zophorus pedalem & ſeptuncem ac ſemis, coronixque pedalem & dextantis altitudinem aſſequuntur. Quanuis autem in ſubſequente figuratione faſtigium appoſuerimus, in fornice tamen id extare nequaquam perſpicitur, quinimo primæ ipſi coronici nihil quicquam ſuperius incumbit: Atqui paries etſi temporis uetuſtate conſumptus iam uideatur, nonnulla tamen adhuc retinet ſeruatque ueſtigia, quæ ibi faſtigiatam olim frontem extitiſſe teſtantur. Summa coronix nulla quidem apparet, ideoq; nullos antiquiores eius modulos recenſemus: eam tamen, ſymmetria formæque diſpoſitione, quam aptiorem duximus, obſeruata, hic deſignare & conſcribere placuit; id memoriæ ſemper infixum animoque inſculptum gerentes, nempe ſuperiora ab inferioribus quarta parte eſſe diminuenda. Quapropter ſuprema hæc quoque coronix ab altera inferius conſtituta quarta parte deficiet, itaque diuidetur. Tota quidem altitudo in quatuor partes ac ſemis diſtribuetur: mediaque particula aſtragalo, regulæque ipſius aſsignabitur: pars una zophoro continget: altera membro ſub corona exiſtenti, quod uel in denticuli uel in echini, prout magis libuerit, formam componemus, aſcribetur: tertiam partem ipſimet coronæ, regula eius ſimul accepta, tribuemus: quarta pars demum ſimæ, quam rectam gululam paſsim appellant, concedetur: Proiectura altitudinem adæquabit. Et hac ratione ſumma coronix ad Architectonicas leges affabrè ſciteque conſtituetur. Inter columnas tabernacula nonnulla, quibus ſimulachra olim imponebantur, media conſiſtunt: eaque bipedalem & dextantis latitudinem, ſeptempedalemque altitudinem aſſequuntur; necnon parietis interiora pedis unius & dextantis interuallo perrumpunt penetrantque: Subſtantium ſtereobatarum, baſibus ſimiſque ſimul acceptis, altitudo quadrupedalis exiſtit: Columellæ undequaque ſemipedalem craſsitudinem obtinent: Epiſtylium quincunce ac ſemi, zophorus ſemipedali, coronix demum abſque ſimæ ipſius adiectione trientali altitudine definitur: Simplex faſtigij intercapedo beſſalem altitudinem petit. Tabernaculis deinceps tabellæ quædam, coronicibus in uertice collocatis, ſuperincumbunt: Tabellæque ſingulæ latitudine bipedali, pedalique altitudine terminantur: Coronicesque demum in deuncem ſublimes aſſurgunt, quibus, prout perſpicitur, dimidiatæ olim nonnullæ inſidebant figuræ. Arcuatæ apertionis altitudo, etſi pars quædam inferior obruta demerſaque lateat, latitudinem maiori quàm dupla excedit proportione: latitudo nanque decempedalis ac quadrantalis exiſtit, at altitudo in pedes xxv & ſemis aſcendit. Antepagmentorum arcus deinde latitudinem iam definiuimus: Capitulorum autem eædem prorſus altitudines extant, ipſaque quadrata inſuper forma undequaque comprehenduntur. Arcus hic nempe Compoſito opere conſtat: quemadmodum autem ex uacuis ſedibus & inanibus locis conijcitur, æneorum ſignorum & ex marmore item conſtitutorum apparatu mirificè quidem olim emicuiſſe uidetur.

SEQVENTIS ARCVS ICHNOGRAPHIA.

Arcus Veronæ ad ueteris caſtri fores extructi formã ſitumq; ſubiecta hic expreſsimus deſignatione. Quanuis autẽ, à zophoro ad ſuperas partes aſcendendo, nulla utiq; ornamentorum ueſtigia modò conſpiciuntur: adiectionis tamen à nobis excogitatæ modus ratioque à uero haud prorſus abhorret. At cùm membrorum in priori hoc ſchemate deſignatorum ea ſit exilitas atq; exiguitas, ut ægrè perſpici queant, ſequenti mox pagina eadem clarius expreſſa & accuratius deſcripta comperientur. Triumphalis arcus huiuſce nonnulli inſcriptione permoti Vitruuium, qui de ratione ædificatoria præclara uolumina illa compoſuit ediditque, authorem extitiſſe arbitrantur: at nos duplici nomine horum ſententiam minimè admittendam recipiendam'ue cenſemus. Primò quidẽ inſcriptionis titulus Vitruuium Pollionem haud nominatim appellat, ſed

lat, ſed alium fortaſſe Vitruuium quendam operis huiuſce authorem fuiſſe ſuſpicamur. Deinde (& hæc ratio eorum opinionem manifeſto falſitatis crimine redarguit atque condemnat, Vitruuium Pollionem, qui Architecturam literarum monumentis conſignauit, mutulorum denticulorumque in eadem coronice permixtionem nequaquam admittentem, quin eam increpantem potius & inſectantem reperimus. Quapropter cùm in arcuato hoc opere coronix eiuſmodi, quæ Vitruuianis præceptis aduerſatur atq; repugnat, ſpectanda proponatur; Vitruuium Architectorum principem arcum hunc aliquando inſtituiſſe, qua ratione aſſeremus? Vtcunque tamen fuerit, arcum ob formæ ibi conſpectæ elegantiam ac uenuſtatem quammaxime certè commendamus.

Literarum hæ notæ ſub tabernaculo inferiori ad dexteram conſtituto in ſtylobatæ ipſius ſpatio impreſſæ leguntur.

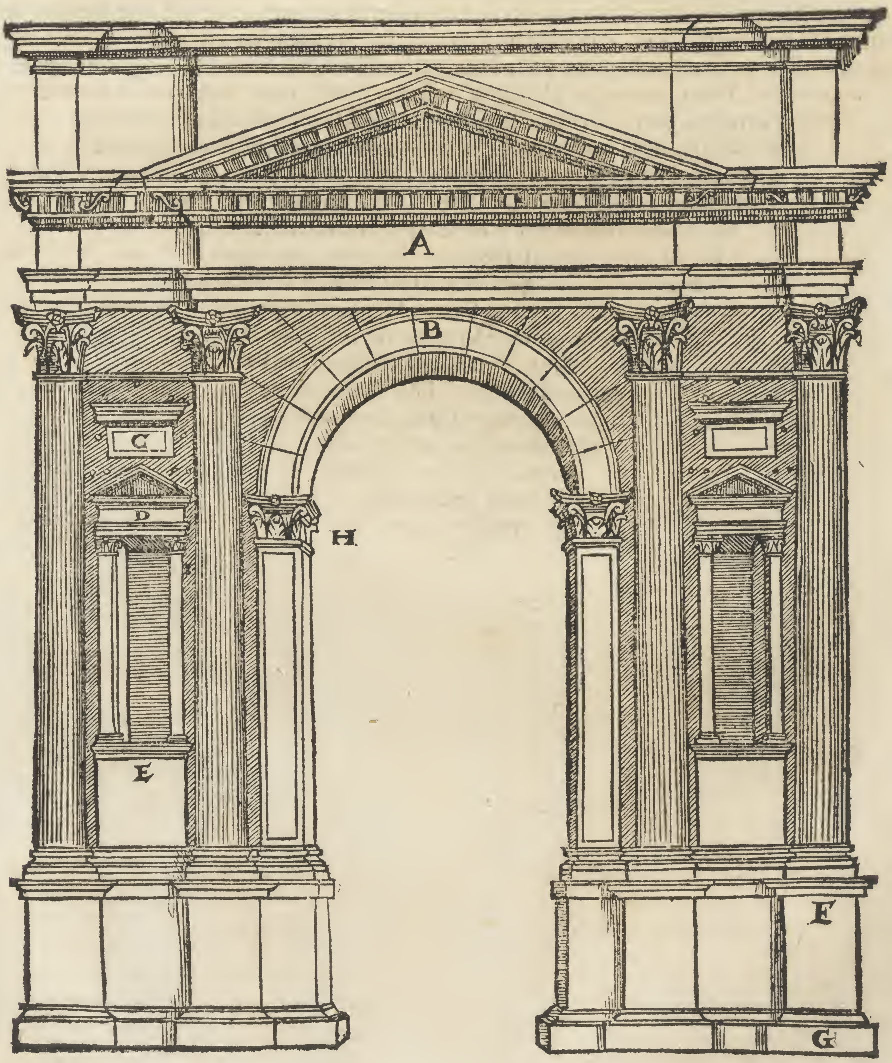
C. GAVIO. C. F.
STRABONI.

Literarum harum formulæ in arcus ipſius latere interiori exciſæ fuerunt.

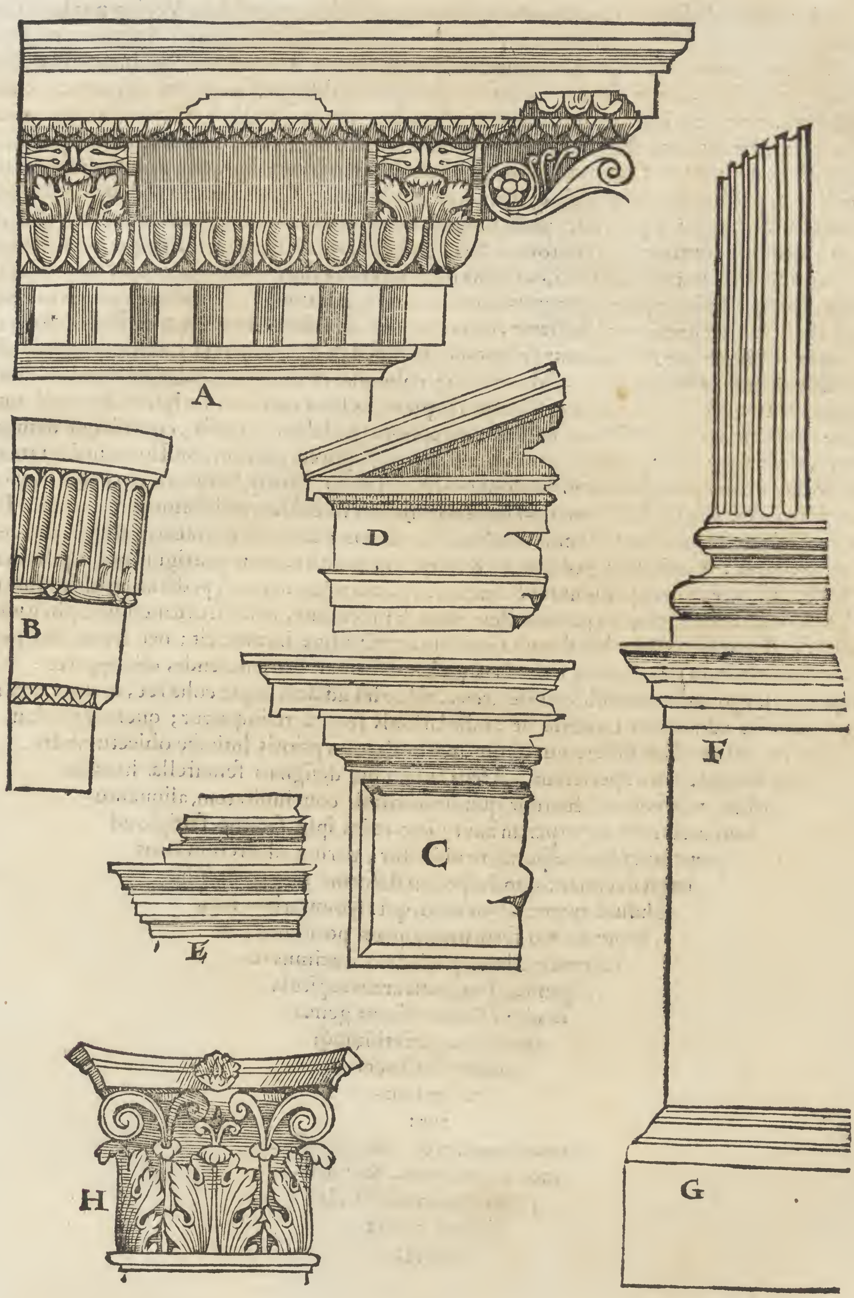
L.VITRVVIVS L. L. CERCO
ARCHITECTVS.

Literarum hæc ſigna ſub inferiori tabernaculo ad læuam collocato in ſtylobate inſculpta offenduntur.

M. GAVIO. C. F.
MACRO.

Cùm nec proprias membrorum arcus propoſiti ſymmetrias hucuſque abſoluerimus, nec eorum typos amplioribus formis, ut clarius faciliusque intelligantur, conſcripſerimus: idcirco ſequenti pagina commodiores & accuratiores ſingulorum membrorum deſignationes apponemus, eaque è proprijs exemplaribus deducta ad conuenientes formas aptiſsimè transferemus. A ſtylobate igitur exordientes, eius plinthum G litera inſcriptum, pedis unius & quadrantis inſuper altitudine finiemus: Baſis mox ſuccedentis altitudo, ſemipedalis exiſtit: Purum ſimplexq; ſtylobatæ ipſius interuallum F litera à cæteris ſeiunctum, in pedes quaternos & quadrantem ac ſemiunciam aſcendit: Superiorque eiuſdem coronix, in dextantem ac ſemiunciam attollitur: Columnæ baſis, pedalem altitudinem habet: eiuſque plinthus in Liſim coronam conuertitur & permutatur. Id autem commenti genus nobis, qui nonnullos Græcorum ſtylobatas hac eadem ratione compoſitos & conſtitutos aſpeximus, mirificè quidem probatur. Columna ſtriata, ideſt ab imo ad ſummum canaliculis quibuſdam inſignita diſtinctaque fuiſſe uidetur: Columnæ capitulum impoſitum, pedis unius ac trientis ſemiunciæque inſuper altitudinem petit; eiuſq; formam, quam ſequenti uolumine mox ſub Compoſiti ordinis incipiente pertractatione explicatam deſignatamque reperies, conſultò hic prætermittimus. Quanuis enim arcus totius conſtructio Corinthium genus imitatur, capitulum tamen, de quo modò ſermonem habemus, ad Compoſitum ordinem magis declinat: ipſumque ibi C nota à cæteris diſtinctum ac ſegregatum offendes. Quinetiam capitulorum, quæ arcus huiuſce adſunt incumbis, forma ſpeciesque D litera ibidem annotatur. At tabernaculorum deinde, quæ inter columnas media reſident, capitula H litera hic ſubſcripta apparent: Itemq; coronix & baſis ſimul, E litera demonſtrante, membra tabernaculis ſubſtantia referunt oſtenduntque: C tabellas tabernaculis ijſdem ſuperpoſitas exhibet: D, epiſtylium, zophorum, coronicemq; faſtigij tabernaculorum eorundem deſignat: B, opus arcum ipſum circumambiens repræſentat. A, primariam coronicem arcui deſuper incumbentem proponit: quæ aſpectui quanuis iucunda egregieque admodum elaborata uideatur, in communiſsimum tamen illud erratum, in quo coronices aliæ complures à nobis iam deprehenſæ fuerunt, prolapſa conſpicitur: mutulos enim denticuloſque ſimul, quæ quidem duo membra in eadem coronice conſocianda neutiquam eſſe fortiſsimis rationibus à Vitruuio demonſtrantur, in unum compoſuit atque coniunxit. Verumenimuero clamores ingentes attolli nunc ſentio: cùm ſcilicet poſt Vitruuium tot celeberrimi deinceps præſtantiſsimiq; Architecti, tum Italiæ tũ alijs quoq; paſsim regionib. in coronicibus exornandis mutulos denticuloſq; pariter adhibuiſſe uideantur, hæſitandum profectò aut timendum non eſſe: quinimo ſingulis in operibus ſuis extruendis antiquorum exempla & ritus palàm imitari licere. Quibus id unum modò reſponſum afferemus, nos ſcilicet illis principia denegantibus diſputationis palmam coronamq; facilè conceſſuros: At ſi, quod pleriq; fatentur, ipſi quoque Vitruuio in Architectonica facultate primas partes adiudicarint, Vitruuiana dogmata ſedulò ſtudioſeq; lectitantes mox rationis iam expoſitæ, quam roboris plurimum habere arbitrantur, infirmitatem imbecillitatemque cognoſcent.

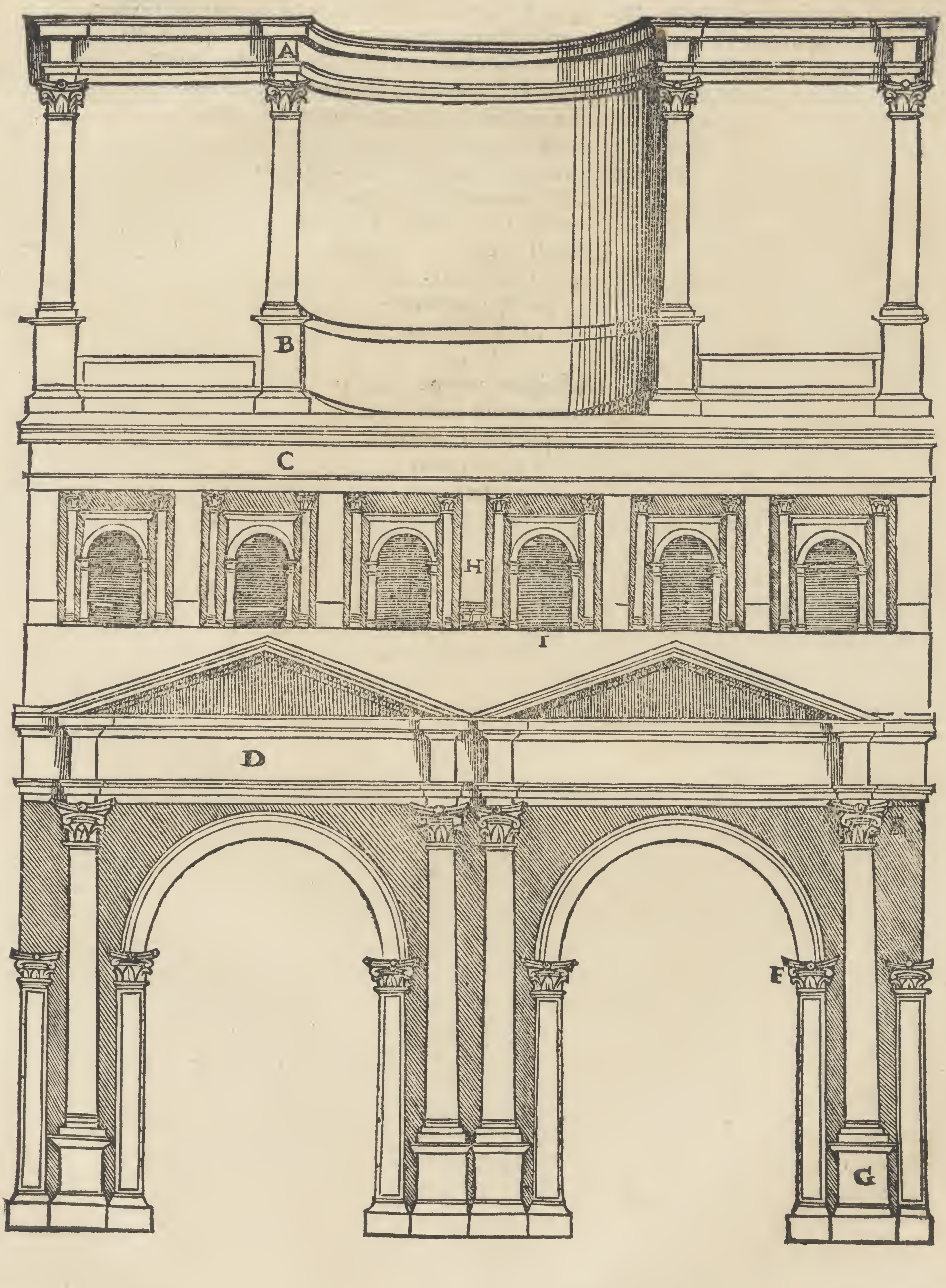
Veronæ haud procul à porta, quam à Leonibus appellant, antiquus arcus duabus apertionibus patet: quem quidem arcuum numerum duplicatum nuſquam aliàs, ſed triplicatum aliquando nos uidiſſe meminimus. Fornici huic nempe quanuis ſex feneſtræ ſuperincumbunt, eæ tamen nec peruias ſeu patentes habebant apertiones, nec ad interiora parietis admodum penetrabant, adeò ut ſigna uehementer prominentia collocari ibi minimè potuiſſe uideantur. Mox ſuper primæ coronicis ambitum media pars ad ſcaphæ ſeu conchæ ſimilitudinem, leui tamen nec profunda admodum parietis exciſione perfoſſa conſpicitur: attamen coronicis ipſius proiectura miniſtris nonnullis ad ſeruitia quædam triumphantium agmine iam procedente

dente, obeunda peragendaque ſatis commodas opportunasq; ſedes concedebat. Verùm nos hæc tanquam Architecto parum conducentia prætermittentes, formæ exemplo infrà hic primùm deſignato & circunſcripto, ad proprios modulos ſigillatim explicandos nunc accedemus. Arcus apertio pedum undenum latitudinem, pedumq; xviij altitudinem obtinet: Plinthus ſtylobatæ ſubſtratus, pedalem ſibi uendicat altitudinem: Stylobatæque eiuſdem baſis, in quadrantem aſcendit: Purus ſimplexque ſtylobata, bipedalem unciæque unius altitudinem petit: Eiusque corona, in quadrantem aſſurgit: Baſis columnæ ſuppoſita, beſſali ac ſemi altitudine definitur: Columnæ ipſius ſcapus, baſi capituloque detractis, pedum duodenum trientisque latitudine, & pedis unius trientaliq; craſsitudine terminatur: Capitulum in pedalem & beſſalem inſuper altitudinem excitatur: Epiſtylium pedis unius & quincuncis, zophorus pedis unius & beſsis, Coronix pari item altitudine continetur. A coronice deinde ad alterum ordinem tripedale ac ſemis ſpatium intercedit. Coronici huic mutuli nonnulli, qui ſigna olim impoſita ſuſtinuiſſe creduntur, ſuperiores incumbunt: moxque ſeptem maiores pilæ, compreſsiores tamen atque retunſæ, aſſurgebant; quibus prædicta utique ſigna nitebantur: necnon inter pilas ſenæ, quas diximus, feneſtellæ retunſis & caſtigatioribus columnis condecoratæ diſtinctæque collocantur; quæ quidem bipedali & ſextantis latitudine, quadrupedali uerò & quadrantis altitudine terminantur. Maioresque columnæ, baſibus capitulisque ſimul adiunctis, in pedum quinum & trientis altitudinem extolluntur, & planæ ex ſima conſtant ſcalptura. Secundi autem ordinis huiuſce epiſtylium ſemipedalem ac ſemiunciæ, zophorus pedalem ac ſemis, coronixque demum dextantis ac ſemiunciæ altitudinem aſſequuntur: Liſis corona ſupra coronicem conſtituta, in dextantem effertur. Secundorum deinceps ſtylobatarum baſes, pedales exiſtunt: Moxq; ſtylobatæ, in pedes ternos & ſeptuncem ac ſemis aſcendunt: Columnarum ſecundarum baſes, beſſalem altitudinem ſortiuntur: Earumq; ſcapi, pedum octonum & quadrantis ſemiunciæque altitudinem petunt; & dextantis inſuper ac ſemiunciæ craſsitudine finiuntur: Capitula in pedis unius & ſeſquiunciæ altitudinem porriguntur: Epiſtylium pedis unius unciæque unius, zophorus pedis unius & ſextantis, coronixque demum pedis unius altitudine concluduntur: Vltra coronicem deinceps paries adhuc extendi uidebatur, at nihil diſtinctum explicitum'ue modò conſpicitur. Arcus hic nempe haud multa quidem craſsitudine intumeſcit; nec frons eius poſterior, quanuis ornamentorum illecebris ac uenuſtatibus haud forſitan contemnenda, ulla apparet: Nanq; poſt ipſum à tergo mox alter ſubſequitur arcus, eique ita adiacet atque cohæret, ut inter utrunque difficilis admodum tranſitus ac ambulationis ſemita relinquatur; quemadmodum uberius poſtmodum diſſeremus, cùm arcum alterum prioris huiuſce obiectu abditum atq; latentem aperiemus. Arcus autem hic deſignati feneſtellæ haud ita ordinatæ diſpoſitæq; fuerunt, quinimo ordinis concinnitatem aliquantulum inuertunt atque perturbant: nec enim ipſæ ſummo faſtigio ad perpendiculum reſpondere uidentur, uerùm ad alterum latus magis declinant, quod aſpectui deforme nempe & iniucundum apparet. Nos uerò, qui aſymmetriam hanc æquo animo ferre nequaquam potuimus, ad certum ordinem potius eas duximus redigendas. Præſentis arcus capitula deniq;, Compoſitum genus nonnulla, Corinthiumq; ordinem alia certè imitantur: quemadmodum & in ſequentibus mox exponemus, & deſcriptionibus adhibitis clariſsimè patefaciemus.

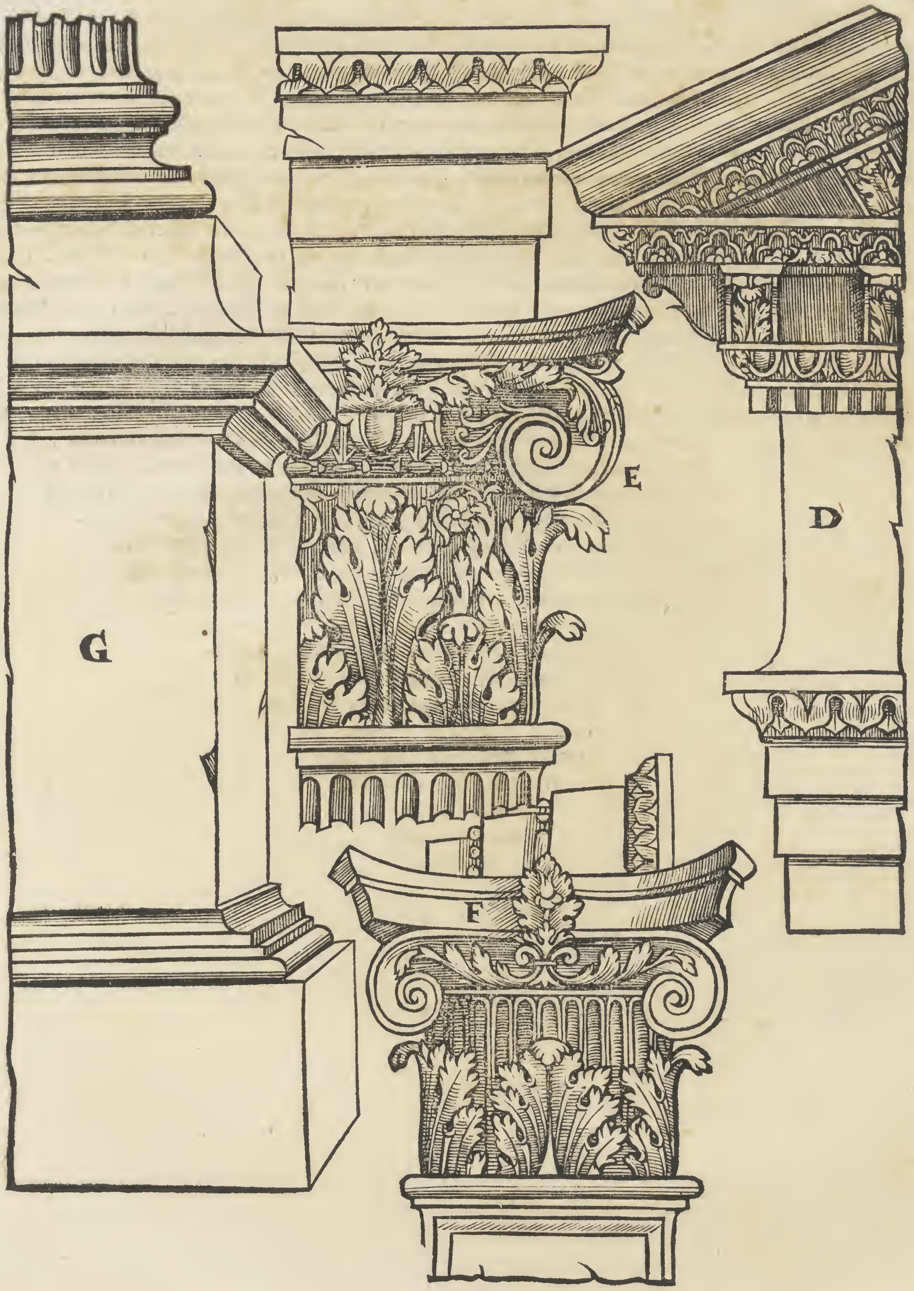
In

In ſuperiori arcus parte ad dexteram, ſubſcriptæ literarum notæ in epiſtylio legendæ proponuntur.

T. FLAVIVS P. F. NORICVS. IIII. VIR. ID. V. F. BAVIA. Q. L. PRIMA SIBI, ET POLICLITO SIVE SERVO, SIVE LIBERTO MEO, ET L. CALPVRNIO VEGETO.

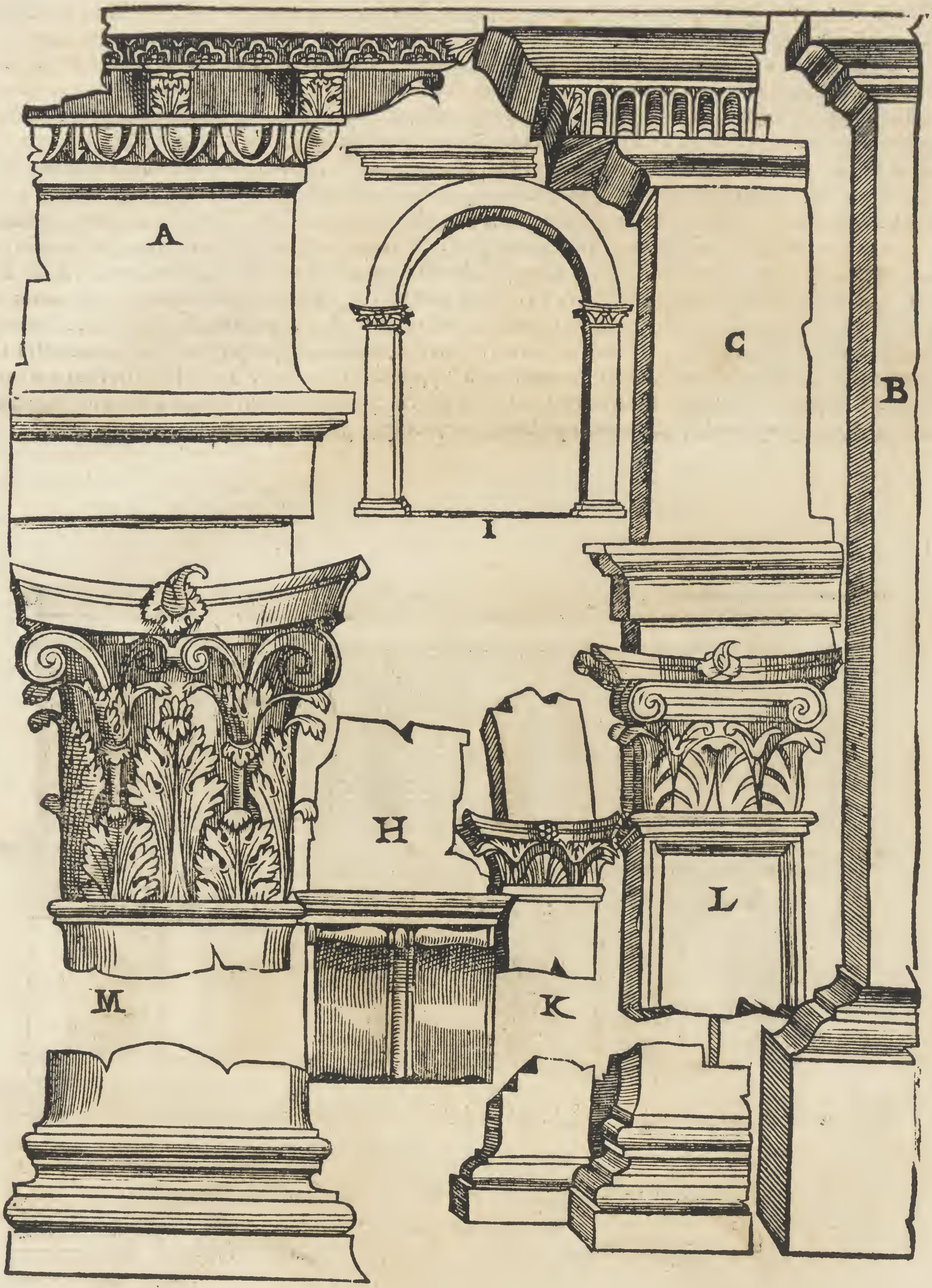
Hactenus de arcus propoſiti communioribus modulis ſermonem habuimus, eiusque typum uero proprioque exemplari quamſimillimum certè expreſsimus ac figurauimus: at membrorum ſingulorum, propter formæ iam deſcriptæ anguſtias, diſtinctam exactam'ue cognitionem afferre nequaquam potuimus. Nunc uerò, cùm diuerſa compluraque ibi extent ornamenta, ad ea ſeparatim declaranda deſignandaque accingemur. Altitudinum quidem & craſsitudinum ſymmetriæ iam expeditæ fuerunt, quapropter noua earum commentatio ſuperuacanea prorſus & inutilis foret: uerùm hic propria membrorum munera, propriæque ſedes tantummodo explicabuntur. Figura G, primorum inferiorumque ſtylobatarum, eorum baſibus ſuperadiunctis, ſtriatarumque columnarum indicijs quoque nonnullis appoſitis, formas atque diſpoſitiones oſtendit: membraque uniuerſa ueris quamſimillima profectò uidentur. E, capitula, epiſtylijs ſuperadditis, columnis inferioribus, quemadmodum ſtriarum notæ ſatis ſuperq; demonſtrant, ſuperinducta deſignat. D, epiſtylium, zophorum, & coronicem, quæ primo columnarum inferiorum ordini ſuperincumbunt, proponit. Coronicis autem huiuſce diſpoſitio utrum uidelicet laudanda improbanda'ue uideatur, memori Lectori authoritates exemplaq; ſæpè ſepius à nobis adducta meditanti iudicandum relinquimus. F, quadratarum columnarum, quas Antas rectè nuncupabimus, capitula arcuatam conuerſionem ſuſtinentia patefacit. Duo autem hæc capitulorum genera E & F literis inſcripta, ex opere Compoſito conſtant, & elegantem utiq; pręſeferunt aſpectum; necnon cum arcus ſuperioris, qui ueteris caſtri foribus adiacet, capitulis maximã ſimilitudinem gerunt. Moduli uerò cùm à nobis iamiam expliciti declaratiq; fuerint, haud eſt quòd in pręſentia denuò repetantur. At illud pro comperto ut habeas uolumus, ſubſcriptas nempe figurationes cum ueris exemplaribus quammaximè conuenire.

Triumphalis arcus,quem examinandum propoſuimus,uarijs quidem,ut dictum fuit,ornamentorum generibus affluit abundatque : quorum rectè nonnulla,perperam uerò alia appoſita conſtitutaque fuerunt. Et mehercle,ſi uerum fateri uelimus, in eo nihil quicquam præter coronicem D ob rationes iam adductas reprehenſione dignum uidetur : quinimo cætera membra à nobis hactenus declarata,necnon ſcalpturæ & coronices quoque ex optimo genere deducuntur. Membra quidem,quæ hucuſque expoſuimus, ad primum atque inferiorem ordinem ſpectant : quæ uerò nunc ſubſequuntur,in ſecunda mox ſuperiorique claſſe reponuntur. Mutuli,qui H literæ nota appoſita deſignantur,ſtatim in ſecundi ordinis exordio ſummis arcuum faſtigijs ſuperiores imminent : quibus ſigna, ut iam diximus, ſuperpoſita pilis quibuſdam deinde aſſurgentibus

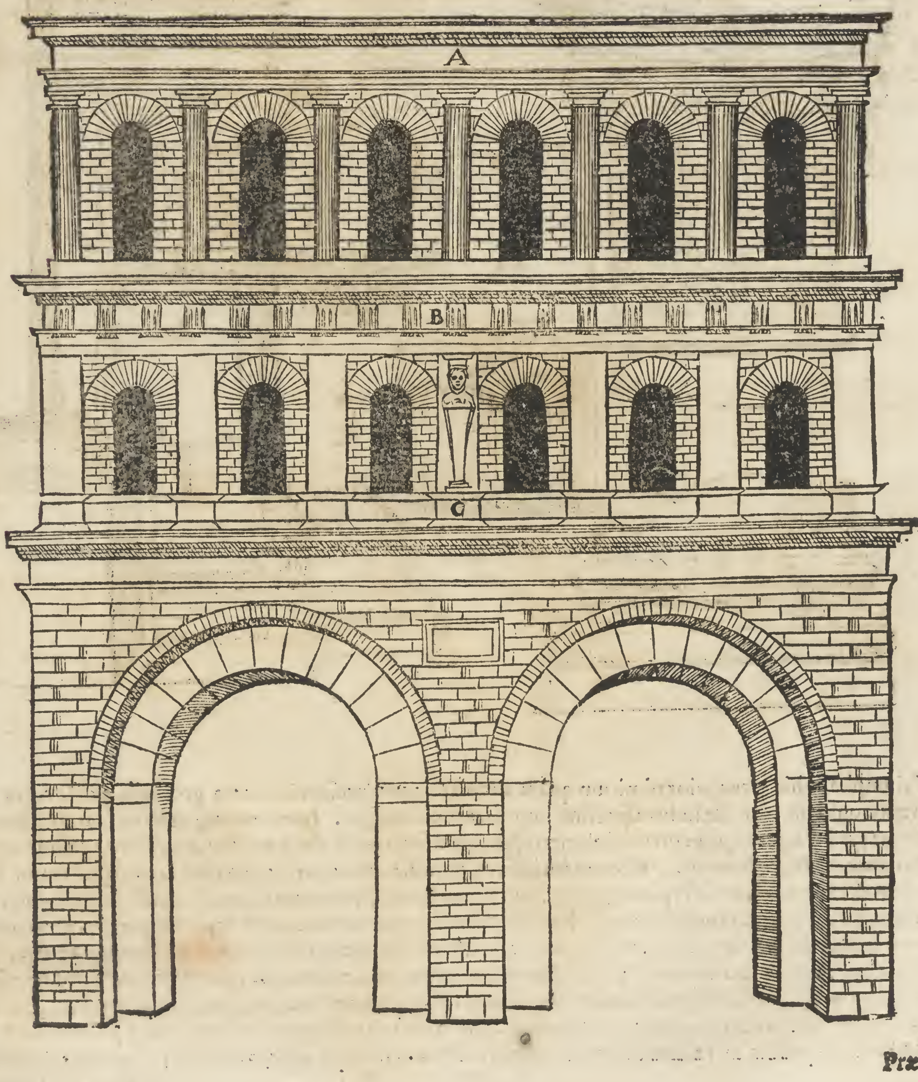
tibus recumbebant. I litera,ſingularum ſex feneſtrarum,exiguis earum coronicibus ſuperadiunctis, formam ac ſitum oſtendit: propriosque ipſarum modulos atque terminationes hic ad unguem expreſsimus ac figurauimus. Capitulum baſisque, ambo K literæ indicio annotata,feneſtrarum earundem, ut membra commodius intelligantur,ſpeciem oſtendunt. Baſis denuò capitulumque,quæ quidem ambo L nota appoſita ſignificantur,columellas in medijs pilarum feneſtrarumq; ſedibus collocatas demonſtrant. In utriuſque autem generis columnarum,maiorum uidelicet minorumque baſibus conſociandis copulandisque Architectus,tam apta compoſitaque earum proportione citra ullam prorſus aſymmetriꝫ offenſionem excogitata,maximum certè ingenij acumen oſtendit; dum & maiori columnæ baſim eius amplitudini conuenientem,& columnæ item minori baſim perpuſillꝫ eius formꝫ congruentem tam eleganter diſtribuit redditq;: quod nempe uiri iudicium ſummis laudibus, ni fallor,celebrandum & proſequendum uidetur. C litera, epiſtylium,zophorum,coronicemque ſecundi ordinis proponit: coronicique modum adhibitum, tum quia nulla ſcalpturarum congeries ſiue confuſio ibi adeſſe perſpicitur, tum propter præclaram eius diſtributionem quammaximè commendamus. Stylobata, B litera eum demonſtrante,ad poſtremum ordinem ſpectat,cui baſis M conſonante inſcripta innititur: Capitulumque ſupra baſim mox deſignatum cum ea nimirum optimè conuenit, & ex Corinthio ſimpliciter opere conſtat; præſensque eius deſignatio & operis textura & corporis gracilitate uero exemplari, unde originem deduxit, quamſimillima utique exiſtit; & elegans admodum, ni fallor, eſſe perſpicitur. Epiſtylium,zophorus,coronixque, A litera hæc tria denotante,ſummas partes occuparunt. Epiſtylium etſi duabus faſcijs tantummodo terminatur,in nullum tamen idcirco uitium nullam'ue reprehenſionem incurrit: quinimo ſi tres huiuſcemodi faſciæ teniꝫ'ue extitiſſent,propter immodicam longinquitatem confuſionem quandam potius & impedimentum ſibi uiciſsim attuliſſent. At coronicem; cùm & mutulis abſq; ulla prorſus denticulorum ſocietate ſit inſignita, membrorumque inſuper elegantiſsimas diſtributiones fuerit aſſecuta, nec ingenti prꝫterea ſcalpturarum multitudine opprimatur, aſpectuique denique iucundiſsimam proiecturꝫ ſpeciem, coronicis eiuſdem uidelicet altitudine longius aliquantulum excurrentem,obtinuerit; iurè mehercle laudandam commendandamq; cenſemus.

Triumphalis

Triumphalis hic arcus prior nimirum quàm alter iamiam expoſitus in lucem prodijſſe exiſtimatur, nec immerito quidem, cùm ille huius aſpectum impediat obſcuretque. Inter utrunq; uerò eæ intercedunt anguſtię, ut ęgrè diligens quiſpiam modulorum, qui, ut præſenti patet deſignatione, incolumes adhuc extant, obſeruator eas ingredi poſsit. Hoc autem idcirco eueniſſe arbitramur, quòd cùm arcus, quem nunc dimetiendum & exponendum ſuſcepimns, in pręclaro & conſpicuo urbis totius loco ſit conſtitutus; cumque alteri deinceps Imperatori propter rerum geſtarum gloriam atque uirtutem triumphum pariter decreuiſſent; propter ſummam loci opportunitatem ſuperiorem arcum ibidem in eius gratiam ſtatuerunt: & ueteri è proprijs ſedibus nequaquam dimoto, arcui recentiori priorem locum duntaxat conceſſerunt. Modulorum uerò eadem prorſus ratio utriſque dimetiendis inſeruit. Quapropter nos, recentiori iam expedito, arcus huiuſce antiquioris ſymmetrias nunc perſequemur. Arcuum igitur ſingulorum apertiones pedum undenum latitudinem, & pedum xvij altitudinem ſortiuntur: Arcus utriuſque antepagmenta pedis unius & beſsis la-

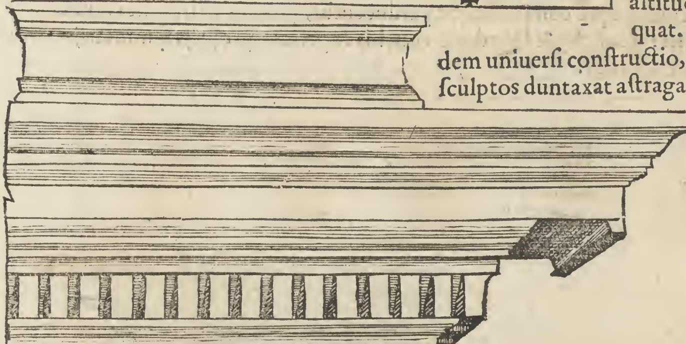
titudinem habent: Interq; duas antepagmentorum claſſes pedes quini, triente ſuperaddito, medij intercedunt: Angularia ſpatia utrobique tripedalia exiſtunt: Cymatium C, quod epiſtylij uſum atq; rationem obtinet, ſemipedali ac ſemiunciæ inſuper altitudine definitur: Zophorus pedalem & ſeptuncem ac ſemis altitudinem aſſequitur: Regula zophoro ipſo ſuperior, ſextante terminatur: Cymatium ſub denticulo conſtitutum, triente & quarta unciæ unius parte comprehenditur: Cymatium uerò denticulo ſuperpoſitum, in unciam unam ac ſemis attollitur: Aſtragalus in unciam unam effertur: Cymatium coronæ ſubſidens, unciæ unius & trium quartarum altitudinem explet: Corona, quadrantis ſemiunciæq; altitudinem attingit: Superiusq; eius cymatium, in ſextantem & quartam uncię unius partem aſſurgit: Sima, quam rectam gululam noſtrates appellant, in quadrantem ac ſemiunciam erigitur: Regula ei ſuperadiuncta, ſextante concluditur: Coronæ totius proiectura, eiuſdem altitudinem æquat: Stereobata coronæ huic ſuperincumbens, in pedem unum, unciamq; unam præterea ac ſemis aſcendit: Striatarum columnarum craſsitudines, pedales & quadrantales exiſtunt: Earumq; altitudines, ſi capitula dempſeris, in pedes ſeptenos unciamq; unam ac ſemis efferuntur: Capitulisque demum, dextantis altitudo contingit. Superiores hæ quidem columnæ, & baſibus & inferioribus limbis ſeu præcinctionib. carent; uerùm nudæ abſq; proprijs membris, quæ infrà ſubſtitui conſueuerunt, plinthis quibuſdam tantummodo ſuppoſitis innituntur. Inter feneſtrarum autem infrà ſitarum apertiones, termini nonnulli humanos uultus gerentes, columnarum loco, medij conſiſtunt. Summa demum coronix, propter obſtructionis impedimentum, conſpici minimè poteſt.

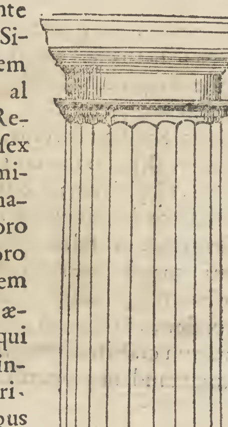

Præſens

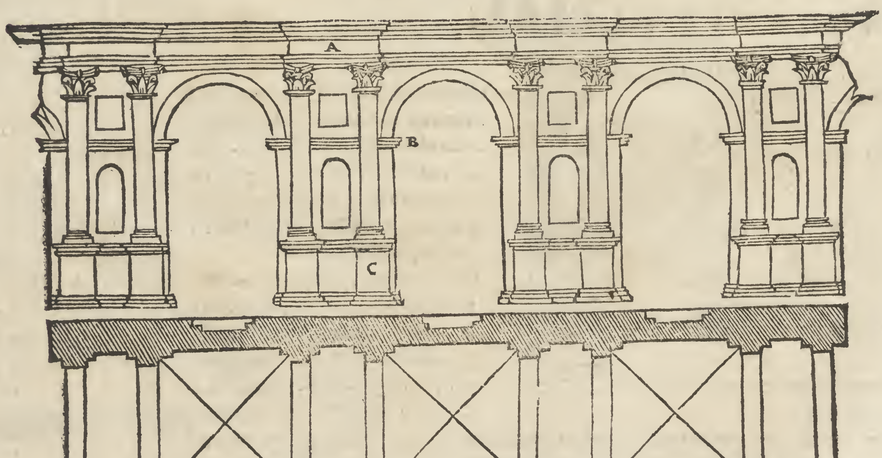
Pręſens quidem figura B litera inſcripta epiſtylium, zophorum, coronicemq́ue arcus ſu perioris deſignat: moduliq́ue omnes exquiſitiſsima certè ratione accepti deductiq; fuerunt, Prior epiſtylij faſcia beſsis, & trium uncię unius quartarum inſuper altitudinem obtinet: Altera deinceps in dodrantem ac ſemiunciam attollitur: Tenia, quam quadram appellant, in quadrantem; & zophorus in pedem unum ac trientem aſſurgunt: Triglyphi latitudo pedalis exiſtit: Regula ſuper triglyphum conſtituta, in tres uncię unius quartas aſcendit: Alteraque deinde ſuccedens, uncię unius & quartę altitudinem petit: Cymatium denticulo ſubſtans, ſextante & quarta uncię unius parte definitur: Ipſeq; denticulus in trientem, & tres inſuper uncię unius quartas aſcendit: Trochilus denticulo ſuperior uncię unius altitudine coarctatur: Aſtragali ad tres unciæ unius quartas conſcendunt: Cymatiũ aſtragalis ſuperſtans, unciæ unius & quartæ partis altitudine continetur: Corona in trientem erigitur; eiusq́; Cymatium ſextante concluditur: Sima trientalem ſibi uendicat altitudinem: Regulaq; ipſius ſextante ac ſemiuncia terminatur: Totius coronicis demũ proiectura eiuſdem altitudinem æquat. Arcus quidem uniuerſi conſtructio, præter inſculptos duntaxat aſtragalos, Doricũ opus redolere uidetur: illi nanque cùm certos ac ſtatutos artis fines liberius egrediantur, Architectum nouis quibuſdam commentis ſtudioſius attendentem præſeferunt. De alijs uerò compluribus, quæ Veronę extant, antiquitatibus, propterea quòd licentiori, quàm par eſſet, ratione extructę fuerunt, nequaquam hic peragemus. Itemq́ue triumphalem arcum, quem uulgus Burſatium appellat, tum propter opificis in eo conſtituendo effrę nem & immoderatam licentiam tum propter barbaricam operis ipſius ſpeciem atque compoſitionem, inter pręclaras ſciteq́ue inſtructas elegantiſsimeq́ue diſtributas antiquitates ręferre minimè placuit.

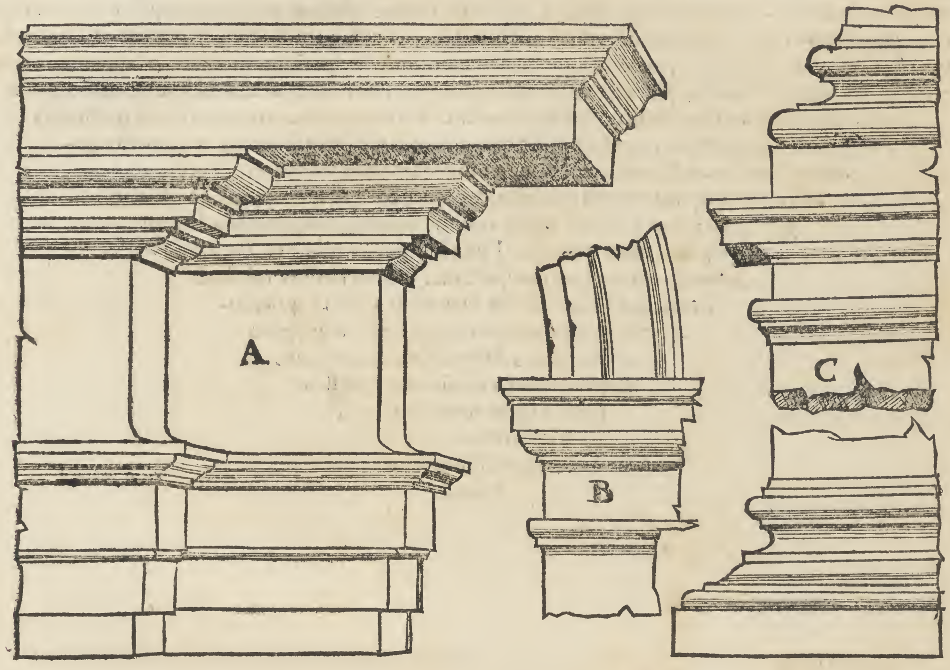

Cùm antiquorum opera complura & luculenta oratione iam proſecuti fuerimus, &, artificioſis deſignationibus adhibitis, eadem ſtudioſorum cœtui contemplanda tradiderimus: nunc ut nonnulla quoque recentiorum authorum opera in medium proponamus, ratio ſuadere uidetur, eaque præſertim, quæ à Bramante ſapientiſsimo nempe Architecto iampridem inſtituta excitataque fuerunt: quanuis ſuperius, dum & admirandam Baſilicæ Petri molem exponeremus, aliaque item ad ſacrarum ædium conformationes attinentia perſcrutaremur, præſtantiſsimi uiri mentionem habuimus. Idq; inter omnes planè conſtat, Bramantem ſub Iulij Secundi Pontificiam authoritatem gerentis ſacris auſpicijs primum ueram ſolidamque Architecturam iam propè ad internecionem redactam erexiſſe; quemadmodum tot adeoque elegantium operum, quæ Romæ ab eo elaborata conſpiciuntur, extructiones affatim demonſtrant: cuius quidem rei exemplum hic apposuimus. Vaticana hæc ambulatio Romæ in amœniſsimis aſpectuique iucundiſsimis Pontificum Maximorum hortulis extat, ubi duo præclara diligenter ſunt attendenda: tum firmitas atque ſoliditas, quæ, pilarum ingenti præſertim latitudine & craſsitudine concurrente, operis immortalitatem propemodum pollicetur: tum etiam tot elegantes adhæſiones, totq; ornamentorum inſignes uarietates. Quin præter inuenti ipſius acumen, partium cunctarum inſuper ſymmetrias atque conſenſum admirari ibidem licet. Palmis autem Romanorum antiquioribus, qui in Panthei ſuperiori deſcriptione à nobis iam definiti determinatique fuerunt, minutis quandoque etiam concurrentibus, præclarum hoc opus ſuos abſoluit commenſus. Arcus quidem palmorum xviij latitudinem obtinent: Eademque prorſus latitudo maioribus pilis, tam uidelicet plenioribus quàm laxioribus earum partibus acceptis, debetur; quarum frontes in partes undenas diuiduntur: Duæ quidem antepagmentis duobus arcuatas conuerſiones extollentibus aſsignantur: Mox duæ partes ſingulis redduntur columnis, quæ bis pro duarum columnarum numero repetitæ ad quaternarium numerum conſcendunt: Duæ partes deinceps concharum ſeu ſcapharum antepagmentis utrinque aſſurgentibus ſtatuuntur: Ternæque partes postremò ſcapharum ipſarum apertionibus conceduntur: Et hac utique ratione undena ſegmenta conſumpta diſtributaque fuiſſe uidentur. Stylobatæ altitudo dimidiam pilæ maioris latitudinem æquat: Baſis ſtylobatæ ſubſtantis altitudo, antepagmenti arcum fulcientis latitudinẽ explet: Stylobatæ eiuſdem coronix, altitudinem nona parte baſi minorem ſortitur: Columnę, baſi capituloq; ſimul adiunctis, altitudo nouem uicibus & ſeptima parte amplius craſsitudine ſua maior exiſtit: Baſis quidem dimidiam, Capitulum uerò integram columnæ ipſius craſsitudinem explet: Septima autem pars illa, quæ ſupereſt, abaco derelinquitur. Epiſtylij, zophori, coronicisque altitudo ſtylobatę, baſi eius dempta, altitudinem æquat, & in undenas abſcinditur partes: quaternæ epiſtylio, ternæ zophoro abſque ullis ſcalpturis conſiſtenti, quatuorque reliquæ demum coronici tribuuntur. Poſtmodum ſemicirculis, quę pilarum craſsitudinibus reſpondeant, extenſis; arcuatarum apertionum altitudines earundem latitudines dupla excedent proportione: Poſtremò arcuum incumbę aptè compoſiteque perducentur, quarum altitudines dimidias columnarum craſsitudines adæquabunt: Conchę & Quadrata conchis ſuperiora, proprijs ſymmetrijs & conſentaneis tandem proportionibus effingentur.

Quoniam,

Quoniam,propter anguſtos deſignationis fines,ſingula propoſitæ ambulationis membra latius explicare extendereque nequaquam potuimus, idcirco ampliori forma ea nunc circunſcribere aggrediemur. C igitur litera,ambulationis ipſius ſtylobatam primùm oſtendit,columnæque baſis ei ſuperior innititur,amboq; maiorum operum extructionibus conuenientia accommodataque eſſe uidentur. B, arcuum incumbas,arcuatis quinetiam conuerſionibus cunctisque membris appoſitis,exhibet. A, epiſtylium,zophorum,coronicemque columnis ſuperincumbentes demonſtrat. Communiores autem altitudinum moduli cùm à nobis iam declarati explicitique fuerint, haud amplius repetentur: præſertim cùm membra omnia hic deſignata cum ueris exactas rationes,& maximas utique ſimilitudines gerant. At in coronicis huiuſce extructione Architectum iudicio quamplurimum certè conſtat ualuiſſe,qui totum coronæ ipſius ambitum perpetua quadam integrum ſeruauit ratione,membraque cætera,quæ à ſumma corona ad inferiora delabuutur, reſilientia conſtituit: quod & aſpectui ſummam profectò affert iucunditatem, & coronæ maius robur maioremque præſtat firmitatem,& opus totum denique à tempeſtatum ui & aquarum ſtillicidijs egregiè defendit. Hoc autem commenti genus prudenti Architecto ad quamplurima certè conducet: Nec enim reſilientes coronices ſemper & ubique ſunt adhibendæ,ſed aliàs probè aliàs malè reſpondent. Quinimo ſi columnæ nequaquam duabus ſemicolumnis ad latera appoſitis mediæ intercipientur, huiuſcemodi coronarum receſſus admittendi minimè erunt. Verùm de reſilientibus ſiue retrocedentibus coronicibus,quarto uolumine de columnis amplè copioſeque differentes uberrime pertractamus.

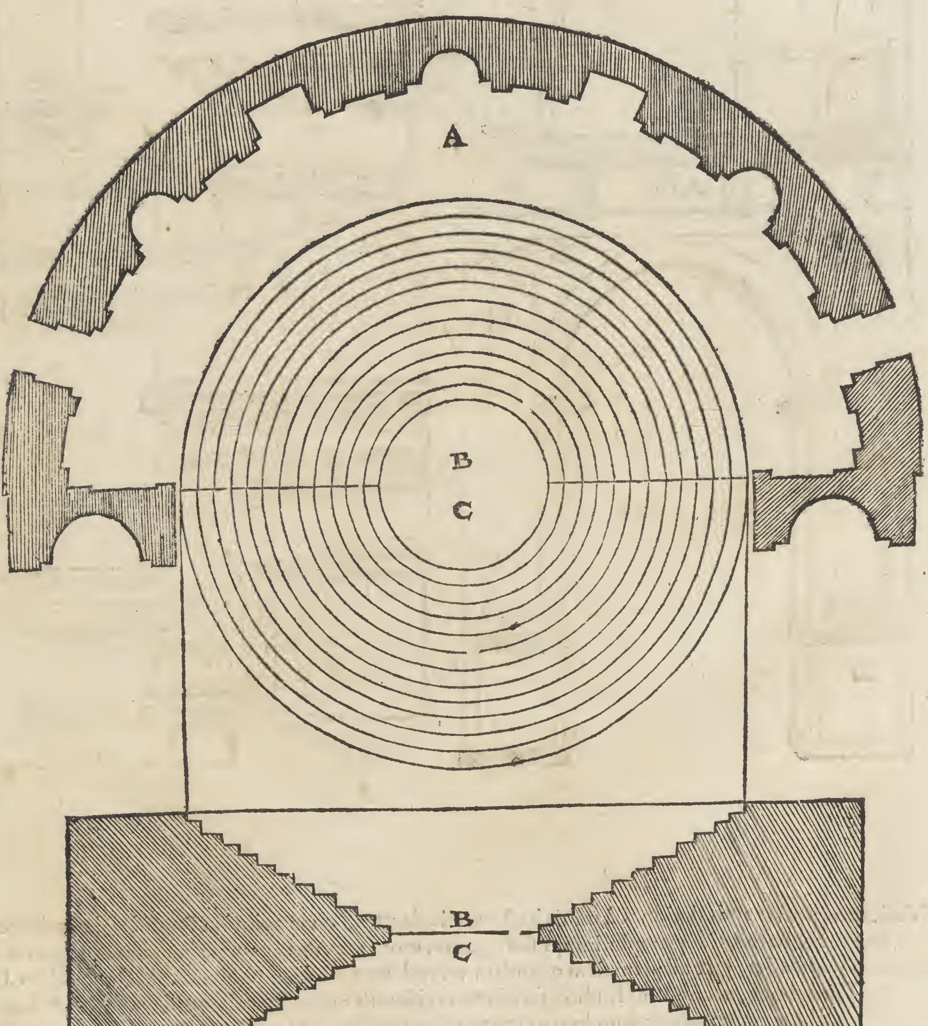
Bramantis Architecti opus,& præclarum illud quidem,iam expediuimus: modò ad alterum,ſiue artis ſubtilitatem ſeu formæ elegantiam requiſieris, eo nequicquam inferius,quod ex authoris eiuſdem prouenit officina, explicandum ac deſignandum accedemus: indeque induſtrius Architectus, propter ornamentorum complurium ibi exiſtentium uarietates,maximam nempe utilitatem conſequetur.In hac utiq; porticu Bramantes ternos ordines,alteros alteris congeſtos ſuperſtructosque, Doricum ſcilicet,Ionicum,atque Corinthium,conſpiciendos propoſuit. Et ordines quidem perpulchri & egregiè admodum elaborati,ſibi mutuò perbellè reſpondebant: At cùm primæ omnium Dorici ordinis pilę imbecilliores extitiſſent,& arcuum ſuperinductorum circinationes tum cum ſubſtantium pilarum gracilitate,tum etiam cum Ionici parietis deſuper incumbentis grauitate collatæ,in latiorem ambitum patuiſſent; tempore deinde procedente opus fatiſcere diſſoluique cepit. At Balthaſarem Senenſem, celeberrimum quippe & perſpicaciſsimum Architectum, huic incommodo præſens remedium mox attuliſſe conſpicimus: pilis enim à Bramante diſpoſitis paraſtatas nonnullas (uulgus pilaſtratas appellat) ad latera adiunxit, quibus inferiores arcus perbellè utique impoſuit aptauitque. Quapropter ſolertem Architectum ex propoſito opere inſignem utilitatem percepturum haud immeritò dixiſſe uidemur. Nec enim ille, quæ conueniunt atque conducunt, promptè duntaxat imitabitur atque celerrimè complectetur; uerùm errata quoq; grauiora, ne in ea quandoque imprudens offendat, diligentius attendet: necnon illud inprimis ſecum animo reputabit, quænam ponderis ratio aut magnitudo rebus inferioribus tutò commode'ue

inſiſtere poſsit: & in operibus extruendis timidiorem mehercle quàm audaciorem eum exiſtere mallem. Si nanque timidior fuerit, cautus & ſedato niſu perpeuò incedet, demandataque ſibi negotia maxima cura atq; ſolicitudine exequetur: quandoque etiam inferioris ordinis & conditionis hominum, à quibus doctiores quoque ſæpe aliquid didicerunt, conſilia libens admittet. Verùm ſi audacior extiterit, & ſibi ipſi quamplurimum tribuerit; mox aliorum ſententias ſpernet, conſiliaque deſpiciet: quapropter cùm ſe unum tantummodo conſulet, ſibi uni quoque tantùm ædifica bit, unde pleraque opera ab eo extructa infœliciores exitus euentusque poſtmodum ſortientur. Sed ad propoſitam modò porticum redeamus, eiusque ſymmetriarum certas aſsignemus rationes. Arcuatæ apertionis latitudo in octo partes diſtinguetur, quarum tres pilarum ipſarum frontibus tribuuntur, arcus eiuſdem altitudine ad ſexdecim partes conſimiles pertingente. Singularum pilarum frontes deinde in quatuor partes dirimantur, quarum binæ paraſtatis ſiue antepagmentis arcum fulcientibus, binæque columnarum craſsitudinibus aſcribuntur: Stylobatarum altitudines, dimidiam arcuatæ apertionis latitudinem adæquabunt: Columnarum altitudines, baſibus capitulisque ſimul adiectis, earundem craſsitudines octies comprehendunt: Epiſtylij, zophori, coronicisque altitudo, altitudinis columnarum quartam partem tantummodo ſibi uendicat. Secundus ordo deinceps, ſi cum primo iam expoſito conferatur, quarta parte imminuitur atque decreſcit: isque elocutionis huiuſce ſenſus exiſtit, quòd ſi ab imo primi ordinis pauimento ad ſummam uſque eiuſdem coronicem interuallum in quatuor diuidatur ſegmenta, terna eorum ſimul accepta integram Ionici huiuſce ordinis altitudinem metientur; eademque prorſus ratione membra omnia in ſecundo hoc ordine collocata à prioribus, quæ iam explicuimus, membris quarta parte deficient. Haud ſecus etiam de Corinthio ordine tertiam poſtremamque ſedem occupante aſſerendum uidetur, quem propter breuiores paginæ ipſius fines hic abſoluere perficereque nequaquam potuimus. Verùm ne Lectorem, qua ratione duæ illæ columellæ ſpatium medium occupantes perfici debeant, ſcire forſitan exoptantem incertum ambiguum'ue relinquamus, id ipſum admonitum uolumus, eum quarto uolumine in Dorici ordinis pertractatione commenti huic perſimilis deſignationem utique reperturum. Et quanuis columellæ ibi deſcriptæ Ionicum genus imitantur, ad Corinthium tamen mox facillimè traducentur. Verùm ut Architectus propoſiti operis membra, & coronices præſertim, clarius adhuc percipere queat; idcirco primi ordinis membra amplioribus formis deſcripta, & ueris quamſimillima hic perſcripſimus: Ea uerò, quæ ad cæteros ordines ſpectant, dimetiri nobis minimè licuit. In Doricæ autem coronicis typo id præmonemus, nempe mutulos, qui ſuper triglyphos conſtituuntur, Echinoque incumbunt, imprudenter à nobis prætermiſſos fuiſſe: quos tamen in anguſtiori totius arcus deſignatione appoſuimus.

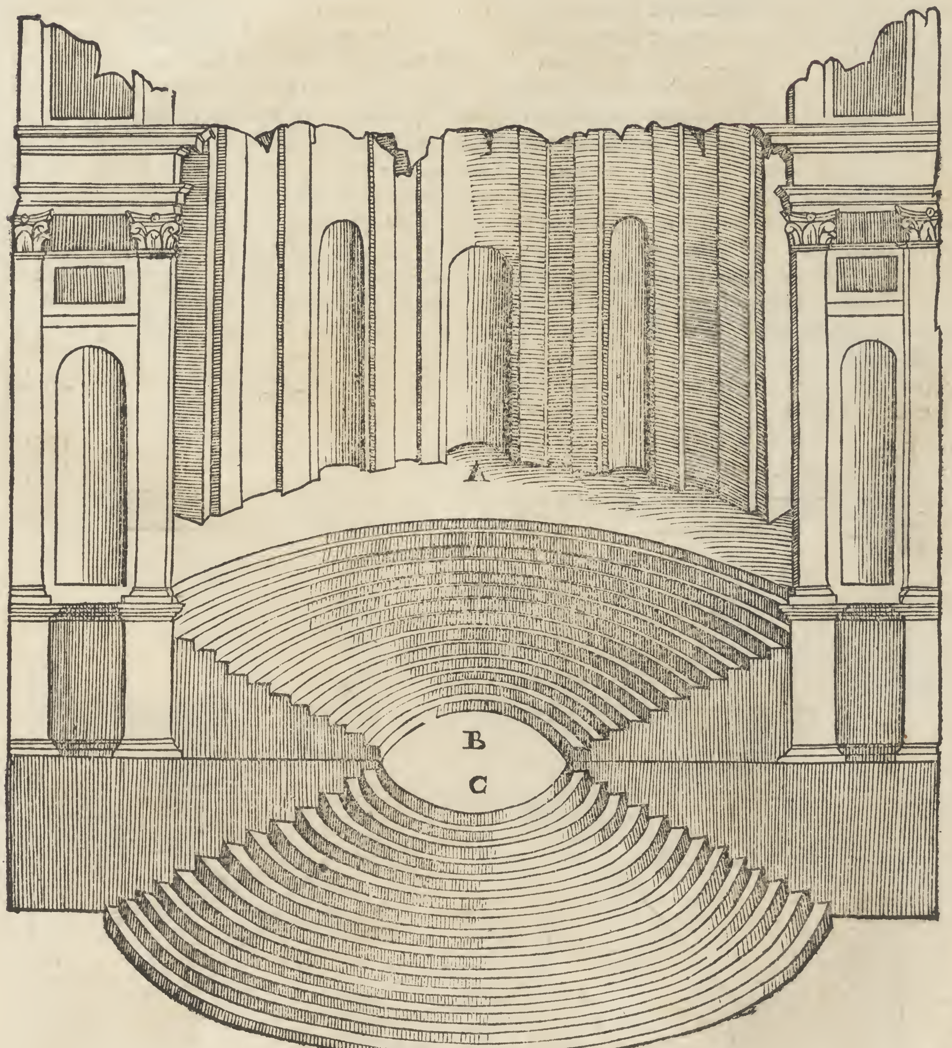
In Vaticano, præter ambulationes à nobis hactenus declaratas, quamprimùm Pontificij hortuli finem attigeris, loci accliuitate ad id quamplurimum ſuffragante, mox formoſiſsimam ſcalam theatri forma & more conſtructam offendes, quæ ad planiciem quandam aſcendentes demum perducit. Scalæ quidem Ichnographiam ſubiecimus; necnon, ut ſtudioſi faciliorem rei huiuſce intelligentiam aſſequantur, Orthographiam eiuſdem adiunximus: quemadmodum ex mutuo literarum reſponſu nullo negotio cuiuis percipere licet. Hic, cùm ſcalæ tantummodo & hemicycli præclarum inuentum & elegantem diſpoſitionem patefeciſſe ſatis eſſe arbitremur, modulorum rationes idcirco deſpeximus. Hemicyclus quidem à priori hortulo ad Vati-

ad Vaticanam Pontificis curiam reſpectante, in altum uehementer educitur; moxque perampla ſuccedit planicies aptis diſtributionibus, hortorumque amœnitatibus quammaximè inſignis: quò bina oſtia, quæ in hemicycli lateribus utrinque conſpiciuntur, accedentes tranſmittunt. Ibi uerò complura & egregia quidem extant ſimulachra: quis enim Laocoontis, Apollinis, Tyberis, Cleopatræ, Veneris, Herculeique trunci, necnon ſignorum aliorum præterea, quæ ibidem ſtatuuntur, famam nomenque obſecrò ignorat?

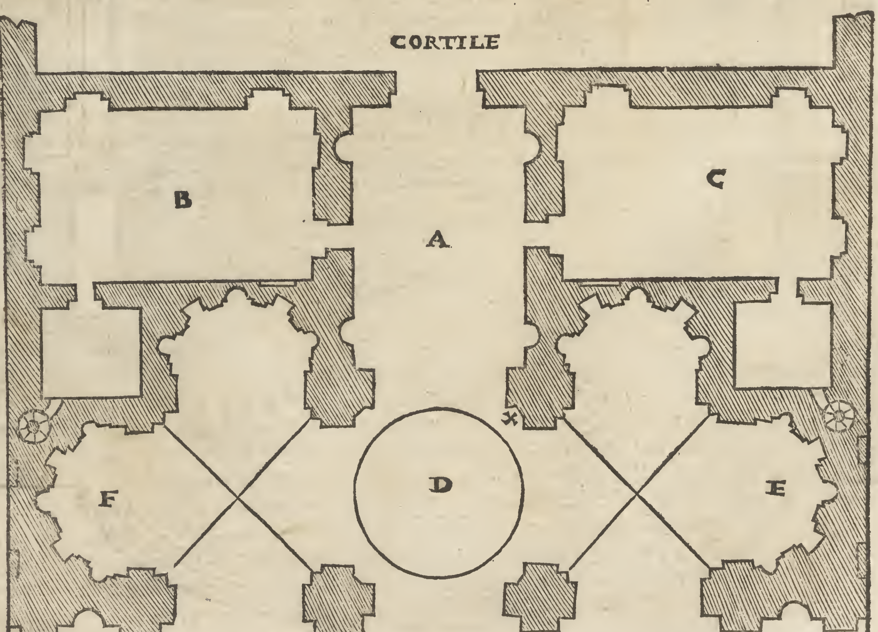

Hic

Hic areæ ſuperioris perpendicularẽ ſubiecimus eductionẽ : ſicut autẽ antea admonuimus, cùm inuentioni ſolæ nunc attendamus, ad modulorum rationes explicandas minimè deſcendemus. Quanuis autem binæ ad extremos angulos pilæ maiores, columnis utrobique duplicatis, tantummodo hic ſtatuuntur; ambulationibus tamen, de quibus iam pertractauimus, præſens figura coniungitur atque continuatur: quemadmodum ex duplicium columnarum ſerie, necnon ex ſcaphis ſeu conchis inter columnas conſtitutis, ſuperpoſitiſque quadratis conijci poteſt. Locus hic, qu em à iucundiſsima poſitione Beluedere Itali paſsim appellant, complurium quidem ornamentorum uarietate ſplendeſcit, at ſcalam cochlidem inprimis ibi adeſſe perſpeximus, ad cuius radices fons aquis uberrimus ſcatet: ſcalæq; partes interiores columnis undiq; circumpoſitis ambiuntur, ipſæque columnæ quaternis ordinibus, Dorico uidelicet, Ionico, Corinthio, Compoſitoque, perbellè nimirum diſtinguuntur. At ex eo admirandum artificis ingenium quammaximè claret, quòd ordinum uiciſsitudines atque diuerſitates abſq; rei ullius interiectione ſeſe mox conſequuntur: eoq; artificio Dorico Ionicum, Ionico Corinthium, Corinthioque Compoſitum genus ſtatim ſuccedit; ut homines ordinis unius finem, alteriusq; principium ſecernere minimè ualeant. Quapropter Bramantem hoc opere nec elegantius, nec artificioſius aliud unquam effeciſſe nobis perſuademus.

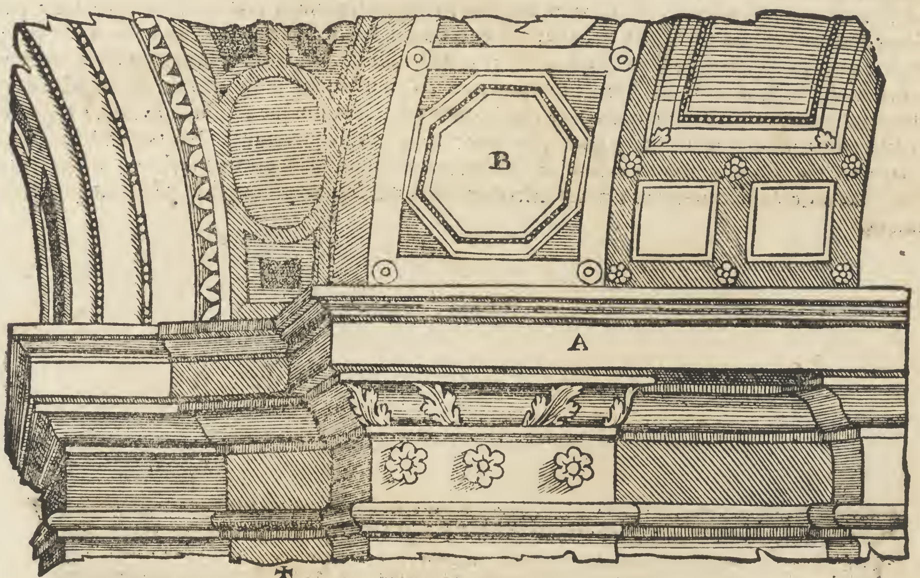

Extra Romanæ urbis pomœria, haud longius tamen, iuxta Marianum montem perelegans iucundiſsimaque regio conſpicitur; cunctæque eiuſmodi partes, quæ locum amœnum ac uoluptarium reddere ſolent, ibi adeſſe profectò ſentiuntur: quamobrem eas ſilentio præterire, quàm ſummatim perſtringere ſatius fore exiſtimamus. At, cæteris omiſsis, ambulationem ſeu porticum quandam tantummodo, unaque ipſius frontem, quam Vrbinatem illum diuinumque Raphaelem inſtituiſſe olim accepimus, in præſentia enarrabimus & deſcribemus: quanuis alias diſtributiones inſuper præclarum uirum meditatum fuiſſe ibidem conſtat, maioraque adhuc certè moliri & aggredi uidebatur. Media pars, quam ſinum cauædium'ue appellabimus, etſi quadrata exiſtit; tamen quantum ex fundamentis conijcere licet, cauædium hoc rotundioris figuræ author ipſe inſtituerat. Veſtibulum A litera inſcriptum, duoque loca ex aduerſo B & C conſonantibus deſignata, haud hac, prout intueris, iacent ſeu collocantur ratione: uerùm nos ad Ichnographiam condecorandam mutuo huiuſcemodi reſponſu ſic ea duximus diſponenda. C nanque haud ſecus quàm pars ambulationis E ſigno notata, in montem excurrit deſinitque. In altero autem ambulationis eiuſdem angulo, F litera eum indicante, ne diuiſiones quædam tollerentur imminuerentur'ue, nullus utique extat hemicyclus: at nos, propter oppoſitarum partium aptiorem conſenſum elegantioremque ſymmetriam, hemicyclum ibi quoque adiungere haud ueriti ſumus. Præſens nempe ambulatio miro quodam ordine diſtributa fuiſſe uidetur, ſuperincuruumque ipſius cœlum concordi quadam diuerſitate præditum & inſignitum apparet: Media nanque teſtudo in hemiſphærij morem eſt circunducta, quæ uerò ad latera apponuntur, in camerarum ſimilitudinem potius extructæ fuerunt. Cælum autem & parietes inſuper tum ſigninis ac albarijs operibus, tum monſtroſis quibuſdam picturis, quas Itali Groteſcas appellant, tum uarijs demum animantium formis, compluribusque portentis inductis, Ioannes Vtinenſis uir utique ſingularis tam affabrè excoluit, diſtinxit, atque perfecit: ut artem, iudicium, ingenijque ſui fœlicitatem ibi depictam, expreſſam, atque teſtatam poſteritati ſemper reliquerit. Quapropter ſiue rationis ædificatoriæ peritia & artificio delecteris, ſiue picturæ plaſticęque illecebris tenearis, ſiue demum ſtatuarum antiquitates ſumma ueneratione proſequaris, in ambulatione propoſita hæc omnia affatim reperies. Sed Architecti acumen atque iudicium obſecro contemplare. Ne pars dextera F, quæ ſemicirculo deſtituta ſiniſtræ partis elegantiæ nequaquam reſpondet, proprijs careret ornamentis; Iulium Romanum præclarum eius alumnum, ut ibi ingentem Polyphemum Satyrorum complurium corona ſtipatum ac circunſeſſum depingeret, admonuit impulitque: quo quidem nobiliſsimo picturæ genere partem illam imbecilliorem quamprimùm erexit ac illuſtrauit. Egregia autem hæc opera ampliſsimi Cardinalis Medicei, qui ſummum deinde Pontificatum adeptus Clementis Septimi nomen obtinuit, liberalitate atque munificentia ſuffragante perfecta elaborataque fuerunt. Ambulationis uerò modulos nequaquam hic appoſuimus, Architecto enim ſolam inuentionem ſatis fore nunc arbitramur: præſertim cùm membra omnia hic deſignata proprijs uerisque ad amuſsim reſpondere uideantur. Sequens deinde figura ambulationis eiuſdem frontem lateraq; proponit: at ſcaphæ ſeu conchę, quę ad latera ſtatuuntur, etſi ex uera operis forma nequaquam acceptę, ornatus tamen cuiuſdam gratia à nobis adiunctę adhibitęque fuerunt. Id autem memorię fixum immotumque ſemper habeto, Dextrum & ſiniſtrum haud quidem ad nos intuentes, uerùm ad figurę ipſius è regione conſpectę ſitum atq; collocationem ubique referri oportere: adeò ut quod nobis dextrum, figurę ſiniſtrum, & quod illi dextrum, leuum nobis exiſtet.

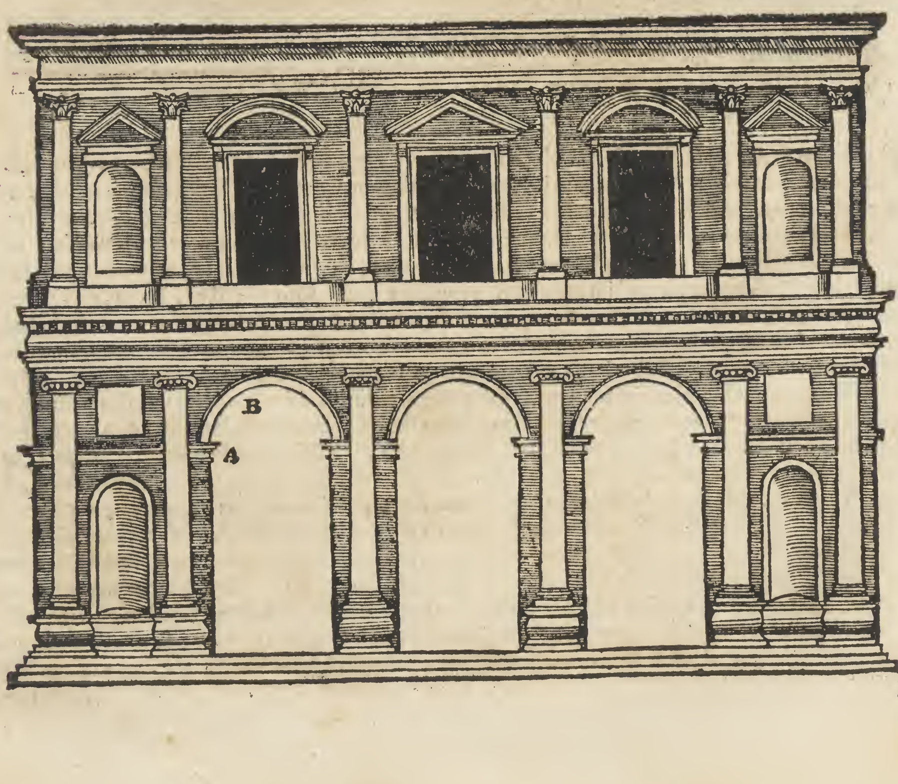
Ex

Ex ſubiectæ quidem figuræ partibus, quæ B & A notis inſcribuntur, totum ſuperioris ambulationis cœlum aperitur atq; pateſcit; eiusq; laus uniuerſa ferè in angulo ad dexteram conſtituto, crucis ſigno eum indicante, conſiſtit: qui ad mediam ſphæricamque teſtudinem extollendam perbellè nimirum conducit, ſingulasque pilarum frontes duplicatis columnis perquàm eleganter connectit reuincitque. Nec ipſæ tamen columnæ, ſuperiori corona integra perpetuaque remanente, pilas infirmiores imbecillioresque reddunt: quinimo huiuſcemodi pilarum imminutiones, earumque in duplices columnas conuerſiones permutationes'ue aſpectui præclarè admodum egregieque reſpondent. Nec pilarum idcirco ſoliditati quicquam detrahitur, cùm earum baſes conſimili quoque ratione extructæ conſpiciantur. Quoniam autem in ſubiecta figura planarum columnarum, quæ pilis ex utroque latere adiacent, unam integram, & alterius portionem quandam tantummodo deſignauimus; ne legentibus obſcuriores quandoq; uideamur, id eos præmonendos arbitramur, ſingulas uidelicet pilarum frontes ad ambulationis interiora ſpectantes in tres partes eſſe diuidundas: quarum duæ planarum columnarum, quæ ad angulos ſtatuuntur, conformationibus tribuentur, reliqua medium binarum columnarum ſpatium atque interuallum explente. Quanuis autem, ut dictum fuit, duæ planæ columnæ, intercolumnio medio exiſtente, ibi adſint; unica tamen, eaque ſolidior pila ex his prouenit atque conſurgit: quod excogitatum inuentionis genus ad ornamentorum gracilitatem quammaximè certè conducit.

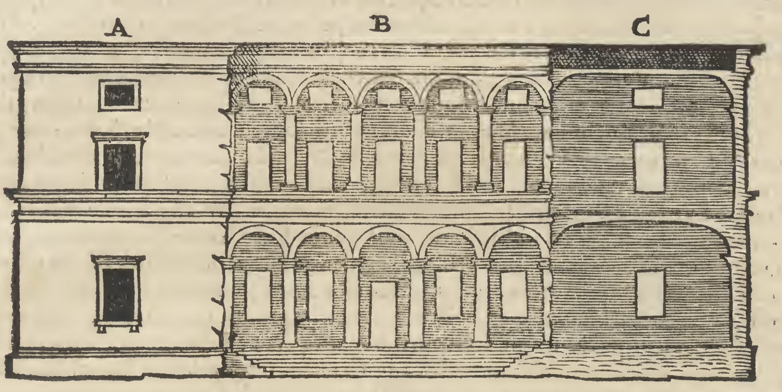
Ex compluribus Italiæ ciuitatibus ſolam Neapolim urbanæ cognomen ſibi uendicaſſe reperimus: Nec enim morum urbanitate ſolùm, & Satraparum inſuper, Regulorum, Comitum, Optimatumq; innumera ferè multitudine claret; uerùm & hortorum præterea & locorum conſimilium adeò amœnitatibus præſtat, ut nulli profectò Italiæ totius regioni hoc nomine ſit conceſſura. Inter complura autem iucundiora amœnioraque loca, quæ extra urbis ipſius ambitum ſita conſpiciuntur, ingens quædam & magnifica ędes ſtatuitur, quam Regium Podium incolæ paſsim appellant: propterea quòd Alfonſus Rex, Italia, quæ nunc diſſenſionum bellorumq; ciuilium meritas pœnas expendit, pacatum & iucundiſsimum æuum olim peragente, uoluptatis & animi gratia præclaram hanc ædem ſibi fertur inſtituiſſe. Quæ, recentioris operis conditione perſpecta, ob formæ & diſtributionis elegantiam quammaximè commendanda profectò uidetur. Quemcunque enim angulorum accipies, cùm ſex iuſtę magnitudinis cubicula, præter receſſus in intimis terræ conceptaculis latitantes, necnon præter cellas nonnullas ſecretiores, ibi conſiſtant: ille nimirum ingenuę cuicunq; familiæ perquàm commodam præſtaret habitationem. Aedificij quidem Ichnographiam, & Orthographiam quoque in præſentia ſubiunximus. A modulis autem recenſendis idcirco abſtinuimus, quoniam inuenti ſolius acumen atque ſolertiam obſeruatione dignam exiſtimamus: Prudens enim mox Architectus, unius cubiculi magnitudine ad libitũ conſtituta, eaque ad cętera cubicula metienda deinceps accõmodata, inde tanquã ex regula quadã, proportionis ſpectata ſemper ratione, cunctos reliqui ędificij modulos colliget atq; deducet. Aedis huiuſce uſus, ut iam diximus, Regijs uoluptatib. atq; delicijs potiſsimũ inſeruiebat. Verùm cùm ruſticana ædificia æſtiuis tẽporib. aere præſertim excandeſcente, quamaptiſsima eſſe uideantur: idcirco ædis propoſitæ ſinus, porticibus porticib. alijs ſuperſtructis atq; congeſtis, undiq; circunfunditur. Medianum autem ſpatium E litera inſcriptũ, compluribus gradationib. interiectis, ad pauimentatam formo-

formoſiſsimamque planiciem commodos expeditoſque præſtabat deſcenſus; quò Rex, Matronis & Principibus ipſi iucundioribus ſimul aſſumptis, nonnunquam ſe conferre ſolebat: ibique menſis appoſitis, conuiuioque oppiparè inſtructo, omnes læti & hilares diſcumbebant. Verùm epulis interea efferueſcentibus, conuiuioque tumultuante, Regis nutu ſtructiles nonnulli ſecretique aperiebantur canales: unde aquæ uehementius mox erumpentes locum illum confeſtim humoris copia alluebant perfundebantq́;, adeò ut ſumma cum omnium iucunditate diſcumbentes immergerentur. Rege deinde mandatum reuocante, aquis refluentibus pauimentum ad priorem quamprimùm reuertebatur ſiccitatem. Præclara quinetiam numeroſaque ueſtium mutandarum aderat ibi ſupellex, nec lectulorum prætioſiſsimi inſuper apparatus ad ſomnos conciliandos quammaximè accommodati deeſſe uidebantur. Eheu Italicæ deliciæ, quantum propter ciuiles diſſenſiones inteſtinaque bella antiqui ſplendoris & priſtinæ formæ iam amiſiſtis. De hortorum uerò amœnitatibus uarijſque eorum diſtributionibus, de arborum fructuumque copia & multitudine ingenti, de piſcinis atque uiuarijs, de aquæductibus, de auiarijs, quibus diuerſæ tum maiorum tum minorum uolucrum ſpecies aſſeruabantur, de ſtabulis equitatu uario inſtructis, deque alijs admirandis compluribus nihil eſt quòd in præſentia loquamur: graue etenim hoc & illuſtre quippe argumentum à Marco Antonio Michaele Patritio Veneto, Architectonicæ facultatis tum ſcientiam tum uſum inprimis egregiè aſſecuto, à quo & hæc & alia quoque complura nobis ſingula perhumaniter referente didicimus, in epiſtola quadam ad eius neceſſarium latino ſermone conſcripta uberrimè pertractatur. Verùm ut ædis propoſitæ, cuius area quadrata exiſtit, membra iam perſequamur, partem interiorem porticibus ſibi inuicem accumulatis coaceruatiſque circuncludi affirmamus, ad quarum angulos in interiori parietis craſsitudine ſuperiorum partium conſcendendarum gratia cochlides ſcalæ extructæ accómodatæque fuerunt, tantumq́; interualli ſpatijq́; ſuperioribus quantum inferioribus partibus redditur ac diſtribuitur. Quaternæ autem porticus, quas extrinſecus à nobis hic adhibitas, & D litera inſcriptas intueris; nullæ quidem ibi extant: uerùm ad ædificij ornatum atque commoditatem quammaximè certè conferrent; laterumque adminiculis atque cohæſionibus intercedentibus, roboris ac firmitatis quamplurimum nempe cõſequerentur. Nec tamen interiora ędium conclauia ſibi conuenienti propterea lumine deſtituerentur: quinetiam porticuum latera ædibus utrinque aſsiſtentibus obtecta, nec uentorum flatus uehementiores, nec Solis rapidos ęſtus quicquam profectò extimeſcerent.

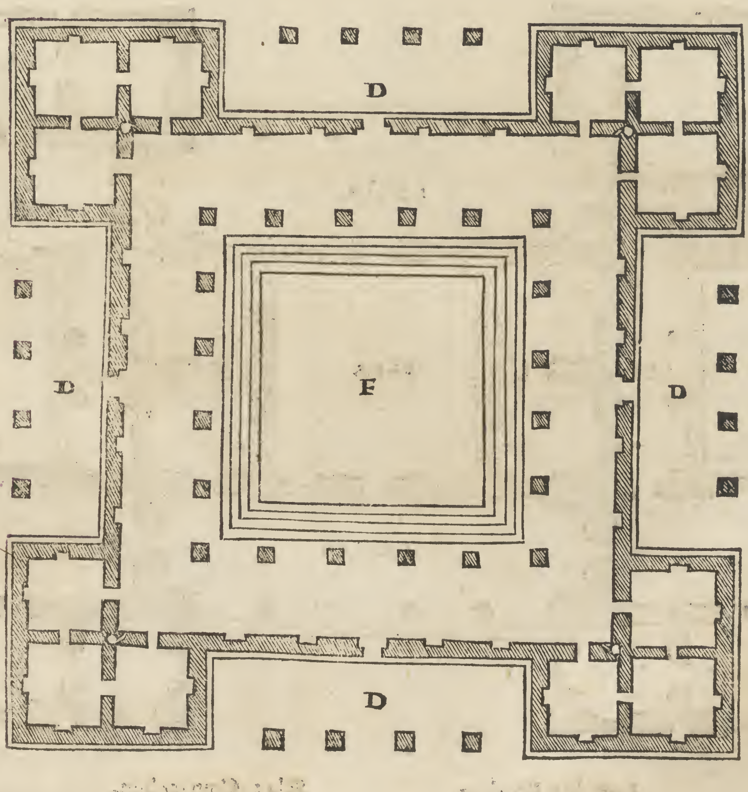

Pręſenti

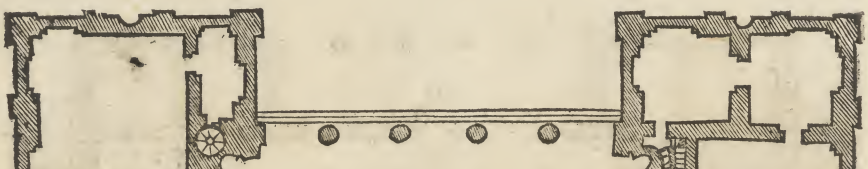
Præſenti quidem figura tum exteriores, tum interiores quoque ædificij partes demonſtrare contendimus. A, partem exteriorem primùm proponit: B, interiores ambulationes porticus'ue deinde deſignat: C, interiora conclauia demum oſtendit. In ſubſcripta autem deſignatione contecti ædificij ſpeciem nequaquam exhibuimus: ipſum nanque, ob agrorum amœnitates liberius oculis perluſtrandas contemplandasque, ſub dio potius conſtitutum uellemus.

REGALIS PODII NEAPOLITANI ICHNOGRAPHIA.

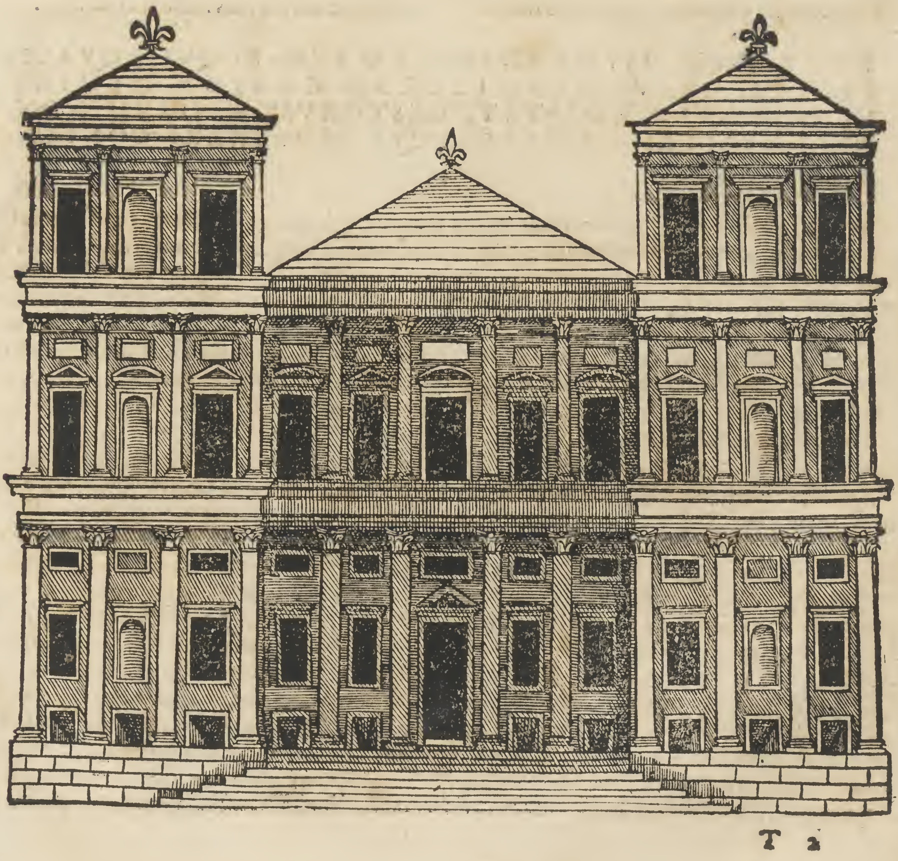
Nobis Regij & Neapolitani ædificij artẽ ac ſymmetriã animo reputantibus, alterum ſpecie quidem conſimili, at diſtributionum rationibus tantummodò permutatis, atque ad commodiorem uſum fortaſſe traductis, nunc componere libet. Superiora enim triclinia ſiue cubicula omnia, eadem prorſus magnitudine terminabantur; quod abſurdum & à ratione alienum profectò uidetur: prioribus nanq; triclinijs ampliora utique ſpatia quàm ſecundis ſunt deſignanda. In hoc autẽ noſtro ædificij genere nec ſinum ſiue cauædium, nec interioris luminis uſum aliquem efflagitamus: cùm enim domus hæc ruri conſtituenda proponatur, ex quaternis angulis uberrimũ lumen citra ullum impedimentum hauriet atque combibet. Quòd ſi quiſpiam cœnaculum medium & quatuor circunſtantia cubicula, cùm à porticibus lucem quandam imbecilliorem & imperfectiorem accipiant, obſcuriora fore cauillabitur, ei hanc reſponſionem mox afferemus: quòd cùm ædes propoſita ad æſtiuos ardores effugiendos reprimendoſque comparetur, medianamq́ue aream, quam cauædium nuncupamus, ei ſubtraxerimus; cenaculum & quatuor cubicula, Solaribus radijs nequaquã ea ferientib. opaca frigidioraq́; perpetuò remanebũt: et huiuſcemodi nẽpe locorũ diuiſiones meridianis æſtib. declinandis inprimis conferent atq; conducent. Quòd etſi eã lucis copiam atq; ubertatẽ, qua cubicula cetera perfrui ſolent, hæc item aſſecuta minimè uideantur; ad uſum tamen ſatis apta accommodataq́ue luce potientur: cuius quidem rei argumentũ ex Bononienſium ædium conſtructionibus aſſumetur. Cùm enim urbs illa porticib. undiq; ſit circunſepta, ædesq́; inſuper ſinus interiores, porticib. item adiunctis, habere conſpiciantur: nihilominus tamen interiora conclauia cubiculaq́ue perpetuò, & haud incommodè quidem, habitari conſueuerunt. Verùm ad propoſitum reuertamur. Præſens nempe ædificium eam ſortitur poſitionem atque collocationem, ut, dummodo angulares parietes craſſiores extiterint, etſi intermedij deinde mediocrem craſsitudinem obtinebunt, cùm omnes tamen ad ſeſe inuicẽ muniendos ſtabiliendosq́; conueniant, cunctę ædificij partes maximũ robur ac firmitatẽ ſint habituræ: adeoq́; uniuerſę cõſtructionis uires ad ſeſe mutuò fouendas cõſeruãdasq́; in unũ pariter cõfluent atq; cõcurrent. Modulos uerò ſigillatim recenſendos haud quidẽ exiſtimamus: cùm enim ædificiũ conuenientib. perficiatur ſymmetrijs, poterit nimirũ ſolers Architectus, domini mente prius explorata, loci propoſiti magnitudinem mox concipere ac definire: eaq́; in tot pedales uel alterius cuiuſcunque generis modulos reſoluta, cunctas ædificij partes quamprimùm determinabit atque diſtinguet. Ei autem inprimis diligenter attendet, ut in ædificio collocando ſitus commoditati & opportunitati potiſsimum conſuluiſſe uideatur; adeò ut Sole exoriente angulus ei oppoſitus totus mox illuſtretur atq; ſplẽdeſcat: nanque hac poſitione conſtituta, cunctæ ædificij partes ſolari lumine perfruentur. Quòd ſi orienti latus unum tantummodo, occidenti alterum, & meridiei tertium exponeretur atque pateret: ambulationem, quæ ad Septentrionalem plagam conuerteretur, nunquam Solaribus radijs illuſtrari, et ex eo inſalubrem peſtilentemq́ue fore profectò conſequeretur.

Loggia: Porticus. Sala: Cœnaculum.

Super

Super aream deſignatam modorum quidē complurium, diuerſorumq; generum ędificia conſtitui poſſent: attamen cùm ad animi oblectationem & uoluptatē ędes propoſita referatur, uenuſtiorē eā reddere exoptantes Corinthiam ipſam conſtruximus atq; perfecimus. Nec in proprijs modulis enarrandis, nec in altitudinibus recenſendis quicquam nunc temporis inſumemus: quarto enim uolumine Corinthij ordinis expoſitionem nobis inſtituentibus, tractatum quędam ſeparatim, quo omnes eiuſmodi moduli, Architecti iudicio in ſuper concurrente, patefient, habebis. Quoniam autem in præſenti deſignatione nullæ partium omnino contractiones imminutionesúe extant, quibus ambulationes à frontium planiciebus diſtinguere aut ſecernere poſsis, idcirco ad huiuſce rei explicationem orationis lumen adhibebimus. Duo latera, quæ utrinq; appoſita ad altiora conſcendunt, quadratas columnas ab imo ad ſummum parum eminentibus conſtantes expreſsionibus nacta fuiſſe intelliguntur. Pars, quæ in medio duorum laterum conſtituta inferiorem locum ſortitur, porticus, quarum columnæ teretem formam accipiunt, porticibus alijs ſuperſtructas ſuperpoſitaſque deſignat. Eandem conſtructionis quoq; rationem claſsis eiuſdem, eiuſdem'ue ordinis latera cōſequuntur. Summę quinetiam porticus lapideis laminis aut lataſtris albarij operis, quod Stucchum appellant, firmitate quamarctiſsimè inter ſeſe coniunctis ad pluuiarum impetus excipiendos ſuſtinendoſque inſterni poſſent, pluteorum quoq; ex coronice primi ordinis deſumptorum adiectione concomitāte: & hac nempe ratione medianum cęnaculum, quaternaque pariter illud circumambientia cubicula, quæ ad ſecundum ordinem ſpectant, largiori quàm cœnaculum et cubicula inferiora, uberiorique luce conueſtirentur. Puſillas autem eas feneſtrarum apertiones feneſtris amplioribus in primo ordine collocatis duplici de cauſa ſuperpoſuimus. Primò quidem, quòd cùm feneſtræ inferiores tam humiles, ut quiſpiam ſedens extra intueri perquàm commodè poſsit, effodiendæ proponantur; ab ijs deinde, niſi hæ ſuperiores adderentur, uſque ad ſumma cubiculorum tecta immodicum ſpatium interpoſitum nimis atrum certè obſcurumq; remanſiſſet: eædemque preterea cęnaculo lucem maiorem uberioremque ſubminiſtrant. Huic illud etiam accedit, quòd cubicula iuxta cœnaculum ſita ad tantam altitudinem nequaquam educenda uidentur: at, æqua diuiſione confecta, ſuperiores fęneſtellæ cellis quibuſdam ſuper cubicula extructis illuminandis inſeruient. Complura alia prętereà his, quæ hactenus dicta fuerunt, ſuperaddi poſſent, uerùm, cùm in hoc libro ſolas ædificiorum inuentiones exponendas receperimus, eiuſmodi cuncta Architecto, prout ipſi libuerit, eligenda, permutanda, pertractandaque relinquimus. At in ſexto uolumine, Deo annuente, ſingulas deinde propriaſque ædificiorum rationes latiſsimè proſequemur.

DE AEGYPTI ADMIRANDIS AC SVPERBIS OPERIBVS.

PRISCA Romanorum artificum opera aſpectui iucunda & præclara haud immeritò quidem exiſtimantur: At ſiquis Græcorum etiam monumenta, quæ iandiu ceciderunt, et ex quorum manubijs Romam Venetiasque, duas quippe Italiæ totius opulentiſsimas urbes, ornatas et cohoneſtatas uidemus, oculis intueri potuiſset; Græcos in ædificatoria facultate Romanis anteponendos forſitan eſſe iudicaret. Verùm quid de inuſitatis & operoſis Aegyptiorum molibus quæſo dicemus, quæ figmentorum fabularumq; potius quàm ueritatis ſpeciem præſeferre uidentur? Attamen Diodori Siculi, qui nonnulla earum ueſtigia ſeſe aliquando conſpexiſſe teſtatur, authoritate permoti uera hæc eſſe nos quoque putamus. Ex compluribus igitur & admirãdis operibus, quorum mentio ab hoc grauiſsimo habetur authore, Oſymandij Regis Aegyptiorum & rerum geſtarum magnitudine, & illuſtrium factorum gloria omnibus præferendi egregium inprimis occurrit monumẽtum; quo nec præclarius, nec maiori dignum admiratione aliud unquam à Rege ullo extructum fuiſſe memoratur: ad denum etenim ſtadiorum amplitudinẽ porrigebatur, quæ ſi ad Italica milliaria redigantur, milliare unum, quarta parte inſuper adiecta, conficient. Primaque oſtij ingreſsio ex uario formoſoque lapide conſtabat: moxque in interiori ueſtibulo itio quædam in duorum iugerum, hoc eſt in pedum quadringentorum & octoginta longitudinem extendebatur, & in quadragintaquinque cubitorum altitudinem efferebatur; in eaque extrema periſtylium, ideſt quadrata quædam area porticibus undique circunſepta reſidebat: ſingulæque porticus in quatuor iugerum, hoc eſt in pedum noningentorum & ſexaginta longitudinem excurrebant, & pro columnis animantium formæ ſaxo unico inſculptæ, in ſexdecim cubitorum altitudinem aſſurgebant: hisque lapides nonnulli duorum paſſuum latitudine pro epiſtylijs deſuper imponebantur, ubi mira aſtrorum cæruleo cæleſti'ue colore elaborata diſtinctaque uarietas refulgebat. Huic alia itio deinceps priori conſimilis, uerùm craſsiori ſcalpturarum genere inſtructa ſuccedebat: primoque eius ingreſſu tres marmoreæ ſtatuæ, egregium quippe Memnonis opus, mox ſeſe conſpiciendas exhibebant, quarum unam ſedentem author effinxerat: pedisque ſolius menſura ſeptem cubitos excedens, hanc reliqua omnia Aegyptia ſimulachra formæ amplitudine ac uaſtitate exuperaſſe profectò demonſtrat. Haud procul ab ea binæ ſtatuæ hinc & illinc aſſurgebant, quarum neutra prioris genu altitudine æquabat: earumque altera matri, altera filiæ Oſymandij Regis ſacra habebatur. Opus hoc haud tantùm ob ingentem magnitudinis molisque rationem, uerùm ob artis perfectionem inſuper, necnon ob lapidum diuerſitates complures admirandum eximiumque extitiſſe uidetur: cùm in tanta machinæ ſtructura nec rima ulla, nec minima in lapide macula cognita unquam perſpecta'ue fuerit. Inſcriptio autem talis fuiſſe memoratur.

REX REGVM OSYMANDIVS EGO SVM: SI QVIS, QVALIS FVERIM, QVA'VE NVNC IACEAM REGIONE, SCIRE VEHEMENTER EXOPTAT, GESTORVM MEORVM NONNVLLA SALTEM IMITARI ATQVE EXVPERARE CONTENDAT.

Aliud quinetiam ibi ſimulachrum extabat ex uno perpetuoq; lapide compactum; quod matris Oſymandij ipſius imaginem referens, ad cubitorum uiginti altitudinem pertingebat: ternaq; diademata, Regium inſigne, in capite geſtans ſe & Rege ſatam, & Regi nuptam, & Regem denique enixam fuiſſe ſignificabat. Ianua trãſgreſſa aliud deinde periſtylium propter ſcalpturarum ibi exiſtentium uarietatem præcedenti longè nobilius illuſtriuſque patebat: ibi nanque Oſymandij in Bactrianos, qui à Regis ipſius liberorum imperio defecerant, expeditio erat inſculpta; ad quorum interitum atque perniciem, ut uidelicet proditionis meritas pœnas expenderent, Rex peditum quadringenta millia, equitumque uiginti millia coegit, totusque exercitus in quatuor acies diſtributus uidebatur. Ex altera quidem parte urbs, quà flumine alluitur, obſidione premebatur: Regemque ibidem in prima acie contra hoſtes acriter dimicantem, Leonis quoque, cui inſidebat, uirtute ac impetu ſuffragante, eos in fugam uertiſſe intueri fas erat. Ex altera parte deinde captiuos hoſtes, manibus ac genitalibus exectis, à Rege hac nota & animorum timiditatem & effœtas corporum uires inimicis exprobrante, traductos aſpexiſſes. Alibi poſtea, ſcalpturarum picturarumque inſigni contexta uarietate & Regem, uictoria iam habita, Dijs ſacrificantem; & eundem, deuictis ac profligatis hoſtibus, triumphantem cognouiſſes. Mediana denique periſtylij parte binæ ingentis magnitudinis ſtatuę, & ex perpetuo continuoq; lapide conflatæ ſtatuebantur, quarum ſingulæ in ſeptem uigintique cubitos aſſurgebant: ad easque uiſendas è periſtylio, tribus ueſtibulis ſeu itionibus tranſactis, homines accedebant. Haud procul ab his magnifica ſuperbaque domus columnis ſuffulta in altum patebat; cuius latera ſingula ab imo ad ſummum bina iugera, hoc eſt pedes quadringentos & octoginta complectebantur. Complura autem lignea ibi aderant ſimulachra, quæ homines in foro ſurſum deorſumque curſitantes litigantesque ſignificabant: qui ſuſpenſi iudicum ſententijs quaſi inhiare, & ex eorum tanquam ex oraculi cuiuſdam reſponſis quodammodo pendere uidebantur. Controuerſijs autem componendis atque dijudicandis triginta præeſſe fingebantur, mediusque inter hos Princeps quaſi iudiciorum antiſtes ac moderator conſidebat; cui ueritatis imago clauſis oculis, magnaq; librorum multitudine circunfuſa è collo pendebat: quibus notis iu

dicem

dicem morum uitæque integritate cæteris præſtare debere, iudiciorumque præfectis atque Prætoribus ueritatem tantummodo perſequendam eſſe tacitè innuebatur. Forenſi hoc loco tranſacto, in domo eadem cœnaculum tricliniјs compluribus uario epularum inſtructis apparatu undique circunſeptum offendebatur: ibiq; in conſpicuo eminentiorique loco inſculptum, uarijsq; pigmentorum generibus delibutum Regis ſimulachrum extabat, quodcunque auri & argenti à uectigalibus populis ſibi quotannis perſoluebatur, id uniuerſum Deo dicantis atque offerentis: tributorumque ſummam ad minarum ter decies centena, ducentaque millia inſuper conſcendiſſe inſcriptio ſubiecta oſtendebat. Inde ad bibliothecam homines ferebantur, quæ in fronte talem nimirum gerebat inſcriptionem: ANIMI MEDICAMENTVM. Cunctæ deinceps Aegyptiorum Deorum imagines, necnon munera ſingulis conuenientia iucundioraque longo ordine ſequebantur. Haud procul hinc Oſiris, cæterique Reges Aegyptij, quicunque uel Deorum cultus ſacraque edocentes, uel iura legesque ſingulari ſtudio proſequentes, in humanum genus benefici ac ſalutares extitiſſent, conſpiciendi proponebantur. In poſtrema denique domus eiuſdem ſede ædificium quoddam regio more conſtructum latebat, quò lectiſternia puluinariaq; uiginti Ioui Iunoniq; ſacra habebantur: in ſuperiorique parte Oſymandij Regis ſtatuæ cuſtodiebantur, quinetiam Regis eiuſdem corpus unguentis perfuſum, aromatibusque delibutum ibidem aſſeruabatur. Poſtremum autem hoc ædificium cellulæ quidem complures circunſidebant, in quibus cuncta animantium genera Aegyptijs ritibus immolanda ſacrificandaque coloribus exprimebantur, ſingulaque pariter ad Regium monumentum aſpirare & conſcendere uidebantur; quod aureo circulo ingentis magnitudinis tanquam faſciæ cuiuſdam cingebatur complexu, cubitis trecentis & ſexagintaquinque eius periodum explentibus, eiuſdemque craſsitudine cubitali exiſtente: in quo per cubitos ſingulos anniuerſariæ dierum uiciſsitudines ſigillatim erant deſcriptæ, necnon ſtellarum ortus atque óccaſus, propriæque earum uirtutes atque propenſiones ex Aegyptiorum doctrina ibidem annotatæ conſpiciebantur. Verùm labentibus annis deinde, Cambyſe Perſici Imperij fines in Aegyptum proferente, circulum hunc exportatum fuiſſe affirmant. Id autem pro comperto ut habeas uelim, præſens Oſymandij monumentum haud precio tantùm ſumptibusque, uerùm etiam operis arte atq; ſubtilitate Regijs omnibus monumentis iurè præferendum uideri. At luſtris compluribus deinde ſuccedentibus, Myrim Aegyptijs imperantem Memphy Propilæum, opus quippe celeberrimum ac admirandum, uerſus Septentrionem condidiſſe reperimus. Quinetiam Regem eundem, lacum ſtadijs decem à Memphytica urbe diſtantem tum propter ſummam ipſius utilitatem, tum propter incredibilem operis magnitudinem maximis laudibus proſequendum legimus effodiſſe. Eius nanq; amplitudo in tria millia ſexcentaq; ſtadia, hoc eſt in milliaria quadringenta & quinquaginta patebat: lociſq; nonnullis tanta eiuſdem extabat altitudo, ut ulnarum quinquaginta profunditatem, hoc eſt ſpatium inter ambas manus expanſas quinquaginta uicibus repetitum expleret: adeò ut ſi quis & beneficij in uniuerſam Aegyptum collati rationem, & operis ipſius magnitudinem, necnon inuenti nouitatem inſuper, inuentoriſque ſapientiam poſtremò diligenter conſiderauerit, Regis illius uirtutem famamq; nunquam pro meritis laudare celebrare'ue poterit. Cùm enim uir acri iudicio altaque mente præditus Nilum incerta inſtabilique ratione augeri atque decreſcere perſpexiſſet, & cùm inſuper ex fluuij incrementis atque imminutionibus Aegypti totius ubertatem ſterilitatem'ue proficiſci animaduertiſſet; lacum hunc uel ſtagnum potius ad Nili inundationes excipiendas continendasque inſtituit: ne, aquis propter immodicos fluminis auctus ſuper tellurem exuberantibus, fruges ipſæ nimia humoris redundantia marceſcerent atque perirent. Verùm ne propter aquarum defectus arua quandoque ex nimia ſiccitate ſqualerent, ſitiq; tandem exurerentur; foſſam ſtadiorum octogintaquinque, hoc eſt milliarium denum ac ſemis longitudine,& centum ac ſexaginta cubitorum altitudine à flumine ad lacum excitauit atq; perduxit: per quam fluuiatiles undæ, temporum opportunitate ſeruata, aliàs acceptæ, aliàs redditæ regionem uniuerſam fertilem fæcundamque tuerentur. Alternæ autem huiuſcemodi aquarum diſtributiones obicis cuiuſdam ad foſſæ caput appoſitæ interuentu, nec ſine profuſa pecuniarũ iactura, effici conſueuerunt: nec enim aquariũ illud clauſtrũ relaxari unquam obfirmariq; rurſus poterat, quin talenta quinquaginta ad huiuſcemodi opus expediendum præſtanda erogandaq; forent. Stagnum hoc Diodori Siculi tempeſtate incolume nimirum extitiſſe memoratur, & à Myri conditore Myridis appellationem obtinuit. Tumulum autem quendam medium ex aquis emergentem cernere ibi fas erat, in quo Regis extructum fuerat monumentum: duæque pyramides ad ſtadij unius altitudinem pertingentes utrinque aſſurgebant, Regi una, Regiæque coniugi altera ſacra exiſtente: in earumque ſummis uerticibus duo marmorea ſimulachra duobus thronis pro Regio more aſsidentia ſpectabantur. Quæ quidem omnia Rex ille gloriæ percupidus, ut, tantis operibus in medium propoſitis, uirtutis ſuæ fama nomenq; in æternum apud poſteros perduraret, conatus fuiſſe uidetur. Compluribus deinde circunuoluentibus annis Menidem, quem nonnulli Marum cognominarunt, in Aegypto regnaſſe comperimus: qui præclarũ ſibi exædificauit monumentum, eique labyrinthi cognomen impoſuit, ædificium utique non ſolùm propter ingentem operis magnitudinem, uerùm ob artem quoque uix imitabilem admirandum: nec enim ingredienti, niſi itineris ducem ſecum habuiſſet, facilis expeditusque reditus deinceps patebat. Dædalum uerò in Aegyptum profectum, operiſque nouitatem artemque admiratum, exemplo inde arrepto, Cretæ celebrem Labyrinthum Regi Minoi fabricatum deinde fuiſſe autumant: qui uel temporis diuturnitate uel hominum iniuria conſumptus demolitus'ue iandiu iacet, Aegyptio, quanquam uetuſtiori, Diodori tempeſtate integro incolumique exiſtente. Septem Regum præterea imperijs expletis, Chemmim Memphy regnaſſe affirmant, qui omnium, quotquot extructæ fuerunt, ampliſsimam Pyramidem, inter ſeptem uidelicet orbis miracula enumeratam traditur condidiſſe: quę à Memphytica urbe Lybiam uerſus ſtadijs centum uiginti,

quindenis uidelicet milliaribus, à Niloq; flumine ſtadijs quadragintaquinq; , paſſuum uidelicet quinq; millibus ac ſemi procul abfuiſſe memoratur: eaq; contemplantium animos tum ob ſingularem artis præſtantiam, tum ob ingentem quoq; operis magnitudinem attonitos atque obſtupentes reddere conſueuerat. Pyramidis huiuſce formam quadratam extitiſſe reperimus: Singulaq; baſis latera in ſeptem iugerum, hoc eſt in pedum mille ſexcentorum & octoginta longitudinem excurrebant; ipſaq; moles ad ſex iugerum, ſcilicet ad pedum mille quadringentorum & quadraginta altitudinem efferebatur: Summaq; pars demum in mucronis formam acuminata, in cubitos ſexagintaquinque aſſurgebat: Totaque machina ex præduro, nec ſcalpturis ſuſcipiendis apto idoneo'ue, uerùm ad æternitatem compoſito ſaxo conſtabat. Quinimo ſaxa ex Arabia uſque comportata, & ad operis ſtructuram, aggerum auxilio concurrente, aptata accommodataq; fuiſſe dicuntur: nec enim fabricantium arma inſtrumenta'ue ab humanis ingenijs excogitata adhuc reperta'ue fuerant. Quapropter opus illud uix ſatis laudari commendari'ue poſſe cenſemus; eoque magis, quòd in medijs arenarum undique circunſtantium globis, quò nec aggerum ſpecies, nec lapicidinarum ueſtigia ulla prorſus apparent, eſt conſtitutū: adeò ut, & machinæ ingenti magnitudine expenſa, & ſingulari eius artificio perluſtrato, & loci demum iniquitate perſpecta, haud hominum manibus paulatim extructa, uerùm Deorum immortalium nutu atque conſilio ibi repente conſediſſe tanta utique moles uideatur. Machinæ huic perficiundæ trecenta & ſexaginta hominum millia adhibita, uiginti fermè annorum ſpatio inſudaſſe inuigilaſſeque ferunt. In tantam autem operariorum manum olerum herbarumque uictu alendam ac ſuſtentandam, talenta mille atq; ſexcenta erogata fuiſſe creduntur. Secundam deinde Pyramidem Chabreus Aegyptiorum Rex condidiſſe memoratur, quæ ſuperioris modum atque rationem quanuis imitata, anguſtioribus tamen finibus erat circunſepta: nec enim ſingula baſis latera ſtadij unius amplitudinem excedebant; quinetiam ueſtibuli ianuæque ipſius aditus ex una parte ſolùm patebat. Mycerinus, quem Cherinum nonnulli appellarunt, Chabreo in regnando poſtea ſucceſsit. Hic tertiam quidem Pyramidem inchoauit; haud tamen, fato occupante, eam perficere ſeu ad exitum perducere ualuit: ſingulaq; baſis latera in tria iugera, hoc eſt in pedes ſeptingentos & uiginti excurrebant; conditoriſque nomen in ſuperiori parte uerſus Septentrionalem plagam inſcriptum legebatur. MYCERINVS. Præter tres Pyramides à nobis hactenus commemoratas, tres aliæ eiuſdem generis omnes habentur; quæ priorum quanuis ſtructuram ac firmitatem imitantur, magnitndinis tamen ratione ab eis nonnihil differre uidentur: baſium nanque latera in his bina iugera, pedes uidelicet quadringentos & octoginta nequaquam exceſſerunt. Primam Armeus, alteram Amaſis, tertiam Maſſus Aegyptij Reges quondam condidiſſe feruntur. Sabacco demum Aegyptio Rege defuncto, cùm duodecim Præfecti annos quindecim Aegyptum uniuerſam Regia poteſtate unanimes & concordes adminiſtraſſent, ut commune ijs monumentum extrueretur, publico edicto ſanxerunt: ut, quemadmodum uiui & ad idem dignitatis faſtigium pariter conſcendiſſent, & in imperio gubernando eoſdem animorum ſenſus perpetuò obtinuiſſent; haud ſecus poſt mortem quoque unum idemque ſepulchrum cunctorum corpora ſimul complectens, coniunctam indiuiſamque eorum memoriam poſteritati teſtatam relinqueret. Quapropter omnia Regum ſuperiorum monumenta peruincenda obſcurandaque ſibi propoſuerunt. Nec ſpes tanta eos certè fruſtrata fuiſſet: adeò enim ſplendidè ſumptuoſeque moles hæc elaborata conſpiciebatur, ut ſi ante ciuiles eorum diſſenſiones ſupremam manum aſſequi potuiſſet, propter eximiam operis dignitatem atque præſtantiam Regia omnia monumenta longo quippe antecelluiſſet interuallo. Verùm cunctæ profectò huiuſce generis impenſæ, quanuis ingentes admirandæque, inutiles tamen exiſtunt; nec opera conſimilia, cùm ad inanem oſtentationem magis damnoſaſque pecuniarum effuſiones, quàm ad uſum aut fructum aliquem extructa uideantur, laudanda comptobanda'ue unquam iudicabimus. Quinimo ad ędes, palatia, aliaque conſimilia ædificia, quibus mortalium indiget uſus, formarum ornamentorumque ſymmetrijs diligenter exploratis, conſtituenda unumquenque potius accendemus, adhortabimur, & impellemus. Aedificiorum nanque elegantes proſpectus, commodaſque eorum diſtributiones habitantibus quidem uſui atque emolumento, ciuitatibus autem laudi ac ornamento, contemplantibus demum uoluptati atque iucunditati eſſe omnes intelligunt. Quapropter lacum illum ampliſsimum, quem Myrim Aegypti totius commodo ac beneficio conſulentem condidiſſe ſuprà iam diximus, propter ingentem eius utilitatem ſummis laudibus proſequendum, & ad ſydera uſque extollendum haud immeritò exiſtimamus.

SERLIVS LECTORI.

TALENTVM quanuis exiguum, Candidiſsime Lector, quod diuina munificentia nobis eſt elargita, haud in tenebris quidem reconditum abſtruſum'ue fruſtra torpeſcere, quin illud maximo eorum, qui noſtras haſce lucubrationes ſibi legendas proponent, fænore atque emolumento potius ſtudioſis quibuſq; perlibenter communicare, animus ſuadet. Quapropter hac ratione potiſsimum adducti, triennium iam abeſt, præcepta nonnulla ad Architectonicam facultatem quammaximè conducentia in lucem edidimus, breui reliqua uolumina nos edituros quoque polliciti. Verùm cur pollicitationum noſtrarum nullus terminus adhuc exitus'ue conſpicitur, qui intimos animi noſtri ſenſus optimè norunt, ijs, quibus illos palàm effari & aperire nequimus, dilationis huiuſce rationem exponere, cauſasq; patefacere haud grauabuntur. Id unum in præſentia dixiſſe ſat erit, alacritatem de ſtudioſorum omnium cœtu ac uniuerſitate bene merendi nunquam profectò nobis defuiſſe. At ne ſuſceptam prouinciam arduam illam quidem, ſi cum uirium noſtrarum imbecillitate conferatur, turpiter quandoq; deſerere cogeremur, Franciſci Valeſij ſplendidiſsimi utiq; Regis, quemadmodum ex epiſtola mox in exordio huiuſce uoluminis conſcripta percipere licet, opem numenq́ue implorauimus: cuius liberalitate ſuffragante, librum hunc ſub Regijs auſpicijs ad communem omnium, quotquot Architecturæ addiſcendę percupidi exiſtunt, utilitatem promulgandum curauimus. Quòd ſi cætera uolumina, quæ ad uniuerſum opus abſoluendum perficiendumq́ue efflagitantur, ſerò forſitan in lucem prodibunt; ſocordiæ huiuſce crimen haud in nos quidem, uerùm in Principum, qui theſauros opesq́; ſuas citra delectum ullum profundunt, inſcitiam atq; temeritatem potius conferendum uidetur: etſi, ut uerum fateamur, miniſtrorum auaritia Principes falſis calumnijs plerunq; onerare, ſuſpectosq́ue reddere ſolet. Euge Mecœnas ſplendidiſsime, in æternum Dij faxint, ut fama nomenq́ue tuum perduret: quoniam Imperatoris tui munera pro hominum meritis atque uirtutibus iuſtiſsima ratione olim diſtribuendo, & Principi tuo liberalitatis atque magnificentiæ, & tibi ipſi probitatis iuſtitiæq́ue perpetuum monumentum reliquiſti. Quoſnam fidei nunc ſinceritatiſq́ue tuæ imitatores ſectatores'ue nominatim proferre poſſemus? Nos quidem in nonnullas præclaras atque admirandas antiquitates, quarum in præſenti uolumine mentionem habuimus, propterea quòd oculis nequaquam eas perluſtrauimus, iniurij quodammodo fuimus: à uiris tamen, qui facultatis huiuſce uſu quammaximè præſtant, quosq́ue frequenter adiuimus, ita nobis relatum renunciatumq́ue fuit. Quapropter ſi alicubi erratum aliquod aut in formis deſignandis, aut in modulis recenſendis quiſpiam offenderit; haud nos quidem, uerùm ij potius, qui falſa nobis retulerunt, obiurgandi uidebuntur. Quòd ſi in præclaris nonnullis antiquorum operibus condemnandis nimia forſitan libertate uſi ſumus, nec iudicis nec delatoris nomen affectantes id nos feciſſe tibi perſuadeas uelimus; ſed Vitruuij tantummodo ueſtigijs innitentes, ſenſus animi noſtri in medium expeditiſsimè protulimus ac propoſuimus: ut qui ſcientiæ huiuſce primordia ac rudimenta uix deguſtarunt, noſtris admonitionibus expergefacti in uetuſtiorum operibus imitandis partes laudabiliores & ad artem magis compoſitas ſecernere, licentiores uerò & in effuſam quandam libertatem excurrentes reijcere queant. Quòd ſi nonnulli Romanorum ędificiorum fragmentis potius quàm Vitruuianę doctrinę integritati ſoliditati'ue addicti nos oppugnare uoluerint, næ uirorum complurium in Architectonica facultate quammaximè excellentium, qui Vitruuianas institutiones ſummo iudicio ſummaq́ue diligentia lectitarunt, egregia manus ad nos defendendos ſtatim accurret. Venetijs quidem Gabrielem Vendraminum diſſolutiorum operum acerrimum hoſtem, & Marcum Antonium Michaelem in antiquitatum ſtudijs apprimè exercitatum, ambos è Patritiorum gente oriundos, amboſq́ue doctiſsimos uiros, partib. noſtris fauentes adhibebimus. Bononienſium autem ciuium, quos patriæ eiuſdem charitas atque communio nobiſcum copulauit, Equitem Bocchium, & Alexandrum Manzolum, ambos iudicio quammaximè præſtantes, pro nobis arma ſumpturos ne minimum quidem dubitamus. His Cæſar Cæſarianus, alijq́ue innumerabiles propemodum Italo ſanguine procreati ad noſtras partes ſuſcipiendas ſeſe comites & adiutores exhibebunt: unaq́ue omnes tum Vitruuiana doctrina muniti, tum uſu quoq; intra rationis limites perſiſtente confirmati, nos ab inimicorum telis protegent atque defendent. Teq́ue Valerium Romę ex Porcariorum nobiliſsima illuſtriq; familia genus ducentem, fratremq́; ſimul, quãquam defunctos, ut nobis contra maleuolorum contumelias atque conuitia opem auxiliumq́ue feratis, ſupplices obſecramus: Cùm enim uos Vitruuij Architectorum omnium celeberrimi ſenſus omnes quanuis abditos reconditosq́ue optimè callueritis, ſi quiſpiam falsò nos calumniari tentauerit, manes oſſaq́; ueſtra demum ad partes noſtras tuendas, atque ad inimicis terrorem incutiendum utique inſurgent. Quòd ſi maledici hi conuitiatores obiurgatoresq́ue Alpium iuga conſcenderint, & in Galliam debacchantes pertranſierint; ibi quoque & eruditiſsimum Bayſium, & perſpicaciſsimum Ruthenorum Antiſtitem, & Mompolerium in omnibus ſcientiarum generibus exercitatiſsimum, & Regem denique ipſum, ueritatis tutiſsimum perfugium & firmiſsimum propugnaculum, partes noſtras alacriter ſuſcepturos, illorumq́; amentiam furoremq́; repreſſuros inſperatò comperient. Quinimo quotquot uel Vitruuianæ doctrinæ aduerſari ſibi in animum induxiſſent, uel nos, qui celeberrimi authoris illius placita & perpetuò ſectamur, & omnibus, quicunq; ædificiorum firmitati atque elegantiæ incumbunt, ſectanda proponimus, oppugnare decreuiſſent: mox fulmineus potentiſsimi Regis aſpectus, uno duntaxat oculorum ictu cunctos pariter deijciet atque proſternet.

FINIS

FINIS TERTII LIBRI SEBASTIANI SERLII
de Antiquitatibus tum Ichnographicè, tum Orthographicè pertractan-
tis, Joanne Carolo Saraceno interprete exiſtente

SEBASTIANI SERLII, COMMVNIA PRAECEPTA ARCHITECTVRAE

Ad quinque ædificiorum genera,

Tuſcanum, Doricum, Ionicum, Corinthium , atque Compoſitum mirificè conducentia:

A IOANNE CAROLO Saraceno ex Italico in Latinum ſermonem elegantiſſimè nunc conuerſa, fideliſſimeque tranſlata.

LIBER QVARTVS.

Antiquitatum exemplis inſuper, quæ pleraque à Vitruuiana doctrina haud abhorrere uidentur, aptiſsimè inſertis appoſitiſq;.

VENETIIS,

Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem, & Ioannem Chriger.

M D LXVIII.

ILLVSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO MARCHIONI VASTIO,

CAESARISQVE PERSONAM ATQVE AVTHORITATEM IN ITALIA GERENTI, ALFONSO DAVALO.

SEBASTIANVS SERLIVS.

SI PRINCIPES cuncti, ALFONSE præſtantiſſime, quiq́; in altiſſimis dignitatum gradibus collocantur, tuum illum animi candorem, præclaramq́; tuam illam mentis puritatem atq; ſinceritatem imitarentur: qnin præſens hoc æuum propter ingeniorum in quauis celebri liberalique facultate excellentium, quanuis ope deſtitutorum, fœlicitatem haud aſpernandum, ad auream illam & fortunatiſſimam Romanorum priſcorum ætatem reuerteretur, nequaquam profectò deſperandum cenſerem: quinimo antiquorum opera recentioribus nonnihil inferiora forſitan eſſe conſpicerentur. Vt veteri enim fertur prouerbio, longè facilius iam inuentis addere, quàm res à principio excogitare adinuenireque exiſtit: quod antiquorum etiam exemplo confirmari planè licet. Ipſi nanq; etſi partim proprijs inuentionibus, partim rerum ab alijs ſibi traditarum amplificationibus quammaximè claruerunt: eorum tamen opera, niſi molis atque magnificentiæ, at intelligentiæ ſaltem & artificij ratione, cumulatiorem perfectionem, validioraque incrementa forſitan ſuſcipere poſſent. Verùm præclara hæc beneficaq́; facultas, quam Architecturæ nomine à ſapientiſſimis viris donatam reperimus, Romanorum Imperio deleto & abrogato, ſenſim ipſa quoq; deficere & paulatim imminui cœpit: quę rurſus tamen, (cœlorum clementia atque benignitate opitulante, paucis abhinc annis paululum reſpiraſſe, &) priſtinam quinetiam formam breui recuperatura videtur; niſi tetræ fœdæque auaritiæ liuor ferreis vectibus firmiſſimisq́ue repagulis Principum opes atque theſauros occluſos continuerit, ipſamque liberalitatem ex Regum Purpuratorumq́ue aulis eiectam terrarum orbem deſerere, æthereasque domos repetere tandem coegerit. Præmia nanque ſi tollas, mox induſtriorum quoque uirorum labores actionesq́ue neceſſariò auferuntur. Idq́; ita eſſe, exemplis quæſo nonnullis recentioribus comprobemus. Bramantes, qui veram ſolidamque Architecturam, quæ à ſuperioribus ſeculis ad eius vſque tempeſtatem conſopita iacuerat, primus erexit, ſuſcitauit, atque reſtituit: niſi Iulium Secundum Pontificem Maximum ſublimi elatoque animo, eiusq; optatis mirificè fauentem adeptus fuiſſet; præclara illa opera, quæ Romæ ab eo elaborata conſpiciuntur, nunquam mehercle aggredi potuiſſet. Pariter etiam niſi Michael Angelus Bonarotius ab ampliſſima familia Medicea liberaliter primùm acceptus, poſtmodum ab eodem Pontifice, ab alijsq́ue ſummis viris deinde muneribus præmijsq́ue quamcumulatiſſimè honeſtatus fuiſſet: haud quidem tot admirandaq́ue eius opera, tam coloribus expreſſa quàm ex marmore ducta, paſſim conſpicerentur. Item quoque, niſi præſtantiſſima Vrbinatis ditionis dux ac moderatrix Iſabella diuinum Raphaelem ab eius ineunte adoleſcentia humaniter primùm excepiſſet, liberaliterq́ue pertractaſſet;

tractaſſet; Iuliusq; Secundus Pontifex Maximus deinde ampliſſimis ipſum muneribus exornaſſet; Leoq; Decimus tandem liberalium omnium diſciplinarum, induſtriorumq; uirorum cunctorum parens & propugnator, ſummis eundem beneficÿs ſibi deuinxiſſet obſtrinxiſſetq;: nunquam profectò vir ſingularis picturam præclaris adeò operibus illuſtrare, nec Graphicæ & Architectonicæ facultatis tot admirandaq; monumenta poſteritati relinquere valuiſſet. Inſuper, Iulius Romanus, diuini Raphaelis germanus alumnus & certiſſimus hæres; niſi Mantuano Duci, liberaliſſimo vtique Principi, & tam Picturæ quàm Architecturæ apprime ſtudioſo, iucundus & gratus pariter extitiſſet: qua ratione & Mantuæ ipſius vrbem, & loca extra eam complura, innumerabilibus propemodum adeoque eleganter compoſitis picturis atque ædificÿs cohoneſtare vnquam collocupletareque potuiſſet? Niſi Hieronymus Zenga Franciſcum Mariam Vrbinatem Ducem, eumque in ædificatoria & graphica facultate non minus quàm bellicis laudibus cæterarumque liberalium artium cognitione præſtantem nactus fuiſſet: egregia opera, quæ celeberrimus ille Architectus in Principis benefactorisque ſui gratiam extruxit, ad exitum perducere nunquam profectò ei licuiſſet. Poſtremò Titianus, tempeſtate noſtra Picturæ eximium decus & ſingulare ornamentum, niſi Alfonſum Ateſtinum Ferrariæ Ducem primò, qui, ampliſſimis donis collatis, equeſtri quoque eum dignitate exornauit; moxq; Federicum Gonzagam ſplendidiſſimum vtique Mantuæ Principem, cui tabulas pictas complures dedicauit, quotidieq; tranſmittit, ambos ſui quammaximè ſtudioſos cognouiſſet; niſique innumerabiles alios præterea tum ſacros tum etiam prophanos Principes, & CAROLVM QVINTVM præſertim ſummum Imperatorem ab eo coloribus mirificè expreſſum atque diſtinctum, à quo, præter ingentia ſumptuoſaq; munera accepta, nouis quinetiam equeſtris dignitatis inſignibus ob ſingularem virtutem auctus amplificatusque fuit, in ſeſe beneficos & ſumma quadam vſos liberalitate perſpexiſſet; tuamq; demum, præſtantiſſime ALFONSE, munificentiam atque benignitatem multis argumentis ſenſiſſet: nunquam mehercle tam clarus, tam celebris, diuinusq; propemodum vir hic in pingendo, mea quidem ſententia, euaſiſſet. Verùm vt vnde diſceſſimus, eodem noſtra reuertatur oratio, id poſt tot uerborum ambages ac circuitus inferre tandem contendimus; quòd cùm tu, humaniſſime Princeps, Cæſaris perſonam atque Imperatoriam authoritatem referens, ad Venetam vrbem nouiſſimè appuleris: præterquàm quòd cum Sanctiſſimo Venetorum Senatu conſilia ad publicam communemque fidelium cunctorum vtilitatem ſpectantia ineundo, prudentiſſimè ſapientiſſimeq; tete geſſiſti; indigentibus quinetiam promptè ſubueniendo, & bonarum artium ſtudioſis quibuſque digna eorum virtutibus præmia liberaliter perſoluendo, tuam & in Deum pietatem, & in humanum genus beneficentiam cumulatiſſimè declaraſti. Quinimo ego quoq;, etſi omnium minimus, animi tui liberalitate atque generoſitate abundè perſpecta, tuorum in me meritorum teſtis ampliſſimus ſemper ero; & quaſi præconis munere fungens, nomen famamque tuam in æternum decantabo. Cùm enim librum hunc in lucem iam editum, nec ſub tuis tamen auſpicÿs promulgatum, tanqnam exiguum quoddam munuſculum tibi obtuliſſem: tu non ſolùm hilari vultu, & perquàm honorifico ſermone eum excepiſti; verùm inſuper, dilationibus & uentoſis verborum oſtentationibus reiectis, haud leui quidem auri pondere nos quamprimùm abs te donatos dimiſiſti; ingenÿque tui ad benefaciendum alacritatem procliuitatemque egregio hoc ſingulariq; liberalitatis exemplo optimè nimirum ſignificaſti. Quapropter etſi iuſta certè adducti ratione noſtras haſce lucubrationes, ad artem ædificatoriam mirificè conducentes, haud rurſus in poſterum imprimendas ſtatuiſſemus; quanquam propter ingentem ſtudioſorum concurſum omnes, quotquot iam à nobis excuſſæ

editæque

editæque fuerunt, emptores facillimè ſibi conciliarunt, nec, quanuis à compluribus exoptatæ, venales vllæ amplius ſupereſſent: tamen, quoniam eas tibi pergratas & quammaximè iucundas eſſe perſpeximus, necnon accepti memores beneficij, eaſdem & in tui gratiam & ad communem ſtudioſorum cunctorum vtilitatem denuò imprimendas curauimus. Nec illud quicquam nos afficit, quòd nonnulli, auaritia ſuadente, & lucro tantummodo inhiantes, deſignationum noſtrarum modulis & ſymmetrijs nequaquam animaduerſis; quæ ut ab operarijs exactius intelligantur, amplioribus formis nimirum eſſent configurandæ; eas minoribus typis excudendas duxerunt. Quinimo cæteræ figuræ deinceps, quæ in reliquis uoluminibus librum hunc ſubſequentibus ſtatuentur, propter rationem eandem latiora adhuc ſpatia ſibi requirent. Poſtrema autem hac editione, præter locorum complurium emendationes atque caſtigationes, nonnulla inſuper addidiſſe videmur: quemadmodum & in Dorico zophoro exponendo, & in Doricæ ianuæ Vitruuiana conſtitutione enucleanda, & in Jonicæ baſis pertractatione aggredienda, & in capituli Jonici voluta adeò obſcura difficilique interpretanda, & in baſi Corinthia, Corinthioque capitulo explicando, intueri cuiuis perſpicuè licet. In Compoſiti ordinis quinetiam declaratione, ſub alatorum equorum capitulis ſtrias, quæ antea defuerant, hic addendas curauimus. Quicunque igitur noſtras haſce lucubrationes nunc demum auctas amplificataſque poſthac ſibi legendas proponent, ſi quid vtilitatis fructuſ'ue ex eis ſe percepiſſe tandem intelligent, totum id tuæ benignitati atque beneficentiæ ſeſe debere fateantur. Hincque nimirum, quiſnam liberalitatis primas hodie ſibi uendicat partes (abſit inuidia verbo) omnes palàm ex ſermonibus noſtris arbitror cognituros. Tu autem interea, Mecœnas ſplendidiſſime, Serlij tui animum tibi gratificandi percupidum, tibique vni perpetuò addictum deuotumque benigniſſimè accipe: cui à Deo Optimo Maximo & Neſtoris annos, & Metelli fœlicitatem ſupplices tandem precamur atque obſecramus. Vale.

SERLIVS LECTORI.

CVM NOS, Candidiſsime Lector, præceptiones nonnullas ad Architecturam quammaximè neceſſarias in unum corpus ita perſtrinxerimus itaq; complexi fuerimus, ut haud ſolertiora tantummodo, uerùm mediocria quinetiam ingenia, prout maiorem minorem'ue ad huiuſcemodi facultatem innatam propenſionem habuerint, eas ſatis commodè comprehendere ualeant: etſi, operis totius argumento id ſuadente, in quinque libros, quemadmodum paulopoſt dicemus, uniuerſum hoc corpus digeſsimus: præſens tamen uolumen quartam utique ſedem obtinens, propterea quòd tum ad ædificiorum multiplicem uarietatem dignoſcendam, tum ad complures quoque eorum ornatus percipiendos perſpiciendosq; maiorem cæteris neceſſitatem opportunitatemq; præſtat, in lucem præmittendum haud immeritò exiſtimauimus. Nec tamen, ſi quid boni repertum hic fuerit, id nobis falsò tribuimus aut arrogamus: ſed Balthaſari Petruccio Senenſi, à quo artis huiuſce prima accepimus documenta, id omne concedimus ac reſeruamus. Nec enim uir præſtantiſsimus in Architectonica facultate tum ſcientia tum uſu ante alios tantummodo excelluiſſe uidetur: uerùm diſcendi quoque percupidos erudiendo, beneficum eius animum urbanosque mores ampliſsimè declarauit. Nosque inprimis tantam uiri humanitatem atque liberalitatem experti, quicquid in ædificatoria ratione didicimus atque profecimus, id totum nos ei debere palàm profitemur. Quinetiam præceptoris exemplum ſecuti, quotquot ingenuam hanc diſciplinam à nobis accipere dignabuntur, omnibus eam libentiſslmè communicabimus atque trademus: ne uidelicet præſtantiſsimæ facultatis huiuſce, quæ non minori animos futura opera meditantes, quàm oculos ea iam perfecta abſolutaque intuentes uoluptate afficere ſolet, mediocri ſaltem, niſi exacta & abſolutiſsima cognitione homines defraudentur. Deoque immortales gratias agendas exiſtimamus, quòd præclara hæc ſplendidiſsimaque facultas ab excellentiſsimis illis, quos ſuprà iam enumerauimus, uiris adeò illuſtrata nobilitataque fuit; ut æuo præſenti (uide quid dicam) haud aliter quàm Cæſaris Ciceroniſque tempeſtate Latina quondam oratio, nunc florere uideatur. Hilari igitur amicoque animo mentem hanc noſtram uobis gratificandi percupidam ſtudioſiſsimi commilitones accipite: & ſicubi nos propter uirium imbecillitatem tanto oneri ferendo nequaquam ſuffeciſſe perſpexeritis, ut robuſtiores ualidioreſque illud ſubeuntes infirmitati noſtræ ſuccurrant, ſupplicibus uotis quæſo contendite.

PRIMVS quidem LIBER Geometrica principia, diuerſaſque linearum ſectiones eò uſque proſequitur, ut Architectus ijs imbutus operum, quæcunque ab eo conſtruuntur, probabilem rationem ſciſcitantibus reddere ualeat.

LIBER SECVNDVS accurata oratione & deſcriptionibus accommodatis Architectum in Optica facultate eò uſque ſibi erudiendum proponit, ut ipſe aptis deſignationibus & conſentaneis linearum deformationibus mentem ſuam exprimere, atque ad oculorum ſenſum perbellè traducere poſsit.

LIBER TERTIVS plerorumque ædificiorum, quæ tum in Italia, Romæ præſertim, tum extra Italiam quoque comperiuntur, & Ichnographiam, arearum uidelicet, quæ plantæ uulgò appellantur, deſignationes; & Orthographiam, perpendiculares uidelicet frontium eductiones; & Sciographiam denique, ædificiorum ſcilicet abſceſſus atque proclinationes clariſsimè patefacit: moduloſque inſuper diligenter explorat: necnon loca demum, propriaſque ædium ſingularum appellationes exponit.

PRAESENS LIBER, cui QVARTA aſcribitur ſedes, quinque ædificiorum genera, Tuſcanum uidelicet, Doricum, Ionicum, Corinthium, Compoſitumque, necnon proprios ſingulorum ornatus longè lateque proſequitur: uniuerſamque propemodum ſcientiam, propter uariam multiplicemque cognitionem, complecti uidetur.

QVINTVS demum complures ſacrarum ædium formas, rotundas ſcilicet, quadratas, exagonas, octogonas, necnon in oui inſuper formam compreſſas, & in crucis quoque imaginem modumque figuratas explicabit: arearumque præterea, frontium, laterumque modulos diligentiſsimè recenſebit.

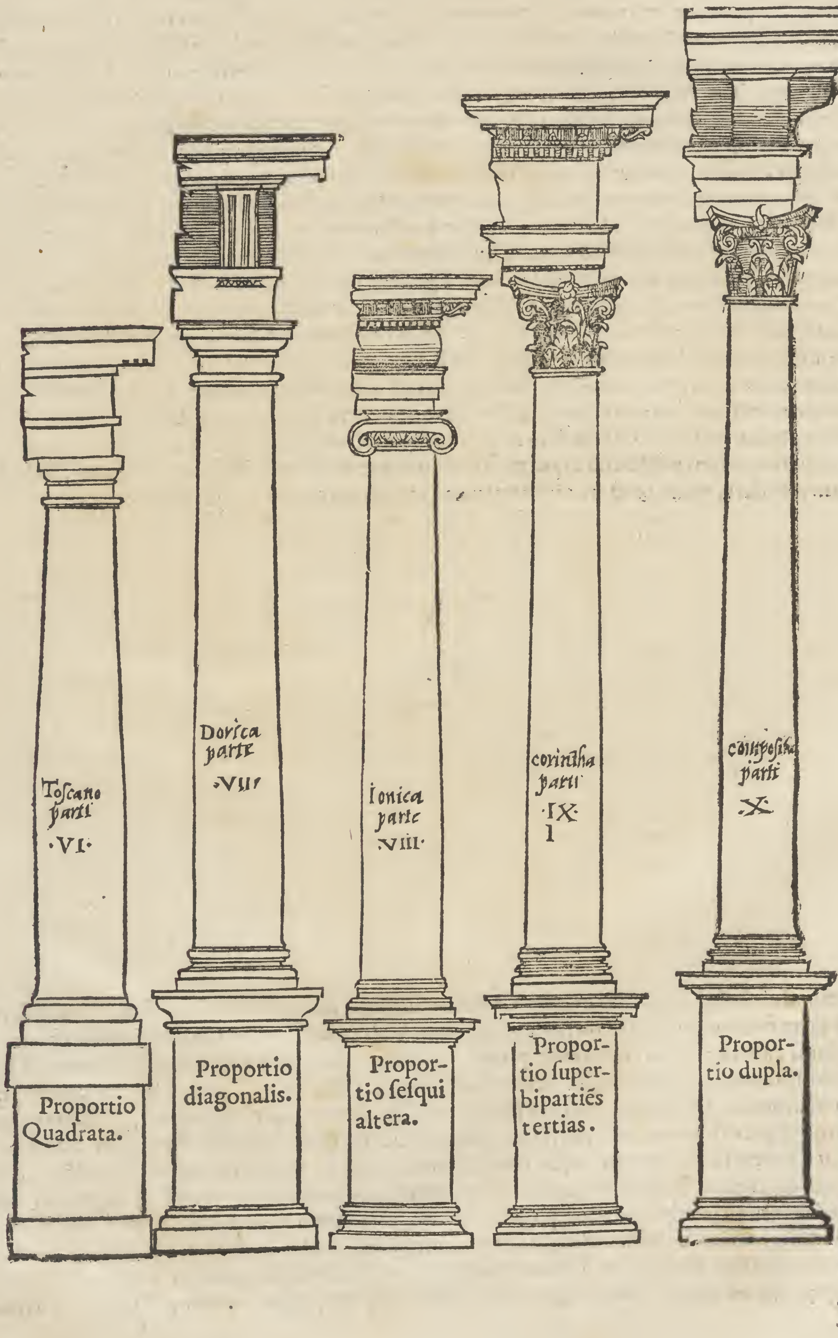
Nunc uerò ut probatiorem in docendo modum facilioremque ordinem obſeruemus, à Tuſcano ædificandi genere tanquam cæteris rudiori atque ſolidiori diſceptationem noſtram exordiemur: uerè etenim hoc cæteris firmius ualidiusque, & minori artis ſubtilitate operumque gracilitate elaboratum diſtinctum'ue apparet; quinetiam ruſticitatem quandam primus hic ordo ſapere ac redolere conſpicitur.

Veteres Dijs immortalibus templa olim dedicantes, pro uarijs cœlicolarum, uel robuſtioribus ſcilicet uel mollioribus ingenijs, conſimiles item ædificandi rationes perbellè ijs accommodare ſolebant. Ioui enim, Marti, & Herculi, Doricum opus uirile quoddam robur præſeferens tribuerunt. Dianæ, Apollini, & Baccho, Ionicum genus ex matronali figura molliciem robori admixtam complectente deductum aſsignarunt. Dianam enim, ſi fœmineam & uirginalem Deæ reſpexeris naturam, molliorem; ſin uenandi acerrimum ſtudium, & diuturnam exercitationem adiunxeris, robuſtiorem eſſe mox ſenties atque cognoſces. Apollinis item & Bacchi par ratio exiſtit: ambo nanque propter ingenitum quendam ſplendorem, naturalemque eorum pulchritudinem molliores; propter uirilem autem ſexum ac dignitatem robuſtiores eſſe uidentur. At Corinthium genus poſtremò, propterea quòd ex forma habituque uirginali profluxit, Deæ Veſtæ potiſsimum tanquam uirginum præſidi, perpetuæque uirginitatis cuſtodi ueteres aſcripſerunt. Et hoc quidem inſtitutum priſcis temporibus, Idolorum & Deorum complurium cultui hominibus olim inſeruien-

inſeruientibus, conſentaneum & accommodatum fuiſſe haud immeritò exiſtimatur. At rerum uicibus modò conuerſis permutatiſque, alia quoque ratione nunc incedendum eſſe iudicamus: nec tamen idcirco antiquorum conſuetudinem omnino poſthabendam deſerendamque cenſemus. Nos enim Chriſti fidem ac pietatem ſequentes, ſacrarum ædium ſpecies Deo ſanctiſque eius, prout nobis aptius & congruentius uiſum fuerit, primùm dedicabimus: prophanaque ædificia tam publica quàm priuata humano generi, prout mortalium ordo conditioque poſtulabit, deinde tribuemus. Tuſcanum igitur opus præſidijs ſeu propugnaculis, quemadmodum urbium ipſarum portis, arcibus, caſtellis, ærarijs, armamentarijs, carceribus, naualibus, portubuſque, cæteriſque conſimilibus ædificijs ad bellicos uſus ſummam opportunitatem præſtantibus inprimis conducere arbitramur. Nec tamen id in præſentia reticebimus, ruſticum opus, quod ex diuerſis connexionum generibus rudiori quadam craſsiorique lapidum compoſitione conſtantibus efficitur; necnon ruſticorum operum nonnulla, quæ, ſculptoribus deinde tantam in ædificando ſeueritatem relaxantibus, uenuſtatis elegantiæque paululum amplius ſunt adepta atque aſſecuta; Doricis quandoque, quandoque Ionicis, nonnunquam etiam Corinthijs operibus admiſceri olim conſueuiſſe: Veruntamen cùm Tuſcanum cæteris rudius minuſque elaboratum exiſtat, idcirco ei ruſticum magis quàm quodcunque aliorum operum congruere & conuenire affirmamus. Hocq; inſtitutum ab ipſiſmet Ethruſcis tam Florentiæ, primaria quidem eorum præſtantioriq; ciuitate, quàm paſsim in agris diligentiſsimè obſeruatum fuiſſe omnes intelligunt. Tot enim adeoque formoſa ſumptuoſaque in ea regione ſpectantur ędificia ruſtico opere conflata, quot alibi in toto orbe terrarum inuenire uix poſsis: ei tamen ruſticitati uenuſtas & elegantia quædam pro Architectorum arbitratu adiuncta conſpicitur. Quapropter hoc operum genus, quod ruſticum appellatur, Tuſcanæ potius quàm cuicunque aliæ ædificandi rationi congruere & cohærere profectò uidetur. Ex antiquioribus igitur partim, partim ex recentioribus colligentes, quanam ratione & pro ciuitatibus & pro caſtris portæ ſunt ſtatuendæ, atque è ruſtico genere multipliciter deducendæ, afferemus: Necnon tum publicorum tum priuatorum ędificiorum pariter ſermonem inſtituentes, quanam ratione Frontes, Ambulationes, Porticus, Feneſtræ, Scaphæ ſeu Conchæ, Pontes, Aquæductus, aliaq; ornamenta complura, quorum conſtructiones ab induſtrio Architecto ſæpenumero efflagitantur, ex eodem ruſtico ordine ſunt deriuanda, aperire & patefacere contendemus. Quòd ſi quiſpiam ſibi morem gerere ſtudens, nonnullaque antiquorum exempla ſibi imitanda proponens, Ruſticum opus modò Dorico, modò Ionico, Corinthioque nonnunquam inſerere & admiſcere uoluerit; haud nos infeſtos omnino & repugnantes habebit: Attamen huiuſcemodi admixtionum perturbationumque genera ſolutius quoddam ac præceps artificis ingenium potius, quàm rationis conſtantiam atque moderationem ſignificabunt. Probum nanque Architectum in publicis operibus præſertim, quæ grauitatem atque decorum efflagitare uidentur, ſedatè potius ac pedetentim incedere, quàm properè ac feſtinanter gradum accelerare utique oportet.

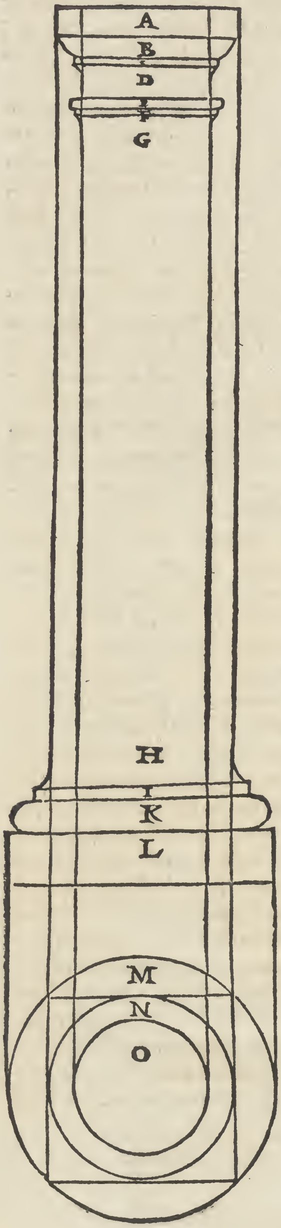
Nos in uoluminis huiuſce exordio ueteres Comicos duximus imitandos, qui fabulam agere inſtituentes, nuntium aliquem ſummatim fabulæ totius argumentum ſpectatoribus expoſiturum præmittebant. Haud aliter nos etiam, cùm in præſenti uolumine quinque ædificiorum genera, Tuſcanum uidelicet, Doricum, Ionicum, Corinthium, Compoſitumque, pertractanda explicandaq; ſuſceperimus: figuras omnes, quarum in poſterum mentionem habebimus, mox in principio hic præponendas exiſtimauimus. Quanuis autem in columnis proprijſque earum ornamentis figurandis, rationes menſuræq; omnes ſigillatim deſcriptæ minimè fuerint, ſed primæ tantummodo atque communiores deſignatæ conſpiciantur; proprijs tamen locis deinde ſingulæ exactius ac diligentius notabuntur: at nunc communiorem quandam regulam, quæ mox unico oculorum intuitu percipi queat, prępoſuiſſe ſat erit. Vt autem eorum, quę à nobis poſtea dicentur, faciliorem intelligentiam homines aſſequantur, antiquiora nomina ex Vitruuio accepta, recentioraque inſuper, quibus uniuerſam Italiam uulgo circunſtrepentem audimus, in ſingulorum ordinum principijs apponemus. Rem igitur fœlicibus auſpicijs aggredientes, Tuſcanum ſtylobatam

(de ſimplici eius puroq; interuallo nunc ſermonem habemus) perfectum abſolutumque quadratum complecti affirmamus. Doricus ſtylobata quadrato tantò maior exiſtit, quantò linea diagonalis ab angulo ad oppoſitum angulum in quadrato producta, & ſurſum æquali perpetuaque ratione continuata quadrati eiuſdem latus excedit. Ionicus ſtylobata quadratum, dimidiamq; eius portionem inſuper comprehendit. Stylobata Corinthius quadratum, duaſque tertias præterea occupare uidetur. Compoſitus demum ſtylobata ex duobus conſtat quadratis. Singulæque hæ proportiones de ſimplicibus ſtylobatarum puriſque interuallis, baſibus & coronicibus eorundem ablatis, profectò intelligi debent. Nec quenquam ex eo admirationem capere uolumus, ſequens caput, quod primum locum obtinere alicui forſitan uideretur, quinario numero hic à nobis inſcriptum fuiſſe. Primo nanq; uolumini de Geometria pertractanti, caput unum aſcribitur: Secundum Opticam facultatem complectens, in duo capita utique ſecernitur: Tertium antiquitates ſigillatim deſcribens, uno tantummodo capite continetur. Vnde quatuor capitibus iam præmiſsis, ſequens caput haud immeritò quintum in ordine ſtatuetur.

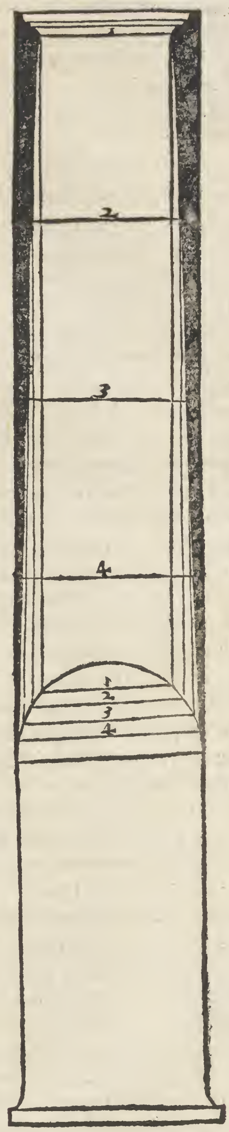

DE TVSCANO OPERE, EIVSQVE ORNAMENTIS. Cap. V.

VITRVVIVM, quartò libro capite ſeptimo, Tuſcanam columnam, baſi capituloq; ſimul adiunctis, ſeptem partibus in altitudinem erigendam eſſe tradidiſſe comperimus, ab ima ſcilicet craſsitudine huiuſcemodi modulis acceptis. Baſis altitudo, dimidiam columnæ craſsitudinem obtinet: qua quidem in binas partes diſſecta, una plintho aſsignabitur, & altera in tres partes diuidetur: quarum duæ inferiores toro concedentur, & reliqua tandem limbo ſiue apophygi relinquetur. Baſis autem proiectura, hac ratione conſtituenda uidetur. Circulus pro ima columnæ craſsitudine primùm deſcribatur, eoque intra quadratum concluſo, extra quadratum deinde circulus alter maiori amplitudine quatuor quadrati eiuſdem angulos undequaque contingens circunducatur: Maior hic circulus nempe, proiecturæ ipſius modum ac formam nobis optimè deſignabit. Cùm autem cæterarum columnarum baſes plinthos quadratæ figuræ obtineant, Tuſcanæ duntaxat columnæ, Vitruuio ſententiæ huic ſubſcribente, rotundiores plinthos ſortitæ fuerunt. Capituli altitudo, baſis ipſius altitudinem adæquabit: eoque in tres partes diſſecto, unà abaco ſeu plintho aſcribetur: moxq; altera in quatuor partes diſtincta, tres echino, & quarta annulo concedentur. Tertia pars demum hypotrachelio diſtribuetur, aſtragalusque deinceps unà cum apophygi dimidiũ hypotracheliũ explebit. Verùm hoc ſpatio in tres partes rurſus diuiſo, duę aſtragalo contingent, & apophygi reliqua tandem obueniet: proiecturaque ipſius, eiuſdem altitudinẽ nimirum æquabit. Quanuis autem aſtragalus unà cum apophygi acceptus capitulo adiungatur atq; cohæreat, columnæ tamen membrum quoddam utiq; exiſtit: Summaq; ipſa columna quarta parte diminuenda contrahendaque uidetur, itemque capituli apex atque cacumen imam columnam nequaquam excedet. Ratio autem columnæ diminuendæ contrahendæq; talis exiſtit. Columnæ truncus in tres partes primùm diuidatur, tertiaque pars in imo conſtituta ad cathetum ſiue ad perpendiculum dirigatur: duæque reliquæ partes ſuperiores in quotcunque numero uolueris ſegmenta, dummodo æqualia exiſtant, dirimantur. Semicirculo deinde ad tertiam columnæ partem inferius ſitam circunducto, à lineis, quæ ab extremis lateribus capituli pendent octaua parte ad interiora utrinque ſecedentis, adeò ut ambæ diſtantiæ ſimul compoſitæ quartam capituli totius partem expleant; ab his inquam lineis ſub apophygi mox conſtitutis duæ perpendiculares lineæ ad ſemicirculum ipſum deducantur: Circunferentiaque deinceps inter quamlibet duarum harum perpendicularium & extrema columnæ ipſius latera intercepta, in partes æquales tot inquam numero diuidatur, in quot duæ partes columnæ ſuperiores à nobis diremptæ diſſectæque fuerunt. Hisque diuiſionibus pro dextro ſiniſtroque latere bis repetitis, ab ambobus hemicycli lateribus tranſuerſæ lineæ mox perducantur: lineisque ſingulis certa ordinataq; numerorum ſeries, à ſuperioribus ad inferiores gradatim proficiſcendo, aſsignetur: conſimilique prorſus ratione eadem numerorum ſeries, eodemmet ordine ad unguem obſeruato, lineis columnam tranſuersò diuidentibus applicetur. His iam peractis, primam circuli lineam primæ ſummæq; lineæ ſub apophygi mox collocatæ æquam omnino fore unicuique conſtat. Poſtmodum ſecunda circunferentię linea ad lineam ſecundam columnæ, tertiaque item ad tertiam, & pariter quarta ad quartam traducatur. Quibus expeditis, à baſi ipſius ſemicirculi ad quartam columnæ lineam linea perducatur, & à quarta ad tertiam altera, itemque altera à tertia ad ſecundam, alteraque demum à ſecunda ad primam. Quo quidem opere bis pro duobus columnæ ipſius lateribus repetito, quanuis nouiſsimæ hæ lineæ rectæ utique exiſtunt, curuam tamen lineam quandam procreare conficereq; uidentur: quæ à ſedulo artifice deinde manus agilitatem aptitudinemque ad hunc uſum adhibente perducta, cunctos angulos ex linearum concurſibus prouenientes perbellè nimirum moderabitur atque retundet. Quanuis autem præſens regula ad Tuſcanarum columnarum, quæ quarta parte diminui & contrahi debent, conformationes potiſsimum referatur, cuiuſcunq; generis tamen columnis effingendis inſeruitura quoque uidetur. Quinimo quantò columnæ & hemicycli partes in maiorem numerum diducentur, tantò exactior imminutio contractioque inde proueniet.

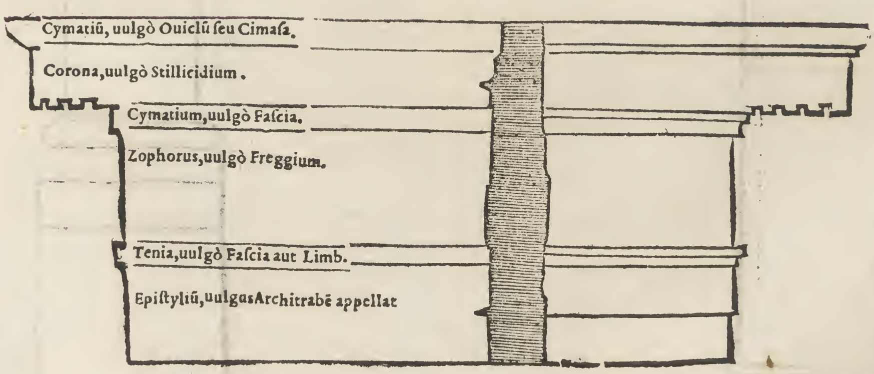
A. Plinthus, qui Abacus & Cymatium quoque appellatur.
B. Echinus, qui Ouiclum etiam nuncupatur.
C. Annulus, quem Quadram ſeu Regulam alij appellant.
D. Hypotrachelium, quod Freggij nomine paſſim uocitatur.
E. Aſtragalus, quem Orbiculum nonnulli dicere conſueuerunt.
F. Apophygis ſeu Quadra, quam Collum capitulorum nominari frequenter audimus.
G. Summus Scapus, ideſt columnę ſuperior craſſitudo.

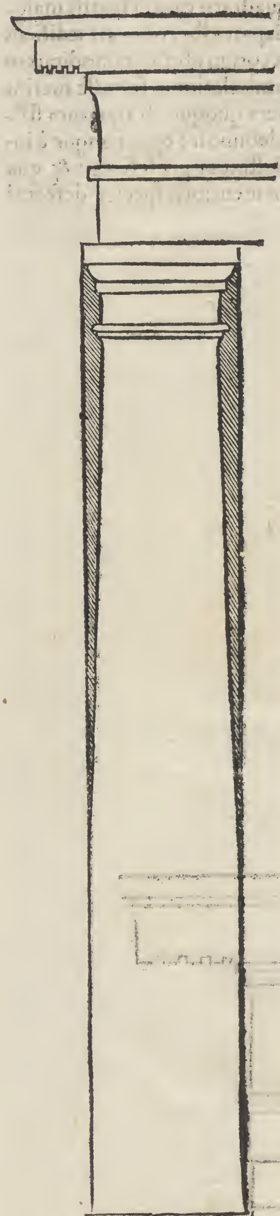
H. Imus Scapus, hoc eſt inferior columnæ eiuſdem craſsitudo.
I. Quadra ſeu Regula, quam alijs nominibus Gradum, Teniam'ue, aut Limbum poſſumus appellare.
K. Torus, quem Itali nunc Baculum dicunt, alijque alijs appellationibus exprimunt.
L. Plinthus, quem Soccum appellari frequenter audimus.
M. Baſis Proiectura, pars illa prominens & extrinſecus uergens appellatur.
N. Imus Scapus columnæ, inferiorem ipſius ſignificat craſsitudinem.
O. Summus Scapus columnæ, craſsitudinem eiuſdem ſuperiorem deſignat.

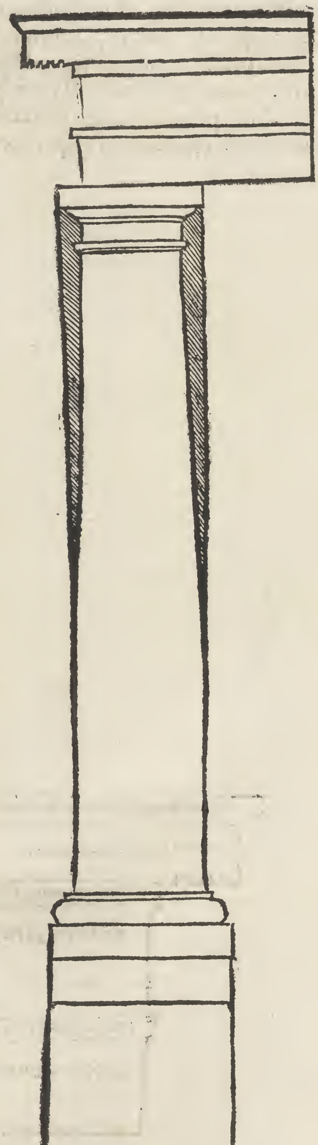
Columnæ Pilæ'ue à nobis ſuperius iam deſignatæ, ad harum nouiſsimè deſcriptarum modulos atque menſuras perfici debent: niſi fortaſſe proprij illarum ordines modulis nonnullis nuper aſsignatis opponi aduerſariq; uidebuntur.

Columnæ, baſiſque ſimul & capituli iam perfecta abſolutaque conformatione; epiſtylium, zophorus, coronixque deſuper imponenda ſuccedunt. Epiſtylium capituli ipſius altitudini prorſus eſt exæquandum, ſextaq; pars tantummodo teniæ faſciæ'ue concedetur: zophorus deinde ad epiſtylij teniæque ſimul altitudinem eſt efferendus: Eademque pariter altitudo coronici, membris eius unà acceptis, debetur. Qua quidem in quatuor partes diuiſa, una Cymatio ſeu Ouiclo ſuperiori, duæq; Coronæ, & reliqua demum Cymatio Faſciæ'ue ſub corona mox reſidenti, accommodabuntur ac tribuentur. Vniuerſæ deinde coronicis proiectura, eiuſdem altitudini par & æqualis ſaltem conſtitui debet: intraque coronæ ipſius profunditatem canaliculi nonnulli maiores minores'ue pro operum ratione ad Architecti libitum ſunt deducendi. Verùm cùm operis huiuſce genus perquàm ſolidum, & membris ſimplex admodum ac inops exiſtat; Architecto, ut membra nonnulla inſuper, quæ huic generi quodammodo inſita innataq; uidentur, adiungere poſsit, concedendum planè exiſtimamus: idque tunc ei ſolummodo licere arbitramur, cùm opus uenuſtius atque elegantius reddere ipſe uoluerit; quemadmodum ex parte hic inferius ſubiecta, & à reliqua ſeiuncta ſeparataque perſpici poteſt. Verumenimuerò eæ coronæ inſuper, quę proiecturas quadratis earum ſpatijs maiores amplioresque obtinent, nobis quammaximè certè probantur, dummodo lapides ibi collocati ædificijs tutò inniti ac inſiſtere queant: huiuſcemodi nanque excurrentes proiecturæ, decorum atq; commoditatem ſtructuris præſtare utique conſueuerunt. Commodæ quidem exiſtunt, ſi eis ambulationes fortaſſe fuerint ſuperponendæ: præterquàm enim maiora laxioraque ſpatia ſuppeditabunt, opera quoque ab aquarum ſtillicidijs tutiora ſecurioraque reddent. Decoræ quinetiam contemplantibus uidebuntur: opus nanque è iuſto & conuenienti interuallo conſpectum, maiorem certè amplitudinem ac maieſtatem præſeferet: & qua parte lapis propter eius gracilitatem imminuetur atque deficiet, proiecturæ uehementioris ſpecies defectui huic ſtatim opitulabitur atque ſuccurret.

Etſi nos Vitruuij dogmata & inſtituta ſequentes, Tuſcanam columnam, baſi capituloque ſimul adiunctis, ſeptenis partibus conſtituendam eſſe iam diximus; quam quidem ſpeciem ac ſymmetriam & bonam & ab authoribus probatam receptamq́ue eſſe uidemus: attamen cùm primæ columnę è ſex partibus olim conſtitiſſe memorentur, menſura hac ex humano pede, quę ſextam humani corporis partem complectitur, deducta; cumq́ue Doricę columnæ, ut poſtea dicetur, ſeptenas itidem partes ſibi requirant uendicentq́; , ueteribus ſcilicet partis unius additione ad maiorem eas altitudinem educentibus: haud immeritò nos & antiquorum authoritate compulſi, & Tuſcanę columnę quoque rationem cęteris rudiorem ſolidioremq́; animo uolutantes; eam humiliorem aliquantulum, quàm Doricam columnam, atque depreſsiorem conſtituendam eſſe iudicamus. Quapropter, baſi capituloque ſimul adiectis, ſex partes tantummodo ei tribuendas cenſemus. Huiuſcemodi autem præceptiones tanquam communiores, ut antea quoque admonuimus, à nobis hic præmittuntur; moduliq́ue pręterea, quos in Tuſcanę columnę conformatione, eiuſq́ue ornamen

tis

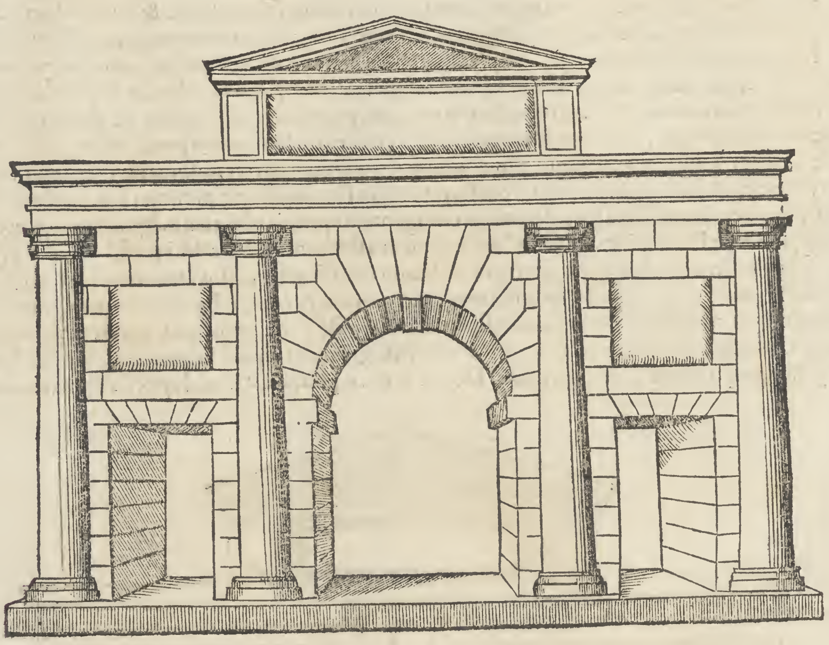
tis diſtribuendis iamiam aſsignauimus, diligentiſsimè obſeruabuntur. Quanuis autem nec Vitruuium nec cęterorum Architectorum, quorum ſcripta ad manus noſtras peruenerint, ullum ſtylobatarum, qui uulgò Pedeſtala dicuntur, certa aliqua firmaque præcepta tradidiſſe comperimus; quinimo huiuſcemodi adminicula fulcimentaq; ab antiquioribus Architectis, pro locorum atq; opportunitatum rationibus, uel ad columnas in altum erigendas, uel ad porticus gradationibus ſibi inuicem ſuccedentibus conſcendendas, uel ad alios uſus inſtituta adhibitaque fuiſſe conſpiciuntur: Attamen, niſi neceſsitas aliud fortaſſe poſtularit, ſingulis columnarum generibus proprios etiam & congruentes ſtylobatas probabilibus quippe adducti rationibus ſupponendos exiſtimamus. Stylobatæ purum ac ſimplex interuallum, ſi baſim coroniceṁq; dempſeris, quadrata figura contineri utique conſtat. Cùm igitur Tuſcanam columnam cæteris, ut ſæpius dictum fuit, compactiorem atque ſolidiorem eſſe deceat; ſtylobata ei ſubiectus perfecto nimirum abſolutoq; concludetur quadrato, eiuſq; faſtigium baſis columnæ ipſius plintho æquale prorſus conſtitui debet: eiuſdemque mox altitudine in quatuor partes diuiſa, pars alia conſimilis imo plintho, necnon tantundem cymatio tribuetur: membraq; hæc uniuerſa omni penitus ſcalpturarum genere ſint deſtituta. Quapropter cùm columna ſex partib. conſtet, ſtylobata ei fulciendæ ſuppoſitus ſex partibus itẽ terminabitur ac finietur.

De ornamentis, deque uarijs generibus ædificiorum tantummodo nos in præſenti uolumine acturos eſſe polliciti ſumus. Quapropter qua ratione urbium præſidiorumque portæ & latera, tormentariæque feneſtræ, aliaque conſimilia inſuper ad hoſtes repellendos, ſeſeque tutandos ac defendendos excogitata collocari diſponique debeant, nunc dicere prætermittemus, id oneris militari Architecto ſituum rationes ac temporum opportunitates diſpicienti, audacter renunciantes. Verùm portis pro ciuitatum aut arcium mœnibus iam conſtitutis, quopacto eas deinde exornandas atque cohoneſtandas cenſemus, in præſentia enarrabimus: & propter maiorem addiſcentium facilitatem nonnullas quoque deſignationes conſpiciendas hic exhibebimus. Muralem portam quamcunq; ad urbis interiora nos perducentem, oſtiolum quoddam auxiliare à latere collocatum neceſſariò requirere conſtat: uerùm ut ſymmetriam & laudabilem partium omnium conſenſum atque proportionem obſeruemus, oſtiolum ad latus alterum fingere ac ſimulare nos utiq; oportet. Mediæ portæ deinceps moduli atq; commenſus hac ratione accipiendi uidentur, ut quanta latitudinis apertio extiterit, tantundem, dimidia parte inſuper adiecta, ad altitudinem explendam adijciatur. Altitudine poſtmodum in ſex partes diuiſa, earum una antepagmentis ad dextrum ac ſiniſtrum latus portæ mox collocatis diſtribuatur. Pilarum frontes deinde tertia parte latitudinis portæ ipſius conſtituantur: earumque altitudines, baſibus capitulisque ſimul adiunctis, quinque partes abſumant. Baſium itemque capitulorum altitudines, è pilarum ipſarum frontibus tertiam ſibi uendicent partem: præceptionemque in columnæ ſuperioris conformatione iam aſsignatam diligenter inprimis obſeruato. Epiſtylium præterea, zephorus, coronixque altitudinem pilarum frontibus æqualem aſſequantur, ſuperiori primi ordinis præceptione hic quoq; deſeruiente. Inter duas pilas auxiliare oſtiolum conſtituetur, cuius latitudo pilarum ipſarũ frontibus æqualis eſto; eiuſdemq; altitudo latitudinem bis contineat & comprehendat: Antepagmenta autem ad utrunq; latus oſtioli conſiſtentia, tertiã latitudinis oſtioli eiuſdẽ partẽ explebunt. Spatiũ uerò portæ ſuperimminens, ad Architecti libitũ terminabitur ac finietur. Faſtigij demũ, quod Frontis aſpectũ ſeu Frontiſpiciũ uulgus appellat, proportionẽ ac ſymmetriã in Dorici ordinis pertractatione duplicẽ aſsignabimus atq; afferemus.

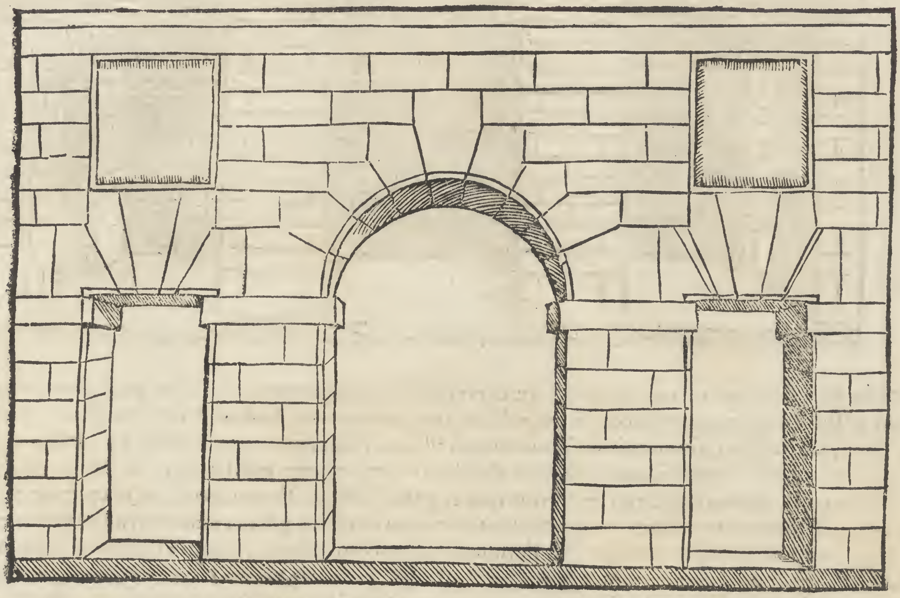
At quo-

At quoniam Architectum, ut & ſibi & alijs quoque ſatisfacere ualeat, operum uarietate multiplicique inuentione affluere decet; rationem aliam inſuper, qua urbanam caſtrenſem'ue portam exornare poſsimus, in pręſentia ſubiungere libet: ea inprimis obſeruata proportione, ut quanta portę extiterit latitudo, ad tantam quoque, dimidia parte ſuperadiecta, altitudinem attollatur; adeò ut duę latitudini, tresque altitudini partes diſtribuantur. Portę ipſius antepagmenta octauam latitudinis partem obtineant, columnęque appoſitę quartam tantummodo partem aſſequantur. At cùm ſingularum columnarum tertia pars intra murum cum reliquis lapidibus compacta confuſaque lateat, ipſęque ornatus cuiuſdam magis quàm molis alicuius ſuſtinendę gratia appoſitę ibi fuiſſe uideantur; idcirco partes ſeptem earum altitudinibus dimetiendis concedentur: Quinetiam octo partes ijs condonari facilè poſſent, dummodo Architectus portę graciliorem hiatum ſibi conſtituendum propoſuiſſet. Oſtiolorum autem, quę ad latera utrinque ſtatuuntur, apertiones medię primarięque portę dimidiam tantummodo ſibi capient portionem, earumque antepagmenta antepagmentis illius paria ſimiliaque prorſus exiſtent. Altitudo uerò ita definienda terminandaque uidetur, ut ſcilicet faſcia arcuatam ſuſtinens conuerſionem ſupercilij epiſtylij'ue rationem gerat. Quòd niſi ex uno, eoque perpetuo & integro lapide opus hoc conflare poterimus, ex cuneis compluribus, quemadmodum ſubiecta oſtendit figura, ipſum conſtituemus. Oſtiolorum autem proportio, cùm eorum latitudines ternis, eorundemque altitudines quinis partibus definiantur & diſtinguantur, ſuperbipartiens tertias haud immeritò nuncupabitur. Arcus autem ipſius cunei quindecim numero exiſtent. Quod uerò ad baſium, capitulorum, epiſtylij, zophori, & coronicis ſpectat conſtitutionem, ad regulam in ſuperiori columna iam aſsignatam confugito. Mediana demum eductio, quemadmodum iam diximus, ad Architecti libitum nutumque perficietur. Eiuſmodi autem operum genera quò rudius & pinguiori, ut aiunt, Minerua deformabuntur, eò munitionibus aptiora & magis conſentanea utique erunt.

Alia quinetiam ratione, eaq; ſimpliciori & fortiori quoq; urbanam caſtrenſem'ue portam, typum, quem hic ſubiecimus, reſpectantes conſtituemus. Eiuſq; proportio talis exiſtet, ut apertionis latitudo eiuſdem altitudinem ad faſciam uſque fornicis ipſius conuerſioni ſubſtitutam prorſus adæquet: reliquaque altitudo à faſcia uidelicet ad ſummũ uſq; uerticem educta, hemicycli ambitum atq; capacitatem conſequatur. Verùm Architecti iudicio, prout uſus exegerit, uel aliqua neceſsitas ipſum cõpulerit atq; coegerit, ſpatia hæc dilatanda contrahenda'ue relinquimus. Pariter quoq; ad dextrã læuamq; duo oſtiola, queadmodũ aliàs diximus, ſtatuentur: quorum laxamenta dimidiam medianæ portæ latitudinem explent, necnon ſolidi tantundem inter maiorem minoreſque intercurret apertiones: minorumque altitudines latitudinibus duplo maiores

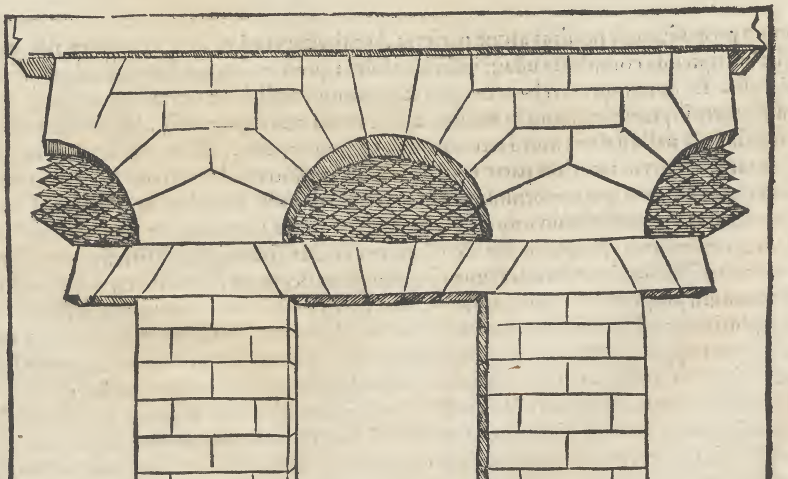
res exiſtent. Faſciaque inſuper arcui fulciendo ſubiecta, portarum quoque ipſarum cuneis ſuſtinendis optimè inſeruiet. Poſſet quinetiam faſcia pro apertionis ſupercilio epiſtylio'ue conſtitui. Quæ quidem operum genera, quemadmodnm aliàs admonuimus, tum maiora tum minora, prout Architecto commodius opportunius'ue uidebitur, conſtrui poterunt: nec tamen, ut modulos ille à nobis hucuſq; traditos longius egrediatur, aſſentimur.

Inuentionum propoſitarum nouitas atque uarietas Architectum ad ea, quæ nunquam ille per ſeſe excogitare ualuiſſet, arripienda complectendaq; inducere ſolet: quod ex ſequenti proximaq; abundè, ni fallor, figura perſpicitur. Ex ea nanque Architectus, pro temporum conditione neceſsitatumque ingruentium ui, fructus & emolumenti quamplurimum in ratione ædificatoria conſequi poſſet. Quemadmodum munitione aliqua firmiſsimo & ualidiſsimo muro circunſepta, quanuis mœnia iuſtam craſsitudinem aſſecuta fuiſſent, ſi præſens tamen opus in interiori parte conſtitueretur, primò quidem Meniani porticus ad Soles imbreſque declinandos uſum atque opportunitatem præſtaret: deinde ſuperiori ambulationi laxius ſpatium ad urbem commodius ab inimicorum impreſsionibus defendendã ſuppeditaret: quinetiam, hoſtibus ad eã oppugnandam accedentibus, propter urbis ſecuritatem cunctas apertiones obſtruere confeſtim poſſemus. Præterea Architecto illud quoque fortefortuna nonnunquam occurret, ut ædificium aliquod iuxta montem ei conſtituendum proponatur: quo quidem loci, ut contra montana torrentium defluuia, quæ limi ac ſordium quamplurimum ad loca inferiora conuehunt atq; deducunt, ſtructuram ſuam nihil quicquam incommodi patientem opponat, eam monti innitentem recubantemque conſtituet: itaq; non ſolùm prædictum declinabit incommodum, uerùm ædificium ipſum haud mediocriter quoque honeſtabit atque condecorabit. Et huiuſce commenti genere Vrbinatem Raphaelem Mariano monte, qui Roma haud procul abeſt, in uinea Clementis ſeptimi diſponenda ordinandaque uſum fuiſſe conſpicimus: quam Pontifex ille, dum Cardinalis adhuc eſſet, purpureumque galerum geſtaret, olim inſtituit. Hieronymus Zenga quoque ad collem, quem Imperialem appellant, in Piſaurenſi agro haud procul ab urbe pulcherrimi ædificij, ut Princi pi ſuo morem gereret, conſtitutionem aggreſſus, idem commenti genus eſt perſecutus: ædificium nanque, ut caſtellum quoddam aquarium commodius fulciri ſuſtinerique poſſet, monti ipſi adiunxit atque conglutinauit, idq; ex lateritio opere egregiè admodum conſtruxit perfecitq;.

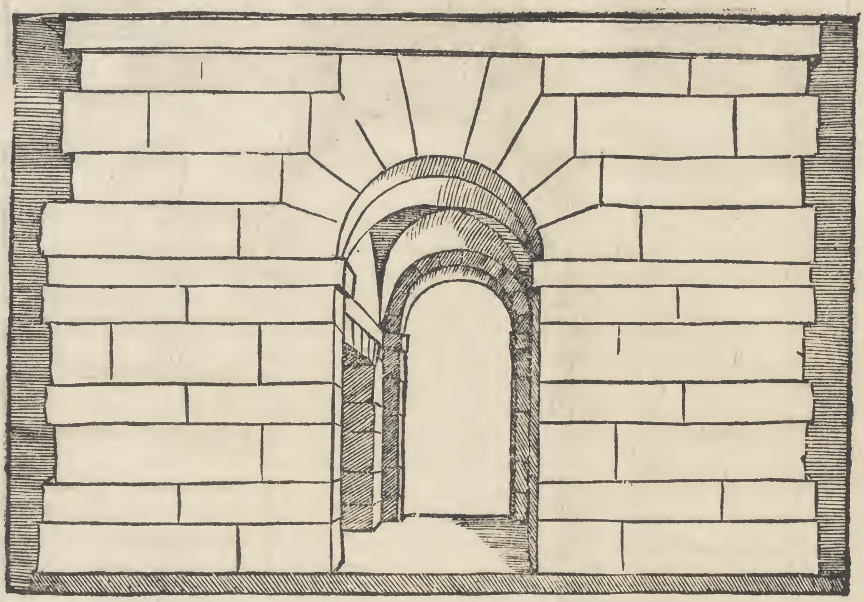

Veteres in ruſtico opere uaria connexionum compactionumque genera efficere conſueuerunt, quemadmodum ex ſubiecta figura perſpicere licet: præſens etenim inuentio Architecto ad complura, pro temporũ atque opportunitatum ratione, mirificè conductura uidetur. Eius autem commenſus ita à nobis in preſentia diſtinguentur, ut apertionis hiatus perfectum abſolutumque imitetur quadratum. Solidum inter utranque apertionem coniectum, ab ipſamet apertione quarta parte deficiat. Supercilium, quod epiſtylium frequẽter nuncupamus, apertionis eiuſdem quadrantẽ tantummodo obtineat; & ex cuneorum ad centrum confluentium impari numero conſtet. Hemicyclus deinde ſuperior conſtituatur, isque in ſegmenta nouem æqualia diuidatur: lineisq; omnibus ad centrum deductis, cuneisq; formatis, necnon ternis ſegmentis medijs interiectis, faſciaq; demum ſuperiori adiecta; hac ratione opus firmiſsimum, & in æternitatem compoſitum utiq; reddes. Verùm ut cunei epiſtylij coagmentationem perficientes firmitatem ſtabilitatemque maiorem aſſequantur, medium hemicycli ipſius ambitum lateritio teſtaceoque opere complere oportebit: quinetiam ueterum morem conſuetudinemque imitati, ex reticulato opere tanquam uenuſtiori conſtituere eundem poterimus. Et Romæ in Sanctorum Coſimi Damianique æde ſimilium coagmentationum genera, quanquam antiquiſsima, in firmitate & robore ſuo adhuc tamen perſiſtentia contemplari intuerique licet.

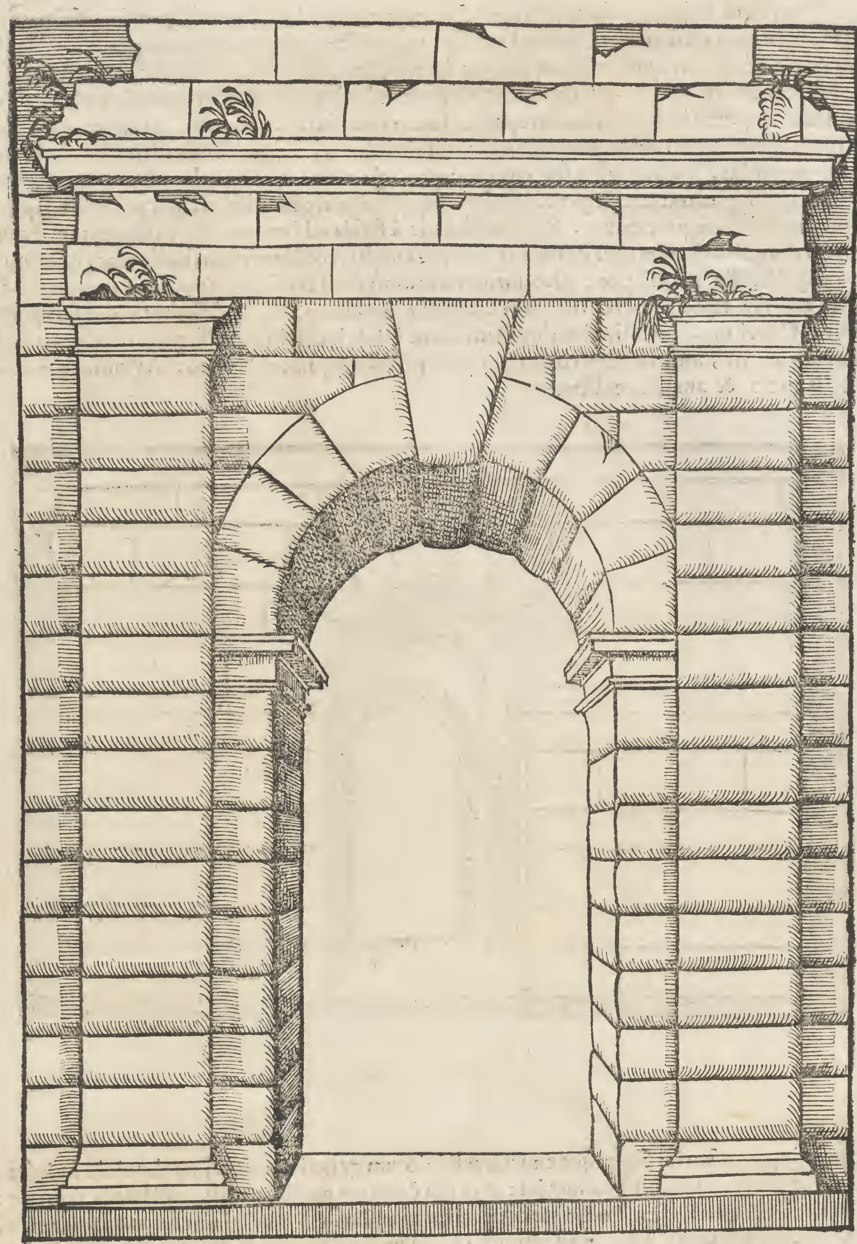

Hæc

Hæc quidem portæ diſpoſitio ſolerti Architecto, quemadmodum ſuprà dictum iam fuit, multiplicem uſum atque opportunitatem præſtabit, haud tamen caſtrenſibus ſiue præſidiarijs portis conueniet. Nec enim ueſtibulum aditus'ue, quomodocunque tibi id appellare libuerit, ad tormenta expedienda, bellicaſq; machinas propter defenſionem urbis uerſandas pertractandasq; aptitudinem ullam exhibebit: Pars tamen exterior cuicunque portæ indiſcriminatim applicari accommodarique poterit. In ea autem conſtituenda talem nimirum ſymmetriam atque proportionem obſeruabimus, ut apertionis altitudo eiuſdem latitudine duplo maior exiſtat. Hemicycli ipſius cunei, nouenario numero comprehenduntur atque definiuntur: lineæque cunctæ ad centrum circuli pariter deducantur. Faſciæ arcum ſuſtentantis planicies, ſeptimam latitudinis portæ nanciſcatur portionem. Spatium deinde à faſcia ad imum uſque pauimentum decurrens, in partes ſeptem dimidiamque inſuper diuidetur, ſenique lapidum ordines inibi ſtatuentur: quorum tres partem unam atq; dimidiam ſigillatim explebunt, cæterorumque trium ſingulis pars una tantummodo tribuetur, & hac ratione ſeptem partes unà cum dimidia propoſitæ perbellè diſtributæ conſumptæque fuiſſe uidebuntur. Cunei mediani altitudo, dimidiam portæ ipſius latitudinem aſſequatur: Cymatium ſuperius cuneos circuncurrens, altitudinem cuneorum pedi prorſus æqualem habeto: At cuneus medius, quarta parte cæteris maior & amplior exiſtat.

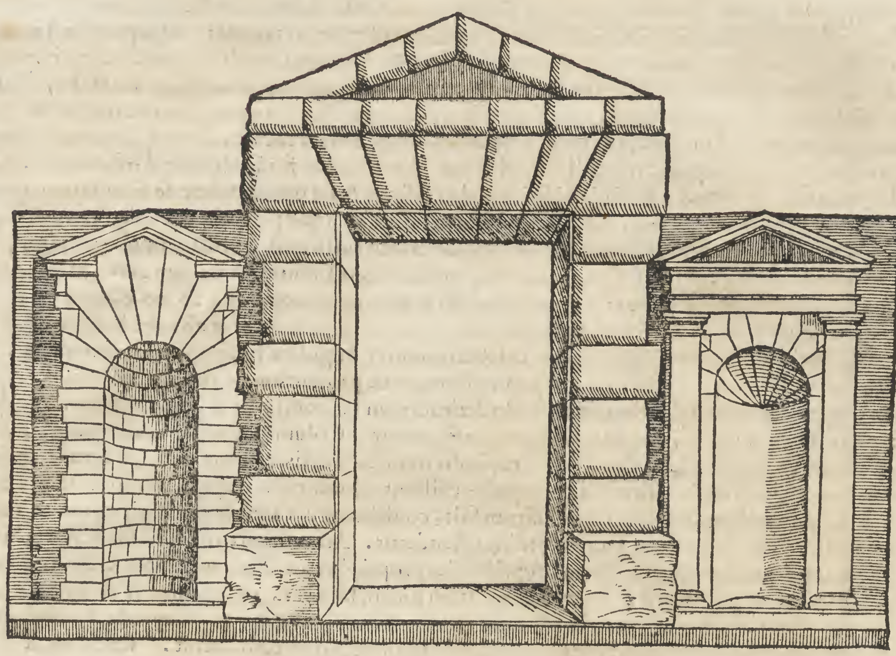

Subſequentis portæ ſpecies figuraque cunctis ædificiorum generibus, quæ in uoluminis huiuſce exordio nominatim expreſsimus, profectò conueniet: at, cùm è ruſtico opere conſtet, ruſticanis quoque ædificijs quammaximè certè quadrabit. Portæque conſimiles compluribus Italiæ locis ſecundum uiarum longitudines è regione ædis alicuius ingenuæ ad interiora ſecedentis paſsim conſtituuntur, intermediæque areæ ſinum atque capacitatem concludunt, & ædificijs maieſtatem quandam atque magnificentiam inducere profectò uidentur. Symmetria autem talis nimirum exiſtet, ut apertionis altitudo ad ſummam arcus ipſius conuerſionem educta latitudinem dupla proportione complectatur. Antepagmenta è latitudine apertionis quintam tantummodo partem ſibi capiant, tantundemque arcuatæ conuerſionis diſtantiæ interualloq; aſsignetur. Pilarum deinde latitudines ad antepagmenta duplam rationem obtineant, earumque altitudines frontium ſpatia ſexies contineant & comprehendant. Baſes in quartam, Capitulaque in tertiam tantummodo frontium partem aſſurgant. Tenia faſcia'ue, quæ epiſtylij ſubit rationem, itemque zophorus, coronixque ſigillatim capitulo parem altitudinem aſſequantur. Quod autem ad propriorum membrorum, ueluti baſium, capitulorum, & coronicum ſpectat conformationem, ad præceptionem in ſuperiori ordine iam aſsignatam lectorem tranſmittimus. Incumbæ, quibus arcus latera fulciuntur, ad capitulorum altitudines educantur; necnon eas, quas ſuprà inſtituimus, diuiſiones perſequantur. Cuneorum denique & cæterorum membrorum commenſus, circino opitulante, explorari adinuenirique facillimè poterunt. Quòd ſi uenuſtatis & elegantiæ cauſa faſtigium tanquam ad operis decus atque ornamentum quammaximè certè conducens ſuperponere tandem libuerit, duplicem in Dorico ordine rei huiuſce expediendæ modum atque rationem poſtea afferemus.

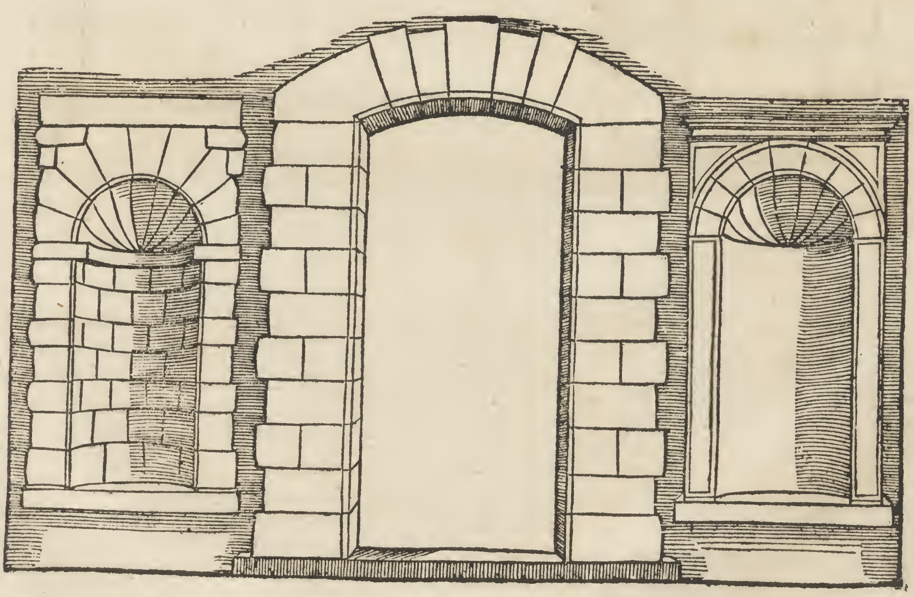

Quanuis portæ ſubiectę forma ſpeciesquę à cæteris, quas hactenus recenſuimus, quamplurimùm differt: cùm tamen ea à Tuſcano generę nequaquam abhorreat, ęamque antiquiſsimam inſuper exiſtere iudicemus, idcirco præſentem ipſius typum hic conſcribere libet; quam Romæ in Traianæ militiæ campo quondam extitiſſe accepimus, etſi propter ruinarum impedimenta caſusque nulla omnino iam eſſe uideatur. Binæ conchæ ſeu ſcaphæ, quæ ad dexteram læuamque ſtatuuntur, extra proprias ſedes quidem à nobis collocatæ hic conſtitutęque fuerunt: uerùm ut ſcapharum, quæ operi huic aptari accommodarique poſſunt, diuerſitatem magis aperiamus; ea utique pro ipſarum collocatione loca delegimus, quæ perſpicaci Architecto ad proprias ſedes eas deinde tranſlaturo uſui quamplurimum eſſe comperientur. Ipſarumque ſymmetriam atque proportionem, Architectus ad regulam in principio iam aſsignatam recurrens facillimè quidem inueniet. Nec ullos item portę modulos hic explicandos aut recenſendos exiſtimamus, cùm ij circini opę nullo negotio cuicunque innoteſcere poſsint.

Portę

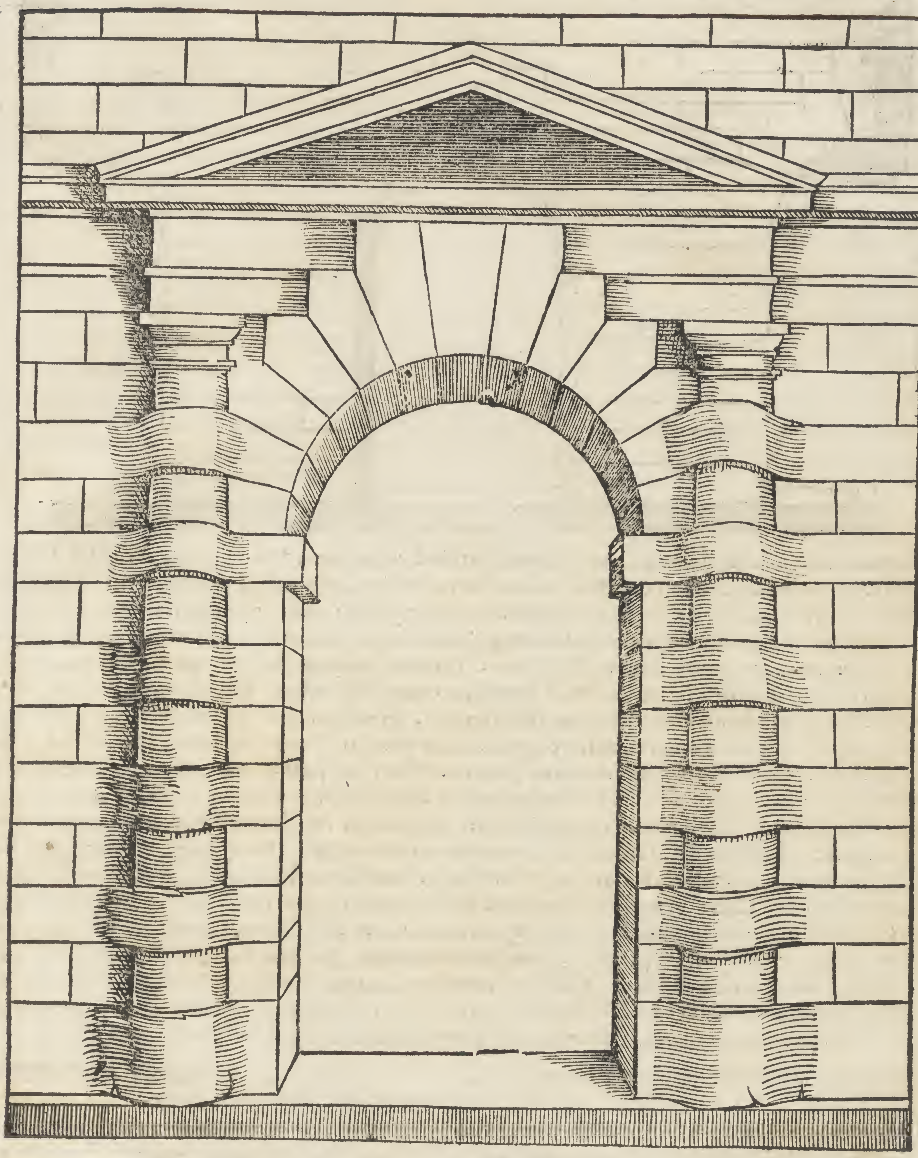

Portæ præſentis ſpecies & conſtitutio, quæ ſextam tantummodo circuli partem complectitur, Remenatumq; uulgò appellatur, è firmiſsimo quidem opere conſtat: haud tamen cunei cum cæteris lapidum coagmentationibus hic coniungi conſociari'ue poſſunt, uerùm per ſeſe abſque ullis omnino cohæſionibus, perpetuis'ue connexionibus hoc opus conſtituendum uidetur: quapropter in lateritio pariete egregiè quidem reſponderet. De ſymmetrijs autem nihil eſt quod in præſentia loquamur: nec enim, circino adiuuante, modulorum inueſtigatio difficilis aut ardua exiſtet. At ſcaphæ, quas ſpatij uacuitatem nacti utrinque ad latera appoſuimus, in aptioribus & opportunioribus locis ab Architecto, prout ille æquum eſſe duxerit, ſtatuentur: nec ſcapharum ſolummodo, uerùm feneſtrarum inſuper uſum atque commoditatem præſtabunt. Quòd ſi ſcaphas ad ſimulachra excipienda ſuſtinendaque ibi effingere cogitauerimus, ut altitudo latitudinem plus quàm dupla excedat proportione, profectò attendemus: ſi nanque ibi ſimulachrum aliquod erectum forte fortuna ſtatuetur, optimè nimirum conueniet atque quadrabit. Hæc autem prudenti Architecto ſemper iudicanda definiendaque reſeruamus.

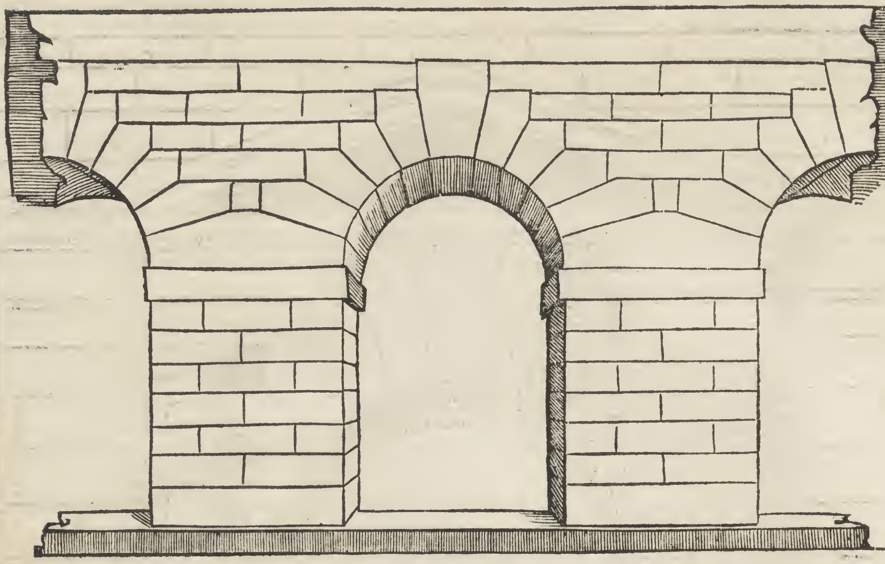

Ea nempe mens atque ſententia ueterum Romanorum fuiſſe uidetur, ut Ruſtico generi haud Doricum tantùm, uerùm etiam Ionicum, & Corinthium quandoque permiſceri fas eſſet: Quapropter ſi in uno genere tum naturale tũ artificioſum opus ſimul permiſcebitur & coniungetur, admixtionẽ hanc nequaquã certè increpandã aut improbandã cenſebimus. Columnę etenim ruſticanis lapidib. undiq; munitæ ac circunſeptæ, necnon epiſtylium item ac zophorus cuneorum interpoſitione diuulſi ac præpediti, naturalis quippe operis ſpeciem præſeferunt: At capitula deinde, columnarumque cætera membra, itemque coronix atque faſtigium, artificis manus ad opus perficiendum adhibitas adiunctasque fuiſſe clariſsimè oſtendunt. Quæ quidem admixtionum genera & aſpectui ualdè iucunda exiſtere, & ad operis robur ac firmitatem quamplurimum certè conferre aſſeueramus. Quapropter munitionibus atque præſidijs hoc magis quàm quodcunq; aliud operis genus conuenire arbitramur: ubicunque tamen ruſticanis ædificijs illud aptabitur, præclarè ſemper & optimè agetur. Huiuſcemodi autem admixtionibus Iulium Romanum ante cæteros omnes uehementer delectatum conſpicimus: quemadmodum Romæ opera complura ab eo elaborata, & Mantuæ præſertim amplum illud atque ſuperbum palatium, quod Te appellatur, nec ab urbe longius abeſt, tempeſtate noſtra Architecturæ Picturæque ſimul celeberrimum & ſingulare propemodum exemplum, ſatis ſuperque teſtantur. Verùm propoſitæ portæ ſymmetriam atque proportionem modò explicemus. Apertionis ad imam uſque arcus circunductionem altitudo, latitudinem bis contineat & complectatur. Moxque latitudine in partes ſeptem diuiſa, una antepagmentis aſsignetur: Columnarumque craſsitudines bis tantundem obtineant: earundemque altitudines, capitulis ſimul adiunctis, ad partes octo, quarum ſingulæ prædictis columnarum ipſarum craſsitudinibus æquales exiſtant, educantur. Capitulum, epiſtylium, zophorus, coronixque, quemadmodum ſuperius traditum fuit, conſtituantur: Itemque faſtigij forma ac diſpoſitio, quemadmodum iam diximus, in Dorico ordine oſtendetur. Arcuatæ circunductionis hemicyclus in partes undecim diuidatur, quæ tanquam propriæ ſedes propriaque cubilia cuneis ipſis excipiendis & collocandis utique inſeruient. At cuneus medium locum ſortitus, cæteris maior & amplior aliquantulum exiſtet: quinetiam ſub arcu extra cuneos ex utraque parte appoſitos eundem procurrentem nonnihil prominentemque ſtatuere Architecto licebit. Faſcia arcui fulciendo ſuppoſita dimidiam columnarum craſsitudinem aſſequatur, ab eaq; ad inferiores partes delabendo nouem æqualia accipiantur ſegmenta: quorum bina inferioribus columnarum partibus tribuentur, ſeptem ſegmentis reliquis lapidibus ijs, qui columnas reuinciunt atque recingunt, æqua ratione diſtributis. Quantò autem opus hoc rudiori craſsioriq; Minerua, artificio tamen adhibito, perfectum elaboratumq; fuerit, tantò Architectus ordinis huiuſce ſtatum & conditionem exactius cognouiſſe cenſebitur. In lapidum autẽ, qui columnas cuneosq; recingunt, apparatu atq; diſpoſitione tota ferè artificis laus induſtriaque elucebit.

In operibus

In operibus haud firmitas ac robur tantummodo, uerùm blanda quoq; aſpectui uenuſtas ac ſymmetria, & artis acumen inſuper efflagitari uidentur. Præſens igitur lapidum connexio atq; coagmentatio haud ſummam tantummodo operi firmitatem præſtabit, uerùm & ingenioſa & contemplantibus quammaximè grata iucundaq́; haud immeritò exiſtimabitur, eamq́ue ſolers Architectus ad complura nimirum transferre ac traducere poterit. Commenſus autem ita à nobis diſtinguentur, ut in quantam apertio extenditur latitudinem, in tantam quoque, dimidia parte inſuper adiecta, altitudinem extollatur. Cunei deinceps hac ratione inuenientur, ut ſemicirculus in partes nouem & quartam inſuper diuidatur: Cunei nanque mediani amplitudo quarta parte reliquis maior exiſtet, cæterorumq́ue ſinguli partem unam duntaxat explebunt. Cunei item mediani altitudo, dimidiæ apertionis æqualitatem aſſequatur. Faſciæ ipſius planicies, quæ arcus ſuſtinendi munere fungitur, apertionis ſeptimam partem obtineat: ab eaq́; ad inferiora deſcendentes, pilam in ſeptem partes diuidemus. Faſcię Teniæ'ue cuneos ſuperambientis altitudo, imam cunei latitudinem ęquet: Cuneumq́ue octaua latitudinis parte ad inferiora magis uergentem ac dependentem conſtituere poſſumus. Quanam autem ratione cum cuneis lapides cęteri conglutinari colligariq́ue debent, ex ſequenti facillimè nimirum perſpicies deſignatione.

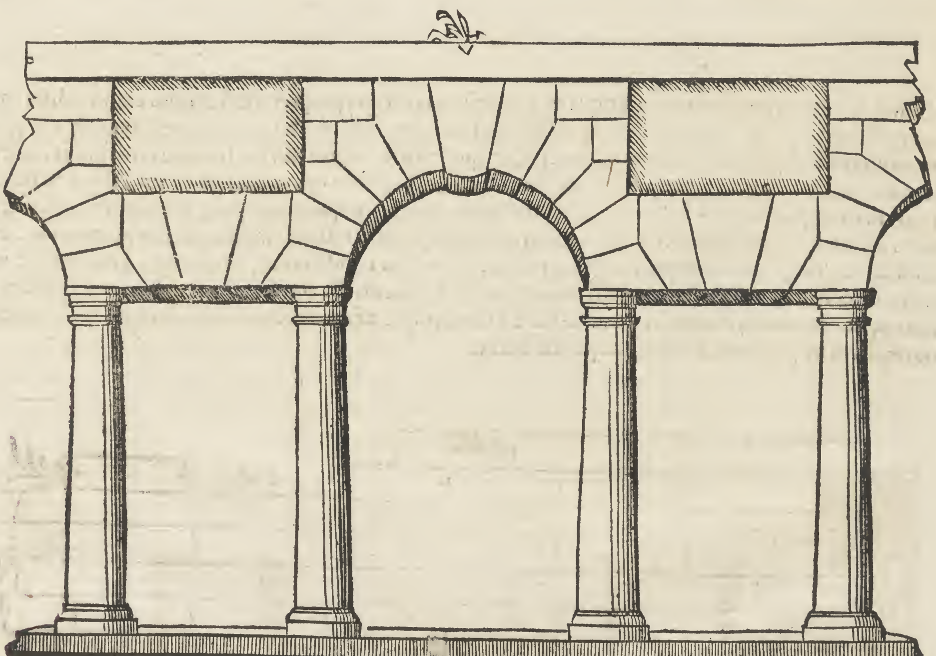

At quoniam hominum ingenia ab utili ac neceſſario ad uenuſtatem & elegantiam paulatim defluxerunt; quinetiam ut & artificis acumen,& ædificantium liberalitas in aperto magis conſtituatur, ornamentorum adiectiones neceſsitatis rationem nonnunquam excedere ſolent: præſentis idcirco ſtructuræ ſpeciem,cùm & neceſſarijs hominum uſibus, & operis firmitati, eiuſdemque formoſitati pariter ea conſulere uideatur, iurè in medium nunc proponendam exiſtimamus. Patentes quidem hiatuum apertiones commoditatem, Solidorum autem intercurrentium uaſtitas firmaque compactio robur, Ornamentorum denique ſplendor lumenque uenuſtatem operi tribuunt afferuntque. Præclarumque inuentum hoc ſapiens Architectus ad complures uſus nimirum transferre applicareque poterit. Proportio autem talis requiritur,ut ſolidum interiectum apertionis latitudini æquale prorſus exiſtat: quæ poſtea conduplicata,apertionis eiuſdem altitudinem procreet atque conficiat. Antepagmenta octauam, & columnæ quartam uacuæ latitudinis partem aſſequantur. Inter binas columnas ſpatium ſingularum craſsitudinibus prorſus æquale intercurrat: Eædemque, baſibus capitulisque ſimul acceptis,ad partium octo altitudinem efferantur.Quod autem ad epiſtylij, zophori, coronicis,baſium,capitulorumque ſpectat conſtitutionem,ſuperius traditam præceptionem obſeruato. Cunei, cæteræque lapidum connexiones coagmentationesque ex ipſamet apparent deſignatione.Et quanuis columnæ;propterea quòd parum inter ſeſe diſtant,nonnullæq; earũ partes inſuper parietem interiorem perfodiunt penetrantque,ipſæque ornatus cuiuſdam potius quàm operis fulciendi ſuſtentandiq; gratia appoſitæ adhibitæq; fuerunt; menſuræ iam ſuperius ſtatutæ modum atq; terminationem duplici craſsitudine excedunt: huiuſcemodi tamen exceſſus, tum propter rationes adductas, tum propter complura antiquitatum exempla,admittendus & æquo animo accipiendus eſſe uidetur.

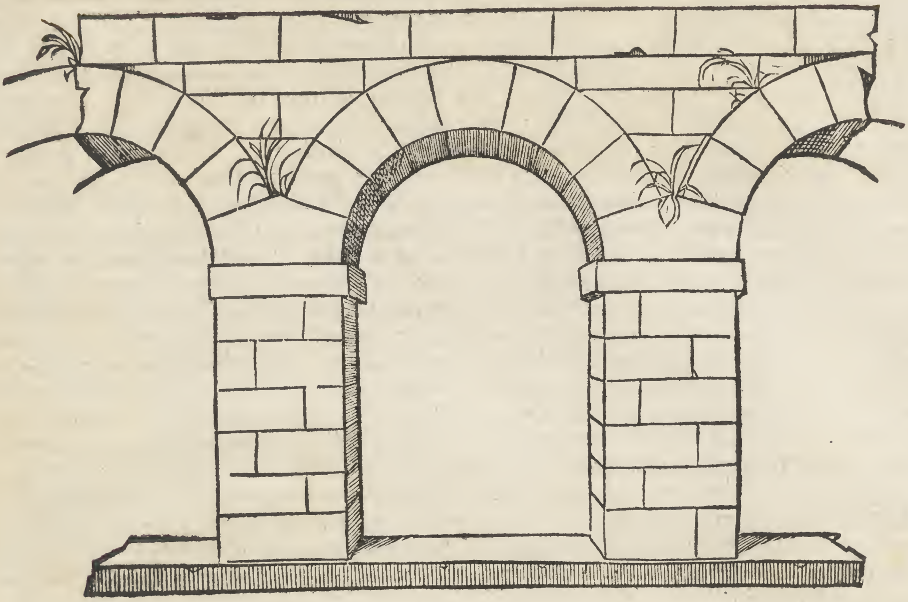
Ar-

Architectum propter complura, quæ in ædificando ſæpius occurrunt, uarijs diuerſiſque inuentionum generibus affluere quammaximè præſtat, cuius quidem rei exemplum hoc libet afferre. Columnis compluribus in medium oblatis, illud forte fortuna eueniet, ut eæ cùm breuiores exiſtant, rationibus noſtris nequaquam profectò conducent; niſi perſpicax Architectus incommodo huic remedium aliquod præſens excogitauerit. Si igitur columna ad eam altitudinem, quæ faſciam ſuperiori ambulationis huiuſce contignationi ad libramentum reſpondentem ſuſtinere mox ualeat, nequaquam pertigerit; hac cuneorum ſerie atque diſpoſitione propoſitæ altitudinis metam aſſequi nobis licebit, dummodo ad dexteram ſiniſtramque cuneati huiuſce ordinis firmiſsima latera tanquam anterides ſtatuantur. Quantum enim ad oneris deſuper incumbentis attinet rationem, tutum nempe ac firmiſsimum opus exiſtet. Id tamen artifices in præſentia admonitos uolumus, quòd teſtudinatũ pauimentum, niſi fibulis æneis aut ferreis quamarctiſsimè reuinciatur, inſidam & malè tutam habitationem pręſtabit. Verùm longè maiorem afferet ſecuritatem, ſi ambulatio in tantam haud patuerit latitudinem, ut pauimenti ſtructura uno perpetuoque lapide nequeat abſolui; uel ſi pauimentum ſolidioribus tignis aut larignis, aut robuſteis, aut pineis inſterneretur: hiuſcemodi nanque omnes materiatę ſtructuræ, etſi perpetuitatem nanciſci minimè ualeant; ſi tamen ad opus ritè fuerint applicatæ, longum certè perdurabunt in æuum. Quinetiam tignorum capita, quæ parietum cubilia ingrediuntur, aũt exurere, aut plumbeis laminis circundare, aut pice illinere ſatius erit. Operis autem ratio ac ſymmetria ita conſtituetur, ut arcuatæ apertionis latitudo columnarum quater repetitas craſsitudines expleat; eiusq; altitudo bis tantundem aſſequatur. Minora deinceps interualla, quæ ad latera ſtatuuntur, latitudinem triplæ, altitudinemq; ſexcuplæ columnarũ craſsitudini æqualem obtinent. Quapropter ſingularum apertionum areæ, ad duorum quadratorum æqualitatem conſcendent. Columnæque ut ponderis ſuperpoſitam molem aptius ſuſtinere ſufferreq; poſsint, menſuram ſuperius à nobis traditam perſequentur. Cuneorum, cæterarumque colligationum formæ atque rationes dilucidè, ni fallor, ex ipſamet deſignatione perſpiciuntur. De baſium demum capitulorumque ſymmetrijs, in primæ columnæ expoſitione ſatis ſuperque diſſeruimus.

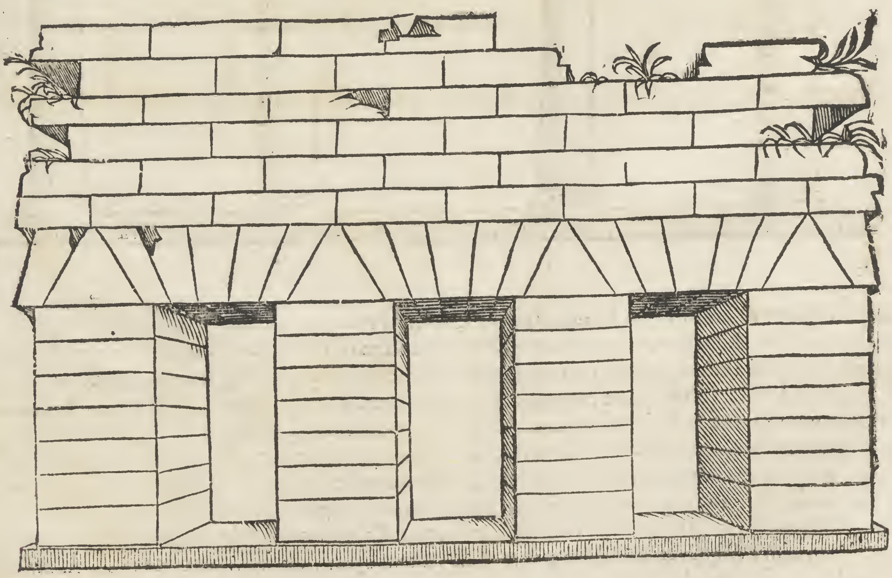

Præſens arcuum diſpoſitio cùm firmitati atque ſtabilitati coagmentationum quoq; ſymmetriam & conuenientiam habeat adiunctam, tum acutum artificis ingenium teſtatur, tum etiam oculorum ſenſui perbellè reſpondet: nec ad ambulationum tantummodo porticuum'ue, uerùm ad pontium quoq; uel fluminibus uel torrentibus deſuper inſidentium extructiones quammaximè certè conducit. Quinimo ad aquas è monte ad montem traducendas deriuandasque aptiſsimum hoc commenti genus fore uidetur, & ad aquæductus etiam longo uiarum itinere perducendos propoſita utique ratio expediet. Proportio autem talis efflagitatur, ut, quantum inter duas pilas reſidet interualli, tantundem altitudini ad faſciam uſque arcus circunductioni fulciendę ſubiectam condonetur; ipſaq; faſcia ſeptimam apertionis totius partem obtineat, à qua ad inferiora delabentes ſex partes ęquales omnino capiemus: Et hemicycli ipſius ambitum ſiue conuerſionem in nouem ſegmenta & quartam inſuper, qua medius cuneus cęteris maior & amplior exiſtit, diuidemus. Reliquarum deinceps connexionum moduli, circino adiuuante, facillimè expedientur.

Verùm

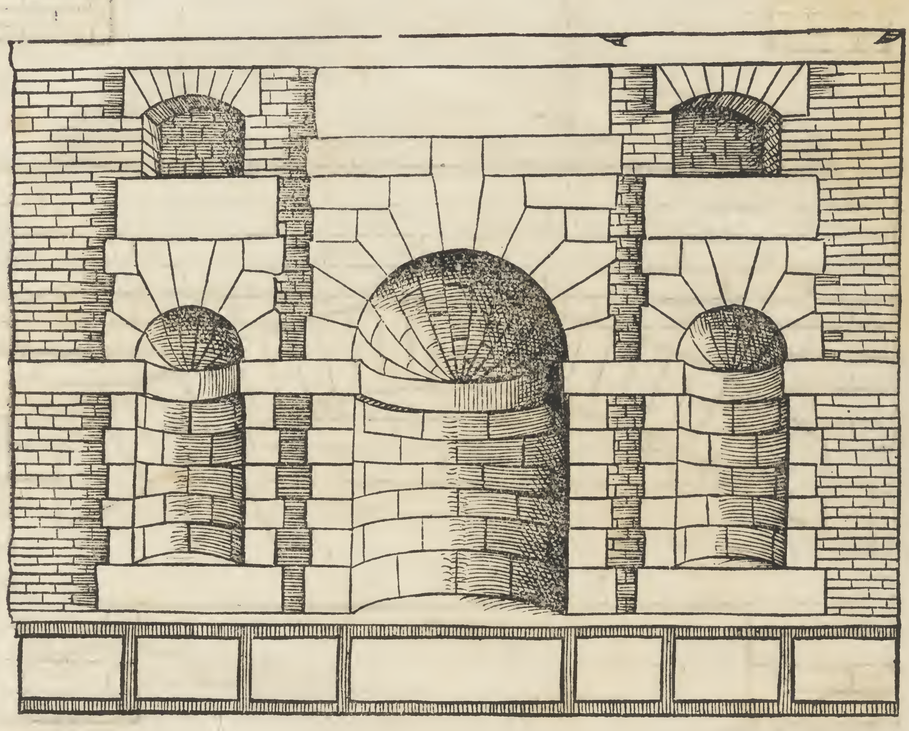

Verùm quoniam perpetua nonnunquam & continuata, in qua propter ædificiorum commoditatem complures poſtularentur apertiones, requiri poſſet ſtructura: operis ſubiecti ſpecies firmiſsima, & cui grauiſsimum pondus quodcunque tutò committeretur, utique exiſtit. Quòd niſi tot fortaſſe uſui forent apertiones, eodemmet ordine obſeruato atque retento, earum aliqua lateritio opere obſtrui compleríque poſſet. Talem autem in ea perficienda ſymmetriæ rationẽ perſequemur, ut quantum ſpatij apertionibus tribuetur, tantundem ſolidis quoque interiectis concedatur, altitudóque latitudinem dupla excedat proportione. Huiuſcemodi tamen exuperantiæ atque exceſſus, prout temporum conditiones pertulerint, prudensque iudicauerit Architectus, modò maiores modò minores conſtituentur. Et conſimilibus quidem rationibus uetuſtiſsima opera nonnulla Romæ in Beati Coſimi Damianíque æde extructa comperiuntur, quæ tamen in hodiernum diem uſque firma ſtabiliáque perdurarunt.

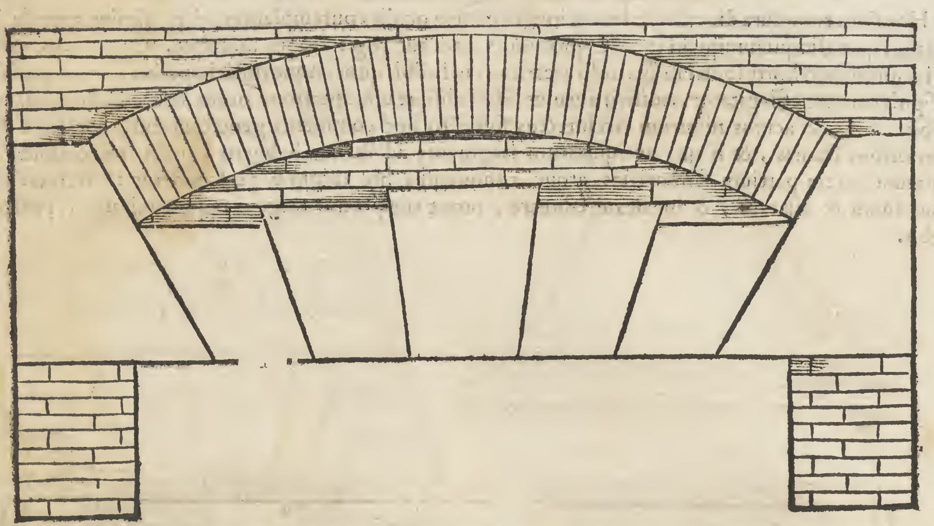
Homines

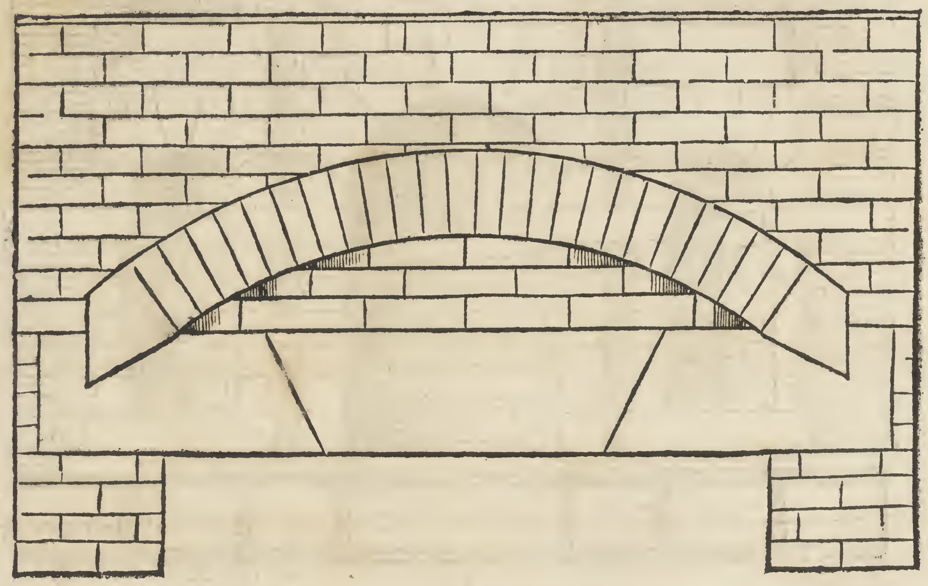
Homines complura diuerſaque inuentionum genera oculis contemplantes,ad ea ſæpius agenda impelluntur, quæ alioqui nunquam fortaſſe ipſorum mentes aut cogitationes ſubiſſent. Quandoque enim uel in iucundiſsimo hortulo,uel in ſpatioſo areæ ſinu, uel alibi, quocunque ruſtici operis eximius quiſpiam & inſignis ornatus efflagitatur, ædificij alicuius faſcia abſque ulla apertione nobis ſeſe conſpiciendam exhibebit. Tunc acutus nimirum Architectus ſubiecto hoc commenti genere utetur: locisque illis patentioribus ſtatuas, & ſi qua antiquitatum fragmenta ad manus habuerit, inſtruet ac collocabit. Singularum autem partium ſymmetrias atque commenſus hic minimè perſequemur: Architecto enim opus ſuum & dilatare, & in altum educere, prout temporum exigent opportunitates, profectò licebit.

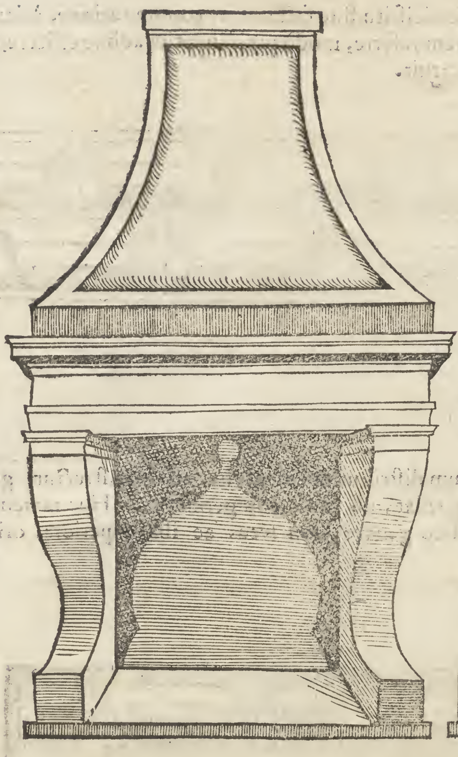
Quoniam autem pleraque epiſtylia, quæ oſtijs nonnullis atque officinis ſuperponuntur, propter apertionis latitudinem, niſi lapis inſigni fuerit craſsitudine, ponderis incumbentis grauitatem diutius nequeunt ſuſtinere, & ex eo ætate procedente rimis diſsiliunt atque franguntur, quod quidem ubique locorum animaduertere fas eſt: ut prædictum incommodum euitetur, quacunque diſtantia in medium propoſita, dummodo latera ex utraque parte ualida firmaque extiterint, dupliciter, quemadmodum ex ſequenti habetur deſignatione, huiuſcemodi ſtructura perfici poterit; opusque hac ratione firmamenti & roboris quamplurimum certè aſſequetur. Quinimo quantò moles ſuperincumbens grauior & ponderoſior fuerit, rantò opus maiores ſibi uires aſſumet, & ad immortalitatem eò magis contendet.

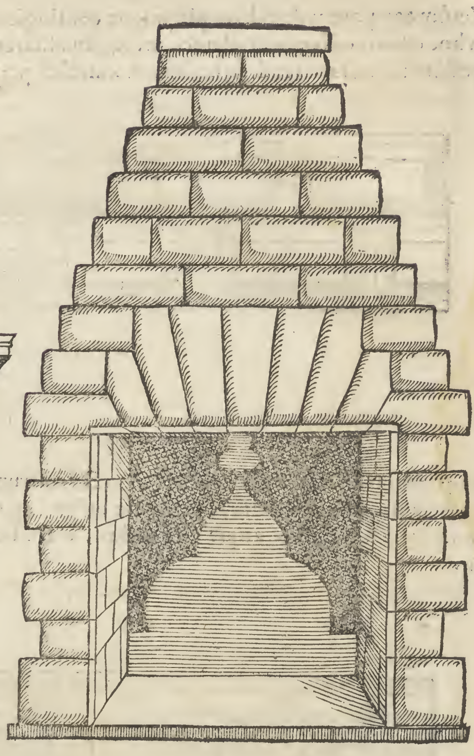
Quanuis

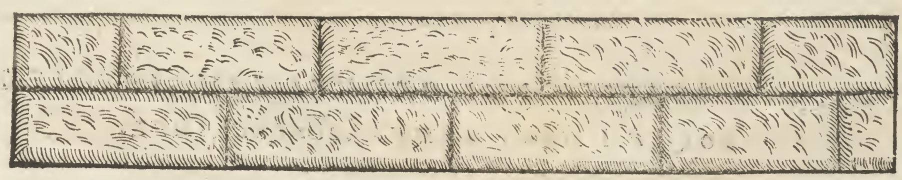

Quanuis in Vitruuianis ſcriptis atque deſignationibus, quanam ratione ueteres in nobilioribus ædibus focos conſtituiſſe uideantur, nulla certa diſtincta'ue affertur cognitio; nec in antiquitatibus ulla caminorum, flammasque eructantium ſpiramentorum ueſtigia prorſus apparent; quinetiam nos, etſi quammaximè ſoliciti, à nullo quanuis peritiſsimo ac celeberrimo Architecto rei huiuſce ueritatem expiſcari unquam potuimus: Cùm tamen compluribus abhinc annis, ut hæc ignium ſpiracula haud in cœnaculis tantummodo cubiculisque propter neceſſarios hominum uſus ædificentur, uerùm etiam ut diuerſorum ornamentorum generibus eniteant atque ſplendeſcant, mos obtinuerit; haud immeritò nos quoque cùm in præſenti uolumine, quotquot ornamentorum ſpecies in ratione ædificatoria Architecto uſu uenire conſueuerunt, oratione perſequi decreuerimus, nonnullas huiuſcemodi ſpiramentorũ, quæ caminorum uocabulo Itali paſsim appellant, formas atque conſtitutiones in præſentia ſubiungemus: quę Tuſcanis ædificijs, ſi quando uſus expoſtularit, perbellè nimirum congruent atque conſentient. Duorum autem modorum, quos hic ſubiecimus, alter quidem è Tuſcano, eoque delicatiori opere conſtat, & extra parietis ipſius craſsitudinem conſtituitur: alter uerò ruſtico rudiorique opere conflatus, interiorem parietis craſsitudinem ingreditur penetratque.

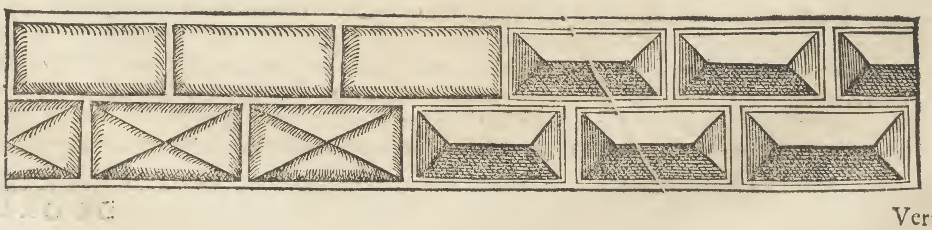

Veteres primique Architecti Ruſtici generis opera hac quondam lapidum rudi craſſaque textura coagmentare ſolebant, iuncturę tamen commiſſuræque quam tenaciſsimè, ut uides, inter ſeſe compinguntur atque cohærent.

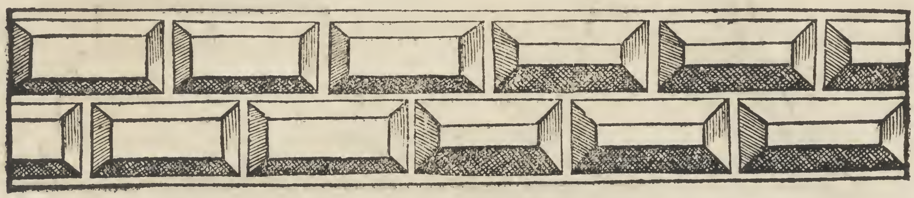
Succedentibus deinde temporibus, quadratorum ſeriem planicie ea circuncurrente ac diuidente excogitarunt: in ipſiſq; elaborandis maiori ſedulitate diligentiaq; adhibita, in ſpicarum quoque ſeſe decuſſantium morem, ornatus illuſtrioris gratia, quadrata eadem compoſuerunt atque effinxerunt.

At nonnulli in ædificando politiores adhuc atque accuratiores adamantinam formam, eamque, ut uides, elegantiſsimam huiuſcemodi quadratis poſtea inſculpſerunt.

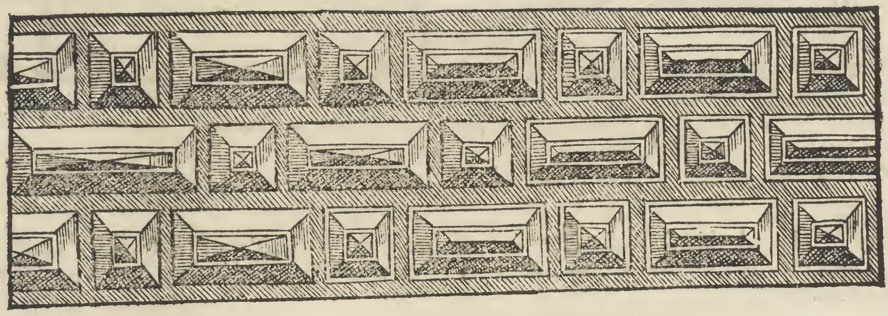

Verùm

Verùm temporum deinde, ut plerunque contingit, uiciſsitudine facta atque commutatione, Adamantinum hoc opus modò tabulæ planiciem atq; ęqualitatem referre, modò prominentius adhuc efficere, quemadmodum ſubiecta patet deſignatione, hominibus placuit.

Alij demum delicatiores Architecti, & rectæ operum diſtributioni magis intenti, hoc ſtructurę genere, quod acuminatis adamantibus perſimile uulgus appellat, uſi fuiſſe comperiuntur. Hoc tamen opus, quanuis cęteris ornatius atque elegantius, è Ruſtico genere, non ſecus ac illa ſuperiora, originem duxit.

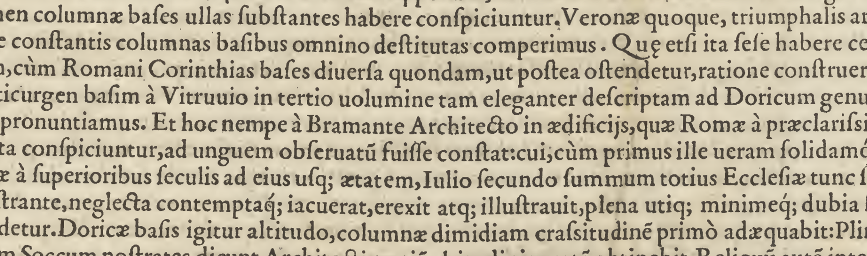

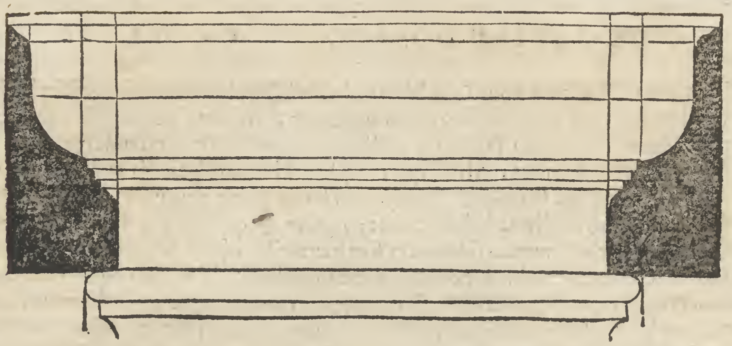
TVSCANO RVSTICOQVE ORDINE IAM ABSOLVTO, DORICVM MODO GENVS AGGREDIAMVR.

DE ORDINE

DE ORDINE DORICO. Cap. VI.

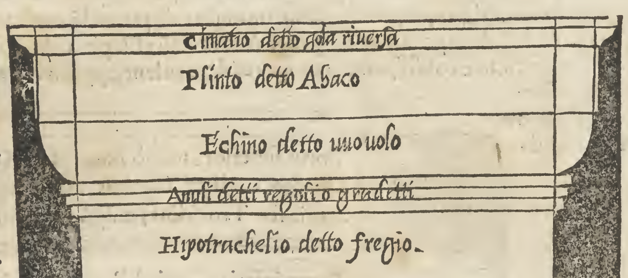
VETERES Doricum opus Ioui, Marti, Herculi, Dijsque cæteris robuſtiori natura præditis applicare olim & accommodare conſueuerunt. At nos, qui Chriſti fidem ac pietatem profitemur, in ædium ſacrarum dedicationibus diuerſam quandam rationem nobis ſequendam proponemus. Si nanque templa uel humani generis redemptori ſeruatorique Deo, uel Paulo, uel Petro, uel Georgio, uel ſanctiſsimis alijs uiris, haud ijs tantummodo, qui militaribus ſtudijs ſeſe dediderunt; uerùm ijs quoque, qui ne Chriſtum ſalutis ſuæ authorem deſererent, mortem alacri animo ſubeuntes fortiter uiriliterque ſeſe geſſerunt, extruere & conſecrare uoluerimus; Dorico opere tunc nobis proculdubio erit utendum. Nec Deo ſolùm diuinoq; numine afflatis templa deuouentes, uerùm ſi fortiſsimis etiam uiris, qui armorum gloria præſtiterunt, ſiue Principes, ſiue Ciues, ſiue Populares ij extitiſſe dicantur, uel publica monumenta uel priuatas ædes exædificauerimus; Doricum item genus in huiuſcemodi extructionibus imitabimur ac perſequemur. Quinimo quantò robuſtiores illi fuerint atq; ſeueriores, tantò firmior ſolidiorque conſtructio efflagitabitur. Sin eorum aliquis, quanuis ferox ac bellicoſus, molliori tamen mitiorique ingenio extiterit: haud ſecus opera ut uiri ſtatum moresq; imitentur, uenuſtatis nonnihil Doricę ſimplicitati adiungent ac permiſcebunt. Verùm de his aliàs, nunc ſigillatim propoſiti ordinis conſtitutiones ac ſymmetrias explicemus. De Dorico quidem opere Vitruuium quarto uolumine capite tertio differentem ac ſubtiliſsimè diſputantem habemus, at de Doricarum columnarum baſibus in tertio uolumine iam antea uerba feciſſe uidetur: quanuis nonnulli eiuſmodi baſes, propterea quòd Corinthijs columnis applicari conſueuerunt, ad Corinthium genus magis ſpectare, necnon eaſdem Ionicis columnis accommodari quandoque poſſe exiſtimarunt. Quinetiam alij uetuſtiſsima complura ædificia perpendentes, Doricas columnas baſibus deſtitutas olim fuiſſe crediderunt: in cuius quidem ſententiæ confirmationem Marcelli Theatrum Romæ, pulcherrimum nempe ac formoſiſsimum opus, adducunt. Cùm enim eius dimidia ac inferior pars Dorico more ſit extructa, imarum columnarum ſcapi, nullis omnino ſuppoſitis baſibus, gradibus quibuſdam tantummodo abſque ullis membrorum adiectionibus ſimpliciter innituntur. Ad carcerem item, quem Tullianum appellant, nonnulla Doricæ ædis adhuc ueſtigia ſuperſunt: nec tamen columnæ baſes ullas ſubſtantes habere conſpiciuntur. Veronæ quoque, triumphalis arcus Dorico opere conſtantis columnas baſibus omnino deſtitutas comperimus. Quę etſi ita ſeſe habere cernuntur: attamen, cùm Romani Corinthias baſes diuerſa quondam, ut poſtea oſtendetur, ratione conſtruere ſoliti fuerint, Atticurgen baſim à Vitruuio in tertio uolumine tam eleganter deſcriptam ad Doricum genus referendam eſſe pronuntiamus. Et hoc nempe à Bramante Architecto in ædificijs, quæ Romæ à præclariſsimo uiro elaboratа conſpiciuntur, ad unguem obſeruatũ fuiſſe conſtat: cui, cùm primus ille ueram ſolidamq; Architecturã, quæ à ſuperioribus ſeculis ad eius uſq; ætatem, Iulio ſecundo ſummum totius Eccleſiæ tunc ſacerdotiũ adminiſtrante, neglecta contemptaq; iacuerat, erexit atq; illuſtrauit, plena utiq; minimeq; dubia fides præſtanda uidetur. Doricæ baſis igitur altitudo, columnæ dimidiam craſsitudinẽ primò adæquabit: Plinthus deinde, quem Soccum noſtrates dicunt Architecti, tertiã altitudinis partẽ obtinebit. Reliquũ autẽ interuallum in partes quatuor diuidatur, quarũ una toro ſuperiori, quẽ orbiculum uocant, aſsignabitur: Cæteriſq; trib. in duo æqua ſegmenta diuulſis, eorũ unũ inferiori toro, quem baculũ appellant; & alterũ Trochilo ſeu Scotiæ, quæ uulgo Capetũ nuncupatur, condonabitur ac tribuetur: Quo ſpatio rurſus in ſeptem partes diſtincto, una ſuperiori, & altera inferiori regulæ applicabitur atq; aſcribetur. Baſis autẽ prædicta, proiecturã altitudinis ſuæ dimidiam ſortietur: & hac utiq; ratione Plinthus quoquouerſus integrã, dimidiamq; inſuper columnæ craſsitudinẽ adæquabit. Quòd ſi nobis in ſuperiori parte conſtitutis, baſim infrà collocatã deſpicere continget; regula toro ſubſtans ſuperiori, & ab eodẽ præpedita, inferiori regula tunc maior aliquantulum & amplior conficietur: Sin baſis oculis noſtris ſuperior extiterit; regula toro inferiori ſuperſtans, & ab eodẽ præoccupata, ſuperiorẽ regulã tunc magnitudine ſuperabit atq; peruincet. Quinetiã Scotia à toro antecedente obſcurata, ultra iã aſsignatos præſcriptoſq; modulos aliquantulũ certè promouebitur ac proferetur. Quibus quidẽ in reb. induſtriũ inprimis ac diligentẽ Architectũ efflagitamus, & in ſcientijs Mathematicis prẽſertim, quæ hominẽ acutũ, nec conſilij unquã inopẽ reddere ſolent, apprimè exercitatũ: tales. n. Vitruuius quoq; conſcriptionum ſuarum ſtudioſos profectò requirit.

Quoniam autem Vitruuius Doricum hunc ordinem in modulos diſtribuiſſe reperitur, columnæ craſsitudini duos, eiuſdemque altitudini, baſi capituloque adiunctis, quatuordecim modulos aſsignando: nos item Vitruuianum perſequentes inſtitutum, hac eadem modulorum utemur diuiſione. Baſi ad unius moduli altitudinem pertingente, columnæ ſcapus in modulos duodenos aſſurget, capitulumq; demum non ſecus ac baſis moduli unius altitudinem aſſequetur: adeò ut tota columna, baſi capituloque ſimul acceptis, ad modulos quatuordecim conſcendet. Capituli deinceps altitudine in tres partes diuiſa, una Plintho ſeu abaco Cymatium unà complectenti aſcribetur, altera Echino Annulisque ſimul aſsignabitur, tertiaque demum Hypotrachelio concedetur: cuius quidem craſsitudo ſexta parte ab ima columnæ deficiet craſsitudine. Superior capituli poſtea latitudo in duos modulos, & ſextam unius moduli partem amplius quoquouerſus excurrat. Et hæc ex Vitruuio deprompta decerptaq; à nobis fuerunt. Attamen Vitruuianum codicem, quod ad proiecturæ attinet quantitatem, corruptum utique ac deprauatum eſſe cenſemus: eam enim, ſi antiquorum, quæ adhuc extant, opera circunſpexerimus, compreſsiorem atque tenuiorem proculdubio eſſe comperiemus. Quapropter è regione capituli huiuſce alium, prout noſtra fert ſententia, proprijs modulis ſubtiliori & magis exquiſita ratione deſcriptis, collocauimus: nec enim Vitruuius proprios membrorum cõmenſus ſigillatim nobis tradidiſſe, ſed ſummatim potius & compendio quodam rem uniuerſam perſtrinxiſſe uidetur. Capitulo igitur, quemadmodum ſuprà iam habitum fuit, in tres partes diuiſo atque diſſecto, plinthus identidem in terna diſtinguetur ſegmenta: quorum alterum Cymatio, eiusque regulæ ſimul ita diſtribuetur; ut eo in terna ſpatia ſimiliter diducto, regulæ unum, duoque reliqua Cymatio concedantur. Haud ſecus etiam Echino in tres partes diuulſo, duæ quidem ipſimet Echino, & reliqua demum annulis, quos regularum nomine paſsim appellare ſolemus, condonabuntur. Poſtremaque hac parte in tres diſtantias item ſeiuncta, ſingulis annulis ſingulæ pariter diſtantiæ aſsignabuntur. Hypotrachelium deinceps, quemadmodum ſuprà iam traditum fuit, conſtituatur. Singulorum denique membrorum proiecturæ, eorundem altitudinibus æquales conficiantur: ita nanque & operis ratio artificioſa ac probabilis erit, & eiuſdem ſpecies ad oculorum ſenſum perbellè utique reſpondebit.

Cymatium, uulgò Gula Inuerſa.
Plinthus, aliter Abacus.
Echinus, uulgò Ouiclum.
Annuli, uulgò Regulæ aut Gradus.
Hypotrachelium, uulgò Freggium.
Aſtragalus, uulgò Orbiculus.
Apophygis, uulgò Collũ capitulorũ.

Capitulo

Capitulo epiſtylium, quod Architrabem uulgus appellat, ſuperimponendum ſuccedit, cuius quidem altitudo modulum unum duntaxat explebit: Eoque in partes ſeptem diuiſo, teniæ pars una mox tribuetur, guttæque unà cum regula ſub tenia conſtitutæ moduli ſexta parte ſolummodo finientur: Qua rurſus in partes quatuor diſtincta, tres guttis, unaq; regulæ aſcribetur: Guttæque ipſę ſenario numero comprehenſæ ſub triglyphis dependeant: Triglyphorumque altitudo moduli unius ac ſemis, latitudoque moduli unius tantummodo ſpatium & quantitatem explebit: Latitudineque inſuper in duodecim partes dirempta, pars una ſemicanaliculis utrinque ſtatuetur: denarumque partium, quæ ſuperſunt, ſex triglyphorum ipſorum frontibus, & quatuor reliquæ medijs canaliculis addicentur. Inter binos autem triglyphos moduli unius ac ſemis ſpatium intercurret, quod perfecto nimirum abſolutoque comprehendetur quadrato: intermediaque huiuſcemodi ſpatia Metopæ à Vitruuio appellantur. Quæ ſiquando ornatu aliquo inſigni, propter maiorem elegantiam ac uenuſtatem, perpoliri atque illuſtrari debuerint; eiuſmodi ſcalpturis, quas in quadrato B litera inſcripto expreſſas intueris, uel taurorum quoque capitibus, quemadmodum proxima oſtendit deſignatio, certè cohoneſtabuntur. Nec prædictæ quippe ſcalpturæ conuenienti myſticaque ſignificatione deſtituuntur. Cùm enim bubulas hoſtias ueteres Dijs immolarent, & ſacris pateras quaſdam inſuper adhibere ſoliti eſſent: haud immeritò, ſacrarum ædium exornandarum gratia, locis iamiam commemoratis rerum quoque conſimilium effigies ac ſimulachra apponenda inſculpendaq; curarunt. Triglyphis deinde capitula proximo ſuperiorique loco ſtatim ſuccedunt, quæ ad moduli unius ſextam tantummodo partem efferentur. Super capitula mox corona duobus cymatijs, altero quidem ſuperiori, altero autem inferiori comprehenſa collocetur: uniuerſaque altitudine ſemimoduli unius ſpatium explente in quinque partes diſtributa, tres coronæ, duæque cymatijs aſsignabuntur. In ſummo denique loco poſt coronam ſima, quam rectam gululam uulgus Italorum appellat, ſtatuatur: cuius quidem altitudo ſemimoduli unius ſpatio finietur, octaua ſimæ ipſius parte propter regulam ſuperiorem ei ſuperaddita. At coronæ proiectura duas moduli unius tertias ſibi uendicet: in imaque ipſius parte ſuper triglyphos guttæ, compreſsiori tamen caſtigatiorique ratione, inſculptæ collocentur; quemadmodum ex deſignatione infra coronam exiſtente ſatis ſuperque perſpici poteſt. Inter triglyphos autem uel planę ſpatioſæque areæ relinquantur, uel fulminum ſcalpturis inſignitæ conſtituantur. Simæ proiectura, eiuſdem altitudinem æquet. Haud ſecus etiam membrorum omnium præter coronas prominentiæ, eorundem altitudinibus æquales conficiantur. At de coronis illud pro comperto tibi affirmamus, quò maiores amplioreſque, dummodo lapides id nobis concedere uideantur, earum fuerint proiecturæ, eò maiorem operi grauitatem atque uenerationem inducent. Et hoc nempe, quemadmodum poſtea & deſignationib. & modulis adiectis oſtendemus, Romanos antiquiores diligentiſsimè conſtat obſeruaſſe.

Sima, uulgò Gula Recta.

Cymatium, uulgò Gula Inuerſa.

Corona, uulgò Stillicidium.

Cymatiũ.
Capitulũ.

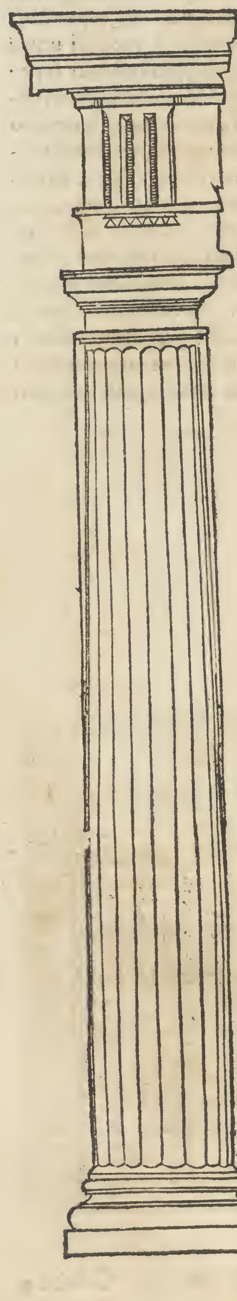

Tenia ſeu Limbus.

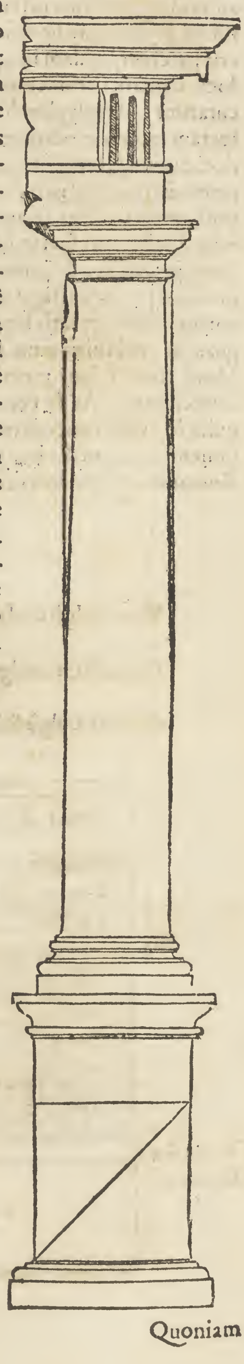
Guttæ, uulgò Claui.

Si ſtriatas columnas, hoc eſt canaliculis quibuſdam medijs diſtinctas atque elaboratas tibi conficiendas propoſueris, ſtrias uiginti numero primùm perduces, eaq; ratione excauabis; ut recta quadam, quæ quadrati latus vtique exiſtet, ab uno ſtriæ ipſius latere ad alterum extenſa, quadratoq; iam deſignato, in eius centro alterum circini pedem obfirmes; & reliquo ab una rectæ extremitate ad alteram peruagante, ſtrigis ipſius cauum, quod circuli quadrantem occupabit, iuſtiſsima ratione tandem attinges. Rei autem huiuſce exemplum ad columnæ pedem hic infrà ſubiecimus.

Sin ad columnam extollendam, aut ad aliũ uſum Stylobate, quod Pedeſtalum uulgus appellat, opus eſſe iudicabimus: niſi quippiam tale forſitan occurrerit, quod ad altitudinem modò adaugendam modò diminuendam nos aliter perſuadeat, hanc utiq; firmam certamque perpetuò inſiſtemus rationem. Stylobatæ huiuſce latus Plintho baſi columnari ſubiecto æquale prorſus conſtituetur: Deinde perfectum abſolutumq; ex prædicta latitudine quadratum conficientes, ab angulo ad oppoſitum angulum diagonij lineam perducemus, quæ ſtylobatæ ipſius altitudinem (de ſimplici eius puroque nunc loquimur interuallo) nobis quamprimùm terminabit atq; definiet. Moxque altitudine hac in partes quinque diſtincta, pars una adhuc cymatio membriſque ſuperioribus, necnon infimæ baſi altera conſimilis applicabitur ac tribuetur: adeoque integrum ſtylobatæ ipſius corpus haud ſecus quàm columna ei ſuperpoſita, ad ſeptenarum partium altitudinem educetur. Quanuis autem præſens capitulorum proiectura, cùm plintho baſi ſubiecto ad perpendiculum inſiſtat, à Vitruuianis conſtitutionibus perquàm longè recedat: cùm tamen & antiquiora capitula nonnulla à præſenti diſpoſitione nequaquam abhorrere conſpiciantur, quinetiam nos capitula eademmet ratione inſtructa atque formata ad opus quandoq; traduxerimus; idcirco ad eorum, qui inuentionum nouitate multiplicique uarietate delectantur, commoditatem formæ huiuſce typum hic nobis conſcribere placuit: etſi qui abſque antiquorum operum uſu, diuturnaque eorum pertractatione, Vitruuianis tantummodo placitis addicuntur, noſtram hanc capitulorum diſpoſitionem ſtatim calumniabuntur ac reprehendent. Veruntamen ſi Corinthiorum capitulorum abacos, quorum proiecturæ baſium ipſarum plinthis ad perpendiculum reſpondent, diligenter attenderint; proiecturæ hic à nobis propoſitæ genus haud tam facilè certè accuſabunt atque traducent.

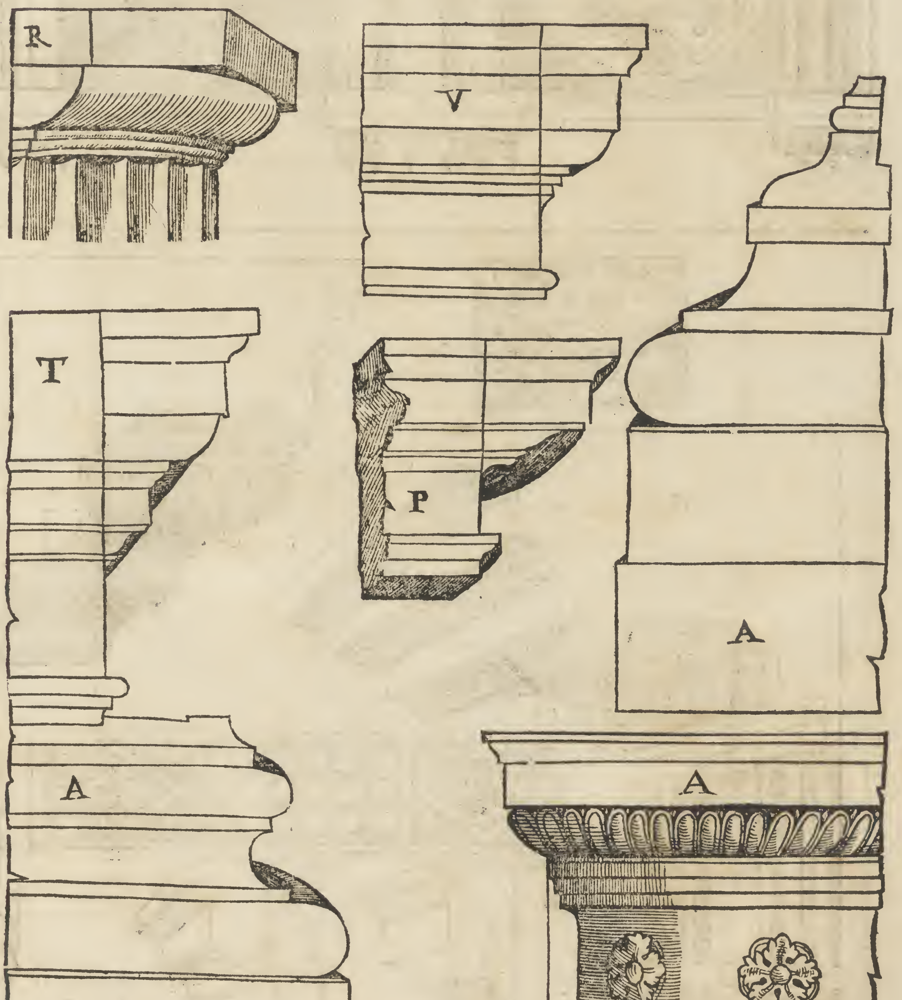

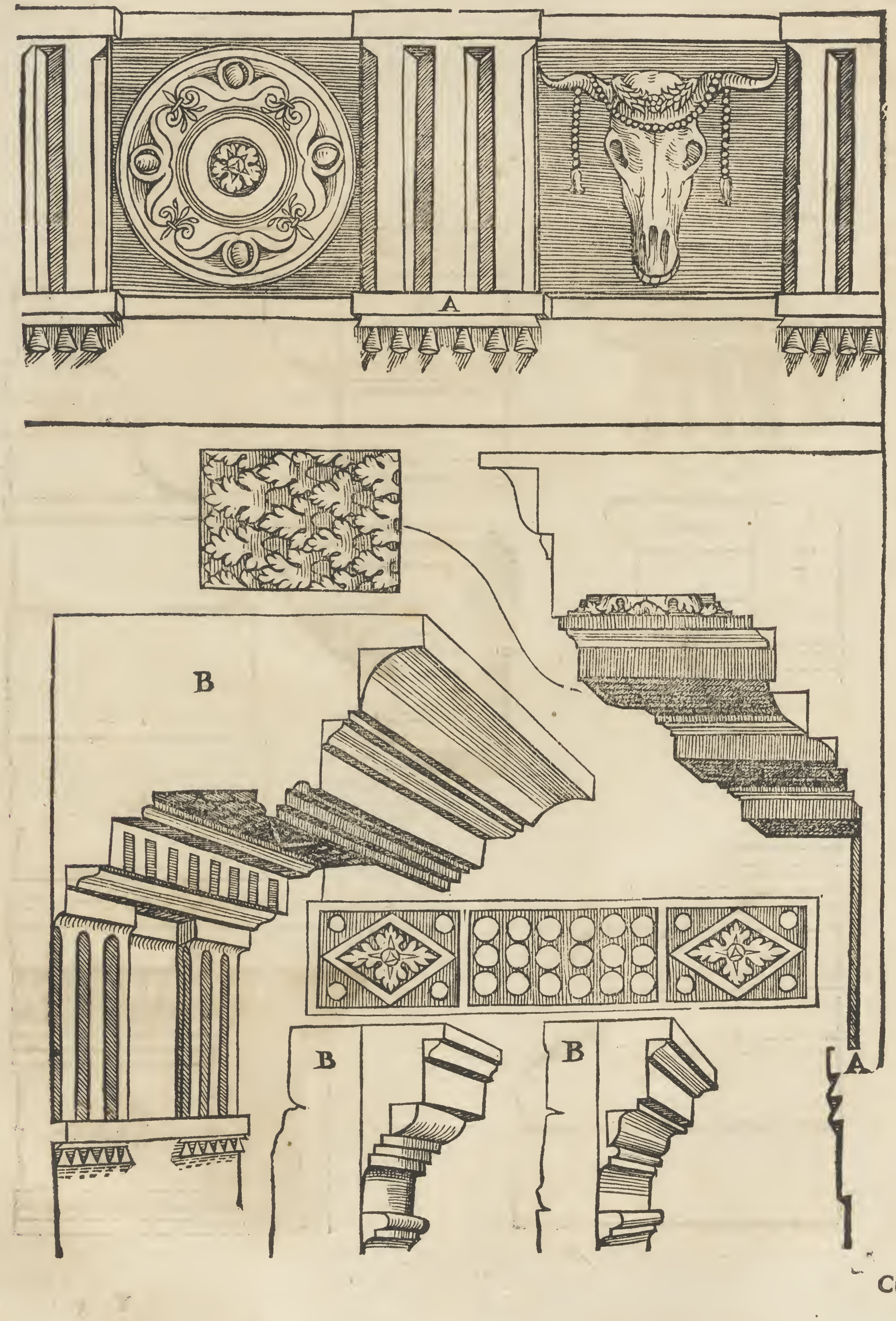

Quoniam

Quoniam autem antiquitates complures, quæ tum Romæ tum alijs paſsim Italiæ regionibus conſpiciuntur, à Vitruuianis conſtitutionibus longius abeſſe uidentur: idcirco membra earum nonnulla, quæ magno ædificantium applauſu atque celebritate operibus adiuncta connexaque apparent, in præſentia deſcribemus. Quanuis autem hic minoribus formis huiuſcemodi membra deſignauimus, nec propriorum numerorum propriorum'ue commenſuum exactam omnino rationem habuimus: typos tamen hoſce minores maioribus quamſimillimos eſſe, indeque ſumma diligentia huc à nobis traductos fuiſſe tibi firmiſsimè aſſeueramus. Capitulum R litera inſcriptum, extra Romæ ipſius urbem ad pontem flumini Anieni inſidentem repertum olim fuit. Capitulum V uocali ſignatum, Veronæ triumphali cuidam arcui ſuperius incumbit. Capitulum, T litera demonſtrante, Romæ ad Doricam ædem carceri Tulliano proximam offenditur. Capitulum P conſonante notatum, Piſauro unà cum antiquitatibus complu-

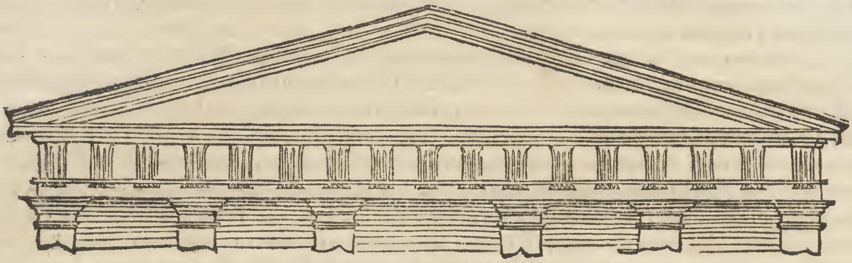

ribus ſummopere commendandis fuit quondam repertum : cuius proiectura etſi immodica uideatur , contemplantibus tamen grata iucundaque admodum eſſe cenſetur . Stereobata , Baſis, Capitulumq; , A uocali hæc tria communiter deſignante , Romæ in foro Boario ſtatuuntur . Coronix,Capitulum,Incumbaq; ipſius arcus , B litera hæc tria pariter denotante,in Marcelli Theatro conſiſtunt . Coronix,zophorus,Epiſtyliumque, A uocali rurſus hæc tria ſimul commonſtrante , Romæ in foro Boario iterum extant . Quæ quidem omnia idcirco nunc recenſenda deſignandaque exiſtimauimus, ut Architectus in Dorici huiuſce ordinis pertractatione,hiſce conſpectis ac diligenter conſideratis,quæcunque ei commodiora opportunioraque uidebuntur, ſeligere moxque ad opus ſuum traducere ualeat . Nunc uerò proprias Dorici eiuſdem ordinis rationes ac ſymmetrias tanquam Architecto inprimis neceſſarias enarrabimus ac perſequemur.

Cùm

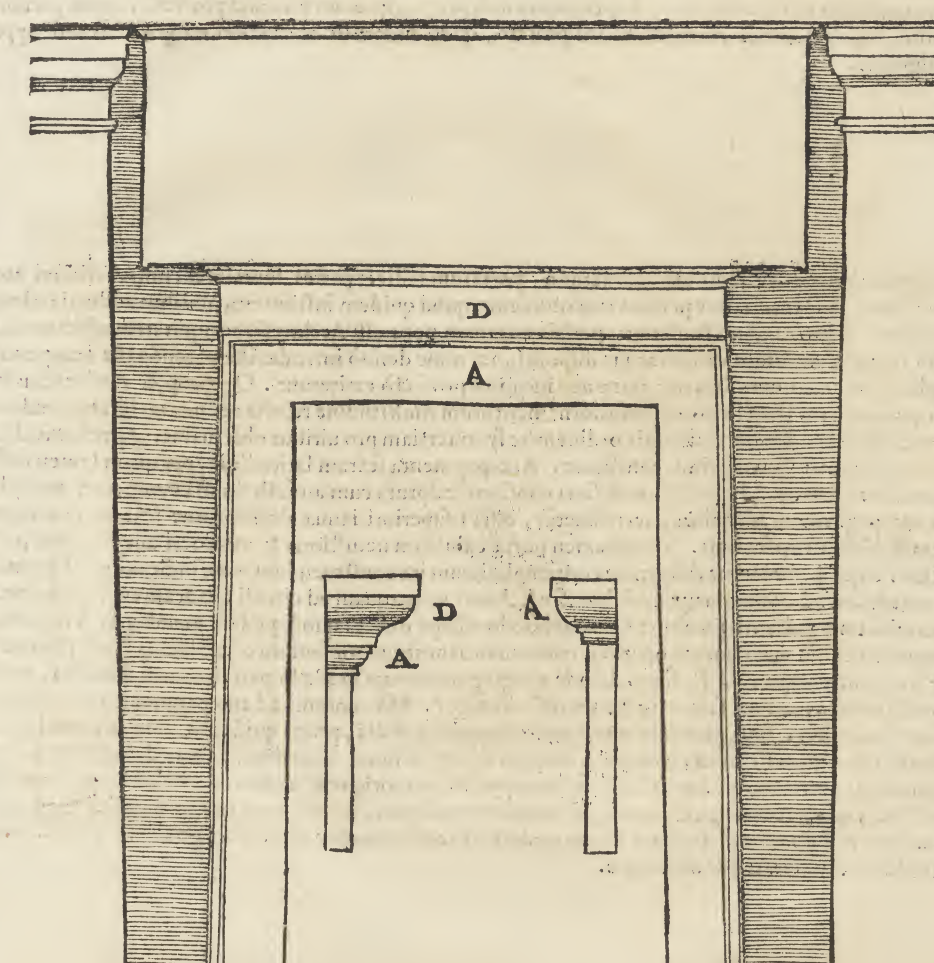
Cùm in Dorico hoc ordine,quem exponendum ſuſcepimus,triglyphorum metoparumq; diſtributio perquàm neceſſaria, necnon difficilis quoque inuolutaque exiſtat: idcirco aliquam ſaltem pro uiribus noſtris rei huiuſce cognitionem nunc in medium afferre enitemur. Suſceptum igitur negotium fidenti & alacri animo ſubeuntes,ab eo primùm exordiemur; quòd etſi Vitruuium de hexaſtylo opere, hoc eſt de porticu ſenis columnis inſtructa uerba facientem, illud in modulos xxxv legimus diſtribuiſſe; codicem tamen corruptum & mendoſum ibi forſitan eſſe ſuſpicamur. Nec enim diſtributionem illam ſibi ipſi aliquo pacto conſtare poſſe cenſemus. Si nanque mediano ſpatio metopæ quatuor, cæterisque interuallis tres tantummodo metopæ ſigillatim ſunt aſsignandæ, nulla certè ratione prædicta modulorum ſumma quadrabit. At quantum coniectare ualemus, in hexaſtylo opere moduli xlij, quemadmodum ex ſequenti figura diligens quiuis ratiocinator deducere poterit,requiruntur. In tetraſtylo inſuper ædificio,ex quaternis uidelicet columnis conſtante, Vitruuium totius operis fronti modulos xxiij diſtribuiſſe reperimus: Nec tamen,ſi mediano ſpatio metopas quatuor,ſpatijsq; lateralibus tres metopas ſigillatim concedere uoluerimus, prædicta cohærebit ratiocinatio. Quapropter nos, lectione illa tanquam mendoſa reiecta, tetraſtylo operi,quemadmodum ſequenti item patebit deſignatione, modulos xxvij condonandos eſſe arbitramur. Aedis igitur huiuſce fronte in modulos xxvij diſſecta, duo moduli columnarum ſingularum craſsitudinibus aſcribentur: Medianum intercolumnium octo ſibi modulos uendicabit: Intercolumnia demum, quæ in lateribus ſtatuuntur,modulos quinque ac ſemis ſigillatim explebunt: Et hac utique ratione moduli xxvij perbellè diſtributi fuiſſe uidebuntur. Quòd ſi ſingulis deinde columnis proprios triglyphos ſuperpoſuerimus, moxq; triglyphos metopasq;, quemadmodum Dorici huiuſce ordinis initio iam præcepimus,diuiſerimus: mediano ſpatio quatuor, areis autem ad latera conſtitutis tres metopæ ſeorſum contingent. Columnarum poſtea, baſium, capitulorum, aliorumque membrorum conſimilium altitudines, è præceptione iam ſuperius tradita deducentur. At faſtigij demum altitudo longitudinis Cymatij, quod coronæ ſuperincumbit, nonam partem abſoluat, huiuſcemodi altitudine ab A ipſius pedibus ad imum uſque coronę cymatium dimenſa. Acroteria ſuper faſtigium collocata ad dimidiam faſtigij ipſius altitudinem educantur, frontesque ſummis columnarum partibus æquales obtineant: Quinetiam medianum acroterium octaua parte cæteris eminentius ac altius exiſtat. Verùm cùm Doricæ huiuſce portæ genus intellectu difficile admodum & obſcurum iudicetur, iurè nos, ne ſtudioſis quicquam defuiſſe uideamur,conſcriptionibus & deſignationibus inſuper adhibitis noſtram de re hac ſententiam promptiſsimè aperiemus. Vitruuium interuallum uniuerſum à pauimento ad lacunaria,hoc eſt à porticus ipſius ſolo ad cœli uſque initium,quod uidelicet in A ipſius pedibus collocatur, in tres partes ac ſemis diuiſiſſe, partesque duas luminis altitudini condonaſſe reperimus. Verùm tot nunc dixiſſe ſufficiat: Cùm enim propriæ ſymmetriæ proprijque commenſus, ob ſubiectæ figuræ anguſtias atque exiguitatem, in præſentia explicari commodè nequeant;idcirco ſequenti pagina tum de re hac uberius mox diſſeremus,tum ampliores deſignationum fines ac terminos conſtituemus.

A pauimento igitur, quemadmodum nuperrimè dictum fuit, ad ima uſque lacunaria ſpatio in tres partes ac ſemis diſtributo, duæ quidem luminis inſeruient altitudini: Qua in duodecim partes rurſus diuiſa, Antepagmentorum, quæ uulgo Pilaſtratę dicuntur, frontibus una, luminiſque latitudini quinque ac ſemis aſsignabuntur. Siq́ue infima apertio in pedes ſexdecim circiter patuerit, apertio ſumma deinde tertia antepagmentorum parte ab ea deficiet: ſummaq́ue ipſa antepagmenta quartadecima parte contrahentur atque diminuentur. Supercilium deinde ſeu Epiſtylium, quod Architrabem uulgus appellat, altitudinem ſummæ antepagmentorum latitudini æqualem prorſus obtineat: ibiq́ue Cymatium unà cum Aſtragalo Lesbio conſtituetur, ipſiq́ue Cymatio ſexta antepagmentorum pars tantummodo tribuetur. Lesbij autem Aſtragali modum atque rationem in figura A ſatis, ni fallor, oſtendimus. Et quanuis Vitruuius Cymatium Supercilio tantummodo ſuperſtruendum fore clanculum ſignificaſſe uidetur: nos tamen antiquorum exempla conſpicati, ipſum circumcirca antepagmenta hic collocauimus. Supra Supercilium deinde Hyperthyrum pro zophoro ad eandem prorſus ſupercilij ipſius altitudinem efferatur: ibiq; Cymatium Doricum & Aſtragalum Lesbium ſima ſcalptura ſcalpendos eſſe, Vitruuium præcipientem reperimus. Nos tamen pro-

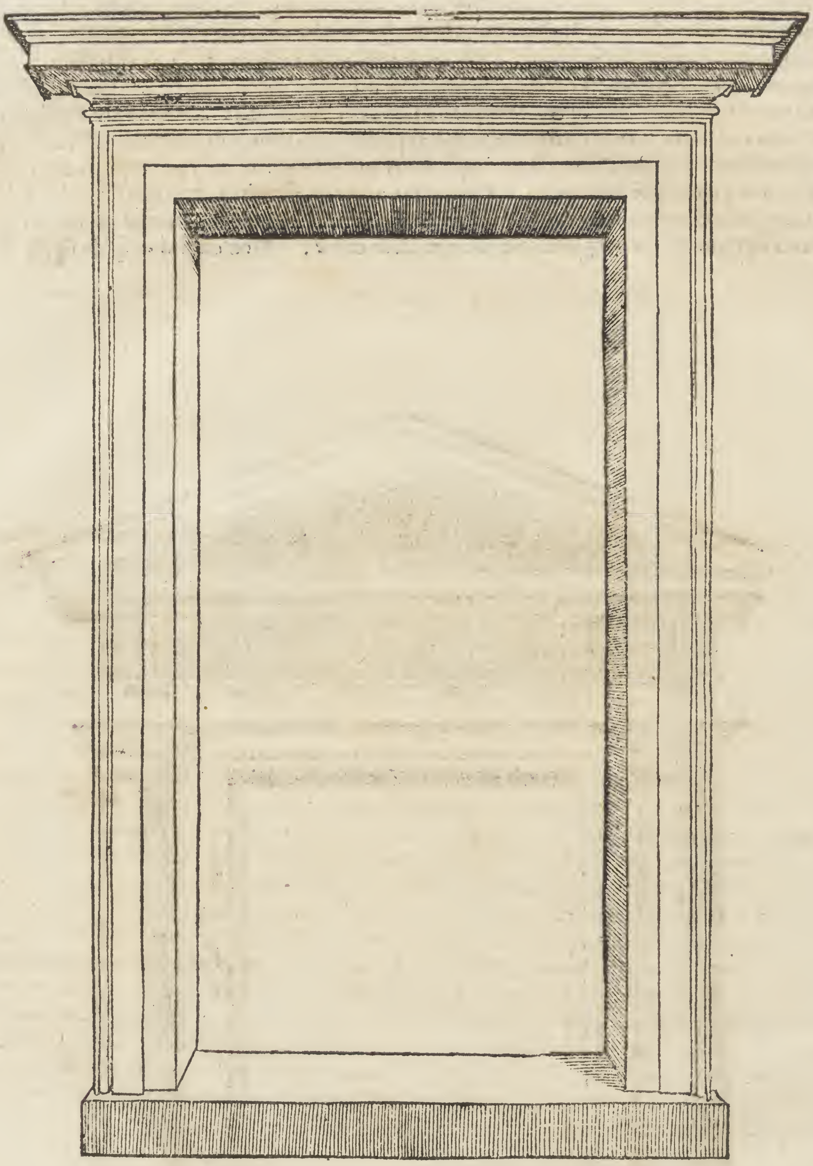
men propter ſummam dicti illius obſcuritatem atq; difficultatem in eam potiſsimum ſententiam inducimur,ut codicem mendoſum ac deprauatum ibi eſſe ſuſpicemur; & pro ſima ſcalptura, ſine ſcalptura potius legendum arbitramur; adeò ut loci illius ſenſus talis exiſtet, Doricum uidelicet Cymatium & Aſtragalum Lesbium ſine ſcalptura conficiendos eſſe: Cuius quidem ſtructuræ exemplum ac ſymmetria ex deſignationibus D & A manifeſtè perſpici poteſt. Vitruuius item planæ coronæ cymatium ad ſummorum capitulorũ libellã inſtituit,quod quidem ſi admittatur,coronæ magnitudo nimia profectò & immodica exiſtet: Ei tamen nos Vitruuianam doctrinam ſecuti tantundem proiecturæ, ad quantam ſupercilium ipſum altitudinem conſcendit,hic attribuimus; etſi, ut uerum fateamur,ad opera noſtra cohoneſtanda exornandaq; nunquam profectò tales coronas adhiberemus. Veruntamen cùm de ornamentorum ratione diſceptatio hic à nobis fuerit inſtituta,ſi propriam quoque ſententiam hic interpoſuiſſe, eamq; clariſsimis deſignationibus ſuperadditis, legentium oculis quodammodo ſubieciſſe uidemur; haud eſt quòd aliquis nos iurè reprehendere calumniari'ue poſsit.

SVPERIORVM DICTORVM RETRACTATIO ATQVE EMENDATIO.

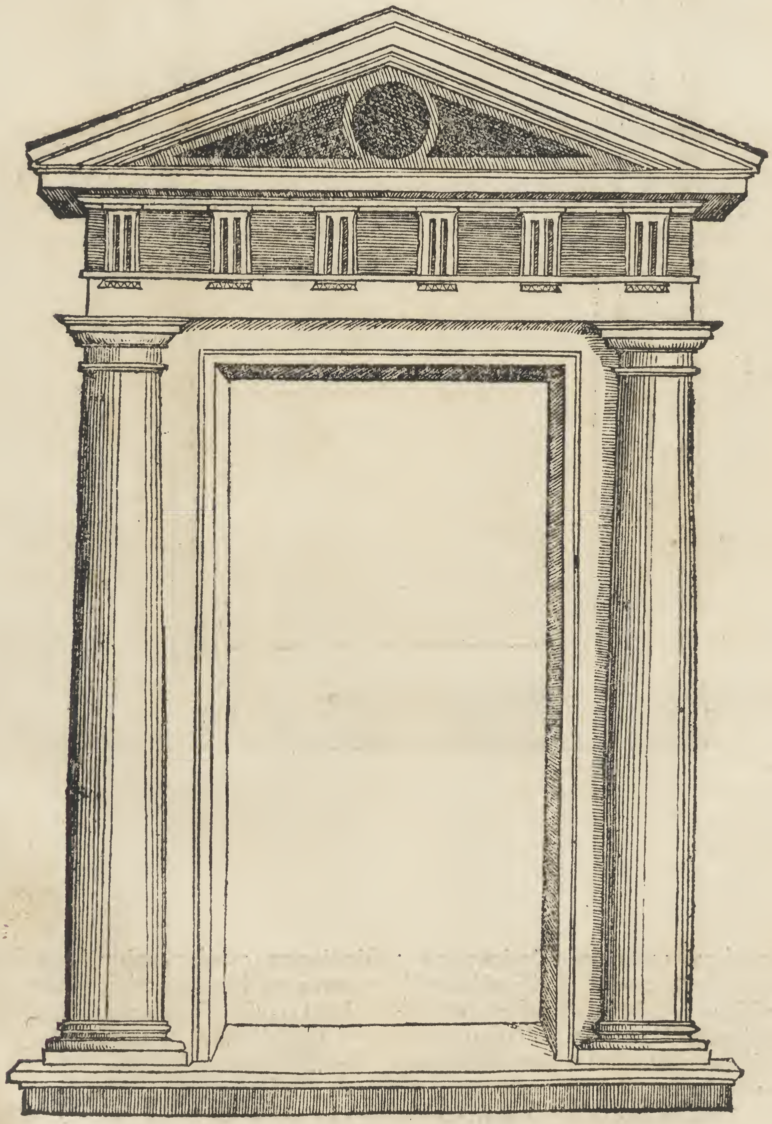
Nos quidem locum illum Vitruuij ſuperius adductum, in quo author Doricum Cymatium & Aſtragalum Lesbium ſima ſcalptura ſcalpendos eſſe admonebat, diligentius penſitantes,& doctiſsimos uiros de hac re ſæpius etiam conſulentes,authoris dictum ita denique accipiendum atque exponendum cenſemus; ut per ſimam ſcalpturam nihil aliud certè quàm ſcalpturam compreſsiorem atque retunſam ſignificare uoluerit: adeò ut Doricis operibus haud tantam profectò,quantam operibus cæteris, proiecturam prominentiam'ue tribuendam eſſe exiſtimarit, & idcirco Doricis quoque ſcalpturis uehementiores illas & eminentiores expreſsiones iurè quidem interdixiſſe uidetur. Quinetiam nos antiquorum opera complura Dorico more perfecta elaborataque conſpicati, cùm in eis aſtragalos,folia,echinos,cæteraque membra conſimilia tenuiter exiliterque admodum inſculpta cognouerimus; expoſitioni modò traditæ quamprimùm ſubſcribimus,eiq; noſtros omnino præſtamus aſſenſus: per ſimam uidelicet ſcalpturam nil aliud profectò, quàm parùm eminentibus expreſsionibus conſtantem ſcalpturam, quod humiliter releuatum uulgus Italorum appellat, intelligentes.

At quanuis priſca antiquorum conſuetudo, portarum ſcilicet partes ſuperiores contrahentium atq; diminuentium, hac tempeſtate penitus iam obſoleuit; quod quidem inſtitutum, pluribus adducti rationibus, nequaquam improbandum cenſemus: peritiores tamen nonnulli Architecti antiquitatem affectantes,conſimiles quoque portarum formas atque diſpoſitiones nunc denuò introduxiſſe ac renouaſſe comperiuntur, quæ plerisque eas intuentibus nec gratæ nec iucundæ profectò extiterunt. Quapropter Architectus ſi ſimplex nonnunquam Doricæ portæ genus,ornamentorum multitudine reiecta ac euitata, ſibi imitandum propoſuerit, ſubſequentis deſignationis ordinem ac ſymmetriam pro uiribus obſeruabit. Apertionis altitudinem latitudinis duplam inprimis conſtituet. Antepagmenta ſextam latitudinis, per quam lumen diffunditur,partem explebunt: Echinusque ex ſima conſtans ſcalptura cum annulis ſimul circumcirca extendetur, eique antepagmentorum quinta pars tribuetur, etſi in ſuperiori ianuæ deſcriptione ſextam tantummodo partem Echino aſcripſerimus. Veruntamen portæ cuiuſdam uetuſtioris & mediocri amplitudine præditæ modulos atque commenſus diligenter contemplati,eum ita conſtruendum nunc iudicauimus. Quemadmodum autem iam admonuimus,generis huiuſce Echinus nequaquam ad circuli quadrantem pertingere, uerùm dimidiam quadrantis portionem tantummodo aſſequi debet: quod quidem membrum Vitruuius, ut dictorum eius cum antiquorum operibus conuenientiam atque conſenſum oſtendamus,Lesbij Cymatij nomine frequenter appellat. Reliquo deinde antepagmentorum ſpatio in partes nouem ſeiuncto, quinque maiori,& quatuor minori faſciæ ſigillatim diſtribuentur. Mox coronix ad antepagmenti altitudinem educta ſuperincumbet. Qua protinus in tres partes æquales diſſecta, prima quidem Cymatio, quod gululam inuerſam nuncupare ſolemus, eiusque Aſtragalo & regulis ſimul concedetur: altera deinde coronæ,quam ſubgrundium parietumque ſupercilium uulgus appellat, minorique Cymatio aſsignabitur: poſtremaq; demum Simæ, quam rectam gululam uocari frequenter audimus, octaua parte tamen amplius ſuperaddita, reſeruabitur & aſcribetur. In Simæ autem proiectura conſtituenda,regulam in principio ordinis huiuſce iam traditam explicitamque obſeruato.

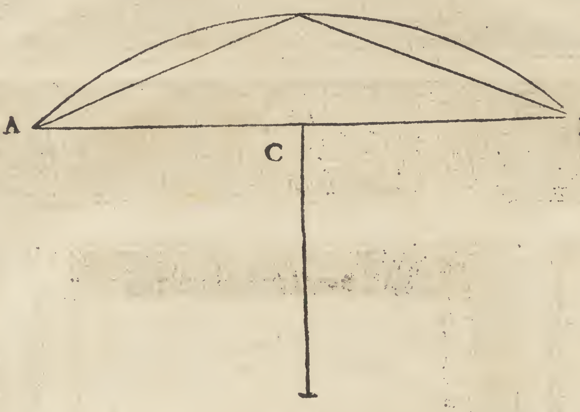
Vitruuius unicam tantummodo Doricæ portæ conſtitutionem, eamque, ut iam demonſtrauimus, ſatis confuſa & perturbata ratione tradidiſſe uidetur: Veruntamen nos ſi & artem ædificatoriam collocupletare, & diuerſis ædificantium ingenijs ſatisfacere uoluerimus, haud uno ſimpliciorique genere, ſed pluribus ac differentibus rationibus Doricarum portarum extructiones aggrediemur. Si portæ igitur grauior aſpectus nos fortaſſe delectauerit, talem utique formam atque diſpoſitionem ei tribuemus. Primùm quidem communiſsimum illud præceptum obſeruabimus, ut apertionis altitudo latitudinis ipſius dupla conſtituatur: antepagmentaque octauam, & columnæ quartam è luminis latitudine ſibi partem acquirent. Ipſæque columnæ quanuis altiores exiſtunt, præſcriptosque iam modulos egrediuntur: cùm tamen partes earum poſteriores intra

res intra murum compactæ lateant, ſi columnarum antiquiorum inſuper, quarum non nullæ hiſce perſimiles graciliores adhuc eſſe conſpiciuntur, exempla atque authoritatem ſequamur, haud uitioſas profectò eas eſſe aſſeremus. Columnis epiſtylium ſuperius incumbit, quod ad antepagmentorum latitudinem extollatur: Zophorus ad tres columnaris craſsitudinis quartas educatur: Moxq́ue ſingulis columnis ſinguli pro prijq́ue in ſuperioribus partibus triglyphi reſpondeant, inter quos quatuor medij triglyphi, & quinque mediana ſpatia quamaptiſsimè diſtribuentur. Quod autem ad membrorum, ueluti baſium, capitulorum, zophori, triglyphorum, & coronicis demum ſymmetrias proprioſq́ue commenſus attinere uidetur; ad regulam principiò iam aſsignatam confugito, eamq́ue ad unguem obſeruato. Verùm cùm Faſtigia in ſacrarum ædium frontibus conſtituta, quæ Frontiſpicia uulgò appellantur, altitudinis modulos à Vitruuio præſcriptos nonnunquam excedere ſoleant: idcirco ne imprudens quandoque erres, præceptionem hanc firmam, quam tutò ſequaris, nunc tibi afferemus. Coronicis primùm terminis utrinque ſtatutis ac definitis, ſuperior linea inter ambas extremitates, A ſcilicet & B, collocata media ſecetur ac diuidatur; parsq́ue eius dimidia ad ſignum C in perpendiculi morem deducatur. Mox circini cuſpide ſigno C inniten-

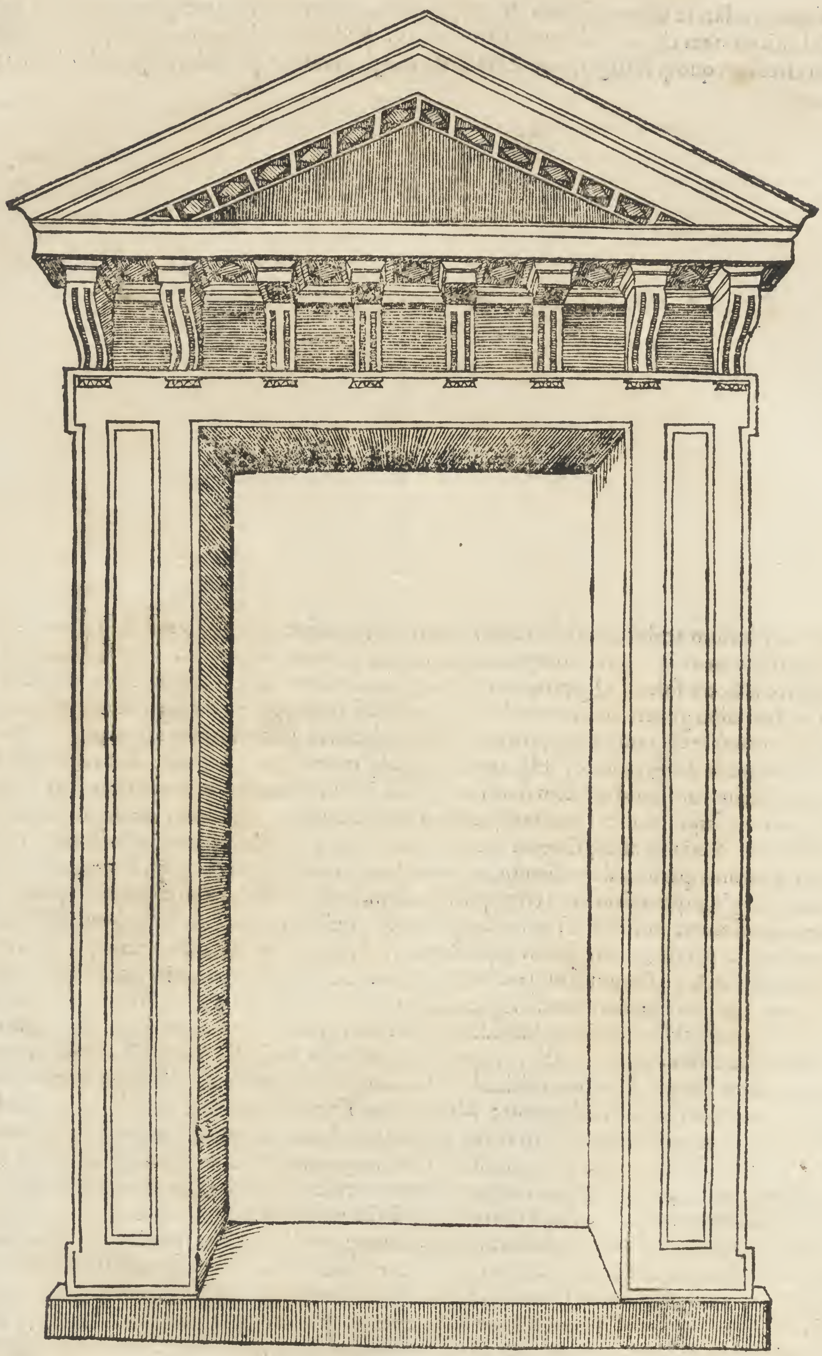

te, ab

te,ab A coronicis latere uſque ad latus B cuſpis altera circunducatur: peripheriæ huiuſce apicem faſtigij propoſiti altitudinem tibi definiturum affirmamus. Eademque dirigente præceptione, haud triangula tantùm,ſed circulata quoq; faſtigia, quæ Remenata uulgò dicuntur,perficies atque ad exitum tandem perduces.

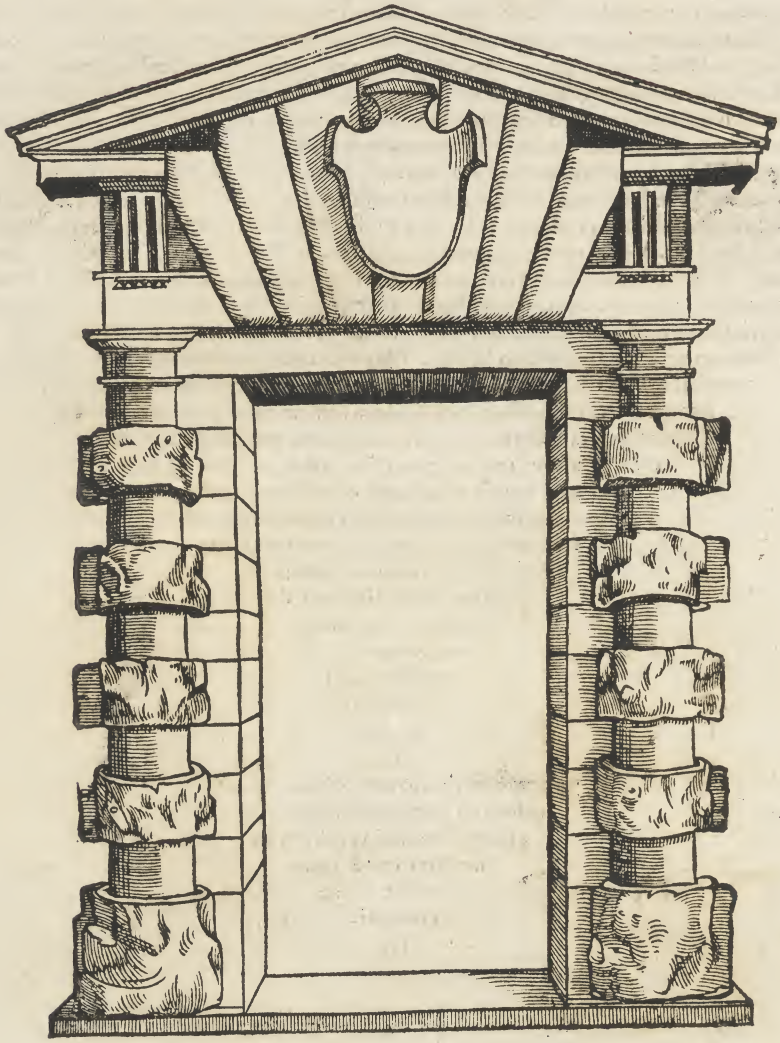

In operibus plurium ac differentium rerum permixtio, aptaque earum compoſitio propter multiplicem partium diuerſitatem maiori certè uoluptate,quàm unius generis proprietas, naturæque unius ſimplicitas animos noſtros afficere ſolet. Quapropter id maiori laude adhuc atque admiratione dignum uidetur, ſi complura ac diſsimilia generis unius membra tam appoſitè inter ſeſe cohæreant, ut totum ex ijs coagmentatum conſtitutumque elegantem proportionem & laudabilem ſymmetriam aſſequatur. Hoc autem ſequenti,ni fallor,patet deſignatione. Hic enim triglyphi mutulique in eadem acie eademque ſerie instructi omnes conſpiciuntur: quod quidem ſtructuræ genus in nullis antiquorum operibus nos hactenus uidiſſe,nec formam aut diſpoſitionem conſimilem apud ueterem ullum authorem unquam lectitaſſe meminimus. At Balthaſar Senenſis antiquitatum acerrimus iudex ac perſcrutator nonnulla forſitan rei huiuſce ueſtigia in antiquorum operibus deprehendit,aut uir natura acutiſsimus egregium hoc commenti genus tunc primùm excogitauit atque adinuenit; triglyphis quidem,tanquam imbecillioribus ad grauiora onera perferenda,ſupra apertionem conſtitutis; mutuliſque deinde, quibus uniuerſum faſtigij pondus innititur, antepagmentorum ſiue paraſtatarum ſolido ſuperſtructis. Hæcque operis ratio ſpeciesque cùm & grauitatem quandam præſeferat,& oculorum ſenſui perbellè reſpondeat,nobis quammaximè certè probatur: Quinetiam Clementi ſeptimo ſummo Pontifici,quem ingenij ui & acumine in liberalibus omnibus facultatibus quamplurimum præſtitiſſe accepimus,hoc idem commenti genus uehementer placuiſſe memoratur. Portæ huiuſce ſymmetria talis nimirum exiſtit, ut apertionis altitudo latitudinem dupla exuperet proportione: Antepagmentorum frontes,ſeptimam altitudinis ſibi uendicent partem: Epiſtylium ſupercilium'ue, dimidias antepagmentorum frontes aſſequatur: Mutulorum Triglyphorumque deinde latitudines,ad dimidij ſupercilij æqualitatem conſtituantur: moxque eorundem altitudines,prædictarum latitudinum duplæ conficiantur. Vnde mutulis duobus binis paraſtatis ſiue antepagmentis utrinque, quæ ad latera collocantur; quatuorque triglyphis apertionis, quæ medium locum obtinet, hiatui inſidentibus; ſpatijsq; inter eos æqua ratione mox diſtributis: mediana hæc interualla perfecta nimirum abſolutaque erunt quadrata. Verùm mutulis deinde atq; triglyphis capitula ſeu abaci,quocunq; membrum hoc nomine appellare libuerit,quanuis in Dorica coronice mutuli ijdem nonnunquã uocari conſueuerunt,ſuperponendi uidentur: quorum altitudines quarta parte triglyphorum frontibus minores conſtituentur, tertiaque pars Cymatio tantummodo tribuetur. Coronæ autem & Cymatij pariter altitudo,triglyphorum ipſorum frontibus æqualis eſto:Simaq; etiam, quam rectam gululam paſsim nuncupare ſolemus,ad eandem prorſus altitudinem erigatur. Coronæ proiectura,ſi frontem accipias, tanta utique eſſe debet; ut ſpatia inter triglyphos conſtituta, & in profundiori parte exiſtentia,perfecta abſolutiſsimaque imitentur quadrata.At coronæ deinde lateribus,dextro uidelicet atque ſiniſtro,dimidia frontis ipſius proiectura tantummodo concedatur. Sima deinceps itemq; Cymatium,proiecturas proprijs altitudinibus æquales obtineant. Summum denique faſtigium ad eam altitudinem pertinget,ut ab uno Simæ ad alterum latus recta linea extenſa, eaque in partes quinque diuiſa, partium illarum una faſtigij ipſius altitudinem metiatur. Præclarum hoc autem inuentum haud ſolummodo ad magnificas portarum extructiones expediendas, uerùm ad diuerſa quoque ornamentorum genera, prout temporũ conditiones atque opportunitates efflagitauerint,comparanda Architecto quamplurimùm uſui fore uidetur.

Quanuis in Dorico ordine complures portarum formæ atque rationes excogitari poſſunt : attamen cùm noua & ab uſu communiori ſemota , humanis ingenijs grata & iucunda plerunque eſſe uideantur, eaq́; pręſertim, quę etſi complurium permixtionem ſortita , intra proprios terminos propriosq́ue fines tamen perſiſtunt ; idcirco portę ſubiectę ſpeciem hic deſignauimus . In qua etſi columnę, zophorus , membraq́ue cętera interrupta, Ruſticoq́ue opere contecta cernuntur : formę tamen perfecta integraq́;, ſymmetrijs omnibus diligenter exploratis, terminatio conſtat . Eiusq́ue moduli tales nimirum exiſtent, ut portę primùm apertionem

tionem dupla, quemadmodum ſepius dictum iam fuit, proportione definiamus. Moxque latitudine in ſex partes ſemiſque diuiſa, partium earum una antepagmentis portam ipſam circumambientibus tribuetur, columnarumque latitudines antepagmentorum duplę conſtituentur: ipſęque columnę, capitulorum adiectione concomitante, ad modulos xiiij iuxta menſurę genus principiò iam à nobis ſtatutum acceptumque conſcendent. Columnisque poſtmodum, à capitulis uidelicet ad infimas uſque baſes, in partes xiij ſemisque diſſectis, faſciarum columnas ruſtico opere pręcingentium unaquæque unam ac ſemis tantummodo prædictarum partium ſibi capiet; pręter duas illas inferiores, quæ columnarum earundem baſes operiunt abſconduntque: ijs nanque duæ partes ſeparatim debentur. At cætera quinque deinceps interualla, quæ ſolidos columnarum ſcapos oſtendunt, partium earundem unam ſigillatim explebunt: itaque partium xiij ac ſemis præexpoſita ſummà, iuſtiſsima ratione diſtributa fuiſſe uidebitur. Columnis epiſtylium, zophorus, coronixque unà cum faſtigio, quemadmodum ſuprà iam habitum fuit, in ſuperis partibus deinde ſuccedent. Cunei membra modò commemorata præoccupantes, obſcurantesque, ſeptenario numero concludentur, omnesq; ad idem centrum pariter confluent atq; concurrent: etſi, cuneis prætermiſsis, triglyphorum metoparumque rationem ſuperius à nobis demonſtratam perſequi Architecto licebit. Quanuis autem munitionibus & propugnaculis ruſticum opus quammaximè conuenire dixerimus: attamen cùm humanæ mentes uarietate potiſsimum afficiantur, ſi præſentis operis ſpecies intra caſtellum aut arcem aliquam conſtitueretur, præclarè ea utique reſponderet. Caue tamen ne illam ad munitionum partes exteriores quandoque traducas: Cùm enim hoc operis genus uehementius excurrat atq; promineat, tormentorum plagis ictibusq; frequentioribus impetitum facilè nimirum diſſolueretur atq; corrueret. Quinetiam id prędictis adijciemus, ꝙ pręſentis portæ conſtitutio tam urbano quàm ruſticano Imperatoris Militis'ue alicuius ædificio, mirum in modum certè congrueret ac conueniret.

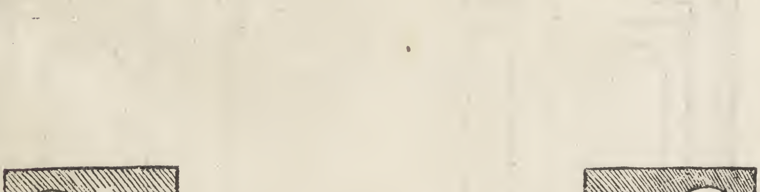

Nos quidem de ornamentis quinque generum ædificiorum, ut de columnis, ſtylobatis, epiſtylijs, zophoris, coronicibus, & de portarum nonnullarum uarijs diuerſiſque rationibus, necnon de feneſtrarum ſcapharumque apertionibus, & de membrorum deniq; conſimilium generibus in hoc quarto uolumine ſeparatim acturos eſſe à principio inſtituimus; integrorum ædificiorum unà cum eorum ordinibus pertractationem in ſequentes libros opportuniori loco dilaturi atque prorogaturi: Veruntamen præſentis uoluminis copiæ & ubertati quammaximè intenti, conſiliorum nouis rationibus initis, diuerſas tam ſacrarum quàm prophanarum ædium frontes atq; conſtitutiones hic exponere deſignareque decreuimus; ut ſtudioſi uidelicet maiorem ex lucubrationibus noſtris fructum percipere & aſſequi poſsint. Quoniam autem, ut libri huiuſce exordio à nobis habitum fuit, columnæ, quæ ſubſtrato ędificij pauimento per ſeſe abſque ſubſtructionum ullarum ope innituntur, maiori longè, quàm ſi ſubiectis ſtylobatis fulciantur, commendatione dignæ uidentur: illud tamen Architecto nonnunquam accidere poteſt, ut columnę eam, quam ipſe requireret, craſsitudinem minimè attingant, itaque ſtylobatarum ſuppoſitione artifex neceſſariò indigebit. Ne igitur inopinatus aliquis caſus eum imparatum & incautum offendat, ſubſequentem idcirco deſignationem, quæ Architecto ad complura ornamentorum genera perficienda quammaximè conducet, conſultò hic appoſuimus. Eiuſque proportio talis nimirum exiſtet, ut apertionis altitudo latitudinis dupla conſtituatur: Antepagmenta itemq; arcus duodecimam, columnęque ſextam ex apertionis ipſius latitudine ſibi par tem

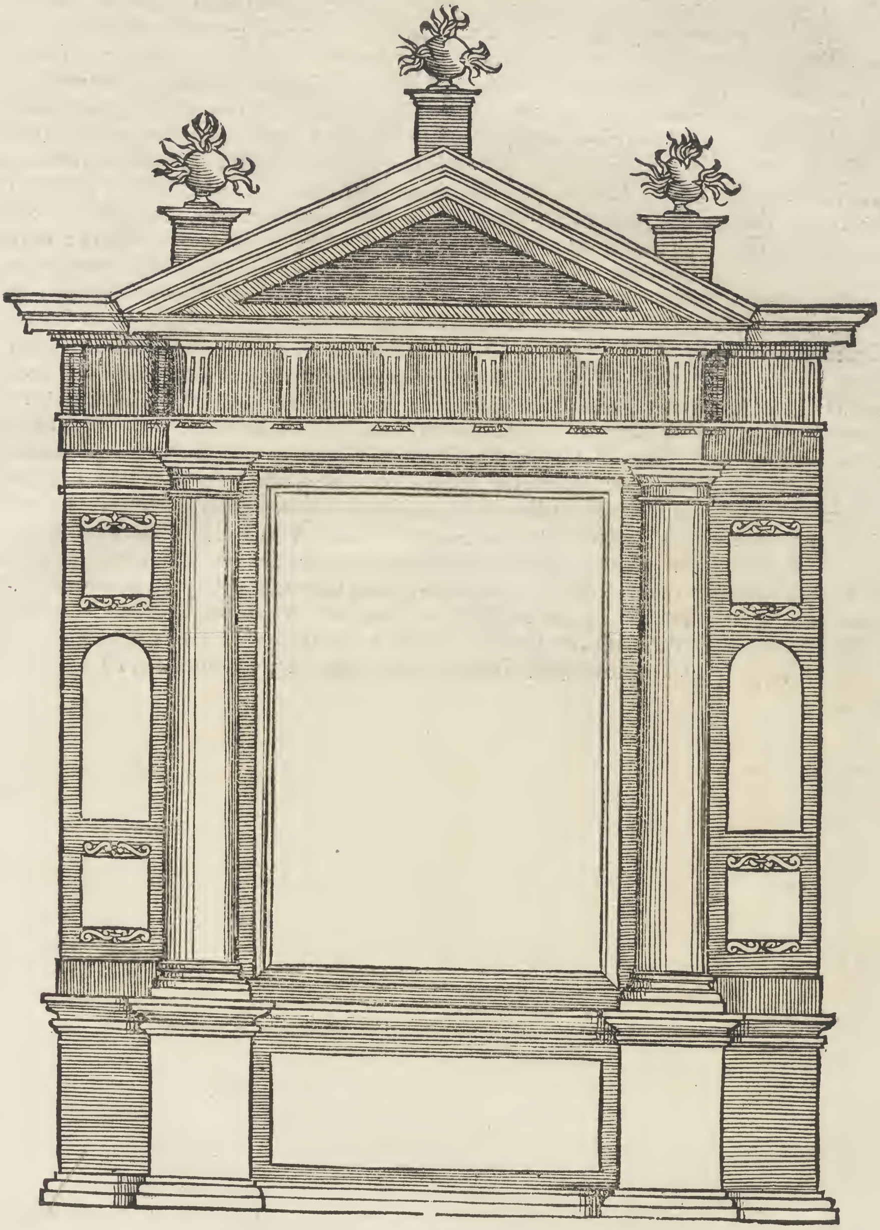
tem arripiant: Spatium inter utranque columnam interiectum, dimidiam expleat apertionem: Scapharum latitudines duplicatas columnarum craſsitudines æquent, earundemque altitudines latitudinum duplæ conficiantur: Stylobatæ deinceps in triplicatas columnarum craſsitudines extollantur, eorumque latitudines unà cum cæteris membris ad præceptiones in ordinis huiuſce exordio iam traditas aſsignatasque reuocentur: Columnæ, baſibus capitulisque ſimul aſſumptis, nouenarum partium altitudinem petent, regulamque ſuperius traditam perſequentur. Epiſtylio dimidia columnę tribuatur craſsitudo, necnon tantundem interualli triglyphorum ipſorum frontibus applicetur: at eorum, ſi capitula inſuper addas, altitudines latitudinum duplæ perficiantur. Vnde triglyphis quatuor ad columnarum perpendiculum collocatis, duobusq; triglyphis deinde inter utraſque columnas ſigillatim interiectis, & quinque triglyphis medijs demum æquiſsima ratione diſtributis, mediana omnia interualla perfectiſsima ratione quadrata conſpicientur. Corona poſtmodum, membraque cætera, quemadmodum initio traditum fuit, inſtituantur. Faſtigij altitudo Vitruuianos modulos exceſsiſſe nonnihil uidetur: attamen & huic æqualia, & altiora adhuc in antiquorum operibus faſtigia nos ſæpius certè deprehendimus. Altitudinis autem huiuſce ea potiſsimum ratio exiſtet, ut ſummæ coronicis interuallo in ſex partes æquales ſecundùm rectæ lineæ extenſionem diſtributo, illarum una faſtigij altitudinem, à Cymatio coronæ uidelicet uſq; ad faſtigij eiuſdem cacumen, nobis quamprimùm definiat atque deſignet. Acroteria tandem, quæ in edito loco ſupra faſtigium ipſum collocata pilarum minorum imagines atque ſimilitudines referunt, tales nimirum habebunt ſymmetrias: ut eorum frontes ſummis columnarum craſsitudinibus æquales exiſtant, & tantundem pariter ipſorum altitudinibus, demptis coronicibus, tribuatur. Medianum tamen acroterium ſexta parte amplius, quàm acroteria in lateribus conſiſtentia, in ſublime efferetur. Nec columnæ, propterea quòd in partium nouenarum altitudinem eriguntur, uitioſæ improbandęue erunt; cùm partes earum nonnullæ unà cum lapidibus reliquis in ipſamet ſtructura connexæ atque coagmentatæ reſideant.

Sequentis figuræ formam atque diſpoſitionem ſolerti Architecto ad complura nimirum transferre & aptare licebit: quinetiam illam, pro diuerſis temporum conditionibus atque opportunitatibus, uariam & multiplicem reddere eidem fas erit. Veruntamen ad altaria, quemadmodum compluribus Italiæ locis mos hodie inualuit, picturis inſignienda exornandaque præſens commenti genus quamaptiſsimum fore uidetur: Necnon, ſi medium ſtereobatem detrahas, triumphalis arcus ſpeciem haud iniucundam exhibebit: Itemq; ad portæ alicuius ornatum tum abſque alarum utrinq; dependentium appoſitione, tum ijſdem ad latera conſtitutis, ſummam, ni fallor, opportunitatem præſtabit: Poſtremò feneſtris, ſcaphis, tabernaculis, alijs'ue conſimilibus condecorandis & uenuſtate quadam afficiendis inſeruiet atque conducet. Proportio autem talis efflagitatur, ut apertionis latitudine in partes quinque diſſecta, earum una columnarum craſsitudinibus metiendis tribuatur: Faſciæ præcinctiones'ue, tum quæ latera tum quæ extrema, ſummam uidelicet imamque partem ambiunt atque circundant, dimidias columnarum craſsitudines expleant: Apertionis altitudinem ſeptenæ columnarum partes abſoluant. Quapropter cùm baſes capitulaque ſimul aſſumpta ſimplices columnarum craſsitudines æquent, earum perfecta integraque altitudo ex partibus octo certè conſtabit. Stylobatæ ad tres columnarum partes conſcendant, frontesque plinthis columnarum æquales obtineant: Intercolumnia, quæ in lateribus ſtatuuntur, columnæ unius craſsitudine finiantur, moxq; laterum ipſorum anguli columnæ unius excipiantur quadrante: Alæ pteromata'ue utrinque pendentia, ſcapharum uidelicet perquàm commoda receptacula, columnæ unius dimidiæque inſuper craſsitudine terminentur: Scapharumque ipſarum ſeu concharum apertiones, columnæ unius craſsitudinem ſortiantur; earumque altitudines latitudinum triplæ conſtituantur: Epiſtylium deinde ad dimidiæ columnæ craſsitudinem attollatur, parque ratio de triglyphorum frontibus eſto; quorum altitudines, abſque capitulorum tamen adiectione, quadratum, duabus tertijs ſuperadditis, egredientur. Vnde triglyphis deinceps dextra læuaque ad columnarum perpendiculum aptatis diſpoſitisque, & inter extremos triglyphos metopis quinq;, quatuorq; triglyphis medijs conſiſtentibus; diſtributio iuſtiſsima nempe ratione procedet: metoparum etenim ſpatia mox perfectiſsima ratione quadrata uidebuntur. In corona demum, faſtigio, ceterisque tam ſuperioribus quàm inferioribus membris effingendis dimetiendisque, regulas iam principiò ſtatutas perſequemur. Quoniam autem triglyphi in lateribus utrinque collocati Vitruuianis conſtitutionibus aduerſantur (etſi angulares triglyphos in antiquorum operibus ſæpe conſpeximus) Architecto, prout ipſi libuerit, uel admittendos uel omittendos eos relinquimus. Verùm etſi in hoc quarto uolumine nullas planarum formarum deſignationes, quas Græci ἰχνογραφίας appellant, cùm in uoluminibus cæteris de eis abundè ſit nobis diſſerendum, apponendas ducebamus: attamen ſi quæ ædificiorum frontes intellectu paulò difficiliores obſcurioresque fortefortuna occurrent, ijs, ut facilitati ſtudioſorumq; utilitati pariter conſulamus, Ichnographias ſuas ſubijcere haud certè grauabimur.

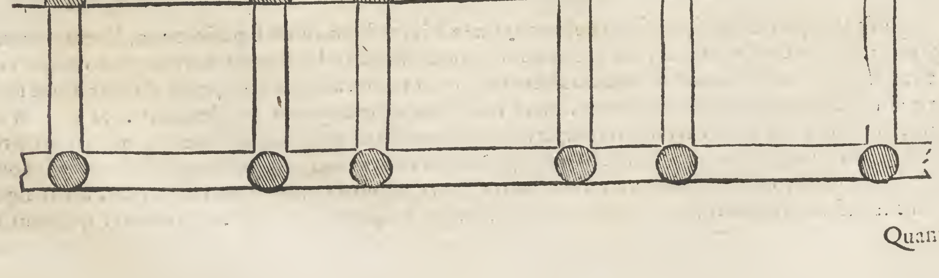
Quanuis

Quanuis antiquiores, epiſtylijs ſuper columnas impoſitis, nullum alium ſuperiorem ordinem præter faſtigia eis adieciſſe conſpiciuntur; faſtigiatas huiuſcemodi frontes ad ſacrarum tantummodo ædium, nec ad alterius generis ædificiorum ornatum adhibentes: quin tamen aliquas domorum claſſes abſque ullis arcuum circunductionibus hic deſignemus, haud certè prætermittendum exiſtimamus. Si etenim arcus quadratis pilis, & columnis teretibus inſuper, maioris uenuſtatis gratia, ſuffultos extruendos nobis propoſuerimus: arcuum pilarumque obſtaculis quamplurimum impedientibus, haud multum interioris porticus lumini & claritati conſuluiſſe mehercle uidebimur. Sin, columnis tantummodo ſuppoſitis, arcus ſuperiores ijs circunducere uoluerimus, à recta nimirum ueraque ædificandi ratione deſciſcemus: quaterni enim

arcus

arcus ipſius anguli tereti incumbentes columnæ, extra columnæ ipſius ſolidum nimirum procurrent. Quapropter haud in hoc ordine duntaxat, uerùm in reliquis etiam ordinum generibus domos nonnullas, nonnullaque ædificia abſque ullis atcuum interpoſitionibus conſtruere iam animus ſuadet. Trium igitur claſſium hic propoſitarum prima cæterarumque infima ea ratione inſtituetur, ut maiora intercolumnia quater repetitas columnarum craſsitudines expleant, intercolumniaque minora columnæ unius dimidiæque inſuper craſsitudine finiantur: Columnæ, baſibus capitulisque ſimul adiectis, partium nouenarum altitudinem petant: Epiſtylium, zophorus, coronixque, necnon cætera membra ad principiò iam traditas præſcriptasq; dirigantur præceptiones: Feneſtrarum apertiones in duas columnarum craſsitudines pateant, eædemque in quadrati unius duarumque tertiarum inſuper altitudinem efferantur: Antepagmenta ſextam luminis partem obtineant, ſummæque coronices columnarum capitulis ad unguem reſpondeant: Medianæ portæ laxamentum tres, altitudoque ſeptem columnarum partes ſibi uendicet; ita nanque feneſtrarum angularium, medianæque portæ lumina ad libellam utiq; ſtatuentur: Triglyphi Metopæque hac, qua intueris, ratione inſtructæ diſpoſitæque, iuſtiſsimam nempe diſtributionem aſſequentur. Secundus ordo deinceps atque in medio conſtitutus, à primo ordine quarta parte deficiat: eademque ratione epiſtylium, zophorus, coronixque, quæ hic ſtatuuntur, ab illis pro rata portione quarta identidem parte diminuantur. Feneſtrarum, quæ in ſecundo hoc ordine patent, laxamenta feneſtrarum inferioris ordinis iam expoſiti unà cum antepagmentis latitudines perſequantur: Scapharum circumambientes ornatus ad columnarum infrà ſitarum perpendiculum dirigantur, earumq; apertiones minorum intercolumniorum pariter dimenſus abſoluant, ipſæque poſtremò ad duorum quadratorum ac ſemis altitudinem efferantur. Tertius ordo in ſublimi & nouiſsima ſede collocatus, à ſecundo medium locum obtinente quarta parte decreſcat: Et epiſtylij quoq;, zophori, coronicisque contracturæ pro rata pariter conſtituantur. Verùm trimembri diuiſione mox adhibita, pars una epiſtylio, zophoro mutulisque altera, tertiaque coronici demum aſsignabitur ac tribuetur. At proprios coronicis huiuſce commenſus in Compoſito ordine uberius deinde perſequemur. Feneſtrarum apertiones, imarum latitudinibus æquales omnino conficiantur. At poſtremi ordinis huiuſce ſcaphæ à medianis ſcaphis quarta parte deficiant, eædemque duorum quadratorum ac ſemis altitudinem aſſequantur. Cæterorum deinceps ornamentorum moduli atque commenſus, circino adiuuante, facillimè quidem inuenientur.

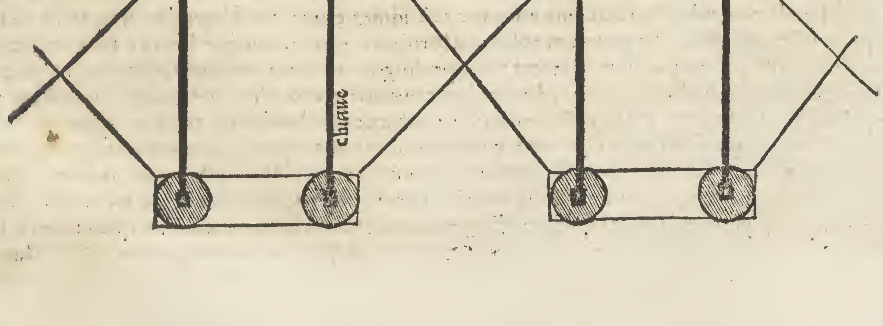

Quanuis

Quanuis in ſuperiori Tuſcani generis diſceptatione haud diſsimile commenti genus, ruſtico tamen opere perfectum atque coagmentatum, iam oſtendiſſe uidemur: hoc tamen ab illo, ſi attenderis, haud parum differre comperies. Præſens enim porticus ſeu ambulationis ſtructura ex fornicata conſtat conuerſione; at in arcuatis deinde circunductionibus concameratæ teſtudines erunt conſtituendæ: quemadmodum ex ſequenti patet Ichnographia. At quoniam columnæ fornicum camerarumque latera, quæ ſemper exterius prominent, ſuſtinere nequaquam ualerent: idcirco ſingulis columnis deſuper in fornicum ipſorum lateribus ferreæ ſubſcudes, uel æneæ potius, diuturnitatis maioris gratia, ſunt inſerendæ (eas autem noſtri claues appellare conſueuerunt.) Quòd ſi ferreas illas conſtituere uoluerimus, ne à rubigine quandoque exedantur, ad ignem appoſitæ iuniperi gummi, quam uernicem nuncupamus, erunt undique perfundendę, in ipſaque uernice potius excoquendæ. Quinetiam ſi plumbeis ęneis'ue' laminis capita, quę intra parietes ingrediuntur, obducerentur, ad diuturnitatem aptiores eędem profectò inſtructioresque forent. Frontis autem hic deſignatę ſymmetrias tales quidem efflagitamus, ut maius intercolumnium quaternas, intercolumniaq;

lumniaque minora binas tantummodo columnarum craſsitudines expleant: Columnæ, baſibus capitulisq; ſimul adiunctis, ad ſeptem modulorum altitudinem efferantur: Epiſtylium è ſingularum columnarum craſſitudinibus tres duntaxat ſibi uendicet quartas: ſemicirculoque ei circumpoſito, frontem ſeu latitudinem hemicycli dimidijs columnarum in ſuperiori parte craſsitudinibus ęqualem conſtituemus. Arcubus deinceps coronix ſuperimpoſita, parem epiſtylio altitudinem aſſequatur: Inter binos arcus feneſtræ poſtmodum interiectæ, ſubſtantium intercolumniorum apertionib. æquas omnino latitudines ſortiantur; earumq; præcinctiones, prædictas arcuum frontes ſeu latitudines imitentur: Scotia & Echinus ſupra feneſtrarum hiatus conſiſtentes, coronicis membra haud utique contemnenda, ornatus maioris gratia extra nonnihil ſupra feneſtras reſilient: Portæ medianæ latitudo binas, quarta parte inſuper adiecta, columnarum craſſitudines occupabit: Antepagmentis ſexta luminis pars tribuetur, eiuſdemque luminis altitudo ita conſtruetur, ut antepagmentum epiſtylij loco ſuperpoſitum ad imos uſque capitulorum aſtragalos pertingat: & hac nempe ratione capitulorum formæ atque diſpoſitiones tum medianæ portæ, tum feneſtris ad latera collocatis coronicum uim ac uſum præſtabunt. Luminoſæ autem lateralium feneſtrarum apertiones in ſummas, nequaquam autem in imas columnarum craſsitudines geminatas patebunt, eædemque ad quadrati unius ac dimidij inſuper altitudinem efferentur: Et ſcaphis tantundem altitudinis pariter aſsignabitur ac tribuetur. Superior ordo deinceps ab inferiori iamiam expoſito quarta parte deficiat, eaque ratione diuidatur, ut pluteus coronici ſuperincumbens columnæ unius dimidiæque craſsitudinem æquet: Reliquoque ſpatio mox in quinque partes diuiſo, earum una epiſtylio, zophoro, & coronici pariter aſcribatur: Scaphæ ſeu conchæ, ornamentis ſimul adiectis, ad feneſtrarum, quæ inter arcus mediæ collocantur, perpendiculum ſtatuentur: Latitudineque poſtmodum in quinque partes diſtributa, binis columnis utrinque aſsiſtentibus duæ; & ſcaphis medias ſedes obtinentibus, earumque antepagmentis ſimul tres reliquæ concedentur: Coronix ſcaphis ſuperinducta, columnæ unius craſsitudinem expleat; Columnarumque baſes in dimidię columnę craſsitudinem attollantur: Feneſtrarum apertiones ad ſcapharũ latera cõſiſtentes, à medianę portę latitudine quarta parte deficiunt; earumque altitudo latitudinis dupla eſſe comperietur. Quod ad cætera denique ſpectat ornamenta, cùm operis huiuſce genus mixtum potius quàm ſimplex uideatur, ad Ionicum Corinthiumq; ordinem uberiorem atque accuratiorem eorum explicationem differemus. In Compoſito autem hoc opere ſpatia media inter triglyphos conſtituta, haud perfecta ratione quadrata conſpiciuntur: ei nanque potiſsimum hic attendimus, ut ſingularum feneſtrarum ſcapharumque apertionibus ternos in ſuperiori parte triglyphos aſsignemus, quemadmodũ ex ſubiecto ſchemate quiuis intelligere poteſt. Quòd ſi proprios membrorum aliorum commenſus ſcire forſitan exoptaueris, ad principiò à nobis traditam præceptionem ſtatim recurres.

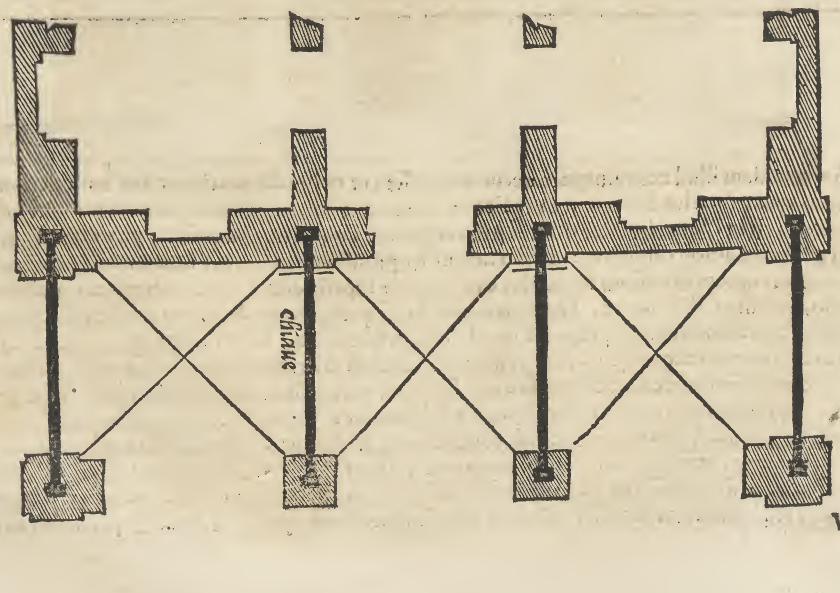

Verùm

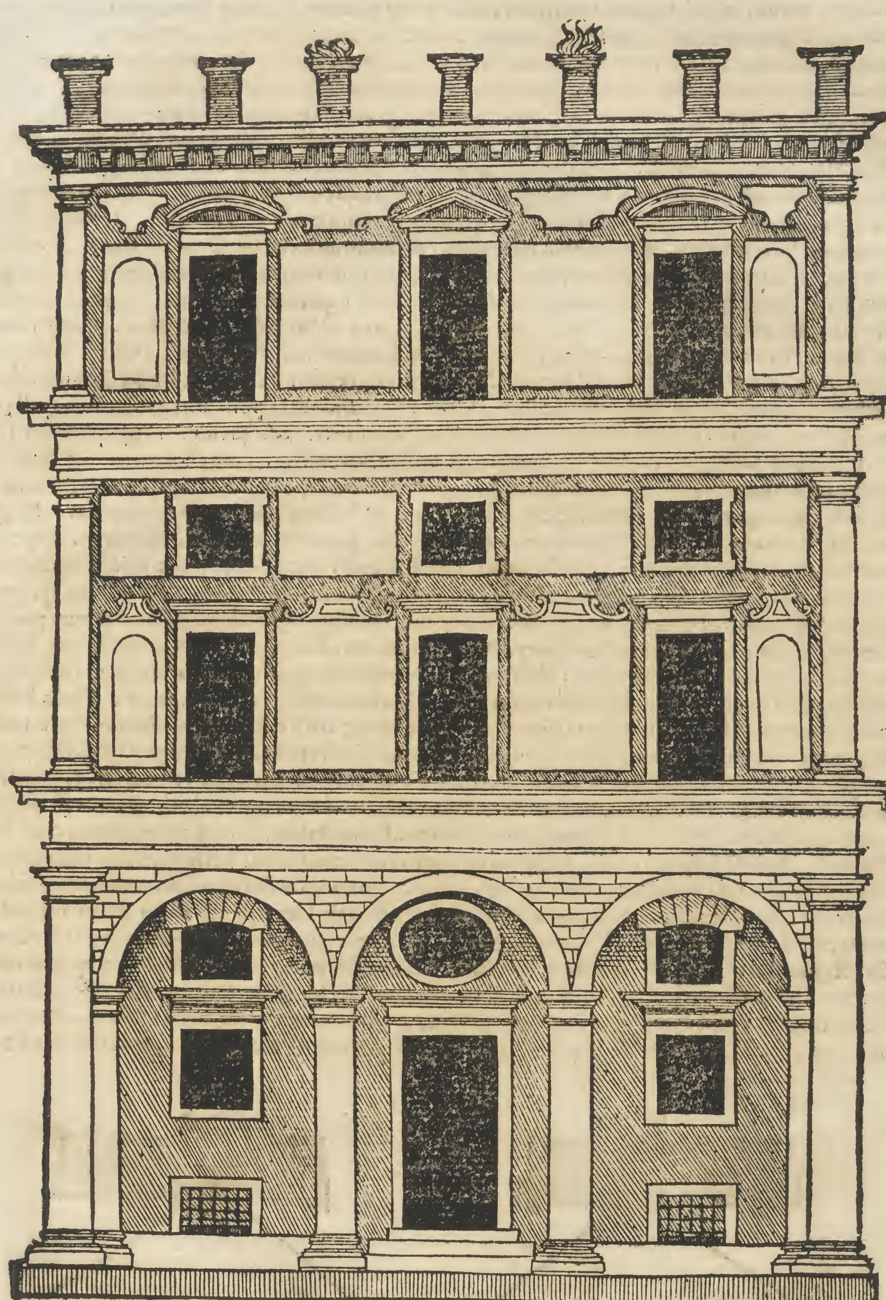

Verùm quoniam illud nonnunquam occurrere poſſet, ut quiſpiam porticum aut ambulationem extructurus lucis, quam interius ædificium à prędictis acubus combibit, aſpectum amittere minimè uellet; & quoniam præterea, ut in Dorici huiuſce ordinis pertractatione à nobis habitum fuit, arcus teretibus columnis impoſiti perquàm uitioſi cenſentur: idcirco nos, ne turpitudinem ullam aut incommodum ſubeamus, quadratas columnas, proprijs baſibus ſubiectis, capitulisq́ue ſuperinductis, quemadmodum præſens patefacit deſignatio, appoſitè conſtruemus. Quanuis autem ſubſequens figura integram ædificij ſpeciem ternis arcubus diſtinctam abſolutamq́ue proponit, quod quidem ſpatium ad ædem aliquam extruendam anguſtius nec ſufficiens omnino eſſe uidetur: trina tamen hæc arcuum diſtributio ædificantibus ijs, quibus areæ fines arctiores compreſsioresq́ue ſtatuti fortefortuna fuiſſent, perquàm commodè inſeruiet. Quòd ſi areæ ſolum latius atque patentius extiterit, tunc frons ædis anterior in quinos, & in ſeptenos arcus nonnunquam, eadem ædificij forma & ſymmetria optimè congruente, diuidetur. Modulorum autem diuiſiones tales utique requiruntur, ut intercolumnia columnarum quatuor craſsitudines expleant: ipſæq́ue columnæ, baſibus capitulisq́ue ſimul adiectis, ad partium ſex altitudinem efferantur: arcubusq́ue deſuper impoſitis, quorum frontes ſeu latitudines dimidiæ columnę craſsitudinem adæquabunt, arcuatę apertiones ex dupla mox conſta-

conſtabunt proportione. Arcubus epiſtylium, zophorus, coronixque deſuper imponenda ſuccedunt; quorum omnium altitudo ſimul accepta, columnæ unius geminatam craſsitudinem ſibi requiret: Eaque mox in tres partes ac ſemis diſtincta, una epiſtylio, una item ac ſemis inſuper zophoro, unaque demum coronici reddetur. In cæteris membris deinde componendis definiendiſque, præceptionem à nobis aliàs traditam perſequeris. Oſtij hiatus ac latitudo in duarum columnarum craſsitudinem pateat, antepagmentaq; ſextam tantummodo oſtij ſibi uendicent portionem. At coronix ad capitulorum libramentum conſtituatur, & ex ijſdem membris, quibus illa, prorſus coagmentetur: feneſtrarumque hinc & illinc conſiſtentium coronicibus perbellè utique reſpondebit. Feneſtrarum autem latitudines, columnæ unius dimidiæque inſuper craſsitudinem occupabunt; earumque altitudines ex diagonia conſtabunt proportione. Angulares columnæ cæterarum craſsitudinem imitantes, ad partium octo ſemiſque altitudinem erigentur. Secundus ordo deinceps, qui inferiori præexpoſito mox ſuccedit, quarta parte ab eo deficiet: Columnæque in angulis collocatæ, necnon epiſtylium, zophorus, coronixque à conſimilibus inferioris ordinis membris pro rata parte diminuentur: Feneſtrarum ſupra arcus conſiſtentium latitudines ab inferiorum feneſtrarum latitudinibus ne minimum quidem diſcedant, at eædem ad duorum quadratorum altitudinem poſtea efferantur: Antepagmentorum eadem cum inferioribus ratio eſſe uidetur: Zophorus ſuper antepagmenta conſtitutus, altitudinem antepagmentorum latitudini parem omnino aſſequetur: Necnon coronici tantundem quoq; tribuetur. Superiores feneſtellæ duabus certè rationibus à nobis excogitatæ appoſitæque fuerunt: Siue enim interiora cubicula atque conclauia ad eam, quam frons exterior pollicetur, altitudinem educantur; ipſa, ſupremumque cœlum pariter uberiori luce hoc pacto fruentur: Siue habitationem aliquam ſeparare atque diſtinguere commodius eſſe duxeris, ſuperiores cellulæ ab hiſce feneſtellis lumen ſuum haurient atque combibent. Tertius ordo, cui poſtrema ac altiſsima ſedes aſsignatur, ſecundo iam declarato quarta parte minor & humilior conficietur. Quo in partes quinque mox diſtributo, earum unam epiſtylio, zophoro, coronicique ſimul applicato: ternaria tamen diuiſione confecta, adeò ut portio una epiſtylio, altera zophoro, tertiaque coronici demum æqua ratione diſtribuatur. At in zophoro mutuli, quemadmodum hic intueri fas eſt, quamaptiſsimè collocentur. Feneſtrarum lumina non ſecus hic atque in ſecundo ordine inſtituentur, eo tantummodo diſcrimine intercedente, quòd hic propter maiorem ab aſpectu noſtro diſtantiam atq; longinquitatem feneſtræ duodecima parte altiores quàm ibi perficientur. Antepagmenta deinde, quemadmodum ſuperius tradidimus, ad apertionum latera perducantur. Haud ſecus etiam in zophoro, coronice, faſtigijs tum rectilineis tum circularibus, quæ Remenata uulgo appellantur, extruendis rationem in Doricarum portarum conſtitutionibus iam aſsignatam imitabimur ac perſequemur. Vt autem expoſitæ frontis cacumen ſummitaſque ſubiectarum partium ordinem concomitetur & conſequatur, acroteria nonnulla æquis interuallis, prout frontis latitudo requiſierit, diſtincta diſtributaque inibi ſtatuentur: Et ad atram fumi caliginem euomendam eijciendamq; ſpiracula quædam aptioribus atque opportunioribus locis ibidem adiungentur. Candida illa puraque ſpatia, quæ media inter feneſtras reſident, prout Architecto ædiſque ipſius domino uiſum fuerit, picturis inſignienda exornandaque relinquuntur. Quòd ſi fabricæ robori ac firmitati magis conſultum adhuc eſſe uoluerimus, ferreas ſubſcudes (noſtri claues appellant) in tranſuerſa porticu camerarum ipſarum lateribus, quemadmodum aliàs dictum fuit, ſubſtituere nos utiq; oportet.

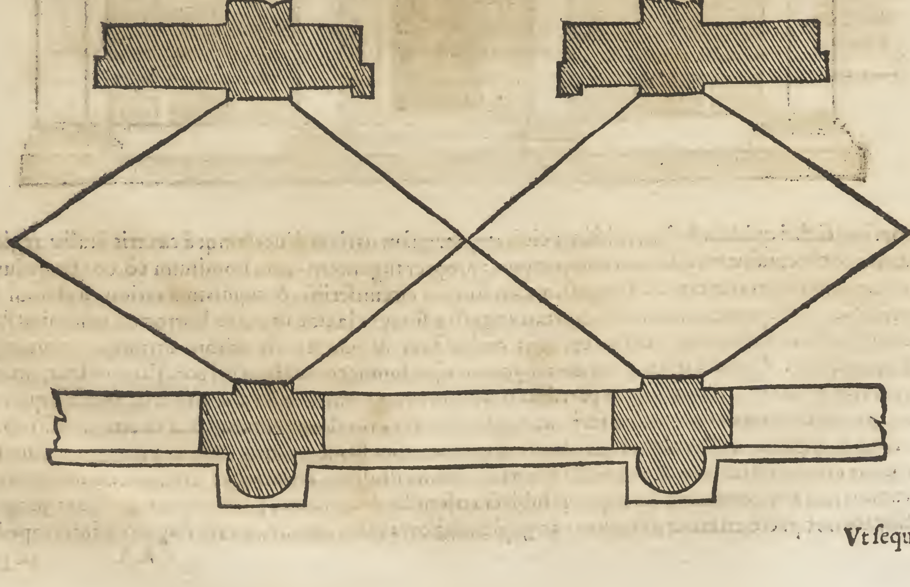

Venetijs,

Venetijs,celebri quidem & florentiſsima ciuitate,perquàm uariam diuerſamq; à cæteris Italiæ regionib. ædificandi conſuetudinem obſeruari conſpicimus: propter ingentem enim hominum eò confluentium turbam ac multitudinem arearum ſola anguſtioribus finibus circunſcribi, & æquiſsima ratione diſtribui utiq; conuenit. Nec enim communium ædificiorum anguſtiæ ſinuum laxitatibus,ſeu hortorum amœnitatibus ſuſcipiendis profectò ſufficerent: etſi in egregijs quibuſdam & ſumptuoſis ædibus utrunque nonnunquam adeſſe perſpicitur. Quòd ſi ſubdiuales areæ,hypæthraque huiuſcemodi loca ibi conſtitui poſſent; interiora cubicula atq; triclinia lucem ex uarijs partibus nimirum acciperent,& ſplendidiora utiq; forent: quod cùm ijs denegetur,hinc lumen uniuerſum ferè aut ex plateis,aut ex riuulorum ſinibus,aut ex communiorib. uijs, quæ arctos & anguſtos calles plerunque obtinere uidentur,per frontes tantummodo interiora ædium ingredi,totasque domos obſcuriori & imbecilla quadam ratione illuſtrari contingit. Attamen ſi antiquorum in ædificando ritus atq; conſuetudinem,prout ſubiecta oſtendit deſignatio, perſequemur; ædium propoſitarum frontes hoc pacto,ni fallor,nitidiores atq; ſplendidiores efficiemus. Arcuum ſingulorũ intercapedinib.

in partes duas primùm ſemique diuiſis,partium illarum una pilarum ipſarum frontibus tribuetur, earumq; craſsitudines dimidiam partem explebunt, columnarum craſsitudinibus tantundem etiam occupantibus. Mox ad arcuatarum apertionum altitudines definiendas accedens, earum latitudinibus duas tertias inſuper addito; apertionemque unamquanque ex integro quadrato,duabus tertijs ſuperadiectis,conſtantem habebis: Quinetiam ſi columnas paululum extenuaueris,atque graciliores aliquantulum reddideris, & arcus ad epiſtylium uſque produxeris,apertiones ad duorum quadratorum altitudinem pertingentes nimirum conficies.Baſium capitulorumque deformationes ex ſuperioribus præceptionibus deducantur: Arcuum incumbæ dimidias columnarum craſsitudines aſſequantur, membraque eadem prorſus, quæ in Theatro Marcelli ſuperius à nobis oſtenſa exhibitaque fuerunt,huc quoque percommodè traducentur: Oſtium ſub porticu in inferiori parte conſtitutum, latitudinem triplicatis columnarum craſsitudinibus æqualem obtineat; & ad quadrati unius duarumque tertiarum inſuper altitudinem,eadem arcus ſymmetria proportioneq; retenta,conſcendat: Antepagmenta octauam luminis partem ſibi capiant: Corona ad capitulorum libellam ſtatuetur: At Sima deinde adiecta,faſtigium ratione ſuperius à nobis habita aptabitur atque extruetur; ſuperneque lux uel cumulatior uel infirmior, prout opus eſſe duxerimus,demittetur. Quòd ſi fabricæ anterior planicies ad plateam,uel forum,uel locum alium quemuis celebriorem aſpexerit, operariæ tabernæ reliquo ædificio congruæ atque conſentientes ex utraque parte ibidem apponentur.Columnis epiſtylium ſuperius incumbet,eiusque altitudo dimidiæ columnæ craſsitudinem adæquabit: Triglyphorum frontibus tantundem etiam latitudinis tribuetur; ijdemque ad eam utique altitudinem efferentur, ut ipſis æqua ratione, quemadmodum ex ſubiecta conſtat deſignatione,diſtributis,intermedia ſpatia perfectiſsima ratione quadrata inde conſurgant. His coronix ſexta parte,quàm epiſtylium ipſum, altior ſuccedet. Singulorum autem membrorum moduli atque commenſus ex antehabitis præceptionibus deducentur. Superior ordo quarta parte ordine inferiori minor atque humilior conſtituatur. At plintho tantæ utique altitudinis,quanta coronicis eſt proiectura,ſuperioribus columnis ſubſtrato; quod ſpatij remanet, in partes quinque diuidatur: earumque una epiſtylio,zophoro,coronicique coniunctim aſsignetur,tripartitò tamen; adeò ut portio una epiſtylio,mutulis altera,coronicique poſtrema tandem reddatur: Columnæ epiſtylium ſuſtinentes, partes nouem in altitudinem educantur: Minorum columnarum,quæ medianis arcubus fulciendis ſubſiſtunt,craſsitudines tertia parte à columnarum maiorum craſsitudinibus contrahuntur. Vnde breuioribus poſtea ſemicolumnis ad columnarum maiorum latera utrinque aſsiſtentibus; medianum interuallum arcuata circunductione inſignitum, interualla lateralia dupla nimirum excedet proportione.Quapropter coronicibus deinde,quibus intercedentibus arcus columnis ſuppoſitis innituntur, extructis, & hemicyclis ad ſuperius uſque epiſtylium productis,necnon oculis quibuſdam ad latera perquàm eleganter diſpoſitis & collocatis: frons ædis ſuperior & cœli iucundiſsimo lumine affatim ſplendeſcet,& magnificum quid intuentibus præſeferet. Vnde inceptum hunc ordinem deinceps continuantes ac perſequentes, quæcunque locorum ſpatia cubiculorum conſtitutionibus aptiora atque commodiora ducemus,ibi medianas quidem apertiones obſtruemus; duoq; ſpatia extrema in lateribus conſiſtentia feneſtrarum uſum nobis ſuppeditabunt. Nec tamen exterior aut interior ordinis connexio ſeries'ue quicquam incommodi patietur: mediæ nanque illæ obſtructiones flammarum ſpiraculis ſcitè admodum aſcribentur. Huiuſcemodi enim ignium exhalationes,quas noſtri caminos appellant, inter duarum feneſtrarum lumina mediæ profectò conſtituendæ uidentur,humani oris ſitum atq; diſpoſitionem potiſsimum referentes: in quo lucis uſum feneſtrarumq; ſimilitudinem oculi,camini uerò fumos atq; exhalationes ſuſcipientis typum nares inter oculos mediæ obtinuerunt.

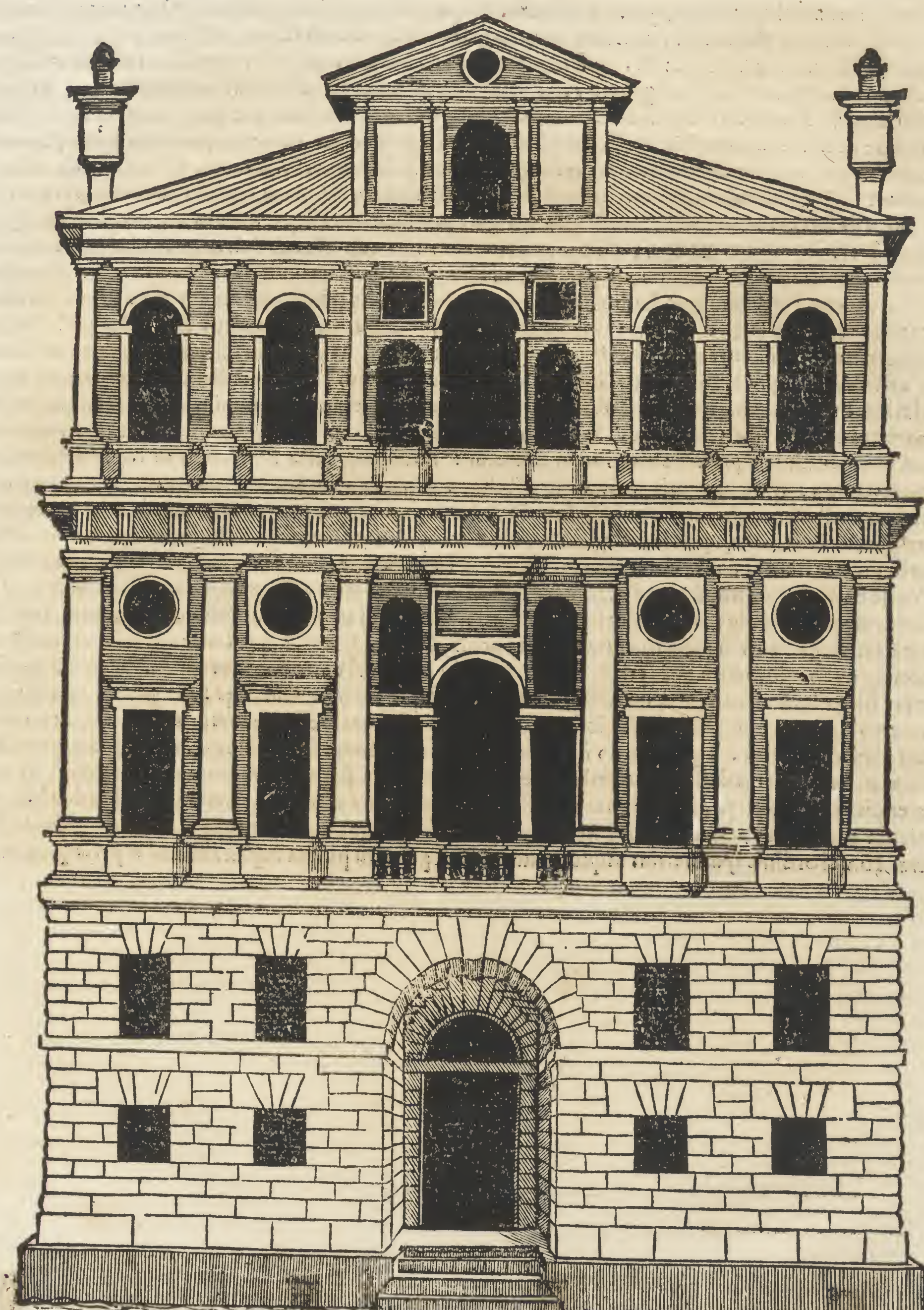

Vt ſequentis deſignationis frontem æqua ratione partiamur, totam latitudinem in xxiiij modulos primùm diuidemus: Singulæq; columnæ, quæ ſenario numero terminantur, modulum unum ſibi capient: Medianum interuallum duabus columnis utrinque aſsiſtentibus interiectũm, ſenarum columnarum ſibi craſsitudines uendicabit: Reliqua deinde lateralia ſpatia, quæ numero quaternario definiuntur, ternarum columnarum craſsitudines ſigillatim abſoluent. Feneſtrarum latitudines columnæ unius dimidiæque inſuper craſſitudinem expleant, eædemque ad quadratorum duorum ac ſemis altitudinem erigantur: Antepagmenta ſextam luminis partem requirunt. Primi ordinis quidem feneſtræ eandemmet cum ordine iamiam expoſito explicatoque latitudinem ſortiuntur, hoc ſolummodo inter eas diſcrimine intercedente; quòd feneſtræ omnium infimæ, quæ terrenas uidelicet habitationes lumine complent, quadratæ undequaque eſſe uidentur: At feneſtræ intermediæ deinde, quæ reconditis quibuſdam conclauibus inter cubicula ſuperiora inferioresque cellas conſtitutis lucis præſtant uſuram, quadrati unius dimidijque explent interuallum. Ianuæ inferioris latitudo, ut ſuperſtructæ columnæ ſolido innitantur fundamento, in quinque columnarum

craſsitudines extendetur: ipſaque quadrati unius,duabus tertijs ſuperadditis, altitudinem petet. Quod autem ad cuneos,ceterasque lapidum attinet compactiones connexionesque,moduli ex ipſamet deſignatione facillimè cuiuis innoteſcent. At ab ima arcus ianuæ ipſius circunductione ad ſuperiorem uſque primi ordinis faſciam,duæ columnarum craſsitudines intercedunt. Cæteri deinde,quotquot ſeſe mutuò conſequuntur,ordines ita extruentur,ut ſuperioris altitudo ab altitudine inferioris quarta parte deficiat. Hic tamen, primam columnarum diſtributionem ſuper ſolidiorem ſtructuram inchoantes,eius altitudinem ad primi ordinis æqualitatem educendam eſſe exiſtimamus: Nanque ſi ruſticus ordo in infima ſede conſtitutus ordinem Doricum in medio reſidentem quartæ partis adiectione exuperaret,moxq; tertius ordo à ſecundo medio'ue quarta item parte deficeret; tertius hic ordo humiliori, & primus immodica certè altitudine foret. Primo igitur ordine iam abſoluto,faſciaque eum circumambiente perducta, podium quoddam tantæ utiq; altitudinis,quanta columnæ unius dimidiæque eſt craſsitudo,mox excitabitur; cui podio columnæ ea ſitus atq; collocationis,quam ſuprà inſtituimus,ſerie deinde aptabuntur: Ipſæque ad id nempe altitudinis efferentur,ut ſecundo hoc ordine primi ordinis altitudinem omnino adæquante,podij interuallo quamprimùm ablato,quod ſpatij ſupereſt, in partes quinque poſtmodum diuidatur; & quatuor columnarum ipſarum corporibus tribuentur,poſtrema epiſtylij,zophori,coronicisque ſedibus derelicta. Huiuſcemodi autem partium diſtributiones,ſi rationem ſuperius traditam perſequemur, fœlicisſimè quidem à nobis expedientur; prout ex ſubiecta ſatis,ni fallor, conſtat deſignatione: Columnæque tandem exactam proportionem, & conuenientem ſymmetriam hoc pacto aſſequentur. Medianum ſpatium ea nempe ratione diuidetur, ut minores columellæ columnarum maiorum dimidiæ conficiantur; medianumque interuallum,ſi cum lateribus propinquioribus conferatur,bis in tantundem latitudinis pateat; ſpatiaq; hæc ambo in lateribus collocata ad feneſtrarum cæterarum libramentum conſtituentur: quibus feneſtrarum apertionibus propter maiorem luminis claritatem oculi,ut hic apparet,nonnulli in ſuperiori parte effodientur. Minoribus autem ſpatijs,quæ utraq; in medio,à latere tamen ſita conſpiciuntur,aut hæc, quæ cernis, arcuata oblongioraque lumina ſupernè adijcientur; aut, ſeriei eiuſdem continuandæ gratia,oculi cæteris perſimiles ad libramentum ibi perfodientur. Et ut membra omnia quantumuis exigua minutioraque abſoluantur,ad ſuperiorem, quam iam tradidimus,præceptionem ſtatim confugiemus. Tertius ordo poſtremò, qui in ſuprema collocatur regione,ſecundo quarta parte humilior exiſtet,adeò ut membra ſingula pro rata diminuantur portione: Feneſtrarum omnium hiatus inferiorum latitudines prorſus imitabuntur; propriæque earum altitudines,cæterorumque membrorum commenſus,circino adiuuante,facillimè nimirum expedientur. Mediana illa in altum eductio,faſtigio detracto,dimidiam tertij ordinis altitudinem exæquabit. De cæteris membris poſtremò id,quod aliàs diximus,repetendum nunc denuò exiſtimamus; perſpicacem uidelicet Architectũ, prout commodum ei fuerit,ipſique libuerit,illa modò aucturum,modò imminuturum eſſe. Subiectæ autem fronris deſignationem è Veneta ædificandi ratione accepimus,eamque ſatis aptè, ni fallor, hic expresſiſſe uidemur.

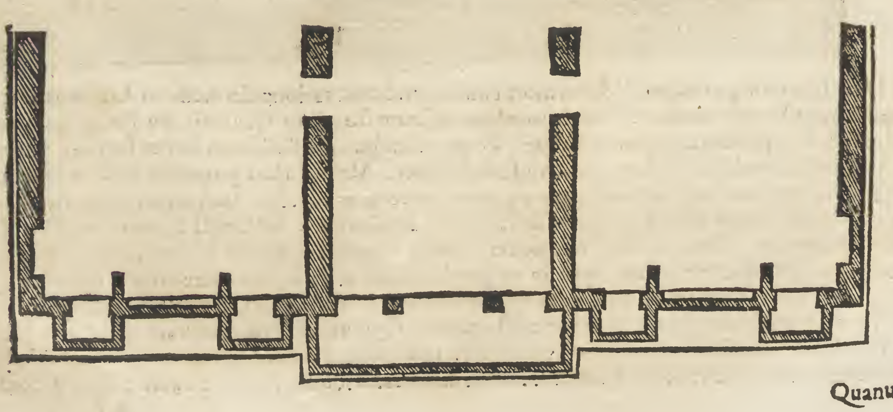

Duas

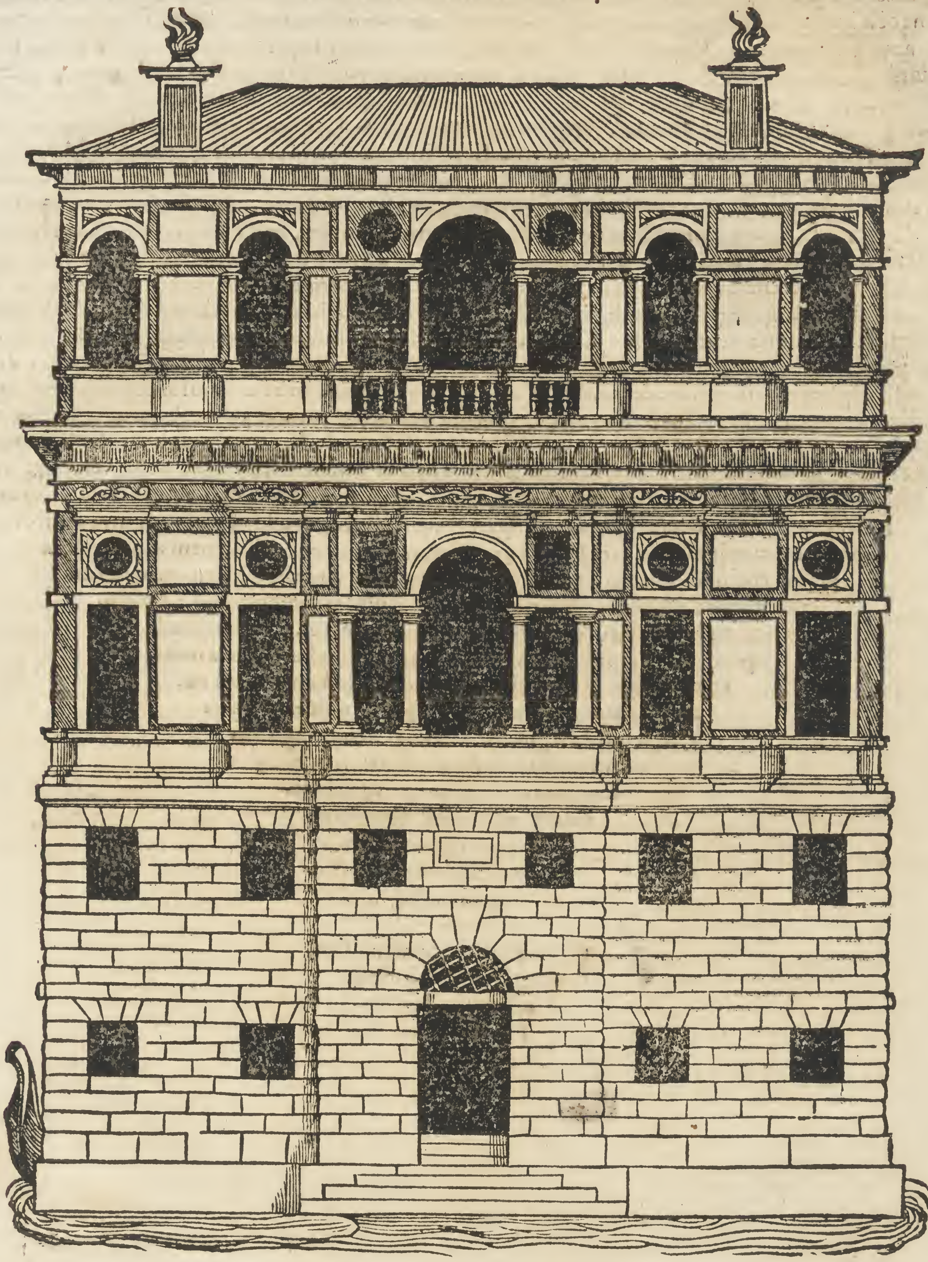

Duas frontium pro ædibus Veneto more conſtituendarum rationes, in medium hactenus attulimus atq; explicuimus. Verùm quoniam Veneti pro ædium ipſarum frontibus Menianis ſeu Podijs quibuſdam, quæ extra feneſtras procurrunt prominentque, Pergularumque appellationem ſortita fuerunt, magnopere delectantur: idcirco de ijs ſeorſum pauca conſcribere libet. Meniana hæc propterea inſtituta fuerunt, ut homines ibi degentes tum iucundiſsimo aquarum recreentur aſpectu, tum etiam auras frigidiores, quæ ex riuulis per totam urbem paſsim diſcurrentibus attolluntur, ſolſtitiali tempore captent (pleræque enim Venetarum ædium frontes riuulorum ſinibus expoſitæ apparent) tum demum quia ad nauales pompas naualiaque certamina, quæ in ea præclariſsima urbe ſæpius exercentur, contemplanda, huiuſcemodi loca maximam utiq; præſtant opportunitatem: Adde, quòd ad ornatum & elegantiam ædificiorum quamplurimùm eadem conducere exiſtimantur. Quibus tamen non obſtantibus, haſce Menianorum extructiones uitioſas eſſe, nec ædificiorum utilitati, nec eorundem forſitan ornatui eas admodum conſulere pronuntiamus. Cùm enim huiuſcemodi Meniana extra ſolidùm quaſi in aere ſuſpenſa conſtituantur,

præter mutulos nihil quicquam, quod ea ſuſtentet fulciatque, ſuppoſitum habent: Quæ autem firmo ſtabilique fundamento deſtituuntur, parietes incommodo ac detrimento ſæpius afficiunt, quod antiquorum exemplo confirmari optimè poteſt. Ipſi nanque, pręter coronices proprijs membris mutulis'ue ſuffultas, haud alia quidem proiecturarum genera extra ſolidum procurrentia adhibuiſſe comperiuntur. Attamen ſi in huiuſcemodi Menianis extruendis rationi auſcultare uoluerimus, primi parietis corticem ea craſsitudine efficiemus, ut in ſecundo pariete deinceps ad ædium interiora magis ſecedente planicies propoſitorum Menianorum extructionibus accommodata relinquatur: quemadmodum ex ſubiecta Ichnographia cuiuis perſpicere licet. Quinetiam in mediano interuallo, cùm Menianum ibi in media ſede collocatum in maiorem quàm lateralia Meniana latitudinem excurrat, paries prominentior aliquantulum conſtitui debet. Quòd niſi ad tantam craſsitudinem medianum hunc parietem perducendũ eſſe rati fuerimus, in interioribus ædium firmiorem atque ualidiorem arcum, cui pars hæc mediana, quæ uacua undique & leuior exiſtit, ſuperincumbet, ſubſtituemus. Pręſens autem Ichnographia ſuper ruſtici ordinis infimam ſedem ſibi deligentis faſciam, mox aptari accommodarique debet: & mehercle ſubterfluentibus aquis Ruſticus hic ordo perbellè nimirum congruere & conuenire uidetur. Primo igitur hoc ordine, ut habitum fuit, iam expedito abſolutoq;, frontis diſtributio ſupra eum deinceps ita collocabitur ac ſtatuetur, ut ſi medianum interuallum partium trium latitudinem intra parietes ipſos obtinuerit, lateralia ſpatia deinde partium trium ac ſemis latitudinem intra parietes eoſdem ſibi uendicent. Secundus autem hic ordo, propter rationem ſuperius à nobis adductam, ad primi ordinis æqualem altitudinem efferetur: Podiumq; iuſtæ altitudinis ad ſuperincumbentium commoditatem ac uſum inprimis excitabitur: Reliquoq; ſpatio deinceps in partes quinque diuiſo, partium illarum una epiſtylio, zophoro, coroniciq; ſimul, æqua tamen, ut ſuprà iam admonuimus, diſtributione confecta, tribuetur. Medianæ apertionis, quam ſuperior complectitur hemicyclus, latitudo apertiones utrobiq; in lateribus conſiſtentes dupla antecellat proportione: eademque duorum quadratorum altitudinem petat. Vnde epiſtylio poſtmodum ad arcum fulciendum ſuper columnas impoſito, feneſtræ cunctæ ad libellam eandem penitus dirigentur. Vt autem tum ædes interiores uberiori lumine compleantur, tum frons ædis exterior elegantiorem aſpectum præſeferat: oculi illi rotundiores, & quadratarum inſuper feneſtrarum apertiones, quemadmodum aliàs etiam dictum fuit, in ſuperiori parte conſtituentur. Quòd ſi parſimoniæ atque frugalitati attendentes marmora, inſigniorumque huiuſcemodi lapidum genera in ædificando adhibere noluerimus; perquàm artificioſis picturis eorum formas ſpeciesq; nobis imitari, &, ut ita dicam, æmulari profectò licebit. Tertius ordo in poſtrema atque altiſsima ſede collocatus à ſecundo, quem modò expoſuimus, quarta parte deficiat, membraque ſingula pro rata pariter diminuantur portione: in eiſque conficiendis ante habitis præceptionibus neceſſariò erit nobis utendum. Quanuis autem Dorico huic ordini Ionicum antiqui in compluribus ædificijs ſuperpoſuiſſe ſpectantur, ut diſtinctè tamen ac Methodicè procedamus, Ionici ordinis ſymmetrias atque commenſus ſeparatim poſtea explorabimus & perſequemur.

Quanuis

Quanuis ſapiens Architectus, tot Doricorum operum formis atque rationibus, quas hactenus recenſuimus, conſpectis, eas ad ignium quoque ſpiracula, quæ ex Dorico item opere deducuntur, extruenda exornandaque traducere poſsit: attamen duas ſpiramentorum huiuſcemodi formas è Dorico ordine acceptas depromptasque nunc afferemus; quarum altera ampliori cœnaculo inſeruiet, & extra muri ipſius craſsitudinem, mutulis adhibitis, ſtatuetur; altera uerò mediocri uel exiguo cubiculo potius uſui futura uidetur, totaque in interiori parietis craſsitudine collocatur. Hæc enim minorum ſeu mediocrium cubiculorum genera fornacibus mutulorum extructis apparatu nonnunquam impediri occuparique contingit. Necnon id

adde

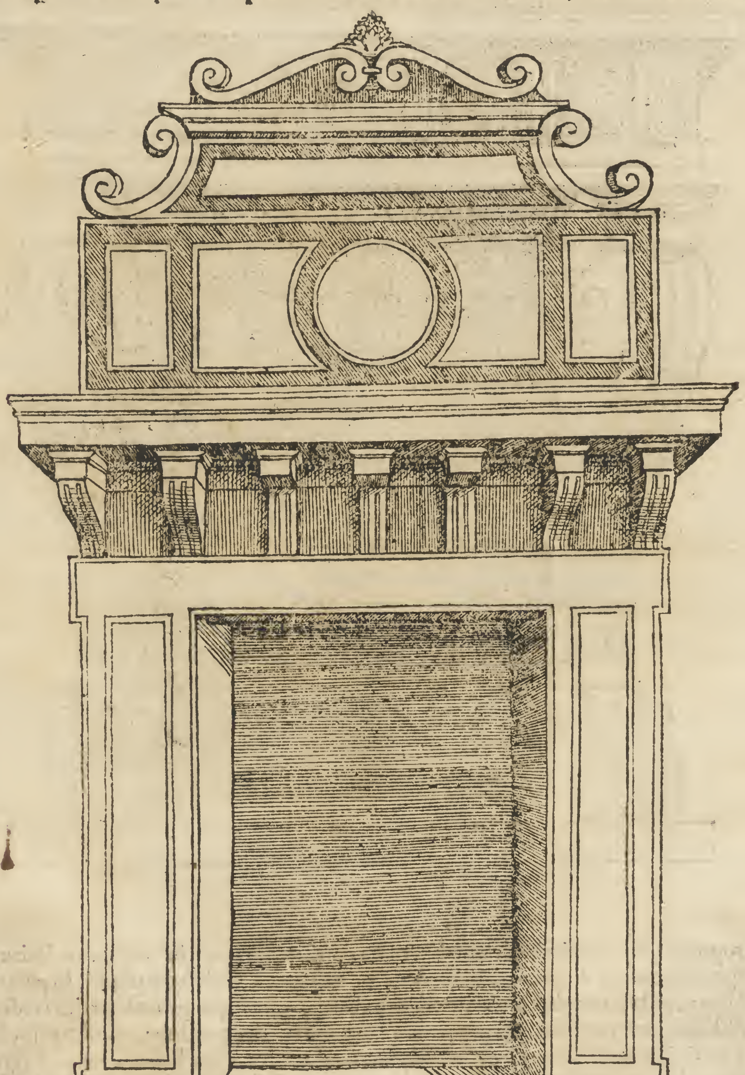
adde præterea, quòd ſuper huiuſcemodi cubicula fornaces aliæ ſuperiores conſtitui poſſent: Vnde meatu eodem focis duobus tunc communiter inſeruiente, focum inferiorem intra muri craſsitudinem totum conſiſtere neceſſariò oportebit. Quapropter ſi è Dorico genere propoſiti operis extructio erit à nobis petenda, apertionis altitudine pro cubiculi ipſius captu ac magnitudine ad Architecti libitum definita, in partes quatuor ac ſemis primùm ea diuidetur: ipſarumque una antepagmentorum frontibus aſsignabitur, epiſtylioq; dimidia pars tantummodo tribuetur. Quadra ſeu Regula circuncurrens ſeptima parte definiatur: necnon Regulæ cunctæ, quotquot fuerint, eadem prorſus latitudine terminentur. Triglyphorum Mutulorumque frontes, dimidiam epiſtylij latitudinem aſſequantur: eorumque altitudines ita accipientur, ut foci latitudine ad cubiculi magnitudinem ambitumque præſcripta, mutuliſque ſuper antepagmenta, quemadmodum hic cernere fas eſt, aptatis compoſitiſque; medianum ſpatium deinde, prout ſubiectum oſtendit exemplar, ea ratione diuidatur, ut ſpatia inter triglyphos conſtituta ad epiſtylij æqualitatem redigantur, & in eandem pariter altitudinem efferantur: adeò ut ſpatia intermedia perfectorum quadratorum formoſitatem ac elegantiam imitabuntur, triglyphique duplam proportionem, ex duobus qnadratis uidelicet conſtantem, obtinebunt. At ſpatia, quæ in angulis ſita & inter mutulos collocata ſpectantur, exactam abſolutam'ue quadratorum perfectionem mehercle nequaquam attingent: Triglyphorum Mutulorumque capitula, dimidias mutulorum ipſorum latitudines ſortientur. Coronix, Sima atque Cymatio ſimul acceptis, parem epiſtylio altitudinem conſequetur: Qua in duo æqua ſegmenta diuiſa, una coronæ applicabitur ac tribuetur: Mox eo, quod ſupereſt, in tres partes diſtincto, una Cymatio regulæque ipſius condonabitur, duabus cæteris Simæ & eius regulæ ſimul diſtributis. Coronicis proiectura ſic utique inſtituetur, ut pars eius ima inter binos triglyphos collocata perfectum abſolutumq; imitetur quadratum; ut ſi fortè ſcalpturis pars ea illuſtranda exornandaque uideatur, ſpatij propoſiti magnitudo id nobis affatim concedat permittatque. Simæ atq; Cymatij proiectura, eorundem altitudinem æquet. Ornamenta coronici in ſuperis partibus ſuccedentia, ad Architecti libitum apponentur: quinetiam partes illæ ſuperiores, abſq; ulla ornamentorum adiectione, ſimplices puræque ab eodem conſtitui poterunt. Verùm illud inprimis te admonitum uolumus, quòd moduli hucuſque à nobis traditi atque preſcripti operibus, dummodo mediocri aut ampla magnitudine fuerint, egregiè quidem reſpondebunt. At ſi puſilla, cubiculorumq; anguſtijs accommodata eadem extiterint, antepagmentorum frontes ex apertionis totius altitudine ſeptimam partem accipient: membraq; cætera deinceps antepagmentorum proportionem ac ſymmetriam, ſuperioribus adhibitis præceptionib. conſequentur.

Focus hic propoſitus extra parietis craſsitudinem ita conſtituetur, ut eius altitudine latitudineq; pro cubiculi ipſius captu dimenſa ac definita, altitudo, à ſolo uidelicet ad epiſtylium uſque, in partes quatuor diuidatur: earumq; una epiſtylio, zophoro, coroniciq; ſimul aſsignetur, æqua, prout ſuperius tradidimus, horum membrorum diſtributione confecta. Quanuis autem in præſenti déſignatione membrorum horum altitudines modulos à nobis iam præſcriptos excedere uideantur, exceſſus tamen huiuſce ratio in aſpectum infernè collocatum conijci debet: Oculus nanque propoſitum opus ex inferna ſuſpiciens regione, præter iam aſsignatos modulos, amplius quiddam profectò complectitur ac comprehendit. Mutulorum frontes ſeptimam altitudinis partem explebunt, capitulaque dimidias mutulorum eorundẽ frontes adæquabunt: ipſaq;, prout ſuperius in Doricorũ capitulorũ pertractatione habitũ fuit, diuidentur. Imas quidem mutulorum horũ craſſitudines nonnulli quarta parte diminuendas exiſtimarunt: Cùm.n. pes inferior in quartã partẽ extendatur poſtea ac dilatetur, plinthũ pedi ſubſtratũ latitudinẽ parti ſuperiori prorſus æqualẽ aſſequi tandẽ contingit.

Quòd

Quòd ſi totum mutuli ipſius corpus æquè craſſum efficere uolueris,hoc in ampliori aliquo opere quammaximè certè nobis probabitur; pars enim inferior cùm ad parietem magis inclinet, ab aſpectuq; noſtro longius ſecedat,contrahi aliquantulum atq; diminui profectò uidebitur. Quoniam autem in immodica altitudine pars illa foci,quæ fumum excipit aſcendentem,& in pyramidis formam attollitur, aſpectui iniucunda & inſuauis exiſteret; primæ coronici præſens ſtructurę,quam hic deſignauimus,ſpecies tunc ſuperaddi commodè poſſet: quæ,prout Architecto libuerit,cubiculique ipſius altitudo efflagitauerit, in altum modò maior modò minor inſurget. Et hæ quidem præceptiones inſtitutaq; in ampliori aliquo opere conſtituendo diligentius obſeruabuntur. At ſi opus puſilla mediocri'ue forma conficiendum nobis propoſuerimus, diuerſa quadam tunc incedemus ratione. Altitudinē ab epiſtylio ad ſolum uſq; in partes quinq; diuidemus: earumq; unam epiſtylio,zophoro,coroniciq; ſimul regulam ſuperius traditam perſequentes tribuemus. Mutulorum frontibus nonam altitudinis partem tantummodo concedemus,Capitulaq; dimidias mutulorū frontes explebunt. Et hęc ratio utiq; mediocribus exiguis'ue operibus quamplurimum uenuſtatis adijciet:quod quidē uſu atque conſuetudine edocti,uerum eſſe aſſeueramus. Cùm enim opera huiuſcemodi nonnulla minoribus formis pro cubiculorum anguſtijs deſignata à nobis fuiſſent,prioremq; regulam in eis conſtituendis eſſemus perſecuti,ſolidiora profectò craſsioraq; opera mox euaſerunt: At ſuperiori illa præceptione in hanc,quā nouiſsimè attulimus,permutata,opera & aſpectui iucundiora & uenuſtiora mehercle reddidimus.

DORICO AVTEM ORDINE IAM EXPEDITO, AD IONICVM DEINCEPS NOS CONFERAMVS.

DE IONICO ORDINE, PROPRIISQVE IPSIVS ORNAMENTIS. Cap. VII.

DE Ionico quidem opere Vitruuium quarto uolumine capite primo doctè copioſeque differentem habemus: hancque ædificandi rationem ueteres è matronali forma deduxiſſe memorantur; Ionicasque ædes, quemadmodum libri huiuſce exordio traditum à nobis fuit, Apollini, Dianæ, & Baccho dedicare olim ſolebant. At nos, qui Chriſtianam profitemur religionem, ſi templum ex hoc ordine depromptum exædificauerimus, ſanctis ijs nimirum, qui nec ſeueram omnino nec molliorem, ſed mediam quandam uitam traduxerunt, mox ipſum applicabimus atque addicemus: itemque ſanctioribus illis fœminis, quæ matronale uiuendi genus complexæ olim fuerunt, ſacras huiuſcemodi ædes deuouere nobis licebit. Quòd ſi publicum fortaſſe priuatum'ue ædificium doctiſsimis uiris, qui in otio degentes nec horrido omnino nec lautiſsimo prorſus, ſed medio quodam uiuendi genere delectantur, conſtruendum nobis propoſuerimus, ad Ionicam hanc ædificandi conſuetudinem ſtatim confugiemus. Quinetiam ſi matronis Architectonicum aliquod opus erit aſsignandum, à Ionicis moribus atque inſtitutis nequaquam deſciſcemus. Verùm de his aliàs: nunc propoſiti ordinis modulos perſequamur. Columnarum Ionicarum præceptum illud communiſsimum inprimis ſolet afferri, ut eæ, baſibus capitulisque ſimul adiunctis, ex octo partibus conſtituantur; quanuis Vitruuius octo partibus ac ſemi eas definierit: Quinetiam ex nouem quandoque, & ex pluribus partibus nonnunquam, pro uarijs nempe locorum atque ædificiorum rationibus, eædem conſtabunt. At nos, ut iam admonuimus, Ionicæ columnæ modulos octo aſsignandos cenſemus, quorum modus ac terminatio ab ima columnæ ipſius craſsitudine capietur. Baſis igitur dimidiam columnæ craſsitudinem adæquabit: quam quidem baſim à Vitruuio libro tertio capite tertio perquàm accuratè deſcriptam comperimus, isque deſcriptionis totius ſenſus exiſtit. Baſis in dimidiam columnæ craſsitudinem aſſurgat: Plinthus tertiam ſibi uendicet craſsitudinis portionem. Quo dempto reliquum in partes ſeptem diſtinguatur: quarum tribus toro aſcriptis, quatuor reliquæ duabus ſcotijs, earumque aſtragalis & regulis ea ratione diſtribuentur; ut partibus hiſce quatuor in duo æqua ſegmenta diuiſis, eorum utrunque aſtragalum unà cum regulis pariter ſortiatur. Aſtragalus octaua parte ſcotiæ terminetur, & regula dimidio aſtragalo æqualis conſtituatur. Quanuis autem ſcotiæ ambæ eandem altitudinem prorſus attingant, ſcotia tamen inferior cùm uehementiorem quàm ſuperior prominentiam & proiecturam exteriorem obtineat, maior quoque & amplior quàm illa intuentibus apparebit. Baſis proiectura octauam & decimamſextam craſsitudinis columnæ ipſius expleat portionem: itaque plinthi undequaq; latitudo columnæ totius craſsitudini quartam & octauam partem inſuper addet. At quoniam Regula ſub toro conſtituta ab immodica tori ipſius craſsitudine obſcuratur & quodammodo obtenditur, eam regulis cæteris duplo maiorem idcirco nos utique efficeremus: & in membris ſingulis effingendis, prout in Dorica baſi iam admonuimus, ſummam certè æquitatem atque dexteritatem adhiberemus.

Torus ſuperior, uulgò Baculus ſeu Orbiculus

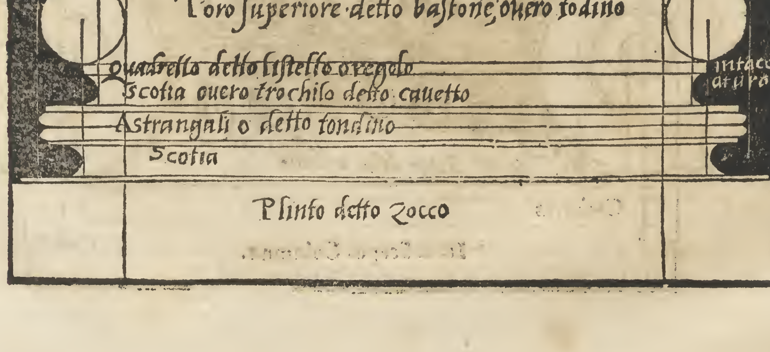
Quadra, aliter Limbus aut Regula

Scotia ſeu Trochilus, uulgò Capetum

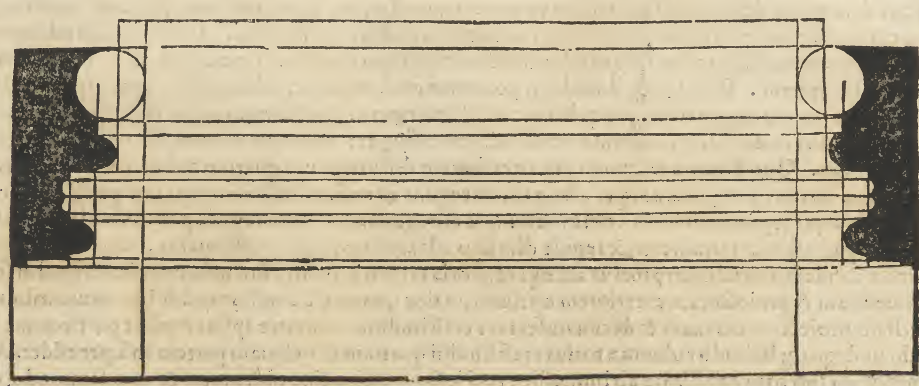
Aſtragalus, uulgò Orbiculus

Scotia.

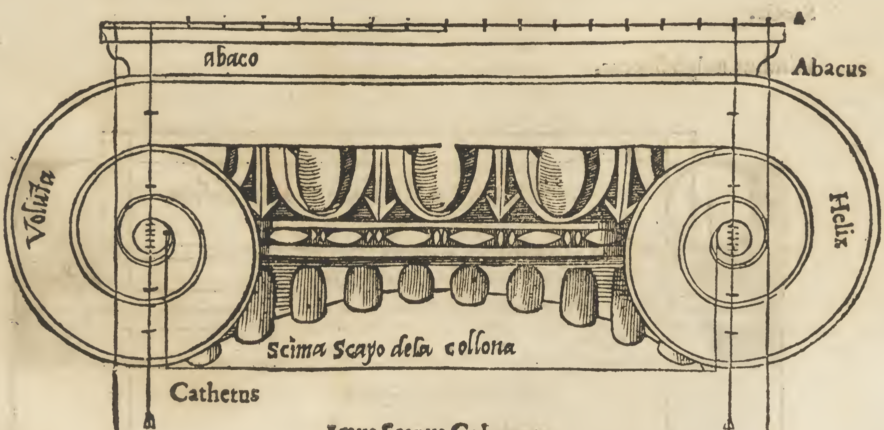
Plinthus, uulgò Soccus.

Verùm cùm Ionica baſis à Vitruuio tam eleganter deſcripta, tum propter immodicam tori craſsitudinem, tum etiam propter aſtragalorum ſub eo exiſtentium tenuitatem gracilitatemq;, plerisq; nunc minimè ſatiſfacere uideatur; quinetiam doctiſsimos uiros complures, quorum de hac re colloquentium diſputationibus ſæpius interfuimus, ſibi aduerſantes infeſtosque habeat: idcirco nos tanti uiri ueniam pacemque præfati baſim aliam, prout noſtra fert ſententia, ſuperiori fortaſſe moderatiorem & caſtigatiorẽ in medium nunc proponemus. Plintho igitur, quemadmodum ſuprà iam habitum fuit, conſtituto, quod ſupereſt deinde, in tres partes diuidatur: earumque una toro ſuperiori attributa, altera ſub toro mox collocata in ſex partes diſtinguatur: quarum una aſtragalo condonetur, regulaque inferior dimidium aſtragalum ſortiatur; at regula ſuperior, quæ toro mox ſubeſt, ad aſtragali æqualitatem efferatur: Vnde quod reliquum extat interualli, Scotiæ, quam Trochilum Orbiculum'ue alij appellant, neceſſariò continget. Pars tertia demum, quæ nobis ſupereſt, in ſex partes item diuellatur: quarum una aſtragalo aſsignetur, dimidiaque aſtragali portio regulæ eum mox conſequenti applicetur; necnon regulæ inferiori, quæ plintho ſuperior imminet, tantundem tribuatur. Quod autem remanet, inferiori ſcotiæ reſeruabitur. Proiectura denique modulos à Vitruuio ſuprà iam traditos atque ſtatutos minimè egredietur: & linearum, quas ſubiecimus, ductu, necnon ratione, quam ſubſcriptam intueris, obſeruata, ad exitum commodè perducetur.

At in Ionico capitulo deinde formando effingendoque hac ratione utique procedemus. Ad tertiam craſſitudinis columnæ partem capitulum efferemus, Abacique frontem imo columnæ ipſius ſcapo latitudine parem conſtituemus: Eoque in partes xviij diuiſo, ad ambas laterum extremitates pars una inſuper adijcietur, ita ut lateri unicuiq; pars dimidia ſeorſum obueniat atque contingat, parteſque omnes ſimul acceptæ xix numero exiſtant. At ſpatio hoc parte una dimidiaque inſuper utrinque ad interiora contracto, linea partium nouem ac ſemis, quanta uidelicet eſt Abaci ipſius latitudo, ad perpendiculum demittetur, quam qui-

Summus Scapus columnæ.

dem

dem Vitruuius catheton appellare conſueuit; nouenisque partibus mediaque inſuper ibi ſignatis, pars una cum dimidia Abaco tribuetur: quem quidem Architecto, prout ipſi magis libuerit, tam ad læuam quàm ad dexteram (ambo enim Abaci hic deſignati latera ex antiquorum operibus certè deprompta fuerunt) formandum atque perficiendum relinquimus. Partes octonæ, quæ ſub Abaco collocantur, Volutæ, quam Helicen Græco uocabulo nonnulli appellant, deinceps inſeruient. Quoniam autem hic propter uolutæ, oculique præſertim exiguitatem numerorum appoſitio, eiusque conſtituendæ modus ratioq; perquàm obſcura atque intellectu difficilis eſſet: idcirco & uberiorem eius explicationem, & clariorem eiuſdem latioremque deſignationem in ſequentem paginam mox differemus; necnon quopacto ſulci ſeu canaliculi, quos ſtrias Architecti frequenter appellant, in columnarum truncis perducendi uideantur, ibidem oſtendemus: quinetiam lateris ipſius capituli typum legentium oculis ſubijciemus. Columna autem, ſi eius altitudo infra quindenos pedes extiterit, ſexta quidem parte in ſummo contrahetur atq; diminuetur, ea præceptione, quam de Tuſcano ordine agentes ſuperius tradidimus, ad columnarum omnium conformationes adhibita. Quòd ſi eæ pedes quindenos exceſſerint, & ad pedum quadragenum altitudinem uſque excreuerint, quid obſecrò tunc erit agendum, inquies? Vitruuium libro tertio capite ſecundo de hac re uberrimè pertractantem conſule, ipſeque omnes ſcrupulos ex animo tibi radicitus extrahet atque reuellet.

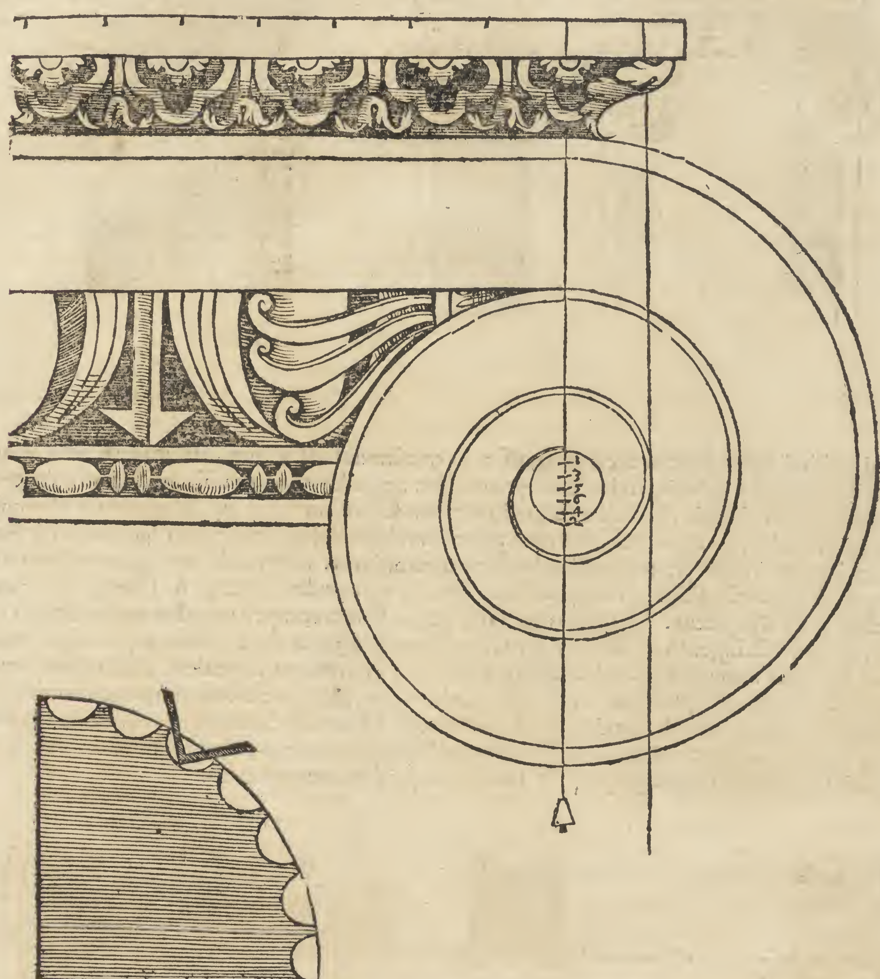
Capitulo Ionico, quemadmodum oſtendimus, iam formato abſolutoque, Volutæ modò conſtitutionem aggrediamur. Catheti ipſius lineæ, quæ infra Abacum ſtatuitur, & in partes octo ſeiungitur, partibus quaternis, quæ mox ſub Abaco collocantur, prætermiſsis; quinta deinceps oculo tribuetur, quem tres reliquæ poſtremò conſequentur: adeò ut ſegmenta cuncta octonarium numerum tandem explebunt. Oculi diameter poſtmodum in ſex partes diuidatur, numerorumque characteribus eo ordine, quem in ſequenti conſpicis deſignatione, inſtructis diſpoſitisque; altero circini pede unitatem attingito, reliquoque ad catheti ſignum ſub abaco mox repertum extenſo, hinc uſque ad catheti ipſius ueſtigium partem inferiorem uerſus eum circunducito, ibiq; quieſcito: Deinde pede circini ſtabili binario innitente, alterum ab inferiori ad catheti partem ſuperiorem circumagito, ibique conſiſtito: Item altero circini crure ternarium comprimente, reliquum ad cathetum uſque in gyrum deducito: Rurſus immobili circini ueſtigio quaternarium cooperiente, alterum ad partem catheti ſuperiorem reflectito, ibiq; maneto: Haud aliter circini cuſpide fixa quinarium feriente, reliquam ad inferiorem uſque catheti ipſius partem circunuoluito: Demum altero circini latere ad ſenarium traducto, reliquum ad ſuperiora circunductum oculi ipſius peripheriam continget. Voluta autem iam completa atq; abſoluta, intra cicli oculi'ue ipſius ambitum tam ad dexteram quàm ad læuam paruæ quędam roſæ inſculptæ ornatus gratia ſtatuentur. Cæteri moduli deinceps haud difficulter ex ſequenti intelliguntur deſignatione, circinoque adhibito ſtatim inuenientur. Columnarum ſtriæ, quas tum ſulcos tum canales quoque appellare tibi licebit, xxiiij numero exiſtent: & earum qualibet in partes quinque diuiſa, cauo ipſius ſtrigis quaternæ, & quinta demum ſtriæ eiuſdem plano applicabuntur ac tribuentur: Moxque inter duo plana recta linea conſtituta, in medio eius ſigno ſtrigis centrum capietur. Quòd ſiquando columnam, cùm gracilior exiſtat, aſpectui craſsiorem reddere concupieris, ſtrias xxviij perduces: Opticus nanque radius cùm propter ſtriges numeroſiores magis expandatur ac dilatetur, artificis aſtu diſsipatus quodammodo atque diſiectus rei ampliorem, quàm reuera ſit, ſpeciem intuentibus exhibebit. Capituli propoſiti Abacus, quemadmodum aliàs diximus, latus fronti prorſus geſtat æquale: At latus ipſius in ſubſcriptis deſignationibus, A litera appoſita, tibi retulimus, quod & menſura & ſymmetria capitulo in ſuperiori pagina proximè deſignato ad amuſsim reſpondet. Et hæc de Voluta quidem ſufficiunt; quam, prout ingenij noſtri infirmitas tulit atque imbecillitas, Candidiſsime Lector, nunc tibi exponere ac declarare contendimus: eoque magis laborauimus, quòd Vitruuius in ea deſcribenda breuitati & obſcuritati quodammodo ſtuduiſſe uidetur; præſertim cùm & rei huiuſce deſignationem, & alia nonnulla inſuper ſcitu quammaximè digna ipſemet author in extremo libro ſeſe traditurum pollicitus fuerit: quæ quidem pollicitationes cùm nullibi appareant, librum hunc uel temporum iniuria fortaſſe, uel alia quauis de cauſa amiſſum fuiſſe ſuſpicamur.

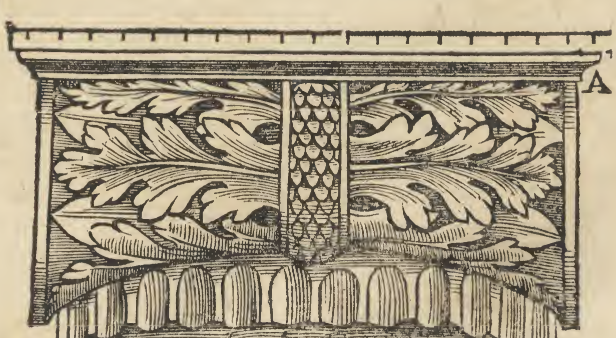
Superiorum retractatio,& noua quædam aliorum ſuperadditio.

CApituli Ionici parte,quemadmodum ſuprà iam demonſtrauimus,perfecta & expedita, ad uolutæ circinationes conuolutioneſque formandas effingendaſque nunc accedamus. Eam autem hac utique ratione conſtruemus. Cathetos linea infra abacum mox conſtituta in partes octo diuidatur: & quaternis partibus ſupra,ternis autem infra Oculum remanentibus, pars quinta uolutæ ipſius ciclo oculo'ue continget, itaque octonarius partium iam acceptarum numerus tandem explebitur. Poſtmodum oculi diametro in ſex partes diſtincto, numeriſque, prout in ſubiecto ſchemate apparet, diſpoſitis & collocatis; crus circini immobile unitati applicetur,& alterum ſub abaco mox ſtatutum uſque ad catheti partem inferiorem circunducatur, ibique conſiſtat: Deinde altero circini pede ad binarium traducto, ad catheti partem ſuperiorem alter reflectatur, ibiq; quieſcat: Mox priori circini cuſpide ad ternarium tranſeunte,cuſpis altera ad catheti inferiora circunferatur,ibique firmetur: Poſtmodum circini latere ad quaternarium diducto, alterum ad catheti ſuperiora uſque circumagatur, nec ulterius procedat: Deinceps priori circini ueſtigio ad quinarium tranſlato, ad catheti inferiora in gyrum alterum delabatur, ibique ipſum comprimito: Demum ſuperiori circini uertice ad ſenarium progrediente, uertex inferior ad ſuperiora circunuolutus cum oculi peripheria coniungetur: Intraque oculi ipſius ambitum, uoluta ad exitum iam perducta, ornatus gratia tam ad dexteram quàm ad læuam roſarum exiguæ nonnullæ ſimilitudines ſimo ſcalpturæ genere poſtremò effingentur. Verumenimuero ei inprimis ut mentem adhibeas uolo, quòd, niſi præter principia è diſciplinarum ſcientiarumque fontibus petita diuturnior quoque uſus ſolerti ſuffragabitur Architecto,complura certè reperiuntur, quæ ſolis conſcriptionibus doceri oſtendique ægerrimè poſſunt. Quapropter cùm uolutæ conficiendæ rationem iam expoſuerimus,balthei, quem B litera hic annotauimus, conſtructio, eiuſque pro decreſcente uoluta diminuendi modus ratioque nunc ſupereſſe uidetur. Baltheum igitur aggredientes ſuperiorem eius latitudinem, quæ ſub abaco mox collocatur, tertia oculi parte primùm definiemus. Deinde altero circini crure inter unitatem ac ternarium quieſcente,reliquum ad extremam nuper acceptæ latitudinis oram diductum uſque ad catheti inferiora circunducatur, nec ultra pertranſeat: Mox altero circini ueſtigio inter binarium & quaternarium conſiſtente,reliquum ad catheti ſuperiora reflectatur, ibique permaneat: Alteraque deinceps circini cuſpide ad unitatem traducta,reliqua ad catheti inferiora circuncurrat, ibique conſiſtat: Poſtea altero circini latere quaternarium comprimente, ad catheti ſuperiora reliquum circumactum ibi quieſcat: Mox ſtabili circini pede quinario innitente,ad catheti inferiora alter circunuoluatur, ibiq; eum obfirmato: Demum altero circini uertice ad ſenarium tranſlato, & reliquo ad ſuperiora circunuoluto,ambæ uidelicet tum uolutæ tum balthei ipſius peripheriæ cum ſummo oculo coniungentur. Totaque operis huiuſce, quemadmodum ſuprà etiam admonuimus,conſtructio uſum potius & artificis manus aſsiduo operandi labore conſumptas defatigataſque, quàm præceptiones monumenta'ue ulla ſcriptorum efflagitare uidetur. Balthei nanque magis minus'ue diminuendi ratio Architecti acumen atque iudicium circini cuſpidem ad altiora modò,modò autem ad humiliora traducentis profectò requirit. Commenſuum quoque haud una perpetuaque ratio ſemper exiſtit: Capitulo nanq; ampliorem magnitudinem obtinente,diametri oculi ipſius quadrantem baltheo tribuemus: Sin capitulum mediocri magnitudine fuerit,baltheo tertia diametri pars perbellè conueniet: Quòd ſi capitulum denique puſilla exiguaque forma extiterit,dimidia tunc oculi diameter baltheo concedetur. Hocq; ad perſpicacis Architecti nutum ac libitum reſeruandum exiſtimamus: quotquot enim in antiquitatibus uolutæ à nobis conſpectæ fuerunt, cunctas tum operibus tum ſymmetrijs quoq; differre profectò animaduertimus. Cæteri deinceps commenſus faciliimè perſpici adinuenirique poſſunt: omneſq;, circino adhibito, à uiro natura paulò diligentiori celerrimè expedientur. Columnarum ſtriæ in canaliculorum morem à ſummo ad imum xxiiij numero perducentur: & earum qualibet in partes quinque per tranſuerſum diuiſa, ſtrigis ipſius cauo quaternæ, & quinta eiuſdem planiciei perbellè diſtribuentur. Moxq; à plano ad planum recta linea perducta, medium eius ſignum ſtrigis ipſius centrum nobis quamprimùm determinabit. Quòd ſi columna tenuior fortaſſe extiterit, noſq; eius ſpeciem craſsiorem atq; prominentiorem effingere uoluerimus; ſtriarum multitudinem ad xxviij uſq; amplificantes, probè id utique conſequemur: Opticus nanq; radius cùm per ſtriges numeroſiores peruolauerit atque diſcurrerit, ab ijs quodammodo expanſus ac dilatatus rei maiorem,quàm reuera ſit,formam intuentibus referet. Capituli autem abacus, quemadmodum aliàs dictum fuit,& laterum & frontis perfectam ſortietur æqualitatem. Latuſq; en tibi, A litera appoſita,nunc deſignauimus atque ſubiecimus, quod cum ſuperiori capitulo à nobis proxima pagina iam deſcripto & modulis & ſymmetrijs conuenire omnino comperies. Et de uoluta tot quidem dixiſſe ſufficiat, quam, prout imbecilliores ingenij noſtri uires pertulerunt, ad exitum perducere certè conati ſumus: Idque inprimis laborem noſtrum ingeminauit & auxit, quòd Vitruuius in uolutæ explicatione breuior nimirum ac ſubobſcurior exiſtit; præſertim cùm & uolutæ deſcriptionem,& alia complura elegantiora præterea in extremum librum reiecerit atq; diſtulerit: quæ cùm nullibi profectò reperiantur,in diuerſas ſententias homines induxerunt. Nonnulli indoctos complures,& fortunatos potius quàm peritos Architectos Vitruuij quoq; non ſecus ac præſenti tempeſtate extitiſſe arbitrantur: Arrogantia nanq; cùm ignorationi tanquam comes & germana perpetuò aſsiſtat, tantam in imperitorum uulgus commendationem ſibi & authoritatem acquirit, ut ſapientes ijs longè inferiores, & præ illis nullius ferè pretij habeantur. Quapropter Vitruuium, ne faſtuoſum hoc hominum genus aliena inuenta quandoque ſibi arrogaret, admiranda hæc nequaquam in lucem edidiſſe,

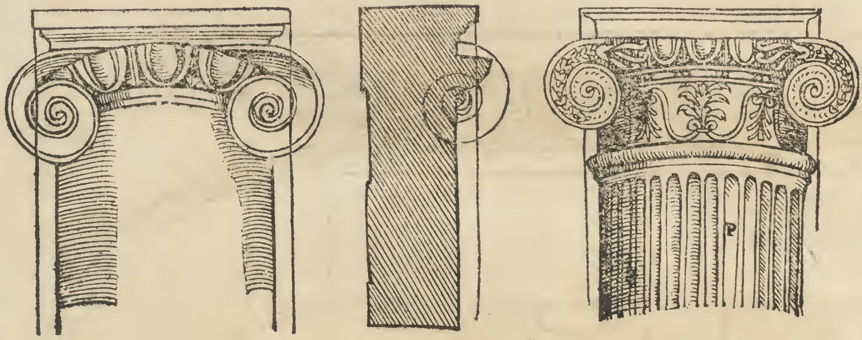
nec

nec adeò præclara cum ijs communicare ullo pacto uoluiſſe affirmant. Alij Vitruuianarum conſcriptionum hæredes deſignationum harum elegantia atque formoſitate delinitos, eas apud ſeſe domi priuatim occluſas continuiſſe tradiderunt. Alij demum figurarum tam explicationes quàm deſignationes difficiles adeò inuolutasq́ue fuiſſe ſuſpicantur, ut Vitruuius quaſi perterritus eas conſultò prætermiſiſſe uideatur. At nouiſsimam horum ſententiam minimè accipiendam admittendam'ue eſſe arbitramur: Vitruuium enim, quemadmodum eius ſcripta paſsim teſtantur, doctum adeò ac eruditum extitiſſe conſtat; ut nihil prorſus, niſi ipſe tum per ſeſe, tum ad alios inſtituendos erudiendosq́ue illud optimè antea tenuiſſet, in medium cæteris exponere deinde auſus unquam fuiſſet.

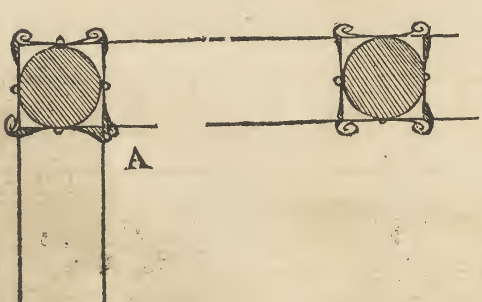

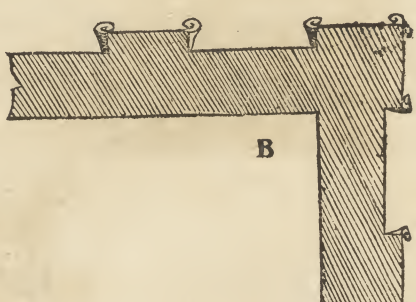

Ionici capituli è Vitruuij ſententia conſtituendi rationem ſatis, ni fallor, in ſuperioribus explicuimus: nunc capitulorum quorundam à Romanis olim extructorum formas ſpeciesque declarandas aggrediemur. Capitulique inprimis M litera inſcripti, quod in Marcelli ipſius theatro adhuc extare conſpicitur, communiores modulos perſequemur. Abaci frons imam columnæ craſsitudinem explet, uolutæque ſexta ipſius abaci parte ad exteriora procurrunt, & pro dimidio abaco ad inferiora dependent: Capitulum ad tertiam craſsitudinis imæ columnæ partem aſcendit. Quoniam autem capitula hæc priſcis illis Architectis ad ornatum & elegantiam parum forſitan conducere uiſa fuerunt, idcirco præſentem zophorum, quem in capitulo P depictum expreſſumque intueris, addendum illi exiſtimarunt, capitulo ad duas craſsitudinis imæ columnæ tertias in altum aſſurgente. Huiuſce autem capituli ſpeciem, præter capitula alia complura eadem ratione conſtructa, Romæ nunc quoque attendere & conſpicere licet.

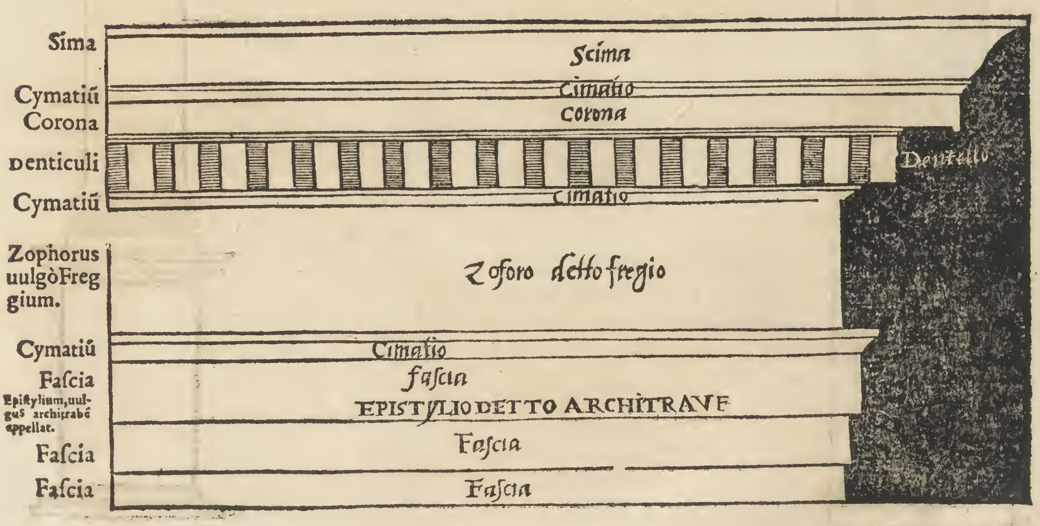

At quoniam illud nonnunquam occurrere poſſet, ut quadratum clauſtrum, uel magnæ ædis alicuius ſinum, Ionicis columnis adhibitis, Architectus extruendum aggrederetur: qui niſi angularium columnarum diligentem rationem habuerit, in illud erratum imprudens fortaſſe incurret, ut columnarum alię quidem uolutarum frontes ad ſinum conuerſas, aliæ uerò uolutarum latera ad ſinum eundem ſpectantia obtineant; quod à recentioribus Architectis nonnullis admiſſum cognouimus. Ne in fæda hæc igitur turpiaque errata quandoque ædificator impingat, in angularibus capitulis extruendis ſubiectę A Ichnographiæ exemplum imitabitur ac perſequetur. Quinimo capituli id genus Romæ compertum olim meminimus, cuius ſinis ac uſus, acutioribus ingenijs quanuis id acriter meditantibus, nulla certè ratione explicari poſſe uidebatur: adeò ut homines inſolubile quoddam ænigma eſſe rati, confuſionis capitulum illud paſsim appellarent. Poſt multas tamen diſceptationes concertationesque, capitulum hoc interiori, quemadmodum ſuprà iam habitum fuit, columnationis angulo quondam inſeruiſſe, ſtatutum determinatumque fuit. Quòd ſi in exterioribus angulis quadratæ columnæ nobis collocandæ proponentur, ut uolutarum frontes undequaque conſpici poſsint, ex ſubiecta Ichnographia B modum atque rationem petemus.

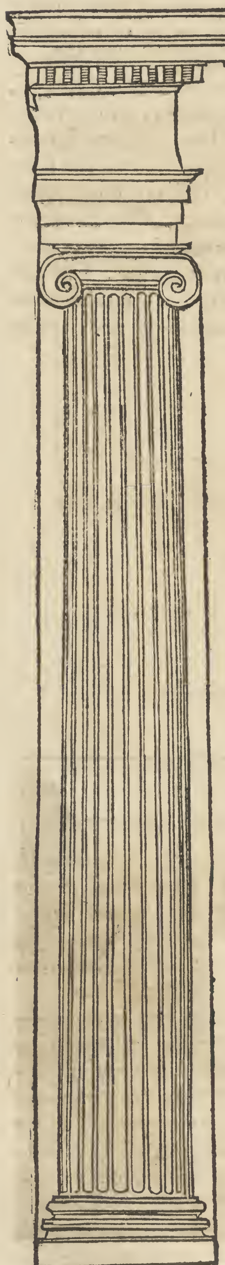

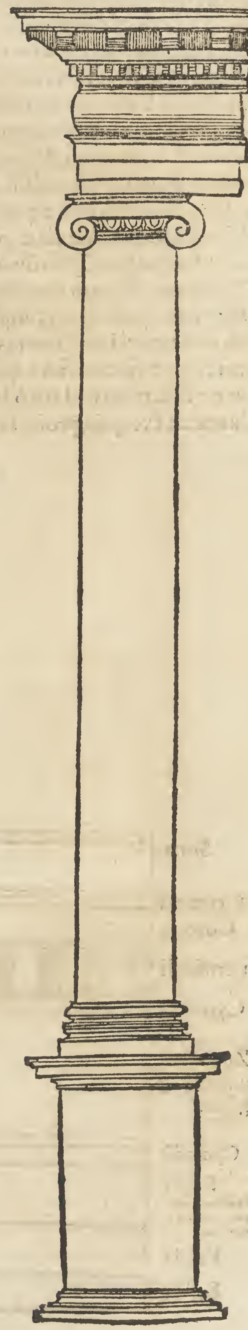
Epiſtylij deinde, quod Architrabem uulgus appellat, conſtituendi ratio ac ſymmetria talis exiſtet. Columna à duodenis pedibus ad pedes quindenos in altitudinem excitata, epiſtylium ad dimidiam imæ columnæ craſsitudinem efferetur: Sin à quindenis ad uicenos pedes columna in altum aſſurget, eius altitudine in partes tredecim diſtributa, una epiſtylij ipſius altitudini aſsignabitur ac tribuetur: Quòd ſi à uicenis ad uigintiquinque pedes columna extolletur, eius altitudine in partes duodecim ſemisque diuiſa, una epiſtylio reſeruabitur & concedetur: Si à uigintiquinque demum ad triginta pedes columna eadem aſcenderit, epiſtylium ex columnæ ipſius altitudine duodecimam ſibi partem uendicabit. Pariter etiam quò columnæ ardua magis atque ſublimia petent, eò epiſtylia pro rata portione maiora amplioraque ſemper conſtituentur: quò enim res ab oculorum aſpectu longius longiusq; recedunt, propter aeris intermedij ſpatium uera propriaq; earum magnitudo eò magis magisque imminui gradatim uidetur. Epiſtylio igitur conuenientem altitudinem quamprimùm nacto & aſſecuto, in partes ſeptem mox ea diuidetur: quarum una Cymatio, quod inuerſam gulam Itali appellant, condonabitur; necnon tantundem Cymatij proiecturæ pariter tribuetur. Reliquoque deinceps in duodecim partes diſtincto, tres primæ, quatuor ſecundæ, & quinque tertiæ poſtremæq; faſciæ tranſmittentur. Ima epiſtylij craſsitudo ſummo columnæ ipſius ſcapo æqualis ſtatuetur: at ſummum deinde epiſtylium imo ſcapo columnæ æqualem altitudinem ſortietur. Zophorus, quem Freggium uulgus appellat, ſi ſcalpturis exornandus atque cohoneſtandus cenſebitur, epiſtylio quarta parte altior efferetur: Sin abſque ullis ſcalpturarum illecebris ſimplex ac purus relinquetur, quarta parte ab epiſtylio ipſo deficiet. Zophoro Cymatium deinceps ſuperſtat, quod in ſeptimam tantummodo zophori ipſius portionem aſſurgat, proiecturamque altitudini prorſus æqualem obtineat. Cymatio mox denticulos ſuperponito, quorum altitudo medianæ faſciæ æqualis eſto, proiecturaq; altitudini par omnino conſtituatur. Denticulorum frontes altitudinem latitudinis duplam aſſequantur. Caua autem denticulis interiecta, tertia parte ab eorum deficiant latitudine. Cymatium denticulis ſuperinductum, ſexta eorum parte definiatur. Corona, unaq; ipſius Cymatium (Simam tantùm excipio) medianæ faſciæ æqualem ſibi uendicet altitudinem. Coronæ Denticulique ſimul proiectura, zophori unà cum eius Cymatio altitudinem æquet. Sima, quam rectam gulam paſſim nuncupari iam diximus, ad coronæ, octaua parte amplius ſuperaddita, æqualitatem dirigatur. Eius autem regulæ ſextam ſimæ ipſius partem tribuemus, ſimæque eiuſdem proiecturam altitudini æqualem prorſus conſtituemus. Id uerò inprimis memoriæ ut mandes uelim, quòd ſingula coronicum membra, coronis duntaxat exceptis, proiecturas altitudinibus æquales habere quammaximè decet.

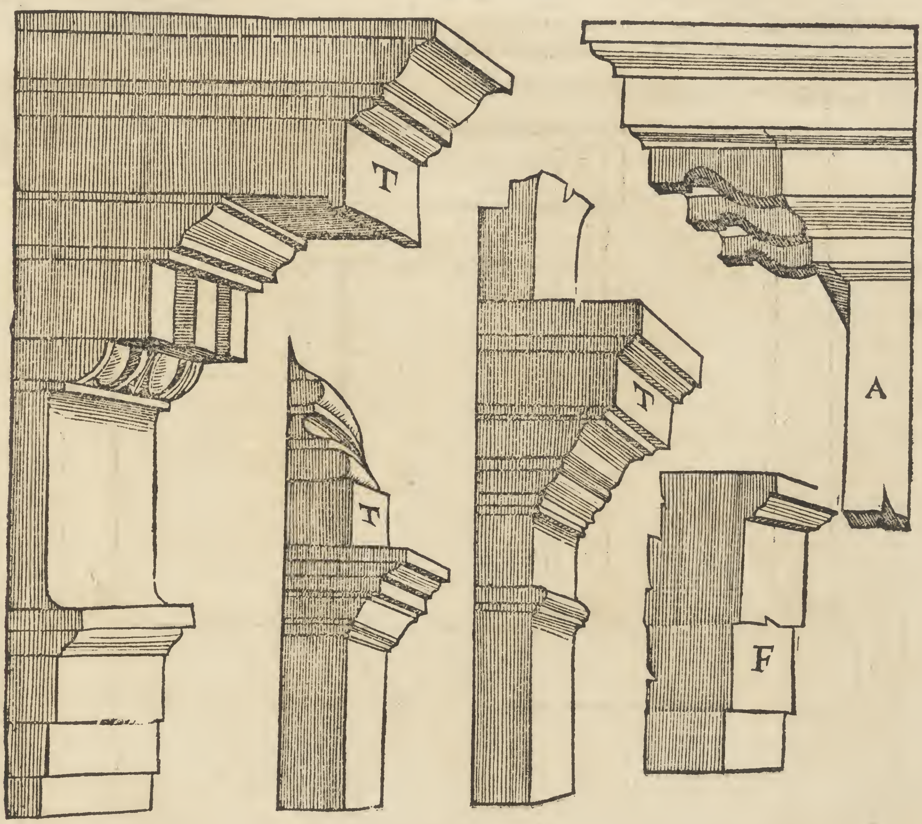
At quoniam antiqua Romanorum operum monnmenta à Vitruuianis conſcriptionibus quamplurimùm differre conſpiciuntur, idcirco aliud columnæ genus in medium nunc proponere libet; cui epiſtylium, zophorus, coronixque ſuperſtant: triaq; hæc ſimul accepta ad quartam altitudinis columnę portionem conſcendunt. Vniuerſoque ſpatio in decem ſegmenta diſtributo, tria epiſtylio, in eo diuidendo rationem ſuperius traditam perſequentes, tria item zophoro puluinato, & quatuor coronici demum impertiemus. Coroniceque rurſus in ſex partes diſtincta, una Denticulo condonabitur, & Cymatio altera mutulos ſuſtinēti aſcribetur, mox duæ mutulis, unaque coronæ, ſimæque una pariter tribuentur. Totius autem coronicis proiectura, eiuſdem altitudini æqualis ſtatuetur. Huiuſce generis coronicem ad Sabinam Romę in Ionico quodam ordine compertā olim fuiſſe accepimus.

Quòd ſi columnarum amplificationibus exaggerationibusque magis conſultum eſſe uoluerimus, niſi perpetua connexionis ſeries impedimento nobis extiterit, hac utique ratione procedemus. Stylobatæ proportio ac ſymmetria talis excogitabitur, ut frons quidem ad Plinthi columnaris perpendiculum ſtatuatur, & tetragonus inſuper ſtylobatæ ipſius ambitus quadrati ac ſemis altitudinem aſſequatur: Qua rurſus in ſex partes diſtincta, infimæ baſi una, ſummæque coronici altera applicetur, adeò ut ſegmenta omnia in unum compoſita coaceruataq; octonarium numerum procreabūt. Vnde hac ratione totius ſtylobatæ, eius appendicibus ſimul adiunctis, altitudo ex partibus octo conſtabit; ipſique columnæ, quæ ex octo partibus item componitur, perbellè nimirum quadrabit atque conſentiet. Præceptionem autem hanc noſtram tanquā communiorem in medium nunc propoſuiſſe ſufficiat, prudentis Architecti iudicio arbitrioq; compluribus deinde relictis.

Cùm Romanas antiquitates à Vitruuianis conſtitutionibus longius ſecedere obſeruauerimus, idcirco ex ipſis nonnullas, & eas quidem illuſtriores, hic duximus ſeligendas apponendasque; quarum pars Romanis operibus adhuc inſertæ conſpiciuntur. Coronix, zophorus, epiſtyliumque, T litera hæc tria communiter indicante, ad Theatrum Marcelli Ionico operi intertexta, & ſupra Doricum ordinem extructa collocataq; extant. Exigua pila unà cum ſuperaddita baſi, T litera deſignante, in eodem ordine Ionicis columnis ſubdita reperitur. Coronicem A, mutulis ſimul adiectis, Romæ inter Adriani Diuique Laurentij ædes comperta olim accepimus. Epiſtylium F, Opitergio ad Forum Iulium inuentum fuiſſe autumant: quod quidem epiſtylij genus cùm tres faſcias abſque ullo aſtragalorum habeat comitatu, Ionicum eſſe exiſtimauimus. Singulos autem membrorum propoſitorum commenſus in præſentia minimè recenſemus: ſatis enim id eſſe arbitramur, quòd ex ueris proprijsque formis ad typos hoſce minores, maxima adhibita diligentia, ea traduximus. Quinetiam illud inſuper addimus, quòd proprios modulos, circino adiuuante, quiuis facillimè expediet atque cognoſcet.

Etſi Vitruuiana Ionicæ portæ deſcriptio & conſtitutio proportionem eam, quæ reliquo ædificio congrueret, haud perfectè nobis aſſecuta uideatur: eius tamen explicationem, prout noſtra fert ſententia, in præſentia minimè reticendam exiſtimamus. Vitruuianam itaque orationem, quod ad luminis altitudinem ſpectat, ad Doricæ portæ genus referendam eſſe pronuntiamus: adeò ut à pauimento ad lacunaria partes tres dimidiaque præterea ſtatuantur, crucis nota lacunaria ſeu cœlum ipſum nobis ſignificante, binæque partes luminis altitudini concedantur; ex quo coronam, haud ſecus quàm in Dorico genere, peramplam fore certè continget. Huic illud quoque abſurdum accedit, quòd cùm ima oſtij latitudo tres, & altitudo quinque partes, prout ex Vitruuij oratione colligitur, ſibi uendicet; parsque ſuperior, quemadmodum in Dorico genere, contrahatur: Ionicam oſtij apertionem latiorem quàm medianum intercolumnium hac ratione fore conſequitur, ſi moduli ij, quos à Vitruuio tertio libro præſcriptos inuenimus, ad Tetraſtylam ædem extruendam à nobis adhibiti obſeruatique fuerint. Cuius quidem rei exemplum infrà ſubiecimus, ut portæ huiuſce templique totius ſymmetriam intueri, faciliusque dijudicare poſsimus: quæ haud numeris quidem omnibus perfecta abſoluta'ue uidetur. Si nanque in Dorico ordine, cuius columnæ Ionicis humiliores exiſtunt, oſtium ad duorum quadratorum altitudinem & paululum amplius effertur; Ionici oſtij genus, cùm columnæ in ſublime magis aſſurgant, altiorem profectò lucis ingreſſum quàm genus Doricum nanciſci oporteret: attamen Vitruuium lucis uſuram & ubertatem ei quodammodo ſubduxiſſe reperimus, cùm tres latitudini, & quinque duntaxat altitudini partes ille tribuerit atque aſsignarit. Hæc omnia tamen tanti uiri ueniam

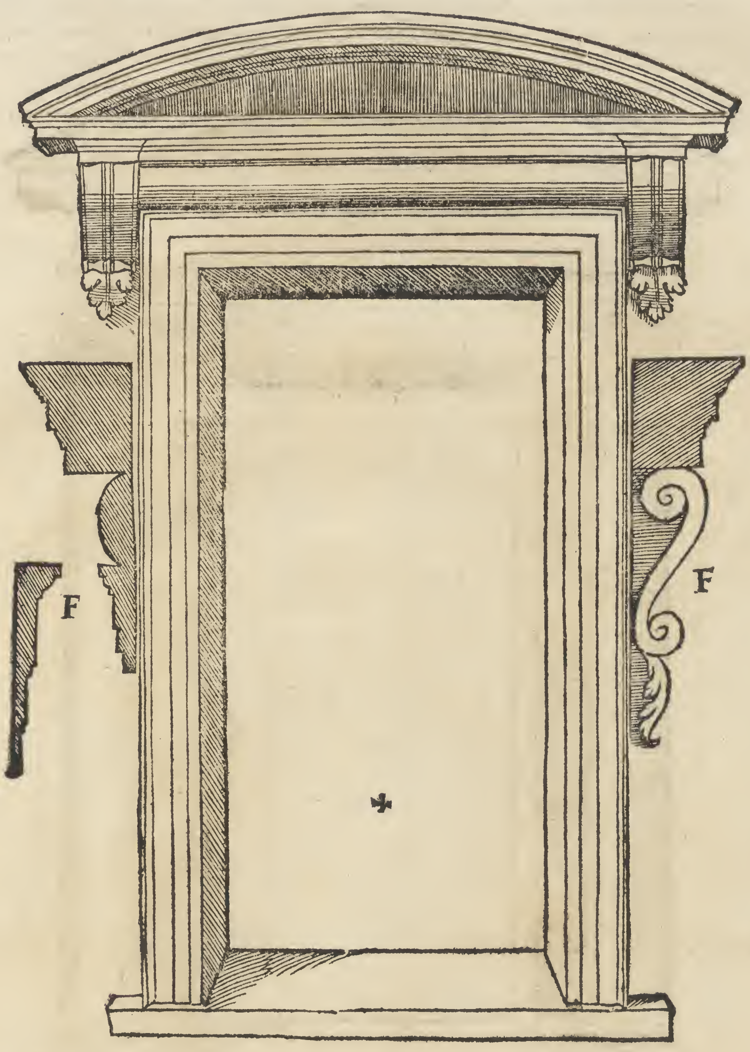
pacemq;

pacemque præfati dixiſſe uoluimus. At nos partibus ijs, quæ ad rem magis conducunt, ex Vitruuio aſſumptis, aliam huic proximo loco deſignationem abſque ulla ſuperum partium contractura apponemus. Quòd ſi quis morem ſibi gerere ſtudens ſuperas partes duxerit contrahendas, Doricæ ianuæ iam expoſitum ordinem imitabitur ac perſequetur. Id autem, humaniſsime Lector, te præmonitum uolumus, ut, quæcunque Vitruuianis dogmatibus aduerſabuntur, maxima reuerentia à nobis enunciari atque proferri ſemper exiſtimes.

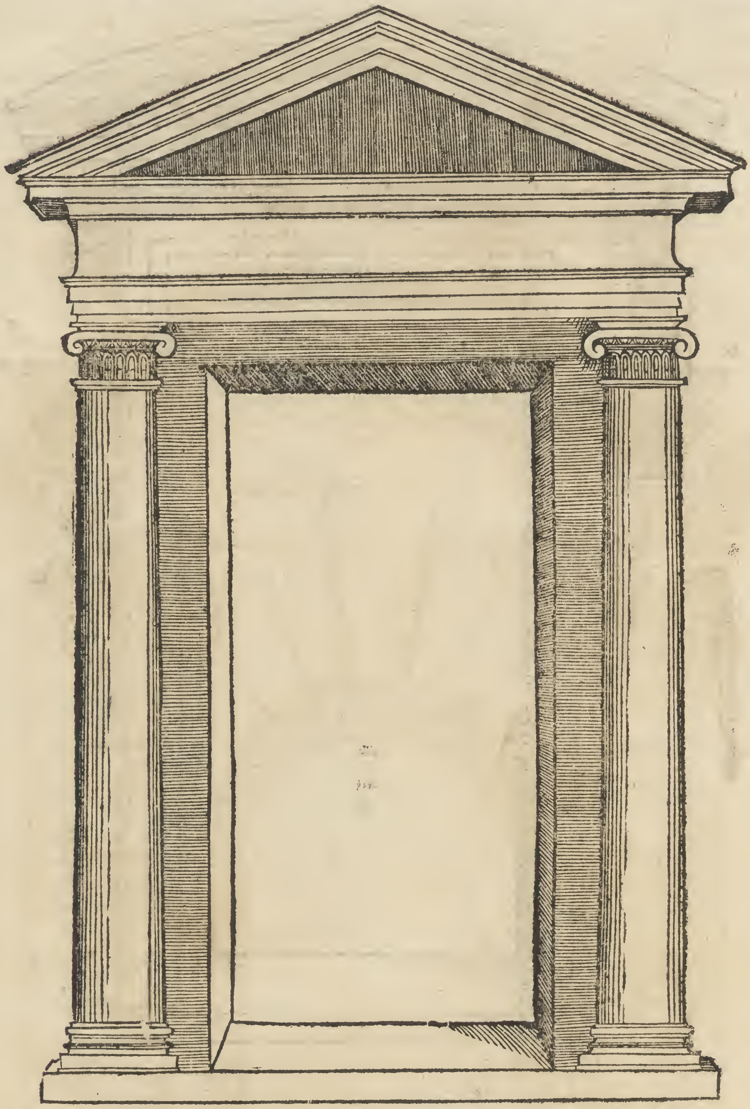
Rem igitur aggredientes, luminoſam præſentis ianuæ apertionem duorum ſaltem quadratorum ſpatium expleturam eſſe affirmamus: Antepagmenta duodecimam è luminis totius altitudine ſibi partem acquirent, ea nempe ratione, quæ in Ionico epiſtylio tradita fuit, diſpoſita & abſoluta; faſcijsque, prout ex figura F perſpicitur, aſtragali adijcientur: Zophorus ianuæ ſuperſtans, ſi aliquo ſcalpturarum genere exornandus cenſebitur, quarta parte altior antepagmentis inſurget; ſin nudus ſimplexque relinquetur, quarta parte antepagmentis iiſdem humilior conſtituetur: Corona, membraq; cætera altitudinem antepagmentis æqualem ſortientur; &, quemadmodum ex F habetur figura, diſtribuentur. Ancones ſiue Prothyrides, quæ Menſulæ item uocantur, frontes antepagmentis æquales habebunt: imæque partes, quæ ſupra ianuam ad luminis libramentum collocantur, à partibus ſuperioribus quarta parte contrahentur atque deficient; indeque mox folia, quemadmodum ex ipſa conſtat deſignatione, exoriuntur atque dependent. Arcus circunferentia, quæ ianuæ uerticem undequaque complectitur, Remenatumque uulgo appellatur, eo nempe artificio iuſtam altitudinem aſſequetur: ut ambobus circini cruribus ad extrema ſimę ipſius latera in ſuperiori parte diductis, alterum quidem ad crucis ſignum deferatur, reliquum uerò ab uno ad alterum ſimæ latus circuncurrat; & hac utique ratione peripheriæ altitudinem ſtatim expedies. Circulati autem ſeu, ut uulgus loquitur, Remenati faſtigij huiuſce confectionem omiſsionem'ue Architecto, prout ipſi libuerit, integram reſeruamus. Nec ad portas ſolummodo, uerùm ad feneſtras quoque aliaque ornamenta appingenda, hæc eadem ratio tibi optimè inſeruitura uidetur.

Subſequentis

Subſequentis ianuæ lumen ex dupla conſtat proportione, ad duorum uidelicet quadratorum ſummam pertingente. Antepagmentorum frontes ex apertionis latitudine octauam ſibi partem arripient: Imique columnarum ſcapi bis tantundem craſsitudinis obtinebunt, ſuperiores uerò ab inferioribus ſexta parte deficient: Scaporum autem, baſibus capitulisque ſimul adiectis, altitudines nouem ſibi partes acquirent: Commenſusq; ij, quos à principio tradidimus, diligenter inprimis obſeruabuntur. Nec quanuis columnæ modulos iam à nobis ſtatutos partis unius additione exuperent, in ullum uitij aut reprehenſionis genus incurrunt; cùm binæ tantummodo extra muri ipſius craſsitudinem tertiæ earum partes emineant; nec præter faſtigium quicquam aliud oneris ſuſtineant perferant'ue. Quinetiam ſi propoſitarum columnarum altitudines modulos nouem fortefortuna exceſſerint; cùm tamen ornatus ſolius gratia, nec ulla neceſsitatis ratione adhibitæ, & cum interiori pariete connexæ inſuper colligatæque appareant, haud improbandæ quidem calumniandæ'ue erunt. Epiſtylium ad antepagmentorum æqualitatem educetur: Zophorus, ſiue ſcalpendum eum exiſtimes, ſeu purum ſimplicem'ue malueris, aliorum, quos iam explicuimus, zophororum rationes ac modulos perſequatur: Coronix ad epiſtylij æqualitatem deinde efferetur: Cæterorum membrorum commenſus ex ſuperius à nobis traditis præceptionibus deducentur: Faſtigium uel in ſublime attollendum uel depreſsius conſtituendum, prout ipſi uiſum fuerit Architecto, relinquimus; ad proprias, quas in Dorico ordine rei huiuſce tradidimus, præceptiones eum utique dimittentes. Hoc autem commenti genus ad complura nimirum aptare atq; transferre Architecto licebit: quinetiam, prout neceſsitatis ratio membrorumq; cæterorum ſeries atque connexio efflagitabit, Ionici oſtij lumen quadrati nonnunquam ac ſemis, & quadrati duarumq; tertiarum quandoque conſtituetur. Attamen, niſi uis aliqua diraque neceſsitas aliò nos compulerit, duplam hanc ſymmetriam atque proportionem alijs ſemper anteponendam exiſtimamus.

Cùm

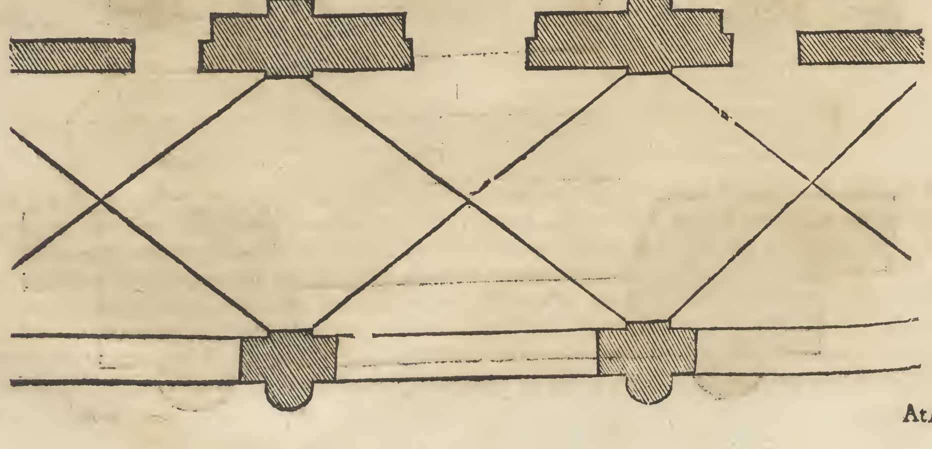
Cùm in ſuperiorib.Ruſticũ genus haud Tuſcano tantummodo,cũ quo mirificè conuenit,ordini applicue
rimus atq; adiunxerimus;uerùm Dorico inſuper operi in portæ cuiuſdã conſtitutione illud idẽ permiſcueri
mus:cũ Ionico ordine Ruſticũ genus quoq; conſociare nunc libet. Nec tamen Ionicis ædificijs quibuſq; ru-
ſticitatẽ hanc aptandã ſiue adhibendã cenſemus,uerùm delectũ quendã hac in re habendũ magis exiſtima-
mus.Si enim ruri,uerbi cauſa,ædes aliqua nobis conficienda proponetur;uel urbanũ ædificiũ uitæ auſterita-
te inſigni alicui uiro,qui uel literarũ ſtudia profitetur,uel mercaturæ quæſtũ exercet,extruendum aggredie-
mur:duorũ huiuſcemodi ordinũ,Ionici uidelicet Ruſticiq; permixtio nequaquam auerſanda reſpuenda'ue,
quinimo concedenda admittendaq; potius tunc eſſe uidebitur. Verùm ubicunq; ſubiectæ portæ huiuſce ſpe
ciẽ Architecto excitare libuerit,ſi ordinẽ alterũ in Podij ſeu Meniani formã redactũ cõpoſitũq; ſuperadden
dũ exiſtimauerit,extra muri ipſius ſolidũ tantũ utiq; erit ei prodeundũ,ut Meniani planicies, quemadmodũ
ex ſubiecta perſpicitur Ichnographia,in murali craſsitudine contineatur.Propoſiti autem operis ſymmetria
talis exiſtet,ut lucis ingreſſus ad imã uſq; arcus circunductionẽ, in duorũ quadratorũ altitudinẽ efferatur: Pa
raſtatæ,quæ in ambobus columnarũ laterib. ſtatuuntur,octauã è luminis totius latitudine ſibi portionẽ ac-
quirent:Columnarumq; deinde latitudines quartã,earũq; altitudines,baſibus capituliſq; ſimul adiectis, no-
uẽ luminoſi hiatus partes explebunt:Hemicycli ipſius ambitus ſeu circunductio in partes tredecim & quartã
inſuper diuidatur; Medianoq; cuneo partẽ unã & quartã illã amplius occupante , partes duodecim reliquæ
ſenis ſeniſq; cuneis utrinq; interiectis ſumma nimirũ æqualitate diſtribuẽtur. Epiſtyliũ,zophorus, coronixq;
ad quintã columnaris altitudinis partẽ conſcendant:quo quidẽ interuallo in partes undenas diſtincto, qua-
ternæ epiſtylio,ternæ zophoro,& coronici demũ quaternæ condonabuntur.Plutei Meniani, ſeu Podij ipſius
altitudo,dimidiã oſtij latitudinẽ aſſequetur.At membrorũ ſingulorum deinde cõmenſus ex ordinis huiuſce
ſtylobate

ſtylobate capientur. Propria autem baſium, capitulorum, epiſtylij, zophori, coronicisq́; membra, quemadmodum ab initio traditum fuit, expedientur. Cuneorum deniq; tum eorum, qui ad centrum contendunt, tum aliorum, qui columnas circumambiunt, conficiendorum modus ratioq́; ex ſequenti ſatis, ni fallor, conſtat deſignatione.

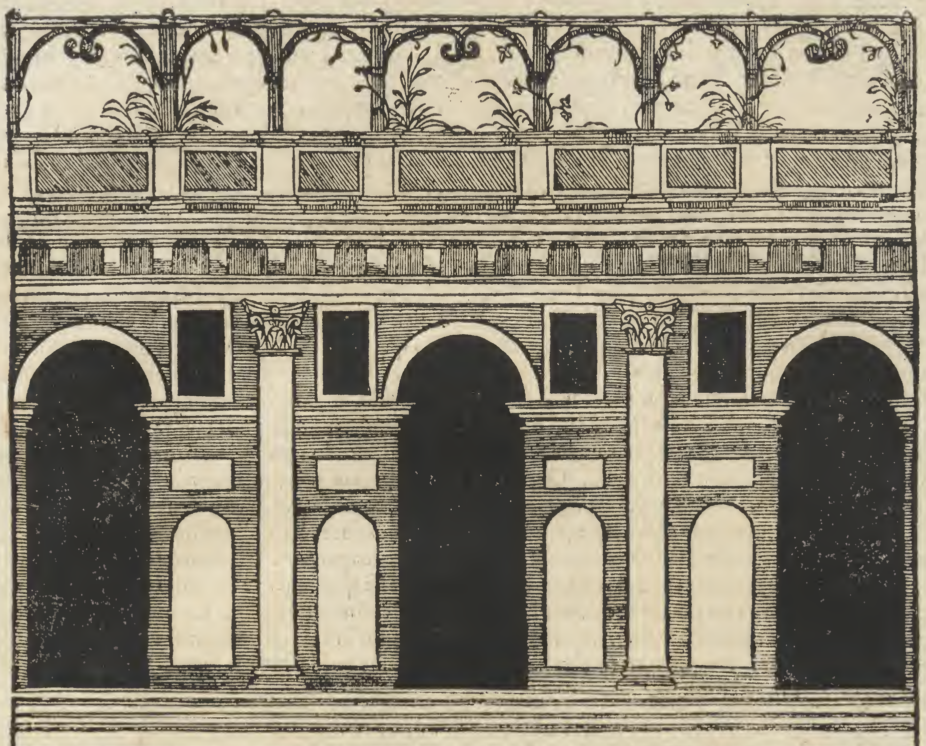

Etſi

Etſi infrà deſignati arcus, quemadmodum aliorum, quos hactenus recenſuimus, pleriq; duplæ proportionis altitudinem nacti minimè uideantur: haud mendum tamen aliquod ibi adeſſe, quin conſultò potius & cogitatò ita à nobis factum fuiſſe exiſtimato. Id enim nonnunquam occurrere poſſet, quòd in frontibus ædium diſtribuendis ſtatæ forſitan alicui determinatæque altitudini neceſſariò eſſet acquieſcendum: Necnon illud inſuper adde quòd cùm arcus, ut primarium oſtium in medio reſideat & collocetur, impari numero ſemper ſint extruendi; ad tantam utique altitudinem propter impedimenti id genus educi minimè poſſent. Niſi tamen conſimili quadam neceſsitate adducti aſtrictique fuerimus, duplicatam latitudini altitudinem, in Ionicis apertionibus fornicibusque dirigendis, cuiuſcunque alterius proportionis ſpeciei ſemper utique præferemus. Intercurrens igitur pilarum duarum latitudo tres, earumq; altitudo quinque partes explebit: Verùm latitudine poſtmodum in quinque partes diſtributa, pilarum frontes duas, columnarumque craſsitudines partem unam tantummodo ſortientur. Ad columnarum autem ſingularum latera paraſtatæ, quas pilaſtratas uulgus appellat, dimidiarum columnarum craſsitudinem aſſecutæ ſtatuentur: parque item ratio arcuatæ circunductionis exiſtet. At incumbæ arcum ſuſtinentes fulcientesque, ad ſemicolumnarium eorundem modulorum altitudinem erigentur: eademque prorſus ratione, qua incumba in Theatro Marcelli quinta abhinc deſignatione figurata, atque T litera inſcripta, extruentur. Columnæ, baſibus capitulisq; ſimul adiunctis, ad partium nouenarum altitudinem excitabuntur: earumque formandarum modus ratioq; ex ſuperiori præceptione capituli huiuſce exordio à nobis iam tradita deducetur. Mediani oſtij intercapedo dimidiam intercurrentem pilarum æquabit apertionem, & in id altitudinis inſurget: ut antepagmentis ſexta luminis parte definitis, & coronice ad incumbarum, quibus arcus ipſi innitunrur, libellam extenſa, ſimaque præterea ſuperaddita, & zophoro, qui ab antepagmentis quarta parte imminuetur, demum adiecto; ibi altitudinis terminus finisque conſtituatur, quæ ad duorum propemodum quadratorum ſummam pertinget. Faſtigiatam frontem deinde, præceptiones in Dorico ordine iam traditas explicitasque repetentes perficiemus. Epiſtylium, zophorus, coronixque in quartam altitudinis columnæ partem aſſurgant; &, quemadmodum in ſuperioribus præceptum iam fuit, ad exitum perducantur. Superior ordo deinceps in ſecunda ſede mox collocatus, primo iam expoſito quarta parte humilior depreſsiorque conſtituetur: pariterque epiſtylium, zophorus, coronixq; quinta totius altitudinis parte, quæ cum columnæ ipſius altitudine collata quadrantis rationem ſubibit, definientur. Verùm de membrorum ſingulorum exquiſita accurataque diſtributione, de Compoſito ordine peragentes uberius in poſterum diſſeremus. Curuatæ deinde & in arcus formam ſinuatæ circunductæque feneſtræ, præexpoſitam oſtij latitudinem adæquabunt: Nec diſsimilis antepagmentorum, arcuatarumque conuerſionum ratio prorſus exiſtet: At feneſtrarum earundem apertiones, ut interiora cubicula lucis quamplurimum accipiant atque combibant, ad duorum quadratorum ſemisque altitudinem efferentur: Corinthiæ columnæ planæ nimirum exiſtent, quæ, prout dictum iam fuit, ab inferioribus columnis quarta parte deficient: Scapharum, quæ columnis feneſtrisque mediæ interiacent, latitudines unius dimidiæque columnæ craſsitudinem expleant; earumque altitudines ad quatuor columnarum craſsitudines educantur. Quòd ſi membra nonnulla ſupereſſe adhuc uidebuntur, ad propoſiti ordinis canones mox erit confugiendum: Quinetiam proprij Corinthiarum columnarum moduli atque commenſus, in Corinthio ordine à nobis appoſiti explicitique ſtatim comperientur. Ordini huic nuper expoſito ambulatio, ut ab imbrium pluuiarumque ſtillicidijs ædificium tutum incolumeque reddatur, teſſeris inter ſeſe quamarctiſsimè copulatis atque coniunctis inſtrata complanataque ſuperſtrui poſſet: Podiumq; ad eam nimirum, cui commodè inniti ualeamus, altitudinem excitabitur. Nouiſsima autem hæc ambulationis podijque ſuperadditio tum ædificij ipſius fronti ornatus ac uenuſtatis non parum adijceret, tum habitantibus iucunda & percommoda utique foret.

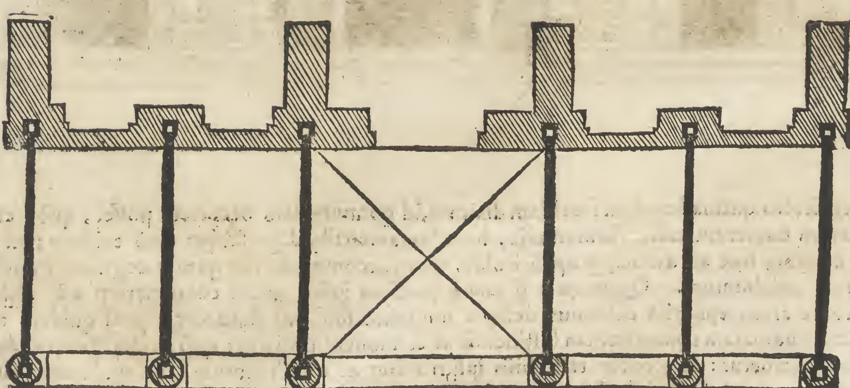

AtAr-

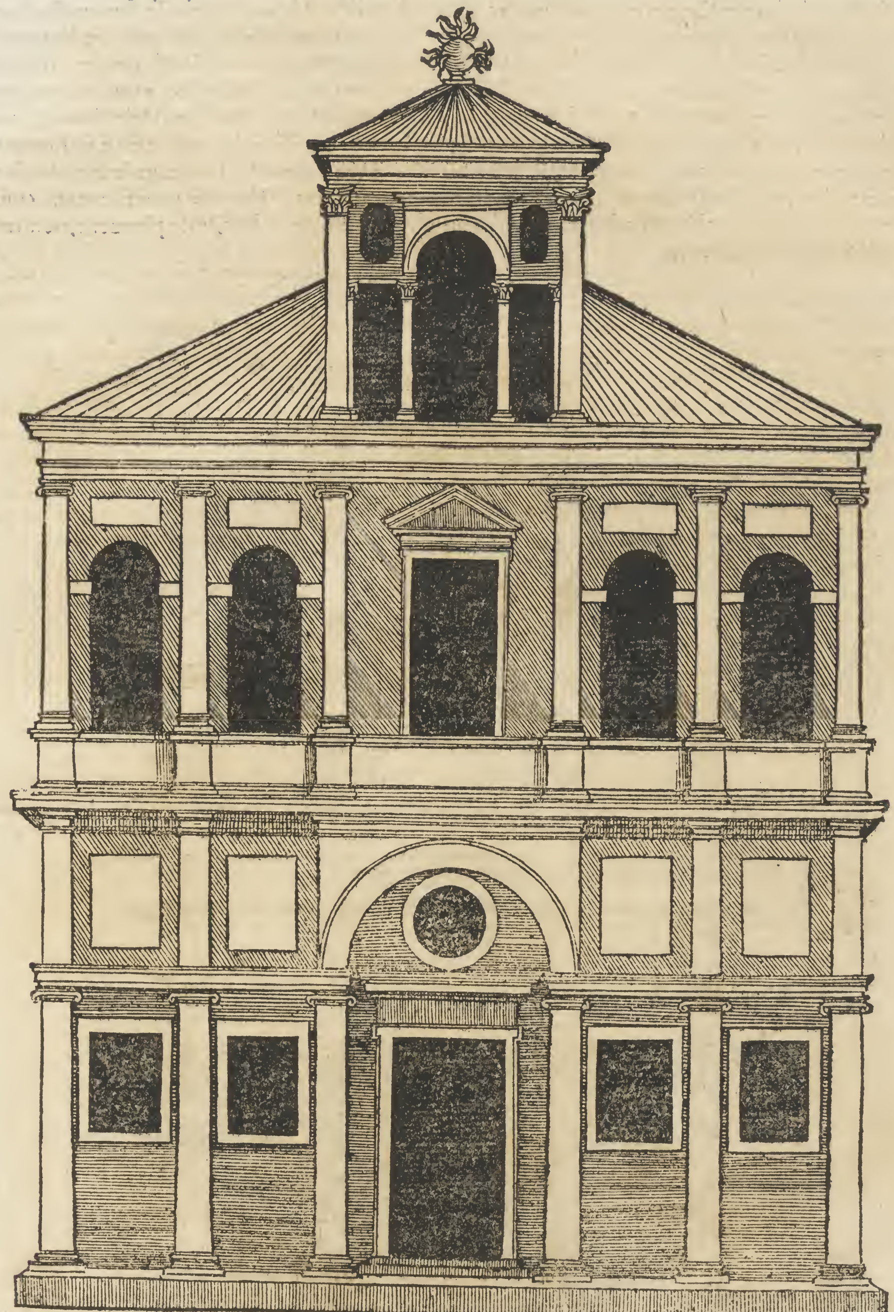

At Architecto, quemadmodum ſuprà iam diximus, id nonnunquam occurrere poſſet, quòd etſi iuſtum columnarum numerum nactus forſitan erit, humiles tamen illæ depreſſæque adeò exiſtent; ut, niſi qua ratione membra hæc ad ædificij propoſiti uſum aptari accommodari'ue queant, cognouerit, inutilia prorſus ei fore uidebuntur. Quapropter ſi maior porticus ipſius quàm columnarum erit altitudo, in media fronte arcus epiſtylio columnis deſuper innitente ſuffultus ſtatuetur, quod quidem epiſtylium incumbæ teſtudinatam conuerſionem ſuſtinentis ui & munere potiatur: quò autem arcus reſidebit, camera quædam extruetur: & propter teſtudinis ipſius robur ac munimentum, à ſingularum columnarum capitibus ferreæ æneæ'ue ſubſcudes, prout de eadem re pertractantes in Dorico ordine iam admonuimus,

mus, perducentur. Frontis autem propoſitæ diſtributio ea utique exiſtet, ut media num intercolumnium columnæ unius ſexies repetitam craſsitudinem expleat; Columnæque ſingulæ, baſibus capitulisque ſimul adiunctis, partium octo altitudinibus terminentur: Epiſtyliū, necnon arcus pariter ad ſummæ columnæ craſſitudinem excitabuntur: Arcui deinde coronix ſuperimpoſita, abſque aſtragali regulæque adiectione, quarta parte epiſtylio altior conſtituetur; ipſaque coronix minoribus pilis, quę ſummas columnarum craſsitudines adæquabunt, capituli cuiuſdam uſum atque opportunitatem præſtabit: Lateralia intercolumnia, triplicata columnarum craſsitudine conſtent: Oſtij altitudo ita definietur, ut epiſtylium teſtudini fulciendæ ſuppoſitum coronicis uice locoque oſtio eidem inſeruiat; membris nonnullis tamen, quemadmodum ex ipſa habetur deſignatione, innouatis permutatisque: Sub coronice zophorus quarta parte epiſtylio ipſo depreſsior collocetur; antepagmentisque ad altitudinis tantundem, quantum ab ijſdem ad ianuæ gradationem intereſt, excitatis, pars dimidia ianuæ ipſius latitudini deinde aſsignabitur; & ſic ianuæ totius lumen ex duobus quadratis tandem conſtituetur: Feneſtrarum apertiones ad oſtij libellam dirigantur, earumque latitudines duplicatas columnarum craſsitudines expleant, altitudines autem ex diagonea conſtent proportione. Secundus ordo deinceps primo ordine nuper expoſito quarta parte depreſsior conficiatur, pluteusque ad commodam altitudinem excitetur. Mox eo, quod ſupereſt, in quinq; partes diſtributo, columnarum altitudinibus quaternæ aſcribentur; quintaque demum epiſtylio, zophoro, coronicique reſeruabitur: proprios tamen ordinis huiuſce, quos ſuprà iam præſcripſimus, modulos in ſingulis membris adhibeto. Feneſtræ medianæ unà cum antepagmentis utrinque aſsiſtentibus latitudo, portæ inferioris hiatum adæquabit; altitudoque latitudinis dupla perficietur. Quod autem ad ſuperam partem exornandam illuſtrandamque ſpectat, præceptionem in hiſce portarum generibus à nobis iam traditam & conſtitutam obſeruato. Quæ uerò in lateribus utrinque extant feneſtræ, feneſtris inferioribus pares latitudines habeant; earumque altitudines ad medianæ apertionis libramentum æqualitatemque dirigantur. Mediana deinceps, quæ in uertice ſtatuitur, eductio à ſecunda, quam iamiam expoſuimus, claſſe quarta parte imminuatur atque deficiat; membraque omnia pro rata portione minora humilioraque ſenſim reddentur. Lumina autem eodem ordine eademq; prorſus ratione hic, ſicut in prima claſſe cæterarum infima, diſponentur: par etenim utrobiq; argumentum uerſatur. Attamen an tertius hic atque nouiſsimus ordo cæteris ſuperaddi debeat necne, id Architecto integrum reſeruamus.

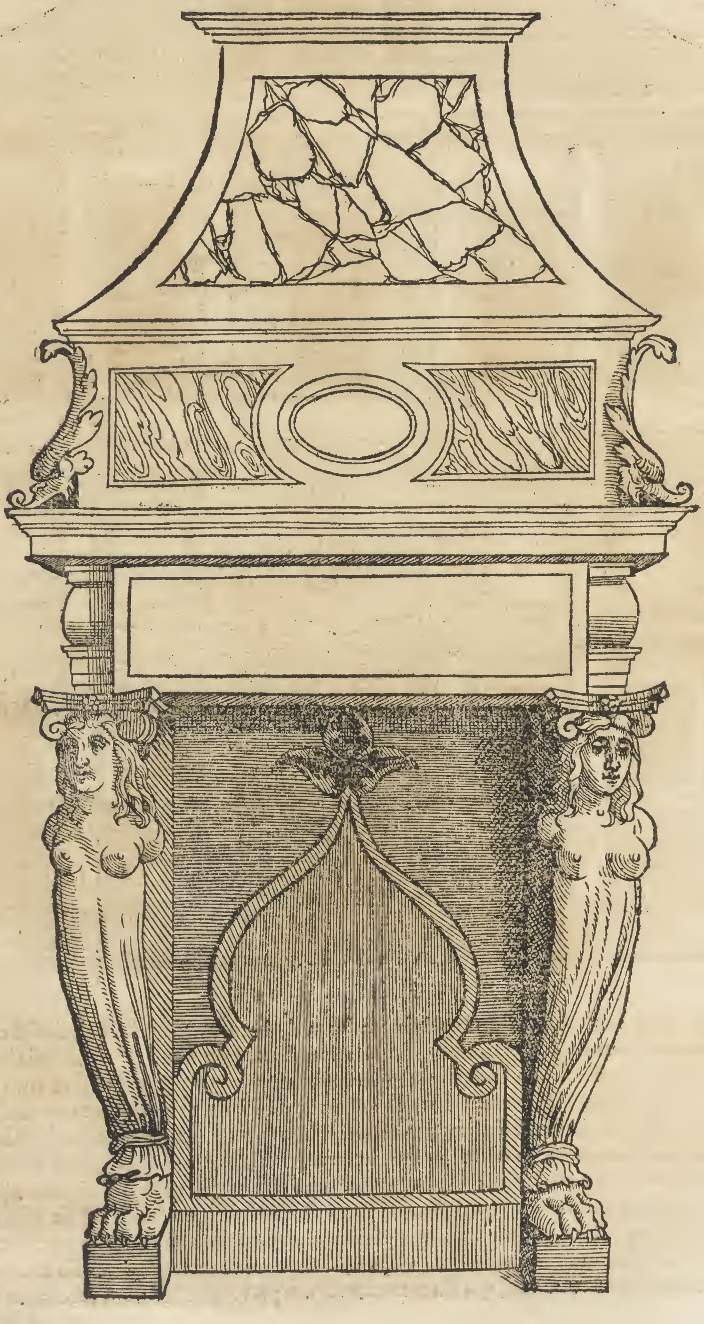

Cùm

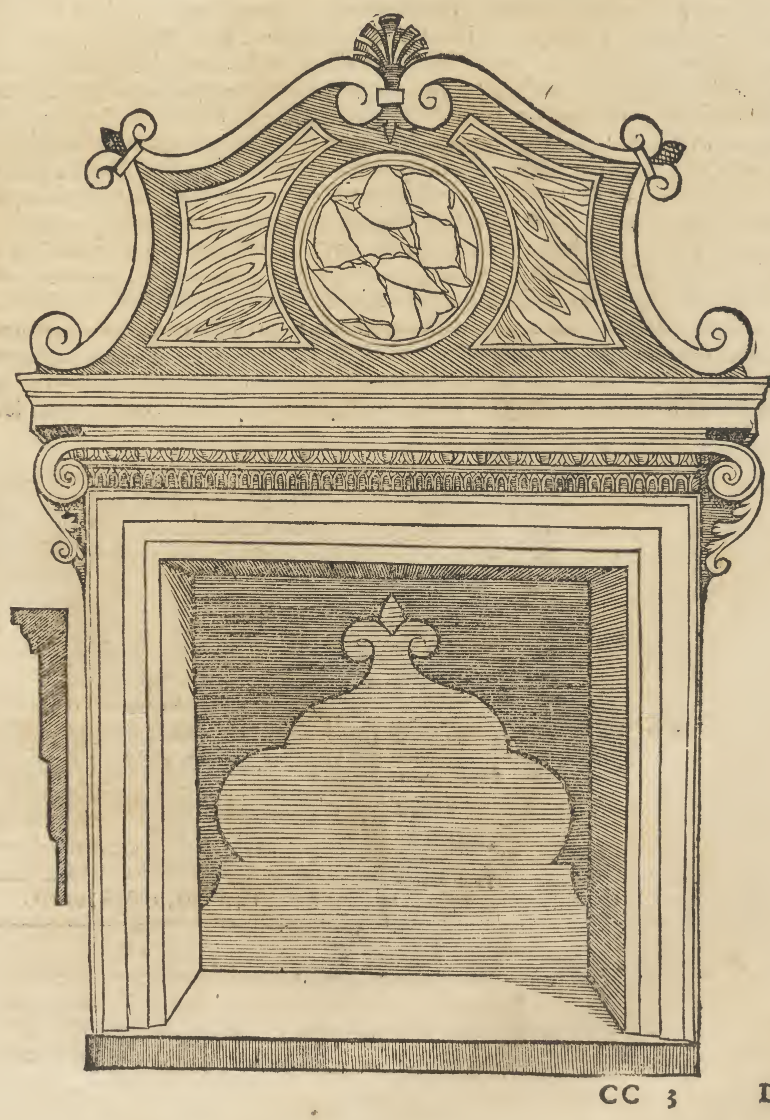
Cùm Ionicum opus è matronali figura originem ſuam deduxiſſe, mox libri huiuſce exordio oſtenſum iam fuerit: ſi focus forſitan aliquis ex Ionica officina erit nobis depromendus, ut ordinis huiuſce modus propriaq; natura ſeruetur, Ionicos ritus moresque in eo conſtruendo ad unguem certè imitabimur ac perſequemur. Subſequens igitur deſignatio focum ea ratione extructum proponit, ut conuenienti primùm ſpiramenti ipſius altitudine definita, à pauimento ad epiſtylium uſque octo partes conſtituantur, exemplo uidelicet à Ionicis columnis accepto; unde muliebris portenti etiam, quod deſcriptum intueris, mixta quodammodo ſpecies, & à Ionicis inſtitutis nequaquam aliena conſurgit: quæ mutulorum uicem munusque ſatis aptè, ni fallor, expletura uidetur. Epiſtylium, zophorus, coronixque ad altitudinis mutuli quartam partem efferantur; ea nempe diſtributione, quam à principio explicuimus, adhibita atque ſeruata. Etſi autem membra hæc altiora, quàm reuera ſint, ſpectantibus uideantur: id tamen, prout aliàs dictum fuit, ab aſpectu infernè ſito collocatoq; proficiſcitur; qui duas membrorum partes potiſsimum, frontem uidelicet, & quan

dam proiecturæ ipſius portionem complectitur ac comprehendit. Abacum capitulis ſuperpoſitum, qui epiſtylio zophoroque obtenditur, antiquiores nonnullos, ut literarum conſcriptionibus peragendis exarandisq; amplius forſitan ſpatium ſuggererent (niſi nouis quibuſdam & inuſitatis eos ſtuduiſſe potius exiſtimamus) addere ſolitos eſſe conſpicimus. At nos Abaci huiuſce conſtitutionem Architecto, prout ipſi libuerit, uel adiungendam uel prætermittendam certè relinquimus. Alterum ordinem deinceps, Delphinorum imaginibus ſcilicet diſtinctum atque inſignitum, duabus rationibus ita extruxiſſe uidemur: tum ut os fumum excipiens latius apertiusq; reddatur: tum etiam ut pyramidata illa figura, quæ foci ipſius gulæ in altiorib. ædium contignationibus paſsim tribuitur ac aſsignatur, hac ratione euitetur. Huiuſce generis autem cuncta uel maiora uel minora pro Architecti arbitratu conficientur: quinimo ab eodem, ſi ita placuerit, nonnunquam etiam audacter prætermittentur.

Subiecti

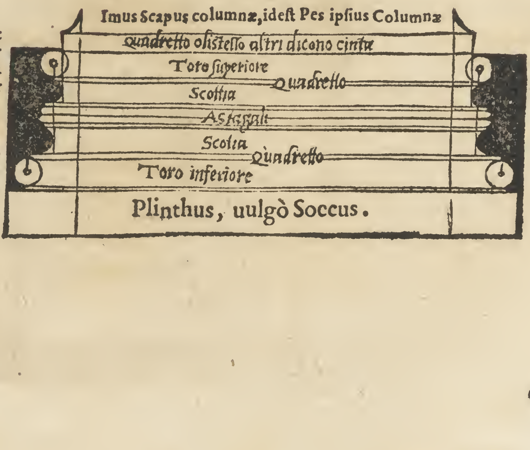
Subiecti foci ſpecies anguſtiorib.atq; humiliorib.locis mirificè conuenit ; infraq; hominis os faciemq; deprimitur,ut ignis,nobis præſertim aſſurgentib.uniuerſi corporis partes abſq; ullo aſpectus,cui ualde infenſus exiſtimatur,detrimento incõmodo'ue calefacere poſsit.Foci autem apertura perfecto abſolutoq; concludetur quadrato: Antepagmenta,quas uulgus pilaſtratas appellat,aperturæ ſexta parte definientur : Cymatiũ ſeptimã antepagmentorũ partẽ obtinebit : Reliquo deinde in partes duodecim diſtributo,tres primæ,quatuor ſecundæ,& quinq; nouiſsimæ partes demũ tertiæ poſtremæq; faſciæ concedentur : Quinetiã , ornatus maioris gratia,aſtragalos,prout ex ſubiecta patet deſignatione,ad latera collocare licebit. Volutæ poſtmodum altitudinẽ ad triũ faſciarũ,abſq; Cymatio tamen,æqualitatem educemus : Qua in tres partes rurſus diuiſa,una ſtriato zophoro,echino altera eiusq; aſtragalo regulæque pariter aſsignabuntur ; tertiaq; uolutæ ad Cymatij libramentũ utrinq; dependenti deniq; tribuetur. At folia ex epiſtylio uſq; , ad libramentũ eius pendentia ſtatuentur. Coronæ cum ambobus cymatijs ſimaque pariter altitudo,ad ſecundæ tertiæque faſciæ unà cum cymatio æqualitatem dirigatur:Coronæ proiectura deinde uniuerſam,quam modò diximus, altitudinem expleat : Simæque præterea atque Cymatiorum proiecturæ , eorundem altitudinibus æquales exiſtant. Et nos quidem huiuſce formæ atque diſpoſitionis ſpiracula in operibus nonnunquam adhibentes , ea & uenuſtam & magnificam admodum ſpeciem præſeferre cognouimus . Verùm quia operis nuper expoſita ſymmetria , propterea quòd immodicè quoquouerſus expanditur ac dilatatur , latius forſitan patet ; idcirco antepagmenta ad octauam apertionis tantummodo partem contrahere ſatius erit : eademque obſeruata proportione,membra omnia gradatim diminuenda uidebuntur . Vnde mox opus uniuerſum & partium cunctarum exactam retinebit ſymmetriam,& membrorum uenuſtiorem gracilitatem utique nanciſcetur. Summam denique partem, quam ornatus cuiuſdã gratia à nobis ſuperadditam cernis , Architectus, prout ipſi magis libuerit,formare atq; effingere poterit : totus nanque ſpiraculi propoſiti ſinus intra parietis ipſius craſsitudinem reſidet . Quinetiam & Ionicis oſtijs , & Ionicis quoq; feneſtris idẽ ornamenti genus haud parum certè conducet. At nos , Ionico ordine iam expedito,ad Corinthij declarationem modò accedemus .

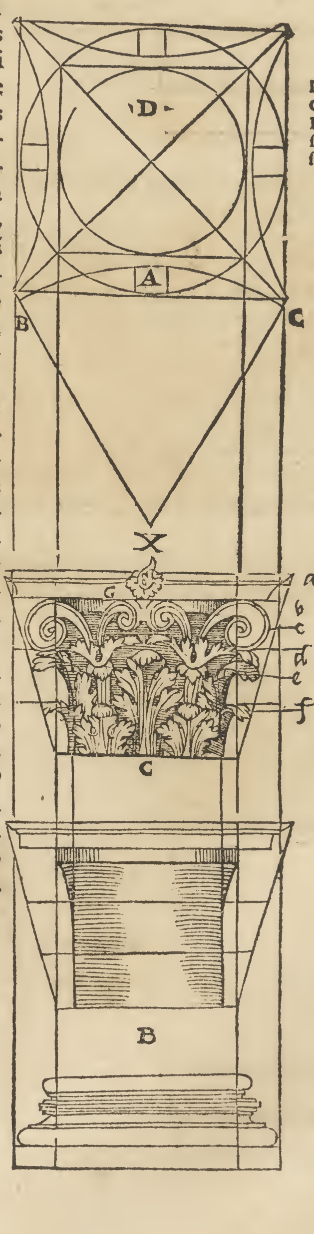
DE CORINTHIO ORDINE, PROPRIISQVE EIVS ORNAMENTIS. Cap. VIII.

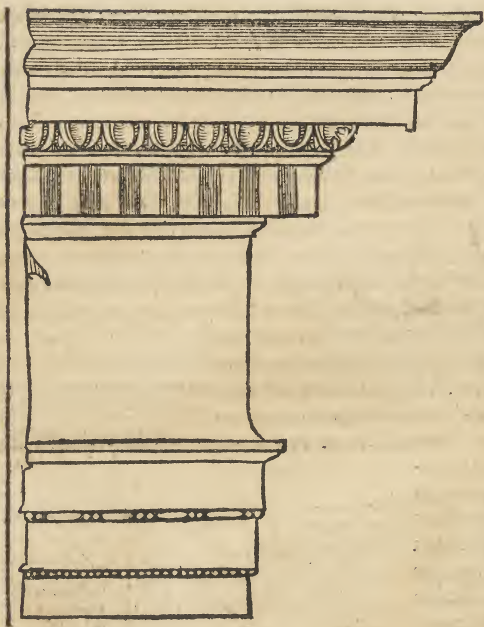
VITRVVIVS Corinthij operis explicationem aggrediens, de capitulis tantummodo Corinthio more formandis extruendiſque quarto uolumine capite primo uerba feciſſe uidetur; quaſi id ſignificare uoluerit, quòd ſi generis huiuſce capitula Ionicis imponantur columnis, mox Corinthium opus totum euadet: etſi capite ſecundo mutulorum ſub coronis originem deductionemque poſtea ſubiunxit; cæterorum membrorum tamen nullas præceptiones nullos'ue commenſus ab hoc præſtantiſsimo habemus authore. Verùm antiquiores Romani cùm Corinthij ordinis, ut aliorum quoque, ſtudioſi inprimis extiterint, Corinthiarum columnarum baſes & ornamentorum elegantia & membrorum multitudine inſignes quammaximè conſpicuaſque reddiderunt: quarum ut firmas aliquas præceptiones afferre poſsimus, baſis unius ſpeciem ex Pantheo, quod Rotundam noſtrates appellant, Romanorum ædificiorum quippe pulcherrimo formoſiſsimoq; depromptam acceptamq; nunc ſeligemus, cunctoſque eius modulos quamdiligentiſsimè perſequemur.

Illud igitur tanquam Corinthiæ columnæ quammaximè proprium perpetuumque conſtituamus, ut ſcapi totius, baſi capituloque ſuperadditis, altitudo ad partes nouem primùm excitetur, capitulo altitudinem imo columnæ ipſius ſcapo æqualem ſortiente. At baſis ad dimidiam columnæ eiuſdem craſsitudinem efferatur: eaque in partes quaternas diſtincta, Plintho, quem Soccum uocari frequenter audimus, una aſcribetur. Duabuſque partibus, quæ deinceps ſequuntur, in quinque ſegmenta diuiſis, ſuperiori toro unum concedetur ſegmentum, & torus inferior quarta parte ſuperiori amplior conſtituetur. At reliquo in duas æquas portiones diſtributo, inferiori ſcotiæ eiuſq; aſtragalo ſimul cum duabus regulis pars una aſsignabitur; aſtragalo quidem ſextam ſcotię totius ſibi portionem uendicante, & regulis ſingulis dimidium aſtragalum adęquantibus: regula autem ſupra torum inferiorem conſtituta ad duas aſtragali ipſius tertias educatur. Quæ uerò pars reliqua ſupereſt, ea ratione diuidatur; ut aſtragalus ſextam quidem partem obtineat, regulaque ipſius dimidium aſtragalum conſequatur: regula autem ſub toro ſuperiori collocata, altera ſub toro inferiori reſidente quarta parte amplior exiſtat. Baſis proiectura, quæ ἐκφορὰ Græcè nuncupatur, ſiquidem ea altero columnarum ordine ſuperior fuerit, Ionicæ baſis proiecturam ad unguem imitabitur: at ſi ſtereobatæ in ima planicie conſtituto innitetur, proiectura tunc non ſecus ac Dorica ad dimidiæ baſis æqualitatem ſtatuetur. Verùm pro baſium poſitionibus atque collocationibus ſapientem Architectum opera quoque ſua perpendere moderarique decet. Si etenim baſes contemplantium oculis inferiores extiterint, commenſus à nobis hactenus aſsignati optimè nimirum conuenient: At ſi uiſu obtutuque noſtro ſuperiores eædem conſtituentur, cuncta profectò eiuſmodi membra, quæ propter longinquitatem à membris alijs propinquioribus obſcurabuntur atque præpedientur, modulos à nobis iam traditos excedere debebunt. Quò autem baſes ad altiora loca traducentur, eò ex paucioribus membris, ijſque formoſioribus componendæ uidebuntur. Quo quidem nomine Architecti, qui Pantheum conſtruxit, acumen atque ſolertiam quammaximè commendamus: in interiori nanq; æde planis columnis, quæ primo ordini ſuperiores impendent, baſes ſcotijs quidem duabus, at uno duntaxat aſtragalo duorum aſtragalorum, quos hic annotauimus, loco diſtinctas ſubiecit.

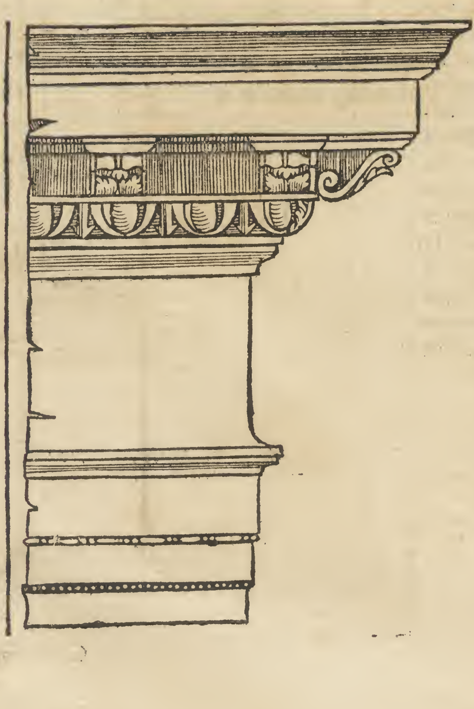
Capitulo Corinthio inueniendo Corinthiam olim uirginem occaſionem præſtitiſſe conſtat. Nec in eius origine recenſenda laborare nos quicquam oportet: id enim à Vitruuio libro quarto capite primo abundè explicatum reperimus. Illud tamen in præſentia prætermittendum minimè exiſtimamus, quòd ſi ſacra ædes aliqua ex Corinthijs profluxerit inſtitutis, illa Mariæ nimirum Ieſu Chriſti Redemptoris Seruatoriſque noſtri genitrici quamaccommodatiſsimè conſecrabitur ac ſancietur: quæ tum antequam pareret, tum pariendi temporibus iam exactis, uirginitatem ſuam integram perpetuò incorruptamque ſeruauit. Quinetiam uiris illis ac fœminis ſanctioribus, quibus uirginalis uita, dum in humanis agerent, cordi quammaximè fuit, ſacræ huiuſcemodi ædes quamaptiſsimè deuouebuntur: Nec cœnobia ſepta'ue illa, quibus Veſtales uirgines diuinis myſterijs & ſacris addictæ includuntur, diſsimili ratione componenda uidentur. At ſi publicas deinde priuatas'ue domos, ſepulchraliaque item monumenta uiris ſyncerum innoxiumque uiuendi genus ſectantibus exædificauerimus, ut capituli Corinthij ſymmetriam & conuenientiam retineamus, hæc utique adhibebimus ornamenta. Capituli quidem altitudo imam columnæ craſsitudinem adæquabit, parsque uniuerſæ altitudinis huiuſce ſeptima Abaco tribuetur. Eo, quod ſupereſt, deinde in tres partes diſtincto; pars una imis folijs, folijsque medijs altera, & cauliculis demum uolutis'ue, quocunque membrum id nomine appellare malueris, tertia aſcribetur. At uolutas inter medianaque folia ſpatium quoddam ad minora ſummaq; folia ſcalpenda intercurret, unde mox cauliculi exorientur. Verumenimuero capitulo B ſimplicem nudamq; ſuam conformationem iam aſſecuto, cuius pars ima ſummam columnæ craſsitudinem adæquabit: corrigia ſeu cingulum uolutæ mox ſtatuetur, cuius altitudo dimidio Abaco æqualis exiſtet: Abacoq; deinceps in tres partes diſtributo, Cymatio & eius regulæ ſimul una, Abaci autem ipſius corpori reliquæ duæ applicabuntur: Mox ſub quaternis abaci eiuſdem extremitatibus maiores uolutæ circinentur, in eoque medio flos tantę magnitudinis ſtatuatur, ad quantam abacus altitudinem pertingit: Sub flore minores uolutę deinde apponentur: At infra tum maiores tum etiam minores helices mediana folia ſcalpentur, è quibus minora ſummaq; folia pullulabunt atq; conſurgent, & ex his demum cauliculi exorientur. Mediana folia octo numero conſtituantur, totq; ima folia etiã exiſtent: quæ quidem, prout ex figura C perſpicere licet, inter ſeſe complicabuntur ac diſponentur. Diagonalis abaci ab angulo ad oppoſitum angulum latitudo, imæ columnę duplicatum diametrum adęquabit. Eius nanq; peripheria intra quadratum compoſita, & extra quadratum deinde alio maiori circulo deſcripto, qui quaternos tetragoni angulos circunquaque contingat; poſtmodum extra circuli maioris peripheriam quadrato alio adhuc deſignato: ſingulas diagonales lineas quadratum hoc nouiſsimum ſecantes ac diuidentes columnæ ipſius craſſitudini bis repetitę, quemadmodum ex Vitruuiana habetur oratione, æquales fore mox certè conſtabit. Ex B C autem linea triangulum æquilaterum procreabitur atque conſurget, & in angulo X Abaci quidem ſinuandi excauandique ſignum conſtituetur. Spatium uerò, quod medium inter maiorem ac minorem circulum intercedit, in partes quaternas diſſoluetur: quarum una ſupra A remanente, tres reliquę ſimul ab ea ita abſcindentur, ut ſtablli circini pede ſigno X innitente, & pede mobili à B ad C circumacto; quò curua linea duo trianguli latera interſecabit, ibi capituli ipſius cornua proprios terminos nanciſcentur. Rei huiuſce exemplum ex figura D ſatis ſuperque perſpicitur. Et hac utique ratione Abacus ad Plinthi baſis ipſius perpendiculum ſtatuetur: adeò ut tot linearum nulla quidem temerè aut inconſultò perducta, quinimo cunctæ Geometrico artificio, probabilique ratione à nobis in præſentia excogitatæ adhibitæque fuiſſe uideantur.

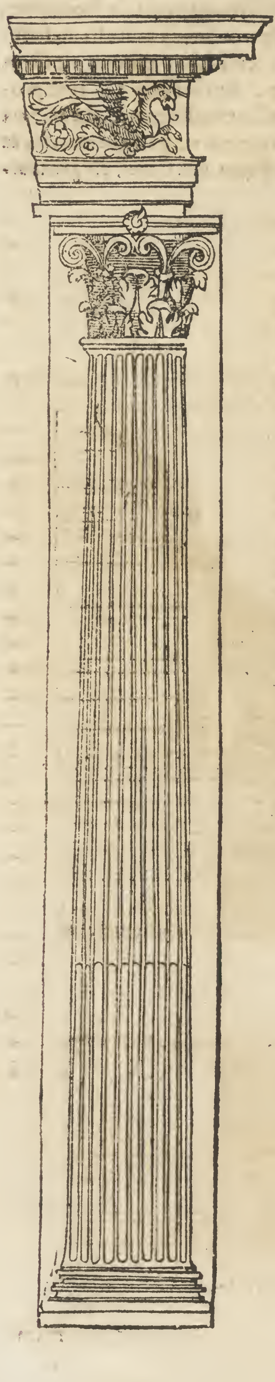
Corinthij quidem epiſtylij,zophori,& coronicis Vitruuius, quemadmodum capitis huiuſce exordio iam admonuimus,nullos omnino modulos nullos'ue commenſus tradidiſſe reperitur; etſi mutulorum originem atq; deriuationem attingat:qui quibuſq; tamen coroni cum generibus, quemadmodum antiquitatum conſtat obſeruatione,conſociari adiungique poſſunt. Verùm ne modeſtiæ fines tranſire, ne'ue à Vitruuianis conſcriptionibus longius ſecedere uideamur; Corinthio capitulo Ionica ſuperinducemus ornamenta,aſtragalos epiſtylio adijcientes,Echinumq́; ipſi coronę ſupponentes; à Romanis nonnullis & modeſtioribus Architectis exemplo nimirũ accepto. Epiſtylio igitur,quemadmodum in Ionico ordine traditum fuit,quamprimùm perfecto & abſoluto,medianæ faſciæ aſtragalum octaua faſciæ eiuſdem portione definitum ſubijciemus; itemq́; faſcię ſuperiori aſtragalum alterum ad octauę partis faſciæ illius æqualitatem ſubſtituemus: aſtragalis quidẽ utriſq;,prout ex appoſita liquet deſignatione, ſculptis elaboratiſq;. Mox zophoro cum eius cymatio, denticuloq́; cum cymatio pariter extructo,ouiculatus Echinus altitudine primæ faſciæ pari omnino ſuperaddetur: qui quidem Echinus, tum proiectura tum ſcalptura quoq; opitulante,ſpeciem mediana faſcia ampliorẽ certè exhibebit.Echino demum corona & ſima unà cum cymatio,quemadmodum in Ionico ordine traditum fuit,ſuperiores conſtituentur.

At Romæ alij deinde paulò licentiores Architecti haud Echinum denticulo ſuperiorem tantummodo poſuiſſe,uerùm mutulos præterea denticuloſq; in eadẽ coronice conſociaſſe atq; permiſcuiſſe comperiuntur: quod à Vitruuio quartò uolumine capite ſecundo quammaximè certè reprehenditur ac improbatur.Denticuli nanque tigillorum quorundam,quos aſſeres Vitruuius appellat,capita referunt: mutuli uerò tignorum aliorum capita (Canterij ab eodem hi nuncupantur authore) imitantur. Quapropter cùm aſſeres canterijq́; unà coniungi copulariq; nequeant,nec mutulos denticuloſque pariter in eadem coronice ferendos admittendos'ue eſſe exiſtimamus; etſi antiquitatum monumenta tum Romæ tum alijs Italiæ locis nobis aduerſari paſsim conſpiciuntur. Verùm ſi in propoſito ordine modum ſeruare,intraq; modeſtiæ fines nos continere uoluerimus,à communioribus hiſce præceptionibus nunquam utique diſcedemus. Columnæ ipſius, baſi capituloque ſuperadditis,altitudo in quatuor partes primùm diuidetur;earumque una epiſtylio,zophoro,coronicique ſimul aſsignabitur: hæcq́; trium commemoratorum altitudo tum egregiè quidem reſponſura, tum cum Dorico opere,in quo membra eadem ad columnæ quadrantalem altitudinem efferuntur, mirificè conſenſura uidetur.Quadrans hoc igitur in partes denas poſtmodum ſeiungatur: Tres epiſtylio ratione ſuperius à nobis tradita formato atq; diſtincto concedentur,tresq́; item zophoro condonabuntur, at quatuor reliquæ demum in coronicis ipſius confectionem hoc pacto inſumentur. Quaternis partibus hiſce in nouem ſegmenta diſtributis,pars una Cymatio ſupra zophorum collocato continget: Echino & eius regulæ ſimul partes binæ, binæque partes item mutulis eorumque Cymatio aſcribentur: Coronæ poſtmodum partes duæ, duæque reliquæ partes ſimæ,cymatio eius adiuncto, nouiſsimè tribuentur; quod quidem cymatium ad quadrantis ſimæ ipſius æqualitatem conſtituetur.In membrorum autem proiecturis definiendis terminandiſque, ad ſuperiores præceptiones confugito. Verùm id te admonitum uolumus,quòd terna hæc membra ſimul, epiſtylium uidelicet,zophorum,& coronicem ad quintam columnaris altitudinis partem educere tibi fas erit: quemadmodum Vitruuius libro quarto capite ſeptimo de Theatro ſermonem inſtituens, nobis teſtatum reliquit.

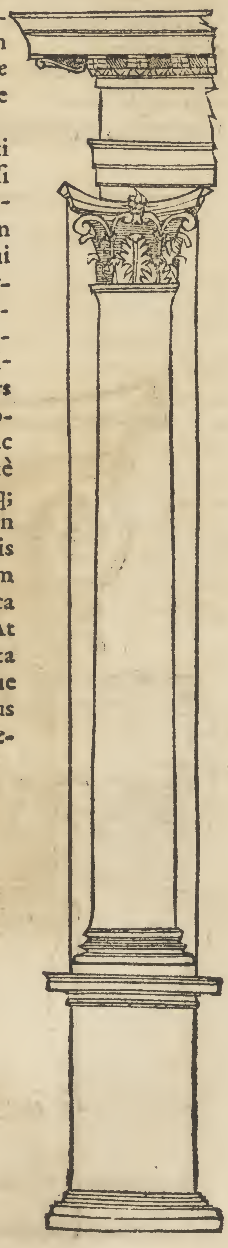

Corinthiæ

Corinthiæ columnæ haud aliter, quàm de cæteris columnarum ſpeciebus habitum fuit, prout uidelicet earum altitudines exigunt, imminuendæ contrahendæque uidentur: At ſi infra pedes ſexdecim earum continebitur altitudo, ſexta utique parte diminuentur; præceptione illa nimirum, quæ Tuſcani ordinis initio à nobis tradita fuit, adhibita atque ſeruata. Quòd ſi Corinthia columna canaliculis quibuſdam medijs diſtincta ſtriataque extiterit, columnam Ionicam ſibi æmulandam imitandamq; proponet; eo tantùm diſcrimine intercedente, quòd pars tertia ad inferiora decurrens ſtrias pleniores atque compactiores habebit: quemadmodum ex altera ad latus appoſitarum deſignationum hic ſatis ſuperq; perſpicitur. Epiſtylium, zophorus, coronixq; abſq; mutulorum comitatu, commenſuum ratione ita inter ſeſe diſtinguuntur; quòd epiſtylium dimidiam columnæ craſsitudinem explet; zophorus, propter ſcalpturarum adiectiones, quarta parte epiſtylio altior conſtituitur; coronixque demum, zophori cymatio ſecluſo, epiſtylium altitudine æquat. Trium autem horum membrorum, ſi ſimul accepta fuerit, altitudo columnæ totius altitudine quinta parte minor eſſe perſpicitur. Attamen ſi corona uehementius procurret, tum intuentibus maioris certè, quàm

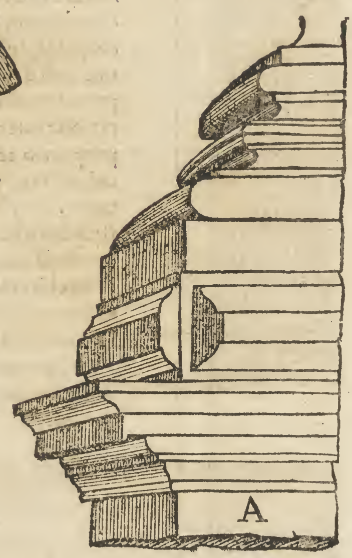
reipſa fuerit, altitudinis ſpeciem exhibebit, tum reliquo ædificio leuior utique ſuperincumbet. Quapropter quæcunque ex uſu magis eſſe uidebuntur, ab Architecto audacter mox eligentur; dummodo nec à Vitruuianis conſtitutionibus, nec à probatis antiquorum operibus, quæ ad authoris eiuſdem placita tanquam ad certiſsimam regulam diriguntur, longius ille ſecedat.

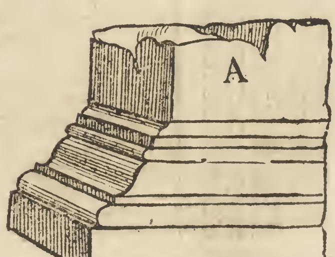

Quòd ſi fortefortuna ad Corinthiam columnam ſuſtinendam ſtylobata generis eiuſdem efflagitabitur, niſi aliud quidpiam fortè nos impedierit, talem adhibebimus proportionem; ut ſtylobatæ propoſiti latitudo plinthi, qui baſi ſubſternitur, fines minimè excedat: qua quidem latitudine tripartita, partibusque duabus ei ſuperadditis, ad tantam nimirum altitudinem ſtylobatæ ſolius area, demptis eius appendicibus, educetur. Appendices autem hoſce modulos aſſequentur, ut puri ſimpliciſque ſtylobatæ altitudine in partes ſeptem diuiſa, pars una baſi deinde, coronicique altera tribuatur: quapropter altitudo ad partes nouem tota conſcendet. Et hac ratione inter ſtylobatam columnamque perbella certè proportio ac ſymmetria intercedet, ſiquidem ipſa quoq; columna ex partibus nouem conſtituitur atq; coagmentatur. Verùm quod ad propria tum baſis tum coronicis ſtylobatæ membra ſpectat, complurium antiquitatum exempla mox deſignabimus & apponemus, quæ perſpicaci Architecto uſui quamplurimùm fore uidebuntur. At tertio antiquitatum libro hæc uberius à nobis explicata fuiſſe conſtat: ibi nanque complurium diuerſorumque ſtylobatarum imagines ex antiquioribus exemplaribus deductæ, iuſtiſsimaque ratione commenſę profectò reperiuntur.

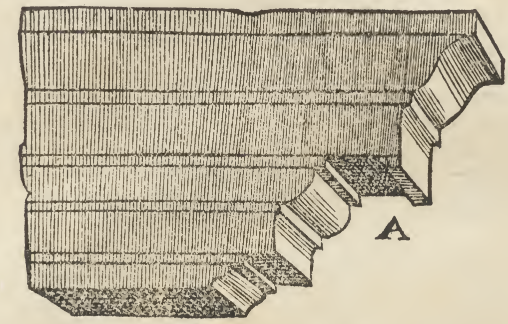
Ex Corinthijs antiquitatibus,quæ in Italia paſsim conſpiciuntur,duo inprimis ædificia, Pantheum uidelicet Romæ,& triumphalem Anconitani portus fornicem, tum elegantiæ tum artificij ratione quammaximè commendanda cenſemus. Noſque arcus huiuſce capitulum A litera infrà notatum ad ueri ſimilitudinem penitus expreſsimus, & ex amplioribus ad minores modulos,ſumma adhibita diligentia,huc certè traduximus; cuius quidem altitudo etſi Vitruuianis dogmatibus aduerſatur, egregiè tamen reſpondet, optimamque retinet ſymmetriam: Niſi Vitruuianum codicem hoc loco deprauatè corrupteque potius legi uelimus,eamque authoris mentem fuiſſe dicamus; ut ille Corinthium capitulum,ſine Abaco, ad altitudinem columnæ ipſius craſsitudini æqualem educendum eſſe intellexerit. Nec enim præſens capitulum hac ratione extructum tantummodo reperimus: uerùm cætera capitula inſuper complura, quorum omnium,demptis Abacis,altitudines columnarum craſsitudinibus æquales ſtatuuntur, nos paſsim conſpexiſſe meminimus. Arcus huiuſce columnæ hac nimirum, qua intueris, ratione ſtriatæ apparent, & extra ſolidum paulò plus quàm mediæ procurrunt. Stylobata, baſisque ei ſuperſtans inter fornicis eiuſdem membra reponuntur, amborumque ſtructuræ exactas propriasque retinent ſymmetrias. Coronices, quæ deinde ſequuntur, in foro Romæ tranſitorio inuentæ olim fuerunt. Coronicem A, ſi Corinthiæ coronicis mutulis deſtitutæ genus & conditionem perpendas,modeſtiorem eſſe fateberis. Coronix B, cùm duo naturæ eiuſdem eiuſdemque proprietatis membra ſortiatur,licentior aliquantulum eſſe uidetur. At coronix C, tum propter geminata duplicataque membra,quorum infra coronam aſpectus inuenuſtior exiſtimatur, tum quia tam amplæ coronicis corona modicam admodum obtinet proiecturam; in maximam utique libertatem, & immenſam propemodum licentiam præceps effunditur. Stylobatæ baſim D ſigno notatam, elegantiſsi-

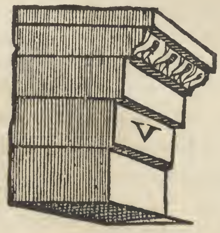

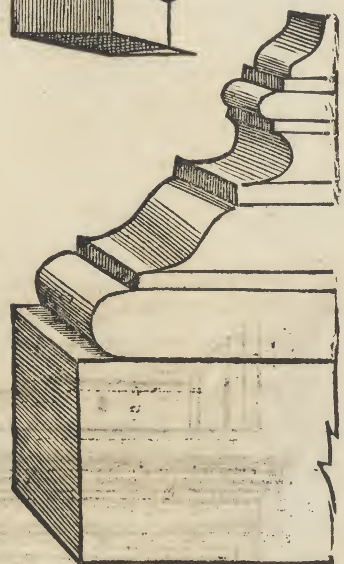

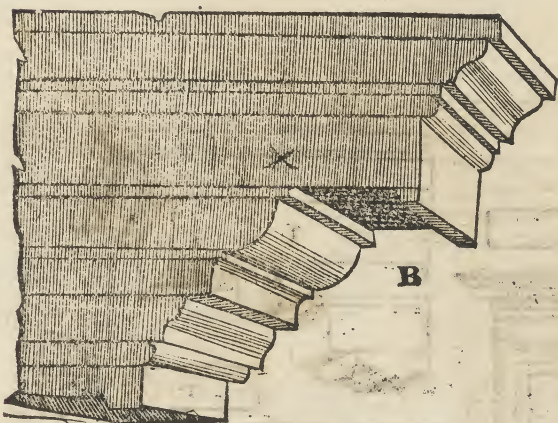

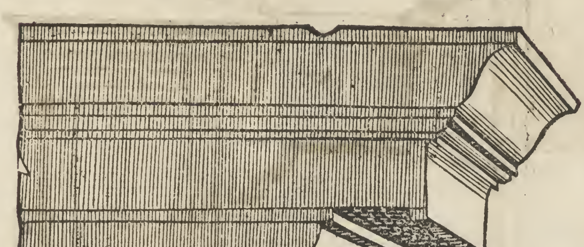
mam quidem eſſe reor. Quinetiam ſtereobata E, quod Baſſamentum uulgus appellat, etſi ſecundum ędificij alicuius longitudinem perpetuus extendebatur; attamen baſis quoque ſtylobatam fulcientis uſum haud ineptè forſitan præſtitiſſet, Membra autem hæc omnia Corinthijs operibus, eleganter quidem adiungi accommodarique poſſunt: Quinetiam in Ionicis ædificijs membra conſimilia appoſita quandoque conſpeximus. Epiſtylium V, Veronę in triumphali fornice extat, in quo faſciarum diſpoſitiones à Vitruuiana explicatione perquàm diuerſę comperiuntur: Noſque, ut differentiam oſtenderemus, tale epiſtylium conſultò hic appoſuimus. Quoniam autem deſignationes noſtræ proprijs exemplaribus ad amuſsim reſpondent, & ex maioribus formis ad typos hoſce minores ſumma cura animaduerſioneque traductæ à nobis fuerunt: nihil eſt quòd in antiquitatum propoſitarum modulis recenſendis laboris aut temporis quicquam nunc inſumamus.

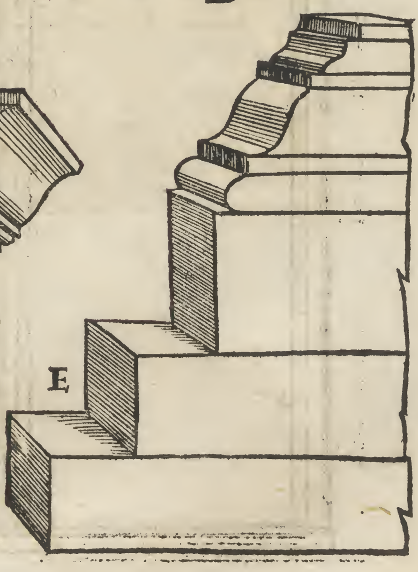

A

V

D

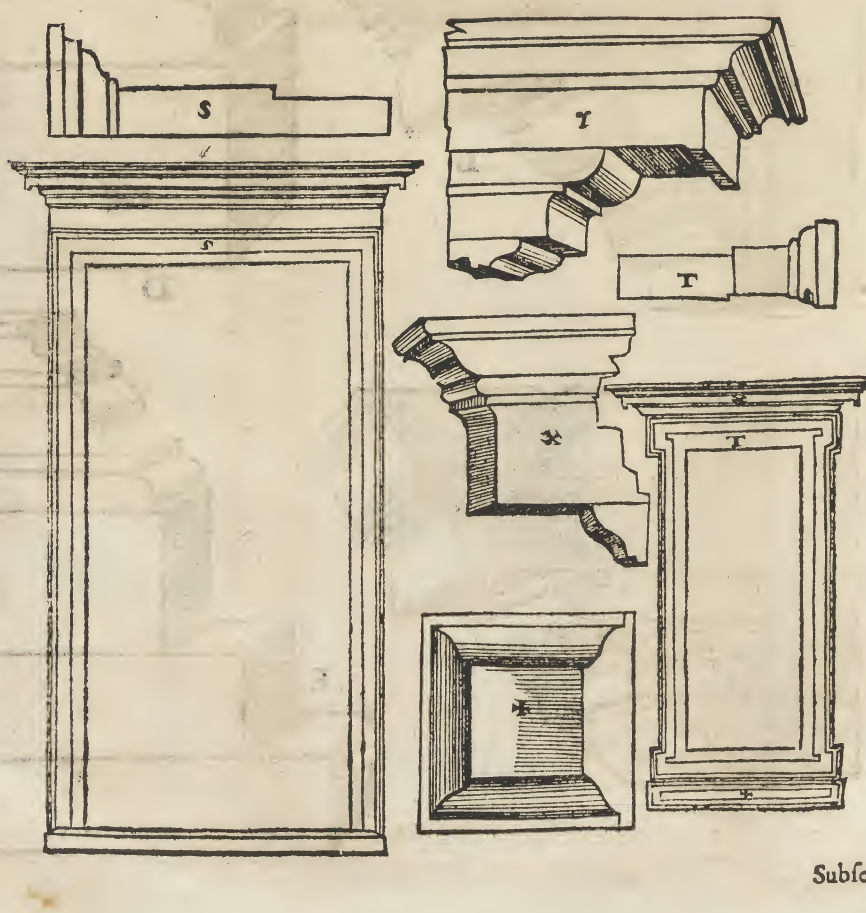

B

C

E

De

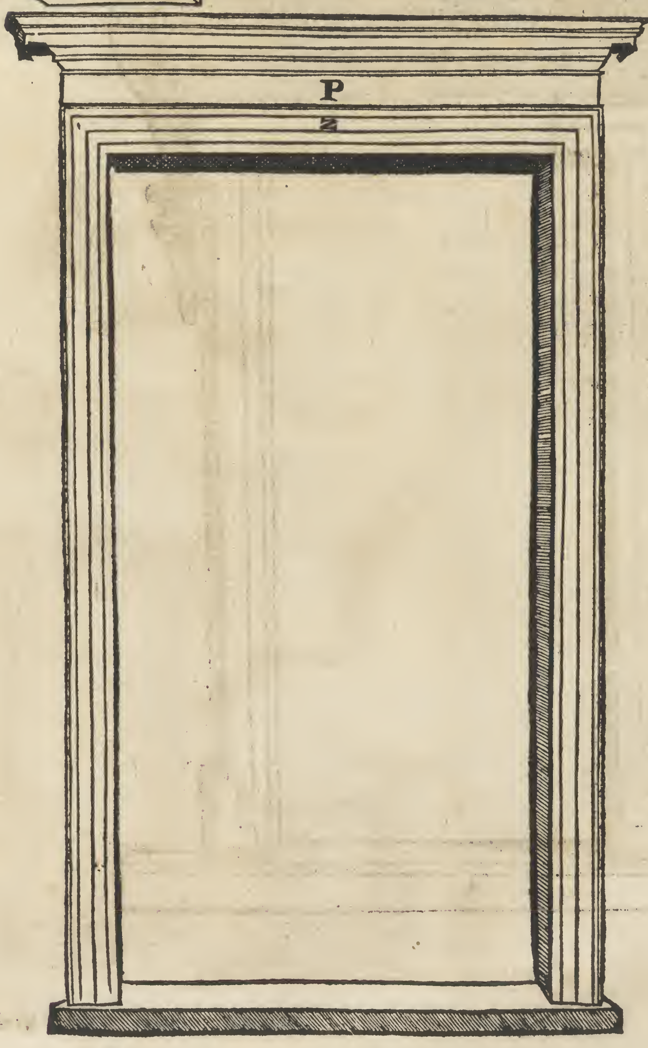
De Corinthiorum oſtiorum diſpoſitionibus Vitruuius ne uerbum quidem ullum attigit; idcirco ad eas, quæ incolumes adhuc extant, antiquitates neceſſariò confugiemus. Subſcripta ianua S & Y, Tyburi ad Anienem templo rotundiori Corinthij operis appoſita iacet : parſque eius ſuperior decimaoctaua parte gracileſcit atque contrahitur, altitudoque duorum quadratorum ſummam excedit. Reliqua membra deinceps proprijs quamſimillima exiſtunt. Feneſtra T & X literis diſtincta, templo eidem adiungitur,& non ſecus ac porta in ſuperiori parte contracta conſpicitur. Antepagmenta, membraque cætera feneſtræ perbellè quidem congruunt atque conſentiunt: membrorumque cunctorum modulos, circino in manibus ſumpto,ſi paulò diligentiores fuerimus,quamprimùm utique expediemus.

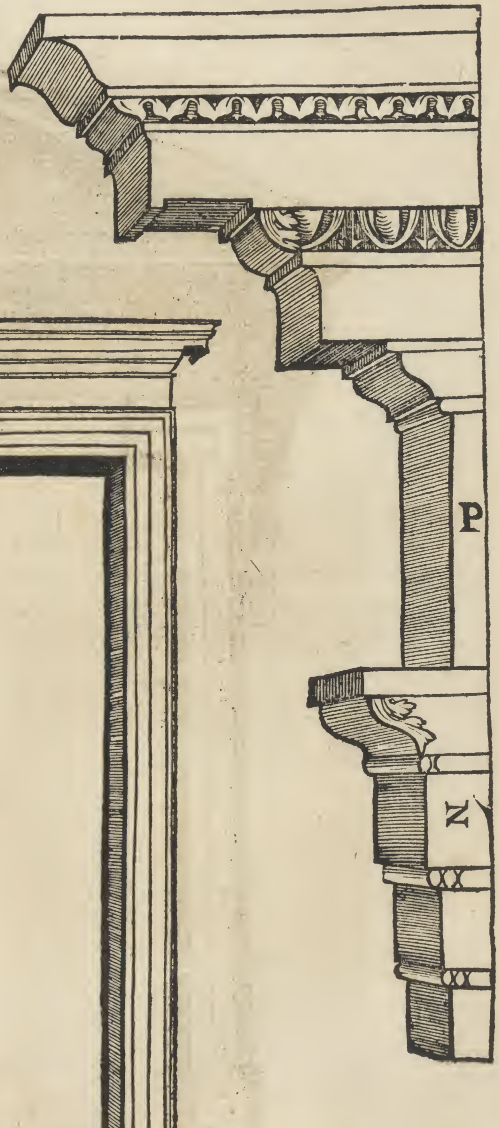

Subſequens

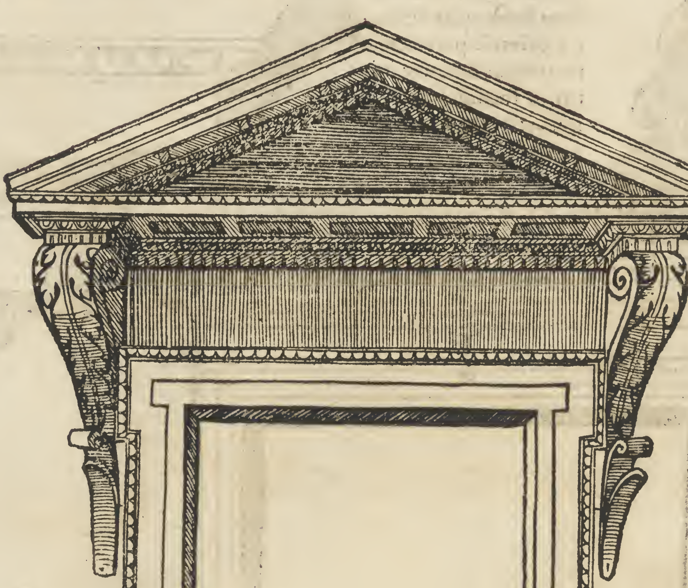
Subſequens oſtium P & Z literis notatum, pro Pantheo, quod Rotundam noſtrates appellant, Romę è Corinthio opere conſtitutum apparet: quod in palmos maiores xx latitudinis patet, & ad palmorum xl altitudinem effertur. Antepagmentorum autem interiores extremitates, quæ telaria uulgò nuncupantur, ex uno perpetuoque lapide conſtare dicuntur: nec nos, quanuis diligentiſsimè ſpeculati, iuncturas commiſſuras'ue ullas profectò ibi conſpeximus. Oſtij huiuſce antepagmenta è luminis totius latitudine octauam ſibi partem acquirunt: quod inde potiſsimum contingit, quia antepagmentorum ipſorum latera craſsiora utique exiſtunt; nec frons, abſq; partis lateralis etiam comprehenſione, à nobis cerni aut conſpici poteſt: quæ quidem lateris perceptio craſsiorem, quàm reuera ſit, frontis ſpeciem contemplantibus exhibet. Præſens autem oſtium cùm ad inſignem altitudinem efferatur, idcirco ad perpendiculum dirigitur; nec in ſuperis partibus, quemadmodum oſtia cætera à nobis hactenus expoſita, ullam recipit contracturam. Reliqua membra deinceps cum oſtij ipſius ſtructura atque diſpoſitione quamoptimè certę cohærent, in eisq; ad minorem hanc formam transferendis maximam nimirum adhibuimus diligentiam. Baſis ſupra oſtium collocata, planarũ columnarum primo ordini in Pãtheo ſuperincumbẽtium baſes, quas de baſi Corinthia pertractãtes ordinis huiuſce initio in mediũ adduximus, refert ac repręſentat.

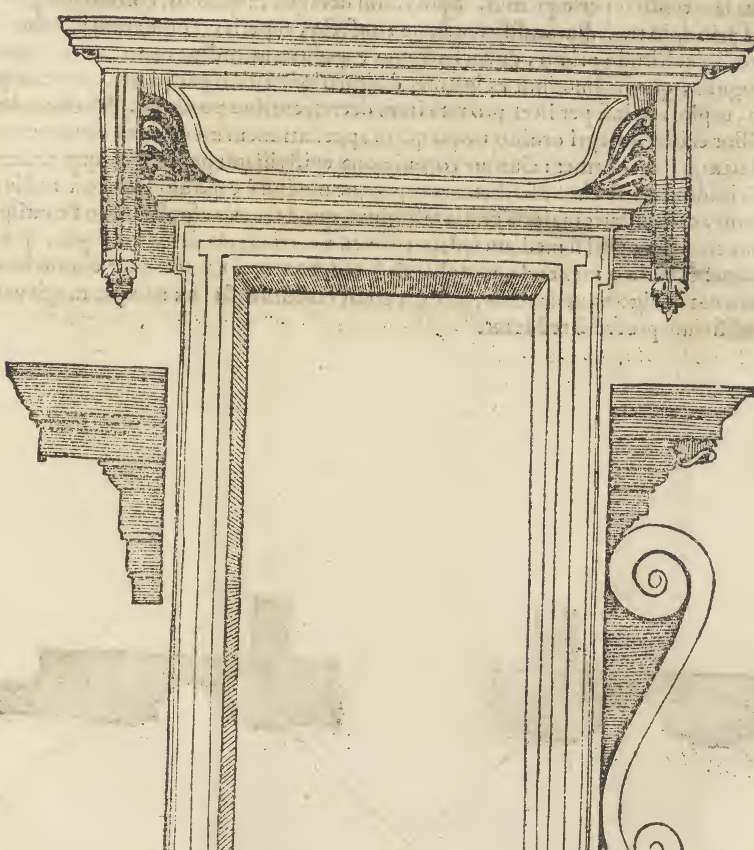

Subſcriptum oſtium Paleſtinæ, quæ Peleſtina corrupto uocabulo iam nuncupatur, exiſtit; Corinthioq́; opere conſtat, parſque interuacua ad bina pertingit quadrata. Antepagmenta ſextam latitudinis partem obtinent, quæ quidem ratione ſuperius iam aſsignata diſtribuentur: zophorus antepagmentis quarta parte amplior conſtituetur: Corona, membraque cætera ad antepagmentorum æqualitatem dirigantur; eaq́; præſentem, quam cernis, diſtributionem nacta fuerunt: Menſulæ, prout uides, ad inferiora dependent: Faſtigium deniq; rationem à nobis in Dorico ordine pagina 262, dum de porta grauioris aſpectus extruenda ſermonem habuimus, iam traditam perſequetur.

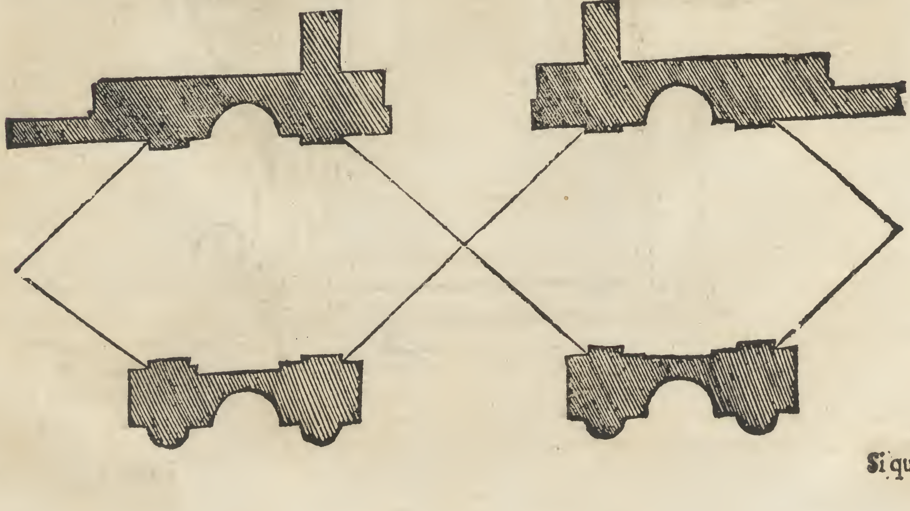

Præſentia

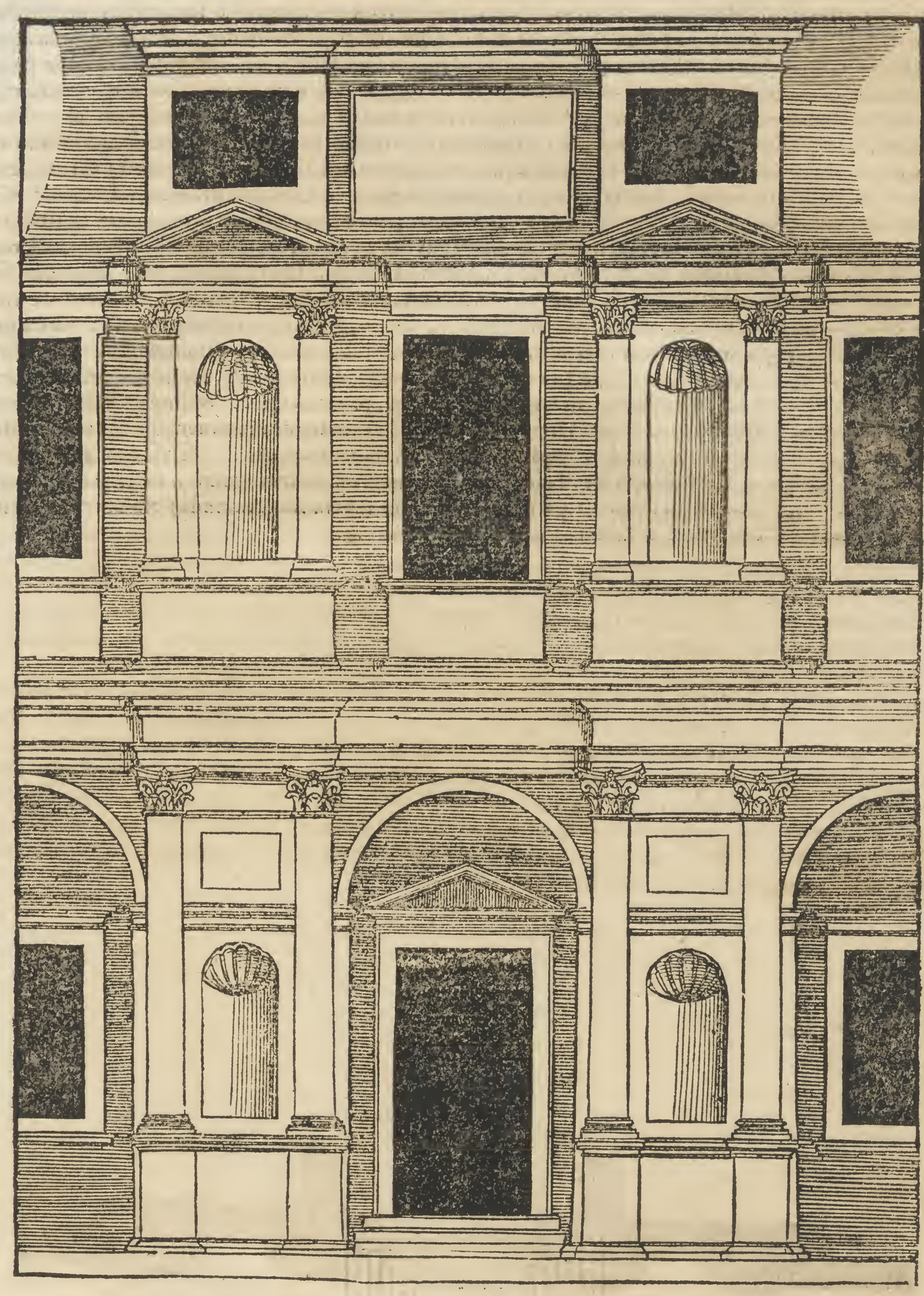
Præſentis oſtij ſpecies etſi à cunctis antiquorum, quotquot conſpeximus, oſtiorum generibus differt; aſpectui tamen & iucunda, & magnificum quid præſeferre uidetur: & Spoletio quatuor ſtadijs propemodum, ſi iter aliquantulum deflexeris, abeſt; uetuſtæque ædi Corinthio opere elaboratæ adiuncta conſpicitur. Symmetrijs autem proprijsque commenſibus recenſendis, cùm hæc omnia ſtudioſus quilibet, circino adiuuante, per ſeſe conſequi poſsit, haud immorandum profectò arbitramur.

Cùm Corinthio opere mirificè omnes homines delectentur, etſi ex membris id conſtat compluribus, ne ſtudioſorum utilitati defuiſſe tamen iudicemur, tum communiores præceptiones nonnullas modò afferemus, tum uaria Corinthiorum ædificiorum genera deformabimus ac proponemus. At quoniam antiquiores Architecti operum ſuorum firmitati & immortalitati pariter conſulentes pilas, quibus arcuum deſuper incumbentium moles ac pondus committitur, craſsiores effeciſſe reperiuntur; ideo nos præſentem excogitauimus deſignationem: quæ uſum pro Architecti acumine ſolertiaque multiplicem præſtans, pilarum frontes tantæ latitudinis obtinet, quanta arcuum ipſorum exiſtit apertio, at earum craſsitudo apertionis quadrantem tantummodo aſſequitur: Columnarum craſsitudines è pilarum frontibus ſextam ſibi partem acquirunt: Scaphæ ſeu Conchæ, quæ binis columnis mediæ intercurrunt, duarum columnarum craſsitudines explent; eædemque ad paulò maiorem quàm duorum quadratorum altitudinem educuntur: Stylobatæ ad triplicatas columnarum craſsitudines efferuntur: Arcus deinde ad duorum quadratorum erigitur altitudinem: Columnæ, baſibus capituliſque ſimul adiunctis, ad partes nouem ſublimes excitantur: Arcuum antepagmenta dimidijs columnis paria æqualiaque conſtituuntur: necnon & arcuatæ circunductioni tantundem, & incumbis quoque arcum ipſum ſuſtinentibus eadem prorſus aſsignabitur altitudo. Incumbæq; ad eius nimirum, quam de Ionico ordine ſuperius pertractantes Theatro Marcelli adeſſe iam diximus, ſimilitudinem extruentur: eædemq; oſtio coronicis uſum ſpeciemque exhibebunt. Oſtij autem altitudo ita expedienda uidetur, ut ſub prædicta coronice epiſtylium pari altitudine ſtatuatur; infraque epiſtylium binæ partes ad gradationes uſque ſumantur, quarum altera epiſtylij ipſius latitudinem terminabit. Quapropter coronix oſtio ſuperincumbens feneſtrarum, quæ à lateribus aſtant, coronicibus, ſummaque ſtylobatarum cymatia imis feneſtrarum earundem planiciebus ad libellam quamoptimè reſpondebunt. Feneſtrarum autem apertiones diagonea conſtabunt proportione, earumq; antepagmenta ſexta luminis parte definientur. In ſtylobatis, baſibus, capituliſque, & minutioribus huiuſcemodi membris expediendis, præceptiones ordinis huiuſce initio à nobis iam traditas perſequemur. Epiſtylium denique, zophorus, coronixque, accommodata earum, prout à principio tradidimus, diſtributione confecta, ſuperis columnarum partibus adiungentur. Subſequentis ordinis altitudo primo, quem hactenus expoſuimus, ordine quarta parte minor conſtituetur: membris ſingulis, quemadmodum ex ipſamet deſignatione cuiuis perſpicere, proprioſque modulos, circino adhibito, explorare inſuper licet, pro rata item decreſcentibus portione. Mediana demum eductio, quæ cùm humilior exiſtat, integri ordinis nequaquam appellationem meretur, altitudinem arcuum inferiorum apertionibus æqualem obtinet: eiuſque coronix, quæ epiſtylij inſuper zophorique munere fungitur, quinta totius altitudinis parte circunſcribetur: proprijque moduli è capitulo Dorico à nobis deducentur. Quinimo ornatus ac uenuſtatis maioris gratia faſtigium, quod frontis aſpectum ſeu Frontiſpicium noſtrates appellant, ſuperaddetur: cui ſi mediam ſedem tribuemus, triangula deinde faſtigia, quæ in lateribus ſcaphis ſupereminent, uitioſa mehercle improbandaq; uidebuntur. Quapropter eorum loco circulata potius, quæ Remenata uulgo nuncupantur, faſtigia erunt ſubſtituenda: ita nanque magis uarium, aſpectuique iucundius ædificium profectò reddetur.

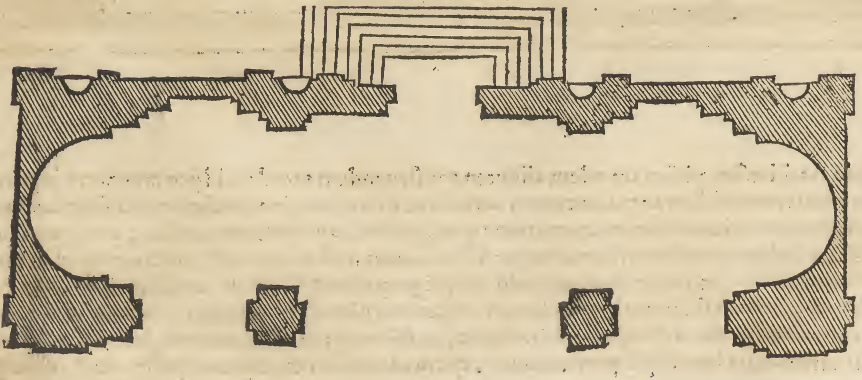

Si quando

Si quando Architectus ad ſacram ædem aliquam conſtruendam accedet, id pro comperto inprimis ut habeat uelim, quò templi ſolum ac pauimentum in ſublime è terra magis excitabitur, ædificium eò maiorem dignitatem & amplitudinem utique retenturum: quod probatis antiquorum operibus confirmari dilucidè poteſt, etſi aliæ quippe templorum formæ atque diſpoſitiones noſtris quamdiſsimillimæ apud ueteres extiterunt. Illi nanque corpus unum tantummodo, idque perpetuum fabricari conſueuerunt. At nos, qui Chriſti fidem & pietatem ſectamur, templorum noſtrorum pleraque in tres partes, medianam uidelicet, binasque lateribus inſiſtentes diſtinguere, diſtribuereque ſolemus; ſacellaque intra latera reſident nonnunquam, aliàs autem extra latera ipſa protruduntur, quemadmodum ex ſequenti perſpicitur Ichnographia.

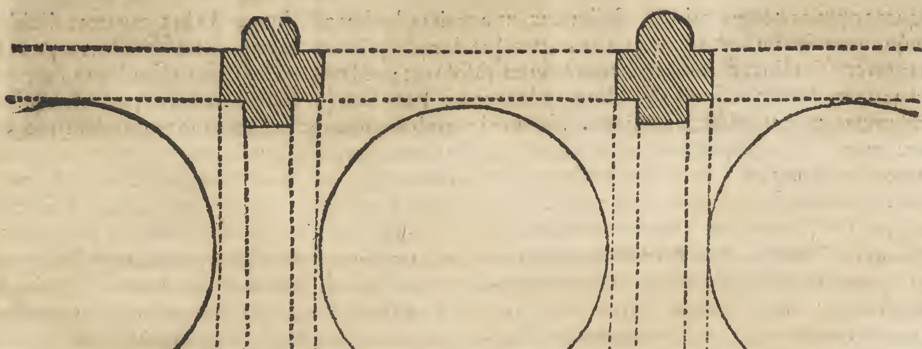
Frontis hic deſignatæ latitudo in partes xxxij extenditur, quarum una columnarum ſingularum craſsitudinibus aſsignabitur, intercolumnijs autem medianis partes ſeptenæ contingent: Laxioribus intercolumnijs, quæ in lateribus ſtatuuntur, partes quaternæ dimidiaque inſuper aſcribentur: Intercolumnia anguſtiora, quibus ſcaphæ mediæ intercurrunt, binas partes demum explebunt. Et hac utique ratione partes xxxij perbellè, ni fallor, conſumptæ fuiſſe uidebuntur. Antepagmenta, quæ arcum ſublimem extollunt, dimidias columnarum craſsitudines æquant: Oſtij apertura partes tres ac ſemis in latitudinem extenditur, ſeptenasque partes in a ltitudinem peruagatur: Incumbarum, quibus proximè arcus innititur, altitudo antepagmentorum latitudini æqualis eſto; incumbæque hæ nimirum haud ianuæ tantummodo uerùm feneſtris quoque coronicis uice locoque inſeruient: Stylobatæ ad partium trium altitudinem efferentur: Columnæ, baſibus capitulisque unà acceptis , ad partium nouem ac ſemis altitudinem erigentur: Epiſtylium, Zophorus, coronixque è columnarum ipſarum altitudinibus ſibi quadrantem aſſument; Itemque ad membra reliqua ſigillatim expedienda ſuperiorem præceptionem adhibeto. Quod autem ad feneſtrarum, ſcapharum, cæterorumque ornamentorum diſpoſitiones ſpectat modulosque, ex præſenti deſignatione cuncta tibi clara apertaque reddentur. Ordo proximè huic ſuccedens, primo ordine iam expoſito quarta parte humilior depreſsiorque conſtituetur: membraque ſingula pro rata parte item diminuentur. At epiſtylij deinde, zophori, coronicisque æqua ac tripartita diuiſione confecta; epiſtylio una, zophoro mutulisq; ſimul altera, & coronæ demum ac ſimæ reliqua tribuetur. Faſtigium, prout in Dorico ordine ex Vitruuij ſententia docuimus, à nobis poſtremo loco tandem ſuperaddetur. Alæ ornatus ac munimenti gratia utrinq; aſsiſtentes circuli quadrantem tantummodo complectuntur, earumque centra in A & B ſignis reſident ac collocantur. Singulisque arcubus, qui ſacella inter ſeſe dirimunt atque diſtinguunt, ſingulæ huiuſce generis alæ, quaſi ualidum quoddam medianæ partis fulcimentum, ſuperaddi commodè poſſent: per quas imbres à culmine ad inferiora ſenſim delaberentur atque deſcenderent.

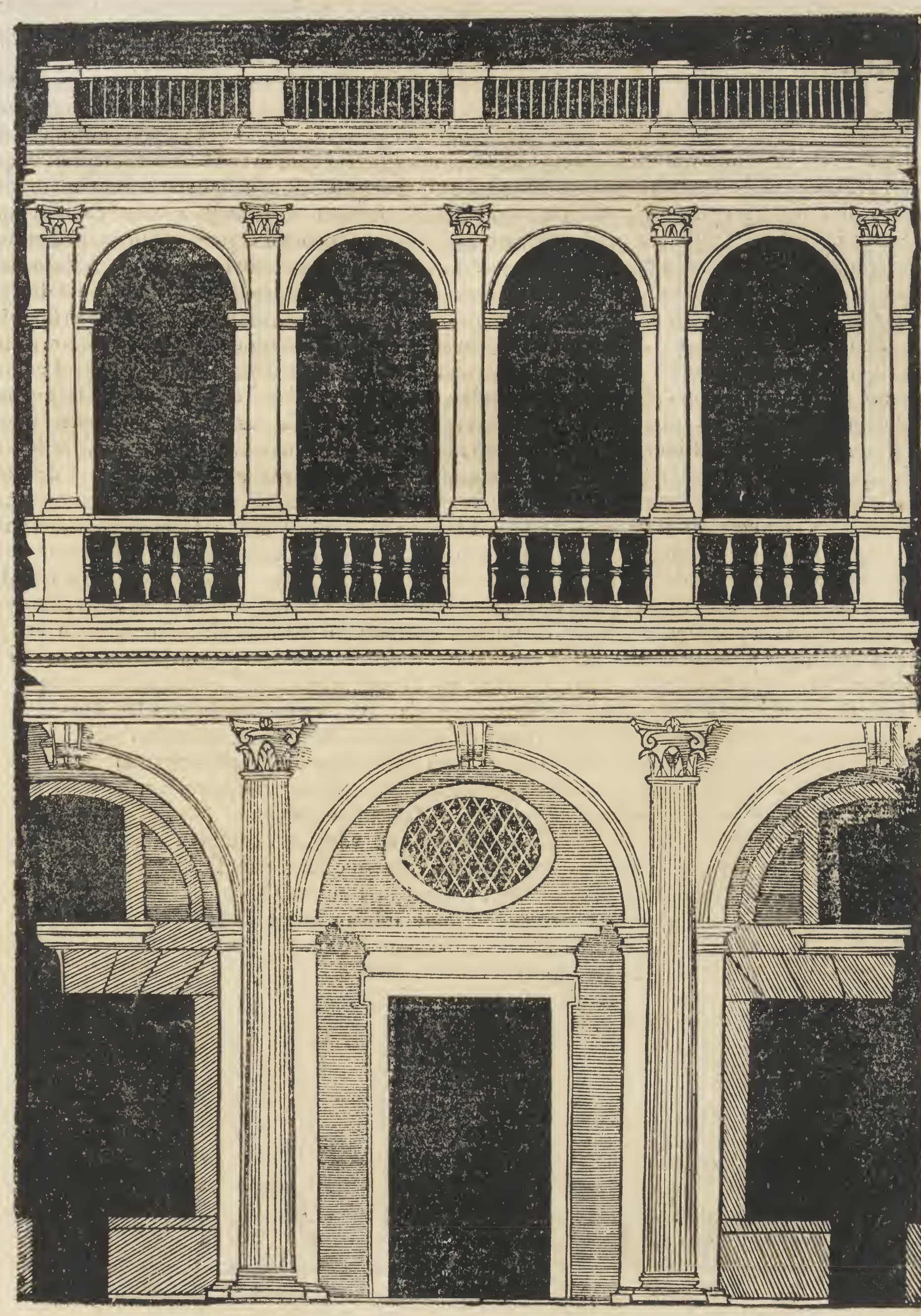

Sequens opus ea nempe ratione diſtribuetur, ut uacuitas duabus pilis interiecta in tres partes diuidatur, earumque una pilarum latitudines metiatur, parsque dimidia pilarum earundem craſsitudines æquet: Columnarum craſsitudines dimidias pilarum frontes abſoluant; eædemque, baſibus capitulisque ſuperadditis, ad partium denum ac ſemis altitudinem educantur: Paraſtatæque ſublimem arcum extollentes, dimidias columnarum craſsitudines expleant. Necnon incumbis, quibus arcus innititur, tantundem quoque tribuetur: quarum certi proprijque commenſus è capitulo Dorico, membris tantummodo permutatis, deduci quamoptimè poterunt: Incumbarumque earundem ratio & ianuæ coronicis uſum exhibebit, & feneſtris tabernas inferiores deſpectantibus tanquam fulctura quædam inſeruiet. Arcus, quoniam, ut aliàs oſtendimus, partium ſymmetriæ atque connexiones eum humiliorem quandoq; requirunt, in partium trium expanditur latitudinem, & in partium quinum altitudinem creſcit: eademque proportionis ſpecies oſtio quoque tribuetur: oſtijque eiuſdem antepagmenta ſextam latitudinis partem occupabunt. Quòd ſi fortè Architectus arcus duplo altiores quàm latos effinxerit, ad duplam quoque proportionis rationem oſtij apertionem moderabitur: at columnarum baſib. ut ueterum exempla imitemur, quadrati plinthi tunc ſubijciendi uidebuntur. Epiſtylij, zophori, coronicisq; altitudo, duarum columnarum craſsitudines ſimul explebit: ternaq; hæc membra, uel ut ſuprà iam præcepimus, uel ut nonnulla antiquorum exempla in retro habitis iam deſignata deſcriptaque proponunt, diſtribuentur. Quoniam autem ſecundi ordinis pauimentum

uimentum ad coronicis primi ordinis libellam ſtatuitur, adeò ut ab imo arcu uſque ad pauimentum ſuperius ſatis ſpatij pro concamerationibus extruendis habeatur: idcirco nos loci commoditatem nacti ad columnarum ſingularum perpendicula ſingulos fornices perduceremus, intermediaque ſpatia ſphæricis & orbiculatis conuerſionibus utique extolleremus. Secundi ordinis altitudo à primo, quem hactenus expoſuimus, ordine quarta parte deficiet, eumque ita diſtribuendum eſſe iudicamus. Podium, quod Pluteum quoque nuncupare ſolemus, ad imarum columnarum duplicatas craſsitudines excitetur. Quod reliqui ſpatij deinde ad ſuperiora contendit, in partes quinque diuidatur: ſupremaque parte epiſtylio, zophoro, coronicique reddita, quatuor reliquæ deinceps columnis deſcendentibus tribuentur: Paraſtatæque arcum ſuſtinentes, itemque arcuum circunductiones dimidijs columnarum craſsitudinibus æquales conficientur. Cæterorum membrorum conformationes ex ſuprà iam traditis præceptionibus deducantur. Quòd ſi frons ædificij forum uel plateam aliquam deſpexerit, quemadmodum ſubiectæ hic ſignificant innuuntque tabernæ; podium ſummæ coronici nouiſsimo loco tunc ſuperſtructum, & ad commoditatem & ad ornatum quammaximè certè conducet. Quod quidem ut ab imbribus atq; pruinis tutum incolumeque ſeruetur, lapideis lataſtris, quarum cohæſiones albarijs operibus quàm firmiſsimis, quæ Stuccha uulgò nuncupantur, obfirmabuntur, ſolum inſternemus: idq;, ne aquarum defluuia impediantur, decliue conſtituemus. Verùm ſi plumbeis laminis huiuſce generis ſola cooperta contectaque fuerint, operis robori atque ſecuritati magis adhuc conſuluiſſe uidebimur. Quanuis autem peritiores Architecti à columnis pilis'ue ſupra inanes aliquas apertiones collocandis quammaximè caueant abſtineantque, quinimo nec nos huic rei aſſentimur: cùm tamen Romæ in Pompeiana porticu conſimilem ſtructuræ rationem, Dorico tamen opere conflatam coagmentatamque, aſpexerimus; tale exemplum alijs quoque, ſi quem eius imitandi fortè cupido ceperit, audacter hic propoſuimus.

Quoniam

Quoniam Veneti in ſuis ædificijs Corinthijs operibus feneſtrarum Menianorumque multitudine exuberantibus quammaximè delectantur, idcirco nos ædem luminibus ac Menianis refertam in præſentia tibi conſpiciendam, iucundiſsime Lector, exhibemus: in qua ambulationes ambulationibus idcirco ſuperpoſuimus ac ſuperſtruximus, tum quòd ad uſum longè quàm Meniana aptiores illæ commodioresque cenſentur, tum quòd operi maiorem authoritatem & grauitatem utiq; adiungunt: ad quorum enim interiora aſpectus pertingens latius uagari expatiarique poteſt, contemplantibus gratiora iucundioraque ea proculdubio exiſtunt.

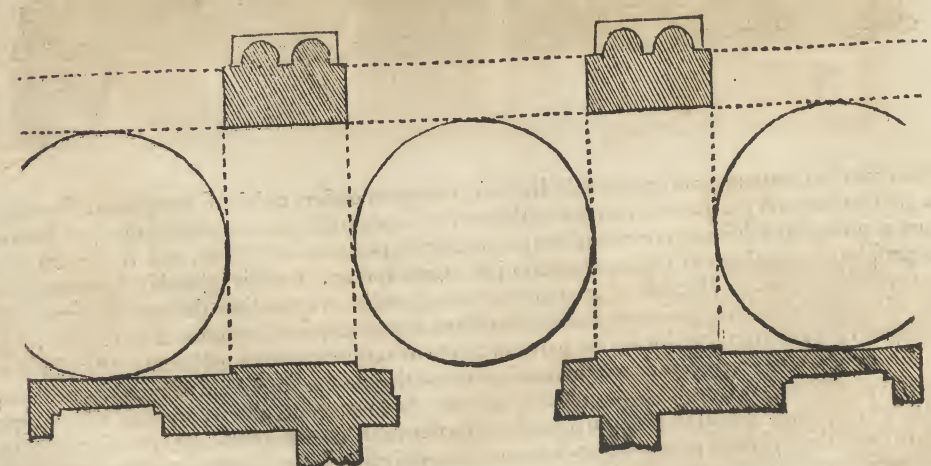
Frons,

Frons, quam hic deſignatam intueris, ea nempe ratione diſtribuetur, ut tota latitudine in triginta partes diſtributa, ſingulis partibus columnarum ſingularum craſsitudines abſoluantur: Medianum intercolumnium quaternas columnas explebit, intercolumniaque minora ternis ſigillatim columnis definientur; itaque partes triginta conſumptæ exinanitæque uidebuntur. Columnæ, ſi baſes capitulaque adiunxeris, in partes denas ſemique attollentur: Epiſtylium, zophorus, coronixque è columnæ totius altitudine quintam ſibi portionem aſſument. At membrorum conuenienti, prout ſuprà habitum fuit, diſtributione confecta, feneſtrarum lumina deinde in columnæ unius ſemisque latitudinem pateant; cunctæque ad perpendiculum dirigantur, eo tantùm diſcrimine intercedente, quòd inferiores feneſtræ cùm in tres partes dilatentur, in quatuor partes deinde excitabuntur: at ſuperiores feneſtellæ, quæ anguſtioribus cellulis ſeparatim inſeruiunt, ex diagonea conſtabunt proportione. Oſtij mediani latitudo duarum, altitudoque quatuor columnarum craſsitudines adæquabit: Epiſtylium, zophorus, coronixque, prout ſuperius dictum iam fuit, expedientur: Ianuæque coronix ad coronicum aliarum feneſtris inferioribus deſuper incumbentium libellam ſtatuetur. Secundus ordo deinceps primo ordine iam declarato quarta parte humilior conficietur. Et Podio depreſſioribus quibuſdam latioribusque columellis, quas Baluſtrias uocant, ad altitudinem feneſtrarum ſingularum latitudinibus æqualem educto, cætera poſtmodum altitudo in partes quinq; diuidetur: quarum unam epiſtylio, zophoro, & coronice obtinentibus; columnarum ſcapis deinde, baſibus capitulisque item adiunctis, quatuor reliquæ tribuentur. Feneſtrarum ſingularum altitudines ad duo quadrata utique inſurgent. Cætera demum ornamenta ad conſimilium ſtructurarum ſpecies iam declaratas dirigentur: Pariter quoq; tum medianæ ambulationis oſtium, tum feneſtrarum apertiones ex primo ordine iam expoſito deducentur. Subſequens ordo, cui tertia ſedes aſcribitur, ab ordine ſecundo nuper expoſito quarta parte deficiet, membraque ſingula pro rata diminuentur portione; feneſtras tantùm excipio, quarum altitudines ex duobus quadratis, & ex ampliori potius quàm ex humiliori interuallo conſtituentur: Cùm enim ardua ſummaque loca ipſæ occupauerint, propter longinquitatem minores utique à ſuſpicientibus iudicantur atque cenſentur. Mediana demum eductio in tectorum reſidens ſummitate, altitudinem tertio ordine iam declarato quadrante minorem obtineat, prout de medianis huiuſcemodi eleuationib. diminuendis aliàs quoque determinauimus. Epiſtylium, zophorus, coronixque quartam ſibi prædictæ altitudinis partem uendicabit: Faſtigiumque, prout in Dorici templi explicatione deſcriptum fuit, nouiſsimo loco tandem imponetur. Quòd ſi qui moduli deinceps reliqui fuerint, ut certam exactamq; eorum aſſequaris cognitionem, ad ſuperiores præceptiones mox reuerteris. Præſensq; ædificij genus haud urbanis tantummodo ædificijs Veneto more diſponendis collocandisq; inſeruiet, uerùm ad ruſticana quoque ædificia tranſlatum ſummam profectò authoritatem atq; magnificentiam eis induceret ac afferret. Quòd ſi ruri talis ſpecies contemplanda proponetur, id inprimis te admonitum uolumus; quo è terra in ſublime magis illa excitabitur, eò ædificium conſpicuum & in aperto magis futurum, locaque ſubterranea ſalubriora inſuper fore. Sequentis autem Orthographiæ nullam Ichnographiam antea ſubiecimus: porticuum nanque ſeu ambulationum proſpectus cuncta dilucidè admodum, ni fallor, nobis aperit ac patefacit.

Architecto illud nonnunquam, prout aliàs diximus, occurrere poſſet, quòd etſi complures afforent columnæ, tenues tamen & graciles adeò omnes exiſterent, ut ſi aptum aliquod commodumq́ue pro dominorum nutu ac uoluntate ædificium ei extruendum proponeretur; præſentes columnæ, niſi Architecti induſtria ac perſpicacia ſuppleuerit, uſui nequaquam ipſi utique forent. Frontis igitur hic deſignatæ coagmentatio conſtitutioq́ue ita diſtribuetur, ut arcus apertura altitudinem latitudinis duplam obtineat, pilarumq́ue ad arcus fulciendos appoſitarum frontes dimidiam aperturæ ipſius latitudinem ſortiantur: Quo quidem ſpatio in partes tres ſemiq́ue diuiſo, partium earum una columnarum ſingularum craſsitudines metietur, mediumq́ue duarum columnarum interuallum ſemicolumnæ craſsitudinem adæquabit, necnon paraſtatis antepagmentisq́ue tantundem pariter aſsignabitur: Stylobatarum, abſque plinthis tamen, quos Soccos uulgus appellat, altitudines pilarum frontibus æquales conſtituentur; eorumq́ue membra, quemadmodum in Corinthij ſtylobatæ pertractatione habitum fuit, diſtribuentur. Columnæ, baſibus capitulisq́ue unà aſſumptis, partium undenum altitudinem petent: nec tamen cùm binæ columnæ geminatæ, & in unum congredi

congredi propemodum uideantur, ibique ornatus potius quàm oneris alicuius perferendi ſuſtinendiq; gratia poſitæ fuerint, altitudinis id genus reprehendendum aut improbandum cenſemus. Epiſtylium, zophorus, coronixque ad quadrantalem columnarum altitudinem excitabuntur; ad columnarumque ipſarum perpendicula membra cuncta reſilientia conſtituentur, corona ſimaque tantùm exceptis, quæ abſque ulla interpellatione perpetuæ extendi continuarique debent: ſic enim antiquorum præſtantiores magisque probatos feciſſe conſtat: Quinimo Bramantem, qui ædificatoriam artem tempeſtate noſtra primus inſtaurauit atque reſtituit, conſimile ueterum exemplum Romæ in Vaticano, quod Beluedere Itali paſsim appellant, imitatum & perſecutum uidemus. Oſtij mediani latitudo quaternas columnarum craſsitudines expleat, bisq; tantundem in altitudinem excitetur: Antepagmenta zophorusque eam diſpoſitionem atq; collocationem aſſequantur, ut coronix, cui arcus innititur, & ianuæ & feneſtris item inſeruiat; quarum quidem feneſtrarum latitudo trium, & altitudo quinque columnarum craſsitudines abſoluet. Mox alter ordo à primo ordine iam expoſito quarta parte decreſcat. Vniuerſaque eius altitudine in ſex partes diuiſa, podio, quod plutei nomine quoque ſignificatur, pars una tribuetur; feneſtrarum apertionibus quatuor deinde partes aſsignabuntur: epiſtylio, zophoro, coronicique, congrua eorum, prout in Compoſito ordine poſtea dicetur, diſtributione confecta, pars nouiſsima demum continget. Feneſtrarum latitudines feneſtris inferioribus ad perpendiculum reſpondebunt, quæ quidem bis tantum mox in altitudinem educentur. Ad feneſtrarum autem ſcapharumque ornatum ac elegantiam quod reliquum eſſe uidetur, membrorum conſimilium rationem in Ionicæ portæ conſtitutione à nobis ſuperius iam traditam perſequeris: indeque principijs &, ut ita dicam, rudimentis acceptis, ſcalpturiſque præterea ſummo artificio elaboratis atque perfectis, necnon ornamentorum copia & multitudine ſuperaddita, Corinthium quamprimùm opus reddetur. Scapharum ſiue Concharum latitudines, antepagmentaque ſimul, ſummis columnarum inferiorum partibus ad perpendiculum utique inſiſtent: quo quidem interuallo in partes ſeptem diſtincto, partes quinque ſcapharum apertionibus, antepagmentiſque duæ reliquæ aſcribentur. Altitudo autem, cùm membra hæc ſupernè collocata propter longinquitatem breuiora ſuſpicientibus uideantur, latitudinis tripla conſtituetur. Acroteria deinceps, ornamenti cuiuſdam gratia, coronici ſuperpoſita ſuperſtructaque à nobis fuerunt: quanuis in eo utilitas ipſorum deprehenditur, quòd ignium ſpiraculis naribusque huiuſcemodi acroteria ex uſu eſſe comperientur.

Quæcunq;

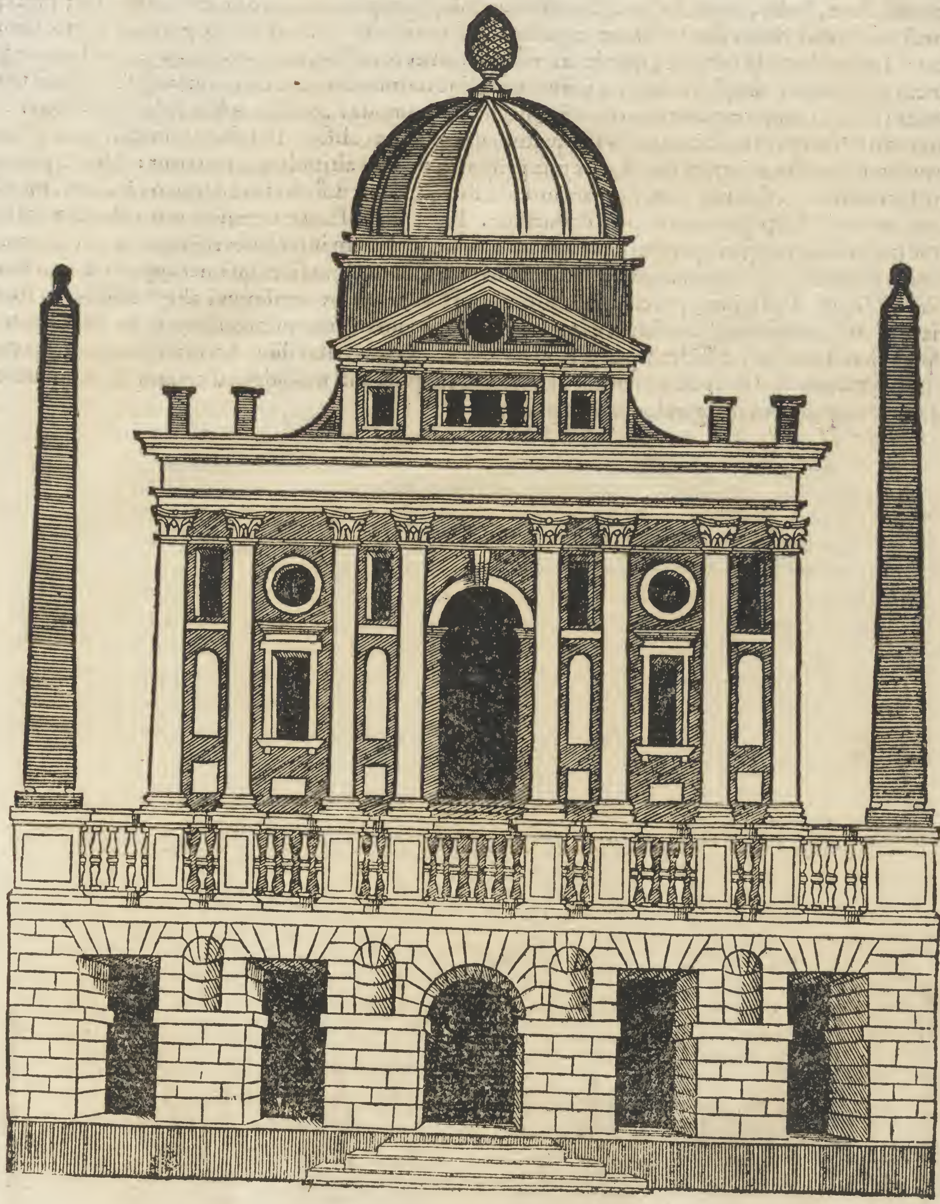
Quæcunque ex ueteri inſtituto uulgataque aliorum conſuetudine deducuntur, quanuis emendatis ſymmetrijs atque proportionibus elaborata perfectaque appareant, homines quidem ad ſeipſa laudanda probandaque alliciunt, at in admirationem eos nequaquam pertrahunt rapiunt'ue. At quæ nouam formam inſolitamque ſpeciem intuentibus exhibent, ſi exactam rationem laudabileſque ſymmetrias retinuerint, non ſolùm pleriſque hominibus probabuntur, uerùm ſtuporem inſuper admirationemque in animos eorum inducent. Præſentis igitur ſtructuræ ſpecies ſacram tibi ædem proponens, ex ſolida primùm ruſticaque, prout oſtenſum iam fuit, conſtituitur ſubſtructione; ad eam nimirum, quam loci ſituſque conditio efflagitabit, altitudinem pertingente; nec minori tamen quàm humani corporis duplicata altitudine, eam

 finiendam

finiendam terminandamque cenſemus. Vt autem propoſitam planiciem attingamus, ab A gradatione, quæ prima in ueſtibulo adituque ſtatuitur, exordiemur; & ad B uſque aſcendentes, ibi planiciem, quæ latiori ambitu ambulationis cuiuſdã more templũ circundat atq; complectitur, podijs undiq; aſſurgentibus, offendemus: templumq; ab hac planicie ſublatum, trium graduum adiectione podij ipſius altitudinem exuperabit. Quod quidem ut aſſequamur, à C gradatione rurſus incipientes ad planiciem D iterum conſcendemus; quæ in podij formam redacta ad parem inferioris podij altitudinem excitabitur atque educetur: indeque ad templi ipſius ſtratum ac pauimentum tres intercedent gradationes. Frontis autem latitudine in partes xxiiij diſtributa, partium illarum una ſingularum columnarum craſsitudines metietur: Mediano intercolumnio partes quatuor aſsignabuntur: Intercolumnijs utrinque aſsiſtentibus, quæ feneſtrarum apertiones excipiunt, tres partes ſigillatim aſcribentur: At intercolumnia demum ſcaphis ſeu conchis ſuſcipiendis deſignata, partem unam dimidiamque præterea explebunt: Itaque partes xxiiij diſtributæ conſumptæque omnino uidebuntur. Stylobatæ in exteriori podio reſidentes columnis, quæ in fronte collocantur, fulciendis item inſeruient: Stylobatæq; prædicti, baſium plinthis detractis, ad partium trium altitudinem erigentur: Columnæ, baſibus capitulisque ſuperadditis, partium denum ac ſemis altitudinem petent: Epiſtylium, zophorus, coronixque, prout in primo ordine dictum fuit, quarta columnæ altitudinis parte definientur; membraq; cuncta ad eandem diſtributionem utique redigentur: Oſtij mediani latitudo ex tribus, altitudoque ex ſeptem partibus ac ſemi, quaſi ex duobus quadratis dimidioque inſuper dixeris, conſtabunt; quod diſtantiæ nimirum atque longinquitatis ratione, quæ rei breuiorem, quàm ſit, ſpeciem infernè eam contemplantibus exhibet, ita contingit: Feneſtræ in partis unius dimidiæque latitudinem extendentur; at propter diminutionis, ut iam diximus, ex longinquitate prouenientis rationem, ad maiorem quàm duorum quadratorum altitudinem efferentur: Scaphæ partis unius tantummodo latitudinem abſoluentes, triplicem deinde propter rationem eandem altitudinem obtinebunt. Alter deinceps, cui faſtigium ſuperſtruitur, ordo ad inferiorum ſtylobatarum altitudinem extolletur, coronixque quartam altitudinis partem habebit: Indeque ad orbiculatam teſtudinem tantundem ſpatij intercedet, quæ tantò plus quàm hemiſphærium circumambiet & complectetur, quanta coronicum ipſarum erit proiectura. Ad quaternos demum ſacræ ædis angulos, ornatus ac uenuſtatis gratia, quaterni excitabuntur & erigentur Obeliſci: quorum, ſi uertices detrahas, altitudines exorienti faſtigio ad libellam utique reſpondebunt; ipſique uertices ad ſummi faſtigij libramentum conſtituentur. In faſtigio autem perficiendo, quam in Dorici templi extructione tradidimus, rationem modumque obſeruato. Subterranea loca ſub templi ſtrato ac pauimento latitantia, ſacrarijs quibuſdam ad preces in Deum effundendas accommodatis, quæ Confeſsionalia uulgò nuncupantur, inſeruiunt: cuiuſmodi quidem ſacraria ſub primarijs aris per uniuerſam Italiam in templis ſita & collocata paſsim conſpiciuntur.

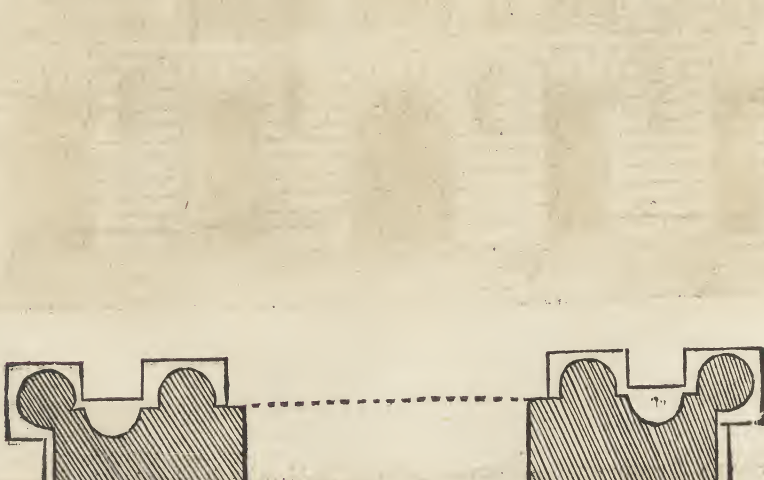
Etſi

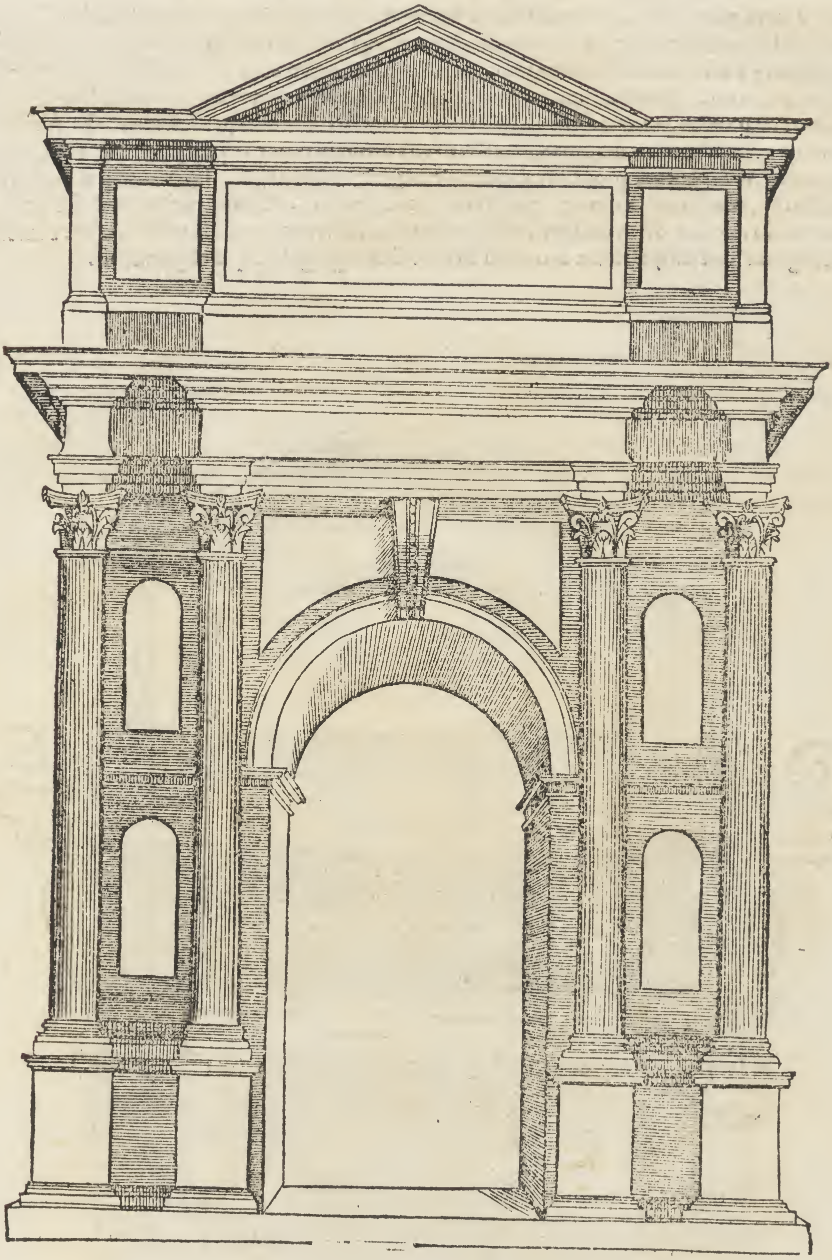
Etſi mos ille ueterum Romanorum, marmoreos uidelicet lapideos'ue fornices in triumphantium honorem & gratiam erigentium, obſoleuiſſe nunc penitus uideatur: attamen inſtitutum id hodiernis quoque temporibus retinetur, ut ſi magnæ authoritatis atque exiſtimationis uir aut animi gratia, aut ad imperij ac dignitatis inſignia accipienda, urbem aliquam ingredi adireq́; uelit; locis illuſtrioribus ciuitatis triumphales arcus ex inteſtino opere picturarum uarietate conſpicuo ei extruantur. Quapropter ſi Corinthij ordinis arcum aſpectu elegantiori effingere uoluerimus, talem formam atque proportionem ei tribuemus. Apertura ex duobus quadratis & ſexta parte amplius conſtituetur: Columnarum craſsitudines ex apertionis totius latitudine quintam ſibi partem uendicabunt: Stylobatarum altitudines, columnarum triplicatas craſsitudines ſigillatim explebunt: Columnæ ad partium denum ac ſemis altitudinem erigentur: Epiſtylium,

 zophorus,

zophorus, coronixque quartam altitudinis columnæ partem abſoluent. Ab inferiori autem arcus circunductione ad epiſtylium uſque menſula, duabus columnarum craſsitudinibus altitudine æqualis ſtatuetur, cuius lineæ ad arcus ipſius centrum utique deducentur. Quod ad membra ſingula demum, ſtylobatas uidelicet, baſes, capitulaque, & epiſtylium inſuper, zophorum, coronicemque ſpectat; preceptionem ordinis huiuſce initio iam traditam expoſitamque obſeruato. Arcus antepagmenta ſemicolumnaria exiſtent: Intercolumnia utraque, quæ in lateribus reſident & collocantur, columnæ unius dimidiæq; craſſitudinem explebunt: Scaphæ columnæ unius latitudine terminabuntur, altitudinemq; latitudinis triplam habebunt; & hac nempe ratione ſtantibus ſimulachris commodas aptiſsimasque ſedes præſtabunt. Secundus ordo deinceps eam altitudinem aſſequetur, ut columna, abſque ſtylobate tamen, in partes quatuor ad coronicis uſque ſummitatem diuiſa, pars una propoſiti ordinis altitudinem metiatur: Qua in partes quatuor rurſus diſtributa, ſummæ coronici pars una aſcribetur; cuius diſtributio è Dorico capitulo, membrorum tantummodo facta permutatione, deducetur. Baſes è ſubſtante coronice pro columnæ inferioris craſsitudine in altum atq; in apertum conſtituentur: quicquid enim infra baſes relinquitur, à columnarum proiecturis nimirum obtenditur ac præpeditur. Coronices, quemadmodũ ex ipſamet apparet deſignatione, nonnihil reſilient. Faſtigium, præceptionum, quas in Dorico ordine attulimus, aliqua adhibita, formam propriam & conuenientem altitudinem nanciſcetur. Arcus autem præſentis conſtitutio ab Anconitani fornicis ſpecie haud omnino diſsidet atque diſſentit. At nos, celeberrimi illius Architecti authoritate poſthabita, ut ſymmetriæ facilius percipi queant, cunctos arcus propoſiti modulos ad certam & communiorem quandam præceptionem redigendos exiſtimauimus.

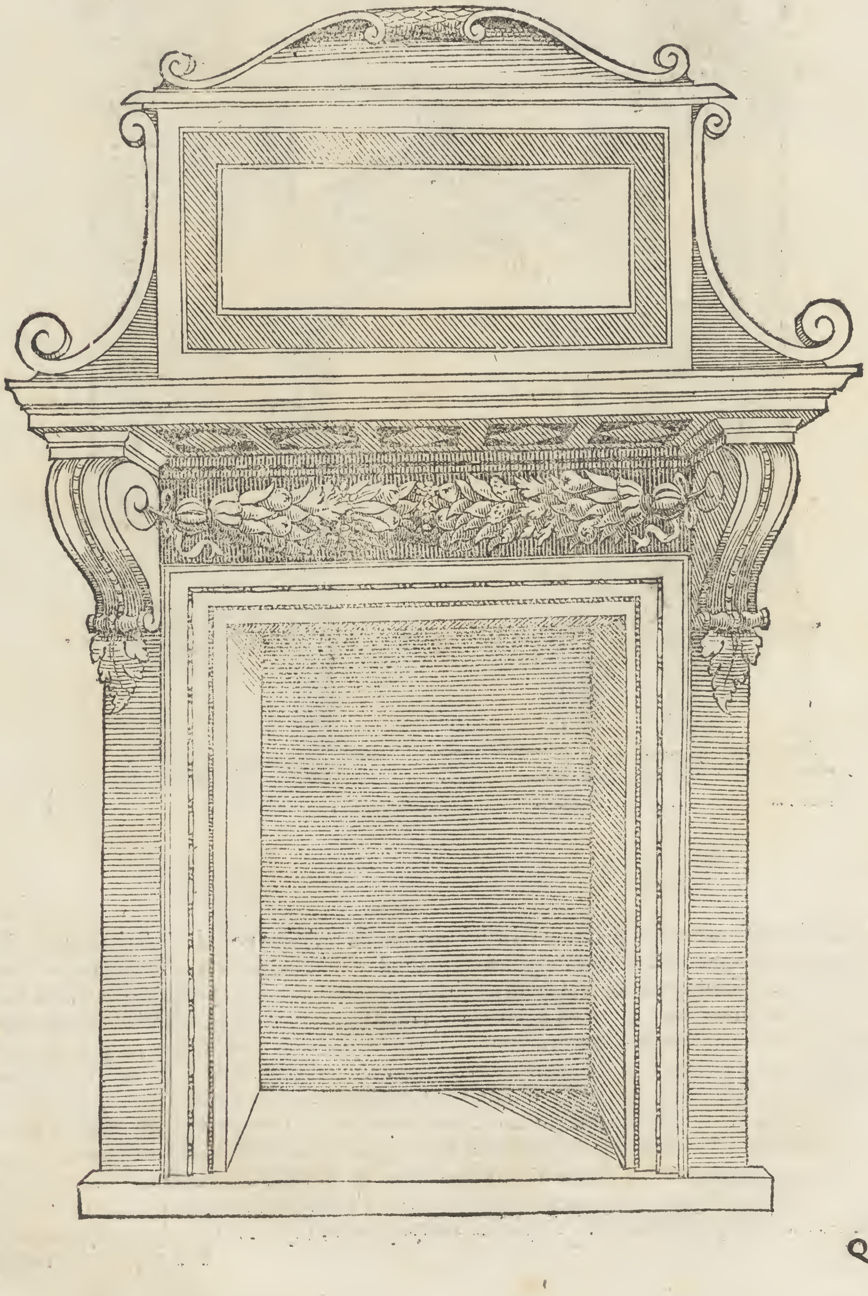

De

De Corinthio quidem genere, quantum rei ædificatoriæ uſus ratioque poſtulauit, ſatis locuti fuiſſe uidemur; etſi complura quippe ornamentorum genera explicanda adhuc ſupereſſent. Veruntamen cùm flammarum anhelitus ac ſpiramenta, propter iugem aſsiduumque ipſorum uſum, perquàm neceſſaria in ædibus habeantur; haud alienum forſitan erit, ſi de eorum ornatu pauca quædam in præſentia ſubiungemus. In cubiculis enim quanuis anguſtioribus ignem accendere nonnunquam ſolemus, ibique propter locorum anguſtias ſpiracula intra parietis craſsitudinem tota conduntur, quod genus Itali Caminos Franciſcanos paſſim appellant: ijque Corinthijs operibus multipliciter nempe exornari illuſtrarique poſſent. At ſi conſimili ſpecie ſpiraculum aliquod extruere uoluerimus, talem utique formam atque diſpoſitionem ei tribuemus. Apertura pro loci captu & conditione uel maior uel minor primùm conſtituetur. Antepagmenta ſexta inanis latitudinis parte definientur: Quòd ſi octauam partem tantummodo expleuerint, gracilius & uenuſtius totum opus mehercle reddetur. Antepagmentorum autem, prout de Corinthio epiſtylio ſuprà habitum fuit, diuiſio diſtributioque conficietur. Zophorus antepagmentis ſuperior, ut ſcalpturis ſpatium idoneum

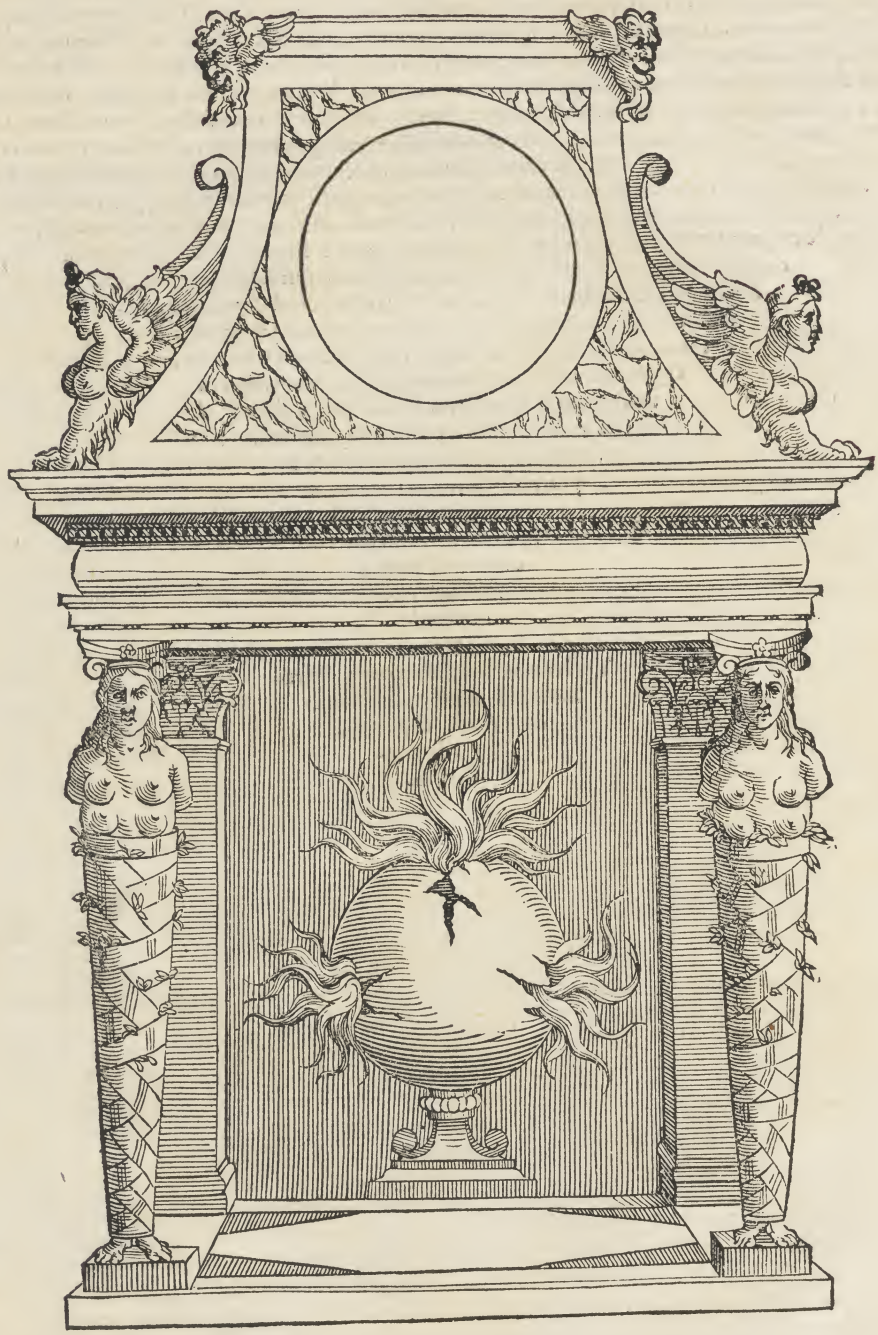
relinquatur, quarta parte antepagmentis ijſdem maior & amplior exiſtet. Coronix uniuerſa, eaque pars ſimul, quæ menſulis ſuperior reſilit, ad antepagmentorum æqualitatem dirigetur; tripartitoque, ad Corinthię coronicis ſuperius à nobis traditę exemplum, diuidetur, quanuis è loco inferiori eam ſuſpicientibus altior aliquantulum uideatur. Menſularum frontes ſuperiores antepagmentis æquales; at inferiores, quæ ad apertionis libellam ſtatuuntur, antepagmentis ijſdem quarta parte minores perficientur. E' menſulis autem, quemadmodum ex ipſa conſtat deſignatione, bina folia proficiſcuntur atq; dependent. Proiecturæ modum atque rationem Architecto, prout ille duxerit, integram reſeruamus. Quæ autem coronici ornatus gratia ſuperadduntur, & adiungi & omitti quoq; commodè poſſunt. Commentique huiuſce ratio haud ſpiraculis tantummodo, uerùm oſtijs inſuper, alijsque conſimilibus exornandis aptiſsima fore cenſebitur: Summumque faſtigium ſi ad oſtij alicuius ornatum adhibebitur, egregiè utique reſpondebit.

Quoniam

Quoniam cœnacula & ſpatioſiora cubicula ſpiracula quoque, ut eorum magnitudini amplitudiniq; conſentiant, latiora efflagitant atque requirunt: idcirco ſi uehementioribus ſpiraculorum proiecturis idonei mutuli erunt ſubſtituendi, ambo latera illi nimirum explebunt occupabuntque. Quapropter nos duas columnas, planam quidem alteram & parùm eminentibus expreſsionibus, alteram autem rotundiorem, ad ambo latera ſeorſum atque diuiſim tunc apponendas erigendasque cenſemus, adeò ut inter columnam utranque media quædam uacuitas relinquatur: hacque ratione commoditati & uenuſtati operis ſcitè admodum conſuluiſſe uidebimur. Quoniam uerò, ut capitis huiuſce exordio admonuimus, Corinthium genus è Corinthiæ puellæ forma effluxit atque emanauit: idcirco nos ad originem alludentes, pro rotundioribus columnis uirginum ſimulachra collocauimus atque poſuimus. Foci autem tum altitudine tum latitudine definita, necnon utraque ad loci propoſiti magnitudinem accommodata, in partes nouem altitudo mox diuidetur: earumque una ad uirginis faciem componendam effingendamque traducta, reliquum corpus ita, prout uides, figurabitur, & faſciæ cuiuſdam more inuoluetur. Planæ quinctiam columnæ ſymmetrias eaſdem, eandemque proportionis rationem conſequentur, proprijque moduli ex ſuperioribus præceptionibus deducentur. Columnis epiſtylium, zophorus, coronixq; deſuper inducantur: ternaque membra hæc ſimul columnæ quadranti æqualia conſtituentur, apta inprimis conuenientiq; eorum, ut ſuprà habitum fuit, diſtributione confecta. Quæ à coronice demum ad ſuperiora conſcendunt, pro data loci ipſius altitudine præſentis ornatus ſpecie conueſtiri atque cohoneſtari quamoptimè poterunt. Quinimo inuenti eiuſdem ratio, columnis parieti innitentibus, & ad oſtium, horti alicuius præſertim, exornandum; & ad triumphantium fornices condecorandos; & ad cōplura alia, prout perſpicaci uiſum fuerit Architecto, illuminanda illuſtrandaq; haud inepta forſitan eſſe comperietur.

Verùm nos Corinthio operi ſuprema manu impoſita, ad Compoſiti modò explicationem deſcendemus.

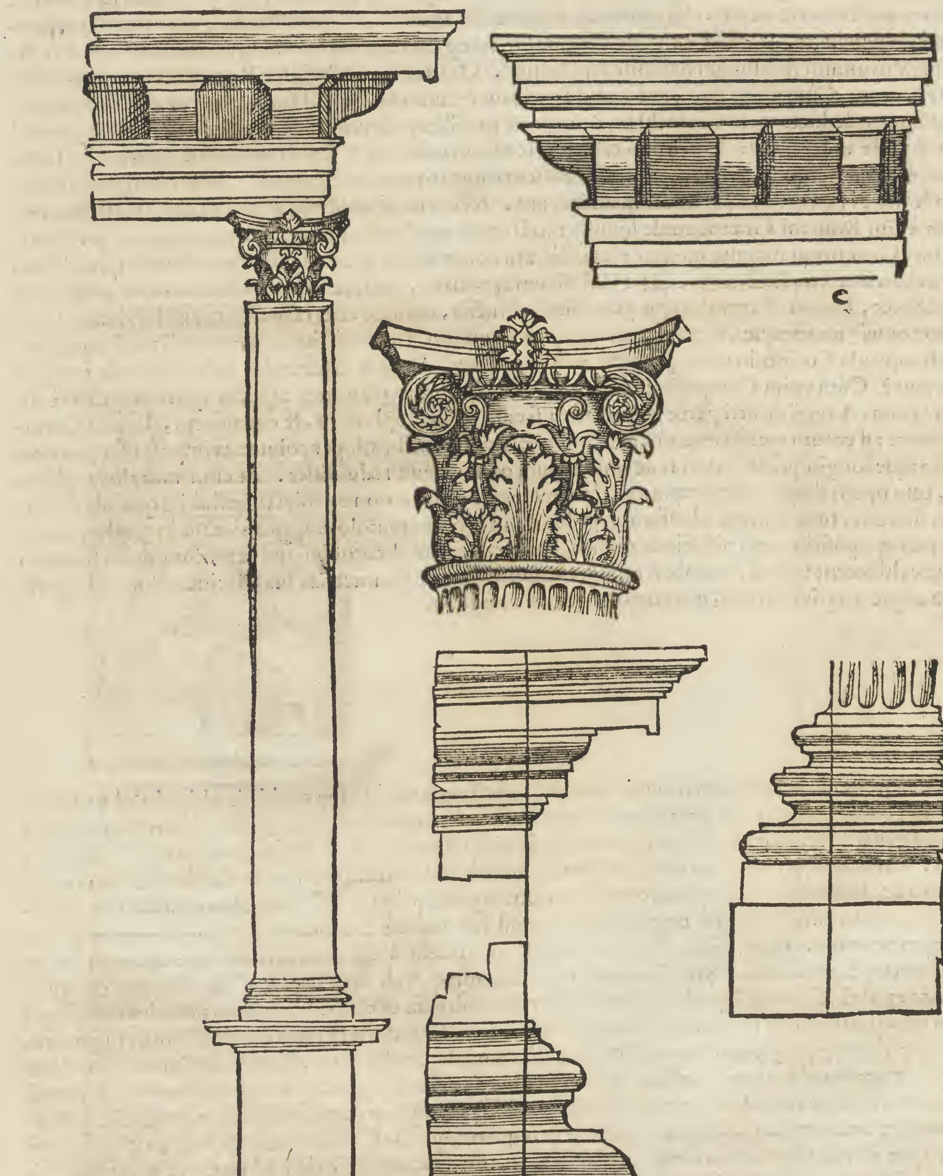
CORINTHIO AVTEM ORDINE IAM EXPEDITO, AD COMPOSITVM DEINCEPS NOS CONFERAMVS.

DE OPERE COMPOSITO. Cap. IX.

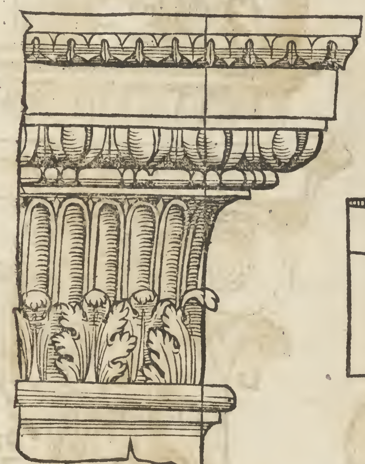
ETsi Vitruuius Architectonicæ facultatis prima ſimplicioraq; elementa complexus, quadripartitam columnarum diſtributionem, in Doricam uidelicet, Ionicam, Corinthiam, atq; Tuſcanam attulerit: nos tamen Romanarum, quas ipſi conſpeximus, antiquitatum exemplo atque authoritate compulſi, quintum genus ex ſimplicium ſocietate permixtio neque conſtans ſuperioribus annectendum adiungendumque meritò exiſtimamus. Quinimo artificis ingenium in eo quammaximè eminet atque refulget, ut uſu quandoque id poſtulante, ex ſimplicioribus naturis mixtum quoddam corpus, quod ab incepti operis argumento nequaquam diſſentiat, perbellè componat atque deducat. Quinetiam Architectus, ad quem operum complures formæ diuerſæque rationes ut ad Delphicum quoddam oraculum iudicandæ deferuntur, in huiuſcemodi permixtionibus Vitruuij auxilium opemque fruſtrà nonnunquam implorabit: nec enim cuncta unus ille complecti ſeu perſtringere ualuit. Quapropter Architectus alienis uiribus deſtitutus, totus ex ſemetipſo tunc neceſſariò pendebit. Nullibi enim de Compoſito hoc genere, quod Latinum nonnulli, alijque Italicum uocant, Vitruuium ſermonem habuiſſe reperimus. Ordinis autem huiuſce Romani inuentores olim extitiſſe creduntur. Cùm enim ipſi Græcos, qui Doricam columnam à uirili forma acceptam, & Ionicam è matronali ſpecie deductam, & Corinthiam è uirginali gracilitate deſumptam primi excogitarunt, antecellere minimè poſſe uiderentur: Corinthio capitulo Ionicam uolutam & Echinum pariter inſerentes, Ionicum & Corinthium genus hac ratione inter ſeſe conciliarunt atque permiſcuerunt; eaq; mixtura ad triumphantium fornices extruendos potiſsimum uſi fuerunt. Nec temerè quidem id factum ab ijs exiſtimes uelim. Cùm enim Romani Græcos, unde huiuſcemodi opera profluxerunt, armis deuiciſſent ac profligaſſent, belli iure Græcorum inuenta quoque pro arbitratu commiſcere & confundere potuerunt: quemadmodum in præclaro illo Amphitheatro, quod Coloſſeum appellant, perſpicitur. Ternis nanque ordinibus, Dorico uidelicet, Ionico, Corinthioque gradatim inſtructis, unoque alteri ſuperſtante ac inſidente; Compoſitum hoc opus (ita nanque omnes id nuncuparunt) ſummo atq; nouiſsimo loco cæteris tandem adiunxerunt, etſi capitula Corinthio more perfecta conſpiciuntur. Verùm Architecti iudicium quis obſecrò non admiretur? Cùm enim Compoſitum hunc ordinem à contemplantium aſpectu quamlongiſsimè diſtantem in ſumma Amphitheatri parte collocaſſet: ſi epiſtylium, zophorum, & coronicem, Ionico Corinthioque genere ad eorum conformationem in unum congredientibus, ſuper columnas impoſuiſſet; propter diſtantiam atque longinquitatem tenue ac imbecillum opus utique reddidiſſet. At cùm mutulos zophoro incluſerit, tum operis amplitudini atque uarietati proſpexit, tum coronæ proiecturæ ſtabile quoddam fundamentum ſubiecit, tum denique id aſſecutus uidetur; ut propter mutulorum aptiſsimam in zophoro inſitionem atque interpoſitionem epiſtylium, zophorus, coronixq; ſimul, coronicis unius tantummodo formam ſpeciemque exhiberent: quod, membris ſingulis proportiones ac ſymmetrias ſuas obtinentibus, ad operis dignitatem atque magnificentiam quammaximè certè conducit.

Compoſitæ, quam hic deſignatam intueris, columnæ, baſi capituloque ſuperadditis, altitudo ad partes denas conſcendit; ſubiectaque baſis dimidiæ columnæ craſsitudinem æquat, cuius quidem forma moduliique ex Corinthio genere accipientur: & baſis conſimilis ſpeciem Romæ in Titi Veſpaſiani fornice conſpicere adhuc licet. Columnæ ipſius ſtriges modò ad Ionicæ, modò ad Corinthiæ columnæ ſimilitudinem pro Architecti libito perducentur. Ad capituli conformationem præceptiones in Corinthio ordine iam traditas adhibeto, eo tantùm diſcrimine intercedente, quòd hic uolutæ Corinthijs cauliculis ampliores aliquantulum perficientur. Capitulique forma conſimilis in eodem Veſpaſiani fornice apparet, noſq; eius typum hic ſeparatim expreſsimus. Epiſtylium, zophorus, coronixq;, ſi ab aſpectu procul abfuerint, ea inſtituentur ratione, ut epiſtylij altitudo ſuperiorem columnæ craſsitudinem expleat: & zophoro mutulos ſuſcipienti tantundem quoq; altitudinis tribuatur. Mutulorũ autem cymatium, ſextam ſibi altitudinis eorum uendicabit portionẽ: ipſorumq; proiectura eorundem altitudini æqualis conſtituetur. Coronæ & Cymatij ſimul altitudo epiſtylio æqualis exiſtet: qua quidem bipartita, altera coronæ, cymatio reliqua tribuetur. Cymatij proiectura cum eiuſdem altitudine omnino conueniet, idque tanquam communiſsimum quoddam præceptum tibi ſemper ante oculos obuerſetur: quanuis in ſequenti, quam C litera inſcripſimus, deſignatione coronicis, quæ Romæ in præclaro extat Amphitheatro, membra modulosque ad unguem expreſsiſſe uideamur. Quoniam autem Compoſita columna cęteris columnarum ſpecieb. gracilior exiſtit, ne communiſsimam ſymmetriæ rationem unquam deſeramus, ſtylobatam reliquis gracilioreĩ quoq; ei ſupponemus: cuius altitudo (de area intermedia tantummodo loquimur) ſi cum latitudine conferatur, ex dupla nimirum conſtabit proportione. Altitudineque poſtmodum in octo partes ſeiuncta, baſi una, necnon tantundem uertici condonabitur. Membrorum autem ſingulorum commenſus ex binis, quas ſeparatim hic appoſuimus,

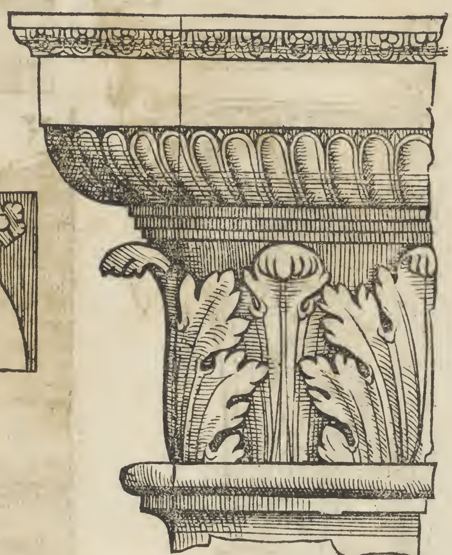
mus,deſignationibus cuiuis innoteſcent, quarum ex arcus in Titi Veſpaſiani gratiam extructi ſtylobatis de prompta deductaque exempla fuerunt. Quapropter cùm tota columna ex denis partibus componatur, ſtylobata ſubiectus ex denis item partibus conſtans,columnæ modum atque rationem perbellè ſequetur. Verùm etſi ſtylobatæ cuncti ad perpendicularem normam ac regulam exiguntur; attamen Athenis,uetuſtiſsima nempe ciuitate,ſtylobatas nonnullos, quorum ſummæ partes contractæ aliquantulum imminutæq; apparent,adhuc cernere licet: quod quidem ſtylobatarum genus nequaquam improbandum utiq; exiſtimamus.

Cùm Romani diuerſa olim permixtionum genera excogitauerint, ut Architectus graui iudicio & ingenij acumine præſtans,pro rerum ingruētium multiplici uarietate,quod ſibi commodius duxerit, ſeligere queat; earum illuſtriores atq; elegantiores nonnullas in medium nunc proponemus. Capitulum T infrà ſignatum, è tribus generibus,Dorico uidelicet,Ionico,atque Corinthio conſtituitur: Abacus nanque & Cymatium è Dorico,Echinus & Striæ è Ionico,Aſtragalus demum Foliaque è Corinthio genere deducuntur. Baſis etiam,ſi torum utrunque ſpectaueris, Dorica; ſin ambas ſcotias, & aſtragalum inſuper, necnon operum elegantiam ac uenuſtatem perpenderis, Corinthia eſſe uidetur. Et cuncta hæc Romæ trans Tyberim utiq; extant. Capitulum X & Baſis pariter duobus generibus, Dorico ſcilicet atque Corinthio conſtant: Capituli nanque abacus, & baſis item Doricum redolet opus; at baſis deinde,propter ſcalpturarum ibi exiſtentium præſtantiam atq; ſubtilitatem,ad Corinthium genus accedit. Folia quoque capitulo inſculpta,Corinthium quid præſeferunt. At cum Abacus quadratam obtineat figuram, membra autem reliqua in quaternis angulis rotundentur & in gyrum flectantur:idcirco roſarum exiguæ quædam ſimilitudines,prout ex ſubiecta conſtat deſignatione, ſub Abaco inſculptæ ſtatuentur. Capitulum A, propter alatum equum uolutæ ſeu cauliculi uice inſculptum, Compoſitum appellari meritò poteſt, & in Fori tranſitorij baſilica extat. Columnæ ipſius ſtriæ,à reliquis ſtriarum ſpecieb. perquàm diuerſæ uidentur,quemadmodum ſub A exemplum earum ſubiecimus. Baſis X, è Compoſito ordine profluit, & Romæ adhuc ſeruatur atque conſpicitur. Capitulum B, Corinthium genus ſimpliciter imitatur; & ad ternas columnas, pulcherrimum quippe ac formoſiſsimum opus, proximè Amphitheatrum, quod Coloſſeum uulgus appellat, offenditur. Capitulum C ex Ionico Corinthioque compoſitum, Veronæ in triumphali quodam fornice reperitur. Capitulum D, ibidem in fornice eodem planis quibuſdam columnis impoſitum,& ſima ſcalptura perfectum elaboratumq; extat. Baſis Y, aſtragali ſuperiori toro imminentis ratione, Compoſita exiſtit, & Romæ tanquam opus antiquum ſanè aſſeruatur.

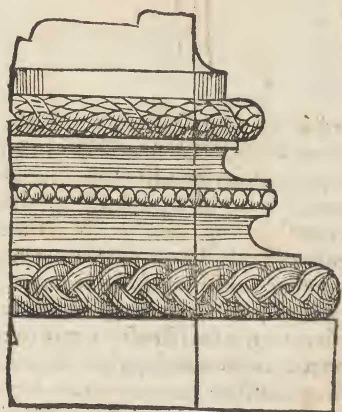

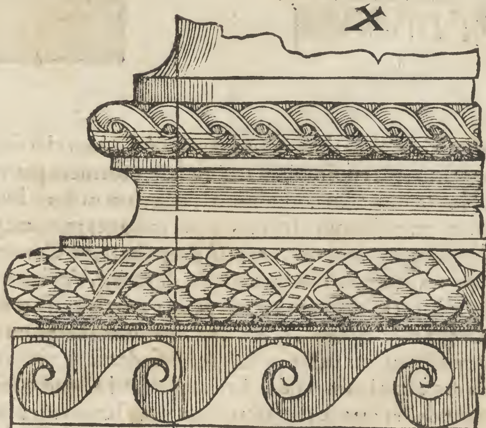

T

X

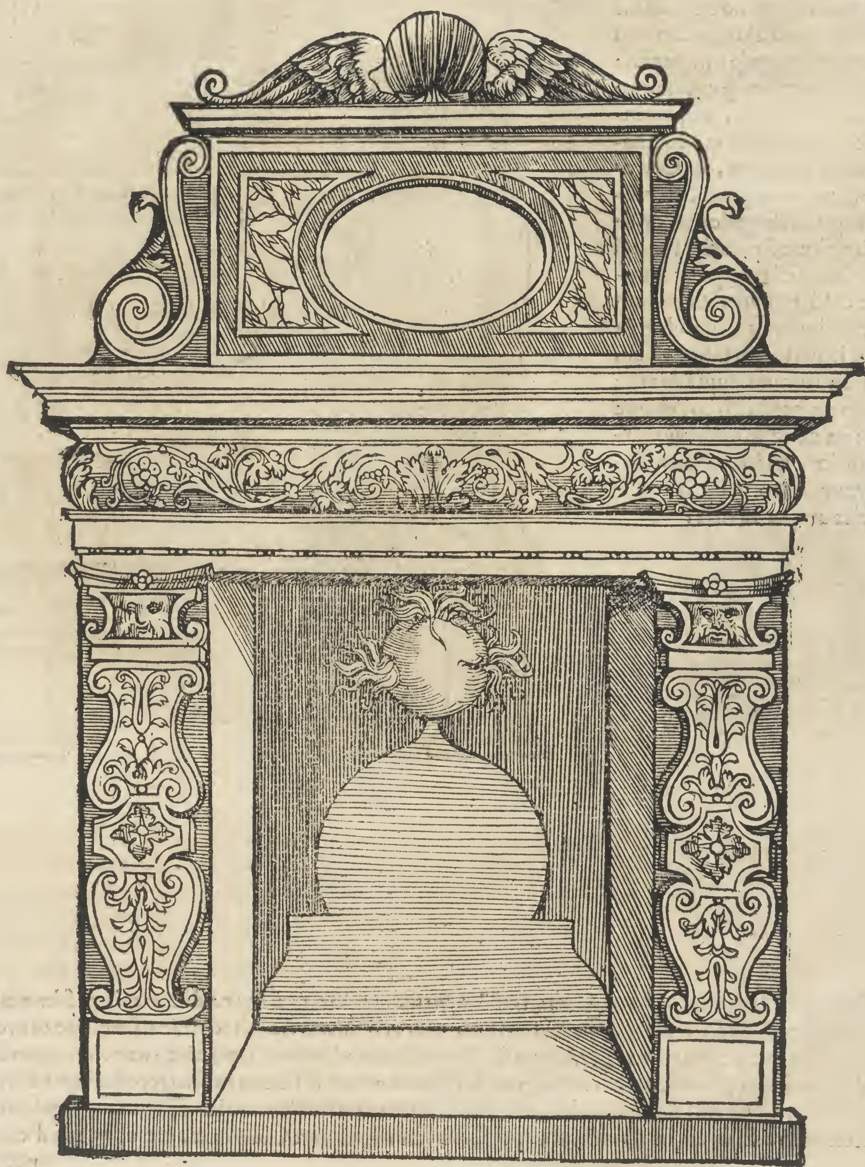

Præter

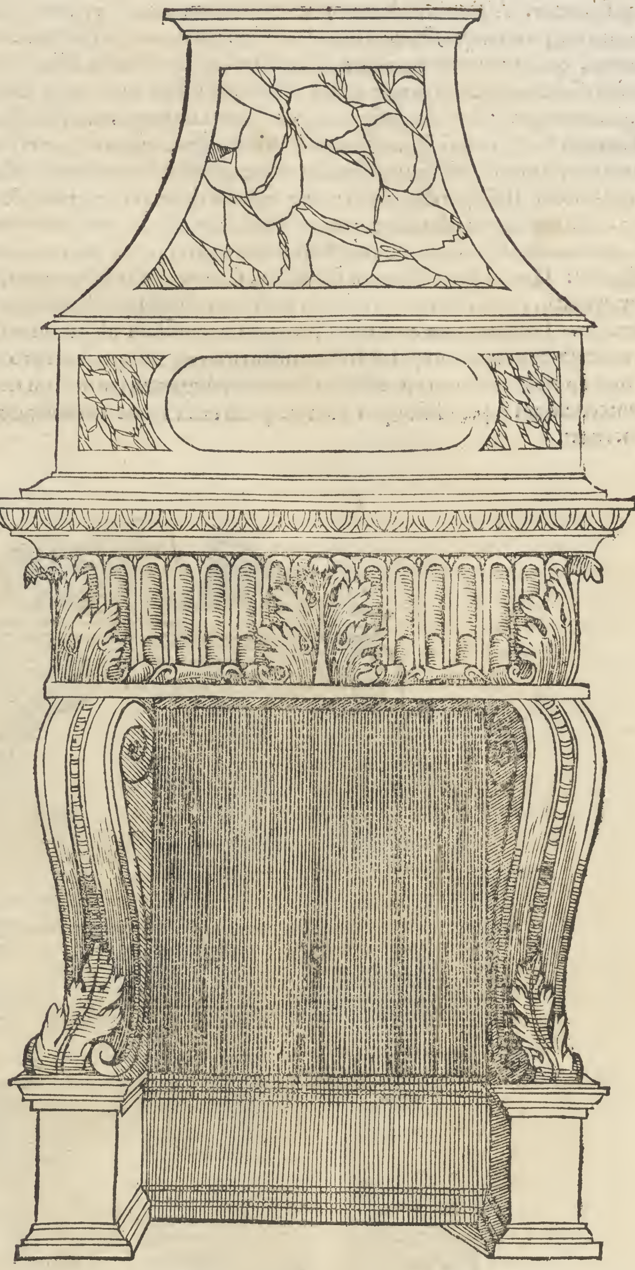

Præter triumphantium arcus pauca admodum alterius generis ædificia Compoſito opere diſtincta perfe ctaque cernuntur; quinetiam triumphales fornices plerique ex aliorum ædificiorum manubijs extructi fuerunt. Nos tamen cùm communiora quædam ordinis huiuſce præcepta tradiderimus, ijs contenti alias Compoſitarum extructionum formas atque rationes minimè perſequemur: prudens nanque Architectus, formis ſuperioribus, pro rerũ occurrentiũ diuerſitate, ad Compoſitũ opus tranſlatis atq; traductis, ſibi optimè nimirũ proſpiciet, resq́; ſuas in tuto mox collocabit. Verùm quia in ſingulis ordinib. duo caminorum genera, alterũ quidẽ intra, alterum autem extra parietis craſsitudinem componere conſtituereq́; decreuimus: idcirco in Compoſito ordine, quem exponendum recepimus, idem quoque præſtare nunc enitemur; ut quæcunque polliciti ſumus, bona fide ſoluiſſe denique uideamur. Præſentis igitur foci ſtructura, quæ tota intra parietis craſsitudinem reſidet, ſi in anguſtiori aliquo cubiculo apponetur, ad hominis iugulum duntaxat humerosq́ue debet attolli; ne aſtantium ora, luminaq́; præſertim, ab ignis afflatu incommodi aut detrimenti quicquam patiantur: Latitudo autem, prout ipſi cubiculo magis expediet, à nobis determinabitur atq; conſtituetur.

conſtituetur. Altitudine deinceps ad epiſtylium uſque in partes quatuor diſtributa, frontibus antepagmentorum ita, prout uides, ſcalptis elaboratisque pars una aſsignabitur. At quoniam Compoſitum genus in maiorem, quàm cæterorum ullum, licentiam ac libertatem effunditur: idcirco antepagmenta à cæteris perquàm diuerſa, appetitu magis quàm ratione id nobis ſuadente, & quibuſcunque uiſum fuerit, libera eorum imitatione propoſita, hic deſignauimus. Noui tamen inuenti huiuſce argumentum è uetuſtiſsima ſede, quæ Romæ in Lateranenſi Diui Ioannis Baſilica adhuc aſſeruatur, nos ſurripuiſſe fatemur. Verùm ad modulos iam reuertamur. Epiſtylium dimidias antepagmentorum frontes aſſequetur: Cymatium ſextam ſibi partem uendicabit: Reliquo deinde in partes ſeptem diuiſo, tres primæ, & quatuor ſecundæ faſciæ partes tribuentur: Aſtragalus ex dimidia parte conſtabit, & membrorum utrorunque particeps erit: Zophorus, propter ſcalpturas ibi inſitas appoſitasque, epiſtylio quarta parte altior exiſtet. Coronix ad epiſtylij æqualitatem redigetur: Qua in partes ſeptem diſtincta, duæ cymatio ſub corona, ipſique coronæ duæ partes item tribuentur, cymatio ſupra coronam exiſtenti pars una continget, duæque nouiſsimæ partes demum ſimæ condonabuntur. Totius autem coronicis proiectura eiuſdem altitudinem adæquabit. At ſi antepagmentorum frontes ſexta altitudinis parte finientur, membraq; reliqua item pro rata parte minora conſtituentur; opus, ſi breui puſillaque forma præſertim extiterit, elegantius nimirum uenuſtiusque reddetur. Ornamenta coronici demum ſuperaddita, pro domini ipſius iuſſu atque authoritate, & adiungi & prætermitti commodè poterunt.

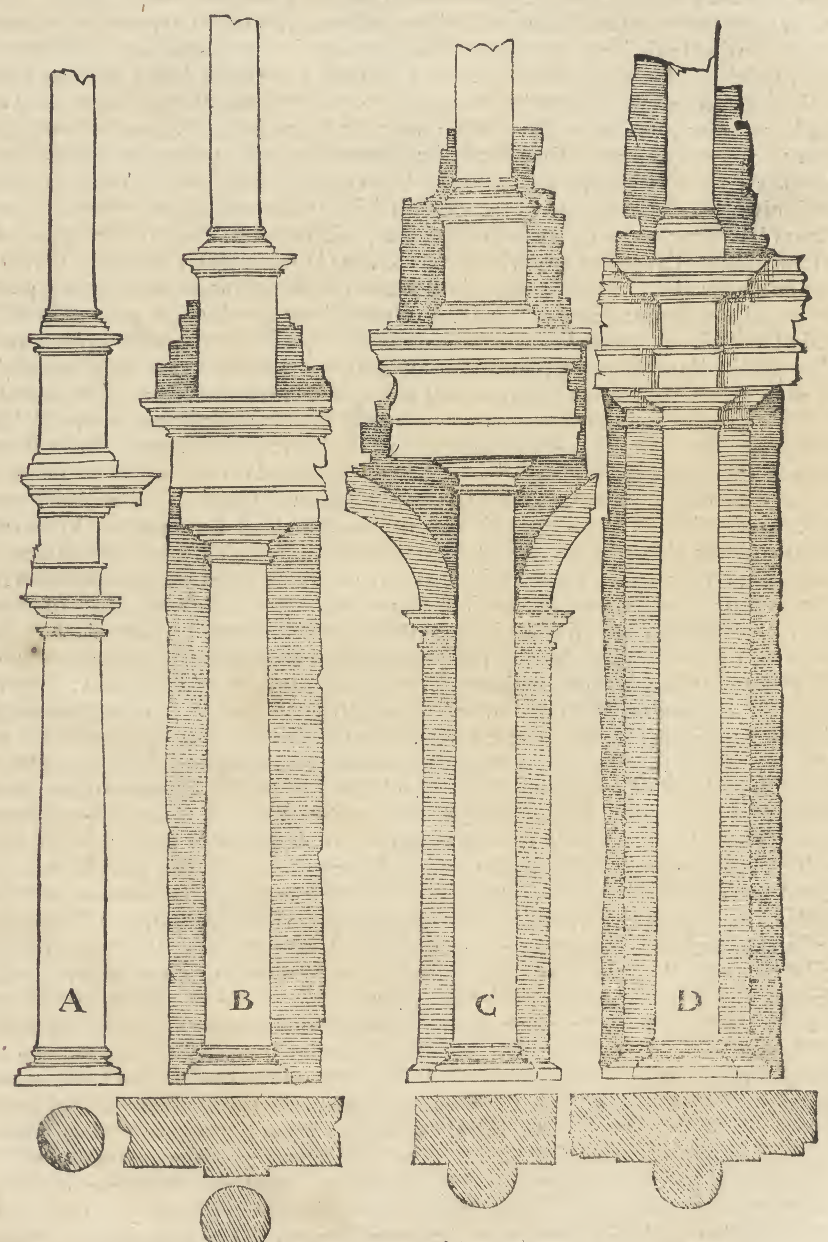
Ex compoſito hoc opere, tanquam cæteris ædificandi rationibus licentiori & minus aſtricto, alia inſuper ſpiraculorum ornamenta, formarumq; differentium inſtitui poſſent. Et nos, ut eorum, qui uarietate delectantur, ſtudijs morem geramus, ſpeciem hanc perquàm diuerſam à cæteris nunc proponemus: eiusq; moduli ita definientur. Epiſtylio ad mediocris hominis altitudinem pertingente, talis altitudo in partes octo poſtmodum diuidetur, quarum una mutulorum frontibus aſsignabitur: Stylobatæ ad commodam ſubſellij alicuius altitudinem excitentur: Ordo mutulis ſuperſtructus, cùm nulla certa ſtabiliq; lege teneatur (extra regulam enim opus hoc conſtitui iam diximus) mutulorum frontes duplicatas dimidiamq; inſuper aſſequetur: Folia membraq; cætera, prout Architecto libuerit, diſponentur. Quinetiam mutulis modò Doricum, modò Ionicum, & Corinthium opus nonnunquam, præceptionibus, quas in ſingulorum ordinum explicatione ſeparatim tradidimus, ritè obſeruatis, imponere nobis licebit. Id quoque reticendum minimè exiſtimamus, quòd gula fumaria ut in maiorem latitudinem pateat, nouiſsimum ſupremumq; illum ordinem perquàm commodè admittet: ita nanque formoſior atque elegantior, quàm uulgata illa, quæ ad pyramidis formam contendit, ſpecies utique euadet.

Graui nempe & maturo in tanta formarum & ornamentorum, quæ in re ædificatoria paſsim perſpicitur, uarietate Architecti iudicio opus eſſe uidetur: nonnulla etenim in Architectonica facultate eam obtinuerunt naturam, ut de ijs certa firmaq; præcepta à ſcriptoribus tradi afferriq; poſsint; nec enim noua aliqua, & præter ædificantium opinionem ibi contingunt. Quinimo, ne ab inſtituto noſtro recedamus, eæ frequenter uiſuntur columnæ, quæ pro locorum, ubi collocantur, opportunitatibus uarias diſsimilesq; poſitiones ſortitæ, differentes modulos atque commenſus profectò ſibi requirunt: Columnæ autem, quod ad earum ſitus poſitionesq;

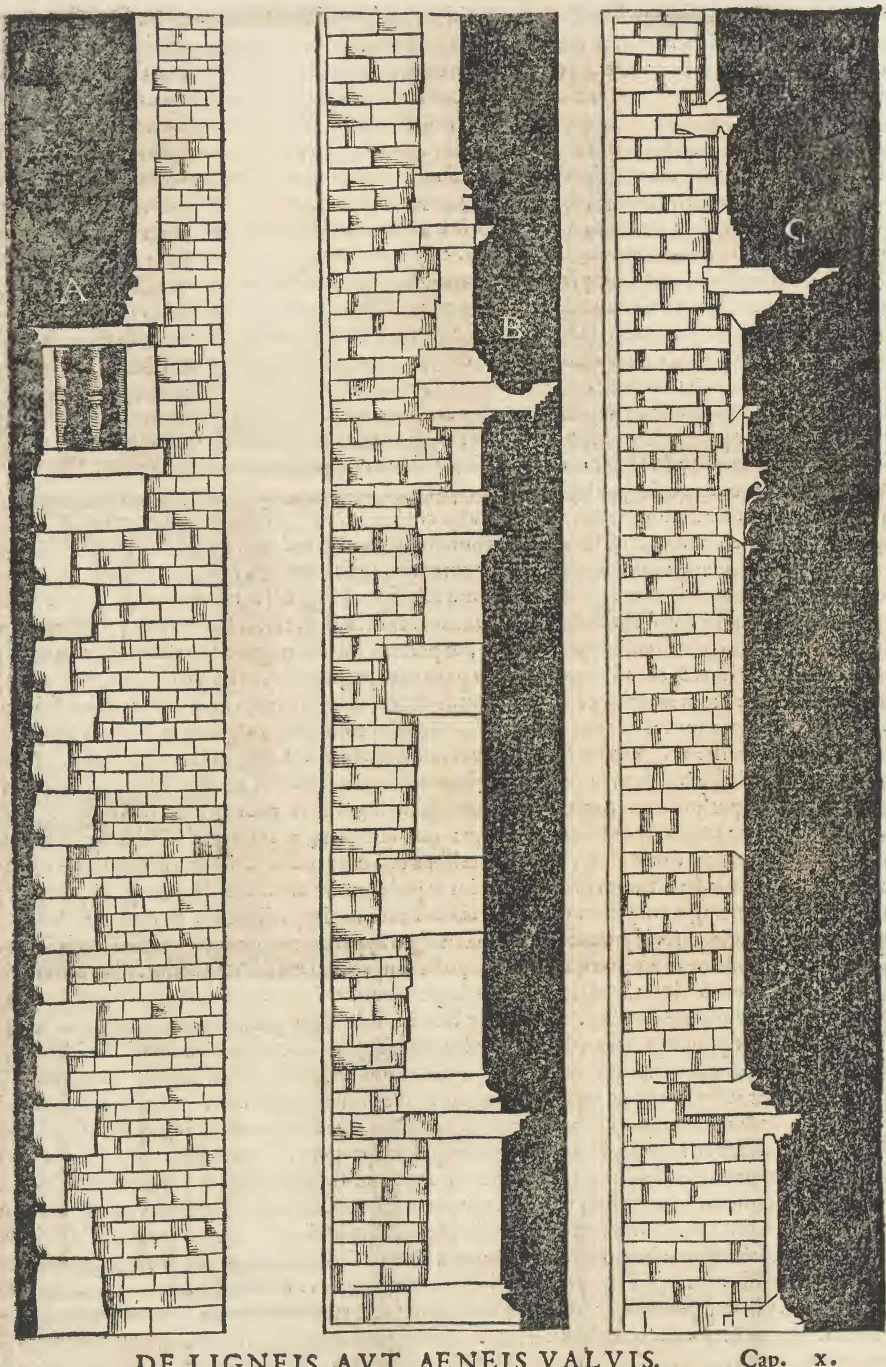
poſitionesq; attinet, quadrifariam ædificijs aptari accommodariq; poſſunt. Primò quidem, ut ipſæ, abſq; adminiculis ullis uel à lateribus uel à tergo inſidentibus, per ſeſe ac ſeparatim tanquam inſulæ quædam à continenti ſeiunctæ conſtituantur: Et hæc utique columnarum genera cùm maxima onerum deſuper incumbentium ui & grauitate premantur, altitudinis modum à nobis iam definitum nequaquam excedent. Rei huiuſce exemplum in prima columna A delineauimus. Secundò, columnæ cùm totæ extrà promineant, parieti à tergo nonnunquam tamen incumbunt atque innituntur: cuius nempe fulcturæ auxilio & munimine adiutæ, craſsitudinis unius additione in maiorem, quàm præcedentes columnæ, altitudinem erigentur. Reiq; huiuſce exemplum in ſecunda columna B deſcriptum apparet. Tertiò, columnarum duæ tertiæ tantummodo exrra parietis craſsitudinem procurrunt atque progrediuntur: quæ quidem ſecundarum, quas modò commemorauimus, columnarum altitudinibus columnæ unius craſsitudinem, & amplius adijcere percommodè poſſunt. In ædificijs enim nonnullis ſimilium altitudines columnarum, nouem ferè earundem craſsitudines ſemiq; complectuntur: Reiq; huiuſce exemplum ex Romano præſertim Amphitheatro in Dorico ordine habetur, quemadmodum ex columna C, quam tertio loco hic appoſuimus, ſatis utique conſtat. Huiuſcemodi autem columnæ eò firmiores atque ſtabiliores exiſtunt, quòd paraſtatis pilis'ue ad latera conſtitutis adiunguntur; quibus ponderis totius molem ſuſtinentibus, graciliores deinde pro Architecti arbitratu columnæ perfici queunt: Quinimo adeò graciles quandoque tenuesq; redduntur, ut ad ornatum potius ac uenuſtatem, quàm ad uſum ullam'ue neceſsitatem ibi inductæ appoſitæq; uideantur. Poſtremò, columnarum duæ tertiæ item, ut in ſuperioribus, extra parietis craſsitudinem egrediuntur: uerùm in eo differunt, quòd hic duæ planæ ſemicolumnæ ad columnę intermediæ latera utrinque ſtatuuntur; quę quidem planæ ſemicolumnæ medianæ ipſi columnæ id roboris & firmitatis præſtabunt, ut ad columnæ unius craſsitudinem altior adhuc ea attolli excitariq; poſsit. Et tunc, quin epiſtylium, zophorus, coronixq; extra columnæ tam planæ quàm rotundioris perpendiculum reſiliant atque procurrant, nihil utique obſtabit: ſemicolumnæ etenim epiſtylij, zophori, & coronicis latera optimè ſuſtinebunt. At ſingulari columna ſuppoſita, trabeationis ſuperioris latera in exteriorem partem deinde reſilire, abſurdum profectò & perquàm uitioſum cenſetur: laterales nanq; huiuſcemodi excurſiones proiecturæq; fulcturis quibuſcunque deſtitutæ tunc utique remanerent. Exemplum autem in quarta columna D ſubſcriptum apparet. Verùm ſi quando ſolæ columnæ abſque adminiculis ullis oneri alicui ferendo ſubſtituentur, intercolumniaq; præterea iuſta & conuenientia ſpatia fuerint aſſecuta, terminos iam præſcriptos egredi nequaquam mehercle licebit. Quòd ſi inferioris ordinis columnę ordines alios ſuperpoſitos & ſuperſtructos habebunt, tunc nos ędificij diuturnitati perpetuitatiq; proſpicientes, craſsiores nimirum atque robuſtiores eas conſtituemus. Et quanuis ſtylobatę ad columnas ſubleuandas firmamenti & opis quamplurimum afferre comperiuntur: ſi tamen iuſtam & fabricę ipſius uſui conſentaneam columnę nactę fuerint altitudinem, abſque ſtylobatarum ſuppoſitione, ſi primorum ordinum præſertim extiterint, optimè tunc quidem agetur. At in ſecundis deinceps tertijsq; ordinibus, tum propter podia ſeparanda atque definienda, tum propter columnas ad maiorem altitudinem excitandas proferendasq;, ſtylobatarum ſubiectiones quammaximè probabuntur: hocq; à priſcis illis Romanis in Theatris atque Amphitheatris obſeruatum fuiſſe ſanè conſtat. Verùm quopacto ſuper columnas columnæ alię rurſus ſint inſtruendæ & collocandæ, diuerſæ hac in re tum rationes tum authoritates occurrunt. Prima quidem ratio ea ſolet adduci, ut ſtylobatæ ſuperiorem columnam fulcientis proiectura nequaquam longius excurrat, quàm ſit columnæ inferioris craſsitudo; & ut baſis columnæ ſuperioris proiectura ſtylobatæ ſibi ſubiecti ſolido innitatur: & hæc ratio tuta nempè & firma quammaximè exiſtet. Verùm quia ſecundi ordinis huiuſce poſt primum diminutio nimia utique foret, tertius ordo deinceps propter ſummam adhuc eius diminutionem ſecundo huic ſuperaddi minimè poſſet. Quapropter ratio altera longeq; accommodatior talis affertur, ut ſuperioris ſtylobatę frons ad inferioris columnę perpendiculum ſaltem ſtatuatur; cui columna deinde, cuius tam craſsitudo quàm altitudo quartę partis detractione ab ipſa inferiori columna excidat atque deficiat, innitatur: utq; baſis columnę, proiecturam ſtylobatæ ipſius fronti ęqualem obtineat. Et hęc ratio cum ea, quam Vitruuius in theatri conformatione tradidiſſe reperitur, mirificè quidem conuenit. Modi autem huiuſce exemplum ſupra columnam A appoſuimus. Quòd ſi columnas ſuperiores minus diminuendas nobis propoſuerimus, earum partes inferiores ſuperioribus columnarum inferiorum partibus ęquales conſtituemus; ſed tunc ſtylobatę ſolidum extra ſolidum ipſius columnę nonnihil excurret atque progredietur: Stylobatasq; Theatri in Marcelli honorem extructi ita diſpoſitos eſſe conſtat. Exemplum autem modi huiuſce ſupra columnam B deformauimus. Tresq; iam expoſitę rationes, ſatis idoneæ quidem probabilesq; fore uidentur. Verumenimuero Romani in magna illa admirandaq; Coloſsiaci Amphitheatri conſtructione Ionicas, Corinthias, Compoſitasq; columnas, ęquali craſsitudine omnes effinxerunt: at columnas Doricas, quę in infima ſede primoq; ordine collocantur, uigeſima parte cęteris craſsiores conſtituerunt, nec temerè quidem. Si nanque cunctorum ordinum ſibi inuicem ſuccedentium columnæ quarta parte gradatim imminuerentur; nouiſsimę demum, quæ ſummum uerticem occuparunt, columnę in tam excelſa ſublimiq; ſtructura propter immodicam longinquitatem ſuſpicientibus exiguę admodum perpuſillęq; uiderentur: quę tamen ad tantam altitudinem excitatę, optimè nihilominus egregieque reſpondent. Rei huiuſce exemplum ſupra columnam C appoſitum obſecrò contemplare. Columnam quoque ſuperiorem, quæ D inferiori innititur columnæ, quarta parte poſt eam contrahi imminuique comperies. Quapropter ſi, mediocri altitudine oblata, ędificium ad ternos columnarum ordines efferendum excitandumque proponetur; ſuperiorem ordinem ab inferiori ſibique proximo quarta, prout ſæpius iam diximus, parte diminuendum eſſe cenſemus.

A ſi ętdificium ad inſignem altitudinem educere uoluerimus, Romani Amphitheatri exemplum utique perſequemur. Ibi nanque tribus ordinibus, Dorico uidelicet, Ionico, & Corinthio parem altitudinem propemodum obtinentibus, ſummus tandem atque nouiſsimus ordo quinta parte ferè cęteris altior exiſtit: quod quidem, ut aliàs diximus, diſtantię atque longinquitatis ratione ita factum eſſe conſtat. Nanque ſummus ordo, cùm longiſsimè à nobis diſtet, quinta hac parte amplificatus & auctus cęteris, qui ſubſtant, ordinibus par & ęqualis ab intuentibus propemodum exiſtimatur. Quanuis autem propoſitarum columnarum exempla à nobis hic deſignata, Doricum genus imitantur ac pręſeferunt: hęc tamen, quæ nuper tradidimus, documenta cunctis columnarum generibus, ſingularum ſymmetrijs diligenter examinatis atque perpenſis, applicari quippe accommodarique poſſunt.

Cùm

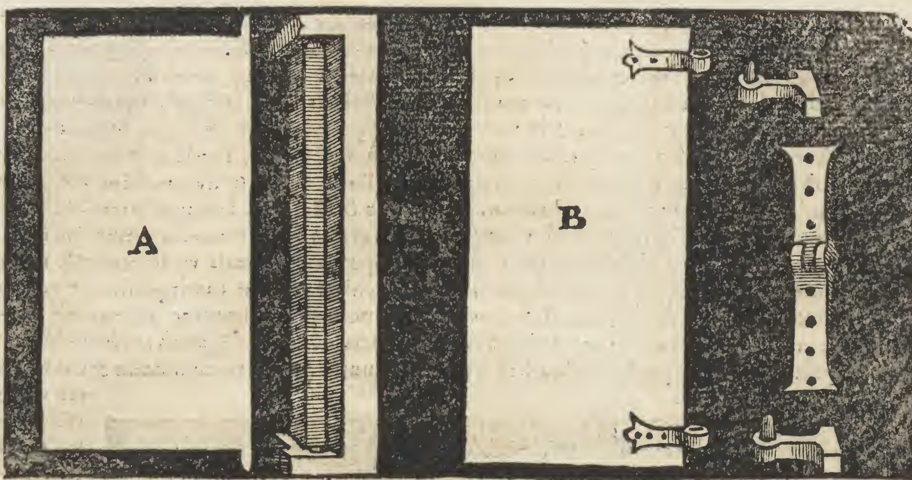
Cùm tot ac tam uaria lapidearum ſtructurarum lapideorumq; ornamentorum genera hucuſq; complexi fuerimus, modò id ſupereſſe uidetur, ut, quopacto naturales uiuiq; lapides cum excoctis atq; artificioſis lapidibus componi conſociarique debent, in præſentia enarremus: quod quidem opificis diligentiam & iudicium quammaximè certè requirit. In re nanque ædificatoria excocti lapides carnium, uiui autem oſſium uim atque ſimilitudinem referunt: quæ quidem ambo niſi firmiter inter ſeſe deuinciantur atq; cohæreant, ætate progrediente mox deinde fatiſcunt ac diſſoluuntur. Quapropter ſubſtructione, prout ad ſitum ac uſum aptior ea fore cenſebitur, perfecta abſolutaque; prouidum Architectum tam naturales quàm excoctos lapides ſibi peparaſſe, & ſi qui eorum artificis manus efflagitauerint, iam antea elaboratos in promptu tunc habere oportet; necnon materiam omnem, quæ ad fabricæ ipſius uſum expediet, comportatam ei præſtò adeſſe conuenit. Quo quidem aſtante apparatu, mox opifex ipſe parietum conſtructionem aggreſſus, uiuos & excoctos lapides ſimul inſtruet atq; compinget. Viuosq; lapides parietis interiora ingredi eatenus decet, ut de eorum intra murum firma ualidaq; adhæſione ſiue compactione, abſq; calce etiam eos ſimul agglutinante, nequaquam ſit nobis uerendum: Quæ quidem in ſtructuris ſi adhibebitur animaduerſio, temporis diuturnitate non tam facilè opera certè diſsilient aut diſſoluentur. Rei huiuſce exemplum ex figura A, quam hic appoſuimus, perſpici poteſt: ex qua illud item habetur, quopacto extra feneſtrarum apertiones Meniana rectè, & abſq; ulla reprehenſionis nota ſint nobis conſtituenda. Quod quidem ea proculdubio ratione aſſequemur, ſi ruſtico opere primus ordo conſtabit; uel ſi ex urbano molliorіq; opere ita coagmentabitur, ut parietis inferioris craſsitudo idoneam Menianis planiciem ſuppeditet atque relinquat. Quòd ſi ſtereobatæ ſtylobatæ'ue ex uiuis coctiſque lapidibus compacti, ad columnarum onera perferenda erunt ſubſtituendi: tunc, ut ſuprà etiam admonuimus, niſi naturales cum excoctis lapidibus ita, prout ex B deſignatione perſpicitur, conſociati connexi'ue fuerint; operum diuturnitati haud ſatis quidem proſpectum uidebitur. Quòd ſi columnæ ex compluribus componentur cæmentis, tunc cæmenta minora, propter maiorum tutiorem firmioremque compactionem, parietis interiora admodum ingredi certè oportebit. At ſi columnæ ex uno perpetuoque lapide fortè conſtabunt, pars earum craſsitudinis tertia ſaltem intra murum impingetur: baſes autem capitulaque ita comparabuntur, ut parietis intima magis adhuc ingrediantur atq; perrumpant. Coronaſq; inprimis & coronices, quæ extra parietum perpendicula ſeſe proferre, longiuſque procurrere conſpiciuntur, parietum interiora eatenus ingredi decet; ut pars earum non ſculpta parte ſcalpturis elaborata grauior & ponderoſior exiſtat: ita nanq; huiuſcemodi proiecturæ abſque ullis fulturis per ſeſe in ſublimi perquàm tutò conſiſtent. Verùm ſiquando uel cæmentorum defectu, uel immodicos marmorum pretioſorumq; generis huiuſce lapidum ſumptus effugientes, fronti uel parieti cruſtas tectoriaque ſuperinducere uoluerimus: tunc perſpicacem Architectum, antequam ſupra tellurem parietes conſtruere aggrediatur, uiuos lapides iam antea perpolitos elaboratoſque, necnon quæcunq; uſui ſibi futura uidebuntur, apparata expoſitaq; ad manum habere decet: itaq; ille, naturalibus unà & excoctis lapidibus firmiter inter ſeſe reuinctis & arctiſsimè copulatis, ſtructuram ſuam gradatim & pedetentim abſoluet. In quo quidem opere perficiundo craſsiora lapidum fragmenta intra parietum uiſcera eatenus ingredientur, ut cæmenta ſubtiliora deinde, ſecuriclatis nonnullis, quas Hyrundinum caudas uulgus appellat, coagmentis cardinibuſq; intercedentibus, ab ijs firmiter contineantur; ne quandoq; in poſterum egredi exilire'ue poſsint. Hæc autem, dum lateritij paulatim extruuntur parietes, ſecuriclatorum coagmentorum illorum beneficio, ad opus ſenſim ipſa quoque promouebuntur ac perducentur. Verùm ne lateritij ſubſidant quandoq; parietes, ſuoque caſu uiuos, qui ſubſtant, lapides ponderis irruentis ui oppreſſos perfringant; ex coctis & læuigatis lapidibus, necnon ex optima macerataque calce murum compingi oportet: inter ſingulos autem lapidum ordines calcis exiguum quid apponatur, inferioreſque lapides à ſuperioribus optimè calcentur & comprimantur. Idq; inprimis memoriæ ut mandes uelim, quòd in huiuſcemodi operibus extruendis nulla uis prorſus eſt adhibenda, nec in lapidibus lapidibus coaceruandis accumulandiſque præproperè feſtinare debemus: quinimo in ſingulis lapidum ordinibus perducendis, ut melius firmentur atque cohæreant, quietis aliquantulum interponendũ exiſtimamus. Si enim, ut opus citius perficiatur, intempeſtiua celeritate uſi fuerimus, onere oneri ſtatim impoſito ac ſuperaddito: paries mox utique ſubſidet, lapideſq; ponderis ui ingruente proculdubio frangentur atq; diſsilient. Quòd ſi huiuſcemodi opera temporũ interuallis diſtincta, gradatim & paulatine perficientur; ſtructuræ & tutiores erunt, & intra proprios fines continebuntur. Verùm ſi noſtram quoq; hac de re ſententiam interponere licet, quæcunque parietum opera inter ſeſe tota colligantur connectunturq;, longè magis quàm cruſtarum tectoriorum'ue inductiones nobis certè probantur: & exteriorib. præſertim ædificiorũ frontib. nunquàm huiuſcemodi tectoria meherclè eſſent inducenda. Quæcunq; enim marmoratis, aliorum'ue lapidum firmioribus cruſtis contecta oblitaq; ædificia olim fuerunt, nunc corticibus planè exuta deſtitutaq; conſpiciuntur; adeò ut ſola excoctorum lapidum, quanuis temporis diuturnitate abſumptorum, coagmentatio atq; congeries ſupereſſe iam uideatur. At uetuſta illa ædificia, quæ naturalium ſimul excoctorumq; lapidum firmas ualidaſq; obtinuerunt connexiones, præſenti æuo ſtructuram ſuam incolumem utiq; ſeruant. Si igitur generis huiuſce opera nobis extruenda conficiendaque proponentur, expoſitam hucuſq; rationem tanquam tutiorem perſequendam eſſe exiſtimamus. Nec illud certè nos præterit, nonnullos locis Italiæ compluribus Architectos, lapidum naturalium ſedibus cubilibuſque relictis, ſimplices parietum ſtructuras primùm effeciſſe, propriaq; poſtmodum ornamenta adieciſſe. Veruntamen cùm huiuſcemodi parietum connexiones infirmæ & imbecilliores exiſtant, & quaſi tenuiſsimo quodam glutine inter ſeſe cohæreant; complures caſus idcirco, & frequentes diuulſiones ibi contingunt, ipſaque ſtructura præſens exitium quotidie ibidem minitatur.

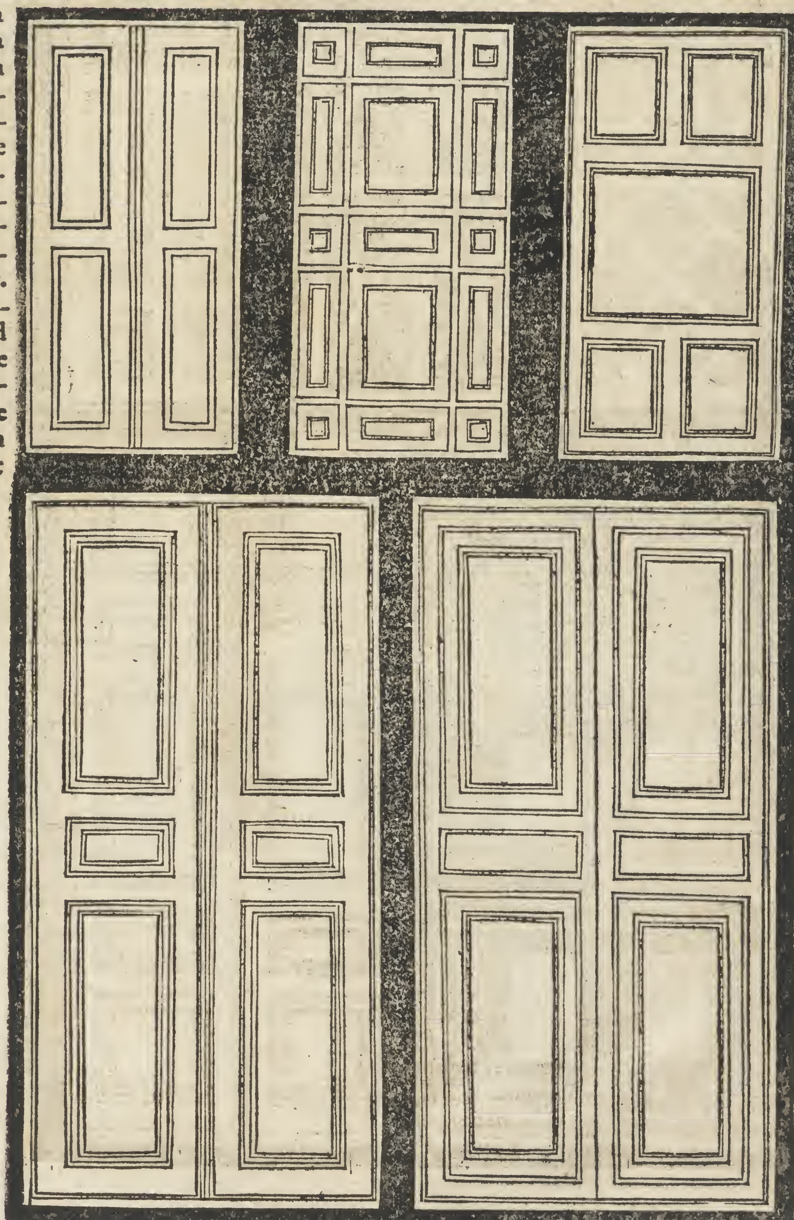

DE LIGNEIS AVT AENEIS VALVIS. Cap. x.

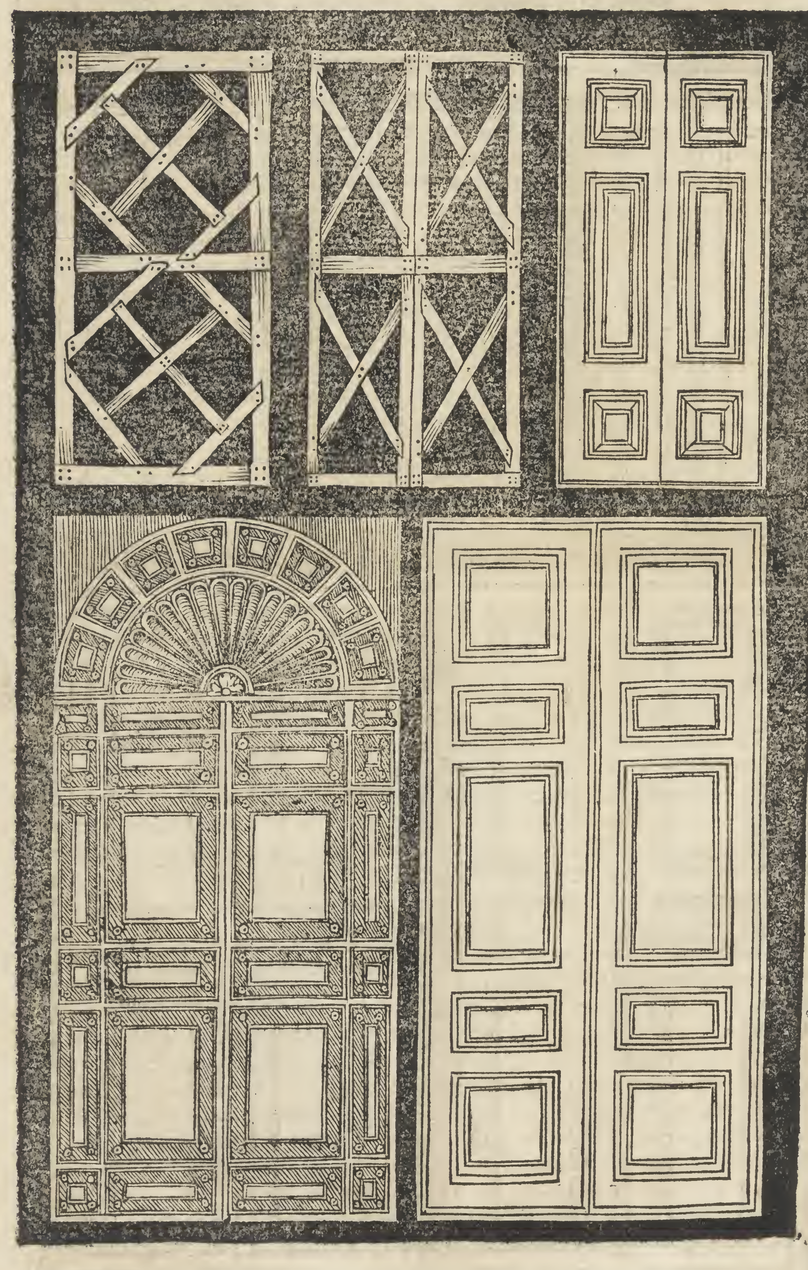
DE lapideis ædificiorum ſingulorum ornamentis abundè, ni fallor, in ſuperioribus diſſeruimus: nunc de clauſtris atq; repagulis, quæ ualuæ fores'ue dicuntur, ſiue æneæ ſiue materiatæ illæ extiterint, pauca quædam ſubiungemus, figuraſq; nonnullas inſuper apponemus. Nec de cardinib. ianuas ſuſtinentibus, quos Harpagones Cancherios'ue Italorum uulgus appellat, nos quicquam fari in præſentia oportet. Nec enim in Italia ſolùm, uerùm in alijs quoq; paſsim regionib. obtuſus adeò indoctusq; faber reperitur, cui cardinum ratio non ſit cognita atq; perſpecta. Id unum tamen te admonitum uolumus, cardines nempe, quib. ueteres olim uſos fuiſſe accepimus, quiq;, prout ex A deſignatione perſpicitur, fores ſuſpenſas continebant, & ædificijs minori oneri incommodoq; extitiſſe, & ad fores aperiendas occludendaſq; maiorem facilitatem præſtitiſſe; quàm id cardinum genus, quos ab Italis omnib. figura B eorum exemplũ nobis proponente, nunc paſsim adhiberi conſpicimus. Verùm ſiue ex ære ſiue ex materia fores conſtituantur, ornamentorũ deinde ea ratio isq; delectus habebitur; ut ſi lapidea ornamenta ſolidiora forſitan erunt,

erunt, forium quoque ornatus, ne proprios quandoque fines egrediantur, eandem prorſus imitentur ſoliditatē: Cōtraq; ſi lapidea ſtructura delicatiori quodā opere fuerit exculta ac inſignita, lignea item ænea'ue forium compactio delicatiori operis eiuſdem genere affulgeat atque ſplendeſcat. Rerumque conſimilium delectus prudentis Architecti iudicio ſemper vtiq; reſeruabitur. Vt autē talium ornatuū ſpecimē aliquod afferamus, quinque genera, quæ ex antiquorum exemplis pleraque deduximus, en tibi conſpicienda hic proponuntur.

Aeneæ ualuæ haud uno perpetuoq; metallo ſemper conſtare uidentur;nec enim ad illarum conſtructionem tunc ligni aut ferri quicquam profectò requiritur:quinetiam cardines ex eadem prorſus æris lamina ibi conſtituuntur. At fores ex materia nonnunquam conſtantes,ære poſtea commodæ craſsitudinis inducto tegi coopeririq; ſolent:quæ ſi iuxta poſitis unaq; aptatis aſſeribus conſtruentur, quanuis benè compacti illi coagmentatique fuerint,propter materiæ naturam atque proprietatem eo tamen incommodo laborabunt; ut pro cœli arida humida'ue conſtitutione modò comprimi aſtringiq;, modò autem expandi & relaxari conſpiciantur.Si igitur eiuſmodi fores,quæ ære uel alio metallo quopiam obducendæ fuerint,conſtruere uoluerimus,ut tutius cautiusq; incedamus,duarum, A nempe & B, quas hic apposuimus,deſignationum exempla ſequemur.Nec enim ligna ſecundùm longitudinem creſcunt aut extenduntur,uerùm intra proprios terminos perpetuò conſiſtunt.Et huiuſce quidem generis opera, pro operis eis imponendi maiori minori'ue magnitudine,modò craſsiora modò ſubtiliora,prout Architecto uiſum fuerit,perficientur. Item q; intermedias uacuitates tranſuerſis ſeſeq; decuſſantibus aſſeribus undequaque implere obſtruereq; licebit, ne materies ex una magis quàm ex altera parte ullum ſuſcipiat incrementum. Quanuis autem uetuſtiora tam publica quàm priuata ædificia quadrata oſtia habere comperiuntur (urbes tantummodo & triumphantium fornices excipio, quibus teſtudinatæ apponuntur conuerſiones) noſtræ tamen ætatis homines, an fortitudinis munimentiq; gratia, an ædificij commodo utilitatiq; conſulentes, ignoro,pleraque oſtia in arcus circuliq; formam inflectunt. Nos igitur ut ſtudioſorum uoluntati morem geramus,circulatorum oſtiorum ſpeciem unã ſaltem hic duximus apponendam: nec enim ſingula complecti aut aſſequi certè ualemus. Complura nanque eiuſmodi accidunt, quæ Architecti, pro rerum quotidie ei occurrentium diuerſitate, acumen inprimis iudiciumq; requirunt.

DE

DE AEDIFICIIS TVM INTERIORI, TVM EXTERIORI PICTVRA EXORNANDIS. Cap. XI.

NE QVICQVAM, quod ad ædificia tam picturis quàm alijs quibuſcunq; rationibus honeſtanda perpoliendaque ſpectat, prætermiſſum à nobis uideatur; Graphicæ facultatis quæcunque ex uſu magis fore iudicamus, ſummatim nunc perſtringemus. Architectum igitur haud de marmoreis tantummodo lapideiſque ornamentis, uerùm de picturis inſuper, quæ penicillo uenuſtatis gratia parietibus inducuntur, ſolicitum eſſe quammaximè decet: eumque pictori haud ſecus quàm fabris omnibus, quorum operæ in re ædificatoria manuumque labores requiruntur, præeſſe, & quid agendum ſit, ſingulis præcipere conuenit. Nonnulli etenim pictores uſu quamplurimùm certè præſtantes, cæterùm iudicio ita falluntur; ut colorum uenuſtati nimium utique tribuentes, nec aliud quicquam præterea curantes, cùm de picturarum conuenienti diſtributione aptaque earum collocatione ſoliciti minimè forent, ordinem aliquem ſæpius euertiſſe, fœdeque admodum deturpaſſe comperiuntur. Quapropter ſi ædificiorum frontes coloribus illuſtrandas exornandaſque tibi propoſueris, cœli aut regionum ſimilitudines tanquam nimis apertas latiuſque patentes inprimis effugito; hæc enim firmam ſtabilemq; ædificij ſtructuram diſſipant potius atque perturbant, & pro ſolida concretaque forma tenuem magis errabundamque ſpeciem ei præſtare uidentur, haud aliter certè quàm ſi imperfectum confractumque foret ædificium. Nec uirorum item aut animantium ſimulachra coloribus expreſſa ibidem apponentur; niſi feneſtrarum forſitan quarundam apertiones, quibus homines quieſcentium potius quàm ſeſe obnixè mouentium ſpeciem exhibentes incumbent, callidè imitati fuerimus. Quinetiam animantia huiuſcemodi locis accommodata uel, ut iam diximus, feneſtrarum apertionibus, uel coronicibus quoque inſidentia ibidem ſtatuentur. Quòd ſi uel ædium dominus, uel pictor ipſemet colorum uenuſtati ac elegantiæ paulo plus concedendum exiſtimauerit: ne operis ordo aut perturbetur aut funditus deleatur, aulæa nonnulla parietibus affixa quaſi res, quæ ſubduci & reuelli quamcommodè poſſunt, effingentur; ibique, quæcunque magis libuerint, coloribus deinde exprimentur. Ita nanque nec ordo quippe interpellabitur, nec à uero imitatio, prout decet, longius abeſſe cenſebitur. Licebit quinetiam, triumphantium ludoſq; apparantium more, frondium, fructuum, & florum faſciculos, necnon clypeos, trophæa, aliaq; conſimilia, quæ huc & illuc transferri transportariq; poſſunt, coloribus inductis, artificioſè admodum ibidem appingere ac ſimulare; areæque huiuſce generis figmentorum germanum parietis ipſius colorem imitabuntur: & hac demum ratione ſi picturæ diſpoſitæ fuerint, proprijſque ſedibus collocatæ, ne minimam quidem notam calumniam'ue ſubibunt. At ſi ædium frontes penicillis accuratius adhuc excolendæ elaborandæque erunt, marmoreo lapideo'ue colore primùm inducto, ſcalpturarum effigies deinde, quæcunque magis placuerint, affabrè componentur: & in ſcaphis nonnullis præterea ænea ſimulachra tota undique prominentia effingentur: quinetiam hiſtoriæ alicuius argumentum ex ære confingi ſimularique poterit. Ita nanque operis ſpecies & ſoliditatem ſuam optimè retinebit, & omnium, quotquot uerum à falſo diſcernere queunt, ſententijs approbantibus, fauorem & applauſum haud mediocrem ſibi conciliabit. In quo quidem, ſicut in cæteris omnibus, Balthaſar Petruccius Senenſis ingenij ſui acumen oſtendit: qui, Iulio Secundo Pontifice Maximo Eccleſiam adminiſtrante, cùm Romæ frontes ædium nonnullas penicillo illuſtrandas ſibi propoſuiſſet, marmorea ſimulachra, ueluti ſacrificia, bella, uirorum illuſtrium facta, & Architectonicas conſtructiones miro quodam iudicio ibi delineauit atque depinxit: quæ non ſolùm ad ædificiorum ornatum pariter atque ſoliditatem conducunt, uerùm amplitudine & maieſtate cumulatiſsimè eadem inſuper donant. Quid autem de aliorum complurium, qui Romæ ædificiorum tectoria penicillis diſtinguere & illuſtrare ſummopere ſtuduerunt, ſolertia iudicioque dicemus? Qui quidem etſi nullum aliud præter clarum & pullum, coloris genus in hac pingendi ratione adhibuerunt, id tamen excellentiæ ac uenuſtatis eorum opera aſſecuta fuerunt; ut quotquot ingenij acumine præſtant, eaque diligenter attenderint, in ſummam quippe admirationem pertrahant atque perducant. In quo Polydorum Carracenſem, & Maturinum ei coniunctiſsimum quammaximè excelluiſſe reperimus: ambo enim Romæ ædificiorum frontes adeò eleganter hiſce picturarum generibus inductis excoluerunt atque perpolierunt, ut (pace aliorum dixerim) nullus ad hæc uſq; tempora in hoc genere cum ijs conferendus aut æquandus profectò uideatur. Doxi quinetiam & fratris acerrimum iudicium quis obſecrò non admirabitur, ſummiſque laudibus proſequetur? Qui cùm nobile atque ſuperbum Ducis Ferrarienſis palatium, frontesque præſertim, peniculis adhibitis, exornare ſibi in animum induxiſſent, claro nubiloq; colore tantummodo uſi fuerunt; Architectonicis operibus, quæ figuris ſuppoſitis innituntur, egregiè quidem expreſsis, & admirando nempe artificio ſimulatis. Nec nos pictorum omnium, qui in Italia quammaximè claruerunt, exempla ſigillatim nunc adducere recenſereque oportet: qui ne Architecturæ perpetuum ordinem abſcinderent aut præpedirent, nulla alia, preter claros & obſcuros, colorum genera ibi permiſcuerunt. Verùm ſi interiora ædificia uerſicoloribus picturis honeſtanda uidebuntur, nobis, intra rationis monita tamen mandataque inſiſtentibus, in periſtyliorum hortos ſeu cauos ędium ſinus circumambientiũ parietibus nonnullas apertiones effingere certè licebit: in quibus proximarũ longinquarum'ue regionum, cœli, ædium, animantium, hominum, aliarumque rerum effigies, uultus, & ſimulachra colorum quippe uarietate diſtincta atque illuſtrata deinde apponemus. Nec procul à uero certè hæc aberit imitatio cùm eiuſmodi cuncta extra ędificij ipſius ambitum mox intueri ualeamus. Haud ſecus etiam ſi cœnacula, cubicula, alias'ue terrenas habitationes depingendas propoſuerimus; pictori quidem in parietibus, nonnullis Architecturę

chitecturæ præceptis legibusq; ſeruatis, aeris ac regionum apertiones effingere & ſimulare licebit: talium tamen apertionum altitudine animaduerſa atque perſpecta. Si nanque eæ contemplantium aſpectu ſuperiores extiterint, nihil quicquam præter cœlum, aut montium cacumina, aut ædificiorum uertices diſcerni aut percipi poterit. Quòd ſi in ſolidiorum parietum ſummitatibus apertæ & patentioris rei alicuius ſpeciem exhibere uoluerimus, nihil præter aerem à nobis ibi cerni apprehendi'ue permittetur. At ſi in huiuſce modi locis figuræ deſignandæ diſponendæque erunt, lineæ cuidam tanquam baſi eæ rectius profectò innitentur: nec enim ſubiectam planiciem, qui ex inferiori ſuſpiciunt regione, oculis aſſequi tunc certè ualebunt. In quo quidem Andreæ Mantiniæ iudicium & perſpicaciam quammaximè admiramur, qui Cæſaris triumphos in Franciſci Gonzagæ ſplendidiſsimi Mantuæ Principis gratiam coloribus exprimere ſtudens, cùm imas figurarum plantas atque ueſtigia intuentium oculis ſuperiora fore animaduertiſſet, nullam planiciem eis omnino ſuppoſuit: uerùm ſimulachra lineæ cuidam tanquam ſtabili fundamento ſubſtrato firmiter, ut iam diximus, inſiſtunt atque innituntur; apteq; adeò compoſita eſſe ea demum intelliges, ut numeris omnibus, ut aiunt, abſoluta tibi ſingula uidebuntur. Quinimo præſentis operis conſtitutionem & quammaximè commendandam, & plurimi inſuper faciendam exiſtimamus: ibi nanque & exactam Graphidos ſcientiam, & ſummam Optices ipſius eruditionem, & inuēti nouitatem, & figurarum aptam compoſitionem, nec non exquiſitiſsimam earundem perficiendarum rationem uix pro meritis laudari unquam poſſe cenſemus. Quòd ſi pictor Optico artificio edoctus, cœnaculum aut cubiculum longius, quàm re ipſa extiterit, exhibere uoluerit: in parte ueſtibulum ipſum reſpectante nonnullos Architecturæ ordines tam appoſitè effingere & inſtruere poterit, ut locus ille in maiorem utique longitudinem extendi ab intuentibus iudicabitur. Et hoc Balthaſarem Opticæ facultatis tempeſtate noſtra primas obtinentem, apprimè aſſecutnm fuiſſe conſtat: qui cùm Romæ Auguſtini Chiſij, ampliſsimi negociatoris, cœnaculum cohoneſtare ſibi propoſuiſſet, columnarum, aliorumq; Architectonicorum operum eo artificio ſimulachra ibi conſtituit; ut perſpicaciſsimi ingenij uir Petrus Aretinus, qui non minus pictorum quàm poetarum opera acri iudicio examinare ſolitus erat, in ſplendidiſsimo illo ædificio nullam ea perfectiorem, maioriq; artificio elaboratam picturam ſeſe conſpexiſſe pronunciarit: quanuis Vrbinatis Raphaelis, quem diuinum uno ore omnes appellant, opera complura ibidem habeantur. Verùm quid de admirandis ingentiq; artificio compoſitis Scenarum apparationibus quæſo dicemus, quæ Romæ ab eodem Balthaſare constructæ olim memorantur? Eæ nanque, quò ab eruditiſsimo & ſapientiſsimo uiro minori impenſa, quàm cæteræ tum ante tum poſt illum Scenæ, perfectę fuerunt, eò magis laudandæ commendandęq; profectò uidentur. Quamprimùm autem parietes propria aſſecuti fuerint ornamenta, ſi laquearia inſuper, quæ diuerſis rationibus inflecti incuruariq; ſolent, coloribus illuſtranda nobis proponentur, à priſcis Romanorum ueſtigijs neutiquam recedemus: qui uaria diſtributionum genera tum ædificiorum tum camerarum ipſarum generibus accommodata perficere conſueuerunt, ibiq; monſtra & portenta complura, quales Itali Groteſcas appellant, ab illis effingebantur: quæ quidem, propter ſummam eiuſmodi picturarum licentiam, & ad ornatum & ad commoditatem quam maximè certè conducunt. Ibi nanque folia, frondes, flores, quadrupedes, aues, & figurarum uarias & qualeſcunque permixtiones inducebant. Nonnunquam etiam, animantium foliorumq; formis ſeparatas diuerſaſque obtinentibus poſitiones, uela nonnulla ab ipſis modò figuris ſuſtentata, aliàs autem cæteris quibuſdam hærentia deformabant: ibiq; penicillo quæcunque ad libitum effingebant. Quinetiam ſigillum nonnunquam ex inſigni & egregio lapide, quem Cameum appellant, uel aliud quippiam ex conſimili materia, aut ędicula quędam, alia'ue Architectonica opera cum his permixta fictè conſtituentur: quę quidem omnia aut colorum uarietate diſtincta, aut ſigninis operibus dealbata, aut claro duntaxat nubiloq; colore conſtantia, prout pictori magis libuerit, in teſtudinatis tectis citra reprehenſionem ullam apponentur. Ita nanque probatos quoque ueteres authores olim feciſſe conſpicimus, quemadmodum antiquitatum, quę Romę pręſertim, Puteolis, & Baijs adhuc aſſeruantur, ueſtigia nobis ſignificant: Rerumque conſimilium exempla illuſtriora profectò numeroſioraq; forent, niſi immiti inuidoq; ingenio prędití homines pręclara antiquorum artificum monumenta crudeliter nimium laceraſſent atque comminuiſſent; ne fortè quibus ipſi affluebant, alij quandoque participes redderentur. Horum autem, propterea quòd ijs, qui tempeſtate noſtra huiuſcemodi ſtudijs ſeſe addixerunt, nimis certè cogniti & familiares extiterunt, & genus & nomina in pręſentia conticebimus. Hanc autem pingendi rationem Ioannes Vtinenſis ſummo ſtudio, ſummaque diligentia complexus fuiſſe perſpicitur: quem antiquitatum in hoc genere doctum adeò imitatorem, & nonnullarum eiuſmodi picturarum pręclarum adeò inuentorem authoremq; conſtat extitiſſe, ut ad integram abſolutamque perfectionem talem utique pingendi rationem haud immeritò perduxiſſe ille uideatur. Quinimo ueteribus quoque uirum hunc pręferendum mehercle iudicamus, quemadmodum & Romę in Vaticano ambulationes ſecretum Pontificis hortum deſpectantes, & Clementis ſeptimi uinea in Mariano monte extructa, & Regalis illa ac ſplendidiſsima Medicee familię domus Florentię compoſita ſatis ſuperq; oſtendunt: quę quidem loca uir celeberrimus picturis, quas diximus, adeò egregijs eoq; artificio elaboratis atque perfectis cohoneſtauit; ut pictorum aliorum ueniam pacemq; pręfati, unicum illum & ſingularem in hoc picturarum genere extitiſſe pronunciemus. Necnon cùm diuini Raphaelis pręclarus fuerit alumnus, Architectonicam quoque ille ſcientiam egregiè eſt aſſecutus. At ſi pictor in ſummis tectorum conuerſionibus imaginem, quę ad rei ueritatem quamproximè accedat, effingere atque referre uoluerit; eum in Optica facultate & iudicio & uſu pręſtare quammaximè decet. Iudicium nempe in eo requirimus, ut quęcunque & loci & ſubiecti ipſius conditioni magis conueniunt, ſeligere ualeat: Cęleſtia nanque, ętherea, & uolatilia ſimulachra longè aptius quàm terrena ibi congruere uidebuntur. Vſus quoque eidem accedere debet, ut figu-

rarum

rarum diminutiones ea ratione perficere ſciat, ut quanuis proprijs locis breuiſsimæ monſtroſæq; propemodum illæ extiterint, debito tamen interuallo conſpectæ produci extendi'ue, & rei formam ſpeciem'ue ad uiuum referre exiſtimentur. Et hoc nempe à Melocio Foroliuienſi, celebri quidem pictore, tum Italiæ locis compluribus, tum in ſacrario potiſsimum templi Lauretanæ Virginis, ubi in teſtudinatis laquearibus Angelorum imagines quaſdam ille depinxit, obſeruatum planè conſtat. In Mantuæ quinetiam ipſius arce figuræ nonnullæ, aliaq; picturarum genera, quæ in ſublimi poſita ex inferiori ſuſpiciuntur regione, ab Andrea Mantinia ad Opticas leges adeò, tantaq; iudicij æquitate adhibita, deformata conſpiciuntur, ut uero quam ſimillima certè uideantur. Hiſtoricæ tamen deſignationes, quæ figuras complures implicitas coniunctasque requirunt, in hiſce locorum generibus malè quidem coherent: quæ ſi ſeparatim ac diuiſim conſtituentur, partes ſuas longè melius utique explebunt. Quinimo ætatis noſtræ peritiores Architecti tales pingendi rationes quammaximè ſemper effugerunt: pleraque enim huiuſcemodi, ut iam diximus, aſpectui iniucunda & inſuauia nempe redduntur. Quapropter Vrbinas Raphael, quem in hac, de qua loquimur, picturarum ſerie atque compoſitione non admirandum tantummodo, uerùm ſingularem quoque extitiſſe comperimus, adeò ut hac in re neminem æqualem, nedum ſuperiorem aliquem prorſus habuerit; quemq;, cùm in tota pingendi ratione mirificè præſtiterit, diuinum ſemper appellare conſueuimus: uir inquam hic celeberrimus cùm cœlum ambulationis cuiuſdam, quam Auguſtinus Chiſius, ſplendidiſsimus nempe, ut ſuprà habitum fuit, ſumptuoſiſsimusq; mercator, ſibi extruendam curauit, picturis diſtinguere ſtatuiſſet, in ipſis lunularum exordijs molliores figuras primùm diſpoſuit & collocauit; picturarum contractionibus ſeu imminutionibus, quanuis in hoc genere quammaximè etiam excelluerit, dedita opera tunc prætermiſsis, ſtudioſeq; admodum euitatis. Verùm cùm ad cœli faſtigium deinde peruenit, etſi Deorum immortalium ibi conuiuium, cœleſte quippe argumentum, & loci ipſius naturæ mirificè accommodatum inſtruere cogitaſſet; attamen contemplantibus blandiri gratificariq; ſtudens, tot imminutionum duritiem ſcabriciemq; auferendam iudicauit. Quapropter cæruleum uelum faſciculis nonnullis ſuſpenſum ac religatum tanquam mobile quoddam callidè ibi depinxit, in quo conuiuium deinde dapesq; Deorum inſtruxit, eo nempe artificio atque dexteritate adhibita, totq; motuum inſuper & colorum inducta uarietate, ut ad ueritatem figmentum illud quamproximè accedere exiſtimetur. Quinimo totum opus præclarè adeò egregieq; reſpondet, ut ambulatio triumphalis potius cuiuſdam apparationis, quàm perpetuæ picturæ parieti inductæ ſpeciem exhibeat referatq;. Quòd ſi opus non hoc compoſitum artificio, ſed ſimplici quadam ratione ſuprema ambulationis teſtudo depicta fuiſſet: quotquot ibi extant figuræ, eo, quem prædiximus, ſitu, eademq; diſpoſitione remanente, præcipitem caſum minitari, & iamiam delapſuræ propemodum uiderentur. Quamobrem Architectus, quem Opticum quoque neceſſariò exiſtere oportet, cùm operarijs omnibus, qui ædificijs manus afferre admouereq; ſolent, haud immeritò præeſſe dicatur, abſque eius ſententia conſilioq; nihil prorſus effici mehercle patietur.

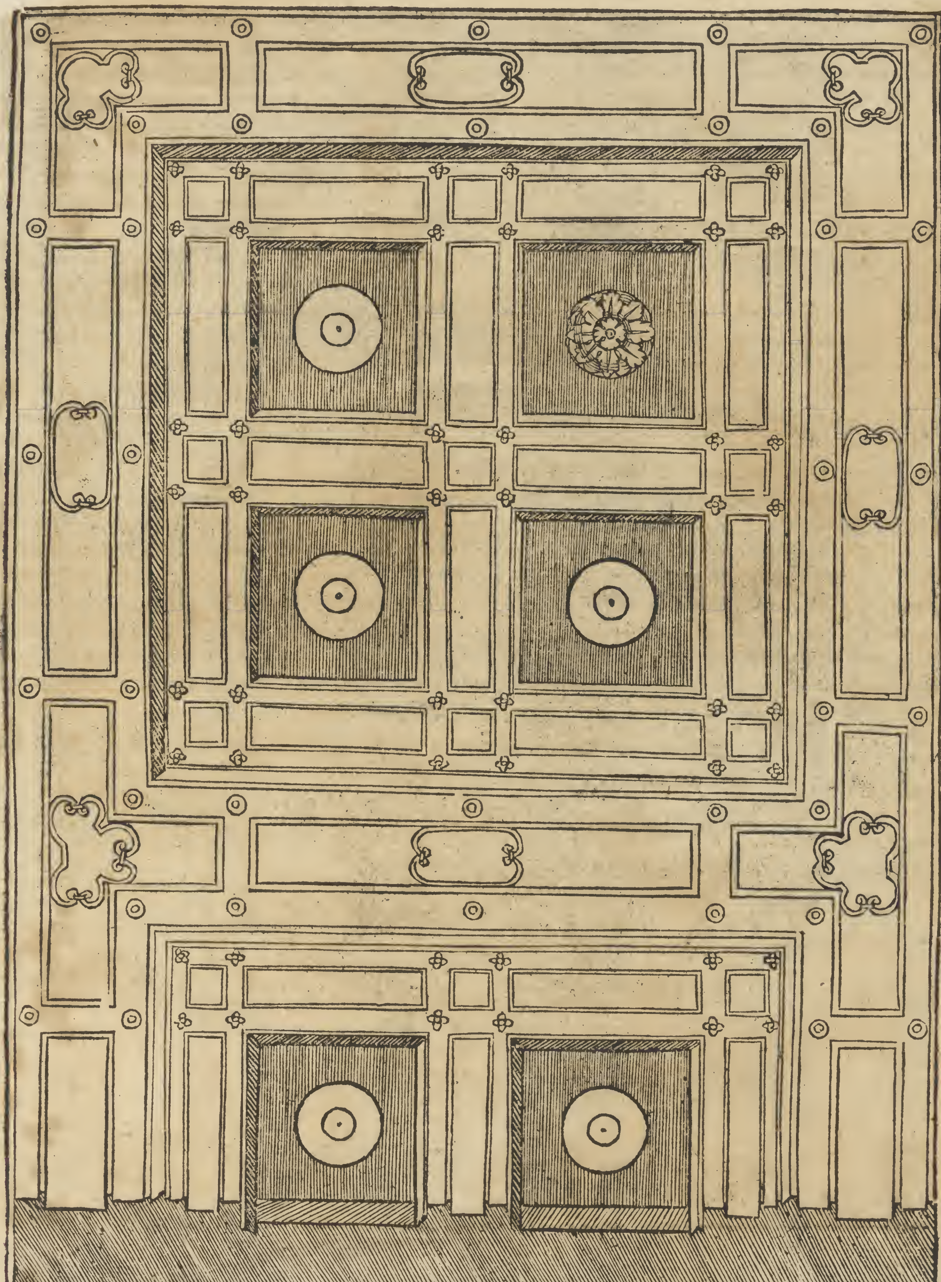
DE PLANIS ATQVE MATERIATIS CONTIGNATIONIBVS, NECNON DE EARVM ORNAMENTIS. Cap. XII.

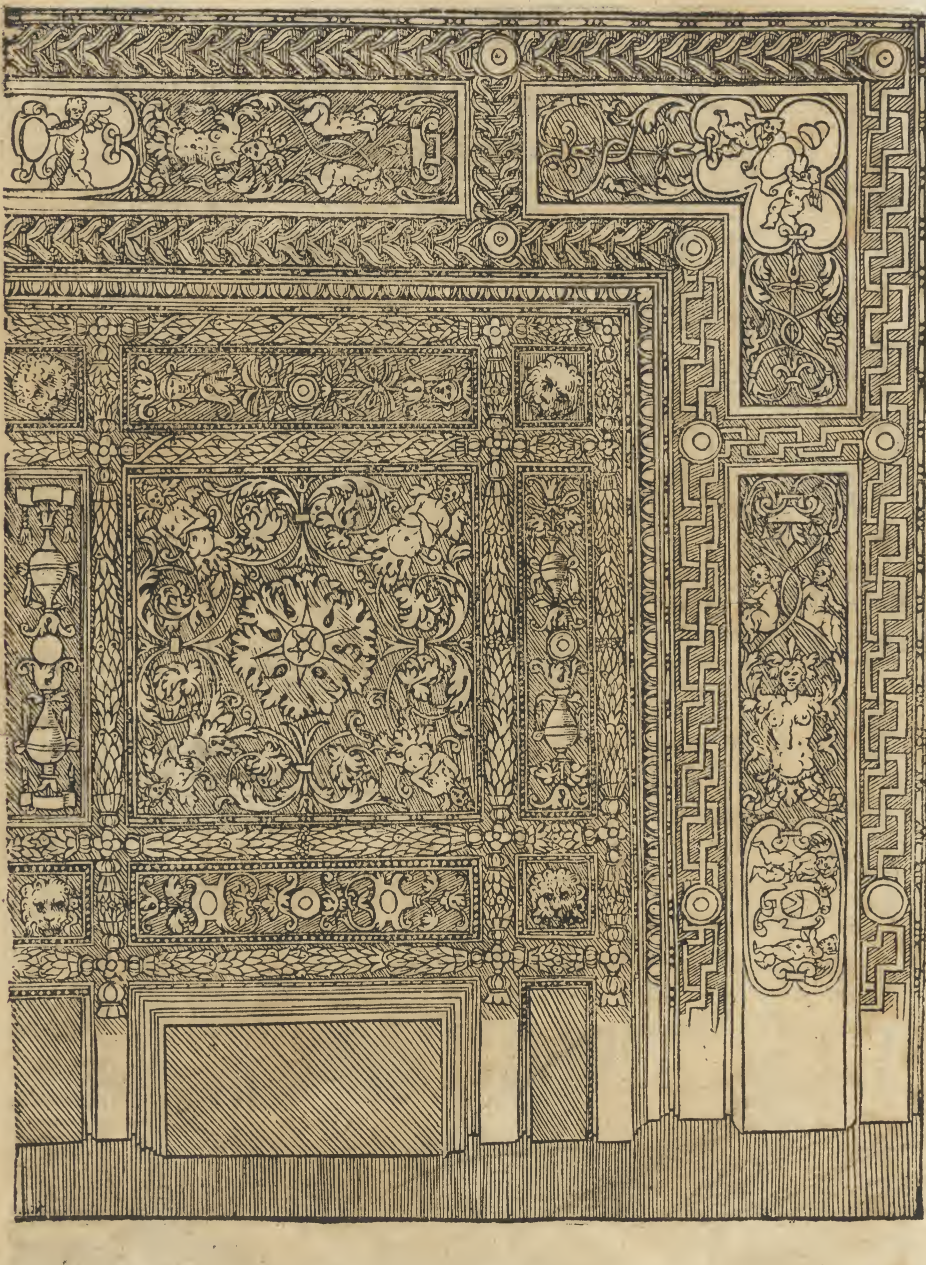
AT ædificia quippe complura, plana ligneaq; tabulata in ſuperis partibus habere perſpiciuntur: quæ, pro populorum linguarumq; diuerſitate, differentes quoque obtinuerunt appellationes. Veteres nanque lacunaria ea olim uocabant: Romæ autem, Florentiæ, Bononiæq; nunc palcos appellant: in Romano identidem agro taxilli nuncupantur: Venetijs, proximisq; oppidis trabeationes ſuffixa'ue nominari frequentiſsimè audies: itaq; ex regionum diuerſitate uariæ quoque rei eiuſdem differenteſq; oriuntur nomenclationes. De hiſce igitur, tum inteſtini operis, tum etiam ſuperinductarum picturarum ratione perſpecta, pauca nunc dicenda exiſtimamus. Quapropter rem ipſam aggredientes, illud inprimis tibi firmiſsimè aſſeueramus; ſi cœnaculi aut cubiculi alicuius tectum altius extiterit, diſtributionem è ſolidiori opere, necnon ex ſpatioſis, profundioribus, ſatiſq; eminentium expreſsionum formis eſſe conſtituendam; ut diminutio ex longinquitate deinde proueniens, aſpectui infernè poſito gratior iucundiorq; reddatur. Haud ſecus etiam ſi picturis huiuſcemodi tabulata illuſtranda illuminandaq; proponentur, eæ quoque ſolidiores, tabulatorumq; ipſorum magnitudini & altitudini conuenientes deformabuntur. Hæc autem picturarum genera ex claro potius nubiloq;, quàm ex colorum complurium aliorum permixtionibus conſtare utique debent: Sic enim & uim quandam maiorem opera prꝗſeferre uidentur; & hunc morem nempe celebres pictores omnes, quicunque picturis conſimilibus oblectati fuerunt, præclaris Italiæ urbibus, ut Romæ, Florentiæ, Bononiæ, Venetijſq; preſertim, in qua quidem ampliſsima ciuitate plura quàm reliquis omnibus Italię locis inteſtina opera perfici ſolent, obſeruaſſe comperimus. Quapropter pleraque ſumptuoſarum ędium tabulata claro duntaxat pulloque colore depicta conſpiciuntur; in medijſque ſpatijs, uel quadrata uel quibuſcunque alijs formis circunſcripta ea definitaq; fuerint, roſarum conchularum'ue deaurata quædam ſimulachra apponuntur. Quòd ſi, ut maior adhuc operi uenuſtas adijciatur, colorem aliquem adiungere nobis libuerit; excauatarum formarum areas ceruleo tanquam pellucido perſpicuoque colore conſtare facilè patiemur, adeò ut aer diſcerni atque introſpici poſsit. Roſas tamen illas medias, ne in aere quaſi ſuſpenſæ per ſeſe conſiſtere uideantur, folijs quibuſdam admirandis'ue formis, quę Groteſcæ uulgo appellantur, recingendas eſſe arbitramur. Quò autem coronices alia'ue conſimilia, quę quadrata aut aliter figurata ſpatia recingunt; auri ſplendore magis affulgent, eò uenuſtiora elegantioraque certè apparebunt. Quòd ſi aurum fortè nobis defuerit, reliqui operis colorem in his quoque expoliendis perſequemur.

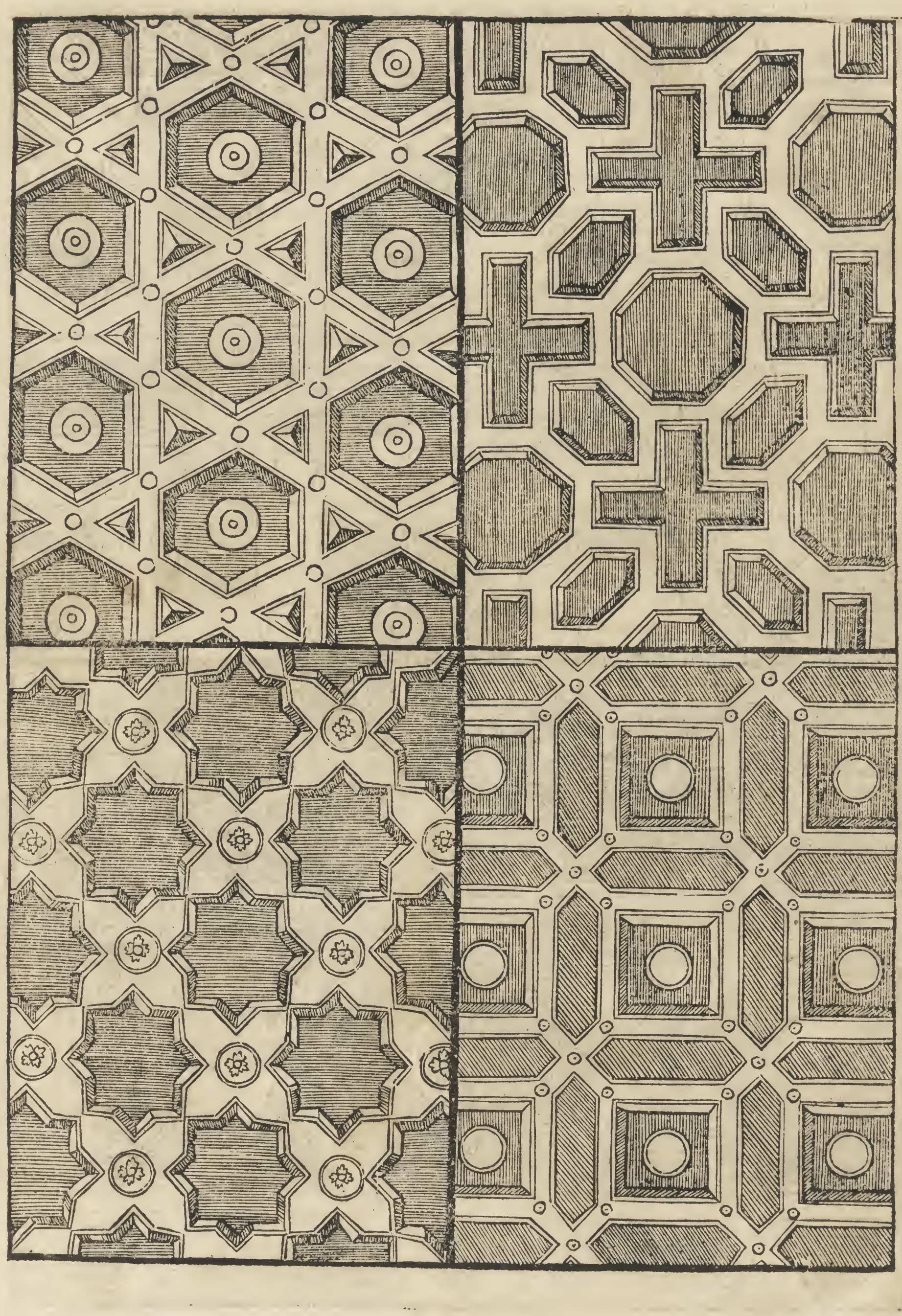
Sin

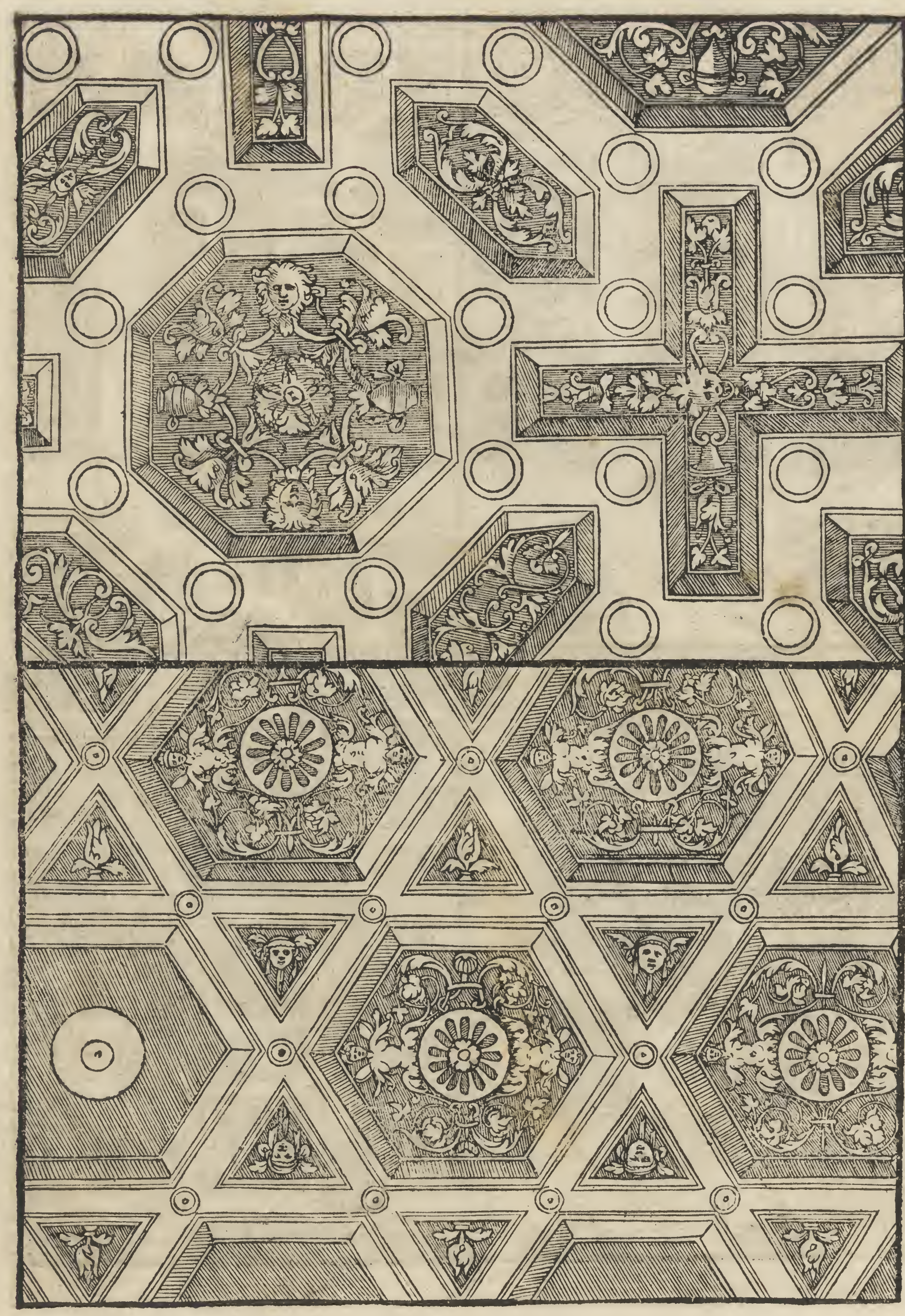
Sin cubiculi alicuius cælum ad minorem,quàm rationi uſui'ue par eſſet,altitudinem forſitan efferetur; tunc Architectus,ab Optica facultate auxilijs petitis, necnon iudicio inſuper & æquitate quadam adhibita, ſibi ipſi perbellè nimirum proſpiciet. Id igitur inprimis ſcias uelim,Opticam rerum collocationem diſtantiam haud aliunde profectò atq; longinquitatem adipiſci,quàm ex ſuccedēte gradatimq; diſtributa eorum imminutione. Quapropter ſi rem in proximo conſtitutam aſpectui longinquiorem reddere uoluerimus, ab arte præſidia utique erunt accipienda: formis nempe,quæ à centro longius diſtant,mediocri; quæ autem centro propinquiores exiſtunt,minutiori opere deformatis. Res nanque longius hoc pacto, quàm ſi opera perpetuam quandam ſoliditatem retinerent,ab aſpectu noſtro ſecedent. Haud ſecus etiam picturæ inteſtinis operibus conſimiles erunt efficiendæ: formis nanq; mediocri opere conſtantibus,magnitudine item mediocri picturæ debentur; quò autem ad centrum magis appropinquabunt, eò picturæ ſenſim quoq; deficient atq; diminuentur. Quapropter tales eæ profectò reddentur, ut abſque aſpectus ulla prorſus defatigatione læſione'ue undequaque percipi queant, & opus unico duntaxat oculorum intuitu uniuerſum mox percurratur: quod quidem ex foliorum multiplici diuerſitate,ſinuoſiſque conuolutionibus, uarijſq; connexionibus conſtituetur; ſigillis quinetiam,folijs,atque animantibus unà inter ſeſe confuſis implicitiſque. Id autem ſummopere attendendum uidetur,quòd in eiuſmodi diſtributionib. exactum iudicium requiritur,magnaq; ſolertia inprimis eſt adhibenda; ne fortè duos zophoros inter ſeſe omnino conſimiles iuxta quandoq; ponamus. Verùm folio cochleam aut nexum quendam primùm aſſociabimus, alijque folio figurarum & animantium implicitam quandam commixtionem,quam Groteſcam frequenter appellamus, mox deinde adiungemus: itaque,ne aſpectum primo impetu deterreamus, perturbationem'ue ullam in eum forſitan inducamus,picturarum uarietati ſenſim & paulatine indulgemus.Eiuſmodi autē ſimulachra ſi ex claro nubiloq; in ſuis areis,umbrarum luminumque conuenienti ratione ſeruata,tantummodo conſtituentur; longè magis, quàm colorum complurium ſuperinducta uarietate, à peritioribus probabuntur. Splendidiores nanq; coloratæque picturæ teſtudinatis tectorum conuerſionibus, quæ monſtroſis quibuſdam, ut ſuprà iam habitum fuit, figmentis oblectantur, aptandæ potius accommodandæque uidentur. Et nos in amplæ illius ſumptuoſæq; bibliothecę,quam in Regia baſilica Venetijs,Andrea Gritto Principatum olim adminiſtrante,extructam offendimus,apparatione talem ordinem profectò obſeruauimus. Cùm enim Cœlum humilius, quàm atrij illius perampli longitudo latitudoque efflagitaret,atque depreſsius exiſteret; nos ſuperioribus adducti rationibus minutiori, quàm ſi debitam altitudinem nactum fuiſſet, opere illud perficiendum curauimus. Quinimo id perpetuò obſeruandum exiſtimamus, quò Cæli humiliores atq; depreſsiores extiterint, eò breuiora minutioraque opera ibi eſſe conſtituenda. Cuius quidem rei exemplum mox in ſequenti pagina deſcribemus: compluraque inſuper & inuentionum,& diſtributionum,zophororumq; multiplicium,necnon rerum aliarum genera,pleraq; ex antiquitatibus certè deprompta, ad conſilij inopes affluentiores copioſioreſque reddendos,ſtudioſorum oculis ſubijciemus.

Inteſtinum opus Bibliothecæ ſuperioris Cœlum exornans.

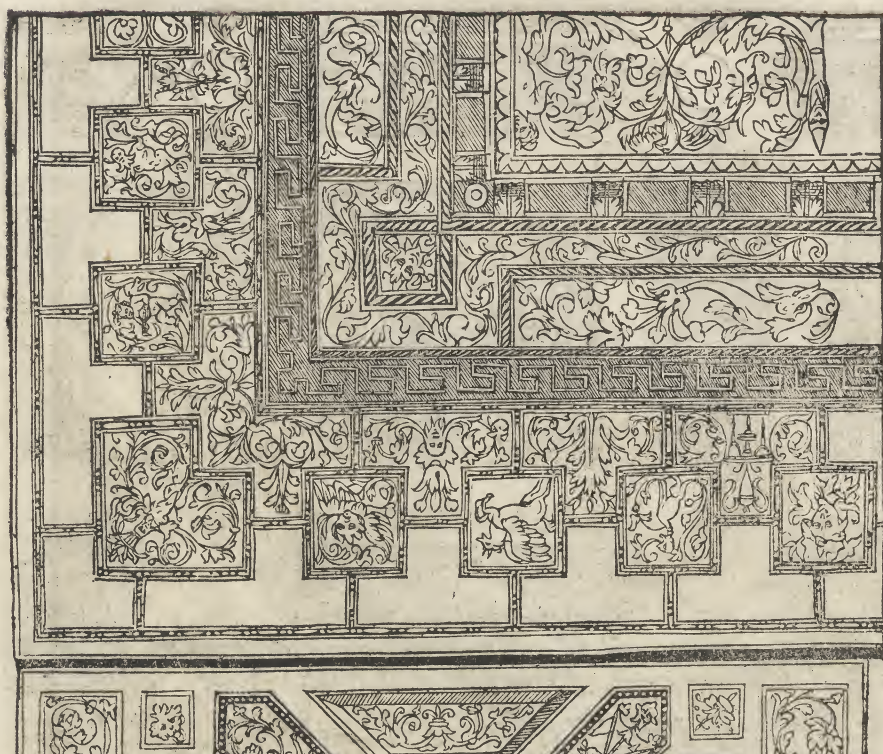

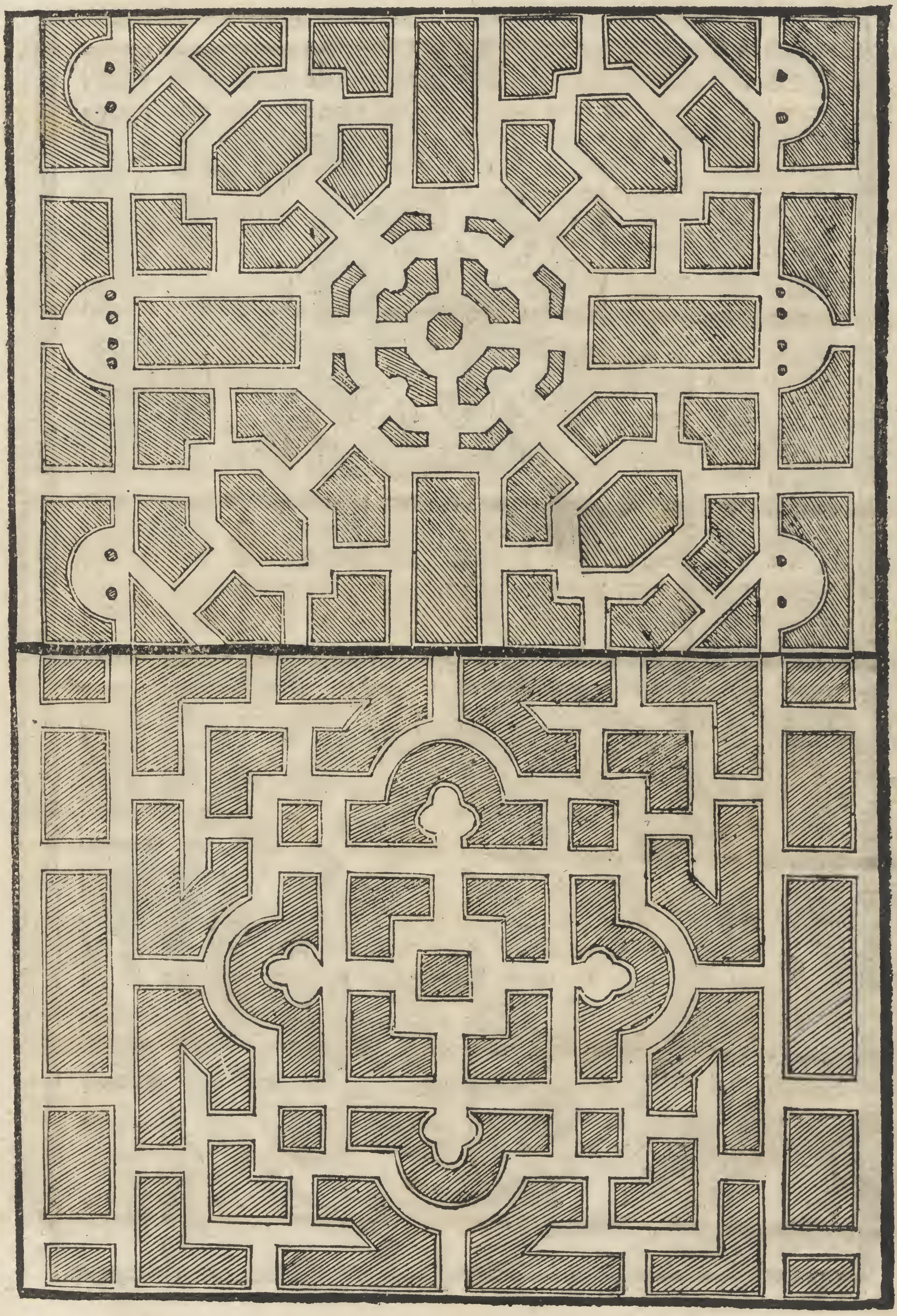

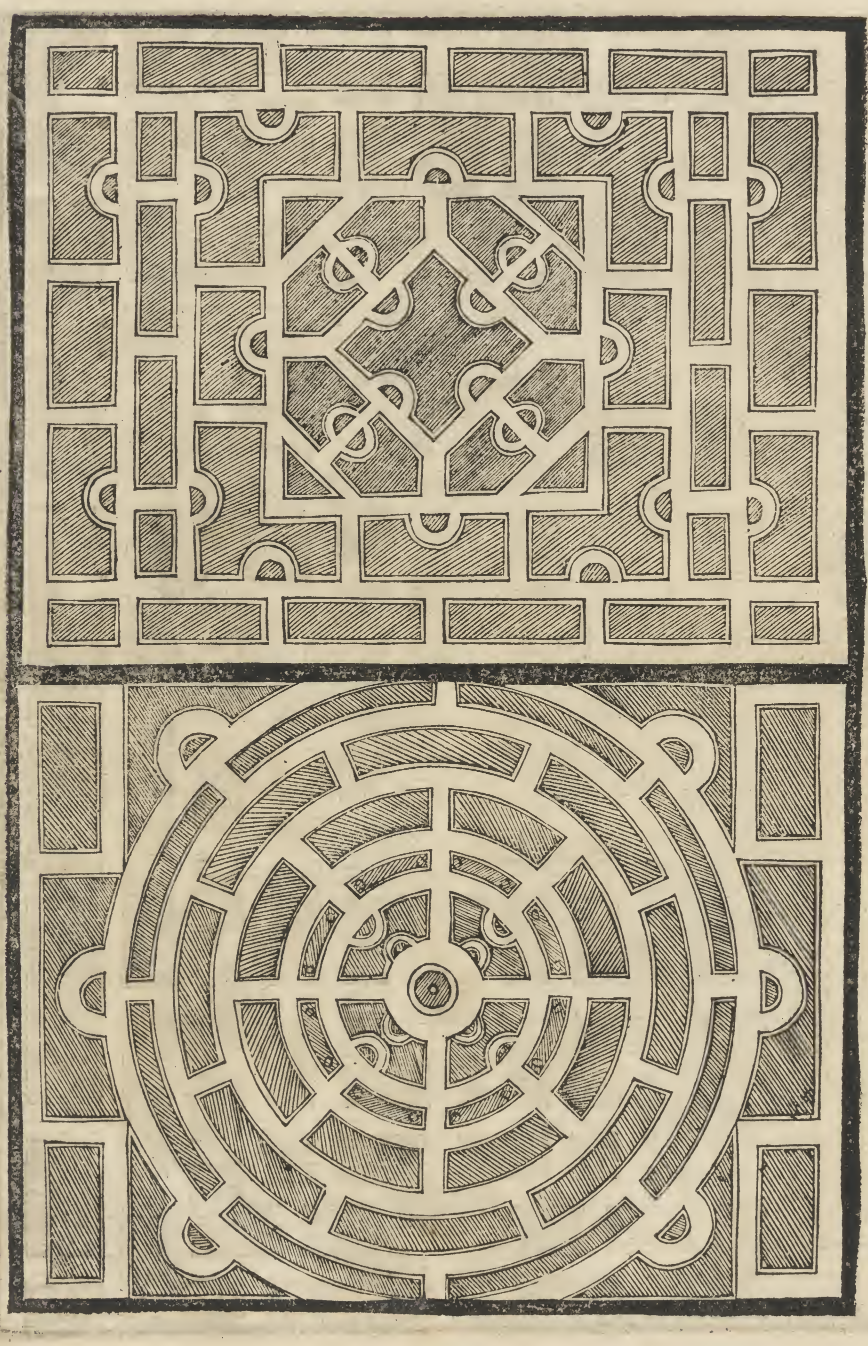

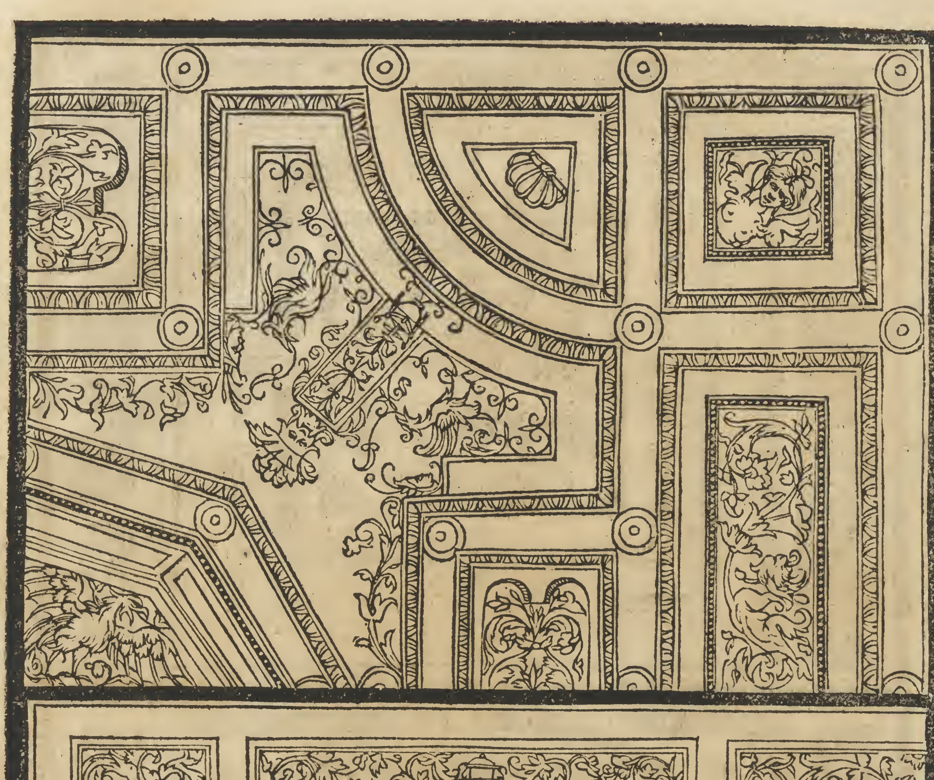

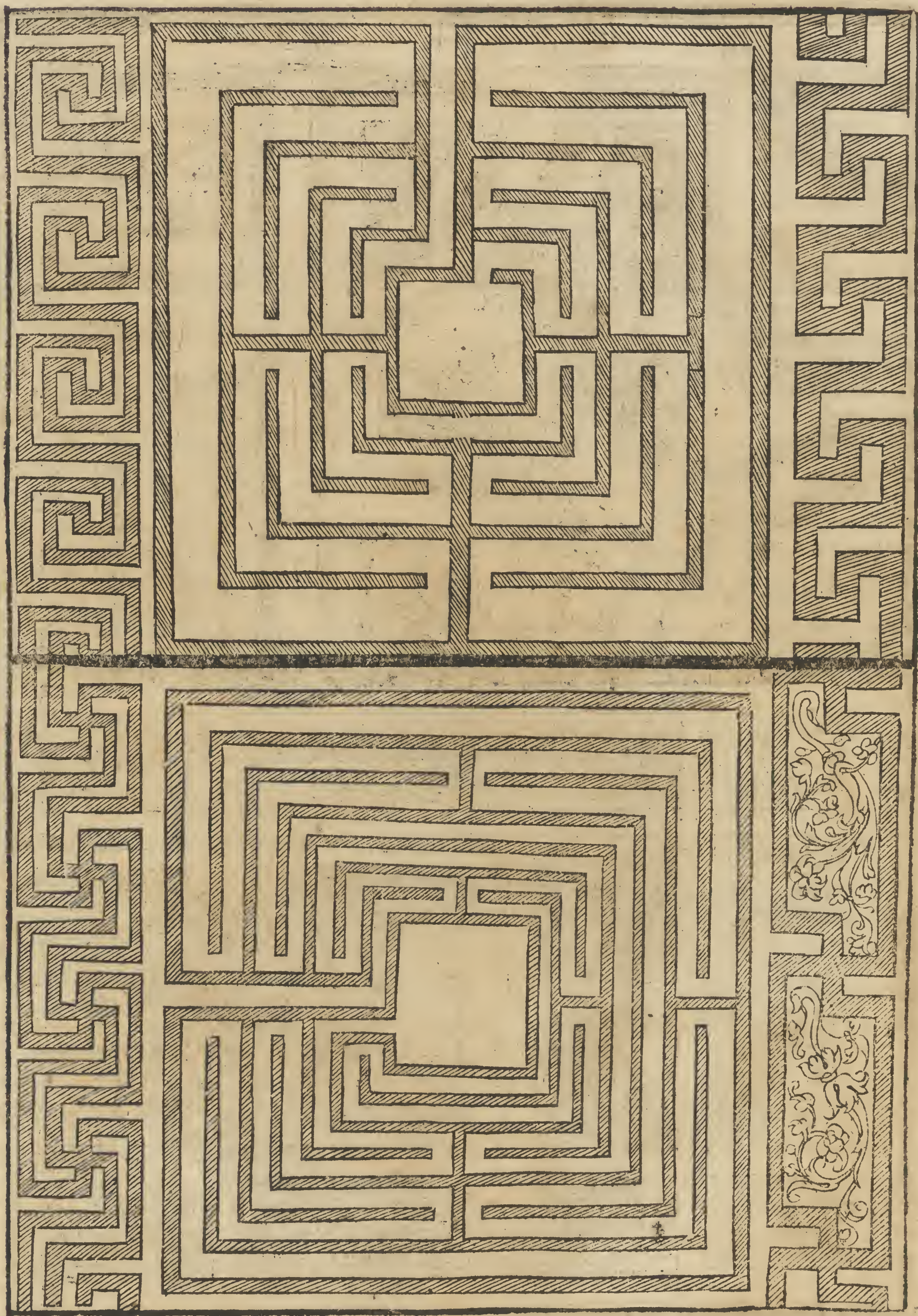

Cùm hortorum amœnitates ad ædificiorum ornatum haud parum certè conducant, idcirco nos quatuor ſubſcriptis hiſce deſignationibus uarias differenteſq; hortorum ipſorum diſtributiones ſignificandas nunc propoſuimus, etſi earum uſus ad alia quoque transferri perquàm commodè poſſet. Quinetiam Labyrinthos duos tanquam propoſito huic mirificè accommodatos, in poſtremis ſubiunximus atque delineauimus.

DE PROPRIIS NOBILIVM IGNOBILIVMQVE FAMILIARVM INSIGNIBVS. Cap. XIII.

ARchitectvm communiorem etiam inſignium,quæ ad ædificiorum ornatum non parum
opitulantur,cognitionẽ habere expedit: ne uel in falſa conſtitutione, uel in malè diſtributa col
locatione turpiter errare quandoq; deprehendatur. Si nanq; Regia Principum ipſorum inſignia
uel malè compoſita,uel perturbato quodam ordine eſſent inſtructa,ut ea uel auferre uel tranſpo
nere deinde oporteret: huiuſcemodi innouationes permutationesq; tum Architecturis iam ſtabilitis confir
matisq; perincommodæ,tum Architectis inſuper ignominiæ atq; dedecori forent. Priſci quidẽ & antiquiſsi-
mi uiri eos,qui præclara facta geſsiſſent,ſtatuis ob uirtutem donare olim conſueuere,quib. familiæ amplitu-
dinem atq; ſplendorẽ declarari ſatis ſuperq; cenſebant. At qui ſtatuarũ honorẽ minimè aſſecuti fuiſſent,tan
quam ignobiliores,terræ filij & ex ſeſe procreati apud ueteres dicebantur. Verùm poſterioribus ſeculis de-
inde,huiuſcemodi imagines ac ſimulachra in inſignia conuerſa permutataq; fuerunt: quę quidem ab Impe
ratoribus Principibusq;,haud aliter quàm ſtatuæ,fortiſsimis uiris dono dari diſtribuiq; ſolebant. At pulcher
rimo hoc inſtituto,tanquã uetuſtiori fortaſſe,poſtea abrogato atq; deleto,quiuis proprij inſignis ad libitũ ef
fingendi poteſtatẽ authoritatemq; ſibi uendicauit: conſuetudoq; hæc temporis diuturnitate confirmata atq;
corroborata,in uſum modò tranſiſſe uidetur. Nec tamen,ſicut nonnulli ſolent,in hoc temerè aut inconſultò
eſt procedẽdum. Nec enim priuato alicui uiro Principis inſigne arroganter ſibi tribuere fas eſſe arbitramur:
aliàs nanq; pœna contumax ille eſſet multandus,& ſupplicio aliquo propter cæterorum audaciam retunden
dam cõprimendamq; afficiendus. Nec item infimi ignotiq; homines honeſtarũ familiarum inſignia ſibi te-
merè aſciſcent: ſicut nec inter eos,qui in mercatorum artificum'ue ordinem aliquẽ cooptantur, unius ſignũ
alterũ ſibi capere leges permittunt. Illud autem ſummatim nunc colligamus, quòd cuiq; quodlibet inſigne
ſibi deligendi libera expeditaq; cõdonatur facultas; Principis tamen, ut dictum iam fuit,regio inſigni poſt-
habito ac derelicto: niſi fortaſſe Princeps ille fortiſsimũ aliquem uirũ propter ampliſsima merita, publico ti
tulo elogioq; ſuperaddito,citraq; ullam ipſius offenſionẽ, proprio inſigni honeſtare illuſtrioremq; reddere
uoluiſſet. Nec artifices item,ruſtici,ſordidiq; homines armorum inſignia,quemadmodũ clypeos,aliaq; conſi
milia ſibi profectò uſurpabunt: uerùm infima hæc hominum genera notas impreſsionesq; à proprijs nobiliũ
inſignibus uarias diſsimilesq; obtinebunt. Idq; inprimis attendito,ne quiſquam loco humili obſcuroq; gene
re natus proprio inſigni galeam ſeu conum,peculiare nobilitatis indicium,quandoq; ſuperaddat. Quinetiã
id Architectum memoriæ mandare oportet,ne,ſi nouum inſigne ei conſtruendum forſitan proponetur,im-
prudens falſitatem aliquam ibi induxiſſe redarguatur. Si nanq; lineæ,aut interualla, alia'ue conſimilia in me
dio erunt conſtituenda;nec metallo metallum,nec colorem colori ſuperinducendũ exiſtimamus. Nec enim
auro argentum,argento'ue aurum,nec cæruleo purpureus color,nec uiridi niger ſuperindui debent. Clypeo
igitur ex metallo conſtante,quodcunq; in medio ſtatuitur,coloratum perficietur: Contraq; clypeo colora-
to exiſtente,quodcunq; medium imponetur,ex metallica materia conſtabit. Aues quinetiam, piſces, terre-
ſtriaq; animantia,quę inſignib. agglutinantur,ſingulorum naturis propria accommodataq; loca ſortientur.
Nec enim auis,niſi fluuialis fortè marina'ne extiterit,in aquis diuerſari gaudebit: nec piſcis aut arbori inni-
tens,aut in aere degens ab ullo,niſi fatuo fortaſſe ſtolido'ue probabitur. Aquilam quoq; flori inſidentẽ effin
gere,ridiculum utiq; foret;nec enim proprius rapaciſsimæ auis locus hic certè uidetur: At ſi illam prædæ un
guibus inhærentem,aut extenſas expanſasq; alas geſtantem induxerimus,animalis ingeniũ moresq; optimè
expreſsiſſe iudicabimur. Terreſtris quinetiam animantis,flammis undiq; circunſiſtentibus,imago, cùm hoc
naturæ,quam pro uirib. æmulari debemus,quammaximè aduerſetur atq; repugnet, falſum profectò & men
dax inſigne conſtitueret. Nec id etiam ſilentio prætereundum exiſtimamus,hominũ nempe & animantium,
quæ ipſis inſeruntur inſignibus,ſimulachra in nobiliores formas ſpeciesq;, & quæ eorum uim ac fortitudinẽ
magis oſtendunt,eſſe componenda. Priſci nanq;,Reges ſceptro & diademate inſtructos,Pontifices ſacris ue
ſtibus ſummiq; ſacerdotij ornamentis amictos, Imperatores armorũ ſplendore ſtrepituq; terribiles,aliosq;
deinceps,prout ſingulorum ordo conditioq; requirit,exultos deformare ſolebant. Feras item, quemadmo-
dum Leones,Vrſos,Tigres,Pantheras,Pardosq;,ſæuaq; eiuſmodi animantia in irruentium, morſusq; paran-
tium,necnon innatam ingenitamq; ſibi feritatem oſtendentium ſpeciem aptiſsimè componemus. Equis prę
terea ſaltantium aut currentium imago perbellè conueniet. In animantium autem motionib. imitandis,pes
dexter tanquam nobilior ſiniſtro utiq; præferetur. Agnum humi molliter incedentem expatiantemq; indu
cemus. Itaq; naturæ ueſtigijs moribusq; ſeruatis,falſum inſigne nunquam mehercle conſtituetur. Vt autem
proprijs locis & idoneis ſedibus colores in inſignibus collocentur,eorum præſtantiæ nobilitatisq; ratio no-
bis debet eſſe cognita atque perſpecta: Colores nanq; nobiliores in illuſtrioribus profectò quàm ignobilio
res,& magis conſpicuis ſedibus diſponentur. Ea uerò certiſsima colorum diſtinctio ſolet afferri, ut quicunq;
ad lucis fulgorem propius accedunt,ijs,qui à luminis claritate longius recedunt,excellentiores ſemper præ-
ſtantioresque iudicentur. Aureus color igitur, propterea quòd Solem corporum omnium ſplendi-
diſsimum & quammaximè luminoſum imitatur, nobiliori loco iure optimo ſtatuetur. Huic Phœ-
niceus mox ſuccedit, quippe qui ignem cæteris elementis præſtantiorem, alijsque corporibus,aſtris
tantummodo Soleque potiſsimum exceptis, fulgentiorem repræſentat. Cæruleus color deinceps ae-
reum, & Candidus aqueum elementum nobis referre exiſtimantur. Alijque colores poſtmodum
uarijs terræ ipſius, rerumque terreſtrium partibus atque proprietatibus ſignificandis accommodati fue-
runt: Viridis nanque campos, ſaltus, prata, colleſque deſignat; necnon uernum anni tempus, ip-
ſamque adoleſcentiam perbellè figurat. Atro colori denique, utpote qui cæcam horridamq; tenebrarum i-

maginem refert, infima & ignobiliſsima aſcribitur ſedes: quanuis ille propterea quòd colores omnes pariter obſcurare obliterareq; ualet, cęteris potentior exiſtimatur. Nobiliora autem ædificiorum loca, ad inſigniaq; collocanda cæteris opportuniora, tria potiſsimum eſſe dicuntur: locus ſcilicet ad altiora primùm, ſummiſq; laquearibus propinquiora conſcendens; quiq; ſecundò ad dexteram magis declinat; quiq; in medio demum ſtatuitur & collocatur. Dexteram parietis eam nuncupamus, quæ nobis contemplantibus ſiniſtra uidetur. In interioribus autem ædificijs, inſignia differentes quippe ſitus ac poſitiones obtinebunt. Regium etenim Principis inſigne domini ędium ipſarum inſigni ſuperius, cælum uerſus, tanquam in ſuperiori loco conſtituetur. Cętera autem inſignia, quæ uel media conſiſtent, uel ad dexteram declinabunt, tanquã alijs honoratiora certè habebuntur. Aedificijs uerò haud ſplendorem tantummodo ac uenuſtatem ea afferre perſpiciuntur, uerùm uſui quoq; in eo fore uidentur, ut quiſnam ædis dominus eſſe dicatur, ex ſola inſignis ipſius inſpectione mox certiores reddamur. Et de inſignibus, ne Architectus in eorum conformatione imprudens quandoq; labatur, craſſa quadam Minerua tot dicta ſufficiant.

Finis Quarti Libri Sebaſtiani Serlij de quinq; ædificiorum generibus uberrimè atq; eruditiſsimè differentis, IOANNE Carolo Saraceno interprete exiſtente.

SEBASTIANI SERLII
DE VARIIS SACRARVM
Aedium formis tum ex recentiori Chriſtianorum, tum ex ueteri antiquorum inſtituto

Liber Quintus,

A IOANNE CAROLO Saraceno ex Italico in Latinum ſermonem nunc primùm conuerſus atque redactus.

Moduli quinetiam cunctis templorum, quæ hic explicantur, ordinibus inſeruientes nouiſsimè adiuncti fuerunt.

VENETIIS,

Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem, & Ioannem Chrigher.

M D LXVIII.

AD ILLVSTRISSIMAM NAVARRAE REGINAM

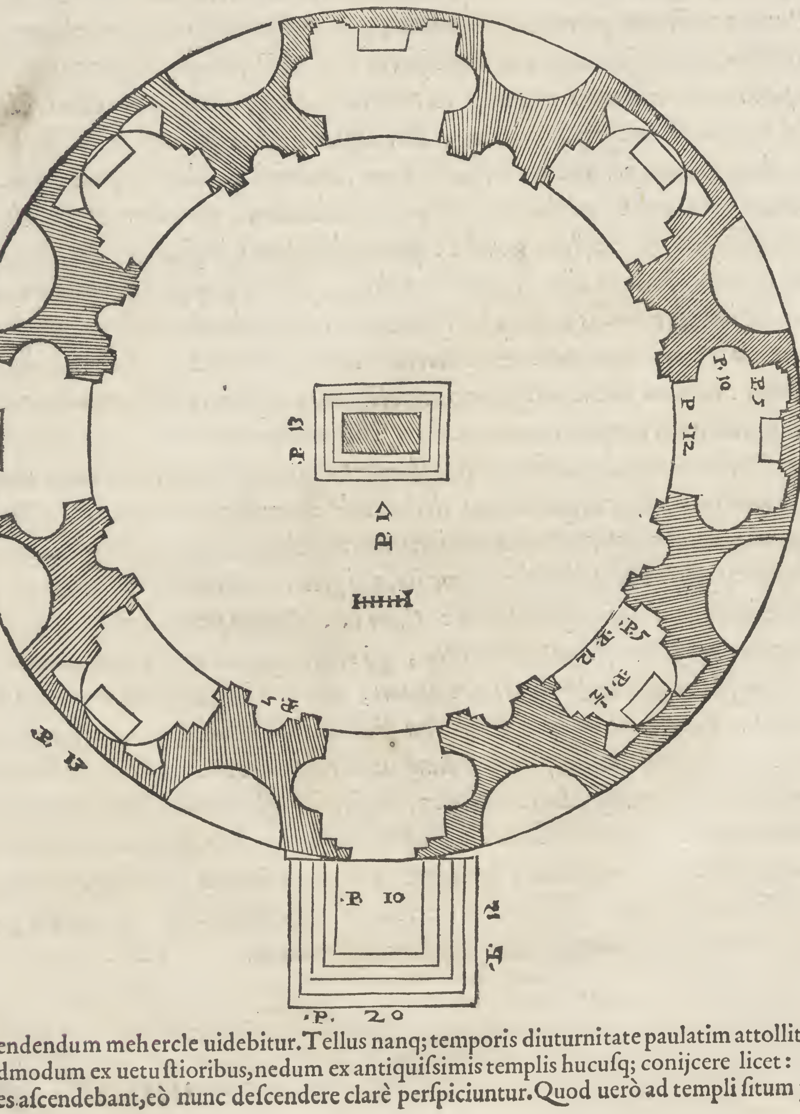
SEBASTIANVS SERLIVS.

CVM ſuperioribus annis in prioribus, quos de Architectura conſcripſimus, libris alia deinceps de eadem facultate volumina nos edituros eſſe receperimus, et librum hunc, cui quintā ſedem adiudicamus, de ſacris ædibus pertractantem frequenter commemorare ſoliti eſſemus: ne mendacij crimen aut inconſtantiæ notam ſubeamus, noſtrarum memores pollicitationum debitum modò perſoluere, & ſacrum hoc volumen bonis auſpicijs nunc denique promulgare determinauimus. Quanuis autem intima ac penetralia templa fidelium corda potiſſimum eſſe ducantur, quibus Chriſtus humani generis ſeruator atq; redemptor, fidei merito, inhærere & inhabitare cenſetur; Paulo præſertim, quem uas electionis, Apoſtolorumq; omnium celeberrimum, necnon præſtantiſſimum Chriſtianæ pietatis artificem atq; doctorem paſſim omnes appellant, ſententiæ huic palàm ſubſcribente: attamen exteriorum quoq; templorum conſtructiones, propterea quòd, tanquam imagines quædam, Dei Optimi Maximi domicilia in terris referre putantur, diuino cultui perquàm neceſſariæ haud immeritò quidem exiſtimantur. Deus nanq; ſacroſancta loca nonnulla ad diuinitatem ritè excolendam, & ad preces ſuppliciter in eum effundendas ſeorſum ſibi conſtitui gaudet: quemadmodum Chriſtus ipſemet, cùm ex Salomonis templo rebelles Iudæos olim fugauit expulitq;, ſatis ſuperq; oſtendiſſe videtur. Cùm igitur hæc ſæpius ante oculos nobis obuerſarentur, idcirco duodecim templorum genera tum formarum tum etiam lineamentorum varietate inter ſeſe haud mediocriter diſſidentia nunc compoſuimus: ad eum finem potiſſimum reſpectantes, ut poſteri, ſi quorum mentes Dei cura pietaſq; tetigerit, cùm tempus rerum omnium ſublunarium edax eas, quæ nunc extant, templorum ſtructuras uetuſtate tandem labefactauerit atq; conſumpſerit, ad noua templa re paranda, & ex noſtris hiſce præceptionibus deducenda quandoq; excitentur. Verùm ne ab antiquo approbatoq; ſtudioſorum omnium inſtituto recedamus, qui eorum opera ingenti labore maximiſque vigilijs edita elucubrataque ijs, qui generis claritate, virtutumq; ſplendore cæteris præſtant, dedicare conſueuerunt: Cùm tu, Regina præſtantiſſima, non ſolùm perquàm illuſtribus & generoſis natalibus orta, & ex eo quouis ampliſſimo munere digna videaris; verùm fidei quoque & pietatis vnicum, vixque imitabile ab omnibus conſtituaris exemplum: Cumq; tu inſuper vnà cùm fratre Galliæ totius potentiſſimo, tuique amantiſſimo Rege, innumerabilia propemodum in nos contuleris beneficia. His omnibus adducti rationibus, noſtras haſce lucubrationes ſub ſacris auſpicijs tuis iure optimo promulgandas exiſtimauimus. Quod quidem exiguum munuſculum ſi ea, qua nos tibi illud offerimus, à te quoq; alacritate ſuſcipietur; haud mediocre tantummodo, verùm maximum inſuper fore profectò cenſebimus. Tibi autem interea & longæuum vitæ curriculum, & ſecundam ualetudinem ab omnipotente Deo ſupplices obſecramus. Vale.

DE SACRIS AEDIBVS SEBASTIANI SERLII LIBER QVINTVS,

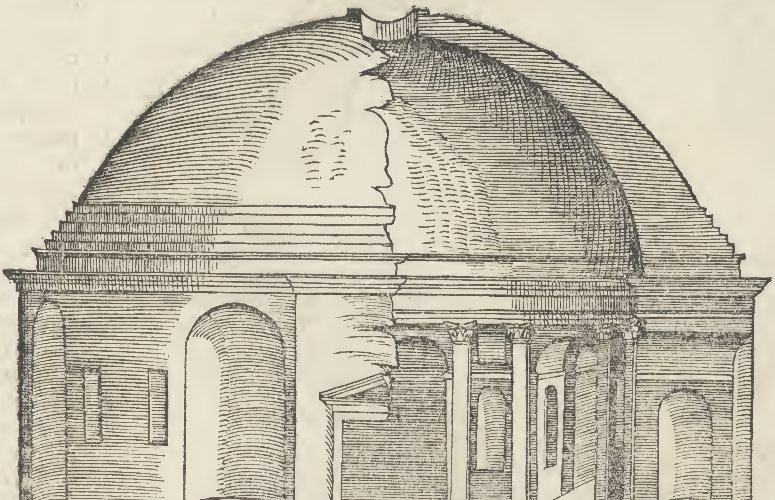
A Ioanne Carolo Saraceno nunc primùm latinis literis illuſtratus.

QVANVIS complures diſsimileſque tum ueterum tum recentiorum quoq; templorum formæ per omnes gentes & regiones, quæ Chriſtianam ſectantur religionem, paſsim conſpiciuntur: Cùm nos tamen de ſacrarum ædium conſtitutionibus uolumen quoddam exiguum conſcripturos eſſe ſuperioribus annis polliciti ſimus, idque cæteris, quę iam præmiſſa fuerunt, uoluminibus adiungendum, & quinto loco reponendum exiſtimaremus: idcirco promiſſa iam abſoluere cupientes, quotnam templorũ genera inter ſeſe quammaximè differentia ad numerum uſq; duodenarium perfici queant, tum accurata nunc explicabimus oratione; tum, adiectis deſignationibus, clarius adhuc patefaciemus. A rotunda autem ſphæricaque figura, tanquam ab omnium perfectiſsima, prima ſumemus exordia. Verùm cùm temporibus hiſce aut propter fidei infirmitatem imbecillitatemq;, aut propter immodicũ profuſumq; pecuniarum amorem, nullas magnificas ſumptuoſas'ue ſacrarum ædium conſtructiones homines aggrediantur, quinetiam ſiquæ templorũ fundamenta à ſuperiorib. paulò liberalius iacta conſtitutaq; fuerunt, nullum à poſteris impenſarũ magnitudine perterritis exitum deinde nullamq; perfectionẽ conſequantur: hac nos perſuaſi ratione templa hæc noſtra anguſtioribus, quantũ ſcilicet ſtructurarum eiuſmodi genus patietur, finib. claudere ac definire enitemur; ut & minori pecuniarum iactura, & breuiori tẽpore ea nimirũ compleri abſoluiq; poſsint. Templi igitur, cuius Ichnographiã ſubſcriptam intueris, diameter in pedũ lx producitur longitudinem, necnon tantundem interiori quoq; eiuſdem altitudini tribuetur. Parietis craſsitudo deinde pedes quindenos, quartã uidelicet diametri partem occupabit: quod quidem ea ratione factum à nobis fuit, ut parietis ipſius craſsitudinem ſacella perquàm commodè ingrediantur penetrentq;. Singula autem eiuſmodi ſacella, ſcaphis, quæ ex utroque latere ſtatuuntur, ablatis, pedũ duodenum latitudinem obtinebunt: eademq;, ampliori ſcapha, quę aram mediã cõplectitur excipitq;, ſimul aſſumpta, in pedũ xvj longitudinem uſq; percurrent. Verùm ne paries tanta materiæ copia ſimul cõgeſta opprimatur, & propemodũ obruatur; ſcaphę illę exteriores deinde ſacellis medię intercurrent, quarũ ſingulæ in pedũ xv latitudinẽ porrigentur. Templũ autẽ è tellure quinq; gradib. ſaltem in ſublime educetur, neque ſi altius adhuc excitabit, reprehendendum mehercle uidebitur. Tellus nanq; temporis diuturnitate paulatim attollitur excreſcitque, quemadmodum ex uetuſtioribus, nedum ex antiquiſsimis templis hucuſq; conijcere licet: quò enim olim homines aſcendebant, eò nunc deſcendere clarè perſpiciuntur. Quod uerò ad templi ſitum poſituramq; attinet,

tinet,antiqui aram ad Solem orientem collocabant.Mos tamen hic à nobis,qui Chriſti pietatẽ profitemur, contemnitur atq; negligitur : quocunq; enim templi ſtructurã aggrediemur,uel ad plateam,uel ad nobiliorem ſemitam mox eius frontem dirigemus. De ratione autẽ fundamentorum illud planè cõſtat,quòd ſi craſſa illa profundaq; conſtitues,nequaquã certè aberrabis.Minima autẽ craſsitudo talis nimirum efflagitatur. Parietis ſupra terram deſignati craſsitudine primùm accepta,eam intra circulum mox aptato : Deinde circulo intra quadratum compoſito,ad quadrati angulos circulum alterũ circunducito : Poſtmodum extra maiorem circulum quadratum aliud deſcribito. Nouiſsimi quadrati huiuſce dimetientem fundamentorum craſſitudinem tibi definiturum pronunciamus. Ita nanq; Vitruuium,ubi de fundamentorũ ratione ſermonẽ inſtituit,intelligendum eſſe arbitramur. Et eiuſmodi nempe figuram quarto uolumine,nobis de Tuſcano ordine pertractantibus,in Tuſcanæ baſis explicatione deſcriptam deformatamq; comperies. Quod demum ad fundamentorum materiem, ſolidioraque, aut paluſtria humidioraque loca ſpectat, Vitruuium primo libro capite quarto & quinto de re hac copioſiſsimè differentem perlegito.

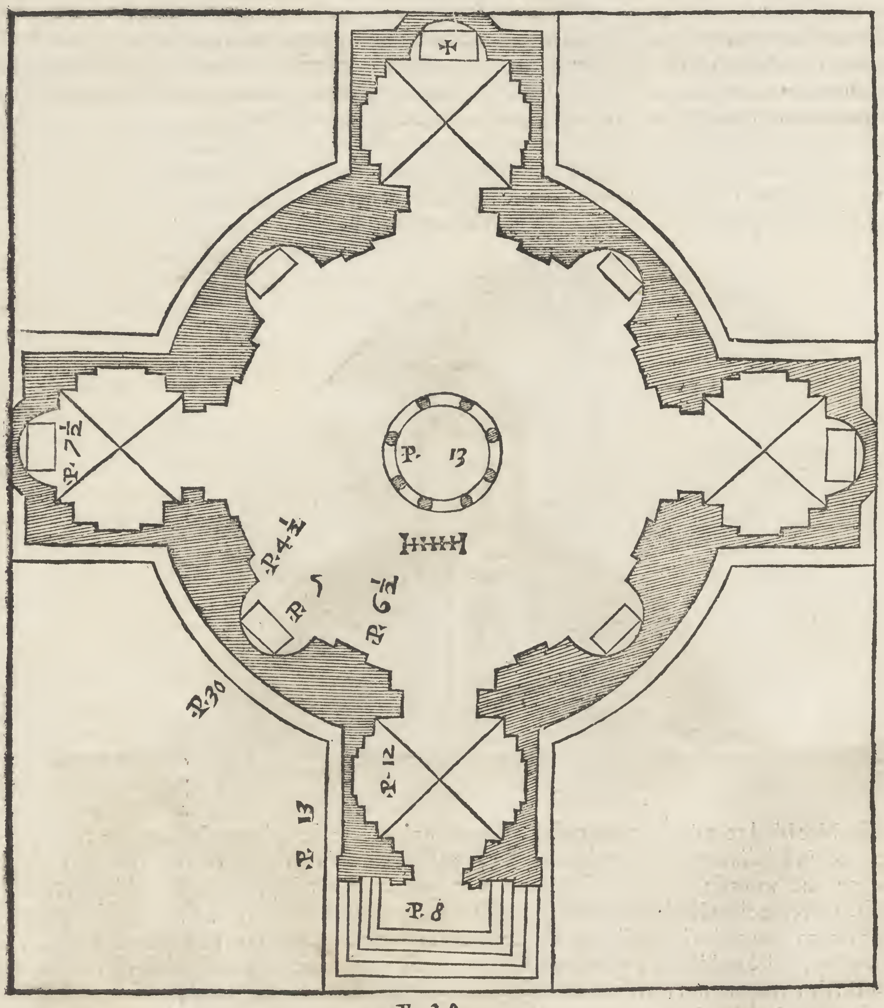
Templi rotundi Ichnographia iam expedita , modò eiuſdem tum interiorem tum exteriorem Orthographiam proponemus : Vt autem utrunque clarè perſpiciatur,templi figuram conſultò ita perfregimus. Pars quidem interior Corinthio opere conſtat. At uniuerſa deinde,ab imo ſcilicet pauimẽto ad ſummam uſque teſtudinem,quam noſtrates Cupulam,alijq; Catinum appellant,altitudo in pedes ſexagenos attollitur. Dimidia autem hęc altitudo ipſimet teſtudini inſeruiet. Quapropter altera in partes quinque ac ſemis diuiſa,earum una coronici,zophoro,& epiſtylio coniunctim tribuetur : moxque quatuor reliquæ partes unà cum dimidia columnarum ſingularũ,capitulis inſuper baſibusq; ſimul acceptis , altitudines metientur. Omnes autem generis huiuſce commenſus quarto uolumine in Corinthij ordinis pertractatione ſigillatim à nobis deſcripti reperiuntur. Scaphę ſeu Conchę columnis interiectæ,pedũ quaternum latitudine,pedumq; denum altitudine finientur. Cæteræ ſcaphæ deinceps,tum quæ ad ianuæ ingreſſum,tum quæ ad terna ſacella ſeu delubra conſiſtunt,in pedũ ſenum latitudinem,& in pedum quindenum altitudinem utiq; excurrent. Apertionis hiatus,unde ætherea lux ad templi interiora transfunditur atq; delabitur,ſeptimã diametri templi ipſius portionem abſoluet,& in teſtudinis ſeu hemiſphærij uertice ſtatuetur. Supra apertionem autem uitreum tholum,ſiue,ut nos loqui conſueuimus,uitreã laternam aptiſsimè collocabimus. Et ad templi quidẽ corpus illuminandum ſpiraculum hoc ſatis ſuperque futurum exiſtimamus: Delubra nanque ex proprijs feneſtrarum apertionibus lucem ſuam ſeorſum hauriunt atque combibunt:quemadmodum tum ex Ichnographia,tum ex interiori exteriorique Orthographia cuiuis percipere licet. Templi ſummum & extrinſecum tegumentum è materia,quæ regioni magis expediet,conſtituetur : uerùm ſi plumbeum illud conficiemus, firmiorẽ atq; ſtabiliorẽ ſtructurã profectò reddidiſſe uidebimur,gradib. deinceps ex lapide, quẽ regioni magis familiarẽ,magisque in ædificantiũ uſu eſſe cõſpiciemus,formatis cõpoſitisque. Coronix exterior interiori coronici perſimilis erit: membra tamen , ut ab imbriũ uentorumq; iniurijs diutius ſeſe incolumẽ tueatur, formoſiora utique nanciſcetur. Quanuis autem ſacellum,quod ianuæ è regione opponitur , aræ primariæ uſum haud incommodè quidẽ exhiberet: alia tamẽ ara, quæ , prout Ichnographia demonſtrat, cuiuis in aperto & in propatulo foret, in media æde rurſus excitari cõpararique poſſet.

Nec illud te quicquam perturbet uelim,templum hoc ſacrario,perſonanteque turre , proprijsque diaconorum ſubdiaconorumque domicilijs eſſe deſtitutum. Nã & turrim cauo ære circunſtrepentẽ, ſymmetriæ utique memores,in altum ibi educemus : & ſacrarium ſub turri appoſitè collocabimus ; & ſacerdotum diuerſoria circumcirca ita diſtribuemus,ut ipſi templo proxima ædes nacti ad ſeſe mutuò cõuenien dos per ſecretos tectoſque calles ingredi queant. Ianuæ deinde cæterorumque ornamentorum formæ,proprijque commenſus,facilè quidem expedientur. Columnarum autem capitulorumque moduli ex ijs , quæ quarti libri initio de columnarum menſuris à nobis tradita conſcriptaq; fuerunt, mox patefient. Si enim columnarum ipſarum ratio è Dorico,uel Ionico,uel Corinthio,uel Compoſito genere deducetur, ad quartum librum neceſſariò erit confugiendum : proprijque ſingulorum ordinum commenſus,prout ædificiorum diuerſitas efflagitauerit, inde tanquam ex uberrimo fonte haurientur.

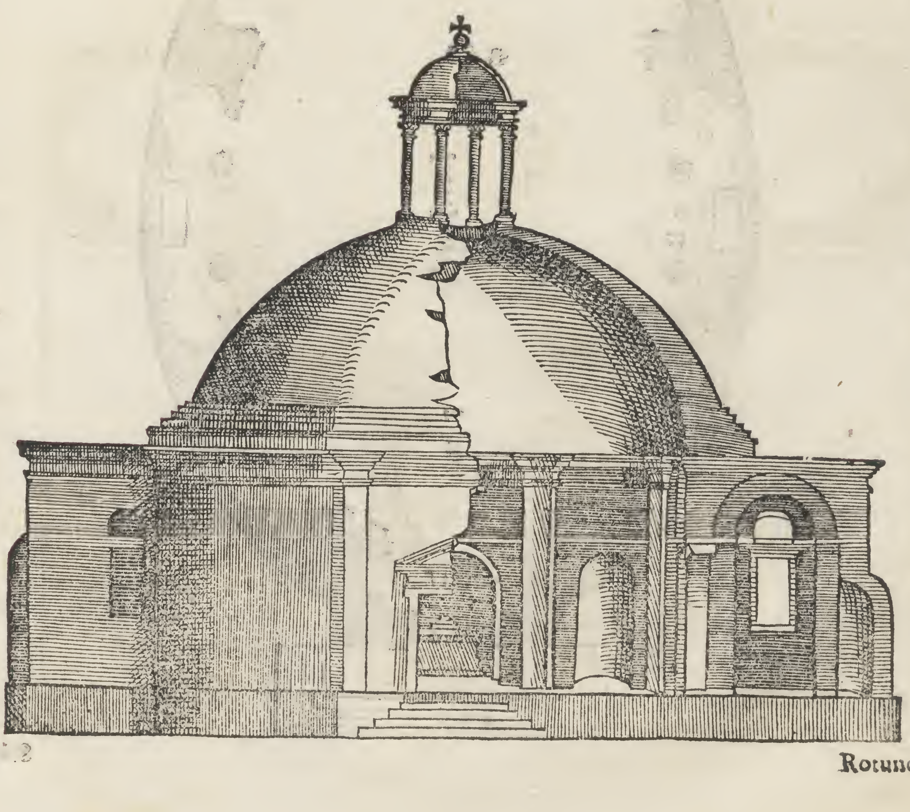
Rotundi

Rotundi templi ſtructurã, ſacellorum inſuper comitatu inſignitam atq; diſtinctã, hactenus explicuimus: modò templum aliud ſphæricæ item figuræ formandũ aggrediemur, cuius quatuor ſacella, eius nempe ueſtibulo ſacelli unius rationem obtinente, extra rotunditatis ipſius ambitum proferentur. Inter delubra autem hæc quatuor, quatuor ſcaphæ ſeu conchæ mediæ conſtituentur, quæ ſacellorum uſum atque opportunitatem haud contemnendam certè exhibebunt, adeò ut ſeptem aræ excitari perquàm commodè poterunt. Templi huiuſce diameter in pedes xlviij utiq; excurrit, necnon altitudini tantundem pariter tribuetur: Parietis craſſitudo ſeptimam'ſibi diametri partem uendicabit. Maiora quidem delubra, ſcaphis, in quibus aræ extruuntur, exceptis, pedũ duodenum latitudinẽ undequaq; obtinebunt: Minora autẽ ſacella pedum nouẽ latitudinem ſortientur. Quadrata quidẽ delubra à lateribus lucis uſum ac beneficiũ acquirent: At medius tẽpli ipſius ambitus à ſummæ teſtudinis apertione ſydereum lumen accipiet atq; combibet; cuius quidẽ apertionis diameter quintã dimetientis templi totius portionem abſoluet, tholo, quem noſtrates laternam appellant, prout in proxima tẽpli alterius conſtitutione habitum fuit, adiecto ſuperadditoq;. Ei autẽ ſententiæ perpetuò adhæbimus, ut ſacrarum ædiũ pauimenta, gradib. aliquot interiectis, in altũ excitanda attollendaq; exiſtimemus: quò enim pauimentũ è tellure ad altiora conſcendet, eò melius utiq; reſpondebit. Id tamen ædificantes inprimis curabunt, ut gradationes impari numero ſemper conſtituantur; ut ſupplicaturi uidelicet, cùm à dextro pede aſcenſionis exordia ſumpſerint, dextro itẽ crure in templi ipſius planicie demum conſiſtant. Et hoc nempe Vitruuius libro tertio de ſacris ædib. ſermonem inſtituens, clarè admodũ protuliſſe uidetur. Verumenim uero ſi regio ſicca, minimeq; uda extiterit, ima quædã conclauia, quę oratoria uulgò nuncupantur, ſub tẽpli ipſius ſolo abditè conſtruentur; mulieribus, ne ſubterranea hæc clandeſtinaq; loca ingrediantur, graui pœna impoſita, multaq; irrogata: nec. n. hæc temerè aut inconſultò à nobis effutiuntur. At eiuſmodi cuniculi ſacerdotib. natuq; grandioribus uiris, qui Deum acriter meditantur & ſummopere colunt, duntaxat patebunt, eorũ aditu cæteris uetito atq; ſecluſo. Quoniam autẽ ædificiorũ anguli ad obſcœnos illiberaleſq; actus homines allicere ſolent, ut tẽplum hoc quadrato pariete ad graduũ altitudinem pertingente circundetur, & undiq; cõcludatur, nobis quã maximè probaretur; ne ſcilicet tã facilè expediteq; ad eum omnes admitterentur. Vacua autem huiuſcemodi loca buſtuarijs ſeu ſepulchretis quæ Cimiteria uulgò dicuntur, perquàm cõmodè inſeruient.

Interiori

Interiori, exterioriq; ſphærici templi Ichnographia hactenus demonſtrata, tam intimam quàm extimam templi eiuſdem, quod conſultò ita, prout uides, diſiunximus ac ſeparauimus, Orthographiam modò tibi conſpiciendam proponimus. A pauimento quidem ad ſummæ uſque teſtudinis ambitum altitudo, imæ templi ipſius latitudini æqualis omnino conſtituetur, in pedes enim xlviij excitabitur atque attolletur: parteque dimidia teſtudinis hemicyclo attributa, in eius uertice ad ædificium illuminandum apertio quædam effodietur, cuius diameter quintam diametri templi ipſius portionem explebit. Supra apertionem autem tholum, quem nos laternam appellare conſueuimus, uitreis ſpecularibus clauſum & undique ſeptum, necnon plumbo, ſiue alia quacunque materia, prout ex deſignatione perſpicitur, munitum atque contectum collocabimus. Sub exoriente teſtudine coronix ad incumbæ Ionicorum arcuum in Marcelli theatro extantis, quam quarto uolumine in Ionico ordine à nobis deſcriptam comperies, exactam ſimilitudinem formabitur atque effingetur. Coronix hæc bipedalem ac ſemis altitudinem obtinens, templum circumcirca tanquam faſcia quædam conſtringet & complectetur. Verùm ubi pilæ modicè prominentes, & humilibus expreſsionibus ſtatuentur; coronix à corona ad inferiora reſiliens, capitulorum uſum opportunè admodum exhibebit: at corona Simaque nequaquam certè reſilient, ſed eadem perpetuaque ratione ſemper progredientur, etſi nos ea cum membris omnibus reſilientia imprudenter hic deſignauimus. Pilæ ſingulę tripedalem ſemiſque latitudinem ſortientur. Maiora quidem delubra pedum duodenum latitudine, pedumque unius & uiginti altitudine finientur, quadratiſque, ut dictum fuit, ſuperficiebus concludentur; ſcaphis tamen, ubi aræ conſiſtunt, prætermiſsis atque ſecluſis: ipſaque à lateribus, quemadmodum tum ex interiori, tum etiam ex exteriori Orthographia quiuis perſpicere ualet, Solares radios utique excipient. Quatuor deinceps minora ſacella pedum nouem latitudine, pedumque tredecim ac ſemis altitudine terminabuntur, ſingulaque hemicycli ſinu ambituque circunſcribentur. Ternis delubris, & ueſtibulo inſuper quarti delubri rationem obtinenti, ruderatũ quoddam ſtatuminatumq; prona aliquantulum decliuitate pauimentum ſuperſtruetur, quò per breuiorem cochlidem in parietis ipſius craſsitudine reſidentem aſcendentes demum peruenient. Supra coronices deinde plutei è ferreis uirgis, aut latioribus columellis conſtituentur. Summum denique templum materia, quæ regioni commodior & familiarior extiterit, extrinſecus adhibita contegetur: plumbea tamen ſtructura reliquis tegumentorum ſpeciebus longè præſtabit. Quòd ſi non omnes ſigillatim commenſus oratione perſecuti complexique fuerimus; exigui pedum moduli, quos in templi ueſtigio deſcriptos intueris, orationis defectui mox opitulabuntur atque ſuccurrent.

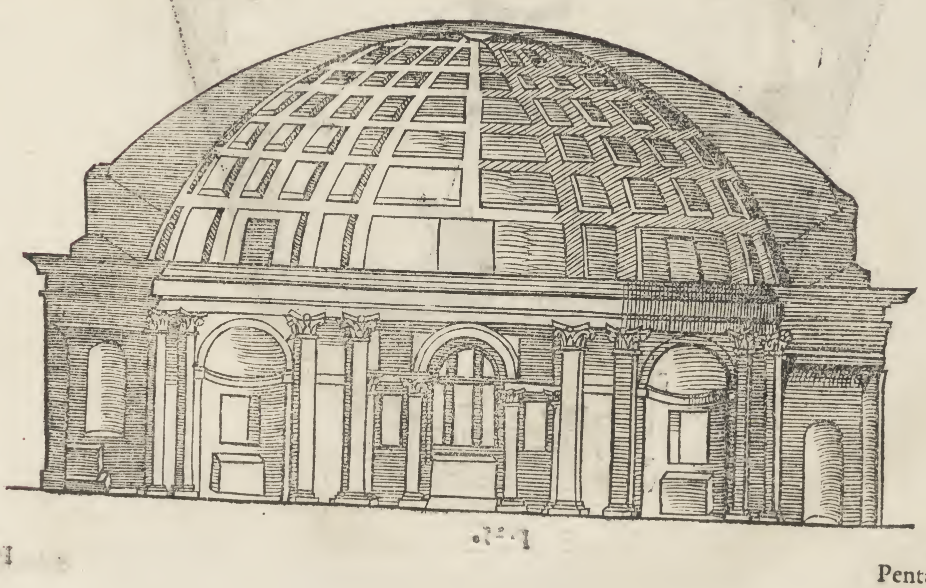

Rotunditatis præſtantiæ ac perfectioni figura in oui morem acuminata atque compreſſa deinceps ſucce dit: quapropter ouatum quoque templum nunc conſtruere & in medium proponere libet, cuius in pedes xlvj latitudo, & in pedes lxvj longitudo utique excurret. Parietum craſsitudo octopedalis conſtituetur, intra quos nonnulla ingredientur ſacella: quæ etſi haud latius expatiantur, cùm tamen nullis arctentur ſiue coanguſtentur clauſuris, uſui ſatis ſuperque fore uidebuntur. Bina maiora delubra, pedum xx ſemisque apertionem ſigillatim explebunt: Scaphæque binæ, quarum ſingulæ quadrupedales erunt, utrobique ad latera in interiori parte apponentur. Ambarum autem apertionum unaquæque duabus rotundioribus columnis, quarum craſsitudo ſeſquipedalis exiſtit, media abſcinditur atque ſecatur: duæque utrobique in lateribus ſemicolumnæ conſurgent. Medianum quidem intercolumnium in pedes ſeptenos, dimidiumque præterea extenditur: Quæ uerò in lateribus utrinque extant intercolumnia, quadrupedalia, quadrante inſuper addito, exiſtent. Horum autem delubrorum utrunque trium feneſtrarum apertionibus exhilarabitur atque niteſcet, quarum media ſexpedalis, & laterariæ tripedales utique erunt. Delubrum in fronte ad aram primariam conſtitutum decempedalem latitudinem obtinet, & pedes ſenos inrra parietem ipſum ingreditur; ſcaphis eademmet ratione, prout in maioribus delubris uiſum iam fuit, diſpoſitis & collocatis, feneſtraque ſuper aram ſeptempedalem latitudinem ſortiente. Quaterna ſacella deinceps, quæ tribus iamiam commemoratis expoſitisque delubris media interiacent, in hemicycli formam ac ambitum circuncurrunt: ſingulaque decempedalem latitudinem obtinentia, eaſdemmet ſcapharum, ut in ſuperioribus, diſtributiones perſequuntur; ſingulaque aræ ſuperincumbentem feneſtram quadrupedali latitudine ſortientur. Quanuis autem, omnibus delubris & ſacellis proprio lumine exuberantibus ac refulgentibus, medium quoque templum ſatis ſuperque lucis habiturum uideretur: ut tamen ſplendidiſsimum illud & quammaximè luminoſum reddatur, aliæ adhuc feneſtrarum apertiones ſacellis ſuperiores perfodientur, templique ipſius pauimentum quinque ſaltem gradibus à terra in ſublime educetur. Quòd ſi altius adhuc inſurget, iucundiorem nimirum & formoſiorem præſeferet aſpectum. Ianua demum ſex pedum latitudine finietur, & pilis quaternis Corinthio opere perfectis elaboratisque inſtructa apparebit: moxque in eius ingreſſu aditùq; binæ ſcaphę, quemadmodum in ſacellis, & prout ex ſubiecta conſtat Ichnographia, utrobique in lateribus reſident ac collocantur.

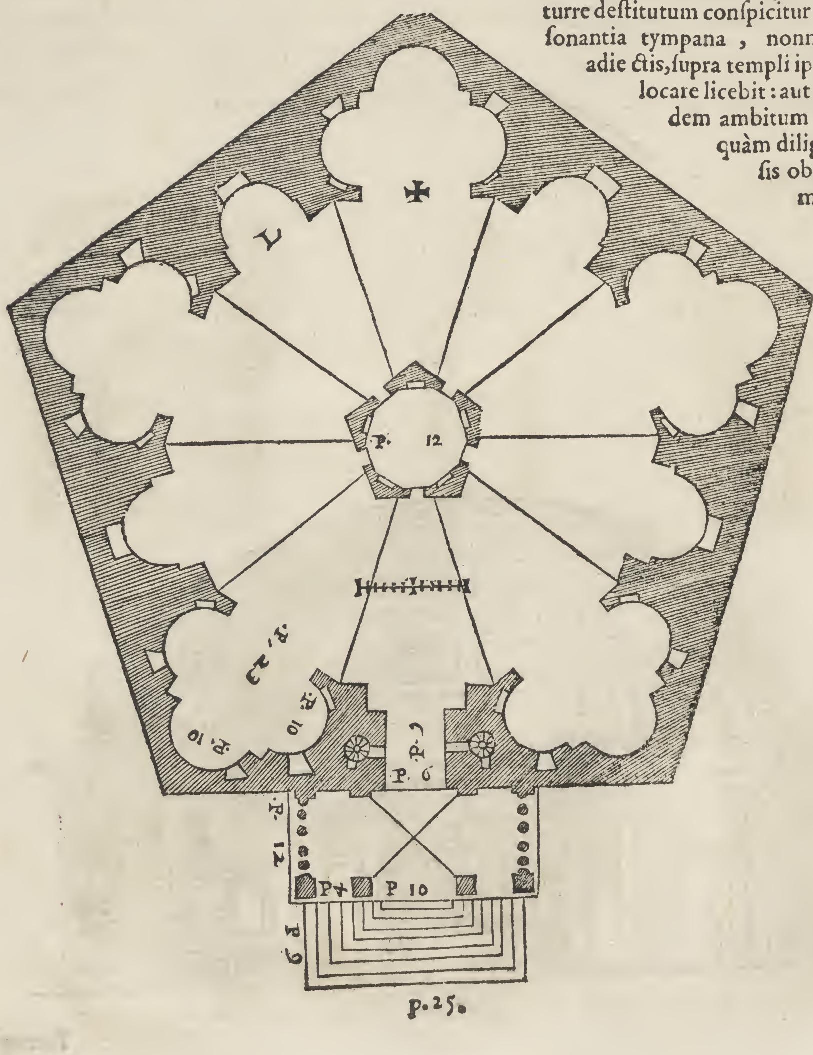

Subſcripta

Subſcripta figura interiorem Ouati templi Orthographiam proponit, cuius Ichnographiam iam antea demonſtrauimus. Eius quidem à pauimento ad teſtudinem uſq; altitudo in pedes xlvj attollitur, tantundem enim latitudini quoque modò aſsignauimus. A pauimento autem ad ſummam coronicem pedes xxiij intercedunt: quibus in quina æqua ſegmenta diſtributis, eorum unum coronici, zophoro, epiſtylioque coniunctim reddetur, & quatuor reliqua pilarum ſacella diſtinguentium altitudines metientur. Proprij deinde commenſus quarto uolumine in Corinthij ordinis pertractatione ſigillatim à nobis deſcripti comperientur: huiuſce enim templi ſtructura è Corinthio genere tota deducitur. Maiorum delubrorum ſpatia hac utiq; diſtribuentur ratione. Mediana intercolumnia pedibus ſeptenis, dimidioque præterea conſtabunt; quæ uerò in lateribus ſtatuuntur, quadrupedalia, quarta parte inſuper addita, exiſtent: Rotundę columnæ ſeſquipedalem, ſemicolumnæque dimidiam craſsitudinem obtinebunt; adeò ut ſingulæ integræq; delubrorum apertiones ex uicenis pedibus, dimidioque præterea conſtituentur. In ſuperiori autem Ichnographia ſemicolumnarum deſignationes imprudenter quippe à nobis prætermiſſæ fuerunt. Eiuſmodi uerò columnæ duodenum pedum ſibi altitudinem uendicabunt. Epiſtylij altitudo pedalis erit, ipſique arcus deſuper innitetur, cuius uertex ad imam uſque epiſtylij templum circumambientis complectentiſque partem educetur: rotundarumque eiuſmodi columnarum formæ modulique ex eodem, quem modò adduximus, Corinthio ordine deducentur. Ianua, quemadmodum ſuprà etiam diximus, quatuor planis columnis forma magnitudineque interioribus columnis omnino perſimili exornabitur atque inſtruetur; quibus coronix eadem ſuperincumbet: Ianuæque forma in arcum pilis duabus planis iuxta planas ipſas columnas innitentem aptabitur & componetur. Templi huiuſce Cælum elegantius adhuc, quàm hic deſignauimus, exornari expoliriq; poterit; feneſtris, prout oſtenſum iam fuit, ſupra coronices extructis; ijſque ornamentis, quæ Architecto magis congruere uidebuntur, excogitatis atq; repertis. Quinetiam ex plumbo magis quàm ex alia quacunq; materia ſummum ipſum templum tegendum atque cooperiendum exiſtimamus; ut ſuperiorum uidelicet feneſtrarum, quæ eò pertingunt, inuolucra ac tegumenta firmiora ualidioraque exiſtant.

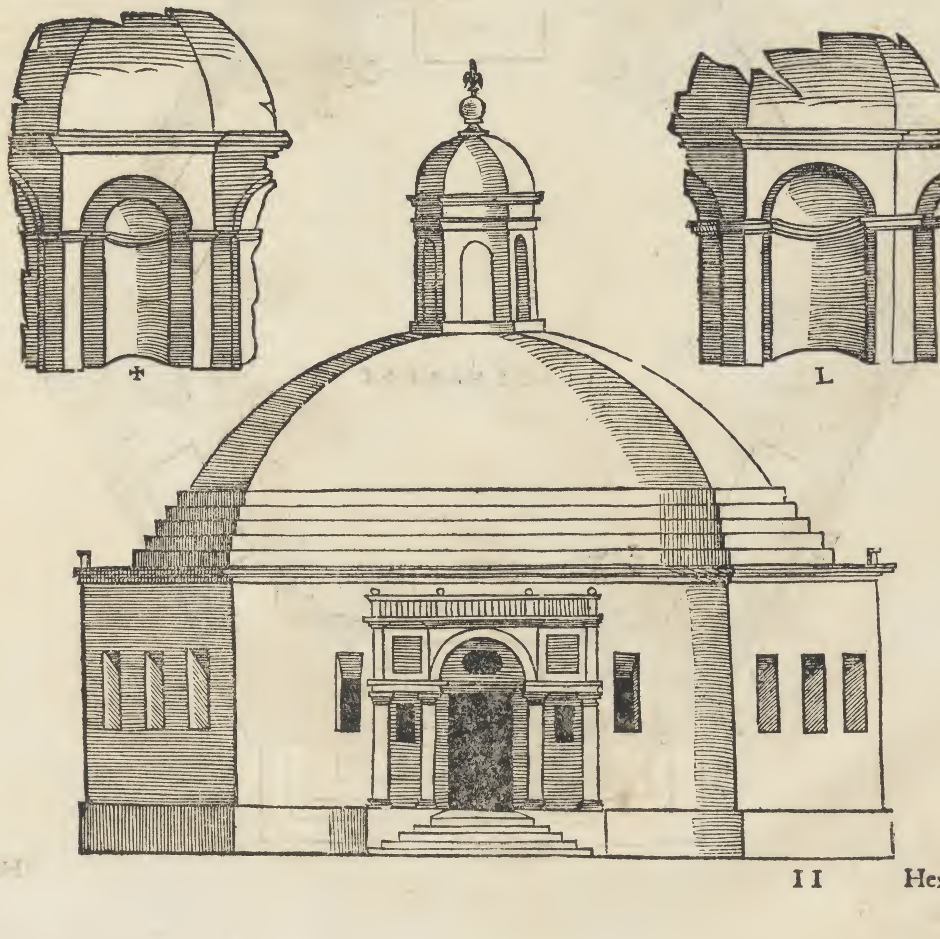

Pentagona figura,ex quinq; nempe lateribus conſtituta,in ædium ſtructuris difficiliorem nimirum nec concinnam admodum præſtat ſymmetriam:in quouis enim laterum ianua collocabitur ac ſtatuetur,angulus ipſi è regione mox reſpondebit ac opponetur , quod quidem peritiores Architecti nullo pacto quippe ferendum admittendum'ue cenſent . Nos tamen figuram hanc ad uſum deducere cupientes, partem exteriorem quinque, interiorem autem decem lateribus determinauimus ac circunſcripſimus: cuiuſmodi nempe diſpoſitionem haud inuenuſtam omnino incommodam'ue cenſemus.In angulo enim , qui ianuæ ex aduerſo reſpondet,delubrorum maiorum unum ſatis appoſitè quidem reſidebit. Templi diameter in pedes lxij utiq; producetur. Maiora delubra,ternis ſcaphis tamen exceptis,in pedum xv latitudinem quoquouerſus excurrent : ſcaphæq; ſingulæ decempedalem latitudinem obtinebunt.Sacellis minoribus item eademmet accommodabitur latitudo : quæ quidem intra parietis craſsitudinem pedes quaternos porrecta primùm ingredientur,deinde hemicycli pedum xiij latitudine complexu continebuntur.Sacellis maioribus duæ,minoribus autem una tantummodo,feneſtrarum apertiones ſigillatim aſsignabuntur.Ianuæ latitudo ſeptempedalis ſemipedaliſq; exiſtet.Extra ianuam porticus decempedali latitudine,& pedum xxiiij longitudine ſtatuetur.Porticus hæc pilis quaternis bipedali craſsitudine fulcietur . Medianum intercolumnium decempedali , extrema uerò quadrupedali latitudine finientur.Ad ambo autem porticus ipſius latera,propter incumbentium commoditatem,latiorum depreſsiorumque columnarum perpetua quędam ſeries inſtruetur.Ad ianuam poſtmodum hinc & illinc duæ cochlides tum ad porticum conſcendendam , tum etiam ad templum circumcirca perluſtrandum peragrandumq; excitabuntur.In media autem ſummi templi teſtudine tholus ſeu ſpecula, quam nos laternã appellamus,reſidebit; cuius interior diameter in pedes duodenos utique excurret : parſq; interior decem,exterior autem quinque,ad templi ſimilitudinem,lateribus continebitur atq; circunſcribetur.Templi ſolum ſiue planicies à terra,nouem gradibus interiectis,ſuperiora capeſſet.Et ni paluſtris fortaſſe humidus'ue locus prohibuerit,ſubterraneum conclaue,quod Oratorium uulgò nuncupatur, conſtituetur: ipſaq; ſtructura longè ſalubrior utiq; exiſtet.At quoniam templum hoc quoque, ſicut cætera ſuperius adducta,ſacrario,ſacerdotalique hoſpitio , ſonoraq; turre deſtitutum conſpicitur : duo ærea ac perſonantia tympana , nonnullis ornamentis adiectis,ſupra templi ipſius oſtiũ ritè collocare licebit : aut extra templi eiuſdem ambitum , ſymmetrijs perquàm diligenter animaduerſis obſeruatiſque , eiuſmodi cuncta perbellè tandẽ inſtrui accommodariq; poterunt.

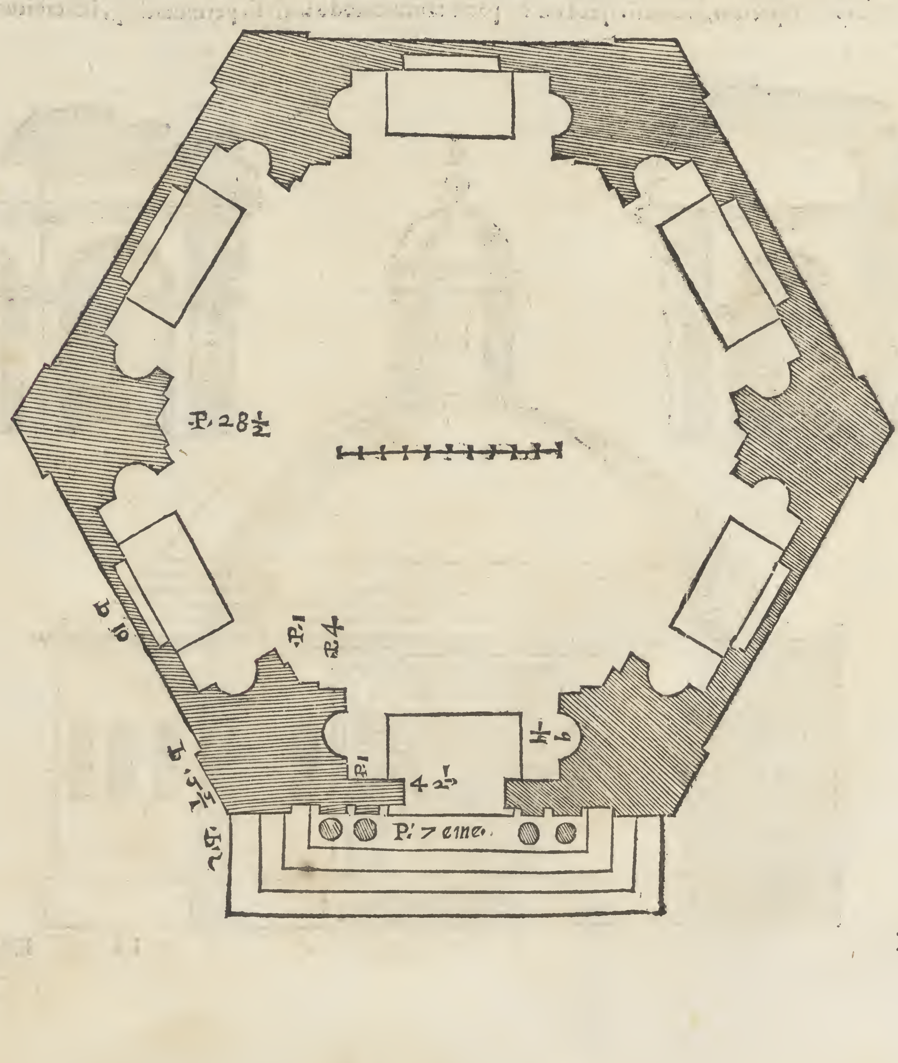

Præſens

Pręſens ædis Pentagonæ, cuius Ichnographiā iam antea præmiſimus, deſignatio tū exteriorē tū interiorē quoq; Orthographiam proponit : Tota autē integra perpetuaq; ſtructura exteriorē templi faciem oſtendit. Idq; inprimis attendito, quòd ſacræ ædis huiuſce altitudo eiuſdem latitudinem ęquat : ſuperiorq; tholus, quem recentiores laternam appellant, tantum altitudinis, quanta ad coronices uſq; eius extenditur latitudo, obtinebit; ſupraq; coronices tectum in hemiſphærij formam rotundabitur atq; circunducetur : itaque à pauimento ad ſummam uſq; coronicem pedes xxxj, dimidia uidelicet templi ipſius altitudo, intercedent. Coronix autem, propterea quòd nuda abſq; zophori epiſtylijq; adiectione ſtatuitur, bipedalis ac ſemis conficietur, eamq; diſtributionis rationem habebit : ut altitudine in ſeptem portiones diſtincta; earum una aſtragalo & regulæ ſimul applicetur, duæ hypotrachelij locum & ordinem obtinebunt, duę item Echino & annulis pariter tribuentur, duæq; nouiſsimæ plintho & cymatio tandem reſeruabuntur : itaq; coronix hæc epiſtylij, zophori, coronicisq; ſimul uſum explebit. Forma autem proprijq; commenſus quarto uolumine in Ionico ordine, ubi incumbarum, quæ in ſecundis Theatri Marcelli fornicibus conſpiciuntur, exemplar, T litera appoſita, deſignauimus, ſigillatim deſcripti comperientur. Eademq; coronix ædificio tam interiori quàm exteriori utiq; inſeruiet. Columnæ porticum fulcientes, quadratæ quoquouerſus exiſtent; eædemq;, baſibus capitulisq; ſimul adiunctis, ad pedum xiiij altitudinem erigentur. Earum craſſitudo bipedalis ac ſemis conficietur, epiſtyliumq; dimidiæ columnæ craſſitudinē adæquabit. Epiſtylio arcus deſuper innitetur, cui coronix membris ijſdem, quę alteri coronici ineſſe à nobis iamiam demonſtrata fuerunt, diſtincta, quarta parte tamen humilior ſuperaddetur : eaq; minoribus, quæ ſub ipſa reſident, pilis capitulorum uſum miniſteriumq; exhibebit. Columnarum, quibus porticum inſtructam conſpicimus, capitula, baſesq; ſimiliter è Dorico ordine deducentur. Supra coronicem podium uel ex ferreis uirgis, uel ex lapideis columellis excitabitur atq; inſtruetur : coronicisq; eiuſdem planiciei æquatum complanatumq; ſolum, necnon decliue aliquantulum ſuperinducetur. Et tot quidem de exteriori parte dixiſſe ſufficiat. Quod uerò ad templi ipſius ſpectat interiora, ſpatium illud crucis ſigno conſpicuum, maiorum quippe delubrorum, quæ quidem ſingula ad pedum xxv altitudinem efferuntur, imaginem nobis oſtendit. Spatium autem L conſonante inſcriptum, minorum ſacellorum, quæ ad eandem prorſus altitudinem excitātur, exemplar nobis demonſtrat. Pilæ quadratæ ſacella diſtinguentes, tripedali latitudine, & pedū xix altitudine finientur: coronixq; templū obambiens atq; circundans, quæ eiuſmodi pilis capitulorum uſum munusq; præſtabit, in ſumma parte conſtituetur. Coronicis autem huiuſce forma Dorici capituli ſpeciem, membris quadam ex parte tantummodo uariatis permutatisq;, imitabitur referetque.

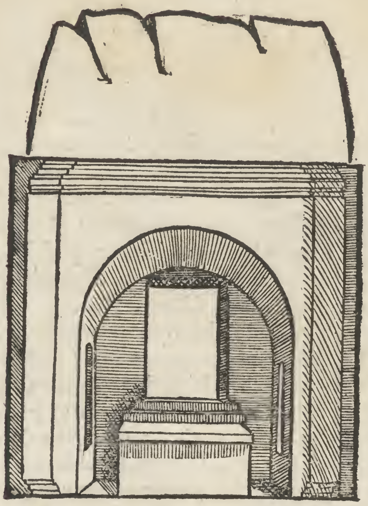

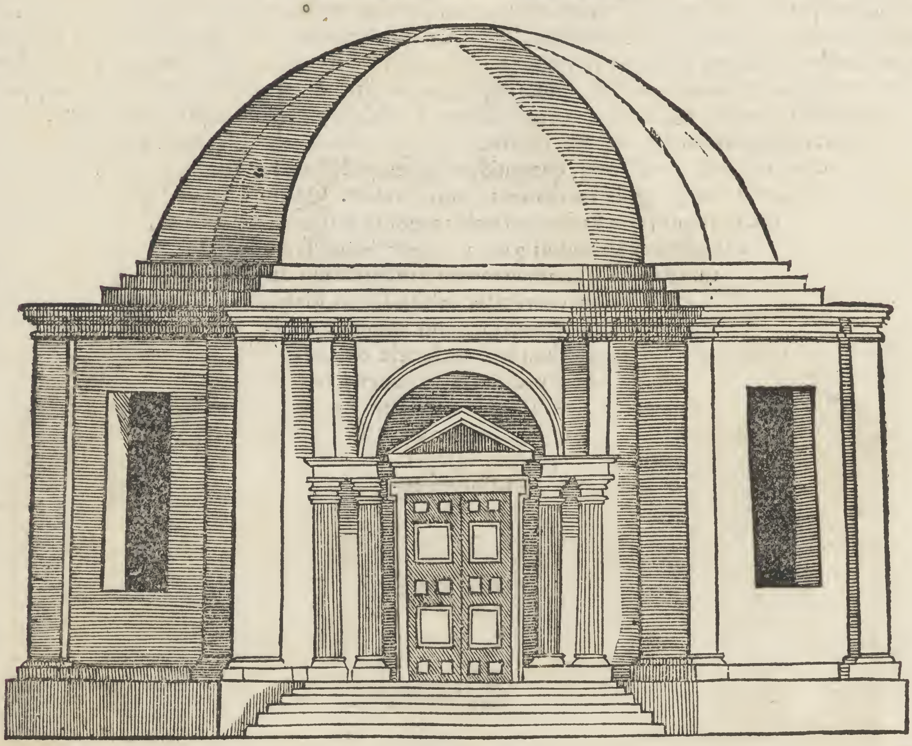
Hexagona figura,ſex nempe lateribus circunſcripta,ſatis quidem perfectionis eſt aſſecuta : ſemidiameter nanque ſingulis hexagoni lateribus par & æqualis conſpicitur.Et hinc nimirum Italiæ locis compluribus circinum Sextæ appellationem obtinuiſſe arbitramur : circulo nanque deſcripto, circinoque neque compreſſo neque diducto,circini ipſius intercapedo ſextam rotundationis portionem abſoluit . Templi igitur huiuſce Ichnographia ſex lateribus aut faciebus,quocunq; nomine ea duxeris appellanda,continebitur atque comprehendetur ; eiusq; diameter in pedes xxv ſaltem excurret : Parietis craſsitudo quinquepedalis exiſtet , ipſaq; ſacella decempedali latitudine finientur,& pedes quaternos intra parietē ingredientur penetrabuntq; : Scapharum ſeu Concharum latitudo bipedalis ſtatuetur : Templi ipſius oſtium quinquepedalem latitudinem obtinebit,duplicibusque columnis,columnis alijs ſibi ex aduerſo reſpondentibus,exornabitur atq; inſtruetur ; ſingularum craſsitudine pedali,quarta parte ſuperadiecta,exiſtente.Ad oſtium autem conſcendendum tres aut plures etiam,ſitu ita exigente efflagitanteque,gradationes præmittentur. Delubra ſingula quadrupedales,dimidiasque inſuper feneſtrarum ſibi uendicabunt apertiones: Quapropter ſacellis nitidum copioſumq; lumen in templum ipſum transfundentibus,à tholo in media teſtudine erigendo imponendoq; abſtinere poterimus.In exteriorib.angulis deinde pilæ quædā planæ erigentur,quæ bipedalē & quadrantalē inſuper latitudinē nanciſcentur.Quanuis autē tēpli huiuſce diametro pedes xxv tantummodo aſsignati fuerunt,quacunq; tamē proportionis ſpecie tēpli area augeri amplificariq; poterit:Quinetiā ſi dupla adhuc eius cōſtitueretur latitudo,elegantē nec improbandā ſymmetriā utiq; retineret . Quòd ſi in eiuſmodi accretione columnæ forſitā craſsiores euaderent,nec materia tali craſsitudini idonea nobis fortè ſuppeteret,Corinthiæ tūc Ionicæ'ue columnæ deligēdæ uidebūtur:aut ſtylobatis ſubiectis ſuppoſitisque,& columnarū ſcapis ad maiorē nimirū gracilitatē atque tenuitatē redactis,in Dorico adhuc ordine perſeuerabimus ac perſiſtemus: cuius quidem propria membra proprijque commenſus è quarto libro,ubi ſingulorum ordinum modulos copioſè,ni fallor,tum oratione tum deſignationibus complexi perſecutique ſumus,facillimè deducentur. In ſacrarijs demum,ſacerdotumque diuerſorijs,& perſonantibus turribus diſponendis collocandisque præceptiones,quas ſuperius tradidimus,obſeruato.

Hexa-

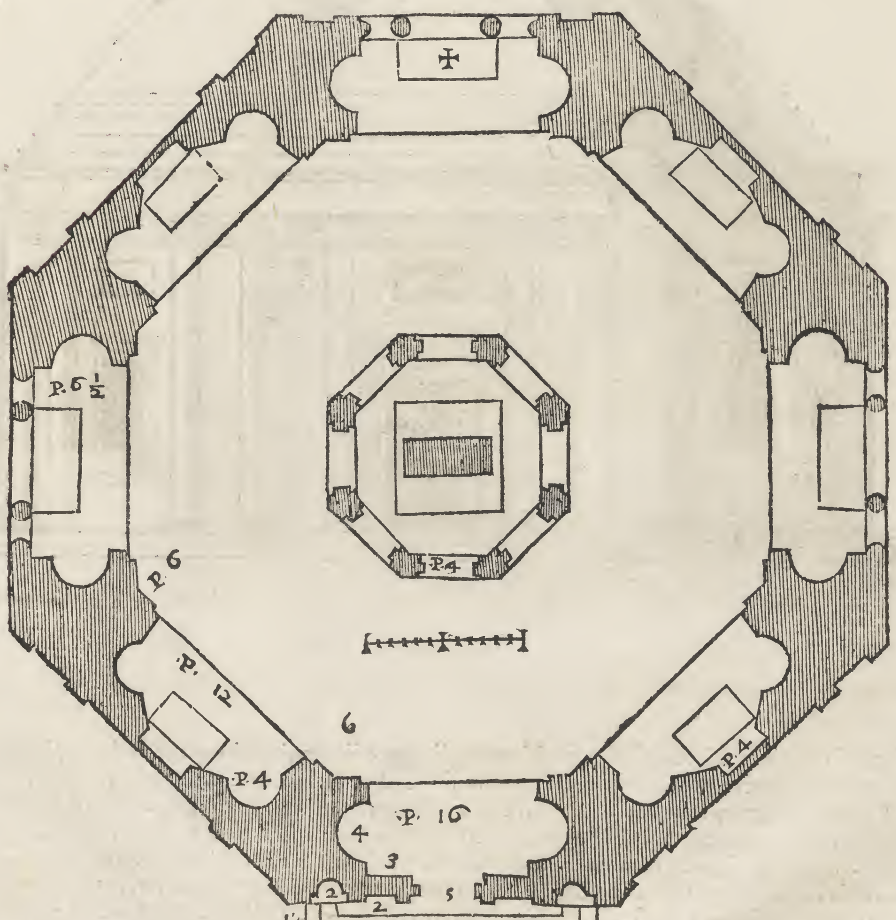
Hexagoni templi Ichnographia iam abſoluta,modò tum exteriorem tum etiam quadam ex parte interiorem Orthographiam patefaciemus: ſingula nanque delubra tum inter ſeſe, tum etiam ianuæ ipſius aditui ueſtibuloque ſimillima quidem exiſtunt. Exteriorem igitur Orthographiam aggredientes, à planicie ad coronicem uſque pedes xviij interceſſuros affirmamus. Coronix deinde ſeſquipedalem altitudinem obtinebit,membraque ipſius diſtributionem Dorico capitulo omnino perſimilem ſortientur. Cùm enim coronix complexu ſuo templum circumambiat atque circundet, necnon ſuper quadratas pilas reſilire uideatur, capitulorum certè uicem munusque hac ratione exhibebit: dummodo plinthus atque cymatium, quemadmodum ex præſenti habetur deſignatione,eodem perpetuoque ordine ſemper incedant. Angulares pilæ bipedali ſemique latitudine ſtatuentur: Frons anterior rotundioribus columnis,quibus aliæ è regione oppoſitæ reſpondebunt columnæ,cohoneſtabitur atque perficietur: Medianum intercolumnium pedibus ſeptenis, ſemipedeque inſuper terminabitur: Columnæ deinceps pedali & quadrantali inſuper craſsitudine finientur: Binis columnis ſemicolumnæ ſpatium intercurret. In pedes autem octonos, trium quartarum adiectione,eædem erigentur columnæ: capitulaque è Dorico,baſesque è Tuſcano ordine deducentur; cuiuſmodi quidem baſes pilis etiam extrinſecus appoſitis optimè inſeruient, easque circumcirca amplectentur. Epiſtylij altitudo pedalis conſtituetur, cui arcus mox deſuper imponetur: Ianuaq; deinceps,quemadmodum ex ipſamet deſignatione perſpicitur,multiplici uarioque ornatu adhibito cohoneſtabitur atq; ſplendeſcet. Templi pauimentum quinos è tellure in ſublime excitabitur pedes: cælumq; ipſius plumbo, uel alia quacunque, cuius regio fæcunda copioſaq; extiterit, materia uelabitur atq; obducetur. Et hæc de exteriori Orthographia ſatis ſuperq; cenſentur.Quod autem ſpectat ad interiora, ſacelli quippe unius exemplum,cuius imaginem hic ſupra templi ipſius ſtructuram expreſsimus atq; delineauimus,ad delubrorum omnium rationem patefaciendam ſuffecturum arbitramur.Exterior uerò coronix ad interiorem quoq; partem penetrabit: nam & interiora quoq; circumcirca, haud aliter quàm exteriora, perambulat; & ſupra pilas, quemadmodum de altera diximus, hæc quoque nonnihil reſilire conſpicitur. Singula autem delubra decempedalem latitudinem,& pedum xiij ſemiſque altitudinem obtinebunt: & pedes quaternos intra parietis craſsitudinem permeabunt, ſcaphis ſingulis ad ſingula latera appoſitis, & ſingulis feneſtrarum apertionibus ad ſingula delubra illuminanda illuſtrandaque in medio conſtitutis; quæ quidem ſeptempedali altitudine,quadrupedalique latitudine ſigillatim omnes terminabuntur. Quanuis autem ſuperiora templa, quæ hactenus à nobis expoſita deſignataque fuerunt, altitudinem latitudini parem ſemper habuiſſe comperiuntur: præſentis attamen templi ſtructura cùm anguſtioribus finibus coerceatur, altitudinem diametro eius latitudinem metiente ampliorem aliquantulum iurè mehercle obtinebit:ex pedibus enim xxxvij ac ſemi altitudo conſtabit, totumq; diametrum,& dimidiam inſuper eius portionem explebit.

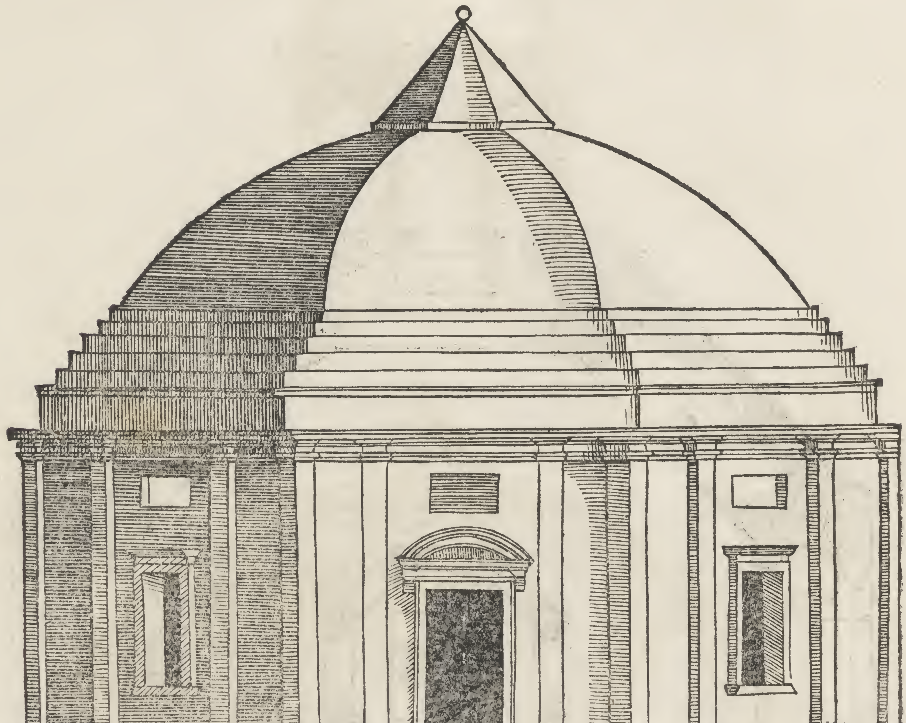

Octogona figura ædificijs,& ſacris ædibus præſertim perquàm commoda fore uidetur: quapropter nos hac in parte octogoni templi tam interioris quàm exterioris Ichnographiam ſubijciemus. Interior quidem templi diameter in pedum xliij longitudinem producetur. Sacella ſingula decempedali latitudine concludentur: quorum terna quinquepedalem parietis craſsitudinem ingredientia ac permeantia, arcuatis quippe conuerſionibus ſtatuentur; quatuor autem reliqua hemicyclorum ſinu ambituque continebuntur. Singulaque eiuſmodi ſacella ſcaphis duabus quadrupedali latitudine cohoneſtabuntur: Arcuata quidem teretes feneſtras,& columnis utrobiq; diſtinctas,latitudinemque ſacellis ipſis æqualem geſtantes habebunt: At mediana,in hemicycli uidelicet ambitum atque rotunditatem compoſita,quadratas quadrupedali latitudine feneſtrarum ſortientur apertiones. Ianuæ ueſtibulum ſacello,quod è regione opponitur, perſimile exiſtet: ipſaq; ianua in quinquepedalem latitudinem extenſa quadratis exornabitur ac inſtruetur columnis,necnon circa templum tam intrinſecus quàm extrinſecus quadratæ pariter adhibebuntur columnæ. Verùm quia in templi huiuſce ſtructura nullum adhuc primarium extat delubrum, idcirco mediam aram

aram ſphærica teſtudine octo pilis ſuffulta contectam hic extruere excitareq; libet, quæ pedum duodenum mox latitudine finietur. Quanuis autem tres gradationes ad templum adeundum conſcendenda hic tantummodo proponuntur, ſi plures tamen adhuc intercederent, nobis id magis utiq; probaretur. Quinetiam, niſi loci ſitus atque poſitio repugnauerit, ſubterranea loca ad octo conclauia, quæ oratoria uulgò nuncupantur, conſtituenda effodientur: quorum aditus atque ueſtibula ad ianuæ ipſius latera ſub ipſis ſcapharum ſedibus ritè collocabuntur. Præterea intra parietis craſsitudinem duæ cochlides, per quas ad templi tum interiora tum exteriora peragranda perluſtrandaque aſcendentes perducerentur, appoſitè admodum educi excitarique poſſent: Quinetiam interiora abditaque eiuſmodi itinera ſeu decurſoria ad ſuperiorem coronicem complures exitus nimirum præſtabunt, ibique bipedale ſpatium ambulantibus ſemiq; patebit. Quòd ſi templum maiori adhuc capaciorique ambitu extruere uoluerimus, membra omnia, ſymmetriarum perpetuò memores, quantumlibet amplificare adaugereque poterimus: necnon, ut ſacellorum fines ac termini ulterius extendantur, parietes craſsiores tunc formabimus atque effingemus. Sacraria demum, ſacerdotumque ædes, perſonantesque turres ita, quemadmodum aliàs diximus, à nobis collocabuntur atque diſtribuentur. Et eiuſmodi quidem rerum exempla formasque complures ex cæteris noſtris uoluminibus accipere tibi licebit: quæ à quolibet mediocris etiam ingenij uiro & eleganter unà permiſceri, & multipliciter, prout occaſio efflagitauerit, tranſponi permutarique poterunt.

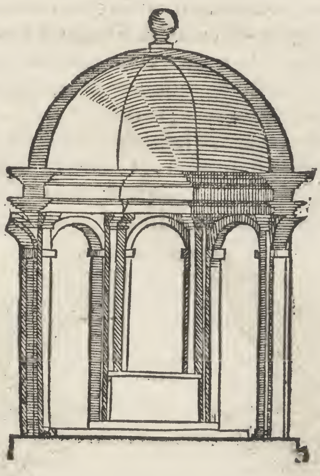

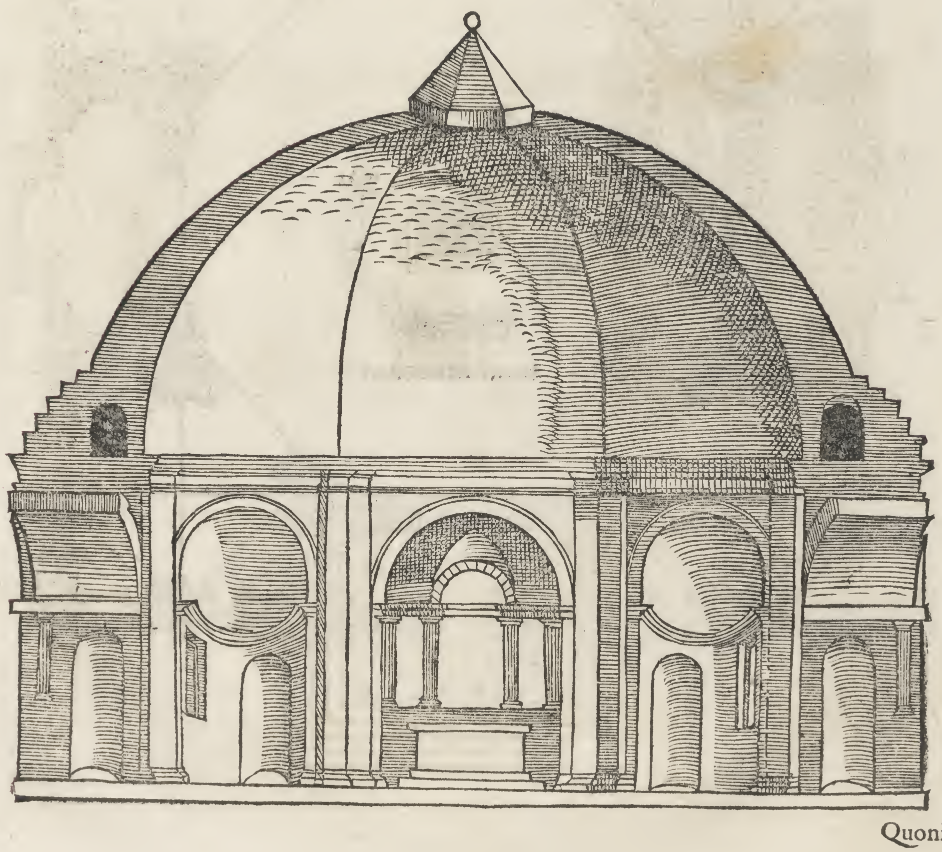
Octogoni templi, cuius Ichnographiam iam expediuimus, exteriorem modò Orthographiam perſequemur. A pauimento igitur ad ſummam uſque coronicem pedes x x j ac ſemis medij intercurrent, quod quidem ſpatium dimidiam altitudinis interioris totius partem explebit: Coronicis altitudo bipedalis ſtatuetur, eademque diſtributionem capitulo Dorico perſimilem obtinens ſupra pilas ipſas reſiliet, quemadmodum ex ſubiecta conſtat deſignatione: nec diſsimili quippe ratione baſis ſimplex in tres pedis unius quartas elata conſtituetur. Pilæ angulares tripedalem, medianæ autem bipedalem latitudinem ſortientur. Ianua quinquepedalem latitudinem, altitudinem uerò pedum nouem ac ſemis habebit: talis nanque altitudo ad feneſtrarum libellam optimè reſpondebit. Oſtij huiuſce ornamenta quarto uolumine in Ionici ordinis pertractatione ſigillatim à nobis deſcripti comperientur: at proprij feneſtrarum ornatus ex propoſita ſatis ſuperque patent deſignatione. Quod uerò ad lucis ſpectat rationem, feneſtrarum ſplendor templum uniuerſum illuſtrare perquàm commodè poſſet: ſiquis tamen maiorem adhuc luminis copiam & ubertatem requiſierit, in ſumma teſtudine hiatum quendam ſpecularibus uitreis in pyramidis formam, ut pruinæ gelicidiaque facilius delabantur, undique clauſum atque contectum aperiet. Idq; poſtremò repetendum ſuccurrit, templum hoc, ſicut de cæteris quoque ſæpius iam admonuimus, quò è tellure in ſublime magis excitabitur, eò maiorem uenuſtatem & elegantiorem ſymmetriam utique retenturum.

Octogoni templi interiorem Orthographiam modò aggredientes, interiorem coronicem, planasque columnas interius collocatas exterioribus perſimiles eſſe, & ad eandem altitudinem prorſus efferri pronunciamus. Coronici ſphærica teſtudo, quam noſtrates Tribunam appellant, deinceps ſuccedit, & hemicycli ambitu continetur: quapropter templum altitudinem diametro eius latitudinem metienti æqualem omnino aſſequetur. Sacella pedum duodenum latitudine, & pedum decem & octo altitudine terminantur. Maiora autem ſacella columnatas atque rotundas feneſtrarum apertiones habebunt, quarum craſsitudo tres pedis unius quartas, altitudoque pedes ſenos ſemique præterea obtinebit. Epiſtylium ad eandem pariter altitudinem educetur, ipſique arcu ſuperimpoſito, binæ ſemicolumnæ in lateribus ſtatuentur. Medianum intercolumnium quadrupedale ac ſemi exiſtet: angularia uerò intercolumnia bipedalia, & quadrantalia inſuper effi-

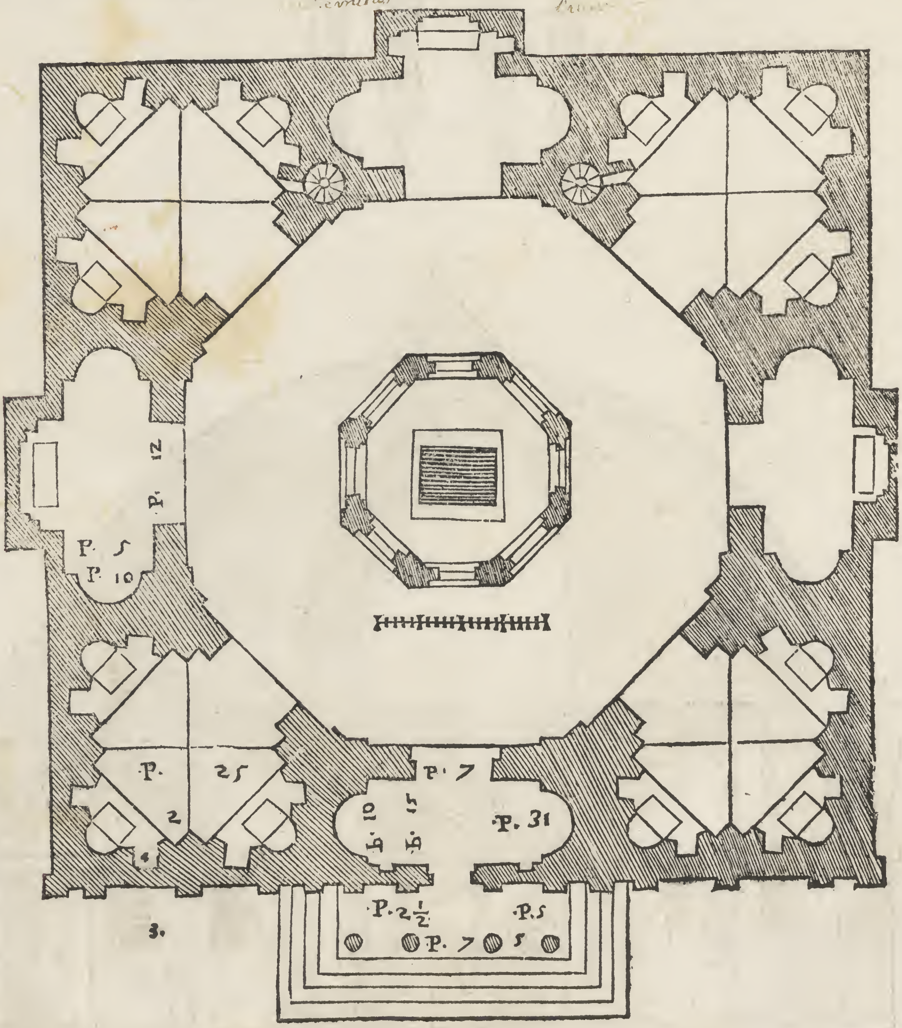
per efficientur. Delubra in hemicycli ambitum expanſa ac dilatata ad eandem, quam ſuprà diximus, altitudinem erigentur: Scaphæque omnes pariter pedes denos in altum aſſurgent. Teſtudinis, quę unà cum altari in media æde conſtituitur, exemplum hic appoſuimus. A pauimento autem ad ſummam uſque coronicem pedes xviij intercedent, quorum ternis coronici unà cum eius zophoro & epiſtylio aſcriptis aſsignatisque, reliqui pedes deinde pilis ipſis diſtribuentur, inter quas arcus deinceps ſemipilis innitentes medij collocabuntur: Vniuerſaque ſtructura è Dorico genere deducetur, quemadmodum ex ipſamet deſignatione, quæ tum interiora tum exteriora templi demonſtrat, ſatis ſuperque perſpicitur, & ex ſuperiori Ichnographia clarius adhuc intelligitur. Coronici demum ſphærica teſtudo in hemicycli ambitum extenſa ſuperinducetur. Quòd niſi modulos omnes noſtra perſtrinxerit oratio, pedes illi exigui, quos in areæ deſcriptione ſuperiori delineauimus atque depinximus, mox tibi cuncta ſuppeditabunt expedientque.

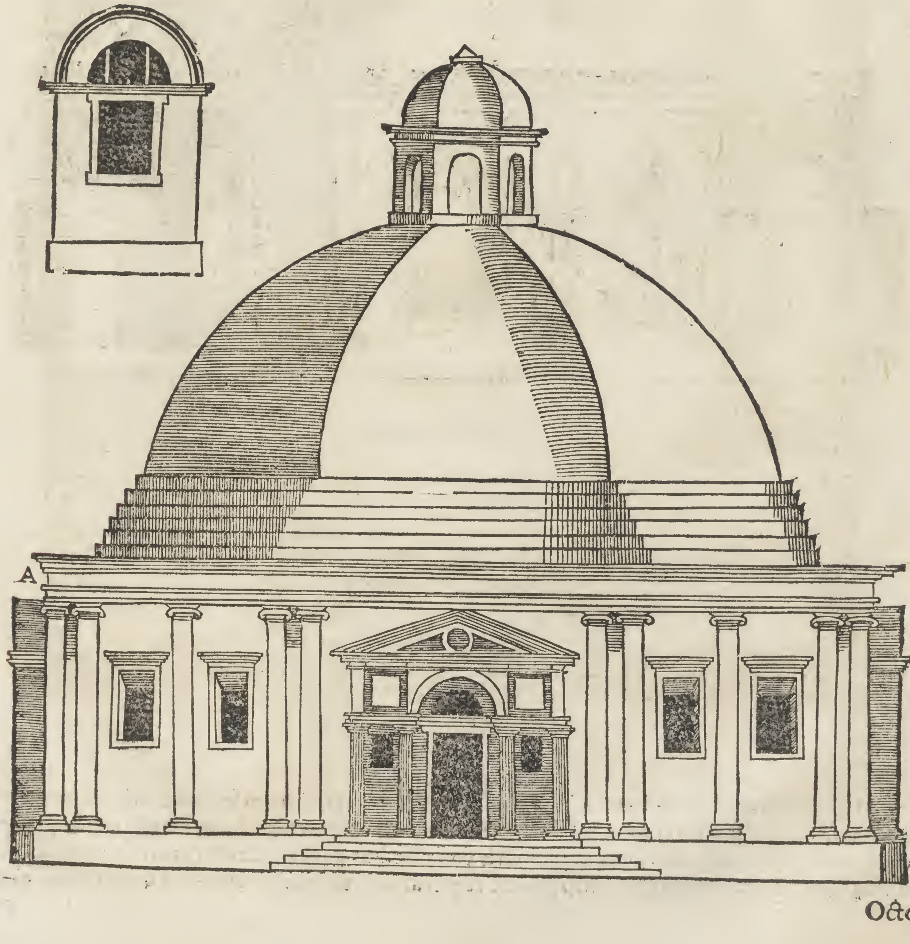
Quoniam

Quoniam octogonum templum à nobis hactenus figuratum, nullum iuſta magnitudine amplioriq; ambitu delubrum , propterea quòd ſacella intra parietis craſsitudinem extruuntur, recipit admittitque : idcirco, ut ad quaterna maiora delubra , quæ ad mediæ tamen ædis proportionem ac ſymmetriam conſtituentur, aptum accommodatumq; ſpatium nanciſcamur, templi alterius formam ſpeciemque interius quidem octogonam , extrinſecus autem quadratam in medium hic afferemus . Templi diameter primùm pedibus lxv conſtabit : Parietum craſsitudo deinceps pedum xvj erit : Delubra ſingula pares, pedum uidelicet duodenum, obtinebunt apertiones ; primiq́ue eorum aditus tripedalibus ſemiq́ue parietibus concludentur . Angularia ſacella quadrata utique exiſtent , & pedibus xvj undequaque terminabuntur : pilæque ad cameras ſuperiores fulciendas ſuſtinendasque in angulis ſtatuentur . Delubris tres ſcaphæ , necnon tres aræ ſigillatim aſsignabuntur : ſcaphæque ſingulæ pedum duodenum latitudinem explebunt. Terna ſacella minora, pedes undecim lata conficientur, pedeſque ternos ac ſemis inſuper intra parietes ingredientur penetrabuntq; : Eadem autem , ſi ſcaphæ , quæ pedum nouem ſibi uendicant latitudinem , detrahantur , in pedum xxij longitudinem producentur : Minoraque item generis huiuſce ſacella ſingulis feneſtrarum ſexpedali latitudine apertionibus illuſtrabuntur . At in delubris maioribus ſingulæ ſcaphæ medianæ bina ſupra ſe feneſtrarum lumina habebunt, angulares autem ſcaphæ obſcuras ac ſimulatas feneſtrarum apertiones ſortientur : Et eiuſmodi quidem feneſtrę tripedali ſemiq; latitudine omnes definientur. E minoribus autem ſacellis unum, perquàm aptè opportuneq́ue in templo ueſtibuli rationem munuſque exhibebit . Frons ædis anterior planis columnis inſtruenda cohoneſtandaque uidetur ; necnon in media fronte ſpatioſa quædam porticus, pedum ſeptendecim longitudine , & quinquepedali latitudine reſidebit ; & præter quaternas rotundiores columnas, pilæ columnis è regione oppoſitæ ſtatuentur . Columnæ pedalem, tribus quartis ſuperadditis, craſſitudinem obtinebunt . Oſtij latitudo ſexpedalis utique exiſtet : quò per ſex, uel plures quoque, loci opitulante ſiccitate , interiectas gradationes aſcendentes demum pertingent . Quoniam autem nullum maius,

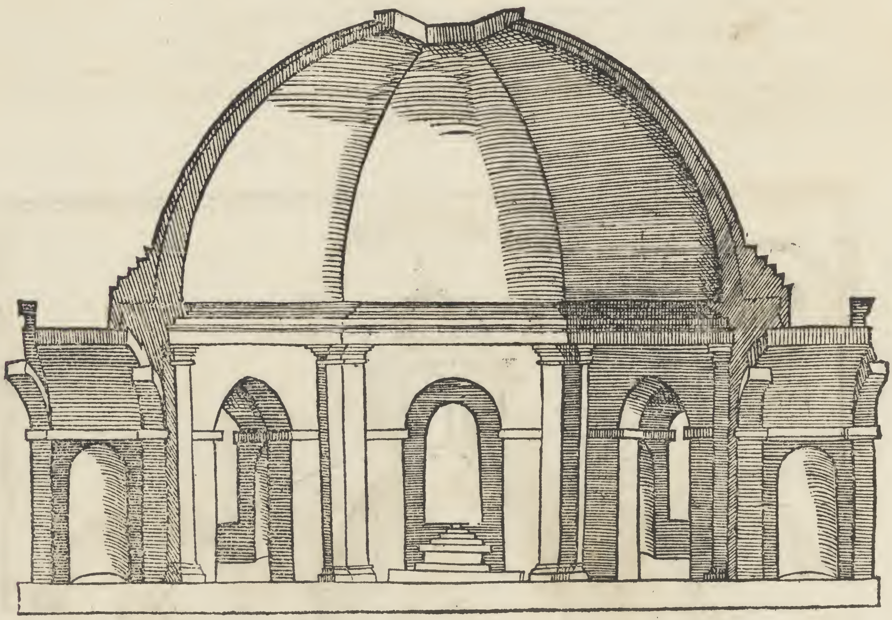
quod ianuæ ex aduerſo reſpondeat, hic apparet delubrum; ſphæricam teſtudinem altare ei ſuppoſitum cooperientem ibi excitare poterimus, quò per tres gradus aſcendere nobis licebit: ipſaque teſtudo diametro uicenis pedibus conſtante media ſecabitur ac diuidetur. Pilæ tripedali,& ſemipilæ pedali tantummodo craſsitudine conſtituentur: Planæ demum angularesq; pilæ in tripedalem latitudinem extendentur. Templum hoc quanuis ſacrario,ſonoraque turre, ſacerdotumque domicilijs deſtitutum conſpicitur: cunctæ tamen generis huiuſce appendices,quemadmodum ſuprà iam admonuimus, paruo labore adiungi poſtremò ſuperaddique poterunt.

Octogoni templi Ichnographia iam abſoluta,ad exteriorem eiuſdem Orthographiam modò accedamus. A porticus pauimento ad ſummam coronicem pedes xxxij ſemique intercedent: Quo quidem ſpatio in ſex partes diſtributo, partium illarum una coronici,zophoro, epiſtylioque coniunctim reddetur: mox quinæ, quæ remanent,portiones planarum columnarum, quæ bipedali ſemique craſsitudine terminantur, altitudines metientur. Et hæc columnarum gracilitas,propterea quòd binæ in unum coeunt atque congrediuntur,parumque eminentes inſuper habent expreſsiones,neutiquam certè reprehendenda improbanda'ue uidetur. Cunctos autem eiuſmodi modulos quarto libro in Ionico ordine diffusè admodum explicuimus, perſecutique ſumus. Coronici ſphærica teſtudo, quam Tribunam Cupulam'ue noſtrates appellant, mox ſuperinducetur: cui ad templi corpus medium illuminandum tholus ſeu ſpecula, quæ laterna uulgo nuncupatur,ſuperior adhuc extruetur. Proprij autem tholi huiuſce commenſus mox exiguis,quos in area deſcriptos intueri licet,pedibus expedientur. Teretes columnæ porticum fulcientes pedum xiij altitudinem obtinebunt, quibus pedale deinceps epiſtylium imponetur, eique mox arcus ſuperincumbet. Supra arcum deinde coronix altitudine columnæ ipſius craſsitudini prorſus æquali collocabitur atque conſtituetur, eandemque, prout capitulum Doricum,diſtributionis rationem acquiret: ipſæque columnæ Doricæ nimirum exiſtent. Figura A, quam ſubſcriptam intueris, delubrorum eorum, quæ extra parietem tripedalem prominentiam egreſsionem'ue ſortiuntur, ſpeciem oſtendit; partemque refert exteriorem, quæ hemicycli deinde ambitu, prout apparet, comprehenditur & continetur.

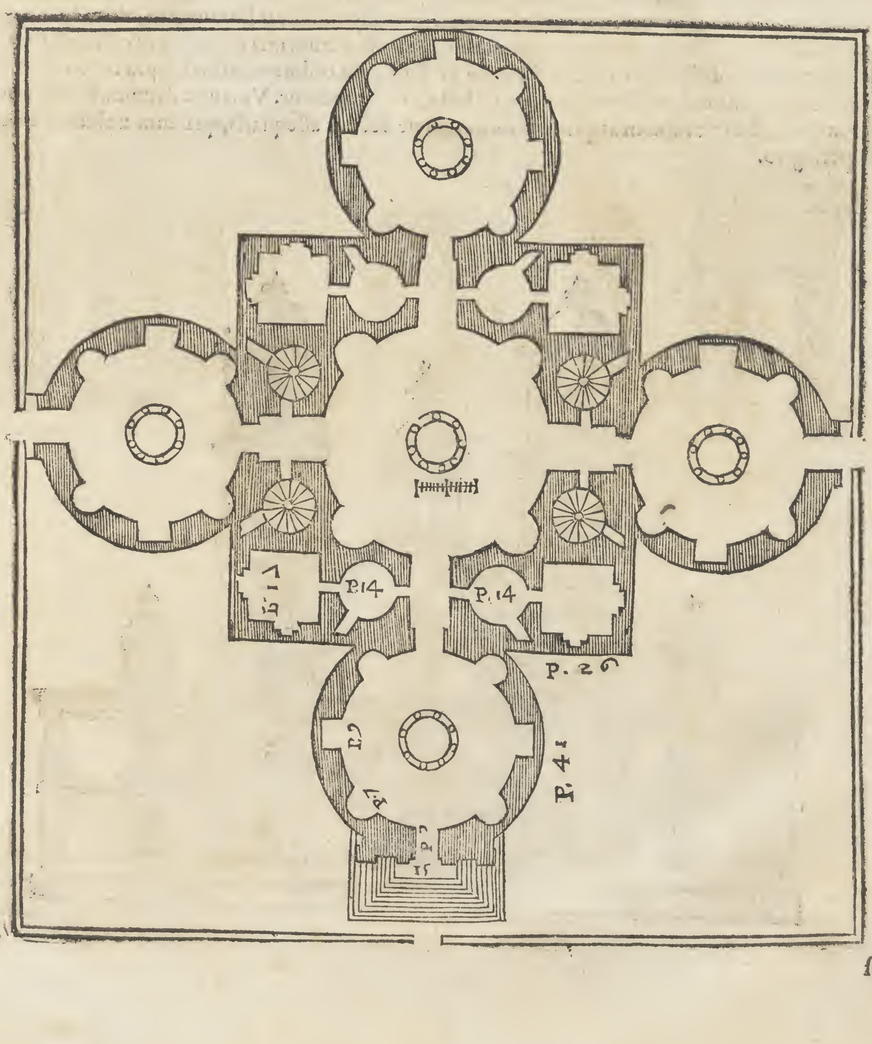
Octogoni

Octogoni templi exteriorem Orthographiam iam patefecimus, modò interiorem quoque eiuſdem ſitum atque diſpoſitionem ſubſcribemus: Ex quo illud etiam intelligetur, quanam ratione uidelicet in quaternis templi ipſius angulis atque uerſuris ſupra coronicem ſpatium quoddam, quò per duas cochlides ſcalas aſcendentes feruntur, pateat atque extendatur; & eiuſmodi nempe cochlides in areæ deſignatione à nobis appoſitæ figuratæque conſpiciuntur. Templi altitudo primùm diametro æqualis conſtituetur, cuius nempe altitudinis pars dimidia ſphæricæ teſtudini aſsignabitur; mox altera in partes ſex diſtributa, una quidem coronici, zophoro, epiſtylioque ſimul continget; & quinque reliqua ſegmenta planis ipſis pilis demum reſeruabuntur. Pilæ autem bipedali ſemique latitudine perficientur, uniuerſique operis ſtructura Dorica utique exiſtet. Singuli uerò commenſus quarto uolumine in Dorici ordinis explicatione à nobis enumerati conſcriptique fuerunt. Sacella pedum duodenum latitudine, pedumque xxiiij altitudine ſigillatim definientur: Scaphæque omnes ſeu Conchæ ad pedum quindenum altitudinem pariter erigentur; earum autem latitudinem in ſuperiori iam expoſuimus Ichnographia. Summæ denique ſpeculæ, quam uulgus laternam appellat, hiatus pedum xiij diametrum ſortietur. Quòd ſi cæteros modulos ulterius perſequi concupieris, ad puſillos, quos iam deſcripſimus, pedes ſtatim confugito.

Quod ad templorum ex uno perpetuoque corpore conſtantium rationem ſpectare uidetur, quotquot nobis genera exemplaque ſuccurrerunt, abundè in ſuperioribus hactenus expreſsimus atque explicuimus: modò ad eas ſacrarum ędium ſpecies, quę ex membris compluribus coagmentantur, partibus omnibus, quæ in Chriſtiani templi apparatu atque conſtitutione requiruntur, diligenter appoſitis obſeruatiſq;, examinandas

nandas nos conferemus. Subiecta igitur Ichnographia templi ſeſe decuſſantis ſpeciem formamq; proponit. Pars quidem primaria, quæ mediam ſibi uendicat ſedem, pedibus xlviij conſtabit: in eaq; ſcaphæ quaternæ decempedali latitudine ſtatuentur; necnon quaterna ueſtibula inſuper æquè lata, quæ in pedum quindenũ longitudinem producuntur, & ad quatuor minora delubra mox aditum præſtant aperiuntq; , ibi conſiſtent. Singula autem delubra diametros pedum xxxvj ſortientur; & quatuor ſcaphas, binasq; feneſtrarum apertiones habebunt. Sex uerò eiuſmodi membra cùm in ſeptempedalem latitudinẽ pateant, aris excipiendis apta nimirum accommodataq; fore uidentur. Ad templum autem ingrediendum triplices oſtiorũ extant hiatus: & quina membra illa rotundiora ſphæricas teſtudines, ſpeculis in uertice conſtitutis, obtinebunt. Specula quidem mediana decempedalem diametrum, quaternæ uerò, quæ in lateribus reſident, ſpeculæ diametros octopedales habebunt. Quadrati exterioris latera in pedes xcviij utiq; excurrent. Quaternæ autem quadratæq; formæ, in quaternis uidelicet templi ipſius angulis collocatæ, turrium erigendarum opportunitatẽ præſtabunt, pedumq; ſeptendecim diametros nanciſcentur: Et eiuſmodi angularia ſpatia cùm ſcalarum anfractibus atq; circuitionibus minimè præpediantur, ſacerdotum diuerſorijs inſtituendis optimè nimirum inſeruient. In ſingulas autem contignationes cochlides ſcalæ iuxtapoſitæ influent atq; immittẽtur. Quatuor ſpatia rotundiora deinceps, quæ pro turribus collocantur, ſacrarijs, alijs'ue templi conclauibus perficiẽdis expediẽt. Ianua quidẽ primaria in ſeptempedalem latitudinem aperietur, quò per nouem gradationum aſcenſus homines tandem pertingent. Totum autem hoc ædificium, tum propter commodiores habitationum diſtributiones, tum propter habitantium ſalubriorem conſtitutionem, in imis partibus excauari aliquantulum

ſuffodiq;

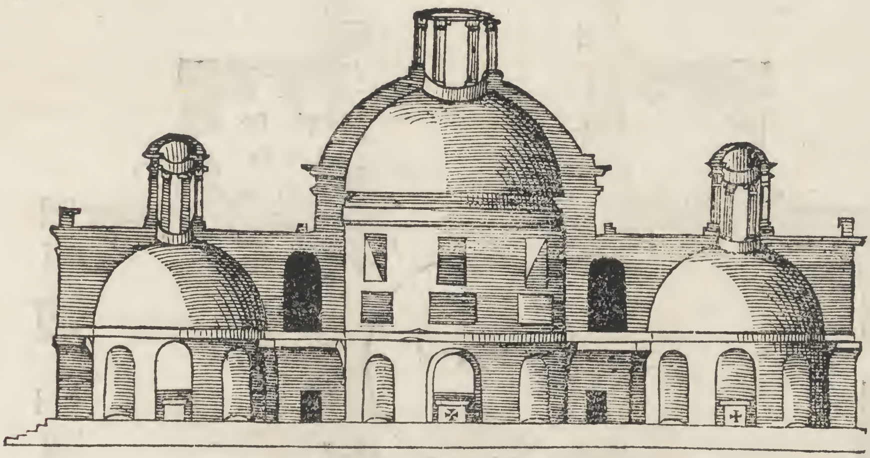
ſuffodique poterit. Verùm quoniam anguli ad turpia fædaq; complura perpetranda adducere ſæpius homines ſolent, idcirco quadrato pariete ad graduum tantummodo altitudinem pertingente templi totius ambitum exteriorem circumcirca complecti ſatius erit: ſcalis tamen, tum mediana, tum angularib. quoq; extrinſecus adhibitis appoſitisq;. Nec enim, cùm ſacra hæc ædes in ſublime adeò excitetur, ne fortè eius aſpectus prætereuntes lateat uel ſubterfugiat, pertimeſcere profectò debemus. Cùm autem quaternæ angulorum opportunè admodum hic habeantur uacuitates, duæ quidem anteriores buſtuarijs ſeu ſepulchretis, quæ Cimiteria uulgò appellantur, inſeruient; duæque poſteriores demum hortos uoluptatis animiq; cauſa ibi degentibus paratos & inſtructos excipient. Quapropter nihil prorſus, quod ad hominum uſum & incolentium commoditatem expediat, in hac ſtructura erit prætermiſſum. Quòd ſi à tergo ſpatioſior adhuc area ſubſtiterit; ſepta, hortulos, necnon domicilia, prout habitantium ratio uſusq; nos admonuerit, ibi conſtituemus.

Templi, cuius Ichnographiam hactenus demonſtrauimus, præſens deſignatio anteriorẽ faciem ſeu frontem proponit: quanuis quaternarum frontium unaquæq; eadem prorſus ratione exornari condecorarique poſſet. Primi quidem ordinis altitudo, à graduum uidelicet planicie ad primæ coronicis cacumen pedibus xxxviij conſtabit: qua in ſex æquas portiones diſtincta, earum una coronici, zophoro, epiſtylioque coniunctim tribuetur; ipſaq; coronix ædificium uniuerſum circumambiet & complectetur. Mox à prima hac inferiориq; coronice ad coronicem alteram in ſuperiori parte collocatam pedes xiij intercedent; & iurè quidem, cùm eiuſmodi coronici ſphærica ſuperponatur teſtudo, ipſaq; ad quatuor ſpecularum libellam utique dirigetur. Prædicta autem altitudine in quinque partes diſſecta, earum una coronici, zophoro, epiſtylioq; reddetur. In tertio ordine deinceps faſcia ad ſummę teſtudinis libramentum conſtituetur: Mox ſpecula, ſi ſuperiorem orbiculum detrahas, pedum xvj altitudinem petet. Ad coronicis poſtmodum huiuſce libellam quartus ordo, perſonantium uidelicet turrium excitabitur atq; extruetur; ipſaq; coronix quinta altitudinis ſpeculæ definietur ac terminabitur portione: necnon eadem columnis Corinthio opere deformatis elaboratisque exornabitur atq; perpolietur. A coronice deinde ad inferiora deſcendendo, turrium ordines membrorũ templi ipſius altitudines ad unguem certè perſecuti imitatiq; fuerunt: Quapropter ordines hoſce ſibi inuicem ſuccedentes haud proprias & conuenientes diminutiones obtinuiſſe, quiſpiam fortaſſe crediderit. Cui quidem ſententiæ haud nos omnino repugnantes ille comperiet: uerùm concordem quandam diſcordiã hanc eſſe defendimus. Pars igitur turris ſuprema, quæ nulli prorſus addicitur libramento, altitudinem craſsitudini æqualem habebit: qua in partes quinque rurſus diſtincta, earum una coronici, & columnarum altitudinibus quatuor reliquæ diſtribuentur. Quod autem ad Doricum ordinem attinet, ſupra coronicem frequentes columellæ, ſupraque columellas orbiculatę teſtudines imponentur. Vt ianuæ demum, feneſtrarum, aliorumque ornamentorum ordinem atque diſpoſitionem perfectius aſſequaris, quartum uolumen à nobis conſcriptum perlegito.

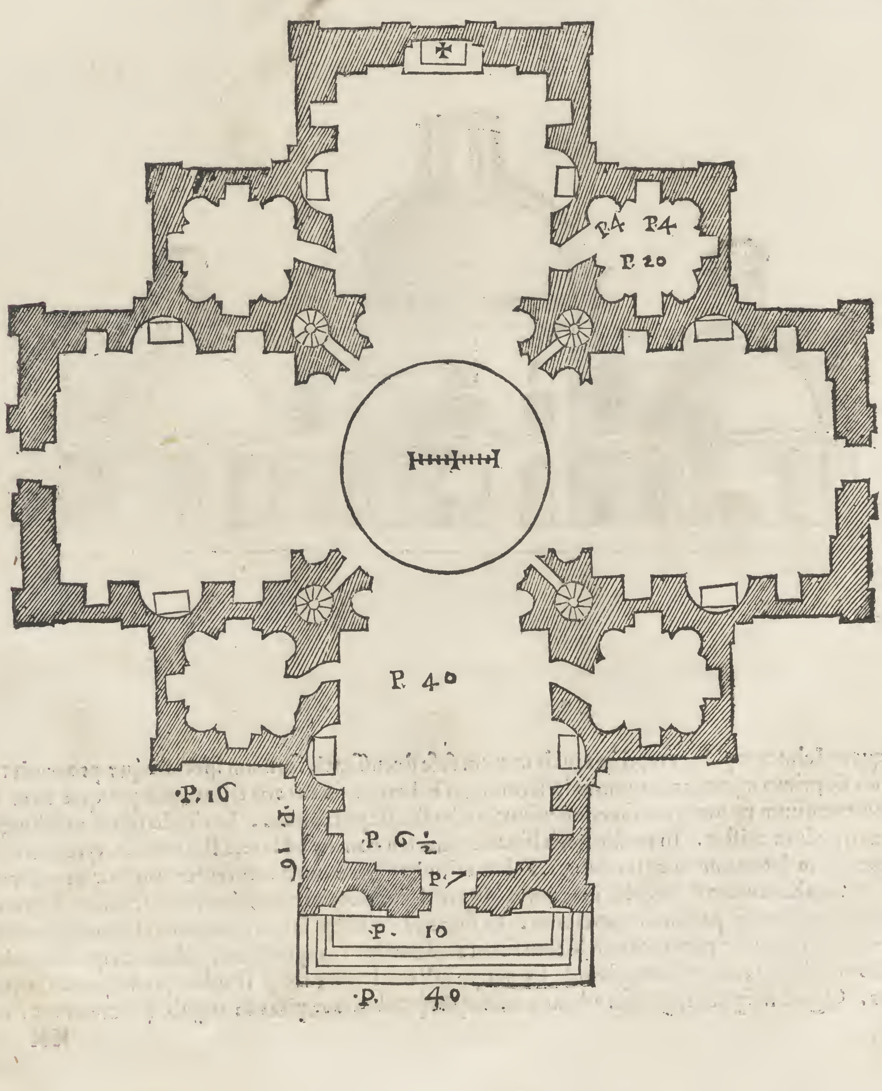
Templi,

Templi,quod hactenus figurauimus,interiorem ambitum in præſentia ſubſcribere aggrediemur, medianæque partis formam ſtudioſorum oculis ſubijcere modò enitemur: Quam quidem ut ſplendidiorem ac rutilantem efficiamus,exteriorem coronicem interiori altiorem extruere oportebit, nobis uidelicet lumina ad lineam ſiue ad perpendiculum captanda hac ratione affectantibus. A pauimento ad ſummam uſque coronicem pedes xliiij medij intercurrent,ipſamq; coronicem, propterea quòd columnis exuta deſtitutaque conſpicitur,ſpuriam appellare licebit. Ea autem bipedalem ac ſemis altitudinem obtinens, modicam utique proiecturam habebit:ne fortè,ſi longius procurreret,ſuperioris teſtudinis, quæ in hemicycli formam & magnitudinem circunducitur,aſpectum nobis contenderet aut prępediret. Quinetiam coronix eadem, ut pote quæ epiſtylij ſimul & zophori partes explebit,& puſillum quid,ut iam diximus,ſortietur proiecturæ; capitulo Dorico perſimilem diſtributionem acquiret. Scaphę ſingulæ deinceps ad pedum quindenum altitudinem erigentur,quibus faſcia,quæ tam delubrorum quàm mediani templi cuncta percurret,ſuperior extendetur:Mox faſciam hemiſphæricæ quaternorum delubrorum,quæ in rotundiorem ſpeciem deformari iam diximus,teſtudines ſubſequentur.Quinetiam delubris ſingulis ſuperior quædam imminebit planicies: ibiq; ſolum decliue aliquantulum,lapideis lataſtris ſuperinductis,pauimentabitur atque inſternetur, necnon podia circumcirca excitabuntur aſſurgentq;. Hypæthraq; eiuſmodi loca,ſi templum in ſecretiori aliqua conſederit regione,ibi degentibus pergrata nimirum iucundaq; exiſtent. Quinimo propoſiti ædificij robur inſuper ac firmitatem ex eo conijcere licet, quòd latera exteriora, ſi cum interioribus, quæ ad altiora uidelicet conſcendunt,partibus conferantur,eriſmarum anteridumq; rationem habitura uidebuntur. Huic ea quoque accedit utilitas, quòd cùm ſtructuræ huiuſce partes inter ſeſe tam arctè copulentur atque cohæreant, imbres pluuiæq; è cœlo decidentes nullo incommodo aut damno eas prorſus afficient, dummodo ſubdiualia pauimenta bene compacta, & æquabili ſolo conſtrata, necnon decliuia aliquantulum conſtituantur. Brumæ tamen temporibus niues ibi congeſtæ quamprimùm eijcientur, ac diligenter repurgabuntur: cùm enim ad intima perfacilè ingredi penetrareque ſoleant, ædificijs haud parum quidem officerent, & detrimento utique forent.

Subſequens Ichnographia,templi in crucis morem ſeſe decuſſantis formam ſpeciemque proponit: Quapropter nos de primo ingreſſu tantummodo ſermonem habentes,de cæteris tribus quoque quæ cum eo figura & commenſuum ratione prorſus conueniunt,uerba feciſſe putabimus. Latitudo igitur xxx,longitudo autem xxxvij pedum exiſtet. In medio uerò binæ ſcaphæ ſeu conchę ad latera ſtatuentur, quarum utraque in decempedalem latitudinem extendetur: & intra ſcaphas ſacræ mox aræ collocabuntur atque conſurgent. Inter ſcaphas autem & angulos interiores bina oſtia reſidebunt: itemque inter ſcaphas & exteriores angulos duæ feneſtrarum patebunt apertiones. In introitu deinceps ianua octopedali latitudine conſtruetur. At ueſtibuli huiuſce pars medium locum ſortita anguſtior compreſsiorq; reddetur, quadrupedali pila in angulo conſtituta, altero latere deinde ſeptempedali exiſtente; ibiq; ſcapha quadrupedali latitudine perficietur. Quaterni igitur ingreſſus aditus'ue eas, quas prædiximus,pilas in angulis procreabunt, ex qui-

bus ſimul iunctis pila iuſtæ craſsitudinis demum proueniet atque conſurget. Ipſis autem ſphærica, quam Tribunam uulgò appellamus, ſuperincumbet teſtudo. Parietes quinquepedali craſsitudine finientur. Verùm ut pilæ firmiores,& ad impoſitæ teſtudinis molem ſuſtinendam fortiores reddantur, in quatuor angulis tot numero ſacella octogona ſtatuentur,quæ pedum xviij diametros ſigillatim habebunt: & eorum ſcaphæ inſuper,feneſtrarumq; apertiones,necnon ueſtibula pariter quinquepedalem latitudinem obtinebunt. Parietes quadrupedali craſsitudine terminabuntur;& cochlides ſcalæ intra pilas extructæ formatæq;, ad ſuperiora gradatim aſcendent. Ad templum hoc per tres oſtiorum hiatus homines utique accedent ac tranſmittentur, araq; primaria contra primarium oſtium excitabitur atque erigetur. Quinetiam primariæ nobilioresq; fores quadratis exornabuntur columnis: nec ad eas tantummodo, uerùm ad angulos omnes quoq; condecorandos quadratæ pariter latitudine tripedali adhibebuntur columnæ. Ad ianuę dextram læuamque binæ in fronte ſcaphæ conſtituentur:ad ipſamq; per quinque aut plures etiam,ſi loci natura conditioq; efflagitauerit,gradationes homines demum conſcendent. Quanuis autem nullas turres hic appoſuimus: in angularibus tamen ſacellis & turres in altum educi,& ſacraria ima conſtitui,& ſacerdotum ædes mox ſuper ſacraria reponi collocariq; poterunt. Quinetiam ædificio in ſublime magis adhuc excitato, ſubterraneæ cellæ,abditaq; conclauia perquàm commodè inſtruerentur: tumq; cochlides quaternæ in angulis reſidentes,nobis tam ſumma petentibus quàm ad inferio ra delabentibus uſui quamplurimùm utique forent. Verùm ne tot angulorum receſſus in ſordium & purgaminum receptacula quandoque uertantur;humiles parietes nonnulli, prout aliàs diximus,ad graduum altitudinem pertingentes circa templum ipſum tanquam ſepta quædam producentur. Nec tamen ædificium propterea formam aut uenuſtatem ſuam amittet; quinimo,ut ſepius iam admonuimus, tum ad commodum tum ad utilitatem quoque eiuſmodi parietum ambitus ſiue concluſiones haud parum certè expedient atque conducent.

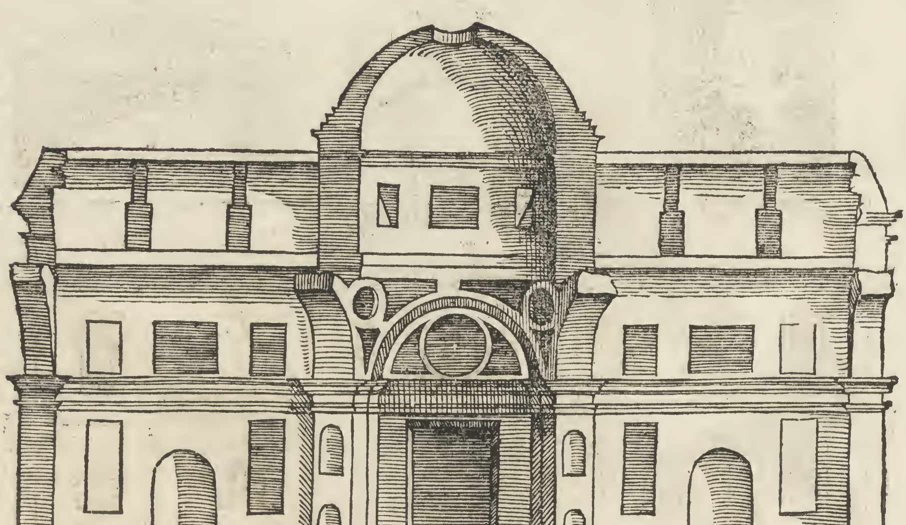

Templi

Templi quadrati ſeſeq; in crucis morem decuſſantis ſpecies exterior ex ſubiecta, ni fallor, patet deſignatione. Frons quidem anterior pedum xlij latitudinem ſortietur. A gradibus ad primę coronicis uſq; cacumen pedes xxx medij intercedent: ipſaque coronice unà cum zophoro epiſtylioq; quinquepedalem altitudinem obtinente, quod ſupereſt deinde, columnarum, quæ ex Ionico, prout ex eadem conſtat deſignatione, genere deducuntur, altitudines metietur. Alter deinceps, qui huic ſuperſtruitur, ordo in pedes uicenos, duobus ſuperadditis, ſublimis aſſurget: Quo quidem interuallo in partes ſex diſtributo, epiſtylio, zophoro, coronicíq; una aſcribetur; cæterę́q; partes columnarum, quę Corinthium redolent genus, metiendis altitudinibus utiq; inſeruient. Ambo autem hi, quos iam adduximus, ordines ędificium ipſum circumambient atq; percurrent: cunctíq; eorum moduli quarto uolumine in proprijs ordinibus ſigillatim à nobis enumerati expoſitíq; fuerunt. Summum deinde faſtigium, niſi uentorum immanitas fortè aut uiolentia obſtiterit, decempedale conſtituetur: uerùm in hac Galliæ prouincia ac regione magis acuminatum effici, & ad pyramidis formam propius accedere illud profectò deberet. Supra faſtigij apicem deinde perpetua quędam bipedali altitudine ſtatuetur coronix, cui mox ſphęrica innitetur teſtudo, ſpecula in uertice demum ſuperaddita & collocata: quę, ſi ſphærulam detrahas, decempedalis eſſe comperietur. Figura C ad lęuam inclinans culmen, figura autem L ad dexteram uergens angularium, quæ octo laterib. circuncluduntur, delubrorum formam referunt ac repręſentant. Dextrum autem & Siniſtrum, prout ſæpe iam admonuimus, non quidem ad noſtrum aſpectum, ſed ad figuræ conſpectæ ſitum potius ac diſpoſitionem referantur. Exactiores uerò commenſus perpuſillis & pedalibus, quos in Ichnographia figurauimus, modulis quamprimùm utiq; expedientur. Proprios demum oſtiorum ornatus quarto uolumine in Ionici ordinis pertractatione ſigillatim narrauimus ac recenſuimus.

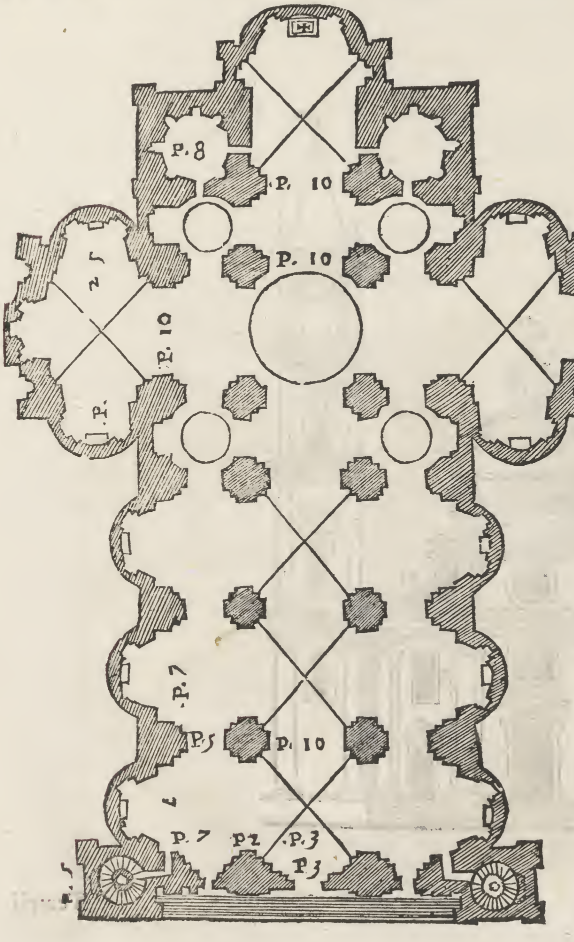

Quadratæ ædis,& in crucis ſimilitudinem compoſitæ exteriorem ſpeciem iam abſoluiſſe uidemur: nunc interiorem eius formam atq; diſpoſitionem,tanquam ſi media diſſecta fuiſſet,ſtudioſorum oculis ſubijcere contendemus. A mediana igitur parte,cui ſumma impendet imminetq; teſtudo, exordium ſumentes, mediam,duabus pilis uidelicet intercedentem,latitudinem tricenis pedibus conſtare,necnon à pauimento ad coronicis apicem tantundem pariter intercapedinis extare aſſeremus. Coronicis, zophori, epiſtylijq; ſimul altitudo quinquepedalis exiſtet: ipſiq́ue coronici quaterni arcus ſuperiores inducentur,necnon eadem ædificium uniuerſum circumambiet & complectetur. At cùm teſtudo aliunde quàm ſupernè à tectorum ipſorum lateribus illuſtrari,lumenq́ue accipere nequeat,idcirco ſupra fornices faſcia quædam mox extendetur atque percurret; indeq; pedum quindenum ſpatio ad ſuperiora ſublati, coronicem bipedalis altitudinis modicæq; proiecturæ,ne teſtudinis,quæ ipſi mox circunducitur,aſpectum imminuat obſcuretq;,ibi deniq; conſtituemus: tumq; in medio coronicis huiuſce faſciæq́ue prædictæ ſpatio ac interuallo octo lumina,quemadmodū ex ipſamet habetur deſignatione,capientur; quæ ſi ſummæ ſpeculæ fuerint adiuncta,teſtudini lucis & fulgoris ſatis utique exhibebunt. Ab imo autem pauimento ad ſummum uſque teſtudinis apicem altitudo ex pedibus lxxvij conſtabit. Pars aram excipiens,cui magnum illud quadratum ſuperimpendet, ſpatium ianuæ ex aduerſo oppoſitum,quò ſcilicet primarium altare excitari diuino numini ſolet,nobis deſignat: quod nempe ut clara ac puriſsima luce refulgeat,ſuperiorem ei oculum ſtatuemus,ad cuius ſimilitudinem quaterni deinceps oculi effodientur. Quaternarum autem partium latera cùm ex deſcriptione noſtra clarè admodum pateant,orationis lumen nullum efflagitant neq; requirunt: eoq; magis,quòd pedales & exigui illi, quos iam deſcripſimus,moduli commenſuum ſingulorum exquiſitiſsimam tibi rationem ſubminiſtrabunt afferentq;. Id quoq; prætereundum minimè exiſtimamus,quòd etſi latera ſingula quaternis feneſtris inſtructa conſpiciuntur,binæ tamen uerè proprieq; admittuntur feneſtræ; apertionibus alijs conſenſus & connexionis cuiuſdam gratia fictè tantummodo conſtitutis,& callido quodam artificio compoſitis ac ſimulatis.

De uarijs

De uarijs templorum formis atq; rationibus, quas Chriſtianorum moribus ac inſtitutis congruere exiſtimauimus, ſatis iam locuti uidemur; in quo quidem ab antiquorum modis ritibusq; neutiquam recedentes, ſacras ædes uel rotundas uel quadratas extruximus: Modò alia nonnulla templorum genera, quæ ædificantium uulgo magis familiaria, & in uſu magis eſſe conſpiciuntur, priſcis antiquorum ueſtigijs perpetuò inſiſtentes iam exponere declarareq; aggrediemur. Templi hic appoſiti Ichnographia hanc utiq; ſortietur diſtributionem. Primùm quidem medianæ itionis ſeu mediani corporis templi magnitudine ad libitum definita, quaternæ ei partes aſsignabuntur: Pilæ, quę numero quaternario definiuntur, duas partes explebunt; nec non tantundem medijs pilarum interuallis aſcribetur: Hinc autem & illinc deſignatæ, quę ſenario numero comprehenduntur, itiones duas item partes abſoluent. Parietibus demum, qui in lateribus reſident, & octonario numero diſtinguuntur, duæ identidem partes contingent. Verùm ut commenſuum rationes clarius ad huc intelligi apprehendiq; poſsint, ſi ad pedales modulos cuncta redegerimus, operæpretium nos factùros utique exiſtimamus. Mediana igitur itio pedibus tricenis conſtabit: Pilæ, quadratis pariter columnis adiunctis, pedes quindenos explebunt; necnon tantundem intermediæ pilarum uacuitates ſortientur: Angulares itiones, necnon extremi parietes eoſdem modulos perſequentur. Hac autem partium diſtributione confecta, mox certis ſpatijs in æquali diſtantia pilæ collocabuntur; adeò ut in anteriori templi ipſius itione trinæ concamerationes extructæ conſpiciantur; ad earumq; perpendiculum ſacella in hemicycli ambitum dirigentur, quę pedum xxv latitudinem obtinentia ultra parietum terminos nonnihil progredientur excurrentque. Haud procul ab extremis pilis, ſphæricam teſtudinem uerſus, binę inſuper pilæ ab ijs pedum quindenum interuallo diſtantes ſtatuẽtur; mox duæ alię pedes xxx ab his recedentes aſſurgent, itemq; duę alię pedum quindenum ſpatio ab his ſemotæ erigentur: ibiq; in ampliori intercapedine ſphęrica excitabitur teſtudo, cuius diameter cùm intra pilarum utranq; tres pedes ingrediatur, xxxvi pedum exiſtet. Pilæ autem commemoratæ arcus ſexpedali craſsitudine procreabunt, ſupraq; fornicatæ extabunt conuerſiones, quas forniceas uel medias teſtudines haud ineptè forſitan appellare licebit. Ad quaternos autem fornicearum teſtudinum angulos, quatuor puſillæ & orbiculatæ teſtudines excitabuntur: quarum diametri pedalibus modulis uiginti, unoq; ſuperaddito, abſoluentur. Nec ipſæ tamen extra ſumma tecta proferentur, uerùm à lateribus lucem ſuam captabunt acquirentq;. Extra parietum quinetiam templi ipſius perpendicula duæ concameratæ teſtudines producentur: quarũ utraq; duo ſacella in hemicycli haud aliter, quàm de ſuperioribus diximus, formã ambitumq; compoſita excipiet. Binaq; oſtia, quemadmodum ex ſubiecta patet Ichnographia, in templi ipſius lateribus ſtatuentur. In intima autem ſacræ ædis longinquioriq; parte ſuperior camera quædam extabit, & locus hic nempe choro deſignabitur ac tribuetur: in cuius adhuc ultimo nouiſſimoq; receſſu ara primaria hemicycli ambitu comprehenſa reſidebit, eiusq; diameter in pedes tricenos, unumque amplius excurret. Ad chori latera deinceps duo ſacraria octogona, & pedum xxi diametrum obtinentia apponentur. Frons ædis anterior trinis oſtiorũ apertionibus inſtructa cõſpicuaq; reddetur. Medianum quidem oſtium duodenum, extrema autem ſenum pedum latitudinem ſortientur. In ambobus autem frontis propoſitæ angulis ſi binę turres pedum xxvii latitudine fuerint collocatæ, tum ad munimentum tum ad ornatum quoq; haud mediocriter illæ conducent. Intus uerò cochlides ſcalæ perficientur, quarum diametri perampli & laxiores exiſtent: ut inde tum tintinnabula funibus religata concuti, itaq; ſonum emittere queant; tum, ſiquando oportuerit, perſonantia æra rudentum auxilio ad ſuperiora trãsferri ſubduciq; poſsint. Ad templum hoc per complures, prout loci tamen ſitus conditioq; nos admonuerit, interiectas conſcendemus gradationes.

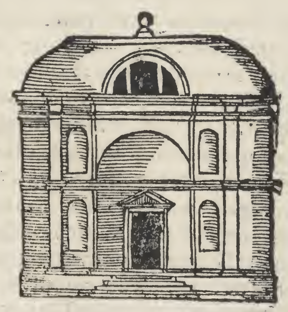
Præſens figura templi, cuius Ichnographiam hactenus demonſtrauimus, frontem conſpiciendam nobis proponit. Primę quidem coronices ad pedum lxij altitudinem efferentur: qua in partes ſex diſtributa, epiſtylio, zophoro, coroniciq; una aſcribetur; & reliquæ mox quadratis columnis, quæ quinquepedalibus frontibus inſignitæ Dorico opere conſtituentur, integræ reſeruabuntur. Maioris oſtij altitudo ad pedes xxiiij aſcendet: & tum ad ipſum, tum ad minora quoq; oſtiola, quę pedum duodenum altitudine terminantur, condecoranda hæc, quæ ſubiecimus, ornamentorum genera adhibenda uidebuntur. Mediana deinceps ad coronicem uſque ſecundam eductio in pedes xxv ſublimis aſſurget, ſecundaq; coronix præexpoſita coronicis inferioris altitudine quadrante minor exiſtet, necnon capitulo Dorico perſimilem diſtributionem acquiret; ut uidelicet quę infra plinthum membra conſtituuntur, propter eorum uariam multiplicemq; ſtructuram intuentes maiori afficiant uoluptate. A coronice ſecunda præterea ad ſummum faſtigij ipſius angulum pedes xv intercedent, ibiq; templi culmen ſtatuetur. Id autem inprimis attendito, quòd etſi fronti exteriori teſtudo hæc deſuper imminere uideatur, in media tamen templi ſede illa perſiſtit, quemadmodum ex partis interioris deſcriptione clarius poſtmodum perſpicietur: at ſolam eius altitudinem oſtendere nobis hic propoſitum fuit. Verùm à prima mox coronice ſtereobata, quod Baſſamentum uulgus appellat, quinquepedali altitudine ſuperior aſſurget, cui deinde ſecundus turrium ordo ſuperior adhuc ſuccedet: quo ad pedum xlii ac ſemis altitudinem pertingente, eius coronices primis atq; inferioribus coronicibus quadrante minores perficientur, ipſæq; ex Dorico genere deducentur. Tertius ordo deinceps ſecundo, quem modò expoſuimus, ordine quadrante minor exiſtet: itemq; huius coronices ab illius coronicibus pro rata deficient atq; diminuentur portione. Quartus ordo tertio, quem iam abſoluimus, ordine quadrante humilior ſimiliter erit; & eandem pariter diminutionis rationem coronices ipſæ ſequentur. Podia coronicibus mox ſuccedentia quadrupedalia extruentur, à quibus ad pyramidum metas ac ſummitates pedes xxxvi poſtremò intercedent. Quòd ſi propriorum ornatuum demum rationes inuiſere ac recognoſcere concupieris, quarto uolumine in proprijs ordinibus eos à nobis appoſitos explicitosq; comperies.

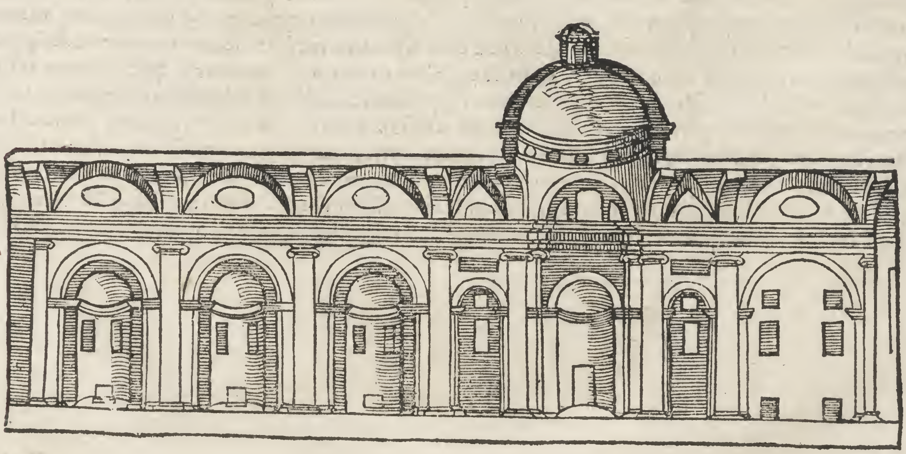

Templi quidem oblongi,ac ternis itionibus præditi faciem exteriorem iam demonſtrauimus: nunc ſpeciem ipſius interiorem,tanquam ſi media abſcinderetur, ſtudioſorum oculis proponemus. Longitudinum quidem & latitudinum modulos in ſuperiori patefecimus Ichnographia,moxq́; in exteriori Orthographia coronicum altitudines explorauimus;quæ altitudinis totius ſextante definientur,& quadratę columnę Ionico more perficientur,necnon pilis breuioribus Ionicę item ſuperaddentur incumbę:Cunctæq́; generis huiuſce formę atq; menſuræ quarto uolumine in Ionici ordinis pertractatione ſigillatim à nobis deſcriptę fuerunt.Sacella omnia,quemadmodum ex ipſamet conſtat deſignatione, ex proprijs feneſtrarum apertionibus lucem ſuam haurient atq; combibent,quinetiam eadem angularibus itionibus utriſque ſatis quidem luminis allatura & ſuppeditatura uidentur:Angulariumq́; eiuſmodi itionum altitudo ſacellis, quę ex forniceis cōuerſionibus conſtant,perſimilis erit.Fornicęę tamen teſtudinis pars,quæ ſacellis aduerſa conſtituitur, ab intercurrente lunula perrumpetur:qua quidem ratione prædictarum itionum tegmina depreſſa adeò humiliaq́ue reddentur, ut ſupra coronicem per ouatas formas, quæ ſupra tecta conſpiciuntur,lumen in lunulas ingredi diffundiq́; poſsit.Vt autem mediana teſtudo uberiori lumine conueſtiatur atque ſplendeſcat, ibi Zophorus oculorum, qui lucem è ſuperis partibus captent, multitudine plenus conſtituetur: moxq́; Zophoro huic ſphęrica ſuperinducetur teſtudo,ſpecula demum in teſtudinis ipſius cacumine reſidente, cuius moduli quamprimùm ex ſuperioribus deducentur.Quinetiam ut pilarum ſeu paraſtatarum forma diſpoſitioq́; exactius intelligatur,duo ampliori magnitudine earum exempla ſupra templi ipſius typum hic figurauimus.Nec non ſupra templi eiuſdem imaginem oſtiorum,quæ in ambobus lateribus reſident, formam ſpeciemq́; ad læuam appoſuimus:quorum altitudo ad pedes xx efferetur,eorum latitudine decempedali exiſtente. Reliquæ deinceps coronicum altitudines tum cum exterioribus,tum cum interioribus coronicibus quoq; mirificè conſentiunt atq; conueniunt.Verùm quoniam ex templi huiuſce deſignatione occultiora nonnulla magiſq́; recondita minimè patefiunt;nec enim angularium itionum altitudines,nec delubrorum cum fornicibus ipſis conſenſus aut harmonia,nec ad quem uſum quatuor minores teſtudines dirigantur , nec alia complura inſuper ex noſtra patent deſcriptione : idcirco ſi quis propoſiti templi perfectam abſolutamq́; cognitionem aſſequi concupierit,næ illi ex duriore membrana ſeu ex ligno, partium cunctarum tam interiorum quàm exteriorum Orthographia & Sciographia ritè compacta,exemplar ſibi confingere & conſtruere oportebit.

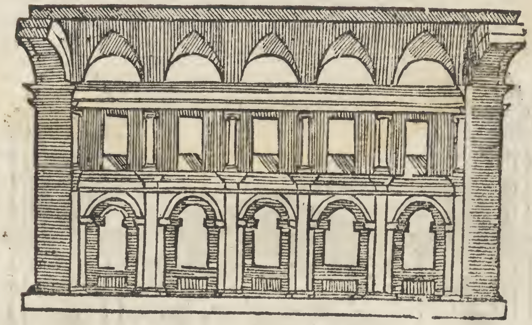

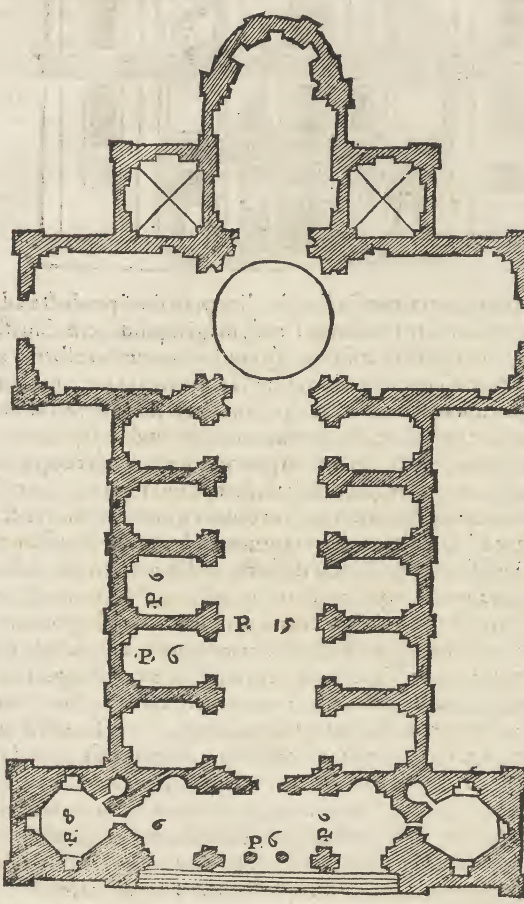

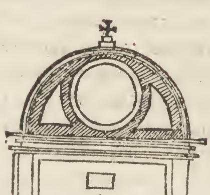
Verùm

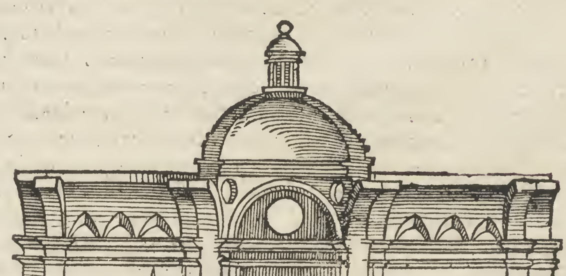
Verùm alia ratione pręterea templi oblongi perquàm diuerſa à ſuperiori conſtitutio perfici poterit. Primùm igitur eius latitudine pedum tricenum animo à nobis concepta ac definita, duæ tam directæ quàm tranſuerſæ, in crucis uidelicet ſimilitudinem ſeſe ad pares angulos interſecantes, lineæ ęquediſtantes producentur; & in medio quidem crucis ipſius ſpatio ſphęrica pedum tricenum diametro erigetur teſtudo: moxq; à quatuor pilis uerſus partem interiorem terni pedes undequaq; ſecedent atque diminuentur, adeò ut quatuor arcuum teſtudinem in ſublime extollentium diametri in pedes xxiiii duntaxat excurrent. Pilarum partes ſcaphis propinquiores, quinquepedalem craſsitudinem obtinebunt; necnon parietes inſuper æqualem craſsitudinem ſortientur. At partium, quæ tum latera tum caput templi reſpiciunt, propter angularium pilarum quarundam plana forma conſtitutarum adiectionem, ſpatia incrementum accipient, parietibus utrinq; ad pedem unum imminutis atq; contractis; adeò ut pedes xxxii illa expletura uidentur, & laterum unumquodq; in pedum xxxviii longitudinem producetur. Pars, quæ ad aram inſigniorem conuertitur, quadrata nimirum exiſtet, & in pedes xxxii undiq; excurret: At pilis unà cum ſcaphis ad latera appoſitis atque conſtructis, quinquepedalis earum habebitur craſsitudo. Verùm ex omnibus lateribus pariter quadrupedali facta receſsione, inter duas pilas pedes xxiiii medij intercurrent: & ex utroq; pilarum latere ſemipede inſuper ad ſcaphę primarij delubri conformationem relicto, ſcaphę ipſius latitudo pedum xxiiij exiſtet, ibiq; ara primaria conſtituetur. Vtrobiq; autem in crucis ipſius angulis duo extruentur atque collocabuntur ſacraria, quorum diametri in pedes ſeptendecim producentur. Hinc & illinc bina oſtia aperientur atq; patebunt. Membraque eiuſmodi cuncta, quemadmodum ex appoſita patet Ichnographia, ſatis ſplendida luminoſaq; erunt. A media teſtudine ad primariam templi huiuſce ianuam quinq; intercedent ſacella, & ſingula pedum quindenum ſibi latitudinem uendicabunt: Parietes quadrupedali craſsitudine finientur: Sacella deinde pedum quindenum longitudinem explebunt; ſingulisq; ſacellis ſingulæ feneſtræ ſexpedali latitudine tribuentur, ut uidelicet ſingulę, quæ ibi reſident, arę accommodata ſpatia nanciſcantur: Parietis in ædis ipſius fronte conſtituti quinquepedalis, at parietis medianam partem obtinentis quadrupedalis craſsitudo utiq; erit. Ante ędis huiuſce frontem porticus pedum xiiii latitudine, & pedum lxviii longitudine ſtatuetur: cuius & media frons, & extrema cornua rotundis & quadratis ſcaphis inſignita conſpiciuntur: & ſcaphę ſingulæ octopedales diametros ſortientur. In utroque autem porticus latere turres ſeu metæ excitabuntur, quę templi lateribus æqualem egreſsionem & proiecturam habebunt: Earum diametri in pedes xviii extendentur, ipſæq; uel octogonæ uel quadratæ, prout magis libuerit, perficientur, ſcalęque cochlides eas circumambient ac circuncurrent. Et hęc de Ichnographia ſatis ſuperque uidentur. Templi frons quidem exterior ad dexteram offenditur. Primæque coronices ad pedes xlvij ſublimes educuntur: & epiſtylium nempe, zophorus, atq; coronix ad quinquepedalem ſimul altitudinem excitata templum circumcirca obambulabunt atque perſtringent. Secundus ordo deinceps ad pedes xxxvij uſque conſcendet, cuius quidem coronices à primis, quas modò expoſuimus, coronicibus quarta parte deficient: & hęc altitudo ſecũdis turrium angularium ordinibus optimè nimirum quadrabit atque conſentiet. Summum deinde faſtigium, quod medianę parti quaſi tectum quoddã imponitur, decempedalem altitudinem aſſequetur. At tertij angularium turrium ordines ſecundis earundem ordinibus quarta parte humiliores conſtituentur, & coronices pariter pro rata parte diminuentur, quæ mox ſphæricas teſtudines ſuſtinebunt. Figura, quę templi exteriori Orthographiæ ad dexteram ſuperior ſuccedit, quinque delubrorum interiora deſignat. A pauimento quidem ad primarum coronicum apicem pedes xxvii medij intercurrunt: ipſiſq; coronicibus, quę Dorici capituli ſtructuram atque diſpoſitionem imitãtur, quadrupedalis aſsignabitur altitudo. Alię deinde, quę prędictis ſuperiores ſtatuuntur, coronices exteriorum, quas iam declarauimus, coronicum modulos perſequentur. Inter primas autem atque ſecundas coronices columnę Ionicę parum eminentium expreſsionum erigentur, & ad templum illuminandum feneſtrarum apertiones inter eas medię conſiſtent. Quod uerò ad porticus, tam ueſtigij uidelicet quàm frontis attinet deſcriptionem, eius ſtructura ex ſubiecta ſatis ſuperq; conſtat deſignatione. Id unum tamen in pręſentia ſubiungemus, quòd ſi ſubdiuale & leuigatum porticui ſuperinductum fuerit pauimentum, haud tantummodo templi ipſius frontem nequaquam obſcurabit, quinimo fulgentiorem atque ſplendidiorem eam utique reddet. Figura ad ſiniſtram A, templi eiuſdem latera unà cum teſtudine mediam ſedem occupante deſignat. Cõronices altitudinem reliquis coronicibus parem & ęqualem omnino aſſequentur, quibus arcus teſtudini ſubiectus ſuperincumbet: ipſique arcui, ſpuriam quam appellant, coronix ad ſphęricam teſtudinem unà cum eius ſpecula extollendam ſuperior inducetur. Pars, quæ confractæ perſimilis exiſtit, ſacraria nobis oſtendit. Breuiſsima denique omnium figura ad dexteram, in cuius uertice crucis ſignum poſuimus, angularium oſtiorum ſpeciem proponit: quorum partes ſuperiores in rotunditatem compoſitę ſinuatęque apparent. Oſtium autem pedum ix latitudine ſeptum, pedum xviii deinde altitudinem petit. Dextrum uerò Siniſtrumque, ut millies iam diximus, haud quidem ad nos aſpicientes, ſed ad rei potius aſpectę figuram ac formam referto.

Complura

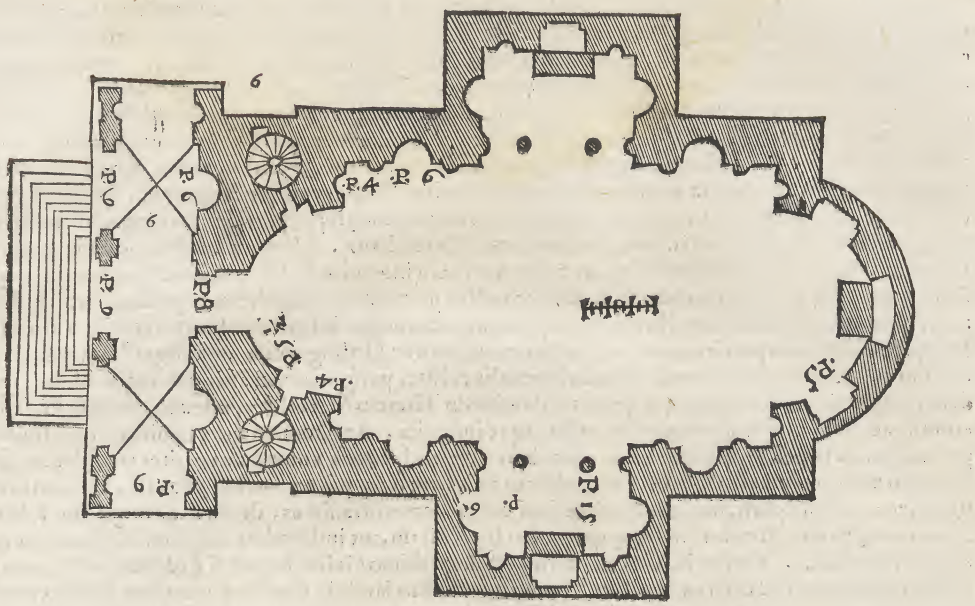

P. 6
P. 15
P. 6
P.6

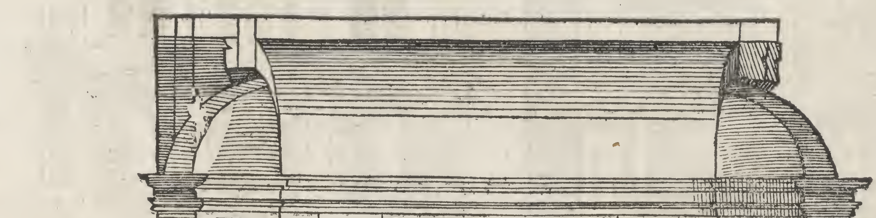

Complura diuerſaq; templorum genera,quæ in longitudinem maiorẽ producta ad crucis imaginem atq; ſimilitudinem componuntur,hic recenſere poſſemus : eoq; magis,quòd ſacræ Chriſtianorum ædes, quæ à recentioribus Architectis præſertim extructæ ædificatæq; conſpiciuntur,hoc formæ genus pleræque ſectari & imitari uidentur,quod Itali Teutonicum inuentum ſiue Germanicum opus paſsim appellant. Nec tria tantummodo itinera,ſacellis,quorum ueſtibula aditusq; clauduntur,ſeorſum ad latera conſtitutis, huiuſcemodi templa habere comperiuntur: uerùm etiam chorus itionibus undiq; ſeptus,necnon delubris ulterioribus circumcirca ſtipatus & tanquam obſeſſus,in medio nonnunquam reſidet atq; conſiſtit.Quinimo in ampliſsimo hoc & celeberrimo Galliæ tractu templa maximis ſumptibus ſummoque artificio, quanuis à recentioribus Architectis,perfecta elaborataq; extant:in quibus quinas itiones attendere & animaduertere licet. Veruntamen,ut principiò quoque admonuimus,de ijs tantummodo,quæ tempeſtate noſtra celeriter perfici, & ad exitum perduci commodè poſſunt,in præſentia diſſerere & diſputare nunc inſtituimus. Quapropter quamprimùm templi huiuſce,quod modò explicandum aggredimur,ſtructuram & oratione & deſignationibus adhibitis patefecerimus,mox libello huic ſupremam utique manum imponemus: ad alia etenim,quæ ſtudioſorum cætui utiliora pariter iucundioraq; fore arbitramur,nobis erit deinde properandum. Ichnographiæ igitur modulos nunc percurremus.Templi quidem latitudo xxxvj,longitudo autem liiij pedum exiſtet.Ad ambo templi ipſius capita duarum ſcapharum ſeu concharũ laxiores ſtatuentur apertiones, quarum diametri in pedes xxiiij nimirum excurrent: Earum quidem altera, binis feneſtris ſexpedali latitudine ab utroq; latere diſpoſitis & collocatis,primario inſeruiet delubro: Altera uerò, quæ è regione huic opponitur, eandem omnino ſtructuræ rationem imitabitur ac perſequetur,uno tantùm diſcrimine intercedente, quòd hic ianua octopedali latitudine feneſtrarum munus & uicem explebit.In templi deinde lateribus duo media reſidebunt ſacella,quæ pedum xviij latitudinem obtinentia, pedes xij ultra columnas intra parietes ipſos ingredientur: feneſtraq; ſexpedali latitudine ad ſacellum unumquodq; illuminandum media aptabitur & componetur. In ambobus autem ſacelli utriuſque lateribus binæ ſexpedali latitudine conchæ ſeu ſcaphę conſiſtent.At ſacella hæc,rotundioribus columnis,quarum bipedalis erit craſsitudo,interiectis,à mediano templi ipſius corpore ſecludentur atq; ſeparabuntur.Medianum intercolumnium ſexpedale,intercolumnia autem angularia tripedalia ac ſemi utique erunt. Inter ſacella & angulorum unumquenq; ſcapha ſexpedali latitudine,& rotundioribus columnis cohoneſtata atq; inſignita media intercurret: Necnon in quaternis angulis ſcaphæ conchæ'ue quaternæ latitudine tripedali diſpoſitæ, optimè nimirum conſentient ac reſpondebunt. Extra templum porticus pilis quadratis unà cum ſemipilis adiectis inſtructa ſtatuetur: ipſaq; porticus decempedali latitudine,& pedum lij longitudine finietur. Pilarum, ſi ſemipilas ijs coniunctas detraxeris,craſsitudo undequaq; tripedalis exiſtet:At angulariũ pilarum frontes ſexpedales utiq; erunt,quæ arcubus ſuſtinendis tanquam munimina,&,quemadmodũ Italorum uulgus appellat, contrafortia quædam inſeruiũt.In intercolumnijs deinde ex utroq; latere,binæ ſexpedali latitudine ſcaphæ intra parietes effingentur.Ad porticum uerò per nouẽ interiectas gradationes homines ſurſum conſcendent, in ipſaq; parietis craſſitudine binæ cochlides formabuntur.Verùm quanuis in templi huiuſce diſtributione nullum metæ ſeu pyramidis ueſtigium apparet,in ambobus tamen porticus ipſius laterib.binæ eiuſdem prorſus latitudinis turres ſeu pyramides attolli excitariq; poſſent,quò cochlides in proximo exiſtentes faciles expeditoſq; nimirũ præſtarent aſcenſus.Quinimo eiuſmodi turres cùm angulos utroſq; ſacella à lateribus diſpoſita conſtitutaq; prætergredientes obtegerent atq; occultarent,templi ipſius fronti cohoneſtandæ haud parũ certè conducerent atq; conferrent:Quinetiã ibidẽ ſacerdotum domicilia,& ſubterranea cóclauia opportunè admodum reſiderent.

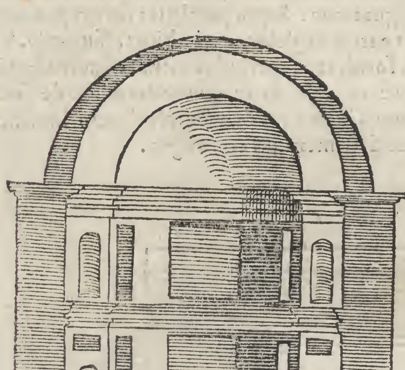

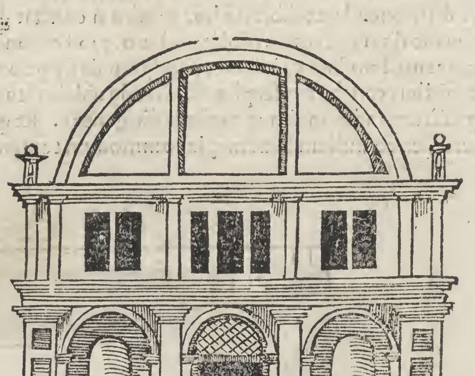
Templi Ichnographia iam expedita, interiorum partium, & lateris porticus ipſius Orthographiam nunc proponemus: proprijq; commenſus tales nimirum eſſe comperientur. A pauimento ad primę coronicis ſummitatem pedes xxi intercedent: quibus in partes ſex diſtributis, epiſtylio, Zophoro, coroniciq; una aſsignabitur; & reliquę deinceps ad imum uſque pauimentum Ionicis aſcribentur columnis. Quòd autem ad ſcapharum modulos attinet, ſtylobatę ſeu ſtereobatę, quocunque nomine eos appellare tibi libuerit, quintam reliquę altitudinis portionem explebunt; iiſq; Corinthiæ ſuperextruentur columnę. Faſtigia tripedalem à coronice altitudinem obtinebunt, quibus duę cæcę ornatus gratia obſcuręq; ſuperaddentur feneſtrę: nec tamen, quin eas apertas & luminoſas efficiamus, nos quicquam impediet. Supra Ionicas deinde columnas, propter uberiorem templi ipſius lucem & claritatem, delubrum magis aperiendum ac reſerandum iudicamus. Quanam autem ratione tum in primario delubro, tum in fronte ædis ipſius lumina ſunt diſponenda atque diſtribuenda, ex ſubiecta hoc nimirum conſtat deſignatione. Supra porticum deinceps ſolum de cliue aliquantulum inſternetur, ibiq; podium, quod coronicis partes explebit, excitabitur aſſurgetq;. Templo huic, quemadmodum ex ipſamet percipitur deſcriptione, fornicatæ ſuperinducentur teſtudines; at in extremis capitibus conchę ſeu ſcaphæ effodiendę uidebuntur: in exterioriq; parte, quemadmodum de facie anteriori paulò ante admonuimus, parietes dirigentur. Et quanuis inanis ſpatij quamplurimum inutiliter redundauerit, ex eo nullum ſtructurę incommodum tamen aut detrimentum continget.

Interioris

Interioris quidẽ partis,primarij uidelicet delubri typũ ad dexterã en tibi nũc appoſuimus atq; ſubiecimus: ubi coronicũ ipſarũ altitudines ijs,quas paulò ante determinauimus,pares & æquales exiſtent. Minorũ quinetiam ſcapharum forma ac diſpoſitio ibidem extat, quæ tripedalem latitudinem, & ſeptempedalem ac ſemis altitudinem aſſequuntur. Quadrata,quę ſupra aram dirigitur, tabula egregijs illuſtrabitur atque perpolietur picturis, & congrua nimirum accommodataq; luce potietur: eaq; decempedalem latitudinem habens,in pedes duodenos excitabitur atque efferetur. Anteriorem templi ipſius frontem deinde hic ad læuam depinximus. Coronicum autem ipſarum altitudines in interiori Orthographia iam à nobis determinatæ definitæq; fuerunt:cunctæ etenim coronices ad eandem libellam utique diriguntur. Studioſos tamen de eo potiſsimum fieri uolumus certiores,quòd prima coronix,quę ſupra porticum extat,pauimento ſupra porticum eandem extructo podij uſum,plutei'ue rationem præſtabit. Membra igitur hęc omnia, coronices uidelicet,zophori,epiſtylia,capitula,baſes, necnon arcuum incumbæ ex Dorico fonte deducuntur: quorum formas moduloſq; quarto uolumine de Dorico ordine pertractantes,ſigillatim expoſuimus atque deſcripſimus. Secundus ordo deinceps breuioribus pilis inſignitus atque diſtinctus,ad perpendiculum fronti ſuperſtat:quemadmodum porticus,quæ inferiori parti annectitur,Orthographia nobis ſignificare uidetur. Breuiorum autem eiuſmodi pilarum latitudo bipedalis exiſtet, parq; coronici aſsignabitur altitudo: quæ quidem coronix membris ijſdem,quę quarto uolumine,in Theatro Marcelli exponendo, arcuum Ionicorum incumbis adeſſe demonſtrauimus,erit exculta atque inſignita. At quoniam inter nouiſsimam coronicem ſupremaq; tecta tripedale ſpatium intercedit:idcirco ornatui atque commoditati pariter conſulentes,ſupra coronicem podia columellis inſtructa excitabimus ac inſtruemus;quò per cochlides ſcalas, quas ad ſubdiuale pauimentum ſupra porticum conſcendere iam antea demonſtrauimus, denique pertingemus. Summam autem templi teſtudinem,ne materię quicquam ingrediatur,aut imbricibus aut plumbea ſtructura operiendam exiſtimamus. Verùm in hoc celeberrimo & ampliſsimo Galliæ Regno ſi Ardoſiæ,cærulei nempe cuiuſdam lapidis,quo Galli frequentiſsimè utuntur,ſectilibus laminis ſummum templum fuerit contectum, ad aſpectum præclarè utique reſpõdebit. Ad ſacram hanc ædem inuiſendam ſalutandamq; per nouem interiectas conſcendendum erit gradationes: unde ſubterraneis conclauibus quoque perficiendis ſatis ſpatij ni fallor,ſuperfuturum uidetur. Dextrum autem ac Siniſtrum hic quoq;,ut in ſuperioribus, per relationem non ad nos intuentes,uerùm ad figuræ ipſiuſmet conſpectę poſituram atq; collocationem intelligito. Et hic quidem ſacrarum ædium pertractatio debitum finem, metamq; propoſitam eſt aſſecuta. Quapropter nos quinto huic uolumini ſupremum uale dicentes,cætera duo uolumina ſuperioribus adiungere aggrediemur: quorum cuncta domiciliorum genera alterum per puncta colliget ac numerabit: alterum uerò complura, quæ Architectis uſu uenire ſæpè comperiuntur, ſummatim complectetur atq; perſtringet. Præterea ſi Deus nobis & uitam diuturniorem conceſſerit,& ualidas firmaſq; uires tribuerit:complures uariaſq; ędificiorum, quæ mente iam deſignauimus,ſtructuras amplioribus formis excudendas, & facultatis huiuſce ſtudioſis quibuſq; communicandas impertiendaſq; curabimus.

FINIS QVINTI LIBRI SEBASTIANI SERLII DE SACRIS ædibus tum Ichnographicè tum Orthographicè pertractantis, Ioanne Carolo Saraceno interprete exiſtente.

SEBASTIANI SERLII

EXTRA ORDINEM LIBER:

IN QVO E' RVSTICO OPERE diuerſis generibus permixto atq; conſociato portæ triginta, & ex opere delicatiori diuerſarum ſpecierum portæ uiginti, tum ſcriptura tum deſignationibus additis explicantur.

A IOANNE CAROLO SARACENO EX ITALICO ad Latinum ſermonem Latinamq́ue puritatem nunc primùm redactus.

VENETIIS,

Apud Franciſcum de Franciſcis Senenſem, & Joannem Chriegher.

M D LXVIII.

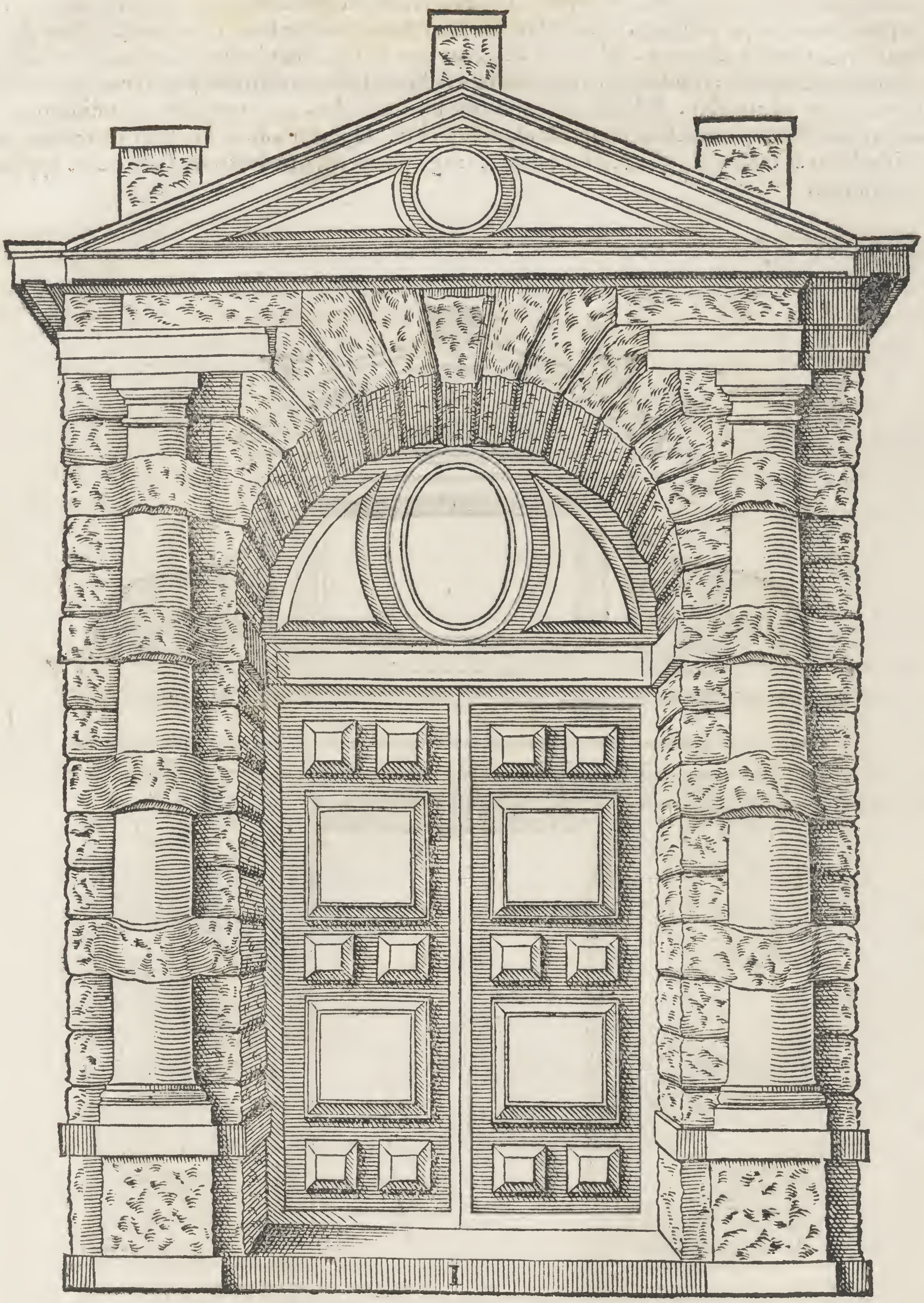
BENIGNO LECTORI SEBASTIANVS SERLIVS.

RATIONEM, cur nos in præſenti uolumine in complurībus portarum deſignationibus audaciores aliquantulum atq; liberiores extitimus, Iucundiſſime Lector nunc tibi afferemus. Cùm enim pleroſq; nouis rerum exemplis formisq; delectari ſæpius perſpexerimus: quinetiam nonnullos in exiguo quanuisperpuſilloque opere, quod extruendum inſtituunt, ſpatia complura ad characterum, armorum, inſignium, notarumq; aliarum conſimilium ſuſceptionem accommodata efflagitare, necnon hiſtoricas quandoq; ibi deſignationes ex compreſſioribus modò, modò ex modicè prominentibus ſcalpturis effingere; quin inſuper marmoreum caput ex ueteris et celeberrimi authoris proueniens officina, uel recentius aliquod ſimulachrum, uel eiuſmodi quippiam ibidem collocare frequenter obſeruauerimus: Hac nos potiſſimum adducti ratione, noua quædam & præter communem aliorum conſuetudinem excogitata haud temere fortaſſe hic duximus apponenda: adeò ut Epiſtylium, Zophorum, Coronicisq; portionem aliquam ſæpius abolere abſcindereq; ueriti minimè ſimus; Romanarum tamen nonnullarum antiquitatum exemplo atq; authoritate nobis palàm ſuffragante. Quinetiam ut quadrata aut inſignia certam ſedem propriamq; collocationem obtineant, Faſtigia nonnunquam diminuimus atq; contraximus. Complures columnas inſuper, antepagmenta, ſuperciliaq;, Zophoris, Triglyphis, Folijsq; interruptis quandoq; ac relaxatis, faſcijs obſtrinximus & circundauimus. Cuiuſmodi nempe omnia ſi auferantur, Coronicesq; ſicubi interruptæ prępeditæq; fuerint, inſtaurentur; eæq; columnæ, quæ mutilæ imperfectioresq; extiterint, abſoluantur: formæ ſuę integritatem & complementum mox opera proculdubio aſſequentur. At quoniam in modulorum explicatione breuiores & ex eo ſubobſcuri fuiſſe uidemur, id nempe te admonitum uolumus, quòd diligens Architectus hac, quam nos ei ſuggeremus, ratione procedens modulos omnes exactè exquiſiteq; comperiet. Oſtij latitudinem, quotquot pedum ipſi libuerit, mente primùm concipiet ac deſignabit; ſingulis pedibus in duodecim, quæ unciæ uocantur, partes conſumptis, uncijsq; ſingulis in ſenas, quę minuta dicuntur, particulas diſtributis: Mox columnę craſſitudinem metietur, quam pedalem, exempli gratia, et ſeptuncem, triumq; minutorum ac ſemis eſſe comperiet: Antepagmenta deinde ſeu Paraſtatę, quas uulgus Pilaſtratas appellat, dimidiam columnę craſſitudinem adæquabunt: Columnęq; totius altitudo ex eiuſdem octies repetita craſſitudine perficietur: Summaq; pars, ſi cum ima conferatur, ſextante diminuetur atque deficiet. Hac autem opitulante ac dirigente pręceptione, cuncti moduli ſigillatim nobis aperientur ac patefient. Quòd ſi opus ad ampliorem formam transfer re redigereq; libuerit, exactam pedis menſuram in tot uncias, unciamq; in tot minuta diuide mus: Deinde minori circino ad puſillum, circinoq; maiori ad ampliorem operis typum dimetiendum adhibito, rem ex anguſtioribus finibus ad latiora ſpatia, proportionis ad unguem ſpectata ratione, quamprimùm excitabimus ac proferemus. Verùm à uobis Architecti, qui Vitruuij doctrinam ſedulò profitemini (quem quidem authorem & nos quoq; ſummopere colimus, nec ab eius inſtitutis longius recedendum exiſtimamus) ſi præſens opuſculum quadratis, ſinuoſis anfractibus, uolutis, cæterisq; compluribus ſuperuacaneorum ornatuum generibus fortefortuna affluxerit, ſupplices ueniam pacemq; precamur: ueſtramq; inprimis humanitatem efflagitamus, ne temporum & regionum, in quibus uerſamur, conditioni atq; conſuetudini nos aliquid tribuiſſe indignè feratis. Quinetiam ſi nos, ut plerunq; contingit, inceptum aliquod abſoluere minimè ualuiſſe cognoueritis, ne uos rei illius perfectionem nobis inuideatis, quammaximè contendimus atq; obſecramus. Vale

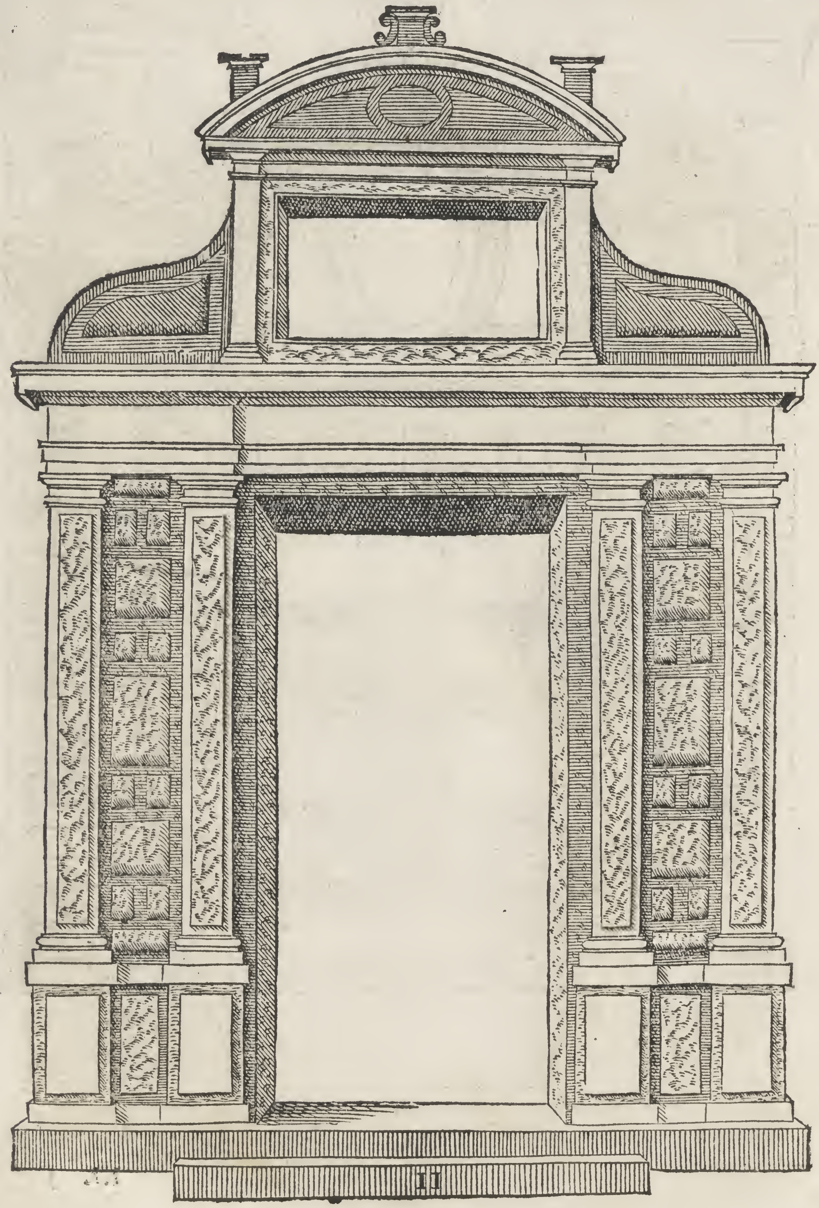
PORTARVM TRIGINTA, QVAE RVSTICAE APPELLANTVR, DESCRIPTIO,

SEBASTIANO SERLIO AVTHORE, ET IOANNE CAROLO SARACENO INTERPRETE EXISTENTE.

OSTII, quod primo loco hic deſcripſimus, forma ſpeciesq́; in Hippoliti Ateſtini Cardinalis Ferrarienſis æde expreſſa & figurata conſpicitur; quæ ex Tuſcano opere Ruſticoq́; ſimul admixtis utiq; conſtat. Columnarum altitudines ex diametris ſeu craſsitudinibus ſeptenis profectò eſſent conſtituendæ, modulis ab ima columnę craſsitudine, Vitruuio ita docente, acceptis & acquiſitis. Veruntamen quia columnarum partes nonnullæ intra parietem compactæ detruſæq́; fuerunt, ipſæq́; ruſticis faſcijs circunuolutæ circumamictæq́; apparent, nec oneris grauiorem molem perferunt ſuſtinentq́; : idcirco earum altitudines, baſibus capitulisq́; ſimul adiectis, ex nouenis craſsitudinibus perficientur. Earundem autem craſsitudines ſeſquipedales mente deſignabuntur. Paraſtatæ ad latera columnarum appoſitæ, quę uulgo Pilaſtratę dicuntur, dimidias columnarum craſsitudines adæquabunt. Stylobatæ in tripedalem altitudinem erigentur. Oſtij hiatus apertioq́; octopedali latitudine finietur, & pedum ſexdecim ad arcuatam uſque circunductionem altitudine comprehendetur. Summæ columnarum partes quadrantis diminutione inferioribus contractiores atque graciliores efficientur. Epiſtylium altitudinem dimidiæ columnę ipſius craſsitudini parem obtinebit: Necnon zophoro tantundem, Coroniciq́; tribuetur. Faſtigium, à coronicis regula ad acuminatum uſque ipſius uerticem, in tripedalem altitudinem utique inſurget. Cunei arcuatam circumambientes conuerſionem ita diſtribuentur, ut cuneus in medio reſidens quarta parte cæteris latior conſtituatur. Inteſtinum deinde materiatumq́; opus, ſi à faſcia ad inferiora decurreris, liberius atque ſolutius exiſtet: at ſi à faſcia ad ſuperiora contenderis, lapideo operi tanquam ſolidiori agglutinabitur atque adhærebit. Apertio nanque ad pedum undenum altitudinem, & quadrantem inſuper tota conſcendit. Quicunque autem oſtij huiuſce formam uel ad ampliores terminos extendere atq; proferre, uel intra fines anguſtiores continere cohibereq́; uoluerit, pedales modulos uel ſuperaddere uel ſubtrahere pro libito poterit.

Præſens oſtij ſpecies è Tuſcano quidem opere,at è Ruſtico quoq;,eoq; delicatiori, parumque eminentibus elaborato expreſsionibus conſtat. Eius latitudo ſexpedalis & ſemi mente deſignabitur atque concipietur,altitudine ad pedes tredecim utique pertingente. Columnarum frontes pedales,antepagmenta autem ſemipedalia exiſtent. Inter geminas columnas ſeſquipedale ſpatium reſidet atque conſiſtit. Stylobatæ tripedalem, Columnæque decempedalem ſemiq; altitudinem petunt: Nec uitioſæ tamen propterea calumnianda eque uidentur,tum propter earum compreſsiores atq; retunſas expreſsiones,tum etiam quia inter ſeſe finitimæ propinquioresque exiſtunt. Epiſtylium, zophorus, coronixque ſimul, è columnæ totius altitudine quintam ſibi portionem aſſument. Mediana deinceps cum faſtigio ſimul eductio, altitudinem oſtij ipſius latitudini æqualẽ habebit: eiuſdemq;, columellis ſuperadditis, latitudo oſtij antepagmenta, intermediamq; ſimul apertionem adæquabit. Eductio autem, ſi ante priuatas ædes, quæ ingreſſum ſplendidiorem requirant, oſtium hoc ſtatuetur, feneſtræ munus & uſum explebit. Quòd ſi aditui lux ſatis commoda aliunde ſubminiſtrabitur ac inferetur, quódcunque deinde magis placuerit, in eductione tunc nobis apponere & collocare licebit.

Oſtium,

Oſtium,cuius formam ſpeciemq; hic figurauimus,Tuſcano opere, ruſticis ornamentis adiectis, utique conſtat, Columnarum quidem altitudines in denas earundem craſsitudines excitabuntur: ita nanque Vitruuium in templi rotundi conſtitutione de Tuſcano opere uerba facientem docuiſſe reperimus. Earum autem craſsitudines ſeſquipedales exiſtent,& duas tertias extra parietem ipſum egredientur atq; proſilient. Inter geminas uerò columnas ſemicolumnæ ſpatium intercedet. Stylobatæ tripedalem,duarumque tertiarum inſuper altitudinem aſſequentur. Oſtij inanis apertio in pedum ſeptenum & quadrantis latitudinem excurret,& in pedum quatuordecim & trium quartarum altitudinem efferetur. Epiſtylium, zophorus,coronixque ex columnæ totius altitudine quartam ſibi partem uendicabunt: Qua in decem partes rurſus diſtributa, tres epiſty lio,quatuor zophoro,& quatuor coronici demum aſsignabuntur. A coronicis autem regula ad faſtigij uerticem ac ſummitatem quadrupedale ſpatium intercurret. Cuneorum deinde ratio ac ſymmetria ea utique efflagitatur,ut medianus cuneus cuneos angulares atq; collaterales quadrantali exuperet magnitudine. Quadratum poſtremò,quod zophorum & epiſtylium pariter abſcindit,ad literarum notas complures ibi inſcribendas imprimendasq; à priſcis licentioribus fuit olim excogitatum.Quòd ſi cui inuentum hoc diſplicuerit,quadrato ſubducto,& zophoro epiſtylioq; perpetuò extenſis atq; continuatis,operi integritatem ſuam quamprimùm reddidiſſe atq; reſtituiſſe exiſtimabitur.

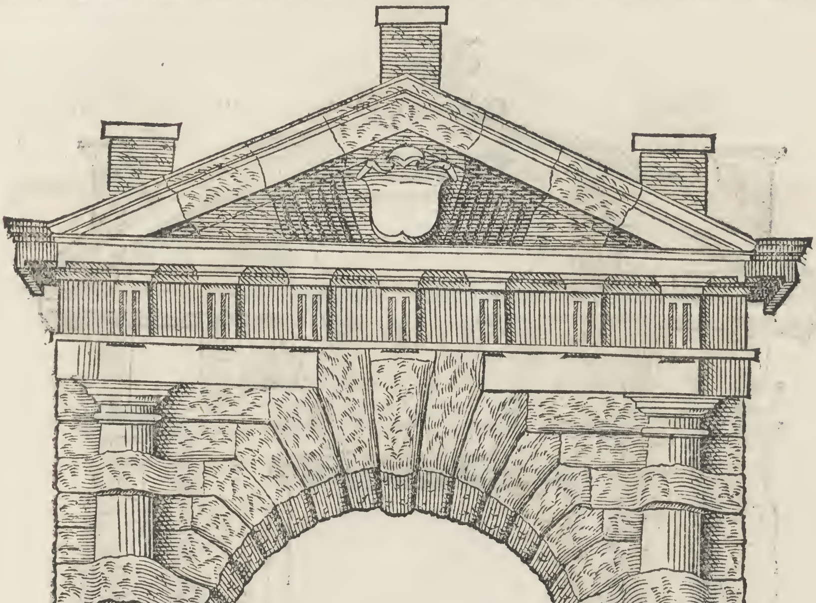

Præſens,quod deſcriptum hic intueris,oſtium Doricum omnino, Ruſtico tamen & molliori unà confluentibus,redolet opus: Columnarum nanque capitulis puluinaria nouo more ſuperaddita, teneritudinem & molliciem quandā præſeferunt.Quòd ſiquis inuenti huiuſce nouitatē forſitan improbauerit, faſcia perpetua extenſione producta,cymatiū mox ei ſuperimponat.Pariter etiam ſi quadratū, quod zophorum interpellat atq; interrumpit,tibi nequaquam arriſerit; quò minus eo dempto atque detracto, coronicis perfectioni quamprimùm integritatiq́; conſulas,nihil profectò te impediet.Idem quoq; de ruſticis fragmentis,quæ propter coronicis defectum in faſtigio appoſita interiectaq́; fuerunt,ſentiendum uidetur. Verùm ad modulos explicandos iam deſcendamus.Oſtium in pedum octo latitudinem patet,& pedum tredecim ſemiq́; altitudinem petit.Columnarum craſsitudines ſeſquipedales exiſtunt,eædemq́;,craſsitudine octies repetita, in pedum duodenum altitudinem eriguntur.Stylobatæ in pedum binum ſemiſque altitudinem creſcunt.Paraſtatæ ad latera utrinque aſsiſtentes,quas uulgus Pilaſtratas appellat,dodrantales ſigillatim exiſtunt. Epiſtylium,zophorus,coronixq́; ſimul,altitudinis columnæ totius quadrantem aſſequuntur. A faſcia epiſtylij locum obtinente ad faſtigij uſq; cacumen,quadrupedale,quadrante ſuperadiuncto,ſpatium intercurrit.Cunei undeuiginti numero conſtituentur,mediano cuneo quadrantis,ut aliàs diximus, additione cæteros exuperante & excedente,

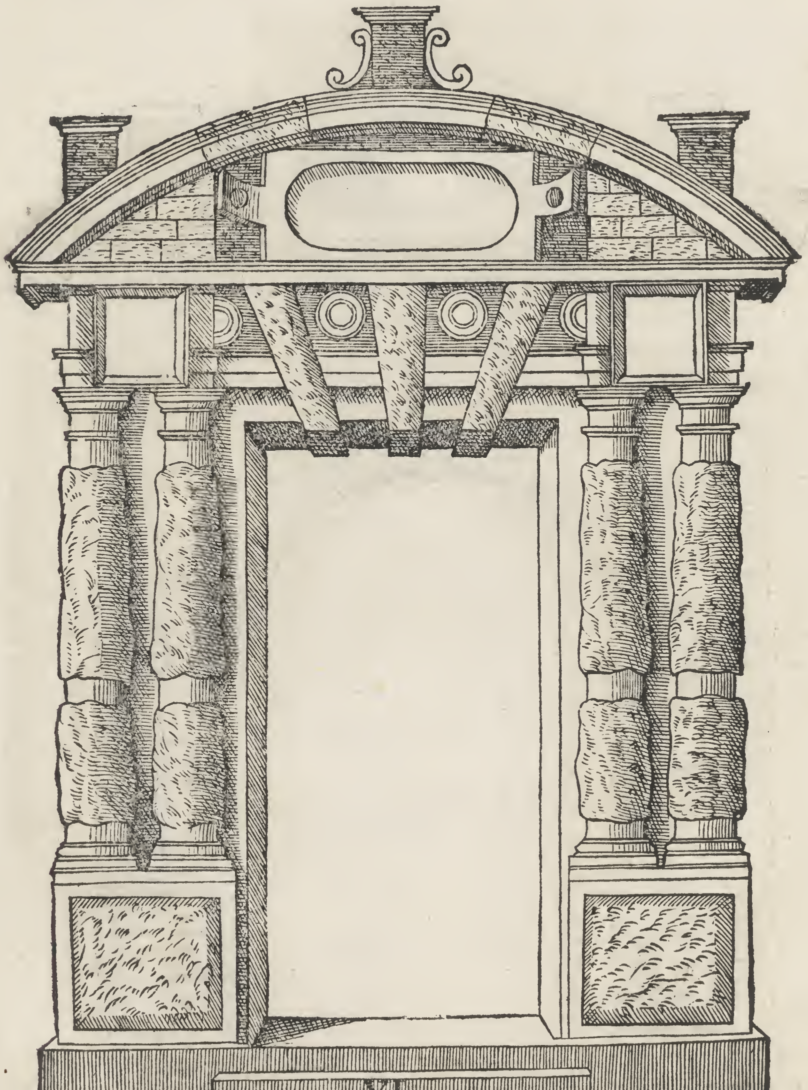

Oſtij

Oſtij præſentis cõformatio conſtitutioq; ſuperiori perquàm ſimilis,propterea quòd hic quoq; nõ ſecus ac ibi columnæ ruſticis faſcijs conſtrictæ colligatæq; apparent,cuipiam fortaſſe uidebitur. Verùm ſiquis particulas omnes diligenter attenderit ac perluſtrauerit,deſcriptionem hanc ab illa haud mediocriter differre ac diſſiderecomperiet. Oſtij autem huiuſce ratio ad Doricum,ruſtico tamen admixto atque intertexto,genus potiſsimũ reducetur. Apertionis igitur latitudo pedibus octonis atq; dodrante,altitudo uerò pedibus quatuordecim atque triente definietur. Columnarum craſsitudines quidem ſeſquipedales, altitudines uerò pedum duodenum ac ſemis exiſtent. Stylobatæ in tripedalem,quinta parte ſuperaddita,altitudinem efferentur. Paraſtatæ,uulgò pilaſtratæ,ſemicolumnæ craſsitudinem adæquabunt. Epiſtylio, zophoro, coroniciq; ſimul, quarta columnaris altitudinis portio obueniet atq; continget. Verùm id Lector inprimis animaduertas uelim, ut geminos mutulos ad columnarum perpendiculum ſtatuas collocesq;: quorum frontes dimidiæ columnæ,altitudines uerò tribus columnæ quartis æquales utiq; erũt. Inter binos aũt mutulos quinq; triglyphi, & ſex metopæ intercedẽt ac reſidebunt. Quos quidẽ modulos, ſi in ſpatijs tũ diuidũdis tũ dimetiẽdis ſolertior ac diligentior extiteris,ad unguẽ quadrare,& omnibus numeris, ut aiunt, reſpondere tandẽ comperies. Quineriam de eo minimè ambigendum exiſtimamus,quin opus hoc,quamprimùm perfectum abſolutumq; fuerit,uel peritorum ipſorum iudicio probari & ſatisfacere poſsit. Faſtigium, ſi ab imo clypei ad faſtigij ipſius uerticem conſcenderis,tripedale ſemiq; inſuper ſpatium occupabit. Cunei hemicycli ambitum munientes, ſeptendecim erunt: Medianusq; cuneus,ut ſæpius iam admonuimus, quadrantis additione cęteris maior ampliorque perficietur.

Ea,quorum ambitus intra paucißimos terminos comprehenditur & continetur, compluribus rationibus diſtinguere,arduum quippe difficileq́; putatur:Quandocunq; enim ianuæ aut feneſtræ puram uel paulò diligentius excultam elaboratamq́; coronicem,itemq́; faſtigium aut rectilineum aut rotundiori peripheria ſeptum atq; concluſum ſuperaddideris;uix aliud quicquam,quod in eiuſmodi operibus uarietatem immutationem'ue ullam ſuſcipiat,excogitandum relinquitur. Quapropter nos,qui oſtiorum quinquaginta uarias formas diſsimilesq́; rationes exponendas recepimus,ſi cunctis morem gerere ſatisfacereq́; uoluerimus, præclarè quippe nobiſcum actum eſſe putabimus:Pro uiribus tamen iam inceptum negotium perficere enitemur. Præſens igitur oſtij ſitus ac diſpoſitio è Dorico fonte deducitur,eius tamen forma facięsq́; inuerſa aliquantulum & immutata atq;,ut ita dicam,perſonata uidetur:quemadmodum ex imperfectioribus columnis, quorum moduli tamen certi determinatiq́; exiſtunt,conijci poteſt. Bina etiam, quę columnis ſuperincumbunt, & epiſtylium,zophorum,coronicisq́; portionem intercidunt abſcinduntq́;,quadrata;necnon terna illa ruſticaq́;,quæ zophorum,epiſtylium,oſtijq́; ſupercilium obliquo tranſuerſoq́; ductu ſecant,fragmenta ; imperfectam adulterinamque operis ſtructuram ſatis ſuperque demonſtrant. Quæ quidem cuncta ſi auferantur, oſtium puritatem atque integritatem ſuam quamprimùm ritè aſſequetur,cunctiq́; moduli facillimè expedientur,necnon triglyphorum metoparumque diſtributio clarè admodum eluceſcet. Quicunque autem à communi aliorum conſuetudine ſecedere uoluerit,implicitum & inuolutum inuenti huiuſce genus libens quandoque amplectetur.Quod demum ad modulorum ſpectat rationem,columnæ craſsitudine ſeſquipedali conſtituta,& pede in duodecim partes diſtincto ac diſtributo,inde cunctæ mox deducentur ſymmetriæ.

At nos inuentorum nouitate gaudentes,operumq́; uarietatem potiſsimum affectantes, imperfectiorum columnarum ulterius perſequemur rationem. Ex ipſis autem triumphalem fornicem nunc extruere & componere libet,eius latitudine ad pedes undenos,& altitudine ad pedes duos ſupra uiginti utiq; pertingente. Stylobatæ in ſeptempedalem altitudinem excitabuntur: oſtiolaque ſexpedalem altitudinem,latitudinemq́; tripedalem obtinebunt. Columnarum craſsitudo bipedalis exiſtet: eædemq́; in pedum decem & nouem, atq; trientis inſuper altitudinem efferentur. Arcus antepagmenta pedalia ſtatuentur: geminasq́; inter columnas quini pedes,quadrante ſuperaddito, medij conſiſtent. Epiſtylium, zophorus, coronixq́; ſimul, ad altitudinis columnæ quadrantem duntaxat conſcendent. Quoniam autem in huiuſcemodi fornicum extructionibus inſcriptiones complures,arma,inſigniaq; deſiderantur: idcirco nos præter ouatam formam in ſuperiori parte exiſtentem tria illa quadratorum ſpatia infrà deſignauimus atq; reliquimus. Pars uerò ſuperior ouatam circunſcriptionem faſtigiumq́; pariter comprehendens,in pedes tredecim ſemiq́; attolletur. Cunei ſeptendecim inſtruentur,mediano cuneo quadrantis adiectione cæteros peruincente.

Præſens hoc oſtium Doricum genus, delicatiori quadam adiuncta ruſticitate, imitatur, modicamque habet prominentiam. Apertio quidem in ſexpedalem latitudinem, & in pedum duodenum altitudinem patet. Columnæ planæ quadratæq; exiſtunt, binæque ſimul acceptæ integrum pilæ unius corpus formant atq; conſtituunt. Verùm ut operi elegantia atque uenuſtas adijciatur, ſpatium binis columnis interpoſitum ad ſemicolumnæ æqualitatem effoſſum excauatumq; fuit. Stylobatæ in pedum nouem altitudinem excitantur. Epiſtylium, zophorus, coronixq; ſimul, ad quadrupedalem altitudinem educuntur. Columnis mutuli triglyphorum loco ſuperincumbunt, quibus quadratum ad literas excipiendas medium adiunximus atque conſociauimus. Si quis autem quadrati huiuſce interpoſitionem oderit ac faſtidierit, eo ſubducto, triglyphorum ſeriem atque diſtributionem perſequatur. Pariter etiam ſi bina quadrata columnis hærentia, ruſticanęque faſciæ, quæ columnas antepagmentaq; ſimul ambiunt & complectuntur, tibi forſitan diſplicuerint: quò minus ea ſubducas, oſtijque perfectionem integritatemque moliaris, nequaquam certè prohibemus. Faſtigij demum, à coronicis uidelicet cymatio ad perſonatas uſque hominum facies, altitudo tripedale ſibi ſpatium uendicabit.

Priſcis temporibus, marmorum aliorumq; lapidum in ſtructuris uſu nullo adhuc exiſtenre, lignea materia taq; ædificia conſtituebantur. Quapropter præſens quoq; oſtium ex materia conflatum compoſitumq; uidetur: quod etſi membra ſingula imperfectiora particulatim ſit aſſecutum, ſi tamen generatim & communiori quadam ratione ipſum expenderis, modulos cunctos ad unguem in eo perficiundo expreſſos obſeruatosque fuiſſe comperies. Quanuis autem bina ſpatia ac interualla inter duos triglyphos, qui binis columnis ad perpendiculum inſiſtunt atq; ſuperſtant, collocata cæteris maiora amplioraq; appareant; id tamen abſurdum nequaquam aut inconcinnum exiſtere tibi perſuadeas uelim: Quinimo uarietas eiuſmodi atque diuerſitas, & gratum & iucundum intuentibus præſeferet aſpectum. Niſi quiſpiam tetricus fortaſſe atq; moroſus Vitruuiana dogmata mordicus tenere, ijsque præter æquum & bonum pertinacius inſiſtere uoluerit. Nec tamen ſapientiſsimi uiri famæ aut nomini idcirco quicquam detrahimus, cùm nec ſingula, quæcunq; accidere ſolent, & innumerabilia propemodum eſſe uidentur, in ſuis conſcriptionibus complecti ille proſpicereq; potuerit.

Oſtium hoc Doricum & Ionicum redolet genus, Ruſtico tamen necnon lateritio operi ſimul admixtum atq; conſociatum. Columnę, quanuis baſium capitulorumq́; membra haud uniuerſa hic adeſſe intelligun tur, Doricæ tamen exiſtunt: Propriæq́; membrorum deficientium ſedes unà cum certis eorum modulis ac ſymmetrijs integræ adhuc reſeruantur. Columnæ, cùm ſtructura ex ſolidiori opere conſtet, in partium ſeptenarum dimidiæq́; inſuper altitudinem educuntur. Supremus fornicis cuneus, cùm ſimplex nulliſq́; ſcalpturis ſeu excisionibus inſignitus conſpiciatur, ad Doricum genus redigetur. Cunei deinde arcuatam effingentes conuerſionem, ut opus uarium multiplexq́; reddatur, ex ruſticanis & naturalibus nonnulli, nonnulli uerò ex lateritijs & excoctis lapidibus conſtituentur. Paraſtatæ quoq;, quas Pilaſtratas uulgus appellat, eandem uarietatis huiuſce imitabuntur rationem. Cuiuſmodi nempe diuerſitas præclarè admodum in ſtructuris egregieq́; reſpondet, quemadmodum Pompeianæ porticus ueſtigia nonnulla teſtantur, ubi lateritium opus naturalibus ſaxis inſertum atq; intertextum ſumma cum intuentium iucunditate attendere atq; animaduertere licet.

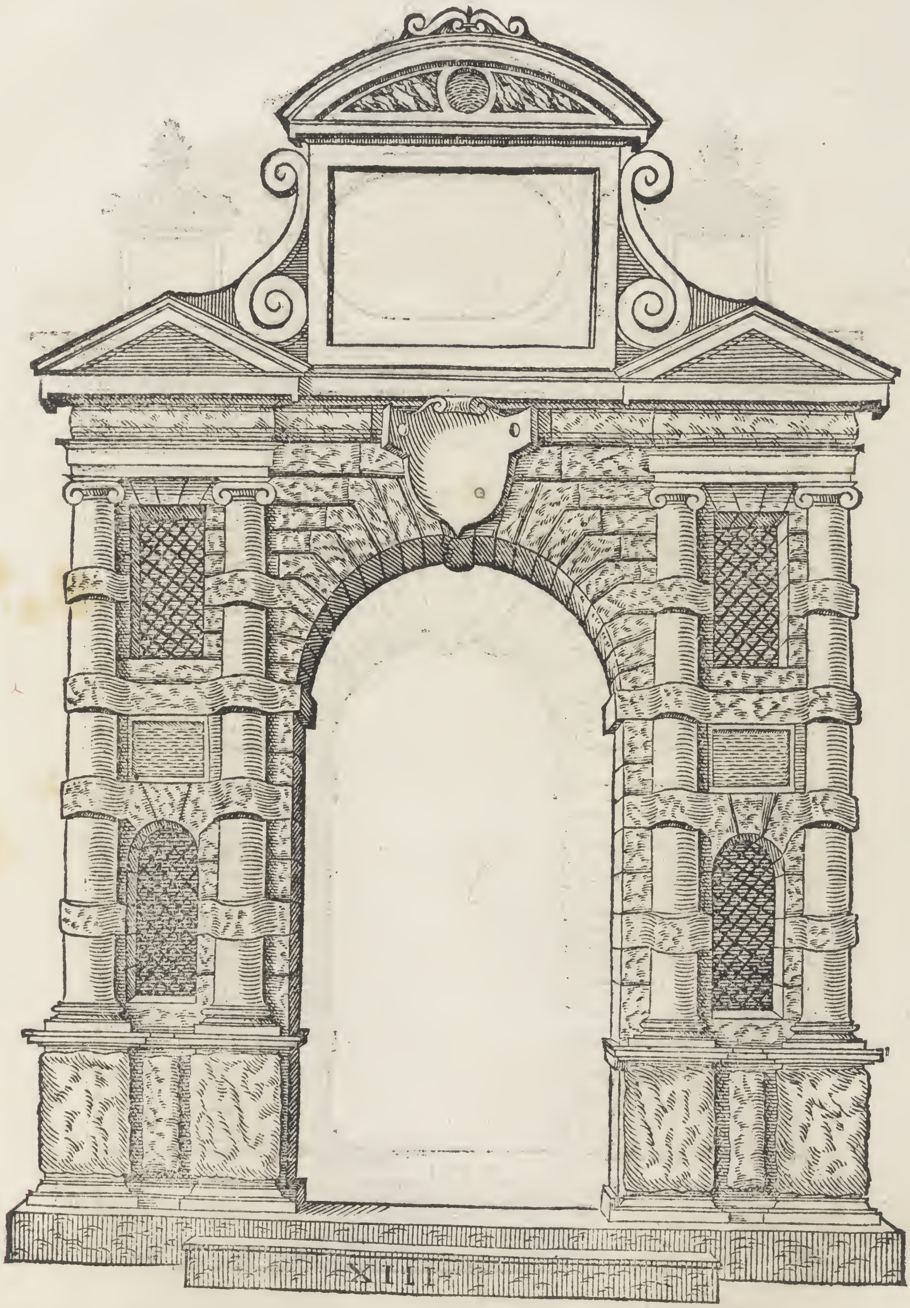
Præſens oſtium ex materia, Doricis ſeruatis conditio nibus ac inſtitutis, utique conſtat. Columnæ, propterea quòd geminæ quæq; earum inter ſeſe proximę ac finitimæ exiſtunt, modulorum octo ſemiſq; altitudinem petunt: Quæ etſi baſibus capitulisque ſunt deſtitutæ, maioris tamen roboris ac firmitatis gratia tam ſummæ quàm imę earum partes ferreis quibuſdam præcinctionibus conſtringuntur atque comprehen duntur. Oſtium autem hoc non ſecus ac antecedens, ſi ex Pario uenoſoque erit marmore, pulchrum meher cle aſpectuiq; iucundum reddetur. Quinetiam ſi ex lapide flaui luteiq; coloris, qualem in lapicidinis quibuſ dam nos aliquando conſpexiſſe meminimus, præſens oſtium effingetur, artifice deinde ad uenas inducendas ſcalpellum admouente atq; adhibente, nonnullis haud im me ritò probari forſitan poſſet. Quòd ſi horto alicui adeundo ingrediendoq; ianua hæc inſeruierit, eam è Larice, uel Pinu, uel Iuglande, uel Robore, uel alia qualibet imbribus Solibusque reſiſtente materia ratione, quam hic deſcriptam intueris, conſtruito; & gratam nec inuenuſtam contemplantibus ſui ſpeciem exhibebit.

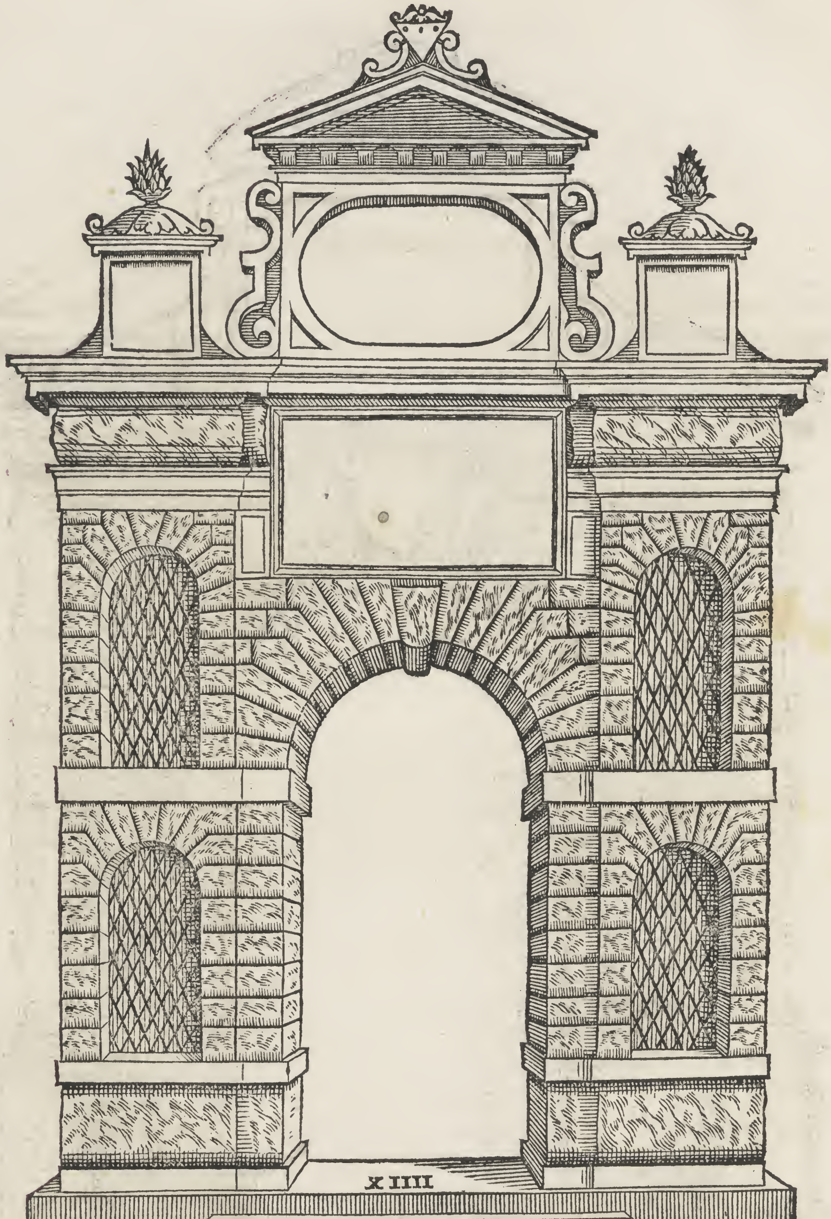
Præſens oſtij genus Doricum, mollicie tamen & teneritudine quadam adhibita, quanuis ruſtico operi adiunctum atq; conſociatum exiſtit: Triglyphorumq; & Metoparum iuſtam nempe diſtributionem eſt aſſecutum, quanuis & Metopæ & Triglyphi nonnulli à quadrati deſuper incumbentis ampliori capacioriq; area ad literarum complurium notas ibi ſignandas exarandasq; obducti obſcuratiq; conſpiciuntur. Columnarum altitudines ex octonis craſsitudinibus ſemiq; inſuper conſtant: Ipſæq; etſi eiuſmodi diſpoſitionem ſortitæ, triplici tamen nomine, prout aliàs admonuimus, admittendæ tolerandæq; uidentur. Primò nanque tertia columnarum pars intra murum compacta, quammaximè ad robur earum ac firmitatem conducit. Deinde ruſticæ faſciæ eas circumplectentes, ipſarum demunt imminuuntq; gracilitatem. Poſtremò ſtriges ſeu canaliculi à ſummo ad imum perducti, maioris quippe earum craſsitudinis ſpeciem referunt exhibentq;: Viſus nanq; cùm per concaua illa atq; inania ſpatia diſcurrens extendatur quodammodo & dilatetur, ab arte deluſus columnæ craſsiorem, quàm re uera ſit, imaginem ſibi conſtituit atq; proponit.

. Oſtium à nobis in præſentia deſcriptum, è Ionico genere & Ruſtico ſimul admixtis atq; connexis deducitur: Cuius quidem columnæ ſi abſoluta & integra omnino conſtarent rotunditate, octo modulorum, uel octo unà cùm dimidia ad ſummum partium altitudinem efflagitarent. Verùm quonam earum pars in pariete recondita abſtruſaq́; latet, ipſæque præterea faſciarum ambitu atque complexu inuoluuntur; idcirco earum altitudines ex undenis craſsitudinibus conſtituentur, aſpectuiq́; gratam atq; decoram ſui ſpeciem hac quippe ratione præſtabunt. Quòd ſi craſsiores eas effingere quis fortè uoluerit, ex nouem tantummodo craſsitudinibus ipſarum altitudines certè perficiet, ſtylobatarum deinde & coronicum ſymmetrijs omnibus ritè obſeruatis. Illud tamen diligenter inprimis attendet, ut antepagmenta dimidijs columnarum craſsitudinibus paria ęqualiaque conſtituat.

Præſens oſtium cùm nullis ſuſtentetur ſeu fulciatur columnis, ex quarum multiplici diuerſitate uaria quoque ædificiorum genera profluunt atque conſurgunt, Ruſticum ſimpliciter appellari minimè poteſt: Epiſtylij tamen modus ratioque Ionicos mores perſequitur. Pariter etiam zophorus puluinatus atque Coronix, ad Ionicum genus ambo redigentur. Pars denique mediana, quæ coronici ſupereminet, propter mutulos zophoro inſitos Compoſitum opus quodammodo redolet ac imitatur.

Oſtium, quod hic figurauimus, ad Ionicum genus Ruſtico operi adiunctum & conſociatum utique ſpectat. Columnæ quidem ad partium denum altitudinem educuntur. Quemadmodum autem de cæteris ſuperius iam admonuimus, tum quoniam geminæ quæque earum ſibi proximæ propinquioresque exiſtunt, tum quia ruſticæ faſciæ ſeu ruſticæ præcinctiones complures eas ubique inuoluunt atque conſtringunt, idcirco nullam mehercle reprehenſionis calumniæ'ue notam ſubibunt. Columnarum deinde capitula, quanquam à Vitruuianis recedunt preceptionibus atque inſtitutis; eiuſmodi tamen capitulorum genera, eaque uenuſta admodum atque concinna, in antiquorum operibus ſæpius à nobis uiſa conſpectaque fuerunt. Quin illud inſuper addam, quòd generis huiuſce capitula, propter ornamentorum copiam & ubertatem, aſpectui longè quàm Vitruuiana capitula gratiora atque iucundiora eſſe deprehenduntur.

Pręſens quidem oſtium Corinthij, Ruſtico tamen opere quoque admixto atque intertexto, appellationem meretur. Columnę, baſibus capituliſque ſuperadiectis, partium denum ac ſemis altitudinem petunt; Quæ etſi ruſticanis illis carerent zonis atque præcinctionibus, ſi priſcorum tamen Romanorum exemplum atque authoritatem ſequamur, nequaquam carpendæ idcirco calumniandæque forent. In nonnullis etenim triumphantium fornicibus Romæ, columnarum altitudines ex undenis diametris conſtare noſmetipſi ſępius conſpeximus.

Oſtium

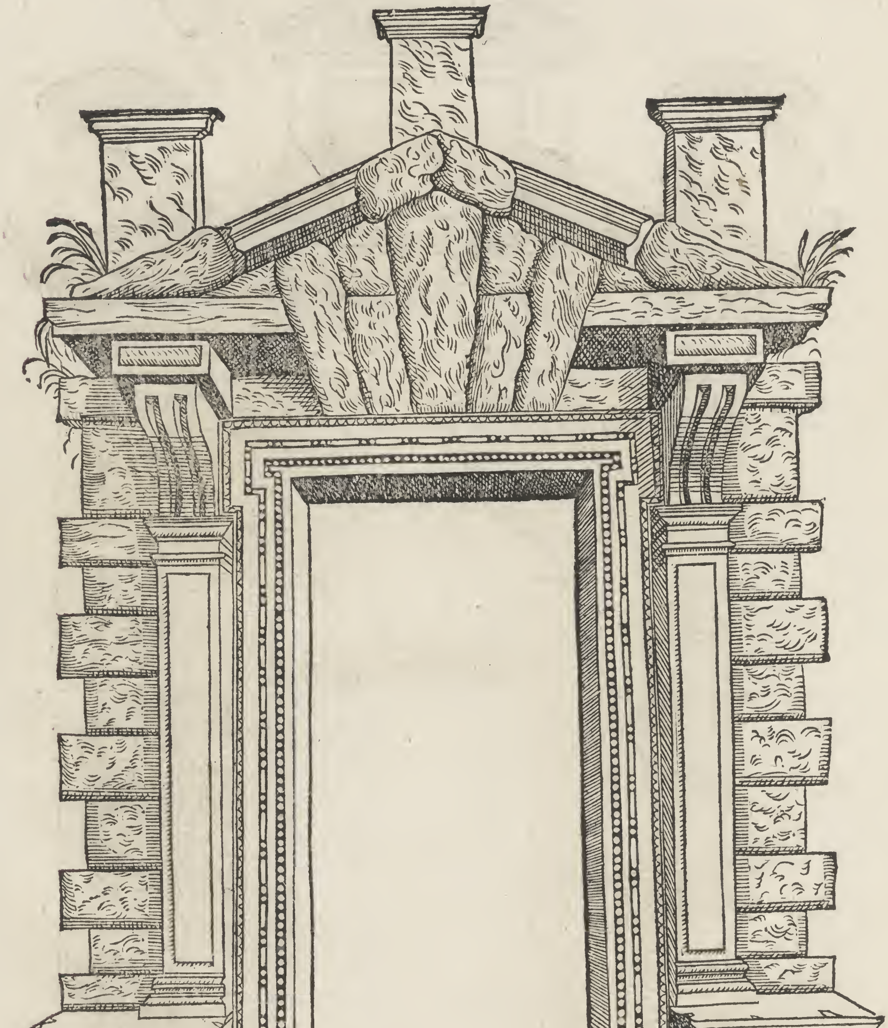
Oſtium hic appoſitum ac deſignatum, Ruſticum opus, idq; delicatiori quadam & ſimpliciori ratione perfectum elaboratumq; præſeferre uidetur; ternis tamen ordinibus, Dorico uidelicet, Ionico, & Compoſito ipſum exornantibus atq; conueſtientibus. Columnæ in lateribus diſpoſitæ & conſtitutæ, Doricæ quidem exiſtunt: Quæ etſi, altitudinis ſpectata ratione, graciliores apparent, haud eas tamen tanquam ſeiunctas diuiſas'ue intelligito; quinimo binas tantummodo pilas in oſtij lateribus conſiſtentes illæ conficiunt, quemadmodum ex baſibus earum capitulisq; ſatis ſuperq; conijci poteſt. Verùm nos tum ornatus maioris & uenuſtatis gratia, tum etiam ut in utroq; laterum columnis binas menſulas ſuperponeremus, ſic eas dirimendas ſeparandasq; exiſtimauimus. Menſulæ autem, tanquam ſcalpturis deſtitutæ, ad Ionicum genus accedunt ac referuntur. Epiſtylium deniq;, zophorus, & coronix menſulis ſuperſtructa, propter mutulorum in zophoro inſitionem potiſsimum atq; collocationem, Compoſitum opus eſſe clarè teſtantur atq; demonſtrant.

XVII

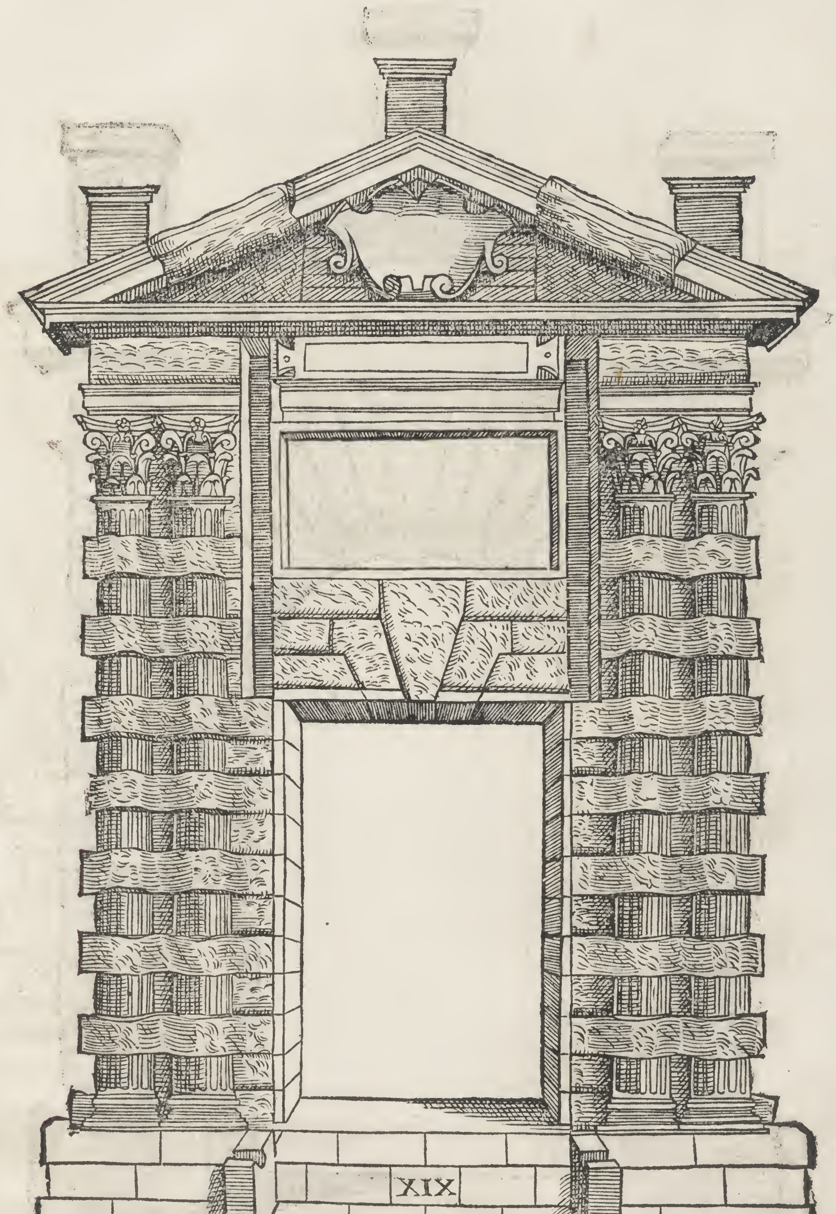
Licentior

Licentior quidam audaciorq; Architectus cùm inter antiquitates complures Corinthiũ quoddam oſtiũ, cuius antepagmenta ſuperciliumq; ex uno perpetuoque lapide erant confecta, parsq; eius ſuperior, quemadmodum Vitruuius in Doricæ Ionicæq; portæ conſtitutione teſtatum reliquit, quartadecima portione contracta fuerat, offendiſſet; hoc inuenti genus ſibi uſui futurum mox eſſe perſpexit. Quapropter fragmentis antiquitatum compluribus perluſtratis, geminas Dorica ratione perfectas, Doricoq; opere elaboratas columnas, easque planas adinuenit: quibus, propterea quòd ad altitudinem oſtio conducentem minimè pertingebant, duo aptauit ſuppoſuitq; ſedilia. In ſuperis quinetiam partibus binos mutulos, qui ſupercilij altitudinem perbellè ſupplerent ac adæquarent, eosq; Doricos item inſtituit. Poſtremò, ut iam inceptum oſtium ſupremam manum aſſequi poſſet, ex ruſticis ſaxis nonnullis, quos ibi adeſſe cognouit, & ex coronicum fragmentis quibuſdam faſtigium conſtruxit, acroterijs demum in uertice diſpoſitis & collocatis.

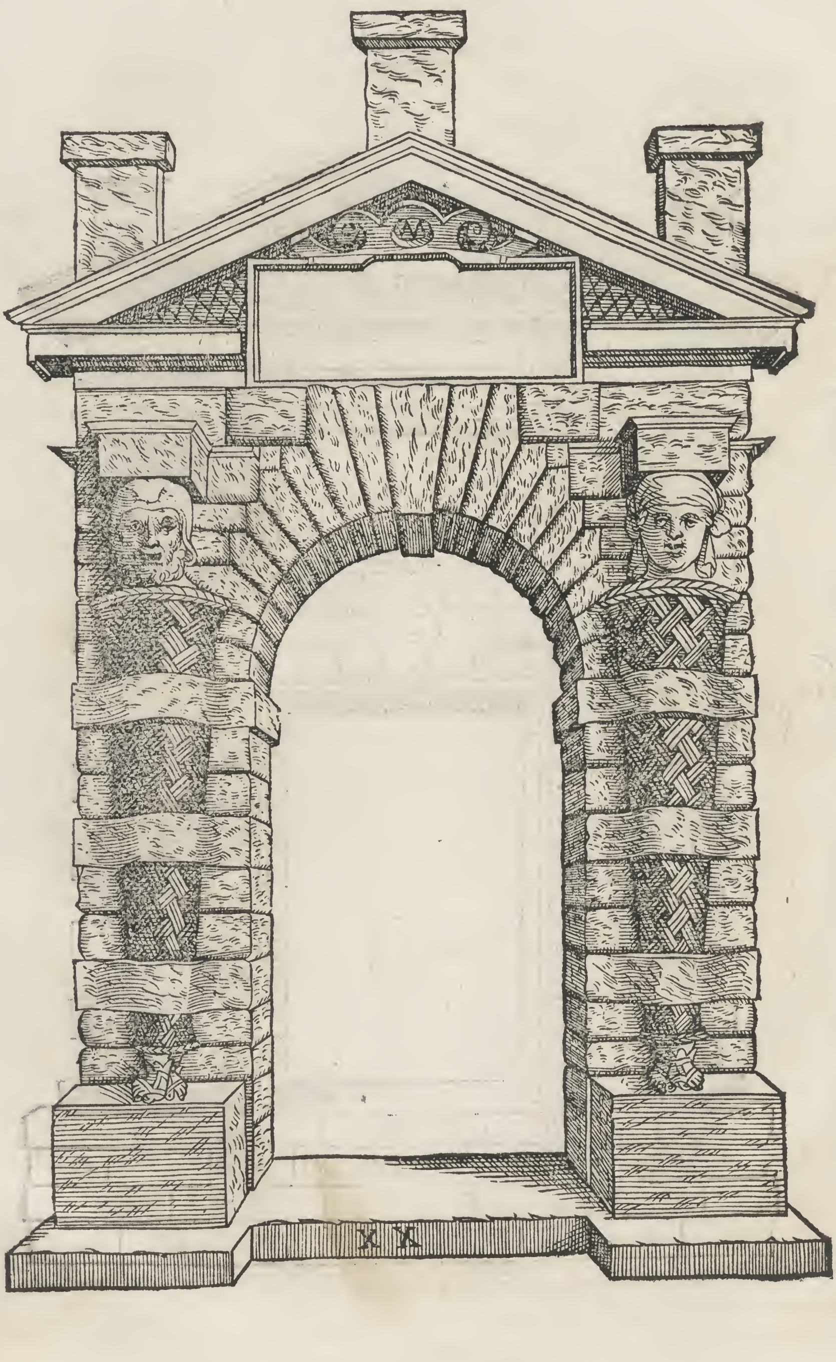
XVIII.

Ne perſpicax ſolerſq; Architectus ex eo ullam quæſo capiat admirationem, quòd portæ huiuſce hiatus breuis adeò & anguſtus tam locuplete deinde copioſoq; refulgeat ornatu. Cùm enim pons ſubductilis hic extruendus deſignetur, bina foramina in ſuperis partibus conſtituta ad eam utiq; altitudinem conſcendere oportet, ut catenæ pontem retrahentes reducenteſq; muri ingrediendi ſpatium obtineant, ipſeq; pons membro portæ hiatum atque apertionem circumambienti perbellè connecti adaptariq; poſsit. Lapidum nanq; fragmenta portæ uacuitatem circuncurrentia, inſignem admodum prominentiam decet habere. Verùm ſi quis fortè ingenij acumine præſtans præſentem ſtructuræ ordinem atque rationem tanquam delicatiorem munitionibus & propugnaculis nequaquam expedire pronunciarit, cùm ijs Tuſcanum aut Doricum opus magis ſit conſentaneum, id unum illi reſponſum modò afferemus: nos uidelicet ad horti alicuius, qui perennium aquarum curſu perpetuo irrigetur, delicias atque amœnitates ingrediendas hanc oſtij formam & modum excogitaſſe.

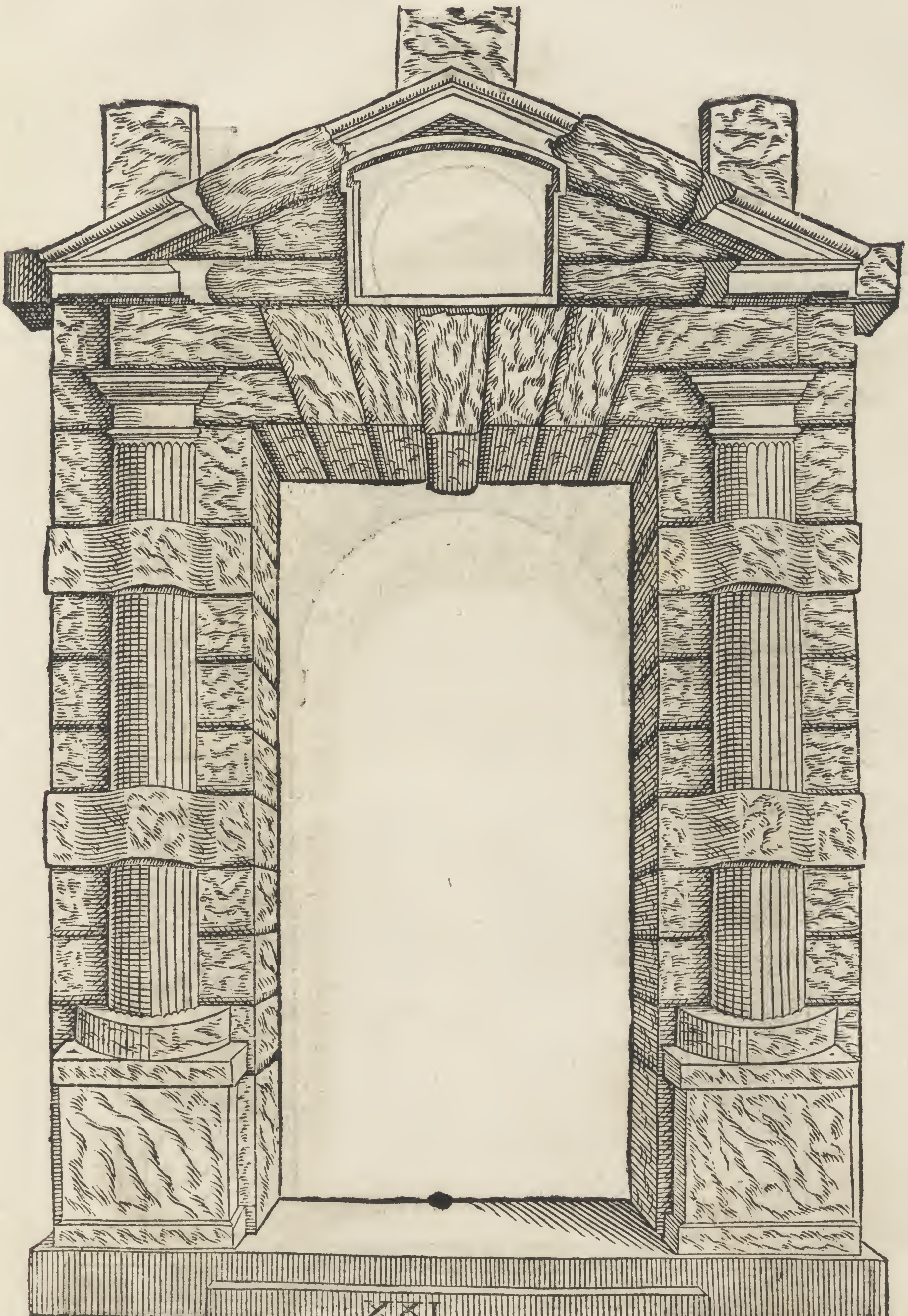

Præſens

Præſens quidem oſtium Ruſtico,eoq́; multiplici opere conſtat; at Faſtigium Doricum magis eſſe uidetur. Pro columnis uerò procera quædam humanorum corporum ſimulachra, quæ terminos Itali paſsim appellant, eaq́; iuncis intextis amicta, ruſticarumq́; faſciarum complexu circunuoluta ſtatuuntur. Coronicem, ut quadratum ad qualemcunq; conſcriptionem excipiendam medium collocaretur, conſultò ita, prout uides, diſiunximus atq; perfregimus. Vt autem ſinguli facilius expediantur commenſus, ianuæ latitudinem, quotquot pedum libuerit, mente primùm deſignato; pedali magnitudine in duodecim, quæ unciæ nuncupantur, particulas diſtributa; indeque cuncti mox perbellè moduli deducentur.

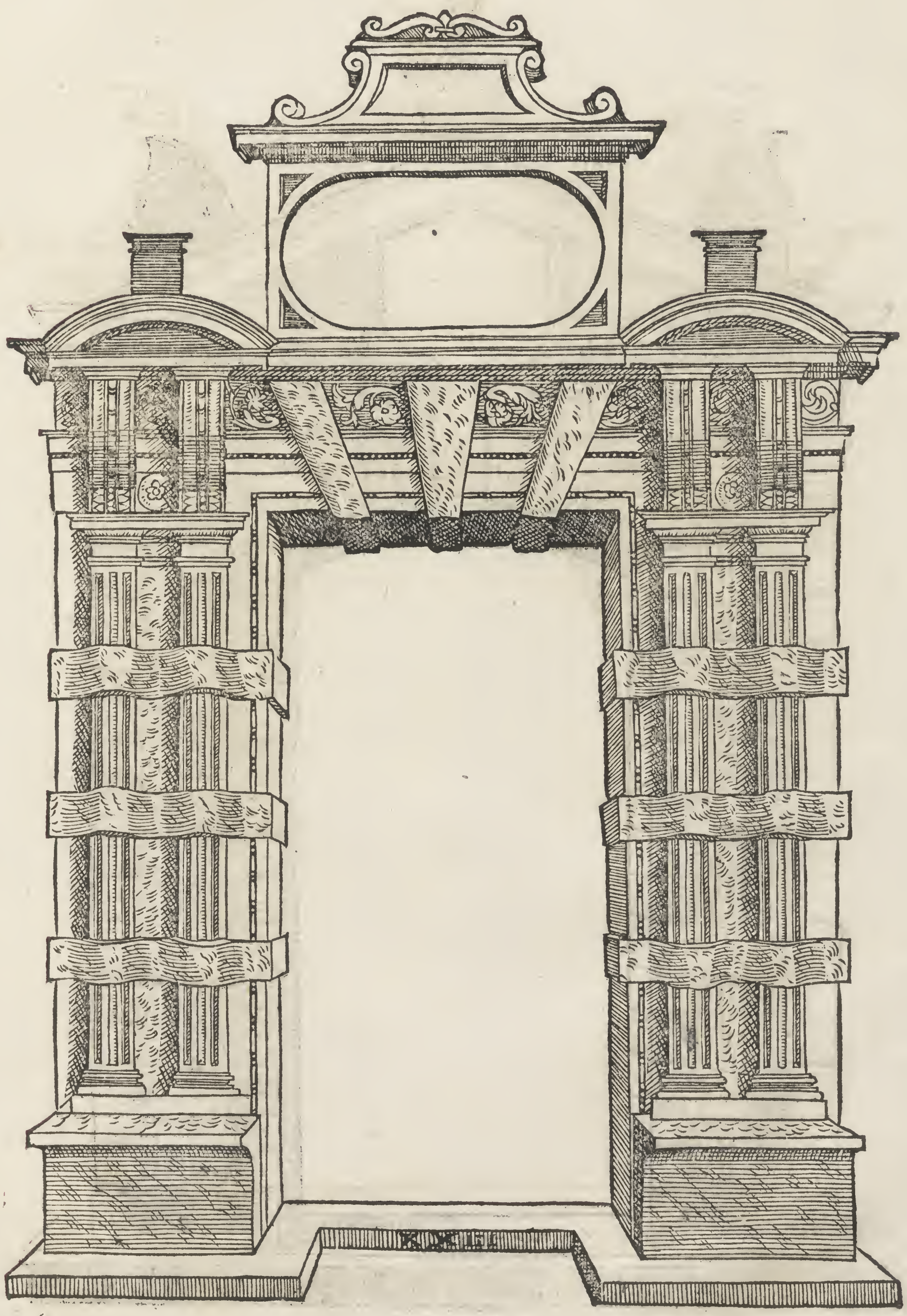
Oſtium,cuius exemplar hic appoſuimus,tum columnarum,tum fragmentorum,ex quibus coronix formatur & conſtituitur,ratione perpenſa,Doricum genus,haud ſimplex quidem,ſed ruſtico operi admixtum, eoque multiplici circuntectum imitatur: Vtque animaduertere licet,è fragmentis conflatum compoſitumq́; illud eſſe conſtat.Columnis autem,propterea quòd ipſę,imis earum partibus diuulſis atque perfractis, iuſtam altitudinem nequaquam attingunt, ſtylobatæ unà cum imperfectioribus baſibus idcirco ſubiecti ſuppoſitique fuerunt.

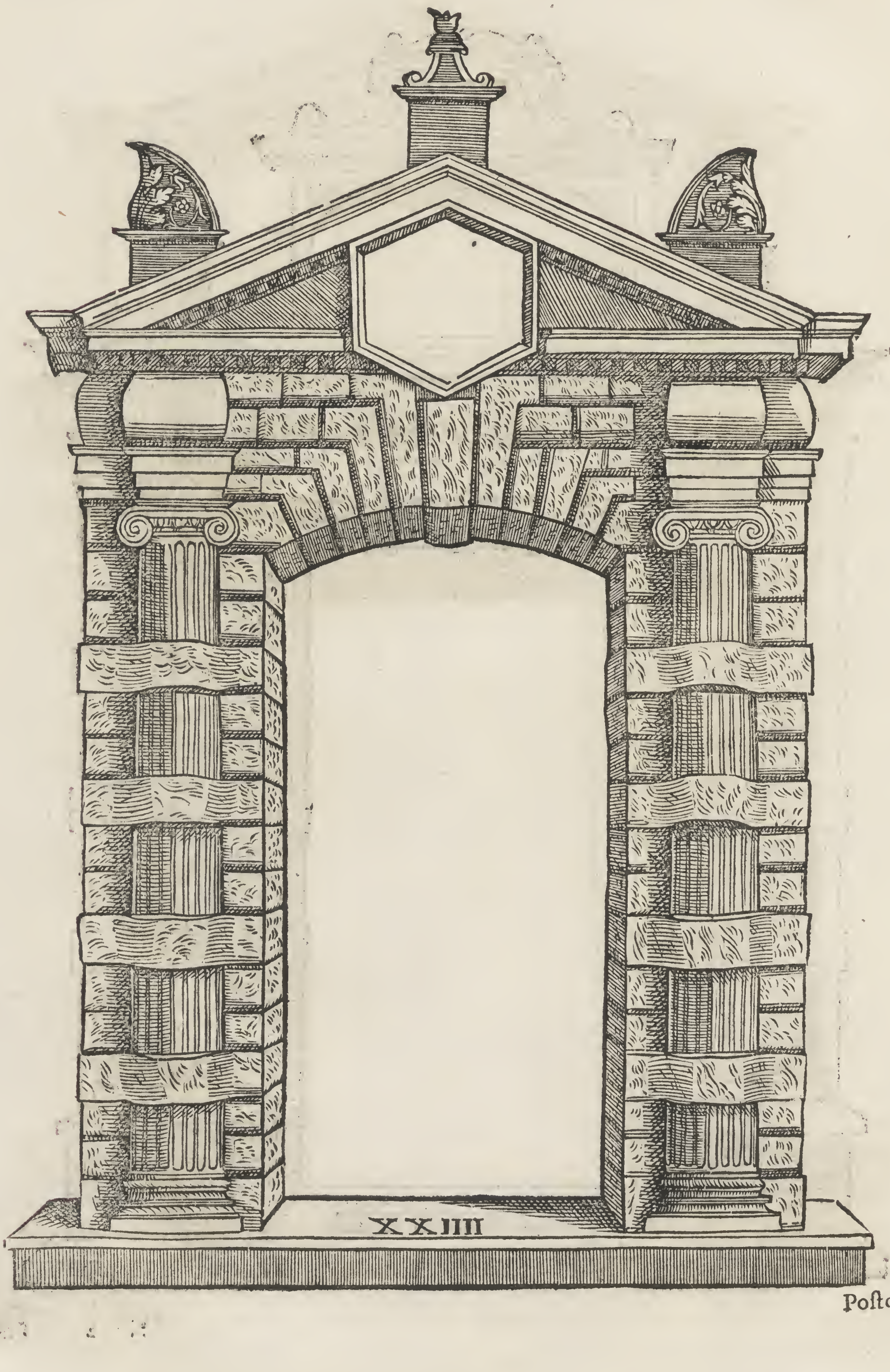
Oſtium,cuius typum hic figurauimus,è Corinthia ędificandi ratione,duplici tamen ruſtici ordinis genere ei permixto,emanat profluitq́ue.Columnæ nondum perfectę abſolutęque uidentur , earum tamen perficiendarum modus ratioq́ue ex præſenti ſatis ſuperq́ue habetur deſignatione:Moduliq; omnes tum in imis, tum in medijs,tum in ſummis ipſarum partibus optimè expreſsi conſpiciuntur.Pariter quoque capitulorum folia nondum completa elaborataq́ue apparent.Quoniam autem faſtigij çoronicisq́ue partes complures hic demptæ interruptæq́ue fuerunt;idcirco nos uenuſtum aliquod inſigne ſpectandum proponere exoptantes, octogonam illam,quam intueris,formam ibi mediam aptauimus & conſtituimus.

Oſtium hoc Dorici & Corinthij operis ſimul particeps eſſe conſtat. Quadratæ nanque pilę, quę ambę paraſtatis proximę collocantur, Doricum redolent opus. Quas ut uenuſtiores nimirum elegantioresq́; redderemus, eam excogitauimus diſtributionem, ut, ternis partibus deſignatis, ſtrigem mediam, & binas triglyphorum Doricorum excauationes in lateribus pilę ſingulę obtinerent: necnon eaſdem ruſticis faſcijs, eisque delicatioribus poſtremò circundauimus atque conſtrinximus. Planis hiſce columnis geminas menſulas, easq́ue Corinthias, Dorica metopa intercedente, ſuperaddidimus & ſuperſtruximus. Zophorus item Corinthius exiſtit: quem tamen, ut paraſtatarum ordinem ac ſeriem iam inceptam proſequeremur, cuneorum illorum interpoſitione abſcindendum interrumpendumq́ue duximus.

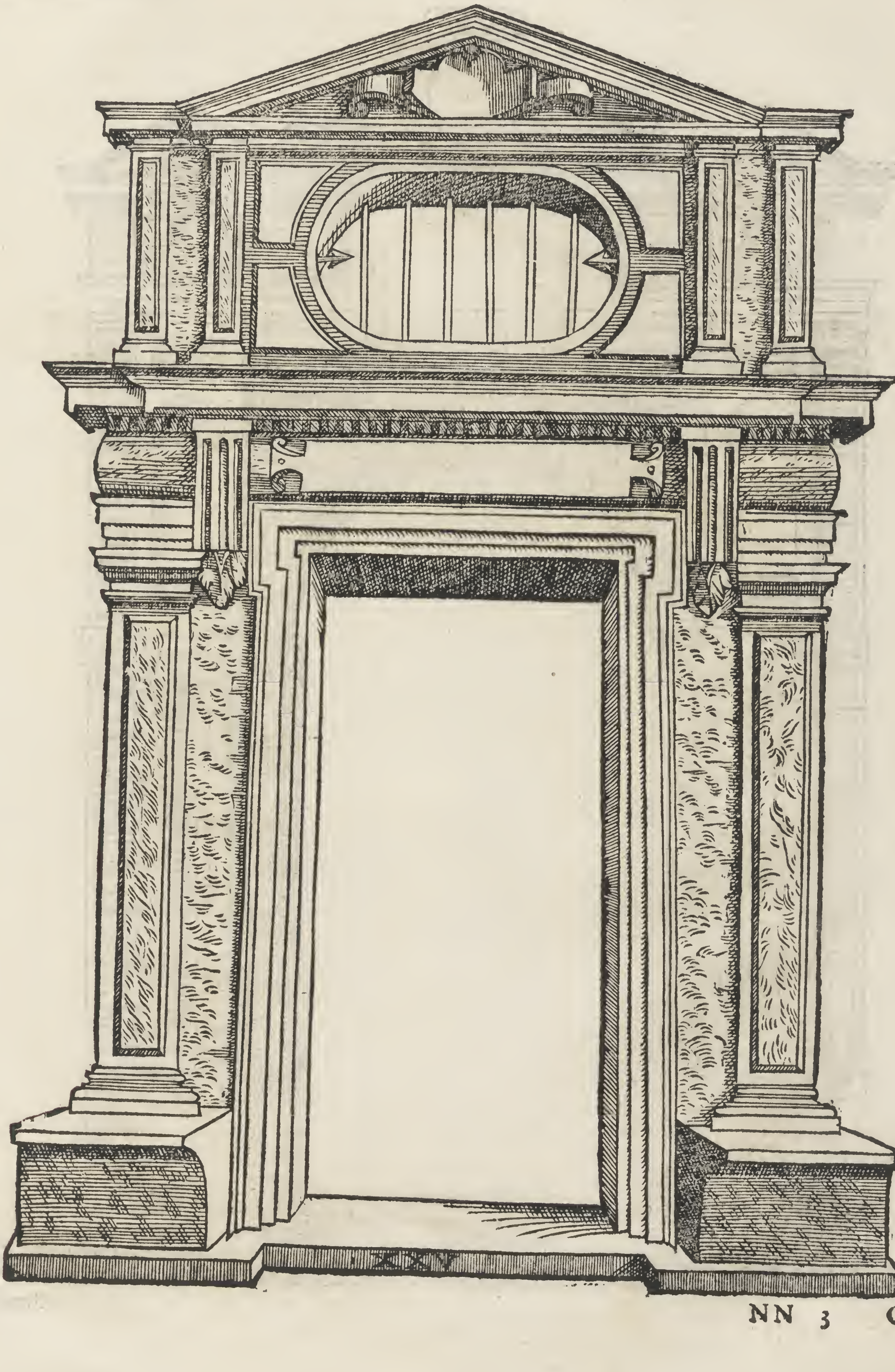

Præſens oſtium Ionicum, Ruſtico tamen admixtum atque connexum, iure poterit exiſtimari: Cuius quidem columnæ debitam & conuenientem altitudinem nactę fuerunt; itemque epiſtylium, zophorus, atque coronix è columnæ totius integra abſolutaq; altitudine quartam ſibi portionem aſſumunt. Et eiuſmodi ſymmetriam tanquam perbellè expedientem communiſsimæ, prout ſæpius iam admonuimus, præceptionis locum & uim conſtat obtinuiſſe. Oſtij huiuſce ſupercilium nec plana nec hemicycli continetur comprehenditurq; figura, uerùm completæ rotunditatis quadrantem duntaxat aſſequitur: quod quidem antiquum ſuperciliorum genus, Remenatum noſtrates paſsim appellant. Vt autem in uertice decorum aliquod inſigne ſtatui accommodariq; poſsit, in Tympano exagonam formam illam delineauimus & circunſcripſimus.

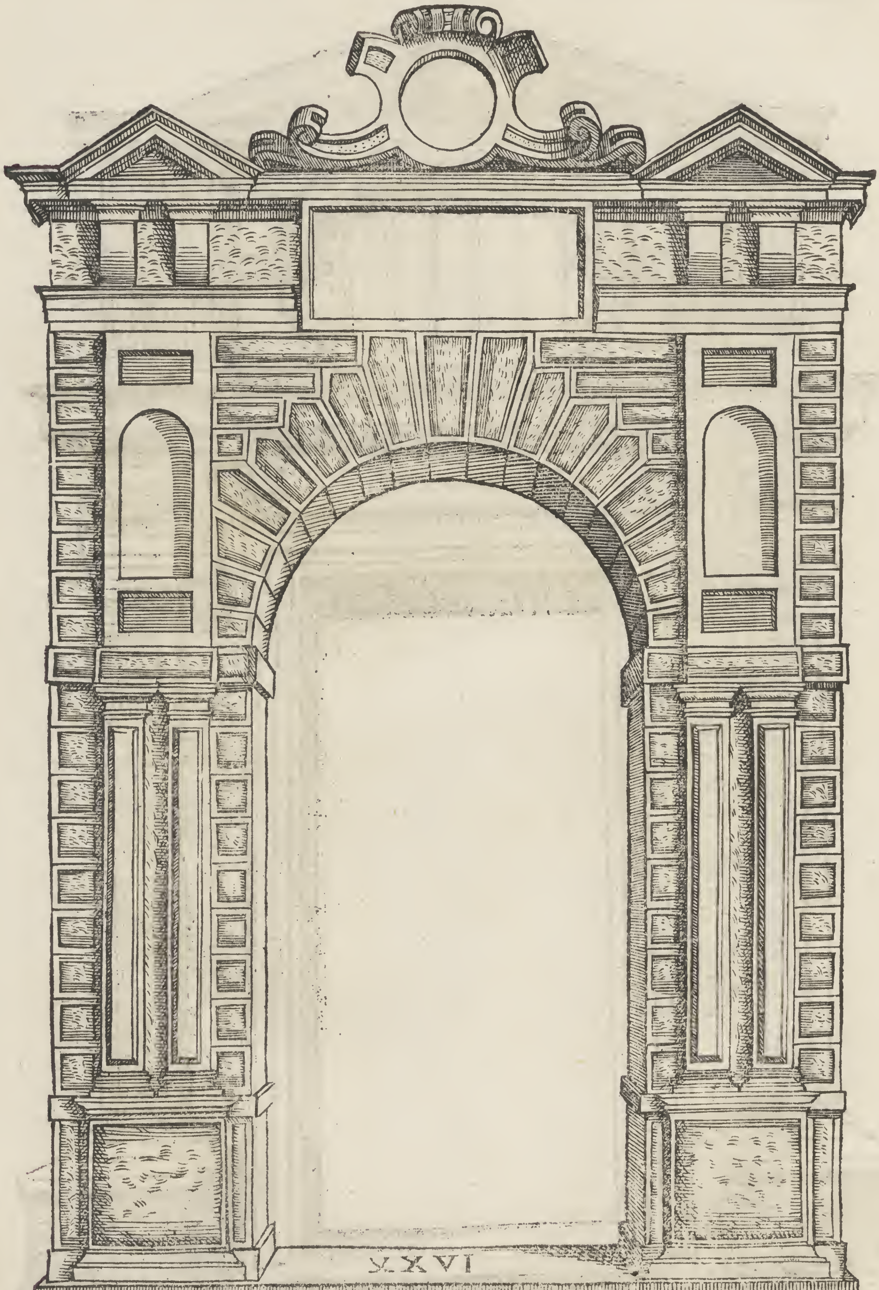

Poſtquam

Poſtquam ſolutiora quædam profuſaq; opera nobis conſtituenda propoſuimus, præſentem nunc oſtij formam ſpeciemq; conſtruere libet: quæ peritis in immodicam licentiam excurrere profectò uidebitur. Veruntamen ſi quiſpiam ita, prout nos mente concipimus, operi illam aptatam & accommodatam fortè conſpexerit, haud omnino eam improbandam calumniandam'ue fore cenſebit. Antepagmenta Ionica quidem exiſtunt: itemq; zophorus coronixq;, ex eodem Ionico fonte deducuntur: Oſtijq; ſuperior apertio, quartadecima contrahitur portione. Mutuli utrinque menſularum loco conſtituti, Doricam redolent ſapiuntq; ſtructuram; & proiecturam altitudini æqualem omnino & comparem obtinebunt: Coronixq; deinceps ſuperincumbens, ianuæ ſubiectæ tecti ac tabernaculi uſum præſtabit. Feneſtræ deinde ſuperioris ornatus, ſima conſtabit ſcalptura. Columnæ utrobiq; in lateribus conſiſtentes, Dorica ratione perfectæ, & exiguum quid prominentiæ expreſsioniſq; ſortitæ fuerunt. Eiuſmodi autem oſtiorum genera priuatis ædibus pulcherrimè inſeruient, quarum interiora ueſtibula à ſuperiori illa feneſtrataq; apertione æthereo lumine perfundentur atque conueſtientur.

Oſtium hoc, quemadmodum ex ipſa ſatis ſuperq́; deſignatione percipitur, è Ruſtico opere, eoq́; quadratis lapidibus undiq; inſtructo atque referto conſtitutum apparet. Columnæ Doricam ſectantur rationem: Quinimo, ſi baſes capitulaq́; attenderis, pilæ in geminas columnas diſtinctę diſtributęq́; rectius appellabuntur. Epiſtylium, Zophorus, atque coronix Compoſito opere conſtant: quod nonnulli Latinum, alijq́; Italicum appellare conſueuerunt. Romani nanque Compoſitum hunc ordinem primi excogitaſſe feruntur, cumq́; in ſumma Amphitheatri parte tanquam cæteris ordinibus præſtantius collocarunt atq; repoſuerunt.

Præſens ſtructura Dorica ſimpliciter,abſq; ulla Ruſtici operis admixtione,eſſe uidetur, parumq; eminenti conſtat expreſsione.Cunei autem quadratiq; lapides contexti, plani quidem exiſtunt, uerùm extra parietem binos tantummodo digitos protenduntur atq; procurrunt.Columnæ tum propter earum planam quadrangulamq; figuram, tum quia nullo grauiore onere opprimuntur, partium nouenarum altitudinem petunt. Nec tamen mendoſæ propterea improbandæ'ue erunt, pręſertim cùm paraſtatis utrinque ad latera appoſitis circunuallentur quodammodo & muniantur. Quinimo ſi ſeptenis partibus duntaxat conſtarent, opus inutile profectò indecorumq; reddidiſſent.

Siquis hominum petulantiam atq; temeritatem de medio auferret, haud aliorum deinde pudorem animiq; moderationem dignoſcere poſſet. Nobis igitur, quemadmodum ex ipſa patet deſignatione, præſentem oſtij formam atq; rationem, absq; ulla faſciarum cuneorumq; interiectione, Doricam ſimpliciter conſtituere; itaq; eius elegantiam ac uenuſtatem, ruſticis appendicibus ſublatis, incolumen conſeruare utiq; licuiſſet. Verùm quoniam licentiorum hominum genus, quorum turba quammaxima reperitur, operum nouitatem affectare, eaque mirificè delectari perſpeximus: ut his morem gereremus, Doricæ huiuſce portæ formam & pulchritudinem, ruſticitate adiuncta, imminuendam aliquantulum idcirco atq; dehoneſtandam cenſuimus. Inuentum hoc tamen (Ruſticis alis, quę columnis utrinq; adiacent adhærentq;, ſublatis; & cuneis, qui epiſtylij ſupercilijq; perpetuam extenſionem abſcindunt, amotis; necnon faſcijs, quæ columnas circumambiunt & complectuntur, detractis) prudenti Architecto uſui quamplurimum eſſe comperietur. Ita nanq; ruſticis particulis omnibus demptis atq; deletis, necnon taurorum capitibus inſuper & lancibus, quæ quidem ambo ſacris adhiberi conſueuerunt, inter triglyphos inſculptis; Doricum omnino, idq; delicatiori arte confectum mox opus reddetur.

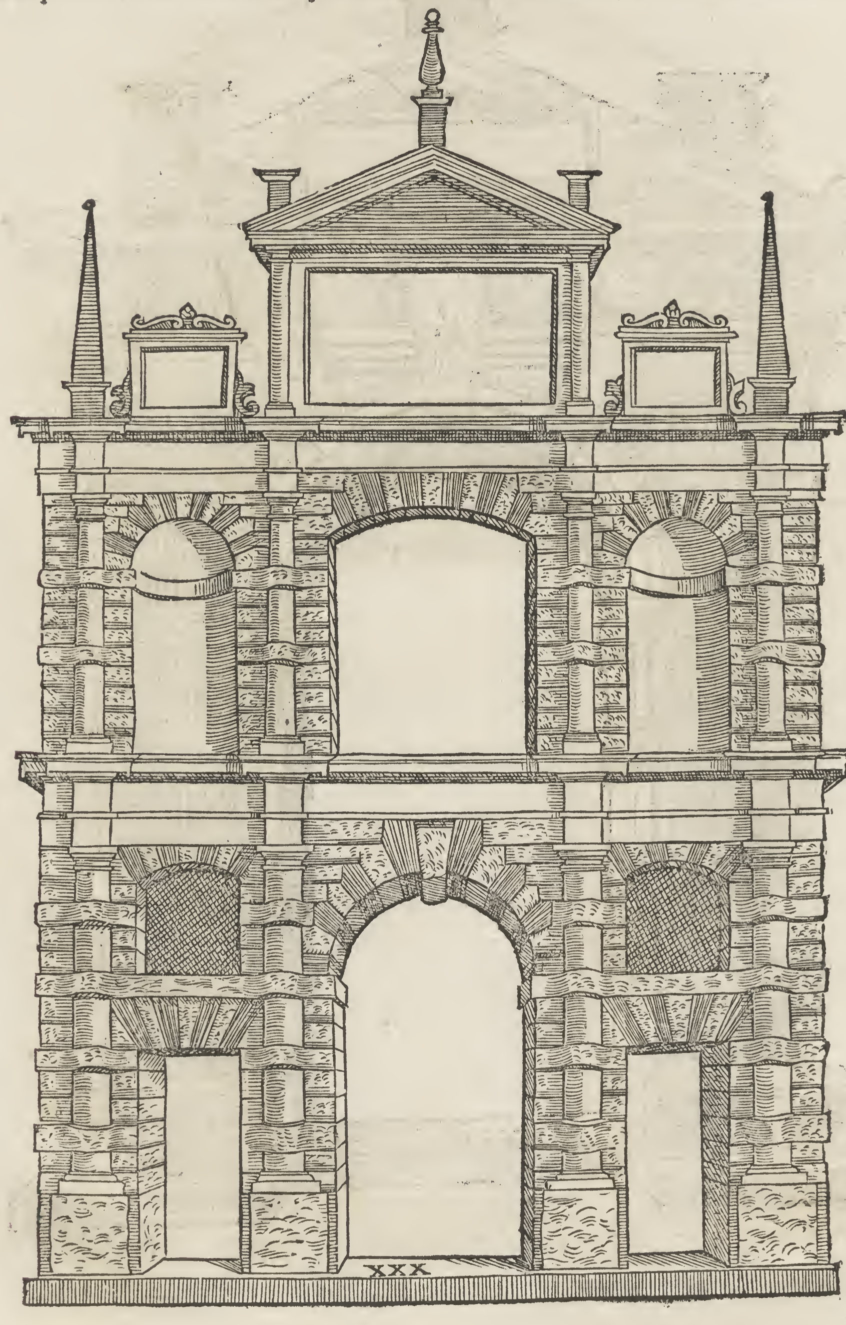

Oſtium hic propoſitum Dorici , Corinthij , & Ruſtici, necnon, ſi uerum proloqui licet, ferini operis demum particeps eſſe conſpicitur. Columnæ quidem Doricæ, at earum capitula partim Do rica , Corinthiaq; partim exiſtunt . Antep agmenta oſtium circumambientia , propter exciſiones atq; ſculpturas , ad Corinthium genus rediguntur . Itemq; epiſtylium, zophorus , atq; coronix , Corinthiam imitantur ſtructuram. Oſtium uniuerſum deinde Ruſtica, ut ita dicam, ueſte indutum & circuntectum apparet . Quod demum ad ferinum ordinem ſpectat: cùm naturalia ſaxa nonnulla hic beſtiarum ferarumq; imagines referre uideantur, quin opus quoque ferinum quid præſeferat , negari profectò minimè poteſt .

Cùm

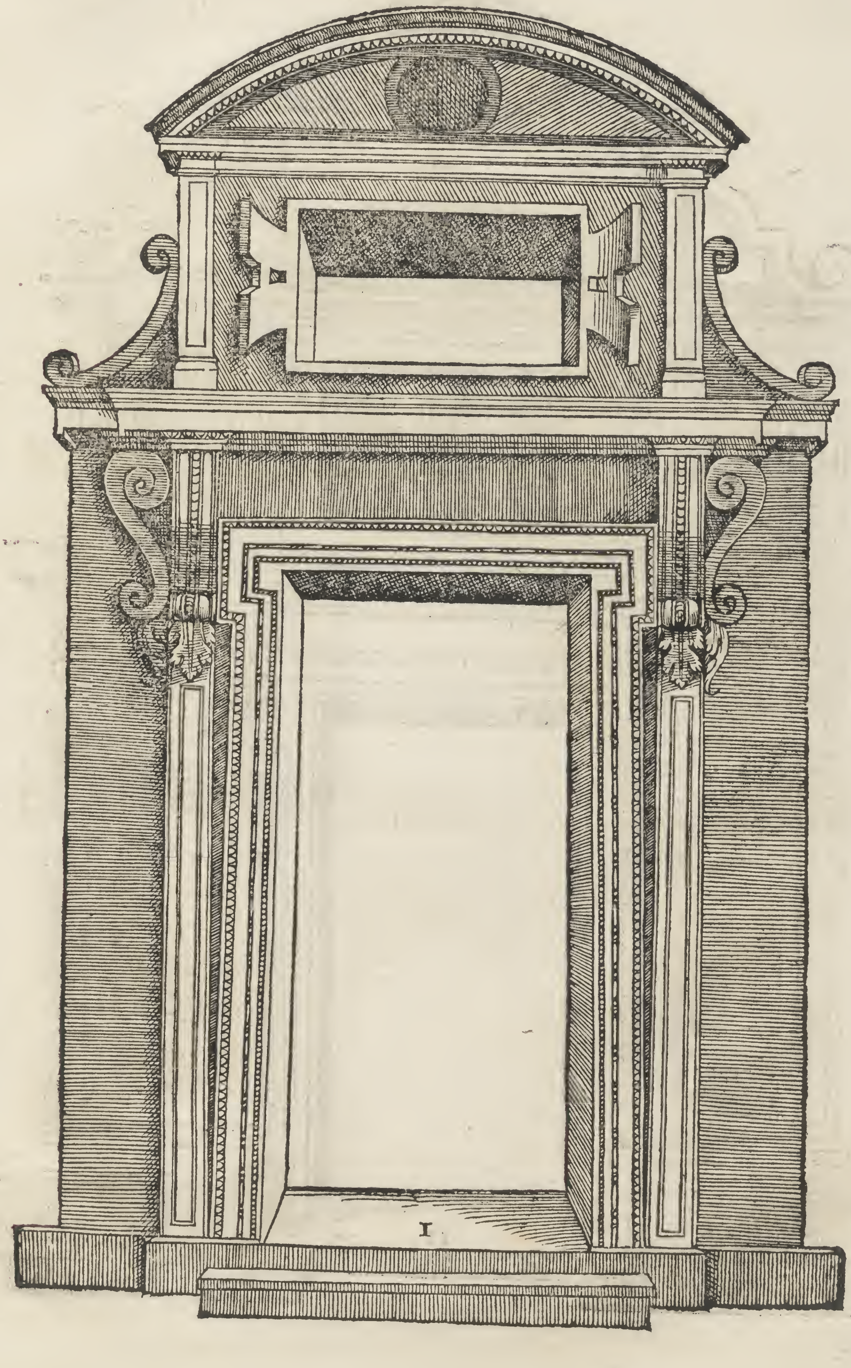
Cùm tot Ruſticarum portarum formas ſpeciesq; diſsimiles proſecuti hucuſq; fuerimus,ſi trigeſimum earum numerum,ſicut principiò nobis propoſitum fuit,iam attingere & explere uelimus, triumphalem fornicem è Tuſcano Ruſticoq; opere ſimul admixtis mente concipere deſignareq; nūc oportet: Qui urbanæ quoque & caſtrenſis portæ commodiſsimum uſum præſtabit,altera duarum portularum tantummodo tanquam ſubſidiaria inſeruiente,reliqua ficte & ad ornatum duntaxat appoſita & conſtituta. Portę huiuſce ſpecies, propter multiplicem eius uarietatem,gratum mehercle & iucundum retinet aſpectum. Primò nanq; medianæ apertionis cunei,altero naturali,& lateritio altero uiciſsim exiſtente,diſsimilem atq; ex eo uenuſtam admodum habent texturam.Eadem quinetiam cuneorum elegantia atq; uarietas & in angularibus oſtiolis, & in ambobus teſtaceis atq; reticulatis feneſtris,& in laxiori ſpatio medianæ portę deſuper incumbente, necnon in geminis ſcaphis ad latera conſtitutis ſeruatur atq; perſpicitur.In ſuperiori autem ſpatio ac interuallo,ſcaphis utrinq; aſsiſtentibus,hiſtoricum aliquod opus,quod modicè promineat,effingi inſculpiq; poterit; angularibus ipſis ſcaphis egregiè excipientibus & geſtantibus ſimulachra. In mediana demum faſtigiataq; eductione,necnon in eductionibus illis angularibus atq; minoribus parirer,quæcunq; ſtructuræ domino magir placuerint,apponi collocariq; poterunt.Et hic nempe portarum triginta Ruſtico opere uarijs ordinibus permixto atque conſociato conſtantium pertractatio,ſuum exitum ſuamque metam ſit aſſecuta.

Por-

Portarum uiginti, earumq́; delicatiorum deſcriptio & pertractatio, à Sebaſtiano Serlio Italicè conſcripta, & à Ioanne Carolo Saraceno Latinitate nunc primùm donata.

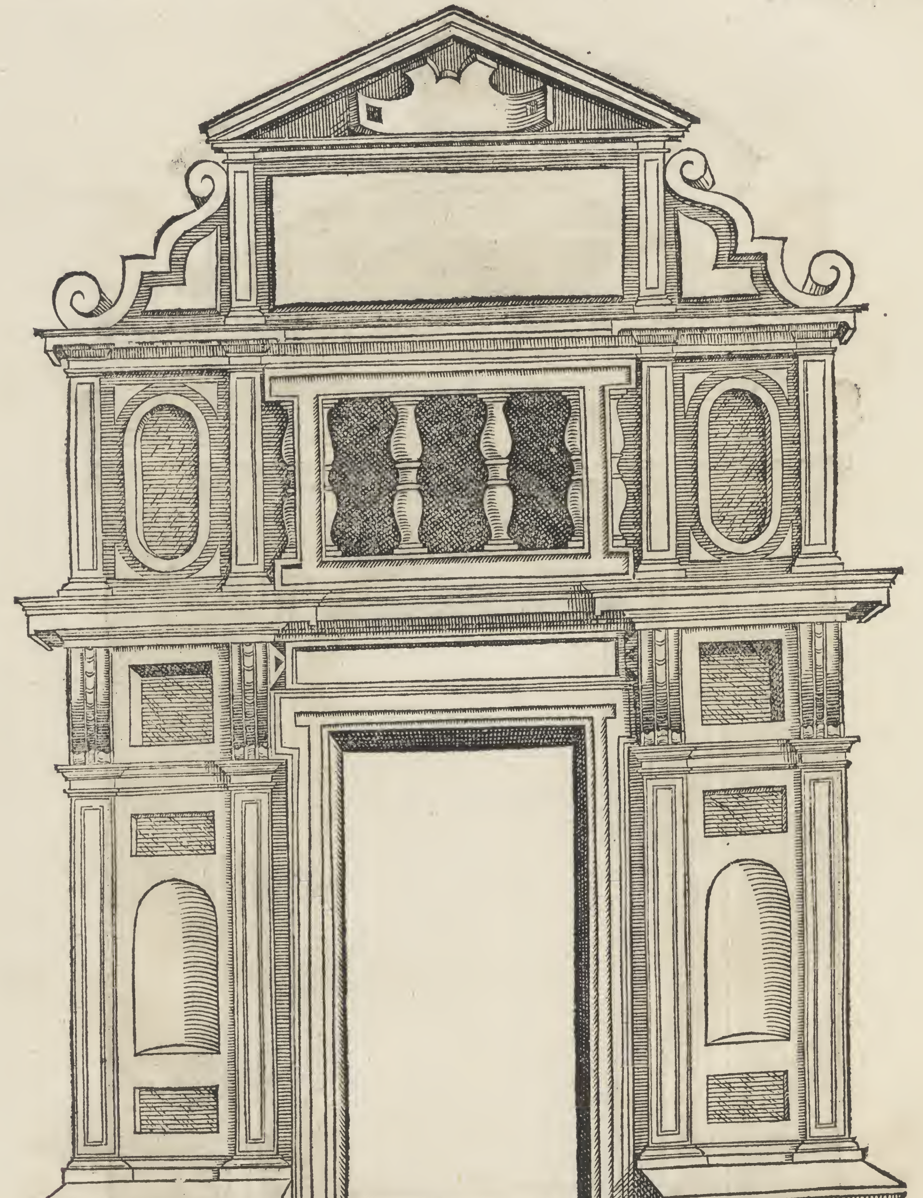
POSTQVAM mixtarum licentiorumque ſtructurarum rationes iam percurriſſe explanaſſeq; uidemur, nunc de regularibus atque ſimplicibus pauca quędam ſubiungere libet. Oſtij igitur hic propoſiti genus Corinthium undiq; exiſtit, parsq; eius ſuperior, quemadmodum Vitruuius in Doricæ Ionicæq; portę explicatione literarum monumentis conſignauit, quartadecima contrahitur portione. Coronix ſupra oſtium collocata, in eam utique altitudinem excitabitur ac erigetur, quæ ſubiectis menſulis aptior uiſa fuerit atque opportunior; ſuppoſitamque ianuam quaſi uelum quoddam extenſum proteget & cooperiet. Supra coronicem deinde ad ædium interiorum ueſtibulum illuſtrandum illuminandumque feneſtrata apertio ſtatuetur, cuius ornatus ſima nimirum & compreſsiore conſtabit ſcalptura. Haud ſecus etiam alæ, quæ hinc inde oſtij lateribus aſsiſtunt, menſulæque pariter parum eminentes habebunt expreſsiones.

I

Oſtij

Oſtij ſecundo loco hic deſignati pleraq; pars è Ionico fonte deducitur:ueruntamen columnæ in lateribus diſpoſitæ & collocatæ Doricæ magis exiſtunt,caſtigatamq; & retunſam obtinent prominentiam;adeò ut,baſium & capitulorum ratione perſpecta,pilarum potius quàm columnarum appellationem merentur . Scaphæ autem ſeu Conchæ & Quadrata multiplici lapidum textura & uarietate conſtantia, ibidem ſtatuuntur . Columnis deinde Ionicæ menſulæ ad coronicem ſuſtentandam ac fulciendam ſuperincumbunt. Cui deinceps ad domus aditum interiorem lumine perfundendum atq; conueſtiendum ſuperior feneſtra perfodietur: cuius quidem & latera & frons ipſa ſuperior,ſimis ſcalpturis exornabuntur atq; perpolientur .

II

Præſens

Præſens oſtium, quemadmodum ex columnis, epiſtylio, Zophoro, & coronice percipitur, Compoſitum undequaq; redolet opus. Columnæ parum admodum prominentię ſortiuntur, inter quas complura mixtorum lapidum genera perbellè inſeri collocariq; poſſunt. In faſtigij tympano demum, ad ædium uidelicet interiorum ueſtibulum æthereo lumine perfundendum, ſuperiores quædam perfodientur ac ſtatuentur apertiones.

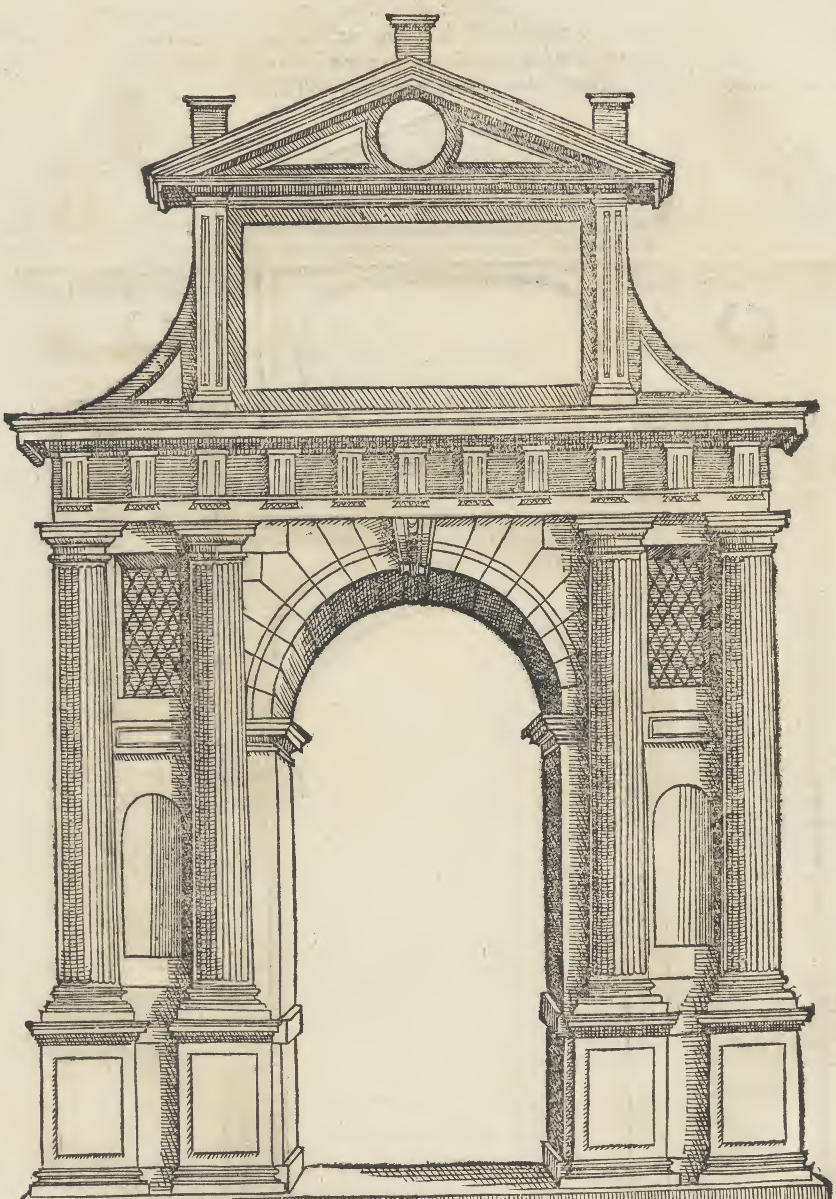
Oſtium hoc Doricam omnino imitatur ſtructuram;quanuis Zophori pars media,ad copioſiorem conſcriptionem ibi inſerendam exarandamq́;,quadrato præcidatur & occupetur interuallo.Quominus tamen,tetragono illo ſublato,triglyphorum metoparumq́; ſeriem perpetuò extendamus,nihil utiq; nobis obſtabit. Pilæ hinc inde aſsiſtentes planæ quidem exiſtunt:earum tamen utraq; hac,qua intueris,ratione diuiſa, & in geminas parum eminentium expreſsionum columellas ſeiuncta diſtributaq́; fuit;ut opus ſcilicet mollius atq; uenuſtius contemplantibus redderetur.Nec tamen propterea,baſium capitulorumq́; membris perpetua extenſione productis,germanæ ſinceræq́; pilarum formæ quicquam detrahitur.Nanq; ſi, abſq́; operis ullius interpoſitione,in continentem adeò latitudinem pilæ ſimpliciter patuiſſent;nec id artificij,nec tantum pulchritudinis atq; ſplendoris oſtij præſentis ſtructura mehercle aſſecuta fuiſſet.

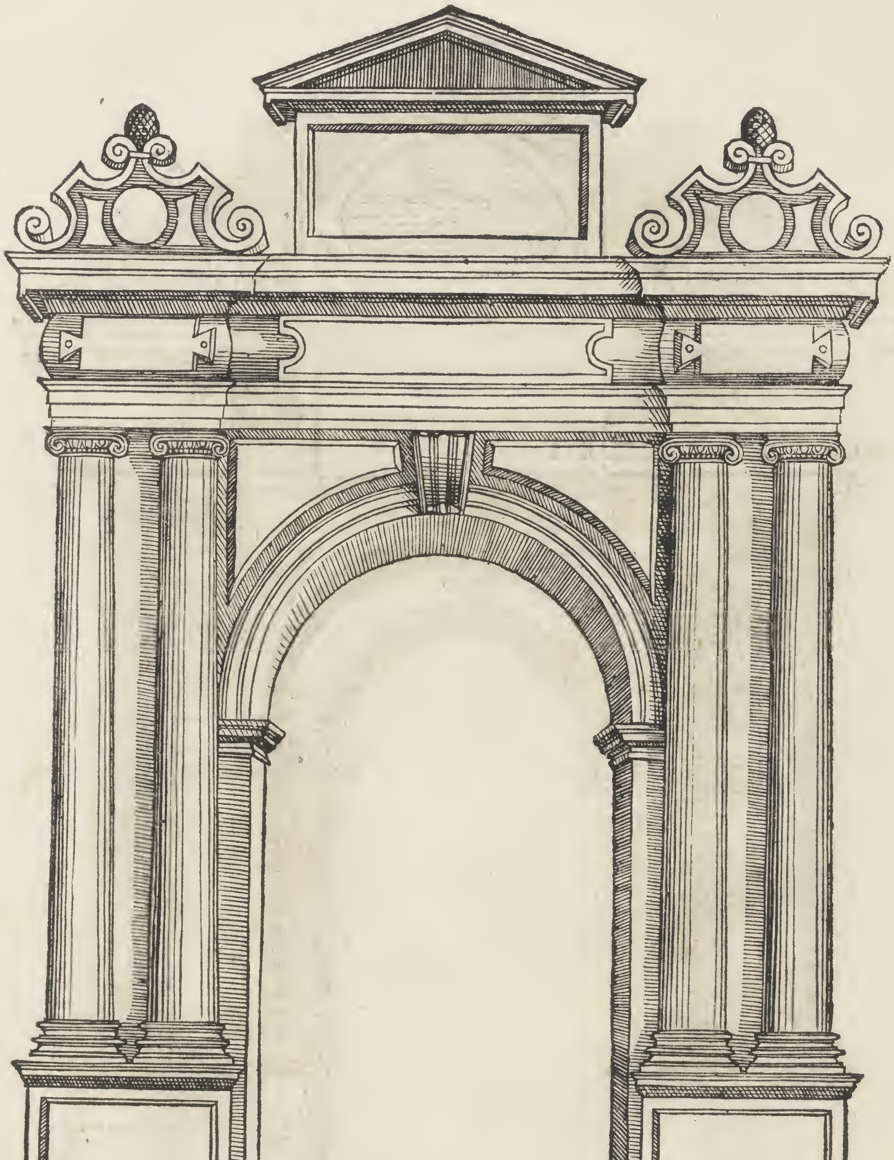
Oſtium hic propoſitum ac deſignatum Ionicam omnino ſectatur ędificandi rationem, quanuis Dorici capituli forma columnis ſuperaddita fuerit: quod à peritioribus Architectis animaduerſione reprehenſioneq́; dignum haud immeritò exiſtimari forſitan poſſet. Qui nanq; tum ſuperioribus ſeculis, tum tempeſtate noſtra in ædificatoria facultate primas obtinuerunt, columnas ad epiſtylium uſq; perducendas ſemper eſſe rati fuerunt. Cui grauiſsi morum uirorum ſententię authoritatiq́; etſi acquieſcendum çertè putamus, id tamen ſilentio nequaquam prætereundum cenſemus, quòd quatuor Ionicis, eisq́; ſpecioſiſsimis nimirum columnis pedum octonum & dodrãtis altitudine Atchitecto olim oblatis; totidemq́; longè breuioribus quadrupedali ſcilicet ac ſemis inſuper altitudine, è puriſsimo Alabaſtrite columellis eidem cõportatis ac diſtributis: Cùm ex hiſce columnis oſtium, cuius apertio in pedum ſeptenum ac ſemis latitudinem extenſa in pedum quindenum deinde altitudinem excitaretur, ſibi conficiendum ille propoſuiſſet; columnis quidem maioribus pedis unius ſextantisq́ue baſim ſubiecit, & capituli Dorici formam ad incumbarum arcus æqualitatem in ſuperiori parte ſtatuit atq; perfecit, cuius altitudo ſuperiorem columnæ ipſius craſsitudinem adæquaret. Columnis hiſce maioribus minores deinde ſuperpoſuit ſuperſtruxitq́; columellas, quibus epiſtylium, puluinatumq́; zophorum & Coronicem ſuperaddidit demum ac ſuperadiecit: horumq́; trium altitudo ſimul accepta, quartam columnæ ipſius altitudinis partem explebat. Et hac utiq; ratione ex fragmentorum apta idoneaq́; collocatione præſentis oſtij ſpecies quamprimùm effluxit: quam expoſuiſſe nos minimè pœnitet, eò quòd conſimilis ſtructuræ genus Architecto aliquando occurrere forſitan poſſet.

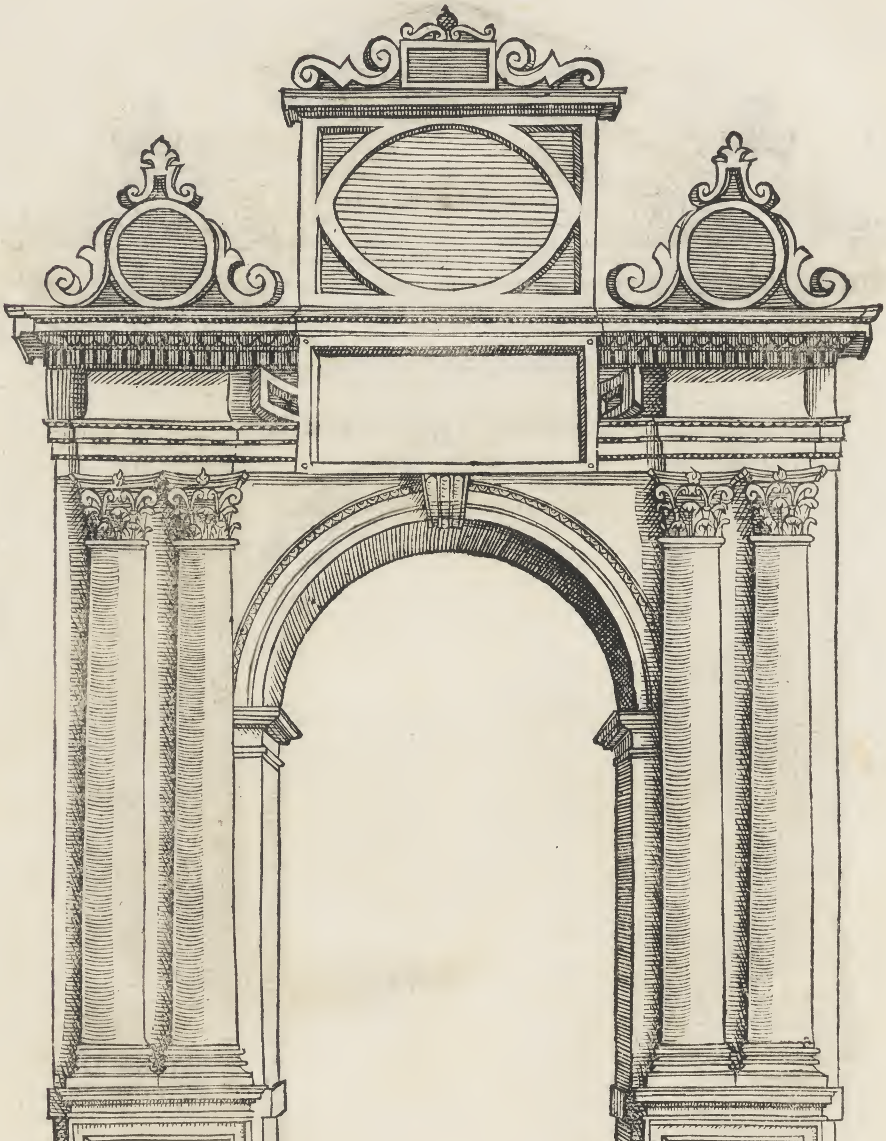
Oſtium, cuius exemplar imaginemq́; hic appoſuimus, Doricum opus ſimpliciter eſſe uidetur: exornari tamen illud perpoliriq́; poterit, ſi capitula eadem, prout in nonnullis ſuperiorum capitulorum apparet, ratione elaborata inſculptaq́; fuerint. Pariter etiam media ſpatia inter triglyphos conſtituta, taurorum capitibus & lancibus ſeu rerum aliarum, prout ædium ipſarum domino magis placuerit, imaginibus expreſsis atque cælatis, formoſiora uenuſtioraq́; certè reddentur.

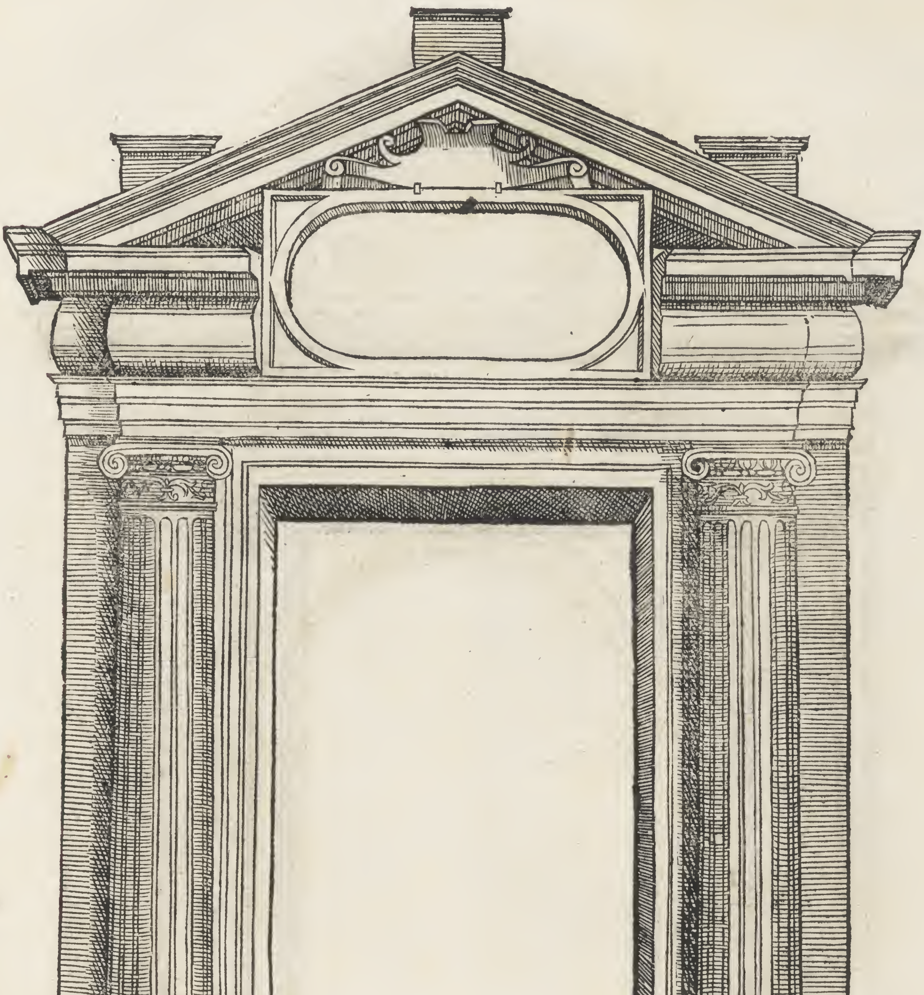
Oſtij quidem huiuſce membra ſingula Ionico opere conſtant: Veruntamen columnæ propterea quòd geminatæ conduplicatæq; fuerunt, graciliores, quàm Vitruuius eas deſcripſit, idcirco conſtituuntur. Propter rationes autem ſuperius à nobis adductas nequaquam improbandæ calumniandæ'ue erunt. Zophorum uerò ijs, qui copioſa multipliciq; oblectantur ſcriptura, gratificari ſtudentes, tribus locis conſultò ita, prout conſpicis, obſcurauimus atque perfregimus. Si quis tamen ſimplicem zophorum minimeque interruptum maluerit, id nos illi integrum reſeruamus.

Oſtium hic deſcriptum, Corinthium undequaq; exiſtere patet. Columnæ propter duplicem earum ſeriem & geminatam coniunctionem, quemadmodum de cæteris quoque dictum iam fuit, altitudinem craſsitudini decies repetitæ, dimidiæq; inſuper æqualem obtinent. Quòd ſi canaliculis à ſummo ad imum perductis diſtinctæ eæ expolitæq; fuerint, propter ſuperius à nobis traditas & commemoratas rationes, craſsiorem mehercle ſui ſpeciem intuentibus exhibebunt; ipſaq; ianua elegantior adhuc excultiorq; reddetur. Quanuis autem columnarum hic deſignatarum partes nonnullæ, intra murum compactæ abſtruſæq; uideantur; perfectæ tamen quoque abſolutæque rotunditatis eas perficere nobis licebit, planis columnis è regione poſt illas diſpoſitis & conſtitutis.

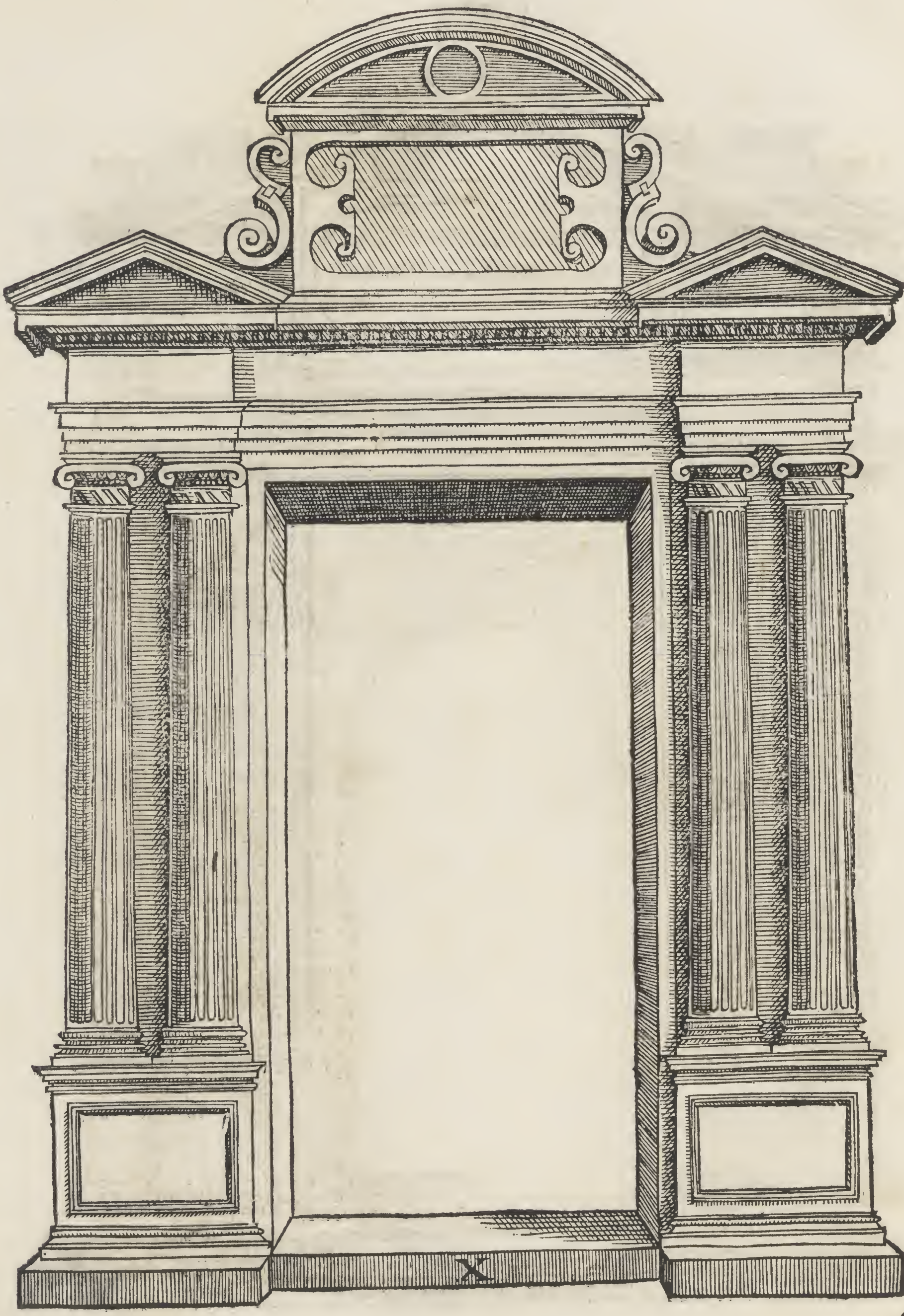
Oſtij hic propoſiti forma ſpeciesq;,Ionicæ ſtructuræ prorſus imaginem refert. Columnæ quidem in octo diametrorum altitudinem excitantur:Quarum ſtriæ,propterea quòd columnarum duæ tertiæ duntaxat extra parietem egrediuntur atque procurrunt,ſexdecim tantummodo erunt;ſtrigibus octo, quæ ſtriarum uigintiquatuor numerum reliquæ abſoluunt,in interiori pariete demerſis ac latitantibus. Columnarum capitula excultiora atq; elegantiora,quàm Vitruuius ea inſtituit,utiq; apparent. Verùm ut contemplantibus uenuſtiora adhuc iucundioraq; reddantur,Zophorum Ouiclo ſeu Echino adiungendum atq; ſubijciendum curauimus:Complura nanq; eiuſmodi capitulorum genera ab antiquis hac ratione extructa noſmetipſi conſpeximus.Quòd ſi ædium dominus breuiori ſupra oſtium forſitan delectabitur inſcriptione,zophorum & coronicem perpetua extenſione producens, operis integritati perfectionique magis conſuluiſſe profectò exiſtimabitur.

IX

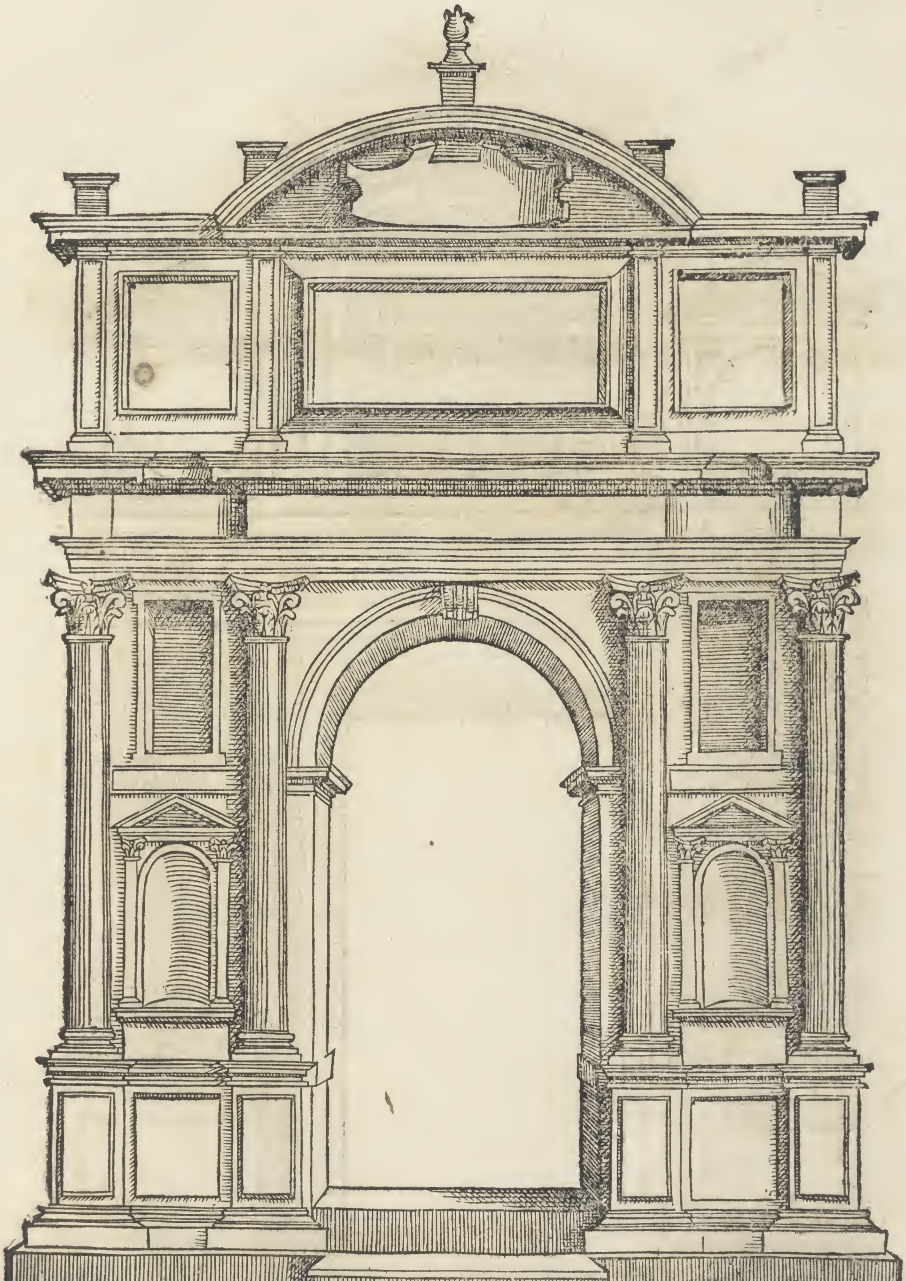
Quanuis

Quanuis oſtium ſeptimo loco à nobis ſuperius deſignatum, quod ad Ionicarum columnarum rationem attinet, huic perſimile uideatur; præſentis tamen oſtij ſtructura à cæteris perquàm diſsimilis diuerſaq; exiſtit. Columnæ quidem in partium nouenarum ac ſemis altitudinem eriguntur, duęq; duntaxat earum tertiæ extra parietem eminent atq; procurrunt. Quòd ſi perfectè teretes atq; rotundas eas conſtituere, planis columnis è regione oppoſitis, tibi libuerit, opus grauiorem nimirum præſeferet aſpectum; ſuperioraq; faſtigia, zophori ipſius ſolido mediana parte innitente, aptiorem nimirum commodioremque obtinebunt collocationem.

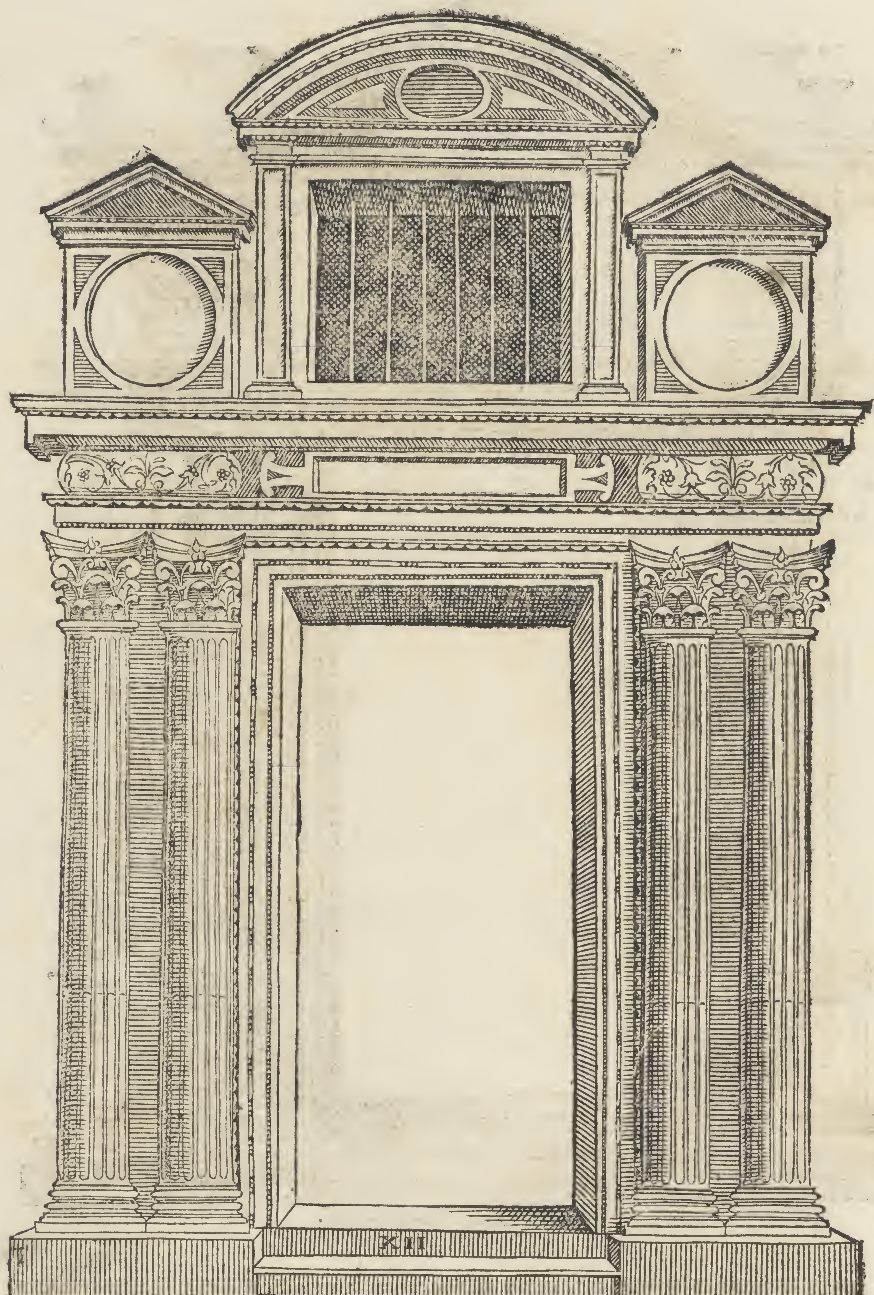
Oſtium

Oſtium hic deformatum triumphalis fornicis ſpeciem refert exhibetq́;: Veruntamen cùm præter medianum ſpatium in ſummo collocatum, quo quidem loci hiſtoricum aliquod opus ſima ſcalptura effingetur, ſex aptæ idoneæq́; ſedes ad uaria excipienda habeantur ſimulachra, ſacris ædibus quoque ingrediendis tanquam fores congruæ admodum opportuneq́; inſeruient. Corinthium autem undequaque redolent opus. Columnę ad partium denum ac ſemis altitudinem efferuntur: quæ ſi ſtrigibus & canaliculis perductis inſignitæ elaborateq́; fuerint, propter rationes ſuperius adductas craſsiores nimirum intuentibus uidebuntur.

XI

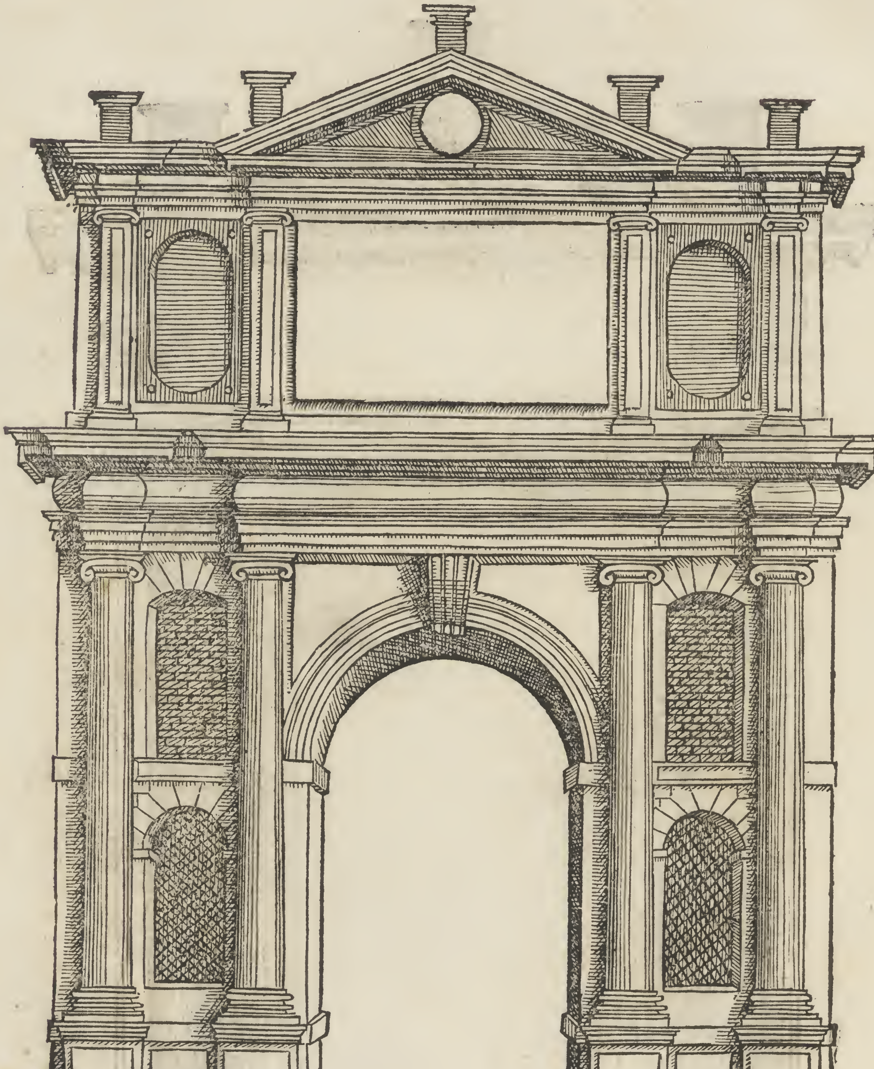
Preſens oſtium Corinthios mores undequaq; ſectatur. Columnę ad denum diametrorum altitudinem attolluntur, extraq; parietem duæ earum tertię prominent atque procurrunt: quanuis, planis columnis ex aduerſo collocatis, exactè teretes atq; rotundæ eędem confici poterunt. Verùm illud unum nequaquam præter mittendum cenſemus, quòd ſi oſtium hoc ante domum, cuius aditus uberiori indigeat lumine, uel ante ſacram ędem aliquam ſtatuetur, feneſtrata apertio ſuperincumbens perbellè utique inſeruiet. Quòd ſi lux ſatis congrua aliunde prouenerit, hiſtoricum aliquod monimentum ibidem effingendum potius & inſculpendum exiſtimamus.

Oſtij præſentis facics non ſecus atq; ſuperior, Corinthia omni ex parte perſpicitur; diſsimili tamen hæc ab ea & forma & opere conſtat. Columnæ ad denum quidem diametrotum ac ſemis altitudinem efferuntur, duæq; earum tertię tantummodo extra parietem egrediuntur prominentq;. Geminæ ſemicolumnæ in lateribus diſpoſitę, oſtium magis utiq; exornare & collocupletare uidentur: Siquis tamen eas ſuſtulerit, haud grauiter certè peccaſſe iudicabitur. Pariter etiam ſi cui ſuperius quadratum fortè diſplicuerit, opus perpetua continentiq; extenſione producat, itaque illius integritati & perfectioni melius conſuluiſſe exiſtimabitur. Quanuis autem ueteres probatiq; authores columnarum ſtriges tranſuerſas perducere minimè conſueuerunt, quin eas ab imo ad ſummum directas potius ſemper effinxiſſe comperiuntur: nos tamen rei huiuſce exemplum liberius fortaſſe atque profuſius à Hieroſolymitanis, quæ in Salomonis porticu extitiſſe olim memorantur, columnis accepimus atque arripuimus.

Oſtium hic delineatum deformatumq́;,cùm & ad ſigna ſuſcipienda,& ad retunſas compreſsioresq́; ſcalpturas effingendas,& ad exquiſitos lapides aliaq; conſimilia collocanda diſtincta determinataq́; ſpatia obtineat,ſacræ ædi cuipiam haud incongruum certè uidebitur.Ionicum autem opus hoc undiq; apparet. Inferiores quidem columnæ duas tantummodo tertias extra murum progredientes ſortiuntur, nouenarumq́; partium altitudinem explent.At columnæ ſuperiores planæ utique exiſtunt,parumq́; eminentibus conſtant expreſsionibus.Quinetiam eadem oſtij forma ſpeciesq́;,ſi triumphali fornici accommodabitur,præclarè admodum egregieq́; reſpondebit.

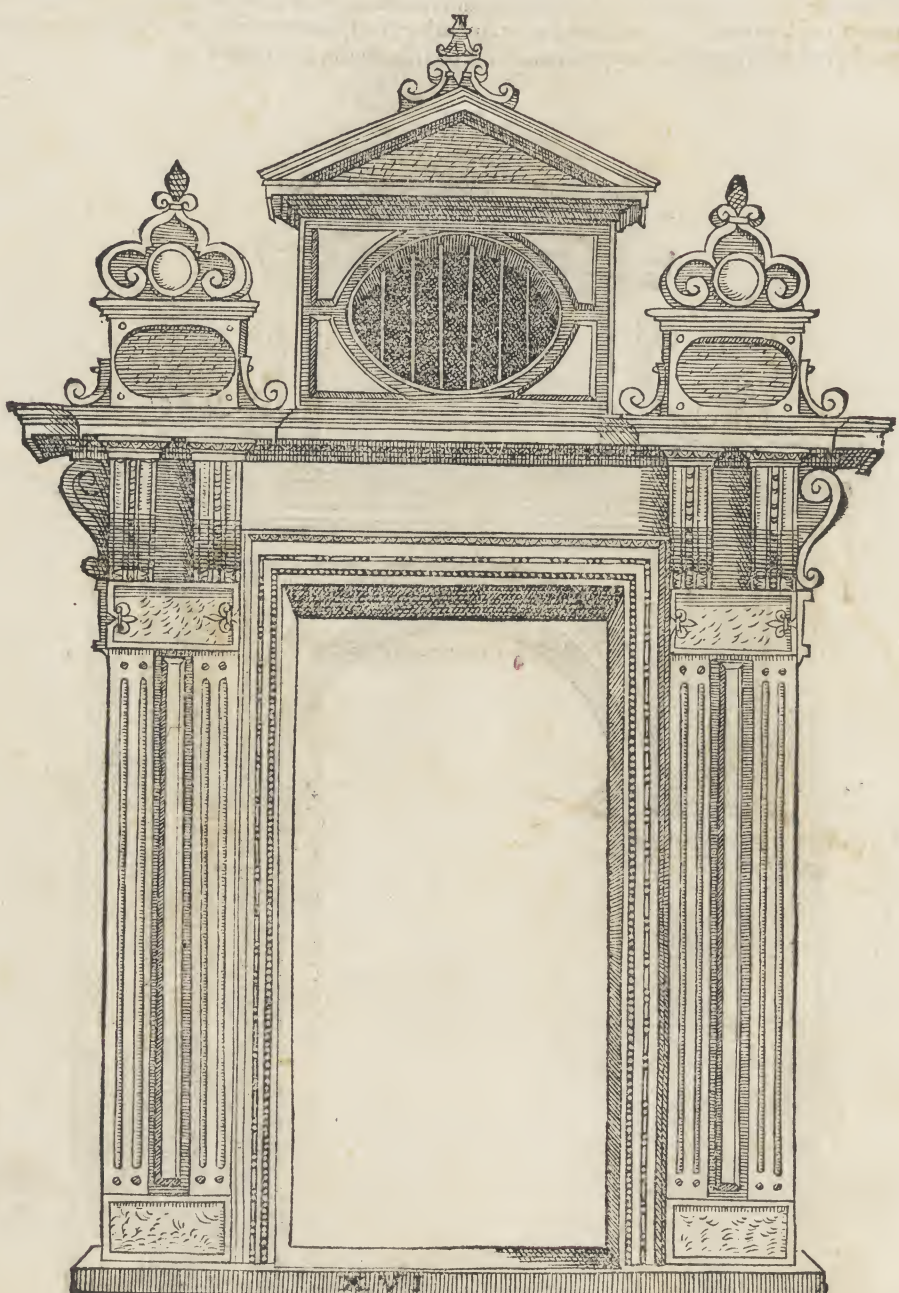

XIIII.

Verùm id Architecto nonnunquam fortaſſe continget,ut ipſe oſtium decempedali latitudine, & pedum uicenum altitudine ſibi conficiendum proponat: At ei oblatæ expoſitęq; columnæ minoris utiq, altitudinis, quàm dimidium oſtium efflagitauerit,eſſe comperientur. Quas ſi ille negotio mente concepto ac deſignato aptare accommodareq; uoluerit,arcus incumbas ſupra columnas ad eam nimirum altitudinem excitabit, quæ quintæ columnæ ipſius portioni par & ęqualis exiſtet: Necnon coronicem,puluinatum zophorum, epiſtyliumq; columnis iiſdem ſuperſtruet ac ſuperaddet; quibus ſtylobatas deinde oſtij ipſius limini inſiſtentes ſubijciet atq; ſupponet. Stylobatæ quidem pedum ternum & dodrantis altitudinem ſortientur: Columnæq; ſingulæ pedum nouem & quadrantis altitudine finietur. Epiſtylium, Zophorus, atq; Coronix columnis ſuperincumbentes, bipedalem altitudinem obtinebunt. Pedumq; omnium hucuſq; collectorum ſumma, ad quindenarium numerum excreſcet atq; pertinget: Quibus ſi quinquepedalem adhuc hemicycli addideris altitudinem, ad pedes uicenos uſq; conſcendes. In medio arcu deinceps menſula pedis unius & dextantis altitudine ſtatuetur. Et ſupra teretes rotundioreſq; columnas planæ quadratæq; mox columnæ erigentur, quæ pedum ſenum dextantiſq; altitudinem petent; epiſtylio, zophoro, & coronice ſuper eas mox aptatis compoſitiſq; : Quorum omnium ſimul altitudo ab inferiorum columnarum unà cum earum appendicibus altitudine, quarta parte diminuetur atque deficiet. Portæ autem huiuſce ſpeciem non ſecus atque ſuperiorem, templo alicui ingrediendo opportunam quammaximè & conſentaneam fore cenſemus.

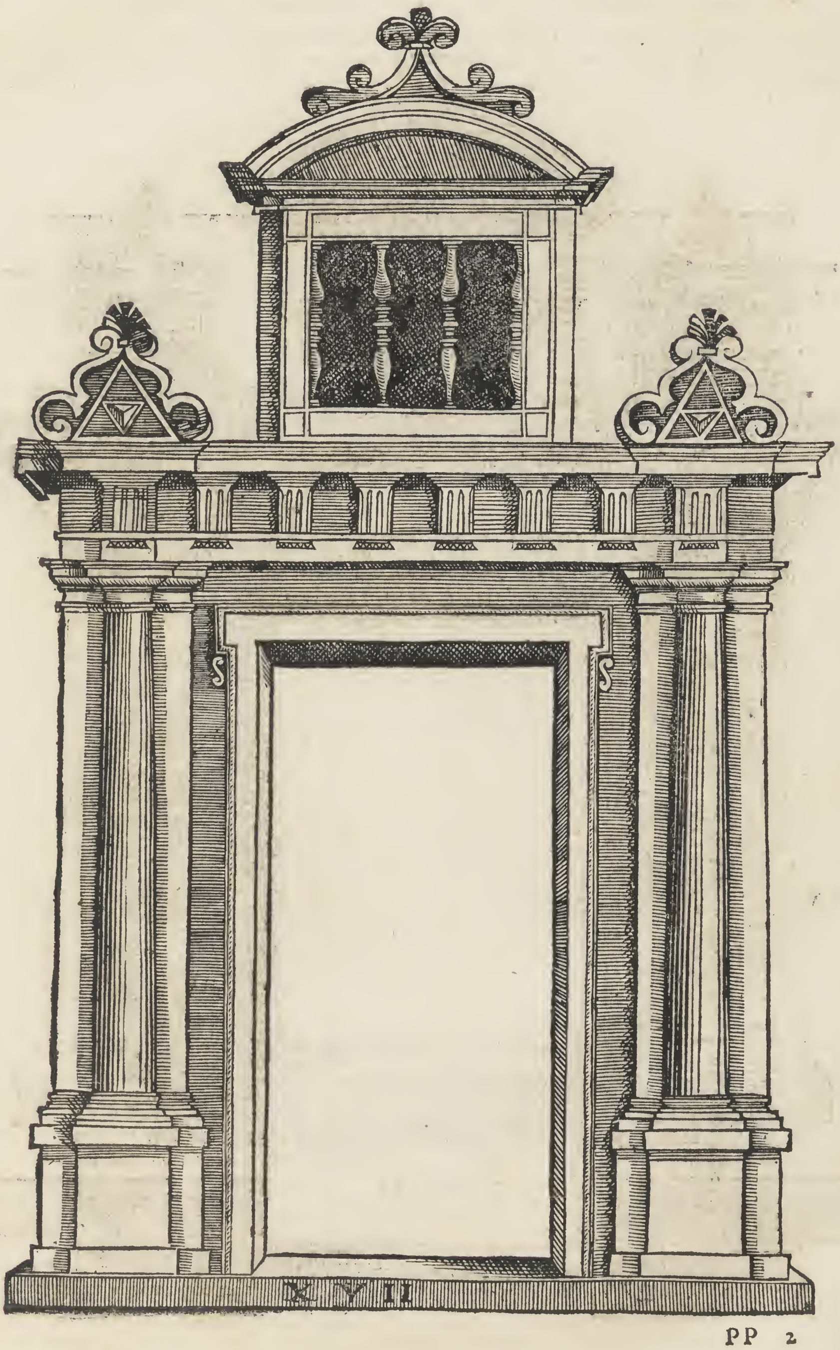

Oſtij hic propoſiti genus, cùm pleraq; eius membra exciſa inſculptaq; ſint, Corinthium haud immeritò nuncupabitur. Altitudo latitudinis dupla utiq; exiſtet. Antepagmenta octauam latitudinis partem explebunt. Menſularum frontes antepagmentis æquales conſtituentur. Media ſpatia geminis menſulis interiecta, menſularum ipſarum latitudinem adæquabunt. Zophori altitudo antepagmenta quartæ partis, ideſt ſupercilij ipſius exuperabit adiectione. Coronix demum altitudinem ſupercilio, octaua parte inſuper adiecta, æqualem aſſequetur. Cætera deinceps ornamenta ad nutum ædificantis ac libitum perficientur.

Oſtium

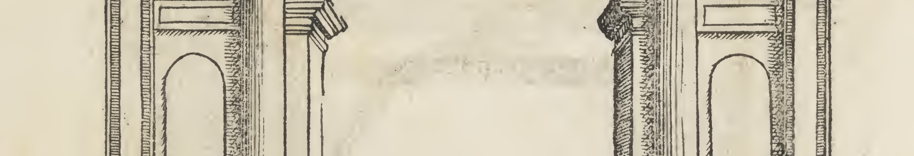
Oſtium hic deſignatum, Doricam perſequitur ac imitatur ſtructuram; propter reſiliens tamen epiſtylium, reſilientemq; zophorum & coronicem, liberiori quadam diſſolutaque ratione conflatum uidetur. Nec mirum, cùm propter geminas planas ſemicolumnas, quæ epiſtylium ſuſtinent fulciuntq;, ita factum oportuit: eoque magis, quòd oſtij tum latera tum frontem ſuperiorem uario multipliciq; ornatu illuſtrare hac utique neceſſe fuit ratione. Oſtij nanque hiatu humiliori & anguſtiori exiſtente, ædium dominus apertionis defectum corrigere ſtudens, latera partemque ſuperiorem ornamentorum complurium cultu &, elegantia affluere forſitan uolet. Si autem domus ipſius aditus atque ueſtibulum, ut credere par eſt, lucem copioſiorem requiſierit; feneſtra ſuperior & ingreſſui lumen atque ſplendorem, & ianuę decus ac ornamentum præſtabit.

Duabus formoſis ex Compoſito ordine ſpecioſiſq; oblatis colu mnis, quarum altitudine ad pedes duodenos pertingente, craſsitudo undecimam altitudinis partem obtineat (durius mehercle & audaciuſcule factum) Architectus tum columnarum pulchritudine captus, tum temporis neceſsitate perſpecta, ad oſtium octopedali ſaltem latitudine eis honeſtandum atque condecorandum impelletur: quinetiam ut illud complurium ornamentorum appoſitione refulgeat atq; ſplendeſcat, obnixè contendet. Si igitur oſtium extruendum columnis propoſitis reſpondere & quadrare debebit, ad communem altitudinis metam ac terminum, uidelicet ad duorum quadratorum ſummam pertingere id nempe oportebit. Quapropter columnis ſtylobatæ quadrupedali ac ſemis inſuper altitudine ſubijcientur, adeò ut tota, columnarum ſcilicet atq; ſtylobatarum ad epiſtylium uſque, altitudo in unum compoſita atque congeſta, pedum ſexdecim ac ſemis exiſtet. Arcus circunferentiæ ſemipedalis aſcribetur altitudo, adeò ut oſtij totius integra abſolutaq; altitudo, ad pedes ſexdecim uſq; pertinget. Colũnis deinde epiſtyliũ, zophorus, atq; coronix ſuperponẽtur: quorũ omniũ ſimul accepta altitudo quartã colũnæ, baſi capituloq; ſimul aſſumptis, partẽ explebit. Et in ſuprema deniq; ſede faſtigium, prout hic intueri fas eſt, excultum & cohoneſtatum eluceſcet. Verùm ut oſtium, quemadmodũ ſuperius iam admonuimus, magis exornatum adhuc elaboratũq; appareat; poſt rotundiores columnas planæ columnę, eæq; duplices ſeu geminatæ ex aduerſo opponẽtur: inter quas ſcaphæ ſeu conchę (Nichios noſtrates appellant) mediæ, quemadmodum ex ſubiecta conſtat Ichnographia, tandem collocabuntur ac ſtatuentur.

XVIII

Præ-

Præſentis oſtij ſtructura, quod ad Ichnographiæ rationem attinet, ſuperiori, quam poſtremo loco iam iam deſignauimus, quamſimillima certè uidetur: ab ea tamen & ſpecie & modulis diſsidet atq; diſſentit. Specie quidem, quoniam hic columnę cæteraq; ornamenta è Corinthio genere deducuntur. Modulis uerò, quoniam columnarum hic propoſitarum altitudines ex denis craſsitudinibus ſemiq; conſtant: altero inſuper diſcrimine intercedente, quod ibi trabeationem mox faſtigium ſubſequitur, nec quicquam aliud pręterea imponitur; hic uerò inter trabeationem ſummumq; faſtigium ſpurius quidam, ut ita dicam, adulterinusq; ordo medius intercedit: quo quidem in loco, ſi ſupra oſtium uel hiſtoricum aliquod monimentum inſculpere, uel numeroſam literarum inſcriptionem inſtruere uoluerimus, ſpatij amplitudo utrunq; nobis affatim permittet. Aliæ quoque nonnullę inter pręſens atque ſuperius oſtium diſsimilitudines hic proferri exponiq; poſſent, quas nos utpote breuitatis ſtudioſi ſilentio præterire decreuimus.

Vt uiginti ſimplicium & regularium, quas à principio propoſuimus, portarũ pertractationi extremam manum imponamus; cùm in tam uaria multipliciq; earum deſcriptione nos feſſos iam propemodum defatigatosq; ſentiamus, hanc è Compoſito opere à cęteris perquàm diuerſam ſuperioribus adiungere libet: Quæ in pedum denum, exempli gratia, latitudinem extenſa, in pedum uicenum deinde altitudinem efferetur. Antepagmenta pedalia ſigillatim conſtituentur. Columnarum frontes pedales, ſemipede inſuper adiuncto, exiſtent. Intercolumnia ſingula, columnæ unius ſemiſq; ſpatium explebunt. Epiſtylij altitudo à columnę ipſius latitudine ſextante diminuetur atque deficiet. Tantundem Zophoro, necnon coronici tantundem quoque aſsignabitur & tribuetur. Mutulorum capitula, tanquam membra coronicis propria exiſtimari debebunt: quibus, propter maiorem ornatum, folia illa inſculpſimus & appoſuimus. Mediana eductio geminis concluſa comprehenſaq; columnis, perfectum abſolutumque quadratum explebit, quæ quidem columnę ad mutulorum perpendiculum ſtatuentur: cæteris partibus, quemadmodum ex ipſa patet deſignatione, excultis elaboratisque. Totque de uarijs portarum ac oſtiorum ſtructuris à nobis hucuſque dicta ſufficiant.

FINIS EXTRAORDINARII HVIVSCE LIBELLI DIVERSA MVLTIPLICIaq; portarum genera explicantis & percurrentis Sebaſtiano Serlio authore, & Ioanne Carolo Saraceno interprete exiſtente.

ERRATA ANIMADVERSIONE DIGNA, QVÆ IN *imprimendo opere imprudenter admiſſa fuerunt: numerorum characteribus paginarum columnarum'ue numeros deſignantibus.*

9 Tres priores figuræ ibi exiſtentes antecedenti octauę paginę orationi,quæ incipit (Eſto exempli gratia fi
gura) inſeruiunt. 9 Figura quarta ibidem exiſtens, orationi in paginæ eiuſdem nonæ capite incipienti (E-
ſto præterea aut linea) inſeruit. 10 Primæ figuræ alphabetica deſunt elementa. Quapropter tu lineę maio
ri A B, lineęq; minori C D elementa apponito. 15 uſq; deductis coniungentur: Poſtmodum punctis.
Hic deſunt nonnulla uerba: unde ſic legito. uſq; deductis coniungentur, necnon ab eiſdem ſignis ad diame-
trum aliæ perpendicularesq́; deducentur. Poſtmodum punctis &c. 38 Tres figuræ ibi exiſtentes illi dun-
taxat orationi, quę incipit (Pleriq; amnes cùm de montibus &c.) deſeruiunt. 39 ab ea abſoluta: Corrige
ab eo abſoluta. 134 Figurę tranſpoſitæ quodammodo ibi uidentur: Ichnographia nanq; præcedere, Or-
thographia uerò ſubſequi debet. 189 membra tum ubrius: Corrige. membra tum uberius. 204 Poſtmo
dum ſemicirculis, quę: Corrige. Poſtmodum ſemicirculis, qui. 210 Egregla autem hæc: Corrige. Egregia
autem hæc. 211 inuenti ſolins acumen: Corrige. inuenti ſolius acumen. 258 In ſecunda figura, quæ te-
traſtylam ædem deſignat, in ima faſtigij parte ponenda eſt litera A, ut figura uidelicet orationi in 257 pa-
gina præcedenti reſpondeat. 290 Prima quidem figura ,, quæ capitulum in Marcelli Theatro re-
pertum deſignat, M literæ inſcriptionem requirit, ut uidelicet figura antecedenti reſpondeat oratio-
ni. 305 ut ſtablli circini pede: Corrige. ut ſtabili circini pede. 338 At ſi ętdificium: Corrige.
At ſi ędificium. 339 ſibi peparaſſe: Corrige. ſibi præparaſſe. 366 perpetuò adhæbimus: Corrige. perpe-
tuò adhærebimus. 368 inrra parietem ipſum: Corrige. intra parietem ipſum. 375 ad templum adeun-
dum conſcendenda: Corrige. ad templum adeundum conſcendendæ. 379 Ad puſillam figuram, quæ de-
lubri ſeu ſacelli imaginem refert, apponenda eſt litera A: ut uidelicet figura ipſa' antecedenti reſpondeat o-
rationi. 393 Aduerte quòd prima figura templi Ichnographiam repræſentans, etſi propter faciliorem col
locationem à nobis ſuerit inuerſa; directa tamen intelligi debet. 403 Si in ſpatijs tum dimetiendis ſoler-
tior. Hoc erratum, ſi fortè inueneris, quia in nõnullis horum uoluminum illud repurgauimus: Corrige ſic. Si
in ſpatijs tum diuidundis tum dimetiendis ſolertior. 409 utiq; conſtant: Corrige. utique conſtant. 424
cæteris ordinibus præſtantius: Corrige. cæteris ordinibus præſtantiorem. 428 egregiè excipientibus: Cor-
rige. eg regia excipientibus. 440 Corinthios morcs: Corrige. Corinthios mores.

A 108
20
ct.

5129